

KARL MARX

PÄÄOMA

Kansantaloustieteen arvostelu

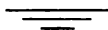
Ensimmäinen nide

Ensimmäinen kirja:

Kapitalistinen tuotanto

Alkuperäisen teoksen kuudennesta painoksesta suomentanut

O. W. LOUHIVUORI

Helsingissä
Työväen Sanomalehti-Osakeyhtiö

**Suomennostyö on kustannettu
„Suomalaisen kirjallisuuden edistämisrahaston“
varoilla.**

**Helsinki,
Työväen kirjapaino 1913**

Omistettu unohtumattomalle ystävälleni, köyhälistön uljaalle,
uskolliselle, jalolle esitaistelijalle

Wilhelm Wolff'ille

Synt. Tarnau'ssa kesäk. 21 p. 1809.

Kuollut maanpaossa Manchester'issa toukok. 9 p. 1864.

Ensimmäisen painoksen alkulause.

Se teos, jonka ensimmäisen niteen nyt jätän yleisölle, on jatkoa v. 1859 julkaisemalleni teokselle „Zur Kritik der politischen Oekonomie“. Syynä siihen, että alun ja jatkon välinen aika on tullut näin pitkäksi, on ollut monivuotinen sairauteni, joka on kerran toisensa perästä keskeyttänyt työni.

Aikaisemman teokseni sisällyksestä on selostus tämän niteen ensimmäisessä luvussa. Sitä ei ole siihen pantu vain yhtenäisyyden ja täydellisyyden takia. Esitystä on parannettu. Mikäli suinkin on käynyt päinsä, on useita aikaisemmin vain viittaellen käsiteltyjä kohtia tässä laajemmin selitetty, kun taas silloin perinpohjin selitettyihin tässä on vain viitattu. Arvon ja rahan teorian historiaa käsittelevät osastot jäävät nyt luonnollisesti kokonaan pois. Kuitenkin löytää edellisen teoksen lukija ensimmäisen luvun alaviitoissa uusia lähteitä mainitun teorian historiaan.

Alku aina hankalaa, pitää paikkansa kaikessa tieteessä. Ensimmäisen luvun ymmärtäminen, etenkin sen osan, joka sisältää tavaran erittelyn, tuottaa sentähden enin vaikeuksia. Mitä muutoin tulee arvon perusolemukseen ja arvon suuruuden erittelyyn, olen laatinut sen niin kansantajuiseksi kuin mahdollista.¹⁾ Arvo-muoto, jonka valmis asu on rahamuoto, on hyvin vähän sisältävä ja yksinkertainen. Kuitenkin on ihmisjärki turhaan koettanut

¹⁾ Tämä tuntui sitä tarpeellisemmalta, kun F. Lassalle'nkin Schulze-Delitsch'ia vastaan kohdistaman teoksen se osa, jossa hän lausuu esittävänsä „henkisen ytimen“ siitä, mitä olen näistä asioista sanonut, sisältää huomattavia väärinkäsityksiä. Sivumennen sanoen. Kun F. Lassalle on melkein sanasta sanaan, aina tekemääni oppisanastoon saakka, lainannut minun teoksistani kaikki kansantaloustieteellisten teostensa yleiset teoreettiset väitteet, esim. pääoman historiallisesta luonteesta, tuotantosuhteiden ja tuotantotavan keskinäisestä riippuvaisuudesta y. m., y. m., ja tehnyt sen lähdetä ilmoittamatta, niin ovat kai opinlevittämis-(propaganda)-näkökohdat olleet syynä tähän menettelyyn. En tietysti puhu siitä, miten hän ne yksityiskohdissaan esittää ja niitä käyttää, sillä sen kanssa minulla ei ole mitään tekemistä.

päästä sen perille jo yli 2000 vuotta, vaikka toiselta puolen paljon enempisälttöisten ja monimutkaisempien muotojen erittely on ainakin lähimain onnistunut. Minkätähden? Sen tähden että valmiin kappaleen tutkiminen on helpompaa kuin kappaleen yksityisen solun. Taloudellisia muotoja eriteltäessä ei sitäpaiti voida käyttää mikroskooppia eikä kemiallisia reagensseja (tunnustimia). Abstraktionikyvyn täytyy korvata niitä kumpiakkin. Mutta porvarillisessa yhteiskunnassa on työntuotteen tavaramuoto eli tavarain arvomuoto taloudellinen solumuoto. Sivistymättömästä näyttää sen erittely olevan pelkkää hiusten halkomista. Todellisuudessa onkin siinä hiusten halkominen kysymyksessä, mutta hiusten halkominen samassa merkityksessä kuin mikroskooppisessa anatomiasa.

Jollei ota lukuun arvomuotoa käsittelevää osastoa, ei siis tätä kirjaa voi syyttää vaikeatajuisuudesta. Näin sanoessani edellytän tietysti lukijoita, jotka tahtovat jotakin uutta oppia ja siis myöskin itse ajatella.

Fyysikko joko vaarinnottaa luonnonilmiöitä siinä, missä ne esiintyvät luonteenomaisimmassa muodossa ja enin vapaina häiritsevistä vaikuttimista, tahi tekee hän, mikäli se on mahdollista, kokeita oloissa, jotka takaavat ilmiölle sivuvaikutuksista vapaan kehityksen. Minun tehtävänäni on tässä teoksessa tutkia kapitalistista tuotantotapaa ja sen mukaisia tuotanto- ja liikesuhteita. Sen klassillinen kotimaa on näihin saakka ollut Englanti. Siinä on syy, miksi viittaan pääasiassa Englannin oloihin tehdäkseen tietopuolisen esitykseni havainnolliseksi. Mutta jos saksalainen lukija farisealaisesti kohauttaisi olkapäitään englantilaisten teollisuus- ja maanviljelysöläisten oloille tahi hyväuskoisena rauhoittaisi itseään sillä, etteivät asiat Saksassa toki ole läheskään niin hullusti, niin täytyy minun hänelle huudahtaa: De te fabula narratur! ¹⁾

Kysymys ei ole niiden yhteiskunnallisten vastakohtaisuuksien ylemmästä tahi alemmasta kehitysasteesta, jotka johtuvat kapitalistisen tuotannon luonnonlaeista. Kysymys on itse näistä laeista, näistä rautaisella välttämättömyydellä vaikuttavista ja toteutuvista pyrkimyksistä. Maa, jonka teollisuus on kehittyneempi, näyttää vähemmän kehittyneelle vain sen oman tulevaisuuden kuvan.

Mutta lukuun ottamatta tätä, ovat olot niissä paikoin meillä, missä kapitalistinen tuotanto on täysin kotiutunut, esim. varsinaisissa tehtaissa, paljoa huonommat kuin Englannissa, koska meillä ei ole mitään tehdaslakeja vastapainona. Kaikissa muissa

¹⁾ Sinustapa sadussa kerrotaankin!

suhteissa vaivaa meitä sen lisäksi samoin kuin koko Länsi-Europan mannermaata, ei ainoastaan kapitalistisen tuotannon kehitys, vaan myöskin sen kehityksen puute. Uudenajan epäkohtien ohella rasittaa meitä koko sarja perittyjä epäkohtia, jotka johtuvat vanha-aikaisten, aikansa eläneiden tuotantotapojen edelleen säilymisestä ja niiden mukana seuraavista, nykyaikaan soveltumattomista yhteiskunnallisista ja valtiollisista olosuhteista. Me emme kärsi ainoastaan elävistä, vaan myöskin kuolleista. *Le mort saisis le vif!*¹⁾

Verrattuna englantilaiseen on Saksan ja muun Länsi-Europan mantereen yhteiskunnallinen tilasto vallan kurja. Kuitenkin nostaa se juuri sen verran verhoa, että se antaa aavistuksen sen takana väijyvistä meduusanpäistä. Me kauhistuisimme omia olojamme, jos meidän hallituksemme ja parlamenttimme asettaisivat, niinkuin Englannissa tehdään, aika ajoittain komiteoja tutkimaan taloudellisia oloja, jos nämä komiteat varustettaisiin samalla täydellisellä vallalla totuuden selville saamiseksi kuin Englannissa, jos onnistuttaisiin tätä varten saamaan yhtä asiantuntevia, puolueettomia ja arkailemattomia miehiä kuin ovat Englannin tehtaantarkastajat, sen „Public Health“- (yleisiä terveys-) kertomuksia laativat lääkärit, sen tutkimuskomisaarit, joiden tehtävänä on tutkia naisten ja lasten työssä pitämistä, asunto- ja ravinto-oloja y. m. Perseus käytti pilviwiittaa hirviöitä hätyyttääkseen. Me vedämme pilviwiitan korviemme ja silmiemme yli voidaksemme salata itseltämme hirviöiden olemassaolon.

Ei pidä pettää itseään tässä suhteessa. Samoin kuin Amerikan vapautussota 18 vuosisadalla soitti hälytyskelloja Europan keskiluokalle, samoin tekee Amerikan kansalaissota 19 vuosisadalla Europan työväenluokalle. Englannissa on kumousilmiö kouriintuntuva. Määrättyyn kohtaan päästyään täytyy sen ulottaa vaikutuksensa mannermaahan. Siellä se tulee esiintymään joko räikeämmissä tai lievemmissä muodoissa aina työväenluokan kehityskannan mukaan. Puhumattakaan korkeammista vaikuttimista pakottaa sentähden nyt vallassaolevia luokkia jo heidän oma etunsa poistamaan kaikki ne lain kautta poistettavissa olevat esteet, jotka ehkäisevät työväenluokan kehitystä. M. m. sentähden olen tässä niteessä kiinnittänyt niin suurta huomiota Englannin tehdaslainsäädännön historiaan, sisällykseen ja tuloksiin. Toisen kansan pitää ottaa oppia toiselta ja se voi sen tehdä. Vaikkapa yhteiskunta olisikin päässyt kehityksensä luonnolain jäljille — ja tämän teoksen lopputarkoituksena on paljastaa uudenaikaisen yhteiskunnan taloudellinen kehityslaki —, ei se voi hypätä yli luonnollisten kehityskausiensa eikä tehdä niitä

¹⁾ Kuollut vie elävänkin mukanaan!

olemattomiksi. Mutta se voi lyhentää ja lievittää niiden synnytystuskia.

Mahdollisten väärinkäsitysten välttämiseksi sananen. Minä en suinkaan ruusunhoitoisin värein kuvaile kapitalisteja ja maanomistajia. Mutta tässä on kysymys henkilöistä vain sikäli kuin he ovat taloudellisten yleiskäsitteiden (kategoriain) henkilöityymiä, määrättyjen luokkasuhteiden ja etujen kannattajia. Vähemmän kuin miltään voi minun kannaltani, joka käsitän taloudellisen yhteiskuntamuodostuman kehityksen luonnonhistorialliseksi ilmiöksi, tehdä yksityistä henkilöä vastuunalaiseksi olosuhteista, joiden luomuksena hän yhteiskunnallisessa merkityksessä pysyy, niin paljon kuin hän yksityishenkilönä voikin kohota niiden yläpuolelle.

Kansantaloustieteen alalla ei vapaalla tieteellisellä tutkimuksella ole vastassaan ainoastaan se vihollinen, mikä kaikilla muilla aloilla. Sen käsiteltävänä olevan aineen omituinen luonne vetää vastustajaksi taistelukentälle ihmisrinnan kiihkeimmät, pikku-maisimmat ja vihaisimmat intohimot, yksityisedun raivottaret. Esim. Englannin pääkirkko antaa mieluummin anteeksi hyökäyksen 38:aa vastaan 39:stä uskonkappaleestaan kuin $\frac{1}{39}$ vastaan rahatuloistaan. Nykyisin on itse jumalankieltäminenkin culpa levis (lievä rikkomus) verrattuna perinnäisten omaisuussuhteiden arvosteluun. Kuitenkin on tässäkin ilmeistä edistystä havaittavissa. Viittaa esim. joku viikko sitten julkaistuun sinikirjaan: „Correspondence with Her Majesty's Missions Abroad, regarding Industrial Questions and Trade's Unions“. Englannin hallituksen ulkomaiset edustajat lausuvat tässä kuivin sanoin, että Saksassa, Ranskassa, lyhyesti sanoen kaikissa Europan mannermaan sivistysvaltioissa, on pääoman ja työn välisten entisten suhteiden muuttuminen yhtä tuntuvaa ja yhtä välttämätöntä kuin Englannissakin. Yht'aikaa lausui Atlantin valtameren toisella puolen Pohjois-Amerikan Yhdysvaltojen varapresidentti herra Wade julkisissa kokouksissa, että orjuuden poistamisen jälkeen tulee päiväjärjestykseen pääoma- ja maaomaisuussuhteiden muuttaminen! Nämä ovat ajanmerkkejä, joita eivät purppuraviitat eivätkä mustat kaavut voi peittää. Ne eivät merkitse sitä, että huomispäivänä ihmeitä tapahtuisi. Ne vain osottavat, kuinka vallassaolevien luokkien mielessä alkaa sarastaa aavistus, ettei nykyinen yhteiskunta olekaan mikään kiinteä kide, vaan muutoskykyinen ja alati muutosten alainen elimistö.

Tämän teoksen toinen nide tulee käsittelemään pääoman kiertokulkua (II kirja) ja kokonaisprosessin muodostumia (III kirja), kolmas loppunide (IV kirja) teorian historiaa.

Jokainen tieteellisen arvostelun tuomio on minulle tervetullut.

N. s. yleiselle mielipiteelle en ole koskaan tehnyt myönnytyksiä ja sen ennakkoluulojen suhteen olen samalla kannalla kuin suuri florensilainen miellauseessaan:

Segui il tuo corso, e lascia dir le genti! ¹⁾

Lontoossa, heinäkuun 25 p. 1867.

Karl Marx.

Toisen painoksen alkulause.

Kansantaloustiede Saksassa on tähän hetkeen saakka pysynyt ulkomaisena tieteenä. Gustav von Gülich on teoksessaan „Geschichtliche Darstellung des Handels, der Gewerbe j. n. e.“, etenkin teoksen kahdessa ensimmäisessä v. 1830 julkaistussa nidoksessa, jo käsitellyt niitä historiallisia olosuhteita, jotka meillä ovat ehkäisseet kapitalistisen tuotantotavan kehitystä ja siis myöskin uudenaikaisen porvarillisen yhteiskunnan syntymistä. Kansantaloustieteeltä on siis puuttunut elävä perusta. Tämä tiede tuotiin valmiina tavarana Englannista ja Ranskasta; tieteen saksalaiset professorit pysyivät oppilaina. Heille vieraiden tosiolojen teoreettinen esitys muuttui heidän käsissään dogmikokoelmaksi, jota he tulkitsivat heitä itseään ympäröivän pikkuporvarillisen maailman hengen mukaisesti ja siis väärin. Tieteellisen voimatomuuden tunnetta, jota ei kokonaan voitu karkoittaa ja levotonta omaatuntoa siitä, että täytyi toisia opettaa todellisuudessa itsellekin vieraalla alalla, koetettiin salata kirjallisuushistoriallisen oppineisuuden loistolla tahi panemalla sekaan vieraita aineita, joita lainattiin n. s. kameraalitieteistä, oikeasta tietojen sekamelskasta, jonka kiirastuli saksalaisen virkavallan toivottomien kokelaiden on kestettävä.

Vuoden 1848 jälkeen kapitalistinen tuotanto Saksassa on kehittynyt nopeasti ja kasvattaa jo parhaillaan keinottelun kukkasiaan. Mutta tietemme ammattimiehille pysyi kohtalo yhtä kovana. Niin kauvan kuin he ennakkoluulottomasti voivat kansantaloustiedettä harjoittaa, puuttuivat Saksassa uudenaikaiset taloudelliset olosuhteet. Sitten kun nämä syntyivät, tapahtui se sellaisten olojen vallitessa, jotka eivät enää porvarillisen näköpiirin sisällä salli-

¹⁾ Kulje omaa tietäsi ja anna ihmisten puhua!

neet näiden olosuhteiden ennakkoluulotonta tutkimista. Mikäli kansantaloustiede on porvarillista, s. o. mikäli kapitalistinen asiainjärjestys käsitetään historiallisesti ohimenevän kehitysasteen asemesta yhteiskunnallisen tuotannon ehdottomaksi ja viimeiseksi muodoksi, voi tämä tiede pysyä tieteenä vain niin kauvan kuin luokkataistelu pysyy kätkössä tahi esiintyy vain yksinäisinä ilmiöinä.

Ottakaamme esimerkiksi Englanti. Sen klassillinen kansantaloustiede kuuluu kehittymättömän luokkataistelun aikaan. Klassillisen kansantaloustieteen viimeinen suuri edustaja, Ricardo, teki vihdoin itsetietoisesti tutkimustensa lähtökohdaksi vastakohtaisuuden luokkaetujen, työpalkan ja voiton, voiton ja maakoron välillä, samalla kun hän naivisti käsitti tämän vastakohtaisuuden yhteiskunnalliseksi luonnonlaiksi. Mutta siten olikin porvarillinen taloustiede saavuttanut rajan, jonka yli se ei voinut mennä. Jo Ricardon eläessä ja juuri häntä vastaan kohdistettiin arvostelu ja tapahtui se Sismondi'n persoonassa.¹⁾

Seuraavalle ajalle 1820—30 on Englannissa tunnusomaista tieteellinen eloisuus kansantaloustieteen alalla. Se oli sekä Ricardo'n teorian arkipäiväistytymisen ja levittämisen että sen vanhaa koulua vastaan kohdistaman taistelun aikakausi. Pidettiin loistavia turnajaisia. Europan mantereella tiedetään hyvin vähän siitä, mitä silloin tehtiin, kun väittely hajaantui suureksi osaksi aikakauskirj kirjoituksiin, tilapäisjulkaisuihin ja lentokirjasiin. Tämän väittelyn ennakkoluuloista vapaa luonne saa selityksensä ajan oloista — vaikka Ricardo'n oppia poikkeustapauksissa jo silloin käytettiin hyökkäysaseena porvarillista taloutta vastaan. Toiselta puolen itse suurteollisuus vasta nyt jätti lapsuusiän taakseen, jota todistaa jo sekin, että vasta 1825-vuoden pula alkaa suurteollisuuden uudenaikaisen elämän jaksottaisen kiertokulun. Toiselta puolen pysyi luokkataistelu, pääoman ja työn välinen luokkataistelu, taka-alalle tungettuna, valtiollisesti pyhään alianssiin yhtyneiden hallitusten ja feodaalilylimystön sekä porvariston ohjaamien kansanjoukkojen välisen riidan, taloudellisesti teollisuuspääoman ja ylimyksellisen maaomaisuuden keskeisen kiistan johdosta, mikä Ranskassa kätkeytyi palstaomistuksen ja suuromistuksen etujen vastakohtaisuuden verhoon, mutta Englannissa puhkesi viljalakien jälkeen ilmiriidaksi. Englannin kansantaloustieteellinen kirjallisuus tänä aikana muistuttaa Ranskassa vallinnutta taloudellista kiihkokautta tri Quesnay'n kuoleman jälkeen, mutta vain samalla tapaa kuin jälkikesä muistuttaa kevättä. Vuoden 1830 mukana alkoi kerta kaikkiaan ratkaiseva käänne.

Porvaristo oli Ranskassa ja Englannissa anastanut haltuunsa

¹⁾ Ks. teostani „Zur Kritik j. n. e.“, s. 39.

valtiollisen vallan. Siitä alkaen pukeutui luokkataistelu sekä käytännössä että teoriassa yhä jyrkempiin ja uhkaavampiin muotoihin. Se soitti sielukelloja tieteelliselle porvarilliselle kansantalouselopille. Nyt ei enää ollut kysymys siitä, oliko tuo tahi tämä väite totta, vaan oliko se pääomalle hyödyllinen vai vahingollinen, mukava vai epä mukava, poliisijärjestyksen vastainen vai ei. Epäitsekään tutkimuksen sijaan tuli maksettu riitelemine, ennakkoluulottoman tieteellisen tutkimisen sijaan paha omatunto ja tarkoituksellinen huonon asian puolustelu. Ne häikäilemättömät traktaattitkin, jotka Anti-Cornlawleague¹⁾, tehtailijat Cobden ja Bright etunenässä, heitti maailmaan, herättivät vielä, joskaan eivät tieteellistä, niin kuitenkin historiallista mielenkiintoa niiden vasta-aitteiden kautta, joita niissä oli ylimyksellisiä maanomistajia vastaan. Tämän viimeisenkin kiihottavan okaan veti vapaa-kauppalainsäädäntö Sir Robert Peel'in ajoilta alkaen pois tusinataloustieteestä.

Mannermaalla tapahtunut 1848:n vallankumous ulotti vaikutuksensa Englantiinkin. Miehet, jotka vielä vaativat itselleen tieteellistä merkitystä ja tahtoivat olla enemmän kuin pelkkiä sofistojia ja vallitsevien luokkien sykofantteja, koettivat saattaa pääoman kansantaloustiedettä sopusointuun köyhälistön vaatimusten kanssa, joilta ei enää voitu silmiä sulkea. Siitä johtui se typerä synkretismi²⁾, jonka parhaana edustajana on John Stuart Mill. Se on „porvarillisen“ taloustieteen vararikon julistus, jota suuri venäläinen oppinut ja kriitikko N. Tshernishewsky teoksessaan „Umrisse der politischen Oekonomie nach Mill“ on äskettäin mestarillisesti kuvannut.

Saksassa kypsyi siis kapitalistinen tuotantotapa vasta sitten kuin sen vastakohtaisuudet Ranskassa ja Englannissa jo olivat historiallisissa taisteluissa meluisasti ilmenneet, samalla kuin Saksan köyhälistö jo oli saavuttanut paljoa selvemman teoreettisen luokkatietoisuuden kuin Saksan porvaristo. Kun kansantaloustiede porvarillisena tieteenä näytti Saksassa tulevan mahdolliseksi, oli se siis jo tullut yleensäkin mahdottomaksi.

Näissä oloissa jakaantuivat sen edustajat kahteen leiriin. Toiset, viisaat, ansionhaluiset, käytännölliset miehet ryhmittäivät tusinataloustieteen puolusteluopin (apologetiikan) pintapuolisimman ja sentähden onnistuneimman edustajan, Bastiat'n lipun ympärille; toiset, ylpeinä tieteesä professoriarvosta, seurasivat J. St. Mill'ia yrityksissä sovittaa sovittamatonta. Samoin kuin porvarillisen taloustieteen klassillisena aikana pysyivät saksalaiset myöskin

¹⁾ Liitto viljalakien vastustamista varten.

²⁾ Oikeastaan: uskontojen sekoitus.

sen rappeutumisen aikana pelkkinä oppilaina, matkijoina ja jälkeläisinä, ulkomaisen suurliikkeen pikkujälleenmyyjinä.

Saksalaisen yhteiskunnan omituinen historiallinen kehitys teki siis täällä mahdottomaksi kaiken „porvarillisen“ taloustieteen omaperäisen kehittämisen, mutta ei sen — arvostelua. Sikäli kuin sellainen arvostelu yleensä edustaa jotakin luokkaa, voi se edustaa vain luokkaa, jonka historiallisena kutsumuksena on kapitalistisen tuotantotavan kumoaminen ja luokkien lopullinen poistaminen — köyhälistöä.

Saksan porvariston oppineet ja oppimattomat edustajat koettivat aluksi vaieta „Pääoman“ kuoliaaksi, niinkuin olivat aikaisempien teosteni suhteen tehneet ja siinä onnistuneet. Kun tämä taktiikka ei ajanoloon käynyt päinsä, kirjoittivat he muka kirjaani arvostellakseen ohjeita „Porvarillisen tietoisuuden rauhoittamiseksi“, mutta tapasivat työvään sanomalehdistössä — katso esim. Joseph Dietzgen'in kirjoituksia „Volksstaat“-lehdessä — ylivoimaisia taistelijoita, joille he ovat vielä tänäpäivänä vastauksen velassa. ¹⁾

„Pääomasta“ julkaistiin erinomainen venäläinen käännös Pietarissa keväällä 1872. 3,000 kappaleen painos on jo nyt melkein loppuun myyty. Jo 1871 oli Kiew'in yliopiston kansantaloustieteen professori herrä N. Sieber (Зиберъ) teoksessaan „Теорія цѣнности и капитала Д. Рикардо“ (D. Ricardo'n teoria arvosta ja pääomasta j. n. e.) osottanut minun teoriani arvosta, rahasta ja pääomasta peruspiirteissään välttämättömäksi jatkoksi Smith-Ricardo'n opille. Länsieurooppalaista hänen arvokasta kirjaansa lukiessa ihmetyttää, kuinka johdonmukaisesti hän pitää kiinni puhtaasti teoreettisesta kannasta.

„Pääomassa“ käytettyä metodia on hyvin vähän ymmärretty, niinkuin jo ristiriitaiset käsitykset siitä osottavat.

¹⁾ Saksan tusinataloustieteen laveasanaiset lörpötelijät haukkuvat kirjani sanonta- ja esitystapaa. Kukaan ei voi arvostella ankarammin kuin minä „Pääoman“ kirjallisia puutteellisuuksia. Kuitenkin tekee mielen näiden herrojen ja heidän yleisönsä hyödyksi ja iloksi tähän lainata kohtia eräästä englantilaisesta ja eräästä venäläisestä arvostelusta. Minun mielipiteitteni jyrkkä vastustaja „Saturday Review“ lausui ilmoittaessaan ensimmäistä saksalaista painosta: „Esitystapa antaa kuivimmillekin taloudellisille kysymyksille erityisen viehättyksen (charm).“ С.-П. Вѣдомости lausuu vuoden 1872 huhtik. 20 p:n numerossaan: „Esitystapa on muutamia liian yksityiskohtaisia osia lukuunottamatta yleistajuisia, selvää ja esitetävän asian syvästä tieteellisyydestä huolimatta harvinaisen elävää. Tässä suhteessa ei tekijä . . . muistuta vähääkään useimpia saksalaisia oppineita, jotka . . . kirjoittavat teoksensa niin epäselvällä ja kuivalla kielellä, että tavallisen kuolevaisen pää siitä rikki paukkaa.“ Nykyisen saksalais-kansallisen vapaamielisen professorikirjallisuuden lukijoilta paukkaa kuitenkin aivan kokonaan muu kuin pää.

Niinpä Pariisiin „Revue Positiviste“ moittii minua toiselta puolen siitä, että minä käsittelen kansantaloustiedettä metafysiillisesti, toiselta puolen siitä, että minä — arvattaneeko! — tyydyn vain olevaisen kriittiseen jäsentelyyn kirjoittamatta ruokareseptejä (Comtelaisiako?) tulevaisuuden ravintolaa varten. Metafysiikkaa koskevaa moitetta vastaan huomauttaa prof. Sieber: „Sikäli kuin varsinainen teoria on kysymyksessä, on Marx'in metodi koko englantilaisen koulun käyttämä deduktiivinen metodi, jonka puutteellisuudet ja edut ovat yhteiset parhaille teoreettisille taloustieteilijöille“. Herra M. Block — „Les Théoriciens du Socialisme en Allemagne. Extrait du Journal des Économistes, juillet et août 1872“ — keksii, että minun metodini on analyttinen ja sanoo m. m.: „Tällä teoksellaan herra Marx kohoaa huomattavimpien analyttisten tiedemiesten joukkoon“ („Par cet ouvrage M. Marx se classe parmi les esprits analytiques les plus éminents“). Saksalaiset arvostelijat huutavat tietysti Hegeliläisestä sofistikaasta. Pietarilainen „Вѣстникъ Европы“ pitää eräässä artikkelissa, jossa käsitellään vain „Pääomassa“ käytettyä metodia (toukokuun numero 1872, s. 427—436), tutkimustapaani ankaran realistisena, mutta esitystapaa onnettomuudeksi saksalais-dialektisena. Se sanoo: „Ensi silmäyksellä esityksen ulkonaisesta muodosta päättäen on Marx mitä suurin filosofinen idealisti ja sitä sanan saksalaisessa, s. o. huonossa merkityksessä. Todellisuudessa on hän kuitenkin äärettömästi paljon enemmän realisti kuin kaikki hänen edeltäjänsä taloudellisen arvostelun alalla . . . Häntä ei voi mitenkään sanoa idealistiksi.“ En voi herra kirjoittajalle antaa parempaa vastausta kuin muutamilla otteilla hänen omasta arvostelustaan, jotka sitäpaitsi huvittanevat useita lukijoitani, jotka eivät voi tutustua alkuperäiseen venäläiseen kirjoitukseen.

Julkaistuaan kappaleen „Kansantaloustieteen kritiikin“ (Berliini, 1859, s. VI—VII) esipuheesta, jossa olen käsitellyt metodini materialistista perustaa, jatkaa herra kirjoittaja:

„Marx'ille on tärkeää vain yksi: niiden ilmiöiden lain löytäminen, joita hän tutkii. Eikä hänestä ole tärkeä vain se laki, jota ne noudattavat valmiissa muodossaan ja siinä keskinäisessä yhteydessä, kuin ne määrättyinä ajankohtana tarkastettaessa ovat. Hänestä on vielä ennen kaikkea tärkeää niiden muuttumisen, niiden kehittymisen laki, s. o. se laki, jonka mukaan ne siirtyvät muodosta toiseen, toisesta keskinäisen yhteyden järjestyksestä toiseen. Kun hän on tämän lain löytänyt, tutkii hän yksityiskohtaisesti niitä seurauksia, joita se synnyttää yhteiskunnallisessa elämässä . . . Näin ollen on Marx'in pyrkimyksenä yksinomaan tarkan tieteellisen tutkimuksen kautta todistaa, että yhteiskun-

nallisilla suhteilla on määrätty välttämättömät järjestyksensä, ja niin moitteettomasti kuin mahdollista todeta ne tosiasiat, jotka ovat hänen lähtö- ja tukikohtinaan. Tätä varten on täysin riittävää, että hän osottamalla nykyisen järjestyksen välttämättömyyden todistaa samalla välttämättömäksi toisen olojärjestyksen, joksi edellisen täytyy, ilman että sitä voidaan estää, muuttua aivan riippumatta siitä, uskovatko ihmiset sitä vai eivät, ovatko he siitä tietoisia vai eivät. Marx pitää yhteiskunnallista liikettä luonnonhistoriallisena prosessina, jota ohjaavat lait, mitkä eivät ainoastaan ole riippumattomia ihmisten tahdosta, tietoisuudesta ja aikomuksesta, vaan vieläpä määräävät heidän tahtomiansa, tietoisuutensa ja aikomuksensa . . . Kun tietoisella aineksella on niin ala-arvoinen merkitys sivistyshistoriassa, silloin on itsestään selvää, että arvostelu, jonka esineenä itse sivistys on, voi kaikkein vähimmin nojata mihinkään tietoisuuden muotoon tai tulokseen. Toisin sanoen: sen lähtökohtana ei voi olla aate, vaan ainoastaan aistillinen ilmiömaailma. Arvostelu supistuu siihen, että joku tosiasia verrataan ja asetetaan vastakkain, ei aatteen, vaan toisen tosiasian kanssa. Arvostelulle on tärkeää vain että kumpikin asia tutkitaan mahdollisimman tarkoin ja että toinen toiseen verraten muodostaa erilaatuisen kehityksasteen, mutta ennen kaikkea on tärkeää, että se olojärjestyksen sarja, peräkkäisyys ja yhteys, missä kehityksasteet esiintyvät, yhtä tarkoin tutkitaan. Mutta taloudellisen elämän yleiset lait, tullaan sanomaan, ovat aina samat; yhdentekevää on, sovelletaanko ne nykyisyyteen vai menneisyyteen. Juuri sen kieltää Marx. Hänen mielestään ei sellaisia abstraktisia lakeja ole . . . Hänen käsityksensä mukaan on päin vastoin kullakin historiallisella aikakaudella omat lakinsa . . . Niin pian kuin määrätty kehityksaste on loppuun eletty ja elämä siirtyy toisesta asteesta toiseen, alkavat sitä myöskin toiset lait johtaa. Sanalla sanoen, taloudellinen elämä esiintyy ilmiönä, jota voi verrata biologian muilla aloilla esiintyvään kehityshistoriaan . . . Vanhat taloustieteilijät ymmärsivät väärin taloudellisten lakien luonteen, kun he vertasivat niitä fysiikan ja kemian lakeihin . . . Ilmiöiden syvällisempi erittely osoitti, että yhteiskunnalliset elimistöt eroavat toisistaan yhtä suuresti kuin kasvi- ja eläinelimistöt . . . Vieläpä sama ilmiö on aivan erilaisten lakien alainen sikäli kuin nuo elimistöt ovat yleisrakenteeltaan erilaiset, sikäli kuin niiden yksityiset elimet eroavat toisistaan tai ne edellytykset, joissa ne toimivat, ovat erilaiset j. n. e. Marx kieltää esim., että väestölaki olisi samanlainen kaikkina aikoina ja kaikissa paikoissa. Hän vakuuttaa päinvastoin, että kullakin kehityksasteella on oma väestölakinsa . . . Tuotantovoiman erilaisen kehityksen mukana muuttuvat olosuh-

teet ja niitä vallitsevat lait. Asettaessaan päämääräkseen kapitalistisen talousjärjestelmän tutkimisen ja selittämisen tältä kanalta, pukee hän vain ankarasti tieteelliseen muotoon sen päämäärän, mikä kaikella taloudellisen elämän tarkalla tutkimuksella tulee olla . . . Sellaisen tutkimuksen tieteellinen arvo on niiden erikoisten lakien selvittämisessä, jotka hallitsevat määrätyn yhteiskunnallisen elimistön syntymistä, olemassaoloa, kehittymistä ja häviötä sekä sen korvaamista toisella, korkeammalla. Ja tämä arvo on todellakin Marx'in kirjalla.“

Kun herra tekijä kuvaa sitä, mitä hän nimittää minun todelliseksi metodikseni, niin sattuvasti ja, mikäli minä itse sitä olen käyttänyt, niin hyväntahtoisesti, mitä muuta on hän kuvannut kuin dialektisen metodin?

Tosin täytyy esitystavan olla muodoltaan toinen kuin tutkimustapa. Tutkimuksen on omistettava aine yksityiskohdissaan, eriteltävä sen eri kehitysmuodot ja haettava esiin niiden sisäinen yhteys. Vasta kun tämä on tehty, voidaan todellinen liike kuvata niinkuin se on tapahtunut. Jos tämä onnistuu ja esitys kuvastaa aatteellisessa muodossa aineen elämää, niin voi näyttää siltä kuin oltaisiin tekemisissä apriorisen ajatusrakennelman kanssa.

Dialektinen metodini ei pohjaltaan ole ainoastaan erilainen kuin Hegel'in, vaan vieläpä sen suoranainen vastakohta. Hegel'in mielestä on ajatusprosessi, jonka hän aatteen nimisenä muuttaa itsenäiseksi subjektiksikin, todellisuuden demiurgi, joka todellisuus on vain aatteen ulkonainen ilmaus. Minun käsitykseni mukaan ei aatteellisuus ole mitään muuta kuin ihmispään muuttama ja kääntämää aineellisuutta.

Hegel'in dialektiikan mystifioivaa (salaperäistyttävää) puolta arvostelin jo noin 30 v. sitten, aikana, jolloin se vielä oli muodissa. Mutta juuri kun valmistin „Pääoman“ ensimmäistä nidettä, suvaitsi tuo suututtava, vaativainen ja keskinkertainen jäljittelijajoukko, joka nyt soittaa ensi viulua sivistyneessä Saksassa, käsitellä Hegel'ia samoin kuin kunnan Moses Mendelssohn Lessing'in aikana käsitteli Spinoza'a, nimittäin „koiran raatona“. Sentähden tunnustauduin avonaisesti tuon suuren ajattelijan oppilaaksi ja vieläpä keikailin paikoitellen arvoteoriaa koskevassa luvussa hänelle ominaisilla sanontatavoilla. Se että dialektiikka Hegel'in käsissä tulee salaperäiseksi, ei suinkaan ole estänyt häntä ensimmäisenä esittämästä dialektiikan yleisiä toimintamuotoja sisällsrikkaasti ja itsetietoisesti. Dialektiikka vain seisoo hänen teoksisiaan päälallaan. Se on pyöräytettävä jaloilleen, että voisi sen salaperäisestä ulkokuoresta löytää järjellisen ytimen.

Mystifioivassa muodossaan tuli dialektiikka Saksassa muotiin, koska se näytti antavan selityksen olevaiselle. Järjellisessä muodossaan on se porvaristolle ja sen tieteellisille edustajille kiusa ja kaubistus, koska se, samalla kuin siihen sisältyy olevaisen myönteinen ymmärtäminen, sisältää myöskin sen negationin (kieltämisen), sen välttämättömän häviön ymmärtämisen, koska se käsittää jokaisen syntyneen muodon vain kohtana kehityksen kulussa, ottaa huomioon siis myöskin sen katoavan puolen, koska se ei anna minkään itseensä vaikuttaa ja on olemukseltaan arvosteleva ja vallankumouksellinen.

Kapitalistisen yhteiskunnan ristiriitainen liike esiintyy porvaristolle käytännössä tuntuimpana sen jaksottaisen piirin vaihteluissa, jota uudenaikainen teollisuus kiertää ja jonka huippukohtana on — yleinen pula. Se on jälleen tulossa, vaikkakin vielä alkuasteissaan, ja on kaikkialle ulottuvaisuutensa ja vaikutustensa voimalla iskevä dialektiikkaa yksinpä uuden, pyhän preussiläis-saksalaisen valtakunnan nousukkaiden kalloihin.

Lontoossa, tammikuun 24 p. 1873.

Karl Marx.

Kolmannen painoksen alkulause.

Marx'in itsensä ei ollut sallittu saattaa tätä kolmatta painosta painokuntoon. Tuo mahtava ajattelijana, jonka suuruuden edessä nyt vastustajatkin kumartavat, kuoli maaliskuun 14 päivänä 1883.

Minulle, joka hänessä menetin 40-vuotisen, parhaan, uskollisimman ystäväni, ystäväni, jolle olen suuremmassa kiitollisuuden velassa kuin sanoin voi kertoa, minulle jäi tehtäväksi pitää huoli sekä tämän kolmannen painoksen julkaisemisesta että käsikirjoituksena jälkeen jääneestä toisesta niteestä. Olen siis velvollinen lukijalle tekemään tässä tilin siitä, kuinka olen tuon ensimmäisen velvollisuuteni täyttänyt.

Marx aikoi ensin kirjoittaa ensimmäisen niteen tekstin suureksi osaksi uudestaan, tehdä monet teoreettiset kohdat täsmällisemmiksi, liittää mukaan uusia ja täydentää historiallisen ja tilastollisen aineiston viime aikoihin asti ulottuvaksi. Sairaus ja pyrkimys päästä toisen niteen viimeistelytyöhön pakottivat kuitenkin hänet luopumaan tästä aikeesta. Ainoastaan se, mikä

oli välttämätöntä, oli muutettava, ainoastaan ne lisäykset tehtävä, jotka jo sisälsi sillä välin ilmestynyt ranskalainen painos (Le Capital. Par Karl Marx. Pariisi, Lachâtre, 1873).

Jälkeen jääneissä papereissa oli myöskin saksalainen kappale, jota hän paikoitellen oli korjannut ja varustanut viittauksilla ranskalaiseen painokseen; samoin oli niissä ranskankielinen kappale, johon hän oli tarkoin merkinnyt käytettävät kohdat. Nämä muutokset ja lisäykset rajoittuivat muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta kirjan viimeiseen osaan, osastoon pääoman kasautumisprosessista. Tässä oli entinen teksti enemmän kuin muualla alkuperäisen luonnoksen mukainen, kun taas aikaisemmat osastot olivat perinpohjaisemmin muokatut. Esitystapa oli sentähden elävämpää, eheämpää, mutta myöskin huolimattompaa, joukossa englantilaisia sanontatapoja, paikoitellen epäselvää; aineen kehittäelyssä oli siellä täällä aukkoja, sillä muutamiin tärkeisiin seikkoihin oli ainoastaan viitattu.

Mitä esitystapaan tulee, oli Marx itse perinpohjin tarkastanut useita alaosastoja ja pannut minulle siten, samoin kuin useilla suullisilla viittauksillaan, rajat, kuinka pitkälle sain mennä poistaessani englantilaisia teknillisiä sanoja ja muita englantilaisuuksia. Lisäykset ja täydennykset olisi Marx kyllä vielä itse muokannut ja korvannut sulavan ranskankielen omalla suppealla saksankielellään; minun täytyi tyytyä kääntämään ne mahdollisimman tarkoin alkuperäisen tekstin mukaisesti.

Tässä kolmannessa painoksessa ei siis ole muutettu yhtään sanaa, josta en varmasti tiedä, että tekijä itse olisi sen muuttanut. Mieleeni ei voinut juolahtaa, että ottaisin „Pääomassa“ käytäntöön tavanomaisen lörpöttelevän esitystavan, jota saksalaiset kansantaloustieteilijät yleensä käyttävät, tuon siansaksan, jonka mukaan esim. sanotaan työn antajaksi se, joka sallii toisten antaa itselleen työnsä käteisestä maksusta ja työnottajaksi se, jolta työ palkkaa vastaan otetaan. Myöskin ranskankielessä käytetään tavallisesti travail merkitsemään „työssäpitämistä“. Mutta täydellä syyllä pitäisivät ranskalaiset mielettömänä sitä kansantaloustieteilijää, joka tahtois nimittää kapitalistia „donneur de travail“ ja työläistä „receveur de travail“.

Myöskään en ole katsonut voivani muuttaa tekstissä kauttaaltaan käytettyjä englantilaisia rahoja, mittoja ja painoja niiden uus-saksalaisiksi vastineiksi. Ensimmäisen painoksen ilmestyessä oli Saksassa niin monta lajia mittoja ja painoja kuin on päiviä vuodessa, sitä paitsi kahdenlaisia markkoja (Saksanmarkka — Reichsmark — oli silloin olemassa vain Soetbeer'in aivoissa, joka sen oli keksinyt 30-luvun lopulla), kahdenlaisia guldeneja ja vähintäänkin kolmenlaisia taalereita, niistä oli yhden yksikkönä

„uusi kaksikolmannes“ (das „neue Zweidrittel“). Luonnontieteessä käytettiin metrijärjestelmää, maailman markkinoilla englantilaisia mittoja ja painoja. Sellaisissa oloissa olivat englantilaiset mitat aivan luonnolliset kirjassa, johon asialliset todistuskappaleet oli melkein yksinomaan Englannin teollisuusoloista otettava. Ja tämä viimeksi mainittu seikka pysyy yhä edelleenkin ratkaisevana, varsinkin koska tässä kysymykseen tulevat olosuhteet maailmanmarkkinoilla tuskin ovat muuttuneet, ja etenkin koska vallitsevissa teollisuudenhaaroissa — rauta- ja puuvillateollisuudessa — käytetään vieläkin melkein yksinomaan englantilaisia mittoja ja painoja.

Vielä sananen Marx'in tavasta esittää lainausotteita, jota ei ole käsitetty. Kun on kysymys tosiasiallisista tiedonannoista ja kuvauksista, ovat lainausotteet, esim. englantilaisista sinikirjoista, luonnollisesti pelkkiä todistuskappaleita. Mutta toisin on asianlaita, milloin esitetään otteita toisten kansantaloustieteilijäin teoreettisista mielipiteistä. Silloin on otteen tarkoituksena vain osottaa, missä, milloin ja kuka on ensiksi selvässä muodossa lausunut kehityksen juoksussa esiintyneen taloudellisen ajatuksen. Tällöin on ainoastaan se tärkeää, että kysymyksenalaisella taloudellisella mielipiteellä on merkitystä tieteen historialle, että se on aikansa taloudellisen tilan enemmän tai vähemmän tarkka teoreettinen ilmaisu. Mutta sillä seikalla ei ole mitään merkitystä, onko tällä mielipiteellä vielä absoluuttista tai suhteellista merkitystä tekijän kannalle, vai onko se jo kokonaan historian piiriin kuuluva. Nämä lainausotteet ovat siis vain taloudellisen tieteen historiasta lainattua jatkuvaa tekstin selitelmiä ja todentavat ne taloudellisen tietoisopin tärkeimmät eri edistysaskeleet päiväyksiin ja tekijöihin nähden. Ja tämä oli sangen tarpeellista tieteessä, jonka historian kirjoittajille näihin saakka oli ollut ominaista puolueellinen, melkein pä nousukasmainen tietämättömyys. — Näin ollen myöskin käsitettäne, miksi Marx, sen mukaisesti, mitä hän toisen painoksen esipuheessa lausuu, vain poikkeustapauksissa tulee maininneeksi saksalaisia kansantaloustieteilijöitä.

Toinen nide voi toivottavasti ilmestyä painosta vuoden 1884 kuluessa.

Lontoossa, marraskuun 7 p. 1883.

Friedrich Engels.

Neljannen painoksen alkulause.

Neljättä painosta toimittaessani oli minun määrättävä tekstin ja alaviittojen mahdollisimman lopullinen muoto. Kuinka minä tämän tehtävän olen täyttänyt, siitä seuraavassa sananen.

Verratessani vieläkin kerran ranskalaista painosta ja Marx'in käsikirjoittamia huomautuksia, olen edellisestä ottanut saksalaiseen tekstiin vielä muutamia lisäyksiä. Ne ovat (saksalaisen painoksen) siv. 80 (kolmas pain., siv. 88), siv. 458—60 (kolmas, siv. 509—10), siv. 547—51 (kolmas, siv. 600), siv. 591—93 (kolmas, siv. 644) ja siv. 596 (kolmas, siv. 648) alaviitassa 79. Niinikään olen ranskalaisen ja englantilaisen painoksen mukaisesti sijoittanut tekstiin (neljannen pain. siv. 461—67) pitkän alaviitan vuoriyöläisistä (kolmas pain., siv. 509—515). Muut pienet muutokset ovat luonteeltaan puhtaasti teknillisiä.

Edelleen olen vielä tehnyt muutamia selittäviä lisämuistutuksia, etenkin sellaisiin kohtiin, joissa muuttuneet historialliset olosuhteet näyttivät niitä vaativan. Kaikki nämä lisämuistutukset ovat pannut hakasten väliin ja varustetut nimikirjaimillani tahi sanalla „Julkaisija“.

Lukuisien lainausotteiden täydellinen tarkastus kävi välttämättömäksi teoksesta tällä välin ilmestyneen englanninkielisen painoksen takia. Marx'in nuorin tytär Eleanor oli ottanut vaivakseen verrata sitä varten kaikki lainatut kohdat alkuperäisiin teksteihin, niin ettei lainausotteissa, jotka ovat suurimmaksi osaksi englantilaisista lähteistä otetut, esiintyisi mitään saksankielestä takaisin englanniksi käännettystä, vaan itse englantilainen alkuteksti. Minun oli siis neljännessä painoksessa turvaututtava tähän tekstiin. Tällöin esiintyi monenlaisia pieniä epätarkkuuksia. Viittauksia väärin sivunumeroihin, osittain vihkoista jäljennettäessä väärin kirjoitettuja, osittain kolmeen painokseen kasautuneita painovirheitä. Väärin merkittyjä lainausmerkkejä tahi poisheittopisteitä, niinkuin oteviikkoista paljon lainattaessa pakostakin sattuu. Siellä täällä joku onnistumattomasti valittu käännössana. Muutamat kohdat otetut vanhoista vv. 1843—45 Pariisissa kirjoitetuista vihkoista, jolloin Marx ei vielä ymmärtänyt englanninkieltä ja luki englantilaisten kansantaloustieteilijäin teoksia ranskankielisinä, joten kaksinkertaisen käännöksen seurauksena oli pieni muutos äänensävyssä, niinkuin esim. Steuart'illa, Ure'lla y. m., joissa tapauksissa nyt oli käytettävä englantilaista tekstiä. Ja muita sellaisia pikku epätarkkuuksia ja huomaamattomuuksia. Jos kuitenkin vertaa neljättä painosta edellisiin, niin voi tulla vakuutetuksi, ettei tämä sangen

vaivalloinen oikaisutyö ole muuttanut kirjassa mitään, mikä olisi sanomisen arvoista. Ainoastaan yhtä otetta ei ole voitu löytää, nim. Richard Jones'in (4 pain., siv. 562, muist. 47); Marx on nähtävästi kirjoittanut kirjan nimen väärin. Kaikissa muissa säilyy niiden todistusvoima täydellisenä tahi vahvistuukin nykyisessä tarkassa muodossa.

Mutta tässä täytyy minun palata muutamaan vanhaan asiaan.

Tunnen nimittäin vain yhden tapauksen, jossa on esitetty epäily, ettei eräs Marx'in lainausote olisi oikea. Mutta kun tämä juttu on jatkunut ohi Marx'in kuoleman, en voi sitä tässä hevin sivuuttaa.

Berliiniläisessä „Concordia'ssa“, Saksan tehtailijainliiton äänenkannattajassa, julkaistiin maaliskuun 7 p:nä 1872 nimetön kirjoitus: „Kuinka Karl Marx tekee lainausotteita“. Tässä suurella siveellisellä suuttumuksella ja runsaasti epäparlamentaarisia sanontatapoja käyttäen väitettiin, että ote Gladstone'n tulo- ja menoarviota koskevasta puheesta huhtikuun 16 p:ltä 1863 (kansainvälisen työväenliiton inauguraaliadressissa [perustamisadressissa] v:ltä 1864, ja toistamiseen „Pääomassa“ I, neljännen pain. siv. 617 ja kolmannen pain. siv. 671) oli väärennetty. Lausetta: „Tämä rikkauden ja vallan huumaaava lisäys . . . rajoittuu yksinomaan omistaviin luokkiin“ ei muka ensinkään ollut „Hansard'issa“¹⁾ julkaistussa (muka virallisessa) pikakirjoitetussa kertomuksessa. „Mutta tätä lausetta ei ole missään kohden Gladstone'n puheessa. Siinä on sanottu aivan päinvastaista. (Lihavalla.) **Marx on sekä muodollisesti että asiallisesti lisännyt vaiheellisesti tämän lauseen!**“ (Marx hat den Satz formell und materiell hinzugelogen!).

Marx, jolle „Concordia'n“ mainittu numero lähetettiin seuraavassa toukokuussa, vastasi nimettömälle „Volksstaat“-lehden kesäkuun 1 p:n numerossa. Kun hän ei enää muistanut, minkä sanomalehtiselostuksen mukaan hän oli otteen kirjoittanut, tyytyi hän osottamaan, että samanlainen lainausote oli kahdessa englantilaisessa kirjoituksessa ja mainitsi sitten „Times“-lehden selostuksesta, jonka mukaan Gladstone oli lausunut: „That is the state of the case as regards the wealth of this country. I must say for one, I should look almost with apprehension and with pain upon this intoxicating augmentation of wealth and power, if it were my belief that it was confined to classes who are in easy circumstances. This takes no cognizance at all of the condition of the labouring population. The augmentation I

¹⁾ Hansard on painettu virallinen kokoelma parlamentin asiakirjoja. Suomentaja.

have described and which is founded, I think, upon accurate returns, is an augmentation entirely confined to classes of property.“¹⁾

Siis Gladstone sanoo tässä, että häntä surettaisi, jos niin olisi, mutta asia on niin: Tämä vallan ja rikkauden huumaava lisääntyminen rajoittuu kokonaan omistaviin luokkiin. Ja mitä tulee tuohon muka viralliseen Hansard'iin, niin kirjoittaa Marx edelleen: „Tässä myöhemmin oikomassaan painoksessa oli herra Gladstone niin viisas, että hän töhri pois tuon Englannin valtiovarain kansleria todellakin komprometteeraavan kohdan. Tämä on muutoin vanhastaan tavallinen englantilainen parlamenttitapa eikä suinkaan mikään pikku Lasker'in keksintö Bebeliä vastaan.“

Nimetön ärtyy yhä enemmän. Sysäten vastauksessaan „Concordia'ssa“ heinäk. 4 p. syrjään toisasteiset lähteet, tekee hän sen siivon huomautuksen, että on muka „tapana“ esittää otteita parlamenttissa pidetyistä puheista pikakirjoitetun pöytäkirjan mukaan; mutta myöskin „Times'in“ selostus (jossa tuo „valheellisesti lisätty“ lause on) ja „Hansardi'n“ esitys (josta se puuttuu) „käyvät asiallisesti täysin yhteen“, ja samoin sisältyy muka „Times'in“ selostukseen „aivan päinvastainen ajatus kuin tuossa inauguraaliadressin surullisen kuuluisassa paikassa on“. Tämän sanoessaan mies visusti vaikenee siitä, että se tämän muka „päinvastaisen“ ohella nimenomaan sisältää juuri „tuon surullisen kuuluisan kohdan“! Tästä kaikesta huolimatta tuntee nimetön joutuneensa kiinni ja huomaa, että vain uusi temppe voi hänet pelastaa. Samalla kun hän siis höyryttää, niinkuin yllä on osotettu, „julkeita valheita“ vilisevän kirjoituksensa ylösrakentavilla parjauksilla sellaisilla kuin „mala fides“, „epärehellisyys“, „valheellinen ilmoitus“, „tuo valheellinen lainausote“, „julkea valheellisuus“, „lainausote, joka oli kokonaan väärennetty“, „tämä väärennys“, „suorastaan katala“ j. n. e., katsoo hän tarpeelliseksi siirtää riitakysymyksen toiselle alalle ja lupaa sentähden „toisessa kirjoituksessa selvittää, minkä merkityksen me [tuo ei „valehteleva“ nimetön] annamme Gladstone'n sanojen sisällykselle“. Niinkuin tällä hänen vilpittömällä mielipiteellään olisi asian kanssa mitään tekemistä! Tämä toinen kirjoitus on heinäkuun 11 p:n „Concordia'ssa“.

¹⁾ „Niin on asianlaita, mitä tulee tämän maan rikkauteen. Minun täytyy sanoa omasta puolestani, että minä näkisin melkein huolella ja tuskalla tätä rikkauden ja vallan huumaavaa lisääntymistä, jos uskoisin, että se rajoittuu hyvinvoiviin luokkiin. Ne eivät ensinkään välitä työtätekevän väestön tilasta. Lisääntyminen, josta olen puhunut ja joka mielestäni perustuu tarkkoihin tietoihin, on lisääntymistä, joka rajoittuu kokonaan omistaviin luokkiin.“

Marx vastasi vielä kerran elokuun 7 p:n „Volksstaat'issa“, julkaisten nyt myöskin „Morning Star'issa“ ja „Morning Advertiser'issa“ huhtikuun 17 p:nä 1863 olleet selostukset mainitusta kohdasta. Kummankin mukaan lausuu Gladstone, että hän surulla j. n. e. näkisi tätä rikkauden ja vallan huumaavaa lisääntymistä, jos hän uskoisi sen rajoittuvan todella hyvinvoiviin luokkiin (classes in easy circumstances). Mutta tämä lisääntyminen rajoittuu luokkiin, joilla on omaisuutta (entirely confined to classes possessed of property). Siis myöskin näissä selostuksissa on sanasta sanaan tuo muka „valheellisesti lisätty“ lause. Edelleen hän vielä kerran osotti, vertaamalla „Times'in“ ja „Hansard'in“ tekstejä, että kolmen seuraavana aamuna ilmestyneen, toisistaan riippumattoman, samoin kuuluvan sanomalehtiselostuksen todella lausutuksi toteama lause puuttui „Hansard'in“ tunnetun „tavan“ mukaisesti tarkastetusta selostuksesta, t. s. että Gladstone oli, Marx'in sanojen mukaan, sen „jälkeenpäin nitistänyt pois“ („nachträglich wegstipitzt hat“), ja lausuu lopuksi, ettei hänellä ole aikaa väitellä enempää nimettömän kanssa. Tämäkin näkyy saaneen kyllikseen, ainakaan ei Marx enää saanut itselleen lähetetyksi yhtään „Concordia'n“ numeroa.

Niin näytti asia hautaantuneen. Kuitenkin saimme myöhemmin kuulla kerran tahi pari henkilöiltä, joilla oli suhteita Cambridge'n yliopistoon, salaperäisiä huhuja sanomattomasta kirjallisesta rikoksesta, jonka muka Marx „Pääomassaan“ oli tehnyt. Mutta kaikista tutkisteluista huolimatta ei mitään tarkempia tietoja voitu saada. Silloin, marraskuun 29 p. 1883, kahdeksan kuukautta Marx'in kuolemasta, julkaisi „Times“ kirjeen, joka oli päivätty „Trinity College'ssa“ Cambridge'ssä ja Sedley Taylor'in allekirjoittama. Tässä tuo kesyintä osuustoimintaa ajava mies tilaisuuden tarjouduttua loi vihdoinkin valoa sekä Cambridge'n huhuihin että „Concordia'n“ nimettömään.

„Erittäin merkilliseltä näyttää“, sanoo „Trinity College'n“ mies, „että professori Brentano'n (joka silloin oli Breslau'ssa, nyt Strassburg'issa) oli suotu . . . paljastaa se mala fides (petollinen tarkoitus), joka ilmeisesti oli aiheuttanut inauguraaliadressissa olleen otteen Gladstone'n puheesta. Herra Karl Marx, joka . . . koetti otetta puolustaa, oli kylliksi julkea väittääkseen vielä kuoleman kielissä (deadly shifts), johon hänet Brentano'n mestarillisesti tehdyt hyökkäykset olivat heti kohta syösseet, että herra Gladstone typisti „Times'in“ huhtikuun 17 p:n numerossa 1863 julkaistua puhettaan, ennenkuin se ilmestyi „Hansard'issa“, töhrimällä siitä pois kohdan, joka Englannin valtiovarain kanslerille todellakin voi olla komprometteeraava. Kun Brentano vertaamalla tekstejä yksityiskohtaisesti toisiinsa osotti, että „Ti-

mes'in" ja „Hansard'in" kertomukset kävivät yhteen siinä, että mainitusta puheesta puuttui se ajatus, minkä sukkelasti eristetty lainausote Gladstone'n sanoista oli siihen tuonut, peräytyi Marx väittelystä tehden syyksi ajanpuutteen.“

Siinä siis oli asian ydin! Ja niin kunniakkaana kuvastui Cambridge'n tuotanto-osuuskunnalliseen mielikuvitukseen herra Brentano'n „Concordia'ssa“ käymä taistelu! Niin oli hän ja niin heilutti hän miekkaansa „mestarillisessa hyökkäyksessä“, tämä Saksan tehtailijainliiton Pyhä Yrjö, kun taas tuo helvetin lohikäärme Marx korisi „heti kohta kuoleman kielissä“ hänen jaloissaan!

Kuitenkin on tämä aivan Arioston tapainen taistelunkuvaa-
minen tarkoitettu vain peittämään Pyhän Yrjömmen temput. Tässä ei enää ole puhe „valheellisesta lisäämisestä“, „väärennyksestä“, vaan „sukkelasti eristetyistä lainauksesta“ („craftily isolated quotation“). Koko kysymys oli siirretty toisaalle ja Pyhä Yrjö sekä hänen cambridgeläinen aseenkantajansa tiesivät kylläkin hyvin, miksi.

Eleanor Marx vastasi, kun „Times“ kieltäytyi julkaisemasta, „To-Day“-nimisessä kuukauslehdessä helmikuussa 1884 johtaen keskustelun siihen ainoaan kohtaan, josta oli ollut kysymys, nimittäin: oliko Marx tuon lauseen „valheellisesti lisännyt“ vai ei. Siihen vastaa herra Sedley Taylor, että „se kysymys, onko joku lause ollut herra Gladstone'n puheessa vai ei“, on hänen mielestään „ollut sängen vähäarvoinen“ väittelyssä Marx'in ja Brentano'n välillä, „verrattuna siihen kysymykseen, oliko tuo lainaus tehty tarkoituksessa esittää oikein „Gladstone'n mielipide vai esittää se väärin“. Ja sitten hän myöntää, että „Times'in“ esitys „sisältää todellakin ristiriidan sanoissa“; mutta muusta yhteydestä, jos se selitetään oikein, s. o. vapaamielis-gladstone-laisessa hengessä, näkyy, mitä herra Gladstone muka oli tahtonut sanoa (To-Day, maaliskuussa 1884). Huvittavinta tässä on, ettei cambridgeläisemme nyt pidä kiinni puheen selostamisesta „Hansard'in“ mukaan, niinkuin nimettömän Brentano'n mukaan „tapana“ on, vaan sen selostamisesta saman Brentano'n „välttämättömästi kehnoksi“ leimaaman „Times'in“ selostuksen mukaan. Tietysti, tuo onneton lausehan puuttuu „Hansard'ista“!

Eleanor Marx'in oli helppo perinpohjaisesti nujertaa tämä todistelu „To-Day'n“ samassa numerossa. Joko oli herra Taylor lukenut v:n 1872:n riitakirjoitukset. Silloin oli hän nyt „valedellut“, ei vain „lisäksi“ (hinzu), vaan myöskin „pois“ (hinweg). Tahi ei hän ollut niitä lukenut. Silloin oli hänen pidettävä suunsa kiinni. Joka tapauksessa oli varmaa, ettei hän uskaltanut hetkeäkään väittää päteväksi ystävänsä Brentano'n syytöstä,

että Marx olisi „valheellisesti lisännyt“. Päinvastoin Marx hänen mukaansa ei ollut valheellisesti lisännyt, vaan jättänyt pois erään tärkeän lauseen. Mutta tämä sama lause on inauguraaliadressin sivulla 5, muutamia rivejä ennen tuota muka „valheellisesti lisättyä“. Ja mitä tulee ristiriitaisuuteen Gladstone'n puheessa, niin eikö se ole juuri Marx, joka „Pääoman“ siv. 618 (3 pain. siv. 672) alaviitassa 105 puhuu „yhtämittäisistä, huutavista ristiriitaisuuksista Gladstone'n budjettipuheissa vuosilta 1863 ja 1864“! Hän vain ei Sedley Taylor'in tapaan ota selittääkseen niitä vapaamielisille miellyttävällä tavalla. Ja E. Marx'in vastineen loppuyhteenvedo on: „Päinvastoin, Marx on yhtä vähän jättänyt pois mitään sanomisen arvoista kuin vähäisintäkään asiaa valheellisesti lisännyt. Mutta hän on asettanut paikoilleen ja unohduksesta vetänyt esiin Gladstone'n eräästä puheesta lauseen, joka epäilemättä on tullut lausutuksi, mutta joka tavalla tahi toisella on löytänyt tien — pois „Hansard'ista“.

Tässä olikin herra Sedley Taylor'ille kylliksi ja tuloksena kokonaista kaksi vuosikymmentä kestäneestä ja kahteen maahan ulottuneesta professorijupakasta oli, ettei enää ole uskallettu käydä Marx'in kimppuun kirjallisen tunnollisuuden puutteesta, mutta myöskin, että sen jälkeen herra Sedley Taylor luultavasti luottaa yhtä vähän herra Brentano'n kirjallisiin taistelubulletteihin kuin herra Brentano „Hansard'in“ paavimaiseen erehtymättömyyteen.

Lontoossa, kesäkuun 25 p. 1890.

F. Engels.

Ensimmäinen kirja

Kapitalistinen tuotanto

Ensimmäinen osasto.

Tavara ja raha.

Ensimmäinen luku.

Tavara.

1) Tavarankaksi tekijää: käyttöarvo ja arvo (arvon perusolemus, arvon suuruus).

Niiden yhteiskuntien varallisuus, joissa kapitalistinen tuotantotapa on vallalla, ilmenee „suunnattomana tavarajoukkona“¹⁾, yksityinen tavara tämän varallisuuden alkeismuotona. Tutkimuksemme alkaa siis tavarakäsittelyn erittelyllä.

Tavara on ensi kädessä ulkonainen esine, olio, joka ominaisuuksillaan tyydyttää jonkinlaatuisia ihmistarpeita. Asiaan ei vaikuta näiden tarpeiden luonne, esim. se, aiheuttaako ne vatsa vai mielikuvitus.²⁾ Myöskään ei ole tässä kysymys siitä, millä tapaa olio ihmisen tarvetta tyydyttää, välittömänä elintarpeena, s. o. nautinnonesineenä, vaiko välillisesti tuotantovälineenä.

Jokaista hyödyllistä oliota, kuten rautaa, paperia j. n. e., on tarkasteltava kahdelta, laadun ja paljouden kannalta. Sellainen olio on useiden ominaisuuksien kokonaisuus ja voi siten olla moneltakin puolin hyödyksi. Näiden eri puolien ja siten kappaleiden moninaisten käyttötapojen keksiminen on historiallista toimintaa.³⁾ Niinpä sellaista on yhteiskunnallisten mittojen löytäminen hyödyllisten kappaleiden suuruuden määräämistä varten. Tavaramittojen erilaisuus johtuu osaksi mitattavien esineiden erilaisesta luonteesta, osaksi yhteiskunnallisista sovinnaisuussyistä.

¹⁾ Karl Marx, Zur Kritik der Politischen Oekonomie. Berliini, 1859, s. 4.

²⁾ „Halu synnyttää tarpeen; se on mielen ruokahalu ja yhtä luonnollinen kuin ruumiinkin nälkä . . . useimmat (oliot) saavat arvonsa siitä, että ne tyydyttävät mielen tarpeita.“ Nicolas Barbon, A Discourse on coining the new money lighter, in answer to Mr Locke's Considerations j. n. e. Lontoo, 1696, s. 2, 3.

³⁾ „Olioilla on sisäinen arvo (intrinsic vertue, tätä erikoisnimitystä käyttää Barbon käyttöarvosta), joka kaikkialla on sama; esim. magnetin ominaisuus vetää puoleensa rautaa“ (m. t. s. 16). Magnetin omiaisuutta vetää puoleensa rautaa voitiin käyttää hyödyksi vasta sitten kuin sen avulla oli keksitty magnetin kohtiojännitys (polariteetti).

Olion hyödyllisyys tekee sen käyttöarvoksi.⁴⁾ Mutta tämä hyödyllisyys ei häily ilmassa. Kun sen edellytyksinä ovat tavaraolion aineelliset ominaisuudet, ei sitä ilman niitä ole olemassa. Itse tavaario, niinkuin vehnä, rauta, timantti y. m., on siis käyttöarvo eli hyödyke. Täinä sen luonne ei riipu siitä, vaatiiko sen käyttöominaisuuksien hyväksikäyttäminen ihmiseltä paljon vai vähän työtä. Käyttöarvoista puhuttaessa edellytetään niiden aina olevan paljoudeltaan määrättyjä, esim. tusina kelloja, kyynärä liinakangasta, tonni rautaa j. n. e. Tavaroiden käyttöarvot antavat ainekset erikoiselle opinalle, tavaarioille.⁵⁾ Käyttöarvo todellistuu ainoastaan käytännössä eli kulutuksessa. Käyttöarvot ovat varallisuuden aineellisena sisältönä, olkoonpa varallisuuden yhteiskunnallinen muoto millainen hyvänsä. Meidän tutkittavamme olevassa yhteiskuntamuodossa ovat käyttöarvot myöskin — vaihtoarvon aineellisina kannattajina.

Vaihtoarvo esiintyy lähinnä määrällisenä suhteena, jossa toisenlaiset käyttöarvot vaihtuvat toisenlaisiin⁶⁾, suhteena, joka alituisesti vaihtelee ajan ja paikan mukaan. Vaihtoarvo näyttää siis tilapäiseltä ja puhtaasti suhteelliselta, tavarana sisäinen, immanenttinen vaihtoarvo (valeur intrinsèque) sen vuoksi „contradictio in adjecto.“⁷⁾ Katselkaammepa asiaa lähemmin.

Joku tavara, esim. nelikko^{**)} vehänä, vaihtuu määrään x saappaanvoidetta tahi y silkkiä tahi z kultaa j. n. e., lyhyesti sanoen toisiin tavarihin mitä erilaisimmissa mittasuhteissa. Veh-

⁴⁾ „Olion luonnollinen arvo on sen kyky tyydyttää ihmiselämän välttämättömiä tarpeita tahi täyttää sen mukavuusvaatimuksia“ (John Locke, *Some Considerations of the Consequences of the Lowering of Interest*, 1691. Works edit. Lontoo, 1777, n. II, s. 28). Seitsemännellätoista vuosisadalla tapaamme vielä usein englantilaisten kirjailijain teoksissa „Worth“-sanana merkitsemässä käyttöarvoa ja „Value“-sanana vaihtoarvoa aivan englanninkielen hengen mukaisesti, joka mielellään ilmaisee välittömän asian germaanisella sanalla ja ajatellun asian romaanisella.

⁵⁾ Porvarillisessa yhteiskunnassa on vallalla se fictio juris (vakiintunut harhakäsitys) että jokaisella ihmisellä tavaranoistajana on ensyklopedinen (kaikki käsittävä) tieto tavaroista.

⁶⁾ „Arvo sisältyy kahden tavarana, kahden tuotemäärän keskinäiseen vaihtosuhteeseen“ (Le Trosne, *De Intérêt Social. Physiocrates*, ed. Daire. Pariisi, 1846, s. 889).

⁷⁾ Ristiriidalta lisämääräyksessä, t. s. että määräyksenä sisäinen sotii jo itse vaihtoarvon käsitettä vastaan. Suomentaja.

⁸⁾ „Millään ei voi olla sisäistä (intrinsic) arvoa“ (N. Barbon, m. t. s. 16), tahi niinkuin Butler sanoo:

„The value of a thing
Is just as much as it will bring“.

Olion arvo on juuri niin suuri kuin mitä se voi tuottaa (vaihdossa nim.).

***) Engl. nelikko = kvarteri = 8 bushelia; 1 bushel = 36,348 l. Suomentaja.

nällä on siis yhden asemesta moninaisia vaihtoarvoja. Mutta kun x saappaanvoidetta, y silkkiä, samoin z kultaa j. n. e. ovat vehnänelikon vaihtoarvoja, täytyy x :n saappaanvoidetta, y :n silkkiä, z :n kultaa j. n. e. voida korvata toisen toistaan eli olla yhtä suuria vaihtoarvoja. Siitä johtuu ensiksi: saman tavaran käyvät vaihtoarvot ilmaisevat yhtä samaa. Ja toiseksi: vaihtoarvo voi yleensä olla vain siitä erotettavan arvoisällyksen ilmaisutapa, „ilmenemismuoto“.

Ottakaamme edelleen kaksi tavaraa, esim. vehnä ja rauta. Olkoonpa niiden vaihtosuhte mikä hyvänsä, sen voi aina esittää yhtälöllä, jossa määrätty vehnän paljous asetetaan yhtä suureksi kuin joku määrä rautaa, esim. 1 nelikko vehnää = a sentneriä rautaa. Mitä käy tästä yhtälöstä selville? Että kahdessa eri oliossa, 1 nelikossa vehnää ja samoin a sentnerissä rautaa, on yhteistä samansuuruisuus. Molemmat ovat siis yhtä suuria kuin kolmas, joka itsessään ei ole toinen eikä toinen niistä. Kumpikin täytyy siis voida, mikäli se on vaihtoarvo, taantaa tähän kolmanteen.

Havainnollistakaamme tämä yksinkertaisella mittausopillisella esimerkillä. Kaikkien suoraviivaisten kuvioiden pinta-alaa määrittäessä ja verrattaessa hajoitetaan ne kolmioiksi. Itse kolmio taannetaan sen näkyvästä kuviosta kokonaan eroavaan lausekkeeseen -- pohjaviiivan ja korkeuden puoleen tuloon. Samoin tavarain vaihtoarvot voidaan taantaa yhteen yhteiseen, jota ne esittävät suuremman tahi pienemmän määrän.

Tämä yhteinen ei voi olla mikään tavaroiden mittausopillinen, fysiikallinen, kemiallinen tahi muu luonnollinen ominaisuus. Merkitystä on niiden aineellisilla ominaisuuksilla ainoastaan mikäli nämä saattavat tavarat hyödyllisiksi, siis käyttöarvoiksi. Toiselta puolen juuri käyttöarvojen huomiotta jääminen on selvästi luonteenomaista tavaroiden vaihtosuhteelle. Vaihtosuhteessa merkitsee toinen käyttöarvo yhtä paljon kuin toinenkin, mikäli sitä vain on oikeassa suhteessa olemassa. Tahi, niinkuin vanha Barbon sanoo: „Toinen tavaralaji on yhtä hyvä kuin toinenkin, jos sen vaihtoarvo on yhtä suuri. Tässä ei kappaleiden välillä, joilla on yhtä suuri vaihtoarvo, ole eroa tahi erotettavuutta“. ⁶⁾ Käyttöarvoina ovat tavarat ennen kaikkea laadul-

⁶⁾ „One sort of wares are as good as another, if the value be equal. There is no difference or distinction in things of equal value . . .“ Ja Barbon jatkaa: „One hundred pounds worth of lead or iron, is of as great a value as one hundred pounds worth of silver and gold“ („Sadan punnan arvoinen lyijy tahi rauta on yhtä arvokas kuin sadan punnan arvoinen hopea tahi kulta“). (N. Barbon, m. t. s. 53 ja 7).

taan erilaisia, vaihtoarvoina voivat ne olla vain suuruudeltaan erilaisia, eikä niissä siis ole hituistakaan käyttöarvoa.

Jos nyt jättää lukuun ottamatta tavaraolioiden käyttöarvon, niin jää niille jäljelle ainoastaan yksi ominaisuus, se että ne ovat työntuotteita. Mutta myöskin työntuote on jo samassa muuttunut. Jos jätämme lukuun ottamatta käyttöarvon, niin jätämme lukuun ottamatta myöskin ne ulkonaiset ainekset ja muodot, jotka tekevät tuotteen käyttöarvoksi. Se ei ole enää pöytä tahi talo tahi lanka tahi muu hyödyllinen esine. Kaikki sen aistilliset ominaisuudet ovat hälvenneet. Se ei enää ole myöskään puusepäntyön, rakennustyön, kehruutyön tahi jonkun muun määrätyn tuottavan työn tuote. Työntuotteiden hyödyllisen luonteen mukana katoaa myöskin niissä todellistuneiden töiden hyödyllinen luonne, siis myöskin näiden töiden erilaiset konkreettiset (täys'oloiset) muodot katoavat; ne eivät enää eroa toisistaan, vaan ovat kaikki yksinkertaistetut yhtäläiseksi ihmistyöksi, abstraktisesti (yleiskäsitteellisesti) inhimilliseksi työksi.

Tarkastakaamme nyt työntuotteiden jäännöstä. Niistä ei ole jäänyt jäljelle mitään muuta kuin tuo aavemainen esineellisyys, erotukseittoman ihmistyön pelkkä jälj (Gallerte), s. o. ihmistyövoiman käyttäminen katsomatta sen käyttämisen muotoon. Nämä oliot osottavat enää ainoastaan sitä, että niiden tuottamiseen on käytetty ihmistyövoimaa, kasattu ihmistyötä. Tämän niille yhteisen yhteiskunnallisen perusolemuksen kiteinä ovat ne arvoja — tavara-arvoja.

Itse tavaroiden vaihtosuhteessa osottautui niiden vaihtoarvo niiden käyttöarvosta kokonaan riippumattomaksi. Jos nyt todellakin työntuotteiden käyttöarvo jätetään huomioonottamatta, niin saadaan niiden arvo sellaisena miksi se äsken määrättiin. Se yhteinen, mikä tavaran vaihtosuhteessa tahi vaihtoarvossa osotaksen, on siis sen arvo. Tutkimuksemme jatkuminen on palauttava meidät takaisin vaihtoarvoon arvon välttämättömänä ilmaisutapana eli ilmenemismuotona, vaikka meidän kuitenkin on ensin tarkasteltava arvoa tästä muodosta riippumattomana.

Käyttöarvolla eli hyödykkeellä on siis arvoa ainoastaan sentähden, että siihen on esineellistynyt eli aineellistunut abstraktista ihmistyötä. Kuinka voi nyt mitata sen arvon suuruuden? Siihen sisältyvän „arvoa muodostavan substanssin (perusolemuksen)“ työn määrällä. Työmäärän mittaa siihen kulutettu aika ja työajalla taas on mittansa määrätyissä ajanosissa, niinkuin tunneissa, päivissä j. n. e.

Jos tavararvon määrää sen tuottamiseen kulutettu työ määrä, saattaisi näyttää siltä, että kuta laiskempi ja taitamattomampi mies on, sitä arvokkaampi on hänen tavaransa, koska hän

tarvitsee sitä enemmän aikaa sen valmistamiseen. Mutta se työ, joka arvojen perusolemuksen muodostaa, on yhtäläistä ihmistyötä, saman ihmistyövoiman käyttämistä. Yhteiskunnan koko työvoima, joka esiintyy tavaramaailman arvoissa, käy tässä yhdestä samasta ihmisen työvoimasta, vaikka kohta se onkin koottu lukemattomista yksilöllisistä työvoimista. Kukin näistä yksilöllisistä työvoimista on samaa ihmistyövoimaa kuin toinenkin, mikäli sillä on yhteiskunnallisen keskityövoiman luonne ja se sellaisena keski-työvoimana vaikuttaa, siis vaatii jonkun tavaran tuottamiseen myöskin vain keskimäärin välttämättömän eli yhteiskunnallisesti välttämättömän työajan. Yhteiskunnallisesti välttämätön työaika on työaika, joka vaaditaan jonkun käyttöarvon synnyttämiseen vallitsevilla yhteiskunnallishormaalisilla tuotantoehdoilla ja yhteiskunnallisesti keskimääräisellä työtaidolla ja työnvoimakkuudella. Höyrykutomakoneen käytäntöön tultua Englannissa esim. riitti ehkäpä puolet entisestä työstä muuttamaan jonkun lankamäärän kankaaksi. Englantilainen käsinkutoja tarvitsi tähän toimeen todellisuudessa edelleenkin saman työajan, mutta hänen mieskohtaisen työtuntinsa tuote vastasi nyt enää ainoastaan puolta yhteiskunnallista työtuntia ja aleni siten puoleen aikaisemmasta arvostaan.

Arvon suuruuden määrää siis vain yhteiskunnallisesti välttämättömän työn paljous eli käyttöarvon synnyttämiseen yhteiskunnallisesti välttämätön työaika.⁹⁾ Yksityinen tavara käy tässä yleensä lajinsa keskikappaleesta.¹⁰⁾ Tavaroilla, joihin yhtä suuret työmäärät sisältyvät eli jotka voidaan valmistaa samassa työajassa, on siis sama arvomäärä. Tavaran arvo suhtautuu jokaisen muun tavaran arvoon, niinkuin edellisen tuottamiseen välttämätön työaika jälkimäisen tuottamiseen välttämättömään työaikaan. „Arvoina ovat kaikki tavarat vain määrätty paljous kokoonjuoksettunutta työaika.“¹¹⁾

Tavaran arvomäärä pysyisi siis muuttumattomana, jos sen

⁹⁾ Muist. 2:een painokseen. „The value of them (the necessaries of life) when they are exchanged the one for another is regulated by the quantity of labour necessarily required, and commonly taken in producing them.“ „Tarvikkeita toisiinsa vaihdettaessa määrää niiden arvon niiden tuottamiseen välttämättömästi vaaditun ja tavallisesti käytetyn työn määrä.“ (Some Thoughts on the Interest of Money in general and particularly in the Public Funds j. n. e. Lontoo, s. 36). Tähän merkilliseen nimetömmään kirjaan, joka on peräisin viime vuosisadalta, ei ole merkitty julkaisemisaikaa. Sen sisällyksestä käy kuitenkin selville, että se on julkaistu Yrjö II:n hallitessa, noin vuosina 1739 tai 1740.

¹⁰⁾ „Kaikki samanlaatuiset tuotteet muodostavat oikeastaan vain yhden ryhmän, jonka hinta tulee määrättyksi yleisesti ja erikoisseikkoihin katsomatta“ (Le Trosne, m. t. s. 893).

¹¹⁾ K. Marx, m. t. s. 6.

tuottamiseen vaadittava työaika olisi muuttumaton. Mutta jälkimäinen vaihtuu aina työn tuotantovoiman vaihtuessa. Työn tuotantovoiman määräävät monet seikat, muiden muassa työntekijäin keskitaitavuus, tieteen ja sen keino-opillisen (teknologisen) käytettävyyden kehityskanta, tuotantoprosessin yhteiskunnallinen kokoonpano, tuotantovälineiden koko ja vaikutuksellisuus sekä luonnonsuhteet. Sama työmäärä osotaksen esim. suotuisana vuodenaikana 8 bushelissa vehnää, epäsuotuisana vain 4:ssä. Sama työmäärä antaa enemmän metalleja rikkaissa kuin köyhissä kaivoksissa j. n. e. Timantit ovat maaperässä harvinaisia ja niiden löytäminen kysyy sentähden keskimäärin paljon työaikaa. Niissä siis on pienessä tilassa paljon työtä. Jacob epäilee, onko kulta koskaan maksanut täyttä arvoaan. Vielä enemmän koskee tämä timantteja. Eschwege'n mukaan ei Brasilian timanttikaivosten kahdeksankymmenvuotinen kokonaissato v. 1823 vielä ollut nousut Brasilian sokeri- ja kahvi-istutusten 1½ vuotisen keskituoton hinnan tasalle, vaikka se oli kysynyt paljoa enemmän työtä ja sillä siis oli enemmän arvoa. Rikkaammissa kaivoksissa saman työmäärän ilmaisuna olisi enemmän timantteja, ja niiden arvo alenisi. Jos onnistutaa vähällä työllä muuttamaan hiili timantiksi, voi timantin arvo laskea tiilikiven arvoa alemmaksi. Yleensä, kuta suurempi työn tuotantovoima on, sitä pienempi on tavaran valmistamiseen vaadittava työaika, sitä pienempi siihen kiteytynyt työmäärä, sitä pienempi sen arvo. Päinvastoin, kuta pienempi on työn tuotantovoima, sitä pitempi on tavaran valmistamiseen välttämätön työaika, sitä suurempi sen arvo. Tavaran arvon määrä on siis suoraan verrannollinen siinä todellistuvan työn määrään ja kääntäen verrannollinen sen tuotantovoimaan.

Olio voi olla käyttöarvo olematta arvo. Sellainen on asiantaita, jos sitä hyötyä, minkä olio ihmiselle tuottaa, ei välitä työ. Niin on laita ilman, luonnontilassa olevan maan, luonnonniittyjen, villin puun j. n. e. Olio voi olla hyödyllinen ja ihmistyön tuote olematta tavara. Se, joka tuotteellaan tyydyttää omaa tarvettaan, synnyttää kyllä käyttöarvon, mutta ei tavaraa. Tuottaakseen tavaran, täytyy hänen tuottaa ei ainoastaan käyttöarvo, vaan käyttöarvo muille, yhteiskunnallinen käyttöarvo. [Eikä ainoastaan toisille ylimalkaan. Keskiajan talonpoika tuotti verojyvät lääniherralle, kymmenykset papille. Mutta eivät verojyvät eivätkä kymmenykset tulleet tavaroiksi sen kautta, että ne tuotettiin muita varten. Tullakseen tavaraksi täytyy tuotteen vaihdon kautta siirtyä toiselle, jolle se on käyttöarvo.]^{11a)} Lopuksi ei mikään olio voi

^{11a)} Muist. 4:een painokseen. — Lisään tähän hakasien välissä olevan huomautuksen, koska sen poisjääminen on usein aiheuttanut sen väärin-

olla arvo olematta käytönesine. Jos se on hyödytön, on sen tuottamiseen käytetty työkin hyödytöntä, sitä ei pidetä työnä eikä se siis muodosta arvoa.

2) Tavaroihin sisältyvän työn kaksoisluonne.

Alkuaan näytti meistä tavara kaksinaiselta, käyttö- ja vaihtoarvolta. Myöhemmin kävi selville, ettei myöskään työllä, mikäli se arvossa ilmenee, enää ole niitä samoja tuntomerkkejä, mitkä sillä käyttöarvojen synnyttäjänä on. Tämän tavaroihin sisältyvän työn kaksinaisen luonteen olemassaolon olen minä ensimmäisenä kriittisesti osottanut.¹²⁾ Kun tämä kohta on juuri se, jonka ymmärtämisestä selvä käsitys kansantaloudesta riippuu, sietää sitä tässä lähemmin valaista.

Ottakaamme kaksi tavaraa, esim. takki ja 10 kyynärää liinakangasta. Olkoon edellisen arvo kaksi kertaa niin suuri kuin jälkimäisen, niin että kun 10 kyynärää liinakangasta = W , takki on $2W$.

Takki on käyttöarvo, joka tyydyttää erityisen tarpeen. Sen tuottamiseen tarvitaan määrätynlaista tuottavaa toimintaa. Tämän toiminnan määräävät sen tarkoituserä, menettelytapa, esine, välineet ja tulos. Työtä, jonka hyödyllisyys siten esiintyy sen tuotteen käyttöarvossa eli siinä, että sen tuote on käyttöarvo, sanomme me lyhyesti hyödylliseksi työksi. Tältä kannalta sitä aina arvostellaan sen aiheuttaman hyödyn mukaan.

Samoin kuin takki ja liinakangas ovat erilaisia käyttöarvoja, ovat myöskin niiden tuottamiseen tarvittavat työt erilaatuisia — neulomista ja kutomista. Jolleivät nuo kappaleet olisi erilaatuisia käyttöarvoja ja siis erilaatuisten hyödyllisten töiden tuotteita, niin eivät ne ylipäättänsä voisi joutuakaan tavaroina vastakkain. Takki ei vaihdu takkiin, sama käyttöarvo samaan käyttöarvoon.

Erilaisten käyttöarvojen eli tavaralioiden kokonaissummassa esiintyy yhtä moninaisten, suvultaan, lajiltaan, heimoltaan, alalajiltaan, muunnokseltaan erilaisten hyödyllisten töitten kokonaisuus — yhteiskunnallinen työnjako. Se on tavarantuotannon olemassaolon ehto, vaikkakaan tavarantuotanto ei päinvastoin ole yhteiskunnallisen työnjaon olemassaolon ehto. Muinaisintialaisessa kyläkunnassa on yhteiskunnallinen työnjako vallalla, vaikka tuotteet eivät tule tavaroina. Tahi ottaaksemme lähempää esimerkin, joka tehtaassa on työ järjestelmällisesti jaettua,

käsityksen, että Marx pitää tavarana jokaista tuotetta, jonka kuluttaa joku muu kuin tuottaja. — F. E.

¹²⁾ M. t. s. 12, 13 y. m.

mutta tätä jakoa eivät välitä työmiehet mieskohtaisia tuotteitaan vaihtamalla. Ainoastaan itsenäisten ja toisistaan riippumattomien yksityistöiden tuotteet joutuvat tavarina vastatusten.

On siis nähty, että jokaisen tavaran käyttöarvoon sisältyy määrätty tarkoituksenmukaisesti tuottava toiminta eli hyödyllinen työ. Käyttöarvot eivät voi tavarina joutua vastatusten, ellei niissä ole laadultaan eriävää hyödyllistä työtä. Sellaisessa yhteiskunnassa, jonka tuotteet yleisesti saavat tavaran muodon, s. o. tavarantuottajain yhteiskunnassa, kehittyy tämä itsenäisten tuottajien toisistaan riippumattomissa yksityisliikkeissä suorittamien hyödyllisten töiden laatu puoleinen eriäväisyys monijäseniseksi järjestelmäksi, yhteiskunnalliseksi työnjaoksi.

Takille on muutoin yhdentekevää, käyttääkö sitä vaatturi vaiko hänen ostajansa. Kummassakin tapauksessa on se käyttöarvo. Yhtä vähän muuttuu takin ja sitä tuottavan työn keskinäinen suhde sinänsä siitä, että neulomistyö tulee erikoiseksi ammatiksi, yhteiskunnallisen työnjaon itsenäiseksi jäseneksi. Milloin vaatteiden tarve on siihen pakottanut, on ihminen kautta vuosituotoksen neulonut, ennenkuin kukaan on ruvennut vaatturiksi. Mutta takin, liinakankaan, jokaisen aineellisen varallisuuden osan, jota ei luonnossa ole valmiina olemassa, on aina täytynyt olla sellaisen erikoisen tarkoituksenmukaisesti tuottavan toiminnan tulos, joka muodostaa erityiset luonnonaineet erityisiä ihmisten tarpeita vastaaviksi. Hyödykkeiden muodostajana, hyödyllisenä työnä, on työ siten kaikista yhteiskuntamuodoista riippumaton ihmisen elinehto, ijäinen luonnonvälttämättömyys, jonka tehtävänä on välittää aineiden vaihtoa ihmisen ja luonnon välillä ja siten ylläpitää ihmiselämää.

Käyttöarvot takki, liinakangas j. n. e., sanalla sanoen tavaraoliot, ovat kahden alkeen, aineen ja työn yhdistyksiä. Jos erotetaan pois se kaikkien erilaisten hyödyllisten töiden kokonaissumma, mikä takkiin, liinakankaaseen j. n. e. sisältyy, niin jää aina jällelle aineellinen perus, joka jo luonnossa, ilman ihmisen vaikutusta, on olemassa. Tuottamistoiminnassaan voi ihminen menetellä ainoastaan samoin kuin luontokin, s. o. muuttaa vain aineiden muotoa.¹³⁾ Vieläpä itse tässä muodostamistyössä luon-

¹³⁾ „Mitkään ilmiöt maailmassa, olkootpa ne sitten ihmiskäden työtä tai luonnon yleisten lakien synnyttämiä, eivät herätä meissä ajatusta todellisesta luomistyöstä, vaan ainoastaan aineen muodostelemisesta. Yhdistäminen ja erottaminen ovat ainoat alkeistoiminnat, mitkä ihmisjärki löytää eritellessään tuottamisen käsitettä; sanalla sanoen, eikä sekä arvo (käyttöarvo, vaikka Verri tässä fysiokraatteja vastustaessaan ei itse oikein tiedä, mistä arvolajista hän puhuu) että rikkaus johdu samalla tapaa siitä, että maa, ilma ja vesi pellossa muuttuvat siemeneksi, että nilnikään

nonvoimat häntä alati auttavat. Työ ei siis ole sen tuottamien käyttöarvojen, aineellisen varallisuuden, ainoa lähde. Työ on, niinkuin William Petty sanoo, sen isä, maa sen äiti.

Siirtykäämme nyt tavarasta, mikäli se on käytönesine, tavararaan arvona.

Olemme olettaneet, että takilla on liinakankaan kaksinkertainen arvo. Tämä on kuitenkin vain määrällinen ero, joka ei vielä aluksi huomiota kiinnitä. Me muistutamme siis, että kun takin arvo on kaksi kertaa niin suuri kuin 10 liinakangaskyynärän, 20 kyynärällä liinakangasta on sama arvomäärä kuin yhdellä takilla. Arvoina ovat takki ja liinakangas perusolemukseltaan yhtäläisiä kappaleita, yhtäläisen työn objektiivisia ilmaisumuotoja. Mutta neulominen ja kutominen ovat laadultaan eri töitä. On kuitenkin olemassa yhteiskuntatiloja, joissa sama ihminen vuorotellen neuloo ja kutoo, joten nämä molemmat eri työtävät ovat ainoastaan saman yksilön työn muunnoksia eivätkä vielä eri yksilöiden erityisiä vakiintuneita toimia, aivan samoin kuin takki, jonka vaaturimme tänään, ja housut, jotka hän huomenna valmistaa, edellyttävät vain saman yksilöllisen työn vaihtelua. Jokapäiväinen kokemus opettaa edelleen, että meidän kapitalistisessa yhteiskunnassamme työnkysynnän suunnan vaihtelun mukaan määrätty paljous ihmistyötä tulee käytetyksi vuorotellen neulomisen tahi kutomisen muodossa. Vaikkakaan tämä työn vuorottainen muodonvaihdos ei tapahtuisi ilman kitkaa, hidastavaa hankausta, sen täytyy kuitenkin tapahtua. Jos jätetään huomioon ottamatta tuottavan toiminnan erikoismuoto ja siis työn hyödyllinen luonne, niin jää jällelle se työn ominaisuus, että se on ihmistyövoiman käyttämistä. Vaikka neulominen ja kutominen ovat erilaatuista tuottavaa toimintaa, ovat molemmat ihmisen aivojen, lihasten, hermojen, käsien j. n. e. tuottavaa käyttämistä ja tässä mielessä molemmat ihmistyötä. Ne ovat vain kaksi ihmistyövoiman eri käyttämissuotoa. Tosin täytyy itse ihmistyövoiman olla enemmän tahi vähemmän kehittynyttä tullakseen toisessa tahi toisessa muodossa käytetyksi. Mutta tavaran arvo esittää ihmistyötä sellaisenaan, ihmistyön käyttämistä yleensä. Niinkuin nyt porvarillisessa yhteiskunnassa kenraalilla tahi pankkiirilla on suuri, ihmisellä sinänsä sitä vastoin hyvin mitätön merkitys¹⁴⁾, samoin on tässä myöskin ihmis-

hyönteisen liima-aine ihmiskäden kautta muuttuu liimasta sametiksi tahi metallin kappale muovautuu työkaluksi." (Pietro Verri, *Meditazioni sulla Economia Politica*, painettu ensi kerran 1773 Custodin sarjassa Italialaisten taloustieteilijöiden teoksia, *Parte Moderna*, n. XV, s. 22).

¹⁴⁾ Vert. Hegel, *Philosophie des Rechts*. Berliini, 1840, s. 250, § 190.

työn laita. Se on yksinkertaisen työvoiman käyttämistä, työvoiman, joka yleensä jokaisella tavallisella ihmisellä ilman erityistä kehittämistä on ruumiillisessa elimistössään. Itse yksinkertainen keskimääräistyö on tosin eri maissa ja eri sivistyskausina luonteeltaan erilainen, mutta määrättyssä yhteiskunnassa se on aina kulloinkin määrätynlaisena olemassa. Yhdistetty työ vastaa vain voimakkaampaa tahi paremminkin kerrottua yksinkertaista työtä, niin että pienempi määrä yhdistettyä työtä on yhtä paljon kuin suurempi määrä yksinkertaista työtä. Kokemus osottaa, että tätä yksinkertaistuttamista alituisesti tapahtuu. Tavara voi olla mitä yhdistetyimmän työn tuote, sen arvo tekee sen yhtäläiseksi yksinkertaisen työn tuotteen kera ja edustaa itse siten vain määrättyä paljoutta yksinkertaista työtä.¹⁵⁾ Yhteiskunnallinen kehityskulku määrää tuottajien selän takana ne eri suhteet, joissa eri työlajit yksinkertaistetaan niiden mittayksikkönä olevaksi yksinkertaiseksi työksi, ja sen tähden näyttävät ne heistä jo alunpitäen määrättyiltä. Selvyyden vuoksi pidämme seuraavassa jokaista työvoiman lajia heti yksinkertaisena työvoimana, jonka kautta vain yksinkertaistamisvaiva säästyy.

Samoin kuin siis takin ja liinakankaan arvoissa niiden käyttöarvot ovat jätetyt huomioon ottamatta, samoin on töissä, joiden ilmaisuja arvot ovat, jätetty huomioon ottamatta niiden hyödyllisten muotojen, neulomisen ja kutomisen ero. Samoin kuin käyttöarvot takki ja liinakangas ovat erilaisen, tarkoituseräisen, tuottavan toiminnan yhdistyksiä kankaan ja langan kanssa, arvot takki ja liinakangas sitä vastoin pelkkiä yhtäläisiä työnjäljiä, niin saavat myöskin näihin arvoihin sisältyvät työt merkitystä, ei siitä, että ne ovat tuottamissuhteessa kankaaseen ja lankaan, vaan ainoastaan ihmistyövoiman käyttämisenä. Neulominen ja kutominen ovat käyttöarvojen takin ja liinakankaan muodostamisalkeita juuri eri laatujensa takia; takin-arvon ja liinakankaan-arvon perusolemuksena ovat ne vain sikäli kuin niiden erikoislaatu jätetään huomioon ottamatta ja molemmat ovat laadultaan samaa, ihmistyötä.

Mutta takki ja liinakangas eivät ole ainoastaan arvoja yleensä, vaan määrätynsuuruisia arvoja, ja olettamuksemme mukaan on takki kaksi kertaa sen arvoinen kuin 10 kyynärää liinakangasta. Mistä johtuu tämä niiden arvomäärien erilaisuus? Siitä, että liinakankaaseen sisältyy vain puolet siitä työstä mikä

¹⁵⁾ Lukijan on huomattava, että tässä ei ole puhe siitä palkasta eli arvosta, jonka työläinen saa jostakin työpäivästä, vaan tavara-arvosta, jossa hänen työpäivänsä esineellistyy. Työpalkan käsitettä ei esityksemme tällä asteella vielä ole olemassakaan.

takkiin, niin että jälkimäisen tuottamiseen on käytettävä työvoimaa kaksi kertaa niin kauvan kuin edellisen tuottamiseen.

Kun siis tavaraan sisältyvällä työllä on käyttöarvolle vain laatupuolinen merkitys, on sillä, kun se jo on yksinkertaistettu laaduttomaksi ihmistyöksi, arvonsuuruudelle vain määrällinen merkitys. Edellisessä on kyseessä työn „kuinka“ ja „mitä“, jälkimäisessä sen „kuinka paljo“, sen kestämisäika. Kun tavaran arvonsuuruudessa ilmenee vain siihen sisältyvän työn määrä, täytyy tavarain, ollessaan määrättyissä vertosuhteissa, aina olla yhtä suuria arvoja.

Jos esimerkiksi kaikkien takin valmistamiseen vaadittujen hyödyllisten töiden tuotantovoima pysyy muuttumattomana, niin nousee takkien arvonsuuruus niiden oman määrän mukaan. Jos 1 takki vastaa x työpäivää, vastaa 2 takkia $2x$ työpäivää j. n. e. Mutta otaksukaamme, että yhden takin valmistamiseen välttämätön työ kasvaisi kaksinkertaiseksi tahi vähenisi puolella. Edellisessä tapauksessa on takilla niin paljon arvoa kuin ennen kahdella takilla, jälkimäisessä tapauksessa on kahdella takilla vain niin paljon arvoa kuin ennen yhdellä, vaikkakin takki molemmissa tapauksissa, ennen niinkuin myöhemminkin, täyttää samat tehtävät ja siihen sisältyvä hyödyllinen työ sitä ennen ja sen jälkeen on yhtä hyvää. Mutta sen tuottamiseen kulutettu työmäärä on muuttunut.

Suurempi käyttöarvomäärä muodostaa sellaisenaan suuremman aineellisen varallisuuden, kaksi takkia suuremman kuin yksi. Kahdella takilla voidaan pukea kaksi henkilöä, yhdellä vain yksi j. n. e. Kuitenkin voi aineellisen varallisuuden ainemäärän kasvamista vastata sen samalla tapahtuva arvomäärän väheneminen. Tämä vastakkainen liike johtuu työn kaksinaisesta luonteesta. Tuotantovoima on luonnollisesti aina hyödyllisen, konkreettisen työn tuotantovoimaa, ja todellisuudessa määrää se vain tarkoituksenmukaisen tuottavan toiminnan vaikutusasteen määrättyinä aikana. Hyödyllinen työ tulee siten runsaammaksi tahi niukemmaksi tuotteiden lähteeksi aina sen tuotantovoiman kasvamisen tahi vähenemisen mukaan. Sitä vastoin ei tuotantovoiman muuttuminen sinänsä vaikuta arvona esiintyvään työhön ensinkään mitään. Koska tuotantovoima on työn konkreettiseen, hyödylliseen muotoon kuuluva, ei se luonnollisesti voi koskea enää työtä, jonka konkreettinen hyödyllinen muoto on jätetty huomioon ottamatta. Sama työ antaa siis samassa ajassa aina samat arvomäärät, vaihdelkoonpa tuotantovoima miten hyvänsä. Mutta se tuottaa samassa ajassa eri määrät käyttöarvoja, enemmän silloin kuin tuotantovoima nousee, vähemmän silloin kuin se alenee. Sama tuotantovoiman vaihtelu, joka lisää työn hedelmälli-

syöttä ja siis sen synnyttämien käyttöarvojen määrää, vähentää siis tämän lisääntyneen kokonaisu määrän arvonsuuruutta, kun se lyhentää sen tuottamiseen välttämättömän työajan summaa. Ja päinvastoin.

Kaikki työ on toiselta puolen ihmistyövoiman käyttämistä fysiologisessa mielessä ja tällaisena yhtäläisenä inhimillisenä eli abstraktisesti inhimillisenä työnä luo se tavara-arvoa. Kaikki työ on myöskin toiselta puolen ihmistyövoiman kuluttamista erityisessä tarkoituksellisessa muodossa ja tällaisena konkreettisena hyödyllisenä työnä tuottaa se käyttöarvoja.¹⁶⁾

3. Arvomoto eli vaihtoarvo.

Tavarat tulevat maailmaan käyttöarvojen eli ulkonaisten tavaraoioiden muodossa, rautana, liinakankaana, vehnänä j. n. e. Tämä on niiden koruton luontomuoto. Ne ovat kuitenkin tavaroita vain sentähden että niillä samalla kuin ne ovat käytönesineitä, on arvoa. Ne esiintyvät siis tavaroina eli on niillä tavaro-

¹⁶⁾ Muist. 2:een painokseen. Todistaakseen, „että työ yksin on lopullinen ja todellinen mitta, jolla kaikkien tavaroiden arvo kaikkina aikoina voidaan mitata ja toisiinsa verrata“, sanoo A. Smith: „Työmiehelle itselleen täytyy yhtä suurilla työmäärillä kaikkina aikoina ja kaikissa paikoissa olla sama arvo. Kun hänen terveytensä, voimansa ja työkykynsä ovat normaaliset ja hänellä on se keskimääräinen työtaito, joka hänellä yleensä voi olla, täytyy hänen aina luovuttaa sama määrä rauhaansa vapauttaan ja onneaan“ (Wealth of Nations, 1 kirjan 5 luku). Toiselta puolen sekoittaa Smith tässä (ei kuitenkaan kaikkialla) arvon määrittämisen tavaran tuottamiseen käytetyllä työnpaljoudella tavaratarvojen määrittämiseen työn arvolla ja koettaa siten osoittaa, että yhtäsuurilla työmäärillä on aina sama arvo. Toiselta puolen hän aavistaa, että työllä, mikäli se osotaksen tavaroiden arvossa, on merkitystä vain työvoiman käyttämisessä, mutta hän pitää tätä käyttämistä taas pelkkänä rauhan, vapauden ja onnen uhruksena, eikä samalla myöskin normaalisen elämäntoimintana. Tietenkin ajattelee hän tällöin uuden aikaista palkkatyöläistä. — Paljon sattuvammin sanoo 9 alaviitassa mainittu A. Smith'in nimetön edelläkävijä: „Mies on käyttänyt itseään viikon hankkiakseen tämän tarvikkeen... ja se, joka antaa hänelle siitä jotakin muuta vaihdossa, ei voi löytää parempaa tapaa määrätä sen arvoa kuin vertaamalla sitä johonkin, joka maksaa hänelle juuri yhtä paljon työtä ja aikaa; itse asiassa tämä ei ole muuta, kuin että toisen jonkun aikaa kestänyt työ jonkin tavaran muodossa vaihdetaan toisen saman ajan kestäneeseen työhön toisen tavaran muodossa“ (m. t. s. 39). — [4:een painokseen: Englanninkielellä on se etu, että sillä on kaksi eri sanaa näitä työnkäsitteen eri puolia varten. Työ, joka synnyttää käyttöarvoja ja on laadultaan määrätty, merkitään sanalla Work, vastakohtana käsitteelle Labour; työ, joka synnyttää arvoa ja jota mitataan vain sen määrän mukaan, on Labour, vastakohtana käsitteelle Work. — F. E.]

den muoto ainoastaan sikäli kuin niillä on kaksinainen muoto, luontoismuoto ja arvomuoto.

Tavaroiden arvoesineominaisuus eroaa rouva Nopsasta siinä, ettei tiedä, mistä sen löytäisi. Aivan päinvastoin kuin tavarakappaleiden aistimilla selvästi havaittavaan esineellisyyteen, ei niiden arvonesineellisyyteen sisälly atoomiakaan luonnonainetta. Kierreltäköön ja käänneltäköön yksityistä tavaraa kuinka tahansa, se jää arvo-oliona käsittämättömäksi. Jos kuitenkin muistamme, että tavaroissa on arvonesineellisyyttä ainoastaan mikäli ne ovat saman yhteiskunnallisen tekijän, ihmistyön ilmaisuja, että niiden arvonesineellisyys on siis puhtaasti yhteiskunnallinen, niin on itsestään selvää, että se voi ilmetä vain tavarankunnallisessa suhteessa toiseen tavarahan. Me läksimme oikeastaan tavaroiden vaihtoarvosta eli vaihtosubteesta päästäksemme niiden siinä piilevän arvon jäljille. Meidän on nyt palattava takaisin tähän arvon ilmenemismuotoon.

Vaikkei muutoin mitään tietäisikään, tietää kuitenkin jokainen, että tavaroilla on niiden käyttöarvojen moninaisista luontomuodoista hyvin räikeästi eroava, yhteinen arvomuoto — rahamuoto. Tässä on kuitenkin suoritettava tehtävä, jota porvarillinen taloustiede ei ole yrittänyt, nimittäin osotettava tämän rahamuodon synty, siis seurattava tavaroiden arvosuhteen sisältämän arvonilmaisun kehitystä sen yksinkertaisimmasta, mitättömmästä muodosta aina häikäisevään rahamuotoon saakka. Sen kautta samalla rahanarvoitus ratkeaa.

Yksinkertaisin arvosuhde on ilmeisesti yhden tavarankunnallisen arvosuhde yhteen ainoaan erilaiseen tavarahan, mihin hyvänsä. Kahden tavarankunnallisen arvosuhteesta saa siis tavara yksinkertaisimman arvonilmaisunsa.

A) Yksinkertainen, yksinäinen eli tilapäinen arvomuoto.

x tavaraa A = y tavaraa B eli: x tavaraa A on y :n tavaraa B arvoinen.

(20 kynnärää liinakangasta = 1 takki eli: 20 kynnärää liinakangasta on 1 takin arvoinen.)

1) Arvonilmaisun molemmat kohtiot: suhteellinen arvomuoto ja vastikemuoto.

Koko arvomudon salaisuus on tässä yksinkertaisessa arvomudossa. Sen erittelyssä on siis varsinainen vaikeus.

Tässä esittää kaksi erilaista tavaraa A ja B, esimerkissämme liinakangas ja takki, ilmeisesti kahta erilaista osaa. Liinkan-

kaan arvoa ilmaisee takki, takki on siis tämän arvonilmaisun aineksena. Edellinen tavara esittää aktiivista (vaikuttavaa), jälkimäinen passiivista (vaikutuksenalaista) osaa. Edellisen tavararan arvo on ilmaistu suhteellisena arvona eli se on suhteellisessa arvomuodossa. Jälkimäinen tavara on vastikkeena eli on vastikemuodossa.

Suhteellinen arvomuoto ja vastikemuoto ovat saman arvonilmaisun toisiinsa kuuluvia, toisiaan edellyttäviä, erottamattomia puolia, mutta samalla toisiaan poissulkevia eli vastakkaisia äärimäisyyksiä, s. o. sen kohtioita; ne jakautuvat aina niiden eri tavaroiden osalle, jotka arvonilmaisu saattaa suhteeseen toistensa kanssa. Minä en voi ilmaista esim. liinakankaan arvoa liinakankaassa. 20 kyynärää liinakangasta = 20 kyynärää liinakangasta ei ole mikään arvonilmaisu. Päinvastoin lausuu tämä yhtälö: 20 kyynärää liinakangasta ei ole mitään muuta kuin 20 kyynärää liinakangasta, määrätty paljous liinakangas-nimistä käytönesinettä. Liinakankaan arvo voidaan siis ilmaista vain suhteellisesti, s. o. toisessa tavarassa. Liinakankaan suhteellinen arvomuoto edellyttää siten, että joku toinen tavara on siihen vastikesuhteessa. Toiselta puolen ei tämä toinen tavara, joka on vastikkeena, voi yht'aikaa olla suhteellisessa arvomuodossa. Se ei ilmaise omaa arvoaan. Se antaa vain ainekset toisen tavararan arvonilmaisulle.

Tosin lauseke: 20 kyynärää liinakangasta = 1 takki, eli 20 kyynärää liinakangasta on 1 takin arvoinen, sisältää myöskin vastasuhteet: 1 takki = 20 kyynärää liinakangasta eli 1 takki on 20 liinakangaskyynärän arvoinen. Mutta näin ollen minun täytyy kääntää yhtälö ilmaistakseni takin suhteellisen arvon, ja niin pian kuin sen teen, tulee vastikkeeksi liinakangas takin asemesta. Sama tavara ei siis voi samassa arvonilmaisussa olla yht'aikaa molemmissa muodoissa. Päinvastoin sulkevat nämä muodot kohtiomaisesti pois toinen toisensa.

Se, onko nyt tavara suhteellisessa arvomuodossa vai päinvastoin vastikemuodossa, riippuu kulloinkin yksinomaan sen asemasta arvonilmaisussa, s. o. siitä, onko se se tavara, jonka arvo ilmaistaan vaiko se, jossa arvo ilmaistaan.

2) Suhteellinen arvomuoto.

a) Suhteellisen arvomuodon sisällys.

Saadakseen selville, millä tavalla jonkun tavararan yksinkertaisen arvonilmaisu sisältyy kahden tavararan arvosuhteeseen, täytyy tätä arvosuhdetta tarkastella ensiksi aivan riippumattomana sen suuruudellisesta puolesta. Enimmäkseen menetellään kokonaan päinvastoin ja nähdään arvosuhteessa ainoastaan se suhde, missä

määrätyt paljoudet kahta tavaralajia ovat yhtäpätöiset. Jätetään varteen ottamatta, että eri kappaleiden suuruuksia voidaan määrällisesti verrata vasta sitten kuin ne on pelkistetty samoiksi yksiköiksi. Ainoastaan saman yksikön ilmaisuina ne ovat samanlaisia ja siten yhteismittaisia suureita.¹⁷⁾

Jos 20 kynnärää liinakangasta = 1 takki tahi = 20 tahi = x takkia, s. o. jos määrätty paljous liinakangasta on useiden tahi muutamien takkien arvoinen, niin sisältää jokainen sellainen vertaus aina, että liinakangas ja takki arvosuureina ovat saman yksikön ilmaisuja, samanluontoisia kappaleita. Liinakangas = takki on yhtälön perustana.

Mutta noilla kahdella laadultaan yhtäläiseksi asetetulla tavarella ei ole tässä sama tehtävä. Vain liinakankaan arvo tulee ilmaisuksi. Ja kuinka? Liinakankaan suhteella takkiin, joka tällöin on sen „vastike“ eli siihen „vaihdeettava“. Tässä arvosuhteessa on takki arvon olinmuoto, arvo-olio, sillä ainoastaan sellaisena on se yhtä kuin liinakangas. Toiselta puolen tässä liinakankaan oma-arvonaolo tulee näkyviin eli saa itsenäisen ilmaisumuodon, sillä vain arvona on se yhdenarvoisen eli vaihdettavan suhteessa takkiin. Niinpä on voihappy eri aine kuin propyyliformaatti. Molemmat ovat kuitenkin kokoonpannut samoista kemiallisista perusaineuksista — hiilestä (C), vedystä (H) ja hapestä (O) ja molemmissa on sama prosenttiyhdistys $C_4H_8O_2$. Jos nyt voihappy asetettaisiin yhtäläiseksi propyyliformaatin kanssa, niin olisi ensiksi propyyliformaatti tässä verrannossa pelkästään $C_4H_8O_2$:n olinmuoto ja toiseksi tulisi sanotuksi, että myöskin voihappy kokoomus on $C_4H_8O_2$. Asettamalla propyyliformaatti yhtäläiseksi voihappy kanssa ilmaistaisiin siis niiden kemiallinen perusolemus erotettuna niiden aineellisesta muodosta.

Jos sanomme: arvoina ovat tavarat ainoastaan ihmistyön jäljää, niin pelkistää erittelymme ne arvoabstraktiooneiksi (arvo-käsitteiksi), mutta ei anna niille mitään niiden luontoismuodosta poikkeavaa arvomuotoa. Toisin on asianlaita tavarahan arvosuhteessa toiseen. Tavarahan arvoluonteen tuo siinä esille sen oma suhde toiseen tavarahan.

Samalla kuin esim. takki arvo-oliona asetetaan yhtäläiseksi kuin liinakangas, tulee edelliseen sisältyvä työ asetetuksi yhtä-

¹⁷⁾ Ne harvat taloustieteilijät, jotka, niinkuin S. Bailey, ovat koettaneet eritellä arvomuotoa, eivät ole päässeet mihinkään tulokseen, ensiksikin siitä syystä, että he ovat sekoittaneet arvomuodon ja arvon, ja toiseksi, koska he kehittymättömän käytännöllisen porvarin tavoin jo ennakolta ovat kiinnittäneet huomionsa yksinomaan suuruudelliseen määrättyyteen. „Paljouden halu ... synnyttää arvon.“ (Money and its Vicissitudes. Lontoo, 1837, s. 11. Tekijä S. Bailey.)

läiseksi kuin jälkimäiseen sisältyvä työ. Tosin kyllä on neulominen, jolla takki valmistetaan, erilaatuista konkreettista työtä kuin kutominen, jolla liinakangas valmistetaan. Mutta neulomisen asettaminen yhtäläiseksi kuin kutominen yksinkertaistuttaa todellisuudessa edellisen siksi, mikä molemmissa töissä on todella luonteeltaan yhtäläistä ja yhteistä, samaksi ihmistyöksi. Tämän kiertotien kautta on silloin saatu sanotuksi, ettei myöskään kutomisella, mikäli sillä arvoa kudotaan, ole mitään sitä neulomisesta erottavia tuntomerkkejä, vaan että se on abstraktista ihmistyötä. Ainoastaan erilaatuisten tavarain vastikeilmaisuus tuo näkyviin arvoa muodostavan työn erikoisluonteen pelkistäessään erilaatuissa tavaroissa olevat erilaatuiset työt todellakin siksi, mikä niille on yhteistä, ihmistyöksi yleensä.^{17a)}

Kuitenkaan ei riitä, että ilmaistaan sen työn erikoisluonne, mistä liinakangas saa arvonsa. Juoksevassa tilassa oleva ihmisen työvoima eli ihmistyö synnyttää arvoa, mutta ei ole arvoa. Se tulee arvoksi juoksettuneessa tilassa, esinemuodossa. Että voitaisiin esittää liinakankaan arvo ihmistyön jäljessä, täytyy se ilmaista „esineellisyytenä“, joka oliona on erilainen kuin itse liinakangas ja samalla sille jonkun muun tavarain kanssa yhteinen. Tehtävä on jo ratkaistu.

Liinakankaan arvosuhteessa on takki laadultaan yhtäläinen, samanluontoinen kappale kuin liinakangas, koska se on arvo. Se on siinä siis kappale, jossa ilmenee arvoa eli joka esittää arvoa sen kouriintuntuvassa luontoismuodossa. Tosin on takki, takkitavarain ulkonainen olokappale, pelkkä käyttöarvo. Takki osottaa yhtä vähän arvoa kuin mikä liinakankaan palanen hyvänsä. Mutta tämä todistaa vain sen, että takki arvosuhteessaan liinakankaaseen on suurempimerkityksinen kuin ulkopuolella tämän suhteen, samoin kuin niin moni ihminen koristellussa virkapuvussa on merkittävämpi kuin ilman sitä.

Takin tuottamiseen on tosiasiallisesti käytetty ihmistyövoimaa neulomisen muodossa. Siihen on siis kasattu ihmistyötä. Tässä suhteessa on takki „arvon kannattaja“, vaikkakaan tämä sen

^{17a)} Muist. 2 painokseen. Eräs ensimmäisistä taloustieteilijöistä, joka William Petty'n jälkeen on selvästi käsittänyt arvon luonteen, kuuluisa Franklin, sanoo: „Kun kauppa ylipäänsä ei ole muuta kuin toisen työn vaihtamista toiseen, voidaan kaikkien kappaleiden arvo oikeimmin mitata työllä“ (The Works of B. Franklin j. n. e. Sparks'in julkaisema. Boston, 1836, n. II, s. 267.). Franklin ei huomaa, että kun hän „työllä“ mittaa kaikkien olokappaleiden arvon, hän jättää huomioon ottamatta vaihdettujen töiden erilaisuuden — ja yksinkertaistuttaa ne siten yhtäläiseksi ihmistyöksi. Mitä hän ei tiedä, sen hän kuitenkin sanoo. Hän puhuu ensin „toisesta työstä“, sitten „toisesta“, lopulta vain „työstä“ ilman enempää selittelyä, kaikkien olioiden arvon olemuksena.

ominaisuus ei näy takin suurimmankaan kuluneisuuden alta. Ja liinakankaan arvosuhteessa tulee se kyseeseen vain tältä kannalta katsottuna, siis esineellistyneenä arvona, arvonesineenä. Sen kiinninapitetusta ilmenemismuodosta huolimatta on liinakangas löytänyt siinä sukuisensa ihanan arvosielun. Takki ei kuitenkaan voi esittää liinakankaan arvoa muutoin kuin että arvo liinakankaan suhteen samalla ottaa takin muodon. Eihän henkilö A voi pitää henkilöä B majesteettinaan ilman että A:n silmissä majesteetti samalla saa B:n ruumiinmuodon ja vaihtaa siis kasvopiirteet, tukan ja paljon muuta kulloisenkin maanisän kanssa.

Arvosuhteessa, jossa takki on liinakankaan vastikkeena, on siis takkimuoto arvomuotona. Liinakangastavaran arvo ilmaistaan siis takkitavarakappaleella, tavaran arvo toisen käyttöarvolla. Käyttöarvona on liinakangas aistillisesti erilainen esine kuin takki, arvona on se „takin kaltainen“ ja näyttää siis takilta. Siten saa se luontoismuodostaan poikkeavan arvomuodon. Sen arvonaolo näkyy sen yhtäläisyydestä takin kanssa samoin kuin kristityn lampaanluonne hänen yhtäläisyydestään jumalankaritsan kanssa.

Huomaamme siis, että kaiken, minkä tavaranarvon erittely aikaisemmin näytti, näyttää liinakangas itse, niin pian kuin se tulee toisen tavaran, takin yhteyteen. Se esittää kuitenkin ajatuksensa vain sen yksin taitamalla kielellä, tavarakielellä. Tarkottaen, että työ abstraktisena ihmistyönä muodostaa sen oman arvon, lausuu se, että takki, mikäli se käy samasta kuin liinakangas, mikäli se siis on sama arvo, on samaa työtä kuin liinakangas. Tarkottaen, että sen ylevä arvonesineellisyys on toista kuin sen jäykänliinainen kappalemuoto, sanoo se, että arvo ulkonaisesti näyttää takilta ja että siis itse liinakangas arvo-oliona on takin kaltainen samoin kuin muna toisen munan kaltainen. Sivumennen sanoen on myöskin tavarakielellä, paitsi hepreaa, monia muita enemmän tahi vähemmän täsmällisiä murteita. Sak-sankielen „Werthsein“ (olla arvoinen, arvonaolo) ilmaisee esim. vähemmän sattuvasti kuin romaaninen teonsana valere, valer, valoir, että tavaran B asettaminen yhtäläiseksi tavaran A kanssa on tavaran A oma arvoniilmaisu. Paris vaut bien une messe! *)

Arvosuhteen välityksellä tulee siis tavaran B luontoismuoto tavaran A arvomuodoksi eli tavaran B kappale tavaran A arvoniilmaistimeksi.¹⁶⁾ Kun tavara A asettuu tavaran B kanssa sellai-

*) Pariisi on kyllä yhden messun arvoinen! Näin lausui Ranskan kuningas Henrik IV kääntyessään valtiollisista syistä katooliseen uskoon. Suomentaja.

¹⁶⁾ Tavallaan on ihmisen laita sama kuin tavarankin. Kun hän ei tule maailmaan peili kädessä eikä myöskään Fichteläisenä filosofina,

seen suhteeseen, että B siinä on arvonesineenä, ihmistyön materiaturina (ihmistyön valmistamana aineksena), tekee se käyttöarvon B oman arvonilmaisunsa ainekseksi. Tavarahan A arvolla, joka siten ilmaistaan tavarahan B käyttöarvolla, on suhteellisen arvon muoto.

b) Suhteellisen arvomuodon suuruudellinen määrättyys.

Jokainen tavara, jonka arvo on ilmaistava, on määrätynsuuruinen käytönesine, 15 sheffeliä *) vehnää, 100 naulaa kahvia j. n. e. Tämä määrätty tavarantalous sisältää määrätyn paljouden ihmistyötä. Arvomuodon pitää siis ilmaista, ei ainoastaan arvoa yleensä, vaan paljoudeltaan määrättyä arvoa eli arvosuuretta. Tavarahan A arvosuhteessa tavarahan B, liinakankaan takkiin, ei siis tavaralajia takki aseteta ainoastaan yleensä arvonesineenä laadultaan yhtäläiseksi kuin liinakangas, vaan määrättyä liinakankaantaloutta, esim. 20 kynnärää liinakangasta vastamaan asetetaan määrätty paljous arvonesinettä eli vastiketta, esim. 1 takki.

Yhtälö: „20 kynnärää liinakangasta = 1 takki eli: 20 kynnärää liinakangasta on 1 takin arvoinen“ edellyttää, että 1 takissa on juuri yhtä paljon arvon perusolemusta kuin 20 kynnärässä liinakangasta, että molemmat tavaramäärät maksavat siis yhtä paljon työtä eli yhtä suuren työajan. Mutta 20 liinakangaskynnärän tai yhden takin tuottamiseen välttämätön työaika muuttuu joka kerta kutomisen tai neulomisen tuotantovoiman muuttuessa. Sellaisten muutosten vaikutusta arvomäärän suhteelliseen ilmaisuun on nyt lähemmin tutkittava.

I. Muuttukoon liinakankaan arvo ¹⁹⁾ takin arvon jäädessä entiselleen. Jos liinakankaan tuottamiseen välttämätön työaika tulee kaksinkertaiseksi, esim. liinaa kasvavan maan lisääntyvän hedelmättömyyden takia, niin tulee sen arvo kaksinkertaiseksi. Yhtälön: 20 kynnärää liinakangasta = 1 takki asemesta olisi meillä yhtälö: 20 kynnärää liinakangasta = 2 takkia, koska 1 takki sisältää nyt ainoastaan puolet siitä työajasta, minkä 20

jolle „minä olen minä“ riittää, näkee hän itsensä ensiksi kuvastuvan toisessa ihmisessä. Vasta sen kautta että Pekka on suhteessa itsensä kaltaiseen ihmiseen Paavoon, asettuu hän suhteeseen itseensä ihmisenä. Mutta sen kautta edustaa hänen mielestään myöskin Paavo nahkoimeen karvoineen, paavolaisessa yksilöllisyydessään, ihmissuvun ilmenemismuoto.

*) Scheffel = saksal. viljanmitta, noin 55 l. Suomentaja.

¹⁹⁾ Sanaa „arvo“ käytetään tässä, niinkuin jo paikoittain aikaisemminkin, paljoudeltaan määrätystä arvosta, siis arvosuureesta.

kyynärää liinakangasta sisältää. Jos taas liinakankaan tuottamiseen välttämätön työaika vähenee puolella, esim. kangaspuiden parantamisen johdosta, niin alenee liinakankaan arvo puolella. Sen mukaisesti siis 20 kyynärää liinakangasta = $\frac{1}{2}$ takkia. Tavaran A suhteellinen arvo, s. o. sen arvo tavarassa B ilmaistuna, kasvaa ja vähenee siis samassa suhteessa kuin tavaran A arvo, tavaran B arvon pysyessä entisellään.

II. Pysyköön liinakankaan arvo samana, samalla kuin takin arvo muuttuu. Jos tällöin takin tuottamiseen välttämätön työaika tulee kaksinkertaiseksi, esim. villasadon epäonnistumisen takia, niin on meillä yhtälön: 20 kyynärää liinakangasta = 1 takki asemesta nyt: 20 kyynärää liinakangasta = $\frac{1}{2}$ takkia. Jos sitävastoin takin arvo vähenee puolella, niin on 20 kyynärää liinakangasta = 2 takkia. Tavaran A arvon pysyessä samana kasvaa tahi vähenee siis sen suhteellinen, tavarassa B ilmaistu arvo käännetyssä suhteessa B:n arvon vaihteluun.

Jos vertaa tapauksia kohdissa I ja II, niin huomaa, että sama suhteellisen arvon suuruuden muutos voi johtua aivan vastakkaisista syistä. Siten saadaan yhtälöstä: 20 kyynärää liinakangasta = 1 takki: 1) yhtälö 20 kyynärää liinakangasta = 2 takkia, joko sen kautta että liinakankaan arvo tulee kaksinkertaiseksi tahi sen kautta että takin arvo alenee puolella; ja 2) yhtälö 20 kyynärää liinakangasta = $\frac{1}{2}$ takkia, joko sen kautta että liinakankaan arvo alenee puolella tahi että takin arvo nousee kaksinkertaiseksi.

III. Muuttukoot liinakankaan ja takin tuottamiseen välttämättömät työmäärät yht'aikaa, samaan suuntaan ja samassa suhteessa. Tässä tapauksessa on edelleenkin 20 kyynärää liinakangasta = 1 takki, olkootpa niiden arvot muuttuneet miten hyvänsä. Niiden arvon muuttumisen huomaa heti, kun vertaa niitä kolmanteen tavaraan, jonka arvo on jäänyt samaksi. Jos kaikkien tavaroiden arvot nousisivat ja laskisivat yht'aikaa ja samassa suhteessa, niin jäisivät niiden suhteelliset arvot muuttumattomiksi. Niiden todellinen arvonmuutos nähtäisiin siitä, että samassa työajassa nyt yleensä tuotettaisiin suurempi tahi pienempi tavaramäärä kuin ennen.

IV. Muuttukoot liinakankaan ja takin tuottamiseen välttämättömät työajat ja siis niiden arvot yht'aikaa ja samaan suuntaan, mutta eri määrin, tahi vastakkaisiin suuntiin j. n. e. Kaikkien mahdollisten sellaisten yhdistelmien vaikutus tavaran suhteelliseen arvoon käy selville suorastaan tapauksista I, II ja III.

Arvonsuuruuden todelliset vaihtelut eivät siis kuvastu selvästi eivätkä täydellisesti sen suhteellisessa ilmaisussa eli suhteellisen arvon suuruudessa. Tavaran suhteellinen arvo voi muuttua, vaikka

sen arvo jää samaksi. Sen suhteellinen arvo voi jäädä samaksi, vaikka sen arvo muuttuu, ja lopuksi ei sen arvomäärässä ja tämän arvomäärän suhteellisessa ilmaisussa sattuneiden yhdenaikaisen vaihtelujen tarvitse suinkaan vastata toisiaan.²⁰⁾

3) *Vastikemuoto.*

Olemme nähneet, että samalla kuin tavara A (liinakangas) ilmaisee arvonsa erilaisen tavaran B (takin) käyttöarvossa, antaa se jälkimäiselle ominaisen arvomuodon, vastikemuodon. Liinakangastavara saattaa näkyviin oman arvonaolonsa siten, että takki ottamatta ulkonaisesta olomuodostaan eroavaa arvomuotoa käy samasta kuin se. Liinakangas ilmaisee siis oman arvonaolonsa siinä, että takki voidaan vaihtaa suorastaan siihen. Tavarahan vastikemuoto on niin ollen muoto, jossa tavara voidaan välittömästi vaihtaa toiseen tavarahan.

Jos joku tavaralaji, esim. takki, on toisen tavaralajin, esim. liinakankaan, vastikkeena, ja siten takit saavat sen tunnusomaisen ominaisuuden, että ne ovat välittömästi vaihdettavan suhteessa liinakankaaseen, niin ei sen kautta mitenkään tule määrätynsi se suhde, missä takit voidaan vaihtaa liinakankaaseen. Se riippuu, kun liinakankaan arvonsuuruus on määrätty, takkien arvonsuuruudesta. Esiintyköön pä takki vastikkeena ja liinakangas suhteellisena arvomuotona tahi päivästoin liinakangas vas-

²⁰⁾ Muist. 2 painokseen. Tätä arvonsuuruuden ja sen suhteellisen ilmaisun epäyhdenmukaisuutta on tusinataloustiede tavallisella tarkkanäköisyydellään käyttänyt perinpohjin hyväkseen. Esim.: „Myöntäkääpä vain, että A:n arvo laskee sentähden että B:n, johon se vaihdetaan, nousee, vaikkakaan A:han ei käytetä vähemmän työtä, ja teidän yleinen arvoprinsiippinne luhistuu kokoon . . . Jos myönnetään, että kun A:n arvo kohoaa suhteessa B:hen, B:n arvo suhteessa A:han alenee, niin kaatuu se perustus, jolle Ricardo on rakentanut suuren väitteensä, että tavarahan arvon aina määrää siihen sisällytetty työ, sillä jos muutos A:n kustannuksissa muuttaa, ei ainoastaan sen omaa arvoa B:n suhteen, johon se vaihdetaan, vaan myöskin B:n arvoa verrattuna A:n arvoon, huolimatta siitä että B:n tuottamiseen tarvittavassa työmäärässä ei ole mitään muutosta tapahtunut, niin silloin luhistuu tyhjiin ei ainoastaan se opinkappale, joka väittää, että sanomalehtikirjoitukseen käytetystä työmäärästä riippuu sen arvo, vaan myöskin se opinkappale, että kirjoituksen arvon määräävät sen tuotantokustannukset.“ (J. Broadhurst, Political Economy, Lontoo, 1842, s. 11, 14.)

Herra Broadhurst voisi yhtä hyvin sanoa: katselekaammepa lukusuhteita ^{10/20}, ^{10/50}, ^{10/100} j. n. e. Luku 10 pysyy muuttumattomana ja kuitenkin sen suhteellinen suuruus, sen suuruus suhteessa nimittäjiin 20, 50, 100, alati vähenee. Siten luhistuu tyhjiin se yleinen perussääntö, että kokonaisluvun, esim. 10:n, suuruuden „määrää“ siihen sisältyvien yksiköiden lukumäärä.

tikkeena ja takki suhteellisenä arvona, sen arvon suuruuden määrää kummassakin tapauksessa sen tuottamiseen välttämätön työaika, siis riippumatta sen arvomuodosta. Mutta niin pian kuin tavaralaji takki saa arvonilmaisussa vastikkeen paikan, ei sen arvomäärä tule ilmaista arvosuuruutena. Sen arvomäärä esiintyy arvon vertailussa vain määrättyinä paljoutena jotakin.

Esim. 40 kyynärää liinakangasta on „arvoltaan“ — mitä? 2 takkia. Koska tavaralaji takki on tässä vastikkeena, käyttöarvo takki liinakankaan arvokappaleena, riittää myöskin määrätty paljous takkeja ilmaisemaan määrättyä liinakankaan arvonpaljoutta. Kaksi takkia voi senvuoksi osottaa 40 liinakangaskyynärän arvomäärän, mutta ne eivät voi koskaan ilmaista omaa arvonsuuruuttaan, takkien arvomäärää. Pintapuolinen käsitys siitä tosiasiasta, että vastikkeella arvoyhtälössä aina on ainoastaan jonkun olion, jonkun käyttöarvon pelkän paljouden muoto, on eksyttänyt Bailey'n, samoin kuin useat hänen edeltäjistään ja seuraajistaan, ymmärtämään arvonilmaisun ainoastaan paljous-suhteeksi. Mutta tavaran vastikemuoto ei sisällä mitään paljoudellista arvonmääräystä.

Ensimmäinen omituisuus, jonka huomaa tarkastaessaan vastikemuotoa, on, että käyttöarvo tulee vastakohtansa arvon ilmenemismuodoksi.

Tavaran luontoismuoto tulee arvomuodoksi. Mutta, se huomattakoon, tämä quid pro quo (jonkin tuleminen joksikin muuksi) tapahtuu tavaralle B (takille tai vehnälle tai raudalle j. n. e.) ainoastaan siinä arvosuhteessa, jossa mikä muu tavara A hyvänsä (liinakangas j. n. e.) siihen on, ja vain tämän suhteen puitteissa. Koska mikään tavara ei voi olla vastikkeena itselleen, siis ei myöskään tehdä omaa luontoisasuaan oman arvonsa ilmaisuksi, täytyy sen ottaa toinen tavara vastikkeekseen eli tehdä toisen tavaran luontoisasu omaksi arvomuodokseen.

Tämän saattaa havainnolliseksi esimerkki mitasta, joka kuuluu tavaraliioihin tavaraliioina, s. o. käyttöarvoina. Aineellisena kappaleena on sokerikeko raskas ja sillä on siis paino, mutta minkään sokerikeon painoa ei päältä päin voida nähdä eikä tuntea. Otamme nyt muutamia raudanpalasia, joiden paino on ennalta määrätty. Raudan aineellinen olomuoto itsessään on yhtä vähän painon ilmenemismuoto kuin oli sokerikeonkaan. Kuitenkin asetamme me, osottaaksemme sokerikeon painoa, sen painosuhteeseen raudan kanssa. Tässä painosuhteessa on rauta aineellinen olio, joka ei esitä mitään muuta kuin painoa. Rautamäärät ovat siis sokerin painonmittana ja edustavat sokerin aineelliseen olokappaleeseen nähden pelkkää painonhahmoa, painon ilmenemis-

muotoa. Tämä tehtävä on raudalla ainoastaan tässä suhteessa, johon sokeri tahi mikä kappale hyvänsä, jonka paino on otettava selville, rautaan nähden joutuu. Jollei molemmilla kappaleilla olisi painoa, niin eivät ne voisi tulla tällaiseen suhteeseen eikä toinen voisi olla toisen painon ilmaisuna. Jos me asetamme molemmat vaakalaudalle, näemme todellakin, että ne painona ovat samaa, ja siis määrätysssä suhteessa myöskin samanpainoisia. Samoin kuin raudankappale painonmittana edustaa sokerikekoon nähden ainoastaan painoa, edustaa arvonilmaisussamme takkikappale liinakankaaseen nähden vain arvoa.

Mutta tässäpä yhdenmukaisuus loppuukin. Sokerikeon painonilmaisussa edustaa rauta molemmille kappaleille yhteistä luonnonomaisuutta, niiden painoa, jota vastoin takki liinakankaan arvonilmaisussa edustaa molemmille kappaleille yhteistä yliluonnollista ominaisuutta, niiden arvoa, jotakin puhtaasti yhteiskunnallista.

Kun jonkun tavaran, esim. liinakankaan, suhteellisen arvomodon arvonaolo ilmaiseksi aineellisesta olomuodostaan ja tämän ominaisuuksista jonakin kokonaan eroavana, esim. takkimaisena, viittaa itse lausumistapa siihen, että siinä piilee yhteiskunnallinen suhde. Päinvastainen on vastikemuodon laita. Vastikemuotohan on juuri sitä, että tavarakappale, niinkuin takki, tämä olio kaikkineen päivineen, ilmaisee arvoa, että sillä siis jo luonnostaan on arvomuoto. Tosin tämä pitää paikkansa ainoastaan siinä arvosuhteessa, mikä liinatavaralla on takkitavaraan vastikkeenaan.²¹⁾ Mutta kun olion ominaisuudet eivät johdu sen suhteesta muihin olioihin, vaan sellaisessa suhteessa ainoastaan todetaan, näyttää myöskin takilla olevan vastikemuotonsa, ominaisuutensa tulla välittömästi vaihdetuksi, luonnostaan, yhtä suuressa määrin kuin sillä on ominaisuus olla painava tahi pitää lämpimänä. Siitä johtuu se vastikemuodossa oleva arvoituksellisuus, jonka kansantaloustieteen tutkijan porvarillisesti kehittymätön silmä havaitsee vasta sitten kun tämä muoto valmiina kohtaa häntä rahana. Silloin koettaa hän selitellä kullan ja hopean salaperäistä luonnetta olemattomaksi asettelemalla niiden sijalle vähemmän häikäiseviä tavaroita ja lukea jonottamalla yhä uudistuvalla tyytyväisyydellä kaiken sen tavaranroskan luetteloa, joka aikoinaan on näytellyt tavaravastikkeen osaa. Hän ei aavistakaan, että jo yksinkertaisin arvoilmaisu, niinkuin se, että

²¹⁾ Sellaisten ajateltujen käsitteiden laita on yleensä sangen omituinen. Tämä mies on esim. kuningas ainoastaan sentähden, että muut ihmiset ovat alamaisen suhteessa häneen. Mutta päinvastoin luulevat he olevansa alamaisia sentähden, että hän on kuningas.

20 kyynärää liinakangasta = 1 takki, asettaa ratkaistavaksi vastikemuodon arvoituksen.

Vastikkeen asemassa oleva tavarakappale käy aina puhtaasti inhimillisen työn ruumiillistumisesta ja on aina määrätyn hyödyllisen, konkreettisen työn tuote. Tämä konkreettinen työ tulee siis abstraktisen ihmistyön ilmaisuksi. Jos takki esim. on abstraktisen ihmistyön pelkkä toteutumus, on neulominen, joka takissa toteutuu, tämän työn pelkkä toteutumismuoto. Liinakankaan arvonilmaisussa ei neulomisen hyödyllisyys johdu siitä, että sillä tehdään vaatteita, siis myöskin ihmisiä, vaan siitä, että sillä tehdään olokappale, josta näkee, että se on arvo, siis sellaisen työn jälj, joka ei ensinkään eroa liinakankaan arvossa esineellistetyistä työstä. Tullakseen sellaiseksi arvon kuvastimeksi ei neulominen itse saa kuvastaa mitään muuta kuin sen abstraktisen ominaisuutensa että se on ihmistyötä.

Sekä neulomisessa että kutomisessa käytetään ihmisen työvoimaa. Molemmilla on siis ihmistyön yleinen ominaisuus ja voivat ne siis määrättyissä tapauksissa, esim. arvontuotannossa, tulla lukuun otetuiksi vain tältä kannalta katsottuina. Kaikessa tässä ei ole mitään salaperäistä. Mutta tavarankannan arvonilmaisussa asia kokonaan mutkistuu. Kun esim. tahdotaan ilmaista, ettei kutominen muodosta liinakankaan arvoa konkreettisesti muodossaan kutomisena, vaan yleisessä ominaisuudessaan ihmistyönä, asetetaan sitä vastaamaan neulominen, konkreettinen työ, joka tuottaa liinakankaan vastikkeen abstraktisen ihmistyön kouriintuntuvana toteutumismuotona.

Vastikemuodon toinen omituisuus siis on, että konkreettinen työ tulee vastakohtansa, abstraktisen ihmistyön ilmenemismuodoksi.

Mutta erotuksetoman ihmistyön pelkkänä ilmaisuna on tällä konkreettisella työllä, neulomisella, toisen, liinakankaaseen sisältyvän työn kanssa se yhteinen muoto, että se on yhtäläinen kuin se, ja on se siis, vaikkakin ollen yksityistyötä, niinkuin kaikki muukin tavaroita tuottava työ, kuitenkin työtä välittömästi yhteiskunnallisessa muodossa. Juuri sen tähden se esitteleytyy tuotteessa, joka voidaan välittömästi vaihtaa toiseen tavarahan. Vastikemuodon kolmas omituisuus on siis, että yksityistyö tulee vastakohtansa muodoksi, välittömästi yhteiskunnallisessa muodossa olevaksi työksi.

Molemmat vastikemuodon viimeksi esitetyt omituisuudet tulevat vielä paremmin käsitettäväksi, jos palaamme ajassa siihen suureen tutkijaan, joka ensiksi on eritellyt arvomuodon, niinkuin niin monet ajatus-, yhteiskunta- ja luonnon-muodot. Se on Aristoteles.

Ensiksikin sanoo Aristoteles selvästi, että tavarankannan rahamuoto on yksinkertaisen arvomuodon, s. o. missä muussa tavarassa

hyvänsä esitetyn tavararan arvon ilmaisun pelkkä edelleen kehitetty hahmo, sillä hän lausuu:

Yhtälö: „5 patjaa = 1 talo“ („Κλίvai πέντε άντι οικίας“) „ei eroa“ yhtälöstä:

„5 patjaa = niin ja niin paljon rahaa.“
(Κλίvai πέντε άντι . . . σου αι πέντε κλίvai“).

Hän huomaa edelleen, että se arvosuhde, jossa tämä arvon-ilmaisu on, puolestaan edellyttää, että talo asetetaan laadultaan yhtäläiseksi patjan kanssa, ja että nämä ulkonaisesti erilaiset oliot eivät ilman sellaista olemuksen yhtäläisyyttä olisi yhteismittaisina suureina toisiinsa verrattavissa. „Vaihtoa“, sanoo hän, „ei voi olla ilman yhtäläisyyttä, yhtäläisyyttä taas ei ilman yhteismittaisuutta“ („ούτ' ισότης μη ούσης συμμετρίας“). Mutta tässä hän joutuu ymmälle ja luopuu arvomuodon enemmästä erittelystä. „Todellisuudessa on kuitenkin mahdotonta („νῆ μὲν οὖν ἀληθεῖα ἀδύνατον“), että niin erilaatuiset kappaleet olisivat yhteismittaisia“, s. o. laadultaan yhtä. Tämä yhtäläistyminen voi olla ainoastaan jotakin olioiden todelliselle luonteelle vierasta, siis vain „käytännöllisen tarpeen hätävara“.

Aristoteles sanoo meille siis itse, mihin hänen enempi eritelynsä kompastuu, nimittäin arvokäsitteen puutteeseen. Mitä on se yhtäläinen, s. o. se yhteinen perusolemus, joka talolla ja patjalla on viimeksimainitun arvonilmaisussa? Sellaista ei voi „todellisuudessa olla olemassa“, sanoo Aristoteles. Miks'ei? Talo esittää yhtäläistä kuin patja, mikäli se edustaa sitä, mikä molemmille, patjalle ja talolle, todella on yhtäläistä. Ja se on — ihmistyö.

Kun kreikkalainen yhteiskunta perustui orjien työhön, ja sen luontaisena pohjana siis oli ihmisten ja heidän työvoimainsa erilaisuus, ei Aristoteles voinut nähdä itse arvomuodosta, että tavarantarvojen muodossa kaikenlainen työ on ilmaistu yhtäläisenä ihmistyönä ja siis yhtä pätevänä. Arvonilmaisun salaisuus, kaiken työn yhtäläisyys ja yhtäpätevyys, koska ja mikäli se on ihmistyötä yleensä, voidaan selittää vasta sitten kun käsitys ihmisten tasaarvoisuudesta on tullut pysyväiseksi kansan katsantotavaksi. Tämä taas on mahdollista vasta sellaisessa yhteiskunnassa, missä tavaramuoto on työntuotteiden yleinen muoto ja missä siis myöskin vallitsevana yhteiskunnallisena suhteena on ihmisten keskinen suhde tavaranomistajina. Aristoteleen nero näkyy juuri siinä, että hän tavaroiden arvonilmaisussa keksi yhtäläisyys-suhteen. Ainoastaan sen yhteiskunnan historiallinen rajoittuneisuus, missä hän eli, esti häntä keksimästä, mitä tämä yhtäläisyys-suhde „todellisuudessa“ on.

4) Yksinkertaisen arvomuodon kokonaisuus.

Tavaran yksinkertainen arvomuoto sisältyy sen ja jonkun toisen erilaatuisen tavaran väliseen arvosuhteeseen eli näiden vaihtosuhteeseen. Tavaran A arvo saa laatupuolisen ilmaisunsa siitä, että tavara B välittömästi vaihtuu tavarahan A. Määrällisen ilmaisunsa se saa siitä, että määrätty paljous tavaraa B vaihtuu määrättyyn paljouteen tavaraa A. Toisin sanoen tavaran arvo saa itsenäisen ilmaisunsa sen kautta, että se esitetään „vaihtoarvona“. Kun tämän luvun alussa tavallisen kielenkäytön mukaan sanottiin: tavara on sekä käyttöarvo että vaihtoarvo, niin oli se, täsmällisesti sanottuna, väärin. Tavara on käyttöarvo eli käytönesine ja „arvo“. Se esiintyy tällä tapaa kaksinaisena kohta kun sen arvolla on oma, sen luontoisuudesta eroava ilmenemismuoto, vaihtoarvon muoto; mutta sillä ei ole tätä muotoa koskaan, jos sitä tarkastellaan eristettynä, vaan aina ainoastaan arvo- eli vaihtosuhteessa toiseen erilaiseen tavarahan. Kun kerran sen tietää, niin ei mainittu sanontatapa haittaa, vaan voi sitä lyhyden vuoksi käyttää.

Erittelymme on osottanut, että tavaran arvomuoto eli arvonilmaisu johtuu tavaranarvon luonnosta eikä päinvastoin arvo ja arvon suuruus sen ilmaisutavasta vaihtoarvona. Tämä harhaanjohtava käsitys on kuitenkin sekä merkantilisteilla ja heidän oppiensa nykyaikaisilla uudistajilla, niinkuin Ferrier'illä, Ganilh'illa y. m.²²⁾, että heidän antipodeillaan (päinvastaisella kannalla olevilla), uudenaikaisilla vapaakaupan kauppatutkijilla Bastiat'illa ja kumppaneilla. Merkantilistit panevat pääpainon arvonilmaisuuden laadulliseen puoleen ja siten tavaran vastikemuotoon, jolla rahassa on lopullinen asunsa, — jota vastoin uudenaikaiset vapaakaupan aatteiden kaupustelijat, joiden on hintaan mihin hyvänsä päästävä irti tavarastaan, panevat sen suhteellisen arvomuodon määrälliseen puoleen. Heidän mielestään ei siis tavaralla ole arvoa eikä arvonuuruutta muualla kuin vaihtosuhteen ilmaisussa, siis vain päivittäisen hintaluettelon lehdillä. Skotlantilainen Mac Leod, joka viimeistelee Lombardstreetin sekavan riskikäiset harhakäsitykset mahdollisimman oppineeseen muotoon, on taikauskosten merkantilistien ja valistuneiden vapaakaupan aatteiden kaupustelijain onnistunut yhteensulatus.

Kun lähemmin olemme tutkineet tavaran A arvonilmaisu, joka sisältyy sen arvosuhteeseen tavarahan B, olemme

²²⁾ Muist. 2 painokseen. F. C. A. Ferrier (sous-inspecteur des douanes — alitullinhoitaja), Du Gouvernement considéré dans ses rapports avec le commerce. Pariisi, 1805 ja Charles Ganilh, Des Systèmes de l'Économie Politique, 2 pain. Pariisi, 1821.

nähneet, että tässä arvonilmaisussa tavaran A luontoismuoto esiintyy ainoastaan käyttöarvon asuna, tavaran B luontoismuoto vain arvomuotona eli arvohahmona. Tavarassa piilevä käyttöarvon ja arvon välinen sisäinen vastakohta ilmenee siis ulkonaisena vastakohtana, s. o. kahden tavaran suhteena, jossa toinen tavara, jonka arvo on ilmaistava, esiintyy välittömästi vain käyttöarvona, jota vastoin toinen tavara, jossa arvo ilmaistaan, esiintyy välittömästi ainoastaan vaihtoarvona. Tavaran yksinkertainen arvomuoto on siis sen käyttöarvon ja arvon välisen vastakohdan yksinkertainen ilmenemismuoto.

Työntuote on kaikissa yhteiskuntatiloissa käytönesine, mutta ainoastaan historiallisesti määrätty yhteiskunnallinen kehityskausi, jonka aikana käytönesineen tuottamiseen käytetty työ esiintyy sen „esineellisenä“ ominaisuutena, s. o. sen arvona, muuttaa työntuotteen tavaraksi. Siitä on seurauksena, että tavaran yksinkertainen arvomuoto on samalla työntuotteen yksinkertainen tavaramuoto, että siis myöskin tavaramuodon kehitys sattuu yhteen arvomuodon kehityksen kanssa.

Jo ensi silmäyksellä huomaamme, kuinka puutteellinen yksinkertainen arvomuoto on, tämä itiömuoto, joka vasta pitkän vaihtelujen sarjan läpi kuljettuaan kypsyy hintamuodoksi.

Tavaran A arvon ilmaiseminen jossakin tavarassa B erottaa sen arvon ainoastaan sen omasta käyttöarvosta ja asettaa sen siten myöskin vain vaihtosuhteeseen johonkin yksityiseen siitä eroavaan tavaralajiin, sen sijaan että se osottaisi sen laadultaan yhtäläiseksi ja määrältään verrannolliseksi kaikkien muiden tavarain kanssa. Tavaran yksinkertaista suhteellista arvomuotoa vastaa toisen tavaran yksinäinen vastikemuoto. Niinpä on takilla liinakankaan suhteellisessa arvonilmaisussa ainoastaan vastikemuoto eli se muoto, että se välittömästi vaihtuu tuohon yksityiseen tavaralajiin liinakankaaseen.

Kuitenkin muuttuu yksinäinen arvomuoto itsestään täydellisemmäksi muodoksi. Se tosin ilmaisee tavaran A arvon ainoastaan yhdessä toisenlaatuisessa tavarassa. Mutta minkälainen tämä toinen tavara on, onko se takki, rauta, vehnä t. m. s., on aivan yhden-tekevää. Aina sen mukaan kuin se siis joutuu arvosuhteeseen tuohon tai tähän toiseen tavaralajiin, syntyy erilaisia yksinkertaisia yhden ja saman tavaran arvonilmaisuja.^{22a)} Sen mahdollisten arvonilmaisuuden lukumäärää rajoittaa ainoastaan siitä eroavien tavaralajien luku. Sen yksinäinen arvonilmaisuus muuttuu siis sen erilaisten yksinkertaisten arvonilmaisuuden alati jatkuvaksi sarjaksi.

^{22a)} Muist. 2 painokseen. Esim. Homeros ilmaisee olion arvon sarjalla eri olioita.

B) Kehkeytynyt eli kokonaisarvomuoto.

z tavaraa A = u tavaraa B tahi = v tavaraa C tahi = y tavaraa D tahi = x tavaraa E tahi = j. n. e.

(20 kyynärää liinakangasta = 1 takki tahi = 10 naulaa teetä tahi = 40 naulaa kahvia tahi = 1 nelikko vehnää tahi = 2 unsia kultaa tahi = $\frac{1}{2}$ tonnia rautaa tahi = j. n. e.)

1. Kehkeytynyt suhteellinen arvomuoto.

Tavarain, esim. liinakankaan, arvo on nyt ilmaistu lukematomissa tavaramaailman muissa tekijöissä. Jokainen muu tavaraolio tulee liinakankaan arvon kuvastimeksi.²⁵⁾ Siten näyttää itse tämä arvo vasta nyt todellakin erotuksettoman ihmistyön jälältä. Sillä työ, joka sen muodostaa, on tässä esitetty nimenomaan sellaisena työnä, joka on minkä hyvänsä muun ihmistyön veroista, huolimatta siitä luontoismuodosta, mikä tällä työllä on, ja siis huolimatta siitä, esineellistyykö se takissa, vehnässä, raudassa, kullassa vai muussa. Arvomuotonsa kautta on liinakangas siis nyt myöskin yhteiskunnallisessa suhteessa, ei enää vain yhteen ainoaan muuhun tavaralajiin, vaan koko tavaramaailmaan. Tavarana on se tämän tavaramaailman jäsen. Samalla seuraa sen arvonilmaisujen jakson loppumattomuudesta, että tavarainarvoon ei vaikuta sen käyttöarvon erikoismuoto, missä tämä arvo ilmenee.

Ensimmäisessä muodossa: 20 kyynärää liinakangasta = 1 takki, voi olla satunnaista, että nämä kaksi tavaraa, määrättyssä suuruussuhteessa toisiinsa, voidaan vaihtaa keskenään. Toisessa muodossa sitä vastoin näemme heti taustan, joka olennaisesti eroaa tilapäisestä ilmiöstä ja josta tämä ilmiö on riippuvainen. Liina-

²⁵⁾ Puhutaan sentähden liinakankaan takkiarvosta, kun sen arvo esitetään takeissa, sen vilja-arvosta, kun se esitetään viljassa j. n. e. Jokainen sellainen arvolauseke sanoo, että juuri liinakankaan arvo se ilmenee käyttöarvoissa takki, vilja j. n. e. „Tavarain arvo merkitsee sen suhdetta vaihdossa ja me voimme puhua siitä vilja-arvona, kangasarvona y. m. aina sen tavarain mukaan, johon sitä verrataan; ja sitten on tuhansia eri arvolaajeja, yhtä monia arvolaajeja kuin on tavaroita ja kaikki ne ovat yhtä todellisia ja yhtä nimellisiä.“ (A Critical Dissertation on the Nature, Measure and Causes of Value: chiefly in reference to the writings of Mr Ricardo and his followers. By the Author of Essays on the Formation etc. of Opinions. Lontoo, 1825, s. 39.) S. Bailey, tämän nimettömän, aikoinaan Englannissa paljo melua synnyttäneen kirjain kirjoittaja, luulee tehneensä mahdottomaksi kaiken arvokäsitleen määräämisen sillä, että hän viittaa saman tavarainarvon sekavankirjaviin suhteellisiin ilmaisiin. Että hän muutoin, omasta yksinkertaisuudestaan huolimatta, oli koskenut kipeihin paikkoihin Ricardon teoriassa, osotti se kiihkeys, millä Ricardon koulukunta kävi hänen kimppuunsa esim. Westminster Review'ssa.

kankaan arvo pysyy yhtä suurena, esitettäköönpä se takissa, kahvissa, raudassa tahi missä hyvänsä lukemattomista erilaisista tavaroista, joilla on mitä erilaisimmat omistajat. Kahden yksilöllisen tavaranomistajan tilapäinen suhde tällöin katoaa. Tulee ilmeiseksi, ettei tavararan arvomäärä riipu vaihdosta, vaan päinvastoin tavararan vaihtosuhteet sen arvomäärästä.

2. Erikoinen vastikemuoto.

Jokainen tavara, takki, tee, vehnä, rauta j. n. e., käy liinakan kaan arvonilmaisussa vastikkeesta ja siis arvo-oliosta. Kunkin tällaisen tavararan luontoismuoto on tällöin erikoisena vastikemuotona useiden muiden ohella. Samalla tapaa edustavat ne moninaiset, määrättyt, konkreettiset, hyödylliset työlajit, jotka eri tavaraolioihin sisältyvät, tällöin yhtä monta erotuksettoman ihmistyön erikoista toteutumis- eli ilmenemismuotoa.

3. Kehkeytyneen eli kokonaisarvomuodon puutteellisuudet.

Ensiksikin on tavararan suhteellinen arvonilmaisuus epätäydellinen, koska sitä esittävä sarja on päättymätön. Sitä ketjua, jossa arvoyhtälö liittyy toiseen, voidaan alati jatkaa uudella tavaralajilla, joka antaa ainekset uudelle arvonilmaisulle. Toiseksi muodostaa se kirjavan mosaiikin toisistaan erillään olevia ja erilaisia arvonilmaisuja. Jos taas, niinkuin on pakko tehdä, jokaisen tavararan suhteellinen arvo ilmaistaan tässä kehkeytyneessä muodossa, niin on jokaisen tavararan suhteellisena arvomuotona jokaisen muun tavararan suhteellisesta arvomuodosta eroava loppumaton sarja arvonilmaisuja. — Kehkeytyneen suhteellisen arvomuodon puutteellisuudet kuvastuvat sitä vastaavassa vastikemuodossa. Koska jokaisen yksityisen tavaralajin luontoismuoto tässä on erikoisena vastikemuotona lukemattomien muiden erikoisten vastikemuotojen ohella, on olemassa yleensä vain rajoitettuja vastikemuotoja, joista jokainen sulkee pois toiset. Samoin on jokaiseen erikoiseen tavaravastikkeeseen sisältyvän, määrätyn, konkreettisen, hyödyllisen työn laji vain erikoinen ihmistyön ilmenemismuoto, joka ei siis esitä tyhjentyvästi ihmistyötä yleensä. Tosin on tällä noiden erikoisten ilmenemismuotojen yhteisimmässä täydellinen eli kokonais-ilmenemismuoto. Mutta siten sillä ei ole mitään yhtenäistä ilmenemismuotoa.

Kehkeytynyt suhteellinen arvomuoto on kuitenkin vain joukko ensimmäisen muodon yksinkertaisia suhteellisia arvonilmaisuja eli yhtälöjä, niinkuin:

20 kynnärää liinakangasta = 1 takki

20 kynnärää liinakangasta = 10 naulaa teetä j. n. e.

Mutta jokainen näistä yhtälöistä sisältää käännettynä myös-kin identtisen (yhdensamaisen) yhtälön:

1 takki = 20 kyynärää liinakangasta

10 naulaa teetä = 20 kyynärää liinakangasta j. n. e.

Todella onkin niin, että jos mies vaihtaa liinakankaansa useihin muihin tavaroihin ja siis ilmaisee sen arvon sarjassa muita tavaroita, niin täytyy välttämättä myöskin noiden monien muiden tavaranomistajien vaihtaa tavaransa liinakankaaseen ja ilmaista erilaisten tavaroidensa arvot samassa kolmannessa tavarassa, liinakankaassa. — Jos siis sarja: 20 kyynärää liinakangasta = 1 takki tahi = 10 naulaa teetä tahi = j. n. e. käännetään, s. o. jos ilmaistaan asia jo sarjaan sisältyneen vastasuhteen mukaan, saadaan

C. Yleinen arvomuoto.

1 takki	=	} 20 kyynärää liinakangasta.
10 naulaa teetä	=	
40 naulaa kahvia	=	
1 nelikko vehnää	=	
2 unssia kultaa	=	
1/2 tonnia rautaa	=	
x tavaraa A	=	
j. n. e. tavaraa	=	

1. Arvomuodon muuttunut luonne.

Tavaroiden arvot esitteleytyvät nyt 1) yksinkertaisesti, yhdessä ainoassa tavarassa ja 2) yhtenäisesti, samassa tavarassa ilmaistuina. Niiden arvomuoto on yksinkertainen ja kaikille yhteinen, siis yleinen.

Muodot I ja II riittivät kumpikin ilmaisemaan ainoastaan, että tavarän arvo on jotakin sen omasta käyttöarvosta eli sen aineellisesta olomuodosta eroavaa.

Ensimmäinen muoto antoi sellaisia arvoyhtälöitä kuin: 1 takki = 20 kyynärää liinakangasta, 10 naulaa teetä = 1/2 tonnia rautaa j. n. e. Takin arvo ilmaistaan liinakankaan kaltaisena, teen arvo raudan kaltaisena j. n. e., mutta liinakankaan kaltainen ja raudan kaltainen, nämä takin ja teen arvonilmaisut, ovat yhtä erilaiset kuin liinakangas ja rauta. Tämä muoto tavataan käytännössä ilmeisesti ainoastaan ensi alussa, jolloin työntuotteet tilapäisen ja satunnaisen vaihdon kautta muuttuvat tavaroiksi.

Toinen muoto erottaa täydellisemmin kuin ensimmäinen tavarän arvon sen omasta käyttöarvosta, sillä esim. takin arvo jou-

tuu nyt luontoismuotonsa kanssa vastakkain kaikissa mahdollisissa muodoissa, liinakankaan kaltaisena, raudan kaltaisena, teen kaltaisena j. n. e., kaiken muun paitsi takin kaltaisena. Toiselta puolen on tästä jokainen tavaroille yhteinen arvonilmaisuus kokonaan pois suljettu, sillä kunkin tavaran arvonilmaisussa ovat nyt kaikki muut tavarat ainoastaan vastikkeen muodossa. Kehkeytynyt arvomuoto esiintyy todellisuudessa vasta sitten kun työn tuotteita, esim. karjaa, vaihdetaan, ei enää poikkeustapauksissa, vaan tavanmukaisesti muihin eri tavaroihin.

Viimeksi saatu arvomuoto ilmaisee tavaramaailman arvot yhdessä samassa siitä eroavassa tavaralajissa, esim. liinakankaassa, ja esittää niin kaikkien tavaroiden arvoja ilmaisemalla, että ne ovat yhtäläisiä kuin liinakangas. Liinakankaan kaltaisena jokaisen tavaran arvo ei nyt eroa ainoastaan sen omasta käyttöarvosta, vaan kaikesta käyttöarvosta, ja juuri sen kautta tulee se ilmaistuksi yhteisenä liinakankaalle ja kaikille muille tavaroille. Vasta tämä muoto asettaa siis todellakin tavarat suhteisiin toisiinsa arvoina eli saattaa ne esiintymään toisiinsa nähden vaihtoarvoina.

Molemmat aikaisemmat muodot ilmaisevat kunkin tavaran arvon joko yhdessä ainoassa erilaisessa tavarrassa tai useiden siitä eroavien tavaroiden sarjassa. Molemmissa tapauksissa on niin sanoaksemme yksityisen tavaran yksityisiä ottaa itselleen arvomuoto, ja se tekee sen ilman muiden tavaroiden avustusta. Näillä on siihen nähden ainoastaan vastikkeen passiivinen osa. Sitä vastoin syntyy yleinen arvomuoto vain tavaramaailman yhteistyön tuloksena. Tavara saa yleisen arvonilmaisuuden ainoastaan koska samalla kertaa kaikki muut tavarat ilmaisevat arvonsa samassa vastikkeessa ja jokaisen uuden tavaralajin on tehtävä samoin. Siitä käy selville, että myöskin tavaroiden arvonesineellisyys, se kun on näiden olioiden pelkkä „yhteiskunnallinen oleminen“, voidaan ilmaista vain niiden kaikinpuolisten yhteiskunnallisten suhteiden kokonaisuudella, ja että niiden arvomuodon siis täytyy olla yhteiskunnallisesti pätevä muoto.

Liinakankaan kaltaisen muodossa eivät nyt tavarat näytä ainoastaan laadultaan yhtäläisiltä, arvoilta yleensä, vaan samalla keskenään määrältään verrattavilta arvosuureilta. Ja kun niiden arvonsuuruudet ilmaistaan yhdessä samassa aineessa, liinakankaassa, kuvastavat nämä arvonsuuruudet kukin puolestaan toinen toistaan. Esim. 10 naulaa teetä = 20 kyynärää liinakangasta, ja 40 naulaa kahvia = 20 kyynärää liinakangasta. Siis 10 naulaa teetä = 40 naulaa kahvia. Eli 1 naulassa kahvia on ainoastaan $\frac{1}{4}$ siitä arvonomuksesta, työstä, mikä on 1 naulassa teetä.

Tavaramaailman yleinen suhteellinen arvomuoto antaa vastiketavaralle, liinakankaalle, joka jää tämän tavaramaailman ulko-

puolelle, yleisen arvomuodon luonteen. Sen oma luontoismuoto on tämän maailman yhteinen arvoasu; liinakangas voidaan niin muodoin välittömästi vaihtaa kaikkiin muihin tavaroihin. Sen ainemuoto on kaiken ihmistyön näkyväinen lihaksituleminen, sen yleinen yhteiskunnallinen koteloituminen. Kutominen, yksityistyö, joka liinakankaan tuottaa, on samalla yleisessä yhteiskunnallisessa muodossa, sellaisessa muodossa, että se on yhtäläistä kaikkien muiden töiden kanssa. Ne lukemattomat yhtälöt, joista yleinen arvomuoto on kokoonpantu, asettavat liinakankaassa toteutuneen työn järjestään jokaisen muuhun tavaraan sisältyvän työn kaltaiseksi ja tekevät sen kautta kutomisen ihmistyön yleiseksi ilmeneismuodoksi. Siten ei tavarantarvossa esineellistynyt työ esiinny ainoastaan kielteisesti työnä, jossa todellisten töiden kaikki konkreettiset muodot ja hyödylliset ominaisuudet jätetään huomioonottamatta. Sen oma positiivinen luonne tulee nimenomaan esille. Se on kaikkien todellisten töiden yksinkertaistettu muoto, niin että niillä on siinä jäljellä vain yhteinen ihmistyön luonne, ne ovat vain ihmistyövoiman käyttämistä.

Yleinen arvomuoto, jossa työntuotteet esiintyvät erotuksettoman ihmistyön pelkkinä jäljinä, näyttää omalla rakenteellaan, että se on tavaramaailman yhteiskunnallinen ilmaisu. Näin osoittaa se, että tämän maailman piirissä työn yleisinhimillinen luonne muodostaa sen erikoisen yhteiskunnallisen luonteen.

2. Suhteellisen arvomuodon ja vastikemuodon kehitymissuhde.

Suhteellisen arvomuodon kehitysastetta vastaa vastikemuodon kehitysaste. Mutta — se on tarkoin huomattava — vastikemuodon kehitys on ainoastaan suhteellisen arvomuodon kehityksen ilmaus ja tulos.

Tavaran yksinkertainen eli yksinäinen suhteellinen arvomuoto tekee toisen tavaran sen yksinäiseksi vastikkeeksi. Suhteellisen arvon kehkeytynyt muoto, tämä tavarantarvon ilmaisu kaikissa muissa tavaroissa, antaa näille viimeksi mainituille erilaisen erikoisvastikkeiden muodon. Viimein saa yksi erikoinen tavaralaji yleisen vastikkeen muodon sen kautta, että kaikki muut tavarat tekevät sen yhtenäisen, yleisen arvomuotonsa ainekseksi.

Mutta samassa määrässä kuin arvomuoto yleensä kehittyy, kehittyy myöskin sen molempien kohtioiden, suhteellisen arvomuodon ja vastikemuodon vastakohtaisuus.

Jo ensimmäinen muoto — 20 kyynärää liinakangasta = 1 takki — sisältää tämän vastakohtan, mutta ei anna sille kiinteää muotoa. Aina sen mukaan kuin sama yhtälö luetaan

eteenpäin tahi taaksepäin, ovat molemmat tavarat, niinkuin tässä liinakangas ja takki, samalla lailla milloin suhteellisessa arvo-muodossa, milloin vastikemuodossa. Tässä on vielä vaikeata pi-tää kiinni kohtiomaisesta vastakohtaisuudesta.

Toisessa muodossa voi aina kulloinkin vain yksi tavaralaji kehittää täydellisesti suhteellisen arvonsa ja on sillä kehkeytynyt suhteellinen arvomuoto ainoastaan koska ja mikäli kaikki muut tavarat ovat siihen nähden vastikemuodossa. Tässä ei enää voi vaihtaa keskenään arvoyhtälön — niinkuin 20 kyynärää liina-kangasta = 1 takki tahi = 10 naulaa teetä tahi = 1 nelikko vehnää j. n. e. — molempia puolia, muuttamatta sen yleistä luonnetta ja siirtämättä sitä kokonaisuudesta yliseen arvo-muotoon.

Viimeinen eli kolmas muoto antaa vihdoin tavaramaailmalle yleisyhteiskunnallisen suhteellisen arvomuodon, koska ja mikäli siinä kaikki tavarat, yhtä poikkeusta lukuun ottamatta, ovat yleisen vastikemuodon ulkopuolella. Yksi tavara, liinakangas, on siis siinä muodossa, että se on välittömästi vaihdettavissa kaikkiin muihin tavaroihin eli välittömästi yhteiskunnallisessa muodossa, koska ja mikäli mitkään muut tavarat eivät siinä muodossa ole.²⁴⁾

Toiselta puolen on tavara, joka on yleisen vastikkeen ase-massa, pois suljettu tavaramaailman yhtenäisestä ja siis yleisestä suhteellisesta arvomuodosta. Jos liinakankaan, s. o. jonkin ylei-sessä vastikemuodossa olevan tavaran myöskin samalla pitäisi olla osaltaan yleisessä suhteellisessa arvomuodossa, niin täytyisi sen olla omana vastikkeenaan. Me saisimme silloin yhtälön: 20

²⁴⁾ Yleisesti, välittömästi vaihdettavan muodosta ei tosiaankaan huo-maa, että se on vastakkainen tavaramuoto, yhtä erottamaton ei-välittö-mästi vaihdettavan muodosta kuin magnetinavan positiivisuus toi-sen negatiivisuudesta. Sen tähden saattaa yhtä hyvin mielessään kuvitella, että voi kaikkiin tavaroihin yht'aikaa painaa välittömästi vaihdettavan leiman, kuin saattaisi kuvitella, että voi tehdä kaikki katolilaiset paaveiksi. Pikkuporvarista, joka tavarantuotannossa näkee inhimillisen vapauden ja yksilöllisen riippumattomuuden huipun, olisi luonnollisesti hyvin toivot-tavaa, että hän olisi korotettu tämän muodon synnyttämien epäkohtien yläpuolelle, erityisesti myöskin sen tavaroiden ominaisuuden yläpuolelle, että niitä ei välittömästi voida vaihtaa. Tämän poroporvarillisen ihanne-kuvan maalaileminen sisältää koko Proudonin sosialismin, jolla, niin kuin olen toisessa paikassa osottanut, ei ole edes sitä ansiota, että se olisi alkuperäinen. Pääinvastoin ovat Gray, Bray y. m. aikoja ennen häntä esittäneet sen paljoa paremmin. Se ei estä tätä viisautta nykyi-sin herrastelemasta eräissä piireissä nimellä „science“ (tiede). Koskaan ei ole mikään koulukuunta enemmän kuin Proudhon'in huitonut ympäril-leen „science“-sanalla, sillä

„Wo Begriffe fehlen,

Da stellt zur rechten Zeit ein Wort sich ein“.

(Kun käsitteitä puuttuu, pujahtaa sana avuks' aikanaan.)

kyynärää liinakangasta = 20 kyynärää liinakangasta, samasanaisuuden, joka ei ilmaise arvoa eikä arvonsuuruutta. Ilmaistaksemme yleisen vastikkeen suhteellisen arvon, täytyy meidän kääntää III:s muoto. Tällä vastikkeella ei ole muiden tavaroiden kanssa yhteistä suhteellista arvomuotoa, vaan sen arvo ilmaistaan suhteellisenä kaikkien muiden tavaraolioiden loppumatomassa sarjassa. Siten osottautuu kehkeytynyt suhteellinen arvomuoto eli II:n muoto vastiketavaran erikoiseksi suhteelliseksi arvomuodoksi.

3. Siirtyminen yleisestä arvomuodosta rahamuotoon.

Yleinen vastikemuoto on arvon muoto yleensä. Siinä muodossa voi siis olla mikä tavara hyvänsä. Toiselta puolen on tavara yleisessä vastikemuodossa (III:ssa muodossa) ainoastaan, koska ja mikäli kaikki muut tavarat sulkevat sen vastikkeenaan itsensä ulkopuolelle. Ja vasta siitä hetkestä lähtien, jona tämä ulossulkeminen lopullisesti kohdistuu johonkin erikoiseen tavaralajiin, on tavaramaailman yhtenäinen suhteellinen arvomuoto saanut objektiivisen kiinteyden ja yleisyhteiskunnallisen pätevyuden.

Se erikoinen tavaralaji, jonka luontoismuodon kanssa vastikemuoto on yhteiskunnallisesti yhteenkasvanut, tulee rahatavaraksi eli toimii rahana. Sen erityiseksi yhteiskunnalliseksi tehtäväksi ja siis sen yhteiskunnalliseksi yksinoikeudeksi tulee yleisenä vastikkeena olemisen tavaramaailmassa. Niiden tavaroiden joukossa, jotka muodossa II ovat liinakankaan erikoisvastikkeina ja muodossa III yhteisesti ilmaisevat suhteellisen arvonsa liinakankaassa, on tämän etuoikeutetun aseman historiallisen kehityksen kautta saanut vallatuksi eräs tavara, kultaa. Jos siis muotoon III liinakangastavaran sijaan pannaan kultatavara, niin saadaan

D) Rahamuoto.

20 kyynärää liinakangasta	=	} 2 unssia kultaa.
1 takki	=	
10 naulaa teetä	=	
40 naulaa kahvia	=	
1 nelikko vehnää	=	
1/2 tonnia rautaa	=	
x tavaraa A	=	

Kun siirrytään muodosta I muotoon II ja muodosta II muotoon III, ovat muutokset olennaisia. Sitävastoin ei muoto IV eroa muodosta III muussa kuin että yleisen vastikkeen muodossa on nyt kultaa liinakankaan asemesta. Kultaa tulee muodossa IV siksi, mikä liinakangas oli muodossa III — yleiseksi vastikkeeksi. Muu-

tos rajoittuu siihen, että välittömän, yleisen vaihdettavuisuuden muoto eli yleinen vastikemuoto nyt yhteiskunnallisen totuntatavan kautta on kasvanut yhteen kultatavaran erikoisen luontois-
muodon kanssa.

Kulta on rahaa muihin tavaroihin verrattuna ainoastaan sen tähden, että se jo aikaisemmin oli niihin verrattuna tavallista tavaraa. Kaikkien muiden tavaroiden tapaan oli se myöskin vastikkeena, joko yksinäisenä vastikkeena yksityisissä vaihtotoimituksissa tai erikoisena vastikkeena muiden tavaravastikkeiden ohella. Vähitellen alkoi se esiintyä ahtaammissa tai laajemmissa piireissä yleisenä vastikkeena. Niin pian kuin se oli saanut tavaramaailman arvonilmaisussa yksinoikeuden tähän sijaan, tuli se rahatavaraksi, ja vasta siitä hetkestä alkaen, jolloin se jo oli tullut rahatavaraksi, erosi muoto IV muodosta III, eli oli yleinen arvomuo-
tu muuttunut rahamuodoksi.

Jonkun tavarán, esim. liinakankaan, yksinkertainen suhteellinen arvonilmaisu jo rahatavarana olevassa tavarassa, esim. kullassa, on hintamuoto. Liinakankaan „hintamuoto“ on siis:

20 kyynärää liinakangasta = 2 unssia kultaa,
tahi jos 2 punnan rabanimi on 2 unssia kultaa,
20 kyynärää liinakangasta = 2 puntaa.

Rahamuodon käsitteen ymmärtämisessä ei ole muuta vaikeutta kun yleisen vastikemuodon ymmärtäminen, siis yleisen arvomuo-
don yleensä, muodon III. Muodosta III johtuu taaksepäin muoto II, kehkeytynyt arvomuo-
tu, ja sen perusmuotona on muoto I, s. o. 20 kyynärää liinakangasta = 1 takki eli x tavaraa $A = y$ tavaraa B . Yksinkertaisessa tavaramuodossa piilee siis rahamuodon itu.

4. Tavarán fetishiluonne¹⁾ ja sen salaisuus.

Ensi silmäyksellä näyttää tavara itsestään selvältä, jokapäiväiseltä oliolta. Sen erittely osottaa kuitenkin, että se on hyvin kiero olio, täynnä metafyyssillisiä ongelmia ja teologisia oikkuja. Mikäli se on käyttöarvo, ei siinä ole mitään hämäräperäistä, pidettäväkönpä siinä silmällä sitä puolta, että se ominaisuuksillaan voi tyydyttää ihmisen tarpeita, tahi sitä, että se vasta ihmistyön tuotteena saa nämä ominaisuudet. On aivan selvää, että ihminen toiminnallaan muuttaa luonnonaineet itselleen hyödyllisiksi. Esim. puun muoto muuttuu, jos siitä tehdään pöytä. Siitä huolimatta pysyy pöytä puuna, tavallisena aistillisena havaittavana

¹⁾ Fetishi = esine, johon hengen ajatellaan ottaneen sijansa ja jota sentähden kunnioitetaan ja palvellaan. Suomentaja.

oliona. Mutta niin pian kuin se esiintyy tavarana, muuttuu se olioksi, joka tosin on aistimilla havaittava, mutta samalla yliaistillinen. Se ei ainoastaan seiso jaloillaan maassa, vaan suhteessaan kaikkiin muihin tavaroihin asettuu se päällelleen ja kehittää puupäästään houreita, paljoa ihmeellisempiä, kuin jos se alkaisi itsestään tanssia.²⁵⁾

Tavaran salaperäinen luonne ei siis johdu sen käyttöarvosta. Yhtä vähän johtuu se arvonmääräysten sisällyksestä. Sillä ensiksikin, niin erilaisia kuin hyödylliset työt eli tuottavat toiminnot voivatkin olla, on fysiologinen totuus, että ne ovat ihmisen elimistön toimintoja, ja että jokainen sellainen toiminta, olkoonpa sen sisällys ja muoto mikä hyvänsä, olennaisesti on ihmisen aivojen, hermojen, lihasten, aistimien j. n. e. käyttämistä. Toiseksi, mitä tulee arvon suuruuden määrittämisen perustaan, tuon käyttämisen kestämisajaksi tahi työn määrääksi, niin on työn määrä työn laadusta aivan selvästi erotettavissa. Kaikissa yhteiskuntatiloissa on sen työajan, jonka elintarpeiden tuottaminen maksaa, täytynyt herättää ihmisen mielenkiintoa, vaikkakaan ei samassa määrin eri kehitysasteilla.²⁶⁾ Viimein, siitä hetkestä saakka kun ihmiset jollakin tapaa työskentelevät toinen toistaan varten, saa heidän työnsä myöskin yhteiskunnallisen muodon.

Mistä siis johtuu työntuotteen arvoituksellinen luonne, niin pian kuin työntuote saa tavaramuodon? Ilmeisesti itse tästä muodosta. Ihmistöiden yhtäläisyys saa työntuotteiden yhtäläisen arvonesineellisyyden ulkonaisen muodon; ihmistyövoiman käyttämisen määrä mitattuna tuon käyttämisen kestämisajalla saa työntuotteiden arvonsuuruuden muodon; ja vihdoin tuottajien väliset suhteet, joissa heidän töittensä edellä mainitut yhteiskunnalliset tarkotukset toteutuvat, saavat työntuotteiden yhteiskunnallisen suhteen muodon.

Tavaramuodon salaperäisyys johtuu siis yksinkertaisesti siitä, että se kuvastaa ihmisille heidän oman työnsä yhteiskunnalliset luonteet työntuotteiden esineellisinä luonteina, näiden tuotteiden yhteiskunnallisina ominaisuuksina, ja siis myöskin tuottajien yhteiskunnallisen suhteen heidän kokonaistyöhönsä heidän ulkopuolellaan olevana esineiden välisenä yhteiskunnallisena suhteena. Tämän quid pro quo:n (vaihdoksen) kautta tulevat työntuotteet ta-

²⁵⁾ Muistetaanhan, että Kiina ja pöydät alkoivat tanssia, kun koko muu maailma näytti olevan hiljaa — pour encourager les autres (rohkaistakseen muita).

²⁶⁾ Muist. 2 painokseen. Muinaiset germaanit laskivat maa-morgenin suuruuden yhden päivän työn mukaan ja kutsuivat morgenia nimellä Tagwerk (myöskin Tagwanne) (jurnale eli jurnalis, terra jurnalis, jurnalis eli diornalis), Mannwerk, Mannskraft, Mannsmaad, Mannshaut j. n. e. Ks. Georg Ludvig von Maurer, Einleitung zur Geschichte der Mark-, Hof u. s. w. Verfassung. München, 1859, s. 129 ss.

varoiksi, aistimilla havaittaviksi, mutta samalla yliaistillisiksi eli yhteiskunnallisiksi olioiksi. Niinpä ei näköhermo havaitse olion valovaikutusta itse näköhermon subjektiivisena kiihotuksena, vaan ulkopuolella silmän olevan olion esineellisenä muotona. Näkemisessä kuitenkin todella sinkoaa valoa jostakin oliosta, ulkonaisesta esineestä, toiseen oloon, silmään. Siinä on fyysillinen suhde fyysillisten olioiden välillä kysymyksessä. Sitä vastoin ei tavaramuodolla ja työntuotteiden arvosuhteella, jossa se ilmenee, ole kerrassaan mitään tekemistä niiden fyysillisen luonnon ja siitä johtuvien esineellisten suhteiden kanssa. Vain ihmisten keskinen määrätty yhteiskunnallinen suhde se tässä saa heidän silmissään itse olioiden keskinen suhteen muodon. Löytääksemme jotakin tätä vastaavaa, täytyy meidän paeta uskonnollisen maailman usvakerroksiin. Siellä näyttävät ihmisaivojen tuotteet eläviltä, keskenään ja ihmisten kanssa suhteissa olevilta itsenäisiltä olennoilta. Samoin on tavaramaailmassa ihmiskäden tuotteiden laita. Tätä kutsun minä fetisheimiksi, joka takertuu työntuotteisiin, mikäli niitä tavaroina tuotetaan, ja joka siis on eroamattomasti tavarantoiminnan tuotantoon kuuluva.

Niinkuin yllä oleva erittely jo on osottanut, johtuu tämä tavaramaailman fetishiluonne tavaroita tuottavan työn omasta oimutisesta yhteiskunnallisesta luonteesta.

Käytönesineet tulevat yleensä tavaroiksi ainoastaan mikäli ne ovat toisistaan riippumatta suoritetujen yksityistöiden tuotteita. Yhteiskunnan kokonaistyö on näiden yksityistöiden summa. Kun tuottajat joutuvat keskenään yhteiskunnalliseen kosketukseen vasta työnsä tuotteita vaihtamalla, näyttäytyy myöskin heidän yksityistöittensä erityisesti yhteiskunnallinen luonne vasta tässä vaihdossa. Toisin sanoen, yksityistyöt tulevat yhteiskunnallisen kokonaistyön osiksi vasta niiden suhteiden kautta, joihin vaihto saattaa työntuotteet ja niiden mukana tuottajat. Viimeksi mainitut näkevät sen tähden yksityistöittensä yhteiskunnalliset suhteet sinä, mitä ne ovat, s. o. ei henkilöiden välitöminä yhteiskunnallisina suhteina heidän töissään, vaan päinvastoin henkilöiden aineellisina suhteina ja olioiden yhteiskunnallisina suhteina.

Vasta vaihdonalaisina saavat työntuotteet aistillisesti erilaisesta olomuodostaan käytönesineinä erotetun, yhteiskunnallisesti yhtäläisen olomuodon arvonesineinä. Tämä työntuotteen kahtiajako hyödylliseksi olioksi ja arvo-olioksi saa käytännöllisen merkityksen vasta sitten, kun vaihto jo on tullut riittävän yleiseksi ja tärkeäksi, niin että hyödykkeitä tuotetaan vaihtoa varten ja siis olioiden arvoluonnetta pidetään silmällä jo niitä tuottaessa. Tästä hetkestä lähtien saavat tuottajien yksityistyöt todellisuudessa kaksinaisen yhteiskunnallisen luonteen. Niiden

täytyy toiselta puolen määrättyinä hyödyllisinä töinä tyydyttää määrätty yhteiskunnallinen tarve ja siten osottautua kokonaisyön, yhteiskunnallisen työnjaon luontoissyntyisen järjestelmän osiksi. Toiselta puolen ne tyydyttävät omien tuottajiensa moninaisia tarpeita ainoastaan mikäli kukin erikoinen hyödyllinen yksityistyö voidaan vaihtaa jokaiseen muuhun hyödyllisen yksityistyön lajiin eli on siis samanpätöinen kuin se. Kokonaan eri työt voivat olla yhtäläisiä ainoastaan siten, että niiden todellinen erilaisuus jätetään huomioon ottamatta, ainoastaan pelkistämällä ne niin, että ne ihmistyövoiman käyttämisenä, abstraktisesti inhimillisenä työnä ovat luonteeltaan yhtä. Yksityistuottajien aivoihin kuvastuu tämä heidän yksityistöittensä kaksinainen yhteiskunnallinen luonne ainoastaan niissä muodoissa, jotka ilmenvät käytöllisessä elämässä, tuotteiden vaihdossa: heidän yksityistöittensä yhteiskunnallinen hyödyllisyys siis siinä muodossa, että työntuotteen täytyy olla hyödyllinen ja hyödyllinen muille; erilaisten töiden yhteiskunnallinen yhtäläisyys siinä muodossa, että näillä aineellisesti erilaisilla olioilla, työntuotteilla, on yhteinen arvoluonne.

Ihmiset eivät siis aseta töittensä tuotteita arvoina keskinäisiin suhteisiin sen tähden, että nämä oliot olisivat heidän mielestään yhtäläisen ihmistyön pelkkiä aineellisia verhoja. Päinvastoin. Asettaessaan vaihdossa erilaiset tuotteensa arvoina keskenään yhtäläisiksi, asettavat he erilaiset työnsä ihmistyönä keskenään yhtäläisiksi. He eivät kyllä sitä itse tiedä, mutta niin he kuitenkin tekevät.²⁷⁾ Arvon otsaan ei ole kirjoitettu, mitä se on. Päinvastoin arvo muuttaa jokaisen työntuotteen yhteiskunnalliseksi hieroglyyfixi. Myöhemmin koettavat ihmiset päästä selville hieroglyyfin merkityksestä, päästä oman yhteiskunnallisen tuotteensa salaisuuden perille, sillä käytönesineiden vakiintuminen arvoiksi on heidän yhteiskunnallinen tuloksensa yhtä hyvin kuin kieli. Sillä myöhään tapahtuneella tieteellisellä keksinnöllä, että mikäli työntuotteet ovat arvoja, ovat ne ainoastaan niiden tuottamiseen käytetyn ihmistyön aineellisia ilmaisuja, on ihmiskunnan kehityshistoriassa huomattava merkitys, mutta se ei suinkaan hävitä työn yhteiskunnallisilta ominaisuuksilta niiden esineistä ulkonäköä. Se mikä koskee ainoastaan tätä erikoista tuotannonmuotoa, tavarantuotantoa, että nimittäin toisistaan riippumattomien yksityistöiden erikoisesti yhteiskunnallisen luonteen muo-

²⁷⁾ Muist. 2 painokseen. Kun siis Galiani sanoo: Arvo on henkilöiden keskinen suhde — „La Ricchezza è una ragione tra due persone“ —, niin olisi hänen pitänyt lisätä: olioiden verhoon kätkeyty suhde. (G a l i a n i, Della Moneta, s. 220, n. III Custodin kokoelmassa Scrittori Classici Italiani di Economia Politica. Parte Moderna. Milano, 1801).

dostaa niiden keskinäinen yhtäläisyys ihmistyönä ja että tämä luonne saa työntuotteiden arvoluonteeseen muodon, tuntuu tavaran tuotannon oloissa elävistä sekä ennen että jälkeen yllä mainitun keksinnön yhtä ratkaisevalta ja yleispätevältä kuin että huolimatta ilman tieteellisestä jakamisesta sen alkuaineisiin, ilmamuoto fysiikallisenä oliomuotona edelleenkin pysyy.

Se mikä tuotteiden vaihtajien mieltä käytännössä lähinnä kiinnittää, on kysymys, kuinka paljon vieraita tuotteita he omasta tuotteestaan saavat, missä määräsuhteissa tuotteet siis vaihtuvat toisiinsa. Niin pian kuin nämä suhteet ovat saavuttaneet jonkinlaisen tavanmukaiseksi käyneen kiinteyden, näyttävät ne johtuvan työntuotteiden luonnosta, niin että esim. tonni rautaa ja 2 unssia kultaa ovat yhden arvoisia, samoin kuin naula kultaa ja naula rautaa erilaisista fysiikallisista ja kemiallisista ominaisuuksistaan huolimatta ovat yhtä raskaita. Todellisuudessa vakautuukin työntuotteiden arvoluonne vasta sen kautta, että työntuotteet esiintyvät käytännössä arvosuureina. Nämä suuret vaihtelevat määrältään alati riippumatta vaihtajien tahdosta, kaukonäköisyydestä ja toimenpiteistä. Heidän omalla yhteiskunnallisella liikkeellään on heille olioiden liikkeen muoto ja he ovat näiden olioiden kontrollin alaisina sen sijaan että he kontrolloisivat niitä. Tavaran tuotannon täytyy olla täydellisesti kehittyntä, ennenkuin pelkästään kokemuksesta opitaan se tieteellinen tosiasia, että yksityistyöt, jotka toisistaan riippumatta suoritetaan, mutta jotka samalla, ollen yhteiskunnallisen työnjaon luontoisyyttä osia, ovat toisistaan kaikinpuolisesti riippuvaisia, jatkuvasti soveltautuvat siten, että niitä on yhteiskunnassa tarvittava suhteellinen määrä. Ja näin on asianlaita sentähden, että noiden töiden tuotteiden tilapäisiä ja alati muuttuvia vaihtosuhteita järjestäväksi luonnonlaiksi omavaltaisesti asettuu niiden tuottamiseen yhteiskunnallisesti välttämätön työaika, samoin kuin tekee esim. painolaki rakennuksen luhistuessa jonkun niskaan.²⁸⁾ Arvonsuuruuden määrääminen työajalla on siis suhteellisten tavaranarvojen näkyväisiin liikkeisiin kätkeytyä salaisuus. Sen keksiminen tekee lopun siitä harhanäöstä, että työntuotteiden arvonsuuruudet tulevat ainoastaan tilapäisesti määritellyiksi, mutta ei suinkaan tämän määrittelyn asiallisesta muodosta.

Inhimillisen elämän muotojen ajattelemisen ja siis myöskin niiden tieteellinen erittely kulkee yleensä päinvastaiseen suun-

²⁸⁾ „Mitä on ajateltava laista, joka voi päästä voimaan ainoastaan aikakausittain uudistuvain vallankumousten kautta? Se on juuri luonnonlaki, joka perustuu osallisten itsetiedottomuuteen.“ (Friedrich Engels, Umriss zu einer Kritik der Nationalökonomie aikakauskirjassa Deutsch-französische Jahrbücher, toim. Arnold Ruge ja Karl Marx. Pariisi, 1844.)

taan kuin todellinen kehitys. Se alkaa post festum („juhlan jälkeen“) ja siis kehityksenjuoksun valmiista tuloksista. Muodoilla, jotka leimaavat työntuotteet tavaroiksi ja jotka siis ovat tavarankiertokulun edellytyksinä, on yhteiskunnallisen elämän luontoismuotojen kiinteys jo ennen kuin ihmiset koettavat tehdä itselleen tiliä, ei näiden muotojen historiallisesta luonteesta — nehän päinvastoin heidän mielestään ovat jo muuttumattomia — vaan niiden sisällyksestä. Niinpä vain tavaranhintojen erittely johti arvonsuuruuden määrittämiseen, vain tavarain yhteinen ilmaisu rahassa johti lopullisesti määrittämään tavarain luonteeltaan arvoksi. Mutta juuri tämä tavaramaailman valmis muoto — rahamuoto — se ulkonaisesti peittää yksityistöiden yhteiskunnallisen luonteen ja siten myöskin yksityisten työntekijäin yhteiskunnalliset suhteet, sen sijaan että se ne paljastaisi. Jos sanon, että takki, saapas j. n. e. ovat suhteessa liinakankaaseen niin että liinakangas on abstraktisen ihmistyön yleisenä aineellistumisena, niin on tämän lauseen järjestömyys silmiinpistävä. Mutta kun takin, saappaan j. n. e. tuotajat suhtauttavat nämä tavarat liinakankaaseen — tahi kultaan ja hopeaan, mikä ei muuta asiaa — niin että tämä on yleisenä vastikkeena, esiintyy heille heidän yksityistöittensä suhde yhteiskunnalliseen kokonaistyöhön juuri tässä samassa järjestömyydessä muodossa.

Tuollaiset muodot juuri muodostavat porvarillisen taloustieteen kategoriat eli yleiskäsitteet. Ne ovat tämän historiallisesti määrätyn yhteiskunnallisen tuotantotavan, tavaraintuotannon tuotantosuhdetta ilmaisevia, yhteiskunnallisesti päteviä ja siis objektiivisia ajatusmuotoja. Kaikki tavaramaailman hämäräperäisyys, kaikki se tenho ja aavemaisuus, joka työntuotteita ympäröi, mikäli niillä on tavaramuoto, häviää sen tähden heti, kun siirrymme muihin tuotantomuotoihin.

Koska kansantaloustiede rakastaa Robinson-juttuja, ²⁹⁾ niin annammepa aluksi Robinsonin ilmestyä saarelleen. Vaatimaton vaikka onkin, on hänen kuitenkin saatava tyydytetyksi erilaisia tarpeita ja täytyy hänen siis suorittaa erilaatuisia hyödyllisiä töitä, tehdä työkaluja, valmistaa huonekaluja, kesyttää laamoja, kalastaa, metsästää j. n. e. Rukoilemisesta y. m. s. emme tässä

²⁹⁾ Muist. 2 painokseen. Myöskään Ricardo ei ole ilman Robinson-juttuaan. „Hän antaa alkukalastajan ja alkumetsästäjän heti tavarainomistajina vaihtaa kaloja ja metsänriistaa näissä vaihtoarvoissa esineellistetyin työajan mittasuhteissa. Tällöin tekeytyy hän syyliseksi siihen erehdykseen, että alkukalastaja ja alkumetsästäjä käyttävät ohjeenaan työvälineittensä laskemisessa Lontoon pörssissä v. 1817 käytettyjä kuuletusluetteloita. „Herra Owenin parallelogrammit“ näyttävät olevan ainoa yhteiskuntamuoto, jonka hän porvarillista lukuunottamatta tunsi.“ (Karl Marx, Zur Kritik j. n. e., s. 38, 39.)

puhu, koska se Robinsonille tuottaa mielihyvää ja hän pitää senlaatuista toimintaa virkistykseenään. Tuottavien toimiensa erilaisuudesta huolimatta tietää hän, että ne ovat vain saman Robinsonin erilaisia toimintamuotoja, siis ihmisen erilaisia työtapoja. Hätä pakottaa hänet jakamaan aikansa tarkoin eri toimiensa kesken. Siitä suuremmasta tahi pienemmästä vaikeudesta, joka on voitettava, jos mieli saavuttaa tarkotettua tulosta, riippuu, ottaako joku toimi enemmän kuin toinen tilaa hänen kokonaistoiminnassaan. Kokemus opettaa hänelle tämän, ja Robinsonimme, joka haaksirikosta on pelastanut kellon, pääkirjan, mustetta ja kynän, alkaa kunnan englantilaisena pian pitää kirjaa itsestään. Hänen inventaariossaan on luettelo käytösesineistä, joita hänellä on, niistä eri laitoksista, joita niiden tuottamiseksi vaaditaan, ja vihdoinkin siitä työajasta, minkä vissit määrät näitä eri tuotteita hänelle keskimäärin maksavat. Kaikki suhteet Robinsonin ja niiden olioiden välillä, jotka ovat hänen itsehankkimanaan rikkautena, ovat tässä niin yksinkertaiset ja ilmeiset, että itse herra M. Wirth'inkin pitäisi ne ymmärtää ilman erityistä päänvaivaa. Ja kuitenkin sisältyvät niihin kaikki olennaiset arvonmääräykset.

Siirtykäämme nyt Robinsonin valoisalta saarelta Euroopan pimeään keskiaikaan. Riippumattoman Robinsonin sijasta näemme me tällöin jokaisen olevan riippuvassa asemassa — maaorjien ja maanomistajien, vasallien ja lääniherrojen, maallikkojen ja pappien. Henkilöllinen riippuvaisuus lyö leimansa aineellisen tuotannon yhteiskunnallisiin suhteisiin, samoin kuin näihin perustuviin elämänoloihinkin. Mutta juuri sen tähden, että henkilöllisen riippuvaisuuden suhteet ovat tämän yhteiskunnan perustana, ei töiden ja tuotteiden tarvitse saada todellisuudesta poikkeavaa mielikuvituksellista muotoa. Ne liittyvät luontoispalveluksina ja luontoissuorituksina yhteiskunnalliseen koneistoon. Työn luontoismuoto, sen erikoisuus, eikä, niinkuin tavaraintuotannon vallitessa, sen yleisyys, on tässä sen välittömästi yhteiskunnallinen muoto. Aika mittaa veropäivätyön samoin kuin tavaroita tuottavan työnkin, mutta jokainen maaorja tietää, että se, mitä hän herransa palveluksessa menettää, on määrätty paljous hänen henkilöllistä työvoimaansa. Papille suoritettava kymmenys on selvempi kuin papin siunaus. Millä tavalla sen tähden arvosteleekin niitä luonnenaamioita, joitten verhossa ihmiset tässä toisensa kohtaavat, henkilöiden yhteiskunnalliset suhteet heidän töissään näyttävät kaikissa tapauksissa heidän omilta mieskohtaisilta suhteiltaan, eivätkä ole kätketyt ulkonaisten olioiden, työtuotteiden yhteiskunnallisten suhteiden verhoon.

Tarkastellaksemme yhteistä, s. o. välittömästi yhteiskunnallis-

tutettua työtä, ei meidän tarvitse palautua sen luontoissyntyiseen muotoon sellaisena kuin tapaamme sen kaikkien sivistyskansojen historian kynnyksellä.³⁰⁾ Lähempänä olevan esimerkin tarjoo talonpoikaisperheen maalaispatriarkallinen (-isänvaltainen) talous, joka omiksi tarpeikseen tuottaa viljaa, karjaa, lankaa, liinakangasta, vaatekappaleita y. m. Nämä eri oliot ovat perheeseen nähden perhetyön tuotteiden asemassa, mutta eivät toistensa suhteen tavaroiden asemassa. Ne erilaiset työt, jotka synnyttävät nämä tuotteet, maanviljelys, karjanhoito, kehruu, kutominen, neulominen j. n. e., ovat luontoismuodossaan yhteiskunnallisia tehtäviä, koska ne ovat perheen tehtäviä ja perheellä on oma luonnollinen työnjakonsa samoin kuin tavaraintuotannollakin. Perheessä työnjako ja yksityisten perheenjäsenten työaika järjestyy työn luontoisten edellytysten mukaan, jotka ovat erilaiset aina sukupuolten ja iän erotusten sekä vuodenaikojen mukaan. Mutta työn kestämisajalla mitattu yksilöllisten työvoimien käyttäminen esiintyy tässä alusta pitäen itse töiden yhteiskunnallisenä luonteena, koska yksilölliset työvoimat alusta pitäen toimivat vain perheen yhteisen työvoiman eliminä.

Kuvitelkaamme lopuksi vaihteen vuoksi mielessämmä vapaiden ihmisten liittoa, jonka jäsenet työskentelevät yhteisillä tuotantovälineillä ja käyttävät monia yksilöllisiä työvoimiaan itsetietoisesti yhteiskunnallisena työvoimana. Kaikki se, minkä olemme todenneet Robinsonin työstä, uudistuu tässä; ero on vain se, että se nyt tapahtuu yhteiskunnallisessa muodossa yksilöllisen sijasta. Kaikki Robinsonin tuotteet olivat pelkästään hänen mieskohtaisia tuotteitaan ja siis välittömiä käytönesineitä hänelle. Liiton kokonaistuotto on yhteiskunnallinen tuote. Osa tästä tuotteesta käytetään uudestaan tuotantovälineenä. Se pysyy yhteiskunnallisena. Mutta toisen osan kuluttavat liiton jäsenet elintarpeinaan. Se on siis jaettava heidän kesken. Tämän jakamisen laatu vaihtelee yhteiskunnallisen tuotantoelimityksen erikoislaadun ja sitä vastaavan tuottajien historiallisen kehitystason mukaan. Ainoastaan saadaksemme vertauskohdan tavaraintuotannon kanssa

³⁰⁾ Muist. 2 painokseen. „Uusimpana aikana on levinnyt se naurettava ennakkoluulo, että luontoisen yhteisomaisuuden muoto olisi muka erikoisesti slaavilainen, vieläpä yksistään venäläinen muoto. Se on alkumuoto, jonka voimme osottaa olleen roomalaisilla, germaaneilla ja kelteillä, mutta josta intialaisilla yhä vieläkin tapaamme kokonaisen mallikokoelman monine näytteineen, joskin osittain jäännösmäisenä. Aasialaisten, erittäinkin intialaisten yhteisomaisuuden muotojen tarkempi tutkiminen osoitaisi, kuinka luontoisen yhteisomaisuuden eri muodoista johtuvat sen hajaamisen eri muodot. Niinpä voidaan esim. roomalaiset ja germaanisen yksityisomaisuuden alkutyypit johtaa intialaisen yhteisomaisuuden eri muodoista.“ (Karl Marx, Zur Kritik j. n. e., s. 10.)

edellyttämme, että itsekunkin työaika määrää hänen osuutensa elintarpeista. Työaika esittää siis tällöin kaksinkertaista osaa. Sen yhteiskunnallisesti tarkoituksenmukainen jako järjestää eri työtoiminnot oikeaan suhteeseen eri tarpeiden mukaan. Toiselta puolen mittaa työaika samalla tuottajien yksilöllisen osuuden yhteistyöstä ja siis myöskin sen yhteistuotteen osuuden, mikä tulee yksilön kulutettavaksi. Ihmisten yhteiskunnalliset suhteet töihinsä ja töitensä tuotteisiin pysyvät tässä läpinäkyvän yksinkertaisina sekä tuotannossa että tuotteiden jakamisessa.

Tavaraintuottajien yhteiskunnalle, jossa yleisyhteiskunnallisena tuotantosuhteena on tuottajien suhtautuminen tuotteisiinsa tavaroina, siis arvoina, ja heidän yksityistöittensä asettaminen keskinäisiin suhteisiin tässä yhtäläisen ihmistyön ulkoisessa muodossa, on kristinusko ja sen abstraktisen ihmisen palvelus soveliaim uskonnomuoto, etenkin sen porvarillisissa kehitysasteissa protestanttisuutena, deisminä j. n. e. Muinaisaasia-laisten, antiikkisten y. m. s. tuotantotapojen vallitessa on tuotteen muuttumisella tavaraksi ja siis ihmisillä tavaraintuottajina vähäpätöinen merkitys, joka kuitenkin tulee yhä huomattavammaksi sikäli kuin nämä yhteiskuntamuodot lähenevät häviötään. Varsinaisia kauppakansoja on vanhassa maailmassa vain intermundioissa, *) niinkuin esim. Epikuuroksen jumalat, tahii niinkuin juutalaiset puolalaisen yhteiskunnan huokosissa. Nuo vanhat yhteiskunnalliset tuotantoeläimistöt ovat hyvin paljoa yksinkertaisemmat ja läpikuultavammat kuin porvarillinen yhteiskunta, mutta niiden perustana on joko yksilön epäkypsyyt, ihmisen, joka ei vielä ole leikannut poikki sitä napanuoraa, joka luonnollisilla siteillä kiinnittää hänet toisiin samaan ihmissukuun kuuluviin olentoihin, tahii suoranaiset herruus- ja orjuussuhteet. Niiden edellytyksinä ovat työn tuotantovoimien alhainen kehitysaste ja se, että ihmisten yhteiskunnalliset suhteet aineellisen elämän ylläpitoprosessin piirissä, siis heidän keskinäiset suhteensa ja heidän suhteensa luontoon, ovat vastaavassa määrässä rajoitetut. Tämä todellinen rajoittuneisuus kuvastuu aatteellisessa muodossa vanhoissa luonnon- ja kansanuskonnoissa. Se uskonnollinen verho, minkä peittämänä todellinen maailma nähdään, voi kadota yleensä vasta silloin, kun jokapäiväisen elämän käytölliset olot esittävät ihmisille joka päivä ilmeisen järjellisiä suhteita toisiin ihmisiin ja luontoon. Yhteiskunnallinen elämäntulkku, s. o. aineellinen tuotantoprosessi, heittää päältäään salaperäisyyden sumuhunnun vasta silloin, kun se joutuu vapaasti yhteiskunnallistu-

*) Kreikkalaisen filosofin Epikuuroksen (s. 342 e. Kr. — k. 270 e. Kr.) mukaan jumalat asuvat „välimaassa“ (lat. Intermundia, kreik. Metakosmia), joka on avaruudessa maailmojen välillä. Suomentaja.

neiden ihmisten tuotteena heidän itsetietoisien järjestelmällisen tarkastuksensa alaiseksi. Siihen vaaditaan kuitenkin aineellinen yhteiskunnan perustus eli sarja aineellisia olemassaolon ehtoja, jotka taas itse puolestaan ovat pitkän ja tuskallisen kehityshistorian luonnollisia tuotteita.

Tosinhan on kansantaloustiede, vaikkakin epätäydellisesti,³¹⁾ eritellyt arvoa ja arvonsuuruutta ja löytänyt näihin muotoihin kätkeytyn sisällyksen. Mutta se ei ole koskaan asettanut vastattavaksi myöskin sitä kysymystä, miksi tämä sisällitys saa juuri sellaisen muodon, siis miksi työtä esittää työntuotteen arvo ja työn määrää, sen kestämisajalla mitattuna, työntuotteen arvonsuuruus?³²⁾ Kaavat, joissa ihan on otsaan kirjoitettu, että ne kuuluvat yhteiskuntamuodostumaan, missä tuotantoprosessi on ihmisen, mutta ihminen ei vielä tuotantoprosessin herra, tuntuvat heidän porvarillisen järkensä mukaan yhtä itsestään selvältä luon-

³¹⁾ Missä suhteessa Ricardon arvonsuuruuden erittely — ja se on sittenkin paras — on vajanainen, nähdään tämän teoksen kolmannelta ja neljänneltä kirjasta. Mutta mitä tulee arvoon yleensä, ei klassillinen kansantaloustiede missään tee selvää ja itsetietoista eroa työn välillä, mikäli se ilmenee sen tuotteen arvossa ja saman työn valilla, mikäli se ilmenee sen käyttöarvossa. Tietysti tekee se tämän eron asiallisesti, kun se käsittelee työtä toisella kertaa sen määrään (kvantiteettiin), toisella sen laatuun (kvaliteettiin) katsoen. Mutta sille ei palkähdä päähän, että töiden pelkästään määrällinen ero edellyttää niiden laadullista ykseyttä eli yhtäläisyyttä, siis niiden yksinkertaistuttamista abstraktiseksi ihmistyöksi. Ricardo esim. sanoo yhtyvänsä Destutt de Tracy'n sanoihin: „Kun on epäamättömän varmaa, että meidän fyysilliset ja siveelliset kykymme ovat meidän ainoat alkuperäiset rikkautemme, niin on näiden kykyjen käyttäminen, työ minkäläinen tahansa, meidän alkuperäinen aarteemme, ja tämä käyttäminen synnyttää — kaikki ne oliot, joita me kutsumme rikkaudeksi . . . Niinikään on varmaa, että nämä kaikki oliot edustavat ainoastaan sitä työtä, joka on ne synnyttänyt, ja jos niillä on arvoa tahi vieläpä kaksi eri arvoa, voivat ne johtaa ne vain sen työn arvosta, josta ne ovat alkunsa saaneet.“ (Ricardo, *The Principles of Pol. Econ.* 3 pain. Lontoo, 1821, s. 334.) Me huomautamme vain, että Ricardo paisee Destutt'in sanoihin oman syvämielisemmän merkityksensä. Tosin Destutt toiselta puolen sanoo, että kaikki oliot, jotka varallisuuden muodostavat, „edustavat sitä työtä, joka ne on luonut“, mutta toiselta puolen hän taas väittää, että ne saavat „kaksi eri arvoansa“ (käyttöarvon ja vaihtoarvon) „työn arvosta“. Siten vajoaa hän arkipäiväisen taloustieteen pintapuolisuuteen, joka edellyttää yhden tavaran arvon (tässä työn arvon) olevan määrätyn, määrätäkseen sillä myöhemmin muiden tavaroiden arvon. Ricardo lukee hänen sanansa niin, että työtä (ei työn arvoa) esitellyyt sekä käyttö- että vaihto-arvossa. Mutta itse hän ottaa niin vähän huomioon työn kaksinaista luonnetta, joka on kahtena esitetty, että hän käyttää kokonaisen luvun „Value and Riches, Their Distinctive Properties“ J. B. Say'n kaltaisen miehen typeryyksien huitomiseen. Lopussa onkin hän sitten vallan hämmästynyt siitä, että Destutt on tosin yhtä mieltä hänen kanssaan siitä, että työ on arvonlähde, ja kuitenkin toiselta puolen Say'n kanssa samaa mieltä arvonkäsitteestä.

nonvälttämättömyydeltä kuin itse tuottava työ. Niitä yhteiskunnallisen tuotantjärjestelmän muotoja, jotka olivat olemassa ennen porvarillisia muotoja, käsittelevät he samalla tapaa kuin esim. kirkkoisät esikristillisiä uskontoja.³²⁾

Kuinka suuressa määrin tavaramaailmaan tarttunut fetishismi eli yhteiskunnallisten työn määräysten esineellinen näkö pettää osaa taloustieteilijöistä, sitä osottaa m. m. tuo ikävyyttävän vastenmielinen riita luonnon osuudesta vaihtoarvon muodostumiseen.

³²⁾ Se on juuri klassillisen kansantaloustieteen peruspuutteita, että sen ei onnistunut koskaan löytää tavarana ja erittäinkin tavarantarvon erittelystä sitä muotoa, joka juuri tekee arvon vaihtoarvoksi. Sen parhaimmatkin edustajat, niinkuin A. Smith ja Ricardo, kohtelevat arvomuotoa ikäänkuin olisi se jotakin aivan yhdentekevää tahi itse tavarana luonnon ulkopuolella olevaa. Syyinä tähän ei ole yksin se, että arvonsuuruuden erittely vaatii koko heidän huomionsa. Syy on syvemmällä. Työntuotteen arvomuoto on porvarillisen tuotantotavan abstraktisin, mutta myös yleisin muoto, jonka kautta porvarillinen tuotantotapa saa yhteiskunnallisen tuotannon erikoissävyn ja samalla historiallisen luonteensa. Jos siis erehdyttävästi pitää tätä tuotantotapaa yhteiskunnallisen tuotannon ikuisena luontoismuotona, niin jättää pakostakin huomioon ottamatta myöskin sen, mikä arvomuodossa on erikoista, ja siis myöskin tavaramuodossa, edelleen kehitettynä rahamuodossa, pääomamuodossa j. n. e. Siten saa havaita taloustieteilijöillä, jotka ovat kauttaaltaan yhtä mieltä siitä, että työaika on arvonsuuruuden mitta, mitä monikirjavimpia ja päinvastaisimpia käsityksiä rahasta, s. o. yleisen vastikkeen valmiista asusta. Tämä tulee räikeästi näkyviin esim. pankkiliikettä käsiteltäessä, jolloin kuluneet rahan määrät eivät enää riitä. Toiseen vastakohtaan poikkesi uudistettu merkantiilijärjestelmä (Ganilh y. m.), joka näkee arvossa ainoastaan yhteiskunnallisen muodon eli paremminkin vain sen substanssittoman (perusolemuksittoman) varjon. — Huomautan tässä kerran kaikkiaan, että minä pidän klassillisena kansantaloustieteenä kaikkea W. Petty'n jälkeistä taloustiedettä, mikä tutkii porvarillisten tuotantosuhteitten sisäistä yhteyttä vastakohtana arkipäiväiselle taloustieteelle, joka liikkuu ainoastaan näennäisen yhteyden piirissä ja, tehdäkseen laatuun käyväällä tavalla ymmärrettäväksi niin sanoaksemme kourautuntuvimpia ilmiöitä ja porvarillista kotitarvetta, alati uudelleen märehtii tieteellisen taloustieteen jo aikoja sitten aikaansaamaa aineistoa, mutta muutoin rajoittuu systemaattiseen (tekemään järjestelmiä), pedanttisomaan (pikkumaisen tarkasti pohtimaan) ja ikuisina totuuksina julistamaan porvarillisten tuotantotapojen kuluineita ja heitä itseään täysin tyydyttäviä käsityksiä heidän omasta maailmastaan, joka heidän mielestään on paras maailmoista.

³³⁾ „Kansantaloustieteilijöillä (Ekonomisteilla) on omituinen menetelytapa. Heille ei ole olemassa muuta kuin kahdenlaisia laitoksia, keinokeinoisia ja luonnollisia. Feodaalijan laitokset ovat keinokeinoisia, porvarillisen ajan luonnollisia. He ovat tässä suhteessa teologien kaltaisia, joilla niilläkin on vain kahdenlaisia uskontoja. Jokainen uskonto, joka ei ole heidän, on ihmisten keksintöä, kun taas heidän oma uskontonsa on jumalasta vuotanut (une émanation de dieu). — Sama on ollut historian laita, mutta ei ole enää.“ (Karl Marx, *Misère de la Philosophie*, Réponse à la Philosophie de la Misère par M. Proudhon. 1847, s. 113). Todellakin huvittava on herra Bastiat, joka kuvittelee, että muinaiset kreikkalaiset ja roomalaiset olisivat eläneet vain ryöstämisellä. Mutta kun kautta vuosisato-

Kun vaihtoarvo on määrätty yhteiskunnallinen tapa esittää olioon käytettyä työtä, ei siinä voi olla enempää ainetta kuin esim. vekselikurssissa.

Kun tavaramuoto on porvarillisen tuotannon yleisin ja kehittymättömin muoto, jonka tähden se esiintyykin aikaisin, joskaan ei yhtä vallitsevana ja siis koko tuotantoon leimansa lyöväenä kuin nykyaikana, näyttää sen fetishiluonne vielä verrattain helpolta ymmärtää. Konkreettisemmissä muodoissa katoaa tämä näennäinenkin yksinkertaisuus. Mistä ovat peräisin monetaari-(raha-) järjestelmän kuvitelmat? Se ei pitänyt kultaa eikä hopeaa aineina, jotka rahana esittävät yhteiskunnallista tuotantosuhdetta, vaan erikoisilla yhteiskunnallisilla ominaisuuksilla varustettuina luonnonolioina. Ja vaikka uudenaikainen taloustiede halveksien irvistelee rahajärjestelmälle, niin eikö sen fetishismi tule aivan kouriintuntuvaksi heti kun se alkaa käsitellä pääomaa? Onkohan siitä kovinkaan pitkää aikaa kun haipui tuo fysiokraattien kuvitelma, että maakorko kasvaisi maasta eikä yhteiskunnasta?

jen elää ryöstämisellä, niin totta kai aina täytyy olla jotakin ryöstettävääkin tahi täytyy ryöstön esineen alati kertautua. Näyttää siis siltä, että myöskin kreikkalaisilla ja roomalaisilla oli omat tuotantoprosessinsa, siis talous, joka oli heidän maailmansa aineellisena perustana aivan samalla tapaa kuin porvarillinen talous on nykyisen maailman perustana. Vai arveleeko ehkä Bastiat, että tuotantotapa, joka perustuu orjien työhön, on ryöstöjärjestelmän varassa? Silloin asettuu hän vaaralliselle alustalle. Kun Aristoteleen moinen ajatusten jättiläinen erehtyi orjien työtä arvioi-
dessaan, miksi pitäisi sellaisen kääpiötaloustieteilijän kuin Bastiat'n osua oikeaan palkkatyötä arvioidessaan? — Käytän tätä tilaisuutta lyhyesti torjuakseni erään väitteen, jonka muudan saksalais-amerikkalainen lehti esitti minua vastaan kirjani „Zur Kritik der Pol. Oekonomie, 1859“ ilmestyttyä. Mainitun lehden mielestä se minun mielipiteeni, että määrätty tuotantotapa ja sitä kulloinkin vastaavat tuotantosuhteet, lyhyesti sanoen „yhteiskunnan taloudellinen rakenne on se todellinen perusta, jolla juridinen ja valtiollinen päällysrakennus seisoo ja jota määrätty yhteiskunnalliset tietoisuudenmuodot vastaavat“, että „aineellisen elämän tuotantotapa asiaa yleensä katsoen määrää yhteiskunnallisen, valtiollisen ja henkisen elämänsä kulun“, — kaikki tämä muka on oikein nykyiseen maailmaan nähden, jossa aineelliset näkökohdat ovat hallitsevia, mutta ei keskiaikaan, jolloin vallitsi katolilaisuus, eikä Ateenaan ja Roomaan nähden, joissa politiikka oli ylinnä Ensiksikin on ihmetyttävää, että jonkun voi tehdä mieli olettaa, että nuo kautta maailman tunnetut puheenparret keskiajasta ja antiikkisesta maailmasta olisivat kenellekään tuntemattomat. Niin paljon on ilmeistä, ettei keskiaika voinut elää katolisuudesta eikä antiikkinen maailma politiikasta. Päinvastoin se tapa, jolla he elämäntarpeensa saivat, selittää, miksi jälkimmäisessä politiikka, edellisessä katolisuus näytteli pääosaa. Muutoin tarvitsee olla hyvin vähän perehtynyt esim. Rooman tasavallan historiaan tietääkseen, että sen maanomaisuuden historia muodostaa sen salaisen historian. Toisekseen on jo Don Quixote saanut sovittaa sen erehdyksensä, että hän luuli kuljeksivan ritarikunnan voivan mukautua samalla tavalla kaikkiin yhteiskunnan taloudellisiin muotoihin.

Ettemme kuitenkaan jo nyt siirtyisi aineessamme liian kauvaksi eteenpäin, tyydymme tässä ottamaan vielä vain yhden esimerkin, joka koskee itse tavaramuotoa. Jos tavarat voisivat puhua, niin ne sanoisivat: kiinnittäköön vain meidän käyttöarvomme ihmisten mieltä. Olioina se ei kuulu meihin. Mutta mikä meihin olioina kuuluu, on meidän arvomme. Sen todistaa meidän oma liikkeemme tavaraoilioina. Vain vaihtoarvoina on meillä suhteet toisiimme. Kuulkaammepa nyt, kuinka taloustieteilijä puhuu tavarasielun sisältä: „Arvo (vaihtoarvo) on olioiden ominaisuus, varallisuus (käyttöarvo) ihmisen. Arvo tässä merkityksessä sisältää välttämättömästi vaihdon, varallisuus ei.“³⁴⁾ „Varallisuus (käyttöarvo) on ihmisen attribuutti (määräys), arvo tavaroiden attribuutti. Ihminen tahi yhteisö on rikas; helmi tahi timantti on arvokas . . . Helmellä tahi timantilla on arvoa helmenä tahi timanttina.“³⁵⁾ Tähän saakka ei vielä kukaan kemisti ole löytänyt vaihtoarvoa helmessä eikä timantissa. Mutta tämän kemiallisen perusaineen taloustieteelliset löytäjät, jotka vaativat itselleen erityistä tunnustusta kriittisistä perin pohjaisuudesta, ovat sitä mieltä, että käyttöarvo kuuluu olioihin huolimatta niiden aineellisista ominaisuuksista, mutta että arvo kuuluu niihin aineellisina olioina. Tässä vakaumuksessa vahvistaa heitä se omituinen seikka, että olioiden käyttöarvo toteutuu ihmisille ilman vaihtoa, siis välittömässä esineen ja ihmisen välisessä suhteessa, niiden arvo taas ainoastaan vaihdossa, s. o. yhteiskunnallisessa prosessissa. Ken ei muistaisi tässä kunnan Dogberry'ä, joka neuvoo yövärtia Seacol'ia: „Hyvä ulkonäkö on olosuhteitten lahja, mutta lukemisen ja kirjoittamisen taito johtuu luonnosta.“³⁶⁾

³⁴⁾ „Value is a property of things, riches of man. Value, in this sense, necessarily implies exchanges, riches do not.“ Observations on some verbal disputes in Pol. Econ., particularly relating to value and to supply and demand. Lontoo, 1821, s. 16.

³⁵⁾ „Riches are the attribute of man, value ist the attribute of commodities. A man or a community is rich, a pearl or a diamond is valuable . . . A pearl or a diamond is valuable as a pearl or diamond“. S. Bailey, m. t. s. 165.

³⁶⁾ Teoksen „Observations“ tekijä ja S. Bailey ovat syyttäneet Ricardoa siitä, että hän muka on muuttanut vaihtoarvon suhteellisesta joksikin absoluuttiseksi (ehdottomaksi). Todellinen asianlaite on päinvastainen. Hän on yksinkertaistuttanut sen näennäisen suhteellisuuden, mikä näillä olioilla, esim. timantilla ja helmillä on vaihtoarvoina, tämän ulkonäön takana piilevään olotilaan, niin että ne ovat suhteellisia ihmistyön pelkkinä ilmaisuina. Se, että Ricardon kannattajat vastasivat Baileyille ra'asti, mutta eivät pystyneet häntä musertamaan, johtui ainoastaan siitä, että he eivät Ricardolta itseltään ole saaneet mitään selvitystä arvon ja arvomoodon eli vaihtoarvon sisäisestä yhteydestä.

Toinen luku.

Vaihtoprosessi.

Tavarat eivät voi itse mennä markkinoille eivätkä itse vaihtaa itseänsä. Meidän täytyy siis kääntyä niiden vartijain, tavaranomistajien puoleen. Tavarat ovat olioita ja sen tähden voimattomia ihmisten edessä. Jolleivät ne taivu hänen tahtonsa, voi hän käyttää väkivaltaa, toisin sanoen ottaa ne.⁸⁷⁾ Voidakseen asettaa nämä oliot keskinäiseen suhteeseen tavaroina, täytyy tavarainvartijain olla suhteissa keskenään henkilöinä, joiden tahdot asuvat noissa oloissa, niin että toinen ainoastaan toisen tahdosta, siis kumpikin vain molemmille yhteisen tahdontoimen kautta omistaa itselleen vieraan tavarain, samalla kun hän luovuttaa omansa. Heidän täytyy siis tunnustaa toinen toisensa yksityisomaisuuden omistajaksi. Tämä oikeussuhde, jonka muotona on sopimus, olipa se sitten laillisesti tehty tahi ei, on vain tahtojen suhde, jossa taloudellinen suhde kuvastuu. Ja juuri tämä taloudellinen suhde määrää tuon oikeus- eli tahtojen suhteen sisällyksen.⁸⁸⁾ Henkilöt ovat tässä toisiinsa nähden vain tavarain edustajia ja siis tavarainomistajia. Tutkimuksemme edistyessä tulemme tekemään sen yleisen huomion, että henkilöiden taloudelliset luonneamiot ovat ainoastaan niiden taloudellisten suhteiden henkilöityksiä (personifikatiooneja), joiden edustajina henkilöt joutuvat toistensa kanssa tekemisiin.

⁸⁷⁾ Kahdennellatoista, hurskaudesta niin ylistetyllä, vuosisadalla tapaa näiden tavarain joukossa usein sangen arkaluontoisia kapineita. Niinpä luettelee eräs sen aikainen ranskalainen runoilija Landit'in torille saapuneiden tavaroiden joukossa vaatetavaroiden, kenkien, nahkojen, maanviljelysökalujen, vuotien y. m. ohella myöskin „femmes folles de leur corps“ (ruumiiltaan riivattuja naisia).

⁸⁸⁾ Proudhon ottaa ensin oikeudenihanteensa, justice éternelle (ikui- nen oikeus), tavarantuotannon mukaisista oikeussuhteista, jonka kautta, sivumennen sanoen, saadaan myöskin se kaikille poropovareille niin lohdullinen todistus, että tavarantuotannon muoto on yhtä ikui- nen kuin oikeus. Sitten hän tahtoo päin vastoin muovata todellisen tavarantuotannon ja sitä vastaavan todellisen oikeuden tämän ihanteen mukaiseksi. Mitä ajateltaisikaan kemististä, joka sen sijaan että tutkisi aine- stenvaihdon todellisia lakeja ja sen perusteella ratkaisisi määrättyjä tehtäviä, tahtois muovavilla ainestenvaihteella „ikuksilla aatteilla“, „naturalité'lla“ (luonnon- mukaisuudella) ja „affinité'lla“ (sukulaisuudella)? Tiedetäänköhän enem- män koronkiskomisesta (Wucher), jos sanotaan, että se on vastoin „jus- tice éternelle“ ja „équité éternelle“ (ikuista kohtuutta) ja „mutualité éternelle“ (ikuista keskinäisyyttä) ja muita „vérités éternelles“ (ikuksia totuuksia), kuin tiesivät kirkkoisät sanoessaan sen olevan vastoin „grâce éternelle“ (ikuista armoa), „foi éternelle“ (ikuista uskollisuutta), „volonté éternelle de dieu“ (jumalan ikuista tahtoa)?

Mikä etenkin erottaa tavaranomistajan tavarasta, on se, että jokainen muu tavaraolio sen suhteen esiintyy ainoastaan sen oman arvon ilmenemismuotona. Synnynnäisenä leveller'inä *) ja kyynikkona **) on se aina valmis vaihtamaan sekä sielun että ruumiin jokaiseen muuhun tavarahan, vaikkapa tämä olisi vastenmielisempi kuin itse maarianohdake. ***) Tätä tavaroilta puuttuvaa kykyä huomata se, mikä tavaraoliossa on konkreettista, täydentää tavaranomistaja viidellä tahi useammalla aistillaan. Hänen tavarallaan ei hänelle ole mitään välitöntä käyttöarvoa. Muutoin ei hän sitä markkinoille veisikään. Sillä on käyttöarvoa muille. Hänelle on sillä ainoastaan se välitön käyttöarvo, että se on vaihtoarvon kannattaja ja siis vaihtoväline. ³⁹⁾ Sen tähden tahtoo hän luovuttaa sen tavarasta, jonka käyttöarvo tuottaa hänelle tyydytystä. Kaikki tavarat ovat ei-käyttöarvoja omistajilleen, mutta käyttöarvoja ei-omistajilleen. Niiden täytyy siis kumpienkin joutua toisiin käsiin. Mutta tämä omistajien vaihtaminen on tavaroiden vaihtamista, ja niiden vaihtaminen asettaa ne arvoina keskinäisiin suhteisiin ja todellistuttaa ne arvoina. Tavaroiden täytyy siis todellistua arvoina ennen kuin ne voivat todellistua käyttöarvoina.

Toiselta puolen täytyy niiden osottautua käyttöarvoiksi ennen kuin ne voivat todellistua arvoina. Sillä niihin käytetyllä ihmisyydellä on merkitystä vain mikäli sen käyttäminen on tapahtunut muille hyödyllisessä muodossa. Mutta sen, onko se muille hyödyksi ja tyydyttääkö sen tuote siis vieraita tarpeita, voi ainoastaan niiden vaihto osottaa.

Kukin tavaranomistaja tahtoo luovuttaa tavaransa ainoastaan toista tavaraa vastaan, jonka käyttöarvo tyydyttää hänen tarvettaan. Sikäli on vaihto hänen kannaltaan vain henkilökohtainen toimi. Toiselta puolen tahtoo hän todellistuttaa arvonsa tavaransa, siis vaihtaa sen jokaiseen haluamaansa saman arvoiseen tavarahan, huolimatta siitä, onko hänen omalla tavarallaan toisen

*) Englannin kiihkeimmän tasavaltalaisen puolueen nimi Kaarle I:sen aikana. Puolue vaati kaikkien tasa-arvoisuutta myöskin taloudellisessa suhteessa. Suomentaja.

***) Kreikkalainen filosofinen koulukunta, joka piti korkeimpana hyvänä kaikista elämänmukavuuksista luopumista. Suomentaja.

***) Hyvin piikkinen ohdake (Carduus Mariae). Suomentaja.

³⁹⁾ „Sillä kahdella tavalla voidaan jokaista oliota käyttää. — Toinen on oliolle sellaisenaan ominainen, toinen ei, samoin kuin sandaalialle voidaan käyttää jalkineena ja vaihtamiseen. Molemmat ovat sandaalin käyttöarvoja, sillä sekin, joka vaihtaa sandaalin johonkin, jota häneltä puuttuu, esim. ravintoon, käyttää sandaalialla sandaalina. Mutta hän ei käytä sandaalialla sen luonnollisella käyttämistavalla. Sillä se ei ole olemassa vaihtamisen tähden.“ (Aristoteles, De Rep. 1 k. 9 l.)

tavarän omistajalle käyttöarvoa vai ei. Sikäli on vaihto hänen kannaltaan yleinen yhteiskunnallinen prosessi. Mutta sama prosessi ei voi yhtäikää olla kaikille tavaränomistajille ainoastaan henkilökohtainen ja samalla ainoastaan yleisyhteiskunnallinen.

Jos asiaa lähemmin tarkastamme, niin on jokaisesta tavaränomistajasta kukin vieras tavara hänen oman tavaransa erikoisvastike ja siis hänen tavaransa kaikkien muiden tavaröiden yleinen vastike. Mutta kun kaikkien tavaränomistajien laita on sama, niin ei mikään tavara ole yleinen vastike eikä tavaroilla siis ole myöskään mitään yleistä suhteellista arvomuotoa, jonka kanssa ne voisivat olla arvoina yhtäläisiä ja johon niitä arvosuureina voitaisiin verrata. Ne eivät siis olekaan toistensa suhteen tavaroita, vaan ainoastaan tuotteita eli käyttöarvoja.

Tässä pulassaan ajattelevat tavaränomistajamme Faustin tavoin: alussa oli teko. He ovat siis toimineet jo ennen kuin he ovat ajatelleet. Tavaränluonnon lait ovat astuneet voimaan tavaränomistajain luonnonvaistossa. He voivat asettaa tavaransa keskinäisiin suhteisiin arvoina ja sen tähden tavaroina vain asettamalla ne suhteeseen johonkin muuhun tavaraan, niin että tämä on yleisenä vastikkeena. Se kävi selville tavarän erittelystä. Mutta ainoastaan yhteiskunnallinen teko voi jonkun määrätyn tavarän saattaa yleiseksi vastikkeeksi. Kaikkien muiden tavaröiden yhteiskunnallinen toiminta sulkee siis erilleen jonkun määrätyn tavarän, jossa ne kaikki ilmaisevat arvonsa. Siten tulee sen tavarän luontoismuoto yhteiskunnallisesti päteväksi vastikemuodoksi. Yleisenä vastikkeena oleminen tulee tuon yhteiskunnallisen prosessin kautta erilleen suljetun tavarän erityiseksi yhteiskunnalliseksi tehtäväksi. Niin tulee siitä — raha. „*Illi unum consilium habent et virtutem et potestatem suam bestiae tradunt. Et ne quis possit emere aut vendere, nisi qui habet characterem aut nomen bestiae, aut numerum nominis ejus*“ (Ilmestyskirja). *)

Rahaksi kiteytyminen on välttämätön tulos vaihtoprosessista, jossa erilaiset työtuotteet asetetaan tosiasiallisesti yhtäläisiksi ja siis todellisuudessa muutetaan tavaroiksi. Vaihdon historiallinen laajeneminen ja syveneminen kehittää tavaränluonnossa uinuvaa käyttöarvon ja arvon vastakohtaisuutta. Tarve antaa vaihtoliikkeen kaipaama ulkonainen ilmaisumuoto tälle vastakohtaisu-

*) „He ovat yksituumaiset ja jättävät pedolle arvonsa ja mahtinsa. Ja ettei kenkään tainnut ostaa eikä myydä, jolla ei se merkki ollut, taikka pedon nimi, eli hänen nimensä luku“. Suomenk. raamatun Ilmestyskirjassa on edellinen lause 17 luvun 13:ssa, jälkimäinen 13 luvun 17:ssä. Suomentaja.

delle vie tavarantarvon itsenäistämiseen eikä tämä tarve lakkaa eikä laimene, ennen kuin päämäärä vihdoin on saavutettu siten, että tavara on tullut kaksinaiseksi, tavaraksi ja rahaksi. Samassa määrin kuin siis työtuotteet muuttuvat tavaroiksi, tahtuu tavaroiden muuttuminen rahaksi.⁴⁰⁾

Välittömällä tuotteiden vaihdolla on toiselta puolen yksinkertaisen arvonilmaisun muoto, toiselta puolen ei sillä vielä sitä ole. Mainittu muoto oli x tavaraa $A = y$ tavaraa B . Välittömän tuotteiden vaihdon muoto on: x käytönesinettä $A = y$ käytönesinettä B .⁴¹⁾ Oliot A ja B eivät tässä ole ennen vaihtoa tavaroita, vaan tulevat niiksi vasta vaihdon kautta. Ensimmäinen ehto, että käytönesine olisi vaihtoarvo, on, että se on ei-käyttöarvo, omistajansa välittömien tarpeiden tyydyttämisen jälkeen jäänyt jäännös käyttöarvoa. Oliot itsessään ovat ihmisen ulkopuolella olevia ja siis luovutettavia. Että tämä luovuttaminen tulisi molemminpuoliseksi, tarvitsee ihmisten vain ääneti noiden luovutettavien olioiden yksityisomistajina ja juuri siten toisistaan riippumattomina henkilöinä kohdata toisensa. Sellaista molemminpuolista vieraansuhdetta ei kuitenkaan ole luontoissyntyisen yhdyskunnan jäsenten välillä, olkoonpa tuolla yhdyskunnalla patriarkallisen perheen, muinaisintialaisen kyläkunnan, Inka-valtion *) t. m. s. muoto. Tavarantvaihto alkaa siinä, missä yhdyskunnat loppuvat, niiden yhtymäkohdissa vieraiden yhdyskuntien tahi vieraiden yhdyskuntien jäsenten kanssa. Mutta niin pian kuin tavarat tulevat tavaroiksi oman yhdyskunnan ulkopuolella olevassa, tulevat ne siksi myöskin oman yhdyskunnan sisäisessä elämässä. Niiden määrällinen vaihtosuhte on ensiksi laadultaan hyvin tilapäinen. Vaihdeettaviksi tekee ne niiden omistajien tahto luovuttaa ne molemminpuolisesti toisilleen. Mutta vähitellen vieraiden käytönesineiden tarve vakiintuu. Vaihdon alituinen uudistuminen tekee sen säännönmukaiseksi yhteiskunnalliseksi prosessiksi. Aikaa myöten täytyy siis tuottaa ainakin osa työtuotteita nimenomaan vaihdon tarvetta varten. Tästä hetkestä lähtien vakiintuu toiselta puolen erotus olioiden välitöntä tarvetta tyydyttävän

⁴⁰⁾ Tämän nojalla voimme arvostella pikkuporvarillisen sosialismin nerokkaisuutta, se kun tahtoo ikuistuttaa tavarantuotannon ja samalla poistaa „rahan ja tavarant vastakohtaisuuden“, siis itse rahan, sillä se perustuu juuri tähän vastakohtaisuuteen. Yhtä hyvin voitaisiin poistaa paavi ja jättää katoollisuus jällelle. Lähemmin tästä katso kirjaani „Zur Kritik der Pol. Oekonomie“, s. 61 ss.

⁴¹⁾ Niin kauvan kuin ei vielä vaihdeta kahta eri käytönesinettä toisiinsa, vaan, niinkuin villikansojen keskuudessa usein saamme nähdä, tarjotaan sekava joukko kappaleita vastikkeeksi kolmannelle, on välitönkin tuotteiden vaihto vasta esikartanoissaan.

*) Perussa, Etelä-Amerikassa.

hyödyn ja niiden vaihdettavaksi kelpaavaisuuden välillä. Niiden käyttöarvo eroaa niiden vaihtoarvosta. Toiselta puolen tulee se paljousuhde, jossa ne vaihtuvat, niiden tuotannosta riippuvaksi. Käytäntö antaa niille arvosuureiden kiinteyden.

Välittömässä tuotteiden vaihdossa on jokainen tavara välitön vaihtoväline omistajalleen, mutta vastike ei-omistajalleen, kuitenkin vain mikäli se on käyttöarvo viimeksi mainitulle. Vaihdonesine ei siis vielä saa mitään sen omasta käyttöarvosta tahti vaihtajien yksilöllisestä tarpeesta riippumatonta arvomuotoa. Tämä muoto tulee yhä välttämättömämmäksi samassa määrässä kuin vaihdon alaisiksi joutuvien tavaroiden lukumäärä kasvaa ja moninaistuu. Tehtävä kehittyä samalla kun sen ratkaisukeinotkin. Sellainen liiketoiminta, jossa tavaranomistajat vaihtavat ja vertaavat omaa tavaraansa muihin erilaisiin tavaroihin, edellyttää aina että eri tavaranomistajat vaihtavat ja arvoina vertaavat erilaisia tavaroitaan samaan kolmanteen tavaralajiin. Sellainen kolmas tavara saa, tullessaan vastikkeeksi muille eri tavaroille, heti, joskin ahtaissa rajoissa, yleisen eli yhteiskunnallisen vastikemuodon. Tämä yleinen vastikemuoto syntyy ja häviää sen hetkellisen yhteiskunnallisen kosketuksen keralla, joka on herättänyt sen eloon. Vaihdellessa ja hetkeksi vain liittyy se milloin siihen milloin tähän tavaraan. Tavaravaihdon kehittyessä se kuitenkin liittyy yksinomaan muutamiin erikoisiin tavaralajeihin eli kiteytyy rahamuodoksi. Mihin tavaralajiin se kiinni takeruu, johtuu alussa sattumasta. Kuitenkin riippuu ratkaisu yleensä kahdesta seikasta. Rahamuoto tarttuu tärkeimpiin vieraasta maasta tuotaviin tavaroihin, jotka todellisuudessa ovatkin kotimaisten tuotteiden vaihtoarvon luonnollisia ilmenemismuotoja. Tahii tarttuu se sellaiseen käytönesineeseen, joka on pääosana kotimaisessa luovutuskelpoisessa omaisuudessa, esim. karjaan. Paimentolaiskansoissa kehittyä rahamuoto ensiksi sen tähden, että kaikki niiden omaisuus ja tavara on liikutettavassa ja siis välittömästi luovutettavassa muodossa, ja siksi että niiden elintapa saattaa ne alituisesti kosketukseen vieraiden yhdyskuntain kanssa ja sillä tavoin kiihottaa niitä tuotteita vaihtamaan. Ihmiset ovat usein tehneet ihmisen itsensä orjan muodossa alkuperäiseksi rahanainekseksi, mutta eivät koskaan maata. Sellainen ajatus saattoi syntyä vasta porvarillisen yhteiskunnan kehityttyä. Se on peräisin 17 vuosisadan viimeiseltä kolmannekselta ja sen toteuttamisella kansallisissa rajoissa kokeiltiin vasta vuosisataa myöhemmin ranskalaisten porvarillisessa vallankumouksessa.

Samassa suhteessa kuin tavaravaihto murtaa paikalliset rajoituksensa ja siis tavarantarvo laajenee ihmistyön yleiseksi ma-

teriatuuriksi, *) siirtyy rahamuoto sellaisiin tavaroihin, jotka luonnostaan kelpaavat yleisen vastikkeen yhteiskunnalliseen tehtävään, jaloihin metalleihin.

Sen että „raha on luonnostaan kultaa ja hopeaa, vaikka kulta ja hopea eivät luonnostaan ole rahaa“, 42) osottaa näiden metallien luonnollisten ominaisuuksien soveliaisuus rahan tehtäviä täyttämään. 43) Toistaiseksi tunnemme kuitenkin ainoastaan yhden rahan tehtävistä, nimittäin sen ominaisuuden olla tavarantarvon ilmenemismuotona eli sinä aineksena, jossa tavaroiden arvonsuuruudet saavat yhteiskunnallisen ilmaisunsa. Arvon käsitettä vastaavana ilmenemismuotona eli abstraktisen ja siis yhtäläisen ihmistyön materiaturina voi olla vain sellainen aine, jonka kaikilla eri kappaleilla on sama yhtäläinen laatu. Kun toisekseen arvon suuruuksien erotus on puhtaasti määrällinen, täytyy rahatarvan olla puhtaasti määrällisiin erotuksiin sovelias, siis mielin määrin jaollinen ja osistaan jälleen kokoonkootava. Mutta kullalla ja hopealla ovat nämä ominaisuudet luonnostaan olemassa.

Rahatarvan käyttöarvo tulee kaksinaiseksi. Sen erikoisen käyttöarvon ohella, joka sillä on tavarana, niinkuin kullalla esim. koloisten hampaitten täyttöaineena, ylellisyysesineiden raaka-aineena j. n. e., saa se muodollisen käyttöarvon, joka johtuu sen erikoisista yhteiskunnallisista tehtävistä.

Kun kaikki muut tavarat ovat ainoastaan rahan erikoisvastikkeita ja raha niiden yleinen vastike, ovat ne erikoistarvan asemassa kultaan nähden, joka silloin on suhteessaan niihin yleinen tavara. 44)

Olemme nähneet, että rahamuoto on ainoastaan yhteen tarvaan tarttunut heijastus kaikkien muiden tavaroiden suhteista. Että raha on tavaraa, 45) on siis uusi keksintö ainoastaan sille,

*) Materiaturilla Marx tarkoittaa yleensä ainesta, tässä ihmistyön käypää yhteiskunnallista olemusta. Suomentaja.

42) Karl Marx, m. t. s. 135. „Metallit . . . ovat luonnostaan rahaa.“ (Galiani, Della Moneta, Custodi'n kokoelmassa Parte Moderna, n. III, s. 72.)

43) Lähemmin siitä juuri mainitussa teoksessani, osastossa: „Die edlen Metalle“.

44) „Raha on yleistavara“. (Verri, m. t. s. 16.)

45) „Itse kulta ja hopea, joita voimme nimittää yhteisellä nimellä harkkoiksi, ovat . . . tavaroita . . ., joiden arvo nousee ja laskee . . . Harkkojen voi silloin sanoa olevan suuremman arvoisia, kun pienemmällä painolla voi ostaa suuremman määrän maan tuotteita tahi valmisteita j. n. e.“ (A Discourse of the General Notions of Money, Trade, and Exchange, as they stand in relations to each other. By a Merchant, Loutoo, 1695, s. 7.) „Hopea ja kulta, rahaksi lyöty ja rahaksi lyömätön, eivät ole vähemmän tavaraa kuin viini, öljy, tupakka, verka tahi villa-

joka pitää lähtökohtanaan sen valmista muotoa ja ryhtyy sitä vasta jälestä päin erittelemään. Vaihtoprosessi ei anna tavaralle, jonka se muuttaa rahaksi, sen arvoa, vaan sen erikoisen arvo-
muodon. Molempien näitten määräysten sekoittaminen on johtanut siihen, että on alettu pitää kullan ja hopean arvoa vain näennäisenä.⁴⁶⁾ Kun raha voidaan erinäisissä tehtävissä korvata sen pelkillä merkeillä, on syutynyt toinen erehdys, että se olisi pelkkä merkki. Toiselta puolen on tähän kuitenkin sisältynyt se aavistus, että olion rahamuoto on jotakin itse rahametallin ulkopuolella olevaa ja sen taakse kätkeytyjen ihmisten suhteiden pelkkä ilmenemismuoto. Tässä mielessä olisi jokainen tavara ainoastaan merkki, koska se arvona on vain siihen käytetyn ihmistyön aineellinen verho.⁴⁷⁾ Mutta jos selitetään pelkiksi mer-

kangas, vaikka niitä käytetäänkin kaikkien muiden olioiden mittana.“ (A Discourse concerning Trade, and that in particular of the East-Indies j. n. e. Lontoo, 1689, s. 2.) „Valtakunnan omaisuutta ja rikkautta ei voi oikeastaan rajoittaa rahaan, myöskään ei kultaa ja hopeaa voi estää olemasta tavaraa.“ (The East India Trade a most Profitable Trade. Lontoo, 1677, s. 4.)

⁴⁶⁾ „Kullalla ja hopealla on metalleins arvo ennen kuin niillä on se rahana.“ (Galiani, m. t.) Locke sanoo: „Ihmisten yleisen mielipiteen vaikutuksesta sai hopea ominaisuuksiensa tähden, jotka tekevät sen rahaksi soveliaaksi, luulotellun arvon“. Sitä vastoin sanoo Law: „Kuinka voisivat eri kansat antaa millekään oliolle luulotellun arvon... tahi kuinka olisi tämä luuloteltu arvo voinut säilyä? Mutta kuinka vähän hän itse ymmärsi tätä asiaa, osottavat hänen sanansa: „Hopea vaihtui sen käyttöarvon mukaan, mikä sillä oli, siis todellisen arvonsa mukaan; sen jälkeen kuin se oli saanut rahan ominaisuuden, sai se lisäksi vielä uuden arvon (une valeur additionelle)“. (Jean Law, Considérations sur le numéraire et le commerce E. Dairen julk. „Économistes Financiers du XVIII siècle“, s. 470.)

⁴⁷⁾ „Raha on niiden (tuotteiden) merkki.“ (V. de Forbonnais, Eléments du Commerce. Nouv. Edit. Leyden, 1766, nid. II, s. 143.) „Merkinä vetävät tuotteet sitä puoleensa“ (m. t. s. 155.) „Raha on olion merkki ja edustaa sitä.“ (Montesquieu, Esprit des Lois. Oevres. Lontoo, 1767, n. II, s. 2.) „Raha ei ole pelkkä merkki, sillä se on rikkautta jo sinänsä; se ei edusta arvoa, se on sitä.“ (Le Trosne, m. t. s. 910.) „Jos pitää silmällä arvon käsitettä, niin pitää itse kappaletta merkinä ja se ei käy siitä mitä se itsessään on, vaan siitä, minkä arvoinen se on.“ (Hegel, m. t. s. 100.) Jo kauvan ennen taloustieteilijöitä saattoivat lakimiehet yleiseksi käsityksen kullasta pelkkänä merkinä ja jalojen metallien arvosta vain näennäisenä (imaginaarisena), lihakoidessaan kuninkaallista valtaa, jonka rahanvärennysoikeutta he kautta keskiajan tukivat Rooman keisarikunnan perintätavoilla ja pandektien rahankäsittöillä. „Kukaan ei voi eikä saa tehdä epäilyksenalaiseksi“, sanoo heidän hyväoppi-
nen oppilaansa Filip Valoisilainen eräässä asetuksessaan vuodelta 1346, „että meille ja meidän kuninkaalliselle majesteettillemme yksinomaan kuuluu rahojen lyöminen, tekeminen, tila, hankkiminen ja koko määräämisvalta niiden suhteen, sellaisen kurssin antaminen ja sellaisen hinnan määrääminen niille kuin me suvaitsemme ja hyväksi katsomme“. Että keisari määrää rahanarvon, oli roomalainen oikeusdogmi. Nimen-

keiksi ne yhteiskunnalliset ominaisuudet, jotka aineelliset oliot saavat, tahi ne aineellisen olion ominaisuudet, jotka työn yhteiskunnalliset määräykset saavat määrätyn tuotantotavan perusteella, selitetään ne samalla ihmisten mietiskelyn mielivaltaiseksi tuotteeksi. Tämä oli tuo 18 vuosisadan suosima selitystapa, jolla koetettiin edes hetkeksi hälventää sitä outouden varjoa ihmisten suhteiden arvoituksellisilta hahmoilta, joitten syntyimisprosessia ei vielä osattu selvittää.

Jo ennemmin on huomautettu, että tavaran vastikemuoto ei sisällä sen arvonsuuruuden paljoudellista määräystä. Jos tietääkin, että kulta on rahaa ja siis välittömästi vaihtuvaa kaikkiin muihin tavaroihin, niin ei silti suinkaan tiedä, kuinka paljon arvoinen on esim. 10 naulaa kultaa. Niinkuin jokainen muu tavara, voi rahakin ilmaista oman arvonsa suuruuden ainoastaan suhteellaan muihin tavaroihin. Sen oman arvon määrää sen tuottamiseen vaadittu työaika ja se ilmaisee arvonsa sellaisella määrällä mitä muuta tavaraa hyvänsä, johon yhtä paljon työaikaa on juoksettunut.⁴⁸⁾ Tämä sen suhteellisen arvonsuuruuden määrääminen tapahtuu sen tuottamislähteellä välittömässä vaihtokaupassa. Heti kun se rahana astuu kiertokulkuun, on sen arvo jo määrätty. Vaikka jo 17 vuosisadan viimeisinä vuosikymmeninä oli päästy selville siitä, että raha on tavaraa, oli se kuitenkin vain alkua rahan erittelyyn. Vaikeus ei ole sen seikan ymmärtämisessä, että raha on tavaraa, vaan siinä kuinka ja miksi, minkä kautta tavara on rahaa.⁴⁹⁾

omaan oli kielletty käsittelemästä rahaa tavarana. „Kenenkään ei ole sallittu ostaa rahaa, sillä koska se on määrätty julkisesti käytettäväksi, ei siitä sovi tehdä kauppatavaraa.“ Hyvän esityksen tästä on kirjoittanut G. F. P a g n i n i, Saggio sopra il giusto pregio delle cose. 1751, Custodi'n Parte Moderna, n. II. Etenkin kirjansa toisessa osassa vastustaa Pagnini herroja lakimehiä.

⁴⁸⁾ „Jos joku voi tuoda Lontooseeu unssin hopeaa maan povesta Perussa samassa ajassa kuin hän voi tuottaa busheliin viljaa, niin on näistä toinen toisensa luonnollinen hinta; jos hän taas uusien ja parempituottoisten kaivosten takia voi tuottaa kaksi unssia hopeaa yhtä helposti kuin hän aikaisemmin hankki yhden, tulee vilja yhtä halpahintaiseksi maksaessaan 10 sh. busheli kuin se oli aikaisemmin maksaessaan 5 sh., muiden olosuhteiden pysyessä ennallaan.“ William Petty, A Treatise on Taxes and Contributions. Lontoo, 1667, s. 31.

⁴⁹⁾ Sitten kun herra professori Roscher meille ensiksi opettaa: rahan väärät määritelmät voidaan jakaa kahteen pääryhmään: sellaisiin, joiden mukaan se on enemmän, ja sellaisiin, joiden mukaan se on vähemmän kuin tavara, seuraa sekavankirjava luettelo rahalaitosta koskevaa kirjallisuutta, josta ei kajasta kaukaisintakaan käsitystä teorian todellisesta historiasta, ja sitten moraali: „Muutoin ei ole kiellettävissä, etteivät useimmat uudemmat kansantaloustieteilijät ole riittävästi pitäneet silmällä niitä omituisuuksia, jotka erottavat rahan muista tavaroista (siis

Me näimme, että jo yksinkertaisimmassa arvonilmaisussa, x tavaraa $A = y$ tavaraa B , sillä oliolla, jossa toisen olion arvon suuruus ilmaistaan, näyttää olevan tästä suhteesta riippumaton vastikemuotonsa yhteiskunnallisena luonnonominaisuutenaan. Me olemme seuranneet tämän petollisen ulkonäön vakiintumista. Se tulee täydelliseksi heti kun yleinen vastikemuoto on kasvanut yhteen jonkun erityisen tavaralajin luontoismuodon kanssa eli on kiteytynyt rahamuodoksi. Tavara ei näytä tulevan rahaksi vasta sen tähden että muut tavarat kaikinpuolisesti esittävät siinä arvonsa, vaan ne näyttävät päin vastoin esittävän arvonsa siinä sen tähden että se on rahaa. Rahan välittävä toiminta katoaa omaan tulokseensa jälkiä jättämättä. Itse puolestaan mitään tekemättä tapaavat tavarat valmiina oman arvohahmonsensa ulkopuolellaan ja ohellaan olevana tavanaoliona. Nämä oliot kulta ja hopea, sellaisina kuin ne tulevat ulos maan uumenista, ovat samalla kaiken ihmistyön välitön lihaksituleminen. Siitä rahan magiia. Ihmisten keskinen pelkästään atomistinen suhde heidän yhteiskunnallisessa tuotantoprosessissaan ja heidän omien tuotantosuhteittensa aineellisen muodon riippumattomuus heidän omasta silmälläpidostaan ja itsetietoisesta, yksilöllisestä toiminnastaan esiintyy lähinnä siten, että heidän töittensä tuotteet yleisesti saavat tavaramuodon. Rahafetishin arvoitus on siis vain näkyväiseksi tullut, silmiä häikäisevä tavarafetishin arvoitus.

kuitenkin enemmän tai vähemmän kuin tavara?) Sikäli on Gannilh'in y. m. puolimerkantilistinen vastavaikutus jossakin määrin perusteltua." (Wilhelm Roscher, Die Grundlagen der Nationalökonomie, 3 painos 1858, s. 207—10). Enemmän — vähemmän — ei kyllin — sikäli — jossakin määrin! Millaisia käsitelmääritelmiä! Ja sellaiselle valikolvalle professorijaaritukselle antaa herra Roscher kiltisti nimen kansantaloustieteen „anatomisfysiologinen metodi"! Yksi keksintö on kuitenkin hänen ansiotaan, nimittäin se, että raha on „miellyttävää tavaraa".

Kolmas luku.

Raha eli tavarankiertokulku.

1) Arvojen mitta.

Yksinkertaisuuden vuoksi edellytän kaikkialla tässä teokses-
sani, että rahatavarana on kulta.

Kullan ensi tehtävänä on antaa ainekset tavaramaailman ar-
vonilmaisulle eli esittää tarvaranarvot samannimisinä suureina,
laadultaan yhtäläisinä ja määrältään verrannollisina. Niin toimii
se yleisenä arvojen mittana ja vain tämän tehtävänsä kautta
tulee kulta, tämä erikoinen vastiketavara, vasta rahaksi.

Raha ei tee tavaroita yhteismittaisiksi. Päin vastoin. Koska
kaikki tavarat arvoina ovat esineellistynyttä ihmistyötä, siis jo
itsessään yhteismittaisia, voidaan niiden arvo mitata yhteisesti
samassa erikoistavarassa ja voi tämä erikoistavara siten muuttua
niiden yhteiseksi arvonmitaksi eli rahaksi. Arvonmittana on raha
tavaroiden sisäisen arvonmitan, työajan,⁵⁰⁾ välttämätön ilmene-
mismuoto.

Tavaran arvonilmaisuus kullassa — x tavaraa $A = y$ rahatavaraa
— on sen rahamuoto eli sen hinta. Yksi ainoa yhtälö, esim. 1 tonni
rautaa = 2 unssia kulta, riittää nyt osottamaan yhteiskunnalli-
sesti pätevällä tavalla raudan arvoa. Yhtälön ei enää tarvitse
marssia rivissä muiden tavaroiden arvoyhtälöiden kanssa, koska
vastiketavaralla kullalla jo on rahan luonne. Tavaroiden ylei-
sellä suhteellisella arvomuodolla on siis nyt taas alkuperäisen,
yksinkertaisen eli yksinäisen suhteellisen arvomuotonsa asu.
Toiselta puolen tulee kehkeytnyt suhteellinen arvonilmaisuus
eli suhteellisten arvonilmaisujen päättymätön sarja rahatavaran
erikoiseksi suhteelliseksi arvomuodoksi. Mutta tämä sarja on

⁵⁰⁾ Kysymys, miksi raha ei edusta välittömästi itse työaikaa, niin
että esim. paperiseteli esittäisi x työtuntia, muuttuu yksinkertaisesti kysy-
mykseksi, miksi tavarantuotannon vallitessa työntuotteiden läytyy esiin-
tyä tavaroina, sillä niiden esiintyminen tavaroina merkitsee niiden esiin-
tymistä kaksoismuodossa, tavarana ja rahatavarana. Tahi miksi ei yksi-
tyistytöitä voida käsitellä sen vastakohtana, välittömästi yhteiskunnallisena
työnä. Olen toisessa paikassa (m. t. s. 61 ss.) lausunut ajatukseni pintapuoli-
sista „työrahan“ utopiasta tavarantuotannon pohjalla. Tässä vielä huo-
mautettakoon, että esim. Owen'in „työraha“ on yhtä vähän „rahaa“ kuin
joku pääsylippu teatteriin. Owen edellyttää välittömästi yhteiskunnallise-
tettua työtä, aivan päinvastaista tuotantomuotoa kuin on tavarantuotanto.
Työkuitti todentaa ainoastaan tuottajan yksilöllisen osuuden yhteistyössä
ja hänen yksilöllisen vaatimuksensa yhteistuotteen kulutusta varten mää-
rätystä osasta. Mutta Owen'in mieleen ei johdu, että hän edellyttää ta-
varantuotantoa ja kuitenkin tahtoo rahalla hutiloimulla kiertää sen välttä-
mättömiä ehtoja.

tavaroiden hinnoissa jo yhteiskunnallisesti olemassa. Luettakoon vain jonkun hintaluettelon hintailmoitukset takaperin, niin nähdään rahan arvonsuuruus esitettynä kaikissa mahdollisissa tavaroissa. Sitä vastoin ei rahalla ole mitään hintaa. Jotta se pääsisi osalliseksi tästä muiden tavaroiden yhtenäisestä suhteellisesta arvomuodosta, täytyisi sitä verrata siihen itseensä niin että se olisi omana vastikkeenaan.

Tavaroiden hinta eli rahamuoto on, samoin kuin niiden arvomoto yleensä, niiden kouriintuntuvasta, todellisesta kappalemuodosta eroava, siis ainoastaan aatteellinen eli kuviteltu muoto. Raudan, liinakankaan, vehnän, y. m. arvo on, vaikkakin näkyttömänä, näissä olioissa itsessään; se esitetään niiden yhtäläisyytenä kullan kanssa, niiden ja kullan välisenä suhteena, joka niin sanoaksemme vain niiden aivoissa kummittelee. Tavaranomistajan on siis pistettävä kielensä tavaroiden päähän eli ripustettava niihin paperilappuja ilmoittaakseen niiden hinnat ulkomaailmalle.⁵¹⁾ Kun tavarantarvojen ilmaisu kullassa on laadultaan aatteellinen, kelpaa tähän ainoastaan kuviteltu eli aatteellinen kulta. Itsekukin tavaranomistaja tietää, ettei hän suinkaan tee tavaroitaan kullaksi sillä, että antaa niiden arvolle hinnan eli kuvitellun kullan muodon, ja ettei hän tarvitse hituistakaan oikeata kultaa arvostaakseen kullassa miljoonia tavarantarvoja. Arvonmittana ollessaan on raha siis vain — kuviteltua eli aatteellista rahaa. Tämä seikka on antanut aihetta mitä mielettömimpiin teorioihin.⁵²⁾ Jos kohta vain kuviteltu raha suorittaa arvonmitan tehtäviä, on hinta täydellisesti todellisesta raha-aineesta riippuvainen. Arvo, s. o. sen ihmistyön määrä, jonka esim. tonni rautaa sisältää, ilmaistaan kuvitellulla määrällä rahatavaraa, joka sisältää yhtä paljon työtä. Aina sen mukaan kuin siis kulta,

⁵¹⁾ Villi eli puolivilli ihminen käyttää kieltään toisella tavalla. Kapteeni Parry huomauttaa esim. Baffinlahden länsirannan asukkaista: „Tässä tapauksessa (tuotteiden vaihdossa) . . . he nuolasivat sitä (heille tarjottua tavaraa) kahdesti kielellään, jonka jälkeen he näyttivät katsovan kaupan päätetyksi heidän mielikseen“. Samoin itäisten eskimoiden kesken jokainen tavarantavajaja nuolasi joka kerran tavaraa sitä vastaanottaessaan. Kun pohjolassa on kieli omaksumiselimenä, ei ole mikään kumma, että etelässä pidetään vatsaa kokoonkasatun omaisuuden elimenä ja että kafferit laskee miehen rikkauden hänen rasvamahansa mukaan. Kafferit ovat peräti nerokkaita miehiä, sillä samalla aikaa kuin virallisessa brittiläisessä terveystietämisessä vuodelta 1864 valitettiin, että rasvaa muodostavien aineiden puute vaivasi suurta osaa työväenluokasta, saavutti muudan tri Harwey, joka ei kuitenkaan ollut keksinyt verenkiertokulkua, onnensa reklaamireseptillään, joilla luvattiin parantaa porvaristo ja ylimystö liiallisen lihavuuden tuottamasta taakasta.

⁵²⁾ Ks. Karl Marx, Zur Kritik j. n. e. „Theorien von der Masseinheit des Geldes“, s. 53 ss.

hopea tahi kupari on arvonmittana, saa rautatonnin arvo aivan erilaisia hinnanilmaisuja eli esitetään se aivan eri suurilla määrillä kultaa, hopeaa tahi kuparia.

Jos siis kaksi eri tavaraa, esim. kulta ja hopea, on yht'aikaa arvonmittana, voidaan kaikkien tavarain hinnat ilmaista kahdella tapaa, kultahinnalla ja hopeahinnalla, jotka rauhallisesti seuraavat toisiaan niin kauvan kuin hopean suhde kultaan pysyy muuttumattomana, esim. = 1:15. Mutta jokainen muutos tässä arvosuhteessa synnyttää sekaannusta tavaroiden kultahintojen ja hopeahintojen keskinäisessä suhteessa ja siten todellisuudessa osoittaa, että arvonmitan kaksinkertaistuttaminen ei ole sopusoinnussa arvonmitan tehtävien kanssa.⁵⁹⁾

Määrätynhintaiset tavarat esiintyvät kaikki muodossa: a tavaraa $A = x$ kultaa; b tavaraa $B = z$ kultaa; c tavaraa $C = y$ kultaa j. n. e., jolloin a, b, c merkitsevät määrättyjä paljousia tavaralajeja A, B, C, ja x, z, y määrättyjä paljousia kultaa. Tavarantarvot ovat siis muutetut eri suuriksi kuvitelluiksi kulta-määriksi, siis huolimatta tavarakappaleiden kirjavasta erilaisuudesta samannimisiksi suureiksi, kultasuureiksi. Sellaisina eri

⁵⁹⁾ Muist. 2 painokseen. „Missä kulta ja hopea ovat rahana, s. o. laillisesti määrättyinä arvonmittana rinnakkain, on aina tehty epäonnistuneita yrityksiä käsitellä niitä yhtenä aineena. Jos edellytetään, että saman työajan täytyy esineellistyä muuttumattomasti samoissa suhteissa kullassa ja hopeassa, niin edellytetään todellisuudessa, että hopea ja kulta ovat samaa ainetta, ja että määrätty paljous vähemmän arvokasta metallia hopeaa, muodostaa muuttumattoman murto-osan määrätystä kullan paljoudesta. Edvard III:n hallituksesta Yrjö II:n aikaan saakka on englantilaisen rahajärjestelmän historia aivan kauttaaltaan täynnä häiriöitä, jotka johtuivat siitä, että kullan ja hopean laillisesti määrätty arvosuhde ja niiden todelliset arvonvaihtelut joutuivat ristiriitaan. Milloin pidettiin kultaa liian suuressa arvossa, milloin hopeaa. Liian vähässä arvossa pidetty metalli joutui pois kiertokulusta, sulatettiin ja vietiin maasta. Molempien metallien arvosuhde muutettiin sitten lailla, mutta uusi nimellisarvo joutui todellisten arvosuhteitten kanssa pian samoihin ristiriitoihin kuin vanha, — Meidän aikanamme on kullan arvossa hopeaan verrattuna tapahtunut heikko ja tilapäinen aleneminen Intian ja Kiinan hopean-kyeynnän vuoksi aiheuttanut saman ilmiön mitä suurimmassa mittakaavassa Ranskassa, hopean ulosviennin ja sen siirtymisen pois kiertokulusta kullalta tieltä. Vuosina 1855, 1856, 1857 oli kullan tuonti Ranskaan 41,580,000 puntaa suurempi sen vientiä, samalla kun hopean vienti oli 14,714,000 puntaa suurempi kuin hopean tuonti. Maissa, joissa molemmat metallit ovat laillisia arvonmittoja ja siis molempia on otettava maksuissa vastaan, mutta jokainen voi maksaa hopeassa tahi kullassa miten tahtoo, on arvossa nousevalla metallilla agio (vaihtopalkkio), ja mittaa se samoin kuin kaikki muutkin tavarat hintansa liian suuressa arvossa pidetyssä metallissa jälkimäiseen olleessa yksinomaisena arvonmittana. Tällä alalla wuplittuu kaikki historiallinen kokemus yksinkertaisesti siihen, että missä kaksi tavaraa lain mukaan toimittaa arvonmitan tehtäviä, todellisuudessa ainoastaan yksi säilyttää paikkansa sinä.“ (Karl Marx, m. t. ss. 52, 53.)

kultamäärinä voidaan niitä verrata toisiinsa ja mitata toisillaan, ja tulee teknillisesti välttämättömäksi, että ne asetetaan suhteeseen määrättyyn paljouteen kultaa, joka tulee niiden mittayksiköksi. Tämä mittayksikkö puolestaan kehittyy, kun se jaetaan johonkin vissiin määrään osia, mitta-asteikoksi. Jo ennen rahaksi tulemistaan on kullalla, hopealla ja kuparilla sellaiset mitta-asteikot metallipainoissaan, niin että mittayksikkönä on esim. naula, joka toiselta puolen taas jaetaan unssiin j. n. e., toiselta puolen kerrotaan sentnereiksi j. n. e.⁵⁴⁾ Kaikkiällä, missä on metallikanta, ovat sen tähden painomitta-asteikon aikaisimmat nimitykset antaneet alkuperäiset nimet myöskin raha- eli hinta-asteikolle.

Arvojen mittana ja hintojen asteikkona on rahalla kaksi aivan eri tehtävää. Ihmistyön yhteiskunnallisena lihaksitulemisena on se arvojen mitta, vahvistettuna metallipainona hintojen asteikko. Arvojen mittana on sen tehtävänä muuttaa kirjavan moninaisten tavaroiden arvot hinnoiksi, kuvitelluiksi kultamääriksi; hintojen asteikkona mittaa se nämä kultamäärät. Arvojen mitalla tulevat tavarat mitatuiksi arvoina, sitä vastoin hinta-asteikko mittaa kultamäärät kultamäärällä, ei jonkun kultamäärän arvoa toisen painolla. Jotta saataisiin hinta-asteikko, on vahvistettava määrätty painomäärä kultaa mittayksiköksi. Tässä samoin kuin kaikessa muussakin samannimisten suureiden mittojen määräämisessä on mittasuhteiden kiinteydellä ratkaiseva merkitys. Hinta-asteikko täyttää sen tähden tehtävänsä sitä paremmin, kun muuttumattomampana sama mittayksikkönä oleva kultamäärä pysyy. Arvojen mittana voi kultaa olla vain siitä syystä, että se itse on työntuote, ja että siis sen arvon muuttuminen on mahdollinen.⁵⁵⁾

Ensiksikin on selvää, ettei kullan arvon muuttuminen millään tavoin ehkäise sen tehtävää hinta-asteikkona. Muuttukoonpa kullan arvo kuinka hyvänsä, eri kultamäärät pysyvät alati samassa arvosuhteessa toisiinsa. Vaikka kullan arvo vähenisi 1000 0/0, niin olisi senkin jälkeen samoin kuin aikaisemmin 12 unssilla kultaa 12 kertaa suurempi arvo kuin yhdellä unssilla

⁵⁴⁾ Muist. 2 painokseen. Se kummallinen seikka, että vaikka unssi kultaa Englannissa on rahan mittakaavan yksikkö, se ei ole jaettu yhtä suuriin osiin, saa selityksensä seuraavasta: „Meidän rahamme olivat alkuaan sovitettut ainoastaan hopean käyttöä varten — sen tähden voidaan unssi hopeaa aina jakaa johonkin määrään yhtä suuria rahoja; mutta kun myöhemmin kultaa liitettiin rahajärjestelmään, joka oli sovitettu ainoastaan hopeaa varten, ei unssia kultaa voida lyödä vastaavaan määrään rahoja“. Maclaren, History of the Currency, Lontoo, 1858, s. 16.

⁵⁵⁾ Muist. 2 painokseen. Englantilaisissa painoksissa on ekaannus käsitteissä arvojen mitta (measure of value) ja hintojen mittakaava (standard of value) aivan tavaton. Alituisesti sekoitetaan tehtävät ja niiden nimitykset toisiinsa.

kultaa, ja hinnoista puhuttaessa on kysymys vain eri kultamäärien suhteista toisiinsa. Kun toiselta puolen unssi kultaa kullon arvon aletessa tai noustessa ei suinkaan muuta painoaan, ei myöskään sen osien paino sen enempää muutu, ja niin suorittaa kulta hintojen kiinteänä asteikkona aina samat tehtävät, muuttukoonpa sen arvo miten hyvänsä.

Kullan arvon muuttuminen ei ehkäise myöskään sen tehtäviä arvonmittana. Se koskee yht'aikaa kaikkia tavaroita ja jättää siis, muiden pysyessä ennallaan, niiden keskkiset suhteelliset arvot muuttumattomiksi, jos kohta ne kaikki nyt ilmaistaan kalliimmilla tai halvemmilla kultahinnoilla kuin aikaisemmin.

Samoin kuin tavarantarvoa esitettäessä jonkun toisen tavarankäyttöarvolla, edellytetään myöskin tavaroita kullassa arvosteltaessa, että määrätyn ajankohtana määrätyn kullon paljouden tuottaminen maksaa määrätyn paljouden työtä. Tavaranhintojen liikuntoon nähden yleensä ovat voimassa yksinkertaisen suhteellisen arvonilmaisun suhteen jo edellä johdetut lait.

Tavaroiden hinnat voivat, rahanarvon jäädessä ennalleen, yleisesti kohota vain siinä tapauksessa, että tavaroiden arvot nousevat; tavaroiden arvojen pysyessä ennallaan taas, kun rahanarvo alenee. Päin vastoin voivat tavaroiden hinnat yleisesti aleta, rahanarvon pysyessä entisellään, ainoastaan jos tavaroiden arvot alenevat; tavaroiden arvojen pysyessä ennallaan taas, kun rahanarvo nousee. Siitä ei suinkaan seuraa, että ylenevä rahanarvo edellyttää vastaavaa tavaranhintojen alenemistä ja aleneva rahanarvo vastaavaa tavaranhintojen ylenemistä. Tämä pitää paikkansa vain niistä tavaroista, joiden arvo on muuttumaton. Esim. sellaiset tavarat, joiden arvo nousee yhtärinnan ja yht'aikaa kuin rahanarvo, pitävät entiset hintansa. Jos niiden arvo nousee hitaammin tai nopeammin kuin rahanarvo, määrää niiden hinnan laskemisen tai nousemisen niiden ja rahanarvon liikkeiden välinen ero j. n. e.

Palatkaamme nyt hintamuotoa tarkastamaan.

Metallipainoista saadut rahojen nimet alkavat vähitellen erota alkuperäisistä painojen nimistä useista syistä. Ratkaiseva merkitys on seuraavilla historiallisilla seikoilla: 1) Vieraan rahan tuonti vähän kehittyneille kansoille, niinkuin esim. vanhassa Roomassa hopea- ja kultarahat aluksi kiersivät ulkomaisina tavaroina. Tämän vieraan rahan nimet ovat toiset kuin kotimaiset painojen nimet. 2) Varallisuuden kasvaessa syrjäyttää jalompi metalli vähemmän jalon metallin arvonmitan tehtävistä, hopea kuparin, kulta hopean, niin pahasti kuin tämä järjestys sotineekin kaikkea runollista kronologiaa vastaan.⁵⁶⁾ Olihan esim. naula (Pfund) todelli-

⁵⁶⁾ Se ei muutoin ole myöskään historiallisesti yleispätevä.

sen hopeanaulan rahanimenä. Heti kun kulta syrjäyttää hopean arvonmitan asemasta, tarttuu tämä sama nimi ehkä $1/15$ j. n. e. naulaan kultaa aina kullan ja hopean välisen arvosuhteen mukaan. Rahanimi naula ja kullan tavallinen painonimi naula ovat nyt erotetut.⁵⁷⁾ 3) Vuosisatoja kestänyt ruhtinaitten suorittama rahanväärentäminen, he kun jättivät metallirahan alkuperäisestä painosta todellisuudessa jällelle vain nimen.⁵⁸⁾

Nämä historialliset kehitysilmiot tekevät metallipainojen rahanimen eroamisen niiden tavallisista painonimistä totuntatavaksi. Kun raha-asteikko toiselta puolen on puhtaasti sovinnainen, mutta sen toiselta puolen taas tulee olla yleispätevä, järjestetään se viimein lailla. Määrätty paino-osa jaloa metallia, esim. unssi kultaa, jaetaan virallisesti johonkin määrään osia, jotka saavat lailliset ristimänimet, niin kuin Pfund (punta), talari y. m. Sellainen osa, joka silloin on rahan varsinaisena mittayksikkönä, jaetaan taas vuorostaan joihinkin alaosiin laillisine ristimäniminen shillinki, penny j. n. e.⁵⁹⁾ Niinkuin ennenkin pysyvät määrätty metallipainot edelleen metallirahan asteikkona. Muuttuneet ovat vain jako ja nimitykset.

Nyt siis ilmaistaan hinnat eli kultamäärät, joiksi tavarain arvot aatteellisesti ovat muuttuneet, rahanimillä eli kulta-asteikon laillisesti pätevillä laskunimillä. Sen sijaan, että sanottaisiin nelikon vehnää olevan yhtä kuin unssin kultaa, sanottaisiin siis Englannissa, että se on yhtä kuin 3 puntaa 17 shillinkiä $10\frac{1}{2}$ pennyä. Tavarat ilmoittavat siten rahanimillään, minkä arvoisia ne ovat, ja raha toimii laskurahana joka kerta kun on määriteltävä joku esine arvona ja siis rahamuodossa.⁶⁰⁾

Jonkun olion nimi on jotakin kokonaan sen luonnon ulkopuolella olevaa. Minä en tiedä ihmisestä mitään tietäessäni, että

⁵⁷⁾ Muist. 2 painokseen. Niin on englantilaisessa naulassa vähemmän kuin kolmas osa sen alkuperäisestä painosta, skottlantilaisessa naulassa ennen maan yhtymistä Englantiin vain $1/36$, ranskalaisessa livre'ssä $1/74$, espanjalaisessa maravedi'ssä vähemmän kuin $1/1000$ ja portugalilaisessa rei'ssä vieläkin pienempi osa.

⁵⁸⁾ Muist. 2 painokseen. „Rahat, jotka nykyään ovat aatteellisia, ovat kunkin kansan vanhimmat, ja kaikki ne olivat aikanaan todellisia, ja koska olivat todellisia, niin niillä laskettiin.“ (G a l i a n i, Della Moneta, m. t. s. 153.)

⁵⁹⁾ Muist. 2 painokseen. Herra David Urquhart huomauttaa teoksessaan „Familiar Words“ siitä hirvittävästä (!) seikasta, että nykyisin punta, englantilaisen raha-asteikon yksikkö, on noin $1/4$ unssia kultaa: „Tämä on mitan väärentämistä, ei mittakaavan asettamista“. Hän näkee tässä kultapainon „väärässä nimityksessä“ samoin kuin kaikkialla muuallakin sivistyksen väärentävän käden.

⁶⁰⁾ Muist. 2 painokseen. „Kun Anacharsikselta kysyttiin, mihin helleenit tarvitsevat rahaa, vastasi hän: laskemiseen.“ (Athen. Deipn. k. IV, 49 v., 2 pain. Schweighäuser, 1802.)

hänen nimensä on Jaakko. Samoin häviävät rahanimistä punta, naula, talari, frangi, dukaatti j. n. e. kaikki arvosuhteen jäljet. Näiden kabbalististen merkkien salaperäisyyden synnyttämä sekaannus on sitä suurempi, kun rahanimet ilmaisevat samalla kertaa tavaroiden arvoa ja jonkun metallipainon, raha-asteikon osia.⁶¹⁾ Toiselta puolen on välttämätöntä, että arvo, erotukseksi tavaramaailman moninaisista tavaroista, kehittyy tähän käsitteettömästi aineelliseen, mutta samalla yksinkertaisesti yhteiskunnalliseen muotoon.⁶²⁾

Hinta on tavarassa esineellistetyn työn rahanimi. Puhe vastaavaisuudesta tavarän ja sen rahamäärän välillä, jonka nimi on edellisen hinta, on siis tautologiaa (samasanaisuutta),⁶³⁾ niinkuin yleensäkin tavarän suhteellinen arvonilmaisu aina on kahden tavarän vastaavaisuuden ilmaisu. Mutta joskin hinta tavarän arvonsuurruuden osottajana on sen ja rahan välisen vaihtosuhteen osottaja, niin ei siitä päin vastoin seuraa, että tavarän ja rahan välisen vaihtosuhteen osottajan välttämättä on oltava sen arvonsuurruuden osottaja. Olettakaamme, että yhtä suuri yhteiskunnallisesti välttämätön työ ilmaistaan 1 nelikolla vehnää ja 2 punnalla (noin $\frac{1}{2}$ unssilla kultaa). Kaksi puntaa on vehnänelikon arvon-

⁶¹⁾ Muist. 2 painokseen. „Koska raha hintojen mitta-asteikkona ilmaistaan samoilla laskusanoilla kuin tavarän hinnat, siis esim. unssi kultaa yhtä hyvin kuin rautatonnin arvo ilmaistaan 3 punnalla 17 sh:llä 10 $\frac{1}{2}$ d:lla, on näitä laskunimiä sanottu rahan rahahinnaksi (Münzpreis). Siten on syntynyt se kummallinen käsitys, että kulta (eli hopea) arvostetaan sen omassa aineessa ja saa erotukseksi kaikista muista tavaroista valtion toimesta kiinteän hinnan. Ymmärrettiin väärin määrättyjen kultapainojen laskunimien vakiinnuttaminen näiden painojen arvon vakiinnuttamiseksi.“ (Karl Marx, m. t. s. 52.)

⁶²⁾ Vrt. „Theorien von Masseinheit des Geldes“ teoksessa „Zur Kritik der pol. Oekon. j. n. e.“, s. 53 ss. Kuvitelmia „rahanhinnan“ nousmisesta tahi laskemisesta, joka tapahtuu niin, että laillisesti vahvistettujen kullän ja hopean paino-osien lailliset rahanimet siirretään valtion toimesta suuremmille tahi pienemmille paino-osille ja sen mukaisesti esim. $\frac{1}{4}$ unssia kultaa lyödään vastaisuudessa 20:n asemasta 40 sh:ksi — näitä kuvitelmia, mikäli niiden tarkoituksena eivät ole taitamattomat finanssitoimet valtion ja yksityisten velkojia kohtaan, vaan taloudelliset „ihme-parannukset“, on Petty käsitellyt niin tyhjentävästi kirjassaan „Quantulumcumque concerning Money. To the Lord Marquis of Halifax, 1682“, että jo hänen välittömät seuraajansa Sir Dudley North ja John Locke, myöhemmistä puhumattakaan, voivat ainoastaan pilata hänen esitystään. „Jos kansakunnan rikkaus“, sanoo hän m. m. „voitaisiin jollakin julistuksella tehdä kymmenkertaiseksi, niin onpa kummallista, etteivät meidän hallituksemme jo aikoja sitten ole sellaista julistusta antaneet“ (m. t. s. 36).

⁶³⁾ „Tahi myöskin on suostuttava sanomaan, että miljoonan arvo rahassa on enemmän arvoinen kuin sama arvo tavarassa.“ (Le Trosne m. t. s. 992), siis „että arvo on arvokkaampi kuin yhtäläinen arvo“.

suuruuden ilmaisu rahassa eli sen hinta. Jos nyt olosuhteet sallivat sen hinnoittamisen 3 punnaksi tai pakottavat hinnoittamaan sen 1 punnaksi, niin ovat 1 ja 3 puntaa vehnän arvonsuuruuden ilmaisuina liian vähän tai liian paljon, mutta ne ovat kaikissa tapauksissa sen hintoja, sillä ensiksikin ovat ne sen arvomuoto, rahaa, ja toiseksi sen ja rahan välisen vaihtosuhteen ilmaisuja. Jos tuotantoehdot pysyvät yhtäläisinä eli työn tuotantovoima samana, täytyy niinkuin ennenkin käyttää yhtä paljon yhteiskunnallista työaikaa vehnänelikon tuottamiseen. Tämä seikka ei ole riippuvainen vehnäntuottajan eikä muiden tavaranomistajain tahdosta. Tavarán arvonsuuruus ilmaisee siis välttämätöntä, jo tavarán muodostumisprosessiin sisältyvää suhdetta yhteiskunnalliseen työaikaan. Arvonsuuruuden muuttuessa hinnaksi näyttää tämä välttämätön suhde tavarán vaihtosuhteelta sen ulkopuolella olevaan rahatavaraan. Mutta tässä suhteessa voi ilmetä yhtä hyvin tavarán arvonsuuruus kuin se enempi tai vähempi, mistä se määräytyissä olosuhteissa luovutetaan. Se mahdollisuus, etteivät hinta ja arvonsuuruus määrällisesti vastaa toisiaan, eli että hinta poikkeaa arvonsuuruudesta, sisältyy jo itse hintamuotoon. Se ei ole mikään tämän muodon puutteellisuus, vaan päin vastoin tekee se sen sellaista tuotantotapaa vastaavaksi muodoksi, jonka vallitessa sääntö toteutuu ainoastaan säännöttömyyden sokeasti toimivana keskimääräislakina.

Mutta hintamuoto ei ainoastaan anna sijaa sille mahdollisuudelle, että arvonsuuruus ja hinta, s. o. arvonsuuruus ja sen oma ilmaisu rahassa, eivät määrällisesti vastaa toisiaan, vaan voi se sisältää myöskin laatupuolisen vastakohdan, niin että hinta kokonaan lakkaa olemasta arvonilmaisuna, vaikkakin raha on ainoastaan tavaroiden arvomuoto. Oliota, jotka itsestään eivät ole mitään tavaroita, esim. omatunto, kunnia y. m., voivat niiden omistajat pitää kaupan rahasta, ja voivat ne siten hintansa kautta saada tavaramuodon. Oliolla voi siis muodollisesti olla hinta, vaikka sillä ei ole arvoa. Hintailmaisu tulee tässä imaginaariseksi niinkuin erinäiset suureet matematiikassa. Toiselta puolen voi myöskin imaginaarisessa hintamuodossa, niinkuin esim. viljelemättömmän maan hinnassa, jolla ei ole mitään arvoa, koska siihen ei ole esineellistetty mitään ihmistyötä, piillä todellinen arvosuhde tai siitä johdettu suhde.

Samoin kuin suhteellinen arvomuoto yleensä, ilmaisee hinta tavarán, esim. rautatonnin, arvon sen kautta, että määrätty paljous vastiketta, esim. unssi kultaa, voidaan välittömästi vaihtaa rautaan, mutta ei suinkaan päin vastoin, niin että rauta puolestaan voitaisiin välittömästi vaihtaa kultaan. Jotta siis tavara voisi käytännössä vaikuttaa vaihtoarvona, täytyy sen riisua pois luon-

nollinen ulkoasunsa, muuttua pelkästään kuvitellusta kullasta todelliseksi kullaksi, vaikkapa tämä olemuksen vaihtaminen (transsubstantiatiooni) tuntuisikin siitä tukalammalta kuin Hegelin „käsitteestä“ voi tuntua siirtyminen välttämättömyydestä vapauteen tai hummerista kuorensa särkeminen tai kirkkoisä Hieronymuksesta vanhan Aatamin ulosajaminen.⁶⁴⁾ Todellisen asunsa, esim. raudan ohessa voi tavaralla olla hinnassa aatteellinen arvoasu, eli kuviteltu kulta-asu mutta se ei voi samalla kertaa olla todellista rautaa ja todellista kultaa. Sen hinnan määrittämiseksi riittää, että kuviteltua kultaa asetetaan sen kanssa yhtäläiseksi, Sen sijaan täytyy asettaa kultaa, jotta se voisi omistajalleen tehdä kullan tehtävät. Jos esim. raudan omistaja astuisi jonkin yleisesti halutun tavaran omistajan luo ja osottaisi hänelle raudan hintaa muka rahamuotona, niin vastaisi jälkimäinen hänelle samoin kuin taivaan pyhä Pietari Dantelle, joka hänelle luki uskonnustunnuksia:

„Assai bene è trascorsa
D'esta moneta già la lega e'l peso,
Ma dimmi se tu l'hai nella tua borsa.“*)

Hintamuoto sisältää mahdollisuuden luovuttaa tavarat rahaa vastaan ja tämän luovuttamisen välttämättömyyden. Toiselta puolen on kulta aatteellisena arvonmittana ainoastaan siitä syystä, että se jo vaihtoprosessissa ajelehtii rahatavarana. Arvojen aatteellisessa mitassa väijyy siis kova raha.

2) Kiertokulkuvälineet.

a) Tavaroiden metamorfoosi.

Olemme huomanneet, että tavaroiden vaihtoprosessiin sisältyy ristiriitaisia ja toisiaan poissulkevia suhteita. Tavaran kehittyminen ei poista näitä ristiriitaisuuksia, mutta se synnyttää muodon, jossa ne voivat olla olemassa toistensa rinnalla. Tämä on se yleinen menettelytapa, jolla todelliset ristiriitaisuudet ratkeavat. Ristiriitaisuushan on esim. siinä, että kappale alati puotaa toista vastaan ja yhtä alituisesti pakenee sitä. Soikio

⁶⁴⁾ Samoin kuin Hieronymuksen nuoruudessaan oli taisteltava ankarasti aineellisen lihan kanssa, niinkuin hänen taistelunsa erämaassa kauniiden naishaamujen kanssa osottaa, oli hänen vanhoilla päivillään taisteltava henkisen lihan kanssa. „Minä uskoin hengessä olevani“, sanoo hän esim. „maailmantuomarin edessä“. „Kuka sinä olet?“ kysyi ääni. „Minä olen kristitty.“ „Sinä valehtelet“, jyrisi maailmantuomari, „sinä olet vain ciceroniaani!“

*) „Varsin oikein on jo suoritettu tämän rahan lyöminen ja sen painon mittaaminen, mutta sanopa minulle, onko sinulla se kukkarossasi.“

on sellainen liikunnon muoto, joka tämän ristiriitaisuuden sekä toteuttaa että ratkaisee.

Mikäli vaihtoprosessi siirtää tavarat henkilöltä, jolle ne ovat ei-käyttöarvoja, henkilölle, jolle ne ovat käyttöarvoja, on se yhteiskunnallista aineenvaihtoa. Hyödyllisen työtavan tuote korvaa toisen hyödyllisen työtavan tuotteen. Tavarana tultua siihen kohtaan, jossa se toimii käyttöarvona, siirtyy se tavaravaihdon piiristä kulutuksen piiriin. Ainoastaan edellinen kiinnittää tässä huomiotamme. Meidän on siis tarkasteltava koko ilmiötä vain muodon suhteen, siis ainoastaan tavaroiden muodonvaihdosta eli metamorfoosia, joka välittää yhteiskunnallista aineenvaihtoa.

Syynä siihen, että tätä muodonvaihdosta on aivan vaillinaisesti ymmärretty, on lukuun ottamatta itse arvokäsittelyn epäselvyyttä, ollut se seikka, että tavaravaihdos aina tapahtuu kahden tavaravaihtajan, tavallisen tavaravaihtajan ja rahavaihtajan välillä. Jos pidetään silmällä vain tätä aineellista näkökohtaa, tavaravaihtamista rahaan, niin jää huomaamatta juuri se, mikä olisi huomattava, nim. mitä tuolle muodolle tapahtuu. Jää huomaamatta, että kulta ei pelkkänä tavarana ole rahaa ja että muut tavarat suhtautuvat hintojensa kautta kultaan raha-asunaan.

Tavarat joutuvat ensiksi vaihtoprosessiin kuluttajina, sokeroimattomina, sellaisina kuin ne alkuaan ovat. Vaihtoprosessi synnyttää tavaravaihtajan kaksinkertaistamisen tavaraksi ja rahaksi aiheuttaen siten ulkonaisen vastakohtaisuuden, jossa tavarat ilmaisevat sisäisen, käyttöarvon ja arvon välisen vastakohtaisuutensa. Tässä vastakohtaisuudessa joutuvat tavarat käyttöarvoina vaihtoarvoa rahaa vastaan. Toiselta puolen ovat molemmat vastakohtauksen puolet tavaravaihtajia, siis käyttöarvon ja arvon yhteyksiä. Mutta tämä erilaisten yhteys ilmenee kummassakin kohtiossa päinvastaisena ja esittää sen kautta samalla niiden vuorotussuhdetta. Tavaravaihtaja on todellisuudessa käyttöarvo, sen arvona-olo vain aatteellisesti esiintyy hinnassa, joka asettaa tavaravaihtajan omana todellisuutena arvoasunaan suhteeseen vastassa olevaan kultaan. Päin vastoin taas kulta-aine käy vain arvon materiaaturista (aineksesta), rahasta. Se on siis todellisuudessa vaihtoarvoa. Sen käyttöarvo esiintyy enää vain aatteellisessa merkityksessä suhteellisten arvonilmaisujen sarjassa, jossa se suhtautuu vastassaan oleviin tavaravaihtajien todellisten käyttöarvoasujensa piiriin. Nämä tavaravaihtajien vastakohtaiset muodot ovat niiden vaihtoprosessin todelliset liikuntomuodot.

Seuratkaamme nyt jotakin tavaravaihtajaa, esim. vanhaa tuttavamme liinakankaan kutojaa, vaihtoprosessin näyttämölle, tavaramarkkinoille. Hänen tavaravaihtajanaan, 20 kyynärällä liinakangasta, on määrätty hinta. Hinta on 2 puntaa. Hän vaihtaa

tavaran 2 puntaan, ja vanhan ajan miehenä vaihtaa hän nämä 2 puntaansa taas perheraamattuun, jolla on sama hinta. Liinakangas, joka hänelle on vain tavara, arvonkannattaja, luovutetaan kullasta, sen arvoasusta, ja tästä asusta se jälleen luovutetaan toista tavaraa, raamattua vastaan, jonka kuitenkin pitää joutua käytönesineenä kutojan kotiin ja siellä tyydyttää uskonnollisen hartauden tarpeita. Tavaran vaihtoprosessissa on siis kaksi vastakohtaista ja toisiaan täydentävää muodonvaihdosta — tavaran muuttuminen rahaksi ja sen jälleen muuttuminen rahasta tavaraksi.⁶⁵⁾ Tavaran muodonvaihdoksen eri kohdat ovat samalla tavaranomistajan kauppatoimia — myyntiä, tavaran vaihtamista rahaan; ostoa, rahan vaihtamista tavarahan, ja molempien toimien yhteyttä: myymistä ostamista varten.

Jos liinakankaan kutoja nyt katselee kaupan lopputulosta, on hänellä liinakankaan asemesta raamattu, alkuperäisen tavaran asemesta toinen samanarvoinen, mutta eri tavalla hyödyllinen. Samalla tapaa hankkii hän omakseen muut elintarpeensa ja tuotantovälineensä. Hänen kannaltaan katsoen koko prosessi vain välittää hänen työnsä tuotteen vaihtamista vieraiden työn tuotteeseen, tuotteiden vaihtoa.

Tavaran vaihtoprosessi tapahtuu siis seuraavan muodonvaihdoskaavan mukaisesti:

Tavara — Raha — Tavara
T — R — T.

Aineelliselta sisällykseltään on tämä liike T — T, tavaran vaihtamista tavarahan, yhteiskunnallisen työn ainestenvaihtoa, jonka tulokseen itse prosessi päättyy.

T — R. Tavaran ensimmäinen metamorfoosi eli myyminen. Tavaran arvon hyppäys tavararuumiista kultaruumiiseen on, niin kuin olen toisessa paikassa osottanut, tavaran kuolemanhyppy (salto mortale). Jos se epäonnistuu, niin pettyy, ei tosin tavara, vaan tavaranomistaja. Yhteiskunnallinen työnjako tekee hänen työnsä yhtä yksipuoliseksi kuin hänen tarpeensa ovat monipuolisia. Juuri sen tähden on hänelle hänen tuotteellaan ainoastaan vaihtoarvon merkitys. Mutta yleisen yhteiskunnallisesti pätevän vastikemuodon saa se vain rahassa, ja raha on toisen taskussa. Jotta se saataisiin sieltä ulos, täytyy tavaran olla ennen kaikkea

⁶⁵⁾ „Mutta tulesta tulevat kaikki oliot, sanoo Herakleitos, ja kaikista olioista tulta, samoin kuin kullasta tulee rahaa ja rahasta kultaa.“ (F. Lassalle, Die Philosophie Herakleitos des Dunkeln. Berliini 1858. N. I, s. 222.) Huomautuksessaan tässä kohden, siv. 224, muist. 3, selittää Lassalle väärin rahan pelkäksi arvomeriksi.

käyttöarvo rahanomistajalle, siihen käytetyn työn tulee siis olla käytetty yhteiskunnallisesti hyödyllisessä muodossa eli täytyy sen puoltaa paikkansa jäsenenä yhteiskunnallisessa työnjaossa. Mutta työnjako on luontoissyntyinen tuotantoelimistö, jonka langat ovat kudotut ja edelleen kudotaan tavarantuottajien selän takana. Ehkä on tavara jonkun uuden työtavan tuote, joka on tyydyttävintään uutta äsken syntynyttä tarvetta, tahi tahtoo ensin omin päinsä synnyttää tarpeen. Joku erikoinen toimitus, joka vielä eilen oli yhtenä tehtävänä saman tavarantuottajan monista tehtävistä, irroitautuu ehkä tänään tästä yhteydestä, itsenäistyy ja lähettää juuri sen tähden osatuotteensa markkinoille itsenäisenä tavarana. Aika voi olla kypsytynyt tätä eroamisprosessia varten tahi ei. Tuote tyydyttää tänään yhteiskunnallisen tarpeen. Huomenna sen ehkä toinen samanlainen tuotelaji työntää pois asemastaan joko kokonaan tahi osittain. Vaikkapa työ, niinkuin liinakankaankutojamme työn on laita, olisikin yhteiskunnallisen työnjaon patentin saanut jäsen, niin ei sen kautta suinkaan vielä ole taattu juuri hänen 20 liinakangaskyynäränsä käyttöarvo. Jos kilpailevat liinakankaankutojat jo ovat tyydyttäneet yhteiskunnan liinakankaan tarpeen, ja silläkin on rajansa niinkuin kaikella muullakin, on ystävämme tuote liikaa, tarpeeton ja siten hyödytön. Tosin ei lahjahevosen suuhun ole katsomista, mutta kutojamme ei menekään markkinoille lahjoja jakakseen. Mutta oletakaamme, että hänen tuotteellaan olisi säilynyt sen käyttöarvo ja tavarasta saataisiin rahaa. Silloin kuitenkin kysytään, kuinka paljon rahaa? Vastaus on tosin jo ennakkolta edellytetty tavarann hinnassa, sen arvonsuuruuden osottajassa. Emme ota laskuun joitakin tavarannomistajan puhtaasti omakohtaisia laskuvirheitä, jotka markkinoilla heti tulevat tasapuolisesti oikaistuiksi. Me oletamme, että hän on käyttänyt tuotteeseensa ainoastaan yhteiskunnallisesti välttämättömän keskimäärän työaikaa. Tavarann hinta on siis vain siihen esineellistetyn yhteiskunnallisen työmäärän rahanimi. Mutta ilman liinankutojamme lupaa ja hänen selkensä takana ovat liinankutomisen entiset tuotantoedellytykset alkaneet muuttua. Se, mikä eilen epäilemättä oli yhteiskunnallisesti välttämätön työaika liinakangaskyynärän tuottamiseksi, ei tänään enää sitä ole, jota seikkaa rahan omistaja on kiihkein todistamaan ystävämme eri kilpailijain hinnoittelujen avulla. Ystävämme onnettomuudeksi on maailmassa useita kutojia. Olettakaamme lopuksi, että jokainen markkinoilla oleva kappale liinakangasta sisältää vain yhteiskunnallisesti välttämättömän työajan. Siitä huolimatta voi näiden kappaleiden yhteissummassa olla tarpeettomasti käytettyä työaikaa. Jollei markkinavatsa jaksakaan niellä liinakankaan koko

määrää normaalihintaan, 2 sh. kyynärältä, todistaa se, että liian suuri osa yhteiskunnallista kokonaistyöaikaa on kulutettu liinankutomisen muodossa. Vaikutus on sama kuin jos kukin yksityinen olisi käyttänyt yksityistuotteeseensa enemmän kuin yhteiskunnallisesti välttämättömän työajan. Tässä pitää paikkansa sananlasku: mitgefangen, mitgehengen (yhdessä vangittu, yhdessä hirtetty). Kaikki markkinoilla oleva liinakangas käy vain yhdestä kauppatavarasta, jokainen kappale sitä vain kokonaisuuden osasta. Ja todellisuudessa onkin kunkin yksityisen kyynärän arvo vain samankokoinen yhteiskunnallisesti määrätty paljous yhtäläisen ihmistyön ainesta.

Me näemme, että tavara rakastaa rahaa, mutta „the course of true love never does run smooth“ („uskollisen rakkauden tie ei koskaan ole tasainen“). Yhtä luontoissyntyisesti satunnainen kuin on yhteiskunnallisen tuotantoelimistön laatu puolinen, on sen määrällinenkin ryhmitys, kun tämä tuotantoelimistö esittää eri jäsenensä työnjaon järjestelmänä. Tavaranomistajamme huomaavat siis, että sama työnjako, joka tekee heidät riippumattomiksi yksityistuottajiksi, tekee yhteiskunnallisen tuotantoprosessin ja heidän suhteensa tässä prosessissa heistä itsestään riippumattomaksi, että henkilöiden riippumattomuutta täydentää tuotteiden kaikinpuolisen riippuvaisuuden järjestelmä.

Työnjako muuttaa työntuotteen tavaraksi ja tekee siten välttämättömäksi sen muuttumisen rahaksi. Se jättää samalla sattuman varaan, onnistuuko tämä olemuksenvaihdos. Tässä on kuitenkin tarkastettava ilmiötä sen puhtaassa muodossa ja siis edellytettävä sen normaalista kehittymistä. Jos se muutoin ensinkään tapahtuu, jos siis tavara ei ole kaupaksi kelpaamaton, tapahtuu siinä aina muodonvaihdos, vaikkakin tässä muodonvaihdoksessa poikkeustapauksessa perusolemus — arvonsuuruus — saattaa vähetä tai lisääntyä.

Toiselle tavaranomistajalle korvaa kulta hänen tavaransa ja toiselle tavara hänen kultansa. Näkyväisenä ilmiönä on tavarän ja kullän, 20 liinakangaskyynärän ja 2 punnan, omistajan eli paikanvaihtuminen, s. o. niiden vaihto. Mutta mihin vaihdetaan tavara? Sen omaan yleiseen arvoasuun. Ja mihin kulta? Sen käyttöarvon erikoiseen asuun. Miksi joutuu kulta rahana liinakangasta vastaan? Sen tähden että jo liinakankaan hinta 2 puntaa eli sen rahanimi asettaa sen suhteeseen kultaan rahana. Alkuperäisestä tavaramuodosta luopuminen tapahtuu tavarän luovuttamisessa, s. o. samassa hetkessä kuin sen käyttöarvo todella pukeutuu kultaan, joka sen hinnassa oli ainoastaan kuviteltua. Hinnan eli tavarän pelkästään aatteellisen arvomuodon todellistuttaminen on samalla päin vastoin rahan pelkästään aatteellisen käyttö-

arvon todellistuttamista, muutos tavarasta rahaksi samalla muutos rahasta tavaraksi. Sama prosessi on kaksipuolinen prosessi, tavaran omistajan puolelta myyntiä,⁶⁶⁾ vastakkaiselta rahanomistajan puolelta ostoa. Eli myyminen on ostamista, T — R samalla R — T.

Toistaiseksi emme tunne ihmisten välillä muuta taloudellista suhdetta kuin heidän suhteensa tavaranomistajina, suhteen, jossa he ottavat itselleen muiden työn tuotteita vain luovuttamalla muille omiaan. Tavaranomistajaa voi toinen kohdata vain rahanomistajana, joko sen tähden että hänen työnsä tuotteella jo luonnostaan on rahamuoto, se siis on raha-ainetta, kultaa y. m. s., tahi sen tähden että hänen tavaransa jo on lähtenyt omasta nahkastaan ja luopunut alkuperäisestä käyttömuodostaan. Täyttääkseen rahan tehtävät täytyy kullan luonnollisesti jossakin kohdassa joutua tavaramarkkinoille. Tämä paikka on sen tuotantolähteellä, jossa se välittömänä työntuotteena vaihtuu muuhun saman arvoiseen työntuotteeseen. Mutta tästä hetkestä alkaen esittää se aina todellistettuja tavaranhintoja.⁶⁷⁾ Kun jätetään huomioon ottamatta kullan vaihtuminen tavarahan sen tuotantolähteellä, on kulta itsekunkin tavaranomistajan kädessä hänen luovutetun tavaransa irtaantunut asu, myynnin eli tavaran ensimmäisen metamorfoosin T — R tulos.⁶⁸⁾ Kulta tuli aatteelliseksi rahaksi eli arvonmitaksi sen tähden, että kaikki tavarat mittasivat siinä arvonsa ja se siten tuli niiden käyttöasun kuvitelluksi vastakohdaksi, niiden arvoasuksi. Todelliseksi rahaksi tulee se sen tähden, että tavarat, sen kautta että ne kauttaaltaan luovutetaan, tekevät sen todelliseksi irtaantuneeksi eli muutetuksi käyttöasukseen ja siten todelliseksi arvoasukseen. Arvoasussaan ollen karkoittaa tavara jokaisen jäljenkin synnynnäisestä käyttöarvostaan ja siitä erikoisesta hyödyllisestä työstä, jota se saa kiittää synnystään, koteloituakseen erotuksettoman ihmistyön kauttaaltaan yhtäläiseksi yhteiskunnalliseksi materiaturiksi. *) Rahasta ei siis näe, millainen siksi muuttunut tavara on ollut. Toinen tavara näyttää rahamuodossaan samalta kuin toinenkin. Raha voi siis olla lantaa, vaikkakaan lanta ei ole rahaa. Me tahdomme olettaa, että ne kaksi kultarahaa, joista liinakankaankutojamme antaa

⁶⁶⁾ „Kaikki myyminen on ostamista“. (Tri Quesnay, Dialogues sur le Commerce et les Travaux des Artisans. Physiocrates. Pain. Daire, I osa. Pariisi, 1846, s. 170), eli niinkuin Quesnay „Maximes Générales'aan“ sanoo: „Myydä on ostaa“.

⁶⁷⁾ „Tavaran hinta voidaan maksaa vain toisen tavaran hinnalla“. („Mercier de la Rivière, L'Ordre naturel et essentiel des sociétés politiques. Physiocrates, Pain. Daire, II osa, s. 554).

⁶⁸⁾ „Jotta omaisi tämän rahan, on täytynyt myydä“ (m. t. s. 543).

*) Ks. huomautusta siv. 54.

tavaransa, ovat yhden vehnänelikon muuttunut asu. Liinakankaan myyminen, $T - R$, on samalla sen ostamista, $R - T$. Mutta liinakankaan myyntinä alkaa tämä prosessi kiertoliikkeen, joka päättyy sen vastakohtaan, raamatun ostamiseen, liinakankaan ostamisena päättää se kiertoliikkeen, joka alkoi vastakohtallaan, vehnän myymisellä. $T - R$ (liinakangas — raha), tämä $T - R - T$:n (liinakangas — raha — raamattu) ensi aste, on samalla $R - T$ (raha — liinakangas), toisen kiertoliikkeen $T - R - T$:n (vehnä — raha — liinakangas) viimeinen aste. Jonkun tavaran ensimmäinen metamorfoosi, sen muuttuminen tavaramuodosta rahaksi, on aina samalla jonkun toisen tavaran toinen päinvastainen metamorfoosi, sen jälleenmuuttuminen rahamuodosta tavaraksi.⁶⁹⁾

R - T. Tavaran toinen eli loppumetamorfoosi, ostaminen. Koska raha on kaikkien muiden tavaroiden irtaantunut asu eli niiden yleisen luovuttamisen tuote, on se itse absoluuttisesti, rajattomasti luovutusväkoinen tavara. Se lukee kaikki hinnat takaperin ja kuvastaa siten itsensä kaikissa tavararuumiissa, jotka ovat sille alttiina aineksina sen omaa tavaraksi tulemistä varten. Samalla osottavat hinnat, ne rakkauden silmäykset, joita tavarat heittävät sille, rahan muuttumiskyvyn rajat, nimittäin sen oman määrän. Kun tavara rahaksi tullessaan häviää, ei rahasta näe, kuinka se on joutunut omistajansa käsiin tahi mikä rahaksi on muuttunut. Non olet (se ei haise), olkoonpa sen alkuperä mikä hyvänsä. Jos se toiselta puolen edustaa myytyä tavaraa, edustaa se toiselta puolen ostettavia tavaroita.⁷⁰⁾

$R - T$, ostaminen, on samalla myymistä, $T - R$; jonkun tavaran viimeinen metamorfoosi on siis samalla jonkun toisen tavaran ensimmäinen metamorfoosi. Liinakankaankutojamme tavaran elämänjuoksu loppuu raamattuun, joksi hän on taas vaihtanut 2 puntaansa. Mutta raamatun myyjä muuttaa liinakankaankutojalta saamansa 2 puntaa viljapaloviinaksi. $R - T$, $T - R - T$:n (liinakangas — raha — raamattu) loppuaste on samalla $T - R$, $T - R - T$:n (raamattu — raha — paloviina) ensimmäinen aste. Kun tavarantuottaja valmistaa vain yhtä ainoaa tuotetta, myy hän sitä usein suurissa määrissä samalla kuin hänen moninaiset tarpeensa pakottavat hänet alati hajoittamaan saadun hinnan eli irtisaadun rahasumman lukuisiin ostoihin. Yksi myynti päättyy siis useiden eri tavaroiden moniin ostoihin.

⁶⁹⁾ Poikkeuksena on, niinkuin ennemmin on huomautettu, kullan ja hopean tuottaja, joka vaihtaa pois tuotteensa sitä ensin myymättä.

⁷⁰⁾ „Jos raha meidän käsissämme edustaa tavaroita, joita voimme haluta ostaa, edustaa se myöskin tavaroita, jotka me olemme tästä rahasta myyneet.“ (M e r c i e r d e l a R i v i è r e, m. t. s. 586.)

Jonkun tavaran loppumetamorfoosi muodostaa siten koko joukon muiden tavaroiden ensimmäisiä metamorfooseja.

Jos nyt tarkastamme tavaran, esim. liinakankaan, kokonaismetamorfoosia, niin näemme ensiksikin, että se on kokoonpantu kahdesta vastakkaisesta ja toisiaan täydentävästä liikkeestä, T — R ja R — T. Nämä tavaran kaksi päinvastaisiin suuntiin kulkevaa muutosta tapahtuvat tavaranomistajan kahdessa vastakkaisessa yhteiskunnallisessa prosessissa ja kuvastuvat ne hänen kahdessa vastakkaisessa taloudellisessa tehtävässään. Myynnin toimittajana tulee hän myyjäksi, oston toimittajana ostajaksi. Mutta samoin kuin tavaran jokaisessa muutokeessa tavataan samalla kertaa sen molemmat muodot, tavara- ja rahamuoto, jotka ovat vain vastakkaisilla puolilla (kohtioissa), niin on samaa tavaranomistajaa vastassa hänen ollessaan myyjänä toinen ostaja ja hänen ollessaan ostajana toinen myyjä. Samoin kuin samassa tavarassa tapahtuu kaksi vastakkaista muutosta perättäin, tavarasta tulee rahaa ja rahasta tavaraa, niin näyttölee sama tavaranomistaja vuorotellen myyjän ja ostajan osia. Nämä eivät siis ole mitään pysyviä, vaan tavarankiertokulun piirissä alati henkilöä vaihtavia tehtäviä.

Tavaran kokonaismetamorfoosi edellyttää yksinkertaisimmassa muodossaan neljä äärikohtaa ja kolme toimivaa henkilöä. Ensiksi joutuu raha tavaran kanssa vastakkain sen arvoasuna, jolla toisella puolen, vieraan taskussa, on aineellinen kova todellisuus. Siten tulee rahanomistaja tavaranomistajaa vastaan. Niin pian kuin tavara nyt on muuttunut rahaksi, tulee viimeksi mainittu sen ohimeneväksi vastikemuodoksi, jonka käyttöarvo eli sisältö tällä puolen on muissa tavarakappaleissa. Ollessaan ensimmäisen tavaramuutoksen päätekohtana on raha samalla toisen alkukohtana. Siten tulee se, joka ensimmäisessä kohdassa oli myyjänä, ostajaksi toisessa, jossa kolmas tavaranomistaja on häntä vastassa myyjänä.⁷¹⁾

Tavarametamorfoosin molemmat päinvastaiset liikuntojaksot kulkevat kehässä: tavaramuoto, tavaramuodon poistuminen, tavaramuotoon palaaminen. Tosin on tavaralla itsellään tässä päinvastaiset tehtävät. Alkukohdassa on se omistajalleen eikäyttöarvo, päätekohtassa käyttöarvo. Siten näyttää raha aluksi siltä kiinteältä arvokiteeltä, joksi tavara muuttuu, hajotakseen myöhemmin pelkästään tavaran vastikemuodoksi.

Ne kaksi metamorfoosia, jotka muodostavat kehän, missä tavara kiertää, synnyttävät samalla kahden muun tavaran päinvastaiset osametamorfoosit. Sama tavara (liinakangas) alot-

⁷¹⁾ „On siis neljä äärikohtaa ja kolme sopimuksentekijää, joista yksi esiintyy kaksi kertaa“ (Le Trosne, m. t. s. 908).

taa omien metamorfoosiensa sarjan ja päättää toisen tavarän (vehnän) kokonaismetamorfoosin. Ensimmäisessä muutoksessaan, myynnissä, se itse suorittaa nämä kaksi tehtävää. Sitä vastoin se kimaltelevaksi kullaksi muuttuneena, itse vaeltaen siinä kaiken lihan tietä, päättää samalla kolmannen tavarän ensimmäisen metamorfoosin. Se kehä, jonka jokaisen tavarän metamorfoosien sarja muodostaa, kietoutuu siten irroittumattomasti muiden tavaröiden kiertämiin kehiin. Kokonaisprosessi esiintyy tavaröiden kiertokulkuna.

Tavaröiden kiertokulku ei eroa välittömästä tuotteiden vaihdosta ainoastaan muodollisesti, vaan myöskin olennaisesti. Heitetäköön vain jälkisilmäys tapahtumaan. Liinakankaan kutoja on kieltämättä vaihtanut liinakankaan raamattuun, oman tavaransa vieraaseen. Mutta tämä ilmiö on tosi vain häneen nähden. Raamatunkauppias, joka pitää kuumaa kylmää parempana, ei ajatellut vaihtaa itselleen liinakangasta raamattua vastaan, samoin kuin ei liinakankaan kutoja tiedä, että hänen liinakankaaseensa on vaihdettu vehnää j. n. e. B:n tavara korvaa A:n tavarän, mutta A ja B eivät vaihda tavaroitaan keskenään. Todellisuudessa voi kyllä sattua, että A ja B vuorotellen ostavat toinen toiseltaan, mutta tavarankiertokulun yleiset suhteet eivät suinkaan tee välttämättömäksi tätä erikoissuhdetta. Toiselta puolen näkee tästä, kuinka tavaränvaihto murtaa välitöntä tuotteiden vaihtoa rajoittavat henkilölliset ja paikalliset siteet ja kehittää ihmistyön ainestenvaihtoa. Toiselta puolen syntyy kokonainen piiri yhteiskunnallisia luonnonsuhteita, joita toimivat henkilöt eivät voi valvoa. Kutoja voi myydä liinakangasta vain sen tähden, että maanviljelijä jo on myynyt vehnä, kiihkoilija raamatun sen tähden, että kutoja on myynyt liinakangasta, viinanpolttaja tulivettä sen tähden, että toinen jo on myynyt ikuisen elämän vettä j. n. e.

Kiertokuluprosessi ei sen tähden myöskään pääty, samoin kuin välitön tavaränvaihto, käyttöarvojen paikan eli omistajan vaihtamiseen. Raha ei silti katoa, vaikka se lopulta joutuu pois jonkun tavarän metamorfoosisarjasta. Se ottaa aina sijansa siihen kiertokulun paikkaan, mikä tavarän jälkeen on jäänyt tyhjäksi. Esim. liinakankaan kokonaismetamorfoosissa: liinakangas — raha — raamattu, jää ensiksi liinakangas pois kierrosta, raha tulee sen sijaan; sitten joutuu pois raamattu ja raha tulee sen sijaan. Kun tavara tulee toisen sijaan, joutuu samalla rahatavara kolmannelle henkilölle.⁷²⁾ Kiertokulku hikoilee alituisesti rahaa.

⁷²⁾ Muist 2 painokseen. Niin kouriintuntuva kuin tämä ilmiö onkin, jättävät kansantaloustieteilijät sen enimmäkseen kuitenkin huomioonottamatta, etenkin tavalliset vapaankaupan puolustajat (Freihändler vulgaris).

Mikään ei voi olla typerämpää kuin dogmi eli uskonlauseke, että tavaroiden kiertokulku välttämättömästi edellyttäisi tasa-painoa myyntien ja ostojen välillä, koska jokainen myynti on ostamista ja päin vastoin. Jos sillä tarkoitetaan, että todella suoritettujen myyntien lukumäärä on yhtä kuin sama lukumäärä ostoja, niin on se vain typerää saman ajatuksen kertaamista. Mutta sen olisi osotettava, että myyjä tuo omat ostajansa markkinoille. Myyminen ja ostaminen ovat sama toimitus, kahden kohtiomaisesti vastakkaisen henkilön, tavaranomistajan ja rahanomistajan vuorosuhde. Saman henkilön toimina ne ovat kaksi kohtiomaisesti vastakkaista toimitusta. Myynnin ja oston yhdensamaisuus sisältää siis sen, että tavara tulee hyödyttömäksi, jos se, heitettyinä kiertokulun alkemistiseen sulattoon, ei tule sieltä ulos rahana, jos sitä ei tavaranomistaja myy ja siis rahanomistaja osta. Tuohon yhdensamaisuuteen sisältyy vielä, että jos prosessi onnistuu, niin se synnyttää tavarana elämässä lepokohdan, välihetken, joka voi olla pitempi tai lyhempi. Kun tavarana ensimmäinen metamorfoosi on samalla kertaa myymistä ja ostamista, on tämä osaprosessi samalla itsenäinen prosessi. Ostajalla on tavara, myyjällä on raha, s. o. tavara, joka säilyttää kiertokykyisen muotonsa, joutuipa se ennemmin tai myöhemmin uudelleen markkinoille. Kukaan ei voi myydä, jollei toinen osta. Mutta kenenkään ei tarvitse heti ostaa sen tähden että hän on myynyt. Kiertokulku murtaa tuotteiden vaihdon ajalliset, paikalliset ja henkilölliset rajat juuri sen kautta, että se jakaa tässä olemassa olevan oman ja vieraan työntuotteen vaihdon välittömän yhdensamaisuuden kahteen vastakohtaan, myymiseen ja ostamiseen. Se että nämä itsenäisesti toisiansa kohtaavat prosessit ovat sisäisessä yhteydessä keskenään, on samalla sitä että niiden sisäinen yhteys toteutuu ulkonaisten vastakohtien kautta, Jos näiden toisiaan täydentävien, sisäisesti epäitsenäisten prosessien ulkonainen itsenäistyminen jatkuu määrättyyn kohtaan saakka, niin niiden yhteys purkaantuu väkivaltaisesti esiin — liikepulana. Tavaraan sisältyvä vastakohta käyttöarvon ja arvon välillä, yksityistymisen, jonka samalla täytyy esiintyä välittömästi yhteiskunnallisena työnä, ja erikoisen konkreettisen työn välillä, joka samalla käy vain abstraktisesti yleisestä työstä, aineen henkilöllistymisen ja henkilöiden aineellistumisen välillä — tämä sisäinen ristiriita saa tavarametamorfoosin vastakohdissa kehittyneet liikuntomuotonsa. Näihin muotoihin sisältyy siis pulien mahdollisuus, mutta myöskin ainoastaan mahdollisuus. Tämän mahdollisuuden kehittyminen todellisuudeksi vaatii koko joukon

suhteita, joita yksinkertaisen tavarankiertokulun kannalta ei vielä ensinkään ole olemassakaan.⁷³⁾

Tavarankiertokulun välittäjänä saa raha kiertokulkuvälineen tehtävän.

b) Rahan kiertokulku.

Se muodonvaihdos, jossa työntuotteiden aineenvaihdos, T — R — T, tapahtuu, edellyttää, että sama arvo tavarana muodostaa prosessin alkukohdan ja tavarana palaa samaan kohtaan. Tämä tavaroiden liike on siis kiertokulkua. Toiselta puolen sama muoto tekee rahan kiertokulun mahdolliseksi. Sen tuloksena on rahan alituinen eteneminen alkukohdasta, ei sen palaaminen siihen. Niin kauan kuin myyjä pitää kiinni tavaransa muuttuneesta muodosta, rahasta, on tavara ensimmäisen metamorfoosin tilassa eli on kulkenut ainoastaan ensimmäisen puolen kierrostaan. Jos prosessi: myydä ostakseen, on päättynyt, niin on myöskin raha jälleen siirtynyt pois alkuperäisen omistajansa käsistä. Kun liinakankaan kutoja, ostettuaan raamatun, myy uudelleen liinakangasta, palaa tosin raha myöskin takaisin hänen käsiinsä. Mutta se ei palaa 20 ensimmäisen liinakangaskyynärän kierron johdosta, joka päinvastoin on rahan siirtänyt liinakankaan kutojan käsistä raamatunmyyjän käsiin. Se palaa takaisin ainoastaan siten, että sama kiertoprosessi uuteen tavaraan nähden uudistuu eli kerrotaan, ja päättyy nyt niinkuin silloinkin samaan tulokseen. Se liikuntomuoto, jonka tavarankiertokulku välittömästi rahalle antaa, on siis rahan alituista etenemistä alkukohdasta, siirtymistä tavaranomistajan käsistä toisen omistajan käsiin eli rahan kiertokulkua (Umlauf, currency, cours de la monnaie).

Rahan kiertokulussa uudistuu alati sama yksitoikkoinen pro-

⁷³⁾ Vrt. huomautuksiani James Mill'istä, Zur Kritik etc. ss. 74—76. Tässä on kaksi ekonomistien apologetiikan (puolustelun) metodeille luonteenomaista kohtaa. Ensiksikin tavarankiertokulun ja välittömän tuotteidenvaihdon yhdensamaistuttaminen sen kautta, että niiden eroavaisuudet yksinkertaisesti jätetään huomioonottamatta. Toiseksi yritys kieltää kapitalistisen tuotantoprosessin ristiriitaisuudet hajoittamalla sen tuotantotekijöiden suhteet niiksi yksinkertaisiksi suhteiksi, jotka johtuvat tavarankiertokulusta. Mutta tavarantuotanto ja tavarankiertokulku ovat ilmiöitä, jotka kuuluvat mitä erilaisimpiin tuotantotapoihin, joskin eri laajuisuina ja eri kantavuudella. Jos tuntee vain näille tuotantotavoille yhteiset tavarankiertokulun abstraktiset yleiskäsitteet, ei vielä tunne niiden differentia specifica (yksityiskohtaisia eroavaisuuksia) eikä siis voi niitä arvostella. Kansantaloustiedettä lukuunottamatta ei missään tieteessä siinä määrin ratsasteta loppuunkuluneilla alkeellisilla sananparsilla. Esim. J. B. Say on kylläksi rohkea lausuakseen lopullisen tuomion puolesta, kun hän tietää, että tavara on tuote.

sessi. Tavara on aina myyjällä, raha aina ostajalla, ostovälineenä. Se on ostovälineenä sen kautta, että siinä tavaran hinta todellistuu. Tämän tehdessään raha siirtää tavaran myyjältä ostajalle, samalla kuin se itse etenee ostajalta myyjälle, uudistaakseen saman prosessin tavaran suhteen. Se että tämä rahan liikunnan yksipuolinen muoto johtuu tavaran liikunnan kaksinaisesta muodosta, on seikka, jotka ei ole selvästi nähtävissä. Jo tavaran kiertokulun luonne viittaa päinvastaiseen. Tavaran ensimmäinen metamorfoosi näyttää, ei ainoastaan rahan liikkeeltä, vaan myöskin sen omalta liikkeeltä, mutta sen toinen metamorfoosi näyttää ainoastaan rahan liikkeeltä. Ensimmäisellä kiertonsa puoliskolla vaihtaa tavara rahan kanssa paikkaa. Samalla myöskin sen käyttöasu poistuu kiertokulun piiristä kulutuksen piiriin.⁷⁴⁾ Sen arvoasu eli rahatoukka tulee sen sijaan. Kierto-piirinsä toista puolta ei se enää kulje omissa luontoiskuoresaan, vaan kultakuoreessa. Liikkeen yhtenäinen jatkuminen jää siis kokonaan rahan puolelle, ja sama liike, joka tavaraan nähden sisältää kaksi vastakkaista prosessia, sisältää rahan omana liikkeenä aina saman prosessin, sen paikanvaihdon alati uuden tavaran kanssa. Tavaran oma muodonvaihdos ei siis näytä aiheuttavan tavarankiertokulun tulosta, tavaran korvaamista toisella, vaan rahan toiminta kiertokulkuvälineenä, joka panee itsessään liikkumattomat tavarat kiertämään, siirtää ne toiselta, jolle ne ovat ei-käyttöarvoja, toiselle, jolle ne ovat käyttöarvoja, aina oman kulkunsa vastaiseen suuntaan. Alati se poistaa tavarat kiertokulun piiristä, astuessaan aina niiden kiertopaikkaan ja edetessään siten omasta lähtökohdastaan. Vaikka rahan liike siis on vain tavarankiertokulun ilmaisu, näyttää päin vastoin tavarankiertokulku vain rahan liikkeen tulokselta.⁷⁵⁾

Toiselta puolen on rahalla kiertokulkuvälineen tehtävä vain sen tähden, että se on tavaroiden itsenäistynyt arvo. Sen liike kiertokulkuvälineenä on siis itse teossa vain tavaroiden omaa muotoliikettä. Tämän liikkeen täytyy sen tähden myöskin aistimilla havaittavasti kuvastua rahan kiertokulussa. Niin muuttaa esim. liinakangas tavaramuotonsa ensiksi rahamuodokseen. Sen ensimmäisen metamorfoosin T — R:n viimeinen ääri, rahamuoto, tulee sitten sen viimeisen metamorfoosin R — T:n ensimmäiseksi ääreksi, sen jälleen vaihtamiseksi raamattuun. Mutta kumpikin näistä

⁷⁴⁾ Vaikkapa tavara myytäisiinkin yhä uudestaan ja uudestaan, ilmiö, jota emme vielä toistaiseksi tunne, joutuu se viimeisen lopullisen myynnin kautta pois kiertokulun piiristä kulutuksen piiriin palvelukseen täällä elintarpeena tahi tuotantovälineenä.

⁷⁵⁾ „Sillä (rahalla) ei ole muuta liikettä kuin mihinkä sen tuotteet saattavat“. (Le Trosne, m. t. s. 885.)

kahdesta muodonvaihdoksesta tapahtuu tavarän ja rahan vaihtamisen, niiden molemminpuolisen paikanvaihdon kautta. Samat rahat, jotka joutuvat myyjän käsiin tavarän irtaantuneena asuna, lähtevät niistä tavarän absoluuttisesti luovutuskykyisenä asuna. Ne vaihtavat kahdesti paikkaa. Liinakankaan ensimmäinen metamorfoosi vie nämät rahat kutojan taskuihin, toinen tuo ne sieltä ulos. Saman tavarän molempia päinvastaisia muodonvaihdoksia kuvastaa siis rahan kaksi kertaa tapahtuva paikanvaihto päinvastaisiin suuntiin.

Jos sitä vastoin tapahtuu vain yksipuolisia tavarametamorfooseja, pelkkiä myyntejä tahi pelkkiä ostoja, kummin tahansa, niin vaihtaa sama raha myöskin vain yhden kerran paikkaansa. Sen toinen paikanvaihto esittää aina toista tavarametamorfoosia, tavarän muuttumista rahasta tavaraksi. Samojen rahojen usein uudistuvissa paikanvaihdoksissa ei kuvastu vain yhden ainoan tavarän metamorfoosisarja, vaan myöskin koko tavaramaailman lukemattomat toisiinsa kietoutuneet metamorfoosit. Muutoin on itsestään ymmärrettävää, että kaikki tämä pitää paikkansa vain tässä käsiteltyyn yksinkertaisen tavarankiertokulun muotoon nähden.

Kiertokulkunsa ensi askeleella, ensimmäisessä muodonvaihdoksessaan, joutuu jokainen tavara pois kiertokulusta, johon alati uusi tavara tulee sijaan. Sitä vastoin raha kiertokulkuvälineenä oleksii alituisesti kiertokulun piirissä ja ajelehtii siinä alati. Herää siis kysymys, kuinka paljo rahaa kiertokulku alati nielee.

Jokaisessa maassa tapahtuu joka päivä lukuisia, yhdenaikaisia ja siis paikallisesti rinnatusten kehittyviä yksipuolisia tavarametamorfooseja, eli toisia sanoen pelkkiä myyntejä toiselta ja pelkkiä ostoja toiselta puolen. Hintojensa kautta ovat tavarat jo asetetut määrättyjen kuviteltujen rahamäärien kanssa yhtäläisiksi. Kun nyt tässä puheena ollut välitön kiertokulun muoto aina asettaa tavarän ja rahan ruumiillisesti vastakkain, toisen myynnin kohtioon, toisen oston päinvastaiseen kohtioon, määrää jo tavaroiden hintojen summa sen kiertokulkuvälineiden paljouden, minkä tavaramaailman kiertokulkuprosessi vaatii. Todellisuudessa esittääkin raha vain tosioloisessa muodossa sen kullän paljoutta, minkä tavaroiden hintojen summa jo aatteellisessa muodossa on ilmaissut. On siis itsestään selvää, että nämä summat ovat yhtä suuret. Me tiedämme kuitenkin, että kun tavaroiden arvot pysyvät samoina, niiden hinnat vaihtelevat itse kullän (raha-aineen) arvon vaihtelun mukaan, nousevat samassa suhteessa kuin se laskee ja laskevat samassa kuin se nousee. Yletköön tahi aletköön tavaroiden hintojen summa, kiertävän rahan määrän täytyy samassa määrässä suureta tai pienetä. Kiertokulkuvälineiden määrän muuttuminen johtuu tällöin tosin

rahasta itsestään, mutta ei sen tehtävästä kiertokulkuvälineenä, vaan sen tehtävästä arvonmittana. Tavaroiden hinta muuttuu ensin käännettyssä suhteessa rahan arvon muuttumiseen ja sitten muuttuu kiertokulkuvälineiden määrä suorassa suhteessa tavaroiden hinnan muuttumiseen. Aivan sama ilmiö voitaisiin todeta, jos esim. kullan arvo ei alenisi, vaan hopea olisi sen sijassa arvonmittana, tahi jos hopean arvo ei ylenisi, vaan kulta syrjäyttäisi sen arvonmitan tehtävästä. Edellisessä tapauksessa pitäisi hopeaa olla kiertämässä enemmän kuin aikaisemmin kultaa, jälkimäisessä vähemmän kultaa kuin ennen hopeaa. Kummassakin tapauksessa olisi raha-aineen arvo, s. o. sen tavaroiden arvo, joka toimii arvojen mittana, muuttunut, ja siis muuttunut tavaroiden hintailmaisuus ja sen kiertävän rahan määrä, jossa nämä hinnat todellistuvat. Olemme nähneet, että tavaroiden kiertokulun piirissä on aukko, josta kulta (hopea, lyhyesti sanoen raha-aine) pääsee siihen määrätynarvoisena tavarana. Tämä arvo on edellytetty rahan toiminnassa arvonmittana, siis hinnan määräämisessä. Jos nyt esim. itse arvonmitan arvo alenee, niin näkyy tämä lähinnä niiden tavaroiden hinnan muuttumisessa, jotka jalojen metallien tuotantolähteillä vaihdetaan niihin tavaroina. Etenkin vähemmän kehittyneissä porvarillisen yhteiskunnan oloissa arvostetaan suuri osa muita tavaroita vielä pitkät ajat arvonmitan nyt pelkästään kuvitelluksi tulleen, vanhentuneen arvon mukaisesti. Sillä välin tartuttaa toinen tavara arvosuhteellaan toisen, tavaroiden kulta ja hopeahinnat tasaantuvat vähitellen niiden omien arvojen määräämiä suhteita vastaviksi, kunnes viimein kaikki tavaroiden arvot arvostetaan rahametalin uuden arvon mukaisesti. Tätä tasaantumisilmiötä seuraa jalojen metallien jatkuva lisääntyminen sen kautta, että niitä virtaa niihin välittömästi vaihdettujen tavaroiden korvaukseksi. Siis samassa määrässä kuin tavarat yhä yleisemmin saavat aikaistut hintansa eli niiden arvot määrätään metallin uuden, alenneen ja määrättyyn kohtaan saakka jatkuvasti alenevan arvon mukaan, on aina niiden todellistuttamiseen välttämätön lisäämäärä tätä metallia varalla. Kun huomio kiinnitettiin yksipuolisesti uusien kullan- ja hopeanlähteiden löytämisestä seuranneihin seikkoihin, johti se 17:llä ja etenkin 18:lla vuosisadalla siihen harhaanviepään johtopäätökseen, että tavaroiden hinnat olivat nousseet, koska kiertokulkuvälineinä oli enemmän kultaa ja hopeaa kuin ennen. Seuraavassa edellytetään kullan arvo määrättyksi, niinkuin se hinnan arvostamishetkellä todella onkin.

Tällä edellytyksellä määrää siis kiertokulkuvälineiden paljouden todellistuttavain tavaroiden hintojen summa. Jos vielä oletamme, että kunkin tavaralajin hinta on määrätty, niin riip-

puu tavaroiden hintojen summa ilmeisesti kiertämässä olevien tavaroiden määrästä. Ei tarvitse päättänsä puhkaista ymmärääkseen, että kun nelikko vehnää maksaa 2 puntaa, 100 nelikkoa maksaa 200 puntaa, 200 nelikkoa 400 puntaa j. n. e., että siis rahan määrän, joka myynnissä vaihtaa paikkaa vehnän kanssa, pitää kasvaa vehnän määrän mukaan.

Kun tavaroiden paljous oletetaan määrätyksi, lisääntyy ja vähenee kiertävän rahan määrä tavaroiden hinnanvaihtelujen mukaan. Se nousee tahi laskee, sen tähden että tavaroiden hintojen summa niiden hinnanvaihtelun mukaan lisääntyy tahi vähenee. Tällöin ei ole suinkaan välttämätöntä, että kaikkien tavaroiden hinnat yht'aikaa nousevat tahi laskevat. Jos vissi määrä tärkeimpiä tavaroita hinnaltaan kallistuu tahi halpenee, on siinä riittävä syy korottamaan tahi alentamaan kaikkien liikkeessä olevien tavaroiden todellistutettavaa hintojen summaa ja siis saattamaan enemmän tahi vähemmän rahaa liikkeeseen. Vaikutus kiertokulkuvälineiden määrään on sama, kuvastakoonpa tavaroiden hintojen vaihtelu todellista arvovaihtelua tahi vain markkinahintojen muuttumista.

Ottakaamme joku määrä toisistaan riippumattomia, yhdenaikaisia ja siten rinnakkaisia myyntejä eli osittaisia metamorfooseja, esim. 1 vehnänelikon, 20 liinakangaskyynärän, 1 raamatun ja 4 viinagallonin metamorfoosit. Jos kunkin tavarain hinta on 2 puntaa, todellistutettava hintojen summa siis 8 puntaa, niin täytyy kiertämässä olla 8 punnan kokoinen rahamäärä. Mutta jos nämä tavarat ovat jäsenenä meille tunnetussa metamorfoosisarjassa: 1 nelikko vehnää — 2 puntaa — 20 kyyvärää liinakangasta — 2 puntaa — 1 raamattu — 2 puntaa — 4 gallonia paloviinaa — 2 puntaa, niin saattaa 2 puntaa nämä eri tavarat kiertämään toisen toisensa perästä samalla kuin ne todellistuttavat niiden hinnat toisen toisensa jälkeen ja siis myöskin hintojen summan 8 puntaa, joutuakseen lopulta viinanpolttajan taskuun. Ne tekevät neljä kierrosta. Tämä samojen rahojen uusiintunut paikanvaihto vastaa tavarain kaksinkertaista muodonvaihdosta, sen liikettä kahden vastakkaisen kierronasteen kautta ja eri tavaroiden metamorfoosien kokoonsulautumista.⁷⁶⁾ Ne toisensa vastaiset ja toisiaan täydentävät asteet, joissa tämä prosessi kehittyy, eivät voi olla rinnakkaisia, vaan voivat ainoastaan ajallisesti seurata toisiaan. Ajanosat ovat siis prosessin

⁷⁶⁾ „Ne ovat tuotteet, jotka panevat sen (rahan) liikkeeseen ja kiertämään . . . Sen (nim. rahan) liikkeen nopeus korvaa sen määrää. Kun niin tarvitaan, kulkee se kädestä käteen hetkeksikään pysähtymättä.“ (Le Trosne, m. t. ss. 915, 916.)

kestämisaajan mittana, eli samojen rahojen kiertojen luku määrättyinä aikana mittaa rahankierron nopeuden. Olettakaamme, että mainittujen neljän tavaran kiertokulkuprosessi kestää esim. yhden päivän. Silloin on todellistuttava hintojen summa 8 puntaa, samojen rahojen kiertojen luku päivän kuluessa 4, ja kiertävän rahan määrä 2 puntaa, eli kiertokulkuprosessin tiettyä ajanosana:

tavaroiden hintojen summa
samannimisten rahojen kiertojen lukumäärä = kiertokulkuväli-

neenä olevan rahan määrä. Tämä laki pitää yleisesti paikkansa. Jonkun maan kiertokulkuprosessi määrättyinä ajanjaksona sisältää tosin toiselta puolen useita erillään olevia, yhdenaikaisia ja paikallisesti rinnakkain tapahtuvia myyntejä (ja ostoja) eli osametamorfooseja, joissa samat rahat vain kerran vaihtavat paikkaa eli tekevät vain yhden kiertoliikkeen, toiselta puolen useita osittain rinnakkaisia, osaksi toisiinsa sulautuvia useampi- tai vähempijäsenisiä metamorfoosisarjoja, joissa samat rahat tekevät lukuisampia tai harvempia kiertoliikkeitä. Kaikkien kiertokulussa olevien samannimisten rahojen kiertoliikkeiden kokonaisluvusta saa kuitenkin selville yksityisen rahan kiertoliikkeiden keskimääräisen luvun eli rahankierron keskinopeuden. Sen rahan paljouden, joka esim. päivittäisen kiertokulkuprosessin alkaessa siihen heitetään, määrää luonnollisesti samanaikaisesti ja rinnatusten kiertävien tavaroiden hintojen summa. Mutta itse prosessissa tulevat rahat niin sanoaksemme vastuunalaisiksi toinen toisestaan. Jos yhden kiertonopeus kiihtyy, hidastuu toisen, tai tulee se sysätyksi pois koko kierron piiristä, kun tässä on tilaa vain sellaiselle kultamäärälle, että se yhden rahan kiertojen keskiluvulla kerrottuna on yhtä kuin todellistuttava hintojen summa. Jos rahojen kiertoliikkeiden lukumäärä siis kasvaa, niin niiden kiertävä paljous vähenee. Jos niiden kiertoliikkeiden lukumäärä pienenee, niin kasvaa niiden paljous. Koska sen rahan määrä, joka voi olla kiertokulkuvälineenä, keskinopeuden ollessa tunnettuna, on määrätty, on siis esim. vain heitettävä vissi määrä punnan seteleitä kiertokulkuun, jotta tungettaisiin yhtä monta puntaa kovaa rahaa siitä ulos, tempu, jonka kaikki pankit sängen hyvin tuntevat.

Samoin kuin rahan kiertokulku asiaa yleensä katsoen kuvastaa vain tavaroiden kiertokulkuprosessia, s. o. niiden kiertoliikettä vastakkain kulkevien metamorfoosien kautta, kuvastaa rahankierron nopeus tavaroiden muodonvaihdoksen nopeutta, metamorfoosisarjojen yhtämittaista toisiinsa tarttumista, aineenvaihdon nopeutta, tavaroiden nopeaa häviämistä kiertokulun pii-

ristä ja niiden yhtä nopeaa korvautumista uusilla tavaroilla. Rahankierron nopeudessa ilmenee siis vastakkaisten ja toisiaan täydentävien kehitysasteiden juokseva yhteys, käyttömuodon vaihtuminen arvomuodoksi ja arvomuodon takaisin vaihtuminen käyttömuodoksi, eli myynnin ja oston molemmat prosessit. Sitä vastoin rahankierron hidastumisessa ilmenee näiden prosessien eroaminen ja itsenäistyminen toisiinsa nähden, muodonvaihdon ja siis aineenvaihdon pysähtyminen. Kiertokulusta itsestään ei tietysti voi nähdä, mistä tämä pysähtyminen johtuu. Siitä näkyy vain itse ilmiö. Tavallinen yleisö, joka rahankierron hidastuessa näkee rahaa harvemmin ilmaantuvan ja katoavan kaikissa kohden kiertokulun piiriä, helposti selittää tämän ilmiön johtuvan kiertokulkuvälineiden puutteesta. ⁷⁷⁾

Kiertokulkuvälineenä olevan rahan kokonaismäärän kunakin ajanhetkenä määrää siis toiselta puolen kiertämässä olevan tavaramaailman hintojen summa, toiselta puolen tavaroiden vastakkaisten kiertokulkuprosessien hitaampi tai nopeampi kehitys, josta riippuu, kuinka monennen osan mainitusta hintojen summasta samat rahat voivat todellistuttaa. Mutta tavaroiden hin-

⁷⁷⁾ „Koska raha on . . . yleinen osto- ja myyntiväline, on jokainen, jolla on jotakin myytävänä, mutta ei löydä sille ostajaa, heti valmis ajattelemaan, että rahan puute valtakunnassa tai maakunnassa on syynä siihen, etteivät hänen tavaransa mene; ja niin on yleisenä huutona rahan puute; tämä on kuitenkin suuri erehdys . . . Mitä tämä väki tahtoo, joka huutaa rahaa? . . . Maanviljelijä valittaa . . . hän luulee, että jos maassa olisi enemmän rahaa, saisi hän hyvän hinnan tavaroistaan . . . Siispä hän ei näytä olevan vailla rahaa, vaan hyvää hintaa jyvistään ja elukoistaan, jotka hän tahtoo myydä, mutta ei voi . . . miksei hän voi saada hintaa? . . . 1) Joko on maassa niin paljo viljaa ja elukoita, että useimmat, jotka tulevat markkinoille, tahtovat välttämättä myydä samoin kuin hänkin ja vain harvat ostaa, tai 2) tavallinen vienti muihin maihin puuttuu . . . tai 3) kulutus vähenee, niinkuin silloin kun ihmiset köyhtymisen takia eivät käytä yhtä paljo taloudestaan kuin he aikaisemmin tekivät, jonka tähden se ei ole erityisesti rahan lisääntyminen, joka yleensä aiheuttaisi menekkiä maanviljelijän tavaralle, vaan jonkun sellaisen syyn poistaminen, joka varmasti rasittaa markkinoita. Kauppias ja ostaja tarvitsevat rahaa samalla tavalla, s. o. heillä puuttuu menekkiä niille tavaraille, joilla he tekevät kauppaa, sentähden että markkinat lamautuvat . . . kansa ei koskaan menesty paremmin kuin silloin kun rikkauudet kiitävät kädestä käteen.“ (Sir Dudley North, Discourses upon Trade, Lontoo, 1691, s. 11—15 eri k.) Herrenschwand'in kaikki huijaukset perustuvat siihen, että tavarun luonnosta johtuvat ja siten tavarun kiertokulussa ilmenevät ristiriitaisuudet voidaan poistaa kiertokulkuvälineitä lisäämällä. Siitä, että kansan käsitys, jonka mukaan pysähdykset tuotanto- ja kiertokulkuprosessissa ovat seurauksena kiertokulkuvälineiden puutteesta, on harhaanviepä, ei muutoin suinkaan päinvastoin seuraava, ettei todellinen kiertokulkuvälineiden puute, esim. seurauksena virallisista puoskaromisista „kiertokulun järjestämisessä“, voi puolestaan synnyttää pysähdyksiä.

tojen summa riippuu kunkin tavaralajin sekä määrästä että hinnasta. Nämä kolme tekijää: hintojen liike, kiertävä tavaramäärä ja vihdoin rahan kiertonopeus voivat kuitenkin vaihdella eri suuntiin ja eri suhteissa, ja todellistutettava hintojen summa sekä siitä riippuva kiertokulun välineiden määrä voi siis olla hyvin monellisissa suhteissa näihin tekijöihin. Luettelemme tässä ainoastaan ne, jotka tavaranhintojen historiassa ovat tärkeimmät.

Tavaranhintojen ennallaan pysyessä voi kiertokulkuvälineiden määrä kasvaa, kun kiertävien tavaroiden määrä lisääntyy tahi rahan kiertonopeus vähenee tahi molemmat seikat yhtäaikaa vaikuttavat. Päinvastoin voi kiertokulkuvälineiden määrä vähetä tavaroiden määrän vähetessä tahi kiertonopeuden lisääntyessä.

Tavaranhintojen yleisesti noustessa voi kiertokulkuvälineiden määrä jäädä samaksi, jos kiertävien tavaroiden määrä samassa suhteessa vähenee, missä niiden hinta nousee tahi rahan kiertonopeus yhtä nopeasti lisääntyy kuin hinta kohoaa, samalla kuin kiertävä tavaramäärä jää samaksi. Kiertokulkuvälineiden määrä voi vähetä, kun tavaramäärä vähenee tahi kiertonopeus lisääntyy nopeammin kuin hinnat.

Tavaranhintojen yleisesti laskiessa voi kiertokulkuvälineiden määrä jäädä samaksi, jos tavaramäärä kasvaa samassa suhteessa kuin sen hinta laskee tahi rahan kiertonopeus vähenee samassa suhteessa kuin hinnat. Se voi kasvaa, kun tavaramäärä kasvaa tahi kiertonopeus vähenee nopeammin kuin tavaranhinnat laskevat.

Näiden eri tekijäin vaihtelut voivat tasoittaa toisensa, niin että huolimatta niiden alituisesta epävakaisuudesta tavaranhintojen todellistutettava kokonaissumma ja samoin kiertävä rahamäärä jäävät samoiksi. Sen tähden on, etenkin jos pidetään silmällä pitkänpuoleisia ajanjaksoja, kiertävän rahamäärän keskipaljous jokaisessa maassa paljoo pysyväisempi ja, lukuun ottamatta pahoja häiriöitä, joita ajoittain johtuu tuotanto- ja kauppapulista, harvemmin itse rahan arvon muuttumisesta, poikkeukset tästä keskipaljoudesta paljon vähäisempiä kuin ensi silmäyksellä luulisi voitavan odottaa.

Se laki, että kiertävien tavaroiden hintojen summa ja rahan kierron keskinopeus määräävät kiertokulkuvälineiden paljouden,⁷⁶⁾

⁷⁶⁾ „Vaaditaan vissi paljous ja suhde rahaa jonkun kansakunnan kaupankäyntiä varten, suurempi tai pienempi määrä vahingoittaisi sitä. Aivan samoin kuin tarvitaan vissi määrä kuparirahaa (farthings) pienessä vähittäiskaupassa hopearaban vaihtamiseen, ja myöskin sellaisiin maksuihin, joita ei voida suorittaa pienimmillä hopearahoilla. Samoin kuin kuparirahain lukumäärä, jota kauppa vaatii, riippuu ostajien luvusta ja heidän ostojensa lukuisuudesta, ja samoin, vieläpä pääasiallisesti, pieninten hopearahain arvosta; samalla tapaa rahan (kullan ja hopean) määrä, joka vaaditaan meidän kauppaemme varten, riippuu niinikään vaihtotoimitusten

voidaan ilmaista myöskin siten, että kun tavaroiden arvosumma on määrätty ja niiden metamorfoosien keskinopeus on määrätty, kiertävän rahan tahti raha-aineen määrä on riippuvainen sen omasta arvosta. Siihen harhaluuloon, että päinvastoin kiertokulkuvälineiden paljous määräisi tavarain hinnat ja että maassa olevan raha-aineen paljous määräisi kiertokulkuvälineiden paljouden,⁷⁹⁾ ovat sen ensimmäiset kannattajat johtuneet siitä tyyrystä oletuksesta, että tavarat ovat ilman hintaa ja raha ilman arvoa joutuessaan kiertokulkuprosessiin, jossa sitten joku vissi osa tavarain hinnasta vaihtuu vissiin osaan metallivuorta.⁸⁰⁾

luvusta ja maksujen suuruudesta.“ (William Petty, *A Treatise on Taxes and Contributions*. Lontoo, 1667, s. 17. Humeen teoriaa puolusti J. Steuartia ja muita vastaan A. Young teoksessaan „*Political Arithmetick*“, Lontoo, 1774, jossa on erityinen luku: *Prices depend on quantity of money*, s. 112 ss.) Minä huomautan teoksessa „*Zur Kritik j. n. e.*“, s. 149: „Kysymyksen kiertävän rahan määrästä hän (A. Smith) jätettiin sivuuttaa käsitellessään rahaa aivan väärin pelkkänä tavarana.“ Tämä pitää kuitenkin paikkansa vain silloin kuin A. Smith käsittelee rahaa „viran puolesta“. Tilapäisesti hän kuitenkin, esim. arvostellessaan aikaisempia kansantaloudellisia järjestelmiä, sanoo oikein: „Rahan paljouden kussakin maassa määrää niiden tavaroiden arvo, jotka sen avulla ovat joutuneet kiertämään... Vuosittain ostetun ja myydyin tavarain arvo jossakin maassa vaatii vissin määrän rahaa kuljettamaan ja jakamaan tavarain niiden varsinaisille kuluttajille, eikä se voi käyttää suurempaa määrää. Kiertokulkukanava vetää itseensä summan, joka riittää sen täyttämiseen, eikä se koskaan voi ottaa enempää.“ (*Wealth of Nations*, k. IV, luk. I.) Samoin alottaa A. Smith teoksensa viran puolesta yleistämällä työnjakoa. Myöhemmin, viimeisessä kirjassa valtion tulojen lähteistä, uudistaa hän satunnaisesti opettajansa A. Fergusonin lausunnon työnjakoa vastaan.

⁷⁹⁾ „Tavaroiden hinnat nousevat varmasti jokaisessa kansassa sikäli kuin kulta ja hopea lisääntyy kansan keskuudessa; ja siis missä kulta ja hopea kansassa vähenee, täytyy kaikkien tavaroiden hintojen laskea samassa suhteessa kuin raha vähenee.“ (Jacob Vanderlint, *Money answers all Things*. Lontoo, 1734, s. 5.) Lähempi vertailu Vanderlintin ja Hume'n „*Essays*ien“ välillä ei jätä vähintäkään epäilystä siitä, että Hume tunsikin ja käytti hyväkseen V:n muutoin huomattavaa kirjaa. Sen mieltä, että kiertokulkuvälineiden paljous määrää hinnat, tapaa myöskin Barbonilla ja vielä paljoa vanhemmilla kirjailijoilla. „Mitään haittoja“, sanoo Vanderlint, „ei voi syntyä rajoittamattomasta kaupasta, mutta hyvinkin suuria etuja... sillä kansan puhtaan rahan varasto vähenee sen kautta, jonka estämistä suojelustullit ja tuontikiellot tarkoittavat, ja siten ne kansat, jotka saavat rahat, saavat varmasti nähdä kaikkien tavaroiden hintojen nousevan. Ja... meidän tehdastavaramme ja muut tavaramme tulevat pian niin halvoiksi, että ne jälleen kääntävät kauppabilanssin meidän eduksemme ja siten hankkivat rahat meille taas takaisin.“ (m. t. s. 44.)

⁸⁰⁾ On itsestään selvää, että jokainen yksityinen tavaralaji hintansa kautta on kaikkien kiertävien tavaroiden hintojen summan ale. Mutta on aivan käsittämätöntä, kuinka keskenään yhteismitattomien käyttöarvojen pitäisi kaiken kaikkineen vaihtua jossakin maassa olevaan kulta- tahti hopeamäärään. Jos tavaramaailma kuvitellaan yhdeksi ai-

c) Lyöty raha. Arvomerkki.

Rahan toiminnasta kiertokulkuvälineenä johtuu sen osa lyötynä rahana. Tavaroiden hinnassa eli rahanimisessä esitetyn ajatellun painomäärän kultaa täytyy kiertokulussa kohdata näitä tavaroita samannimisenä kultakappaleena eli lyötynä rahana. Samoin kuin hintojen mitta-asteikon vahvistaminen, kuuluu myöskin rahan lyöminen valtion tehtäviin. Niissä erilaisissa kansallispuivuissa, joihin kulta ja hopea lyötynä rahana ovat puetu, mutta jotka ne maailmanmarkkinoilla riisuvat pois, näkyy erotus tavarain kiertokulun sisäisten eli kansallisten piirien ja sen yleisen maailmanmarkkinapiirin välillä.

Rahaksi lyöty ja harkoissa oleva kulta eroavat toisistaan alkuaan siis vain ulkomuodoltaan, ja kultaa voi aina muuttaa muodosta toiseen.⁸¹⁾ Mutta tie rahapajasta pois päin on samalla

noaksi yhteistavaraksi, jossa kukin tavara on vain yhtenä osana, minä hyvänsä, niin saadaan tämä ihana laskuesimerkki: yhteistavara = x sentneriä kultaa, tavara $A =$ joku osa yhteistavarasta = sama osa x sentneristä kultaa. Tämän sanookin rehellisesti Montesquieu: „Jos vertaa sen kullan ja hopean määrää, joka maailmassa on, niiden tavaroiden määrään, jotka siinä ovat, niin on varma, että kukin yksityinen tuote tahi tavara voidaan verrata vissiin jalojen metallien määrään. Olettakaamme, ettei olisi kuin yksi tuote tahi tavara maailmassa, tahi ettei olisi kuin yksi ainoa, jota kaupataan, ja että se jakaantuisi samoin kuin raha: määrätty osa tavaraa vastaisi yhtä suurta osaa rahamäärästä, puolet toisesta puolta toisesta j. n. e. . . . tavaroiden hinnan muodostuminen riippuu aina viime kädessä tavaroiden kokonaismäärän suhteesta rahamerkkien kokonaismäärään.“ (Montesquieu, m. t. III, s. 12, 13.) Siitä kuinka tätä teoriaa edelleen kehittivät Ricardo, hänen oppilaansa James Mill, Lord Overstone y. m., vrt. Zur Kritik j. n. e. ss. 140—146 ja s. 150 ss. Herra J. St. Mill ymmärtää eklektisen (valikoivan) logiikkansa avulla, jossa hän on niin taitava, olla samaa mieltä kuin hänen isänsä J. Mill ja samalla kertaa piinivastaista mieltä. Jos vertaa sisällystä hänen kokoomusteoksessaan „Princ. of Pol. Econ.“ esipuheeseen (ensimmäisessä painoksessa), jossa hän julistaa itsensä nykyajan Adam Smith'iksi, niin eipä tiedä, mitä enemmän ihmettelisi, lapsellisuutta miehessä vaiko yleisössä, joka uskossa ja totuudessa otti hänet kaupassa Adam Smith'istä, johon hän suhtautuu samoin kuin esim. kenraali Williams Kars von Kars Wellington'in herttuaan. Herra J. St. Mill'in alkuperäiset tutkimukset kansantaloustieteen alalla, jotka eivät ole laajoja eivätkä sisällyksikkäitäkään, tapaa kaikki järjestään hänen 1844 ilmestyneessä kirjoituksessaan: Some Unsettled Questions of Political Economy. Locke sanoo suoraan, että yhteyttä on kullan ja hopean arvottomuuden ja niiden arvon määräämisen välillä niiden paljouden mukaan. „Kun on yhdytty panemaan kullalle ja hopealle kuviteltu arvo, niin näissä metalleissa kysymykseen tuleva sisäinen arvo ei ole muuta kuin niiden paljous.“ Some Considerations j. n. e. 1691, Works, pain. 1777, n. II, s. 15.

⁸¹⁾ Luonnollisesti ei minun tarkoitukseeni kuulu käsitellä yksityiskohtia sellaisia kuin lyöntivero y. m. s. Esitettäköön kuitenkin vastoin romanttista sykofantiaa, Adam Müller'ia, joka ihailee sitä „suuremmoista

kulkua sulattoon. Kiertomatikallaan kuluvat näet kultarahat, toiset enemmän, toiset vähemmän. Kultanimen (Goldtitel) ja kultasubstanssin (Goldsubstanz), nimellisen pitoisuuden ja todellisen pitoisuuden eroamisprosessi alkaa. Samannimiset kultarahat tulevat eri arvoisiksi sentähden että niillä on eri paino. Kierto-kulkuvälineenä oleva kulta poikkeaa siitä kullasta, joka on hintojen mitta-asteikkona, ja lakkaa siten olemasta niiden tavaroiden todellisena vastikkeena, joiden hinnat se todellistuttaa. Tämän sekamelskan historia sisältää rahan historian keskiajalla ja uudella ajalla 18 vuosisadalle saakka. Kiertokulkuprosessin luontoisen taipumuksen muuttaa lyödyn rahan kultaolemus kultänäöksi eli lyöty raha sen virallisen metallipitoisuuden tunnusmerkiksi, tunnus-tavat uusimmatkin sen metallikuluminen määrää koskevat lait, joka demonetisoi kultakappaleen eli tekee sen laillisen kurssin mukaisesta rahasta käymättömäksi.

Kun itse rahankierto saattaa lyödyn rahan todellisen pitoisuuden eroamaan sen nimellisestä pitoisuudesta, sen metalliole-muksen sen toimivasta olemuksesta, sisältyy siihen salainen mahdollisuus korvata metalliraha sen lyödynä rahana toimiessa muusta aineesta tehdyillä merkeillä eli symbooleilla. Ne teknil-liset vaikeudet, jotka kohtaavat aivan pienten kullan — tahi hopean — paino-osien rahaksi lyömistä, ja se seikka, että al-kuaan halvemmat metallit ovat arvomittana, hopea kullan ja kupari hopean asemasta, ja siis kiertävät rahana sillä hetkellä, jolloin jalompi metalli syöksee ne valtaistuimelta, antavat histo-riallisen selityksen hopea- ja kuparimerkkien esiintymiselle kulta-rahaman sijaisina. Ne korvaavat kultaa niissä tavarainkiertokulun piireissä, joissa raha nopeimmin kiertää ja siis nopeimmin kuluu, s. o. joissa pieniä ostoja ja myyntejä lakkaamatta tapahtuu. Jotteivät nämä aseenkantajat vakiintuisi pysyväisiksi kullan sijai-siksi, määrätään laissa ne sangen alhaiset rajat, joissa niitä on pakko ottaa maksuksi kullan asemasta. Ne erikoiset piirit, joissa eri rahalajit kiertävät, koskettavat tietysti toinen toisensa

alittiutta⁴, jolla „Englannin hallitus lyö rahaa ilmaiseksi“, seuraava Sir Dudley North'in arvostelu: „Hopealla ja kullalla samoin kuin muillakin tavaroilla on vuoksensa ja luoteensa. Kun ne ovat tulleet Espanjasta . . . viedään ne Tower'iin ja lyödään rahaksi. Vähän ajan kuluttua tarvitaan kulta- tai hopeaharkkoja vientiä varten. Jollei niitä ole, vaan kaikki on lyöty rahaksi, mitä silloin on tehtävä? Sulatettava se uudestaan; siitä ei ole mitään vahinkoa, sillä rahaksi lyöminen ei maksa omistajalle mitään. Siten on kansaa narrattu ja pantu se maksamaan olkien palmikoitsemisesta aasien syötäväksi. Jos kauppiaan (North itse oli suurimpia kaup-piaita Kaarle II aikana) olisi maksettava rahaksi lyönnistä, ei hän olisi ilman pakottavaa syytä lähettänyt hopeaansa Tower'iiu; ja lyödyllä rahalla olisi aina suurempi arvo kuin lyömättömällä hopealla.“ (North, m. t. s. 18.)

alaa. Vaihtoraha ilmestyy kullaan ohelle pieninten kultarahojen murto-osien maksamista varten; kulta tunkeutuu alati vähittäiskierronkulkuaan, mutta yhtä alituisesti tulee se vaihtorahaan vaihdettaessa siitä poistunetuksi.⁸²⁾

Laki määrää mielivaltaisesti hopea- ja kuparimerkkien metallipitoisuuden. Ne kuluvat kiertokulussa vielä nopeammin kuin kultaraha. Niiden tehtävä rahana tulee siis todellisuudessa aivan riippumattomaksi niiden painosta, s. o. arvosta yleensä. Kullaan rahaolemus eroaa tässä kokonaan sen arvoaineesta. Verrattain arvottomat oliot, paperisetelit, voivat siis sen sijasta suorittaa rahan tehtäviä. Metallisissa rahamerkeissä on niiden pelkästään edustava (symboolinen) luonne vielä jonkun verran piilossa. Paperirahassa tulee se silminnähtäväksi. Nyt nähdään, että „ce n'est que le premier pas qui coûte.“^{*)}

Tässä on kysymys vain valtion paperirahasta, joka käy pakkokursseilla. Se kehittyy välittömästi metallirahan kierrosta. Luottoraha sitä vastoin edellyttää oloja, jotka meille yksinkertaisen tavarankiertokulun kannalta ovat aivan tuntemattomia. Sivumennen kuitenkin huomautettakoon, että samoin kuin varsinainen paperiraha saa alkunsa rahan toiminnasta kiertokuluvälineenä, luottorahalla ovat luonnolliset juurensa rahan toiminnassa maksuvälineenä.⁸³⁾

Valtio heittää kiertokuluprosessiin ulkoapäin paperiseteleitä, joihin niiden rahanimet, 1 punta, 5 puntaa j. n. e., ovat painetut. Mikäli ne todellakin ovat liikkeessä samannimisen

⁸²⁾ „Kun hopean määrä ei koskaan nouse suuremmaksi sitä määrää, mikä tarvitaan pienempiä maksuja varten, ei sitä voida koota riittävän paljoa suurempia maksuja varten . . . kullaan käyttäminen suuremmissa maksuissa tuo välttämättä siis mukanaan myös sen käyttämisen vähittäiskaupassa: ne joilla on kultaraha, antavat sitä pienistä ostoksista ja saavat takaisin ostetun tavaran kanssa erotuksen hopeassa; sillä tavoin se liika hopea, joka muutoin olisi vähittäiskaupiaan vastuksina, tulee vedetyksi ja jaetuksi yleiseen kiertokuluaan. Mutta kun on niin paljon hopeaa, että pienet maksut voidaan suorittaa sillä kullalla riippumatta, täytyy vähittäiskaupiaan ottaa hopeaa pienistä ostoksista ja sen täytyy välttämättömästi kokoontua hänen käsiinsä.“ (David Buchanan, Inquiry into the Taxation and Commercial Policy of Great Britain. Edinburgh, 1844, ss. 248, 249.)

^{*)} „Ainoastaan ensimmäinen askel maksaa.“

⁸³⁾ Finanssimandariini Wan-mao-in rohkeni esittää Taivaan Pojalle suunnitelman, joka peitetysti tähtäsi kiinalaisten valtioassignaattien muuttamiseen konvertoitaviksi (lunastettaviksi) pankkiseteleiksi. Assignaattikomitean kertomuksensa vuoden 1854 huhtikuulta saa hän asianmukaisen päänpesun. Saiko hän myöskin välttämättömän löylytyksen bambukepeillä; ei kerrota. „Komitea“, sanotaan kertomuksen lopussa, „on tarkasti punninnut hänen suunnitelmaansa ja havaitsee, että siinä kaikki tarkoittaa kauppiainden etua eikä mikään ole eduksi kruunulle.“ (Arbeiten

kultamäärän sijasta, kuvastuvat niiden liikkeessä vain itse rahan-kierron lait. Erikoisen paperikierron laki voi johtua vain sen edustussuhteesta kultaan. Ja tämä laki on yksinkertaisesti se, että paperirahan liikkeeseen laskeminen on rajoitettava siihen määrään, missä sen symbolisesti edustamaa kultaa (tahi hopeaa) todellakin täytyisi olla liikkeessä. Tosin vaihtelee alati se kultamäärä, jonka kiertokulun piiri voi niellä, vissin keskitason ylä- tai alapuolella. Kuitenkaan ei liikkeessä olevan välineen määrä määrättyssä maassa koskaan laskeudu alemmaksi vissiiä vähintä määrää, jonka käytäntö vakiinnuttaa. Se seikka, että tämä alin määrä muuttuu alati aineosiltaan, t. s. on kokoonpantu aina uusista kultakappaleista, ei luonnollisesti ensinkään muuta sen kokoa eikä sen pysyväistä liikettä kiertokulun piirissä. Sen sijalle voidaan siis asettaa paperisymboli. Jos sitä vastoin tänään kaikki kiertokulkua välittävät kanavat täytetään paperirahalla niin täyteen kuin ne voivat rahaa niellä, niin voivat ne tavarain kiertokulussa tapahtuvain muutosten johdosta olla huomenna liian täynnä. Kaikki mitat menettävät merkityksensä. Mutta jos paperin paljous lisääntyy yll määränsä, s. o. suuremmaksi sitä samannimisen kultarahan paljoutta, joka voisi olla liikkeessä, niin se, lukuun ottamatta sitä vaaraa, mikä johtuu paperirahaa kohtaavasta yleisestä epäluottamuksesta, yhtäkaikki edustaa tavaramaailmassa vain tämän omien sisäisten lakien määräämää kullan paljoutta, jota yksin se vain voikin edustaa. Jos paperiseteli-määrä esim. esittää 2 unssia kultaa 1:n asemesta, niin tulee todellisuudessa esim. 1 punta sanokaamme $\frac{1}{8}$ unssin rahanimeksi $\frac{1}{4}$ unssin asemesta. Vaikutus on sama kuin jos kulta olisi muuttunut hintojen mitana ollessaan. Samoja arvoja, joita aikaisemmin siis ilmaisi 1 punnan hinta, ilmaisee nyt 2 punnan hinta.

Paperiraha on kullan eli rahan merkki. Sen suhde tavarantarvoihin on vain siinä, että nämä ilmaistaan aatteellisesti samoilla kultamäärillä, joita paperisymboli havainnollisesti esittää. Ainoastaan sikäli kuin paperiraha edustaa kultamääriä, jotka samoin kuin

der Kaiserlich Russischen Gesandtschaft zu Peking über China. Aus dem Russischen von Dr. K. Abel und F. A. Mecklenburg. Ensimmäinen nidos. Berliini, 1858, s. 47 ss.) Eräs Englannin pankin „Governor“ (johtaja) sanoo ollessaan todistajana lordien huoneen asettamassa komiteassa (pankkilaeista) kultarahojen alituisesta metallinhukasta niiden kiertäessä: „joka vuosi tulee uusi luokka Sovereign’ejä (Marx kirjoittaa „Souverainen“, joka merkitsee myös yksinvaltiaita, ja liittää sen jälkeen huomautuksen: ei valtiollisia, vaan on Sovereign punnan nimitys. Suom.) liian keveiksi. Luokka, joka yhtenä vuonna käy täysipainoisesta, menettää kulumisen kautta riittävästi, kääntääkseen seuraavana vuonna vaa’an itseään vastaan.“ (H. o. Lords’ Committee 1848, n:o 429.)

kaikki muutkin tavaramäärät ovat myöskin arvomääriä, on se arvomerkki.⁸⁴⁾

Lopuksi herää kysymys, miksi kultaa voidaan korvata pelkillä sitä esittäville arvottomilla merkeillä? Mutta, niinkuin olemme nähneet, voidaan sitä korvata vain sikäli kuin se toimiessaan lyötynä rahana eli kiertokulkuvälineenä eristyy eli itseinäistyy. Tosin tämä toiminnan itsenäistyminen ei tapahdu yksityisiin kultarahoihin nähden, vaikka se näkyykin siitä, että kulu- neet kultakappaleet edelleenkin pysyvät liikkeessä. Pelkkiä ra- hoja eli kiertokulkuvälineitä ovat kultakappaleet ainoastaan juuri niin kauvan kuin ne todella ovat liikkeessä. Mutta mikä ei koske yksityisiä kultarahoja, koskee paperirahan korvaamaa vä- hintä kullan määrää. Se pysyy alati kiertokulun piirissä, toimii edelleenkin kiertokulun välineenä ja on siis olemassa yksin- omaan tämän tehtävän vuoksi. Sen liike esittää siis ainoas- taan tavarametamorfoosin T-R-T:n vastakkaisten prosessien yhtä- mittaista vaihtelemista, jolloin tavaraa sen arvohahmo vain koh- taa kadotakseen heti jälleen. Tavarain vaihtoarvon itsenäinen esittäminen on tässä vain ohimenevä ilmiö. Toinen tavara tulee heti sen sijaan. Sentähden riittääkin rahan pelkkä symbolinen merkki tässä prosessissa, joka siirtää rahan alati kädestä toiseen. Sen toiminnallinen olemus niin sanoaksemme nielee sen aineel- lisen olemuksen. Tavarainhintojen ohimenevänä heijastuksena toimii se enää vain omana merkinään, ja voi sitä siis myös- kin korvata pelkkä merkki.⁸⁵⁾ Rahan merkki tarvitsee vain

⁸⁴⁾ Muist. 2 painokseen. Kuinka epäselvästi parhaimmatkin kirjai- lijat, jotka rahalaitosta ovat käsitelleet, ymmärtävät rahan eri tehtäviä, osottaa esim. seuraava kohta Fullarton'in teoksista: „Mitä tulee meidän kotimaiseen rahaliikkeeseemme, voidaan kaikki ne rahatoimet, joita ta- vallisesti kulta- ja hopearahat suorittavat, yhtä tehokkaasti suorittaa lu- nastamattomilla seteleillä, jotka ovat liikkeessä ja joilla ei ole muuta arvoa kuin lain niille antama kuviteltu ja sovinnainen arvo. Tämä on tosiasia, jota minun ymmärtääkseni ei voida kieltää. Samanlainen arvo voisi täyttää täysiarvoisen rahan nykyisin tyydyttämät tarpeet, vieläpä suorittaa arvon ja hintojen mitta-asteikon tehtäväkin, edellytettynä vain, että liikkeeseen laskettujen setelien määrä pidetään oikeissa rajoissa.“ (Fullarton, Regulation of Currencies, 2 pain., Lontoo, 1845, s. 21.) Koska siis rahatavara voidaan kiertokulussa korvata pelkillä arvomer- keillä, on se arvojen mittana ja hintojen mittakaavana tarpeeton!

⁸⁵⁾ Siitä, että kulta ja hopea rahana eli toimiessaan yksinomaan kiertokulkuvälineenä tulevat omiksi merkeiksen, johtaa Nicolas Barbon hallituksille oikeuden „to raise money“, s. o. esim. antaa sille määrälle hopeaa, jonka nimenä on ollut groschen, suuremman hopeamäärän, esim. taalerin nimen, ja siis maksaa velkojalle groschenin taalerin asemasta. „Rahat kuluvat ja tulevat keveämmiksi, kun ne käyvät monen käden kautta . . . s. o. ihmiset katsovat kaupassa rahan nimeen ja käypään ar- voon eikä hopean määrään . . . Hallituksen arvovalta se metallin tekee rahaksi.“ (N. Barbon, m. t. ss. 29, 30, 45.)

oman objektiivisen yhteiskunnallisen pätevyyden ja tämän saa paperisymboli pakkokurssin avulla. Tämä valtionpakko on voimassa vain jonkun yhteiskunnan rajojen sisällä eli sisäisen kiertokulun piirissä, mutta ainoastaan tässä raha täydellisesti antautuukin tehtävänsä kiertokulkuvälineenä eli lyötynä rahana ja voi siis saada paperirahassa metallisubstanssistaan ulkonaisesti eroavan ja pelkästään toiminnallisen olinmuodon.

3. Raha.

Tähän saakka olemme tarkastaneet jaloa metallia kaksinkertaisessa ominaisuudessaan, arvonmittana ja kiertokulkuvälineenä. Edellisen toimen se suorittaa aatteellisena, kuviteltuna rahana, jälkimäisessä tehtävässään se voidaan rahamerkillä korvata. Mutta on kuitenkin tehtäviä, joissa sen täytyy esiintyä kultaisessa (tai hopeisessa) olemuksessaan, siis rahatavarana, eikä siis ainoastaan aatteellisesti, kuten arvonmittana ollessaan, tai asemassa, jossa sitä voi edustaa toinen, kuten kiertokulkuvälineenä toimiesaan. Toiselta puolen on eräs tehtävä, jonka se voi joko itse omassa persoonassaan tai edustajan kautta suorittaa, ja jolloin se kaikkiin muihin pelkästään käyttöarvoina oleviin tavaroihin nähden asettuu niiden vaihtoarvon ainoaksi täysipätöiseksi olemuksiksi tai ainoaksi arvomuodoksi. Kaikissa näissä tapauksissa sanomme, että se toimii rahana sanan varsinaisessa merkityksessä vastoin sen tehtäviä arvonmittana ja lyötynä rahana.

a) Aarteenkasaaminen.

Kahden vastakkaisen tavarametamorfoosin keskeytymättä jatkuva kiertoliike eli myynnin ja oston lakkaamaton toisiinsa vaihtuminen kuvastuu rahan väsymättömässä kierrossa eli sen toiminnassa kiertokulun ikiliikkujana. Mutta niin pian kuin metamorfoosisarja katkeaa eikä myyntiä enää täydennä sitä seuraava osto, lakkaa rahan liike eli muuttuu se, niinkuin Boisguillebert sanoo, „liikkuvasta“ „liikkumattomaksi“, pelkästään lyödystä rahasta (Münze) rahaksi yleensä (Geld).

Jo kohta alussa, kun tavarankiertokulku alkaa kehittyä, kehittyä myöskin välttämättömyys ja halu pitää kiinni ensimmäisen metamorfoosin tuloksesta, tavarankierron muuttuneesta hahmosta eli sen kultakotelosta.⁸⁶⁾ Tavaraa ei myydä sitä varten, että toista

⁸⁶⁾ „Raharikkaus ei ole muuta kuin . . . rikkautta tuotteista, jotka ovat muutetut rahaksi.“ (Mercier de la Rivière, m. t. s. 557.) „Tuotteissa oleva arvo on vain muuttanut muotoaan“, m. t. s. 486.

tavaraa ostettaisiin sen sijaan, vaan jotta voitaisiin korvata tavaramuoto rahamuodolla. Pelkästä ainestenvaihdon välityksestä tulee tämä muodonvaihdos omaksi tarkoitukseksen. Tavarannuutunut asu estetään toimimasta sen rajattomasti luovutuspatöisenä hahmona eli vain ohimenevänä rahamuotona. Siten kivetty raha aarteeksi ja tavarannuuyjä tulee arteenkasaajaksi.

Aivan tavarannuukiertokulun alkuasteilla muuttuu ainoastaan käyttöarvojen liikamäärä rahaksi. Kulta ja hopea tulevat siten itsestään yltäkülläisyyden eli rikkauuden yhteiskunnallisiksi ilmaisuiksi. Tämä aarteenkasaamisen alkeellinen muoto jää pysyväiseksi niissä kansoissa, joissa perinnäistä ja oman tarpeen tyydyttämistä tarkoittavaa tuotantotapaa vastaa vakiintunut, rajoitettu ryhmä tarpeita. Kiertokulku on vähäinen, aarteiden paljous suuri. Niin on aasialaisten, etenkin intialaisten laita. Vanderlint, jonka mielipiteen mukaan kussakin maassa olevan kullann ja hopean paljous määrää tavaroiden hinnat, kysyy itseltään, minkä tähden intialaiset tavarat ovat niin halpahintaisia? Ja hän vastaa: sentähden että intialaiset hautaavat rahan maahan. Vuodesta 1602 vuoteen 1734, huomauttaa hän, hautasivat he 150 miljoonaa punttaa hopeaa, joka alkuaan oli tullut Amerikasta Eurooppaan.⁸⁷⁾ Vuosina 1856—66, siis 10 vuoden ajalla, vei Englanti Intiaan ja Kiinaan (Kiinaan viety metalli virtaa suureksi osaksi takaisin Intiaan) 120 miljoonaa punttaa hopeaa, joka aikaisemmin oli vaihdettu australialaisella kullalla.

Tavarannuutuotannon kehittyneempänä ollessa täytyy jokaisen tavarannuutuottajan varata itselleen nexus rerum, „yhteiskunnallinen käsipantti“.⁸⁸⁾ Hänen tarpeensa uudistuvat lakkaamatta ja pakottavat alati ostamaan vierasta tavaraa, samalla kuin hänen oman tavarannuunsa tuottaminen ja myyminen vaatii aikaa ja on satunnaisista olosuhteista riippuvainen. Ostaakseen myymättä on hänen täytynyt aikaisemmin myydä ostamatta. Tämä toiminta, yleisesti suoritettuna, näyttää ristiriitaiselta. Tuotantolähteillään vaihtuvat jalot metallit kuitenkin välittömästi muihin tavaroihin. Tässä on myyntiä (tavarannuunomistajain taholla) ilman ostoa (kullann ja hopeannuunomistajain taholla).⁸⁹⁾ Ja myöhemmät myynnit ilman niitä seuraavia ostoja vain välittävät jalojen metallien jatkuvaa

⁸⁷⁾ „Tämän menettelyn kautta he pitävät tavarannuunsa ja teoksensa niin alhaisissa hinnoissa“. (Vanderlint, m. t. ss. 95, 96.)

⁸⁸⁾ „Raha on pantti“. (John Bellers, *Essays about the Poor, Manufactures, Trade, Plantations, and Immorality*. Lontoo, 1699, s. 13.)

⁸⁹⁾ Osto yleiskäsitteellisessä (kategoroisessa) merkityssä edellyttää nimittäin kultaa ja hopeaa tavarannuun jo muuttuneena hahmona eli myynnin tuotteena.

jakautumista kaikkien tavaranomistajien kesken. Siten syntyy vaihtoliikkeen kaikkiin kohtiin kooltaan mitä erilaisimpia kulta- ja hopea-aarteita. Mahdollisuus säilyttää tavara vaihtoarvona eli vaihtoarvo tavarana synnyttää rahanhimon. Tavarankiertokulun laajetessa kasvaa rahan, rikkauden aina taisteluun valmiin, absoluuttisesti (ehdottomasti) yhteiskunnallisen muodon valta. „Kulta on ihmeellinen olio! Jolla sitä on, hän on kaiken sen herra, mitä hän haluaa. Kullalla voi saattaa vaikka sie-luja paratiisiin“ (Columbus, kirjeessään Jamaicasta, 1503). Kun rahasta ei näe, mikä siksi on muuttunut, voi kaikki muut-tua rahaksi, olipa se tavaraa tahi ei. Kaikki tulee myytäväksi ja ostettavaksi. Kiertokulku tulee siksi suureksi yhteiskunnalli-seksi sulatoksi, johon kaikki uppoaa tullakseen siitä jälleen pois rahakiteenä. Tätä alkemiaa (kullantekotaitoa) eivät voi vastustaa edes pyhimysten luut ja vielä paljoo pienemmässä määrässä vä-hemmän karkeat „res sacrosanctae, extra commercium homi-num“.*⁹⁰⁾ Samoin kuin kaikki tavaroiden laatu-erovaisuudet ovat rahasta kadonneet, hävittää rahakin puolestaan kiihkeänä levellerinä kaikki eroavaisuudet.⁹¹⁾ Mutta raha itse on tavaraa, ulkonainen olio, joka voi tulla kenen yksityisomaisuudeksi hy-

⁹⁰⁾ Henrik III, Ranskan kaikkein kristillisin kuningas, ryöstää luos-tareilta y. m. niiden pyhäinjäännökset hopeoidakseen ne. Tiedämme, mitä osaa Kreikan historiassa näytteli Delfoin tempelin aarteiden ryöstö, jonka fookilaiset suorittivat. Vanhan ajan kansojen keskuudessa olivat, niinkuin tiedetään, temppelit tavaroiden jumalan asuinsijoja. Ne olivat „pyhiä pankkeja“. Foiniikialaiset, jotka olivat kauppakansoista ensimmäi-nen, pitivät rahaa kaikkien olioiden muuttuneena muotona. Sentähden olikin asianmukaista, että neitsyet, jotka rakkautensa jumalattaren juhliissa antautuivat vieraille, uhrasivat palkkioksi saamansa rahan jumalattarelle.

⁹¹⁾ Pyhäksi julistetut oliot, ulkopuolella ihmisten kaupan.

91)
 . . . Mitä? Kultaa?
 Keltaista kiiltokultaa? . . .
 Tuo tuota, niin on musta valkoinen,
 Ruma kaunis, huono hyvä, vanha nuori.
 Pelokas urhoollinen, halpa jalo.
 Jumalat, miksi tätä, miksi tätä?
 Tää pappinnekin viehtää alttarilta,
 Pään alta potevalta patjan riistää.
 Tää orja keltainen se pyhät liitot
 Sitoo ja purkaa, siunaa kirottut,
 Jumaltaa kupansyömät, varkait auttaa
 Ja heidät kunniaan ja arvoon nostaa
 Senaattorien rinnalle; niin tämä
 Se pidellynkin lesken jälleen naittaa,
 . . . Kirottu sa kuona,
 Sa ihmiskunnan katuluuska . . .

Shakespeare, Timon Ateenalainen. Cajanderin käännös.

vänsä. Yhteiskunnallinen valta tulee siten yksityishenkilön yksityisvallaksi. Antiikkinen yhteiskunta sen julistaa sentähden taloudellisen ja siveellisen järjestyksensä kumoojaksi (erorahaksi — Scheidemünze).⁹²⁾ Uudenaikainen yhteiskunta, joka jo lapsuusvuosinaan vetää Plutoksen tukasta ylös maan sisuksista,⁹³⁾ tervehtii kullan pyhässä Graalissa oman ominaisimman elämänprinsiippinsä loistavaa lihaksi tulemista.

Käyttöarvona tavara tyydyttää erikoisen tarpeen ja muodostaa aineellisen varallisuuden erikoisen alkeisosan. Mutta tavaran arvo mittaa sen vetovoiman asteen, mikä sillä on aineellisen varallisuuden kaikkiiin muihin alkeisosiin, ja siten siis tavaranomistajan yhteiskunnallisen varallisuuden. Barbaarisen yksinkertaisen tavaranomistajan, vieläpä länsieurooppalaisen talonpojankin mielestä on arvo ja arvomuoto sama asia, kulta- ja hopea-aarten lisäys siis arvonnäköisestä. Tosin vaihtelee rahan arvo joko sen oman arvon vaihtelun tai tavaroiden arvon vaihtelun takia. Mutta se ei toiselta puolen estä, että 200 unssissa kultaa on kuten ennenkin enemmän arvoa kuin 100:ssa, 300:ssa enemmän kuin 200:ssa j. n. e., eikä toiselta puolen, että tämän olion metallinen luontomuoto edelleenkin pysyy kaikkien tavaroiden yleisenä vastikemuotona, kaiken ihmistyön välittömänä yhteiskunnallisena lihaksitulemisena. Aartenkasaamisen vietti on luonnostaan määrätön. Laadultaan eli muodoltaan on raha rajaton, s. o. aineellisen varallisuuden yleinen edustaja, koska se voidaan välittömästi vaihtaa mihinkä tavaraan hyvänsä. Mutta samalla on jokainen todellinen rahasumma määrältään rajoitettu ja on sillä siis vain rajoitettu vaikutus ostovälineenä. Tämä vastakohtaisuus rahan määrällisen rajoittuneisuuden ja laadullisen rajattomuuden välillä johtaa aartenkasaajan alituisen Sisyphuksen työn tapaiseen kokoamiseen. Hänen käy samoin kuin maailmanvalloittajan, joka jokaisen uuden maan valloittamisella valloittaa ainoastaan uuden rajan.

Jotta voisi säilyttää kullan rahana ja siis aartenkasaamisen alkeena, on se estettävä kiertämästä eli hajaantumasta ostoväli-

⁹²⁾ Ei maailmaan lie luotu toista laitosta
Niin surkeaa kuin raha on: se kaupungit
Hävittää, miehet kartanoista karkoittaa,
Se ihmislaiten kelpo mielet turmelee
Ja ilkitöihin viettelee ne suostumaan;
Se neuvoo heille juonia jos joitakin,
Pahuutta kaikenlaista aina suosimaan.

Sofokles, Antigone. Forsmanin käännös.

⁹³⁾ „Vallanhimo toivoo voivansa vetää itse Plutonin maan sisästä“.
(Athenaeus, Deipnos.)

Tekijä on tässä sekoittanut manalan hallitsijan Plutonin ja kullan jumalan Plutoksen toisiinsa. Suomentaja.

neenä nautintovälineiksi. Arteenkasaaja uhraa siis kultafetisille lihanhimonsa. Hän tekee totta itsensäkieltämisen evankeliumista. Toiselta puolen voi hän kiertokulusta saada rahana vain sen, minkä hän siihen tavarana panee. Kuta enemmän hän tuottaa, sitä enemmän hän voi myydä. Työteliäisyys, säästäväisyys ja itaruus ovat siis hänen päähyveensä, ja paljo myyminen, vähä ostaminen yhteenveto hänen taloustieteestään.⁹⁴⁾

Aarteen välittömän muodon rinnalla tapaamme aina sen esteettisen muodon, kulta- ja hopeatavaroiden omistamisen. Se kehittyy porvarillisen yhteiskunnan varallisuuden mukana. „Soyons riches ou paraissons riches“ *) (Diderot). Täten kehittyvät osittain yhä laajenevat markkinat kullalle ja hopealle riippumatta niiden tehtävistä rahana, osittain syntyy salainen rahalähde, josta etenkin yhteiskunnallisina myrskyaikoina rahaa virtaa.

Aarteenkasaamisella on suoritettavanaan erinäisiä tehtäviä metallikiertokulun taloudessa. Lähin tehtävä johtuu lyödyn kulta- ja hopearahan kiertoehdoista. Olemme nähneet, kuinka tavaroiden kiertokulun laajuudeltaan, hinnoiltaan ja nopeudeltaan vaihdellussa rahan kiertämässä oleva määrä alati luoteen ja vuoksen tavoin laskee ja nousee. Sen täytyy siis kyetä suppenemaan ja paisumaan. Milloin on rahaa, lyötynä rahana, vedettävä mukaan, yhtymään kiertokulkuun, milloin lyötyä rahaa sysättävä pois rahana toimimasta kiertokulussa. Että todella liikkeessä oleva rahamäärä aina vastaisi kiertokulun kyllästysastetta, täytyy maan kulta- ja hopeamäärän olla suurempi kuin näiden metallien rahaksi lyödyn määrän. Rahan aarremuodon avulla tulee tämä ehto täytetyksi. Aarresäiliöt ovat samalla kanavia, jotka joko vetävät itseensä liikkeestä tahi työntävät itsestään liikkeeseen rahaa, joten sen kiertokanavat eivät koskaan tule liian täyteen.⁹⁵⁾

⁹⁴⁾ „Lisätä niin paljon kuin mahdollista kaikkien tavarain myyjäin lukua, vähentää niin paljon kuin mahdollista ostajain lukua, siinä saranat, joissa kaikki kansantalouden toimet pyöriivät.“ (Verri, m. t. s. 52.)

*) „Olkaamme rikkaita tahi näyttäkäämme rikkailta.“

⁹⁵⁾ „Jokaisen kansakunnan kauppaa varten tarvitaan määrätty summa käteistä rahaa, joka vaihtelee ja jota on milloin enemmän, milloin vähemmän, sen mukaan kuin olosuhteet vaativat. . . . Tämä rahan luode ja vuoksi mukautuu vaihteleviin olosuhteisiin itse, ilman valtiomiesten apua. . . . Säiliöt (the buckets) toimivat vuoroin; kun rahaa on niukasti, lyödään harkkoja rahaksi, kun harkkoja on vähän, sulatetaan rahaa.“ (S i r D. North, m. t. s. 22.) John Stuart Mill, joka pitkän aikaa oli Itä-Intian komppanian virkamiehenä, vakuuttaa, että Intiassa vieläkin hopeakoriste toimii ilman muuta aarteena. „Hopeakoristeet vedetään esiin ja lähetetään rahapajaan, kun korkokanta on korkea, ja ne vaeltavat takaisin jälleen, kun korkokanta laskeutuu.“ (J. St. Mill's Evidence. Repts. on Bankacts 1857, n:o 2084.) Erään parlamentti-asiakirjan mukaan vuodelta 1864 kullan ja ja hopean tuonnista ja viennistä Intiassa nousi v. 1863 kullan ja hopean

b) Maksuvälineet.

Tavaroiden kiertokulun välittömässä muodossa, jota tähän asti olemme käsitelleet, esiintyi sama arvosuure aina kaksinaisena, tavarana toisessa kohtiossa ja rahana päinvastaisessa kohtiossa. Tavaranomistajat tulivat sen vuoksi toistensa kanssa tekemisiin vain molemmilla puolilla olevien vastikkeiden edustajina. Tavarankiertokulun kehittyessä syntyy kuitenkin suhteita, jotka saavat aikaan, että tavarankiertokulun myyminen ja sen hinnan todellistuttaminen tapahtuvat eri aikoina. Tässä riittää viittaus yksinkertaisimpiin näistä suhteista. Toisen tavarankiertokulun tuottamiseen vaaditaan pitempi, toisen lyhempi aika. Eri tavarankiertokulun tuottaminen on sidottu eri vuodenaikoihin. Toinen tavara syntyy markkinapaikallaan, toisen täytyy matkata kaukaisille markkinoille. Toinen tavarankiertokulun omistaja voi siis esiintyä myyjänä ennen kuin toinen ostajana. Kun samojen henkilöiden välillä samat liiketoimitukset alati uudistuvat, järjestyvät tavarankiertokulun myyntiehtot niiden tuotanto- ehtojen mukaisiksi. Toiselta puolen myydään eräiden tavarankiertokulun eräiden, esim. talon käyttöoikeus määrättyä ajaksi. Vasta määrätyn ajan kuluttua on ostaja todellakin saanut tavarankiertokulun käyttöarvon. Hän ostaa sen siis ennen kuin hän sen maksaa. Toinen tavarankiertokulun omistaja myy valmiista tavaraa, toinen ostaa vain rahan edustajana tai vain tulevaisen rahan edustajana. Myyjä tulee velkojaksi, ostaja velalliseksi. Kun tavarankiertokulun metamorfoosi eli sen arvo- muodon kehittyminen tässä tulee toisenlaiseksi, saa myöskin raha toisen tehtävän. Se tulee maksuvälineeksi.⁹⁶⁾

Velkojan tahi velallisen asema johtuu tässä yksinkertaisesta tavarankiertokulusta. Sen muuttunut muoto painaa myyjään ja ostajaan tämän uuden leiman. Aluksi ovat ne siis samojen kiertokulun välittäjien vuorotellen näyttelemiä ja yhtä ohimeneviä osia kuin myyjän ja ostajan osat. Kuitenkin näyttää vastakohta tässä jo alusta pitäen vähemmän hauskalta ja on se soveliaampi kiteyty- mään.⁹⁷⁾ Mutta samat osat voivat esiintyä myöskin riippu-

tuonti 19,367,764 puntaa vientiä suuremmaksi. Viimeisinä 8 vuonna ennen vuotta 1864 oli jalokien metallien tuonnin enemmyys vientiin verraten 109,652,917 puntaa. Tämän vuosisadan aikana löytiin Intiassa rahaksi paljon yli 200,000,000 puntaa.

⁹⁶⁾ Luther tekee eron rahan välillä osto- ja maksuvälineenä. „Teet minulle kaksoiset siitä ilkiöstä, etten minä täällä voi maksaa ja tuolla ostaa.“ (Martin Luther, An die Pfarrherrn, wider den Wucher zu predigen. Wittenberg, 1540.)

⁹⁷⁾ Velallisen ja velkojan suhteista englantilaisten kauppiaiden keskuudessa 18 vuosisadan alussa sanotaan: „Niin kauhean julma henki on vallalla täällä Englannissa liikemiesten keskuudessa, ettei sellaista tavata missään muussa yhteiskuntaluokassa eikä missään valtakunnassa koko maailmassa.“ (An Essay on Credit and the Bankrupt Act, Lontoo, 1707, s. 2.)

matta tavarankiertokulusta. Esim. antiikkisen maailman luokkataistelu taistellaan pääasiallisesti velkojien ja velallisten välisen taistelun muodossa, ja se päättyy Roomassa plebeijin, velallisen häviöllä, jonka jälkeen orjat tulevat hänen sijaansa. Keski-ajalla taistelu päättyy feodaalisen velallisen häviöön ja tämä menettää valtiollisen valtansa samalla kun sen taloudellisen perustankin. Kuitenkin rahamuoto — ja velkojan ja velallisen suhteella on rahasuhteen muoto — kuvastaa tässä vain syvemmällä olevien taloudellisten elinehtojen vastakohtaisuutta.

Palatkaamme taas tavarankiertokulkuun. Vastikkeiden, tavarana ja rahan, yhdenaikainen esiintyminen myyntiprosessin molemmissa kohtioissa on lakannut. Raha toimii nyt ensiksikin arvonnmittana myydyt tavarana hintaa määrättäessä. Sen sovittu hinta mittaa ostajan velkasitoumuksen suuruuden, s. o. rahasumman, joka hänen määrättyä ajankohtana on suoritettava. Se on toiseksi aatteellisena ostovälineenä. Huolimatta siitä, että se on olemassa vain ostajan rahanlupauksessa, aikaansaa se kuitenkin tavarana siirtymisen toisiin käsiin. Vasta määrätyn maksuajan tultua maksuväline joutuu todella kiertokulkuun, s. o. siirtyy ostajan kädestä myyjän käteen. Kiertokulkuväline muuttui aarteeksi sentähden että kiertokulkuprosessi keskeytyi ensi asteen seensa eli tavara muuttuneessa asussaan otettiin pois kiertokulusta. Maksuväline joutuu kiertokulkuun, mutta vasta sitten kun tavara jo on siitä joutunut pois. Raha ei enää välitä prosessia. Vaihtoarvon absoluuttisena olemassaolona eli yleisenä tavarana päättää se itsenäisesti sen. Myyjä muutti tavarana rahaksi tyydyttääkseen rahalla jonkun tarpeen; aartenkasaaja teki sen säilyttääkseen tavarana rahan muodossa; velassa oleva ostaja voidakseen maksaa. Jollei hän maksa, niin myydään hänen omaisuutensa pakkokaupalla.

Tavarana muuttuminen arvomuotoonsa, rahaksi, tulee siis nyt yhteiskunnalliseksi välttämättömyydeksi, johon tavarantuottaja tulee pakotetuksi riippumatta hänen tarpeistaan ja persoonallisista mielihaluistaan. Tämä välttämättömyys johtuu itse kiertokulkuprosessin suhteista.

Otaksukaamme, että talonpoika ostaa liinankutojalta 20 kynnärää liinakangasta 2 punnan hinnasta, mutta ei niitä maksa. Hänellä ei ole tarvittavaa 2 puntaa, sillä hän ei ole vielä myynyt vehnänsä. Vehnänelikon hinta olkoon niinkään 2 puntaa. Talonpoika muuttaa vehnänsä liinakankaaksi, ennen kuin hän on muuttanut sen rahaksi. Hän suorittaa siis toisen tavarametamorfosisen ennen ensimmäistä. Sitten hän myy vehnän 2 punnasta, jotka hän sovittuun aikaan suorittaa kutojalle. Todellinen raha ei siis talonpojalle tässä enää toimi välittäjänä hänen korvates-

saan liinakankaalla vehnänsä. Tämä on jo tapahtunut. Hänelle on raha pikemminkin toimituksen loppukohta, koska se on arvon absoluuttinen muoto, se yleinen tavara, joka hänen on hankittava. Kutojan tavara taas on kiertänyt ja todistanut hintansa, mutta vain yksityisoikeudellisena rahavaatimuksena. Se joutui toisen henkilön kulutettavaksi, muuttui siis käyttöarvoksi, ennen kuin se oli muuttunut rahaksi. Hänen liinakankaansa ensimmäinen metamorfoosi lykkäytyi siis ja seurasi vasta jälestäpäin, sinä hetkenä, jona talonpojan velka joutui maksettavaksi.⁹⁸⁾

Kiertokulkuprosessin kunakin määrätynä ajankohtana edustavat maksettavaksi langenneet velkasitoumukset niiden tavaroiden hintojen summaa, joiden myynti ne aiheutti. Tämän hintasumman todellistuttamiseen tarvittavan rahan määrä riippuu lähinnä maksuvälineiden kiertonopeudesta. Siihen vaikuttaa kaksi seikkaa: velkojain ja velallisten suhteiden toisiinsa ketjuutuminen siten, että A, joka saa rahaa velalliseltaan B:ltä, maksaa sen velkojalleen C:lle j. n. e. — ja eri maksuaikojen välien pituus. Maksujen eli jälestäpäin tapahtuvien ensimmäisten metamorfoosien jatkuva ketju eroaa olennaisesti aikaisemmin käsitellystä metamorfoosisarjojen kietoutumisesta. Kiertokulkuvälineen liikkeessä ei myyjäin ja ostajain välinen keskinäinen yhteys ainoastaan tule ilmaistuksi. Itse yhteys syntyykin vasta rahankierrossa ja sen kanssa. Sitä vastoin maksuvälineen liike ilmaisee jo ennen sitä valmiin yhteiskunnallisen suhteen.

Myyntien tai ostojen yhdenaikaisuus ja rinnakkaisuus rajoittaa lyödyn rahan määrän korvaamista kiertonopeudella. Ne muodostavat toiselta puolen uuden vipusimen maksuvälineiden taloudessa. Maksujen keskittyessä samaan paikkaan kehittyä itseltään erityisiä laitoksia ja menettelytapoja niiden tasoittamiseksi. Sellaisia olivat esim. virements (poislaskemisiet) keskiajan Lyon'issa. A:n velkasaatava B:ltä, B:n C:ltä, C:n A:lta j. n. e. ovat vain saatettavat vastakkain, jolloin ne positiivisina (myönteisinä) ja negatiivisina (kielteisinä) suureina vissiin määrään saakka tasaavat toinen toisensa. Niin jää vain velkabilanssi maksettavaksi. Kuta

⁹⁸⁾ Muist. 2 painokseen. Seuraavasta, vuonna 1859 ilmestyneestä kirjastani lainatusta otteesta näkee, minkä tähden minä tekstissä en ota ensinkään huomioon päinvastaista muotoa: „Päinvastoin voidaan prosessissa R—T raha luovuttaa todellisenä ostovälineenä ja tavarain hinta niin todellistuttaa ennen kuin rahan käyttöarvo todellistutetaan eli tavara luovutetaan. Tämä tapahtuu esim. tavallisessa sanomalehtien y. m. s. tilauksessa. Tahi siinä tavassa, jolla Englannin hallitus ostaa ryot'ien opiumin Intiassa . . . Niin vaikuttaa raha kuitenkin vain tunnetussa ostovälineen muodossa . . . Pääomaa saadaan luonnollisesti myöskin rahan muodossa . . . Tämä näkökohta ei kuitenkaan tule kysymykseen yksiu-kertaisessa kiertokulussa.“ (Zur Kritik j. n. e., ss. 119, 120.)

suuremmassa määrässä maksut keskittyvät, sitä pienempi on suhteellisesti bilanssi ja siis kiertävien maksuvälineiden määrä.

Rahan tehtävään maksuvälineenä sisältyy sovittamaton ristiriita. Sikäli kuin maksut tasoittavat toisensa, on sillä vain aatteellinen merkitys laskurahana eli arvojen mittana. Mutta mikäli todellinen maksu on suoritettava, ei raha esiinny kiertokulun välineenä, ainoastaan ainestenvaihdon häviävänä ja välittävänä muotona, vaan yhteiskunnallisen työn kiteytymisenä, tätä yksityistapausta koskevana vaihtoarvon itsenäisenä olemuksena, absoluuttisena tavarana. Tämä ristiriita puhkeaa ilmi siinä tuotanto- ja liikepulien asteessa, jota sanotaan rahapulaksi.⁹⁹⁾ Se voi syntyä vain siellä missä maksujen keskeytymätön ketju ja niiden varta vasten kehittynyt keinotekoinen tasoittamisjärjestelmä ovat täysin kehittyneet. Kun tässä koneistossa tapahtuu yleisiä häiriöitä, niin, johtukootpa ne mistä hyvänsä, muuttuu raha äkillisesti ja suorastaan laskurahan pelkämästä aatteellisesta asusta kovaksi rahaksi. Arvottomat tavarat eivät voi sitä enää korvata. Tavarankäyttöarvo tulee arvottomaksi ja sen arvo katoaa sen oman arvomuodon tieltä. Vielä äsken julisti porvari menestyksestä juopuneessa valistuneisuudessaan rahan tyhjäksi harhakuvaksi. Ainoastaan tavara on rahaa. Ainoastaan raha on tavaraa! kaikuu nyt kautta maailmanmarkkinoiden. Niinkuin peura janoaa raikasta vettä, niin huutaa hänen sielunsa kultaa, ainoaa rikkautta.¹⁰⁰⁾ Liikepulan aikana vastakohtaisuus tavarankäytön ja sen arvoasun välillä kehittyi absoluuttiseen ristiriitaan saakka. Täällä on siis myöskin yhdentekevä, missä muodossa raha esiinnytty. Suoritettakoonpa maksut kullassa tai luottorahassa, kuten pankkiseteleissä, rahannäkö pörsä pysyy samana.¹⁰¹⁾

⁹⁹⁾ Rahapula sellaisena kuin olemme sen tekstissä määritelleet, nim. jokaisen yleisen tuotanto- ja liikepulan erityisenä jaksona, on tarkoin erotettava siitä erikoislaatuista pulasta, jota myöskin sanotaan rahapulaksi, mutta joka voi esiintyä itsenäisesti, niin että se vaikuttaa vain taapäin teollisuuteen ja kauppaan. Juuri näiden pulien liikuntokeskukseksi on rahapäähöma ja niiden välittömänä alana siis pankki, pörssi ja finanssit. (M:n muist. 3 painokseen.)

¹⁰⁰⁾ „Tämä äkillinen muutos luottojärjestelmästä rahajärjestelmäksi vie pelosta teoriassa paniikkiin käytöllisessä elämässä: ja kiertokulun aiheuttajat, liikemiehet, ovat kauhuissaan omien suhteittensa läpitunkeuttoman salaisuuden edessä.“ (Karl Marx, m. t. s. 126.) „Köyhät ovat toimettomina, koska rikkailla ei ole rahaa millä voisivat antaa heille työtä, vaikka heillä on sama maa ja samat kätet hankkiakseen ruokatarpeita ja vaatteita kuin aikaisemminkin; ja juuri nämähän, eikä raha, ovat kansan todellinen rikkaus.“ (John Bellers, Proposals for raising a Colledge of Industry. Lontoo, 1696, s. 3.)

¹⁰¹⁾ Kuinka „amis du commerce“ (kaupan ystävät) käyttävät hyväksseen sellaisia hetkiä, osottaa seuraava: „Eräänä sellaisena hetkenä (1839) muudan vanha koronkiskojapankkiiri (Cityssä) avasi yksityisessä huo-

Jos nyt tarkastelemme määrätyn ajanhetkenä kiertoliik-
keessä olevan rahan kokonaissummaa, niin on se, kun kiertokulun- ja maksuvälineiden kiertonopeus on määrätty, yhtä kuin todellistutettavien tavaranhintojen summa ynnä langenneiden maksujen summa, vähennettynä toisiaan tasoittavien maksujen summalla ja lopuksi niiden kiertoliikkeiden lukumäärällä, joissa sama rahakappale toimii vuoroin, milloin kiertokulku-, milloin maksuvälineenä. Esim. talonpoika on myynyt viljansa 2 punnasta, jotka silloin ovat kiertokuluvälineenä. Hän käyttää ne nyt suorittaakseen velan, joka on langennut maksettavaksi kutojan hänelle toimittamasta liinakankaasta. Samat 2 puntaa ovat nyt maksuvälineenä. Kutoja ostaa nyt raamatun käteisellä, — ne ovat uudelleen kiertokuluvälineenä j. n. e.

Jonkun ajanjakson, esim. yhden päivän, kuluessa liikkeessä oleva rahamäärä ja kiertävä tavaramäärä eivät siis enää vastaa toisiaan, edes silloin, kun hinnat, rahankierron nopeus ja maksujen tasoituksen laajuus ovat määrättyt. Kiertoliikkeessä on rahaa, joka edustaa kiertokulusta jo aikoja sitten pois joutuneita tavaroita. Kiertämässä on tavaroita, joiden rahavastike vasta tulevaisuudessa näyttäytyy. Toiselta puolen ovat kunakin päivänä suoritettu ja samana päivänä langenneet maksut aivan erimittaisia.¹⁰²⁾

Luottoraha johtuu välittömästi rahan toiminnasta maksuvälineenä, myytyjen tavaroiden velkakuitit kun taasen puolestaan kiertävät velkasaatavien siirtoina. Toiselta puolen taas

neessaan pöytälaatikkonsa kannen, ja näytti eräälle ystäväilleen kokonaisia nipullisia pankkisetelejä ilmaisten sydämellisellä riemulla, että niissä oli 600,000 puntaa, että ne oli pidätetty rahan niukentamiseksi ja että ne kaikki päästettäisiin liikkeeseen kello 3 jälkeen samana päivänä.“ (The Theory of the Exchanges. The Bank Charter Act of 1844. Lontoo, 1864, s. 81.) Puolivirallinen lehti „The Observer“ huomauttaa huhtik. 24 p:nä 1864: „Liikkeellä on hyvin merkittäviä huhuja niistä keinoista, joita on käytetty synnyttämään pankkisetelien puutetta . . . Niin epäilyttävältä kuin näyttääkin oletus, että sellaisia temppeja olisi tehty, on juttu käynyt niin yleiseksi, että se todellakin ansaitsee mainitsemista.“

¹⁰²⁾ „Jonkin määrätyn päivän kuluessa päätettyjen myyntien tahi sopimusten määrä ei vaikuta samana päivänä liikkeessä olevan rahan määrään; useimmissa tapauksissa ne esiintyvät mitä erilaatuisimpina vekseleinä, jotka ovat asetetut vasta myöhempään liikkeeseen joutuville rahausummille . . . Tähän tunnustettujen vekseleiden tahi avattujen tilien ei tarvitse suuruudeltaan, määrältään eikä kestävyysajaltaan olla vähintäkään niiden kaltaisia, jotka huomenna tahi ylihuomenna tunnustetaan tahi avataan; päinvastoin monet tämän päivän vekseleistä ja veloista langetessaan kuitataan kokonaista sitoumusten ryhmää vastaan, joiden alkuna on melkeinpä loppumaton taapäin ulottuva sarja päiviä. Useinkin 12, 6, 3 ja 1 kuukauden paperit kokoontuvat yhteen samaksi päiväksi ja lisäävät täten sinä päivänä lankevien suoritusten määrää . . . (The Currency Question Reviewed; a letter to the Scotch people. By a Banker in England. Edinburgh, 1845, ss. 29, 30 eri k.)

rahan toiminta maksunväliseen laajenee samassa määrässä kuin luottojärjestelmäkin. Sellaisena saa se erikoisia olinmuotoja, joissa se asustaa suurien kauppatoimien piirissä, jota vastoin kulta- ja hopearahat tulevat tungetuiksi pääasiallisesti vähittäiskaupan alalle.¹⁰³⁾

Kun tavarantuotanto on saavuttanut määrätyn kehitystas-teen ja määrätyn laajuuden, laajenee rahan tehtävä maksuväliseen ulommaksi tavarankiertokulun piiriä. Se tulee yleiseksi tavaraksi kaikissa maksusopimuksissa.¹⁰⁴⁾ Korot, verot y. m. s. muuttuvat luontoissuorituksista rahamaksuiksi. Kuinka suuresti tämä muutos riippuu tuotantoprosessin kokonaisrakenteesta, osoittaa esim. Rooman keisarikunnan kahdesti epäonnistunut yritys kantaa kaikki maksut rahassa. Ranskan maalaisväestön suunnaton kurjuus Ludvig XIV aikana, jota Boisguillebert, marsalkka Vauban y. m. niin kaunopuheisesti paljastavat, ei johtunut ai-noastaan verojen suuruudesta, vaan myöskin luonnossa suori-tettujen verojen muuttamisesta rahaveroiksi.¹⁰⁵⁾ Kun toiselta

¹⁰³⁾ Esimerkiksi siitä, kuinka vähän todellista rahaa varsinaisiin kauppatoimiin tarvitaan, otamme tähän yhteenvedon erään kauppahuo-noon (Morrison, Billon & Co), joka on suurimpia Lontoossa, vuotuisista rahatuloista ja maksuista. Sen vuoden 1856 kauppavaihto, joka nousi useihin miljooniin puntiin, on supistettu yhden miljoonan mittakaavaan.

Tulot:	Menot:
Pankkiirien ja kauppiai- den määräpäivänä mak- settavia vekseleitä	Määräpäivänä maksetta- via vekseleitä
533,596 p.	302,674 p.
Pankkiirien y. m. näytettä- essä maksettavia shek- kejä	Lontoon pankkiirien shek- kejä
357,715 ”	663,672 ”
Maapankin seteleitä	Englannin pankin sete- leitä
9,627 ”	22,743 ”
Englannin pankin sete- leitä	Kultaa
68,554 ”	9,427 ”
Kultaa	Hopeaa ja kuparia
28,089 ”	1,484 ”
Hopeaa ja kuparia	
1,486 ”	
Postitse rahaosotuksia	
933 ”	

Kaikkiaan 1,000,000 p.

Kaikkiaan 1,000,000 p.

Report from the Select Committee on the Bankacts. July 1858, s. LXXI.

¹⁰⁴⁾ „Kaupankäynti on nyttemmin muuttunut tavaroiden vaihtamisesta tavaroihin eli niiden toimittamisesta ja vastaanottamisesta pelkästään myy- miseksi ja maksamiseksi. Kaikki liikkeen lajit ovat läten muuttuneet puhtaiksi rahatoimituksiksi.“ (An Essay upon Publick Credit. 3 pain. Lon- too, 1710, s. 8).

¹⁰⁵⁾ „Raha on tullut kaikkien tavaroiden pyöveliksi.“ Raha-asiaan taito on se „retortti, jolla haihdutetaan suunnattomat määrät hyödyk- keitä ja elintarpeita tuon kohtalokkaan pohjasakan (kullan) voittamiseksi.“ „Raha julistaa sodan koko ihmiskuntaa vastaan.“ (Boisguillebert, Dissertation sur la nature des richesses, de l'argent et des tributs, pain. Daire, Economistes financiers. Pariisi, 1843, n. I, ss. 413, 417, 419.)

puolen luonnossa suoritettava maavero Aasiassa, missä se on valtion verojen päätekijä, riippuu tuotantosuhteista, jotka luonnonilmiöiden muuttumattomuudella alati uudistuvat, ylläpitää mainittu maksutapa taapain vaikuttaen vanhaa tuotannon muotoa. Se on yksi Turkin valtakunnan itsensä säilyttämisen salaisuuksista. Jos Japanin eurooppalaisten sille pakottama ulkomaankauppa tuo mukanaan luontoismaksujen muuttumisen rahamaksuiksi, niin tapahtuu se Japanin mallikelpoisen maanviljelyksen kustannuksella. Sen ahtaat taloudelliset elinehdot hajoavat kokonaan.

Jokaisessa maassa vakiintuu määrättyjä yleisiä maksuaikoja. Paitsi muista tuotannon uusimisen kiertokausista riippuvat ne osittain vuodenaikojen vaihteluun liittyneistä tuotannon luonnollisista ehdoista. Niiden mukaan järjestetään myöskin ne maksut, jotka eivät johdu suoranaisesti tavarankiertokulusta, niinkuin verot, korot j. n. e. Se rahan määrä, joka eräinä vuodapäivinä vaaditaan näihin yli koko yhteiskunnan siroteltuihin maksuihin, aiheuttaa maksuvälineiden taloudessa määrääkisiä, mutta aivan pintapuolisia häiriöitä.¹⁰⁶⁾ Maksuvälineiden kiertonopeuden laista seuraa, että kaikkiin määrääkisiin maksuihin, olkoonpa niiden aihe mikä hyvänsä, tarvittava määrä maksuvälineitä on suoraan verrannollinen maksuaikojen pituuteen.¹⁰⁷⁾

¹⁰⁶⁾ „Helluntaimaanantaina 1824“, kertoo berra Craig parlamentin tutkimuskomitealle vuodelta 1826, „oli Edinburgh'issa niin suunnaton pankkisetelien kysyntä, ettei meillä enää kello 11 ollut yhtään seteliä säilyssä. Me lähetimme vuorotellen eri pankkeihin sanan lainataksemme niitä muutamia, mutta emme voineet saada mitään ja useita toimia voitiin tasata vain by slips of paper (paperilapuilla). Kello 3 j. p. p. olivat kuitenkin jo kaikki setelit palanneet pankkeihin, joista ne olivat lähteneet. Ne olivat vain vaihtaneet omistajia.“ Vaikka pankkisetelien todellinen keskikiertomäärä Skotlannissa on vähemmän kuin 3 miljoonaa puntaa, otetaan kuitenkin vuoden eri maksuaikoina jokainen pankkiirien hallussa oleva seteli, kaiken kaikkiaan noin 7 miljoonaa puntaa, käytäntöön. Näissä tilaisuuksissa on setelien suoritettavana yksi ainoa ja erikoinen tehtävä, ja niin pian kuin ne ovat sen täyttäneet, virtaavat ne takaisin niihin pankkeihin, joista ne ovat lähteneet. (John Fullarton. Regulation of Currencies. 2 pain. Lontoo, 1845, s. 86 muist.) Selitykseksi on lisättävä, että Fullarton'in kirjan ilmestyessä ei Skotlannissa annettu talletuksista shekkejä, vaan ainoastaan seteleitä.

¹⁰⁷⁾ Kysymykseen, „riittäisivätkö samat 6 miljoonaa (kultaa) kiertokulkua varten, jos vuotuisen liikevaihtoon tarvitaan 40 miljoonaa“, vastaa Petty tavallisella mestarillisuudellaan: „Minä vastaan: kyllä, sillä jos yksi kiertokausi tapahtuisi niin lyhyillä välitajoilla kuin viikottain, niinkuin tapahtuu köyhien käsityöläisten ja työmiesten kesken, joiden maksupäivä on lauantai, riittäisi jo $\frac{40}{52}$ miljoonaa täyttämään 40 miljoonan vaihtoon vaadittavan käteisrahan tarpeen; mutta jos maksuajat muuttuvat neljännesvuosiksi, jolla tapaa me maksamme korot ja verot, silloin tarvitaan 10 miljoonaa. Edellyttynä siis, että kiertoaajat yleensä vaihtelevat yhdestä viikosta 13:een, täytyy ottaa keskiarvo ja laskea yhteen 10

Rahan kehittyminen maksuvälineenä aiheuttaa välttämättä rahan kasaantumista velkana olevien summien maksuajoiksi. Samalla kuin porvarillisen yhteiskunnan edistyessä aarteiden kasaaminen itsenäisenä rikastumismuotona lakkaa, lisääntyy se toiselta puolen tämän edistyksen mukana maksuvälineiden varastojen muodossa.

c) Maailmanraha.

Joutuessaan sisäisen kiertopiirin ulkopuolelle raha jälleen hylkää siinä kehittyneet paikalliset muotonsa hintojen mittana, lyötynä rahana, vaihtorahana ja arvomerkinä ja palaa alkupe räiseen jalojen metallien harkkomuotoon. Maailmankaupassa tavarat kehittävät arvonsa kaikkialla yleisesti tunnustetuksi. Niiden itsenäinen arvoasu kohtaa niitä myöskin tällöin maailmanrahana. Vasta maailmanmarkkinoilla toimii raha kaikessa laajuudessaan tavarana, jonka luontoismuoto samalla on ihmistyön yhteiskunnallinen todellistumismuoto in abstracto (yleiskäsittelisesti). Sen olemassaolotapa tulee sen käsitettä vastaavaksi.

Sisäisessä kiertopiirissä voi vain yksi tavara olla arvonmittana ja siis rahana. Maailmanmarkkinoilla on käytännössä kaksinkertainen arvonmitta, kulta ja hopea.¹⁰⁸⁾

ja $\frac{40}{52}$ miljoonaa, josta puolet on $5\frac{1}{2}$ miljoonaa. Tämä määrä niin muodoin olisi riittävä." (William Petty, Political Anatomy of Ireland, 1672. pain. Lontoossa 1691, ss. 13, 14.)

¹⁰⁸⁾ Siitä jokaisen lainsäädännön mielettömyys, joka määrää, että kansallispankkien on koottava varastoon ainoastaan sitä jaloa metallia, joka kotimaassa suorittaa rahan tehtävät. Siten syntyneet Englannin pankin „suloiset esteet“ esim. ovat kotitekoiset ja tunnetut. Kullan ja hopean suhteellisen arvonvaihtelun suurista historiallisista ajanjaksoista ks. Karl Marx, m. t. s. 136 ss. — Lisäys 2 painokseen. Sir Robert Peel koetti pankkilaissaan vuodelta 1844 poistaa epäkohtaa sillä, että hän salli Englannin pankin antaa setelejä hopeaharkkovakundella, niin että kuitenkin hopeavarasto ei koskaan saisi olla enempää kuin neljäs osa kultavarastosta. Hopean arvo määrättiin tässä sen markkinahinnan mukaan (kullassa) Lontoon markkinoilla. — [4 painokseen. Me elämme jälleen aikana, jona kullan ja hopean välinen arvosuhde vahvasti vaihtelee. Noin 25 vuotta sitten oli kullan arvosuhde hopeaan = $15\frac{1}{2} : 1$, nyt (1890) se on noin = $22 : 1$, ja hopean arvo kultaan verrattuna laskee yhä edelleen. Tämä on olennaisena seurauksena molempien metallien tuotantotavan muuttumisesta. Aikaisemmin saatiin kulta melkein yksinomaan huuhtomalla kultapitoisia juoksuhietakerroksia, kultapitoisten vuorilajien rappeutumisen tuotteita. Nyt ei tämä menettelytapa enää riitä, ja on sen syrjäyttänyt aikaisemmin vain toisessa sijassa harjoitettu, vaikkakin jo muinaiskansojen tuntama (Diodorus III, 12—14) kultapitoisten kvartsisuonien käyttö. Toiselta puolen löydettiin amerikkalaisen vuorijonon länsiosassa uusia tavattoman suuria hopeakerroksia ja nämä sekä Mexikon hopeakaivokset saatettiin rautateiden kautta muun maailman yhteyteen, joten kävi mahdolliseksi käyttää niissä uudenaikaisia koneistoja ja polttoainetta ja siten tuottaa hopeaa mitä suurimmassa määrässä ja vähemmällä kus-

Maailmanraha on yleinen maksuväline, yleinen ostoväline ja rikkauden yleensä (universal wealth) absoluuttisesti yhteiskunnallinen aineistuminen (materiatuuri). Vallitsevin on sen toiminta maksuvälineenä, kansainvälisten bilanssien tasaajana. Siitä merkantiilijärjestelmän tunnussana — kauppabilanssi.¹⁰⁹⁾ Kulta ja

tannuksilla. Mutta molemmat metallit esiintyvät malmisuonissa hyvin eri tavoin. Kulta on enimmäkseen puhtaana, mutta mitättömän pienissä määrin kvartsiin hajaantuneena; koko malmisuoni on sentähden muserrettava ja kulta siitä huuhoettava tahi vedettävä ulos elohopealla. Miljoonaa kvartsigrammaa kohti tulee siten usein tuskin 1—3, hyvin harvoin 30--60 grammaa kulta. Hopeaa on harvoin puhtaana, mutta sitä vastoin on se erikoisissa, verrattain helposti suonista irroitettavissa malmeissa, jotka enimmäkseen sisältävät 40—90 % hopeaa; tahi on sitä myöskin pienemmissä määrin kupari-, lyijy- y. m. malmeissa, joiden valmistaminen jo muutoinkin maksaa vaivan. Jo tästä käy selville, että samalla kuin kullan tuotantotyö on paremminkin lisääntynyt, hopean on ehdottomasti vähentynyt, ja että viimeksin arvon aleneminen saa aivan luonnollisen selityksensä. Tämä arvon aleneminen ilmenisi vieläkin suurempana hinnan alenemisena, jollei hopean hintaa vieläkin keino-tekoisesti pidettäisi korkealla. Mutta Amerikan hopea-aarteet ovat vasta vain pieneksi osaksi tulleet käytetyiksi, ja kaikki edellytykset ovat olemassa siihen, että hopean arvo vielä pitkän aikaa alenee. Tähän vaikuttaa vielä lisäksi suhteellinen vähentyminen hopean tarpeessa käyttö- ja ylellisyyssesineiksi ja sen korvaaminen silatuilla tavaroilla, alumiinilla y. m. Sen mukaan arvosteltakoon kaksimetallikannan puoltajain haavetta, että kansainvälinen pakkokurssi lykkäisi hopean takaisin sen vanhaan arvosuhteeseen 1:15¹/₂. Enemmänkin supistane hopea myöskin maailmanmarkkinoilla yhä enemmän rahanaoloaan. — F. E.] — Tämä ennustus, jonka Engels lausui v. 1890, on sen jälkeen yhä enemmän toteutunut, joskin sen jälkeen myöskin kullantuotannossa on syaniidimennetelmän kautta tapahtunut vallankumous, eikä enää voidakaan puhua siitä, että „kullan tuotantotyö pikemmin olisi enentynyt“. Hopean ja kullan arvosuhde, jonka Engels vielä saattoi ilmoittaa olevan 1:22.1, oli jo v. 1902 1:39.2, laski vuoteen 1906 saakka 30.1:teen, kohotakseen v. 1909 jälleen 39.7:ään. — Kautsky.

¹⁰⁹⁾ Sen sijaan että merkantiilijärjestelmä piti maailmankaupan tarkoituksena kauppabilanssien tasaamisen kullalla ja hopealla, ymmärsivät sen vastustajat puolestaan vallan väärin maailmanrahan tehtävän. Kuinka väärässä käsityksessä jalojen metallien kansainvälisestä liikkeestä heijastuu vain väärä käsitys niistä laeista, jotka johtavat kiertokulkuvälaineiden määrää, olen perinpohjaisesti osottanut esimerkillä Ricardon teoksesta (m. t. s. 150 s.). Hänen väärän väitteensä: „Epäedullinen kauppabilanssi ei koskaan johdu muusta kuin liian suuresta liikkeessä olevasta rahamäärästä . . . Rahan viennin syyinä on sen hinnan halventuminen, ja se ei ole seuraus, vaan syy epäedulliseen bilanssiin“, kohtaa sentähden jo Barbon'illa: „Kauppabilanssin tasointa, jos sellaista on, ei ole syytä rahan lähettämiseen maasta; vaan se johtuu jalojen metallien arvon erotuksesta eri maissa.“ (N. Barbon, m. t. ss. 50, 60.) Mac Culloch kiittää teoksessaan „The Literature of Political Economy, a classified catalogue“ (Lontoo, 1845) Barbon'ia tästä aikansa edellä olemisesta, mutta karttaa visusti mainitsemastakaan niitä naiveja muotoja, joissa Barbon vielä esittää „kiertokulkuvälineen periaatteen“ mielettömät edellytykset. Tämän

hopea ovat kansainvälisenä ostovälineenä etenkin joka kerran kun ainestenvaihdon alkuperäinen tasapaino eri kansojen välillä äkillisesti häiriytyy. Ja lopuksi rikkauden absoluuttisesti yhteiskunnallisena materiaturina silloin kun ei ole kysymys ostamisesta eikä maksamisesta, vaan rikkauden siirtämisestä maasta toiseen, ja kun tämä siirtäminen ei käy tavaramuodossa päinsä joko tavaramarkkinoiden konjunktuurien takia tahi itse sen tarkoituksensa takia, johon pyritään.¹¹⁰⁾

Jokainen maa tarvitsee maailmanvaihtoaan samoin kuin sisäistä vaihtoaan varten vararahaston. Aarteiden tehtävät johtuvat siis osittain rahan tehtävästä sisäisenä kiertokulku- ja maksuvälineenä, osittain sen tehtävästä maailmanrahana.^{110 a)} Viimeksimainitussa vaaditaan aina todellista rahatarveta, todellista kultaa tahi hopeaa, jonka tähden James Steuart selittääkin kullan ja hopean, erotukseksi niiden pelkistä paikallisista sijaisista, olevan luonteeltaan nimenomaan maailmanrahaa (money of the world).

Kulta- ja hopeavirran kulku on kahtalainen. Ensiksikin vyöryy se lähteiltään yli koko maailmanmarkkinoiden, mistä sen eri määrissä nielevät kansalliset kiertokulkupiirit ja se johtuu niiden sisällä kierteleviin kanaviin korvaamaan kuluneita kulta- ja hopearahoja, antamaan aineksia ylellisyystavaroille ja jähmettymään aarteeksi.¹¹¹⁾ Tätä ensimmäistä liikettä välittää tava-

luettelon arvostelukyvyttömyys, vieläpä epärehellisyyskin kohoaa huippuunsa osastoissa rahanteorian historiasta, Mac Culloch kun tässä Lordi Overstone'n (entisen pankkiiri Lloydin) sykofanttina liehittää häntänsä nimittäen häntä „facile princeps argentariorum“ (pankkiirien lempeäksi ruhtinaaksi).

¹¹⁰⁾ Esim. apumaksuihin, rahalainoihin sodankäyntiä varten, tahi kun pankit jälleen alkavat maksaa puhtaassa rahassa j. n. e., voidaan arvo vaatia juuri rahan muodossa.

^{110 a)} Muist. 2 painokseen. „Todellakaan en voisi toivoa vakuuttavampaa esimerkkiä siitä, että aarteita kokoava kansa, puhtaalla rahalla maksavana maana, kykenee tyydyttämään jokaisen välttämättömän maksusaatavan kansainvälisessä tasauksessa ilman huomattavaa avustusta tavallisessa kiertokulussa olevasta rahamäärästä, kuin oli se helppous, jolla Ranska, ollessaan juuri toipumassa ulkomaisen hyökkäyksen hävittävänsä iskun jälkeksi, suoritti 27 kuukauden kuluessa siltä vaaditun sotakorvauksen, lähes 20 miljoonaa (puntaa) liittoutuneille valloille, ja vieläpä huomattavan osan tästä summasta puhtaassa rahassa, ilman nähtävää supistusta tahi häiriötä sen kotimaisessa rahankierrossa tahi mitään hätyyttävää vaihtokurssien horjumista.“ (Fullarton, m. t. s. 191.) — [4 painokseen. Vieläkin ratkaisevampi esimerkki on meillä se että sama Ranska niin helposti vuosina 1871—73 30 kuukaudessa kykeni suorittamaan enemmän kuin kymmenkertaisen sotakorvauksen, niinikään huomattavan suuressa osaksi metallirahassa. — F. E.]

¹¹¹⁾ „Raha jakaantuu kansoille suhteellisesti niiden tarvitsemien määrän mukaan . . . sitä kun tavarat aina vetävät puoleensa.“ (LeTrosne, m. t. s. 916.) „Kaivokset, jotka jatkuvasti antavat kultaa ja hopeaa, anta-

roissa ruumiillistuneen kansallisen työn välitön vaihto kultaa ja hopeaa tuottavien maiden jaloissa metalleissa ruumiillistuneeseen työhön. Toiselta puolen kulta ja hopea virtailevat edes takaisin kansallisten kiertokulkupiirien välillä, seuraten liikkeessään vaihtokurssin alituisia heilahduksia.¹¹²⁾

Maat, joissa porvarillinen tuotanto on kehittyntä, rajoittavat pankkisäiliöihin joukottain keskittyneet aarteensa niiden erikoisten tehtävien vaatimaan vähimpään määrään.¹¹³⁾ Lukuun ottamatta muutamia poikkeuksia osottaa aarresäiliön huomattavan liiallinen täytyminen yli sen keskimäärän seisahdusta tavarain kiertokulussa eli tavarametamorfoosien virran keskeytymistä.¹¹⁴⁾

vat sitä riittävästi, jotta jokainen kansa saa tämän välttämättömän määrän.“ (J. Vanderlint, m. t. s. 40.)

¹¹²⁾ „Vaihtokurssit nousevat ja laskevat joka viikko, ja muutamina ajanhetkinä vuodessa ne ovat korkealla määrätyn maan hyväksi ja toisina ovat yhtä korkealla päinvastaiseen suuntaan“. (N. Barbon, m. t. s. 39.)

¹¹³⁾ Nämä eri tehtävät voivat joutua vaaralliseen ristiriitaan niin pian kuin kullan ja hopean on oltava myöskin pankkisetelien lunastusrahastona.

¹¹⁴⁾ „Se mikä rahaa on enemmän kuin mitä välttämättä kotimaiseen kauppaan tarvitaan, on kuollutta pääomaa eikä tuota voittoa sille maalle, jolla se on, mutta mikäli se siirretään liikkeeseen, on se myöskin kuin olisi se tuotu maahan.“ (John Bellers, m. t. s. 12.) „Entä jos meillä on liian paljo rahaa? Me voimme sulattaa painavimman ja muuttaa sen loistaviksi pöytäkalustoiksi, kulta ja hopeapikareiksi ja -astioiksi; tahi lähettää sen maasta tavarana sinne, missä sitä puuttuu tahi halutaan; tahi panna sen korkoa kasvamaan sinne, missä korko on korkea.“ (W. Petty, Quantulumcumque, s. 39.) „Raha on vain rasva valtion ruumiissa, liian suuri määrä sitä estää yhtä usein sen liikkuvaisuutta, kuin liian pieni tekee sen sairaaksi . . . samoin kuin rasva keventää lihasten liikkeen, ravitsee ruoan puutteessa, täyttää epätasaisuuksia ja kaunistaa ruumiin; samoin raha tekee valtion liikkeet nopeiksi, hankkii ravintoa muualta kalliin ajan ollessa kotimaassa, tasoittaa velat . . . ja kaunistaa kokonaisuutta; vaikkakin“, lopettaa hän ivallisesti, „enimmäin niitä yksityisiä henkilöitä, joilla sitä on yllinkyllin“. (W. Petty, Political anatomy of Ireland, s. 14.)

Toinen osasto.

Rahan muuttuminen pääomaksi.

Neljä s luku.

Rahan muuttuminen pääomaksi.

1. Pääoman yleinen kaava.

Tavarankiertokulku on pääoman lähtökohta. Tavarantuotanto ja kehittynyt tavarankiertokulku, kauppa, ovat ne historialliset edellytykset, joitten nojassa pääoma syntyy. Maailmankauppa ja maailmanmarkkinat aloittavat 16:lla vuosisadalla pääoman uudemman kehityshistorian.

Jos jätämme huomioon ottamatta tavarankiertokulun aineellisen sisällyksen, eri käyttöarvojen vaihdon, ja pidämme silmällä vain niitä taloudellisia muotoja, joita tämä prosessi synnyttää, niin tapaamme me sen viimeisenä tuotteena rahan. Tämä tavarankiertokulun viimeinen tuote on pääoman ensimmäinen ilmeneismuoto.

Historiallisessa kehityksessä pääoma esiintyy maaomaisuutta vastaan kaikkialla ensinnä rahan muodossa, rahaomaisuutena, kauppiaan pääomana ja koronkiskojan pääomana.¹⁾ Kuitenkaan ei tarvitse luoda katsausta pääoman syntymishistoriaan, voidakseen tuntea rahan sen ensimmäiseksi ilmenemismuodoksi. Sama historia uudistuu näet joka päivä silmiemme edessä. Yhä vieläkin jokainen uusi pääoma tulee ensi aluksi rahana näyttämölle, s. o. markkinoille, tavara-, työ- tai rahamarkkinoille, rahana, joka määrättyjen prosessien kautta on muuttuva pääomaksi.

Raha rahana ja raha pääomana eroavat aluksi toisistaan vain eri kiertokulkumuotojensa kautta.

Tavarankiertokulun välitön muoto on T—R—T, tavarankiertokulun muuttuminen rahaksi ja rahan jälleenmuuttuminen tavaraksi, myyminen ostamista varten. Mutta tämän muodon ohella tapaamme toisen, erityisesti siitä eroavan muodon, R—T—R, rahan muuttumisen tavaraksi ja tavarankiertokulun jälleenmuuttumisen rahaksi,

¹⁾ Vastakohta henkilökohtaisiin orjuus- ja herruussuhteisiin perustuvan maaomaisuusvallan ja rahan persoonattoman vallan välillä on selvästi ilmaistu kahdessa ranskalaisessa sananlaskussa: „Nulle terre sans seigneur“ (ei maata ilman herraa); „L'argent n'a pas de maître“ (rahalla ei ole herraa).

ostamisen myymistä varten. Raha, joka liikkuessaan käy viime-mainitun kiertokulun rataa, muuttuu pääomaksi, siitä tulee pää-omaa, ja se on jo tarkoitukseltaan pääomaa.

Tarkastelkaammepa lähemmin kiertokulkua R—T—R. Se tapahtuu, kuten yksinkertainen tavarankiertokulkukin, kahdessa vastakkaisessa jaksossa. Ensimmäisessä jaksossa, R—T, ostossa, muuttuu raha tavaraksi. Toisessa jaksossa, T—R, myynnissä, muutetaan tavara jälleen rahaksi. Mutta molemmat jaksot yhdessä muodostavat kokonaisuuden, jossa raha vaihdetaan tavaraksi ja sama tavara jälleen rahaksi, tavara otetaan myytäväksi, eli, jos jätetään lukuun ottamatta oston ja myynnin muodolliset eroavaisuudet, rahalla ostetaan tavaraa ja tavaralla rahaa.²⁾ Tulos, johon koko prosessi päättyy, on rahan vaihtaminen rahaan, R—R. Jos minä 100 punnalla ostan 2,000 naulaa puuvillaa ja myyn jälleen nämä 2,000 naulaa puuvillaa 110 punnasta, niin olen lopulta vaihtanut 100 puntaa 110 punnaksi, rahan rahaksi.

Nyt on kylläkin ilmeistä, että kiertokulkuprosessi R—T—R olisi joutava ja sisällyksetön, jos tämän kiertotien kautta tahdottaisiin vaihtaa sama raha-arvo samaan raha-arvoon, siis esim. 100 puntaa 100 punnaksi. Verrattomasti yksinkertaisempi ja varmempi olisi silloin aarteenkasaajan menettelytapa, hän kun säilyttää 100 puntaansa käsissään jättämättä niitä altiiksi kiertokulussa uhkaaville vaaroille. Toiselta puolen, jos kauppias myy 100 punnalla ostamansa puuvillan 110 punnasta, tai jos hänen täytyy panna se menemään 100 punnasta tai vaikkapa 50 punnasta, on hänen rahansa joka tapauksessa tehnyt omituisen ja omaperäisen liikkeen, kokonaan toisenlaisen kuin yksinkertaisessa tavarankiertokulussa, esim. talonpojan kädessä, joka myy jyviä ja niin saamallaan rahalla ostaa vaatteita. Ensiksikin on siis selitettävä, mitä mahdollisia eroavaisuuksia on kiertoliikkeiden R—T—R ja T—R—T välillä. Samalla käy ilmi myöskin se eroavaisuus sisällyksessä, mikä näiden muodollisten eroavaisuuksien takana piilee.

Katsokaamme ensiksikin, mikä molemmille muodoille on yhteistä.

Molemmissa kiertoliikkeissä on osina samat kaksi vastakkaista jaksoa, T—R, myyminen, ja R—T, ostaminen. Kummasakin näistä jaksoista on toisiansa vastassa samat kaksi esineellistä aletta: tavara ja raha — ja kaksi samoissa taloudellisissa

²⁾ „Rahalla ostetaan tavaroita ja tavaroilla ostetaan rahaa“: (Mercier de la Rivière, L'ordre naturel et essentiel des sociétés politiques, s. 543).

luonnenaamioissa esiintyvää henkilöä, ostaja ja myyjä. Kumpikin kiertoliike on yhtynyt samoista vastakkaisista jaksoista ja kummallakin kertaa on tämän yhtymisen välittäjinä esiintynyt kolme sopimuksentekijää, joista yksi vain myy, toinen vain ostaa, mutta kolmas vuoroin ostaa ja myy.

Molemmat kiertoliikkeet T—R—T:n ja R—T—R:n erottaa toisistaan kuitenkin jo ennakolta se, että nuo samat vastakkaiset kiertokulun jaksot ovat päinvastaisessa järjestyksessä. Yksinkertainen tavarankiertokulku alkaa myynnillä ja päättyy ostoon, rahan kiertokulku pääomana alkaa ostolla ja päättyy myyntiin. Edellisessä on tavara, jälkimmäisessä raha liikkeen lähtö- ja päätöskohtana. Edellisessä muodossa välittää raha, jälkimmäisessä sitä vastoin tavara kokonaisliikettä.

Kiertokulussa T—R—T vaihdetaan raha lopulta tavaraksi, joka käytetään kulutukseen. Raha on siis lopullisesti pantu menemään. Vastakkaisessa muodossa R—T—R sitä vastoin ostaja antaa rahaa jotta hän taas myyjänä saisi rahaa. Hän heittää tavaraa ostaessaan rahaa kiertokulkuun vetääkseen sitä siitä takaisin myymällä samaa tavaraa. Hän päästää rahan käsistään vain siinä salakavalassa tarkoituksessa, että hän jälleen pääsisi sen omistajaksi. Raha annetaan siis vain etumaksuna.³⁾

Muodossa T—R—T vaihtaa sama rahakappale kaksi kertaa paikkaa. Myyjä saa sen ostajalta ja maksaa sen pois toiselle myyjälle. Kokonaisprosessi, joka alkaa sillä, että tavarasta saadaan rahaa, päättyy siihen, että rahaa annetaan tavarasta. Päinvastainen on asianlaita muodossa R—T—R. Tässä ei vaihda kahdesti paikkaa sama rahakappale, vaan sama tavara. Ostaja saa sen myyjän kädestä ja luovuttaa sen toiselle ostajalle. Samoin kuin yksinkertaisessa tavarankiertokulussa saman rahakappaleen kahdesti tapahtuva paikanvaihto aiheuttaa sen lopullisen siirtymisen omistajalta toiselle, aiheuttaa tässä saman tavarankiertokulun kahdesti tapahtuva paikanvaihto rahan palaamisen sen ensimmäiseen lähtökohtaan.

Rahan palaaminen lähtökohtaansa ei ole riippuvainen siitä, myydäänkö tavara kalliimpaan hintaan kuin se oli ostettu. Tämä seikka vaikuttaa ainoastaan palaavan rahasumman suuruuteen. Itse palaaminen tapahtuu samalla kuin ostettu tavara jälleenmyydään, siis samalla kuin kiertoliike R—T—R tulee täydellisesti suoritetuksi. Tässä on siis havaittavana selvä erotus rahan

³⁾ „Kun tavara ostetaan jälleenmyytäväksi, sanotaan käytettyä rahasummaa etumaksuksi; jos se ostetaan ilman myymisen aikomusta, sanotaan sitä kulutetuksi“: (James Steuart, Works etc. edited by General Sir James Steuart, his son. Lontoo, 1801, n. I, s. 274).

kiertokulkujen välillä silloin kun se liikkuu pääomana ja silloin kun se liikkuu pelkkänä rahana.

Kiertoliike T—R—T on täydelleen suoritettu, niin pian kuin sen rahan, jonka tavaran myyminen on tuottanut, on jälleen vienyt toisen tavaran ostaminen. Jos kuitenkin sen jälkeen tapahtuu rahan palaaminen lähtökohtaansa, niin käy se päinsä vain koko liikkeen uudistamisen eli toistumisen kautta. Jos minä myyn nelikon jyviä 3 punnasta ja näillä 3 punnalla ostan vaatteita, olen minä lopullisesti menettänyt nämä 3 puntaa. Minulla ei enää ole niiden kanssa mitään tekemistä. Ne ovat vaatekauppiaan omat. Jos minä nyt myyn toisen nelikon jyviä, niin palaa rahaa minulle takaisin, mutta ei ensimmäisen kauppatoimeni seurauksena, vaan ainoastaan sen uudistamisen johdosta. Se etenee minusta taasen heti kun minä suoritan tämän toisen kauppatoimen loppuun saakka ja ostan uudestaan. Kiertokulussa T—R—T ei siis rahan luovuttamisella ole mitään tekemistä sen takaisinsaannin kanssa. Sitä vastoin kiertokulussa R—T—R rahan luovuttamisen luonne jo edellyttää sen takaisinsaantia. Ilman tätä takaisinsaantia on liiketoimi epäonnistunut tahi kiertoliike keskeytynyt ja vielä keskeneräinen, koska sen toinen jakso, oston täydentävä ja päättävä myynti puuttuu.

Kiertoliikkeessä T—R—T on alkukohtana tavara ja päätekohtana toinen tavara, joka joutuu kiertokulusta pois kulutettavaksi. Kulutus, tarpeiden tyydyttäminen, sanalla sanoen käyttöarvo, on siis sen lopputarkoituksena. Sitä vastoin kiertoliikkeen R—T—R äärikohtana on raha ja liike päättyy lopuksi samaan äärikohtaan. Sen liikkeellepanevana vaikuttimena ja määräävänä tarkoituksiperänä on siis itse vaihtoarvo.

Yksinkertaisessa tavarankiertokulussa on molemmilla äärikohtilla sama taloudellinen muoto. Ne ovat molemmat tavaraa. Ne ovat myöskin arvomäärältään yhtä suuria. Mutta ne ovat laadultaan eri käyttöarvoja, esim. jyviä ja vaatteita. Tuotteidenvaihto, sellaisten eri aineiden vaihtaminen, joissa yhteiskunnallinen työ esiintyy, on tässä liikkeen sisällyksenä. Toisin on kiertokulussa R—T—R. Se näyttää ensi silmäyksellä sisällyksettömältä, koska se näyttää saman liikkeen toistamiselta, koska sen päätekohta vain on sen alkukohdan uusiintumista. Molemmilla äärikohtilla on sama taloudellinen muoto. Ne ovat molemmat rahaa, siis ei laadultaan eroavia käyttöarvoja, sillä raha on juuri se tavaroiden muuttunut asu, jossa niiden eri käyttöarvojen erikoisuus on hävinnyt. Vaihtaa ensiksi 100 puntaa puuvillaan ja sitten sama puuvilla 100 puntaan, siis kiertoteitse raha rahaan, sama samaan, näyttää sekä tarkoituksettomalta että

typerältä toimitukselta.⁴⁾ Rahasumma voi erota toisesta yleensä vain suuruudeltaan. Prosessin R—T—R sisällitys ei siis riipu sen äärien laadun eroavaisuudesta, sillä ne ovat molemmat rahaa, vaan ainoastaan niiden määrän erilaisuudesta. Lopussa saadaan kiertokulusta enemmän rahaa kuin siihen alussa heitettiin. 100 punnalla ostettu puuvilla myydään esim. 100 + 10 punnasta eli 110 punnasta. Tämän prosessin täydellinen muoto on siis R—T—R' jossa $R' = R + \Delta R$, s. o. yhtä kuin ennakolta liikkeeseen pantu rahasumma ynnä lisäkasvu. Tätä lisäkasvua eli lisäystä yli alkuperäisen arvon nimitän minä — lisäarvoksi (Mehrwert, surplus value). Alkujaan liikkeeseen pantu arvo siis kiertokulussa ei ainoastaan säily, vaan muuttaa se siinä arvomääräänsä, saa lisäarvoa eli lisää arvoaan. Ja tämä liike tekee siitä pääomaa.

Tosin on mahdollista, että myöskin kiertokulussa T—R—T molemmat äärikohdat T ja T, esim. jyvät ja vaatteet, ovat erisuuria arvomääriä. Talonpoika voi myydä jyväänsä niiden arvoa kalliimpaan hintaan tahi ostaa vaatteet niiden arvoa halvemmalla. Hän voi myös joutua vaatekauppiaan petkutettavaksi. Mutta sellainen arvonerotus on tässä kiertokulun muodossa aivan satunnainen piirre. Se ei menetä lainkaan merkitystään eikä sisällystään, niinkuin prosessi R—T—R, vaikka sen molemmat äärikohdat, jyvät ja vaatteet esimerkiksi, ovatkin toistensa vastikkeita. Pikemminkin on niiden yhdenarvoisuus tässä kierto- liikkeen säännöllisen kulun edellytyksenä.

⁴⁾ „Rahaa ei vaihdeta rahaan“, huudahtaa Mercier de la Rivière merkantilisteille (m. t. s. 468). Eräässä teoksessa, joka käsittelee nimenomaan „kauppaa“ ja „keinottelua“, sanotaan: „Kaikki kauppa on erilaa- tuisten tavarain vaihtoa; ja etu (kauppiaanko?) johtuu juuri tästä eroa- vaisuudesta. Vaihtaa naula leipää naulaan leipää olisi aivan hyödytöntä . . . tästä johtuu edullinen vastakohta kaupan ja pelin välillä, joka viime- mainittu on vain rahalla vaihtamista rahaan.“ (Th. Corbet, An Inquiry into the Causes and Modes of the Wealth of Individuals; or the Prin- ciples of Trade and Speculation explained. Lontoo, 1841, s. 5.) Vaikka- kaan Corbet ei huomaa, että R—R, rahan vaihtaminen rahaan, ei ole ainoastaan kauppapääoman, vaan kaiken pääoman luonteenomainen kierto- kulun muoto, myöntää hän ainakin sen, että tämä muoto on pelin kanssa yhteinen erälle kaupan lajille, keinottelulle, mutta sitten tulee Mac Cul- loch ja huomaa, että ostaminen myymistä varten on keinottelua ja että siis erotus keinottelun ja kaupan välillä häviää. „Jokainen toimi, jossa henkilö ostaa tuotteen myydäkseen sen jälleen, on oikeastaan keinottelua.“ (Mac Culloch, A Dictionary practical etc. of Commerce. Lontoo, 1847, s. 1058). Verrattomasti naivimpi on Pinto, Amsterdam'in pörssin Pindaros: „Kauppa on peliä (tämän lauseen hän lainaa Locke'ltä), eikä kerjäläisten (avec des gueux) kanssa voi voittaa. Jos pitkän aikaa voittaisi kaikessa kaikkien kanssa, pitäisi vapaaehtoisesti antaa takaisin suurin osa voi- tosta alottaakseen pelin uudestaan.“ (Pinto, Traité de la Circulation et du Crédit. Amsterdam, 1771, s. 231).

Myynnin toistumisella eli uudistumisella ostamista varten, samoin kuin oli tällä prosessilla sinänsäkin, on määränä ja päämaalina sen ulkopuolella oleva lopullinen tarkoituserä, kulutus, määrättyjen tarpeiden tyydyttäminen. Ostamisella myymistä varten sitä vastoin on sama alku ja loppu, raha, vaihtoarvo, ja jo sen kautta on tämä liike päättymätön. Tosin R:stä on tullut $R + \Delta R$, 100 punnasta $100 + 10$. Mutta vain laadultaan on 110 puntaa yhtä kuin 100 puntaa, nimittäin rahaa. Ja määrältään on 110 puntaa on rajoitettu arvosumma samoin kuin 100 puntaa. Jos nuo 110 puntaakin käytettäisiin rahana, niin joutuisivat ne pois tehtävästään. Ne lakkaisivat olemasta pääomaa. Kiertokulusta pois joutuneina kivettyvät ne aarteeksi eivätkä ne lisäänny pennilläkään, vaikka ne makaisivat siinä tuomiopäivään saakka. Jos siis kerran on kysymys arvon lisäämisestä, niin on sama lisäämisen tarvis olemassa 110 puntaan nähden kuin 100 puntaan, sillä molemmat ovat vaihtoarvon rajoitettuja ilmaisuja ja molemmilla siis on sama tehtävä synnyttää itseään paisuttamalla rikkautta. Tosin eroaa alkuuperäinen arvo 100 puntaa hetkeksi kiertokulussa siihen kasvanneesta lisäarvosta 10 punnasta, mutta tämä ero häviää kohta jälleen. Prosessin lopussa ei tule toiselle puolen alkuuperäinen arvo 100 puntaa ja toiselle puolen lisäarvo 10 puntaa. Se, mikä saadaan, on 110 punnan arvo, joka on aivan samassa vastavassa muodossa arvonlisäysprosessin alkamiseksi kuin alkuuperäiset 100 puntaa. Liikkeen lopussa saadaan raha takaisin valmiina alkamaan uuden liikkeen.⁵⁾ Loppu kussakin yksityisessä kiertoliikkeessä, jossa osto toimitetaan myyntiä varten, on siis jo sinänsä uuden kiertoliikkeen alku. Yksinkertainen tavarankiertokulku — myynti ostoa varten — on keino saavuttaa kiertokulun ulkopuolella oleva päämäärä, käyttöarvojen hankkiminen, tarpeiden tyydyttäminen. Rahan kiertokulku pääomana on sitä vastoin oma tarkoituksensa, sillä arvon lisääntyminen tapahtuu ainoastaan tämän alati uudistetun liikkeen piirissä. Pääoman liike on siis rajaton.⁶⁾

⁵⁾ „Pääoma jakaantuu . . . alkuuperäiseen pääomaan ja voittoon, pääoman lisäykseen . . . vaikka itse käytäntö samalla liittyy tämän voiton jälleen pääomaan ja panee sen tämän kanssa liikkeeseen.“ (F. Engels, *Umriss zu einer Kritik der Nationalökonomie, Deutsch-Französische Jahrbücher*, herausgegeben von Arnold Ruge und Karl Marx. Pariisi, 1844, s. 99.)

⁶⁾ Aristoteles asettaa talousopin krematistiikan vastakohtaksi. Hän lähtee talousopista. Sikäli kuin se on ansaitsemistaito, rajoittuu se elämälle välttämättömien ja kodille tahi valtiolle hyödyllisten hyödykkeitten hankkimiseen. „Todellinen rikkaus ($\delta \alpha \lambda \eta \theta \iota \nu \acute{o} \varsigma \pi \lambda \omicron \upsilon \tau \omicron \varsigma$) on sellaisissa käyttöarvoissa; sillä hyvään elämään riittävä määrä tällaista omaisuutta

Tämän liikkeen itsetietoisena ylläpitäjänä tulee rahanomistaja pääomakkaaksi, kapitalistiksi. Hänen henkilönsä tahi paremminkin hänen taskunsa on rahan lähtö- ja päätekohtana. Tämän kiertokulun objektiivinen sisällys — arvon paisuttaminen — on hänen subjektiivinen tarkoituksensa, ja vain mikäli hänen toimiansa yksinomaisena kannustimeena on abstraktisen rikkauden lisääntyvä omaksuminen, toimii hän kapitalistina eli henkilöityneenä, tahdolla ja tiedolla varustettuna pääomana. Ei siis koskaan ole katsottava käyttöarvoa kapitalistin välittömäksi tarkoituseräksi.⁷⁾ Ei myöskään yksinäistä voittoa, vaan voittamisen lakkaamaton liike.⁸⁾ Tämä absoluuttinen rikastumisvietti,⁹⁾ tämä intohimoinen arvon takaa-ajaminen on kapitalistille

ei ole rajaton. Mutta on olemassa toinenkin laji ansiotaitoa, jota yleensä ja täydellä oikeudella sanotaan krematistiikaksi, ja jonka mukaan rikkauksella ja omistamisella ei näytä olevan mitään rajoja. Tavarankauppa (ἡ καπηλική on sananmukaisesti käännettynä rikkamakauppa ja Aristoteles ottaa tämän muodon, koska siinä käyttöarvo on vallitseva) ei luonnostaan kuulu krematistiikkaan, sillä tässä vaihto rajoittuu vain heille itselleen (ostajalle ja myyjälle) tarpeelliseen“. Sentähden, jatkaa hän, olikin tavarainkaupan alkuperäisenä muotona vaihtokauppa, mutta sen laajetessa syntyi välttämättömästi raha. Kun raha keksittiin, täytyi vaihtokaupan välttämättömästi kehittyä καπηλική, tavarankaupaksi, ja tämä, alkuperäisen tarkoituksensa kanssa ristiriidassa, muuttui krematistiikaksi, rahan tekemisen taidoksi. Krematistiikka eroaa nyt talousopista siinä, että „sille kiertokulku on rikkauden lähde (ποιητική χρημάτων... διὰ χρημάτων διαβολή). Ja rahan ympärillä näkyy se pyörivän, sillä raha on tämänlaatuisen vaihdon alku ja loppu (τό γὰρ νόμισμα στοιχείον καὶ πέρας τῆς ἀλλαγῆς ἐστίν). Sentähden on myöskin rikkaus, jota krematistiikka tavoittaa, rajoittamaton. Sillä samoin kuin jokainen taito, jolle sen päämäärä ei ole keinona, vaan viimeisenä loppu-tarkoituksena, on pyrkimyksessään rajaton, sillä se koottaa sitä lähentyä alati yhä enemmän, samalla kuin taidot, joiden tarkoituseränä ovat vain keinot, eivät ole rajattomat, koska itse tarkoituserä asettaa niille rajat, niin ei myöskään tälle krematistiikalle sen tarkoitus pane rajoja, vaan sen päämääränä on absoluuttinen (ehdoton) rikastuminen. Talousopilla, ei krematistiikalla, on rajansa... edellisen tarkoituksena on jokin muu kuin raha, jälkimäisen tarkoituksena rahan lisääminen... Näiden molempien muotojen toisiinsa sekoittaminen, jotka kietoutuvat toinen toiseensa, saattaa muutamia pitämään talousopin lopputarkoituksena rahan saamista ja lisäämistä äärettömiin asti“. (Aristoteles, De Rep., edit. Bekker, lib. I, luk. 8 ja 9 eri k.)

⁷⁾ „Tavarat (tässä käyttöarvojen merkityksessä) eivät ole liikekapitalistin määräävänä tarkoituseränä... raha on hänen määräävä tarkoituseränsä.“ (Th. Chalmers, On politic. Econ. etc., 2 pain. Lontoo 1832, s. 166.)

⁸⁾ „Kauppias ei suinkaan väheksy saatua voittoa, mutta katsoo kuitenkin aina tulevaisuuteen.“ (A. Genovesi, Lezioni di Economia Civile (1765). Custodin painos italialaisten taloustieteilijäin teoksista, Parte moderna, n. VIII. s. 139.)

⁹⁾ „Sammumaton voitonhimo, auri sacra fames (kullan kirottu nälkä) määrää aina kapitalistin toiminnan.“ (Mac Culloch, The Principles

ja aarteenkasaajalle yhteistä, mutta kun aarteenkasaaja on vain järjetön kapitalisti, on kapitalisti järkipäiväinen aarteenkasaaja. Kun aarteenkasaaja pyrkii alati lisäämään arvoa koettamalla pelastaa¹⁰⁾ rahaa kiertokulkuun joutumasta, saavuttaa tämän tarkoituksensa häntä viisaampi kapitalisti jättämällä sen yhä uudestaan kiertokululle alttiiksi.^{10a)}

Ne itsenäiset muodot, rahamuodot, jotka tavaroiden arvo saa yksinkertaisessa kiertokulussa, ainoastaan välittävät tavaravaihdon ja häviävät liikkeen lopputuloksessa. Kiertokulussa R—T—R sitä vastoin kumpikin, tavara ja raha, toimivat vain arvon itsensä erilaisina olomuotoina, raha sen yleisenä, tavara sen erikoisena, niin sanoaksemme ainoastaan valepuvussa olevana olomuotona.¹¹⁾ Arvo muuttuu alituisesti muodosta toiseen häviämättä tähän liikkeeseen ja muuttuu siten automaattiseksi (itse-toimivaksi) subjektiksi (itsiökseksi). Jos tutkii niitä erikoisia ilmenemismuotoja, joita itseänsä paisuttava arvo elämänsä kiertoliikkeessä vuoroin saa, niin saa selitykset: pääoma on rahaa, pääoma on tavaraa.¹²⁾ Mutta todellisuudessa tulee arvo tässä subjektiksi prosessiin, jossa se ollen vuoroin milloin rahan milloin tavaravaihdossa itse muuttuu suuruuttaan, tunkee itsensä lisäarvona omasta alkuperäisestä arvostaan esiin, lisää itse itseään. Sillä liike, jonka välityksellä se hankkii lisäarvon, on sen oma liike, sen arvonlisäys siis sen oman arvon itsepaisutusta. Se on saanut salaisen ominaisuuden lisätä arvoaan, koska se on arvo. Se synnyttää eläviä sikiöitä tahi ainakin munii kultaisia muna.

Sellaisen prosessin vallitsevana subjektina, jossa arvo milloin pukeutuu rahamuotoon ja tavaramuotoon, milloin ne taas riisuu päältänsä, mutta tässä vaihtelussa säilyttää itsensä ja laajentuu,

of Polit. Econ. Lontoo, 1830, s. 179). Tämä tieto ei luonnollisesti estä samaa Mac Culloch'ia ja kumppaneita muuttamasta esmaa kapitalistia teoreettisten vastusten kohdatessa, esim. liikatuotantoa käsitellessä, hyväksi porvariaksi, jolle on merkitystä vain käyttöarvolla ja jossa herää oikea sudennäkö kenkiä, hattuja, muna, karttuuneja ja muita mitä joka-päiväisimpiä käyttöarvon lajeja kohtaan.

¹⁰⁾ „Σώζειν“ (pelastaa) on eräs kuvaava kreikkalainen sana aarteenkasaamisen ilmaisemiseksi. Samoin merkitsee englanninkielinen „to save“ samalla pelastaa ja säästää.

^{10a)} Se ääretön, mitä ei ole olioiden edistymisessä, on niiden kiertokulussa“. (Galieni).

¹¹⁾ „Ei aine ole pääomaa, vaan tämän aineen arvo“. (J. B. S a y, Traité d'Écon. Polit. 3 pain. Pariisi, 1817, nid. I, s. 428).

¹²⁾ „Kiertokulkuvälineet (!) käytettyinä tuottaviin tarkoituksiin ovat pääomaa“. (M a c L e o d, The Theory and Practice of Banking. Lontoo, 1855, nid. I, luk. 1). „Pääoma on tavaraa“. (J a m e s M i l l, Elements of Pol. Econ. Lontoo, 1821, s. 74).

tarvitsee arvo ennen kaikkea itsenäisen muodon, jonka kautta sen samuus (identiteetti) itsensä kanssa tulee todetuksi. Ja tämä muoto on sillä vain rahassa. Se on siis jokaisen arvonlisäysprosessin lähtö- ja päätekohta. Se oli 100 punttaa, se on nyt 110 punttaa j. n. e. Mutta rahakin on tässä ainoastaan yhtenä arvon muotona. Niitä on näet kaksi. Ellei raha ota tavaramuotoa, ei se tule pääomaksi. Raha ei siis tässä esiinny tavaran vastustajana niinkuin aarteiden kasaamisessa. Kapitalisti tietää, että kaikki tavarat, niin mitättömiltä kuin ne näyttänevätkin ja niin pahalta kuin ne haisnevatkin, ovat uskossa ja totuudessa rahaa, sisällisesti ympärileikattuja juutalaisia, ja sen lisäksi ihmeitätekeviä keinoja tehdä rahasta enemmän rahaa.

Kun tavaroiden arvo yksinkertaisessa kiertokulussa saa käyttöarvoaan vastaan korkeintaan rahan itsenäisen muodon, esiintyy se äkkiä tässä etenevänä, itseään liikkeellepanevana perusolemuksena, jonka pelkkiä muotoja tavara ja raha kumpikin ovat. Ja vieläkin enemmän. Sen sijaan että se esittäisi tavaroiden suhteita, asettuu se tässä niin sanoaksemme yksityissuhteeseen omaan itseensä. Alkuperäisenä arvona eroaa se itsestään lisäarvona samoin kuin Isä Jumala eroaa itsestään Poika Jumalana, ja molemmat ovat yhdenikäisiä ja ovat todellisuudessa vain yksi persoona, sillä ainoastaan lisäarvo 10 punttaa tekee alkuperäiset 100 punttaa pääomaksi, ja niin pian kuin ne ovat tulleet täksi, niin pian kuin poika, ja pojan kautta isä on syntynyt, katoaa jälleen niiden eroavaisuus ja ne ovat molemmat yhtä, 110 punttaa.

Arvo tulee siis jatkuvasti lisääntyväksi (prosessoituvaksi) arvoksi, lisääntyväksi rahaksi ja sellaisena pääomaksi. Se tulee kiertokulusta, menee siihen jälleen, säilyy ja monistuu siinä, palaa siitä suurenneena ja alkaa saman kiertoliikkeen aina vain uudestaan.¹⁸⁾ R—R', rahaa siirtävää rahaa — money which begets money — kuuluu pääoman määritelmä sen ensimmäisten tulkkien, merkantilistien suussa.

Tosin näyttää ostaminen tarkoituksella myydä, eli täydellisemmin, ostaminen tarkoituksella myydä kalliimmasta, R—T—R', vain erään pääoman laadun, kauppiaan pääoman erikoiselta muodolta. Mutta myöskin teollisuuspääoma on rahaa, joka muuttuu tavaraksi ja tavaran myymisen avulla muuttuu jälleen enemmän rahaksi. Ne toimitukset, joita ehkä on oston ja myynnin välillä kiertokuluprosessin ulkopuolella, eivät muuta ensinkään tätä liikkeen muotoa. Korkoa kantavassa pääomassa vihdoin

¹⁸⁾ „Pääoma . . . pysyväinen itsensä moninkertaistuttava arvo“. (Sismondin, Nouveaux Principes d'Econ. Polit., nid. I, s. 90).

esiintyy kiertokulku $R-T-R'$ lyhennettynä, sen tuloksessa ilman tavarän välitystä, niin sanoaksemme lyhyessä tyyliässä (im Lapidarstil), muodossa $R-R'$, rahassa, joka on yhtä kuin enemmän rahaa, arvossa, joka on suurempi omaa itseään.

Todellisuudessa on siis $R-T-R'$ pääoman yleinen kaava, sellaisena kuin pääoma on kiertokulussa välittömästi esiintyessään.

2. Yleisen kaavan ristiriitaisuudet.

Se kiertokulun muoto, jossa raha tulee ikäänkuin kotelotaan vapautuen pääomaksi, on ristiäidäsa kaikkien aikaisemmin kehitettyjen lakien kanssa, jotka koskevat tavaroiden, arvon, rahan ja itse kiertokulun luonnetta. Sen erottaa yksinkertaisesta tavarankiertokulusta se, että siinä samat kaksi vastakkaista prosessia, myynti ja osto, ovat päinvastaisessa järjestyksessä. Mutta kuinka voi tämä puhtaasti muodollinen erotus loitua toiseksi tämän prosessin luonteen?

Ja vieläkin enemmän. Tämä päinvastaisuus on olemassa ainoastaan yhteen nähden kolmesta liikeystävästä, jotka ovat toistensa kanssa asioissa. Kapitalistina ostan minä tavaraa A:lta ja myyn sen jälleen B:lle, kun taas yksinkertaisena tavaränomistajana myyn tavaraa B:lle ja sitten ostan tavaraa A:lta. Liikeystäville A ja B ei tätä erotusta ole olemassa. He esiintyvät vain joko tavarän ostajana tahi myyjänä. Itse esiinnyn minä heihin nähden joka kerta yksinkertaisena rahanomistajana eli tavaränomistajana, ostajana tahi myyjänä, ja molemmissa sarjoissa kohtaan toisen henkilön vain ostajana ja toisen vain myyjänä, toisen ainoastaan rahana, toisen ainoastaan tavarana, en kumpaakaan heistä pääomana eli kapitalistina tahi edustajana jollekin muulle, mikä olisi enemmän kuin raha tahi tavara tahi mikä voisi vaikuttaa muulla tavoin kuin rahana tahi tavarana. Minuun nähden muodostavat ostaminen A:lta ja myyminen B:lle sarjan. Mutta yhteyttä näillä molemmilla toimenpiteillä on vain minuun nähden. A ei välitä minun kauppatoimestani B:n kanssa eikä B minun kauppatoimestani A:n kanssa. Jos minä tahtoisin tehdä heille selkoa siitä erityisestä ansiosta, jonka minä saan kääntämällä sarjan, niin todistaisivat he minulle, että minä itse erehdyn sarjan suhteen ja että kokonaistoimitus ei alkanut ostolla ja päättynyt myynnillä, vaan päinvastoin alkoi myynnillä ja päättyi ostolla. Ja oikeastaan olikin minun ensimmäinen toimenpiteeni, osto, A:n kannalta katsottuna myynti, ja minun toinen toimenpiteeni, myynti, oli B:n kannalta katsottuna osto. Tyytymättä tähän tulisivat A ja B selittämään, että koko sarja

on tarpeeton ja pelkkää hölynpölyä. A myy tavaran suorastaan B:lle ja B ostaa sen suorastaan A:lta. Siten kutistuu koko toimitus tavallisen tavarankiertokulun toispuoliseksi osaksi, A:n kannalta katsottuna pelkäksi myynniksi ja B:n kannalta katsottuna pelkäksi ostoksi. Sarjaa kääntämällä emme siis ole päässeet yksinkertaisen tavarankiertokulun piiriä ulommaksi ja täytyy meidän päinvastoin tarkastaa, salliiko se luonteensa mukaisesti siihen sisältyvien arvojen paisuttamista ja siis lisäarvon syntymistä.

Ottakaamme kiertokulkuprosessi muodossa, jossa se esiintyy pelkkänä tavaravaihtona. Näin on aina laita, kun molemmat tavaranomistajat ostavat tavaraa toisiltaan ja heidän molempipuolisten rahasaamistensa bilanssi tasautuu maksupäivänä. Raha on tässä laskurahana, osottamassa tavaroiden arvoja niiden hintojen kautta, mutta ei joudu itse esineellisenä oliona tavaroita vastaan. Mikäli on kysymys käyttöarvosta, on selvää, että molemmat vaihtajat voivat voittaa. Molemmat luovuttavat tavaroita, jotka käyttöarvoina ovat heille hyödyttömiä, ja saavat tavaroita, joita he tarvitsevat käytönesineiksi. Eikä tämä hyöty kenties ole ainoa. A, joka myy viiniä ja ostaa viljaa, tuottaa ehkä enemmän viiniä kuin viljanviljelijä B voisi samassa työajassa tuottaa, ja viljanviljelijä B enemmän viljaa kuin viiniviljelijä A voisi tuottaa samassa työajassa. A saa siis samasta vaihtoarvosta enemmän viljaa ja B enemmän viiniä kuin jos kummankin heistä, ilman vaihtoa, täytyisi tuottaa itselleen viiniä ja viljaa. Käyttöarvoon nähden voidaan siis sanoa, että „vaihto on toimitus, jossa kumpikin puoli voittaa.“¹⁴⁾ Toisin on vaihtoarvon laita. „Mies, jolla on paljon viiniä eikä ensinkään viljaa, on tekemisissä miehen kanssa, jolla on paljon viljaa, mutta ei ensinkään viiniä, ja he vaihtavat keskenään vehnää 50:n arvosta 50:n arvoiseen viiniin. Tämä vaihto ei tiedä vaihtoarvon lisäystä toiselle eikä toiselle; sillä jo ennen vaihtoa oli kummallakin heistä arvo, yhtäläinen kuin se, jonka hän on saanut tämän toimituksen kautta.“¹⁵⁾ Asia ei muutu, jos raha kiertokulkuvälineenä tulee tavaroiden väliin ja osto- ja myyntitoimitus jakaantuvat eri toimituksiksi.¹⁶⁾ Tavaroiden arvo esiintyy niiden hinnoissa

¹⁴⁾ „Vaihto on ihmeteltävä toimitus, jossa kumpikin asianosainen voittaa ja vieläpä aina(!).“ (Destutt de Tracy, *Traité de la Volonté et de ses effets*, Pariisi, 1826, s. 68). Tämä kirja ilmestyi myöhemmin nimellä „*Traité d'Économie Politique*“.

¹⁵⁾ Mercier de la Rivière, m. t. s. 544.

¹⁶⁾ „Itsestään on aivan yhdentekevää, onko toinen näistä kahdesta arvosta rahaa vai ovatko kumpikin tavallisia kauppatavaroita.“ (Mercier de la Rivière, m. t. s. 543.)

ennen kuin ne joutuvat kiertokulkuun, se on siis tämän edellytys eikä tulos.¹⁷⁾

Abstraktisesti katsoen, s. o. jättäen huomioonottamatta tilapäiset olosuhteet, jotka eivät johdu yksinkertaisen tavarankiertokulun sisäisistä (immanenttista) laeista, ei siinä tapahdu, lukuunottamatta käyttöarvon korvaamista toisella, mitään muuta kuin metamorfoosi, tavarana pelkkä muodonvaihdos. Sama arvo, s. o. sama määrä esineellistynyttä yhteiskunnallista työtä, pysyy saman tavaranomistajan käsissä ensiksi hänen tavaransa hahmossa, sitten rahan, joksi se muuttuu, viimein tavarana hahmossa, joksi tämä raha jälleen muuttuu. Tämä muodonvaihdos ei sisällä mitään arvon suuruuden muuttumista. Se muutos taas, jonka alaisena itse tavarana arvo on tässä prosessissa, rajoittuu sen rahamuodon muutokseen. Tänä rahamuotona on ensiksi myytäväksi tarjotun tavarana hinta, sitten rahasumma, joka kuitenkin jo hinnassa oli ilmaistu, ja vihdoin vastikkeena olleen tavarana hinta. Tähän muodonmuutokseen sisältyy itsessään yhtä vähän arvon suuruuden muuttumista kuin jos viiden punnan seteli vaihdetaan neljäksi soverigniksi, yhdeksi puolisoverigniksi ja kymmeneksi shillingiksi. Mikäli siis tavarana kiertokulku edellyttää ainoastaan sen arvon muodonvaihdosta, edellyttää se, jos ilmiö tapahtuu ilman häiriöitä, vastikkeiden vaihtoa. Arkipäiväinen taloustiedekin, niin vähän käsitystä kuin sillä onkin siitä, mitä arvo on, olettaa sentähden, joka kerta kuin se omalla tavallaan tahtoo tarkastella ilmiötä sellaisenaan, että kysyntä ja tarjonta vastaavat toisiaan, s. o. että niiden vaikutus ylipäänsä lakkaa. Jos siis molemmat vaihtajat voivatkin voittaa käyttöarvoon nähden, eivät he molemmat voi voittaa vaihtoarvoon nähden. Tässä voi päinvastoin sanoa: „Missä on yhtäläisyyttä, siinä ei ole mitään voittoa.“¹⁸⁾ Tavaraita voidaan tosin myydä hintoihin, jotka poikkeavat niiden arvosta, mutta tämä poikkeaminen on silloin tavarana vaihdon lain loukkausta.¹⁹⁾ Puhtaassa muodossaan on se vastikkeiden vaihtoa, siis ei keino tulla arvosta rikkaammaksi.²⁰⁾

¹⁷⁾ „Eivät sopimuksen tekijät määrää tavarana arvoa, vaan se on määrätty jo ennen sopimusta.“ (Le Trosne, s. 906.)

¹⁸⁾ „Dove è egualita, non è lucro.“ (Galvani, Della Moneta, Custodi Parte Moderna, nid. IV, s. 244.)

¹⁹⁾ „Vaihto tulee toiselle osalliselle epäedulliseksi, kun jonkun epäolennaisen syyn takia hinta alenee tahi ylenee: silloin samanarvoisuus häiriytyy, mutta häiriö johtuu tästä syystä, ei vaihdosta.“ (Le Trosne, m. t. s. 904.)

²⁰⁾ „Luonteeltaan on vaihto sopimus samansuuruisuudesta, jonka sopimuksen synnyttää arvo yhtä suurta arvoa vastaan. Se ei siis ole mikään rikastumiskeino, koska siinä annetaan yhtä paljon kuin otetaan.“ (Le Trosne, m. t. s. 903.)

Yrityksissä esittää tavarankiertokulku lisäarvon lähteeksi väijyy siis useimmiten quid pro quo, käyttöarvon ja vaihtoarvon toisiinsa sekoittaminen. Niin sanoo esim. Condillac: „Väärin on sanoa, että tavaravaihdossa vaihdetaan sama arvo samaan arvoon. Päinvastoin. Kumpikin asianosainen antaa aina pienemmän suuremmasta arvosta... Jos todellisuudessa aina vaihdettaisiin yhtäläisiä arvoja, niin ei kukaan asianosainen voisi saada voittoa. Mutta molemmat voittavat tai ainakin heidän pitäisi voittaa. Miksi? Olioitten arvon muodostaa ainoastaan niiden suhde meidän tarpeisiimme. Mikä toiselle on enemmän, on toiselle vähemmän, ja päinvastoin... Ei edellytetä, että me tarjoamme myytäväksi kulutustamme varten välttämättömiä olioita... Me tahdomme antaa pois meille hyödyttömän tavaran saadaksemme sijaan meille välttämättömän; me tahdomme antaa vähemmän enemmästä... Oli luonnollista päätellä, että vaihdossa annetaan samasta arvosta sama arvo, joka kerta kuin kukin vaihdetuista olioista oli yhtä kuin arvoltaan sama määrä rahaa... Mutta toinenkin näkökohta täytyy ottaa tässä huomioon; syntyy kysymys, emmekö me molemmat vaihda liikamäärää johonkin välttämättömään.“²¹⁾ Tästä näkyy, kuinka Condillac ei ainoastaan sekoita käyttö- ja vaihtoarvoa toisiinsa, vaan todellakin lapsellisella tavalla olettaa yhteiskunnassa, jossa kehittynyt tavarantuotanto on vallalla, tilaa, jossa tuottaja itse tuottaa elintarpeensa ja panee kiertokulkuun vain oman tarpeensa ylijäämän, liikamäärän.²²⁾ Siitä huolimatta nykyaikaiset taloustieteilijät usein uudistavat Condillac'in todistelun, etenkin kun on esitettävä tavaravaihdon kehittynyttä asua, kauppaa, lisäarvon tuottajaksi. „Kauppa“, sanotaan esim., „liittää tuotteisiin lisäarvoa, sillä samoilla tuotteilla on enemmän arvoa kuluttajan käsissä kuin tuottajan käsissä, ja sitä on siis pidettävä sananmukaisesti (strictly) tuotantotoimena.“²³⁾ Mutta tavaroita ei makseta kaksinkertai-

²¹⁾ Condillac, Le Commerce et le Gouvernement (1776). Pain. Daire ja Molinari, „Mélanges d'Économie Politique. Pariisi, 1847“, s. 267.

²²⁾ Le Trosne vastaa ystävälleen Condillac'ille siis aivan oikein: „Nykyisessä yhteiskunnassa ei ole liiaksi mitään lajia.“ Samalla ivaa hän häntä huomauttamalla, että „kun molemmat vaihtajat saavat yhtä paljon enemmän yhtä paljon vähemmästä, saavat he kumpikin yhtä paljon.“ Koska Condillac'illa ei vielä ole pienintäkään aavistusta vaihtoarvon luonteesta, sopii hän hyvin herra prof. Wilhelm Roscher'in lapsellisten mielipiteiden puoltajaksi. Ks. tämän „Die Grundlagen der Nationalökonomie“. Kolmas painos 1858. [Niinpä hän esim. main. teoksen 107:ssä §:ssä mielellään lainaa Condillac'in seuraavat viisauden sanat: „Oliolla ei ole arvoa siitä syystä, että se maksaa jotain, vaan se maksaa (työtä tai rahaa), koska sillä on arvo.“ — Kautsky.]

²³⁾ S. P. Newman, Elements of Polit. Econ. Andover and New-York, 1835, s. 175.

sesti, toisella kertaa niiden käyttöarvoa ja toisella niiden arvoa. Ja jos tavaran käyttöarvo on ostajalle hyödyllisempi kuin myyjälle, on sen rahamuoto myyjälle hyödyllisempi kuin ostajalle. Myisikö hän muutoin sitä? Ja niin voitaisiin yhtähyvin sanoa, että ostaja suorittaa samanmukaisesti (strictly) „tuotantotoimen“ esim. muuttaessaan kauppiaan sukat rahaksi.

Jos vaihdetaan vaihtoarvoltaan yhtäläisiä tavaroita, tai tavaroita ja rahaa, siis vastikkeita, niin on ilmeistä ettei kukaan saa kiertokulusta enempää arvoa kuin hän siihen panee. Silloin ei tapahdu mitään lisäarvon muodostumista. Puhtaassa muodossaan tavaroiden kiertokulku edellyttääkin vastikkeiden vaihtoa. Kuitenkaan eivät oliot todellisuudessa esiinny puhtaassa muodossaan. Olettakaamme siis ei-vastikkeiden vaihtoa.

Joka tapauksessa on tavaramarkkinoilla vain tavaranomistaja tavaranomistajaa vastassa, ja valta, jota nämä henkilöt käyttävät toisiinsa nähden, on ainoastaan heidän tavaroittensa valtaa. Tavaroitteen aineellinen erilaisuus on vaihdon aineellinen perusvaikutin ja tekee tavaranomistajat toinen toisestaan riippuvaisiksi, koska ei kenelläkään heistä ole käsissään oman tarpeensa esinettä, ja jokaisella heistä on käsissään toisen tarpeen esine. Paitsi tätä heidän käyttöarvojensa aineellista erilaisuutta on vielä olemassa vain yksi eroavaisuus tavaroissa, ero niiden luontoismuodon ja muuttuneen muodon, tavaran ja rahan välillä. Ja tältä kannalta eroavat tavaranomistajat toisistaan ainoastaan myyjinä, tavaran omistajina, ja ostajina, rahan omistajina.

Olettakaamme nyt, että myyjä olisi saanut jonkun käsittämättömän erikoisoikeuden myydä tavaraa yli sen arvon, 110:stä, kun sen arvo on 100, siis 10 %:n nimellisellä hinnankorotuksella. Myyjä saa siis lisäarvon 10. Mutta sitten kun hän on ollut myyjänä, tulee hänestä ostaja. Kolmas tavaranomistaja kohtaa nyt myyjänä hänet ja käyttää puolestaan etuoikeutta myydä tavaraa 10 % liian kalliista. Myyjänä on miehemme voittanut 10 % menettääkseen ostajana 10.²⁴⁾ Koko juttu loppuu todellisuudessa siihen, että kaikki tavaranomistajat myyvät toisilleen tavaroitaan 10 % yli niiden arvon, joka on aivan samaa kuin jos he myisivät tavarat niiden oikeasta arvosta. Sellainen yleinen tavaroiden nimellinen hinnankohoaminen synnyttää samat seuraukset kuin jos tavaroiden arvot määrättäisiin esim. hopeassa kullan asemesta. Tavaroiden rahanimet, s. o. hinnat, kohoaisivat, mutta niiden arvosuhteet jäisivät ennalleen.

²⁴⁾ „Tuotteen nimellisarvoa lisäämällä... eivät myyjät rikastu... sillä mitä he voittavat myyjinä, sen saman he menettävät ostajina.“ (The Essential Principles of the Wealth of Nations j. n. e. Lontoo, 1797, s. 66.)

Olettakaamme päinvastoin, että ostajalla olisi oikeus ostaa tavaroita alle niiden arvon. Tässä ei ole edes tarpeen muistuttaa, että ostaja tulee taasen myyjäksi. Hän oli myyjä ennenkuin hänestä tuli ostaja. Hän on jo myyjänä menettänyt 10 0/0, ennenkuin hän ostajana voittaa 10 0/0.²⁵⁾ Kaikki jää taasen ennalleen.

Lisäarvon muodostumista ja siis rahan muuttumista pääomaksi ei niin ollen voida selittää sillä, että myyjät myyvät tavarat niiden arvoa kalliimmasta, eikä myöskään sillä, että ostajat ostavat ne alle niiden arvon.²⁶⁾

Tehtävä ei suinkaan tule yksinkertaisemmaksi sen kautta, että siihen salaa tungetaan vieraita suhteita, siis esim. sanotaan eversti Torrensin tavoin: „Todellinen kysyntä on kuluttajien kyky ja taipumus(!) joko välittömässä tai välillisessä vaihdossa antaa tavaroista joku suurempi määrä pääoman kaikkia aineosia, kuin tavaroiden tuottaminen maksaa.“²⁷⁾ Kiertokulussa ovat tuottajat ja kuluttajat toisiinsa nähden vain myyjä ja ostaja. Väite, että lisäarvo tuottajille johtuisi siitä, että kuluttajat maksavat tavaroista yli niiden arvon, on samaa kuin antaa toinen muoto yksinkertaiselle lauseelle: tavaranomistajalla on myyjänä etuoikeus myydä liian kalliista. Myyjä on itse tuottanut tavarainn tai edustaa hän sen tuottajaa, mutta yhtä hyvin on ostaja itse tuottanut hänen rahassaan ilmaistun tavarainn tai edustaa sen tuottajaa. Tuottajaa vastassa on siis tuottaja. Heidät erottaa se, että toinen ostaa ja toinen myy. Meitä ei vie askeltakaan pitemmälle se, että tavaranomistaja tuottajan-nimisenä myy tavarainn yli sen arvon ja kuluttajan-nimisenä maksaa siitä liian paljon.²⁸⁾

Sen harhakäsityksen johdonmukaiset edustajat, että lisäarvo johtuu nimellisestä hinnankohoamisesta eli myyjän etuoikeudesta myydä tavaraa liian kalliista, edellyttävät siis ihmisluokkaa, joka ainoastaan ostaa, mutta ei myy, ja siis myöskin kuluttaa

²⁵⁾ „Jos on pakotettu antamaan 18 livrestä jonkun määrän tuotetta, jonka arvo oikeastaan on 24, niin saa ostaessa samaten noilla 18 livrellä yhtä paljon, kuin mistä ennen on pitänyt maksaa 24 livrää.“ (L e T r o s n e, m. t. s. 897.)

²⁶⁾ „Jokainen myyjä voi siis kallistuttaa tavaroitaan yleisesti ainoastaan siten, että hän ottaa yleisesti maksaakseen kalliimman hinnan muiden tavarainnista; ja samasta syystä kukaan kuluttaja ei voi yleisesti maksaa vähempää siitä mitä hän ostaa, muutoin kuin suostumalla samanlaiseen yleiseen vähennykseen niiden tavarainn hinnassa, joita hän myy.“ (M e r c i e r d e l a R i v i è r e, m. t. s. 555.)

²⁷⁾ R. T o r r e n s, An Essay on the Production of Wealth. Lontoo, 1821, s. 349.

²⁸⁾ „Käsitys, että voiton maksaa kuluttaja, on varmasti aivan mielletön. Ketä ovat kuluttajat?“ (G. R a m s a y, An Essay on the Distribution of Wealth. Edinburgh, 1836, s. 184.)

tuottamatta mitään. Sellaisen luokan olemassaolo ei meidän tähän asti saavuttamaltamme yksinkertaisen kiertokulun kannalta vielä ole selitettävissä. Mutta olettaamme nyt jo sellaisen olemassaoloa. Raban, jolla sellainen luokka alituisesti ostaa, täytyy sille virrata alati ilman vaihtoa, ilmaiseksi, joittenkin oikeus ja valtasuhteitten nojalla, itse tavaranomistajilta. Myydä tälle luokalle tavaroita niiden arvoa kalliimmasta on samaa kuin kei-notella osaksi takaisin sille ilmaiseksi annettua rahaa.²⁹⁾ Niinpä Vähän-Aasian kaupungit maksoivat vuotuista rahaveroa vanhalle Roomalle. Tällä rahalla osti Rooma heiltä tavaroita ja osti niitä liian kalliista hinnasta. Vähä-aasialaiset petkuttivat roomalaisia, kun he kaupan avulla voittajilta puijasivat takaisin osan veroa. Mutta kuitenkin juuri vähä-aasialaiset ne todellisuudessa tulivat petkutetuiksi. Heidän tavaransa maksettiin heille yhä edelleenkin heidän omalla rahallaan. Tämä ei ole mikään rikastumisen eli lisäarvon muodostamisen tapa.

Pysytelkäämme siis tavaravaihdon rajoissa, joissa myyjä on samalla ostaja ja ostaja myyjä. Kohtaamamme vaikeus johtu-nee ehkä siitä, että olemme käsittäneet henkilöt vain henkilö-listetyiksi kategorioiksi (yleiskäsitteiksi), emme yksilöiksi.

Olettaamme tavaranomistajan A:n olevan niin kekseliään, että hän vetää tovereitaan B:tä ja C:tä nenästä näiden parhaalla tahdollaankaan saamatta sitä kostetuksi. A myy B:lle viiniä 40 punnan arvosta ja saa vaihdossa viljaa 50 punnan arvosta. A on muuttanut 40 puntaansa 50 punnaksi, on tehnyt enemmän rahaa vähemmästä rahasta ja muuttanut tavaransa pääomaksi. Kat-sokaammepa lähemmin. Ennen vaihtoa oli meillä 40 punnan arvosta viiniä A:lla ja 50 punnan arvosta viljaa B:llä, 90 punnan kokonaisarvo. Vaihdon jälkeen on meillä sama 90 punnan kokonaisarvo. Kiertävä arvo ei ole tullut atoomiakaan suuremmaksi, mutta sen jakautuminen A:lle ja B:lle on muuttunut. Toisella puolen esiintyy lisäarvona se, mikä toisella on aliarvona, toisella puolen lisäyksenä se, mikä toisella puolen on vähennyksenä. Sama muutos olisi tapahtunut, jos A ilman vaihdon verhoa olisi suorastaan varastanut B:ltä 10 punttaa. On ilmeistä, ettei kiertä-vien arvojen summaa voi lisätä mikään muutos niiden jakaantu-misessa, yhtä vähän kuin juutalainen lisää jalojen metallien mää-

²⁹⁾ „Jos joku ei saa menekkiä tavaralleen, kehottaako herra Malthus häntä maksamaan jollekin toiselle, että hän ostaisi hänen tavaransa?“, kysyy eräs suuttunut ricardolainen Malthukselta, joka samoin kuin hä-nen oppilaansa, pappi Chalmers, ylistää taloudellisessa suhteessa pelk-kien ostajien eli kuluttajien luokkaa. Ks. „An Inquiry into those prin-ciples respecting the Nature of Demand and the Necessity of Consump-tion, lately advocated by Mr. Malthus j. n. e. Lontoo, 1821“, s. 55.

rää jossakin maassa sillä, että hän myy farthingin *) kuningatar Annan ajoilta 1 guineestä. **) Jonkun maan kapitalistiluokka kokonaisuudessaan ei voi itse tuottaa itselleen vahinkoa. ³⁰⁾

Kierreltäköön ja kääntyiltäköön siis kuinka tahansa, tulos pysyy samana. Jos vastikkeita vaihdetaan, niin ei synny mitään lisäarvoa, ja jos ei-vastikkeita vaihdetaan, niin ei myöskään synny lisäarvoa. ³¹⁾ Kiertokulku eli tavaravaihto ei luo mitään arvoa. ³²⁾

On siis ymmärrettävissä, miksi toimittamassamme pääoman perusmuodon erittelyssä, muodon, jossa pääoma määrää uuden aikaisen yhteiskunnan taloudellisen rakenteen, sen kansanomaiset ja niin sanoaksemme antediluviaaniset (vedenpaisumuksen edelliset) muodot, kauppapääoma ja koronkiskomispääoma jäävät aluksi kokonaan huomioonottamatta.

Varsinaisessa kauppapääomassa ilmenee muoto R—T—R', ostaminen kalliimmasta myymistä varten, puhtaimpana. Toiselta puolen tapahtuu sen koko liikunto kiertokulun piirissä. Mutta kun rahan muuttumista pääomaksi, lisäarvon syntyä, on mahdoton selittää itse kiertokulun kautta tapahtuneeksi, näyttää kauppapääoma mahdottomalta, kun vastikkeita vaihdetaan, ³³⁾ ja

*) = 1/4 pennyä, pieni rahayksikkö, äyri. — Suomentaja.

**) = 21 shillinkiä. — Suomentaja.

³⁰⁾ Destutt de Tracy'lla oli, vaikka — tai ehkäpä koska — hän oli Membre de l'Institut (Instituutin jäsen) päinvastainen käsitys. Teollisuuskapitalistit, sanoo hän, saavat siten voittonsa, että he „myyvät kaiken kalliimmasta kuin on maksanut sen tuottaminen. Ja kenelle he myyvät? Ensiksi toinen toiselle.“ (m. t. s. 239.)

³¹⁾ „Kahden yhtäläisen arvon vaihtaminen toisiinsa ei lisää eikä vähennä yhteiskunnassa olevien arvojen määrää. Kahden erilaisen arvon vaihtaminen toisiinsa... ei myöskään ensinkään muuta yhteiskunnallisten arvojen summaa, koska se lisää toisen omaisuutta sillä, minkä se ottaa pois toisen omaisuudesta.“ (J. B. Say, m. t. I, ss. 434, 435.) Say, tietysti välittämättä tämän lauseen seurauksista, lainaa sen jokseenkin sanasta sanaan fysiokraateilta. Sitä tapaa, millä hän on käyttänyt hyväkseen heidän hänen aikanaan unohtettuja kirjoituksiaan lisätäkseen omaa „arvoaan“, osoittaa seuraava esimerkki. Herra Say'n „kuuluisin“ lause: „On n'achète des produits qu' avec des produits“ (tavaraita ostetaan ainoastaan tavaroilla, m. t. II, s. 438) on fysiokraattisessa alkuteoksessa: „Les productions ne se paient qu' avec des productions“ (tavarat maksetaan ainoastaan tavaroilla) (Le Trosne, m. t. s. 899.)

³²⁾ „Vaihto ei tuota tavaroille yleensä mitään arvoa.“ (F. W. Land, The Elements of Political Economy. Boston, 1853, s. 168.)

³³⁾ „Edellyttämällä muuttumattomia vastikkeita tulisi kauppa mahdottomaksi.“ (G. Opdyke, A Treatise on Political Economy. New-York, 1851, s. 69). „Reaalisen (todellisen) ja vaihto-arvon erotuksen perustuksena on eräs tosiseikka — nimittäin se, että tavarain arvo on erilainen kuin siitä kaupassa annettu niin sanottu vastike, s. o. että tämä vastike ei ole mikään vastike.“ (F. Engels, m. t. s. 95.)

siis johtuneelta vain siitä, että ostavat ja myyvät tavarantuottajat joutuvat kärsimään sen kautta, että heidän välilleen loiseläimen tavoin tunkeutuu kauppias. Tässä mielessä sanoo Franklin: „Sota on ryöstöä, kauppa on petosta.“⁸⁴⁾ Jos ei kauppapääoman arvon lisääntymistä tahdota selittää pelkästä tavarantuottajien petkuttamisesta johtuneeksi, niin kuuluu siihen pitkä sarja keskiniveliä, jotka meillä tällä asteella, millä tavarain kiertokulku ja sen yksinkertaiset tapaukset ovat ainoana edellytyksenämme, vielä kokonaan puuttuvat.

Mitä on sanottu kauppapääomasta, koskee vielä enemmän koronkiskomis pääomaa. Kauppapääomassa välittävät äärikohtia, rahaa, joka on heitetty markkinoille, ja lisääntynyttä rahaa, joka otetaan markkinoilta, ainakin osto ja myynti, kiertokulun liike. Koronkiskomis pääomassa on muoto R—T—R' lyhennetty välittömiksi äärikohtiksi R—R', rahaksi, joka vaihdetaan enempään rahan, rahan luonteen vastaiseksi ja siis tavaravaihdon kannalta katsoen selittämättömäksi muodoksi. Sentähden sanookin Aristoteles: „Kun krematistikka on kaksinainen, niin että toinen kuuluu kauppaan, toinen talousoppiin, viimeksi mainittu välttämätön ja kiitettävä, edellinen kiertokulkuun perustuva ja syystä moitittu (sillä se ei perustu luontoon, vaan molemminpuoliseen petokseen), niin vihataan koronkiskomista mitä täysimmällä oikeudella, koska raha tässä on itse ansion lähteenä eikä sitä käytetä siihen, mitä varten se keksittiin. Sillä se syntyi tavaravaihtoa varten, mutta korko tekee rahasta enemmän rahaa. Siitä on myöskin sen nimi (τόκος korko eli synnytetty). Sillä synnytettyt ovat synnyttäjiensä kaltaisia. Mutta korko on rahaa rahasta, niin että tämä on kaikista ansiokeinoista enin luonnonvastainen.“⁸⁵⁾

Tutkimuksemme kestäessä tulemme huomaamaan korkoa kantavan pääoman samoin kun kauppapääomankin johdetuiksi muodoiksi ja tulemme samalla näkemään, miksi ne ilmenevät historian kulussa ennen uudenaikaista pääoman perusmuotoa.

On käynyt selville, ettei lisäarvo voi johtua kiertokulusta, että siis sen muodostuessa täytyy tapahtua sen selän takana jotakin, jota ei siitä itsestään voi nähdä.⁸⁶⁾ Mutta voiko lisäarvo johtua jostakin muusta kuin kiertokulusta? Kiertokulku on tavaranomistajien kaikkien [heidän tavaroittensa määräämien] keskinäisten suhteiden summa. Niiden ulkopuolella on tavaravaihdon

⁸⁴⁾ Benjamin Franklin. Works, nid. II, pain. Sparks, „Positions to be examined concerning National Wealth.“

⁸⁵⁾ Aristoteles, m. t. l. 10.

⁸⁶⁾ „Voitto ei markkinoiden tavallisina ollessa voi syntyä vaihdon kautta, Jollei sitä olisi ollut ennemmin, ei sitä voisi olla tämän toimituksen jälestäkään.“ (Ramsay, m. t. s. 184.)

omistaja enää suhteessa ainoastaan omaan tavaraan. Mitä sen arvoon tulee, rajoittuu subde siihen, että se sisältää määrättyjen yhteiskunnallisten lakien mukaan mitatun paljouden hänen omaa työtään. Tämä työmäärä ilmenee hänen tavaransa arvon suuruudessa, ja, kun arvonsuuruus ilmaistaan laskurahassa, esim. 10 punnan hinnassa. Mutta hänen työnsä ei esiinny tavarantarvossa ja yli sen oman arvon kohoavassa määrässä, ei 10 punnan hinnassa, joka samalla on 11 punnan hinta, ei siis arvossa, joka on suurempi kuin se itse. Tavaranomistaja voi työllään muodostaa arvoja, mutta ei itseään paisuttavia arvoja. Hän voi kohottaa tavarantarvoa lisäämällä entiseen arvoon uudella työllä uutta arvoa, esim. tekemällä nahkasta saappaat. Samalla ainemäärällä on nyt enemmän arvoa sentähden että se sisältää suuremman määrän työtä. Saappaalla on siis enemmän arvoa kuin nahkalla, mutta nahkan arvo on jäänyt siksi mikä se oli. Se ei ole suurentunut, ei saanut saapasta tehtäessä lisäarvoa. On siis mahdotonta, että tavarantuottaja kiertokulun piirin ulkopuolella, joutumatta tekemisiin muiden tavaranomistajien kanssa, suurentaisi arvoa ja siis muuttaisi rahaa tahi tavaraa pääomaksi.

Pääoma ei siis voi saada alkuansa kiertokulusta ja yhtä vähän voi se olla johtumatta kiertokulusta. Sen täytyy syntyä samalla kertaa siinä ja ei siinä.

Olemme saaneet siis kaksinaisen tuloksen.

Rahan muuttumisen pääomaksi on siis kehityttävä tavarantarvoa johtavien lakien pohjalla, niin että lähtökohtana on vastikkeiden vaihto.³⁷⁾ Vielä vain kapitalistin toukkana olevan ra-

³⁷⁾ Annetun selvityksen jälkeen ymmärtää lukija, että tällä tahdotaan sanoa ainoastaan, että pääoman muodostamisen täytyy olla mahdollinen myöskin siinä tapauksessa, että tavarantarvo on yhtä kuin tavarantarvo. Se ei voi saada selitystään tavarantarvojen poikkeamisesta tavarantarvoista. Jos hinnat todellakin poikkeavat arvoista, niin täytyy ne ensiksi yksinkertaistuttaa arvoiksi, s. o. jättää tämä seikka tilapäisenä ilmiönä huomioonottamatta, jotta voitaisiin saada pääoman muodostumisilmiö tavarantarvoin pohjalla puhtaassa muodossaan nähtäviin niin, että sen tutkimista eivät johtaisi harhaan häiritsevät ja sen varsinaiselle kehitykselle vieraat sivuseikat. Muutoin tiedämme, ettei tämä yksinkertaistuttaminen suinkaan ole pelkkä tieteellinen menettely. Markkinahintojen alituiset vaihtelut, niiden nouseminen ja laskeminen, tasoittevat toisensa, tekevät tyhjäksi toisensa ja yksinkertaistuttavat itsensä keskihinnaksi, mikä on niiden sisäinen sääntö. Tämä on johtotähtenä esim. kauppiaille tahi teollisuudenharjoittajalle jokaisessa liikeyrityksessä, joka käsittää pitkähkön ajan. Hän tietää siis, että kun otetaan pitkähkön ajanjakso kokonaisuudessaan, ei tavaroita voida todellisuudessa myydä alle eikä yli niiden keskihintojen, vaan juuri keskihinnasta. Jos hänen harrastuksiinsa siis yleensä soveltuisi omaa etua hakematon ajatteleminen, niin täytyisi hänen asettaa itselleen pääoman muodostumisen probleemi seuraavassa muodossa: Kuinka voi pääoma syntyä hintojen jär-

hanomistajamme täytyy ostaa tavarat niiden arvosta, myydä ne niiden arvosta, ja kuitenkin prosessin lopussa saada enemmän arvoa kuin hän siihen heitti. Hänen perhoseksi kehittymisensä täytyy tapahtua kiertokulun piirissä ja sen ulkopuolella. Nämä ovat tehtävän edellytykset. Hic Rhodus, hic salta! [Näytä nyt mihin kykenet!]

3. Työvoiman ostaminen ja myyminen.

Se rahan arvonlisäys, jonka pitää muuttaa raha pääomaksi, ei voi tapahtua itse tässä rahassa. Ostovälineenä ja maksuvälineenä todellistuttaa se vain sen tavarain hinnan, joka sillä ostetaan tahi maksetaan. Jos se taas pysyy entisenään, säilyttäen oman muotonsa, niin se ikäänkuin jäähmetty samana-pysyvän arvosuureen kivetymäksi.³⁶⁾

Arvonmuutoksen, joka ilmaistaan kaavalla $R-T-R'$, rahan muuttuminen tavaraksi ja tavarain muuttuminen jälleen enemmäksi rahaksi, täytyy siis johtua tavarasta. Mutta se ei voi tapahtua toisessa kiertokulun toimituksessa, tavarain jälleenmyynnissä, $T-R'$, sillä tämä toimitus ainoastaan muuttaa tavarain luontomuodosta takaisin rahamuotoon. Jos nyt tutkimme ensimmäistä toimitusta, $R-T$, tavarain ostoa, niin huomaamme, että se on vastikkeiden vaihtamista toisiinsa; tavarasta maksetaan sen arvon mukaan, sillä ei ole enemmän arvoa, kuin siksi muutetulla rahalla. Jällellä on siis enää vain se mahdollisuus, että arvonmuutos johtuisi tavarain käyttöarvosta, s. o. sen käyttämisestä. Voidakseen jonkun tavarain kulutuksesta saada arvoa, pitäisi rahanomistajamme onnistua kiertokulunpiirissä, markkinoilla, keksimään tavarain, jonka käyttöarvolla itsellään olisi se omituinen ominaisuus, että se olisi arvon lähteenä, jonka todellinen kuluttaminen siis olisi työn esineellistytämistä, ja niin muodoin arvon luomista. Ja rahanomistaja löytääkin markkinoilla sellaisen erikoisen tavarain — työkyvyn eli työvoiman.

Työvoimalla eli työkyvyllä tarkoitamme kaikkia niitä ruumiillisia ja henkisiä kykyjä yhteensä, jotka ihmisellä on ruumiillisessa olemuksessaan, elävässä persoonallisuudessaan, ja jotka hän panee liikkeelle joka kertakun hän tuottaa jonkunlaisia käyttöarvoja.

jestyessä keskihinnan, s. o. viime kädessä tavarainarvon mukaan? Minä saan „viime kädessä“, koska keskihinnat eivät suorastaan ole yhtä kuin tavarain arvonosuudet, niinkuin A. Smith, Ricardo y. m. luulevat.

³⁶⁾ „Rahan muodossa... pääoma ei tuota mitään voittoa“. (Ricardo, Principles of Political Economy, s. 267.)

Jotta rahanomistaja löytäisi työvoiman tavarana markkinoilla, pitää kuitenkin erinäisten ehtojen olla täytettyjä. Tavaravaihto ei itsessään sisällä muita riippuvaisuussuhteita kuin sen omasta luonnosta johtuvia. Tällä edellytyksellä voi työvoima esiintyä tavarana markkinoilla ainoastaan mikäli ja sentähden, että sen oma omistaja, henkilö, jonka työvoimaa se on, pitää sitä kaupan tai myy sitä tavarana. Jotta sen omistaja möisi sitä tavarana, täytyy hänen hallita sitä, siis olla työkykynsä, oman henkilönsä, vapaa omistaja.³⁹⁾ Hän ja rahanomistaja kohtaavat toisensa markkinoilla ja tulevat keskinäisiin suhteisiin yhdenvertaisina tavaranomistajina, ainoastaan sillä erotuksella, että toinen on ostaja, toinen myyjä, molemmat siis juriidisesti yhtäläisiä henkilöitä. Tämän suhteen jatkuminen edellyttää, että työvoiman omistaja myy työvoimansa vain määrätyksi ajaksi, sillä jos hän sen myy summakaupalla, kerta kaikkiaan, niin myy hän itsensä, muuttaa itsensä vapaasta orjaksi, tavaranomistajasta tavaraksi. Henkilönä täytyy hänen alati suhtautua työvoimaansa omana omaisuutenaan ja siis omana tavaranaan, ja niin voi hän tehdä ainoastaan mikäli hän asettaa työvoimansa ostajan käytettäväksi aina vain väliaikaisesti, määrätyksi ajaksi, siis sen myydessään ei luovu omistusoikeudestaan siihen.⁴⁰⁾

³⁹⁾ Klassillista muinaisuutta käsittelevissä ensyklopedioissa saa lukea sellaista mielettömyyttä, että antiikkisessa maailmassa pääoma oli täysin kehittynyt, „paitsi että vapaa työmies ja luottolaitos puuttuivat“. Myöskin herra Mommsen teoksessaan „Römische Geschichte“ erehtyy kerran toisensa jälkeen.

⁴⁰⁾ Muutamissa laeissa määrätään sentähden ylin raja työkontraktien pituudelle. Kaikki niiden kansojen lakikirjat, joiden kesken vapaa työmuoto on vallitseva, järjestävät sopimuksen irtisanomisehdot. Muutamissa maissa, erikoisesti Mexikossa, (ennen Amerikan kansalaissotaa myöskin Mexikosta irroitetuissa territorioissa, ja tosiasiallisesti Tonavan maakunnissa Kusan vallankumoukseen saakka) on orjuus kätkeyty peonage'n [päivätyöläisten velkaorjuuden] muotoon. Ennakkomaksuilla, jotka on kuitattava työllä ja jotka siirtyvät polvesta polveen, ei tehdä ainoastaan yksityinen työmies, vaan hänen perheensäkin todellisuudessa toisten henkilöiden ja heidän perheittensä omaisuudeksi. Juarez oli poistanut peonage'n. N. s. keisari Maximilian otti sen jälleen käytäntöön määräyksellä, joka Washingtonin edustajakamarissa sattuvasti paljastettiin määräykseksi orjuuden käytäntöön ottamisesta Mexikossa. „Erikoisten ruumiillisten ja henkisten taitojeni ja toimintamahdollisuuksieni käyttämisen voin minä... luovuttaa toiselle ajallisesti rajoitetussa muodossa, koska ne tämän rajoituksen kautta säilyttävät ulkonaisen suhteen minun kokonaisuuteni ja yleisyyteni. Luovuttamalla kokonaisuudessaan työn kautta konkreettisen aikani ja tuotantoni kokonaisuudessaan tekisin sen, mikä siinä on substantiaalista (perusolemuksellista), yleisen toimintani ja todellisuuteni, persoonallisuuteni toisen omaisuudeksi“. Hegel, Philosophie des Rechts, Berlin, 1840, s. 104, § 67.)

Toinen olennainen ehto, jotta rahanomistaja löytäisi työvoiman tavarana markkinoilta, on että sen omistaja, sen sijaan että voisi myydä tavaroita, joihin hänen työnsä on esineellistynyt, päinvastoin on pakotettu pitämään tavarana kaupan itse työvoimaansa, jota on vain hänen elävässä ruumiissaan.

Jotta joku möisi tavaroita, jotka eivät ole hänen työvoimaansa, täytyy hänellä luonnollisesti olla tuotannon välineitä, esim. raaka-aineita, työkaluja j. n. e. Hän ei voi tehdä kenkiä ilman nahkaa. Hän tarvitsee sitäpaitsi elintarpeita. Ei kukaan, eipä edes tulevaisuuden musikanttakaan, voi elää tulevaisuuden tuotteista, eikä siis myöskään käyttäarvoista, joiden tuottaminen ei vielä ole päättynyt, ja samoin kuin maailmannäyttämölle ilmestymisensä ensimmäisenä päivänä, täytyy ihmisen vieläkin joka päivä kuluttaa ennen kuin ja sillä aikaa kuin hän tuottaa. Jos tuotteet tuotetaan tavaroina, täytyy ne myydä, sitten kun ne ovat tuotetut ja voivat ne tyydyttää tuottajan tarpeita vasta myymisen jälkeen. Tuotantoaikaan tulee lisäksi myymiseen tarvittava aika.

Muuttaakseen rahaa pääomaksi täytyy rahanomistajan siis kohdata tavaramarkkinoilla vapaa työmies, vapaa siinä kaksoismerkityksessä, että hän vapaana ihmisenä hallitsee työvoimaansa omana tavaranaan, että hänellä toiselta puolen ei ole myytävänä muita tavaroita, että hän on joutilas ja vapaa kaikesta, mikä on tarpeellista hänen työvoimansa todellistuttamiseen.

Kysymys, miksi tämä vapaa työmies kohtaa hänet tavarankiertokulkupiirissä, ei kiinnitä rahanomistajan mieltä, joka työmarkkinoissa näkee tavaramarkkinoiden erikoisen osaston. Ja toistaiseksi kiinnittää se yhtä vähän meidänkin mieltämme. Teoriassa pidämme me kiinni tästä tosiasiasta, samoin kuin rahanomistaja käytännössä. Yksi seikka on kuitenkin selvä. Luonto ei synnytä toiselta puolen rahan- ja tavaranomistajia ja toiselta puolen pelkästään omien työvoimiensa omistajia. Tämä suhde ei ole luonnonhistoriallinen suhde ja yhtä vähän on se yhteiskunnallinen suhde, joka olisi yhteinen kaikille historiallisille ajanjaksoille. Ilmeisesti se itse on edelläkäyneen historiallisen kehityksen tulos, monien taloudellisten mullistusten tuote, joissa mullistuksissa kokonainen sarja yhteiskunnallisen tuotannon vanhempia muodostumia on hävinnyt.

Myöskin niillä taloudellisilla yleiskäsitteillä, joita aikaisemmin olemme tarkastelleet, on historiallinen luonne. Tuotteen tavaraksi tulemiseen vaaditaan määrättyjä historiallisia edellytyksiä. Niin kauan kuin sitä esim. tuotetaan välittömästi tuottajan tarpeitten tyydyttämiseksi, ei se tule tavaraksi. Jos edelleen olisimme tutkineet, millä ehdoilla kaikki tahi vaikkapa vain suurin

osakin tuotteista saa tavarahan muodon, niin olisi käynyt selville, että tämä tapahtuu vain aivan erikoisen, kapitalistisen tuotantotavan vallitessa. Sellainen tutkimus oli kuitenkin liian kaukana tavarahan erittelystä. Tavarantuotantoa ja tavarankiertokulkua voi olla olemassa, huolimatta siitä, ettei kaikkein suurin osa tuotemäärästä, se kun on tarkoitettu välittömästi omiksi tarpeiksi, muutu tavaraksi, ja ettei vaihtoarvo läheskään hallitse yhteiskunnallista tuotantoprosessia tämän kaikessa laueudessa ja syvyydessä. Tuotteen esiintyminen tavarana edellyttää niin pitkälle kehittyneitä yhteiskunnallista työnjakoa, että käyttöarvon ja vaihtoarvon toisistaan eroaminen, joka välittömässä vaihtokaupassa vasta alkaa, on jo täysin tapahtunut. Mutta sellainen kehitysaste on yhteinen historiallisesti mitä erilaisimmille taloudellisille yhteiskunta-muodostumille.

Tahi jos tarkastelemme rahaa, niin edellyttää se tavarahanvaihdossa määrättyä kehitysastetta. Eri rahamuodot, pelkkä tavaravastike, kiertokulkuväline, maksuväline, aarre ja maailmanraha viittaavat aina toisen tai toisen tehtävän erilaisen laajuuden ja suhteellisen tärkeyden mukaan yhteiskunnallisen tuotannon hyvin erilaisiin asteisiin. Kuitenkin riittää, niinkuin kokemus on osottanut, suhteellisesti heikosti kehittynyt tavarankiertokulku kaikkien näiden muotojen syntyemiseen. Toisin on pääoman larta. Sen historialliset olemassaolon ehdot eivät suinkaan ole täytetyt sillä, että on tavarahan ja rahan kiertokulku olemassa. Se syntyy ainoastaan siinä, missä tuotantovälineiden ja elintarpeiden omistaja kohtaa markkinoilla vapaan työmiehen työvoimansa myyjänä, ja tämä yksi historiallinen edellytys käsittää kokonaisen maailmanhistorian. Pääoma ilmaisee siis jo ennakolta yhteiskunnallisen tuotannon uutta käännekohtaa.⁴¹⁾

Tätä omituista tavaraa, työvoimaa, on nyt lähemmin tarkasteltava. Samoin kuin kaikilla muillakin tavaroilla, on sillä arvo.⁴²⁾ Kuinka se määrätään?

Työvoiman samoin kuin kaiken muunkin tavarahan arvon määrää tämän erikoisen tavarahan tuottamiseen ja siis myöskin uusintamiseen välttämätön työaika. Mikäli työvoima esiintyy arvona, edustaa se vain määrättyä paljoutta siihen esineellistettyä yh-

⁴¹⁾ Kapitalistiselle aikakaudelle on siis luonteenomaista se, että työvoima saa itse työmiehellekin hänen omistamansa tavarahan muodon, ja hänen työnsä siis palkkatyön muodon. Toiselta puolen työntuotteiden tavaramuoto yleistyy vasta tästä hetkestä alkaen.

⁴²⁾ „Miehen arvo on, samoin kuin muidenkin olioiden, hänen hintansa: s. o. niin paljon kuin annetaan hänen voimansa käyttämisestä. Th. Hobbes, „Leviathan“ kokoelmassa „Works ed. Molesworth, Lontoo, 1839—44“, nid. III, s. 76.)

teiskunnallista keskimääräistyötä. Työvoima on olemassa vain elävään yksilöön kuuluvana. Sen tuottaminen edellyttää siis viimeainitun olemassaoloa. Kun yksilö on olemassa, on työvoiman tuottaminen sen oman itsensä uusintamista eli säilytystä. Säilyäkseen tarvitsee elävä yksilö määrätyn paljouden elintarpeita. Työvoiman tuottamiseen välttämätön työaika sattuu siis yhteen näiden elintarpeiden tuottamiseen välttämättömän työajan kanssa, eli työvoiman arvo on sen omistajan ylläpitoon tarvittavien elintarpeiden arvo. Työvoima todellistuu kuitenkin vain ulkonaisessa ilmauksessaan, se tulee käytäntöön vain työssä. Mutta sen käyttämisessä, työssä, kulutetaan määrätty paljous ihmisen lihaksia, hermoja, aivoja j. n. e., jotka jälleen ovat korvattavat. Tämä lisääntynyt menekki edellyttää lisääntynyttä tuloa.⁴³⁾

Jos työvoiman omistaja on tehnyt työtä tänään, täytyy hänen huomenna voimansa ja terveytensä puolesta voida uudistaa sama prosessi samoilla ehdoilla. Elintarpeiden summan täytyy siis riittää elättämään työtä tekevää henkilöä työtätekevänä henkilönä hänen säännöllisessä tilassaan. Luonnolliset tarpeet, kuten ravinto, vaatteet, lämpö, asunto j. n. e. ovat erilaisia aina maan ilmastollisten ja muiden luonnollisten erikoisuuksien mukaan. Toiselta puolen on n. s. välttämättömien tarpeitten laajuus, samoin kuin niiden tyydyttämisen laatukin itse historiallinen tuote ja riippuu siis suureksi osaksi maan sivistystasosta, muun muassa olennaisesti myöskin siitä, missä oloissa ja siis mihin tottumuksiin ja elämän vaatimuksiin vapaa työväenluokka on kehittynyt.⁴⁴⁾ Päinvastoin kuin oli laita muiden tavarain, sisältäen siis työvoiman arvon määrittämiseen historiallinen ja siiveellinen tekijä. Mutta määrättyssä maassa, määrättyinä aikautena on välttämättömien elintarpeiden keskimääräistaso tietty.

Työvoiman omistajat ovat kuolevaisia. Jos siis sellaisten omistajien täytyy yhä uudelleen ilmestyä markkinoille, niinkuin rahan yhä uusiintuva muuttuminen pääomaksi edellyttää, täytyy työvoimain myyjäin ikuistuttaa itsensä, „samoin kuin jokainen elävä yksilö ikuistuttaa itsensä, siitoksen kautta“.⁴⁵⁾ Loppuun kulutettujen ja kuoleman kautta markkinoilta poistuneiden työvoimien täytyy alati tulla korvatuiksi vähintäinkin yhtä suurella

⁴³⁾ Muinaisroomalainen villicus, maanviljelysorgan etunenässä toimiva pehtori, sai siis „niukemman määrän kuin miehet, koska hänen työnsä oli keveämpää“. Th. M o m m s e n, Römische Geschichte, 1856, s. 810.

⁴⁴⁾ W. Th. Thornton esittää tästä mielenkiintoisia esimerkkejä teoksessaan „Overpopulation and its Remedy“, Lontoo, 1846.

⁴⁵⁾ Petty.

lukumäärällä uusia työvoimia. Työvoiman tuottamiseen tarpeellisten elintarpeiden summa sisältää siis korvausmiesten, s. o. työläisten lapsien, elintarpeet, niin että tämä omituisten tavaranomistajain rotu tavaramarkkinoilla ikuistuttaa itsensä.⁴⁶⁾

Jotta yleinen ihmishuonne muodostuisi niin, että se määrättyllä työalalla saavuttaa taidon ja kätevyuden, tulee kehittyneeksi ja erikoislajiseksi työvoimaksi, tarvitaan määrättyä kehitystä eli kasvatusta, joka puolestaan maksaa suuremman tai pienemmän summan tavaravastikkeita. Työvoiman enemmän tai vähemmän monimutkaisen luonteen mukaan ovat sen muodostumiskustannukset erilaiset. Nämä muodostumiskustannukset, jotka ovat häviävän pienet tavalliselle työvoimalle, sisältyvät siis sen tuottamiseen käytettyihin arvoihin.

Työvoiman arvo osottautuu määrätyn elintarpeitten summan arvoksi. Se vaihtelee siis myöskin näiden elintarpeitten arvon, s. o. niitten tuottamiseen vaaditun työajan pituuden mukaan.

Osa elintarpeita, esim. ravintoaineet, lämmitysaineet j. n. e., kulutetaan joka päivä uudelleen ja täytyy niiden sijaan joka päivä hankkia uudet. Muut elintarpeet, niinkuin vaatteet, huonekalut j. n. e., kuluvat loppuun pitempien aikojen kestäessä ja ne ovat siis korvattavat vain pitempien aikojen kuluttua. Yhtä lajia tavaroita täytyy ostaa eli maksaa päivittäin, toisia viikottain, neljännesvuosittain j. n. e. Mutta jakaantukoonpa näitten menojen summa esim. vuoden kuluessa kuinka hyvänsä, se täytyy peittää päivittäisellä keskitulolla. Jos työvoiman tuottamiseen päivittäin vaadittavien tavaroiden määrä olisi = A, viikottain vaadittavien = B, neljännesvuosittain vaadittavien = C j. n. e., niin olisi näiden tavaroiden päivittäinen keskimäärä = $365 A + 52 B + 4 C + j. n. e.$ Olettakaamme, että tähän keski-

365

määräistä päivää varten tarvittavaan tavaramäärään sisältyy 6 tuntia yhteiskunnallista työtä, niin esineellistyy työvoimassa päivittäin puoli päivää yhteiskunnallista keskityötä, eli työvoiman päivittäiseen tuottamiseen vaaditaan puoli työpäivää. Tämä työvoiman päivittäiseen tuottamiseen vaadittu työmäärä on työvoiman päiväarvo, eli päivittäin uudistuvan työvoiman arvo. Jos niinkään puoli päivää yhteiskunnallista keskityötä esiintyy 3

⁴⁶⁾ „Sen (työn) luonnollisena hintana on sellainen määrä elintarpeita ja elämänmukavuuksia kuin ilmaston ja maan tapojen mukaan välittämättä tarvitaan työmiehen ylläpitämiseksi ja tilaisuuden hankkimiseksi hänelle elättämään sellaista perhettä, joka markkinoilla takaa vähentymättömän määrän työtä.“ R. Torrens, *An Essay on the external Corn Trade*, Lontoo, 1815, s. 62. Sana työ on tässä väärin työvoiman asemasta.

shillingin eli 1 talarin kultamäärässä, niin on 1 talari työvoiman päiväärvä vastava hinta. Jos työvoiman omistaja tarjoo sitä myytäväksi 1 talarista päivältä, niin on sen myyntihinta yhtä kuin sen arvo ja olettamuksemme mukaisesti maksaa rahanomistaja, joka kiihkeästi haluaa muuttaa talarinsa pääomaksi, tämän arvon.

Työvoiman arvon viimeisen eli alimman rajan muodostaa sen tavaramäärän arvo, jota päivittäin kuluttamatta työvoiman kannattaja, ihminen, ei voi uudistaa elämänjuoksuaan: siis fyysisesti välttämättömien elintarpeiden arvo. Jos työvoiman hinta alenee tähän vähimpään määräänsä, laskee se alle arvonsa, sillä se voi siten ainoastaan kuihtuneessa muodossa säilyttää ja kehittää itsensä. Mutta jokaisen tavarän arvon määrää työaika, joka vaaditaan sen tuottamiseen normaalikuntoisena.

On erinomaisen halpahintaista hentomielisyyttä pitää tätä asian luonnosta johtuvaa työvoiman arvonmääräämistä julmana ja vaikeroida Rossin kanssa: „Ymmärtää työkykyä (puissance de travail), samalla kuin jätetään huomioonottamatta työläisen elintarpeet tuotantoprosessin kestäessä, on samaa kuin ymmärtää aavetta (être de raison). Joka puhuu työstä, joka puhuu työkyvystä, puhuu samalla työmiehestä ja elintarpeista, työmiehestä ja työpalkasta.⁴⁷⁾ Joka puhuu työkyvystä, ei puhu työstä, yhtä vähän kuin se, joka puhuu ruoansulatuskyvystä, puhuu ruoansulatuksesta. Viimemainittuun toimitukseen tarvitaan, kuten tunnettua, muutakin kuin hyvä vatsa. Se joka puhuu työkyvystä, ei jätä huomioonottamatta sen ylläpitämiseen välttämättömiä elintarpeita. Päinvastoin on niiden arvo ilmaistu sen arvossa. Jos sitä ei myydä, ei se ensinkään hyödytä työmiestä, päinvastoin tuntuu hänestä julmalta luonnonvälttämättömyydeltä, että hänen työkykynsä tuottamiseksi on vaadittu määrätty paljous elintarpeita ja että niitä edelleenkin sen uudistamiseksi vaaditaan. Silloin hän Sismondin kanssa huomaa: „Työkyky... ei ole mitään, jolle sitä myydä.⁴⁸⁾

Tämän erikoisen tavarän, työvoiman, omituisesta luonteesta seuraa, että silloin kun sopimus ostajan ja myyjän kesken tehdään, sen käyttöarvo ei vielä ole todella siirtynyt ostajan haltuun. Samoin kuin muidenkin tavarain, oli sen arvo määrätty, ennen kuin se oli joutunut kiertokulkuun, sillä työvoiman tuottamiseen oli käytetty määrätty paljous yhteiskunnallista työtä, mutta sen käyttöarvona on vasta myöhempi voimanilmaisuus. Voiman

⁴⁷⁾ Rossi, Cours d'Économie Politique, Bruxelles 1842, s. 370.

⁴⁸⁾ Sismondin, Nouveaux Principes d'Économie Politique, nid. I, s. 112.

myyminen ja sen todellinen ilmaisu, s. o. sen olemassaolo käyttöarvona, eroavat siis ajallisesti toisistaan. Mutta sellaisiin tavaroihin nähden, missä käyttöarvon muodollinen luovuttaminen myynnin kautta ja sen todellinen luovuttaminen ostajalle eivät satu samaan aikaan, on ostajan raha enimmäkseen maksuvälineenä.⁴⁹⁾ Kaikissa maissa, joissa kapitalistinen tuotantotapa on vallalla, maksetaan työvoimasta vasta sitten kun sitä jo on käytetty kauppasopimuksessa määrätty aika, esim. joka viikon lopussa. Kaikkialla antaa siis työmies työvoiman käyttöarvon ennakolta kapitalistille; hän antaa ostajan kuluttaa sitä ennen kuin hän saa sen hinnan maksettuna, kaikkialla antaa siis työmies luottoa kapitalistille. Ettei tämä luoton antaminen ole pelkkää kuvittelua, osottaa sekä tilapäinen velaksi jätetyn palkan menettäminen kapitalistin vararikossa⁵⁰⁾ että myöskin sarja pysyväisempiä seurauksia.⁵¹⁾ Kui-

⁴⁹⁾ „Kaikki työ on maksettu vasta kun se on suoritettu.“ (An Inquiry into those Principles respecting the Nature of Demand j. n. e. Lontoo, 1821, s. 104.) „Kauppaluoton on täytynyt alkaa siitä hetkestä, jona työmies, tuotannon ensimmäinen synnyttäjä, on voinut tekemiensä säästöjen nojassa odottaa palkkaa työstään viikon, kaksi, kuukauden, vuosineljänneksen.“ (Ch. Ganih, Des Systèmes de l'Économie Politique, 2:ème edit. Pariisi 1821, nid. I, s. 150.)

⁵⁰⁾ „Työmies lainaa taitonsa“, mutta Storch lisää tähän kylläkin viisaasti: hän ei „pane alttiiksi mitään“ paitsi „mahdollisuuden, ettei saa palkkaansa työmies ei tuo lisää mitään ainetta“. (Storch, Cours d'Économie Politique. Pietari, 1815, nid. II, s. 37.)

⁵¹⁾ Otamme esimerkin. Lontoossa on kahta lajia leipureita, „full priced“ (täysihintaiset), jotka myyvät leivän sen täydestä arvosta, ja „undersellers“ (alle arvon myyjät), jotka myyvät sen alle tämän arvon. Viimeksi mainittuja on enemmän kuin $\frac{3}{4}$ leipurien koko lukumäärästä. (s. XXXII hallituskomissari H. S. Tremenheere'n „Report'issa“ „Grievances complained of by the journeymen bakers etc.“ Lontoo, 1862.) Nämä undersellers myyvät melkein poikkeuksetta leipää, joka on väärennetty sekoittamalla siihen alunaa, saippuaa, helmituhkaa [hiilihappoista kalia. — Kautsky], kalkkia, Derbyshire'n kivijauhoa ja muita samanlaisia miellyttäviä, ravitsevia ja terveellisiä aineksia. (Katso yllämainittua Sinikirjaa, samoin „Committee of 1855 on the Adulteration of Bread'en“ kertomusta ja tri Hassall'in „Adulterations Detected“, 2 pain. Lontoo, 1862.) Sir John Gordon selitti v. 1855:n komitealle, että „näiden väärennysten johdosta köyhä, joka elää kahdella naulalla leipää päivän, ei nyt todellisuudessa saa neljättä osaakaan ravintoainetta, puhumattakaan vahingollisista seurauksista hänen terveydelleen“. Syyksi, miksi „hyvin suuri osa työväenluokkaa“, vaikkakin hyvin tietäen nämä väärennykset, kuitenkin ottaa kaupassa vastaan alunaa, kivijauhoa y. m. s., esittää Tremenheere (m. t. s. XLVIII), että heidän „on pakko ottaa leipuriltaan tai ruokatavara-kaupasta leipä sellaisena kuin se vain iljetään heille antaa“. Kun heille maksetaan palkka vasta työviikon lopussa, voivat he myöskin „maksaa perheittensä viikon varrella syömän leivän vasta viikon lopussa“; ja lisää Tremenheere tähän esittämällä todistajien lausuntoja: „on yleisesti tunnettua, että sellaisilla sekoituksilla valmistettua leipää tehdään erityisesti tällaisia kaupattavia varten“. („It is notorious that bread composed of

tenkaan ei tavaravaihdon luonnetta ensinkään muuta se seikka, toimiiko raha ostovälineenä vai maksuvälineenä. Työvoiman hinta on sopimuksella määrätty, vaikkakin se vasta myöhemmin todellistutetaan, niinkuin talon vuokrahinta. Työvoima on myyty, vaikka se vasta myöhemmin maksetaan. Voidaksemme selvästi käsittää tämän suhteen on kuitenkin hyödyllistä toistaiseksi edellyttää, että työvoiman omistaja sitä myydessään joka kerran myöskin heti saa sopimuksessa määrätyn hinnan.

Me tunnemme nyt, millä tavalla se arvo määrätään, jonka rahanomistaja maksaa tämän omituisen tavaravaihdon, työvoiman omistajalle. Käyttöarvo, jonka edellinen vaihdossa puolestansa saa, näyttäytyy vasta todellisessa käytännössä, työvoiman kulutusprosessissa. Kaikki tähän prosessiin tarpeelliset olokkappaleet, niinkuin raaka-aineet j. n. e., ostaa rahanomistaja tavaramarkkinoilta ja maksaa niistä täyden hinnan. Työvoiman kulutusprosessi on samalla tavaravaihdon ja lisäarvon tuotantoprosessi. Työvoiman kulutus, samoin kuin kaiken muunkin tavaravaihdon kulutus, tapahtuu markkinoiden eli kiertokulkupiiriin ulkopuolella. Yhdessä rahanomistajan ja työvoimanomistajan kanssa jätämme me sen tähden tämän meluisan, pinnalla elämöivän ja kaikkien silmiinpistävän alan, seurataksemme molempia tuotannon salattuun paikkaan, jonka kynnyksellä luetaan: No admittance except on business.*)

those mixtures, is made expressly for sale in this manner*.) Useilla englantilaisilla maanviljelysaluilla [mutta vielä enemmän skottlantilaisilla] maksetaan työpalkka joka toinen viikko ja vieläpä kuukausittainkin. Kun maksuajat ovat näin pitkät, täytyy maanviljelystyömiehen ostaa tavaransa velaksi... Hänen on maksettava korkeammat hinnat ja on hän todellisuuksessa sidottu puotiin, joka häntä nylkee. Niinpä maksaa hänelle esim. Hornigsham'issa Wilts'issa, jossa palkka maksetaan kuukausittain, sama jauho 2 sh. 4 d. stone (14 naulan mitta), jonka hän muualla saa 1 sh:llä 10 d:llä. („Sixth Report on Public Health by The Medical Officer of the Privy Council etc. 1864“, s. 264). „Paisley'n ja Kilmarnock'in (Länsi-Skottlannissa) karttuuninpainajat pakottivat v. 1853 työlakolla palkanmaksuajan alentamiseen kuukaudesta 14 päiväksi“. („Reports of the Inspectors of Factories for 31:st October 1853“, s. 34.) Sieväna lajina työmiehen kapitalistille antaman luoton kehittymistä voi pitää useiden englantilaisien hiilikaivosten omistajain menettelytapaa, jonka mukaan työmiehelle maksetaan palkka vasta kuukauden lopussa ja väliaikana saa hän kapitalistilta ennakkomaksuja, usein tavaroissa, joista hänen täytyy maksaa enemmän kuin mitä niiden markkinahinta on (truckjärjestelmä). „Hiilikaivosmestarien kesken on tavallisena tapana maksaa palkka kerran kuukaudessa. Väliaikoina he antavat ennakkomaksuja joka viikon lopussa. Tämä ennakkomaksu annetaan puolessa (nimittäin „tommy shop'issa“, isännän omassa sekatarvakaupassa); miehet ottavat sen vastaan yhdellä puolella ja antavat sen heti jälleen pois toiselle puolelle huonetta“. („Children's Employment Commission, III Report.“ Lontoo, 1864, s. 38, n. 192.)

*) Asiattomilta pääsyy kielletty. Suomentaja.

Täällä me emme näe ainoastaan, kuinka pääoma tuottaa, vaan myöskin, kuinka se itse, pääoma tuotetaan. Vihdoinkin täytyy voitonteon salaisuuden paljastua.

Kiertokulun eli tavaravaihdon ala, jonka rajoissa työvoiman ostaminen ja myyminen suoritetaan, on ollut todellakin synnynäisten ihmisoikeuksien täydellinen Eedeni. Täällä todellakin on vallalla ainoastaan vapaus, tasa-arvoisuus, omaisuus ja Bentham.^{51a}) Vapaus! Sillä jonkun tavarain, esim. työvoiman ostajan ja myyjän määrääjänä on ainoastaan heidän vapaa tahtonsa. He tekevät sopimuksia vapaina, oikeudellisesti yhdenarvoisina henkilöinä. Sopimus on se lopputulos, jossa heidän tahtonsa saavat yhteisen oikeudellisen ilmaisunsa. Tasa-arvoisuus! Sillä he suhtautuvat toisiinsa ainoastaan tavaranomistajina ja vaihtavat vastikkeen vastikkeeseen. Omaisuus! Sillä jokainen hallitsee vain omaansa. Bentham! Sillä kukin välittää vain itsestään. Ainoa voima, joka vie heidät yhteen ja suhteeseen toisiinsa, on heidän itsekkäisyytensä, heidän erikoisvoittonsa, heidän yksityisetujensa voima. Ja juur sentähden, että itsekukin pitää huolta vain itsestään eikä kukaan toisestaan, toimivat kaikki, olivott ennakollisen sopusoinnun kautta tahi kaikki havaitsevan kaitselmuksen johdon turvissa, vain molemminpuoliseksi edukseen, yhteiseksi hyväksi, yhteishyötyä varten.

Jättäessämme tämän yksinkertaisen kiertokulun eli tavaravaihdon alan, jolta tusinavapaakauppias lainaa mielipiteet, käsitteet ja mitta-asteikon pääoman ja palkkatyön yhteiskuntaa koskevalle arvostelulle, näyttää toimivain henkilöidemme fysionomia jo joissakin suhteissa muuttuvan. Entinen rahanomistaja kulkee etunenässä kapitalistina, työvoiman omistaja seuraa häntä hänen työmiehenään; toinen merkitsevästi myhällen ja toimintaintoisena, toinen arkana, vastustellen, niinkuin se, joka on vienyt oman nahkansa myytäväksi, ja jolla nyt ei ole muuta odotettavaa kuin sen — parkitseminen.

^{51a}) Bentham (1748—1832), englantilainen ajattelija, opetti n. s. hyödyn filosofiaa (utilitarismla). Hänen käsityksensä mukaan on mieskoh-tainen etu kaiken toiminnan vaikuttimena. Mutta kaikkien etujen kesken, kun ne oikein ymmärretään, vallitsee sisäinen sopusointu. Yksityisen etu on todellisuudessa sama kuin yhteiskunnan. Englantilaista liberalismla vallitsi tämä oppi samoin kuin myöskin „vulgääri“, s. o. porvarislaumojen tarpeitten mukaan madallettu vapaakaupan oppi. — Kautsky.

Kolmas osasto.

Absoluuttisen lisäarvon tuotanto.

Viides luku.

Työprosessi ja arvonlisäysprosessi.

1. Työprosessi eli käyttöarvojen tuotanto.

Työvoiman käyttäminen on itse työ. Työvoiman ostaja kuluttaa sitä antaessaan sen myyjän tehdä työtä. Viimeksi mainittu tulee tämän kautta todella toimivaksi työvoimaksi, työmieheksi, jota hän oli aikaisemmin ainoastaan potentiaalisesti (mahdollisesti). Esittääkseen työnsä tavarassa, täytyy hänen ennen kaikkea esittää se käyttöarvoissa, olioissa, joita voidaan käyttää jonkunlaatuisten tarpeitten tyydyttämiseen. Kapitalisti antaa siis työmiehen valmistaa erikoisen käyttöarvon, määrätyn tuotteen. Käyttöarvojen eli hyödykkeiden tuotanto ei muuta yleistä luonnettaan sen kautta, että se tapahtuu kapitalistia varten ja hänen tarkastuksensa alaisena. Työprosessia on siis ensiksi tarkastettava riippumattomana kaikesta määrätystä yhteiskunnallisesta muodosta.

Työ on lähinnä ihmisen ja luonnon välinen prosessi, jossa ihminen omalla teollaan välittää, ohjaa ja huoltaa aineiden vaihtoa itsensä ja luonnon välillä. Hän astuu luonnonvoimana luonnonainetta vastaan. Ruumiiseensa kuuluvat luonnonvoimat, käsi-varret ja sääret, pään ja käden, panee hän liikkeelle omaksuakseen luonnonaineen hänen omalle elämälleen kelpaavassa muodossa. Vaikuttaessaan tällä liikkeellä luontoon ulkopuolella itseään ja sitä muuttaessaan, muuttaa hän samalla omaa luonnettaan. Hän kehittää uinuvia kykyjään ja alistaa niiden voimat valtansa alaisiksi. Me emme tässä ole tekemisissä työn ensimmäisten eläimellisen vaistomaisten muotojen kanssa. Se tila, missä ihmistyö ei vielä ollut sivuuttanut ensimmäistä vaistomaista muotoaan, on siirtynyt alkuaikaiseksi taustaksi tilalle, jossa työmies oman työvoimansa myyjänä astuu tavaramarkkinoille. Me oletamme työtä muodossa, joka on yksinomaan ihmiselle ominainen. Hämähäkki suorittaa tehtäviä, jotka muistuttavat kotonan työtä, ja mehiläinen saattaa vahakennojensa rakenteella monta rakennusmestaria ihmisten joukossa häpeään. Mutta huonoimman rakennusmestarin erottaa paraimmastakin mehiläisestä jo

kohta se, että hän on rakentanut kennot päässään ennenkuin hän ne rakentaa vahasta. Työprosessin lopussa saadaan tulos, joka sen alussa on jo ollut työmiehen mielikuvituksessa, siis aatteellisesti olemassa. Hän ei ainoastaan aiheuta muodon muutosta luonnossa, hän siinä samalla toteuttaa myöskin tarkoituksensa, jonka hän tietää, joka lakina määrää hänen toimintansa laadun ja tavan ja jonka alle hänen täytyy alistaa tahtonsa. Ja tämä alistaminen ei ole mikään yksinäinen teko. Paitsi niitten elinten ponnistusta, joilla työskennellään, vaaditaan koko työn kestäessä tarkoituksenmukaista tahtoa, joka ilmenee tarkkaavaisuutena, ja tätä sitä enemmän, kuta vähemmän työn oma sisällitys ja sen suorittamisen laatu sekä luonne valtaavat työntekijän mielen, kuta vähemmän hän siis nauttii siitä ruumiillisten ja henkisten voimiensa leikkinä.

Työprosessin yksinkertaiset tekijät ovat: 1) tarkoituksellinen toiminta eli itse työ, 2) sen esine ja 3) sen väline.¹⁾

Sellaisena kuin maa (johon taloudellisessa merkityksessä myöskin vesi kuuluu), alkuaan varustaa ihmisen ruokavaroilla, valmiilla elintarpeilla,^{1a)} on se ilman hänen puoleltaan tapahtuvaa vaikutusta olemassa, ja ihmistyön yleinen esine. Kaikki ne oliot, jotka työ vain irrottaa niiden välittömästä yhteydestä maaperän kanssa, ovat jo luonnossa valmiina tavattavia työesineitä. Niin on laita kalan, joka pyydystetään erilleen elämän ympäristöstään, vedestä, puun, joka aarniometsästä kaadetaan, malmin, joka suonestaan irti murretaan. Jos työesineen itsensä sitävastoin aikaisempi työ jo on niin sanoaksemme siivilöinyt, niin sanomme sitä raaka-aineeksi, esim. irti louhittua malmia, jota nyt huuhdotaan. Kaikki raaka-aine on työn esinettä, mutta kaikki työesine ei ole raaka-ainetta. Raaka-ainetta on työesine ainoastaan silloin kun siinä jo on tapahtunut työn aiheuttama muutos.

¹⁾ Ranskalaisessa painoksessa Marx tässä liittää seuraavan huomautuksen sanaan „työprosessi“: Sana „prosessi“, joka merkitsee todellisten edellytystensä yhteydessä tarkastettua kehitystä, on jo kauan koko Euroopassa kuulunut tieteelliseen kieleen. Ranskankieleen se on ensin arasti tuotu sen latinalaisessa muodossa: processus. Myöhemmin se vapautettiin tästä turhantarkasta valepuvusta ja se hiipi kemiallisiin, fysiologisiin y. m. s. kirjoihin sekä muutamiin metafysiillisiin teoksiin. Lopuksi se vielä on täydellisesti sulautuva kieleen. Jokapäiväisessä puheessa sekä saksalaiset että ranskalaiset käyttävät prosessi-sanaa sen lainopillisessa mielessä. — Kautsky.

^{1a)} „Maan vapaaehtoisia tuotteita on vain vähän ja ne ovat aivan riippumattomat ihmisestä. Luonto näyttää niin muodoin antaneen ne meille samassa tarkoituksessa kuin pieni rahasumma annetaan nuorelle miehelle, jotta hän pystyisi tekemään työtä puolestaan ja hankkimaan omaisuuden“. (James Steuart, Principles of Political Economy, pain. Dublin, 1770, nid. I, s. 116.)

Työväline on olio tahi sellaisten olioiden yhdistys, joita työmies sovittaa itsensä ja työesineen väliin ja jotka avustavat hänen tähän esineeseen kohdistuvaa toimintaansa. Hän käyttää olioitten mekaanisia, fysiikkallisia ja kemiallisia ominaisuuksia antaakseen niiden hänen tarkoituseriensä mukaan vaikuttaa voimakkeinoina muihin olioihin.²⁾ Työmies ei ota haltuunsa välittömästi työesineitä — lukuunottamatta valmiita elintarpeita, esim. hedelmiä, jolloin työvälineinä ovat yksinomaan hänen oman ruumiinsa jäsenet —, vaan työvälineitä. Niin tulee itse luonto hänen toimintansa elimeksi, jonka hän liittää oman ruumiinsa elimiin, pidentäen luonnollista ruumistaan, raamatusta huolimatta. Samoin kuin maa on hänen alkuperäinen ruokahuoneensa, on se hänen alkuperäinen työvälineaittansa. Se antaa hänelle esim. kiven, jota hän heittää, jolla hän hioo, painaa, leikkaa j. n. e. Maa itsekkin on työväline, mutta edellyttää kuitenkin, toimiakseen työvälineenä maanviljelyksessä, puolestaan koko joukon muita työvälineitä ja jo suhteellisesti korkeata työvoiman kehitystasetta.³⁾ Työprosessi vaatii, niin pian kuin se yleensä on edes jossakin määrin kehittynyt, jo ennakolta valmistettuja työvälineitä. Vanhimmissa ihmisluolissa tavataan kivikaluja ja kiviaseita. Valmistetun kiven, puun, luiden ja näkinkenkien ohella näyttelee jo ihmiskunnan historian alussa kesytetty, siis työn kautta jo itse muutettu kotieläin pääosaa työvälineenä.⁴⁾ Vaikka työvälineiden käyttö ja luominen on itumuotoina ominainen muutamille eläinlajeillekin, on se erikoisesti ihmisen työprosessille luonteenomaista, ja Franklin määrittelee sentähden ihmisen „a toolmaking animal“, työkaluja valmistavaksi eläimeksi. Yhtä tärkeä kuin luun jäännösten rakenne on hävinneitten eläinsukujen elimistön selville saamiseksi, ovat työvälineitten jäännökset hävinneitten taloudellisten yhteiskuntamuodostumien arvostelemiselle. Taloudellisia ajanjaksoja ei erota toisistaan se mitä

²⁾ „Ymmärrys on yhtä viekas kuin se on voimakas. Viekkas on yleensä välittävää toimintaa, joka, samalla kuin se antaa objektien (kohdikkeiden) niiden oman luonteen mukaisesti vaikuttaa toisiinsa ja muokata toisiansa itse sekaantumatta suoranaisesti tähän prosessiin, kuitenkin toteuttaa vain omaa tarkoitustaan.“ (Hegel, Enzyklopädie. Erster Teil. Die Logik. Berliini, 1840, s. 382.)

³⁾ Muutoin viheliäisessä teoksessaan: *Théorie de l'Économie Politique*. Pariisi, 1815, luettelee Ganilh vastoin fysiokraatteja sattuvasti pitkän sarjan työprosesseja, jotka ovat varsinaisen maanviljelyksen edellytyksenä.

⁴⁾ Teoksessaan: „*Réflexions sur la Formation et la Distribution des Richesses*“ (1766) Turgot hyvästi selittää kesytetyn eläimen tärkeyttä sivistyksen alkamiselle.

tehdään, vaan se, kuinka, millä työvälineillä työskennellään.⁵⁾ Työvälineet eivät ole ainoastaan ihmistyövoiman kehityksen asemiittari, vaan myöskin niiden yhteiskunnallisten olosuhteiden ilmituoja, joissa työskennellään. Työvälineistä taas tarjoavat mekaaniset työvälineet, joita kokonaisuudessaan voidaan nimittää tuotannon luustoksi ja lihostoksi, paljoo ratkaisevampia yhteiskunnallisen tuotantokauden luonteen tunnusmerkkejä, kuin sellaiset työvälineet, joita käytetään ainoastaan työnesineen säiliöinä, ja joita kaikkia voi, yleisesti katsoen, nimittää tuotannon astiastoksi, niinkuin esim. putkia, tynnyreitä, koreja, ruukkuja y. m. Vasta kemiallisessa tuotannossa on niillä tärkeä tehtävä.^{6a)}

Laajemmassa merkityksessä kuuluvat työprosessin välineihin, paitsi niitä olioita, jotka välittävät työn vaikutusta sen esineeseen ja siten tavalla tahi toisella ovat toiminnan avustajina, kaikki ne esineelliset edellytykset, jotka yleensä ovat tarpeen prosessin toteuttamiseksi. Ne eivät siihen suorastaan sisälly osina, mutta ilman niitä ei se voi tapahtua, tahi voi se sen tehdä vain epätäydellisesti. Yleinen tämänlainen työväline on taasenkin itse maa, sillä se antaa työmiehelle locus standi (seisoma, olo-paikan) ja hänen prosessilleen toiminta-alan (field of employment). Työn kautta jo aikaansaatuja tämänlaisia työvälineitä ovat esim. työhuoneet, kanavat, kadut j. n. e.

Työprosessissa siis ihmisen toiminta työvälineiden kautta synnyttää edelläpäin tarkoitettun muutoksen työnesineissä. Prosessi päättyy tuotteeseen. Työprosessin tuote on käyttöarvo, muodonmuutoksen kautta ihmisen tarpeisiin sovellettu luonnonaine. Työ on yhtynyt esineeseensä. Se on esineellistytetty ja esine on työllä muutettu. Se mikä työmiehen taholla esiintyi rauhattomuutena, ilmenee nyt tuotteissa pysyvänä ominaisuutena olemisen muodossa. Hän on kehrännyt ja tuloksena on kehruu.

Jos koko prosessia tarkastellaan sen tuloksen, tuotteen kannalta, niin esiintyvät molemmat, työväline ja työnesine tuotantovälineinä⁶⁾ ja työ itse tuottavana työnä.⁷⁾

⁵⁾ Varsinaiset ylellisyystavarat ovat vähemmän merkitseviä eri tuotantokausia keino-opillisesti (teknologisesti) toisiinsa verrattaessa.

^{6a)} Muist. 2 painokseen. Niin vähän kuin tähänastinen historiankirjoitus tunteekin aineellisen tuotannon kehitystä, siis kaiken yhteiskunnallisen elämän ja siis koko todellisen historian perustusta, on kuitenkin ainakin esihistoriallinen aika luonnontieteellisten, ei n. s. historiallisten tutkimusten, perustuksella jaettu työkalujen ja aseiden tarjoamien aineiden mukaan kivikauteen, pronssikauteen ja rautakauteen.

⁶⁾ Tuntuu eriskummalliselta sanoa esim. kalaa, jota ei vielä ole pyydystetty, kalanpyynnin tuotantovälineeksi. Näihin saakka ei kuitenkaan ole vielä keksitty keinoa pyydystää kaloja vesistä, joissa niitä ei ole.

⁷⁾ Tämä tuottavan työn määrittely, sellaiseksi kuin se esiintyy yksinkertaisen työprosessin kannalta katsottuna, ei suinkaan ole riittävä kapitalistiselle tuotantoprosessille.

Käyttöarvon tullessa tuotteena työprosessista esiin, astuu tähän muita käyttöarvoja, aikaisempien työprosessien tuotteita, tuotantovälineinä. Sama käyttöarvo, joka on toisen työn tuote, on loisen tuotantoväline. Tuotteet eivät siis ole ainoastaan työprosessin tuloksia, vaan samalla sen edellytyksiä.

Lukuunottamatta ekstraktiivista [raaka-aineita tuottavaa] teollisuutta, jonka työesineet otetaan suorastaan luonnosta, niinkuin vuorityötä, metsästystä, kalastusta j. n. e. (maanviljelys ainoastaan, mikäli se kohdistuu neitseelliseen maahan), käsittelevät kaikki teollisuudenhaarat esineitä, jotka ovat raaka-aineita, s. o. työn jo siivilöimiä työesineitä, ovat itse jo työntuotteita. Niin on esim. siemenen laita maanviljelyksessä. Eläimet ja kasvit, joita on tapana pitää luonnontuotteina, eivät ehkä ole ainoastaan menneen vuoden työn tuotteita, vaan nykyisissä muodoissaan useita sukupolvia kestäneen, ihmisten johdolla suoritetun ihmistyön kautta tapahtuneen muutoksen tuotteita. Mitä taas tulee erityisesti työvälineisiin, osottaa niiden suunnaton enemmistö pintapuolisimmallekin tarkastelulle aikaisemman työn jäljet.

Raaka-aine voi olla tuotteen pääaineksena, tahi sisältyä vain apuaineena sen muodostamiseen. Työväline nielee apuaineen, niinkuin esim. höyrykone hiilen, pyörä öljyn, työhevonen heinät, tahi lisätään se raaka-aineeseen synnyttämään siinä ainemuutoksia, niinkuin esim. kloori valkaisemattomaan lüinakankaaseen, hiili rautaan, väri villaan, tahi on se avuksi itse työn suorittamisessa, niinkuin esim. työhuoneen valaisemiseksi ja lämmittämiseksi käytetyt aineet. Pääaineen ja apuaineen välinen ero häviää varsinaisessa kemiallisessa teollisuudessa, syystä ettei mikään käytetyistä raaka-aineista enää esiinny tuotteen perusaineksena.⁶⁾

Kun jokaisella oliolla on monenlaisia ominaisuuksia ja sitä siis voidaan käyttää hyödyksi monella tapaa, voi sama tuote olla hyvin erilaisten työprosessien raaka-aineena. Esim. jyvät ovat myllärin, tärkkelystehtailijan, viinanpolttajan, karjanhoitajan j. n. e. raaka-aineena. Ne tulevat siemenenä oman tuotantonsa raaka-aineksi. Samaten hiili syntyy kaivosteollisuuden tuotteena ja joutuu siihen tuotantovälineenä.

Sama tuote voi samassa työprosessissa olla sekä työvälineenä että raaka-aineena. Karjanhoidossa esim. on karja, käsitelty raaka-aine, samalla välineenä lannoitusaineen valmistamiseen.

⁶⁾ Storch erottaa varsinaisen raaka-aineen, „matière“, apuaineista, „matériaux“; Cherbuliez nimittää apuaineita „matières instrumentales“ (koneelliset aineet).

Tuote, joka on kulutukseen valmiissa muodossa, voi tulla uudestaan toisen tuotteen raaka-aineeksi, niinkuin viinirypäle esim. tulee viinin raaka-aineeksi. Tahi jättää työ tuotteensa selaisessa muodossa, että sitä uudelleen voidaan käyttää ainoastaan raaka-aineena. Raaka-ainetta tässä tilassa sanotaan puolivalmistteeksi, mutta olisi sille parempi nimitys astevalmiste, niin esim. puuvilla, rihma, lanka j. n. e. Huolimatta siitä että se on jo tuote, voi alkuperäisellä raaka-aineella olla läpikäytävänä kokonainen asteikko erilaisia prosesseja, joissa se alati muuttuneessa muodossa toimii yhä uudestaan raaka-aineena aina viimeiseen työprosessiin saakka, joka sen laskee luotaan valmiina elintarpeena tahi valmiina työväliseenä.

Näemme siis, että käyttöarvon määrätystä tehtävästä työprosessissa, siitä paikasta, joka sillä siinä on, riippuu kokonaan, onko se raaka-aineena, työväliseenä vaiko tuotteena, ja tämän paikan muutosten mukana muuttuvat nuo suhteetkin.

Joutuessaan tuotantoväliseinä uusiin työprosesseihin kadottavat tuotteet senvuoksi tuotteen luonteen. Ne toimivat enää vain elävän työn esineellisinä tekijöinä. Kehräjä käsittelee kehrää vain välineenä, jolla, ja pellavaa vain esineenä, jota hän kehrää. Tosin ei kehruuaineita eikä kehrättä voi kehrätä. Näiden tuotteiden olemassaolo on senvuoksi edellytetty jo kehräämisen alussa. Mutta itse tässä prosessissa on aivan yhtä yhden- tekevää, että pellava ja kehrä ovat aikaisempien töitten tuotteita, kuin syömisessä on yhden- tekevää, että leipä on maanvil- jelijän, myllärin, leipurin y. m. aikaisempien töiden tuote. Päin- vastoin, jos tuotantoväliseet esiintyvät työprosessissa erityisesti aikaisemman työn tuotteiksi, tapahtuu tämä niiden luonteen ilmaisu niiden puutteiden kautta. Veitsi, joka ei pysty, lanka, joka alati katkeaa j. n. e., muistuttavat elävästi veitsiseppä A:sta ja langankehrääjä E:stä. Onnistuneesta tuotteesta sen sijaan ei näy jälkiä siitä, että sen käyttöominaisuuksien synnyttäjänä on ollut aikaisempi työ.

Kone, joka ei työprosessissa ole käytännössä, on hyödytön. Sitä paitsi joutuu se luonnollisen ainestenvaihdon hävittävään val- taan. Rauta ruostuu, puu mätäneee. Lanka, jota ei kudota tahi neulota, on turmeltunutta puuvillaa. Elävän työn täytyy tarttua näihin olioihin, herättää ne kuolleista, muuttaa ne vain mahdol- lisista todellisiksi ja vaikutuskykyisiksi käyttöarvoiksi. Työn tu- len nuoleskeleminä, työn jäseniksi muuttuneina, käsitteen- ja tar- koituksen mukaisiin tehtäviinsä prosessissa elävöitettyinä, ne tosin kyllä joutuvat kulutettaviksi, mutta tarkoituksen mukaisesti, uusien käyttöarvojen, uusien tuotteiden muodostamisalkeina, jotka tuot-

teet soveltuvat elintarpeiksi yksilölliseen kulutukseen tahti tuotantovälineiksi uuteen työprosessiin.

Kun siis valmiit tuotteet ovat sekä työprosessin tuloksia että sen edellytyksiä, on toiselta puolen niiden heittäminen työprosessiin, siis niiden joutuminen kosketuksiin elävän työn kanssa, ainoa keino näiden aikaisemman työn tuotteiden säilyttämiseksi ja todellistuttamiseksi käyttöarvoina.

Työ kuluttaa aineelliset alkeensa, esineensä ja välineensä, nauttii ne, ja on siis kulutusprosessi. Tämä tuottava kulutus eroaa yksilöllisestä kulutuksesta siten, että jälkimäinen kuluttaa tuotteet elävän yksilön elintarpeina, edellinen työn, toimivan työvoiman elintarpeina. Yksilöllisen kulutuksen tuote on siis itse kuluttaja, tuottavan kulutuksen tuote on kuluttajasta erillään oleva tuote.

Mikäli työn väline ja esine jo itse ovat tuotteita, kuluttaa työ tuotteita luodakseen tuotteita eli käyttää tuotteita tuotteiden tuotantovälineinä. Mutta samoin kuin työprosessi alkuaan tapahtuu vain ihmisen ja hänen toimestaan riippumatta olemassa olevan maan välillä, on siinä käytännössä edelleen myöskin sellaisia tuotantovälineitä, jotka ovat valmiina luonnossa ja joissa ei ilmene mitään luonnonaineen ja ihmistyön yhtymistä.

Sellaisena kuin me olemme esittäneet työprosessin sen yksinkertaisissa ja abstraktisissa kohdissa, on se tarkoituksenmukaista toimintaa käyttöarvojen luomiseksi, luonnon omaksumiseksi ihmisen tarpeita tyydyttämään; se on ihmisen ja luonnon välisen aineenvaihdon yleinen ehto, ihmiselämän luonnollinen ja ikuisen edellytys ja sentähden riippumaton tämän elämän eri muodoista, ja päinvastoin samalla tapaa yhteinen kaikille sen yhteiskuntamuodoille. Meidän ei siis ollut tarpeellista esittää työntekijän suhdetta toisiin työntekijöihin. Meille riitti ihminen ja hänen työnsä toisella, luonto ja sen aineet toisella puolen. Yhtä vähän kuin vehnän mausta tietää, kuka sen on kasvattanut, yhtä vähän näkee työprosessista, missä olosuhteissa se tapahtuu, tapahtuuko se orjien kaitsijan raan piiskan, vaiko kapitalistin tuskaisen silmän johdolla, suorittaako sen Cincinnatus kahta auranalaansa viljellen, vaiko villi, joka tappaa kivellä pedon.⁹⁾

⁹⁾ Tästä ylen loogillisesta syystä arvatenkin eversti Torrens löytää villin ihmisen kivistä — pääoman alkuperän. „Ensimmäisessä kivessä, jonka villi heittää takaa-ajamaansa petoa kohti, ensimmäisessä keppissä, johon hän tarttuu vetääkseen alas hedelmän, johon ei ylety käsillään, näemme, että kappale omaksutaan, jotta saataisiin toinen, ja löydämme siten — pääoman alkuperän.“ (R. Torrens, *An Essay on the Production of Wealth* j. n. e. Edinburgh, 1836, ss. 70, 71.) Tuo ensimmäinen keppi luultavasti selittää myöskin sen, miksikä keppi englanninkielessä merkitsee samaa kuin pääoma.

2. Arvonlisäysprosessi eli lisäarvon tuotanto.

Palatkaamme kapitalistiimme in spe (toivossa). Me jätimme hänet, sitten kuin hän tavaramarkkinoilla oli ostanut kaikki työprosessiin tarvittavat tekijät, esineelliset tekijät eli tuotantovälineet, ja henkilöllisen tekijän eli työvoiman. Kekseliäällä tuntijan silmällä on hän valinnut erityistä liikettään, kehruuta, kenkien valmistusta t. m. s. varten sopivat tuotantovälineet ja työvoimat. Kapitalistimme käy siis kuluttamaan ostamaansa tavaraa, työvoimaa, s. o. hän antaa työvoiman kannattajan, työmiehen kulluttaa työllään tuotantovälineet. Työprosessin yleinen luonne ei luonnollisesti muutu siitä, että työmies suorittaa sen kapitalistille eikä itselleen. Mutta ei myöskään se määrätty menettelytapa, jota kenkien teossa ja langan kehräämisessä käytetään, voi ensi alussa muuttua siitä, että kapitalisti tulee väliin. Hänen täytyy ensiksi ottaa työvoima sellaisena kuin hän sen markkinoilla tapaa, ja siis myöskin työ sellaisena kuin se on ollut sinä aikana, jolloin ei vielä ollut kapitalisteja. Itse tuotantotavan muuttuminen sen kautta, että työ alistetaan pääoman alle, voi tapahtua vasta myöhemmin ja on sitä sentähden vasta myöhemmin tarkasteltava.

Työprosessissa, kapitalistin aiheuttamassa työvoiman kulutusprosessissa, on havaittavissa kaksi omituista ilmiötä.

Työmies työskentelee kapitalistin tarkastuksen alaisena ja hänen työnsä kuuluu tälle. Kapitalisti pitää huolen siitä, että työ sujuu kunnollisesti ja että tuotantovälineitä käytetään tarkoituksenmukaisesti, ettei siis raaka-aineita tuhjata ja että työkaluja säästetään, s. o. että niitä kulutetaan vain sikäli kuin niiden käyttö työssä vaatii.

Mutta toisekseen on tuote kapitalistin omaisuutta, ei välitömän tuottajan, työmiehen. Kapitalisti maksaa esim. työvoiman päivärvon. Työvoiman, samoin kuin kaiken muunkin tavaran käyttäminen, esim. hevosen, jonka hän on vuokrannut päiväksi, kuuluu hänelle sen päivän ajan. Tavaran käyttäminen kuuluu tavaran ostajalle, ja työvoiman omistaja antaa, luovuttamalla työnsä, todellisuudessa ainoastaan häneltä ostetun käyttöarvon. Siitä hetkestä alkaen, jolloin hän astui kapitalistin työpaajaan, on hänen työvoimansa käyttöarvo, siis sen käyttö, s. o. hänen työnsä, kuulunut kapitalistille. Ostamalla työvoiman on kapitalisti liittänyt itse työn elävänä käymisaineena tuotteen kuolleisiin, niinikään hänen omistamiinsa muodostamisalkeisiin. Hänen kannaltaan katsoen on työprosessi ainoastaan hänen ostamansa tavaran, työvoiman kuluttamista, jota hän kuitenkin voi kulluttaa ainoastaan niin, että hän lisää siihen tuotantovälineitä.

Työprosessi on kapitalistin ostamien, hänelle kuuluvien olioitten välinen prosessi. Tämän prosessin tuote on siis kokonaan hänen omansa yhtä hyvin kuin hänen viinikellarissaan tapahtuvan käymisprosessin tuote.¹⁰⁾

Tuote — kapitalistin omaisuus — on käyttöarvo, lanka, kenkä j. n. e. Mutta vaikka esim. kenkä on tavallaan yhteiskunnallisen edistyksen pohja ja meidän kapitalistimme on vankka edistyksen mies, ei hän valmista kenkiä niiden itsensä vuoksi. Käyttöarvo ei yleensä ole sellainen olio, jota tavarantuotannossa rakastetaan sen itsensä takia. Käyttöarvoja tuotetaan tässä yleensä ainoastaan, koska ja mikäli ne ovat vaihtoarvon aineellista perusolemusta (substraattia), sen kannattajia. Ja meidän kapitalistillemme on kaksi seikkaa tärkeitä. Ensiksikin tahtoo hän tuottaa käyttöarvon, jolla on vaihtoarvo, myytäväksi määrätyn esineen, tavarahan. Ja toiseksi tahtoo hän tuottaa tavarahan, jonka arvo on korkeampi kuin sen tuottamiseen vaadittujen tavaroiden arvosumma, tuotantovälineiden ja työvoiman, joista hän tavaramarkkinoilla antoi ennakkomaksuna kallista rahaansa. Hän ei tahdo tuottaa ainoastaan käyttöarvoa, vaan tavarahan, ei ainoastaan käyttöarvoa, vaan arvon, ja ei ainoastaan arvoa, vaan myöskin lisäarvon.

Todellakin, kun on ollut kysymys tavarantuotannosta, olemme tähän saakka ilmeisesti tarkastelleet vain prosessin yhtä puolta. Samoin kuin itse tavara on samalla kertaa käyttöarvo ja arvo, täytyy sen tuotantoprosessinkin olla samalla kertaa työprosessi ja arvonmuodostumisprosessi.

Katselkaamme nyt tuotantoprosessia myöskin arvonmuodostumisprosessina.

Me tiedämme, että itsekunkin tavarahan arvon määrää sen käyttöarvoon aineellistetun työn määrä, sen tuottamiseksi yhteis-

¹⁰⁾ „Tuotteet ovat omaksutut ennen kuin ne muuttuvat pääomaksi; tämä muutos ei pelasta niitä tuolta omaksumiselta.“ (Cherbuliez, Riche ou Pauvre, pain. Pariisi, 1841, ss. 53, 54.) „Samalla kuin prolettaari myy työnsä jostain määrästä elintarpeita (approvisionnement), luopuu hän kaikesta osuudestaan tuotteeseen. Tuotteiden omaksuminen jää entiselleen; sitä ei mainittu sopimus ole yhtään muuttanut. Tuote on yksinomaan kapitalistin, joka on antanut raaka-aineet ja elintarpeet. Tämä on suoranainen johtopäätös samasta omaksumisen laista, jonka perusprinsiippinä oli päinvastoin jokaisen työmiehen yksinomainen omistusoikeus tuotteeseensa“ (sama teos s. 58). James Mill, Elements of Political Economy etc. Lontoo, 1821, s. 70: „Kun työmiehet tekevät työtä työpalkasta, ei kapitalisti ole ainoastaan pääoman (hän tarkoittaa tässä tuotantovälineitä), vaan myöskin työn omistaja. Kun se, mikä työpalkkana maksetaan, sisällytetään, niinkuin tavallista, pääoman käsitteeseen, on luonnotonta puhua työstä erillään pääomasta. Sana pääoma tässä merkityksessä sisältää kummankin, pääoman ja työn.“

kunnallisesti välttämätön työaika. Tämä pitää paikkansa myöskin siihen tuotteeseen nähden, jonka kapitalistimme sai työprosessin tuloksena. Meidän on siis ensiksikin laskettava tähän tuotteeseen esineellistetyn työn määrä.

Olkoon tuote esim. lankaa.

Langan valmistamiseen tarvittiin ensiksikin sen raaka-aine, esim. 10 naulaa puuvillaa. Meidän ei ole tarvis tutkia, mikä arvo puuvillalla on, sillä kapitalisti on ostanut sen markkinoilta sen arvosta, esim. 10 shillingistä. Puuvillan hinnassa on sen tuottamiseen vaadittu työ yleisyhteiskunnallisena työnä jo ilmaistu. Oletamme edelleen, että puuvillan valmistamiseen kulutetulla kehrämäärällä, joka esimerkissämme edustaa kaikkia muita käytettyjä työvälineitä, on 2 shillingin arvo. Jos 12 shillingin kulta määrä on 24 työtunnin eli kahden työpäivän tuote, niin seuraa siitä lähinnä, että langassa on esineellistynyt kaksi työpäivää.

Tässä ei saa erehdyttää se seikka, että puuvilla on muuttanut muotoaan ja että kulutettu kehrämäärä on kokonaan hävinnyt. Yleisen arvolain mukaan on esine 10 naulaa lankaa vastike 10 naulalle puuvillaa ja $\frac{1}{4}$ kehrälle, kun 40 lankanaulan arvo = 40 puuvillanaulan arvo + kokonaisen kehrän arvo, s. o. kun tämän yhtälön molempien jäsenten tuottamiseen vaaditaan sama aika. Tässä tapauksessa esiintyy sama työaika, toisella kertaa käyttöarvossa lanka, toisella kertaa käyttöarvoissa puuvilla ja kehrä. Arvolle on siis yhdentekevää, ilmeneekö se langassa, kehrässä vaiko puuvillassa. Se että kehrä ja puuvilla, sen sijaan että makaisivat rauhallisesti toistensa vieressä, kehruprosessissa synnyttävät yhdistyksen, joka muuttaa niiden käyttämismuodon, tekee ne langaksi, vaikuttaa niiden arvoon yhtä vähän, kuin jos ne yksinkertaisen vaihdon kautta samanarvoiseen lankamäärään vaihdettaisiin.

Puuvillan tuottamiseen vaadittu työaika on osa siitä työajasta, joka on vaadittu sen langan tuottamiseen, jonka raaka-aineena se on, ja sisältyy se sentähden lankaan. Samoin on laita sen työajan, joka on vaadittu kehrämäärän tuottamiseen, jota käyttämättä eli kuluttamatta puuvillaa ei voitaisi kehrätä.¹¹⁾

Mikäli siis on kysymys langan arvosta, sen valmistamiseen vaaditusta työajasta, voidaan niitä erityisiä aikaa ja paikkaan nähden toisistaan eroavia työprosesseja, jotka on läpikäytävä itse puuvillaa ja kulutettua kehrämäärää tuottaessa, ja vihdoin puuvillasta ja kehrästä lankaa tehtäessä, pitää saman työprosessin

¹¹⁾ „Ei ainoastaan se työ, joka välittömästi käytetään tavaroihin, vaikuta määrävästi niiden arvoon, vaan myöskin työ, joka pannaan työvälineihin, työkaluihin ja rakennuksiin, joiden avulla työ tehdään mahdolliseksi.“ (Ricardo, m. t. s. 16.)

toisiaan seuraavina eri asteina. Kaikki lankaan sisältyvä työ on aikaisempaa työtä. Se seikka, että langan muodostamisalkeiden tuottamiseen vaadittu työaika on jo ennemmin loppuun kulunut, on entispäättymässä (plusquamperfektissä), jota vastoin loppuprosessiin, kehräämiseen, välittömästi käytetty työ on lähempänä nykykestämää (presensia), on päättymämuodossa (perfektissä), ei ensinkään vaikuta asiaan. Jos määrätty paljous työtä, esim. 30 työpäivää, tarvitaan talon rakentamiseen, niin taloon sisältyvän työajan kokonaismäärää ei muuta ensinkään se, että 30:s työpäivä liitettiin tuotantoon 29 päivää myöhemmin kuin ensimmäinen työpäivä. Ja samaten voidaan työaineisiin ja työvälineihin sisältyvää työaika arvoilla aivan kuin olisi se käytetty vain kehruuprosessin aikaisemmalla asteella, ennen viimeiseksi kutoamisen muodossa lisättyä työtä.

Tuotantovälineiden, puuvillan ja kehrän arvot, ilmaistuina 12 sh. hinnassa, ovat siis langan arvon eli tuotteen arvon tekijöitä.

Kaksi ehtoa on kuitenkin täytettävä. Ensiksikin on puuvillan ja kehrän todellakin täytynyt tulla käytetyksi käyttöarvon tuottamiseen. Tässä tapauksessa on niistä täytynyt tulla lankaa. Arvolle on yhdentekevää, mikä käyttöarvo sitä kannattaa, mutta jonkun käyttöarvon täytyy sitä kannattaa. Toisekseen on edellytetty, että on käytetty ainoastaan vallitsevissa yhteiskunnallisissa tuotanto-oloissa välttämättä tarpeellinen työaika. Jos siis yhden lankanaulan kehräämiseksi tarvitaan ainoastaan 1 naula puuvillaa, niin on 1 lankanaulan valmistamiseen saanut kulua vain 1 naula puuvillaa. Samoin on kehrän laita. Jos kapitalisti on saanut päänäpiston käyttää kultaisia kehriä rautaisten asemesta, niin sisältyy langan arvoon kuitenkin ainoastaan yhteiskunnallisesti välttämätön työmäärä, s. o. rautaisten kehräin tuottamiseen välttämätön työaika.

Tiedämme nyt, minkä osan langan arvosta tuotantovälineet puuvilla ja kehrä muodostavat. Se on = 12 sh., eli kahden työpäivän arvo. Nyt on siis kysymys siitä arvon osasta, jonka itse kehrääjän työ tuo lisää puuvillaan.

Nyt on meidän tarkasteltava tätä työtä kokonaan toiselta kannalta kuin työprosessin yhteydessä. Silloin oli kysymys tarkoituksenmukaisesta toiminnasta muuttaa puuvilla langaksi. Kuta tarkoituksenmukaisempaa oli työ, sitä parempaa oli lanka, jos kaikkien muiden olosuhteiden oletettiin pysyneen ennallaan. Kehrääjän työ oli muihin tuottaviin töihin nähden erikoistettua ja erilaista, ja tämä erilaisuus ilmeni subjektiivisena ja objektiivisena, kehräämisen erikoisessa tarkoituksessa, siinä noudatettavassa erikoisessa menettelytavassa, sen tuotantovälineiden erikoisessa luonteessa ja sen tuotteen erikoisessa käyttöarvossa. Puuvilla ja kehrä

ovat kehruutyön elintarpeita, mutta niillä ei voi tehdä rihlattuja tykkeitä. Mutta mikäli kehrääjän työ on arvoa muodostavaa työtä, s. o. arvon lähde, ei se ensinkään eroa tykinputkien tekijän työstä tahi, mikä tässä on meitä lähempänä, puuvillanviljelijän ja kehräntekijän töistä, jotka ovat todellistutettuina langan tuotantovälineissä. Ainoastaan tämän yhdensamaisuutensa takia voivat puuvillanviljeleminen, kehräntekeminen ja kehrääminen olla saman kokonaisarvon, langanarvon vain määrältään eroavia osia. Tässä ei enää ole kysymyksessä työn laatu, ominaisuus ja sisällys, vaan ainoastaan sen määrä. Se on yksinkertaisesti laskettavissa. Me oletamme, että kehruutyö on yksinkertaista työtä, yhteiskunnallista keskimääräistä työtä. Tulemme myöhemmin näkemään, että päinvastainen oletaminen ei ensinkään muuta asiaa.

Työprosessin aikana muuttuu työ alati levottomuuden muodosta olemisen muotoon, liikkeen muodosta esineellisuuden muotoon. Tunnin kuluttua on kehruliike esitetty vississä määrässä lankaa; siis määrätty paljous työtä, työtunti, on esineellistetty puuvillassa. Sanomme työtunti, s. o. kehrääjän elinvoiman käyttäminen tunnin kuluessa, sillä kehruutyö tulee tässä kysymykseen vain työvoiman käyttämisenä, ei erikoisena kehräämistyönä.

Ratkaiseva merkitys on tässä sillä, että prosessin kestäessä, s. o. puuvillaa muutettaessa langaksi, kulutetaan vain yhteiskunnallisesti välttämätön työaika. Jos normaalilla, s. o. keskimääräisillä yhteiskunnallisilla työnehdoilla $1\frac{2}{3}$ naulaa puuvillaa pitää yhdessä työtunnissa muuttua (tai tulla muutetuksi) $1\frac{2}{3}$ naulaksi lankaa,¹²⁾ niin käy 12-tuntisesta työpäivästä ainoastaan sellainen työpäivä, joka muuttaa $12 \times 1\frac{2}{3}$ naulaa puuvillaa $12 \times 1\frac{2}{3}$ naulaksi lankaa. Sillä ainoastaan yhteiskunnallisesti välttämätön työaika on arvoa muodostavaa.

Samoin kuin itse työ, esiintyy tässä myöskin raaka-aine ja tuote aivan toisessa valossa kuin varsinaisen työprosessin kannalta katsottuna. Raaka-aine tulee tässä vain kysymykseen määrätyn työnpaljouden itseensäimijänä. Tämän imemisen kautta muuttuu se tosin langaksi, koska työvoima käytettiin kehräämisen muodossa ja liitettiin siihen. Mutta tuote, lanka, on nyt enää ainoastaan puuvillan itseensä imemän työn astemittari. Jos tunnissa kehrätään $1\frac{2}{3}$ naulaa puuvillaa eli se muutetaan $1\frac{2}{3}$ naulaksi lankaa, niin ilmaisee 10 naulaa lankaa 6 imettyä työtuntia. Määrätyt ja kokemukseen perustuen vahvistetut paljoudet tuotetta eivät nyt esitä mitään muuta kuin määrättyjä paljouksia työtä, määrättyä paljouutta kokoonjuoksettunutta työaikaa.

¹²⁾ Luvut ovat tässä aivan mielivaltaiset.

Ne ovat enää ainoastaan tulos yhden tunnin, kahden tunnin, yhden päivän yhteiskunnallisesta työstä.

Se että työ on juuri kehruutyötä, sen aine puuvillaa ja sen tuote lankaa, on tässä aivan yhtä yhdentekevää kuin se, että itse työnesine jo on tuote, siis raaka-aine. Jos työmies olisi työssä hiilikaivoksessa sen sijaan että hän on kehräämössä, niin olisi työnesine hiili luonnostaan olemassa. Kuitenkin esittäisi määrätty paljous, esim. yksi sentneri, louhittua hiiltä määrättyä paljoutta itseensä imemäänsä työtä.

Työvoimaa myytäessä oletettiin sen päiväarvoksi 3 shillinkiä ja että viimemainittuun oli aineellistunut 6 työtuntia, mikä työ-määrä siis oli tarpeen työmiehen keskimääräisten päivittäisten elintarpeiden tuottamiseksi. Jos nyt kehrääjämme yhdessä työtunnissa muuttaa $1\frac{2}{3}$ naulaa puuvillaa $1\frac{2}{3}$ naulaksi lankaa, niin muuttaa hän 6 tunnissa 10 naulaa puuvillaa 10 naulaksi lankaa. Kehruuprosessin aikana siis puuvilla imee itseensä 6 työtuntia. Tätä työaikaa esittää 3 shillingin kultamäärä. Puuvillaan lisätään siis itse kutomisen kautta 3 shillingin arvo.

Katsokaamme nyt tuotteen, 10 lankanaulan kokonaisarvoa. Siihen on aineellistutettu $2\frac{1}{2}$ työpäivää, 2 puuvillan ja kehrämäärään sisällyntyä päivää, $\frac{1}{2}$ kehruuprosessin aikana imettyä päivää. Samaa työaikaa ilmaisee 15 shillingin kultamäärä. 10 lankanaulan arvoa vastaava hinta on siis 15 sh., 1 lankanaulan hinta 1 sh. 6 d.

Kapitalistimme hämmästy. Tuotteen arvo on yhtä suuri kuin liikkeeseen ennakolta pannun pääoman arvo. Ennakolta pantu arvo ei ole lisääntynyt, ei ole synnyttänyt lisäarvoa, raha ei siis ole muuttunut pääomaksi. 10 lankanaulan hinta on 15 sh. ja tavaramarkkinoilla suoritettiin 15 sh. tuotteen muodostamisalkeista, eli mikä on samaa, työprosessin tekijöistä: 10 sh. puuvillasta, 2 sh. kulutetusta kehrämäärästä ja 3 sh. työvoimasta. Langan lisääntynyt arvo ei auta mitään, sillä sen arvo on ainoastaan puuvillan, kehrän ja työvoiman osalle aikaisemmin jakaantuneiden arvojen summa, ja pelkästä sellaisesta olevien arvojen yhteenlaskemisesta ei nyt eikä koskaan lisäarvoa voi syntyä.¹⁵⁾

¹⁵⁾ Tämä on se peruslause, johon fysiokraattien oppi kaiken ei-maanviljelystyön tuottamattomuudesta perustuu, ja sitä on mahdoton kumota — ammattiloustieteilijäin. „Tämä tapa liittää yhteen ainoaan tavaraan useiden muiden arvo (esim. liinaan ne elintarpeet, mitkä kutoja kuluttaa), panna niin sanoaksemme kerros kerroksen päälle, useita arvoja yhden arvon lisäksi, tekee tämän sitä suuremmaksi... Sana yhteenlasku kuvaa hyvin sitä tapaa, jolla työn tuotteen hinta muodostuu; tämä hinta ei ole muuta kuin useiden kulutettujen ja yhteenlaskettujen arvojen summa; mutta yhteenlaskeminen ei ole kertomista.“ (Mercier de la Rivière, m. t. s. 599.)

Kaikki nämä arvot ovat nyt keskitetyt yhteen oloon, mutta samoin olivat ne keskitetyt 15 sh:n rahasummaan, ennen kuin tämä kolmen tavaranoston kautta pirstaantui.

Itsessään ei tässä tuloksessa ole mitään ihmeteltävää. Lankanaulan arvo on 1 sh. 6 d., ja 10 lankanaulasta täytyisi kapitalistimme siis tavaramarkkinoilla maksaa 15 sh. Jos hän ostaa yksityisasuntonsa valmiina markkinoilta tai rakennuttaa sen itse, kumpikaan menettelytapa ei lisää talon hankkimiseen pannun rahan määrää.

Kapitalisti, joka tulee hyvin toimeen tusinataloustieteessä, sanoo ehkä, että hän on pannut rahansa liikkeeseen siinä tarkoituksessa, että saisi enemmän rahaa. Tie helvettiin on kuitenkin laskettu hyvillä aikomuksilla, ja hänellä voisi yhtä hyvin olla aikomus tehdä rahaa, mitään tuottamatta.¹⁴⁾ Hän uhkailee. Toista kertaa ei häntä tavata samanlaisesta. Vastaisuudessa ostaa hän tavaran valmiina markkinoilta sen sijaan että hän sen itse valmistaisi. Mutta jos kaikki hänen kapitalistitoverinsa tekevät samoin, mistä hän silloin löytää tavaraa markkinoilta? Ja rahaa ei hän voi syödä. Hän katekisoi. Ajateltakoon hänen pidättyväisyyttään! Hän voisi tuhlata 15 sh:ään. Sen sijaan on hän ne kuluttanut tuottavasti ja tehnyt niistä lankaa. Mutta juuri sentähden hänellä onkin omantunnonvaivojen asemasta lankaa. Totisesti ei hän palaudu aarteenmuodostajan osaan, josta näimme, mitä askeesi (itsensäkieltämys) synnyttää. Sitä paitsi on keisari menettänyt oikeutensa siinä, missä ei mitään ole. Olkoonpa hänen pidältyväisyytensä kuinka ansiokasta hyvänsä, ei ole kuitenkaan jälellä mitään, jolla sen maksaisi, koska tuotteen arvo, jonka prosessi synnyttää, on vain yhtä kuin siihen pantujen tavaranarvojen summa. Rauhoittakoon hän siis itseään sillä, että hyve on oma palkkansa. Mutta sen sijaan alkaa hän ärhennellä. Lanka on hänelle hyödytön. Hän on tuottanut sen myyntiä varten. Niinpä hän myyköön sen tahi, mikä on vielä yksinkertaisempaa, tuottakoon vastedes olioita vain omiksi tarpeikseen, resepti, jonka hänelle jo hänen kotilääkäriensä Mac Culloch on määrännyt tehokkaaksi keinoksi liikatuotanto-ruttoa vastaan. Uhmaten hän nousee takajaloilleen. Voisiko työmies omilla raajoillaan ilmasta luoda työntuotteita, valmistaa tavaroita? Eikö hän antanut työmiehelle ainetta, jolla ja jossa yksin tämä voi aineellistuttaa työnsä? Kun nyt suurin osa yhteiskunnasta on sellaisia tyhjän omistajia, niin eikö hän tuotantovälineillään,

¹⁴⁾ Niin hän esim. 1844—47 otti pois osan pääomastaan tuottavasta liikkeestä keinotellakseen sillä rautatieosakekaupoissa. Niin hän amerikkalaisen kansalaissodan aikana sulki tehtaan ja heitti tehtaantyömiehen kadulle pelatakseen Liverpooliin puuvillapörrsissä.

puuvillallaan ja kehrällään, ole tehnyt yhteiskunnalle mittamattoman suuren palveluksen, ja eiköhän itse työmiehellekin, jonka hän kaiken lisäksi on varustanut elintarpeilla? Ja eikö hän tästä palveluksesta saisi mitään itselleen? Mutta eikö työmies ole hänelle tehnyt vastapalvelusta muuttamalla puuvillan ja kehrän langaksi? Sitä paitsi ei tässä ole kysymys palveluksista.¹⁵⁾ Palvelus ei ole muuta kuin käyttöarvon hyödyllinen vaikutus, olkoonpa sitten tavaran tai työn.¹⁶⁾ Mutta tässä on kysymys vaihtoarvosta. Hän maksoi työmiehelle 3 sh:n arvon. Työmies antoi hänelle puolestaan tarkoin yhtä suuren vastikkeen puuvillallaan lisätyssä 3 sh:n arvossa, antoi arvon arvosta. Ystävämme, joka vielä äsken niin ylvästeli pääomastaan, ottaa äkkiä oman työläisensä vaatimattoman asun. Eikö hän itse ole tehnyt työtä, eikö ole toimittanut valvontatyötä, ylinnä johtanut kehrääjiä? Eikö tämä hänenkin työnsä synnytä arvoa? Hänen oma työnsä johtajansa ja mestarinsa kohottavat olkapäitään. Mutta sillä välin on hän iloisesti naurahtaan jälleen ottanut entisen ulkomuotonsa. Hän laski meistä leikkiä koko litaniallaan. Todellisuudessa ei hän anna siitä penniäkään. Hän jättää tämän ja muut samanlaiset mitättömät takaportaat ja tyhjät jutut sitä varten erityisesti palkatuille kansantaloustieteen professoreille. Itse on hän käytännöllinen mies, joka tosin ei aina harkitse, mitä hän liikkeensä ulkopuolella sanoo, mutta tietää aina, mitä hän liikkeesään tekee.

Katsokaammepa lähemmin. Työvoiman päivääro oli 3 sh., koska siinä esineellistyy $\frac{1}{2}$ työpäivää, s. o. koska työvoiman tuot-

¹⁵⁾ „Anna sinä heidän ylistää, koristaa ja siivota itseään... Mutta jos joku ottaa enemmän tahi parempaa (kuin hän antaa), on se koronkiskomista, eikä sitä sanota palvelukseksi, vaan vahingon tekemiseksi lähimmäiselle, se kun tapahtuu varastamalla ja ryöstämällä. Kaikki ei ole palvelusta ja hyvää työtä lähimmäiselle, mitä palvelukseksi ja hyväksi työksi kutsutaan. Sillä aviorikkojatar ja aviorikkoja tekevät toisilleen suuren palveluksen ja mielihyvän. Ratsumies tekee murhapolttajalle suuren ratsupalveluksen, kun auttaa häntä ryöstämään kaduilla, ahdistamaan maata ja ihmisiä. Papistit tekevät meikäläisille suuren palveluksen, kun he eivät kaikkia hukuta, polta, surmaa ja anna vankiloihin mädäntyä, vaan antavat ainakin muutamien elää, ja karkoittavat heidät tai ottavat heiltä, mitä heillä on. Itse perkelekin tekee palvelijoilleen suuren, mittamattoman palveluksen... Kaiken kaikkiaan, saamelma on täynnään suuria, erinomaisia, jokapäiväisiä palveluksia ja hyviä töitä.“ (Martin Luther, An die Pfarherrn, wider den Wucher zu predigen etc., Wittenberg, 1540.)

¹⁶⁾ Minä teen sen johdosta teoksessani „Zur Kritik der Politischen Oekonomie, Berlin, 1859,“ s. 14 m. m. seuraavan huomautuksen: „Sen ymmärtää, minkä „palveluksen“ yleiskäsite „palvelus“ (service) tekee eräälle lajille kansantaloustieteilijöitä, niinkuin J. B. Say'lle ja F. Bastiat'ille.“

tamiseen joka päivä tarvittavat elintarpeet maksavat puoli työpäivää. Mutta aikaisempi työ, joka sisältyy työvoimaan, ja elävä työ, jonka tämä työvoima voi suorittaa, sen päivittäiset ylläpito-kustannukset ja sen päivittäinen käyttäminen, ovat kaksi aivan eri suuretta. Edellinen määrää sen vaihtoarvon, jälkimäinen on sen käyttöarvo. Se, että tarvitaan puoli työpäivää pitämään hengissä työmiestä 24 tuntia, ei suinkaan estä häntä tekemästä työtä koko päivää. Työvoiman arvo ja sen arvon lisääntyminen työprosessissa ovat siis kaksi eri suuretta. Tämä arvon erotus oli kapitalistilla mielessään, kun hän osti työvoiman. Sen hyödyllinen ominaisuus valmistaa lankaa tahi kenkiä oli ainoastaan välttämätön ehto, koskapa työtä on käytettävä hyödyllisessä muodossa, jotta se synnyttäisi arvoa. Mutta ratkaiseva merkitys oli tämän tavaran erikoisella käyttöarvolla, olla arvon lähteenä, ja suuremman arvon kuin mitä sillä itsellään on. Tämä on se erikoinen palvelus, jota kapitalisti siltä odottaa. Ja hän menettelee tässä tavaranvaihdon ikuisten lakien mukaisesti. Todellakin, työvoiman myyjä, samoin kuin kaiken muunkin tavaran myyjä todellistuttaa sen vaihtoarvon ja luovuttaa sen käyttöarvon. Hän ei voi saada toista antamatta pois toista. Työvoiman käyttöarvo, itse työ, on yhtä vähän myyjän omaisuutta kuin myydyin öljyn käyttöarvo on öljykauppiaan. Rahanomistaja on maksanut työvoiman päiväarvon; työvoiman käyttäminen yhden päivän aikana, päivän pituinen työ kuuluu siis hänelle. Se seikka, että työvoiman päivittäinen ylläpito maksaa vain puoli työpäivää, vaikka työvoima voi vaikuttaa, työskennellä koko päivän, että siis se arvo, jonka sen käyttäminen yhden päivän aikana luo, on kaksi kertaa niin suuri kuin sen oma päiväarvo, on ostajan erikoinen onni, mutta ei suinkaan mikään väärä myyjää kohtaan.

Kapitalistimme on jo edeltäpäin ymmärtänyt tämän asiain-tilan, ja se häntä naurattaa. Työmies löytää siis työpajassa tarpeelliset tuotantovälineet, ei vain kuusituntista, vaan kaksitoistatuntista työprosessia varten. Jos 10 naulaa puuvillaa kulutti 6 työtuntia ja muuttui 10 naulaksi lankaa, niin 20 naulaa puuvillaa kuluttaa 12 työtuntia ja muuttuu 20 naulaksi lankaa. Katso-kaamme pitennetyn työprosessin tuotetta! 20 naulassa lankaa on nyt aineellistettuna 5 työpäivää, 4 kulutetussa puuvilla- ja kehrämäärässä, 1:n on puuvilla imenyt itseensä kehruuprosessin aikana. Mutta 5 työpäivän kultailmaisuus on 30 sh. eli 1 punta 10 sh. Tämä on siis 20 lankanaulan hinta. Naula lankaa maksaa kuten ennenkin 1 sh. 6 d. Mutta prosessiin pantujen tavaroiden arvo-summa oli 27 sh. Langan arvo on 30 sh. Tuotteen arvo on noussut $\frac{1}{9}$ suuremmaksi sen tuottamiseen enna-

kolta pantua arvoa. Niin on 27 sh. muuttunut 30 sh:ksi. Ne ovat synnyttäneet 3 sh:n lisäarvon. Taitonäyte on vihdoinkin onnistunut. Raha on muuttunut pääomaksi.

Tehtävän kaikki kohdat ovat ratkaistut eikä tavaravaihdon lakeja ole millään tavoin rikottu. Vastike vaihdettiin vastikkeeseen. Ostajana kapitalisti maksoi kaikista tavaroista, puuvillasta, kehrämäärästä ja työvoimasta niiden arvon. Hän teki sitten sen, minkä jokainen muukin tavaranoستaja tekee, hän kulutti niiden käyttöarvon. Työvoiman kulutusprosessi, joka samalla oli tavaranoستantoprocessi, antoi tuotteeksi 20 naulaa lankaa, jonka arvo on 30 sh. Kapitalisti palaa nyt markkinoille ja myy tavaranoستan, sitä aikaisemmin ostettuaan tavaraa. Hän myy naulan lankaa 1 sh. 6 d:sta, ei rahtuistakaan yli tai alle sen arvon. Ja kuitenkin saa hän kiertokulusta 3 sh. enemmän kuin hän siihen alkuun pani. Koko tämä tapahtuma, hänen rabansa muuttuminen pääomaksi, kehittyi kiertokulun piirissä eikä kuitenkaan tapahtu siinä. Se tapahtuu kiertokulun välityksellä, koska sen ehtona on työvoiman ostaminen tavaramarkkinoilta. Se ei tapahtu kiertokulussa, sillä kiertokulku on vain johdattajana arvonlisäysprosessiin, joka tapahtuu tuotannon piirissä. Ja niin on nyt „kaikki parhaiten mahdollisimman parhaassa maailmassa“, („tout pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles.“)

Muuttaessaan rahaa tavaroiksi, jotka muodostavat uuden tuotteen ainekset eli ovat työprosessin tekijöinä, ja liittäessään niiden kuolleeseen esineellisyteen elävää työvoimaa, muuttaa kapitalisti arvoa, aikaisempaa, esineellistettyä, kuollutta työtä pääomaksi, itseään paisuttavaksi arvoksi, eläväksi hirviöksi, joka alkaa „työskennellä“, ikäänkuin olisi sillä „lempi nahkoissa“.

Jos nyt vertaamme toisiinsa arvonmuodostumisprosessia ja arvonlisäysprosessia, s. o. lisäarvon muodostumisprosessia, niin ei arvonlisäysprosessi ole muuta kuin määrätyn kohdan yli jatkunut arvonmuodostumisprosessi. Jos viimeainittu jatkuu vain siihen hetkeen saakka, jolloin uusi vastike korvaa pääoman maksaman työvoiman arvon, on se yksinkertainen arvonmuodostumisprosessi. Jos arvonmuodostumisprosessi kestää tätä hetkeä kauvemmin, tulee siitä arvonlisäysprosessi.

Jos edelleen vertaamme arvonmuodostumisprosessia työprosessiin, niin on viimeainittu erikoista hyödyllistä työtä, joka tuottaa käyttöarvoja. Me tarkastelemme liikettä tässä sen laatuun nähden, sen erikoiseen tapahtumistapaan, tarkoitukseen ja sisältöön nähden. Sama työprosessi ilmenee arvonmuodostumisprosessissa vain määrällisenä. Siinä on enää kysymys vain ajasta, jonka työ tehtävänsä tarvitsee, tai kestämisajasta, jonka kuluessa työvoimaa käytetään. Arvonmuodostumisprosessissa tuotantovä-

lineet toimivat työn imeytymisen yksinkertaisina välikappaleina ja edustavat pelkäästään niissä esineellistettyä työtä. Ne käyvät enää vain määrätystä paljouksista esineellistettyä työtä. Työ lasketaan nyt enää vain sen aikamäärän mukaan, sisältyipä se sitten tuotantovälineihin tahi tuli lisäksi työvoiman välityksellä. Se on niin ja niin monta tuntia, päivää j. n. e.

Se otetaan lukuun kuitenkin vain mikäli käyttöarvon tuottamiseen kulutettu aika on yhteiskunnallisesti välttämätön. Tähän kuuluu useita seikkoja. Työvoiman täytyy toimia normaalisten edellytysten vallitessa. Jos yhteiskunnallisesti vallitseva kehräämisväline on kehruukone, niin ei työmiehelle saa antaa käsiin rukkia. Keskihyvän puuvillan asemasta ei hän saa saada puuvillan jätteitä, jotka joka hetki katkeilevat. Molemmissa tapauksissa käyttäisi hän enemmän kuin yhteiskunnallisesti välttämätömän työajan lankanaulan tuottamiseen, mutta tämä yliaika ei muodostaisi arvoa eli rahaa. Työn esineellisten tekijöiden normaalin luonne ei kuitenkaan riipu työmiehestä, vaan kapitalistista. Lisäehtona on itse työvoiman normaalin luonne. Siinä ammatissa, jossa sitä käytetään, täytyy sillä olla vallitseva keskimäärä taitavuutta, kätevyyttä ja nopeutta. Mutta kapitalistimme osti työmarkkinoilta keskihyvää työvoimaa. Tämä työvoima on kulutettava tavallisessa keskimääräisessä ponnistuksessa, yhteiskunnallisesti tavallisella voimakkuudella työskennellen. Siitä pitää kapitalisti yhtä tuskallisen tarkkaa huolta kuin siitä, ettei aikaa hukata työttä. Hän on ostanut työvoimaa määrätyn ajaksi. Hän pitää kiinni siitä, että hän saa omansa. Hän ei anna varastaa itseltään. Vihdoin — ja tätä varten on samalla herralla oma rikoslakinsakin — ei saa tapahtua mitään epätaroituksenmukaista raaka-aineen ja työvälineiden kulutusta, koska tuhlatu työaine tahi työväline edustaa liiaksi kulutettua määrää esineellistettyä työtä, siis ei tule mukaan luetuksi eikä sisälly arvonmuodostamisen tuotteeseen.¹⁷⁾

¹⁷⁾ Tämä on yksi niistä seikkoja, jotka kallistuttavat orjuuteen perustuvaa tuotantoa. Työmiehen pitää tässä vanhanajan miesten sattuvan sanontatavan mukaisesti erota ainoastaan instrumentum vocale'na (ääntävänä työkaluna) eläimestä, joka on instrumentum semivocale (puoleksi ääntävä työkalu), ja kuolleesta työkalusta, joka on instrumentum mutum (mykkä työkalu). Mutta työmies itse antaa eläimen ja työkalun tuntoa, että hän ei ole niiden vertainen, vaan ihminen. Hän hankkii itselleen tietoisuuden, että hän eroaa niistä, niitä räakkäämällä ja oikein mielihalulla hävittämällä. Tämän tuotantotavan taloudellisenä periaatteena on siis pidettävä vain raa'impien, raskaimpien, mutta juuri niiden auttamattoman kömpelyyden takia erinomaisen kestävien työvälineiden käyttämistä. Kansalaissodan alkuun saakka tavattiin sentähden Mexikon lahden orjavaltioissa muinaiskiinalaiseen tapaan valmistettuja auroja, jotka

Näemme siis, että edellä tavarän erittelystä johtamamme erotus työn välillä, mikäli se luo käyttöarvoa, ja saman työn välillä, mikäli se luo arvoa, esiintyy nyt erotuksena tuotantoprosessin eri puolien välillä. Ollen samalla kertaa työprosessi ja arvonmuodostumisprosessi on tuotantoprosessi tavaroiden tuotantoprosessi; työprosessina ja samalla arvonlisäysprosessina on se kapitalistinen tuotantoprosessi, tavarantuotannon pääomallinen, kapitalistinen muoto.

Aikaisemmin huomautettiin, että arvonlisäysprosessille on aivan yhdentekevää, onko kapitalistin itselleen omaksuma työ yksinkertaista, yhteiskunnallista keskimäärätyötä, vaiko yhdistettyä työtä, jolla on suurempi ominaispaino. Työ, joka yhteiskunnalliseen keskimäärätyöhön verrattuna käy korkeammasta, yhdistetystä työstä, on sellaisen työvoiman ulkonainen ilmaisu, johon sisältyy suurempia muodostumiskustannuksia, jonka tuottaminen maksaa enemmän työaikaa ja jolla siis on suurempi arvo kuin yksinkertaisella työvoimalla. Jos tämän voiman arvo on suurempi, ilmenee tämä voima myöskin korkeammassa työssä ja esineellistyy siis samoissa ajoissa suhteellisesti korkeammiksi arvoiksi. Mutta olkoopä aste-erotus kebruityön ja jalokivityön välillä mikä hyvänsä, ei se työmäärä, jolla jalokivityöntekijä korvaa ainoastaan oman työvoimansa arvon, millään tavalla laadultaan eroa siitä lisätystä työmäärästä, jolla hän synnyttää lisäarvoa. Kuten ennenkin syntyy lisäarvo vain työn määrällisen lisäyksen,

uurtavat maata niinkuin sika tahi myyrä, mutta eivät balkaise ja kääönä sitä. Vrt. J. C. Cairns, *The Slave Power*. Lontoo, 1862, s. 46 ss. Teoksessaan „*Sea Bord Slave States*“, kertoo Olmsted m. m.: „Minulle on täällä näytetty työkaluja, joilla ei kukaan täysijärkinen mies meillä sallisi palkoissaan olevan työmiehen vaivata itseään, ja joiden suunnaton paino ja kömpelyys minun ymmärtääkseni tekee työn ainakin kymmenen prosenttia vaivalloisemmaksi kuin niillä työskenneltäessä, joita meillä tavallisesti käytetään. Mutta minulle on vakuutettu, että kun orjien täytyy käyttää niitä niin säälimättömällä ja kömpelöllä tavalla, heille ei edullisesti voidakaan antaa keveämpiä ja vähemmän kömpelöjä. Sellaiset työkalut, joita me säännöllisesti annamme työmiehillemme ja joiden käyttämisestä saamme hyötyä, eivät kestäisi päiväkään Virginian viljavainioilla — jotka kuitenkin ovat paljoa keveämpiä ja kivettömämpiä kuin meidän maamme vainiot. Kun minä kysyn, miksi niin yleisesti käytetään muuleja hevosten asemasta maataloissa, sanottiin ensimmäiseksi ja ilmeisesti ratkaisevaksi syyksi se, etteivät hevoset voi kestää sitä kohtelua, jonka alaisiksi ne aina joutuvat neekerien taholta; he väsyttävät nopeasti tahi tekevät raajarikkoisiksi hevoset, kun taas muulit kestävät pieksämistä ja epäsäännöllistä ruokkimista, kärsimättä oleellista vahinkoa; ne eivät myöskään vilustu eivätkä sairastu, vaikkakin niitä laiminlyödään tahi liiaksi rasitetaan. Minun ei tarvitse muuta kuin mennä työhuoneeni akkunaan, nähdäkseni sellaista eläinten kohtelua, joka melkein minkä farmarin luona tahansa Pohjoisvaltioissa aiheuttaisi heti ajan erottamisen palveluksesta.“

saman työprosessin, toisessa tapauksessa langan tuotantoprosessin, toisessa tapauksessa jalokivien tuotantoprosessin pidentetyn jatkumisen kautta.¹⁸⁾

Toiselta puolen täytyy jokaisessa arvonmuodostumisprosessissa korkeampi työ aina yksikertaistuttaa yhteiskunnalliseksi keskimääräistyöksi, esim. 1 päivä korkeampaa työtä 2 päiväksi yksinkertaista työtä.¹⁹⁾ Kun mainehikkaat taloustieteen tutkijat joutuvat kuohuksiin tämän „mielivaltaisen väitteen“ johdosta, silloin voinee kai sanoa, etteivät he näe metsää puilta. Se, mikä heistä näyttää teoreettiselta keinotekoisuudelta, onkin menettelytapa, joka päivä päivältä uudistuu kaikilla maailman kulmilla. Kaikkialla ilmaistaan mitä erilaatuisimpien tavaroiden arvo ilman erotusta rahassa, s. o. määrättyssä kullan tai hopean paljoudessa. Yksistään jo tämänkin kautta ne erilaatuiset työt, jotka

¹⁸⁾ Erotus korkeamman ja yksikertaisemman työn välillä, „skilled“ ja „unskilled labour“, perustuu osaksi pelkkään kuvitteluun, tahii ainakin erotuksiin, jotka jo aikoja sitten ovat lakanneet olemasta todellisia ja elävät enää vain totunaiskäsitelmissä; osaksi eräiden työväenluokan kerosten avuttomampaan asemaan, joka sallii heidän vähemmän kuin muiden uhmalla hankkia itselleen työvoimansa arvon. Satunnaiset seikat näyttävät tässä niin suurta osaa, että samat työlajit vaihtavat paikkaa. Missä esim. työväenluokan fyysillinen aines on heikontunut ja suhteellisesti loppuunhäännytetty, niinkuin on asianlaita kaikissa maissa, missä kapitalistinen tuotanto on kehittyneellä kannalla, siirtyvät yleensä karkeat työt, jotka vaativat paljo lihasvoimaa, korkeammiksi vastoin paljon hienompia töitä, jotka painuvat yksinkertaisen työn asteelle, niin kuin esim. bricklayer'in (muurarin) työ Englannissa on paljoa korkeammalla asteella kuin kirjosilkin kutojan. Toiselta puolen pidetään fustian cutter'in (puuvillalaminleikkaajan) työtä, vaikka se kysyy paljo ruumiillista ponnistusta ja sitä paitsi on hyvin epäterveellistä, „yksinkertaisena“ työnä. Muutoin ei pidä luulla, että n. s. „skilled labour“ on määränsä puolesta suurestikaan huomattavana osana kansallistyyssä. Laing laskee, että Englannissa (ja Walesissa) yli 11 miljoonan henkilön elämä nojautuu yksinkertaiseen työhön. Kun vähennetään miljoona ylimystä ja puoli-toista miljoonaa ryysyköyhälistöön kuuluvaa maankiertäjää, rikoksellista, prostituuerattua y. m. s. 18 miljoonan väkiluvusta, joka oli hänen kirjansa ilmestyessä, jää keskiluokkaan 4,650,000, siihen laskettuna pienemmät koroillaaneläjät, virkamiehet, kirjailijat, taiteilijat, koulumestarit y. m. s. Saadakseen nämä 4 2/3 miljoonaa, laskee hän keskiluokan työtätekevään osaan, paitsi pankkiireja y. m. s., kaikki parempipalkkaiset „tehtaantönläiset“! Myöskään muurarit eivät puutu „potenssoitujen työläisten“ joukosta. Niin jäävät jällelle 11 miljoonaa. (S. Laing, National Distress j. n. e. Lontoo, 1844.) „Se suuri luokka, jolla ei ole mitään muuta annettavana ylläpidostaan kuin tavallista työtä, on kansan suuri runko.“ (James Mill kirj. „Colony“. Supplement to the Encyclopedia Britannica, 1831.)

¹⁹⁾ Milloin viitataan työhön arvon mittana, tarkoitetaan välttämättä jotakin erikoista työn lajia... Se suhde, missä muut ovat siihen, on silloin helposti määrättävissä“. (Outlines of Political Economy. Lontoo, 1832, ss. 22, 23.)

näiden arvojen kautta ilmaistaan, on eri suhteissa yksinkertaisesti määrättyksi paljousiksi yhden ja saman laatuista tavallista työtä, nimittäin siksi joka tuottaa kultaa tai hopeaa. Me säästämme joutavan toimituksen ja teemme erittelymme yksikertaisemmaksi olettamalla, että pääoman käyttämä työmies tekee vain yksinkertaista yhteiskunnallista keskimääräistyötä.

Kuudes luku.

Pysyvä pääoma ja vaihteleva pääoma.

Työprosessin eri tekijät ottavat eri lailla osaa tuotteen arvon muodostumiseen.

Työmies lisää työnesineeseen uutta arvoa panemalla siihen määrätyn paljouden työtä, jolloin ei tule kysymykseen hänen työnsä sisällitys, tarkoitus ja teknillinen laatu. Toiselta puolen tapaamme me kulutettujen tuotantovälineiden arvot jälleen tuotteenarvon osina, esim. puuvillan ja kehrän arvot langan arvossa. Tuotantovälineiden arvo säilyy siis siirtymällä tuotteeseen. Tämä siirtyminen tapahtuu tuotantovälineiden muuttuessa tuotteeksi työprosessissa. Sen välittäjänä on työ. Mutta kuinka?

Työmies ei tee kahta työtä samalla aikaa, yhtä lisätäkseen työllään puuvillan arvoa, ja toista säilyttääkseen sen vanhan arvon, tahi mikä on samaa, siirtääkseen puuvillan arvon, joka on hänen työnsä esineenä, ja kehrän arvon, jolla hän työskentelee, tuotteeseen, lankaan. Vaan pelkästään uutta arvoa lisäämällä säilyttää hän vanhan arvon. Mutta kun uuden arvon lisääminen työnesineeseen ja vanhojen arvojen säilyttäminen tuotteessa ovat kaksi aivan eri tulosta, jotka työmies aikaansaa samassa ajassa, vaikkakin hän tuona aikana tekee vain yhtä työtä, voi tämä tuloksen kaksinaisuus ilmeisesti saada selityksensä vain itse hänen työnsä kaksinaisuudesta. Samana ajankohtana täytyy hänen työnsä yhdessä ominaisuudessaan luoda arvoa ja toisessa ominaisuudessaan säilyttää eli siirtää arvoa.

Kuinka lisää kukin työläinen tuotteeseen työaikaa ja siis arvoa? Aina vain oman ominaisen tuottavan työtapansa muodossa. Kehräjä lisää työaikaa vain kehräämällä, kutoja kutomalla, seppä takomalla. Mutta se määrätty muoto, jossa he yleensä työtä ja siis uutta arvoa lisäävät, kehräämällä, kutomalla, takomalla, tekee tuotantovälineet, puuvillan ja kehrän, langan ja kangaspuut, raudan ja alasimen, tuotteen, uuden käyttö-

arvon muodostamisalkeiksi.²⁰⁾ Sen käyttöarvon vanha muoto ka- toaa, mutta ainoastaan sisältyäkseen uuteen käyttöarvon muo- toon. Mutta arvonmuodostumisprosessia tarkastettaessa kävi sel- ville, että mikäli käyttöarvo tarkoituksenmukaisesti kulutetaan uuden käyttöarvon muodostamiseen, tulee kulutetun käyttöarvon synnyttämiseen välttämätön työaika uuden käyttöarvon synnyt- tämiseen välttämättömän työajan osaksi, ja on siis työaika, joka kulutetusta tuotantovälineestä siirtyy uuteen tuotteeseen. Työ- mies säilyttää siis kulutettujen tuotantovälineiden arvot eli siir- tää ne arvon osina tuotteeseen, ei työnsä lisäämisen kautta yleensä, vaan tämän lisättävän työn erikoisen hyödyllisen luon- teen, sen erityisen tuottavan muodon kautta. Sellaisena tarkoi- tuksenmukaisena tuottavana toimintana, kehräämisenä, kutomisena, takomisena, herättää työ pelkällä kosketuksellaan tuotantoväli- neet kuolleista, henkevoittää ne työprosessin tekijöiksi ja yhtyy niiden kanssa tuotteiksi.

Jos työmiehen erikoinen tuottava työ ei olisi kehräämistä, niin ei hän muuttaisi puuvillaa langaksi eikä siis siirtäisi puu- villan ja kehrän arvoja lankaan. Jos sitä vastoin sama työmie- muuttaa ammattiaan ja rupeaa puusepäksi, niin hän nyt niin- kuin ennenkin lisää työpäivällään aineksiinsa arvoa. Hän lisää sitä siis työllään, ei mikäli se on kehruutyötä tai puusepä- nyötä, vaan mikäli se on abstraktista, yhteiskunnallista työtä yleensä, ja hän lisää määrätyn arvosuureen, ei sentähden, että hänen työllään on erikoinen hyödyllinen sisällye, vaan sentähden, että se kestää määrätyn ajan. Abstraktisessa yleisessä ominai- suudessaan, ihmisen työvoiman käyttämisenä, lisää kehrääjän työ siis puuvillan ja kehrän arvoihin uutta arvoa, ja konkreettisessa, erikoisessa, hyödyllisessä ominaisuudessaan kehruuprosessina siir- tää se näiden tuotantovälineiden arvon tuotteeseen ja säilyttää siten niiden arvon tuotteessa. Siitä siis työn tuloksen kaksinais- suus samana ajankohtana.

Työn pelkkä paljoudellinen lisääminen lisää uutta arvoa; lisä- tyn työn laadun kautta säilyvät tuotantovälineiden vanhat ar- vot tuotteessa. Tämä saman työn kaksinainen vaikutus, joka johtuu sen kaksinaisesta luonteesta, esiintyy kourintuntuvana useissa eri ilmiöissä.

Olettakaamme, että joku keksintö tekisi kehrääjän kykene- väksi kehräämään 6 tunnissa yhtä paljon puuvillaa kuin aikai- semmin 36 tunnissa. Tarkoituksenmukaisesti hyödyllisenä, tuot- tavana toimintana on hänen työnsä kuusikertaistuttanut voimansa.

²⁰⁾ „Työ luo uudestaan sen minkä se on tuhonnut.“ („An Essay on the Political Economy of Nations.“ Lontoo, 1821, s. 13.)

Sen tuote on kuusinkertainen, 36 naulaa lankaa 6 naulan asemasta. Mutta 36 naulaa puuvillaa imee nyt itseensä työaikaa ainoastaan niin paljon kuin aikaisemmin 6 naulaa. Siihen lisätään 6 kertaa vähemmän uutta työtä kuin vanhalla menettelytavalla, siis enää vain kuudennes aikaisemmasta arvosta. Toiselta puolen on nyt olemassa puuvillan kuusinkertainen arvo tuotteessa, 36 naulassa lankaa. 6 kehrutunnissa säilytetään ja siirretään tuotteeseen 6 kertaa suurempi raaka-aineen arvo, vaikka samaan raaka-aineeseen lisätään 6 kertaa pienempi uusi arvo. Tämä osottaa, kuinka se työn ominaisuus, jossa se saman jakamattoman prosessin aikana arvoja säilyttää, on olennaisesti erilainen kuin se ominaisuus, jossa se luo arvoa. Kuta enemmän välttämätöntä työaikaa kehrutoiminnassa menee samaan määrään puuvillaa, sitä suurempi on uusi arvo, joka lisätään puuvillaan, mutta kuta useampia nauvoja puuvillaa samassa työajassa kehrätään, sitä suurempi on vanha arvo, joka tuotteessa säilyy.

Olettakaamme päinvastoin, että kehrutyön tuottavuus jää muuttumattomaksi, että kehrääjä siis tarvitsee nyt niinkuin aikaisemminkin yhtä paljon aikaa muuttaakseen naulan puuvillaa langaksi. Mutta otaksukaamme itse puuvillan vaihtoarvon muuttuvan, puuvillanaulan hinnan nousevan tahi laskevan kuusinkertaisesti. Molemmissa tapauksissa kehrääjä edelleenkin lisää samaan puuvillamäärään saman työajan, siis saman arvon, ja molemmissa tapauksissa tuottaa hän samassa ajassa yhtä paljon lankaa. Kuitenkin on arvo, jonka hän siirtää puuvillasta lankaan, tuotteeseen, toisessa tapauksessa 6 kertaa pienempi, toisessa tapauksessa 6 kertaa suurempi kuin ennen. Samoin käy kun työvälineet kallistuvat tahi halpenevat, mutta suorittavat aina saman tehtävän työprosessissa.

Jos kehräämisen teknilliset edellytykset pysyvät muuttumattomina ja jollei myöskään sen tuotantovälineissä tapahdu arvonmuutosta, niin kuluttaa kehrääjä nyt niinkuin aikaisemminkin samoina työaikoina samat määrät raaka-ainetta ja samanarvoisen määrän koneistoa. Arvo, jonka hän tuotteessa säilyttää, on silloin suorassa suhteessa uuteen arvoon, jonka hän tuotteeseen lisää. Kahdessa viikossa lisää hän kaksi kertaa niin paljon työtä kuin yhdessä, siis kaksi kertaa niin paljon arvoa, ja samalla käyttää hän kaksi kertaa niin paljon ainesta, jolla on kaksi kertaa niin suuri arvo, ja kuluttaa kaksi kertaa niin paljon koneistoa, jolloin kulutetulla määrällä on kaksi kertaa niin suuri arvo, ja säilyttää siis kahden viikon tuotteessa kaksi kertaa niin paljon arvoa kuin yhden viikon tuotteessa. Määrättyjen muuttumattomina pysyvien tuotantoehtojen vallitessa säilyttää työmies sitä enemmän arvoa, kuta enemmän arvoa hän lisää, mutta hän

ei säilytä enemmän arvoa sentähden, että hän lisää enemmän arvoa, vaan sentähden että hän lisää sitä yhtäläisinä pysyvien ja hänen omasta työstään riippumattomien edellytysten vallitessa.

Tosin voidaan suhteellisessa merkityksessä sanoa, että työmies aina säilyttää vanhoja arvoja samassa suhteessa kuin hän lisää uutta arvoa. Jos 2 sh:n puuvilla nousee 3 sh:iin tahi laskee 1 sh:iin, säilyttää hän tunnin tuotteessa aina vain puolet siitä puuvillan arvosta, vaihdelkoonpa se miten hyvänsä, kuin 2 tunnin tuotteessa. Jos edelleen hänen oman työnsä tuottavuus vaihtelee, nousee tahi laskee, niin hän esim. 1 työtunnissa kehittää puuvillaa enemmän tahi vähemmän kuin ennen, ja säilyttää työtunnin tuotteessa vastaavassa määrässä enemmän tahi vähemmän puuvillan arvoa. Mutta yhtä kaikki säilyttää hän kahdessa työtunnissa kaksi kertaa niin paljon arvoa kuin yhdessä työtunnissa.

Arvoa, lukuunottamatta sen vain symbolista esiintymistä arvomerkeissä, on olemassa ainoastaan käyttöarvossa, oliossa. (Itse ihminen, pelkästään työvoiman olemassaoloksi katsottuna, on luonnon esine, olio, joskin elävä, itsetietoinen olio, ja itse työ on tuon voiman oliollinen ilmaisu.) Jos siis käyttöarvo katoaa, katoaa myöskin arvo. Tuotantovälineet eivät menetä käyttöarvonsa kanssa arvoaan, koska ne työprosessissa todellisuudessa kadottavat käyttöarvonsa alkuperäisen asun ainoastaan saadaksesen toisen käyttöarvon asun, tuotteen. Yhtä tärkeätä kuin arvolle on, että se esiintyy jonkin käyttöarvon muodossa, yhtä yhdentekevää on, minkä käyttöarvon muodossa se on, niinkuin tavaroiden metamorfoosi osottaa. Tästä seuraa, että työprosessissa tuotantovälineiden arvo siirtyy tuotteeseen ainoastaan mikäli tuotantoväline itsenäisen käyttöarvonsa kanssa kadottaa myöskin vaihtoarvonsa. Se luovuttaa tuotteelle vain sen arvon, jonka se tuotantovälineenä kadottaa. Työprosessin aineellisten tekijäin laita tässä suhteessa on kuitenkin erilainen.

Hiili, jolla konetta lämmitetään, katoaa jäljettämiin, niinkään öljy, jolla pyörän akselia voidellaan j. n. e. Värit ja muut apuaineet katoavat, mutta esiintyvät tuotteen ominaisuuksissa. Raaka-aine on tuotteen perusolemuksena, mutta se on muuttanut muotoaan. Raaka-aine ja apuaineet kadottavat niin muodoin itsenäisen asunsa, jossa ne käyttöarvoina joutuivat työprosessiin. Toisin on varsinaisten työvälineiden laita. Työase, kone, tehdasrakennus, astia j. n. e. palvelevat työprosessissa ainoastaan niin kauvan kuin ne säilyttävät alkuperäisen asunsa ja huomenna ottavat aivan samassa muodossa osaa työprosessiin kuin eilenkin. Samalla tapaa kuin ne elämänsä, työprosessin aikana säilyttävät tuotteeseen nähden itsenäisen asunsa, tekevät ne sen

kuoltuaankin. Koneiden, työkalujen, työrakennusten y. m. ruumiit ovat edelleenkin olemassa erillään tuotteista, joiden muodostumista ne auttoivat. Jos me nyt katselemme koko sitä aikaa, jonka sellainen työväline palvelee, sen tulopäivästä työpaajaan siihen päivään saakka, jona se tuomitaan rojuaittaan, niin on tänä aikana työ kuluttanut täydellisesti sen käyttöarvon ja sen vaihtoarvo on senvuoksi täydellisesti siirtynyt tuotteeseen. Jos esim. kehrukone on kulunut loppuun 10 vuodessa, niin on kymmenvuotisen työprosessin aikana sen kokonaisarvo siirtynyt kymmenvuotiseen tuotteeseen. Työvälineen elinaika sisältää siis suuremman tahi pienemmän lukumäärän sillä alati toistettuja työprosesseja. Ja työvälineen käy samoin kuin ihmisen. Jokainen ihminen kuolee joka päivä 24 tunnilla pois elämästä. Mutta kenestäkään ihmisestä ei tarkalleen näe, kuinka monta päivää hän jo on kuollut. Tämä ei kuitenkaan estä henkivakuutusyhtiöitä tekemästä ihmisten keski-ikästä sangen varmoja, ja mikä merkitsee vielä paljoo enemmän, sangen hyvää voittoa tuottavia johtopäätöksiä. Samoin on työvälineen laita. Kokemuksesta tiedetään, kuinka kauvan työväline, esim. määrätynlainen kone, keskimäärin kestää. Olettakaamme, että sen käyttöarvo työprosessissa kestää vain 6 päivää. Silloin kadottaa se keskimäärin joka työpäivänä $\frac{1}{6}$ käyttöarvostaan ja siirtää siis $\frac{1}{6}$ arvostaan kunkin päivän tuotteeseen. Tällä tapaa lasketaan kaikkien työvälineiden kuluminen, siis esim. niiden päivittäinen käyttöarvon menetys ja niiden sitä vastaava arvonsiirto tuotteeseen.

On näin ollen aivan selvää, ettei tuotantoväline koskaan luovuta tuotteelle enempää arvoa kuin se menettää työprosessissa oman käyttöarvonsa häviämisen kautta. Jollei sillä olisi mitään arvoa kadotettavana, s. o. jollei se itse olisi ihmistyön tuote, ei se siirtäisi mitään arvoa tuotteeseen. Se olisi käyttöarvon muodostaja olematta vaihtoarvon muodostaja. Näin on senvuoksi laita kaikkien tuotantovälineiden, jotka luonnostaan, ilman ihmisten lisätointa, ovat olemassa, niinkuin maa, tuuli, vesi, rauta metallisuonessa, aarniometsän puu j. n. e.

Toisenkin mieltäkiinnittävän ilmiön tässä huomaamme. Olettakaamme, että kone on 1000 punnan arvoinen ja kuluu loppuun 1000 päivässä. Tässä tapauksessa siirtyy joka päivä $\frac{1}{1000}$ koneen arvosta sen päivittäiseen tuotteeseen. Vaikkakin vähenevällä elinvoimalla, vaikuttaa kone kuitenkin samalla aina kokonaisuudessaan työprosessissa. Tästä käy siis selville, että työprosessin tekijä, tuotantoväline, sisältyy kokonaan työprosessiin, mutta ainoastaan osaksi arvonlisäysprosessiin. Työprosessin ja arvonlisäysprosessin välinen ero kuvastuu tässä niiden aineellisissa tekijöissä, kun sama tuotantoväline työprosessin

tekijänä sisältyy samaan tuotantoprosessiin kokonaan ja arvonmuodostumisen tekijänä vain osittain.²¹⁾

Toiselta puolen voi päinvastoin tuotantoväline kokonaan sisältyä arvonlisäysprosessiin, vaikkakin se vain osittain sisältyy työprosessiin. Olettakaamme, että puuvillaa kehrätessä joka päivä joutuisi 115 naulasta hukkaan 15 naulaa, joista ei tulisi lankaa, vaan ainoastaan „devil's dust“ (villatomua). Kuitenkin, jos nämä 15 0/0 jätteitä ovat normaalisia, s. o. puuvillan keskimääräisvalmistukseen eroamattomasti kuuluvia, sisältyy näiden 15 puuvillanaulan arvo, jotka eivät ole aineosina langassa, aivan yhtä hyvin langan arvoon kuin niiden 100 naulan arvo, jotka ovat sen perusolemuksena. 15 puuvillanaulan käyttöarvon täytyy hajota tyhjiin, jotta saataisiin 100 naulaa lankaa. Tämän puuvillamäärän häviäminen on siis langan tuotannon ehto. Juuri sentähden siirtää se arvonsa lankaan. Tämä pitää paikkansa kaikkiin työprosessin jätteisiin nähden. Ainakin siinä määrässä kuin nämä jätteet eivät muodosta uudestaan uusia tuotantovälineitä ja siis uusia itsenäisiä käyttöarvoja. Niinpä näkee Manchesterin suurissa koneetehtaissa kokonaisia vuoria raudanjätteitä, joita jättiläismäiset koneet ovat kuorineet kuin höylänlastuja, iltaisin vaeltavan suurissa vaunuissa tehtaasta rautavalimoon, palatakseen toisena päivänä valimosta tehtaaseen paksuna rautana.

²¹⁾ Tässä ei ole kysymys työvälineiden, koneiden, rakennusten y. m. s. korjauksista. Kone, jota korjataan, ei toimi työvälineenä, vaan työaineena. Sillä ei tehdä työtä, vaan sitä itseään käsitellään sen käyttöarvon paikkaamiseksi. Puheena olevaan kysymykseen nähden voi sellaisien korjaustöiden aina ajatella sisältyvän työvälineen tuottamiseen vaadittuun työhön. Tekstissä on kysymys kulumisesta, jota mikään tohtori ei voi parantaa ja joka vähitellen tuottaa kuoleman, siis „siitä lajista kulumista, jota ei voida korjata kerta toisensa perästä, ja joka esim. veitsen lopulta vie tilaan, jolloin seppä siitä sanoo, ettei se ole uuden terän arvoinen.“ Olemme tekstissä nähneet, että kone esim. sisältyy kokonaisuudessaan jokaiseen yksityiseen työprosessiin, mutta vain osittain samanaikaiseen arvonlisäysprosessiin. Sen mukaan on arvosteltava seuraavaa käsitteiden sekaannusta: „Ricardo puhuu koneinsinöörin työosasta sukankutomakoneen valmistamisessa“, ikäänkuin sisältyvänä esim. sukkaparin arvoon. „Kuitenkin se kokonaistyö, joka on tuottanut kunkin yksityisen sukkaparin ... sisältää myös koneinsinöörin koko työn, ei vain osaa siitä; sillä yksi kone tosin valmistaa monta paria, mutta ei yhtään näistä pareista olisi voitu valmistaa ilman koko konetta.“ („Observations on certain verbal disputes in Political Economy, particularly relating to Value, and to Demand and Supply.“ Lontoo, 1821, s. 54.) Kirjoittaja, tavattomassa määrässä itseensä tyytyväinen pedantti on sekapörsydessään ja sentähden polemiikissaan vain sikäli oikeassa, ettei Ricardo eikä kukaan muukaan kansantaloustieteen tutkija ennen tahi jälkeen häntä ole tarkoin erottanut toisistaan työn molempia osia, ja siis vielä vähemmän eriteltyt niiden eri tehtäviä arvon muodostamisessa.

Ainoastaan mikäli tuotantovälineet työprosessin kestäessä vanhojen käyttöarvojensa muodossa kadottavat arvoa, siirtävät ne arvoa tuotteen uuteen muotoon. Sitä suurinta määrää, jonka ne voivat arvostaan työprosessissa menettää, rajoittaa ilmeisesti se alkuperäinen arvonsuuruus, joka niillä oli niiden joutuessa työprosessiin, eli niiden itsensä tuottamiseen vaadittu työaika. Tuotantovälineet eivät siis koskaan voi lisätä enempää arvoa tuotteeseen kuin niillä on riippumatta siitä työprosessista, jota ne palvelevat. Olipa työaine, kone, tuotantoväline kuinka hyödyllinen tahansa, jos se maksaa 150 puntaa, s. o. 500 työpäivää, ei se lisää siihen kokonaistuotteeseen, jonka muodostamista se palvelee, koskaan enempää kuin 150 puntaa. Sen arvoa ei määrää se työprosessi, johon se tuotantovälineenä sisältyy, vaan se työprosessi, josta se itse tulee esiin tuotteena. Työprosessissa on se vain käyttöarvo, hyödyllisillä ominaisuuksilla varustettu olio, eikä se siirtäisi mitään arvoa tuotteeseen, jollei sillä olisi ollut arvoa ennen prosessiin joutumistaan.²²⁾

Samalla kuin tuottava työ muuttaa tuotantovälineitä uuden tuotteen muodostamisalkeiksi, tapahtuu niiden arvoihin nähden sielunvaellus. Arvo siirtyy kulutetusta ruumiista uudestaan muodostuneeseen ruumiiseen. Mutta tämä sielunvaellus tapahtuu ikäänkuin todellisen työn selän takana. Työmies ei voi lisätä uutta työtä eikä siis luoda uutta arvoa säilyttämättä vanhoja

²²⁾ Voi sentähden käsittää, mihin mauttomuuteen typerä J. B. Say on syyppää halutessaan johtaa lisäarvon (pääomakoron, muun koron, voiton) „tuottavista palveluksista“ (services productifs), joita tuotantovälineet maa, työkalut, nahka y. m. s. käyttöarvoillaan työprosessissa tuottavat. Herra Wilhelm Roscher, joka ei helposti jätä sieviä apologeettisia (puolustelevia) huomautuksiaan paperille panematta, huudahtaa: „Aivan oikein huomauttaa J. B. Say („Traité“, nid. I, luk. 4): Öljymylyn tuottama arvo, kun kaikki kustannukset ovat vähennetyt, on toki jotakin uutta, olennaisesti eroavaa työstä, jolla itse öljymylyn on tuotettu“, (m. t. s. 82, muist.) Aivan oikein! Öljymylyn tuottama „öljy“ on jotakin aivan toista kuin se työ, jonka mylyn rakentaminen maksaa. Ja „arvolla“ ymmärtää herra Roscher sellaista kuin „öljyä“, koska „öljyllä“ on arvoa, mutta „luonnossa“ on kiviöljyä, joskaan ei suhteellisesti „kovin paljoa“, johon kai tähtää hänen toinen huomautuksensa: „Vaihtoarvoa se (luonto!) ei tuota juuri ollenkaan.“ Roscher'in luonnolle vaihtoarvoineen käy samoin kuin tyhmälle neitsyelle lapsen kanssa, joka oli vain „hyvin pieni“. Sama „oppinut“ (savant sérieux) huomauttaa vielä yllämainitussa paikassa: „Ricardon koulukunta alistaa tavallisesti myöskin pääoman työn käsitteen alle „säästettynä työnä“. Tämä on typerää (!), koskapa (!) pääoman omistaja (!) kuitenkin (!) on tehnyt enemmän (!) kuin pelkästään (!) tuottanut (?) ja (??) säilyttänyt sen (minkä sen?): nimenomaan (??) pidättynyt omista nautinnoista, jonka takia hän esim. (!) vaatii korkoa (m. t.). Kuinka „nerokas“ (!) tämä kansantaloustieteen „anatoomis-fysiologinen metodi“ onkaan, kun se pelkästä „vaatimisesta“ nimenomaan kehittääkin juuri „arvoa“.

arvoja, sillä hänen täytyy aina lisätä työtä määrättyssä hyödyllisessä muodossa, ja hän ei voi sitä lisätä hyödyllisessä muodossa tekemättä tuotteita uuden tuotteen tuotantovälineiksi ja siirtämättä sen kautta niiden arvoa uuteen tuotteeseen. Toimivalla työvoimalla, elävällä työllä, on siis ikäänkuin luonnonlahjana kyky säilyttää arvoa samalla kuin se sitä lisää, mikä luonnonlahja ei maksa työmiehelle mitään, mutta tuottaa kapitalistille paljon, nimittäin olevan pääoma-arvon säilymisen.^{22a)} Niin kauan kuin liike käy hyvin, on kapitalisti liaksi syventyneenä voitonsyönnittämiseen (Plusmacherei), nähdäkseen tätä työn ilmaista lahjaa. Työprosessin väkivaltaiset keskeytykset, pulat, saattavat hänet sen kipeästi huomaamaan.²³⁾

Se mikä tuotantovälineistä kulutetaan, on niiden käyttöarvo, jota kuluttamalla työ muodostaa tuotteita. Niiden arvoa ei kuluteta²⁴⁾, eikä sitä siis myöskään voida uudistaa. Arvo säilyy, mutta ei sentähden, että se työprosessissa joutuu jonkun käsittelyn alaiseksi, vaan sentähden että käyttöarvo, jossa se alkuaan asuu, tosin katoaa, mutta katoaa ainoastaan toiseen käyttöarvoon. Tuotantovälineiden arvo esiintyy siis jälleen tuotteen arvossa, mutta sitä ei, täsmällisesti sanoen, uudisteta. Se mikä tuotetaan on uusi käyttöarvo, jossa vanha vaihtoarvo jälleen esiintyy.²⁵⁾

^{22a)} „Kalkista maanviljelyksen työvälineistä... on ihmistyöse, johon vuokraajan on pantava pääluottamuksensa voidakseen maksaa takaisin pääomansa. Muut kaksi — työtä tekevät kotieläimet ja... kärryt, aurat, lapiot j. n. e., eivät ole muuta kuin määrätty osa ensin mainituista.“ (Edmund Burke: Thoughts and Details on Scarcity, originally presented to the Right. Hon. W. Pitt in the Month of November 1895, Lontoo, 1800, s. 10.)

²³⁾ Times'issä marrask. 26 p:ltä 1862 vaikeroi eräs tehtailija, jonka kehräämössä on työssä 800 työmiestä ja jossa käytetään viikossa keskimäärin 150 pakkaa itä-intialaista tai noin 130 pakkaa amerikkalaista puuvillaa, yleisölle hänen tehtaansa seisomisesta vuosittain aiheutuvia kustannuksia. Hän laskee ne 6,000 punnaksi. Näissä kustannuksissa on useita eriä, jotka eivät tässä meitä liikuta, niinkuin maanvuokra, verot, vakuutusmaksut, koko vuodeksi palkattujen työmiesten, työnjohtajien, kirjuri- ja insinöörien y. m. s. palkat. Mutta sitten laskee hän vielä 150 puntaa hiilistä, joilla tehdasta koko aika lämmitetään ja höyrykonetta satunnaisesti käytetään, sitäpaitsi niiden työmiesten palkat, jotka tilapäisellä työllä pitävät konetta käyntikunnossa. Vihdoin 1200 puntaa koneiston pilaantumisen varalle, koska „ilma ja hävityksen luonnolliset tekijät eivät lakkautta toimintaansa sen vuoksi että höyrykone seisoo“. Hän huomauttaa nimenomaan, että tämä summa 1200 puntaa on laskettu niin pieneksi sentähden, että koneisto on jo sangen kuluneessa tilassa.

²⁴⁾ „Tuottava kulutus, missä tavarankulutus on osa tuotantoprosessista... Näissä tapauksissa ei esiinny mitään arvonkulutusta.“ (S. P. Newman, m. t. s. 296.)

²⁵⁾ Eräässä pohjoisamerikkalaisessa oppikirjassa, josta on otettu ehkäpä 20 painosta, sanotaan: „Asiaan ei vaikuta se, missä muodossa pää-

Toisin on toimivan työvoiman, työprosessin subjektiivisen tekijän laita. Samalla kuin työ tarkoituksenmukaisen muotonsa kautta siirtää tuotantovälineiden arvon tuotteeseen ja säilyttää tämän arvon, muodostaa jokainen sen liikunnan hetki lisää arvoa, uutta arvoa. Olettakaamme, että tuotantoprosessi katkeaa juuri silloin kun työmies on tuottanut oman työvoimansa arvon vastikkeen, siis esim. 6-tuntisella työllä on lisännyt 3 sh:n arvon. Tämä arvo on se ylijäämä, joka tuotantoarvolla on yli sen arvon, mikä johtuu sen tuotantovälineiden arvosta. Se on ainoa alkuperäinen arvo, joka tässä prosessissa on syntynyt, ainoa tuotteen arvon osa, jonka itse prosessi on tuottanut. Tosin korvaa se ainoastaan sen rahamäärän, jonka kapitalisti työvoimaa ostaessaan on liikkeeseen pannut ja jonka työmies itse on pannut elintarpeisiinsa. Näihin kulutettuihin 3 sh:iin nähden esiintyy uusi 3 sh:n arvo vain uusimisessa, reproduktioonina. Mutta tämä arvo onkin todella uudistettu, ei ainoastaan näennäisesti, niinkuin tuotantovälineiden arvo. Arvon korvaamisen toisella välittää tässä uusi arvonluominen.

Me tiedämme jo kuitenkin, että työprosessi kestää yli sen hetken, jolloin pelkkä työvoiman arvon vastike on saatu uusituksi ja työnesineeseen lisätty. Prosessi kestää 6 tunnin asemasta, jotka tähän riittävät, esim. 12 tuntia. Työvoiman toiminnan kautta ei siis ainoastaan uusita sen omaa arvoa, vaan myöskin tuotetaan ylimääräinen arvo. Tämä lisäarvo on se ylijäämä, joka tuotteen arvossa on yli kulutettujen tuotteen muodostajain, s. o. tuotantovälineiden ja työvoiman arvon.

Selittäessämme työprosessin eri tekijäin erilaisia osia tuotteen arvon muodostamisessa, olemme todellisuudessa kuvanneet pääoman eri ainesten tehtävät sen omassa arvonlisäysprosessissa.

oma ilmestyy uudestaan.“ Sitten kun on laajasanaisesti lueteltu kaikki mahdolliset tuotantoainekset, joiden arvo ilmenee uudestaan tuotteessa, lausutaan lopuksi: „Ne erilaiset ruoan-, vaateen- ja asunnonlajit, jotka ovat välttämättömiä ihmisten olemassaololle ja viihtymiselle, ovat myöskin muuttuneet. Niitä käytetään hetki toisensa jälestä, ja niiden arvo ilmestyy uudestaan siinä uudessa voimassa, jonka ne antavat ruumiille ja hengelle, muodostaen siten uutta pääomaa, jota jälleen käytetään tuotantotoimissa.“ (F. W e y l a n d, m. t. ss. 31, 32.) Puhumattakaan muista ihmeellisyyksistä, ei esim. leivän hinta ilmestyy jälleen uudistetussa voimassa, vaan sen verta muodostavat perusainekset. Mikä sitä vastoin ilmestyy jälleen voiman arvona, ei ole elintarpeet, vaan niiden arvo. Samat elintarpeet, kun ne maksavat vain puolet, tuottavat aivan yhtä paljon lihaksia, luita j. n. e., lyhyesti saman voiman, mutta eivät samanarvoista voimaa. Tämä „arvon“ muuttuminen „voimaksi“ (joskin aivan oikein voidaan päinvastoin puhua „voiman“ muuttumisesta „arvoksi“) ja koko farisealainen epämääräisyys peittävätkin tämän tietenkin turhan yrityksen pusertaa lisäarvoa ennakkoarvojen pelkistä jälleen ilmestymisestä.

Tuotteen kokonaisarvon ylijäämä yli sen omien alkeiden arvosumman on sama kuin lisääntyneen pääoman ylijäämä yli alkuaan liikkeeseen pannun pääoman arvon. Tuotantovälineet toisella puolen, työvoima toisella, ovat ainoastaan ne eri olomuodot, jotka alkuperäinen pääoma-arvo otti rahamuodosta luopuessaan ja muuttuessaan työprosessin tekijöiksi.

Siis se pääoman osa, joka muuttuu tuotantovälineiksi, s. o. raaka-aineeksi, apuaineiksi ja työvälineiksi, ei tuotantoprosessissa muuta arvonsa suuruutta. Minä sanon sitä sentähden konstantiksi, pysyväksi pääoman osaksi eli lyhemmin pysyväksi pääomaksi.

Sitä vastoin pääoman työvoimaan kiinnitetty osa muuttaa tuotantoprosessissa arvoaan. Se uusii oman vastikkeensa ja tuottaa sitä paitsi ylijäämään, lisäarvon, joka taas voi vaihdella, olla suurempi tahi pienempi. Tämä osa pääomaa jatkuvasti muuttuu pysyvästä suureesta vaihtelevaksi. Minä sanon sitä sentähden vaihtelevaksi pääoman osaksi, eli lyhemmin vaihtelevaksi pääomaksi. Samat pääoman osat, jotka työprosessin kannalta katsoen jakaantuvat objektiivisiin ja subjektiivisiin tekijöihin, tuotantovälineihin ja työvoimaan, jakaantuvat arvonlisäysprosessin kannalta katsoen pysyvään pääomaan ja vaihtelevaan pääomaan.

Pysyvän pääoman käsite ei millään muotoa edellytä, ettei sen osassa voisi tapahtua arvonmuutoksia. Olettakaamme, että puuvillanaula maksaa tänään 1 shillingin ja nousee huomenna puuvillasadon epäonnistumisen vuoksi 2 sh:iin. Vanha puuvilla, jota edelleenkin valmistetaan, on ostettu 1 sh:n arvosta, mutta se liittää nyt tuotteeseen 2 sh:n arvon. Ja jo kehrätty, ehkäpä jo lankana markkinoilla kiertävä puuvilla lisää samoin tuotteeseen kaksi kertaa sen alkuperäisen arvon. Näkee kuitenkin, että nämä arvon vaihtelut ovat riippumattomia itse kehruuprosessissa tapahtuvasta puuvillan arvonlisäyksestä. Jos vanha puuvilla ei vielä olisikaan joutunut työprosessiin, niin voitaisiin se nyt myydä 2 sh:istä 1 sh:iin sijasta. Päinvastoin, kuta vähemmän työprosesseja se vielä on läpikäynyt, sitä varmempi on tämä tulos. Yleisenä sääntönä on sellaisilla arvonmuutoksilla keinoteltaessa sentähden, että keinotellaan raaka-aineella sen vähimmin valmistetussa muodossa, siis mieluummin langalla kuin kankaalla ja mieluummin puuvillalla kuin langalla. Arvonmuutos syntyy tässä siinä prosessissa, joka tuottaa puuvillan, ei prosessissa, jossa se toimii tuotantovälineenä ja siis pysyvänä pääomana. Tavaran arvon määrää tosin siihen sisältyvän työn paljous, mutta itse tämä paljous on yhteiskunnallisesti määrätty. Jos sen tuottamiseen yhteiskunnallisesti tarvittava työaika muuttuu — ja sama

puuvillamäärä esittää sadon ollessa epäsuotuisa suurempaa työmäärää kuin sen ollessa suotuisa — niin tämä vaikuttaa taannehtivasti vanhaan tavaraan, joka aina käy vain lajinsa yksityisestä kappaleesta²⁶⁾, jonka arvo aina mitataan yhteiskunnallisesti välttämättömällä, siis myöskin aina olevissa yhteiskunnallisissa oloissa välttämättömällä työllä.

Samoin kuin raaka-aineen arvo vaihtelee, voi myöskin jo tuotantoprosessissa palvelevien työvälineiden, koneiston y. m. s. arvo vaihdella, ja siis myöskin se arvon osa, jonka ne siirtävät tuotteeseen. Jos esim. uuden keksinnön johdosta yhtäläinen koneisto voidaan uudelleen tuottaa vähemmällä työllä, niin menettää vanha koneisto enemmän tai vähemmän arvoaan ja siirtää siis myöskin tuotteeseen suhteellisesti vähemmän arvoa. Mutta tässäkin syntyy arvonmuutos sen tuotantoprosessin ulkopuolella, jossa kone tuotantovälineenä toimii. Tässä prosessissa ei se koskaan luovuta enempää arvoa kuin mitä sillä riippumatta tästä prosessista on.

Samoin kuin muutos tuotantovälineiden arvossa, vaikka se vaikuttaakin taaksepäin (niiden jo jouduttua) prosessiin, ei muuta näiden välineiden luonnetta pysyvänä pääomana, samoin ei pysyvän ja vaihtelevan pääoman suhteellisen määrän muuttuminen vaikuta niiden toiminnalliseen erotukseen. Työprosessin teknilliset edellytykset voivat esim. muuttua niin, että missä aikaisemmin 10 työmiestä 10:llä vähempiarvoisella työkalulla jalosti verrattain pienen määrän raaka-ainetta, nyt yksi työmies kalliilla koneella jalostaa 100-kertaisen määrän raaka-ainetta. Tässä tapauksessa olisi pysyvä pääoma, s. o. käytettyjen raaka-aineitten arvomäärä suuresti kasvanut, ja pääoman vaihteleva osa, työvoiman muodossa liikkeeseen pantu, suuresti pienentynyt. Mutta tämä muutos muuttaa kuitenkin ainoastaan pysyvän ja vaihtelevan pääoman suuruussuhdetta, eli sitä suhdetta, jossa kokonaispääoma jakautuu pysyvään ja vaihtelevaan osaan, mutta ei koske pysyvän ja vaihtelevan välistä eroa.

²⁶⁾ „Kaikki samanlaatuiset tuotteet muodostavat oikeastaan ainoastaan yhden kokonaisuuden, jonka hinta muodostuu yleisesti ja erikoiseikoista riippumatta.“ (Le Trosne, m. t. s. 893.)

Seitsemäs luku.

Lisäarvon suhdeluku.

1. Työvoiman käyttöaste.

Lisäarvo, jonka liikkeeseen pantu pääoma C on synnyttänyt tuotantoprosessissa, eli ennakkollisen pääoma-arvon C:n arvonlisäys, esiintyy aluksi sinä arvomääränä, jolla tuotteen arvo kohoaa yli sen tuotantoalkeiden arvosumman.

Pääoma C jakautuu kahteen osaan, rahasummaan c, joka annetaan tuotantovälineistä, ja toiseen rahasummaan v, joka annetaan työvoimasta; c esittää pysyväksi, v vaihtelevaksi pääomaksi muuttunutta arvonosaa. Alkuaan on siis $C = c + v$,

esim. ennakkopääoma 500 punt. = $\overset{c}{\text{410 punt.}} + \overset{v}{\text{90 punt.}}$ Prosessin

lopussa saadaan tavara, jonka arvo = $\overset{c+v}{\text{500 punt.}} + m$, missä m on

lisäarvo, esim. $\overset{c}{\text{410 punt.}} + \overset{v}{\text{90 punt.}} + \overset{m}{\text{90 punt.}}$ Alkuperäinen pääoma C on muuttunut C':ksi, 500 punnasta 590 punnaksi. Erotus näiden molempien välillä on = m, lisäarvo 90. Kun tuotantoalkeiden arvo on yhtä kuin ennakkopääoman arvo, niin on oikeastaan samanasaisuutta, että tuotantoarvon määrä yli sen tuotantoalkeiden arvon määrän on yhtä kuin ennakkopääoman arvonlisäys eli yhtä kuin tuotettu lisäarvo.

Kuitenkin vaatii tämä samanasaisuus lähempää määrittelyä. Se mikä tuotearvoon verrataan, on sen tuottamisessa kulutettujen tuotantoalkeiden arvo. Mutta me olemme nähneet, että työvälineiden osa käytetystä pysyvästä pääomasta antaa tuotteeseen ainoastaan osan arvostaan, samalla kuin toinen osa pysyy vanhassa olomuodossaan. Kun viimeainitulla ei ole mitään osaa arvon muodostamisessa, on se tässä jätettävä huomioonottamatta. Sen vetäminen mukaan laskuihin ei muuttaisi niissä mitään. Olettakaamme, että C:ssä = 410 punnassa olisi raaka-ainetta 312 punnan arvosta, apuaineita 44 punnan ja prosessissa kuluva koneistoa 54 punnan arvosta, mutta että todella käytetyn koneiston arvo olisi 1054 puntaa. Me laskemme tuotteen arvon synnyttämiseen suoritetuksi vain 54 punnan arvon, jonka koneisto käydessään menettää ja siis siirtää tuotteeseen. Jos me laskisimme mukaan ne 1000 punt., jotka höyrykoneena y. m. edelleenkin ovat vanhassa muodossaan, täytyisi meidän laskea ne mukaan molemmin puolin, ennakkoarvon puolella ja tuotearvon puo-

lella^{26a)}, ja niin saisimme me 1500 punt. ja 1590 punt. Erotus eli lisäarvo olisi samoin kuin ennenkin 90 punt. Arvon tuottamiseen käytetyllä pysyvällä pääomalla ymmärrämme siis, milloin päinvastainen asianlaita ei muusta yhteydestä käy selville, aina ainoastaan tuotannossa kulutettujen tuotantovälineiden arvoa.

Edellyttämällä tämän palaamme takaisin kaavan $C = c + v$,

joka muuttuu kaavaksi $C' = \overbrace{c + v} + m$ ja C sen kautta C':ksi. Me tiedämme, että pysyvän pääoman arvo vain ilmenee uudestaan tuotteessa. Prosessissa todella uutena synnytetty arvotuote on siis eri asia kuin prosessissa saatu tuotteen arvo, siis ei, niinkuin ensi silmäyksellä näyttää, $(c + v) + m$ eli $410 c + 90 v + 90 m$, vaan $v + m$ eli $90 v + 90 m$. Uutena synnytetty arvotuote ei siis ole 590 punt. vaan 180 punt. Jos c, pysyvä pääoma, olisi = 0, eli toisin sanoen, jos olisi teollisuudenhaaroja, joissa kapitalistin ei tarvitsisi käyttää tuotettuja tuotantovälineitä, ei raaka-aineita, ei apuaineita, eikä työkaluja, vaan ainoastaan luonnon tarjoamia aineita ja työvoimaa, niin ei olisi mitään pysyvää arvonsosaa tuotteeseen siirrettävänä. Tämä tuotearvon ale, esimerkissämme 410 punt. jäisi pois, mutta 180 punnan arvotuote, jossa on 90 punt. lisäarvoa, jäisi aivan yhtä suureksi, kuin jos c esittäisi kuinka suurta arvosummaa hyvänsä. Meillä olisi $C = 0 + v = v$, ja C', arvoltaan lisääntynyt pääoma, $= 0 + v + m$. Siis olisi C' - C kuten aikaisemminkin = m. Jos päinvastoin m olisi = 0, toisin sanoen, jos työvoima, jonka arvo suoritetaan ennakolta vaihtelevan pääoman muodossa, olisi tuottanut ainoastaan vastiikkeen, niin $C = c + v$ ja C' (tuotteen arvo) $= (c + v) + 0$, siis $C = C'$. Ennakkopääoman arvo ei olisi lisääntynyt.

Todellisuudessa me jo tiedämme, että lisäarvo on pelkästään seuraus siitä arvomuutoksesta, joka v:ssä, työvoimaksi muutetussa pääoman osassa, tapahtuu, että siis $v + m = v + \Delta v$. jossa Δv esittää v:n lisäystä. Mutta todellista arvomuutosta ja sitä suhdetta, jossa arvo muuttuu, hämmentää se, että vaihtelevan osan kasvamisen takia myöskin liikkeeseen pantu kokonaispääoma kasvaa. Se oli 500 ja se tulee 590:ksi. Prosessin puhdas erittely vaatii siis, että se osa tuotteen arvosta, jossa pysyvä pääoma ainoastaan uudelleen ilmenee, jätetään kokonaan huomioonottamatta, siis pysyvä pääoma c asetetaan = 0, ja siten käytetään matemaattista lakia, jossa esiintyy vaihtelevia ja

^{26a)} „Jos laskemme mukaan sen kiinteän pääoman arvon, jota on käytetty osana ennakkosuorituksessa, täytyy meidän vuoden lopussa laskea jällellä oleva arvo tästä pääomasta vuosituloihin. (Maltus, Principles of Political Economy, 2 pain. Lontoo, 1836, s. 269.)

pysyviä suureita ja jossa pysyvät suureet ovat yhteydessä vaihtelevien kanssa ainoastaan yhteen- tahi vähennyslaskun kautta.

Toinen vaikeus johtuu vaihtelevan pääoman alkuperäisestä muodosta. Niinpä yllä olevassa esimerkissä on $C' = 410$ puntaa pysyvää pääomaa $+ 90$ punt. vaihtelevaa pääomaa $+ 90$ punt. lisäarvoa. Mutta 90 punt. on määrätty, siis pysyvä suure, ja sentähden näyttää luonnottomalta käsitellä sitä vaihtelevana suureena. Mutta 90 punt. vaihtelevaa pääomaa on tässä todellisuudessa ainoastaan sen prosessin symboli, jonka tämä arvo läpikäy. Työvoimaa ostettaessa ennakolta suoritettu pääoman osa on määrätty paljous esineellistettyä työtä, siis pysyvä arvosuure, samoin kuin ostetun työvoiman arvo. Mutta itse tuotantoprosessissa tulee ennakolta suoritettuna 90 punnan sijaan toimiva työvoima, kuolleen työn sijaan elävä, lepäävän suureen sijaan liikkuva, pysyvän sijaan vaihteleva. Tuloksena on v:n uusiminen ynnä siihen tullut lisäys. Kapitalistisen tuotannon kannalta on koko tämä kehitys työvoimaksi muutetun, alkuaan pysyvän arvon itseliikuntaa. Prosessi ja sen tulos pidetään sen ansiona. Jos siis kaava 90 punt. vaihtelevaa pääomaa eli itseään lisäävää arvoa tuntuu ristiriitaiselta, niin ilmaisee se vain kapitalistisen tuotannon sisäistä ristiriitaa.

Pysyvän pääoman asettaminen $= 0$ ihmetyttää ensi silmäyksellä. Kuitenkin tehdään niin alati jokapäiväisessä elämässä. Jos joku esim. tahtoo laskea Englannin voiton puuvillateollisuudesta, niin vähentää hän ennen kaikkea Yhdysvaltoihin, Intiaan, Egyptiin j. n. e. maksetun puuvillanhinnan; s. o. hän asettaa tuote-arvossa vain uudelleen esiintyvän pääoma-arvon $= 0$.

Tosin ei ainoastaan lisäarvon suhteella siihen pääoman osaan, josta se välittömästi johtuu ja jonka arvonmuutosta se esittää, vaan myöskin sen suhteella liikkeeseen pantuun kokonaispääomaan on suuri taloudellinen merkityksensä. Me käsittelemme sentähden tätä suhdetta perinpohjin kolmannessa kirjassa. Jotta osa pääomasta muuttamalla se työvoimaksi lisääntyisi arvoltaan, täytyy pääoman toisen osan tulla muutetuksi tuotantovälineiksi. Jotta vaihteleva pääoma toimisi, täytyy pysyvää pääomaa panna liikkeeseen vastaavissa suhteissa aina työprosessin määrätyn teknillisen luonteen mukaan. Mutta se seikka, että kemiallista prosessia varten tarvitaan lasipulloja ja muita astioita, ei estä, että analyysissa lasipullo jätetään huomioonottamatta. Mikäli arvonluomista ja arvonmuutosta käsitellään itsekseen, s. o. muusta riippumatta, antavat tuotantovälineet, nämä pysyvän pääoman aineelliset muodot, ainoastaan aineen, johon juokseva, arvoa muodostava voima kiinnittyy. Tämän aineen laatu on sentähden myöskin yhdentekevä, olkoonpa se puuvillaa tahi rautaa. Myös-

kään tämän aineen arvolla ei ole väliä. Sitä täytyy vain olla niin riittävästi olemassa, että se voi imeä itseensä tuotantoprosessin aikana käytettävän työmäärän. Kun tämä määrä vain on olemassa, saa sen arvo nousta tahi laskea tahi saa se olla arvonkin, niinkuin on laita maan ja meren; arvonluomisen ja arvonmuutoksen prosessia ei se liikuta.²⁷⁾

Me asetamme siis aluksi pysyvän pääomanosan = 0. Liikkeen pantu pääoma yksinkertaistuu siten $c + v$:sta v :ksi, ja tuote-arvo $(c + v) + m$ arvotuotteeksi $v + m$. Jos arvotuote = 180 punt., joka esittää koko tuotantoprosessin aikana käytettävää työtä, niin on meidän vähennettävä vaihtelevan pääoman arvo 90 punt. saadaksemme lisäarvon 90 punt. Luku 90 punt. = m ilmaisee tässä tuotetun lisäarvon absoluuttisen suuruuden. Mutta sen suhteellisen suuruuden, siis sen suhteen, jossa vaihteleva pääoma on lisännyt arvoaan, määrää ilmeisesti lisäarvon suhde vaihtelevaan pääomaan, suhde joka ilmaistaan $\frac{m}{v}$. Yllä olevassa esi-

merkissä siis $90/90 = 100\%$. Tätä vaihtelevan pääoman suhteellista arvonlisäystä eli lisäarvon suhteellista suuruutta nimittän minä *l i s ä a r v o n s u h d e l u v u k s i* (Rate des Mehrwerths).²⁸⁾

Olemme nähneet, että työmies työprosessin yhden jakson aikana tuottaa ainoastaan työvoimansa arvon, s. o. välttämättömien elintarpeittensa arvon. Kun hän tuottaa yhteiskunnalliseen työnjakoon perustuvan tilan vallitessa, ei hän tuota elintarpeitaan välittömästi, vaan jonkun erikoisen tavaran, esim. langan, muodossa arvon, joka on yhtä suuri kuin hänen elintarpeittensa arvo eli raha, jolla hän ne ostaa. Se työpäivän osa, jonka hän tätä varten kuluttaa, on suurempi tahi pienempi, aina hänen keskimäärin päivässä tarvitsemiensa elintarpeiden arvon mukaan, siis aina niiden tuottamiseen vaaditun keskimääräisen päivittäisen työajan mukaan. Jos hänen päivittäisten elintarpeittensa arvo edustaa keskimäärin 6 esineellistettyä työtuntia, niin täytyy työmiehen työskennellä keskimäärin 6 tuntia päivässä tuottaakseen mainitun arvon. Jollei hän työskentelisi kapitalistia, vaan itsenäisesti itseään varten, täytyisi hänen, olosuhteiden muutoin pysyessä samanlaisina kuten aikaisemminkin, tehdä

²⁷⁾ Muist. 2 painokseen. On itsestään selvää, niinkuin Lucretius sanoo, „nil posse creari de nihilo“. Tyhjistä ei tule mitään. „Arvonluominen“ on työvoiman muttumista työksi. Omasta puolestaan on työvoima ennen kaikkea ihmisen elimistöksi muuttunutta luonnonainetta.

²⁸⁾ Samaan tapaan kuin englantilainen käyttää sanoja „voiton suhdeluku“, „koron suhdeluku“ j. u. e. III kirjasta näemme, että voiton suhdelukua on helppo ymmärtää, kun tuntee lisäarvon lait. Päinvastaista tietä käymällä ei ymmärrä kumpaakaan.

työtä sama osa päivästä tuottaakseen työvoimansa arvon ja saadakseen siten omaksi ylläpidokseen eli alituisiksi itsensä uudistamiseksi tarvittavat elintarpeet. Mutta kun hän sinä työpäivän osana, jona hän tuottaa työvoimansa päivärvon, esim. 3 sh., tuottaa vain kapitalistin jo maksaman^{28a)} työvoimansa arvon vastikkeeseen, siis tällä uutena luodulla arvolla ainoastaan korvaa ennakolta suoritetun vaihtelevan pääoma-arvon, ilmenee tämä arvon tuottaminen vain sen uudistamisena, reproduktioonina. Sitä työpäivän osaa, jona tämä reproduktioonin tapahtuu, nimitän minä siis välttämättömäksi työajaksi, sen kuluessa käytettyä työtä välttämättömäksi työksi.²⁹⁾ Se on työmiehelle välttämätön sentähden, että se on riippumaton hänen työnsä yhteiskunnallisesta muodosta. Se on välttämätön pääomalle ja sen maailmalle sentähden, että työmiehen alituinen olemassaolo on sen perusta.

Työprosessin toinen jakso, jonka työmies raataa yli välttämättömän työn rajojen, vaatii häneltä kyllä työtä, työvoiman käyttämistä, mutta se ei muodosta hänelle mitään arvoa. Se synnyttää lisäarvon, joka kapitalistille hymyilee tyhjältä luodun koko viehättäväisyydellä. Tätä työpäivän osaa nimitän minä lisätyöajaksi (Surplusarbeitszeit) ja siinä käytettyä työtä lisätyöksi (surplus labour). Yhtä tärkeää kuin on arvon käsittämiseksi yleensä käsittää se pelkäksi työajan juoksettumiseksi, pelkästään esineellistetyksi työksi, yhtä tärkeää on lisäarvon käsittämiseksi käsittää se pelkästään lisätyöajan juoksettumiseksi, pelkäksi esineellistetyksi lisätyöksi. Ainoastaan se muoto, jossa tämä lisätyö puristetaan sen välittömältä tuottajalta, työmieheltä, erottaa toisistaan taloudelliset yhteiskuntamuodostumat, esim. yhteiskunnan, jossa orjuus on vallalla, palkkatyön yhteiskunnasta.³⁰⁾

^{28a)} [Muist. 3 painokseen. Tekijä käyttää tässä tavanmukaista kansantaloustieteellistä kieltä. Muistamme s. 132 todistetun, että todellisuudessa ei kapitalisti tee työläiselle „ennakkosuoritusta“, vaan työläisen kapitalistille. — F. E.]

²⁹⁾ Olemme tähän saakka tässä teoksessa käyttäneet sanoja „välttämätön työaika“ työajasta, joka on yleensä yhteiskunnallisesti välttämätön tavaran tuottamiseen. Käytämme sitä täst’edes myöskin työajasta, joka on välttämätön erikoistavaran työvoiman tuottamiseen. Samojen teknillisten oppisanojen käyttäminen eri merkityksessä on arveluttavaa, mutta sitä ei voida kokonaan välttää missään tieteessä. Verrattakoon esim. korkeampaa ja alempaa matematiikkaa.

³⁰⁾ Tosi Gottsched’ilaisella nerokkuudella on herra Wilhelm Thucydides Roscher keksinyt, että kun lisäarvon eli lisätuotteen muodostuminen ja siihen liittyvä kasaantuminen nykyisin johtuu kapitalistin „säästäväisyydestä“, josta hän „esim. vaatii korkoa“, sitä vastoin „alimmilla sivistyksen asteilla... vahvemmat pakottavat heikompia säästämään“. (m. t. s. 78.) Työn säästämiseenkö? Vaiko olemassa olevien liikatuottei-

Koska vaihtuvan pääoman arvo on yhtä kuin sillä ostetun työvoiman arvo, koska tämän työvoiman arvo määrää työpäivän välttämättömän osan, mutta työpäivän jälellä oleva osa puolestaan määrää lisäarvon, niin on kaikesta tästä seurauksena: lisäarvo suhtautuu vaihtelevaan pääomaan samoin kuin lisätyö välttämättömään, eli lisäarvon suhdeluku $\frac{m}{v} = \frac{\text{lisätyö}}{\text{välttämätön työ}}$. Tämän yhtälön molemmat jäsenet ilmaisevat samaa suhdetta eri muodoissa, toinen esineellistetyn, toinen juoksevan työn muodossa.

Lisäarvon suhdeluku ilmaisee siis tarkalleen pääoman harjoittaman työvoiman, eli kapitalismin harjoittaman työmiehen riistämisen astemäärää.^{30a)}

Olettamuksemme mukaan oli tuotteen arvo $= \frac{c}{410}$ punt. $+ \frac{v}{90}$

punt. $+ \frac{m}{90}$, liikkeeseen pantu pääoma = 500 punt. Kun lisäarvo = 90 ja ennakkopääoma = 500, voisi tavallista laskutapaa käyttämällä saada tulokseksi, että lisäarvon suhdeluku (joka sekotetaan voiton suhdeluvun kanssa) = 18 %, suhdeluku, jonka alhaisuuden pitäisi liikuttaa herra Carey'ta ja muita yhteiskunnallisen sopusoinnun toittotajia. Todellisuudessa ei lisäarvon suhdeluku kuitenkaan ole $= \frac{m}{C}$ eli $\frac{m}{c+v}$, vaan $= \frac{m}{v}$, siis ei $\frac{90}{500}$, vaan $\frac{90}{90} = 100\%$, enemmän kuin viisi kertaa suurempi näennäistä käyttöastetta. Vaikka me nyt emme käsillä olevassa tapauksessa tunnekaan työpäivän absoluuttista suuruutta, emme myöskään työprosessin jaksoja (päivää, viikkoa j. n. e.), emmekä vihdoin myöskään työläisten lukumäärää, jotka vaihteleva pääoma 90 puntaa yhtäaikaa panee liikkeelle, osottaa meille kuitenkin

den säästämiseen? Todellisen tietämättömyyden ohella pakottaa Roscher'ia ja kumppaneita arvon ja lisäarvon tunnollisen erittelyn ja siitä mahdollisesti johtuvien ikävien järjestyksenvastaisten tulosten apologeettinen pelko väärin liittämään lisäarvon syntymisperusteihin ne enemmän tahi vähemmän hyväksyttävät puolustelut, joita kapitalistilla on olevien lisäarvojen omaksumiselle.

^{30a)} Muist. 2 painokseen. Vaikka lisäarvon suhdeluku tarkkaan ilmaisee työvoiman käyttöasteen, ei se kuitenkaan ilmaise käytön absoluuttista suuruutta. Esim. jos välttämätön työ on 5 tuntia ja lisätyö on 5 tuntia, on käyttöaste 100 %. Käytön suuruus on tässä mitattu 5 tunnilla. Jos sitä vastoin välttämätön työ on 6 tuntia ja lisätyö 6 tuntia, niin jää käyttöaste 100 % muuttumattomaksi, käytön suuruuden kasvaessa 20 %, 5:stä 6:teen tuntiin.

lisäarvon suhdeluku $\frac{m}{v}$, se kun voidaan kääntää suhteeksi lisätyö

välttämätön työ, tarkoin työpäivän kahden osan suhdetta toisiinsa. Se on 100 0/0. Siis työskenteli työmies toisen puolen päivää itselleen ja toisen puolen kapitalistille.

Menettelytapa lisäarvon suhdelukua laskettaessa on siis lyhyesti sanoen seuraava: otamme tuotearvon kokonaan ja asetamme siinä ainoastaan jälleenilmaantuvan pysyvän pääomaarvon = 0. Jälle jäävä arvosumma on ainoa tavaran muodostamisprosessissa todella synnytetty arvotuote. Jos lisäarvo on tietty, niin vähennämme sen tästä arvotuotteesta saadaksemme vaihtelevan pääoman. Jos viimeksi mainittu on tietty ja me etsimme lisäarvoa, teemme päinvastoin. Jos molemmat ovat tietyt, niin on enää suoritettava vain lopputoimitus, laskettava lisäarvon suhte vaihtelevaan pääomaan, $\frac{m}{v}$.

Niin yksinkertainen kuin tämä menettelytapa onkin, tuntuu kuitenkin sopivalta muutamilla esimerkeillä totuttaa lukijaa sen pohjana olevaan ja hänelle outoon katsantotapaan.

Esiksikin otamme esimerkin kehräämöstä, jossa on 10,000 kehrää, ja jossa kehrätään 32:n numeron lankaa amerikkalaisesta puuvillasta ja tuotetaan 1 naula lankaa viikossa kehrää kohti. Jätteitä jää 6 0/0. Siis valmistetaan 10,600 naulaa puuvillaa viikossa 10,000 naulaksi lankaa ja 600 naulaksi jätteitä. Huhtikuussa 1871 maksaa tämä puuvilla $7\frac{3}{4}$ d. naulalta, siis 10,600 naulalta pyöreissä luvuissa 342 punt. Mainitut 10,000 kehrää, niihin laskettuna valmistuskone (Vorspinnmaschine) ja höyrykone, maksavat 1 punt. kehrää kohden, siis 10,000 punt. Ne kuluvat vuodessa 10 0/0 = 1,000 punt., eli viikossa 20 punt. Tehdasrakennuksen vuokra on 300 punt. eli 6 punt. viikolta. Hiilet (4 naulaa tunnissa hevosvoimaa kohden, 100 hevosvoimalta [indikaattori], ja 60 tunnilta viikossa, siihen laskettuna rakennuksen lämmitys) 11 tonnia viikossa, à 8 sh. 6 d. tonni, maksavat pyöreissä luvuissa $4\frac{1}{2}$ punt. viikossa, kaasu 1 punt. viikossa, öljy $4\frac{1}{2}$ punt. viikossa, siis kaikki apuaineet 10 punt. viikossa. Siis pysyvä arvonsa on 378 punt. viikossa. Työpalkka on 52 punt. viikossa. Pysyvä ja vaihteleva pääoma yhteensä on siis $378 + 52 = 430$ punt. viikossa.

Langan hinta on $12\frac{1}{4}$ d. naulalta, siis 10,000 naulalta 510 punt. Saadaksemme lisäarvon, tulee meidän tuotteen kokonaisarvosta 510 punt. vähentää käytetty pysyvä ja vaihteleva pääoma, 430 punt. Saamme silloin lisäarvoksi 80 punt. Asetamme pysy-

vän arvonosan 378 punt. = 0, se kun ei vaikuta viikottaiseen arvonmuodostumiseen. Sitä ei uutena tuoteta, vaan ainoastaan välitetään. Silloin jää viikottaiseksi arvotuotteeksi 132 punt. eli 52 punt. vaihtelevaa pääomaa + 80 punt. lisäarvoa. Lisäarvon suhdeluku siis = $\frac{80}{52} = 153 \frac{11}{13} \%$. Työpäivän ollessa keskimäärin 10 tuntinen, tulee tästä: välttämätön työ = $3 \frac{31}{33}$ tuntia ja lisä-työ $6 \frac{2}{33}$ tuntia.³¹⁾

Jacob esittää vuodelta 1815 seuraavan laskelman, jossa oletetaan vehnähinta 80 sh:ksi kvarterilta (engl. nelikolta) ja keski-sadoksi 32 bushelia acrelta, niin että acre tuottaa 11 punt. Laskelma on sangen puutteellinen sentähden, että sen eriä on ennakolta keskenään tasoitettu, mutta meidän tarkoitukseemme se kyllä tässä riittää.

Arvon tuotanto acrelta.

Siementä (vehnää) 1 punt. 9 sh.	Kymmenyksiä, veroja 1 punt. 1 sh.
Lannoitusainetta 2 punt. 10 sh.	Vuokraa 1 punt. 8 sh.
Työpalkka 3 punt. 10 sh.	Vuokraajan voitto ja korko 1 punt. 2 sh.
Yhteensä 7 punt. 9 sh.	Yhteensä 3 punt. 11 sh.

Lisäarvo, aina sillä edellytyksellä, että tuotteen hinta = sen arvo, jakaantuu tässä eri otsakkeille, voittoon, korkoon, kymmenyksiin y. m. Nämä otsakkeet ovat meille yhdentekevät. Me laskemme ne yhteen ja saamme 3 punnan 11 sh:n lisäarvon. 3 punt. 19 sh. siemenestä ja lannoitusaineesta asetamme me, koska ne ovat pysyvää pääomaa, yhtä suureksi kuin nolla. Jällelle jää vaihteleva ennakkopääoma, 3 punt. 10 sh., jonka sijalle on tuotettu uusi arvo 3 punt. 10 sh. + 3 punt. 11 sh. Siis on $\frac{m}{v} = \frac{3 \text{ punt. } 11 \text{ sh.}}{3 \text{ punt. } 10 \text{ sh.}}$, enemmän kuin 100 %. Työmies käyttää enemmän kuin puolet työpäivästään tuottaakseen lisäarvon, jonka eri henkilöt eri tekosyillä jakavat keskenään.^{31a)}

³¹⁾ Muist. 2 painokseen. Ensimmäisessä painoksessa oleva esimerkki kehräämöstä vuodelta 1860 sisälsi muutamia asiallisia erehdyksiä. Tekstissä olevat kauttaaltaan tarkat numerot on minulle antanut eräs Manchester'in tehtailija. — Huomattava on, että Englannissa vanha hevovoima laskettiin sylinterin läpileikkauksen mukaan, uusi lasketaan todellisen voiman mukaan, jonka indikaattori osottaa.

^{31a)} Esitetyt laskut ovat ainoastaan asiaa valaisemassa. Niissä nimitään edellytetään, että hinnat = arvot. Tulemme kirjassa III näkemään, että tämä yhtäläiseksi asettaminen ei näin yksinkertaisella tavalla käy päinsä edes keskihintojen suhteen.

2. Tuotteen arvon esittäminen tuotteen suhteellisissa osissa.

Palatkaamme nyt esimerkkiin, joka meille osotti, kuinka kapitalisti tekee rahasta pääomaa. Hänen kehrääjänsä välttämätön työ oli 6 tuntia, lisätyö samoin, työvoiman käyttöaste siis 100 %.

Kaksitoistatuntisen työpäivän tuote on 20 naulaa lankaa, jonka arvo on 30 sh. Kokonaista $\frac{8}{10}$ langan arvosta (24 sh.) on kulutettujen tuotantovälineiden (20 naulaa puuvillaa 20 sh., kehrä y. m. 4 sh.) ainoastaan uudestaan esiintyvää arvoa eli on pysyvää pääomaa. Muut $\frac{2}{10}$ ovat kehruuprosessin aikana syntyntä uutta arvoa 6 sh., joista toinen puoli korvaa työvoiman liikkeeseen sijoitetun päiväarvon eli vaihtelevan pääoman, ja toinen puoli synnyttää 3 sh:n lisäarvon. 20 lankanaulan kokonaisarvo on siis kokoonpantu seuraavasti:

$$\text{langan arvo } 30 \text{ sh.} = \overset{c}{\underbrace{24 \text{ sh.}}} + \overset{v}{\underbrace{3 \text{ sh.}}} + \overset{m}{\underbrace{3 \text{ sh.}}}$$

Kun tämä kokonaisarvo esiintyy 20 lankanaulan kokonaistuotteessa, täytyy myöskin eri arvonalkheet voida esittää tuotteen suhteellisissa osissa.

Jos 30 sh:n lanka-arvo on 20 naulassa lankaa, niin on $\frac{8}{10}$ tästä arvosta, eli sen pysyvä osa 24 sh., $\frac{8}{10}$:ssa tuotetta eli 16 naulassa lankaa. $13\frac{1}{3}$ naulaa siitä esittää raaka-aineen arvoa, kehrättyä puuvillaa à 20 sh., ja $2\frac{2}{3}$ naulaa kulutettujen apuainesten ja työvälineiden, kehrän y. m. arvoa 4 sh.

$13\frac{1}{3}$ naulaa lankaa esittää siis kaikkea kokonaistuotteessa 20 naulaa lankaa kehrättyä puuvillaa, kokonaistuotteen raakaainetta, mutta ei myöskään mitään muuta. Niihin tosin sisältyy ainoastaan $13\frac{1}{3}$ naulaa puuvillaa, jonka arvo on $13\frac{1}{3}$ sh., mutta niiden lisääntynyt arvo $6\frac{2}{3}$ sh. muodostaa vastikkeen jällellä oleviin $6\frac{2}{3}$ naulaan lankaa kehrätylle puuvillalle. On ikäänkuin olisi viimeainituista villa revitty pois ja kokonaistuotteen kaikki villa koottu $13\frac{1}{3}$ naulaan lankaa. Sitä vastoin ei niissä nyt ole yhtään atoomia käytettyjen apuaineiden ja työvälineiden arvoa, eikä kehruuprosessissa luotua uutta arvoa.

Niinikään esittävät jällellä olevat $2\frac{2}{3}$ naulaa lankaa, joissa pysyvän pääoman jäännös (= 4 sh.) piilee, yksinomaan kokonaistuotteen, 20 lankanaulan, tuottamiseen käytettyjen apuaineiden ja työvälineiden arvoa.

$\frac{8}{10}$ tuotteesta eli 16 naulaa lankaa, vaikkakin ne ovat aineellisia, ovat ne käyttöarvona, lankana, yhtä hyvin kehruutyön tulos kuin muutkin tuotteen osat, eivätkä ne tässä yhteydessä

siis sisällä ensinkään kehruutyötä, itse kehruuprosessin aikana itseensä imemäänsä työtä. Näyttää kuin olisivat ne kehräämättä muuttuneet langaksi ja kuin olisi niiden lanka-asu pelkkää valhetta ja petosta. Ja tosiaankin, kun kapitalisti myy ne 24 sh:sta ja sillä ostaa takaisin tuotantovälineensä, osottautuu, että 16 naulaa lankaa on — ainoastaan valepukuista puuvillaa, kehrää, hiiltä j. n. e.

Jällelle jäävät $\frac{2}{10}$ tuotteesta eli 4 naulaa lankaa eivät taasen nyt esitä muuta kuin kaksitoistatuntisessa kehruuprosessissa tuotettua uutta arvoa 6 sh. Mitä niissä on piillyt käytettyjen raaka-aineiden ja työvälineiden arvoa, on niistä jo pois imetty ja liitetty yllämainittuihin 16 naulaan lankaa. 20 naulassa lankaa aineellistutettu kehruutyö on keskitetty $\frac{2}{10}$ tuotetta. On kuin olisi kehrääjä kehrännyt 4 naulaa lankaa ilmassa, tahi puuvillasta ja kehrillä, jotka, ollen ihmistyön avutta luonnostaan olemassa, eivät lisää tuotteen arvoa.

4 naulasta lankaa, jossa siten päivittäisen kehruuprosessin koko arvotuote asuu, esittää toinen puolisko vain käytetyn työvoiman korvausarvoa, siis vaihtuvaa pääomaa 3 sh., toiset 2 naulaa lankaa vain lisää arvoa 3 sh.

Kun kehrääjän 12 työtuntia esineellistyy 6 sh:ssä, on 30 sh. arvossa lankaa esineellistynyt 60 työtuntia. Ne ovat 20 naulassa lankaa, joista $\frac{8}{10}$ eli 16 naulaa on 48 ennen kehruuprosessia tehdyn työtunnin, nimittäin langan tuotantovälineissä esineellistetyn työn valmistama tulos, $\frac{2}{10}$ eli 4 naulaa sitä vastoin itse kehruuprosessissa käytetyn 12 työtunnin tulos.

Aikaisemmin näimme, että langan arvo on yhtä kuin sen tuottamisessa synnytetyn uuden arvon ynnä sen tuotantovälineissä jo ennakolta olevien arvojen summa. Nyt on käynyt selville, kuinka tuotearvon toiminnaltaan ja käsitteiltään erilaiset tekijät voidaan esittää itse tuotteen suhteellisissa osissa.

Tuotteen — tuotantoprosessin tuloksen — jakautuminen tuotemäärään, joka esittää ainoastaan tuotantovälineihin sisältyvää työtä eli pysyvää pääoman osaa, toiseen määrään, joka esittää ainoastaan tuotantoprosessissa lisättyä välttämätöntä työtä eli vaihtelevaa pääoman osaa, ja vihdoin tuotemäärään, joka esittää ainoastaan samassa prosessissa lisäksi tullutta lisätyötä eli lisäarvoa, on yhtä yksinkertainen kuin tärkeä seikka, niinkuin sen myöhempi sovelluttaminen monimutkaisiin ja vielä ratkaisemattomiin problemeihin on osottava.

Me tarkastelimme äsken kokonaistuotetta kaksitoistatuntisen työpäivän valmiina tuloksena. Mutta me voimme seurata sitä myöskin sen syntymisprosessissa ja kuitenkin esittää osatuotteet toiminnaltaan erilaisina tuotteen osina.

Kehräjä tuottaa 12 tunnissa 20 naulaa lankaa, siis yhdessä tunnissa $1\frac{2}{3}$ ja 8 tunnissa $13\frac{1}{3}$ naulaa, siis osatuotteen, jonka arvo on yhtä suuri kuin sen puuvillan kokonaisarvo, joka koko työpäivän kuluessa kehrätään. Samalla tapaa on seuraavan tunnin ja 36 minuutin osatuote $= 2\frac{2}{3}$ naulaa lankaa ja esittää siis 12 työtuntina kulutettujen työvälineiden arvoa. Samoin tuottaa kehräjä seuraavana tuntina ja 12 minuuttina 2 naulaa lankaa $= 3$ sh., tuotteen arvon, joka on yhtä kuin koko se arvotuote, jonka hän 6 välttämättömässä työtunnissa luo. Vihdoin hän tuottaa jällellä olevassa $\frac{6}{5}$ tunnissa niinkään 2 naulaa lankaa, jonka arvo on yhtä kuin hänen puolipäiväisen lisätyönsä synnyttämä lisäarvo. Tällaista laskemistapaa käyttää englantilainen tehtailija kotitarpeikseen ja sanoo hän esim., että hän 8 ensimmäisenä tuntina eli $\frac{2}{3}$ työpäivästä ansaitsee puuvillansa j. n. e. Me näemme, että kaava on oikea, todellisuudessa ensimmäinen kaava ainoastaan, jos se muutetaan paikasta, jossa tuotteen osat ovat valmiina toistensa vieressä, ajaksi jossa ne seuraavat toinen toistaan. Mutta kaavasta voi myös johtua hyvin typeriä mielipiteitä, etenkin niiden päässä, joille käytännössä on yhtä paljon etua arvonlisäysprosessista kuin heille on etua sen väärinymmärtämisestä teoriassa. Niinpä voidaan kuvitella, että kehräjäamme esim. työpäivänsä 8 ensimmäisenä tuntina tuottaa eli korvaa puuvillan arvon, seuraavana tuntina ja 36 minuuttina kuluneiden työvälineiden arvon, seuraavana tuntina ja 12 minuuttina työpalkan arvon, ja omistaa ainoastaan kuuluisan „viimeisen tunnin“ tehtailijalle, lisäarvon tuottamiselle. Kehräjän tiliin pannaan siten kaksoisihme: tuottaa puuvilla, kehrä, höyrykone, hiili, öljy y. m. samassa silmänräpäyksessä kuin hän niillä kehrää, ja tehdä yhdestä työpäivästä, jolla on määrätty voimakkuuden aste, viisi sellaista päivää. Kysymyksessä olevassa tapauksessa nimittäin vaatii raaka-aineen ja työvälineiden tuottaminen 4 kaksitoistatuntista työpäivää ja niiden muuttaminen langaksi vielä yhden kaksitoistatuntisen työpäivän. Että saaliinhimo uskoo sellaisiin ihmeisiin eikä koskaan jää vaille rikkiviisasta sykofanttia,*) joka ne todistaa, osottaa seuraava historiallisen kuuluisuuden saavuttanut esimerkki.

*) Sykofantiksi sanottiin Kreikassa alkuaan sellaista henkilöä, joka antoi toisen ilmi luvattomasta viikunain maastaviennistä. Myöhemmin kutsuttiin tällä nimellä niitä, jotka kirstääkseen rahaa rikkailta, antoivat heidät ilmi rikoksista, joita he eivät olleet tehneet. Siltä kehittyi merkitys väärä ilmiäntaja, väärä syyttäjä. Suom.

3. Senior'in „viimeinen tunti“.

Eräänä kauniina aamuna vuonna 1836 kutsuttiin kansantaloustieteellisistä tutkimuksistaan ja kauniista tyylistään kuuluisa Nassau W. Senior, tavallaan englantilaisten taloustieteilijöiden Claren,**) Oxfordista Manchesteriin oppimaan täällä kansantaloustiedettä sen sijaan että opettaisi sitä Oxfordissa. Tehtailijat valitsivat hänet nyrkkitaistelijakseen äsken julaistua Factory Act'ia (tehdaslakia) ja vielä pitemmälle pyrkivää kymmenen tunnin agitatioonia vastaan. Tavallisella käytöllisellä tarkkanäköisyydellään olivat he älynneet, että herra professori „wanted a good deal of finishing“ (kaipasi viimeistelyä). He kutsuivat hänet sen tähden Manchesteriin. Herra professori puolestaan muovaili Manchesterin tehtailijoilta kuulemansa luennon kirjaseksi: „Letters on the Factory Act, as it affects the cotton manufacture. London 1837“ (Kirjeitä tehdaslaista, mikäli se koskee puuvillateollisuutta). Siinä saa lukea m. m. seuraavan ylösrakentavan palasen:

„Voimassa olevan lain mukaan ei mikään tehdas, joka käyttää työssä 18 vuotta nuorempia henkilöitä, voi olla käynnissä 11 $\frac{1}{2}$ tuntia kauvempaa päivässä, s. o. 12 tuntia 5 ensimmäisenä päivänä ja 9 tuntia lauantaina. Seuraava analyysi (!) näyttää nyt, että sellaisessa tehtaassa koko puhdas voitto johtuu viimeisestä tunnista. Oletan, että tehtailija kiinnittää 100,000 punt.: 80,000 punt. tehdasrakennukseen ja koneihin, 20,000 raaka-aineseen ja työpalkkaan. Tehtaan vuotuinen tavaravaihto, edellytettynä, että pääoma vaihtuu kerran vuodessa, ja että kokonais-(brutto-)voitto on 15 % nousee 115,000:n punnan arvoon... Näistä 115,000 punnasta tuottaa jokainen 23:sta puolesta työtunnista päivässä $\frac{5}{115}$ eli $\frac{1}{23}$. Niistä $\frac{23}{23}$, jotka muodostavat koko 115,000 punnan summan, $\frac{20}{23}$, s. o. 100,000 punt. 115,000:sta, ainoastaan korvaa pääoman; $\frac{1}{23}$ eli 5,000 punt. 15,000 punnan bruttovoitosta (!) korvaa tehtaan ja koneiston kulumista. Jälle jäävät $\frac{2}{23}$, se on jokaisen päivän molemmat viimeiset puolitunnit tuottavat puhtaan voiton 10 %. Jos siis hintojen pysyessä entisellään tehdas saisi työskennellä 13 tuntia 11 $\frac{1}{2}$ asemasta, niin tulisi, jos noin 2,600 punt. pantaisiin lisäksi kiertävään pääomaan, puhdas voitto enemmän kuin kaksinkertaiseksi. Jos toiselta puolen työtuntien lukua supistettaisiin 1 tunnilla päivässä, häviäisi puhdas voitto; jos supistus olisi 1 $\frac{1}{2}$ tuntia, häviäisi myöskin kokonaisvoitto.“³²⁾

***) Claren oli saksalaisen kirjailijan Karl Gottlob Samuel Heun'in salanimi (* 1771, † 1854). — Suom.

³²⁾ Senior m. t. s. 12, 13. Me emme puutu tarkoituksellemme yhden- tekeviin merkillisyyksiin, esim. väitteeseen, että tehtailijat laskevat kor-

Ja tuota nimittää herra professori „analyysiksi“! Jos hän uskoi tehtailijain ruikutusta, että työmies tuhlaasi suurimman osan päivästä rakennusten, koneiden, puuvillan, hiilen y. m. tuottamiseen, siis arvon uudistamiseen tahi korvaamiseen, niin oli kaikki analyysi tarpeeton. Hän olisi voinut yksinkertaisesti vastata: Hyvät herrat! Jos te teetätte työtä 10 tuntia $11\frac{1}{2}$ sijasta, vähenee olosuhteiden muutoin entisellään pysyessä puuvillan, koneiston y. m. kulumisen $1\frac{1}{2}$ tunnilla päivässä. Te voitatte siis aivan yhtä paljon kuin menetätte. Teidän työmiehenne tuhlaavat vastaisuudessa $1\frac{1}{2}$ tuntia vähemmän liikkeeseen sijoitetun pääoma-arvon uudistamiseen tahi korvaamiseen. Jollei hän uskoisi heidän sanaansa, vaan pitäisi asiantuntijana tarpeellisena eritellä asiaa, niin täytyisi hänen ennen kaikkea sellaisessa kysymyksessä, joka koskee yksinomaan puhtaan voiton suhdetta työpäivän pituuteen, pyytää, etteivät herrat tehtailijat sekoittaisi keskenään koneistoa ja tehdasrakennuksia, raaka-ainetta ja työtä, vaan suosiollisesti asettaisivat toiselle puolelle tehdasrakennuksiin, koneistoon, raaka-aineeseen y. m. s. sisältyvän pysyvän pääoman ja toiselle työpalkkoihin sijoitetun pääoman. Jos silloin nähtäisiin, että tehtailijain laskujen mukaan työmies $\frac{2}{2}$ työtunnissa eli 1 tunnissa uusintaa eli korvaa työpalkan, niin voisi erittelijä jatkaa:

vauksen koneen kulumisesta y. m. s., siis pääoman aineosasta, voitoksi, brutto tahi netto, likaiseksi tahi puhtaaksi; emme myöskään numeroilmoitusten oikeuteen tahi vääryyteen. Että ne eivät ole enemmän arvoisia kuin niin sanottu „analyysi“, on Leonhard Horner osottanut kirjoituksessaan „A Letter to Mr. Senior j. n. e. Lond. 1837“. Leonhard Horner, tehtaita tarkastamaan asetetun komissionin jäsen v. 1833 ja tehtaantarkastaja, todellisuudessa tehdassensori vuoteen 1859, on tehnyt kuolemattomia palveluksia Englannin työväenluokalle. Paitsi katkeroituksia tehtailijoita vastaan kävi hän elinkautista sotaa ministerejä vastaan, joille oli paljoo tärkeämpää laskea tehtailijoiden „ääniä“ alahuoneessa kuin „käsiä“ työtunteja tehtaassa.

Lisäys muist. 32. Senior'in esitys on sekava puhumattakaan siitä, että sillä on väärä sisältö. Mitä hän todella tahtoi sanoa, oli seuraavaa: tehtailija pitää työssä työmiehiä $11\frac{1}{2}$ eli $23\frac{1}{2}$ tuntia päivässä. Samoin kuin yksityisessä työpäivässä on vuoden työssä $11\frac{1}{2}$ eli $23\frac{1}{2}$ tuntia (kerrottuna vuoden työpäivien lukumäärällä). Tällä edellytyksellä tuottavat nuo $23\frac{1}{2}$ työtuntia vuosituotteen 115,000 punt.; $\frac{1}{2}$ työtuntia tuottaa $\frac{1}{2} \times 115,000$ punt.; $20\frac{1}{2}$ työtuntia tuottaa $20\frac{1}{2} \times 115,000$ punt. = 100,000 punt., s. o. ne korvaavat vain liikkeeseen pannun pääoman. Jällelle jää $\frac{3}{2}$ työtuntia, jotka tuottavat $\frac{3}{2} \times 115,000$ punt. = 15,000, s. o. kokonaisvoiton. Näistä $\frac{3}{2}$ työtunnista tuottaa $\frac{1}{2}$ työtuntia $\frac{1}{2} \times 115,000$ punt. = 5,000 punt., s. o. se tuottaa vain korvauksen tehtaan ja koneiston kulumisesta. Viimeiset kaksi puolta työtuntia, s. o. viimeinen työtunti, tuottaa $\frac{2}{2} \times 115,000$ punt. = 10,000 punt., s. o. puhtaan voiton. Tekstissä muuttua Senior viimeiset $\frac{2}{2}$ tuotteesta itse työpäivän osiksi.

Teidän ilmoituksenne mukaan tuottaa työmies viimeistä edellisenä tuntina työpalkkansa ja viimeisenä teidän lisäarvonne eli puhtaan voiton. Kun hän yhtä pitkinä aikoina tuottaa yhtä suuret arvot, on viimeistä edellisen tunnin tuotteella sama arvo kuin viimeisen tunnin tuotteella. Edelleen tuottaa hän arvoa ainoastaan mikäli hän käyttää työtä ja hänen työnsä määrän mittaa hänen työaikansa. Tämä on teidän ilmoituksenne mukaan $11\frac{1}{2}$ tuntia päivässä. Osan tästä $11\frac{1}{2}$ tunnista kuluttaa hän työpalkkansa tuottamiseen eli korvaamiseen, toisen osan teidän puhtaan voittonne tuottamiseen. Muuta ei hän työpäivän kuluessa tee. Mutta kun teidän ilmoituksenne mukaan hänen työpalkkansa ja hänen tuottamansa lisäarvo ovat yhtä suuria arvoja, tuottaa hän ilmeisesti työpalkkansa $5\frac{3}{4}$ tunnissa ja teidän puhtaan voittonne toisissa $5\frac{3}{4}$ tunnissa. Kun edelleen kaksituntisen lankatuotteen arvo on yhtä suuri kuin hänen työpalkkansa ynnä teidän puhtaan voittonne arvojen summa, täytyy $11\frac{1}{2}$ työtunnin mitata tämä langan arvo, $5\frac{3}{4}$ työtunnin viimeistä edellisen tunnin tuote ja viimeisen samoin. Me tulemme nyt harmilliseen kohtaan. Siis olkaa varoillanne! Viimeisen edellinen työtunti on tavallinen työtunti samoin kuin ensimmäinenkin. Ei enempää eikä vähempää. Kuinka voi siis kehrääjä yhdessä työtunnissa tuottaa langan arvon, joka edustaa $5\frac{3}{4}$ työtuntia? Todella hän ei sellaista ihmettä teekään. Se käyttöarvo, minkä hän yhdessä työtunnissa tuottaa, on määrätty paljous lankaa. Tämän langan arvon mitana on $5\frac{3}{4}$ työtuntia, joista $4\frac{3}{4}$ ilman hänen vaikutustaan sisältyy kunakin tuntina kulutettuihin tuotantovälineihin, puuvillaan, koneistoon j. n. e., $\frac{1}{4}$ eli yhden tunnin lisää hän siihen itse. Kun siis hänen työpalkkansa tuotetaan $5\frac{3}{4}$ tunnissa ja yhden kehrutunnin lankatuote sisältää samoin $5\frac{3}{4}$ työtuntia, ei siinä ole mitään taikuutta, että hänen $5\frac{3}{4}$ kehrutuntinsa arvotuote on yhtä kuin yhden kehrutunnin tuotearvo. Mutta te olette kokonaan harhateillä, jos luulette, että hän kadottaa työpäivästään ainoankaan ajanhiukkasen puuvillan, koneiston j. n. e. arvojen uudistamiseen tahi „korvaamiseen“. Sen kautta että hänen työnsä tekee puuvillasta ja kehrästä lankaa, sen kautta että hän kehrää, siirtyy puuvillan ja kehrän arvo itsestään lankaan. Tämä johtuu hänen työnsä laadusta, ei sen määrästä. Tosin siirtää hän puuvillan arvoa y. m. lankaan tunnissa enemmän kuin $\frac{1}{2}$ tunnissa, mutta ainoastaan sentähden, että hän 1 tunnissa kehrää enemmän puuvillaa kuin $\frac{1}{2}$:ssa. Te ymmärrätte siis, että teidän lauseenne, jonka mukaan työmies viimeisen edellisenä tuntina tuottaa työpalkkansa arvon ja viimeisenä puhtaan voiton, ei merkitse muuta, kuin että hänen työpäivänsä kahden tunnin lankatuotteessa, olkootpa nämä kaksi tuntia päivän alussa tahi

lopussa, esineellistyy $11\frac{1}{2}$ työtuntia, juuri yhtä monta tuntia kuin koko hänen työpäivässään on. Ja lause, että hän ensimmäisinä $5\frac{3}{4}$ tuntina tuottaa työpalkkansa ja viimeisinä $5\frac{3}{4}$ tuntina teidän puhtaan voittonne, ei jälleen merkitse muuta kuin että te maksatte ensimmäiset $5\frac{3}{4}$ tuntia ja jätätte viimeiset $5\frac{3}{4}$ tuntia maksamatta. Minä puhun työn enkä työvoiman maksamisesta, käyttääkseni teidän siansaksaanne. Jos te, hyvät herrat, nyt vertaatte sitä työaikaan, josta te maksatte, siihen työaikaan, josta te ette maksa, niin huomaatte, että niiden välinen suhde on puoli päivää puoleen päivään, siis 100 0/0, joka todellakin on sievä prosenttimäärä. Ei ole myöskään yhtään epäilyksenalaista, että jos te annatte „käsienne“ raataa 13 tuntia $11\frac{1}{2}$ tunnin asemasta, ja koska ne teistä näyttävät yhtä samannäköiseltä, kuin kaksi munaa, liitätte nuo $1\frac{1}{2}$ ylituntia pelkästään lisätööhön, kasvava viimeksimainittu $5\frac{3}{4}$ tunnista $7\frac{1}{4}$ tunniksi, ja lisäarvon suhdeluku siis 100 0/0:sta $126\frac{2}{23}$ 0/0:iin. Sitä vastoin olette te kovin typeriä sangviinikkoja (herkkäverisiä), jos te uskotte, että se $1\frac{1}{2}$ tuntia lisäämällä nousee 100:sta 200 0/0:iin ja vielä yli 200 0/0:n, s. o. „tulee enemmän kuin kaksinkertaiseksi“. Toiselta puolen — ihmisen sydän on ihmeellinen kappale, etenkin kun ihminen kantaa sydämensä kukkarossaan — olette te aivan päättömiä pessimistejä, jos te pelkätte että koko teidän puhdas voittonne uppoaa suohon sillä, että työpäivä lyhennetään $11\frac{1}{2}$:sta $10\frac{1}{2}$:een tuntiin. Totisesti ei se ole mahdollista. Jos edellyttämme kaikkien muiden olosuhteiden pysyvän entisellään, vähenee lisätöy $5\frac{3}{4}$ tunnista $4\frac{3}{4}$ tuntiin, joka yhä edelleenkin antaa koko melkoisen lisäarvon suhdeluvun, nimittäin $82\frac{14}{23}$ 0/0. Mutta kohtalokas „viimeinen tunti“, josta te olette enemmän satuja jutelleet kuin kiliastit maailman lopusta, on pelkkää lörpötystä. Sen menetys ei tule riistämään teiltä „puhdasta voittoa“, eikä teidän työssä käyttämiltänne poika- ja tyttölapsilta heidän „sielunsa puhtautta“.^{32a)}

^{32a)} Kun Senior todisti, että tehtailijoiden puhdas voitto, Englannin puuvillateollisuuden olemassaolo, Englannin etevyys maailmanmarkkinoilla, riippuu „viimeisestä työtunnista“, todisti taasen tri Andrew Üre kaupanpäällisiksi, että tehtaassa käytettävät lapset ja nuoret henkilöt alle 18 vuoden, joita ei pidetty täyttä 12 tuntia tehtaan lämpimässä ja puhtaassa moraali-ilmassa, vaan jotka ajetaan „yhtä tuntia“ aikaisemmin kylmäkiskoiseen ja rivoon ulkomaailmaan, menettävät laiskuudessa ja rikossissa sielunsa autuuden. Jälkeen vuoden 1848 eivät tehtaantarkastajat väsy ivaamasta tehtailijoita puolivuotisissa „Reporteissaan“ „viimeisellä“, „kohtalokkaalla tunnilla“. Niinpä sanoo herra Howell tehdaskertomuksessaan 31 p:ltä toukokuuta 1855: „Jos seuraava terävä-älyinen lasku (hän käyttää Senior'in sanoja) olisi oikea, niin olisi Yhdistetyssä Kuningaskunnassa jälkeen vuoden 1850 jokainen puuvillatehdas työskennellyt tap-

Kun kerran „teidän viimeinen“ hetkenne todellakin lyö, ajatkaa silloin Oxfordin professoria. Ja nyt, paremmassa maailmassa toivon minä itselleni enemmän teidän arvoisaa kanssakäymistäne. Addio (hyvästi)! . . .³³) James Wilson, eräs kansantaloudellisista päämandariineista, puhalsi „London Econo-

piolla.“ (Reports of the Inspection of Factories for the half year ending 30 th april 1855, s. 19, 20.) Kun vuonna 1848 kymmentuntilaki hyväksyttiin parlamentissa, pakottivat tehtailijat muutamia työmiehiä maaseudulla Dorset'in ja Somerset'in kreivikuntien välillä hajallaan olevissa pellavakehräämöissä tekemään vasta-anomuksen, jossa muun muassa sanotaan: „Me anojat, jotka olemme vanhempia, uskomme, että lisättävällä vapaatunnilla ei tule olemaan muuta seurausta kuin meidän lastemme siveellinen rappeutuminen, sillä joutenolo on kaikkien paheiden alku.“ Tähän huomautetaan tehdaskertomuksessa 31 p:ltä lokakuuta 1848: „Ilma niissä pellavakehräämöissä, joissa näiden hyveellisten ja hellien vanhempien lapset työskentelevät, on niin täynnä raaka-aineen tomu- ja kuituhiekkasia, että on hyvin epämiellyttävää viettää 10 minuuttikaan kehruutuvassa, sillä sitä ei voi tehdä ilman mitä tuskallisinta tunnetta, kun silmät, korvat, sieraimet ja suu heti täyttyvät pellavantomupilvillä, joita ei pääse pakoon mihinkään. Itse työ vaatii koneiston kuumeellisen kiireen takia lakkaamatonta taidon käyttämistä ja liikettä, koskaan väsymättömän tarkkaavaisuuden kontrollin alaista; ja näyttää hiukan liian kovalta, että vanhemmat pakotetaan käyttämään omista lapsistaan sanaa „laiskotteleminen“, kun nämä lapset, lukuunottamatta syömäaikaa, ovat sidotut 10 täydeksi tunniksi sellaiseen työhön sellaisessa ilmassa . . . Nämä lapset tekevät työtä kauemmin kuin maatyömiehet lähikylissä . . . Mokoma säälimätön puhe „joutenolosta ja pabeista“ on leimattava pelkäsi lörpötykseksi ja mitä häpeämättömimmäksi tekopyhyydeksi . . . Se osa yleisöstä, joka noin 12 vuotta sitten hämmästyi sitä varmuutta, jolla aivan julkisesti ja vakavasti julistettiin pätevän arvovallan turvissa, että tehtailijoiden koko „puhdas voitto“ johtuu „viimeisestä tunnista“ työtä, ja että siis työpäivän lyhentäminen yhdellä tunnilla hävittää puhtaan voiton, tämä osa yleisöstä, sanomme me, tuskin uskoo silmiään, kun se nyt näkee, että alkuperäistä keksintöä „viimeisen tunnin“ hyvistä ominaisuuksista sittemmin on niin paljon parannettu, että se sisältää sekä „moraalin“ että „voiton“; niin että kun lasten työaika lyhennetään 10 täydeksi tunniksi, menee lasten siveellisyys menojaan beidän käyttäjiensä puhtaan voiton mukana, molemmat seurauksena tästä viimeisestä, tästä kohtalokkaasta tunnista.“ („Reports of Insp. of Fact. for 31 st October 1848“, s. 101.) Samassa tehdaskertomuksessa annetaan sitten näytteitä näiden herrojen tehtailijoiden „moraalista“ ja „kunnosta“, niistä vehkeistä, metkuista, houkutusista, uhkauksista, väärennyksistä y. m., joita he käyttivät saadakseen muutamat aivan turvattomat työlläiset allekirjoittamaan sellaisia anomuksia, esittääkseen ne sitten parlamentille muka kokonaisen teollisuudenhaaran, kokonaisten kreivikuntien anomuksina. Hyvin kuvaavaksi niin sanotun taloudellisen „tieteen“ nykyiselle kannalle jää, ettei Senior, joka myöhemmin itselleen kunniaiksi tarmokkaasti piti tehdaslainsäädännön puolta, eivätkä hänen alkuperäiset ja myöhemmät vastustajansa osanneet kumota tämän „alkuperäisen keksinnön“ vääriä johtopäätöksiä. He vetosivat todelliseen kokemukseen. Mutta „miksi“ ja „minkä tähden“, jäi salaisuudeksi.

mist'issa“ huhtikuun 15 p:nä 1848 uudestaan hälyytysmerkin Senior'in 1836 keksimän „viimeisen tunnin“ puolesta kymmentulilakia vastaan taistelllessaan.

4. Lisätuote.

Sitä tuotteen osaa ($\frac{1}{10}$ 20 naulasta lankaa eli 2 naulaa lankaa esimerkissä 2), joka esittää lisäarvoa, nimitämme me lisätuotteeksi (Mehrprodukt, surplus produce, produit net). Samoin kuin lisäarvon suhdeluvun määrää lisäarvon suhde, ei pääoman kokonaissummaan, vaan sen vaihtelevaan osaan, määrää lisätuotteen suuruuden sen suhde, ei kokonaistuotteen jäänökseen, vaan siihen tuotteen osaan, joka edustaa välttämätöntä työtä. Samoin kuin lisäarvon tuottaminen on kapitalistista tuotantoa määräävä tarkoitus, ei rikkauden määrää mittaa tuotteen absoluuttinen suuruus, vaan lisätuotteen suhteellinen suuruus.³⁴⁾

³³⁾ Kuitenkin oli herra professori saavuttanut edes jotakin käynnillään Manchester'issa! Kirjassa „Letters on the Factory Act“ riippuu koko puhdas voitto, „voitto“ ja „korke“ ja „vielä jokin muukin“ yhdestä työmiehen maksamattomasta työtunnista! Vuotta aikaisemmin Oxford'in ylioppilaiden ja sivistyneiden poroporvarien yhteiseksi hyväksi kirjoittamassaan teoksessa „Outlines of Political Economy“ oli hän vielä vastoin Ricardoa, joka määrää arvon työajalla, „keksinyt“, että voitto johtuu kapitalistin työstä ja korko hänen askeettisuudestaan, hänen „pidättyväisyydestään“. Itse juttu oli vanha, mutta sana „pidättyväisyys“ (Abstinens) uusi. Herra Roscher kääntää sen saksaksi aivan oikein sanalla „Enthaltung“. Hänen maamiehensä, Wirt'et, Schulze't ja muut Mikot ovat sen munkistaneet sanaksi „Entsagung“ (itsensä kieltäminen).

³⁴⁾ „Henkilölle, jolla on 20,000 punnan pääoma ja jonka voitto on 2,000 punt. vuodessa, olisi aivan yhdentekevä, antaisiko hänen pääomansa työtä 100 vaiko 1,000 työlläiselle, saataisiinko tuotetuista tavaroista niitä myytäessä 10,000 vaiko 20,000 punt., aina sillä edellytyksellä, ettei hänen voittonsa missään tapauksessa tulisi 2,000 punt. pienemmäksi. Eikö kansankin todellinen etu ole samanlainen? Edellyttämällä että kansan todellinen puhdas tulo, sen korot ja voitot jäävät samoiksi, ei ole vähintäkään merkitystä sillä, onko asukkaiden luku 10 vaiko 12 miljoonaa.“ (Ricardo m. t. s. 416.) Kauan ennen Ricardoa lausui lisätuote-kiihkoilija Arthur Young, muutoin löpöttelevä, arvostelukyvytön kirjailija, jonka maine on käännetyssä suhteessa hänen ansioihinsa, m. m.: „Mitä hyötyä olisi uuden-aikaisessa kuningaskunnassa kokonaisesta maakunnasta, jonka maata viljelijäivät vanhaan roomalaiseen tapaan pienet, riippumattomat talonpojat, vaikka he tekisivät sen kuinka hyvästi? Mikä muu tarkoitus sillä olisi kuin yksistään synnyttää ihmisiä („the mere purpose of breeding men“), jolla itessään ei ole mitään tarkoitusta („is a most useless purpose“). (Arthur Young, Political Arithmetic etc. Lontoo 1774, s. 47.)

Lisäys muist. 34. Hopkins tekee seuraavan oikean huomautuksen: „Kummallista on voimakas taipumus esittää varallisuuden ylijäämä (net wealth) työväenluokalle edullisena, koska se sallii sen tehdä työtä. Mutta tämä vaikutus ilmeisesti ei riipu siitä, että se on ylijäämää!“ (Th. Hopkins: On Rent of Land etc. Lontoo 1823, s. 126.)

12 tuntinen j. n. e. Suhdeluku näyttäisi, että työpäivän kaksi tekijää, välttämätön työ ja lisätyö, ovat yhtäsuuret, mutta ei, kuinka suuri kumpikin niistä on.

Työpäivä siis ei ole mikään pysyväinen, vaan vaihteleva suure. Yhden sen osan määrää tosin itse työmiehen alituisen uudistamiseen vaadittu työaika, mutta sen kokonaispituus vaihtelee lisätyön pituuden eli kestämissen mukaan. Työpäivä on siis määrättävissä, mutta itsessään on se määräämätön.³⁵⁾

Vaikka työpäivä siis ei ole kiinteä, vaan vaihteleva suure, voi se toiselta puolen vaihdella vain määrättyjen rajojen sisällä. Sen alirajaa ei kuitenkaan voi määrätä. Jos me asetamme piten-nysviivan bc, eli lisätyön = 0, niin saamme tosin alirajan, nimittäin sen osan päivästä, joka työmiehen välttämättömästi on työ-kenneltävä ylläpidokseen. Mutta kapitalistisen tuotantotavan vallitessa voi välttämätön työ aina olla vain osana työpäivästä, eikä työpäivä siis koskaan voi lyhetä tähän alirajaan saakka. Sitä vastoin on työpäivällä ylijära. Se ei voi jatkua yli määrätyn pituuden. Tämä ylijära on kahdella tavalla määrätty. Toiselta puolen määrää sen työvoiman fyysiset rajat. Ihminen voi luonnollisen 24-tuntisen päivän kuluessa käyttää vain määrätyn paljouden elinvoimaansa. Niinpä voi hevonen tehdä työtä jatkuvasti vain 8 tuntia päivässä. Osa päivästä täytyy voiman levätä, nukkua, toinen osa päivästä on ihmisen tyydytettävä muita fyysisiä tarpeita, ravittava, puhdistettava, puettava itsensä j. n. e. Näiden puhtaasti ruumiillisten rajoitusten lisäksi kohtaa työpäivän pitennystä myöskin siveellisiä rajoituksia. Työmies tarvitsee aikaa tyydyttääkseen henkisiä ja yhteiskunnallisia tarpeita, joiden laajuuden ja lukumäärän yleinen sivistystaso määrää. Työpäivän vaihtelu tapahtuu siis ruumiillisten ja yhteiskunnallisten rajoitusten sisällä. Molemmat nämä rajoitukset ovat kuitenkin luonteeltaan hyvin venyviä ja jättävät mitä suurimman tilan vaihteluille. Niinpä on 8, 10, 12, 14, 16, 18 tuntisia työpäiviä, siis pituudeltaan sangen erilaisia.

Kapitalisti on ostanut työvoiman sen päiväarvosta. Sen käyttöarvo yhden työpäivän kuluessa kuuluu hänelle. Hän on siis saanut oikeuden teettää työmiehellä työtä itselleen yhden päivän ajan. Mutta mitä on työpäivä?³⁶⁾ Joka tapauksessa

³⁵⁾ „Työpäivä on epämääräinen, se voi olla pitkä tai lyhyt.“ (An Essay on Trade and Commerce, containing Observations on Taxations etc. Lontoo, 1770, s. 73.)

³⁶⁾ Tämä kysymys on ärettömän paljon tärkeämpi kuin Sir Robert Peel'in kuuluisa kysymys Birmingham'in kauppakamarille: „mitä on punta?“ kysymys, jonka Peel saattoi tehdä ainoastaan sentähden, että hänelle rahan luonne oli yhtä hämärä kuin Birmingham'in „pienille shil-linkimiehille“ (little shilling men).

vähemmän kuin luonnollinen elinpäivä. Kuinka paljon? Kapitalistilla on oma mielipiteensä tästä ultima Thulesta, työpäivän välttämättömästä rajoituksesta. Kapitalistina on hän vain pää-omaa ihmismuodossa. Hänen sielunaan on pääoman sielu. Mutta pääomalla on yksi ainoa elämänpyrkimys, pyrkimys lisääntyä arvossa, luoda lisäarvoa, imeä pysyväisellä osallaan, tuotantovälineillä, mahdollisimman suuri määrä lisätystä puoleensa.⁸⁷⁾ Pääoma on kuollutta työtä, joka vain verenimijän tavoin pitää itseään elossa imemällä itseensä elävää työtä, ja elää sitä enemmän, kuta enemmän se itseensä imee. Aika, jonka työmies työskentelee, on aika, jonka kuluessa kapitalisti kuluttaa häneltä ostamansa työvoiman.⁸⁸⁾ Jos työmies kuluttaa käytettävissä olevan aikansa itseään varten, niin varastaa hän kapitalistilta.⁸⁹⁾

Kapitalisti vetoaa siis tavaravaihdon lakiin. Samoin kuin muutkin ostajat koettaa hän saada mahdollisimman suurta hyötyä tavaransa käyttöarvosta. Mutta äkkiä kuuluu työmiehen ääni, joka tuotantoprosessin kuohunnassa oli vaiennut:

Tavara, jonka minä olen myynyt sinulle, eroaa muusta tavaro-rojasta sen kautta, että sen käyttö luo arvoa ja suurempaa arvoa kuin mitä se itse maksaa. Se oli syy, miksi sinä sen ostit. Se, mikä sinun tahollasi näyttää pääoman arvonnlisäykseltä, on minun taholtani työvoiman liikakäyttöä. Sinä ja minä tunnemme tavaramarkkinoilla vain yhden lain, tavaravaihdon lain. Ja tavarankuluttaminen ei ole myyjän asia, joka sen luovuttaa, vaan ostajan asia, joka sen itselleen hankkii. Sinun asianasi on siis minun päivittäisen työvoimani käyttö. Mutta sen päivittäisen myyntihinnan avulla minun täytyy joka päivä voida uudistaa ja sitten uudelleen voida myydä se. Lukuunottamatta luonnollista kulumista iän mukana y. m. s., täytyy minun kyetä huomenna työskentelemään voimiltani, terveydeltäni ja reippaudeltani samassa normaalitilassa kuin tänäänkin. Sinä saarnaat minulle alati „säästäväisyyden“ ja „pidättyamisen“ evankeliumia. No niin! Minä tahdon järkevänä,

⁸⁷⁾ „Kapitalistin tehtävänä on saavuttaa luovutetulla pääomalla mahdollisimman suuri määrä työtä.“ (J. G. Courcelle-Seneuil: *Traité théorique et pratique des entreprises industrielles*. 2e édit. Pariisi, 1857, s. 63.)

⁸⁸⁾ „Tunnin työ, joka päivässä hukataan, on suunnattoman suuri vahinko kauppavaltiolle.“ „Tämän valtakunnan köyhien työläisten kesken on vallalla suuri ylellisyystavarain kulutus etenkä tehdasväen keskuudessa; jonka ohessa he kuluttavat myöskin aikaansa, mikä kulutus on kaikkein tuhoisin.“ (An *Essay on Trade and Commerce etc.*, s. 47 ja 153.)

⁸⁹⁾ „Jos vapaa työmies levähtää hetkisenkään, väittää saastainen taloustiede, joka levottomana seuraa häntä silmillään, että hän varastaa tämän hetken.“ (N. Linguet: *Théorie des Lois civiles etc.* Lontoo, 1767, nid. II, s. 466.)

säästäväisenä isäntänä hoitaa ainoaa omaisuuttani, työvoimaani, ja pidettyä kaikesta sen järjestöisestä tuhlaamisesta. Minä tahdon kunakin päivänä käyttää sitä, muuttaa sitä liikkeeksi, työksi ainoastaan niin paljon kuin sen normaalikestävyys ja terveyseen kehitykseen soveltuu. Rajattomasti työpäivää pitentämällä voit sinä käyttää suuremman määrän minun työvoimaani kuin mitä minä voin kolmena päivänä korvata. Minkä sinä siten voitat työssä, menetän minä työn perusolemuksessa (substansissa). Minun työvoimani käyttäminen ja ryöstäminen ovat kaksi aivan eri asiaa. Jos se keskimääräinen aika, minkä tavallinen työmies järkevällä työvauhdilla voi elää, on 30 vuotta, on minun työvoimani arvo, jonka sinä kunakin päivänä minulle maksat, $\frac{1}{365 \times 30}$ eli $\frac{1}{10950}$ sen kokonaisarvosta. Mutta jos sinä kulutat sen 10 vuodessa, niin maksat sinä minulle joka päivä $\frac{1}{10950}$ $\frac{1}{3650}$ asemasta sen kokonaisarvosta, siis ainoastaan $\frac{1}{3}$ sen päivääravosta, ja varastat minulta siten $\frac{2}{3}$ tavarani arvosta. Sinä maksat minulle yksipäiväisestä työvoimasta, mutta kulutat kolmpäiväisen. Se on vastoin meidän sopimustamme ja tavaravaihdon lakia. Minä vaadin sentähden normaalipituista työpäivää ja vaadin sitä vetoamatta sinun sydämeesi, sillä raha-asioissa ei tunteellisuus tule kysymykseen. Sinä saatat olla mallikelpoinen kansalainen, ehkäpä eläinsuojelusyhdistyksen jäsen ja sitäpaitsi voit käydä hurskaasta ihmisestä, mutta sillä oliolla, jona sinä minua kohtaan esiinnyt, ei ole sydäntä rinnassa. Mikä siellä näyttää tykättävän, on minun oman sydämeni lyönti. Minä vaadin normaalityöpäivää sentähden, että minä vaadin tavarani arvon samoin kuin jokainen muukin myyjä.⁴⁰⁾

Näemme siis, että jollemme ota lukuun hyvin venyviä rajoja, ei itse tavaravaihdon luonnosta johdu mitään rajoja työpäivälle eikä siis lisätyölle. Kapitalisti pitää kiinni ostajan-oikeudestaan koettaessaan tehdä työpäivän niin pitkäksi kuin mahdollista ja jos suinkin yhdestä työpäivästä kaksi. Toiselta puolen sisältää myydyin tavarain erikoinen luonne rajan, jonka yli ostaja sen kuluttamisessa ei voi mennä, ja työmies pitää kiinni oikeudestaan myyjänä koettaessaan rajoittaa työpäivän määrättyyn normaalipituuteen. Tässä on siis ristiriita, oikeus oikeutta vastassa,

⁴⁰⁾ Lontoon rakennustyöläisten suuren lakon aikana 1860—61, jonka lakon tarkoituksena oli saada työpäivä lyhennetyksi 9-tuntiseksi, julkaisi heidän komiteansa selityksen, joka on puolitain samaa kuin työmiehemme esitys tässä. Selityksessä jonkun verran ivallisesti viitataan siihen, että voitonhimoisin rakennuttajista (building masters) — eräs Sir M. Peto — oli „pyhimyksen maineessa“. (Sama Peto tuli myöhemmin kuuluksi jättiläisvararikostaan.)

ja molemmissa on yhtäläillä tavaravaihdon lain sinetti. Yhtäläisten oikeuksien välillä ratkaisee voima. Ja niin esiintyy kapitalistisen tuotannon historiassa työpäivän määrääminen taisteluna työpäivän rajoista — taisteluna yleiskapitalistin, s. o. kapitalisti-luokan, ja yleistyömiehen eli työläisluokan välillä.

2. Lisätyön sudennälkä. Tehtailija ja pajari.

Pääoma ei ole keksinyt lisätyötä. Kaikkialla, missä tuotantovälineet ovat jonkun yhteiskunnan osan yksinoikeutena, täytyy työmiehen, olipa hän vapaa tai epävapaa, lisätä ylläpidokseen välttämättömään työaikaan ylimääräistä työaika, tuottaakseen elintarpeet tuotantovälineiden omistajalle,⁴¹⁾ olkoonpa tämä omistaja sitten ateenalainen Kalos K'Agathos (oikeastaan „kaunis ja hyvä“, s. o. suurporvari), etruskilainen teokraatti (hallitseva pappi), civis romanus (Rooman kansalainen), normannilainen parooni, amerikkalainen orjienomistaja, valakkialainen pajari, uudenaikainen maalordi (suurviljelijä) tai kapitalisti.⁴²⁾ Kuitenkin on selvää, että jos taloudellisessa yhteiskunta-muodostumassa tuotteen käyttöarvo, ei sen vaihtoarvo, on etualalla, lisätyötä rajoittaa tarpeiden ahtaampi tahi laajempi piiri, mutta itse tuotannon luonteesta ei johdu rajaton lisätyön tarve. Muinaisuudessa tavataankin sentähden pelottavaa ylityötä siellä, missä oli tarkoituksena synnyttää vaihtoarvoa sen itsenäisessä rahamuodossa, kullaa ja hopean tuotannossa. Ankara, tappava raataminen on tällöin ylityön julkinen muoto. Luettakoon vain Diodorus Siculusta.⁴³⁾ Kuitenkin on tämä poikkeuksellista vanhassa maailmassa. Mutta niin pian kuin kansat, joiden tuotanto vielä liikkuu orjatyön, verotyön y. m. s. alhaisissa muodoissa, tulevat vedetyiksi kapita-

⁴¹⁾ „Ne jotka tekevät työtä, elättävät todellisuudessa sekä niitä eläkkeellä olijoita, joita nimitetään rikkaiksi, että itseään“. (E d m u n d B u r k e: *Thoughts and Details on Scarcity*. Lontoo 1800, s. 2.)

⁴²⁾ Hyvin naivisti huomauttaa Niebuhr teoksessaan „*Römische Geschichte*“: „Ei voi itseltään salata, että sellaiset kuin etruskien aikaansaannokset, jotka vielä raunioissaankin ovat hämmästyttäviä, edellyttävät pienissä (l) valtioissa herroja ja renkejä.“ Paljo syvemmin sanoi Sismondi että „*Brysselin pitsit*“ edellyttävät palkkaherroja ja palkkatyöläisiä.

⁴³⁾ Ei voi katsella näitä onnettomia (kultakaivoksissa Egyptin, Etio-pian ja Arabian välillä), jotka eivät edes pidä ruumistaan puhtaana eivätkä voi alastomuuttaan verhota, valittamatta heidän säällittävää kohtaloaan. Sillä siellä ei ensinkään holhota eikä säästetä sairaita, raihnavia, vanhuk-sia eikä heikkoja naisia. Kaikkien täytyy lyöntien pakottamina työskennellä yhä edelleen, kunnes kuolema tekee lopun heidän tuskistaan ja hädästänsä.“ (Diodorus Siculus: *Historische Bibliothek*, 3 kirja, 13 luku.)

listisen tuotantotavan vallitsemille maailmanmarkkinoille, jotka pääasiallisesti pyrkimykseksi kehittävät niiden tuotteiden myynnin ulkomaille, tulee orjuuden, maaorjuuden y. m. barbaarisen julmuuden kukkuraksi ylityön sivistynyt julmuus. Siten säilytti Amerikan Yhdysvaltojen eteläisissä valtioissa neekerien työ lievästi patriarkallisen, isänvaltaisen luonteen, niin kauan kuin tuotanto oli kohdistettu pääasiassa omien tarpeitten välittömään tyydyttämiseen. Mutta samassa määrässä kuin puuvillanvienti tuli noiden valtioiden pääharrastukseksi, tuli neekerien liialla työllä rasittaminen, paikkapaikoin heidän elämänsä loppuunkuluttaminen seitsemässä työvuodessa, tekijäksi edeltäpäin lasketussa ja laskevassa järjestelmässä. Kysymyksessä ei ollut enää saada hänestä vissi määrä hyödyllisiä tuotteita. Kysymys oli nyt itse lisäarvon tuottamisesta. Samoin oli laita pakollisen verotyöjärjestelmän, esim. Tonavan ruhtinaskunnissa.

Lisätyön sudennälän vertaaminen Tonavan ruhtinaskunnissa samaan sudennälkään englantilaisissa tehtaissa tarjoaa erityistä mielenkiintoa, koska lisätyöllä on verotyössä itsenäinen, aistillisesti havaittava muoto.

Olettakaamme, että työpäivässä on 6 tuntia välttämätöntä työtä ja 6 tuntia lisätyötä. Silloin tekee vapaa työmies kapitalistille viikossa 6×6 eli 36 tuntia lisätyötä. Se on samaa kuin jos hän työskentelisi 3 päivää viikossa itseään ja kolme päivää viikossa ilmaiseksi kapitalistia varten. Mutta tämä ei ole näkyvissä. Lisätyö ja välttämätön työ sekaantuvat toisiinsa. Minä voin siis lausua saman suhteen esim. niin että työmies työskentelee joka minuutissa 30 sekuntia itselleen ja 30 sekuntia kapitalistille j. n. e. Toisin on veropäivätyön laita. Se välttämätön työ, jonka esim. valakkialainen talonpoika suorittaa ylläpidokseen, on näet erotettu hänen lisätyöstään pajarria varten. Edellisen hän suorittaa omalla pellolaan, toisen herrastilalla. Molemmat työajan osat ovat siis itsenäisesti toinen toisensa vieressä. Veropäivätyön muodossa on lisätyö tarkoin erotettu välttämättästä työstä. Lisätyön ja välttämättömän työn määrälliseen suhteeseen ei tämä niiden erilainen ilmenemismuoto ilmeisesti vaikuta mitään. Kolme päivää lisätyötä viikossa jää kolmeksi päiväksi työtä, joka ei synnytä vastiketta työmiehelle itselleen, olipa sen nimi veropäivätyö tai palkkatyö. Kapitalistissa ilmenee kuitenkin lisätyön sudennälkä pyrkimyksenä pitentää rajattomasti työpäivää, pajarissa yksinkertaisemmin verotyöpäivien välittömänä jahtina.⁴⁴⁾

Tonavan ruhtinaskunnassa liittyi päivätyövelvollisuuteen luon-

⁴⁴⁾ Seuraava tarkoittaa oloja romaanialaisissa maakunnissa sellaisina kuin ne olivat muodostuneet ennen Krimin sodan jälkeen tapahtunutta kumousta.

taismaksuja ja muita maaorjuudesta johtuneita lisäkkeitä, mutta se oli kuitenkin itse tärkeimpänä verona vallitsevalle luokalle. Missä näin on ollut asianlaita, on päivätyövelvollisuus harvoin johtunut maaorjuudesta, mutta maaorjuus enimmäkseen päinvastoin päivätyöstä.^{44a)} Niin oli asianlaita romaanialaisissa maakunnissa. Niiden alkuperäinen tuotantotapa perustui yhteisomaisuuteen, mutta ei yhteisomaisuuteen slaavilaisessa eikä intialaisessa muodossa. Osaa maista viljelivät yhteiskunnan jäsenet vapaana yksityisomaisuutenaan itsenäisesti, toista osaa — *ager publicus* (yhteistä peltoa) — viljelivät he yhteisesti. Tämän yhteisen työn tuotteet olivat osaksi varavarastona katovuosia ja muita sattumia varten, osaksi valtiovarastona sotakustannuksia sekä uskonnollisia y. m. yhteiskunnan menoja varten. Aikojen kuluessa anastivat korkeampiarvoiset sotilaat ja kirkonmiehet yhteisomaisuuden keralla myöskin sen hyväksi tehtävät suoritukset. Vapaiden talonpoikien työ heidän yhteismaallaan muuttui päivätyövelvollisuudeksi yhteismaan varkauden hyväksi. Sen kautta kehittyivät samalla maaorjuussuhteet, kuitenkin ainoastaan todellisuudessa, mutta ei lakien määrääminä, kunnes maailman vapauttava Venäjä korotti ne lainarvoon sillä tekosyyllä, että se muka sillä poisti maaorjuuden. Päivätyövelvollisuutta koskeva laki, jonka Venäläinen kenraali Kiselew 1831 julkaisi, oli luonnollisesti juuri pajarien sanelema. Venäjä saavutti siten yhdellä iskulla Tonavan ruhtinaskuntien mahtimiesten suosion ja kättentaputukset koko Europan vähämielisiltä liberaaleilta.

„*Réglement organique'n*“ mukaan — se on tuon päivätyövelvollisuutta koskevan lain nimi — on jokaisen valakialaisen talonpojan, paitsi koko joukkoa yksityiskohtaisesti luettuja luon-

^{44a)} Muist. 3 painokseen. — Tämä koskee myöskin Saksaa ja erittäinkin Elben itäpuolella olevaa Preussia. 15 vuosisadalla oli saksalainen talonpoika melkein kaikkialla määrättyjen tuote- ja työsuoritusten alainen, mutta muutoin ainakin todellisuudessa vapaa mies. Saksalaiset siirtolaiset Brandenburgissa, Pommerissa, Schlesiassa ja Itäpreussissa olivat jopa oikeudellisestikin vapaiksi tunnustetut. Aatelin voitto talonpoikaissodassa teki tästä lopun. Eivät ainoastaan voitettut eteläsaksalaiset talonpojat joutuneet uudelleen maaorjuuteen. Jo 16 vuosisadan keskivälin jälkeen alennetaan itäpreussilaiset, brandenburgilaiset, pommerilaiset ja schlesialaiset ja kohta senjälkeen myöskin schleswig-holsteinilaiset vapaat talonpojat maaorjiksi. (Maurer: *Geschichte der Fronhöfe, der Bauernhöfe und der Hofverfassung in Deutschland*. Erlangen 1862—63, IV nidos. — Meitzen: *Der Boden und die landwirtschaftlichen Verhältnisse des preussischen Staates nach dem Gebietsumfange von 1866*. Berliini 1873.“ — Hansen: *Leibeigenschaft in Schleswig-Holstein*.) F. Engels. — Viimeksimainitulla teoksella Engels kai tarkoitti G. Hansen: *Die Aufhebung der Leibeigenschaft und die Umgestaltung der gutsherrlich bäuerlichen Verhältnisse überhaupt in den Herzogtümern Schleswig und Holstein*. Pietari 1861. — Kautsky.

taismaksuja, suoritettava n. k. maanomistajalle: 1) kaksitoista työpäivää yleensä, 2) yksi päivä peltotyötä ja 3) yksi päivä halonvetoa. Kaikkiaan 14 päivää vuodessa. Syvällä kansantaloustieteen ymmärtämyksellä ei tällä kuitenkaan ole tarkoitettu työpäivää sen tavallisessa merkityksessä, vaan työpäivää, joka on välttämätön päivittäisen keskituotteen valmistamiseksi, mutta päivittäinen keskituote on nokkelasti määrätty sellaiseksi, ettei mikään jättiläinen saisi sitä valmiiksi 24 tunnissa. Aitovenäläisellä kuivasanaisella ivalla selittääkin itse „Règlement“, että 12 työpäivällä tarkoitetaan 36 päivän työn tuotetta, peltotyöpäivällä kolmea päivää, päivällä halonajoa samoin kolminkertaista määrää. Summa 42 verotyöpäivää. Tämän lisäksi tulee vielä n. k. Jobagie, palvelukset, joita maanomistajalle on suoritettava ylimääräisiä tuotantotarpeita varten. Väestönsä suuruuden mukaan on jokaisen kylän vuosittain asetettava määrätty luku väkeä Jobagiehen. Tämä lisäpäivätyövelvollisuus lasketaan nousevan jokaista valakialaista talonpoikaa kohden 14 päiväksi. Siten tekee säädetty päivätyövelvollisuus 56 työpäivää vuodessa. Mutta maanviljelysvuodessa Walakiassa on epäsuotuisan ilmaston vuoksi vain 210 päivää, joista on vähennettävä 40 pyhä- ja juhlapäivää ja keskimäärin 30 rajusääpäivää, eli yhteensä 70 päivää. Jälle jää 140 työpäivää. Päivätyövelvollisuuden suhde välttämättömään työhön, $\frac{56}{84}$ eli $66\frac{2}{3}$ 0/0, osoittaa paljoo pienempää lisäarvon suhde-

lukua, kuin se, jonka mukaan englantilaisen maanviljelys- ja tehdastyömiehen työ on järjestetty. Tämä on kuitenkin vain laissa määrätty päivätyövelvollisuus. Ja vielä „vapaamielisemässä“ hengessä kuin englantilainen tehdaslainsäädäntö on „Règlement Organique“ tiennyt helpottaa sen itsensä kiertämistä. Sitten kuin se on 12 päivästä tehnyt 54, määrätään jälleen kunkin näiden 54 päivätyön nimellinen päiväurakka siten, että seuraaviksi päiviksi täytyy jäädä osa tehtävästä. Päivässä on esim. kitkettävä maa-ala, joka tähän työhön etenkin maissiviljelyksillä vaatii kaksi kertaa niin pitkän ajan. Erinäisten maanviljelystöiden laillinen päiväurakka voidaan selittää niin suureksi, että päivä alkaa toukokuussa ja loppuu lokakuussa. Moldaussa ovat määräykset vieläkin kovemmat. „Règlement Organique'n“ 12 verotyöpäivää“, huudahti muuan voitostaan juopunut pajari, „nousee 365 päivään vuodessa!“⁴⁶⁾

Samoin kuin Tonavan ruhtinaskuntien „Règlement Organique“ on lisätyön sudennälän positiivinen ilmaus, lisätyön, jonka jokai-

⁴⁶⁾ Lisää yksityiseikkoja tapaa E. Regnault'in teoksessa: Histoire politique et sociale des Prinsipautés Danubiennes. Pariisi 1855.

nen asetuksen pykälä laillistuttaa, niin ovat englantilaiset tehdaslait (Factory-Act) saman sudennälän negatiivisia ilmauksia. Nämä lait hillitsevät pääoman pyrkimystä työvoiman rajattomaan riistämiseen, rajoittamalla työpäivää valtion pakkovallan kautta, jopa sellaisenkin valtion taholta, jossa kapitalisti ja suurtilallinen hallitsevat. Lukuunottamatta päivä päivältä uhkaavammaksi paisuvaa työväenliikettä, pakotti tähän tehdastyön rajoittamiseen sama välttämättömyys, josta johtui guanon leviäminen englantilaisille pelloille. Sama sokea saaliinhimo, joka yhtäällä oli tyhjentänyt maan, oli toisaalla alkanut jäytää kansallisen elinvoiman juuria. Säännöllisesti uudistuvat kulkutaudit puhuivat tässä yhtä selvää kieltä kuin aleneva sotilaskelpoisuus Saksassa ja Ranskassa.⁴⁶⁾

Nykyään (vuoteen 1878) voimassa oleva Factory-Act (tehdaslaki vuodelta 1850 sallii keskimäärin kymmentuntisen viikonpäivän, nimittäin 5 ensimmäisenä viikonpäivänä 12 tuntia, klo 6:sta aamulla klo 6:een illalla, josta kuitenkin menee lainmääräyksen mukaan puoli tuntia aamiaiseen ja tunti päivälliseen, joten siis jää 10¹/₂ työtuntia, ja 8 tuntia lauantaina, klo 6:sta aamulla klo 2:een j. p. p., josta puoli tuntia menee aamiaiseen. Siis jää 60 työtuntia, 10¹/₂ ensimmäisinä viitenä viikonpäivänä, 7¹/₂ viimeisenä viikonpäivänä.⁴⁷⁾ Erityisiä lainvalvoja on asetettu: välittömästi sisäasiain ministeriön alaiset tehtaantarkastajat, joiden kertomukset parlamentin toimesta puoli-vuosittain julaistaan. Ne antavat siis jatkuvan ja virallisen tilastollisen esityksen kapitalistien lisäarvon sudennälästä.

Kuunnelkaamme hetkinen tehtaantarkastajia.⁴⁸⁾

⁴⁶⁾ „Yleensä on määrättyjen rajojen sisällä elimellisten olentojen hyvän menestymisen merkinä kasvaminen yli lajinsa keskimittaan. Ihmisen ruumiinmitta pienenee, kun hänen menestymiselleen tehdään esteitä, olivatpa niihin sitten syynä ruumiilliset tahi yhteiskunnalliset seikat. Kaikissa Euroopan maissa, joissa asevelvollisuus on olemassa, on sen käytäntönottamisen jälkeen täysikasvuisten miesten ruumiin keskipituus ja yleensä heidän kelpaavuusnuotensa sotapalvelukseen vähentynyt. Ennen valkumousta (1789) oli jalkaväen alin ruumiinpituus Ranskassa 165 senttimetriä; 1818 (laki maalisk. 10 p:ltä) 157, lain mukaan maalisk. 21 p:ltä 1852 156 senttimetriä; Ranskassa on keskimäärin enemmän kuin puolet hyljätty puuttuvan ruumiinpituuden tahi ruumiinvian vuoksi. Sotilasmitta oli Saksassa 1780 178 senttimetriä, nyt 155. Preussissa on se 157. Tri Meyer'in „Bayेरische Zeitung"issa" olleen ilmoituksen mukaan 9 p. toukok. 1862 selviää 9-vuotisesta keskimäärästä, että preussissa 1,000 kutsutusta 716 oli sotapalvelukseen kelpaamattomia: 317 alamittaisuuden ja 399 ruumiinvian takia... Berliini ei 1858 voinut asettaa täyttä määrää varaväkeä, puuttui näet 156 miestä.“ (J. V. Liebig: Die Chemie in ihrer Anwendung auf Agrikultur und Physiologie. 7 pain. 1862. Nid. I, s. 117, 118.)

⁴⁷⁾ Vuoden 1850 tehdaslain historia seuraa myöhemmin tässä luvussa.

⁴⁸⁾ Ajan Englannin suurteollisuuden alusta vuoteen 1845 otan minä vain siellä täällä puheeksi, ja kehoitan lukijaa tutustumaan siihen teok-

„Petollinen tehtailija aloittaa työn milloin runsasta, milloin vajaata neljännestuntia ennen klo 6:tta aamulla, ja lopettaa sen neljännestuntia, runsasta tai vajaata jälkeen klo 6:n iltapäivällä. Hän vähentää aamiaista varten varatun nimellisen puolen tunnin alusta ja lopusta 5 minuuttia, ja sieppaa 10 minuuttia päivällistä varten varatun tunnin kumpaisestakin päästä. Lauantaina teettää hän työtä runsaan tai vajaan neljännestunnin jälkeen klo 2 j. p. p. Siten nousee hänen voittonsa:

Ennen klo 6 aamulla. 15 minuuttia	}	Kokonaisvoitto viikossa
Jälkeen klo 6 illalla . 15 ”		
Aamiaisaikana 10 ”		
Päivällisaikana 20 ”		
60 minuuttia		
Summa 5 päivässä 300 ”		340 minuuttia
Lauantaisin:		
Ennen klo 6 aamulla. 15 minuuttia	}	
Aamiaisaikana 10 ”		
Jälkeen klo 2 j. p. p. . 15 ”		

Eli 5 tuntia 40 minuuttia viikossa, joka kerrottuna 50 työviikolla, kun 2 viikkoa vähennetään juhlapäivien tahii satunnaisiin keskeytyksiin, tekee 27 työpäivää.⁴⁹⁾

„Jos työpäivää pitennetään 5 minuuttia yli normaali-ajan, tulee siitä 2¹/₂ tuotantopäivää vuodessa.“⁵⁰⁾ „Yksi lisätunti päi-

sesta „Die Lage der arbeitenden Klasse in England. Friedrich Engels. Leipzig 1845.“ Kuinka syvästi Engels ymmärsi kapitalistisen tuotantotavan hengen, osottavat tehtaantarkastuskertomukset, kaivostentarkastuskertomukset y. m., jotka vuoden 1845 jälkeen ovat ilmestyneet, ja kuinka ihmeteltävästi hän kuvaili olot ihan niiden yksityiskohdissakin, osottaa hänen kirjansa pintapuolisinkin vertaaminen 18—20 vuotta myöhemmin julaistuihin virallisiin selontekoihin, jotka „lastentyötukijakunta“ on laatinut (1863—67). Näissä on nimittäin kysymys teollisuudenhaaroista, joihin tehdaslainsäädäntöä vuoteen 1862 saakka ei oltu ulotettu, osaksi ei vieläkkään ole ulotettu. Tässä kohden ei siis ulkoapäin oltu tehty suurempia eikä pienempiä muutoksia Engelsin kuvaamiin oloihin. Minä otan esimerkkinä pääasiassa vapaakaupan aikakaudelta vuoden 1848 jälkeen, tuolta paratiisimaiselta ajalta, josta yhtä suuruiset kuin tieteellisesti alaikäiset vapaakaupan puolesta toittavat nulikat suoltavat saksalaisille niin satumaisen paljo pötyä. — Muutoin esiintyy tässä Englanti etusijalla ainoastaan sentähden, että se on kapitalistisen tuotannon klassillinen edustaja ja sillä yksin on jatkuva virallinen tilasto käsiteltävistä asioista.

⁴⁹⁾ „Suggestions etc. by Mr. L. Horner, Inspector of Factories“ julkaisussa „Factories Regulation Act. Ordered by the House of Commons to be printed 9 Aug. 1859“, s. 4, 5.

⁵⁰⁾ „Reports of the Insp. of Fact. for the half year ending October 1856“, s. 35.

vässä, siten saatuna, että siepataan hetkinen aikaa milloin sieltä milloin täältä, tekee vuoden 12 kuukaudesta 13.⁵¹⁾

Pulat, joiden ajaksi tuotanto keskeytetään ja työskennellään ainoastaan „lyhyt aika“, ainoastaan muutamia päiviä viikossa, eivät luonnollisesti ensinkään muuta työpäivän pitentämisen halua. Kuta vähemmän kauppaa tehdään, sitä suurempi pitää voiton tehdystä kaupasta olla. Kuta vähemmän aikaa voidaan työtä tehdä, sitä enemmän lisätyöaikaa pitää työtä tehdä. Niinpä kertovat tehtaantarkastajat pula-ajalta 1857—1858:

„Voidaan ehkä pitää epäjohdonmukaisena, että mitään yli-työtä tehdään aikana, jona kauppa käy niin huonosti, mutta sen huono tila kannustaa häikäilemättömiä ihmisiä lainrikkomuksiin; he vaaraavat itselleen siten ylimääräisen voiton . . .“ „Samaan aikaan“, sanoo Leonhard Horner, „jona minun piirissäni 122 tehdasta kokonaan lakkautettiin, 143 seisoo ja kaikki muut työskentelevät vain lyhyen ajan, jatketaan ylityötä yli laissa määrätyn ajan.“⁵²⁾ „Vaikka“, sanoo herra Howell, „useimmissa tehtaissa huonon liikeajan takia tehdään työtä vain puoli aikaa, saan minä samoin kuin aikaisemminkin yhä edelleen yhtä paljo valituksia, että työmiehiltä siepataan (are snatched) puoli tai $\frac{3}{4}$ tuntia päivässä pois heidän laissa vakuutettua ruoka- ja lepoaikaansa lyhentämällä.“⁵³⁾

Sama ilmiö uudistuu pienemmässä mittakaavassa pelottavan puuvillapulan aikana 1861—1865.⁵⁴⁾

„Joskus esitetään syyksi, kun me ruoka-aikoina tai muutoin laittomalla ajalla tapaamme työmiehiä työssä tehtaassa, etteivät he tahdo millään ehdolla jättää tehdasta ja että tarvitaan pakotusta, jotta saataisiin heidät keskeyttämään työnsä (koneiden puhdistaminen y. m.), etenkin lauantai-iltoina. Mutta kun „kädet“ koneiden seisauttamisen jälkeen jäävät tehtaaseen, tapahtuu se ainoastaan sentähden, ettei heille laissa määrättyinä työtunteina klo 6:sta aamulla klo 6:een illalla ole annettu mitään aikaa sellaisten toimien suorittamiseen.“⁵⁵⁾

⁵¹⁾ „Reports etc. 30 th April 1858“, s. 9.

⁵²⁾ „Reports etc.“ m. t. s. 43.

⁵³⁾ „Reports etc.“ m. t. s. 25.

⁵⁴⁾ „Reports etc. for the half year ending 30 th April 1861.“ Kts Appendix N:o 2. „Reports etc. 31 st October 1862“, s. 7, 52, 53. Rikkomukset tulevat taasen lukuisammiksi viimeisellä puoliskolla vuotta 1863. Vrt. „Reports etc. ending 31 st October 1863“, s. 7.

⁵⁵⁾ „Reports etc. 31 st October 1860“, s. 23. Millä kiihkolla, tehtailijain oikeudessa antamain lausuntojen mukaan, heidän tehtaantöväkensä asettuu vastustamaan kaikkea keskeytystä tehdastyössä, osottaa seuraava kummallinen juttu. Kesäkuun alussa 1836 tehtiin Dewsbury'n (Yorkshire) viranomaisille ilmiänto, että 8 suuren Batley'n lähellä olevan tehtaan

„Useille tehtailijoille näyttää se ylimääräinen voitto, joka on saatavissa teettämällä työtä yli laissa määrätyn ajan, tuottavan liian suuren kiusauksen, että he voisivat sitä vastustaa. He luottavat siihen mahdollisuuteen, ettei heitä saada ilmi ja laskevat, että siinäkin tapauksessa, että he tulevat ilmi, rahasakkojen ja oikeuskustannusten vähäpätöisyys takaa heille yhä vielä voittoliijäämän.“⁵⁶⁾ „Missä lisäaika saadaan pienten varkauksien kertaamisella („a multiplication of small thefts“) päivän kuluessa, on tarkastajilla melkein voittamattomia vaikeuksia voitettavanaan asian todistamisessa.“⁵⁷⁾ Näitä pääoman „pieniä varkauksia“ työmiesten ruoka- ja lepoajoista sanovat tehtaantarkastajat „petty pilferings of minutes“, minuuttien näpistelyksi,⁵⁸⁾ „snatching a few minutes“, minuuttien sieppaamiseksi,⁵⁹⁾ tai niinkuin työmiehet niitä teknillisellä lauseella kutsuvat, „nibbling and cribbling at meal times“ (ruoka-aikojen nakertamiseksi ja kalvamiseksi).⁶⁰⁾

Näemme siis, että tässä ilmapiirissä lisäarvon muodostamisen lisätyön kautta ei ole mikään salaisuus. Minulle sanoi eräs kunnioitusta nauttiva tehtaanomistaja: „Jos Te sallitte minun teettää ylityötä vain 10 minuuttia päivässä, pistätte Te minun taskuuni 1,000 puntaa vuodessa.“⁶¹⁾ „Ajanatoomit ovat voiton alkeet.“⁶²⁾

omistajat olivat rikkoneet tehdaslakia. Osaa näistä herroista syytettiin siitä, että he olivat teettäneet 5:llä 12—15 vuotiaalla pojalla työtä klo 6:sta perjantainaamuna klo 4:ään j. p. seuraavana lauantaina suomatta heille mitään lepoaikaakaan muuta kuin aterioimista varten ja yhden tunnin nukkumista varten keskiyöllä. Ja näiden lasten oli tehtävä tämä keskeytymättömän 30-tuntinen työ „shoddy-hole’ssa“, joksi sitä luolaa sanotaan, missä villalumpuja revitään ja missä kokonainen meri ilmassa liitelevää tomua, jätteitä y. m. pakottaa täysikasvuisenkin työmiehen sitomaan aina suunsa eteen nenällinän varjellakseen keuhkojaan! Herrat syytetyt vakuuttivat valan asemasta — kveekareina olivat he liian omantunnontarkasti uskonnollisia miehiä valaa tehdäkseen, — että he suuressa lempeydessään olisivat suoneet lapsiraukoille 4 tunnin levon, mutta nuo itsepäiset lapset eivät ensinkään tahtoneet mennä makuulle! Herrat kveekarit tuomittiin 20 punnan rahasakkoon. Dryden’illä oli aavistus näistä kveekareista, kun hän kirjoitti:

„Hurskauden verho viekkaan ketun yllä,
Hän valaa kammos, valehteli kyllä,
Taivaalle kasvot käänsi paastoten,
Syntiä teki, ensin rukoillen.“

⁵⁶⁾ „Rep. etc. 31 st. October 1856“, s. 34.

⁵⁷⁾ m. t. s. 35.

⁵⁸⁾ m. t. s. 48.

⁵⁹⁾ m. t.

⁶⁰⁾ m. t.

⁶¹⁾ m. t.

⁶²⁾ „Moments are the elements of profit.“ (Reports of the Insp. etc. 30 th April 1860,“ s. 56.)

Mikään ei ole tässä kohden kuvaavampaa kuin että työmiehiä, jotka tekevät työtä koko ajan, sanotaan „full timers“, täysajan tekijöiksi, ja lapsia alle 13 vuoden, jotka saavat tehdä työtä vain 6 tuntia, „half timers“, puolijajan tekijöiksi.⁶³⁾ Työmies ei tässä ole enää mitään muuta kuin henkilölistetty työaika. Kaikki yksilölliset eroavaisuudet häviävät „kokoaikaisiin“ ja „puolijaisiin“.

3. Englantilaisia teollisuudenhaaroja, joissa ei ole laissa määrättyjä rajoituksia työmiesten riistämislle.

Me olemme tähän asti käsitelleet työpäivän pitennys halua, lisätyön sudennälkää, alalla, jolla tapahtuneet määrättömät rikkomukset vihdoinkin ovat panneet pääoman laillisen järjestelyn kahleisiin, rikkomukset, joita pitemmälle ei mennyt edes espanjalaisen julmuus Amerikan punanahkoja kohtaan, niinkuin eräs porvarillinen englantilainen taloustieteilijä väittää.⁶⁴⁾ Luokaamme nyt silmäys muutamiin tuotannonhaaroihin, joissa työvoiman riistäminen vielä tänäänkin on aivan vailla mitään rajoituksia tahi ainakin vielä äskettäin oli.

„Herra Broughton, eräs kreivikunnan rauhantuomari, lausui, ollessaan erään kokouksen puheenjohtajana, joka pidettiin Nottinghamin kaupungintalossa 14 p:nä tammikuuta 1860, että pitsiteollisuuden palveluksessa olevan kaupunkilaisväestön keskuudessa on siinä määrin hätä ja puute vallalla, että muussa sivistyneessä maailmassa ei sellaista tunnetakaan . . . Kello 2, 3, 4 aamulla temmataan 9—10 vuotiaat lapset likaisilta vuoteiltaan ja pakotetaan kurjaa ylläpitoa vastaan tekemään työtä aina kello 10, 11, 12:een yöllä, niin että heidän jäsenensä kuihtuvat, heidän vartalonsa kutistuu kokoon, heidän kasvojensa ilme tylsistyy ja heidän inhimillinen olentonsa jähmettyy kivimäisen tunteettomaksi, niin että jo sen pelkkä näkeminen kauhistaa. Meitä ei ihmetytä, että herra Mallett ja muut tehtailijat esiintyivät pannen vastalauseen kaikkea keskustelua vastaan . . . Järjestelmä on, niin-

⁶³⁾ Tämä sanontapa on virallisesti vakiintunut sekä tehtaissa että tehdaskertomuksissa.

⁶⁴⁾ „The cupidity of mill-owners, whose cruelties in pursuit of gain, have hardly been exceeded by those perpetrated by the Spaniards on the conquest of America, in the pursuit of gold.“ (John Wade: History of the Middle and Working Classes. 3rd ed. Lontoo, 1835, s. 114.) Tämän kirjan teoreettinen osa, eräänlaatuinen yleiskatsaus kansantaloustieteeseen, sisältää sen ajan teokseksi jotakin alkuperäistäkin, esim. kaupapulistista. Historiallinen osa on häpeällistä jäljittelyä Sir M. Edenin teoksesta „History of the Poor“. Lontoo, 1799.

kuin pastori Montagu Valpy oloja kuvasi, täydellisimmän orjuuden järjestelmä, orjuuden yhteiskunnallisessa, ruumiillisessa, siveellisessä ja älyllisessä suhteessa . . . Mitä on ajateltava kaupungista, joka pitää yleisen kokouksen anoakseen, että miesten työpäivä rajoitettaisiin 18-tuntiseksi! . . . Me saarnaamme Virginian ja Karoliinan viljelijöitä vastaan. Mutta onko heidän neekerikaupansa kaikkine piiskankauhuineen ja ihmislihan kauppoineen inhottavampaa kuin tämä pitkälinen ihmisteurastus, joka tapahtuu, jotta huntuja ja kauluksia valmistettaisiin kapitalisteille voittoa tuottavasti?⁶⁵⁾

Staffordshiren'n savenalajateollisuus (pottery) on joutunut viimeisten 22 vuoden aikana kolmen parlamenttitutkimuksen esi-neeksi. Tulokset ovat esitetyt herra Scriven'in kertomuksessa vuodelta 1841 „lastentyötutkijakunnalle“ („Children's Employment Commissioners“), tri Greenhow'in kertomuksessa vuodelta 1860, julaistu salaisen neuvoston (Privy Council) lääkärijäsenen käskystä („Public Health, 3rd Report, I, 102—113), ja vihdoin herra Longe'n kertomuksessa vuodelta 1863, kertomuksessa „First Report of the Children's Employment Commission“ (lastentyötutkijakunnan ensimmäinen kertomus) 13 p:ltä kesäkuuta 1863. Minun tarkoitukseeni riittää se, että lainaan vuosien 1860 ja 1863 kertomuksista muutamia riistettyjen lasten itsensä antamia todistajalausuntoja. Lasten mukaan arvosteltakoon aikuisten asemaa, etenkin tyttöjen ja vaimojen, ja semmoisessa teollisuudessa, jonka rinnalla puuvillan kehrääminen y. m. s. näyttää hyvin miellyttävältä ja terveelliseltä toimelta.⁶⁶⁾

Wilhelm Wood, yhdeksänvuotias, „oli 7 vuoden ja 10 kuu-kauden vanha, kun hän tuli työhön“. Alusta pitäen hän „ran moulds“ (kantoi valmiiksi muovaillun tavaran kuivaushuoneeseen ja toi senjälkeen tyhjän muotin takaisin). Hän tulee joka viikon päivä kello 6 aamulla ja lopettaa noin kello 9 illalla. „Minä tein työtä klo 9:ään illalla jokaisena viikon päivänä. Niin esim. 7—8 viimeisen viikon kuluessa.“ Siis viisitoistatuntinen työ seitsen-vuotiaalla lapsella! J. Murray, kaksitoistavuotias poika, lausuu: „I run moulds and turn jigger (minä juoksutan muottia ja kier-rätän levyä). Minä tulen kello 6, toisinaan kello 4 aamulla. Koko viime yön olen tehnyt työtä kello 8:aan saakka tänä aamuna. Sitten viimeistä edellisen yön en ole ollut vuoteessa. Paitsi minua työskenteli 8 tahi 9 muuta poikaa koko viime yön. Kaikki, yhtä lukuunottamatta, ovat tulleet takaisin tänä aamuna. Minä saan

⁶⁵⁾ „London Daily Telegraph“ 17 p:ltä tammik. 1860.

⁶⁶⁾ Vrt. Engels: Lage der arbeitenden Klasse in England. Leipzig 1845, s. 249—251.

viikossa 3 sh. 6 d. En saa enempää, vaikka teen työtä koko yön. Viime viikolla tein työtä kaksi yötä.“ Fernyhough, kymmenvuotias poika, kertoo: „Minulla ei ole aina kokonaista tuntia-kaan päivällisaikaa; usein vain puoli tuntia, joka torstai, perjantai ja lauantai.“⁶⁷⁾

Tri Greenhow sanoo, että elämänpituus Stoke-upon-Trent'in ja Woolstanton'in savenvalajaseuduissa on erittäin lyhyt. Vaikka Stoke'n piirissä vain 30.6 % ja Woolstanton'in piirissä vain 30.4 % yli kaksikymmenvuotisesta miespuolisesta väestöstä työskentelee astiatehtaissa, tulee tämän ikäisten miesten keskuudessa edellisessä enemmän kuin puolet, jälkimäisessä noin $\frac{2}{5}$ rintatautien aiheuttamista kuolemantapauksista astiantekijöiden osalle. Tri Boothroyd, joka harjoittaa lääkärintoimintaa Hanley'ssa, lausuu: „Jokainen seuraava sukupolvi savenvalajia on pienempikasvuinen ja heikompi kuin edellinen.“ Samoin sanoo toinen lääkäri, herra Mc Bean: „Sen jälkeen kuin minä 25 vuotta sitten aloitin lääkärintoimeni savenvalajain keskuudessa, on tämän luokan silmiinpistävä rappeutuminen osottautunut ruumiinpituuden ja painon jatkuvassa vähentymisessä.“ Nämä lausunnot on otettu tri Greenhow'in kertomuksesta vuodelta 1860.⁶⁸⁾

Vuoden 1863 tutkijakunnan jäsenten kertomuksessa sanotaan: tri J. T. Arledge, Pohjois Staffordshire'n sairaalan ylilääkäri, lausuu: „Luokkana edustavat savenvalajat, miehet ja naiset . . . ruumiillisesti ja siveellisesti rappeutunutta väestöä. He ovat säännöllisesti kääpiöityneitä, huonorakenteisia ja usein rinnastaan väärimuodostuneita. He vanhenevat ennen aikojaan ja ovat lyhytikäisiä; he ovat hidasluontoisia ja vähäverisiä ja osottautuu heidän ruumiinrakenteensa heikkous vaikealuontoisessa huonossa ruuansulatuksessa, maksa- ja munuaisvicioissa ja leinissä. Ennen kaikkea on heillä taipumusta rintatauteihin, keuhkotulehdukseen, keuhkotautiin, henkitorventulehdukseen ja hengenahdistukseen. Eräs laji viimeainittua tautia on heille ominainen ja tunnettu nimellä savenvalajan hengenahdistus (potter's asthma) tai savenvalajan rintatauti. Risatauti, joka vaivaa nielurisvoja, luita, tai muita ruumiinosia, on enemmän kuin kahdella kolmasosalla savenvalajaväestöstä. Ettei tämän piirin väestön rappeutuminen ole vieläkin suurempi, riippuu yksinomaan siitä, että ympärillä olevalta maaseudulta tulee uutta väkeä ja että avioliittoja solmitaan terveemmän rodun kanssa.“ Herra Charles Pearson, joka vielä äskettäin oli lääkärinä samassa saira-

⁶⁷⁾ „Children's Employment Commission. First Report etc. 1863“, Liite s. 16, 19, 18.

⁶⁸⁾ „Public Health. 3 d Report etc.“, s. 102, 104, 105.

lassa, kirjoittaa kirjeessä tutkijakunnan jäsenelle Longe'lle m. m.: „Minä voin puhua vain henkilökohtaisesta kokemuksesta, en tilastollisiin tietoihin nojaten, mutta minä en voi olla vakuuttamatta, että vihani kuohahti yhä uudelleen ja uudelleen nähdessäni näitä lapsiraukkoja, joiden terveys uhrattiin heidän vanhempiensa ja työnantajien voitonhimon tyydyttämiseksi.“ Hän luettelee savenvalajatautien syyt ja mainitsee viimeisenä huippukohtana „Long Hours“ (pitkät työtunnit). Tutkijakunnan kertomuksessa lausutaan toivomus, ettei „maailman silmissä niin huomattavassa asemassa olevan teollisuuden tarvitsisi enää kauan kantaa sitä häpeänleimaa, että sen suurta menestystä seuraa sen työväestön ruumiillinen rappeutuminen, moninaiset ruumiilliset kärsimykset ja aikainen kuolema, työväestön, jonka työ ja taitavuus on saanut aikaan niin suuria tuloksia.“⁶⁹⁾ Mitä on sanottu astiatehtaista Englannissa, pitää niihin nähden paikkansa myöskin Skotlannissa.⁷⁰⁾

Tulitikkujen valmistus on peräisin vuodelta 1833, keksinnöstä kiinnittää fosforia itse tulitikkuihin. Vuoden 1845 jälkeen on se kehittynyt nopeasti Englannissa ja levinnyt Lontoon taajaan asutuista osista myöskin etenkin Manchester'iin, Birmingham'iin, Liverpool'iin, Bristol'iin, Norwich'iin, Newcastle'en ja Glasgow'iin, ja sen mukana suunsalpa (die Mundsperrre), jonka eräs Wien'in lääkäreistä jo vuonna 1845 huomasi tulitikutekijäin erikoiseksi taudiksi. Puolet työläisistä ovat lapsia alle 13 vuoden, ja nuoria henkilöitä alle 18 vuoden . . . Epäterveellisyytensä ja vastenmielisyytensä takia on tämä teollisuus niin huonossa huudossa, että vain rappioitunein osa työväenluokkaa, puoleksi nälkiintyneet lesket y. m. s. antavat lapsia sen palvelukseen, „repaleisia, puoleksi nälkiintyneitä, ihan turvattomia ja kaikkea kasvatusta vaille jääneitä lapsia.“⁷¹⁾ Todistajista, joita tutkijakunnan jäsen Withe (1863) kuulusteli, oli 270 alle 18-vuotiasta, 50 alle 10-vuotiasta, 10 vain 8- ja 5 vain 6-vuotiasta. Työpäivä vaihteli 12:sta 14:ään ja 15:een tuntiin, yötyötä, epäsäännölliset ruoka-ajat, enimmäkseen itse työhuoneessa, jotka fosfori oli myrkyttänyt. Dante löytäisi tässä teollisuudessa jotakin, joka voittaisi hänen kamalimmatkin mielikuvansa helvetistä.

Tapettitehtaassa painetaan karkeimmat lajit koneilla, hienommat käsillä (block printing). Vilkkaimmat liikekuukaudet ovat lokakuun alusta huhtikuun loppuun. Tänä aikana kestää tämä työ usein ja melkein keskeytymättä kello 6:sta aamulla kello 10:een illalla ja myöhempäänkin yöhön.

⁶⁹⁾ „Children's Employment Commission, 1863“. s. 24, 22, XI.

⁷⁰⁾ M. t. s. XLVII.

⁷¹⁾ M. t. s. LIV.

J. Leach lausuu: „Viime talvena (1862) jäi 19 työstä 6 pois liikatyön tuottamien tautien takia. Pitääkseni heidät valveilla täytyy minun huutaa heille.“ W. Duffy: „Lapset eivät usein voineet väsymykseltä pitää silmiään auki, todellisuudessa me itsekkään sitä usein tuskin voimme tehdä.“ J. Lightbourne: „Minä olen 13 vuoden ikäinen . . . Me teimme viime talvena työtä kello 9:ään illalla ja edellisenä talvena kello 10:een. Viime talvena minä melkein joka ilta itkin tuskasta heltyneissä jaloissani.“ G. Apsden: „Kun tämä poikani oli 7-vuotias, kannoin minä hänet tavallisesti selässäni edes takaisin yli lumen, ja hän teki tavallisesti työtä 16 tuntia! . . . Minä olen usein polvistunut pannakseni ruokaa hänen suuhunsa, kun hän on seisonut koneen ääressä, sillä hän ei saanut sitä jättää eikä seisottaa.“ Smith, erään Manchester'in tehtaan toimeenpaneva osakas, lausui: „Me (hän tarkoittaa „käsiaän“, jotka „meitä“ varten työskentelevät) teemme työtä keskeyttämättä sitä ruoka-ajoiksi, niin että päivän 10¹/₂ tuntinen työ on klo 4¹/₂ j. p. p. valmis, ja kaikki myöhempi on ylityötä.⁷²⁾ (Nauttiikohan tämä Smith ensinkään ruokaa 10¹/₂ tunnin aikana?) Me (sama Smith) lakkaamme harvoin työstä ennen kello 6 illalla (hän tarkoittaa käyttämällä „meidän“ työvoimakoneitamme), niin että me (taasen Crispinus) oikeastaan teemme ylityötä koko vuoden . . . Lapset ja aikuiset (152 lasta ja nuorta henkilöä alle 18 vuoden ja 140 täysikasvuista) ovat samalla tavoin viimeisten 18 kuukauden kuluessa tehneet työtä keskimäärin vähintäinkin 7 päivää ja 5 tuntia viikossa, eli 78¹/₂ tuntia viikossa. Kuutena viikkona, jotka päättyivät 2 p:nä toukok. tänä vuonna (1863), oli keskimäärä suurempi — 8 päivää eli 84 tuntia viikossa!“ Kuitenkin lisää herra Smith, joka niin mielellään käyttää „majesteetin monikkoa“ (pluralis Majestatis), hymyillen: „Konetyö on helppoa.“ Ja sitten sanovat ne, jotka valmistavat tapetteja käsin: „Käsityö on terveellisempää kuin kone-työ.“ Yleensä asettuvat herrat tehtailijat närkästyneinä vastustamaan ehdotusta, että „koneet ainakin ruoka-ajoiksi pantaisiin seisomaan.“ „Laki“, sanoo herra Otley, erään Borough'issa^{72 a)}

⁷²⁾ Tätä ei ole käsitettävä samaksi kuin lisätyö meidän käyttämässämme merkityksessä. Nämä herrat pitävät 10¹/₂ tuntista työtä normaalityöpäivänä, johon siis sisältyy normaalin lisätyökin. Sitten alkaa „ylityö“, josta maksetaan vähän paremmin. Myöhemmin tulemme näkemään, että työvoiman käytöstä niin sanotun normaalipäivän aikana maksetaan alle sen arvon, niin että „ylityö“ on pelkkä kapitalistin metku, enemmän „lisätyön“ pusertamiseksi, jollaisena se muuten pysyy silloinkin, kun „normaalipäivän“ aikana käytetystä työvoimasta maksetaan todella täysi hinta.

^{72 a)} Thames-joen oikealla rannalla sijaitseva Lontoon osa, Southwork. — Kautsky.

olevan tapettitehtaan johtaja, „joka sallisi työnteon kello 6:sta aamulla kello 9:ään illalla, sopisi meille (!) kyllä sangen hyvin, mutta tehdaslain tunnit 6:sta aamulla 6:een illalla eivät meille (!) sovi . . . Meidän koneemme seisautetaan päivällisajaksi (mikä jalomielisyys). Seisauttaminen ei aiheuta sanottavaa paperin ja värin hukkaa.“ „Mutta“, lisää hän myötätuntoisena tähän, „minä voin ymmärtää, että siihen liittyvästä vahingosta ei pidetä.“ Tutkijakunnan kertomuksessa arvellaan naivisti, että muutamien „johdantavien toiminimien“ pelko „menettää“ aikaa, s. o. vieraan työn omaksumisaikaa ja sen kautta „voittoa“, ei ole „riittävä syy“ siihen, että alle 13-vuotisten lasten, ja alle 18-vuotisten nuorten henkilöiden annetaan 12—16 tuntia „olla vailla“ päivällistä, tai että sitä ajetaan heihin samoin kuin höyrykoneeseen ajetaan hiiliä ja vettä, villaan saippuaa, rattaaseen öljyä j. n. e., itse tuotantoprosessin aikana, niinkuin työväliseen pelkkiä apuaineita.⁷³⁾

Millään teollisuuden alalla Englannissa — emme nyt ota lukuun vasta äsken alettua koneleivän valmistusta — ei ole näihin päiviin saakka säilynyt niin vanhanaikaista, vieläpä niin esikristillisaikaista tuotantotapaa, niinkuin Rooman keisariajan runoilijoiden teoksista näkyy, kuin leipomoteollisuudessa. Mutta pääoma, niinkuin jo on huomautettu, ei alussa välitä sen työprosessin teknillisestä luonteesta, jonka se anastaa valtaansa. Se ottaa sen haltuunsa sellaisena kuin se on.

Ensiksi paljasti uskomattomassa määrässä tapahtuvan leivänväärennyksen, nimenomattain Lontoossa, ravintoaineiden väärennyksen johdosta asetettu alahuoneen komitea (1855—56) ja tri Hassall'in kirja „Adulterations detected“.⁷⁴⁾ Näiden paljastusten seurauksena oli laki 6 p:ltä elokuuta 1860 „ruoka- ja juomaineiden väärentämisen ehkäisemiseksi“ (for preventing the adulteration of articles of food and drink), tehoton laki, kun siinä luonnollisesti erittäin hienotunteisesti kohdellaan jokaista vapaa-kauppalaista, joka ostamalla ja myymällä väärennettyjä tavaroita ottaa „ansaitakseen kunniallisen pennin“ (to turn an honest penny).⁷⁵⁾ Komitea itse ilmaisi enemmän tai vähemmän nai-

⁷³⁾ „Children's Employment Commission, 1863“, Evidence, s. 123, 124, 125, 140. ja LIV.

⁷⁴⁾ Aluna, hienoksi jauhattuna tai suolalla sekoitettuna, on tavallinen kauppatavara, jolla on kuvaava nimi „bakers stuff“ (leipurin aine).

⁷⁵⁾ Tuhka on, niinkuin tunnettua, hyvin voimapitoinen hiilimuoto ja lannottusaine, jota kapitalistiset nokikolarit myyvät englantilaisille maanvuokraajille. Vuonna 1862 oli brittiläisten „valamiesten“ eräässä oikeusjutussa päätettävä, onko tuhka, johon ostajan tietämättä on sekoitettu 90 % tomua ja hiekkaa, „todellista“ tuhkaa „kaupallisessa“ merkityksessä vaiko „väärennettyä“ tuhkaa „lainoillisessa“ merkityksessä. „Kaupan ystävät“ tuomitsivat, että se on „todellista“ kaupallista tuhkaa ja hylkä-

visti käsityksensä, että vapaakauppa merkitsi olennaisesti kaup-
paa väärennetyillä, eli niinkuin englantilainen leikillisesti sanoo,
„solistisoiduilla aineilla“. Todellakin ymmärtää tällainen „sofisti-
tiikka“ paremmin kuin Protagoras tehdä mustaa valkoisesta ja
ja valkoista mustasta, ja osottaa paremmin kuin elealaiset pel-
kän varjon kaikesta todellisesta.⁷⁶⁾

Joka tapauksessa oli komitea kiinnittänyt yleisön huomion
sen „jokapäiväiseen leipään“ ja siten leipomiseenkin. Samaan
aikaan kaikui yleisissä kokouksissa ja parlamentille jätetyissä ano-
muksissa Lontoon leipurinkisällien huuto liikarasiituksesta j. n. e.
Huuto tuli niin kiihkeäksi, että herra H. S. Tremenheere, joka
myöskin oli usein mainitun vuoden 1863 valiokunnan jäsen, nimi-
tettiin kuninkaalliseksi tutkimuskomissaariksi. Hänen kertomuk-
sensa⁷⁷⁾ ja todistajalausunnat kiihottivat yleisöä, ei sen sydäntä,
vaan sen vatsaa. Raamattua tunteva englantilainen tosin tiesi,
että ihmisen, jollei hän Jumalan armosta ole kapitalisti, suurvil-
jelijä tai virkaherra, tulee syödä leipänsä otsansa hiessä, mutta
hän ei tiennyt, että hänen täytyy leivässään joka päivä syödä
vissi määrä ihmishikeä, jota on maustettu paiseiden visvalla,
hämähäkinverkoilla, koiperhosten raadoilla ja mädänneellä sak-
salaisella hiivalla, puhumattakaan alunasta, hiekkakivistä ja muista
miellyttävistä kivennäisaineksista. Huolimatta vähintäkään hänen
pyhydestään „vapaakaupasta“ asetettiin tähän asti „vapaa“
leipomoteollisuus valtion tarkastajain katsannon alaiseksi (parla-
mentin istunnon lopulla 1863) ja samalla parlamentin päätöksellä
kiellettiin 18 vuotta nuoremmilta leipurinkisälleiltä työ klo 9:stä
illalla kello 5:een aamulla. Tämä viimeinen määräys puhuu
yhtä paljon kuin kokonaiset nidokset liikarasiituksesta tällä meistä
niin kotoiselta tuntuvalla liikealalla.

„Lontoolaisen leipurinkisällin työ alkaa tavallisesti kello 11
yöllä. Tähän aikaan tekee hän taikinan, sangen vaivaloinen
toimitus, joka kestää $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ tuntia aina leipomuksen suuruuden

sivät maanvuokraajan kanteen määräten hänen maksettavakseen vielä
oikeuskulutkin.

⁷⁶⁾ Ranskalainen kemisti Chevallier mainitsee eräässä tutkimukses-
saan tavaroiden „solistisoinemisesta“ jonkun verran yli 600 tavaralajin jou-
kossa, jotka hän esittää, useille 10, 20, 30 eri väärennystapaa. Hän lisää
tähän, ettei hän tunne kaikkia menettelytapoja, eikä mainitse kaikkia,
jotka hän tietää. Sokerin väärentämistapoja hän luettelee 6, oliiviöljyn
9, voin 10, suolan 12, maidon 19, leivän 20, viinan 23, jauhojen 24, suk-
laan 28, viinin 30, kahvin 32 j. n. e. Itse hyvä Jumalakaan ei välttä tätä
kohtaloa. Kts. R o n a r d d e G a r d: De la falsification des substances
sacramentelles. Pariisi, 1856.

⁷⁷⁾ „Reports etc. relating to the Grievances complained of by the
Journeyman Bakers etc.“ Lontoo, 1862 ja „Second Report etc.“ Lontoo,
1863.

ja hienouden mukaan. Sitten paneutuu hän leivinlaudalle, joka samalla on sen kaukalon kantana, missä taikina tehdään, ja nukkuu pari tuntia jauhosäkki pään alla ja toinen jauhosäkki peitteenään. Sitten alkaa ripeä ja keskeytymätön 4 tuntinen työ, taikinan nostaminen, mittaaminen ja muovaaminen, uuniin työntäminen, uunista ottaminen j. n. e. Leivintuvan lämpö on 75—90 astetta (Fahrenheit, 24—30 astetta Celsius) ja pienissä leipomoissa pikemminkin enemmän kuin vähemmän. Kun leivän, vehnäsen y. m. s. tekeminen on päättynyt, alkaa leivän jakaminen; ja huomattava osa päiväläisistä kantaa, tehtyään esitetyn kovan yötyön, päivällä leivän koreissa tahi työntää sen kärkeillä talosta taloon, ja työskentelee sillä välin myöskin monasti leivihuoneessa. Aina vuodenajan ja liukkeen laajuuden mukaan loppuu työ kello 1:n ja 6:den välillä j. p. p., samalla kuin toinen osa kisälleistä työskentelee leivihuoneessa myöhäiseen iltaan.⁷⁸⁾ „Lontoon sesongin aikana alottavat ne leipurinkisällit, joiden isännät myyvät leipää „täydestä“ hinnasta Westend’issä, työnsä säännöllisesti kello 11 yöllä, ja ovat leipomistyössä aina kello 8:aan seuraavana aamuna, keskeyttäen sen vain kerran tahi kaksi usein hyvin lyhyiksi väliajoiksi. Heitä käytetään sitten kello 4:ään, 5:een, 6:een, vieläpä 7:ään leivän kuljettamiseen tahi usein keksien leipomiseen leivintuvassa. Työn loputtua saavat he maata 6, usein vain 5 ja 4 tuntia. Perjantaina alkaa työ aina aikaisemmin, kello 10 illalla, ja kestää lakkaamatta leivän valmistamisessa ja sen kauppaamisessa seuraavan lauantain iltaan kello 8:aan, mutta useimmiten kello 4:ään tahi 5:een saakka yöllä sunnuntaita vasten. Sunnuntaisin täytyy työmiesten kahdesti tai kolmasti olla 1 tai 2 tuntia suorittamassa valmistavia töitä seuraavaksi päiväksi ... „Under-selling Masters“ien (jotka myyvät leivän alle sen täyden hinnan) leipurinkisälleillä, ja näitä leipureita on, niinkuin on mainittu, enemmän kuin $\frac{3}{4}$ Lontoon kaikista leipureista, on vielä pitemmät työajat, mutta heidän työnsä rajoittuu melkein kokonaan leivintupaan, kun heidän isäntänsä, lukuunottamatta leivän toimittamista pienille sekatavarakaupoille, myyvät vain omassa myymälässä. Viikon loppupuolella ... s. o. torstaina, alkaa täällä työ kello 10 yöllä ja jatkuu vain vähäisin keskeytyksin myöhään lauantai-iltaan.“⁷⁹⁾

„Alle hinnan myyvistä leipureista“ ymmärtää porvarillinenkin katsantokanta, että: „kisällien maksamatta jäävä työ (the unpaid labour of the men) on heidän kilpailunsa perustana.“⁸⁰⁾

⁷⁸⁾ Sama. First Report etc. s. VI.

⁷⁹⁾ Sama. S. LXXI.

⁸⁰⁾ George Read: The History of Baking. Lontoo, 1848, s. 16.

Ja „täysihintainen“ leipuri ilmiantaa „alihintaiset“ kilpailijansa tutkimuskomitealle vieraan työn varkaina ja väärentäjinä. „He menestyvät ainoastaan yleisöä pettämällä ja sen kautta, että kisovat kisälleistä 18 tuntia työtä 12 tunnin palkalla.“⁸¹⁾

Leivän väärennys ja sen leipuriluokan syntyminen, joka myy leipää alle sen täyden hinnan, kehittyi Englannissa 18 vuosisadan alusta lähtien, sitten kuin tämän ammatin ammattikunnallinen luonne oli hävinnyt ja kapitalisti myllärin tai jauhovälittäjän muodossa astui nimellisen leipurimestarin taakse.⁸²⁾ Siten laskettiin pohja kapitalistiselle tuotannolle, työpäivän rajattomalle pitentämiselle ja yötyölle, joskin viinemainittu itse Lontoossakin vasta 1824 sai vakavan jalansijan.⁸³⁾

Sanotun jälkeen käsittää kyllä, että komitean kertomuksessa leipurinkisällit lasketaan lyhytikäisten työläisten joukkoon, jotka, sitten kuin he onnellisesti ovat välttäneet työväenluokan kaikille osille normaalin lastenkuolevaisuuden, harvoin pääsevät 42 vuoden ikään. Siitä huolimatta on leipurinammattiin pyrkijöitä aina yllin kyllin. Näiden „työvoimien“ vientilähteet Lontoota varten ovat Skottlanti, Englannin läntiset maanviljelysalueet ja Saksa.

Vuosina 1858—60 järjestivät leipurinkisällit Irlannissa omalla kustannuksellaan suuria kokouksia kiihotustyötä varten yö- ja pyhätyötä vastaan. Yleisö esim. Dublin'in toukokuukokouksessa 1860 asettui irlantilaisten koko lämmöllä heidän puolelleen. Tämän liikkeen avulla saatiinkin todella pelkkä päivätyö menestyksellä läpiajetuksi Wexford'issa, Kilkenny'ssä, Clonmel'issa, Waterford'issa y. m. „Limerick'issä, jossa palkkakisällien kärsimykset, niinkuin yleisesti tiedettiin, menivät yli kaikkien rajojen, tukahtui tämä liike leipurimestarien, etenkin leipurimyllärien vastustukseen. Limerick'in esimerkki vei taka-askeleeseen Ennis'issä ja Tipperary'ssa. Cork'issa, jossa yleinen paheksuminen kiihkeimmin ilmeni, tekivät mestarit liikkeen tyhjäksi käyttämällä valtaansa ja ajamalla kisällit puille paljaille. Dublin'issa tekivät mestarit mitä kiihkeintä vastarintaa ja pakottivat niitä kisällejä vainoomalla, jotka olivat kiihoituksen johtajia, järeillä olevat myönty-

⁸¹⁾ Report (First) etc. Evidence. „Täysihintaisten leipurien“ lausuntot Cheeseman s. 108.

⁸²⁾ George Read, m. t. — 17 vuosisadan lopussa ja 18 vuosisadan alussa leimattiin vielä kaikkiin mahdollisiin ammatteihin tuppsutuvat faktorit (asiamiehet) virallisesti „yleiseksi turmioksi“ (Public Nuisances). Niinpä esitti esim. suuri valaoikeus neljännesvuotisessa rauhantuomioistunnossaan Somerset'in kreivikunnassa alahuoneelle „selityksen“ (presentment), jossa m. m. sanotaan: „että nämä Blackwell Hall'in faktorit ovat yleinen turmio ja tuho vaateliikkeelle ja olisi ne turmiollisina hävitettävä.“ („The Case of our English Wool etc.“ Lontoo, 1685, s. 6, 7.)

⁸³⁾ First Report etc., s. VIII.

mään ja alistumaan yö- ja pyhätyöhön.“⁸⁴⁾ Irlannissa hampai-
siin saakka asetetun Englannin hallituksen komitea tekee kat-
keran kiihkeitä vastaesityksiä Dublin’in, Limerick’in, Cork’in y. m.
kovakorvaisille leipurimestareille. „Komitea uskoo, että työtun-
tien määrää rajoittavat luonnonlait, joita ei rankaisematta lou-
kata. Pakottaessaan työmiehiään poisajamisen uhalla loukkaa-
maan uskonnollista vakaumustaan, tottelemattomuuteen maan lakia
kohtaan ja halveksimaan yleistä mielipidettä (tämä viimemainittu
koskee kaikki pyhätyötä), herättävät he pahaa verta pääoman
ja työn välille ja antavat esimerkin, joka on vaarallinen uskon-
nolle, siveydelle ja yleiselle järjestykselle . . . Komitea uskoo,
että työpäivän pitentäminen yli 12 tunnin on väkivaltaista sekaan-
tumista työmiehen koti- ja yksityiselämään ja vie vahingollisiin
siveellisiin lopputuloksiin sen kautta, että siten tunkeudutaan työ-
miehen kotioloihin ja hänen velvollisuuksiensa täyttämiseen per-
hettään kohtaan poikana, veljenä, aviomiehenä ja isänä. 12 tun-
tia pitemmällä työllä on taipumus jäytää työmiehen terveyttä, se
vie ennenaikaiseen vanhentumiseen ja varhaiseen kuolemaan ja
siten onnettomuuteen työläisperheet, joilta juuri välttämättömim-
mällä hetkellä perheen isän turva riistetään“ („are deprived“).⁸⁵⁾

Olemme nyt olleet Irlannissa. Kanavan toisella puolen, Skott-
lannissa, valittaa peltotyömies, auran ajaja, että hänen on teh-
tävä työtä 13—14 tuntia koleassa ilmassa ja 4 tuntia lisätyötä
sunnuntaina (tässä sapattipyhimysten maassa!),⁸⁶⁾ samalla kuin
erään Lontoon suuren valamiesoikeuden^{86a)} edessä on syytettynä
yht’aikaa kolme rautatieläistä, matkustajajunakonduktööri, vetu-
rinkuljettaja ja merkinantaja. Suuri rautatieonnettomuus on toi-
mittanut satoja matkustajia toiseen maailmaan. Rautatieläisten

⁸⁴⁾ „Report of Committee on the Baking Trade in Ireland for 1861.“

⁸⁵⁾ Sama.

⁸⁶⁾ Maanviljelystyömiesten yleinen kokous Lasswade’ssa, Glasgow’in
luona, tammik. 5 p. 1866. (Kts. „Workman’s Advocate“ tammik. 13 p. 1866)
Trade’s Union’in syntyminen vuoden 1865 lopusta lähtien maanviljelys-
työväen keskuuteen, ensiksi Skottlannissa, on historiallinen tapahtuma.
Buckinghamshire’ssa, yhdessä Englannin sorretuimpia maanviljelysalueita,
tekivät palkkatyömiehet maaliskuussa 1867 suuren lakon viikkopalkan
korottamiseksi 9—10 sh:stä 12 sh:iin. — (Edellä olevasta näkee, että Eng-
lannin maanviljelysköyhälistön liike, joka sen valtaviin mielenosusten
kukistamisen jälkeen vuoden 1830 jälestä ja etenkin uuden köyhäinhuolto-
lain voimaannpanon jälkeen on ollut kokonaan lamassa, jälleen alkaa kuusi-
kymmenluvulla, kunnes se vihdoin 1872 tulee käänteentekeväksi. Minä
palaan takaisin tähän II nidoksessa, samoin kuin jälkeen vuoden 1867
ilmestyneisiin sinikirjoihin englantilaisen maatyömiehen asemasta. Lisäys
2 painokseen.)

^{86a)} „Grand Jury“, 24-henkinen valamiehistö, jonka on ratkaistava,
onko syytös oikeutettu ja syytetty asetettava oikeuden eteen. — Kautsky.

leväperäisyys on onnettomuuden syynä. Yksimielisesti selittävät he valamiehille, että 10—12 vuotta sitten heidän työnsä päivässä oli ollut vain 8 tuntia. Viimeisten 5—6 vuoden aikana oli se kiristetty 14, 18 ja 20 tunniksi, ja matkahuolustien tulvan ollessa erittäin suuren, niinkuin huvimatkaajunien aikoina, jatkui se usein 40—50 tuntia keskeytymättä. He olivat tavallisia ihmisiä eivätkä mitään kykloopeja. Määrätyllä hetkellä heidänkin työvoimansa kieltäytyy tehtävistään. Heidän ruumiinsa jäykistyy. Heidän aivonsa lakkaavat ajattelemasta ja heidän silmänsä näkemästä. Kauttaaltaan „kunnioitettava brittiläinen valaoikeus“ vastaa päätöksellä, joka määrää heidät oikeuden eteen vastaamaan taposta (on a charge of manslaughter), ja lausuu lempeästi laaditussa liitteessä sen hurskaan toivomuksen, että herrat rautatiepohatat suvaitsisivat toki vastaisuudessa olla tuhlaavaisempia ostamalla tarpeellisen määrän „työvoimia“ ja „pidättyväisempiä“ eli „kieltäytyvämpiä“ eli „säästäväisempiä“ maksetun työvoiman riistämisessä.⁸⁷⁾

Kaikkiin ammatteihin, ikäluokkiin ja sukupuoliin kuuluvien työläisten kirjavasta joukosta, joka kiihkeämmin täyttää meidän puoleemme kuin vainajain sielut Odysseuksen päälle ja joista ilman heidän kainaloissaan olevia sinikirjojakin ensi silmäyksellä näkee liikarasituksen merkit, otamme vielä kaksi olentoa, joitten kouriuntuntuva vastakohtaisuus todistaa, että pääoman edessä kaikki ihmiset ovat yhtäläisiä, — ompelijattaren ja karkeisepän.

Kesäkuun viimeisellä viikolla 1863 julkaisivat kaikki Lontoon päivälehdet uutisen „huomiota herättävällä“ otsakkeella: „Death

⁸⁷⁾ „Reynold's News paper“, 20 p. tammik. 1866. Heti sen jälkeen julkaisee sama viikkolehti viikko viikolta „hämmästyttä herättävillä otsakkeilla“: „Kauheita ja tuhoisia tapauksia“, „Pelottavia murhenäytelmiä“ j. n. e., kokonaisen luettelon uusista rautatieonnettomuuksista. Tähän vastaa eräs North Stafford-linjan työmies: „Jokainen tietää, mitä seuraa, jos veturinkuljettajien ja lämmittäjien tarkkaavaisuus silmänräpäyksenäkään herpoutuu. Ja kuinka voi muu olla mahdollista, kun työtä rajattomasti pitkitetään, kolkoimmassa ilmassa, ilman lepoaikaa ja virkistystä? Ottaakamme esimerkiksi seuraava tapaus, joka on jokapäiväinen. Viime maanantaina aloitti eräs lämmittäjä päivätyönsä hyvin varhain aamulla. Hän lopetti sen 14 tunnin 50 minuutin kuluttua. Ennen kuin hän edes oli saanut aikaa juodakseen teensä, kutsuttiin hänet uudestaan työhön. Hänen oli siis raadettava 29 tuntia 15 minuuttia keskeyttämättä. Hänen viikkotyönsä loppupuoli oli seuraava: keskiviikkona 15 tuntia, torstaina 15 tuntia 35 minuuttia, perjantaina 14½ tuntia, lauantaina 14 tuntia 10 minuuttia; yhteensä viikossa 88 tuntia 40 minuuttia. Ja ajatelkaa hänen hämmästyttään, kun hänelle maksettiin vain 6 työpäivältä. Mies oli viikkoa ja kysyi, mitä päivätyöllä käsitettiin. Vastaus: 13 tuntia, siis 78 tuntia viikossa. Mutta kuinka oli jällellä olevien 10 tunnin 40 minuutin maksamisen laita? Pitkän riidan jälkeen sai hän 10 d:n (1 Smk.) korvauksen.“ m. t. n:o helmik. 4 p. 1866.

fron simple Overwork“ („kuollut suorastaan liikarasituksesta“). Se koski kaksikymmenvuotiaan ompelijattaren Mary Anne Walkley'n kuolemaa. Hän oli ollut työssä eräessä hyvin kunnioitetavassa hovimuotiliikkeessä, jota johti eräs nainen, miellyttävältä nimeltään Elise. Vanha, usein kerrottu juttu, keksittiin nyt uudelleen,⁸⁸⁾ että nimittäin nämä tytöt työskentelevät keskimäärin 16 $\frac{1}{2}$ tuntia, mutta sesongin aikana usein 30:kin tuntia yhtä mittaa, siten että heidän nääntyvä „työvoimansa“ ylläpidetään antamalla heille tarvittaessa sherryä, portviiniä tahi kahvia. Ja nyt oli juuri sesongin paras aika. Yhdessä käden käänteessä oli loihdittava valmiiksi jalosukuisten naisten loistopuvut tanssiaisiiin, jotka pidettiin äsken maahan tuodun Wales'in prinsessan kunniaksi. Mary Anne Walkley oli yhdessä 60 muun tytön kanssa työskennellyt keskeyttämättä 26 $\frac{1}{2}$ tuntia, 30 tyttöä kussakin huoneessa, joissa oli tuskin $\frac{1}{3}$ tarpeellisesta kuutiomäärästä ilmaa, maaten yönsä kaksittain yhdellä vuoteella tukahduttavissa komeroissa, joihin makuuhuone oli karsinoitu eri lautaseinillä.⁸⁹⁾ Ja tämä oli Lontoon parhaita muotiliikkeitä. Mary Anne Walkley sairastui perjantaina ja kuoli sunnuntaina, sitä ennen Elise-rouvan ihmeeksi, edes ompelematta valmiiksi viimeistä työtään. Kuolinvuoteelle

⁸⁸⁾ Vrt. F. Engels, m. t. s. 253, 254.

⁸⁹⁾ Tri Letheby, lääkintöhallituksessa (Board of Health) toimiva lääkäri, lausui silloin: „Makuuhuoneessa pitäisi olla täysi-ikäiselle ihmiselle ilmaa vähintäinkin 300 kuutiojalkaa, ja asuinhuoneessa 500 kuutiojalkaa.“ Tri Richardson, erään Lontoon sairaalan ylilääkäri, sanoo: „Kaikenlaiset ompelijattaret, naisräätälit, vaatteentekijättäret ja tavalliset ompelijattaret kärsivät kolminkertaista kurjuutta — liikatyöstä, ilman puutteesta ja ravinnon tahi ruoansulatuksen puutteesta. Yleensä sopii tällainen työ kaikissa tapauksissa paremmin naisille kuin miehille. Mutta tämän liikkeen turmiona on se, että sen on monopolisoitunut etenkin pääkaupungissa noin 26 kapitalistia, jotka pääomasta johtuvilla voimakeinoilla (that spring from capital), pusertavat säästöä työstä (force economy out of labour; hän tarkoittaa, säästävät kustannuksia työvoimaa tuhlaamalla). Koko tämä työntekijättärien luokka tuntee heidän valtansa. Jos vaateneulojatar saa itselleen pienen piirin liiketuttavia, niin kilpailu pakottaa hänet tekemään kotona työtä kuoliaaksi asti, säilyttääkseen sen itsellään, ja tällä samalla liikatyöllä täytyy hänen välttämättömästi rasittaa apulaisiensaankin. Jos hänen liikkeensä epäonnistuu, tahi jollei hän voi perustaa itsenäistä liikettä, kääntyy hän suurliikkeen puoleen, missä työ ei ole sen vähempää, mutta missä maksu on varma. Siinä asemassa tulee hänestä suorastaan orja, jota jokainen virtaus yhteiskunnassa heittelee sinne tänne; milloin on hän kotona pienessä huoneessa nälkään nääntyen tai lähes siinä asemassa; sitten jälleen 24:stä tunnista 15, 16 jopa 18 tuntia työssä tuskin siedettävässä ilmassa ja ruoalla, jota, jos se olisi hyväkin, ei voi sulattaa puhtaan ilman puutteessa. Näistä uhreista elää keuhkotauti, joka ei ole muuta kuin ilmatauti.“ (Tri Richardson: Work and Overwork aikakauskirjassa „Social Science Review“, 18 p. heinäk. 1863.)

liian myöhään kutsuttu lääkäri, herra Keys, todisti „kuolinvala-oikeuden“ (Coroner's Jury) edessä kuivin sanoin: „Mary Anne Wakley on kuollut pitkien työpäivien takia liian täydessä työhuoneessa ja ylen ahtaassa, huonosti tuuletetussa makuuhuoneessa.“ Mutta antaakseen lääkearille luennon sopivasta käyttäytymisestä, julisti „Coroner's Jury“: „Vainaja on kuollut halvaukseen, mutta on syytä pelätä, että hänen kuolemaansa on jouduttanut liika työ liian täydessä työhuoneessa j. n. e.“ „Morning Star“, vapaa-kauppaherrojen Cobden'in ja Bright'in äänenkannattaja huudahti: „Meidän valkoiset orjamme saatetaan työllä haudata ja heidät turmellaan ja he kuolevat ilman sekä laulua että kellonsoittoa.“⁹⁰⁾

„Työllä kuoliaaksi rasittaminen ei ole päiväjärjestyksenä ainoastaan muotiliikkeiden työhuoneissa, vaan tuhansissa paikoissa, niin, joka paikassa, missä liikettä harjoitetaan . . . Otta-kaamme esimerkiksi karkeisempaa. Jos saa uskoa runoilijoita, ei ole toista niin elämänhaluista, iloista miestä kuin karkeisempaa. Hän nousee aikaisin ja iskee kipinöitä ennen auringonnousua; hän syö ja juo ja makaa paremmin kuin muut ihmiset. Pelkäänsä fyysillisesti katsottuna on hän kohtuullisesti työskennellessään todellakin asemassa, joka on parhaimpia, mitä ihmisillä on. Mutta seuraamme häntä kaupunkiin ja näemme sen työtaakan, joka tuon vahvan miehen hartioille sälytetään, ja mikä asema onkaan hänellä maamme kuolleisuusluetteloissa? Maryleboney'ssa (joka on Lontoon suurimpia kaupunginosia) kuolevat karkeisempät suhteessa 31:1000 vuodessa, eli 11 yli täysi-ikäisten miesten

⁹⁰⁾ „Morning Star“, 23 p. kesäk. 1863. „Times“ käytti tapahtumaa puolustaakseen amerikkalaisia orjienpitäjiä Bright'ia y. m. vastaan. „Hyvin monet meistä“, sanoo se, „arvelevat, että niin kauan kuin me annamme nuorten naisten nälän ruoskan pakottamina piiskan iskujen asemasta työskennellä itsensä kuoliaaksi, meillä tuskin on oikeutta kiihottaa tulta ja miekkaa niitä perheitä vastaan, jotka ovat orjien omistajiksi syntyneet ja antavat orjiensa ainakin hyvästi syödä ja kohtuullisesti tehdä työtä.“ („Times“, heinäk. 2 p. 1863). Samaan tapaan luki torypuolueen lehti „Standard“ lakia pastori Newmann Hall'ille: „Hän julistaa orjien omistajat kiroukseen, mutta rukoilee niiden kunnan ihmisten kanssa, jotka ovat antaneet Lontoon ajurien ja omnibussien kuljettajain y. m. tehdä työtä vain 16 tuntia päivässä koiran palkalla.“ Vihdoin puhui myöskin oraakeli, herra Thomas Carlyle, josta minä jo vuonna 1850 painatin sanat: „Nero on pirun pauloissa, mutta hänen kunnioittamisensa on jäänyt jällelle“ (Zum Teufel ist der Genius, der Kultus ist geblieben). Koko aikakauden historian suurimman tapauksen, Amerikan kansalaissodan hän tyypistää lyhyeen vertaukseen, että Pohjoisen Pekka tahtoo kaikella voimallaan iskeä Etelän Paavon pääkopan puhki, koska Pohjoisen Pekka „palkkaa“ työmiehensä „päivittäin“ ja Etelän Paavo „koko elinajaksi“. („Macmillan's Magazine“. Ilias Americana in nuce. Elokuun vihko 1863.) Niin särkyi viimeinkin toryjen suosion saippuakupla kaupunkilais-, mutta ei suinkaan maalais!-palkkatyömiestä kohtaan. Sen tyimenä on — orjuus!

keskikuolleisuuden Englannissa. Tuo työ, joka on melkein vaimomainen taito ihmiskunnassa ja itsessään moitteeton, tulee pelkästään työn liiallisen määrän takia tekijänsä turmioksi. Hän voi päivässä lyödä niin monta vasaran iskua, kävellä niin monta askelta, vetää niin monasti henkeään, suorittaa niin paljon työtä ja keskimäärin elää, sanokaamme 50 vuotta. Hänet pakotetaan lyömään niin monta lyöntiä enemmän, käymään niin monta askelta enemmän, hengittämään niin paljon useammin päivässä ja kaiken kaikkiaan enentämään elämäntehtävänsä päivittäisin $\frac{1}{4}$:llä. Hän koettaa niin tehdä, ja tuloksena on, että hän jonkun aikaa tekee $\frac{1}{4}$ enemmän työtä ja kuolee 37:llä vuodellaan 50:nen asemasta.“⁹¹⁾

4. Päivä- ja yötyö. Vuorottelujärjestelmä.

Pysyväinen pääoma, tuotantovälineet ovat arvonalisäysprosessin kannalta katsottuna olemassa vain imeäkseen itseensä työtä ja jokaisessa työpisarassa suhteellisen määrän lisätyötä. Mikäli ne eivät sitä tee, tuottaa niiden pelkkä olemassaolo kapitalisteille negatiivisen tappion, sillä ne edustavat sinä aikana, jona ne ovat joutilaina, hyödytöntä pääoman sijoitusta, ja tämä tappio tulee positiiviseksi, heti kun keskeytys tekee lisämenoja tarpeelliseksi työtoiminnan uudestaan alkamista varten. Työpäivän pitentäminen yli luonnollisen päivän rajojen yötunteihin, vaikuttaa vain tilapäisapuna, sammuttaa vain vaillinaisesti pääomassa olevan elävän työveren vampyyrimaisen janon. Anastaa työtä päivän kaikkien 24 tunnin ajan on senvuoksi kapitalistisen tuotannon sisäinen pyrkimys. Mutta kun tämä on fyysillisesti mahdotonta, jos samoja työvoimia yhtä mittaa yötä päivää riistettäisiin, niin on fyysillisen esteen voittamiseksi päivällä ja yöllä kulutettujen työvoimien välillä vaihtelu välttämätön, missä vaihtelussa voi tulla kysymykseen useita menettelytapoja, esim. niin järjestetty, että osa työväestöstä on viikon yötyössä, toisen päivätyössä j. n. e. Tiedämme, että tämä vuorottelujärjestelmä, tämä vuoroviljely, oli englantilaisen y. m. puuvillateollisuuden nuoruuden kukoistuskautena vallalla, ja m. m. nykyisin kukoistaa Moskovan kuvernementin puuvillakutomoissa. Järjestelmänä tavataan tämä 24-tuntinen tuotantoprosessi vieläkin useissa Suurbritannian tähän saakka „vapaisissa“ teollisuudenhaaroissa, m. m. sulatoissa, pajoissa, valssilaitoksissa ja muissa metallitehtaissa Englannissa,

⁹¹⁾ Tri Richardson m. t.

Wales'issa ja Skotlannissa. Työprosessi käsittää näissä paitsi 6:n arkipäivän 24 tuntia, enimmäkseen myöskin sunnuntain 24 tuntia. Työläiset ovat miehiä ja naisia, täysi-ikäisiä ja lapsia kumpaakin sukupuolta. Lasten ja nuorten henkilöiden joukossa on kaiken ikäisiä 8:sta (muutamissa tapauksissa 6:sta) 18 vuoteen.⁹²⁾ Muutamilla työaloilla työskentelevät myöskin tytöt ja naiset yöllä yhdessä miespuolisen työväen kanssa.⁹³⁾

Paitsi yötyön yleisiä vahingollisia vaikutuksia,⁹⁴⁾ tarjoaa keskeytymätön, kaksikymmennelituntinen tuotantoprosessi hyvin tervetulleen tilaisuuden mennä nimellisen työpäivän rajojen yli. Esim. edellä mainituissa sangen rasittavissa teollisuudenhaaroissa on kunkin työläisen virallinen työpäivä enimmäkseen 12 tuntia, yö- tahi päivätunteja. Mutta ylityö yli näiden rajojen on useissa

⁹²⁾ „Children's Employment Commision“. Third Report. Lontoo 1864, s. IV, V, VI.

⁹³⁾ „Sekä Staffordshire'ssä että myöskin Etelä-Wales'issa käytetään nuoria tyttöjä ja naisia työssä hiilikaivoksissa ja koksiläjillä, ei ainoastaan päivällä, vaan myöskin yöllä. Tästä tavasta on usein huomautettu kertomuksissa parlamentille, että siihen liittyy suuria ja ilmeisiä vaaroja. Nämä naiset, joita pidetään työssä yhdessä miesten kanssa ja joita puvustaan tuskin voi erottaa heistä, ja jotka ovat liian ja tomon tahraamia, menettävät itsekunnioituksensa, joten heidän luonteensa huononee. Tämä on suorastaan välttämätön seuraus heidän epäpuhtaisuudesta työstään“ m. t. 194, s. XXVI. Vrt. Fourth Report (1865, 61 s. XIII.) Samoin lasitehtaissa.

⁹⁴⁾ „Tuntuu luonnolliselta“, huomauttaa eräs terästehtailija, joka käyttää lapsia yötyöhön, „että pojat, jotka yöllä työskentelevät, eivät voi päivällä maata eivätkä saada kuunnollista lepoa, vaan lakkaamatta juoksentelevät ympäri seuraavana päivänä“ (m. t. Fourth Rep. 63, s. XIII.) Auringon valon tärkeydestä ruumiin ylläpitäjänä ja kehittäjänä huomauttaa eräs lääkäri m. m.: „Valo vaikuttaa myöskin suoraan ruumiin kudoksiin, jotka se tekee kiinteiksi ja kimmoisiksi. Niiden eläinten lihakset, joille ei anneta tarpeellista määrää valoa, tulevat sienimäisiksi ja kimmoamattomiksi, hermovoima menettää joustavuutensa kiihoitusten puutteessa, ja kaiken sen muodostuminen, mikä on kehittymistilassa, surkastuu . . . Lasten terveydelle on runsaan päivänvalon ja auringonsäteiden suoranainen vaikutus jonakin osana päivästä ihan välttämätön. Valo auttaa ruoan muuttumista hyväksi, plastilliseksi vereksi ja vahvistaa lihassäikeitä, sitte kuin ne ovat syntyneet. Se vaikuttaa samoin kiihoitusaineena näköelimiin ja synnyttää siten suurempaa toimellaisuutta eri aivotoiminnoissa.“ Herra W. Strange, Worcester'in „General Hospital'in“ ylilääkäri, jonka teoksesta „Terveys“ (1864) tämä kohta on otettu, kirjoittaa kirjeessä eräälle tutkimuskomissaarille, herra White'lle: „Alkaiemmin on minulla ollut Lancashire'ssa tilaisuus tehdä huomioita yötyön vaikutuksista tehtaan lapsiin, ja vastoin muutamien työnantajien niin mielellään antamia vakuutuksia, olen minä ratkaisevasti sitä mieltä, että lasten terveys pian siitä kärsii“. m. t. 284, s. 55. Se että tällaisista asioista yleensä voi syntyäkin vakavaa erimielisyyttä, osoittaa paraiten, millä tavoin kapitalistinen tuotanto vaikuttaa kapitalistien ja heidän kannattajiensa „aivojentoimintaan“.

tapauksissa, käyttäeksemme virallisen englantilaisen kertomuksen sanoja, „todellakin kauheata“ („truly fearful“).⁹⁵⁾ Siinä sanotaan: „Ei kukaan ihminen voi ajatella sitä työmäärää, jonka todistajien lausuntojen mukaan 9—12-vuotiset pojat suorittavat, tulematta pakostakin siihen johtopäätökseen, että tätä vanhempien ja työnantajien vallan väärinkäytöstä ei saa kauempaa sallia“.⁹⁶⁾

„Tapa yleensä teettää pojilla työtä vuorotellen päivällä ja yöllä, johtaa sekä kiireinä liikeaikoina että tavallisissakin oloissa työpäivän häpeälliseen pidentämiseen. Useissa tapauksissa tämä pidentäminen ei ole ainoastaan julmaa, vaan suorastaan uskomatonta. Sitä ei voida välttää, että syystä tai toisesta siellä täällä joku vuoropoika jää pois työstä. Yhden tai useamman läsnäolevan pojan, joka jo on tehnyt päivätyönsä, täytyy silloin täyttää poisjääneen sija. Tämä järjestelmä on niin yleisesti tunnettu, että erään valsilaitoksen mestari vastasi kysymykseeni, kuinka poissaolevien poikien paikat täytettiin: „Tiedänhän minä että te tiedätte sen yhtä hyvin kuin minäkin“, ja hän ei ensinkään hävennyt tunnustaa asiaa sellaisena kuin se oli.“⁹⁷⁾

„Eräissä valssipajassa, jossa nimellinen työpäivä kesti kello 6:sta aamulla kello 5 1/2:een illalla, työskenteli eräs poika 4 yötä joka viikko vähintäinkin kello 8 1/2:een illalla seuraavana päivänä . . . Ja tätä teki hän 6 kuukautta.“ „Eräs toinen työskenteli 9-vuotiaana usein 3 kaksitoista tuntista työjaksoa peräkkäin ja 10-vuoden vanhana 2 päivää ja 2 yötä peräkkäin“. „Kolmas, nyt 10-vuotias, työskenteli kello 6:sta aamulla kello 12:een yöllä, kolme yötä läpeensä ja kello 9:ään illalla muina öinä“. „Neljäs, nyt 13-vuotias, työskenteli kello 6:sta j. p. p. seuraavaan päivään kello 12:een päivällä kokonaisen viikon ajan, ja toisinaan kolme jaksoa peräkkäin, esim. maanantaiaamusta tiistaiyöhön“. „Viides, nyt 12-vuotias, työskenteli eräässä Stavel'yn rautavalimossa kello 6:sta aamulla kello 12:een yöllä 14 päivää; on kykenemätön sitä enää tekemään.“ George Allinsworth, 9-vuotias, lausui: „Minä tulin tänne viime perjantaina. Meidän oli aloitettava seuraavana päivänä kello 3 aamulla. Minä jäin sentähden tänne koko yöksi. Asun 5 (Engl.) penikulmaa täältä. Minä makasin pihalla nahkainen esiliina allani ja pieni takki peitteenäni. Kahtena muuna päivänä olin täällä kello 6 aamulla. Niin, tämä on kuuma paikka! Ennen kuin tulin tänne, työskentelin niinikään kokonaisen vuoden sulatossa. Se oli suuri

⁹⁵⁾ Sama 57, s. XII.

⁹⁶⁾ Sama (4 th Report, 1865) 58, s. XII.

⁹⁷⁾ Sama.

tehdas maalla. Minä aloitin myöskin lauantaiamusin kello 3, mutta minä saatoin ainakin mennä maata kotiin, koska se oli lähellä. Muina päivinä aloin minä kello 6 aamulla ja lopetin kello 6 tai 7 illalla“ j. n. e.⁹⁸⁾

⁹⁸⁾ Sama, s. XIII. Näiden „työvoimien“ sivistysasteen täytyy luonnollisesti olla sellainen, millaiseksi se näyttäytyy seuraavassa keskustelussa erään tutkimuskomissaarin kanssa! Jeremias Haynes, 12 vuoden ikäinen: „neljä kertaa neljä on kahdeksan, mutta neljä neljää (4 fours) on 16... Kuningas on se, jolla on kaikki raha ja kulta. (A king is him that has all the money and gold.) Meillä on kuningas, sanotaan, hän on kuningatar, sanovat häntä prinsessa Aleksandraksi. Sanotaan, että hän on nainut kuningattaren pojan“. „Prinsessa on mies“. Wm. Turner, kaksitoistavuotias: „Ei elä Englannissa. Luulee, että sellainen maa on olemassa, mutta ei ole ennen tiennyt siitä mitään.“ John Morris, nelitoistavuotias: „On kuullut kerrottavan, että Jumala on tehnyt maailman ja että kaikki kansa hukkuu, yhtä lukuunottamatta; on kuullut että tämä oli ollut pieni lintu“. William Smith, viisitoistavuotias: „Jumala teki miehen, mies teki vaimon“. Edvard Taylor, viisitoistavuotias: „Ei tiedä mitään Lontoosta“. Henry Matthewman, seitsentoistavuotias: „Käyn joskus kirkossa... Nimi, josta siellä saarnataan, on muuan Jeesus Kristus, mutta minä en voi mainita mitään muita nimiä enkä minä voi hänestäkään mitään sanoa“. Häntä ei murhattu, vaan hän kuoli niinkuin muutkin ihmiset. Hän ei ollut samanlainen kuin muut ihmiset muutamissa suhteissa, koska hän oli uskonnollinen muutamissa suhteissa ja muut eivät sitä ole“. („He was not the same as other people in some ways, because he was religious in some ways, and others is n't“) (Sama 74, s. XV.) „Perkele on hyvä ihminen. Minä en tiedä, missä hän elää. Kristus oli huono mies“. „Tämä tyttö (10-vuotias) tavaa God Dog (pitäisi olla Good dog, Suom. muist.) eikä tiennyt kuningattaren nimeä“. (Ch. Empl. Comm. V. Rep. 1866, s. 55. N:o 278.) Sama järjestelmä, joka valitsee mainituissa metallitehtaissa, on käytännössä myöskin lasi- ja paperitehtaissa. Paperitehtaissa, joissa paperi tehdään koneilla, on yötyö säännöllisesti käytännössä kaikissa prosesseissa paitsi lumppujen lajittelussa. Muutamissa tapauksissa jatketaan yötyötä vuorottelemalla lakkaamatta koko viikon, tavallisesti sunnuntaiyöstä seuraavan lauantain yöhön kello 12:een. Miehistö, joka on päivävuorossa, työskentelee 5 päivänä 12 ja yhtenä 18 tuntia, ja yövuoron miehet 5 yönä 12 tuntia ja yhtenä 6 tuntia joka viikko. Muissa tapauksissa tekee kumpikin vuoro 24 tuntia toinen toisensa jälkeen vuoropäivin. Yksi vuoro työskentelee 6 tuntia maanantaina ja 18 tuntia lauantaina saadakseen 24 tuntia täyteen. Muissa tapauksissa on pantu toimeen välijärjestelmä, jossa kaikki paperinvalmistuskoneita hoitavat henkilöt tekevät kunakin viikonpäivänä 15–16 tuntia työtä. Tässä järjestelmässä, lausuu tutkimuskomissaari Lord, näytävät yhtyvän kaikki kaksitoista- ja kaksikymmennelittuosen vuorottelun pahat puolet. Lapset alle 13 vuoden, nuoret henkilöt alle 18 vuoden ja naiset työskentelevät tämän yöjärjestelmän alaisina. Kaksitoistatuntisen järjestelmän aikana täytyi heidän vuorottelijan poisjäämisen takia joskus tehdä työtä kaksinkertainen vuoro 24 tuntia. Todistajain lausunnot osoittavat, että pojat ja tytöt usein tekevät ylityötä, joka usein venyy 24, vieläpä 36 tunnin keskeytymättömäksi työksi. „Jatkuvassa ja muuttumattomassa työssä kiilloitushuoneissa tapaa 12-vuotisia tyttöjä, jotka tekevät kuukauden läpeensä 14 tuntia työtä päivässä, ilman mi-

Kuulkaamme nyt, kuinka pääoma itse käsittää tämän kaksikymmennelituntisen järjestelmän. Järjestelmän liiallisuudet, sen väärinkäyttämisen työpäivän „julmaan ja uskottomaan“ pidentämiseen, sivuuttaa se tietysti vaikenemalla. Se puhuu järjestelmästä vain sen „normaalisessa“ muodossa.

„Terästehtailijat, herrat Naylor ja Vickers, joilla on työssä 600—700 henkilöä, ja niistä vain 10% alle 18 vuoden, ja näistä taasen vain 20 poikaa yötyössä, lausuvat seuraavasti: „Pojat eivät ensinkään kärsi kuumuudesta. Lämpömäärä on todennäköisesti 30—32 astetta C... Paja- ja valssilaitoksissa työskentelevät „kädet“ vuorotellen päivin ja öin, mutta sitä vastoin on kaikki muu työ päivätyötä, kello 6:sta aamulla kello 6:een illalla. Pajassa työskennellään kello 12:sta—12:een. Muutamat „kädet“ työskentelevät aina yöllä vuorottelematta päivä- ja yötyötä... Meistä ei näytä siltä, että päivä- tahi yötyö vaikuttaa eri lailla terveyteen (herrojen Naylor'in ja Vickers'inkö?), ja todennäköisesti nukkuu väki paremmin, kun heillä on sama lepoaika, kuin milloin se vaihtelee... Noin 20 poikaa alle 18 vuoden työskentelee yömiehistössä... Me emme saisi sitä kunnollisesti tehdyksi (nod well do) ilman 18 vuotta nuorempien poikien yötyötä. Meidän vastaväitteemme on tuotantokustannusten lisääntyminen. On vaikea saada taitavia „käksiä“ ja työnjohtajia, mutta poikia saa niin paljon kuin tahtoo... Luonnollisesti ei yötyön rajoittamisella olisi meihin nähden suurtakaan merkitystä eikä vaikutusta, katsoen siihen pieneen määrään poikia, jota käytämme työssämme“.⁹⁹⁾

Herra J. Ellis, toiminimestä herrat John Brown & C: on teräs- ja rautatehtaat, joissa on työssä 3,000 miestä ja poikaa, ja osittain raskaassa teräs- ja rautatyössä „vuorotellen päivin ja öin“, lausuu, että vaikeissa töissä teräspajoissa on yksi tahi kaksi poikaa kahta miestä kohden. Heidän liikkeessään on 500 poikaa alle 18 vuoden ja niistä noin $\frac{1}{3}$, eli 170, alle 13 vuoden. Ehdotetusta lainmuutoksesta arvelee herra Ellis: „Minä en luule, että olisi kovin paheksittavaa (very objectionable), jos ei kenenkään alle 18 vuotta vanhan henkilön sallittaisi työskennellä yli 12 tuntia 24:stä. Mutta minä en usko, että voidaan vetää mitään rajaviivaa 12 vuotta vanhempien poikien tarpeellisuudesta

tään säännöllistä lepoa tahi keskeytystä, paitsi kahdeksi, korkeintaan kolmeksi puoli tuntia pitkäksi ruoka-ajaksi“. Muutamissa tehtaissa, joissa säännöllinen yötyö on kokonaan lakautettu, tehdään kauhean paljo yllityötä ja „tätä usein mitä likaisimmissa, kuumimmissa ja yksitoikkoisimmissa työprosesseissa“. „Children's Employment Commission. Report IV, 1865“, s. XXXVIII ja XXXIX.)

⁹⁹⁾ Fourt Report etc. (1865), 79, s. XVI.

yötyössä. Ottaisimmepa ennemmin vastaan lain, jonka mukaan ei saisi käyttää työssä ensinkään poikia alle 13 vuoden tahi vaikkapa alle 15 vuoden, kuin lain, joka kieltäisi meitä käyttämästä yöllä niitä poikia, jotka meillä kerran on. Poikien, jotka ovat päivävuoressa, täytyy vuorostaan työskennellä myöskin yövuorossa, koska miehet eivät voi lakkaamatta tehdä yötyötä; se turmelisi heidän terveytensä. Me uskomme kuitenkin, että yötyö ei vahingoita, kun se viikottain vaihtelee päivätöön kanssa. (Herrat Naylor ja Vickers, sen mukaan kuin heidän liikkeelleen oli edullisinta, uskoivat päinvastoin, että jatkuvan yötyön sijasta juuri jaksottain vaihteleva yötyö mahdollisesti tuottaisi vahinkoa.) Meistä näyttävät ihmiset, jotka suorittavat vuorottelevaa yötyötä, aivan yhtä terveiltä kuin ne, jotka tekevät työtä vain päivällä... Meidän vastaväitteemme sitä vastaan, ettei poikia alle 18 vuoden saisi käyttää yötyöhön, johtuisivat ainoastaan kustannusten lisääntymisestä, mutta tämä onkin ainoa syy (Kuinka kynnillisen naivlia!). Me uskomme, että tämä lisääntyminen olisi suurempi, kuin mitä liike (the trade) katsoen sen menestykselliseen suorittamiseen, kohtuudella voisi kestää. (As the trade with due regard to its being successfully carried out could fairly bear!) (Mikä laverteleva sanojen solina!) Työ on täällä harvinaista ja voisi käydä riittämättömäksi sellaisen järjestelyn vallitessa“ (s. o. Ellis, Brown & Co voisivat joutua siihen tuhoisaan asemaan, että heidän olisi maksettava työvoimasta sen koko arvo.¹⁰⁰)

Herrojen Cammell & C:ön „Cyklops teräs- ja rautatehtaat“ ovat yhtä suuret kuin mainittujen John Brown & C:ön. Toimeenpaneva johtaja oli toimittanut todistajalausuntonsa hallituksen komissaarille White'lle kirjallisesti, mutta sittemmin hän katsoi sopivaksi hävittää käsikirjoituksen, joka oli hänelle jälleen tarkastettavaksi palautettu. Mutta herra White'llä on hyvä muisti. Hän muistaa vallan hyvin, että näille herroille Cyklopeille lasten ja nuorten henkilöiden yötyön kieltö oli „mahdoton asia; se oli samaa kuin panna heidän tehtaansa seisomaan“, ja kuitenkin ei heidän liikkeessään ole paljoa enempää kuin 6 0/0 poikia alle 18 ja vain 1 0/0 alle 13 vuoden!¹⁰¹)

Samasta asiasta lausui herra E. F. Sanderson, toiminimestä Sanderson, Bros & Co, joilla on teräsvalssi- ja pajalaitoksia Attercliffe'ssa: „Suuria vaikeuksia syntyisi, jos kiellettäisiin 18 vuotta nuoremmat pojat työskentelemästä yöllä, päävaikeus siitä kustannusten lisääntymisestä, jonka poikien työn korvaaminen miesten työllä aiheuttaisi. En voi sanoa kuinka suureksi se tulisi, mutta toden-

¹⁰⁰) Sama 80, s. XVI.

¹⁰¹) Sama 82, s. XVII.

näköisesti ei se tulisi niin suureksi, että tehtailija voisi korottaa teräksen hintaa, ja siten kohtaisi vahinko häntä, kun miehet (miten pölkkypäistä väkeä he ovatkaan!) luonnollisesti eivät tahtoisi sitä ottaa kärsittäväkseen“. Herra Sanderson ei tiedä, kuinka paljon hän lapsille maksaa, mutta „ehkäpä se nousee 4—5 sh:iin viikossa... Poikien työ on sellaista, että yleensä („generally“, tietysti ei aina „yksityistapauksissa“) poikien voimat siihen juuri riittävät, ja siten ei miesten suuremmasta voimasta olisi mitään etua, jonka kautta tappio tulisi korvatuksi, tahi olisi sitä vain niissä muutamissa tapauksissa, joissa metalli on hyvin painavaa. Miehet eivät myöskään pitäisi siitä, ettei heillä olisi mitään poikia käskettävinään, kun miehet eivät ole niin tottelevaisia. Sitä paitsi täytyy poikien nuoresta pitäen oppia ammatti. Poikien työn rajoittaminen pelkkään päivätyöhön ei tuottaisi tätä tulosta.“ Ja miksi ei? Miksi eivät pojat voi oppia työtään päivällä? Mikä on syy? „Koska sen kautta miehet, jotka vuoroviikoin tekevät työtä päivällä ja yöllä, erotettuina puoleksi aikaa vuoroonsa pojista, menettäisivät puoleksi sen voiton, minkä he heistä saavat. Se opetus, jonka he antavat pojille, pidetään näet osana näiden poikien työpalkkaa ja tuottaa siten miehille tilaisuuden saada poikien työ halvemmalla. Jokainen mies menettäisi puolet voitostaan.“ (Toisin sanoen täytyisi herrojen Sanderson’ien maksaa osa täysikasvuisten miesten työpalkasta omasta taskustaan, sen sijaan että he maksavat sen poikien yötyöllä. Herrojen Sanderson’ien voitto tässä tapauksessa jonkun verran alenisi, ja siinä on Sanderson’ien pätevä syy, minkä tähden pojat eivät voi oppia työtään päivällä).¹⁰²⁾ Sitä paitsi tämän takia miehet, jotka nyt poikien kanssa vuorottelevat, tulisivat pakotetuiksi säännölliseen yötyöhön, ja he eivät sitä kestäisi. Lyhyesti sanoen olisivat vaikeudet niin suuret, että ne todennäköisesti veisivät yötyön täydelliseen poistamiseen. „Mitä itse teräksen tuotantoon tulee“, sanoo E. F. Sanderson, „ei siihen tulisi vähintäkään muutosta, mutta!“ Mutta herroilla Sanderson’eilla on enemmänkin tekemistä kuin teräksen valmistus. Teräksen tekeminen on vain voiton tekemisen veruke. Sulatusuunien, valssilaitosten y. m. s., tehdasrakennusten, koneiden, raudan, hielten y. m. s. on tehtävä enemmänkin kuin muututtava teräkseksi. Ne ovat olemassa imeäkseen lisätyötä, ja ne imevät luonnollisesti enemmän 24 tunnissa

¹⁰²⁾ „Meidän ajatusrikkaana ja mietiskelevänä aikanamme ei se ole vielä pitkälle päässyt, joka ei osaa esittää kaikelle, huonoimmalle ja kieroimmallekin, pätevää perustetta. Kaikki mikä maailmassa on tullut turmelluiksi, on siksi tullut pätevien syiden takia“. (Hegel: Logik, s. 249.)

kuin 12:ssa. Ne antavat tosiaankin jumalan ja lain puolesta Sanderson'eille oikeuden määrätyn miesluvun työaikaan (päivän) kaikkien 24 tunnin aikana, ja menettävät pääoman luonteen, ollen siis Sanderson'eille pelkäksi tappioksi, niin pian kuin niiden toiminta työn imemiseksi keskeytetään. „Mutta silloin olisi meillä suuren, kallisarvoisen, puolet ajasta joutilaana olleen koneen tuottama tappio, ja sitä tuotemäärää varten, jonka me nykyisen järjestelmän vallitessa voimme saada aikaan, täytyisi meidän lisätä huoneustojen ja koneiden määrä kaksinkertaiseksi, mikä tekisi kustannukset kaksinkertaisiksi.“ Mutta miksi vaativat juuri nämä Sanderson'it etuoikeutta ennen muita kapitalisteja, jotka saavat teettää työtä vain päivällä ja joiden rakennukset, koneet, raaka-aine siis yöllä ovat joutilaina? „Onhan totta“, vastaa E. F. Sanderson kaikkien Sandersson'ien nimessä, „onhan totta, että tämä jouten olevan koneiston aiheuttama vahinko kohtaa kaikkia tehtaita, joissa työskennellään vain päivällä. Mutta sulatusuunien käyttö tuottaisi meille erikoisen lisätappion. Jos ne pidetään käynnissä, hukataan polttoainetta (sen sijaan että nyt hävitetään työläisten elinainesta), ja jollei niitä pidetä käynnissä, menee aikaa hukkaan tulen uudelleen sytyttämiseen ja tarpeellisen lämpö määrän saavuttamiseen (samalla kuin jopa kahdeksanvuotiaiden lasten makuuajan menetys merkitsee voittoa työajassa Sanderson'in joukolle) ja itse uunit kärsivät lämpö määrän vaihtelusta“ (samalla kuin samat uunit kuitenkin eivät ensinkään kärsi työn päivä- ja yövuorottelusta).¹⁰³⁾

¹⁰³⁾ M. t. s. 85. Samanlaisiin herrojen lasitehtailijoiden huolekkaisiin arveluihin, että „säännölliset ruoka-ajat“ lapsille ovat mahdottomat, koska sen kautta määrätty paljous kuumuutta, joka uuneista säteilee, olisi „pelkkää tappiota“ tahi „menisi hukkaan“, vastaa tutkimuskomisaaari White aivan toisin kuin Ure, Senior y. m. ja heidän heikot saksalaiset jäljittelijänsä Roscher y. m., jotka ovat liikutettuja kapitalistien „pidättyväisyydestä“, „kieltäytymisestä“ ja „säästäväisyydestä“, silloin kun he panevat menemään rahaansa, ja heidän timur-tamerlanilaisesta ihmiselämän „tuulaamisestaan“. „Olkoonpa“, sanoo hän, „että säännöllisten ruoka-aikojen takaamiseksi joku määrä lämpöä yli nykyisen määrän häviääkin, mutta rahan arvossakaan ei se ole mitään verrattuna siihen elinvoiman hukkaan („the waste of animal power“), joka valtakunnalle koituu siitä, ettei lasitehtaissa työskentelevillä kasvavilla lapsilla ole joutoaikaa edes sen vertaa, että he voisivat mukavasti syödä ja sulattaa ruokansa“. (m. t. s. XLV.) Ja tämä „edistyksen vuonna“ 1865! Lukuunottamatta voiman menetystä nostamiseen ja kantamiseen, kävelee sellainen lapsi työhuoneissa, joissa pulloja ja pillasia tehdään, suorittaessaan keskeyttämättä työtään, 15—20 (Englannin) peukulmaa 6 tunnissa! Ja työ kestää usein 14—15 tuntia! Useissa näistä lasitehtaista on, samoin kuin Moskovan kehräämöissä, kuusituntinen vuorottelujärjestelmä. „Viikon työaika on kuusi tuntia pisin keskeytymätön lepoaika, ja siitä on vähennettävä aika, joka kuluu tehtaaseen ja tehtaasta menemiseen, peseytymiseen, pukeutumiseen,

5. Taistelu normaalityöpäivästä. Pakkolait työpäivän pidentämiseksi 14 vuosisadan puolivälistä 17 vuosisadan loppuun.

„Mitä on työpäivä?“ Kuinka pitkä on se aika, minkä pääoma saa kuluttaa sitä työvoimaa, jonka päiväärvon se maksaa? Kuinka paljon voidaan työpäivää pidentää yli itse työvoiman uudistamiseen välttämättömän työajan? Olemme nähneet pääoman vastaavan näihin kysymyksiin: työpäivä on 24 täyttä tuntia vähennettynä niillä muutamilla lepohekillä, joita ilman työvoima ehdottomasti kieltäytyy uudelleen palvelemasta. Ensiksikin on itseltään selvää, että työmies ei koko elämänsä aikana ole mitään muuta kuin työvoima, että siis kaikki hänen käytettävissä oleva aikansa luonnostaan ja lain mukaan on työaikaa, siis pääoman arvon itsepaisutukselle kuuluvaa. Aika inhimilliseen sivistyksen saamiseen, henkiseen kehittymiseen, yhteiskunnallisten tehtävien täyttämiseen, seuraelämään, ruumillisten ja henkisten elinvoimien vapaaseen leikkiin, vieläpä sunnuntain viettämiseenkin — olipa se sitten vaikka itse sapattipyhimysten luvatussa maassa ¹⁰⁴⁾ —

syömiseen, mikä kaikki maksaa aikaa. Niin jää jällelle todellisuudessa hyvin lyhyt lepoaika. Ei mitään aikaa muuten kuin unen kustannuksella leikkiin ja raittiin ilman saamiseen, mikä olisi kuitenkin niin välttämätöntä lapsille, jotka niin kuumassa ilmassa tekevät niin rasittavaa työtä... Tätä lyhyttäkin unta häiritsee se, että lapsen on itse herätettävä itsensä yöllä tai herättää hänet päivällä ulkoa kuuluva melu.“ Herra White esittää tapauksia, joissa poika on työskennellyt 36 tuntia peräkkäin; toisia, joissa 12-vuotiaat pojat raatavat kello 2:een yöllä ja sitten nukkuvat työhuoneessa klo 5:een aamulla (3 tuntia) aloittaakseen jälleen päivän työn! „Se työmäärä“, sanovat yleisen kertomuksen toimittajat, Tremeneheere ja Tufnell, „jonka pojat, tytöt ja naiset suorittavat päivittäisen tai yöllisen pakkotyönsä aikana („spell of labour“), on kerrassaan tarumainen.“ (m. t. XLIII ja XLIV.) Sillä välin ehkä jonakin iltana myöhään „kieltäytymistä täynnä oleva“ lasipääoma hoippuu portviinin höyryt päässään klubista kotiinsa mielettömästi itseksensä hymisten: „Britons, never, never shall be slaves!“ („Britit eivät koskaan, koskaan tule orjiksi!“ — Lause englantilaisten kansallishymnistä „Rule Britannia“. Suom.

¹⁰⁴⁾ Englannissa esim. vieläkin siellä täällä maaseudulla tuomitaan työmies vankeusrangaistukseen sapatin rikkomisesta, jos hän on työskennellyt sunnuntaina pikku puutarhassa kotinsa edustalla. Samaa työmiestä rangaistaan työ sopimuksen rikkomisesta, jos hän jää sunnuntaina, olkoonpa vaikka uskonnollisten päähänplistojensa vuoksi, pois metalli-, paperi- tai lasitehtaasta. Puhdasoppinen parlamentti ei kallista korvaansa sapatin rikkomiselle, kun se vain tapahtuu pääoman „arvonlisäysprosessissa“. Eräässä kirjoituksessa (elokuussa 1863), jossa Lontoon kala- ja siipikarjamyymälöissä työskentelevät päiväpalkkalaiset anovat sunnuntaityön poistamista, sanotaan, että heidän työnsä on 6 ensimmäisenä viikonpäivänä keskimäärin 15 tuntia päivässä ja sunnuntaina 8—10 tuntia. Tästä kirjoituksesta näkee samalla, että etenkin Exeter Hall'in yli-

se on pelkkää pötyä! Mutta rajattoman sokeassa kiihkossaan, lisätyön sudennälässään, pääoma ei murra ainoastaan työpäivän siveellisiä, vaan myöskin sen puhtaasti fyysilliset ääriajat. Se riistää ajan ruumiin kasvamiselta, kehittymiseltä ja terveeltä voimissa pysymiseltä. Se nielee ajan, joka vaadittaisiin vapaan ilman ja auringonvalon nauttimiseen. Se näpistää ruoka-ajasta ja liittää sen, mikäli mahdollista, itse tuotantoprosessiin, niin että työmieheen pannaan ruokaa ikäänkuin olisi hän pelkkä työväline, samoin kuin höyrykattilaan pannaan hiiliä ja koneistoon talia tahi öljyä. Terveen unen elinvoiman kokoamiseksi, uudistamiseksi ja virkistämiseksi lyhentää se niin moneksi jäykistymistunniksi, kuin on välttämätöntä loppuun väsytetyn elimistön jälleen elävöittämiseksi. Sen sijaan että työvoiman normaalisessa kunnossa säilyminen olisi tässä työpäivän rajana, määrää päivittäin työvoiman mahdollisimman suuri päivittäinen käyttäminen, niin sairaalloisen väkivaltaista ja tuskallista kuin se onkin, työmiehen lepoajan rajat. Pääoma ei kysy työvoiman elämän-pituutta. Sitä liikuttaa yksinomaan se suurin määrä työvoimaa, mikä yhden työpäivän kuluessa voidaan saada irti. Se saavuttaa tämän päämäärän lyhentämällä työvoiman elinikää, samoin kuin ahne maanviljelijä saa maantuoton lisääntymään riistämällä maasta sen hedelmällisyyden.

Kapitalistinen tuotanto, joka oleellisesti on lisäarvon tuottamista, lisätyön imemistä, ei siis työpäivän pitentämällä aiheuta ainoastaan ihmistyövoiman surkastumista, siltä kun riistetään sen normaaliset siveelliset ja aineelliset kehitys- ja toimintamahdollisuudet. Se aiheuttaa itse työvoiman ennenaikaisen uupumisen ja kuoleentumisen.¹⁰⁶⁾ Se pitentää työmiehen tuotantoaikaa määrätyn ajanjakson kuluessa lyhentämällä hänen elinaikaansa.

Mutta työvoiman arvoon sisältyy niiden tavaroiden arvo, jotka vaaditaan työmiehen uudistamiseen tahi työläisluokan suvunjakumiseen. Kun siis työpäivän luonnonvastainen pitentäminen, johon pääoma rajattomassa kiihkossaan arvonsa paittamiseksi välttämättä pyrkii, lyhentää yksityisten työmiesten elämänpituutta ja siten heidän työvoimansa ikää, käy kuluneen

myksellisten hurskaiden herkkätuntoinen herkkuisuus edistää tätä „sunnuntaityötä“. Nämät „pyhät“, jotka ovat niin innokkaita „in cute curanda“ (vatsaansa hoitaessaan), osoittavat kristillisyyttään siinä alttiudessa, millä he sietävät muiden ihmisten liikatyötä, puutetta ja nälkää. *Obsequium ventris istis perniciosus est* (vatsan vaatimusten tyydyttäminen olisi noille [työmiehille] paljon turmiollisempaa).

¹⁰⁶⁾ „Olemme aikaisemmissa kertomuksissamme esittäneet erinäisten kokoneitten tehtailijain lausunnot, jotka todistavat, että ylitunnit . . . varmasti tuovat mukanaan sen vaaran, että työmiesten työvoima ennen aikojaan ehtyy.“ Sama 64, S. XIII.)

nopeampi korvaaminen tarpeelliseksi, siis suurempien kulumiskustannusten sisältyminen työvoiman uudistamiseen, samoin kuin päivittäin uudistettava koneen arvonosa on sitä suurempi, kuta nopeammin kone kuluu. Oman etunsa nimessä pääoma siis tuntuu johtuvan normaalityöpäivään.

Orjienomistaja ostaa työmiehensä samoin kuin hän ostaa hevosesensa. Orjan mukana menettää hän pääoman, joka täytyy korvata uusilla kustannuksilla orjamarkkinoilla. Mutta „Georgian riisivainiot ja Missisippin suot lienevät kyllä vaikutuksiltaan hirveän tuhoisia ihmisruumille; kuitenkin ei tämä ihmishenkien hukkaaminen ole niin suuri, etteivät sitä voisi korvata Virginian ja Kentuckyn täpötäydet varastot. Taloudelliset näkökohdat, jotka voisivat tarjota jonkinmoista vakuutta orjien inhimillisestä kohtelemisesta, mikäli ne yhdistäisivät herran edun orjien säilyttämiseen, muuttuvat orjakaupan alettua syiksi orjien perinpohjaiseen tuhoamiseen, sillä niin pian kuin orjan paikka voidaan täyttää vieraista neekerivarastoista tuoduilla, tulee hänen elämänsä pituus vähemmän tärkeäksi kuin sen tuottavaisuus sinä aikana, minkä hän elää. Orjantuontimaissa on siten orjatalouden perussääntönä, että edullisinta taloudelle on puristaa ihmiskarjasta (human chattle) mahdollisimman lyhyessä ajassa mahdollisimman paljon työtä. Juuri troopillisessa viljelyksessä, jossa vuotuinen voitto usein on yhtä suuri kuin koko viljelysiin pantu pääoma, uhrataan neekerin henki kaikkein häikäilemättömimmin. Länsi-Intian maanviljelys, joka sitten vuosisatojen on ollut satumaisten rikkauksien kehto, on niellyt miljoonia afrikkalaisen rodun jäseniä. Nykyisin on Cuba, jonka tulot nousevat miljooniin ja jonka viljelijät ovat ruhtinaita, se maa, jossa me näemme, puhumattakaan mitä huonoimmasta ruoasta, väsyttävimmästä ja koskaan keskeytymättömästä työllä kiusaamisesta, suuren osan orjaluokkaa vuosittain suorastaan menehtyvän pitkälliseen kiduttamiseen liikatyöllä ja unen sekä levon puutteella.“¹⁰⁶⁾

Mutato nomine de te fabula narratur! (Kun vain muutat nimen, kertookin satu sinusta!) Lue orjakaupan sijasta työmarkkinat, Kentucky'n ja Virginia'n sijasta Irlanti ja Englannin, Skottilannin ja Wales'in maanviljelysalueet, Afrikan sijasta Saksa! Me kuulumme, kuinka liikatyö tekee puhdasta Lontoon leipurien keskuudessa, ja kuitenkin ovat Lontoon työmarkkinat alati täpösen täynnään saksalaisia ja muita kuolemankokelaita leipomoihin. Savenvalajateollisuus, niinkuin näimme, on niitä teollisuudenhaaroja, missä työntekijäin keski-ikä on lyhin. Onko

¹⁰⁶⁾ Cairn's m. t. a. 110, 111.

sentähden puutetta astiantekijöistä? Josiah Wedgwood, uuden-aikaisen astiateollisuuden keksijä, alkuaan itsekkin tavallinen työmies, lausui 1785 alahuoneessa, että koko tämän teollisuuden palveluksessa oli 15—20,000 henkilöä.¹⁰⁷⁾ Vuonna 1861 oli tämän teollisuuden palveluksessa olevan väestön lukumäärä yksinomaan tällaista teollisuutta harjoittavissa kaupungeissa 101,302. „Puuvillateollisuus on 90 vuotta vanha . . . Kolmen sukupolven aikana englantilaista rotua on se tuhonnut yhdeksän polvea puuvillatyöläisiä.¹⁰⁸⁾ Muutamina kuumeentapaisen nousun aikoina tosin työmarkkinoilla ilmestyi arveluttavia aukkoja. Niin kävi esim. 1834. Mutta herrat tehtailijat ehdottivat nyt köyhäinhuoltolakikomitealle (Poor Law Commissioners), että „liikaväestö“ maanviljelysalueilta lähetettäisiin pohjoiseen, sillä selityksellä, että „tehtailijat ottaisivat käytäntöön ja kuluttaisivat heidät.“¹⁰⁹⁾ Nämä olivat heidän omat sanansa. „Manchesteriin tilattiin asiamiehiä köyhäinhuoltolakikomitean jäsenten suostumuksella. Tehtiin luetteloita maanviljelystyöväestä ja annettiin ne asiamiehille. Tehtailijat kiiruhtivat toimistoihin, ja sitten kun he olivat valinneet sen, mikä heille soveltui, lähetettiin perheet Englannin eteläosasta pohjoiseen. Nämä ihmispaketit lähetettiin osotteilla varustettuina samoin kuin tavaraniput, kanavia myöten ja tavaravaunuissa, — muutamat tallasivat jalan perästä ja monet harhailivat eksesyksissä ja puoleksi nälistyneinä teollisuusalueilla. Tämä kehittyi oikeaksi kauppa-alaksi. Alahuone sitä tuskin voi uskoa. Tämä säännöllinen kauppa, tämä ihmislihan kaupustelu jatkui, ja näitä ihmisiä Manchesterin asiamiehet ostivat ja myivät Manchesterin tehtailijoille, aivan yhtä säännöllisesti kuin neekereitä etelävaltioiden puuvillanviljelijöille . . . Vuonna 1860 puuvillateollisuus nousi huippukohtaansa . . . Jälleen puuttui „käksi“. Tehtailijat kääntyivät jälleen liha-asiamiesten puoleen . . . Ja nämä etsivät läpi Dorset'in hietikat, Devon'in kukkulat ja Wilts'in kentät, mutta liikaväestö oli jo loppuunkäytetty.“ „Buru Guardian“ valitti, että englantilaisranskalaisen kauppasopimuksen johdosta 10,000 „kättä“ lisäksi voitaisiin ottaa käytäntöön ja pian tarvittaisiin 30 tahi 40,000 sen lisäksi. Sitten kun lihakaupan asiamiehet ja ala-asiamiehet melkein tuloksetta olivat kolonneet maanviljelysalueet 1860, „kääntyi eräs tehtailijain lähetystö köyhäinhuoltohallituksen (Poor Law Board) presidentin, herra Villiers'in puoleen anomuk-

¹⁰⁷⁾ John Ward: History of the Borough of Stoke-upon-Trent. Lontoo, 1843, s. 42.

¹⁰⁸⁾ Ferrand'in puhe alahuoneessa huhtik. 27 p:nä 1863.

¹⁰⁹⁾ „That the manufacturers would absorb it and use it up Those were the very words used by the cotton manufacturers.“ Sama.

sella, että köyhien ja orpolapsien ottaminen työhuoneista jälleen sallittaisiin¹¹⁰⁾

Kokemus osottaa yleensä kapitalisteille, että alituisesti on olemassa liikaväestöä, s. o. liikaväestöä pääoman hetkelliseen arvonnalisäämistarpeeseen nähden, joskin sen virran muodostavat kuih-

¹¹⁰⁾ Sama. Huolimatta parhaasta tahdostaan oli Villiers „laillisesti“ siinä asemassa, että hänen täytyi hyljätä tehtailijain pyyntö. Herrat saavuttivat kuitenkin tarkoituksensa paikallisten köyhäinhoitohallitusten alltiuden avulla. Tehtaantarkastaja herra A. Redgrave vakuuttaa, että tällä kertaa järjestelmästä, jonka mukaan orvot ja köybiän lapset kävivät „laillisesti“ oppilaista (apprentices) „ei johtunut entisiä epäkohtia“ — (näistä „epäkohdista“ vrt. Engels m. t.) — vaikkakin tosin yhdessä tapauksessa „järjestelmää on väärinkäytetty tyttöihin ja nuoriin naisiin nähden, joita on lähetetty Skottlannin maanviljelysalueilta Lancashire'en ja Chesire'een“. Tämän „järjestelmän“ mukaan tekee tehtailija vaivaistalojen viranomaisten kanssa sopimuksen määrääjäksi. Hän antaa ruoan, vaatteet ja asunnon lapsille ja antaa heille pienen lisän rahassa. Kummalliselta kuuluu seuraava herra Redgrave'n huomautus, etenkin kun ajattelee, että vuosi 1860 oli Englannin puuvillateollisuuden onnellisista vuosistakin ainoa laatuaan ja että työpalkat muutoinkin olivat korkeat, kun tavatonta työnkysyntää suurensi väkiluvun väheneminen Irlannissa, ennen kuulumaton siirtolaisuus Englannin ja Skottlannin maanviljelysalueilta Australiaan ja Amerikkaan, väkiluvun suoranainen aleneminen muutamilla Englannin maanviljelysaluilla, seurauksena osaksi siitä, että väestön elinvoima vihdoinkin sortui, osaksi siitä, että ihmishän kauppiat jo aikaisemmin olivat tyhjiin ammentaneet käytettävissä olevan väestön. Ja kaikesta huolimatta sanoo herra Redgrave: „Tätä lajia työtä (vaivaistalon lasten) kysytään kuitenkin vain silloin kun ei mitään muuta ole saatavissa, sillä se on kallista työtä (high-priced labour). 13-vuotiaan pojan tavallinen työpalkka on noin 4 sh. viikossa; mutta 50 tahi 100 sellaisen pojan varustamista asunnolla, vaatteilla, ravinnolla, lääkärinhoidolla ja sopivalla katsannolla ja vielä pienen rahallisen antamista heille ei voi tehdä 4 sh:llä päätä kohden viikossa.“ („Rep. of the Insp. of Factories for 30th April 1860“, s. 27.) Herra Redgrave unohtaa mainita, kuinka työmies itse voi tehdä tämän kaiken pojilleen heidän 4 sh:stään, jonka he saavat työpalkkaseen, kun tehtailija ei sitä voi 50 tahi 100 pojalle, joilla on yhteinen asunto ja jotka yhteisesti ravitaan ja hoidetaan. Väärrien johtopäätösten välttämiseksi tekstin johdosta täytyy minun tässä vielä huomauttaa, että Englannin puuvillateollisuutta sen jälkeen kun se oli joutunut vuoden 1850 tehdaslain alaiseksi, joka määrää työajan y. m., on pidettävä malliteollisuutensa Englannissa. Englantilainen puuvillatyömies on joka suhteessa ylempänä mantereella asuva kohtalotoveriaan. „Preussilainen tehtaantyyömies tekee vähintäänkin 10 tuntia enemmän työtä viikossa kuin hänen englantilainen kilpailijainsa, ja jos hän työskentelee kotonaan omien kangaspuittensa ääressä, poistuu hänen lisätunneiltaan iäkäkin rajoitus.“ („Rep. of Insp. of Fact. 31:st Oct. 1855“, s. 103.) Yllämainittu tehtaantarkastaja Redgrave matkusti vuoden 1851 teollisuusnäyttelyn jälkeen mannermaalle, erikoisesti Ranskaan ja Prussiin tutkimaan sikkäläisiä tehdasoloja. Hän sanoo preussilaisesta tehtaantyymiehestä: „Hän saa palkan, joka riittää yksinkertaisen ruoan ja sen vähän mukavuuden hankkimiseen, johon hän on tottunut ja tyytyy. Hän elää huonommin ja tekee työtä kovemmin kuin englantilainen työmies.“ („Rep. of Insp. of Fact. 31:st Oct. 1853“, s. 85.)

tuneet, pian loppuunelävät, nopeasti toisensa tieltään työntävät, niin sanoaksemme puolikypsinä poimitut ihmispolvet.¹¹¹⁾ Mutta toiselta puolen osottaa kokemus ymmärtäväiselle tarkkaajalle, kuinka nopeasti ja syvästi kapitalistinen tuotanto, joka historiallisesti puhuen tuskin on eilispäivän lapsi, on tarttunut kansanvoiman elinjuuriin, kuinka teollisuusväestön rappeutumista hidastuttaa vain se, että siihen alituisesti sulautuu maalta siirtyneitä, luonnollisissa oloissa eläneitä henkilöitä, ja kuinka maatyömiehetkin, huolimatta raikkaasta ilmasta ja heidän keskuudessaan niin kaikkivaltiaasta luonnollisen valinnan periaatteesta, joka sallii vain voimakkaimpien yksilöiden kehittymisen, jo alkavat rappeutua.¹¹²⁾ Pääoman, jolla on niin „pätevät syyt“ olla huomaamatta ympäröivän työläispolven kärsimyksiä, käytännöllistä liikuntaa määrää ihmiskunnan vastaisen turmeltumisen ja lopulta vastustamattoman vähenemisen mahdollisuus yhtä vähän ja yhtä paljon kuin maan mahdollinen putoaminen aurinkoon. Osakehujauksissa tietää jokainen, että rajuilman keran täytyy puhjeta, mutta jokainen toivoo, että se sattuu hänen lähimäiseensä, sitten kun hän itse jo on korjannut kultasateen ja vienyt sen varmaan säilöön. *Après moi le déluge!* (minun jälkeeni vedenpaisumus) on jokaisen kapitalistin ja jokaisen kapitalistikansan mielilause. Pääoma on sen vuoksi häikäilemättömän välinpitämätön työmiehen terveydestä ja elämänpituudesta, missä ei yhteiskunta sitä pakota siitä välittämään.¹¹³⁾ Valitukseen ruumiillisesta ja henkisestä kuihtumisesta, ennenaikaisesta kuole-

¹¹¹⁾ „Liikatyöllä rasitetut kuolevat kummastuttavan nopeasti; mutta niiden paikat, jotka sortuvat, ovat heti taasen täynnä, ja henkilöiden taaja vaihtuminen ei aiheuta mitään muutosta näyttämöllä.“ („England and America. London 1833“, nid. I., siv. 55. — Tekijä E. G. Wakefield.)

¹¹²⁾ Kts. (Public Health. Sixth Report of the Medical Officer of the Privy Council, 1863.“ Julaiistu Lontoossa 1864. Tämä kertomus käsittelee nimenomaan maanviljelystyömiehiä. „Sutherland’in kreivikuntaa on esitetty seutuna, jossa suuri parannus on tapahtunut, mutta äskeinen tutkimus on havainnut, että täällä seuduilla, jotka kerran olivat niin kuuluisat kauneista miehistä ja urhoollisista sotilaista, asukkaat ovat rappeutuneet laihaksi ja surkastuneeksi roduksi. Mitä terveellisimmissä paikoissa, mäkien rinteillä meren rannikolla, ovat heidän lastensa kasvot niin kalpeat kuin ne voivat olla vain jonkun Lontoon kulkakadun pahentuneessa ilmassa.“ (Thornton m.t.s. 74, 75.) Ne muistuttavat todellakin niitä 30,000 „komeata ylämaalaista“ (gallant Highlanders), jotka Glasgow panee asumaan kujiinsa (wynds) ja komeroihinsa (closes) yhdessä prostituoitujen ja varkaitten kanssa.

¹¹³⁾ „Vaikka väestön terveys on niin tärkeä tekijä kansallisomaisuudessa, pelkäämme olevamme pakotetut tunnustamaan, etteivät kapitalistit ole ensinkään valmiita tätä aarretta säilyttämään ja pitämään arvossa . . . Huolenpitoon työläisten terveydestä tehtailijat pakotettiin.“ („Times“, marrask. 5 p:nä 1861.) „Länsi-Ridingin miehet tulivat ihmiskunnan vaat-

masta, liikatyön kidutuksesta, se vastaa: pitäisikö tämän tuskan meitä vaivata, kun se lisää meidän nautintoamme (voittoamme)? Yleisesti katsottuna tämä ei kuitenkaan myöskään riipu yksityisen kapitalistin hyvästä tai pahasta tahdosta. Vapaa kilpailu saattaa kapitalistisen tuotannon sisäiset lait ulkonaisen pakkolain tavalla vaikuttamaan yksityiseen kapitalistiin.¹¹⁴⁾

Normaalityöpäivän määräminen on tulos monisatavuotisesta taistelusta kapitalistin ja työmiehen välillä. Kuitenkin huomaa tämän taistelun historiassa kaksi vastakkaista virtausta. Verrattakoon esim. meidän aikamme englantilaista tehdaslainsäädäntöä englantilaisiin työ säännöksiin (Status of Labourers 14:ltä vuosisadalta kauas 18:n vuosisadan puoliväliin saakka.¹¹⁵⁾ Kun uudenaikainen tehdaslaki väkivaltaisesti lyhentää työpäivän, koettavat mainitut säännökset sitä väkivaltaisesti pitentää. Toisin näyttävät pääoman vaatimukset sen sikiötilassa, jossa se vasta muodostuu, siis ei vielä taloudellisten olosuhteiden pakolla, vaan myöskin valtiovallan avulla takaa itselleen oikeuden imeä itseensä riittävän määrän lisätyötä, hyvin vaatimattomilta, jos niitä vertaa niihin myönnytyksiin, joita sen miehuudenässä on nuristen ja vastenmielisesti tehtävä. Kestää vuosisatoja, ennen-

teiden tekijöiksi . . . työkansan terveys uhrattiin, ja parin sukupolven aikana olisi koko rotu täydelleen rappeutunut, mutta silloin syntyi vastavirtaus. Lasten työaika rajoitettiin j.n.e.“ („Report of the Registrar General for October 1861“).

¹¹⁴⁾ Sentähden näemme esim., että vuoden 1863 alussa 26 toiminnimeä, joilla on laajoja astiatehtaita Staffordshire'ssa, niiden joukossa myöskin J. Wedgwood ja pojat, anovat eräässä kirjelmässä „tarmokasta sekaantumista valtion puolelta“. „Muiden kapitalistien kilpailu“ ei salli muka heidän ensinkään „vapaaehtoisesti“ rajoittaa lasten työaika j.n.e. „Niin suuresti kuin siis valitammekin yllämainittua epäkohtaa, olisi mahdollonta sitä poistaa minkäänlaisella sopimuksella tehtailijain kesken . . . Kaikkiin näihin seikkoihin katsoen olemme me tulleet siihen vakaumukseen, että pakkolaki on tarpeellinen.“ „Children's Emp. Comm. Rep. I. 1863“, s. 322.)

Toisen painoksen lisäys muistutukseen 114. Paljoa räikeämmän esimerkin saimme lähimmästä menneisyydestä. Puuvillan hinnan korkeus kuumeentapaisen vilkastumisen aikana oli saattanut Blackburn'in puuvillakutomoiden omistajat yhteisellä sopimuksella lyhentämään työtajan tehtaissaan sovituksi määrääjäksi. Tämä aika meni umpeen marraskuun lopun vaiheilla (1871). Sillä välin käyttivät rikkaammat tehtailijat, joilla oli kehräämön kutomoon yhdistettynä, mainitun sopimuksen kautta aiheutunutta tuotannon vähentymistä laajentaakseen omaa liikettään ja saadakseen suuria voittoja pikku mestarien kustannuksella. Nämä kääntyivät nyt hädissään — tehdastyömiesten puoleen ja yllyttivät heitä vakavasti harjoittamaan yhdeksäntuntiaagitatioonia luvaten heille raha-avustusta tähän tarpeeseen!

¹¹⁵⁾ Nämä työ säännökset, joita samaan aikaan tapaa myöskin Ranskassa. Alankomaisessa y.m., lakkautettiin Englannissa muodollisesti vasta 1813, sitten kun tuotantosuhteiden muuttuminen jo kauvan sitä ennen oli poistanut ne käytännöstä.

kuin „vapaa“ työmies kehittyneen kapitalistisen tuotantotavan johdosta suostuu vapaaehtoisesti, s. o. on yhteiskunnallisesti pakotettu tavanmukaisten elintarpeittensa hinnasta myymään koko aktiivisen elinaikansa, vieläpä itse työkykynsä, esikokoisoikeutensa hernerokasta. On sentähden luonnollista, että se työpäivän pitensyn, jonka pääoma 14 vuosisadan keskivälillä 17 vuosisadan loppuun valtiovallan avulla koettaa saada pakotetuksi täysi-ikäisille työläisille, lankeaa jokseenkin yhteen sen työajan rajan kanssa, jonka valtio siellä täällä 19 vuosisadan toisella puoliskolla asettaa lastenveren muuttamiselle pääomaksi. Mikä esim. Massachusetts'in valtiossa, joka viime aikoihin asti on ollut pohjoisamerikkalaisen tasavallan vapaimpia valtioita, on julistettu valtion asettamaksi alle 12-vuotisten lasten työn rajaksi, oli Englannissa vielä 17 vuosisadan puolivälissä täysivoimaisten käsityöläisten, voimakkaiden peltotyöläisten ja jättiläismäisten karkeisseppiin normaalin työpäivä.¹¹⁶⁾

Ensimmäisen „Statute of Labourers“, 23, Edward^{116a)} (1349) välittömänä tekosyynä (ei sen varsinaisena syynä, sillä tällainen lainsäädäntö jatkuu vuosisatoja sen jälkeen kuin tekosyy on poistunut) oli suuri rutto, joka vähensi väkilukua, niin että, kuten eräs tory-kirjailija sanoo: „vaikeus saada työmiehiä työhön kohtuullisilla (raisonablen) hinnoilla (s. o. sellaisilla, jotka jättivät heidän käyttäjilleen kohtuullisen määrän lisätystä) tuli todellakin sietämättömäksi.“¹¹⁷⁾ Kohtuulliset työpalkat määrättiin

¹¹⁶⁾ „Lasta alle 12 vuoden ikään pidettävä työssä missään teollisuuslaitoksessa enempää kuin 10 tuntia päivässä.“ (General Statutes of Massachusetts. 63 kp. 12. — Lait julistiin 1836—1858.) „Työ, jota tehdään 10-tuntia päivässä, pidettäväkään kaikissa puuvilla-, villa-, silkki-, paperi-, lasi- ja pellavatehtaissa sekä rauta- ja metallitehtaissa lainmukaisena päivätyönä. Ja noudatettakoon, ettei tästä lähtien ketään alaikäistä missään tehtaassa pidetä tahi vaadita olemaan työssä enempää kuin 10 tuntia päivässä tahi 60 tuntia viikossa; ja ettei tästä lähtien ketään alaikäistä alle 10 vuoden oteta työhön mihinkään tehtaaseen tässä valtiossa.“ („State of New Jersey. An act to limit the hours of labour etc.“, 61 ja 62. — Laki maalisk. 11 p:tä 1855.) „Älköön ketään alaikäistä, joka on 12 vuotta vanha, mutta on 15 vuotta nuorempi, pidettävä työssä missään teollisuuslaitoksessa enempää kuin 11 tuntia päivässä, ei ennen kello 5 aamulla eikä jälkeen kello 7 1/2 illalla.“ („Revised Statutes of the State of Rhode Island etc.“ Kk. 39, § 23, 1 p:nä heinäk. 1857.)

^{116a)} Statute eli act on Englannin parlamentin hyväksymä laki. Lakiehdotus on bill. Lait, jotka hyväksytään parlamentin yhtenä istuntokautena, merkitään jatkuvilla numeroilla, sekä lisäksi hallitsijan nimellä ja hänen hallitusvuodellaan. 23 Edward III merkitse niinmuodoin, että laki on julkaistu Edward III:n 23:nä hallitusvuotena. — Kautsky.

¹¹⁷⁾ „Sophisms of Free Trade. 7 ed. London 1850“, s. 205. Sama tory myöntää muutoin: „Parlamentinpäätöksiä, jotka järjestivät työpalkat työnantajien hyväksi työmiehiä vastaan, oli voimassa kokonaista 464 pitkä vuotta. Väkiluku kasvoi. Nämä lait tulivat nyt tarpeettomiksi ja bankaloiksi.“ (Sama s. 206.)

sentähden pakkolailla samoin kuin työpäivän rajakin. Viime-mainittu kohta, joka yksin meidän huomioltamme tässä kiinnittää, uudistetaan statuutissa vuodelta 1496 (Henrik VII aikana). Kaikkien käsityöläisten (artificers) ja maanviljelystyömiesten työpäivän maaliskuusta syyskuuhun asti piti silloin, mitä kuitenkaan ei koskaan käytännössä toteutettu, jatkua kello 5:stä aamulla kello 7:n ja 8:n välille illalla, mutta ruokatunnit olivat: 1 tunti aamiaista varten, 1 1/2 tuntia päivällistä, ja 1/2 tuntia kello 4:n aterialla varten, siis täsmälleen kaksi kertaa niin paljon kuin nykyisin voimassa olevan tehdaslain mukaan.¹¹⁸⁾ Talvella oli työskenneltävä kello 5:stä aamulla pimeään saakka samoilla keskeytyksillä. Eräs Elisabetin statuutti vuodelta 1562, joka koskee kaikkia „päiväksi tahti viikoksi palkattuja“ työmiehiä, jättää työpäivän pituuden koskettamatta, mutta koettaa rajoittaa väliajat 2 1/2 tunniksi kesällä ja 2:ksi talvella. Päivällinen saa kestää ainoastaan yhden tunnin, ja „puolen tunnin päivällisuni“ on sallittu vain toukokuun puolivälistä elokuun puoliväliin. Jokaisesta poissaolo-tunnista on vähennettävä 1 d. (noin 10 penniä) palkasta. Käytännössä olivat olot kuitenkin työmiehelle paljoo suosiollisemmat kuin statuuttikokoelmassa. Kansantaloustieteen isä ja tavallaan tilastotieteen keksijä William Petty sanoo eräässä kirjoituksessaan, jonka hän julkaisi 17 vuosisadan viimeisellä kolmanneksella: „Työmiehet (labouring men, silloin oikeastaan maatyömiehet) työskentelevät 10 tuntia päivässä ja syövät 20 aterialla viikossa, nimittäin työpäivinä kolme joka päivä ja sunnuntaisin kaksi; josta näkee selvästi, että jos he perjantai-illat tahtoisivat paastota, ja tahtoisivat syödä päivällisensä puolestaosta tunnissa, sen sijaan että he nyt käyttävät tähän aterialla kaksi tuntia, kello 11:sta 1:een aamupäivällä, jos he siis tekisivät työtä 1/20 enemmän ja söisivät 1/20 vähemmän, saataisiin 1/10 yllämainitusta verosta kokoon.“¹¹⁹⁾ Eikö tri Andrew Ure ollut oikeassa parjattaessaan vuoden 1833 kaksitoistatuntilakia palaamiseksi pimeyden aikoihin? Tosin koskevat statuuteissa olevat ja Pettyn mainit-

¹¹⁸⁾ Syystä huomauttaa J. Wade tämän säännöksen johdosta: „Vuoden 1496 säännöksestä käy selville, että ravintoa pidettiin vastikkeena 1/3:sta käsityöläisen ja 1/2:sta maanviljelystyömiehen tuloja, ja tämä osottaa suurempaa riippumattomuutta työmiehessä kuin on vallalla nyt, jolloin työmiehen ravinto vastaa paljoo suurempaa osaa hänen palkastaan. (J. Wade m. t. s. 24, 25 ja 577.) Sen mielipiteen, että tämä erotus johtuisi ravintoaineiden ja vaatteiden hintasuhteiden erotuksesta nyt ja silloin, kumoa pintapuolisinkin silmäys teokseen „Chronicon Pretiosum etc. By Bishop Fletwood. 1:st ed. London 1707. 2:nd ed. London 1745.“

¹¹⁹⁾ W. Petty: Political Anatomy of Ireland, Verbum Sapienti, 1672. Ed. 1691, s. 10.

semat määräykset myöskin „apprentices“ (oppipoikia). Mutta kuinka lasten työn laita oli vielä 17 vuosisadan lopussa, selviää seuraavasta valituksesta: „Nuorisomme täällä Englannissa ei tee mitään siihen aikaan asti, jona ne tulevat oppipojiksi, ja silloin tarvitsevat he tietysti pitkän ajan — seitsemän vuotta — tul-lakeen täysinoppineiksi käsityöläisiksi.“ Saksaa sitä vastoin kiitetään, koska siellä lapsia jo kehdestä saakka ainakin „johonkin pikku toimeen totutetaan“. ¹²⁰⁾

Vielä suurimpana osana 18 vuosisataa suurteollisuuden aikaan asti, ei pääoman Englannissa ollut onnistunut vallata työmiehen koko viikkoa maksamalla työvoiman viikkoarvo; poikkeuksina olivat kuitenkin maanviljelystyömiehet. Se seikka, että he voivat elää kokonaisen viikon 4 päivän palkalla, ei näyttänyt työmiesten mielestä riittävältä syyllä, jonka takia he työskentelisivät myöskin jällellä olevat kaksi päivää kapitalisteille. Osa englantilaisista kansantaloustieteilijöistä soimasi pääoman hyötyä silmällä pitäen tätä itsepäisyyttä mitä raivokkaimmin, toinen osa puolusti työmiehiä. Kuulkaamme esim. väittälyä Post-

¹²⁰⁾ „A Discourse on the Necessity of Encouraging Machinic Industry. London 1689“, s. 13. Macaulay, joka on väärentänyt Englannin historian whigien ja porvarien eduksi, lausuu seuraavasti: „Tapa panna lapset liian aikaisin työhön oli 17 vuosisadalla silloisen teollisuuden tilaan katsoen aivan uskomattomassa määrässä vallalla. Norwich'issa, villateollisuuden pääpaikassa, pidettiin 6-vuotias lapsi työkykyisenä. Erinäiset sen ajan kirjailijat, ja niiden joukossa moniaat, joita on pidetty erittäin hyvántahtoisina, mainitsevat riemuissaan sen tosiasian, että yksin tässä kaupungissa pojat ja työtöt synnyttävät varallisuuden, joka yhtenä vuonna nousi 12,000 puntaa yli heidän ylläpitokustannustensa. Kuta tarkemmin tutkimme menneiden aikojen historiaa, sitä suuremman syyn saamme hyljätä sen mielipiteen, että muka meidän aikamme on otollinen uusien yhteiskunnallisten epäkohtien syntymiselle. Se, mikä on uutta, on äly, joka keksii epäkohdat, ja inhimillisyys, joka ne parantaa.“ („History of England“, nid. I, s. 419.) Macaulay olisi voinut edelleen kertoa, että „erinomaisen hyvántahtoiset“ kaupan ystävät 17 vuosisadalla „riemastuneina“ mainitsevat, kuinka eräässä Hollannin vaivaltalossa pidettiin työssä 4-vuotiaasta lasta, ja että tämä esimerkiksi „hyveestä käytäntöön sovitettuna“ tavataan mallina kaikkien Macaulay'n tapaisten ihmisystävien teoksissa A. Smith'in aikaan saakka. Totta on, että manufaktuuri-teollisuuden syntyessä erilleen käsityöstä voi huomata jälkiä lasten riistämisestä, jota jo aikaisemminkin jossakin määrin tavataan talonpoikien keskuudessa, ja sitä kehittyneemmässä muodossa, kuta raskaampi iee maamiestä painaa. Pääoman pyrkimys on eittämätön, mutta itse tositapaukset ovat vielä yhtä harvinaisia kuin kaksipäiset lapset. Aavistavat „kaupan ystävät“ osottivat niitä sentähden „riemuissaan“ erinomaisen merkillisinä ja ihailtavina seikkoina omalleen ja jälki-maailmalle ja suosittelivat niitä seurattaviksi. Sama skottlantilainen sykofantti ja kaunopuhuja Macaulay sanoo: „Nykyisin kuullaan puhuttavan vain taantumisesta ja nähdään vain edistystä.“ Mitkä silmät ja var-sinkin, mitkä korvat!

lethwayt'in, jonka kauppasanakirjalla siihen aikaan oli sama maine kuin nykyisin Mac Culloch'in ja Mac Gregor'in samalaisilla teoksilla, ja ennen mainitsemamme teoksen „Essay on Trade and Commerce“ tekijän välillä“.¹²¹⁾

Postlethwayt sanoo m. m.: „minä en voi lopettaa näitä muutamia huomautuksiani mainitsematta siitä liian monen suusta kuuluneesta puhetavasta, että kun työmies (industrious poor) voi saada viidessä päivässä kyllin elääkseen, hän ei tahdo tehdä työtä kaikkia 6 päivää. Tämän takia pitävät he välttämättömänä kallistuttaa tarpeellisimpiakin elintarpeita veroilla tahi keinolla millä hyvänsä, pakottaakseen käsityöläistä ja tehdastyöläistä keskeytymättömään kuusipäiväiseen työhön viikossa. Minun täytyy pyytää lupa olla toista mieltä kuin nämä suuret valtiomiehet, jotka taittavat peitsensä tämän valtakunnan työväestön alituisen orjuuden puolesta („the perpetual slavery of the working people“); he unohtavat sananlaskun „all work and no play makes Jack a dull boy“ („vain työtä eikä yhtään huvia tekee Hannun tuhmaksi“). Eivätkö englantilaiset ylpeile käsityöläistensä ja tehdastyöläistensä nerokkaisuudesta ja taitavuudesta, joka tähän asti on hankkinut brittiläisille tavaroille yleistä luottamusta ja mainetta? Mikä seikka on ollut tähän syynä? Todennäköisesti ei mikään muu kuin se tapa, jolla meidän työväkemme omalla laillaan osaa huvitella. Jos heidät pakotettaisiin kautta vuoden tekemään työtä kaikki kuusi päivää viikossa uudistaen aina saman työn, eikö se tylsyttäisi heidän nerokkaisuuttaan ja tekisi heistä tuhman hitaita, sen sijaan että olisivat reippaita ja taitavia; ja eivätkö meidän työmiehemme sellaisen ikuisen orjuuden johdosta menettäisi mainettaan, sen sijaan että he sen säilyttäisivät? . . . Minkälaista ammattitaitavuutta me voisimme odottaa sellaisilta kovasti kiusatuilta eläimiltä (hard driven animals)? . . . Monet heistä tekevät yhtä paljo työtä 4 päivässä kuin ranskalainen 5:ssä tahi 6:ssa. Mutta jos englan-

¹²¹⁾ Työläisten syyttäjistä on kiivain tekstissä mainittu teoksen „An Essay on Trade and Commerce, containing Observations on Taxation etc. London 1770“ nimetön kirjoittaja. Jo aikaisemmin on hän sitä kirjassaan „Consideration on Taxes, London 1765.“ Myöskin Polonius Arthur Yong, tuo sanomaton tilastollinen lörpöttelijä, seuraa samoja jälkiä. Työmiesten puolustajina ovat etupäässä mainittavat: Jacob Vanderling teoksessaan „Money answers all tings. London 1734“, jumaluusopin tohtori, pastori Nathaniel Forster teoksessaan „An Enquiry into the Causes of the Present Price of Provisions. London 1767“, tri Price ja etenkin myöskin Postlethwayt, sekä liitteessä teokseensa „Universal Dictionary of Trade and Commerce“ että teoksessa „Great Britain's Commercial Interest explained and improved. 2nd ed. London 1755“. Itse tosiasiat tapaa todennettuina monen muun sen aikaisen kirjailijan teoksessa, m. m. Josiah Tucker'in.

tilaisten täytyy ikuisesti raataa, niin on pelättävissä, että he vielä rappeutuvat (degenerate) ranskalaisiakin huonommiksi. Jos meidän kansamme on kuuluisa urhoollisuudestaan sodassa, niin emmekö sano, että tähän on syynä toiselta puolen hyvä englantilainen paahtopaisti ja putinki hänen vatsassaan, toiselta puolen yhtä paljon meidän perustuslaillinen vapaudenhenkemme? Ja miksi ei meidän käsityöläistemme ja teollisuustyöläistemme suurempi nerokkaisuus, tarmo ja taitavuus riippuisi siitä vapaudesta, jolla he huvittelevat heille ominaisella tavallaan? Minä toivon, etteivät he koskaan menettäisi näitä etuoikeuksia eivätkä sitä hyvää elämää, josta heidän työkuuntensa ja rohkeutensa yht'aikaa johtuvat!¹²²⁾

Siihen vastaa teoksen „Essay on Trade and Commerce“ kirjoittaja:

„Jos pidetään jumalallisena säännöksenä levätä viikon seitsemäs päivä, niin sisältyy tähän se, että muut viikon päivät kuuluvat työlle (hän tarkoittaa pääomalle, niinkuin heti saamme nähdä) eikä voida soimata julmuudeksi, että tätä Jumalan käskyä pakkokeinoilla vaaditaan noudattamaan . . . Että ihmiskunta yleensä on luonnostaan taipuvainen mukavuuteen ja laiskuuteen, siitä saamme surullisen kokemuksen teollisuusrahvaamme käytöksessä, se kun ei tee viikossa keskimäärin yli neljän päivän työtä, paitsi milloin elintarpeet kallistuvat . . . Oletta-kaamme, että busheli vehnää edustaa työmiehen kaikkia elintarpeita, maksaa 5 sh., ja että työmies ansaitsee työllään shillingin päivässä. Silloin tarvitsee hänen tehdä työtä vain 5 päivää viikossa; ainoastaan 4, kun busheli maksaa 4 sh. . . . Mutta kun työpalkka tässä valtakunnassa on paljoa suurempi elintarpeiden hintaan verrattuna, niin on teollisuustyöläisellä, joka työskentelee 4 päivää, rahan ylijäämä, jolla hän elää jouten viikon lopun . . . Minä toivon sanoneeni kylliksi selvittääkseni, ettei kohtuullinen työ 6 päivänä viikossa ole mitään orjuutta. Meidän maanviljelystyömiehemme tekevät näin, ja kaikesta päätäten ovat onnellisimmat työläisten (labouring poor) joukossa¹²³⁾, mutta hollantilaiset tekevät niin manufaktuureissa ja näyttävät olevan hyvin onnellinen kansa. Ranskalaiset tekevät niin, mi-

¹²²⁾ Postlethwayt m. t.: „First Preliminary Discourse“, s. 14.

¹²³⁾ „An Essay etc.“ Hän itse kertoo s. 96, mihin jo 1770 englantilaisten maanviljelystyömiesten „onni“ perustui. „Heidän työvoimansa („their working powers“) ovat alati äärimmilleen jännitetyt („on the stretch“); he eivät voi elää huonommin kuin mitä he tekevät („the cannot live cheaper than they do“), eivätkä tehdä työtä kovemmin („nor work harder“).

käli ei joku heidän monista juhlapäivistään satu väliin¹²⁴) . . . Mutta meidän rahvaamme on saanut sen jyrkän päähänpiston, että sille englantilaisina kuuluu syntyperäisenä etuoikeutena elää vapaammin ja riippumattomammin kuin työkanssa missään muussa Europan maassa. Tästä päähänpistosta voi kyllä ehkä olla jotakin hyötyä, mikäli se vaikuttaa meidän sotamiestemme urhoollisuuteen; mutta mitä vähemmän sitä on teollisuustyömiehissä, sitä parempi heille itselleen ja valtiolle. Työmiesten ei pitäisi koskaan pitää itseään riippumattomina ylemmistään („independent of their superiors“) . . . On erittäin vaarallista rohkaista roskaväkeä kauppavaltiossa sellaisessa kun meidän, jossa ehkä $\frac{7}{8}$ koko väestöstä on ihmisiä, joilla on omaisuutta joko vähän tai ei ensinkään¹²⁵) . . . Parannuskeino ei tule täydelliseksi, ennen kuin meidän teollisuus-„kätämme“ tyytyvät tekemään 6 päivää työtä samasta hinnasta, minkä he nyt ansaitsevat 4 päivässä.“¹²⁶) Tätä varten, samoin kuin joutilaisuuden, mässäilyn ja romanttisen vapauden hourailun poisjuuruttamiseksi“, samoin vaivashoitomaksujen vähentämiseksi, teollisuuden harrastuksen edistämiseksi ja työn hinnan vähentämiseksi manufaktuureissa ehdottaa uskollinen pääoman Eckart'imme koeteltua keinoa, että sellaiset työmiehet, jotka joutuvat yleisen hyväntekeväisyyden varaan, sanalla sanoen ryysyköyhälistö, on suljettava „ihanteelliseen työhuoneeseen“ (an ideal Workhouse). „Sellainen huone on tehtävä kauhun huoneeksi (House of Terror)“.¹²⁷) Tässä „kauhunhuoneessa“, tässä „ihanteellisessa työhuoneessa“, pitää tehdä työtä 14 tuntia päivässä siihen laskettuina riittävät ruokaajat, niin että jälelle jää 12 täyttä työtuntia.“¹²⁸)

Kaksitoista työtuntia päivässä „ihanne-työhuoneessa“, kauhun huoneessa vuonna 1770! Kuusikymmentäkolme vuotta myö-

¹²⁴) Protestanttisuus näyttelee lärkeätä osaa pääoman syntymishistoriassa jo sen kautta, että se muutti melkein kaikki perinnäiset juhlapäivät työpäiviksi.

¹²⁵) „An Essay etc.“, s. 15, 41, 96, 97, 55, 57, 69.

¹²⁶) Sama, s. 69. Jacob Vanderlint lausui jo 1734, että kapitalistien valitukset työväen laiskottelusta perustuiivat yksinkertaisesti siihen, että he vaativat samalla palkalla 6 työpäivää 4:n asemasta.

¹²⁷) Sama, s. 242: „Such ideal Workhouse must be made a „House of Terror“, and not an asyl for the poor, where they are to be plentifully fed, warmly and decently clothed, and where they do but little work.“ (Sellainen ihanteellinen työhuone on tehtävä „kauhun huoneeksi“, eikä köyhien turvapaikaksi, jossa heillä on kylläksi ruokaa, lämpimät ja riittävät vaatteet ja missä he tekevät vain vähän työtä“.)

¹²⁸) „In this ideal workhouse the poor shall work 14 hours in a day, allowing proper time for meals, in such manner that there shall remain 12 hours of neat labour.“ (Sama.) „Ranskalaiset“, sanoo hän, „nauravat meidän kiihkeille vapauden aatteillemme“. (Sama, s. 78.)

hemmin, 1833, kun Englannin parlamentti neljässä teollisuudenhaarassa alensi 13—18 vuotisten lasten työpäivän 12 täydeksi työtunniksi, näytti Englannin teollisuuden viimeinen päivä olevan käsissä! 1852, kun L. Bonaparte koetti varmentaa asemaansa porvariston piirissä horjuttamalla laissa määrättyä työpäivää, huusi Ranskan kansa yhdestä suusta: „Laki, joka lyhentää työpäivän 12 tunniksi, on ainoa hyvä, joka meille on jäänyt tasavallan lainsäädännöstä“!¹²⁹⁾ Zürichissä rajoitettiin 10 vuotta vanhempien lasten työ 12 tunniksi; Aargaussa lyhennettiin v. 1862 13—16 vuotisten lasten työ 12 1/2:sta 12 tunniksi, Itävallassa v. 1860 14—16 vuotisille lapsille samoin 12 tunniksi.¹⁸⁰⁾ Mikä „edistys sitten vuoden 1770“, huudahtaisi kai Macaulay „riemas-tuneena“!

Ryysyköyhälistön „kauhunhuone“, josta pääomasielu vielä 1770 uneksi, kohosi muutamia vuosia myöhemmin itse manufaktuurityöläisten jättiläismäisenä „työhuoneena“. Sen nimi oli tehdas. Ja tällä kertaa jäi ihanne vain kalpeaksi kuvaksi todellisuudesta.

6. Taistelu normaalityöpäivästä. Työajan rajoittaminen pakkolaeilla. Englannin tehdaslainsäädäntö vuosina 1833—1864.

Sitten kun pääoma oli tarvinnut vuosisatoja pitentääkseen työpäivän sen normaalsiin maksimirajoihin saakka ja sitten

¹²⁹⁾ „They especially objected to work beyond the 12 hours per day, because the law which fixed those hours is the only good which remains to them of the legislation of the Republic.“ („Rep. of Insp. of Fact. 31st Octob. 1856“, s. 80.) Ranskan kaksitoistatuntilaki syyskuun 5 piltä 1850, joka on vain väliaikaisen hallituksen maaliskuun 2 p:nä 1848 antaman julistuksen porvarillistutettu painos, koskee kaikkia työhuoneita erotuksetta. Ennen tätä lakia oli työpäivä Ranskassa rajoittamaton. Se oli tehtaissa 14, 15 ja useampia tunteja. Ks. „Des classes ouvrières en France, pendant l'année 1848. Par M. Blanqui.“ Herra Blanqui'lle, kansantaloustieteilijälle, ei vallankumousmiehelle, oli hallitus uskonut tutkimuksen toimittamisen työväen oloista.

¹³⁰⁾ Belgia osottautuu myöskin työpäivän järjestämiseen nähden porvarilliseksi mallivaltioksi. Lordi Howard de Velden, Englannin lähettiläs Brysselissä, kertoo Lontoon ulkoasiainministeriölle 12 p:nä touko-kuuta 1862: „Ministeri Rogier lausui minulle, ettei yleinen laki eivätkä paikkakunnalliset säännökset millään tavoin rajoita lasten työtä; että hallitus 3 viime vuoden kuluessa on jokaisessa istunnossaan aikonut esittää kamareille tätä asiaa koskevan lakiehdotuksen, mutta että voittamattomana vaikeutena sille aina on ollut mustasukkainen pelko kaikkea lainsäädäntöä vastaan, mikä on ristiriidassa täydellisen työnvapauden periaatteen kanssa!“

niiden yli luonnollisen 12-tuntisen päivän rajoihin asti¹⁸¹⁾, seurasi nyt, suurteollisuuden synnyttyä 18 vuosisadan viimeisellä kolmanneksella, lumivyöryn tapainen raju ja ääretön kumous. Kaikki tavan ja luonnon, iän ja sukupuolen, päivän ja yön rajat murrettiin. Vieläpä käsitteet sellaisetkin kuin päivä ja yö, jotka olivat olleet talonpoikaisen yksinkertaiset vanhoissa statuuteissa, menivät niin sekaisin, että erään englantilaisen tuomarin täytyi vielä v. 1860 osottaa oikein talmudilaista teräväpäisyyttä, selittääseen „oikeudellisesti pätevällä tavalla“, mitä päivä ja yö olivat.¹⁸²⁾ Pääoma vietti hurjistelujuhliaan.

Niin pian kuin tuotantomelun yllättämä työväenluokka jälleen oli jonkun verran tointunut, alkoi sen vastarinta, ensiksi suurteollisuuden syntymämaassa Englannissa. Kolmen vuosikymmenen aikana jäivät kuitenkin ne myönnytykset, mitkä työväki itselleen sai taistelluksi, vain nimellisiksi. Parlamentti julkaisi vv. 1802—1833 5 työlakia, mutta oli niin viekas, ettei myöntänyt penniäkään niiden pakollista toimeenpanoa varten, tarpeellista virkakuntaa y. m. s. varten.¹⁸³⁾ Lait jäivät kuolleiksi kirjaimiksi. — „Tosiasia on, että ennen 1833 vuoden asetusta

¹⁸¹⁾ „On varmasti hyvin valitettavaa, että minkään ihmisluokan täytyy kiusata itseään 12 tuntia päivässä. Jos siihen lisätään ruoka-ajat ja aika, joka kuluu työpaikkaan menemiseen ja sieltä poistumiseen, niin tekee tämä oikeastaan 14 päivän 24 tunnista . . . Puhumattakaan terveydestä ei, toivon minä, kukaan kiellä, että siveydelliseltä kannalta niin täydellinen työtätekevien luokkien ajan vaatiminen keskeytyksettä varhaisesta 13 vuoden iästä alkaen, ja „vapaissa“ teollisuudenhaaroissa vieläkin varhaisemmasta iästä alkaen, on erinomaisen vahingollista ja peloittavan suuri epäkohta . . . Yleisen siveellisyyden edun ja kunnollisen väestön kasvattamisen nimessä, ja jotta kansan suurelle joukolle voitaisiin hankkia järjellinen elämännautinto, on vaadittava, että kaikissa liikkeenlajeissa osa jokaisesta työpäivästä varataan lepoa ja virkistystä varten.“ (Leonhard Horner, Reports of Insp. of Fact. for 31st Dec. 1841.)

¹⁸²⁾ Ks. „Judgment of Mr. J. H. Otwey, Belfast, Hilary Sessions, County Antrim 1860.“

¹⁸³⁾ Porvarikuninkaan Louis Philippe'n hallitukselle hyvin luonteenaomaista on, ettei ainoaa hänen aikanaan annettua tehdaslakia maaliskuun 22 piltä 1841 koskaan pantu täytäntöön. Ja tämä laki koskee vain lasten työtä. Se määrää 8 tuntia 8—12 vuotiaille lapsille, 12 tuntia 12—16 vuotiaille lapsille j. n. e., useilla poikkeuksilla, jotka sallivat kahdeksanvuotiaidenkin tehdä yötyötä. Lain valvominen ja täytäntöönpano jätettiin maassa, jossa jokainen hiirikin on poliisihallinnon alainen, „kaupan ystävien“ hyvän tahdon varaan. Vasta vuodesta 1853 on yhdessä ainoassa departementissa, Département du Nord, palkkaa nauttiva hallituksen tarkastaja. Yhtä luonteenaomaista Ranskan yhteiskunnan kehitykselle yleensä on, että Louis Philippe'n laki aina vuoden 1848 vallankumoukseen saakka oli aivan ainoa laatuaan kaikki kietovassa ranskalaisessa lakitehtaassa!

lapsilla ja nuorilla henkilöillä teetettiin työtä („were worked“) koko yö, koko päivä, tahi molemmat, mielin määrin“. ¹³⁴⁾

Vasta vuoden 1833 tehdaslaista, joka käsitti puuvilla-, villa-, pellava- ja silkkitehaat, alkaa normalityöpäivä uudenaikaisessa teollisuudessa. Pääoman hengelle ei mikään ole kuvaavampaa kuin Englannin tehdalainsäädännön historia vuodesta 1833 vuoteen 1864!

Vuoden 1833 laissa määrätään, että tavallisen työpäivän tehtaissa pitää alkaa puoli 6 aamulla ja päättyä puoli 9 illalla, ja näiden rajojen sisällä, 15 tunnin kuluessa, olkoon sallittu käyttää nuoria henkilöitä (s. o. 13—18 vuotisia) johonkin aikaan päivästä työssä, aina sillä ehdolla, ettei sama nuori henkilö työskentele enempää kuin 12 tuntia samana päivänä, paitsi muutamissa määrättyissä erityisesti mainituissa tapauksissa. Lain 6:nessa osastossa määrätään, „että joka päivä kullekin sellaiselle henkilölle, jonka työaika on rajoitettu, on myönnettävä vähintäänkin 1½ tuntia aterioita varten. Alle 9-vuotisten lasten käyttäminen, myöhemmin mainittavia poikkeuksia lukuunottamatta, kiellettiin, 9—13 vuotisten lasten työ rajoitettiin 8 tunniksi päivässä. Yötyö, s. o. tämän lain mukaan työ kello ½ 9:stä illalla kello ½ 6:een aamulla, kiellettiin kaikilta henkilöiltä 9—18 ikävuoden välillä.

Kaukana siitä, että lainsäätäjät olisivat tahtoneet rajoittaa pääoman vapautta imeä itseensä täysi-ikäisten työvoimaa, eli niinkuin he sitä nimittivät, „työnvapautta“; he päinvastoin keksivät oman järjestelmänsä evätäkseen tehdaslailta sellaiset kauhistavat seuraukset.

„Suurin epäkohta tehdasjärjestelmässä, sellaisena kuin se nyt on“, sanotaan komissionin keskusneuvoston ensimmäisessä kertomuksessa kesäkuun 25 päivältä 1833, „on se, että se tekee välttämättömäksi ulottaa lasten työn yhtä pitkäksi kuin täysi-ikäisten työpäivä suinkin on. Ainoana keinona tämän pahan poistamiseksi, jollei tahdota rajoittaa täysi-ikäisten työtä, mistä johtuisi vielä suurempi epäkohta kuin nyt poistettava, näyttää olevan ehdotus, että käytettäisiin kaksinkertaiset vuorot lapsia“. Relais-järjestelmän nimellä („System of Relays“; relay merkitsee englannin samoin kuin ranskankin kielessä postihevosten vaihtoa postiasemilla) pantiin tämä „ehdotus“ täytäntöön, niin että esimerkiksi puoli 6:sta aamulla puoli 2:een j. p. p. valjastettiin toinen vuoro 9—13-vuotisia lapsia, puoli 2:sta j. p. p. puoli 9:ään illalla toinen vuoro j. n. e.

Mutta palkinnoksi siitä, että herrat tehtailijat olivat mitä

¹³⁴⁾ „Rep. of Insp. of Fact. for 30th April 1860“, s. 51.

julkeimmalla tavalla jättäneet noudattamatta kaikkia viimeisten 22 vuoden aikana, annettuja lasten työtä koskevia lakeja, pilleri heille myöskin nyt kullattiin. Parlamentti määräsi, että maaliskuun 1 päivän jälkeen 1834 ei mikään lapsi alle 11 vuoden, maaliskuun 1 p:n jälkeen 1835 ei mikään lapsi alle 12 vuoden, ja maaliskuun 1 p:n jälkeen 1836 ei mikään lapsi alle 13 vuoden saisi tehdä tehtaassa työtä yli 8 tuntia! Tälle „pääomaa“ kohtaan niin hellävaraiselle „vapaamielisyydelle“ on annettava sitä suurempi tunnustus, kun tri Farre, Sir A. Carlisle, Sir B. Brodie, Sir C. Bell, Herra Guthrie y. m., lyhyesti sanoen Lontoon huomattavimmat lääkärit olivat todistajalausunnoissaan alahuoneessa selittäneet, että *periculum in mora* (viivyttely on vaarallista)! Tri Farre lausui vieläkin jonkun verran karkeammin: „Lainsäädäntöä tarvitaan yhtä välttämättömästi ehkäisemään kuolemaa kaikissa muodoissa, joissa se voidaan ennenaikaisesti aiheuttaa, ja varmasti on tämän (tehdasmenettelyn) katsottava olevan julmimpia menettelytapoja, millä se voidaan aiheuttaa“. Sama „reformeerattu“ parlamentti, joka hellyydestä herroja tehtailijoita kohtaan kahlehti 13 vuotta nuoremmat lapset vielä vuosikausiksi 72-tuntisen viikkotyön helvettiin tehtaissa, kielsi sitä vastoin vapautuslaissa, joka myöskin antoi vapauden vain pisaroittain, alusta alkaen viljelijöitä teettämästä millään nekeri-orjalla työtä kauvempaa kuin 45 tuntia viikossa!

Mutta pääoma ei suinkaan ollut leppynyt, vaan alkoi monivuotisen ja meluisan agitatioonin. Se koski etupäässä niiden työläislajien ikää, joiden työ lasten työn nimellä oli rajoitettu 8 tunniksi ja jotka oli tehty jonkunlaisen koulupakon alaisiksi. Kapitalistisen antropologian (ihmistieteen) mukaan päättyi lapsuuden ikä 10:teen tahi viimeistään 11:teen ikävuoteen. Kuta lähemmäksi tehdaslain täydellisen toimeenpanon aika, kohtalokas vuosi 1836 tuli, sitä rajummin raivosi tehtailijain lauma. Sen onnistuikin todella säikähdyttää hallitus niin pitkälle, että se v. 1835 ehdotti lapsuusiän rajan alentamista 13:sta 12:een vuoteen. Painostus ulkoa päin kasvoi kuitenkin uhkaavaksi. Alahuoneelta puuttui rohkeutta. Se kieltäytyi heittävästä kolme-toistavuotiaita kauemmaksi kuin 8 tunniksi päivässä pääoman Juggernaut'in¹³⁵⁾ pyörän alle, ja vuoden 1833 laki astui täyteen voimaansa. Se pysyi muuttamattomana kesäkuuhun 1844 saakka.

Sen vuosikymmenen aikana, jona se alussa vain osittain, sitten kokonaan järjesti tehdastyön, ovat tehtaantarkastajien

¹³⁵⁾ Juggernaut, lue Dshaggernat, intialainen epäjumalankuva, jota ajoittain kuletetaan ympäri jäätillävaaunuissa, ja jonka pyörien murskataviksi hurskaat hindut heittäytyvät. — Kautsky.

viralliset kertomukset täynnä valituksia sen toimeenpanemisen mahdottomuudesta. Kun näet 1833 vuoden laki jätti pääoman herrojen valtaan alottaa, keskeyttää ja lopettaa jokaisen „nuoren henkilön“ ja jokaisen „lapsen“ kaksitoista- tai kahdeksantuntisen työn mihin aikaan hyvänsä viidentoista tunnin aikana kello puoli 6:sta aamulla kello puoli 9:ään illalla, ja samoin määrätä eri henkilöille eri ruokailuajat, keksivät herrat pian uuden „relais-järjestelmän“, jonka mukaan työhevosiä ei vaihdettu määrättyillä asemilla, vaan eri asemilla valjastettiin aina uudestaan. Me emme viivy kauempaa tämän järjestelmän ihannuksissa, kun meidän myöhemmin täytyy siihen palata. Niin paljon kuitenkin selviää jo ensi silmäyksellä, että se teki tyhjäksi koko tehdaslain, eikä ainoastaan mitä sen henkeen, vaan myöskin mitä sen puustaviin tulee. Kuinka voivat tehtaantarkastajat tämän monimutkaisen, kutakin yksityistä lasta ja nuorta henkilöä koskevan kirjanpidon vallitessa pakottaa noudattamaan laissa määrättyä työaikaa ja laissa määrättyjä ruokailuajoja? Suuressa osassa tehtaita pääsi pian taasen vanha raaka väärinkäyttö rankaisematta kukoistamaan. Eräässä koukussa sisäasiain ministerin kanssa (1844) osottivat tehtaantarkastajat, kuinka mahdoton kaikki tarkastus oli uudestaan keksityn relaisjärjestelmän vallitessa.¹³⁶⁾ Sillävälän olivat olosuhteet kuitenkin suuresti muuttuneet. Tehdastyöläiset olivat, etenkin vuoden 1838 jälkeen, tehneet kymmentuntilain taloudelliseksi ja „kartan“^{136a)} valtiolliseksi tunnussanakseen. Vieläpä osa tehtailijoitakin, jotka olivat järjestäneet liikkeensä 1833 vuoden lain mukaan, lähetti parlamentille joukottain kirjelmiä „väärin veljen“ epämoraalisesta „kilpailusta“, tehtailijoiden, jotka suuremman julkeutensa tahi onnellisempien paikallisuhteittensa takia uskalsivat rikkoa lakia. Sitä paitsi, niin mielellään kuin yksityinen tehtailija olisikin päästänyt saaliinhimonsa ohjat valloilleen, vaativat tehtailijaluokan päämiehet ja valtiolliset johtajat toisellaista esiintymistä ja toisellaista kieltä työmiehiä kohtaan. He olivat alkaneet sotaretken viljalakien poistamiseksi ja tarvitsivat työmiesten apua voittaakseen! He eivät sentähden luvanneet ainoastaan kaksinkertaista leipää, vaan myöskin kymmentuntilain vapaakaupan tuhatvuotisessa valtakunnassa.¹³⁷⁾ He uskalsivat sitä vähemmän vastustaa sellaista säännöstä, jonka

¹³⁶⁾ „Rep. of Insp. of Fact. for 31st October 1849“, s. 6.

^{136a)} The peoples charter, kansan turvakirja, on chartistiliikkeen valtiollinen ohjelma, jonka pääkohta oli yleinen, salainen ja yhtäläinen vaalioikeus. Vrt. M. Beer: Geschichte des Sozialismus in England. Stuttgart, 1913, s. 226. — Kautsky.

¹³⁷⁾ „Rep. of Insp. of Fact. for 31st Oct. 1848.“ s. 98.

tarkoituksena oli vain tehdä täyttä totta 1833 vuoden laista. Huomatessaan pyhimmän etuoikeutensa, maakoron olevan uhatun, alkoivat vihdoin torytkin ihmisrakkaudesta vihastuneina jyristä vihollistensa „häpeämätöntä menettelyä“ vastaan.¹³⁸⁾

Niin saatiin aikaan täydentävä tehdaslaki kesäkuun 7 p:ltä 1844. Se astui voimaan syyskuun 10 p:nä 1844. Se tuo uuden ryhmän työläisiä suojeltujen joukkoon, nimittäin 18 vuotta vanhemmat naiset. Heidät asetettiin joka suhteessa samaan asemaan kuin nuoret henkilöt, heidän työaikansa rajoitettiin 12 tunniksi, yötyö kiellettiin j. n. e. Ensi kerran katsoi siis lain-säädäntö olevansa pakotettu asettamaan täysi-ikäisten työn suoranaisen ja virallisen tarkastuksen alaiseksi. Tehdaskertomuksessa 1844—45 lausutaan ivallisesti: „Tietoomme ei ole tullut ainoatakaan tapausta, jossa täysi-ikäiset naiset olisivat valittaneet tätä sekaantumista heidän oikeuksiinsa“.¹³⁹⁾ Alle 13-vuotisten lasten työ rajoitettiin 6 1/2:ksi ja muutamilla ehdoilla 7:ksi tunniksi päivässä.¹⁴⁰⁾

Väärästä „relaisjärjestelmästä“ johtuneiden väärinkäytösten poistamiseksi pantiin lakiin m. m. seuraavat tärkeät yksityismääräykset: „Lasten ja nuorten henkilöiden työpäivä on laskettava siitä hetkestä alkaen, jona yksikin lapsi tahti nuori henkilö aamulla alottaa työnsä tehtaassa“. Jos siten A esim. alottaa työnsä kello 8 aamulla ja B kello 10, täytyy B:n työpäivän kuitenkin päättyä samalla hetkellä kuin A:n. Työpäivän alkaminen on ilmoitettava julkisella kellolla, esim. lähimmällä rautatien kellolla, jonka mukaan tehtaan kello on asetettava. Tehtailijan on ripustettava tehtaan seinälle suurilla kirjasimilla painettu ilmoitus, jossa ilmoitetaan työpäivän alku-, loppu ja väliajat. Lapsia, jotka alottavat työnsä e. p. p. ennen kello 12:sta, ei saa käyttää työhön taasen kello 1:n jälkeen päivällä. Iltapäivävuorossa täytyy siis olla toiset lapset kuin aamupäivävuorossa. Ruokailuajat 1 1/2 tuntia täytyy kaikille suojelluille työläisille antaa samoina aikoina päivästä, yksi tunti ainakin ennen kello 3 j. p. p. Lapsia ja nuoria henkilöitä ei saa ennen kello 1:tä käyttää kauempaa kuin 5 tuntia antamatta heille vähintäinkin 1/2 tuntia vapaa-aikaa ruokailua varten. Lapset, nuoret henkilöt ja naiset eivät ruoka-ajaksi koskaan saa jäädä tehdashuoneeseen, missä mikään työprosessi on käynnissä j. n. e.

¹³⁸⁾ Muutoin käyttää Leonhard Horner virallisesti sanoja „nefarious practices“. („Reports of insp. of Fact. 31st October 1859“, s. 7.)

¹³⁹⁾ „Rep. etc. for 30th Sept. 1844“, s. 15.

¹⁴⁰⁾ Laki sallii pitää lapsia työssä 10 tuntia, jolleivät he työskentele joka päivä, vaan ainoastaan joka toinen. Yleensä jäi tämä määräys tehottomaksi.

Olemme nähneet, etteivät nämä pikkuseikkoihin saakka ulottuvat määräykset, jotka niin sotilaallisen yhtäläisesti kellonlyönnilleen järjestävät työnteonajat, rajat ja väliajat, suinkaan olleet tuloksia parlamentin tuumiskeluista. Ne kehittyivät vähitellen tuloksina olosuhteista, uudenaikaisen tuotantotavan luonnonlakeina. Niiden sanamuodon sepittäminen, virallinen tunnustaminen ja julkaiseminen olivat pitkäaikaisten luokkataistelujen tulos. Niiden lähimpiä seurauksia oli, että käytännössä myöskin täysiikäisten miespuolisten tehtaantyömiesten työpäivä joutui samojen rajoitusten alaiseksi, koska useimmissa tuotantoprosesseissa lasten, nuorten henkilöiden ja naisten yhteistyö on välttämätön. Suurin piirtein oli siis vuosina 1844—47 kaksitoistatuntinen työpäivä yleinen ja yhtäläinen kaikissa tehdaslainsäädännön alaisissa teollisuudenhaaroissa.

Tehtailijat eivät kuitenkaan sallineet tätä „edistystä“ ilman sitä tasoittavaa „taka-askelta“. Heidän aloitteestaan vähensi alahuone työssä pidettävien lasten iän alirajan 9 vuodesta 8:aan, turvatakseen pääomalle jumalan ja lain nimessä sille kuuluvan „tehdastyöläislasten lisähankinnan“. ¹⁴¹⁾

Vuodet 1846—47 olivat käänteen tekeviä Englannin taloudellisessa historiassa. Viljalait peruutetut, puuvillan ja muiden raaka-aineiden tuontitullit poistetut, vapaakauppa julistettu lainsäädännön johtotähdeksi! Lyhyesti, tuhatvuotinen valtakunta alkoi. Toiselta puolen saavuttivat samoina vuosina chartistiliike ja kymmentuntiagitatsiooni huippukohtansa. Kustoa janoavat toryt rupesivat niiden liittolaisiksi. Huolimatta sanansa syöneen vapaakaupan armeijan vimmatusta vastustuksesta Bright'in ja Cobden'in johdolla, hyväksyi parlamentti kymmentuntilain, johon niin kauan oli pyritty.

Uusi tehdaslaki kesäkuun 8 p:ltä 1847 määräsi, että jo heinäkuun 1 päivänä 1847 astuisi voimaan „nuorten henkilöiden“ (13—18-vuotisten) ja kaikkien naistyöläisten työpäivän lyhennys 11 tunniksi, mutta toukokuun 1 päivänä 1848 lopullinen rajoitus 10 tunniksi. Muutoin oli laki vain vuosien 1833 ja 1844 lakien täydentävä lisäys.

Pääoma ryhtyi jo ennakkolta sotaretkeen ehkäistäkseen lain täyteen voimaan astumisen toukokuun 1 p:nä 1848. Ja työmiesten itsensä piti, muka kokemuksesta viisastuneena, auttaa oman työnsä hävittämisessä. Hetki oli sopivasti valittu. „Muis-

¹⁴¹⁾ „Kun työtuntien lukumäärän vähentäminen aiheuttaisi suuren (lapsi)määrän kysynnän, arveltiin, että 8—9-vuotisten lasten kautta saatu lisä vastaisi kasvanutta tarvetta.“ (Sama, s. 13.).

tettava on, että vuosien 1846—47 pelottavan pulan johdosta tehdastyöläisten keskuudessa vallitsi suuri hätä, kun useat tehtaajat olivat olleet käynnissä vain lyhyen ajan ja toiset olivat kokonaan olleet seisauksissa. Melkoinen joukko työläisiä oli siis hyvin vaikeassa asemassa, monet velkaantuneet. Jokseenkin varmasti saattoi siis olettaa, että he pitäisivät parempana pitempää työaikaa, korvatakseen aikaisemmat vahingot, maksaakseen ehkä velkansa, tahi hakeakseen huonekalunsa pantista tahi korvatakseen myydyt tavaransa uusilla, tahi hankkiakseen itselleen ja perheelleen uusia vaatteita.“¹⁴²⁾ Herrat tehtailijat koettivat tehdä näiden seikkojen luonnolliset seuraukset vielä tehokkaammiksi 10 0/0:n yleisellä palkanalennuksella. Tämä tapahtui niin sanoaksemme uuden vapaakaupan aikakauden vihkimisjuhlaaksi. Sitten seurasi uusi 8 1/8 0/0:n alentaminen, heti kun työpäivä oli lyhennetty 11-tuntiseksi, ja kaksinkertainen alennus, kun se oli lyhennetty lopullisesti 10-tuntiseksi. Missä siis olosuhteet sen suinkin sallivat, tapahtui vähintäinkin 25 0/0 alennus.¹⁴³⁾ Näin suotuisiksi valmistetuissa olosuhteissa alettiin työväen keskuudessa agitatiooni vuoden 1847 lain peruuttamiseksi. Ei mitään petos-, viettely- eikä uhkauskeinoa siinä jätetty käyttämättä, mutta kaikki turhaan. Mitä tulee niihin puoleen tusinaan anomuksia, joissa työmiesten täytyi valittaa, „että laki sorti heitä“, selittivät anojat itse suullisessa kuulustelussa, että heidät oli pakotettu ne allekirjoittamaan. „Heitä kyllä sorrettiin, mutta sortajana oli toinen, ei tehdaslaki“.¹⁴⁴⁾ Mutta jollei tehtailijoiden onnistunutkaan saada työmiehiä puhumaan heidän mielensä mukaan, huusivat he itse vain sitä kovemmin sanomalehdissä ja parlamentissa työmiesten nimessä. He leimasivat tehtaantarkastajat jonkinlaisiksi vallankumouskomissaareiksi, jotka säälimättömästi uhrasivat onnetoman työmiehen maailmanparannushoureilleen. Myöskään tämä tempu ei onnistunut. Tehtaantarkastaja Leonard Horner pani itse ja alatarkastajiensa avulla toimeen lukuisia todistajain kuulusteluja Lancashire'n tehtaissa. Noin 70 0/0 kuulustelluista työmiehistä selitti kannattavansa 10-tuntista, pal-

¹⁴²⁾ „Rep. of Insp. of Fact. for 31st Oct. 1848“ s. 16.

¹⁴³⁾ „Minä havaitsin, että henkilöiltä, jotka olivat saaneet viikossa 10 sh., vähennettiin palkasta 1 sh. yleisen 10 0/0:n palkanalennuksen laskuun, ja vielä 1 sh. 6 d. ajanlyhennyksestä, yhteensä 2 sh. 6 d., ja kaikesta siitä huolimatta piti enemmistö kiinni kymmentuntialasta“. (Sama.)

¹⁴⁴⁾ „Allekirjoittaessani anomuksen selitin samalla tekeväni väärin. — Miksi te sitten olette sen allekirjoittanut? — Koska minut olisi heitetty kadulle, jos olisin kieltäytynyt. — Anoja tunsii todellakin olevansa „sorrettu“, mutta siihen ei ollut syytä tehdaslaki“. (Sama, s. 102.)

joa pienempi prosenttiluku 11-tuntista ja aivan mitätön vähemistö vanhaa 12-tuntista työaikaa.¹⁴⁵⁾

Toinen „pakoton“ toimenpide oli teettää täysi-ikäisillä miespuolisilla työntekijöillä 12—15 tuntia työtä ja sitten selittää tämä tosiasia köyhälistön sydämen toiveiden parhaaksi ilmaisuksi. Mutta „säälimätön“ tehtaantarkastaja Leonhard Horner oli jälleen saapuvilla. Useimmat „ylituntiset“ sanoivat suoraan, että „he pitäisivät paljota parempana tehdä työtä 10 tuntia pienemmästä palkasta, mutta ettei heillä ollut valinnan varaa; niin paljon heistä oli työtönnä, niin monen kehrääjän oli työskenneltävä vain „piecer'inä“ (paikkaajana), että jos he kieltäytyisivät tekemästä työtä pitempää aikaa, astuisivat heti toiset heidän sijaansa, niin että kysymys sai heille seuraavan muodon: „joko tehdä pitempi aika työtä tahi tulla kadulle heitetyksi“.¹⁴⁶⁾

Pääoman ennakkollinen sotaretki epäonnistui ja kymmentuntilaki astui voimaan toukokuun 1 p:nä 1848. Sillävälän oli kuitenkin jo chartistipuolueen yritysten täydellinen epäonnistuminen, sen johtajat kun oli pantu vankeuteen ja sen järjestö hajoitettu, järkyttänyt Englannin työväenluokan itseluottamusta. Pian sen jälkeen yhdisti kesäkuun kapina Pariisissa ja sen verinen tukahduttaminen sekä Europan mantereella että Englannissa hallitsevien luokkien kaikki ryhmät, maanomistajat ja kapitalistit, pörssisudet ja kauppiat, suojelustullien ja vapaakaupan puolustajat, hallituksen ja vastustuspuolueet, papit ja vapaa-ajattelijat, nuoret huorat ja vanhat nunnat yhteisesti huutamaan omaisuuden, uskonnon, perheen ja yhteiskunnan pelastusta! Työväenluokka julistettiin kaikkialla kiroukseen, pantiin pannaan ja poliisivalvonnan („lois des suspects“) alaiseksi. Herrojen tehtailijoiden ei siis enään tarvinnut kainostella. He tekivät avoimen kapinan, ei ainoastaan kymmentuntilakia vastaan, vaan koko sitä lainsäädäntöä vastaan, joka vuoden 1833 jälkeen oli koettanut jossain määrin hillitä työvoiman „vapaata“ imemistä. Se oli Proslavery Rebellion (kapina orjuuden puolesta) pienoiskoossa, jossa taisteltiin enemmän kuin kaksi vuotta kyynillisellä häikäilemättömyydellä, terroristisella tarmolla, molemmilla sitä enemmän,

¹⁴⁵⁾ Sama, s. 17. Herra Horner'in piirissä kuulusteltiin siten 10,270 täysi-ikäistä miestyöntekijää 181 tehtaassa. Heidän lausuntonsa tavataan liitteessä tehdaskertomuksiin vuosipuoliskolta, joka päättyi lokakuussa 1848. Nämä todistajain kuulustelut antavat myöskin muussa suhteessa arvokkaita aineksia.

¹⁴⁶⁾ Sama. Ks. Leonhard Horner'in itsensä kokoamia lausuntoja N:o 69, 70, 71, 72, 92, 93 ja alatarkastaja A:n kokoamia N:o 51, 52, 58, 59, 62, 70 „Liitteessä“. Eräs tehtailija tarjosi kirkasta viiniä. Ks. N:o 14 ja N:o 265 kertomuksessa.

kun kapinallinen kapitalisti ei pannut altiiksi muuta kuin työläisensä nahkan.

Voidakseen ymmärtää seuraavaa, on muistettava, että vuosien 1833, 1844 ja 1847 tehdaslait olivat kaikki kolme voimassa, mikäli toinen ei muuttanut toistaan; ettei mikään niistä rajoittanut 18 vuotta vanhemman työmiehen työpäivää ja että vuoden 1833 jälkeen laillisena „päivänä“ pysyi viisitoistatuntinen aika kello puoli 6:sta aamulla kello puoli 9:ään illalla, jona aikana ensiksi kaksitoista-, sittemmin kymmentuntinen nuorten henkilöiden ja naisten työ oli säädetyillä ehdoilla tehtävä.

Tehtailijat alkoivat siellä täällä erottaa osan, usein puolet työssään olleista nuorista henkilöistä ja työntekijättäristä ja ottivat sen sijaan jälleen käytäntöön melkein kokonaan hävinneen yötyön täysi-ikäisille miespuolisille työntekijöille. Kymmentuntilaki, huusivat he, ei suo mitään muuta mahdollisuutta!¹⁴⁷⁾

Toinen askel koski laissa määrättyjä väliaikoja aterioimista varten. Kuulkaamme tehtaantarkastajia. „Sitten kun työaika on rajoitettu 10 tunniksi, väittävät tehtailijat, vaikkakaan he eivät käyttännössä vielä äärimmäisyyksiin saakka toteuta mielihpidettään, että, kun työskennellään esim. kello 9:stä aamulla kello 7:ään illalla, he riittävästi toteuttavat lain määräyksiä, kun he antavat ruoka-ajaksi 1 tunnin ennen kello 9:ää aamulla ja puoli tuntia kello 7:n jälkeen illalla, siis 1½ tuntia yhteensä. Muutamissa tapauksissa antavat he nyt puoli tuntia tahi kokonaisen tunnin päivällistä varten, mutta pitävät samalla kiinni siitä, etteivät he suinkaan ole velvolliset myöntämään yhtään osaa-kaan 1½ tunnista kymmentuntisen työpäivän aikana.“¹⁴⁸⁾ Herat tehtailijat väittivät siis, että vuoden 1844 lain tuskallisen tarkat määräykset ruoka-ajoista antoivat työläisille vain luvan syödä ja juoda kotonaan ennen tehtaaseen tuloaan ja sen jälkeen kuin olivat sieltä lähteneet. Ja miksi eivät työläiset voisi syödä päivällistään aamulla ennen 9:ää? Kruunun lakimiehet ratkaisivat kuitenkin asian niin, että määrätty ruoka-ajat „oli annettava todellisen työpäivän väliaikoina, ja että oli vastoin lakia teettää keskeyttämättä työtä 10 tuntia peräkkäin kello 9:stä aamulla kello 7:ään illalla.“¹⁴⁹⁾

Näiden kodikasten mielenosotusten jälkeen pääoma alotti kapinansa toimenpiteellä, joka vastasi vuoden 1844 lain kirjainta, siis oli laillinen.

Tosin 1844 vuoden laki kielsi pitämästä työssä 8—13-vuo-

¹⁴⁷⁾ „Reports etc. for 31st October 1848“, s. 133, 134.

¹⁴⁸⁾ „Reports etc. for 30th April 1848“, s. 47.

¹⁴⁹⁾ „Reports etc. for 31st Oct. 1848“, s. 130.

tiaita lapsia, jotka ovat olleet työssä ennen kello 12:sta päivällä, jälleen kello 1:n jälkeen. Mutta se ei millään tavalla järjestänyt niiden lasten 6 1/2-tuntista työtä, joiden työaika alkoi kello 12 päivällä tahi sitä myöhemmin! Kahdeksanvuotiaita lapsia voitiin siis käyttää, kun he alottivat työnsä kello 12 e. p. p., kello 12:sta 1:een, siis 1 tunti; kello 2:sta 4:ään, 2 tuntia; ja kello 5:stä kello 1/2 9:ään illalla, 3 1/2 tuntia; kaiken kaikkiaan lailliset 6 1/2 tuntia! Tahi vieläkin paremmin. Soveltaakseen heidän työnsä täysikasvuisten miesten työhön kello puoli 9:ään saakka illalla, ei tehtailijain tarvinnut antaa heille mitään työtä ennen kello 2:ta j. p. p. ja voivat he siten pitää heitä tehtaassa yhtä mittaa kello puoli 9:ään illalla! „Ja nyt nimenomaan myönnettään, että Englantiin on päässyt, seurauksena tehtailijain himosta pitää koneet käynnissä kauemmin kuin 10 tuntia, juurtumaan tapa teettää kahdeksan- kolmetoistavuotisilla työillä ja pojilla, kaikkien nuorten henkilöiden ja naisten tehtaasta poistuttua, yksin aikuisten miesten kanssa työtä kello 1/2 9:ään illalla.“¹⁵⁰⁾ Työmiehet ja tehtaantarkastajat asettuivat vastustamaan sekä terveydellisistä että siveydellisistä syistä tätä tapaa. Mutta pääoma vastasi:

„Meine Taten auf mein Haupt! Mein Recht verlang'ich!
Die Busse und Verpfändung meines Scheins!“

Todellisuudessa oli alahuoneelle heinäkuun 26 p:nä 1850 esitettyjen tilastollisten tiedonantojen mukaan, kaikista vastalauseista huolimatta, heinäkuun 15 p:nä 1850 3,742 lasta 275 tehtaassa tämän „tavan“ alaisina.¹⁵¹⁾ Mutta ei vielä siinä kyliksi! Pääoman haukansilmä huomasi, että 1844 vuoden laki ei salli viisituntista työtä edellä puolen päivän ilman vähintäinkin 30 minuutin lepoaikaa, mutta että se ei määrää mitään sellaista iltapäivän työn suhteen. Se vaati ja uhmasi siis itselleen nautinnon raadattaa kahdeksanvuotisilla työläisten lapsilla ei ainoastaan yhtä mittaa kello 2:sta 9:ään illalla, vaan myöskin antaa heidän nähdä nälkää se aika!

„Ja, die Brust,
So sagt der Schein.“¹⁵²⁾*)

¹⁵⁰⁾ Sama, s. 142.

¹⁵¹⁾ „Reports etc. for 31st Oct. 1850“, s. 5, 6.

*) „Teoistain vastaan ma! Oikeuttan' vaadin!
Sakon ja pantin kirjan mukaisen!“

Shakespeare, Venetsian kauppias. Suom.

**) „Niin, rinta,
Sanotaan velkakirjassa.“

Shakespeare, Venetsian kauppias. Suom.

¹⁵²⁾ Pääoman luonne on sama sen kehittymättömissä kuin sen ke-

Tämä Shylockmainen takertuminen vuoden 1844 lain kirjaimen, mikäli se koski lastentyötä, oli kuitenkin tarkoitettu vain välittämään avointa kapinaa samaa lakia vastaan, mikäli se järjesti „nuorten henkilöiden ja naisten“ työn. On muistettava, että „väärän relaisjärjestelmän“ poistaminen oli mainitun lain päätarkoitus ja pääsisältö. Tehtailijat alottivat kapinansa sillä yksinkertaisella selityksellä, että ne vuoden 1844 lain osastot, joissa kielletään nuorten henkilöiden ja naisten mielivaltainen käyttö viisitoistatuntisen tehdaspäivän mielivaltaisesti valittuina lyhempinä osina, olivat „jääneet verrattain viattomiksi (comparatively harmless), niin kauan kuin työaika oli ollut rajoitettu 12 tunniksi. Kymmentuntilain voimassa ollessa olivat ne sietämätöntä kohtuuttomuutta“ (hardship).¹⁵³⁾ He ilmoittivat sentähden mitä kylmäkiskoisimmin tarkastajille, että he asettuisivat lain kirjaimen yläpuolelle ja omalla uhallaan panisivat jälleen toimeen vanhan järjestelmän.¹⁵⁴⁾ Tämä tapahtuisi harhaan johdettujen työmiesten itsensä eduksi, „jotta heille voitaisiin maksaa suurempia palkkoja“. „Se olisi ainoa mahdollinen tapa Suur-Britanian teollisen ylivallan säilyttämiseksi kymmentuntilain voimassa ollessa“. ¹⁵⁵⁾ „Voihan olla jonkun verran vaikeata keksiä epäsäännöllisyyksiä relaisjärjestelmän vallitessa, mutta mitäpä siitä (what of that)? Onko tämän maan suuren tehdasteollisuuden etua kohteltava toisarvoisena asiana, jotta siten hiukan säästettäisiin tehtaantarkastajien ja alatarkastajien vaivoja (some little trouble)“? ¹⁵⁶⁾

Kaikki nämä löpötykset eivät tietysti mitään auttaneet. Tehtaantarkastajat puuttuivat asiaan oikeustietä. Mutta pian peitti sisäasiain ministerin, Sir George Grey'n, sellainen tehtailijain anomusten tomupilvi, että hän kiertokirjeellä elokuun 5 p:ltä 1848 neuvoi tarkastajia „olemaan yleensä asiaan puuttumatta

hittyneissäkin muodoissa. Lakikirjassa, jonka orjienomistajain vaikutus ajoi voimaan New-Mexicon territooriassa vähää ennen amerikkalaisen kansalaissodan syttymistä, sanotaan: mikäli kapitalisti on ostanut työmiehen työvoiman, on työmiehen hänen (kapitalistin) rahaansa. („The labourer is his [the capitalist's] money“). Sama mielipide oli yleisesti Rooman patriiseilla. Raha, jonka he olivat antaneet ennakkolta velalliselleen plebeijille, oli elintarpeiden välityksellä muuttunut velallisen lihaksi ja vereksi. Tämä „liha ja veri“ oli siis heidän „rahaansa“. Siitä johtui Shylockilainen 10 taulun laki! Linguet'in oletamus, että patriisivelkojat ajoittain panivat Tiberin toisella puolen toimeen juhlapitoja keitetyllä velallisen lihalla, jääköön omaan arvoonsa, samoinkuin Daumer'in oletamus kristittyjen ehtoollisesta.

¹⁵³⁾ „Reports etc. for 30th April. 1848“, s. 28.

¹⁵⁴⁾ Niin m. m. ihmisystävä Ashworth kveekarimaisen vastenmielisyssä kirjeessä Leonhard Horner'ille. („Rep. April 1849“. s. 4.)

¹⁵⁵⁾ „Reports etc. for 30th April 1848“, s. 134.

¹⁵⁶⁾ Sama, s. 140.

lain kirjaimen rikkomisen takia, mikäli relaisjärjestelmää ei todistettavasti vääriinkäytetty työn teettämiseen nuorilla henkilöillä ja naisilla yli 10 tunnin“. Tämän johdosta myöntyi tehtaantarkastaja J. Stuart niin sanottuun vuorottelujärjestelmään tehdaspäivän viisitoistatuntisena työaikana koko Skottlannissa, jossa se pian jälleen pääsi entiseen kukoistukseensa. Sitä vastoin Englannin tehtaantarkastajat selittivät, ettei ministerillä ollut mitään diktaattorin valtaa lakien voimassaolon väliaikaiseen lakkauttamiseen, ja jatkoivat oikeudellista menettelyään orjuuden puolesta kapinoivia vastaan.

Mutta mitäpä autoivat kaikki oikeuteen haastamiset, kun tuomioistuimet, county magistrates,¹⁵⁷⁾ julistivat vain vapauttavia tuomioita? Näissä tuomioistuimissa istuivat herrat tehtailijat itseään tuomitsemassa. Eräs esimerkki. Muudan Eskrigge, puuvillankehrääjä Kershaw, Leese & Co:n liikkeestä, oli esittänyt piirinsä tehtaantarkastajalle suunnitelman hänen tehtaalleen tarkoitettusta relaisjärjestelmästä. Kun se hyljättiin, pysyi hän aluksi toimettona. Muutamia kuukausia myöhemmin seisoi muudan Robinson-niminen mies, joka niinkään oli puuvillankehrääjä, ja joskaan ei Eskrigge'n Perjantai, niin kuitenkin sukulainen, Stockportin rauhantuomariin edessä syytettynä tuon saman, Eskrigge'n keksimän relaissuunnitelman soveltuttamisesta. Oikeudessa istui 4 tuomaria, niistä 3 puuvillankehrääjää, heidän etunenässään sama tieltäpääsemätön Eskrigge. Eskrigge vapautti Robinsonin ja selitti nyt, että mikä Robinsonille oli oikein, oli Eskrigge'lle kohtuullista. Nojaten omaan lainvoipaani tuomionsa pani hän heti järjestelmän toimeen omassa tehtaassaan.¹⁵⁸⁾ Tosin oli jo tämän tuomioistuimen kokoonpanokin julkinen lainloukkaus.¹⁵⁹⁾ „Tällaiset oikeudelliset ilveilyt“, huudahtaa tarkastaja Howell, „vaatimalla vaativat korjausta . . . joko sovittakoon laki näiden tuomioiden mukaiseksi, tai käyttäköön sitä vähemmän erehtyvä tuomioistuin, joka lausuu tuomionsa lain mukaan . . . kaikissa sellaisissa tapauksissa. Kuinka kaivataankaan palkattua tuomaria!¹⁶⁰⁾

¹⁵⁷⁾ Nämä „county magistrates“, „great unpaid“ (suuret palkattomat), niinkuin W. Cobbet heitä nimittää, ovat eräänlaisia palkattomia rauhan tuomareja, kreivikunnan arvohenkilöistä valittuja. Ne ovat todellisuudessa vallassa olevien luokkien patrimonialituomioistuuimia.

¹⁵⁸⁾ „Reports etc. for 30th April 1849“, s. 21, 22. Vrt. samanlaisia esimerkkejä s. 4, 5.

¹⁵⁹⁾ I ja II Will. IV, luk. 24, s. 10, tunnettu Sir John Hobhouse'n tehdaslain nimellä, kielletään puuvillakehräämön tahi kutomon omistajaa ja sellaisen omistajan isää, poikaa ja veljeä olemasta rauhantuomarina asioissa, jotka koskevat tehdaslakia.

¹⁶⁰⁾ „Reports etc. for 30th April 1849“.

Kruunun lakimiehet selittivät tehtailijain tulkinnan 1848 vuoden laista typeräksi, mutta yhteiskunnan pelastajat eivät antaneet itseään eksyttää. „Sitten kun minä“, kertoo Leonhard Horner, „olen 10 syytteellä 7 eri oikeuspiirissä koettanut saada lakia noudatetuksi, ja minua ainoastaan yhdessä tapauksessa viranomaiset ovat kannattaneet... pidän minä enempien syytteiden nostamisen tämän lain rikkomisesta hyödyttömänä. Se osa lakia, joka laadittiin työtuntien yhdenmukaistuttamiseksi... ei ole enään voimassa Lancashire'ssä. Myöskään ei minulla ala-asiamiehineni ole mitään keinoa saadakseni varmuutta siitä, etteivät tehtaas, joissa n. s. relaisjärjestelmä on vallalla, käytä työssä nuoria henkilöitä ja naisia enempää kuin 10 tuntia... Huhtikuun lopussa 1849 työskenteli jo 114 tehdasta minun piirissäni tämän menettelytavan mukaan, ja viime aikoina niiden luku lisääntyy huikeasti. Yleensä tehdään niissä nyt työtä 13 $\frac{1}{2}$ tuntia, kello 6:sta aamulla kello puoli 8:aan illalla; muutamissa tapauksissa 15 tuntia, puoli 6:sta aamulla puoli 9:ään illalla.“¹⁶¹⁾ Jo joulukuussa 1848 oli Leonhard Horner'illa luettelo 65 tehtailijasta ja 29 työnjohtajasta, jotka yksimielisesti selittivät, ettei mikään tarkastusjärjestelmä tämän relaisjärjestelmän vallitessa voinut ehkäistä mitä hirveintä ylityötä.¹⁶²⁾ Milloin siirrettiin (shifted) samat lapset ja nuoret henkilöt kehruutuvasta kutomatupaan j. n. e., milloin noiden 15 tunnin aikana yhdestä tehtaasta toiseen.¹⁶³⁾ Kuinka voi tarkastaa järjestelmää, „joka käyttää väärin vuorottelusanaa sekoittaakseen työntekijät korttien tapaan loppumattoman moninaisesti keskenään ja siirtääkseen eri henkilöiden työ- ja lepoetkiä joka päivä niin, ettei sama täydellinen ryhmä työmiehiä koskaan työskentele samana aikana samassa paikassa“!¹⁶⁴⁾

Mutta kokonaan katsomatta varsinaiseen liikatyön teettämiseen, oli tämä niin sanottu relaisjärjestelmä pääoman mielikuvituksen epäsiکیö sellainen, ettei Fourier koskaan ole voittanut sitä leikillisissä „courtes séances“-luonnoksissaan, työn vetovoima oli vain muuttunut pääoman vetovoimaksi. Katseltakoon vain näitä tehtailijain suunnitelmia, joita heille suosiollinen sanomalehdistö ylisteli mallina siitä, „mitä kohtuullinen määrä huolellisuutta ja metoodia voi saada aikaan“ („what a reasonable degree of care and method can accomplish“). Työväestö jaettiin usein 12—15 ryhmään, jotka taasen itse alituisesti vaihtoivat jäseniään. Tehdaspäivän viitenätoistatuntina veti pääoma työmiehen milloin

¹⁶¹⁾ Sama, s. 5.

¹⁶²⁾ „Reports etc. for 31st October 1849“, s. 6.

¹⁶³⁾ „Reports etc. for 30th April 1849“, s. 21.

¹⁶⁴⁾ „Reports etc. for 1st December 1848“, s. 95.

30 minuutiksi, milloin tunniksi palvelukseensa ja sysäsi hänet jälleen pois, vetääkseen hänet uudestaan tehtaaseen ja sysätäkseen hänet pois sieltä, hätyyttäen häntä sinne tänne hajanaisina ajan sirpaleina, päästämättä koskaan häntä vallastaan, kunnes kymmentuntinen työ oli tehty. Kuten näyttämöllä oli samojen henkilöiden astuttava lavalle eri näytösten eri kohtauksissa. Mutta samoin kuin näyttelijä koko näytelmän ajan kuuluu näyttämölle, niin kuuluivat nyt työmiehet 15 tunnin ajan tehtaalle, siihen laskematta sitä aikaa, joka kului sinne ja sieltä käymiseen. Lepohetket muuttuivat siten pakotetun joutilaisuuden hetkiksi, jotka ajoivat nuoren työntekijän kapakkaan ja nuoren työntekijättären porttolaan. Jokaisen uuden päähänpiston johdosta, jonka kapitalisti päivä päivältä keksi pitääkseen koneistonsa 12 tai 15 tuntia käynnissä työväestöään lisäämättä, oli työmiehen nielaistava ruokansa milloin tänä, milloin taas tuona väliajan jätehetkenä. Kymmentuntiagitatsioonin aikana huusivat tehtailijat, että työläisroistot tekivät anomuksia toivossa saada kahdentoistatunnin työpalkka kymmenen tunnin työstä. Nyt olivat he kääntäneet mitalin. He maksoivat kymmenen tunnin työpalkan siitä, että 12 tai 15 tuntia saivat pitää työvoimat käyttettävinaan!¹⁶⁵⁾ Tässä oli asian ydin, tämä oli tehtailijain painos kymmentuntilaista! Ne olivat samoja intoilevia, ihmisrakkaudesta ylitsevuotavia vapaakauppiaita, jotka kymmenen täyttä vuotta aikaisemmin, viljalakia vastaan käydyn agitatsioonin aikana, olivat työmiehille laskeneet äyrilleen ja pennilleen, että viljantuonnin vapaana ollessa kymmentuntinen työ Englannin teollisuuden silloisessa tilassa täydelleen riittäisi rikastuttamaan kapitalistit.¹⁶⁶⁾

Pääoman kaksivuotisen kapinan kruunasi vihdoin „Court of Exchequer'in“ (yksi Englannin neljästä korkeimmasta tuomioistuimesta) tuomio, se kun helmikuun 8 p:nä 1850 ratkaisi erään sen päätettäväksi joutuneen tapauksen niin, että tehtailijat tosin menettelivät vuoden 1844 lain hengen vastaisesti, mutta että itse tässä laissa oli eräitä sanoja, jotka tekivät sen mielettömäksi (sinnlos). „Tällä tuomiolla oli kymmentuntilaki poistettu“.¹⁶⁷⁾ Joukko tehtailijoita, jotka siihen saakka olivat kam-

¹⁶⁵⁾ Ks. „Reports etc. for 30th April 1849“, s. 6 ja tehtaantarkastajien Howellin ja Saunders'in laajoja esityksiä „shifting system'istä“ julkaisussa „Reports etc. for 31st October 1848“. Ks. myöskin Ashton'in ja sen lähiseutujen papiston anomusta keväällä 1849 kuningattarelle „shift system'ia“ vastaan.

¹⁶⁶⁾ Vert. esim. R. H. Greg: The Factory Question and the Ten Hours Bill. Lontoo, 1837.

¹⁶⁷⁾ F. Engels: Die englische Zehnstundenbill (minun julkaise-

monneet relaisjärjestelmän sovittamista nuoriin henkilöihin ja naistyöntekijöihin, tarttuivat nyt asiaan molemmin käsin.¹⁶⁹⁾

Tämän pääoman näennäisesti lopullisen voiton mukana kehittyi kuitenkin kohta käänne asioissa. Työmiehet olivat tähän saakka tehneet passiivista, joskin taipumatonta ja joka päivän uudistuvaa vastarintaa. Nyt panivat he vastalauseita äänekkäästi uhkaavissa kokouksissa Lancashire'ssa ja Yorkshire'ssa. Uskoteltu kymmentuntilaki oli siis pelkkää huijausta, parlamentaarista petosta, eikä sitä koskaan ole ollut olemassaakaan! Tehtaantarkastajat varottamalla varottivat hallitusta, että luokkavastakohtat olivat jännittyneet uskomattoman kireiksi. Osa tehtailijoistakin nurisi: „Maistraattien ristiriitaisten tuomioitten takia oli asema ihan luonnon ja anarkinen. Yorkshire'ssa oli toinen laki voimassa, Lancashire'ssa toinen, toinen laki Lancashire'n yhdessä pitäjässä, toinen sen lähimmässä naapurissa. Suurkaupunkien tehtailija voi kiertää lakia, maaseudun tehtailija ei saa tarpeellista henkilökuntaa relaisjärjestelmää varten ja vielä vähemmän työmiesten siirtämistä varten tehtaasta toiseen j. n. e.“ Ja työvoiman yhtäläinen riistäminen on pääoman ensimmäinen ihmisoikeus.

Näissä oloissa syntyi tehtailijain ja työläisten kesken välittävä sopimus, joka sai parlamentin vahvistuksen uudella lisä-työehtolain lailla elokuun 5 piltä 1850. „Nuorten henkilöiden ja naisten“ työpäivä pitennettiin 5:nä ensimmäisenä viikonpäivänä 10:stä 10 1/2 tunniksi ja lyhennettiin lauantaina 7 1/2 tunniksi. Työ on tehtävä aikana kello 6:sta aamulla kello 6:een illalla¹⁶⁹⁾ 1 1/2 tunnin väliajoilla aterioimista varten, jotka väliajat on annettava yht'aikaa ja vuoden 1844 lain määräysten mukaisesti j. n. e. Niin oli kerta kaikkiaan tehty loppu relaisjärjestelmästä.¹⁷⁰⁾ Lastentyöstä jäi vuoden 1844 laki voimaan.

Eräs laji tehtailijoita varasi itselleen tällä kertaa niinkuin aikaisemminkin erikoisia herruus oikeuksia köyhälistön lapsiin nähden. Ne olivat silkkitehtailijat. Vuonna 1833 olivat he uh-

massani: „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue.“ Huhtikuun viikko 1850, s. 13). Sama „korkea“ tuomioistuin keksi niinkään Amerikan kansalaisodan aikana voimasanan, joka muutti lain rosvo-
laivojen varustamisesta sen täydelliseksi vastakohtaksi.

¹⁶⁹⁾ „Reports etc. for 30th April 1850“.

¹⁶⁹⁾ Talvella voi sen sijalle tulla aika kello 7:stä aamulla kello 7:ään illalla.

¹⁷⁰⁾ „Nykyinen laki (vuodelta 1850) on molemminpuolisten sovitte-
telujen tulos; työmiehet luopuivat siinä kymmentuntilain eduista saa-
vuttaakseen työn yhtäläisen alkamis- ja päättymisajan niille, joiden työ
oli rajoitettu“. („Reports etc. for 30th April 1852“, s. 14.)

kaillen ulvoneet, että „jos heiltä riistetään vapaus kiusata (abzurrackern) kaikenikäisiä lapsia 10 tuntia päivässä, niin pysäytetään heidän tehtaansa“ („if the liberty of working children of any age for 10 hours a day was taken away, it would stop their works“). Heidän oli muka mahdotonta ostaa riittävä määrä 13 vuotta vanhempia lapsia. He riistivätkin itselleen haluamansa etuoikeuden. Heidän esittämänsä veruke osottautui myöhemmin toimitetussa tutkimuksessa sulaksi valheeksi,¹⁷¹⁾ mikä ei kuitenkaan estänyt heitä kehräämästä kokonaisen vuosikymmenen ajan 10 tuntia päivässä silkkiä pienten lasten verestä, jotka täytyi asettaa tuoleille voidakseen toimittaa tehtävänsä.¹⁷²⁾ Vuoden 1844 laki tosin „ryösti“ heiltä „vapauden“ pitää työssä 11 vuotta nuorempia lapsia kauempaa kuin 6 1/2 tuntia, mutta takasi heille sen sijaan etuoikeuden pitää 11—13-vuotisia lapsia työssä 10 tuntia päivässä ja poisti muille tehdaslapsille säädetyn koulupakon. Tällä kertaa oli tekosyyinä: „Kudoksen hienous vaatii sellaista sormien kätevyyttä, joka voidaan saavuttaa vain tulemalla hyvin varhaisella iällä tehtaaseen“¹⁷³⁾ Hienojen sormien takia tapettiin lapset kokonaan aivan kuin sarvikarja etelä-Venäjäillä nahkan ja talin takia. Vihdoinkin, vuonna 1850, rajoitettiin vuonna 1844 myönnetty etuoikeus, silkinpunomis ja -kerimistöihin, mutta sen sijaan pitennettiin niissä „vapautensa“ menettäneen pääoman korvaukseksi 11—13-vuotisten lasten työaika 10:stä 10 1/3 tunniksi. Tekosyy: „Työ on helpompaa silkkitehtaissa kuin muissa tehtaissa eikä mitenkään niin vahingollista terveydelle.“¹⁷⁴⁾ Virallinen lääketieteellinen tutkimus osotti myöhemmin, että päinvastoin „keskikuolleisuus silkki-alueilla oli poikkeuksellisen suuri ja naispuolisessa väestössä vieläpä suurempi kuin Lancashire'n puuvilla-alueilla“.¹⁷⁵⁾ Huoli-

¹⁷¹⁾ „Reports etc. for 30th September 1844“ s. 13.

¹⁷²⁾ Sama.

¹⁷³⁾ „The delicate texture of the fabric in which they were employed requiring a lightness of touch, only to be acquired by their early introduction to these factories“. (Sama, s. 20.)

¹⁷⁴⁾ „Reports etc. for 31st October 1861“, s. 26.

¹⁷⁵⁾ Sama, s. 27. Yleensä on tehdaslain alainen työläisväestö fyysisessä suhteessa suuresti edistynyt. Kaikki lääkärin todistukset ovat siinä yhtäpitävät ja omat mieskohtaiset havaintoni eri ajoilta ovat saaneet minut siitä vakuutetuksi. Kuitenkin, ja ottamatta lukuun suunnatonta lasten kuolleisuutta ensimmäisinä ikävuosina, osottavat tri Greenhow'in viralliset kertomukset huonoa terveydentilaa tehdasalueilla, verrattuna niihin „maanviljelysalueihin, joissa terveydentila on normaalin“. Todistuksena siitä on m. m. seuraava taulukko hänen kertomuksessaan vuodelta 1861

matta tehtaantarkastajien puolivuositain uudistetuista vastalauseista, on tämä epäkohta yhä olemassa.¹⁷⁶⁾

Vuoden 1850 laki muutti vain „nuorille henkilöille ja naisille“ viisitoistatuntisen ajan, kello puoli 6:sta aamulla kello puoli 9:ään illalla kaksitoistatuntiseksi ajaksi kello 6:sta aamulla 6:een illalla. Siis ei lapsille, joita edelleenkin voitiin käyttää työssä 1/2 tuntia ennen ja 2 1/2 tuntia jälkeen tämän ajan päättymisen, vaikkakaan heidän työnsä kaikkiaan ei saanut kestää 6 1/2 tuntia kauempaa. Laista keskusteltaessa esittivät tehtaantarkastajat parlamentille tilaston niistä häpeällisistä väärinkäytöksistä, jotka tämä epäsäännöllisyys oli aiheuttanut. Mutta turhaan. Pohjimmaisena oli tarkoitus pidentää suojelusijässä olevien lasten avulla täysi-ikäisten työmiesten työpäivä jälleen 15 tunniksi. Seuraavien kolmen vuoden kokemus osotti, että sellaisen yrityksen täytyi raueta täysi-ikäisten miestyöntekijäin vastustukseen.¹⁷⁷⁾ Vuoden 1850 laki täydennettiin sentähden vihdoinkin v. 1853 kiellolla „käyttää lapsia työssä aamulla aikaisemmin ja illalla myöhemmin kuin nuoria henkilöitä ja naisia“. Tästä lähtien järjesti 1850 vuoden tehdaslaki sen alaisissa teollisuudenhaaroissa muutamilla poikkeuksilla kaikkien työläisten työpäivän.¹⁷⁸⁾

Alueen nimi	Teollisuustyössä olevien täysi-ikäisten miesten prosenttiluku	Kuolleisuus keuhkovoihoihin 100,000 miestä kohd	Teollisuustyössä olevien täysi-ikäisten naisten prosenttiluku	Kuolleisuus keuhkovoihoihin 100,000 naista kohd	Naisten työn laat.
Wigan	14.9	598	18.0	644	Puuvilla
Blackburn	42.6	708	34.9	734	„
Halifax	37.3	547	20.4	564	Villalanka
Bradford	41.9	611	30.0	603	„
Macklesfield . .	31.0	691	26.0	804	Silkki
Leek	14.9	588	17.2	705	„
Stoke-upon-Trent	36.6	721	19.3	665	Savitavaroita
Woolstanton . .	30.4	726	13.9	727	„
8 tervettä maanvilj. al. .	—	305	—	340	— — —

¹⁷⁶⁾ Tiedetään, kuinka vastenmielisesti englantilaiset „vapaakauppiat“ luopuivat silkkitöteollisuuden suojelustullista. Suojana Ranskan tuontia vastaan on nyt englantilaisten tehdaslaitosten suojattomuus.

¹⁷⁷⁾ „Reports etc. for the 30th April 1853“, s. 31.

¹⁷⁸⁾ Vuosina 1859 ja 1860, Englannin puuvillateollisuuden loistoaikana, koettivat muutamat tehtailijat, syöttinä korkea työpalkka ylijästä, taivuttaa täysi-ikäisiä mieskehrääjiä y. m. työpäivän pidentämiseen. Hand-Mule kehrääjät ja Self-Actor-Minders tekivät yrityksestä lopun kirjelmällä työnantajilleen, jossa m. m. sanotaan: „Suoraan sanoen

Ensimmäisen tehdaslain antamisesta oli nyt kulunut puoli vuosisataa.¹⁷⁹⁾

Alkuperäisen piirinsä ulkopuolelle meni lainsäädäntö vasta vuoden 1845 „Printworks Act'illa“ (lailla kartuunipainoista j. n. e.). Lain joka riviltä voi lukea, kuinka vastenmielisesti pääoma myöntyi tähän uuteen „liiallisuuteen“! Se rajoittaa 8—13-vuotisten lasten sekä naisten työpäivän 16 tunniksi, kello 6:sta aamulla kello 10:een illalla, ilman mitään laissa määrättyjä ruoka-aikoja. Se sallii pitää 13 vuotta vanhempia miestyöntekijöitä työssä yötä päivää melin määrin.¹⁸⁰⁾ Se on parlamentaarinen epäsiikio (Abort).¹⁸¹⁾

Kuitenkin oli periaate päässyt voitolle voittaessaan suurissa teollisuudenhaaroissa, jotka ovat uudenaikaisen tuotantotavan ominaisin luomus. Niiden ihmeellinen kehitys vv. 1853—1860 käsi kädessä tehtaan työmiesten ruumiillisen ja siveellisen uudestisyntymisen kanssa hämmästytti tylsintäkin katsojaa. Itse tehtailijatkin, joilta työpäivän laissa määrättyt rajat ja säännöt oli puolen vuosisataa kestäneellä kansalaissodalla askel askeleelta vallattu, osottivat ylvästellän vastakohtaisuutta niiden ja vielä „vapaiden“ käyttöalojen välillä.¹⁸²⁾ „Kansantaloustieteen“ fariseukset julistivat nyt käsityksen lailla järjestetyn työpäivän välttämättömyydestä „tieteensä“ uudeksi luonteenomaiseksi voi-

on meidän elämämme meille taakaksi, ja niin kauan kuin me olemme melkein 2 päivää (20 tuntia) kauemmin viikossa sidotut tehtaaseen kuin muut työmiehet, tunnemme me olevamme kuin helooteja tässä maassa ja moitimme itseämme siitä, että me teemme ikuisiksi järjestelmän, joka ruumiillisesti ja siveellisesti vahingoittaa meitä itseämme ja jälkeläisiämme... Sentähden ilmoitamme me täten kunnioittaen, että me emme uudenvuodenpäivästä alkaen tee työtä minuuttiakaan kauempaa kuin 60 tuntia viikossa, kello 6:sta 6:een, siitä vähennettynä laissa määrätty puolentoista tunnin väliajat“. („Reports etc. for 30th April 1860“, s. 30.)

¹⁷⁹⁾ Niistä keinoista, joita tämä lain muoto tarjoaa sen rikkomiseksi, vrt. parlamentille esitettyä „Factory Regulations Acts“ (Elok. 6 p:ltä 1859) ja siinä *Leonhard Hornerin*: „Suggestions for Amending the Factory Acts to enable the Inspectors to prevent illegal working, now become very prevalent.“

¹⁸⁰⁾ „Minun piirissäni on viimeisen puolen vuoden (1857) kuluessa todellakin kiusattu 8-vuotisia ja sitä vanhempia lapsia kello 6:sta aamulla kello 9:ään iltaan“. (Reports etc. for 31st October 1857“, s. 39.)

¹⁸¹⁾ „On myönnetty, että Printwork's Act on erehdys, sekä mitä tulee sen kasvatusta tarkoitaviin että suojeleviin määräyksiin“. („Reports etc. for 31st October 1862“, s. 52.)

¹⁸²⁾ Niin esim. *E. Potter* kirjeessä „Times“ille maliskuun 24 p:ltä 1863. „Times“ muistuttaa häntä tehtailijain kapinasta kymmentuntilakia vastaan.

toksi.¹⁶³⁾ Helposti ymmärtää, että sitten kun suurtehtailijat olivat alistuneet välttämättömyyteen ja leppyneet siihen, pääoman vastustusvoima asteettain heikkeni, samalla kuin työväenluokan hyökkäysvoima kasvoi yhtä rintaa niistä yhteiskuntakerroksista saamiensa liittolaisten luvun kanssa, joiden oma etu ei välittömästi ollut kysymyksessä. Tämä selittää suhteellisesti nopean edistyksen vuoden 1860 jälkeen.

Värjäys- ja valkaisu-tehtaat¹⁶⁴⁾ joutuivat v. 1860, pitsitehtaat ja sukankutomot v. 1861 vuoden 1850 tehdaslain alaisiksi. Saman kohtalon alaiseksi tuli [laki 25 p:ltä heinäk. 1864 tehdaslakien laajentamisesta. — Kautsky] „lastentyökomitean“ ensimmäisen kertomuksen (1863) johdosta kaikki savitavateollisuus (muutkin kuin astiatehtaat), tulitikku-, nalli-, patruunateollisuus, tapettitehtaat, puuvillasametti-leikkaamot (fustian cutting) ja lukuisat prosessit, joita voi nimittää yhteisellä nimellä „finishing“ (viimeistely). Vuonna 1863 asetettiin „valkaisu ulkoilmassa“¹⁶⁵⁾ ja leipomoteollisuus omien lakiansa alaisiksi, joista ensimmäinen m. m. kieltää lasten, nuorten henkilöiden ja naisten työn yöllä (kello 8:sta illalla kello 6:een aamulla) ja toinen 18 vuotta nuorempien leipurinkisällien käyttämisen kello 9:stä illalla kello 5:een aamulla. Mainitun komitean myöhempiin ehdotuksiin,

¹⁶³⁾ Niin m. m. herra W. Newmarch, Tooke'n teoksen „History of Prices“ avustaja ja julkaisija. Onko se tieteellistä edistystä, että tekee raukkamaisia myönnetyksiä yleiselle mielipiteelle?

¹⁶⁴⁾ Vuonna 1860 annetussa laissa valkaisu- ja värjäyslaitoksista määrätään, että työpäivä elok. 1 p:nä 1861 vähennetään väliaikaisesti 12:ksi, elok. 1 p:nä 1862 lopullisesti 10 tunniksi, s. o. 10 1/2 tunniksi muina päivinä ja 7 1/2 tunniksi lauantaina. Kun nyt paha vuosi 1862 alkoi, uudistui vanha ilveily. Herrat tehtailijat anoivat parlamentilta, että se vielä edes vain yhtenä ainoana vuonna sallisi pitää työssä nuoria henkilöitä ja naisia kaksitoista tuntia...“ Liikkeen nykyisessä tilassa (puuvillan puutteen aikana) oli muka työmiehelle suurta etua siitä, että hänen sallittiin tehdä työtä 12 tuntia päivässä ja saada niin paljon työpalkkaa kuin mahdollista... Oli jo onnistuttu saamaan tämän henkinen lakiehdotus alahuoneeseen. Sen teki tyhjäksi työläisten agitatsiooni Skottilannin valkaisu-laitoksissa.“ („Reports etc. for 31st October 1862“, s. 14, 15.) Niiden työmiesten voittamana, joiden nimessä se oli puhuvinaan, huomasi nyt pääoma lakimiesten silmälasien avulla, että 1860-vuoden laista, joka samoin kuin kaikki parlamentin lait „työn suojaksi“ oli laadittu sekamielisin sana-kääntein, voi saada tekosyn sulkkeen vaikutuksen ulkopuolelle „calenderers“ (mankeloijat) ja „finishers“ (viimeistelijät). Englantilainen lainkäyttö, pääoman aina kuuliainen palvelija, vahvisti tämän väärän tulkinnan „Common Pleas“-oikeuden tuomiolla. „Työmiesten keskuudessa on herättänyt suurta tyytymättömyyttä ja on sangen valitettavaa, että lainsäädännön selvä tarkoitus tehdään tyhjäksi vaillinaisen sana-määritelmän verukkeella.“ (Sama s. 18.)

¹⁶⁵⁾ „Ulkoilmavalkaisijat“ olivat vetäytyneet noudattamasta vuoden 1860 lakia „valkaisu-laitoksista“ sillä valheella, että he eivät pitäneet

jotka uhkaavat riistää „vapauden“ kaikilta Englannin tärkeimiltä teollisuuden haaroilta, lukuun ottamatta maanviljelystä, kivistöollisuutta ja kulkulaitoksia, palaamme myöhemmin.^{185a)}

7. Taistelu normaalityöpäivästä. Englannin tehdaslainsäädännön vaikutus muihin maihin.

Lukija muistaa, että kapitalistisen tuotannon erikoisena sisältönä ja tarkoituksena on lisäarvon tuottaminen eli lisätyön

naisia työssä yöllä. Tehtaan tarkastajat keksivät tämän valheen, ja samalla riistivät työväen anomukset parlamentilta sen vilppailta niityiltä tuoksuvat käsitukset „valkaisemisesta ulkoilmassa“. Tässä ilmapalkaisussa käytetään kuivaushuoneita, joissa lämpö on 90—100 astetta Fahrenheitiä [32—38 ° C] ja joissa työskentelee pääasiassa tyttöjä. „Cooling“ (jäähdyttäminen) on teknillinen nimitys tilapäiselle poistumiselle kuivaushuoneesta ulkoilmaan. „Viisitoista tyttöä kuivaushuoneessa. Kuumuus linakankaalle 80—90 ° [27—32 ° C], kamritsille 100 ° (38 ° C) ja enemmän. Kaksitoista tyttöä silittää ja kokoa (kamritsin y. m.) pienessä, noin 10 jalan nelimäisessä huoneessa, jonka keskessä on tarkoin suljettu uuni. Tytöt seisovat piirissä uunin ympärillä, joka säteilee kuumuutta ja kuivaa kamritsin nopeasti silittäjille. Näiden „käsien“ tuntimäärä on rajoittamaton. Kun he ovat uutteria, tekevät he työtä kello 9:ään tahi 12:een yöllä useita päiviä peräkkäin.“ („Reports etc. for 31st October 1862“, s. 56.) Eräs lääkäri lausuu: „Jäähdyttämistä varten ei ole myönnetty mitään erikoisia aikoja, mutta kun kuumuus tulee sietämättömäksi tahi työntekijättärien kädet tahraantuvat hiestä, sallitaan heidän poistua pariaksi minuutiksi... Kokemukseni näiden työntekijättärien tautien hoidosta pakottaa minut toteamaan, että heidän terveydentilansa on paljoo huonompi kuin puuvillankehruajättärien (ja pääoma oli anomuksissaan parlamentille maalannut heidät Rubens'in tavoin ylen terveiksi). Heidän huomattavimmat tautinsa ovat keuhkotauti, henkitorventulehdus, kohtuviat, hermotaudit inhoittavimmassa muodossaan ja leini. Kaikki nämä johtuvat minun luullakseni suoraan tahi välillisesti ylen määrin kuumentuneesta ilmasta heidän työhuoneessaan ja kyllin riittävien lämpimien vaatteiden puutteesta, joilla he kotiin mennessään talvikuukausina voisivat suojella itseään kylmän kostealta ilmalta.“ (Sama, s. 56, 57.) Tehtaan tarkastajat huomauttavat hyväntuulisille „valkaisijoille ulkoilmassa“ taistelun kautta myöhemmin voitetusta vuoden 1863 laista: „Tämän lain ei ole onnistunut hankkia työläisille sitä suojaa, jonka se näyttää niille suovan... vaan on se niin laadittu, että suojelus tulee kysymykseen vasta silloin, kun lapsia ja naisia tavaataan työssä kello 8:an jälkeen illalla, ja silloinkin on todistustapa niin monimutkaiseksi järjestetty, että rangaistus tuskin voi olla siitä seurauksena.“ (Sama, s. 52.) Humaanisia (ihmisystävällisiä) ja kasvatuksellisia päämääriä ajavaksi laiksi on se kerrassaan epäonnistunut. Sillä ei kai voi sanoa ihmisystävälliseksi sitä, että se sallii pitää työssä naisia ja lapsia, tahi, mikä on oikeastaan samaa, pakottaa siihen 14 tunniksi päivässä, ruoka-ajat siihen joko luettuina tahi ei, miten sattuu, ja ehkä vieläkin pitemmäksi ajaksi, katsomatta ikään, sukupuolten erilaisuuteen ja pitämättä lukua valkaisuaitoksen ympäristön perheiden yhteiskunnallisista tottumuksista.“ („Reports etc. for 30th April 1863“, s. 40.)

^{185a)} [Muist. 2 painokseen.] Sitten vuoden 1866, jolloin kirjoitin tekstissä olevan, on jälleen tapahtunut muutos huonompaan päin. (Ka-

extraktiooni (ulosvetäminen) riippumatta kaikesta siitä itse tuotantotavan muuttumisesta, joka johtuu työn alistamisesta pääoman alaiseksi. Hän muistaa, että tähän asti selviteltyllä kannalla vain itsenäinen ja siis laillisesti täysivaltainen työmies tekee tavaran myyjänä sopimuksia kapitalistin kanssa. Kun siis historiallisessa katsauksessamme pääosaa näyttelee toiselta puolen uudenaikainen teollisuus, toiselta puolen fyysillisesti ja oikeudellisesti alaikäisten työ, niin käsitelimme edellistä vain työn imemisen erikoisena alana, toista vain erittäin räikeänä esimerkkinä siitä. Puuttumattamme ennakolta myöhempään kehitykseen, seuraa kuitenkin historiallisten tosiasian yhtenäisyydestä seuraavaa:

Ensiksi: teollisuudenhaaroissa, joiden olot vesi, höyry ja koneet ensiksi mullistavat, näissä uudenaikaisen tuotantotavan ensimmäisissä luomissa: puuvilla-, villa-, pellava-, sikkikehräämöissä ja -kutomoissa tulee pääoman pyrkimys pitentää työpäivää määrättömästi ja häikäilemättömästi ensiksi tyydytetyksi. Muuttunut aineellinen tuotantotapa ja tuottajien sen mukaisiksi muuttuneet yhteiskunnalliset suhteet¹⁸⁶⁾ synnyttävät ensiksikin äärimmäisyyteen menevän riistämisen ja aiheuttavat sen vastakohtaksi yhteiskunnallisen tarkastuksen, joka rajoittaa, järjestää ja yhdenmukaistuttaa työpäivän väliaikoinen. Tämä tarkastus esiintyy siis 19 vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla vain poikkeuslainsäädäntönä.¹⁸⁷⁾ Niin pian kuin se oli vallannut uuden tuotantotavan ydinalueen, kävi selville, että sillä välin ei ainoas-

pitalistit niissä teollisuudenhaaroissa, joita uhkasi alistaminen tehdaslain alaiseksi, ovat käyttäneet vaikutusvaltaansa parlamentissa turvatakseen „kansalaisoikeuttaan“ työvoiman rajoittamattomaan riistämiseen. Tietenkin saivat he vapaamielisestä Gladstonen ministeristöstä alttiin palvelijan.) [Sulkumerkeissä olevat lauseet ovat Marx'in ranskalaisesta painoksesta vuodelta 1873. Mutta tuo mainittu taantumus oli vain ohimenevää laatua. Jo tehdas- ja työpajalaki vuodelta 1878 (41, Victoria, l. 16) täytti ylempänä lausutun odotuksen ja „riisti kaikilta Englannin tärkeiltä teollisuudenhaaroilta vapauden“, ainakin sikäli kuin niissä työskentelee naisia ja lapsia. Tämä tosin ei tapahtunut Gladstonen ministeristön aikana, vaan Disraelin vanhoillisen ministeristön, joka oli vallassa vv. 1874—1880. Sen jälkeen ovat vanhoilliset perinpohjin muuttuneet. Vuoden 1878 laista esittää Engels etempänä alimuistutuksen, 13 luku, N:o 322. — Kautsky.]

¹⁸⁶⁾ „Kummankin näiden luokkien (kapitalistien ja työväen) käytös on ollut tulos siitä asemasta, johon ne ovat joutuneet.“ („Reports etc. for 31st October 1848“, s. 113.)

¹⁸⁷⁾ „Laitokset, joita rajoitukset koskivat, olivat yhteydessä kutoma-tehtaiden kanssa, joita käytti höyry- tai vesivoima. Oli kaksi ehtoa, joiden vallitessa laitoksen täytyi tulla tarkastuksen alaiseksi, nimittäin höyry- tai vesivoiman käyttö ja määrättyjen kuituaineiden jalostaminen.“ („Reports etc. for 31st October 1864“, s. 8.)

taan useita muita tuotannon haaroja ollut tullut varsinaisen tehdastuotannon piiriin, vaan että enemmän tai vähemmän vanhentuneita tuotantotapoja käyttävät manufaktuurit, niinkuin astiateollisuus, lasiteollisuus y. m. s., ja vanhamalliset käsityöt, niinkuin leivonta, ja vihdoin vieläpä hajallaan tapahtuva n. s. kotityökin, niinkuin naulojen tekeminen y. m. s. ¹⁸⁸⁾, olivat jo aikoja sitten joutuneet kapitalistisen riistämisen valtaan yhtäläillä kuin tehdasteollisuuskin. Lainsäädännön oli sentähden pakko vähitellen hyljätä poikkeuksellinen luonteensa, tahi missä sen menettelytapa, niinkuin Englannissa, on roomalaiseen tapaan kaasuistinen, julistettava jokainen talo, missä tehdään työtä, tehtaaksi (factory). ¹⁸⁹⁾

Toiseksi: työpäivän järjestämisen historia eräillä tuotannon aloilla, vieläkin jatkuva taistelu tästä järjestämisestä toisilla, osottavat kouriintuntuvasti, että yksityinen työntekijä, työläinen työvoimansa „vapaana“ myyjänä kapitalistisen tuotannon määrättyllä asteella sortuu voimatta tehdä vastarintaa. Normaalityöpäivän aikaansaaminen on siis pitkällisen kapitalistiluokan ja työväenluokan välisen enemmän tahi vähemmän salatulun kansalais sodan tulos. Samoin kuin taistelua aletaan uudenaikaisen teollisuuden piirissä, samoin sitä ensiksi käydään tämän kotimaassa Englannissa. ¹⁹⁰⁾ Englantilaiset tehtaantömiehet eivät olleet ainoastaan Englannin, vaan yleensä koko uudenaikaisen työväenluokan esitaistelijoita, samoin kuin heidän teoreetikonsakin ensimmäisinä heittivät taisteluhansikkaan pääoman teoriiaa vastaan. ¹⁹¹⁾

¹⁸⁸⁾ Tämän niin sanotun kotiteollisuuden (häusliche Industrie) tilasta on erinomaisen runsaita aineksia „lastentyövaliokunnan“ viimeisissä kertomuksissa.

¹⁸⁹⁾ „Viime istuntokaudella (1864) säädetyt lait . . . käsittävät joukon toimia, joissa työtävät ovat hyvin erilaiset, ja mekaanisen voiman käyttö koneiden liikkeelle panemiseen ei enää ole välttämätön ehto, niinkuin ennen, muodostaakseen tehtaan, sanan oikeudellisessa merkityksessä“. („Reports etc. for 31st October 1864“, s. 8.)

¹⁹⁰⁾ Belgiassakaan, tuossa mannermaaliberalismin paratiisissa, ei näy jälkiäkään tästä liikkeestä. Jopa sen hiilikaivoksissa ja metallilouhoksissakin kulutetaan kaikenikäisiä työläisiä kumpaakin sukupuolta täysin „vapaasti“, mitä tulee työajan pituuteen ja työnteko aikaan. Jokaista tuhatta niissä työskentelevää henkilöä kohti tulee 738 miestä, 88 naista, 135 poikaa ja 44 tyttöä alle 16 vuoden; maasuuneissa y. m. s. tulee jokaista tuhatta miestä kohti 149 naista, 98 poikaa ja 85 tyttöä alle 16 vuoden. Tähän tulee lisäksi alhainen työpalkka kypsien ja epäkypsien työvoimien suhdattomasta rasittamisesta, päivässä keskimäärin 2 sh. 8 d. miehille, 1 sh. 8 d. naisille, 1 sh. 2 1/2 d. pojille. Mutta niinpä onkin Belgia vuonna 1863, verrattuna vuoteen 1850, saanut nousemaan jokseenkin kaksinkertaiseksi maasta vietävän hiilen, raudan y. m. määrän ja arvon.

¹⁹¹⁾ Kun Robert Owen kohta tämän vuosisadan ensimmäisen vuosikymmenen jälkeen puolusti työpäivän rajoittamisen välttämättömyyttä ja

Tehdasfilosoofi Ure julistaakin Englannin työväenluokan ikuiseksi häpeäksi sen, että se kirjoitti lippuunsa „tehdaslakien orjuuden“ pääomaa vastaan, joka miehekkäästi taisteli „työn täydellisen vapauden“ puolesta.¹⁹²⁾

Ranska laahustaa hitaasti Englannin jälestä. Se tarvitsee helmikuun vallankumouksen synnyttääkseen kaksitoistatuntilain¹⁹³⁾, joka on paljoo puutteellisempi kuin sen englantilainen alkuteos. Kuitenkin esiintyvät Ranskan vallankumoukselliselle menettelytavalle ominaiset hyvätkin puolet. Yhdellä iskulla määrätään työpäivän rajat samoiksi kaikissa työhuoneissa ja tehtaissa ilman erotuksetta, sen sijaan että Englannin lainsäädäntö vastenmielisesti olosuhteiden pakotuksesta taipuu milloin tässä, milloin tuossa kohdassa, ja on hyvällä tiellä hautoakseen uuden lainopillisen rottakuninkaan.¹⁹⁴⁾ Toiselta puolen julistaa Ranskan laki yleiseksi periaatteeksi sen, mikä Englannissa oli

ei tehnyt sitä ainostaan teoriassa, vaan pani todellakin toimeen kymmentuntisen työpäivän tehtaassaan New-Lanark'issa, naurettiin sitä kommunistisena haaveena, samoin kuin „tuottavan työn yhdistämistä lastenkasvatukseen“, ja samoin kuin hänen henkiin herättämiään työväen osuustoimintaliikkeitä. Nykyisin on eusimäinen näistä haaveista tehdaslakina, toinen esiintyy virallisena lausepartena kaikissa „Factory Act'eissä“, ja kolmatta käytetään vieläpä taantumukeellisten huijausten verhona.

¹⁹²⁾ Ure, ransk. käännös. „Philosophie des Manufactures“. Pariisi 1836, nid. II, s. 39, 40, 67, 77 y. m.

¹⁹³⁾ „Pariisin Kansainvälisen Tilastollisen Kongressin“ (1855) kertomuksessa sanotaan m. m.: „Ranskan laki, joka rajoittaa päivittäisen työn tehtaissa ja työpajoissa 12 tunniksi, ei rajoita tätä työtä määrättyiksi varmoiksi tunneiksi (ajanjaksoiksi), siinä kun vain lasten työtä varten on määrätty aika kello 5:stä e. p. p. kello 9:ään illalla. Sentähden käyttää osa tehtaillijoista oikeutta, jonka heille tämä lain kohtalokas vaikeneminen antaa, teettääkseen työtä keskeytymättä päivästä päivään, lukuun ottamatta ehkä sunnuntaita. He käyttävät siihen kahta eri työllisvuoroa, joista kumpikaan ei ole tehtaassa enempää kuin 12 tuntia, mutta laitoksen työ jatkuu yötä päivää. Laki on tyydytetty, mutta onko ihmisyyks myöskin?“ Paitsi „yötyön hävittävästä vaikutuksesta ihmisen elimistöön“, huomautetaan myöskin „siitä onnettomasta vaikutuksesta, joka molempien sukupuolten yhteensaattamisesta yöllä samoisessa niukasti valaisuisissa työhuoneissa on“.

¹⁹⁴⁾ „Esim. minun piirissäni on samoisia tehdasrakennuksissa sama tehtaillija valkaisijana ja värjäriinä „valkaisu- ja värjäyslaitoslain“ alainen, karttuunin painajana „Printwork's Act'in“ alainen sekä viimeistelijänä „tehdaslain“ alainen... (Reports of Mr Baker, „Reports etc. for 31st October 1861“, s. 20.). Lueltuaan näiden lakien erilaiset määräykset ja niistä aiheutuvat sekaannukset, sanoo herra Baker: „Tästä näkyy, kuinka vaikeata on taata, että nämä kolme parlamentin lakia täytetään, jos tehtaanomistaja haluaa lakia kiertää.“ Mutta herroille lakimiehille sen kautta taataan oikeusjuttuja.

taistellen saavutettu vain lasten, alaikäisten ja naisten nimessä, ja mitä vasta äskettäin on vaadittu yleisenä oikeutena.¹⁹⁶⁾

Pohjois-Amerikan Yhdysvalloissa oli itsenäinen työväenliike kokonaan lamassa niin kauan kuin orjuus häpäisi osaa tasavallasta. Valkonahkaisena ei työ voi vapauttaa itseään siellä, missä sitä mustanahkaisena häväistään. Mutta orjuuden kuolemasta puhkesi heti uusi, nuortunut elämä. Kansalaissodan ensimmäinen hedelmä oli kahdeksantuntiaagitatsiooni, joka veturien seitsemän penikulman saappailla eteni Atlantinmerestä Tyveneeneenmereen, Uudesta Englannista Kaliforniaan. Baltimore'n yleinen työväen kokous (elok. 16 p:nä 1866) lausuu: „Nykyajan ensimmäinen ja suuri vaatimus, jotta voitaisiin vapauttaa työ tässä maassa kapitalistisesta orjuudesta, on lain säätäminen, joka määrää 8 tuntia normaalityöpäiväksi amerikkalaisen valtioliiton kaikissa valtioissa. Me olemme päättäneet käyttää kaikki voimamme, kunnes tämä kunniakas tulos on saavutettu.“¹⁹⁶⁾ Samaa aikaan (syyskuun alussa 1866) päätti „kansainvälisen työväenliiton kongressi Genève'ssä Lontoon pääneuvoston ehdotuksesta: „Me julistamme työpäivän rajoittamisen välttämättömäksi edellytykseksi, jota ilman kaikkien muiden vapautumispyrkimysten täytyy raueta . . . Me ehdotamme 8 työtuntia työpäivän lailliseksi rajaksi“.

Siten vahvistaa Atlantinmeren molemmin puolin vaistomaisesti itse tuotantosuhteista kasvanut työväenliike englantilaisen tehtaantarkastajan R. J. Saunders'in lausunnon: „Enemmät toimenpiteet yhteiskunnan uudistamiseksi eivät ole koskaan menestyksen toiveilla toteutettavissa, jollei sitä ennen työpäivää lyhennetä ja sille määrättyjä rajoituksia pakoteta ankarasti noudattamaan.“¹⁹⁷⁾

¹⁹⁶⁾ Niin rohkenevat tehtaantarkastajat vihdoinkin sanoa: „Näiden vastaväitteiden (pääoman vastaväitteet työajan rajoittamista vastaan lain kautta) täytyy väistyä työn oikeuden suuren periaatteen tieltä . . . on tuleva aika, jolloin mestarin oikeus työmiehen työhön lakkaa ja tämä aika tulee hänen omakseen, vaikka ei olisikaan kysymyksessä sen loppuunkuluttaminen“. („Reports etc. for 31st October 1862“, s. 54.)

¹⁹⁶⁾ „Me, Dunkirk'in työläiset, selitämme, että nykyisen järjestelmän vaatima työaika on liian pitkä eikä suo työläiselle yhtään aikaa lepoa ja kehittymistä varten, vaan päinvastoin painaa hänet riippuvaisuuden tilaan, joka ei ole orjuutta paljoakaan parempi („a condition of servitude but little better than slavery“). Sentähden päätämme me, että 8 tuntia on riittävä työpäiväksi ja on lailla tunnustettava riittäväksi; että me kutsumme avuksemme sanomalehdistön, sen mahtavan vivun . . . ja pidämme kaikkia, jotka kieltävät meiltä tämän avun, työn uudistuksen ja työväen oikeuksien vihollisina.“ (Dunkirk'in työläisten päätöksiä, New-York'in valtio, 1866.)

¹⁹⁷⁾ „Reports etc. for 31st October 1848“, s. 112.

On myönnettävä, että työläisemme tulee ulos tuotantoprosessista toisin kuin hän siihen meni. Markkinoilla kohtasi hän „työvoima“-tavaran omistajana toisia tavaranomistajia, tavaranomistajana tavaranomistajan. Sopimus, jolla hän möi työvoimansa kapitalistille, todisti niin sanoaksemme mustalla valkoisen päällä, että hän vapaasti hallitsi itseään. Kun kauppa on päätetty, huomataan, ettei hän ollut „mikään vapaasti toimiva“, että aika, joksi hän voi mielin määrin myydä työvoimansa, on se aika, joksi hän on pakotettu sen myymään,¹⁹⁹) että todellisuudessa hänen verenimijänsä ei päästä häntä, „niin kauan kuin vielä on yksikään lihas, suoni, veripisara riistettävissä“. ¹⁹⁹) Suojaksi „tuskiensa käärmettä“ vastaan täytyi työmiesten lyödä päänsä yhteen ja luokkana pakoittaa säättämään valtionlaki, ylivoimainen yhteiskunnallinen este, joka estää heitä itseään myymästä vapaaehtoisella sopimuksella pääoman kanssa itsensä ja sukunsa kuolemaan ja orjuuteen.²⁰⁰) „Luovuttamattomien ihmisoikeuksien“ loistelias luettelon sijalle tulee lailla rajoitetun työpäivän vaatimaton Magna Charta (perustuslaki), joka „vihdoinkin selvittää, milloinka aika, jonka työmies myy, päättyy, ja milloinka hänen oma aikansa alkaa“. ²⁰¹) Quantum mutatus ab illo! (Kuinka toisellainen kuin se!)

¹⁹⁹) „Tämä menettely (pääoman vehkeily esim. vv. 1848—50) on sitä paitsi antanut vastaansanomattoman todistuksen niin usein esitetyn väitteen vääryydestä, että työmiehet eivät tarvitse suojelusta, vaan on heillä katsottava olevan täysi vapaus hallita sitä ainoaa rikkautta mikä heillä on, heidän kätensä työtä ja otsansa hikeä.“ („Reports etc. for 30th April 1850“, s. 45.) „Vapaa työ, jos sitä voi kutsua sillä nimellä, kaipaa vapaassakin maassa lain voimakasta kättä suojakseen“ („Reports etc. for 31st October 1864“, s. 34.) „Sallia, mikä on samaa kuin pakottaa... tekemään työtä 14 tuntia päivässä ilman ruoka-aikoja tahi ne tähän aikaan luettuina j. n. e.“ („Reports etc. for 30th April 1863“, s. 40.)

¹⁹⁹) Friedrich Engels: Lage der arbeitenden Klasse in England. Leipzig, 1845.

²⁰⁰) Kymmmentuntilaki on sen alaisissa teollisuudenhaaroissa „pelastanut työläiset täydellisestä rappeutumisesta ja suojellut heidän fyysillistä tilaansa“. („Reports etc. for 31st October 1859“, s. 47.) „Pääoma (tehtaissa) ei koskaan voi pitää koneita käynnissä yli määrätyn ajan jakson vahingoittamatta työssä olevien työläisten terveyttä ja siveellisyyttä; eivätkä he ole siinä asemassa, että voisivat suojella itseään.“ (Sama, s. 8.)

²⁰¹) „Vielä suurempi etu on, että vihdoinkin on tehty selvä ero työmiehen oman ajan ja hänen mestarinsa ajan välillä. Työmies tietää nyt, milloin se, minkä hän on myynyt, on lopussa, ja milloin hänen oma aikansa alkaa, ja kun hänellä on tästä varma tieto edeltäpäin, voi hän jo edeltäpäin järjestää omat minuuttinsa omia tarkoituksiaan varten.“ (Sama, s. 52.) „Tekemällä heidät oman aikansa isänniksi, ne (tehdaslait) ovat antaneet heille siveellisen voiman, joka kasvattaa heitä niiden valtiollisten

Yhdeksäs luku.

Lisäarvon suhdeluku ja paljous.

Tässä luvussa, samoin kuin tähänkin asti, edellytetään, että työvoiman arvo, siis työvoiman uudistamiseen ja säilyttämiseen tarvittava työpäivän osa on määrätty, pysyväinen suure.

Ällä edellytyksellä on siis lisäarvon suhdeluvun mukana samalla myöskin se paljous määrätty, jonka yksityinen työmies tietynä ajanosana tuottaa kapitalistille. Jos esim. välttämätön työ päivässä on 6 tuntia, joka ilmaistaan 3 sh:n kultamäärässä = 1 talari, niin on talari työvoiman päivärvo, eli työvoiman ostamiseen sijoitettu pääoma-arvo. Kuinka paljon lisäarvoa tuottaa tämä talari kapitalistille? Se riippuu lisäarvon suhdeluvusta. Jos tämä on 50 0/0, tekee lisäarvo 1/2 talaria; jos lisäarvon suhdeluku on 100 0/0, tuottaa tämä 1 talarin suuruinen vaihteleva pääoma 1 talarin suuruisen lisäarvon paljouden, eli työntekijä tuottaa joka päivä 6 tunnin suuruisen lisäarvon paljouden. Lisäarvon suhdeluku määrää niin muodoin yksityisen työntekijän tuottaman lisäarvon summan eli paljouden, kun hänen työvoimansa tiedetään.

Mutta vaihteleva pääoma on kaikkien kapitalistin yht'aikaa käyttämien työvoimien yhteisen arvon ilmaisu rahassa. Sijoitetun vaihtelevan pääoman arvo on siis yhtä kuin yhden työvoiman keskiarvo kerrottuna käytettyjen työvoimien luvulla. Kun työvoiman arvo on määrätty, on siis vaihtelevan pääoman suuruus suorassa suhteessa yht'aikaa työssä olevien työläisten lukumäärään. Jos yhden työvoiman päivärvo on 1 talari, on siis sijoitettava 100 talarin pääoma, jotta voitaisiin käyttää päivässä 100 ja n talarin, jotta voitaisiin käyttää n työvoimaa.

Samoin: jos 1 talarin suuruinen vaihteleva pääoma, 1 työvoiman päivärvo, tuottaa 1 talarin päivittäisen lisäarvon, tuottaa 100 talarin vaihteleva pääoma 100 talarin päivittäisen lisäarvon, ja n talarin 1 talari \times n päivittäisen lisäarvon. Tuotetun lisäarvon paljous on siis yhtä kuin lisäarvo, jonka yksityisen työmiehen työpäivä synnyttää, kerrottuna käytettyjen työmiesten lukumäärällä. Mutta kun lisäarvon suhdeluku, eli toisin sanoen

oikeuksien harjoittamiseen, joita he ehkä saavat." (Sama, s. 47.) Pidätetyllä ivalla ja hyvin varovaisin sanoin viittaavat tehtaantarkastajat siihen, että nykyinen kymmentuntilaki on vapauttanut myöskin kapitalistin jossakin määrin hänen luontaisesta raakuudestaan pääoman pelkkänä ruumiillistumisena ja antanut hänelle aikaa johonkin „sivistymiseen“. Aikaisemmin „ei herroilla ollut aikaa muuhun kuin rahaan, raha-asioihin, palvelijoilla ei aikaa muuhun kuin työhön“. (Sama, s. 48.)

työmiehen lisätyön suhde hänen välttämättömään työhönsä, edelleen määrää sen lisäarvon paljouden, jonka yksityinen työmies tuottaa, silloin kun työvoiman arvo on tietty, seuraa tästä ensimmäinen laki: vaihtelevan pääoman tuottama lisäarvon paljous on yhtä kuin tämän sijoitetun vaihtelevan pääoman suuruus kerrottuna lisäarvon suhdeluvulla; eli on se yhtä kuin työvoiman arvo, kerrottuna sen riistämistäasteella, kerrottuna yhtäaikaan käytettyjen työvoimien lukumäärällä.

Edellytämme jatkuvasti, että keskimääräisen työvoiman arvo on muuttumaton, ja että kapitalistin käyttämät työmiehet on muunnettu keskimääräisiksi työmiehiksi. On poikkeuksia, jolloin tuotettu lisäarvo ei kasva suhteellisesti riistettyjen työmiesten lukuun, mutta silloin ei työvoiman arvo olekaan muuttumaton.

Jos siis nimitämme lisäarvon määrää M , yhden työmiehen tuottaman lisäarvon päivittäistä keskimäärää m , yhden työvoiman ostamiseen päivittäin sijoitettua vaihtelevaa pääomaa v , vaihtelevan pääoman kokonaissummaa V , keskimääräistyövoiman arvoa k , sen riistämistäastetta $\frac{a'}{a}$ ($\frac{\text{lisätyö}}{\text{välttämätön työ}}$) ja käytettyjen työmiesten lukumäärää n , niin saamme:

$$M \begin{cases} = \frac{m}{v} \times V \\ = k \times \frac{a'}{a} \times n \end{cases}$$

Näiden kaavojen havainnollistuttamiseksi esitämme seuraavan tapauksen: Oletamme, että yhden työmiehen keskimääräistyöpäivänä tuottama lisäarvo m on 2 shillinkiä, yhden työvoiman ostoon päivittäin käytetty vaihteleva pääoma v 3 shillinkiä, ja vaihtelevan pääoman kokonaismäärä päivässä 100 työmiestä kohti siis 300 shillinkiä, niin kaava $M = \frac{m}{v} \times V$ tulee muotoon:

$M = \frac{2}{3} \times 300$. Lisäarvon paljous päivässä on niin muodoin 200 shillinkiä. Oletamme toisekseen, että k , yhden työvoiman arvo, on 3 shillinkiä, lisätyö a' (kymmentuntisen työpäivän vallitessa) on 4 tuntia, ja välttämätön työaika 6 tuntia; edelleen olkoon n , käytettyjen työmiesten lukumäärä, 100; tällöin saa kaava $M = k \times \frac{a'}{a} \times n$ seuraavan muodon:

$$M = 3 \times \frac{4}{6} \times 100 = 1200 : 6 = 200.$$

Myöskin tässä on siis lisäarvon paljous päivässä 200 shillinkiä.
— Kautsky.]

Tulon lukuarvo ei muutu, kun sen tekijäin lukuarvot yht'aikaa muuttuvat vastakkaisiin suuntiin.

Määrättyä lisäarvon paljoutta tuotettaessa voi siis toisen tekijän vähenemisen korvata toisen lisääntyminen. Lisäarvon suhdeluvun väheneminen ei muuta lisäarvon paljoutta, jos samalla kertaa kasvaa vaihteleva pääoma eli käytettyjen työmiesten lukumäärä. Sadan talarin suuruinen vaihteleva pääoma, joka käyttää 100 työmiestä lisäarvon suhdeluvun ollessa 100 ^o/_o, tuottaa 100 talarin lisäarvon. Voidaan vähentää lisäarvon suhdeluku puoleen, ja lisäarvon paljous pysyy kuitenkin samana, jos samalla kertaa vaihteleva pääoma ja käytettyjen työmiesten lukumäärä korotetaan kaksinkertaiseksi. Ja päinvastoin, jos vaihtelevaa pääomaa vähennetään ja samalla kertaa samassa suhteessa korotetaan lisäarvon suhdelukua, pysyy tuotetun lisäarvon paljous muuttumattomana. Olettaen että kapitalistin täytyy sijoittaa 100 talaria riistääkseen 100 työmiestä päivässä, että työpäivä on 9-tuntinen, josta 6 tuntia välttämätöntä työtä ja 3 tuntia lisätyötä, ja lisäarvon suhdeluku niin muodoin 50 ^o/_o, tuottaa tämä 100 talarin suuruinen vaihteleva pääoma 50 talarin suuruisen lisäarvon, eli 100×3 työtuntia. Jos kapitalisti vähentää vaihtelevan pääomansa puoleen, 100:sta 50:een talariin, ja käyttää enään vain 50 työmiestä, mutta jos hänelle samalla onnistuu korottaa lisäarvon suhdeluku kaksinkertaiseksi, eli mikä on sama, pitentää lisätyön aika 3:sta 6:een tuntiin, työpäivä 9:stä 12-tuntiseksi, saa hän yhä saman määrän lisäarvoa, sillä $50 \text{ talaria} \times \frac{100}{100} = 100 \text{ talaria} \times \frac{50}{100} = 50 \text{ talaria}$. Ja 50×6 työtuntia tuottaa yhtä paljon lisäarvoa kuin 100×3 . Vaihtelevan pääoman vähenemisen voi siis tasata työvoiman riistämiseen suhteellinen korotus, eli käytettyjen työmiesten luvun vähenemisen työpäivän vastaava pitentäminen. Määrätyissä rajoissa on niin muodoin se työmäärä, jonka pääoma voi esiinpuristaa, riippumaton saatavissa olevien työläisten määrästä.²⁰²⁾

Kuitenkin on työläisten luvun eli vaihtelevan pääoman suuruuden korvaamisella siten että lisäarvon suhdelukua suurennetaan eli työpäivää pitennetään rajansa, jonka yli ei voida mennä.

²⁰²⁾ Tämä alkeellinen laki näyttää olevan tuntematon poroporvarillisen taloustieteen herroille, jotka ylösalaisin käännettyinä Arkimedeksinä luulevat löytäneensä työn markkinahintain määräämisessä kysynnän ja tarjonnan kautta sen kiinteän pisteen, jonka avulla ei nosteta maata saranoiltaan, vaan saadaan se pysähtymään.

Olkoonpa työvoiman arvo mikä hyvänsä, olkoonpa siis työläisen ylläpidoksi välttämätön työvoima kaksi tahi kymmenen tuntia, se kokonais-arvo, jonka työmies voi päivä päivältä tuottaa, on aina pienempi kuin arvo, jossa 24 työtuntia esineellistyy, pienempi kuin 12 sh. eli 4 talaria, jos työmies tunnissa tuottaa $\frac{1}{6}$ talarin arvon. Vielä ahtaammat ovat lisäarvon rajat. Jos se osa päivästä, joka on välttämätön uudistamaan päivittäisen työpalkan, on 6 tuntia, jää luonnollisesta päivästä 18 tuntia. Osan siitä vaativat biologiset lait lepoajaksi työvoiman uusimista varten. Jos oletamme sen vähintään 6 tunniksi, ja pitennämme työpäivän enintään 18 tunniksi, ei lisätyö voi nousta yli 12 tunnin, eikä tuottaa 2 talaria suurempaa arvoa.

Aikaisemman olettamuksemme mukaan, kun vaaditaan 6 työtuntia päivässä uudistamaan itse työvoimaa eli korvaamaan sen ostamiseen sijoitettu pääoma-arvo, tuottaa 500 talarin suuruinen vaihteleva pääoma, joka pitää työssä 500 työmiestä ja kun lisäarvon suhdelukuna on 100 %, eli työpäivän ollessa kaksitoista tuntia, päivässä 500 talarin lisäarvon eli 6×500 työtuntia. Sadan talarin pääoma, joka pitää työssä 100 työmiestä päivässä, ja kun lisäarvon suhdelukuna on 200 % eli työpäivä on 18-tuntinen, tuottaa vain 200 talarin lisäarvon määrän eli 12×100 työtuntia. Ja sen koko arvotuote, sijoitetun pääoman ynnä lisäarvon vastike, ei voi koskaan päivästä päivään nousta 400 talarin summaksi eli 24×100 työtunniksi. Vaihtelevan pääoman vähenemisen voi siis korvata lisäarvon suhdeluvun korotus, eli mikä on samaa, käytettyjen työmiesten lukumäärän vähentämisen voi heidän riistämistänsä lisääminen korvata vain työpäivän — ja siis myöskin sen sisältämän lisätyön fysiologisissa rajoissa.

Tämä kouriintuntuva toinen laki on tärkeä useiden monimutkaisten ilmiöiden selittämiseksi. Me tiedämme jo, että pääoma pyrkii tuottamaan mahdollisimman suuren paljouden lisäarvoa. Saamme myöhemmin nähdä, että se samalla pyrkii mahdollisimman paljon vähentämään vaihtelevan osansa eli riistämiensä työmiesten lukumäärään, verrattuna liikkeen laajuuteen. Nämä pyrkimykset joutuvat keskenään ristiriitaan, niin pian kun jommankumman lisäarvon paljoutta määrävän tekijän vähenemistä ei enää voi tasata toisen suureneminen.

Kolmas laki saadaan tuotetun lisäarvon paljouden määräämisestä sen kahden tekijän, lisäarvon suhdeluvun ja sijoitetun vaihtelevan pääoman kautta. Koska arvo on vain todellistuttua työtä, riippuu ilmeisesti sen arvon paljous, minkä kapitalisti voi tuottaa, yksinomaan siitä työmäärästä, jonka hän panee liikkeelle. Hän voi samalla lukumäärällä työmiehiä panna liik-

keelle enemmän tai vähemmän työtä, riippuen työpäivän suu-remmasta tai pienemmästä pituudesta. Mutta kun työvoiman arvo ja lisäarvon suhdeluku, eli toisin sanoen työpäivän pituus ja sen jakaantuminen välttämättömään työhön ja lisätyöhön, on tietty, määrää kapitalistin todellistuttaman arvon kokonais-paljouden, siihen luettuna lisäarvokin, yksinomaan hänen riistä-miensä työmiesten lukumäärä, ja tämä jälleen riippuu hänen sijoittamansa vaihtelevan pääoman suuruudesta.

Kun lisäarvon suhdeluku ja työvoiman arvo ovat tietyt, ovat siis tuotetun lisäarvon määrät suorassa suhteessa sijoitettu-jen vaihtelevien pääomien suuruuteen. Mutta nyt tiedetään, että kapitalisti jakaa pääomansa kahteen osaan. Toisen osan hän panee tuotantovälineihin. Tämä on hänen pääomansa pysyvä osa. Toisen osan muuttaa hän eläväksi työvoimaksi. Tämä osa on hänen vaihteleva pääomansa. Saman tuotantotavan pohjalla jakaantuu eri tuotannonhaaroissa pääoma eri lailla pysyvään ja vaihtelevaan osaan. Samassa teollisuudenhaarassa tämä suhde vaihtelee tuotantoprosessin teknillisen perustan ja yhteiskunnalli-sen kokoonpanon mukaan. Mutta jakautukoonpa määrätty pää-oma millä tavoin hyvänsä pysyvään ja vaihtelevaan osaan, suhtautukoonpa jälkimäinen edelliseen niinkuin 1:2, 1:10 tahi 1:x, se ei vaikuta äsken esitettyyn lakiin, koska aikaisemman erittelyn mukaan pysyvän pääoman arvo tosin jälleen ilmenee tuotearvossa, mutta ei sisälly synnytettyyn uuteen arvotuotteeseen. 1,000 kehrääjän työssä pitämiseen vaaditaan luonnollisesti enemmän raaka-ainetta, kehriä j. n. e., kuin 100:aa varten. Mutta näiden lisättävien tuotantovälineiden arvo saa nousta, laskea, jäädä muuttumattomaksi, olla suuri tahi pieni, — sillä ei ole mitään vaikutusta niitä liikkeelle panevien työvoimien arvon-lisäysprosessiin. Yllä todettu laki saa siis seuraavan muodon: eri pääomien tuottamat arvon ja lisäarvon mää-rät ovat, kun työvoiman arvo on tietty ja riistä-misasteet yhtä suuret, suorassa suhteessa näi-den pääomien vaihtelevien osien suuruuteen, s. o. niiden eläväksi työvoimaksi muutettuihin osiin.

Tämä laki on ilmeisessä ristiriidassa kaiken silmännäkemi-seen perustuvan kokemuksen kanssa. Jokainen tietää, että puuvillan kehrääjä, joka, käytetyn kokonaispääoman prosentti-suhteet huomioon ottaen, käyttää verrattain paljon pysyvää ja vähän vaihtelevaa pääomaa, sentähden ei suinkaan korjaa pie-nempää voittoa eli lisäarvoa kuin leipuri, joka panee liikkeelle verrattain paljon vaihtelevaa ja vähän pysyvää pääomaa. Tämän näennäisen ristiriidan ratkaisemiseksi tarvitaan vielä paljon väli-

jäseniä, samoin kuin alkeellisen algebran kannalta tarvitaan paljon välijäseniä sen seikan ymmärtämiseksi, että $\frac{0}{0}$ voi esittää

todellista suuretta. Vaikkakaan klassillinen kansantaloustiede ei ole tätä lakia koskaan esittänyt, riippuu se kuitenkin vaistomaisesti siinä kiinni, koska se on välttämätön johtopäätös arvolaista yleensä. Klassillinen taloustiede koettaa väkivaltaisella abstraktioonilla pelastautua ilmiöön liittyvistä ristiriidoista. Saamme myöhemmin nähdä,²⁰³⁾ kuinka Ricardon koulu on tähän loukkauskiveen kompastunut. Tusinataloustiede, joka „todella myöskään ei ole mitään oppinut“, ylpeilee tässä, kuten yleensä, ilmiön ulkonäöllä sitä johtavan lain asemasta. Päinvastoin kuin Spinoza, uskoo se, että „tietämättömyys on riittävä syy“.

Työtä, jonka yhteiskunnan kokonaispääoma päivästä päivään panee liikkeelle, voidaan pitää yhtenä ainoana työpäivänä. Jos esim. työmiesten luku on yksi miljoona ja työmiehen keskimääräinen työpäivä on 10 tuntia, niin on yhteiskunnallinen työpäivä 10 miljoonaa tuntia. Kun tämän työpäivän pituus on määrätty, olkootpa sen rajat fyysilliset tai yhteiskunnalliset, voidaan lisäarvon määrää lisätä vain työläisten lukua, s. o. työväestöä lisäämällä. Väestön kasvaminen on tässä yhteiskunnallisen kokonaispääoman kautta tapahtuvan lisäarvon tuotannon matemaattisena rajana. Ja päinvastoin. Väestön suuruuden ollessa tietty, määrää tuon rajan työpäivän mahdollinen pidentäminen.²⁰⁴⁾ Seuraavasta luvusta näemme, että tämä laki pitää paikkansa vain lisäarvon tähän asti käsiteltyyn muotoon nähden.

Lisäarvon tuotannon tähänastisesta käsittelystä käy ilmi, ettei mitä raha- tai arvosummaa hyvänsä voida muuttaa pääomaksi, vaan että tätä muutosta varten täytyy yhden rahan- tai tavaranomistajan käsissä olla määrätty vähin paljous rahaa eli vaihtoarvoa. Vaihtelevan pääoman vähin määrä on lisäarvon saamista varten päivästä päivään kokonaisen vuoden ajan käytetyn yhden ainoan työvoiman kustannushinta. Jos tämä työmies omistaisi omat tuotantovälineensä ja hän tyytyisi elämään työmiehenä, niin riittäisi hänelle hänen elintarpeittensa uudistamiseen välttämätön työvoima, esim. 8 tuntia päivässä. Hän tar-

²⁰³⁾ Lähemmin siitä neljännessä kirjassa. (Vrt. Marxin teoksen „Theorien über den Mehrwert“ kolmatta nidosta. — Kautsky.)

²⁰⁴⁾ „Yhteiskunnan työ, s. o. taloudellinen aika, on määrätty suure, esim. kymmenen tuntia päivässä miljoonalta hengeltä eli kymmenen miljoonaa työtuntia . . . Pääoman lisääntymisellä on rajansa. Tämän rajan määrää jokaisena aikakautena talouteen käytetyn työajan todellinen paljous.“ (An Essay on the Political Economy of Nations. Lontoo 1821, s. 47, 49.)

vitsisi siis myöskin tuotantovälineitä vain 8 työtunniksi. Sitä vastoin kapitalisti, joka antaa hänen näiden 8 tunnin lisäksi suorittaa esim. 4 tunnin lisätyön, tarvitsee lisärahasumman lisä-tuotantovälineiden hankkimiseen. Olettamuksemme mukaan täytyisi hänen kuitenkin jo käyttää kahta työmiestä, eläkkeeseen työmiehen tavoin päivittäin anastamastaan lisäarvosta, s. o. voidakseen tyydyttää välttämättömät tarpeensa. Tässä tapauksessa olisi hänen tuotantonsa tarkoituksena pelkästään elämän ylläpito, ei rikkauten lisääminen, mutta jälkimäistä edellytetään kapitalistisessa tuotannossa. Voidakseen elää kaksi kertaa niin hyvin kuin tavallinen työmies ja voidakseen muuttaa puolet tuotetusta lisäarvosta pääomaksi, täytyisi hänen kohottaa sekä työmiesten luku että sijoitetun pääoman vähin määrä kahdenkertaiseksi. Tosin voi hän itsekkin työmiehensä tavalla tarttua omin käsin tuotantoprosessiin, mutta silloin on hän vain kapitalistin ja työmiehen välimuoto, „pikkumestari“. Kapitalistisen tuotannon määrätty kehitysaste vaatii, että kapitalisti voi käyttää kaiken aikansa, jonka hän toimii kapitalistina, s. o. personoituna pääomana, vieraan työn omaksumiseen ja siis sen tarkastamiseen sekä tämän työn tuotteiden myymiseen.²⁰⁵⁾ Keskiajan ammattikuntalaitos koetti väkivaltaisesti ehkäistä käsityömasterin muuttamista kapitalistiksi siten, että se rajoitti työläisten luvun, jonka yksityinen mestari sai pitää palveluksessaan, hyvin alhaiseen suurimpaan määrään. Rahan tahi tavaranomistaja muuttuu vasta silloin todella kapitalistiksi, kun tuotantoon sijoitettu alin summa on paljoo suurempi keskiajan suurinta määrää. Tässä, samoin kuin luonnontieteessä, osottautuu oikeaksi Hegelin logiikkaan keksimä laki, että pelkästään määrälliset muutokset vississä kohdassa muuttuvat laatuerotuksiksi.^{205 a)}

²⁰⁵⁾ „Maanviljelijä ei voi turvautua omaan työhönsä; ja jos hän sen tekee, väitän minä, että hän joutuu tappiolle. Hänen tehtävänä on pitää yleistä huolta kokonaisuudesta: hänen on pidettävä silmällä puima-miestään, tahi tämän palkka muuten menee turhaan ja jyvää jää lyhtee-seen; niittäjiään, elonleikkaajiaan y. m. on hänen pidettävä silmällä. Hänen täytyy alati kierrellä alueitaan, jottei mitään ole laiminlyöty, mikä kyllä tapahtuisi, jos hän olisi sidottu yhteen määrättyyn paikkaan.“ („An Enquiry into the Connection between the Price of Provisions, and the Size of Farms etc. By a Farmer. London, 1773“, s. 12.) Tämä teos on hyvin mielenkiintoinen. Sitä voi tutkia „capitalist farmer’in“ (kapitalisti-maanviljelijän) tahi „merchant farmer’in“ (kauppamaanviljelijän), niin-kuin häntä nimenomaan sanotaan, syntyä ja kuulla hänen itseyltystään „small farmer’iin“ (pikkuviljelijään) verrattuna, jonka pääasiallisena työinä on elintarpeittensa hankkiminen. „Kapitalistiluokka pääsee aluksi osit-tain ja lopulta kokonaan vapaaksi pakosta tehdä työtä omin käsin.“ („Textbook of Lectures on the Political Economy of Nations. By the Rev. Richard Jones. Hertford, 1852“. Lecture III, s. 39.)

^{205a)} Uudenaikaisessa kemiassa käytetty Laurent’in ja Gerhardt’in

Sen arvosumman alin määrä, joka yksityisellä rahan- tai tavaranomistajalla täytyy olla hallussaan voidakseen kampeutua kapitalistiksi, vaihtelee kapitalistisen tuotannon eri kehitysasteilla ja on määrättyllä kehitysasteella erilainen eri tuotantoaloilla aina niiden erikoisten teknillisten edellytysten mukaan. Vissit tuotantoalat vaativat jo pääomallisen tuotannon alkuasteilla sellaisen pääomaminimin, jota yksillä ihmisillä ei vielä ole hallussaan. Tämä aiheuttaa osaksi valtioapujen myöntämisen sellaisille yksityishenkilöille, niinkuin Ranskassa Colbert'in aikana ja monissa Saksan valtioissa meidän aikaamme saakka, osaksi laillisella yksinoikeudella varustettujen yhtiöiden muodostamisen vissien teollisuuden- ja kaupan haarojen harjoittamiseksi,²⁰⁶) — uuden- aikaisten osakeyhtiöiden edelläkävijät.

Me emme puutu yksityiskohdittain niihin muutoksiin, joita kapitalistin ja palkkatyömiehen suhteessa tuotantoprosessin aikana on tapahtunut, emme siis myöskään itse pääoman enempään ominaisuuksiin. Ainoastaan muutamia pääkohdat tässä mainittakoon.

Tuotantoprosessin sisäpuolella kehittyi pääoma työn, s. o. toimivan työvoiman eli itse työmiehen käskijäksi. Personoitu pääoma, kapitalisti, pitää varansa, että työmies tekee työnsä kunnollisesti ja tarpeellisen voimaperäisesti.

Pääoma kehittyi edelleen pakkosuhteeksi, joka pakotti työväenluokan tekemään enemmän työtä kuin sen omien elintarpeiden ahdas piiri vaati. Ja vieraan työteliäisyyden tuottajana, lisätyön ulospumppaajana ja työvoiman riistäjänä voittaa se tarmossa,

ensiksi tieteellisesti kehittämä molekyyli teoria perustuu juuri tähän lakiin. [Engelsin lisäys 3 painokseen. — Huomautamme tässä selitykseksi tähän ei-kemistille jokseenkin hämärään muistutukseen, että „tekijä tässä kohden puhuu C. Gerhardt'in vuonna 1843 ensiksi niin nimittämistä hiilivety-yhdistysten „homologisista sarjoista“, joista jokaisella on oma algebrallinen kokoomuskaavansa. Siten on valkorasveen (paraffiinin) sarja: $C_n, H_{2n} + 2$; normaalialkoholin: $C_n, H_{2n} + 2, O$; normaalisten rasvahappojen: C_n, H_{2n}, O_2 , ja monet muut. Yllämainituissa esimerkeissä muodostuu laadultaan erilainen kappale siten, että pelkästään määrällisesti lisätään $C H_2$ molekyylikaavaan“. Laurent'in ja Gerhardt'in, Marx'in liioittelemasta, osallisuudesta tämän tärkeän seikan lopulliseen selvittämiseen vrt. Kopp: *Entwicklung der Chemie, München, 1873, s. 709 ja 716, sekä Schorlemmer: Rise and Progress of Organic Chemistry, Lontoo, 1879 s. 54).*

²⁰⁶) Sellaisia laitoksia nimittää Martin Luther „Die Gesellschaft Monopolia“ („Yhtiö Monopolia“).

rajattomuudessa ja toimellaisuudessa kaikki aikaisemmat suora-
naiseen pakkotyöhön perustuvat tuotantjärjestelmät.

Pääoma alistaa aluksi työn alleen niillä teknillisillä edelly-
tyksillä, joissa se sen historiallisesti tapaa. Se ei siis välittö-
mästi muuta tuotantotapaa. Lisäarvon tuottaminen tähän asti
käsitellyssä muodossa, yksinkertaisesti työpäivää pitentämällä,
esiintyi siis riippumattomana kaikista tuotantotavan muutoksista.
Sitä tapahtui yhtä hyvin vahamallisessa leipomoteollisuudessa
kuin uudenaikaisessa puuvillankehräämisessä.

Jos tarkastelemme tuotantoprosessia työprosessin kannalta,
niin ei työmies suhtaudu tuotantovälineihin, niinkuin olisivat ne
pääomaa, vaan kuin olisivat ne hänen tarkoituksenmukaisen
tuottavan toimintansa pelkkä väline ja aines. Nahkurinliikkeessä
esim. käsittelee hän vuotia pelkkänä työnsä esineenä. Ei hän
kapitalistille nahkoja parkitse. Toiseksi muuttui asia, kun me
katselimme tuotantoprosessia arvonlisäämisprosessin kannalta.
Tuotantovälineet muuttuivat kohta vieraan työn imemistävälineiksi.
Työmies ei enään käytä tuotantovälineitä, vaan tuotantovälineet
käyttävät työmiestä. Sen sijaan että hän kuluttaisi niitä tuotta-
van toimintansa aineellisina alkeina, kuluttavat ne häntä oman
elinprosessinsa käyteenä, ja pääoman elinprosessi on vain sen
liikettä itseään paisuttavana arvona. Sulatusuunit ja työraken-
nukset, jotka yöllä lepäävät eivätkä ime elävää työtä, ovat
kapitalisteille „pelkäksi tappioksi“ („mere loss“). Sentähden muo-
dostavat sulatusuunit ja työrakennukset työvoimien „yötyöhön
käyttämisoikeuden“ vaatimuksen. Rahan pelkkä muuttuminen
tuotantoprosessin esineellisiksi tekijöiksi, tuotantovälineiksi, muut-
taa jälkimäiset oikeudelliseksi ja pakkovallaksi vieraaseen työhön
ja lisätyöhön. Kuinka tämä kapitalistiselle tuotannolle ominainen
ja sitä kuvaava käänös, niin, kuolleen ja elävän työn, arvon ja
arvoa luovan voiman suhteen väärentyminen, kuvastuu kapitalisti-
päiden tietoisuudessa, siitä lopuksi vielä esimerkki. Englannin
tehtailijain kapinan aikana vv. 1848—50 kirjoitti „johtaja Car-
lisle, Pojat & Co:n yhtiön liina- ja puuvillakehräämössä Pais-
ley'ssä, joka yhtiö ollen länsi Skottlannin vanhimpia ja kunnioi-
tetuimpia toiminimiä on perustettu 1752 ja jota on johtanut
neljä sukupolvea sama perhe“, — tämä erittäin älykäs gentle-
manni siis kirjoitti „Glasgow Daily Mail"iin“ huhtikuun 25 p:nä
1849 kirjeen²⁰⁷⁾ otsakkeella „Relaisjärjestelmä“, johon on pääs-
syt m. m. seuraava hullunkurisen naivi kohta: „Katselkaamme
nyt niitä epäkohtia, mitkä työajan lyhentämisestä 12 tunnista
10 tunniksi johtuvat... Ne „koituvat“ mitä vakavimmaksi va-

²⁰⁷⁾ „Reports of Insp. of Fact. for 30th April 1849“ s. 59.

hingoksi tehtaillijain toiveille ja omaisuudelle. Jos hän [s. o. hänen „kätensä“] on työskennellyt 12 tuntia ja sama aika rajoitetaan 10 tunniksi, silloin kutistuu aina 12 konetta tahti kehrää hänen laitoksessaan 10:ksi („then every 12 machines or spindles, in his establishment, shrink to 10“), ja jos hän tahtoisi myydä tehtaansa, arvosteltaisiin ne vain 10 mukaan, joten siis kuudes osa koko maan kaikkien tehtaiden arvosta vähenisi.“²⁰⁸)

Näissä Länsi-Skotlannin perityissä kapitalistiaivoissa sekaantuu tuotantovälineiden, kehrien y. m. arvo niin kokonaan niiden ominaisuuteen lisätä arvoaan pääomana eli nielaista joka päivä määrätty paljous ilmaista vieraan työtä, maksamatonta työtä, että Carlisle & Co:n johtaja todellakin uskoo, että hänelle tehdasta myydessään maksettaisiin, ei ainoastaan kehrien arvo, vaan sitä paitsi niiden arvonlisäys, ei ainoastaan työ, joka niihin sisältyy ja tarvitaan samanlaatuisten kehrien tuottamiseen, vaan myöskin lisätyö, jota pumppuamaan Paisleyn kunnan länsiskottilaisista ne joka päivä auttavat, ja juuri sentähden, arvelee hän, kutistuisi, jos työpäivä lyhennettäisiin kahdella tunnilla, kunkin 12 kehruukoneen myyntihinta 10:n koneen myyntihinnaksi!

Neljäs osasto.

Suhteellisen lisäarvon tuotanto.

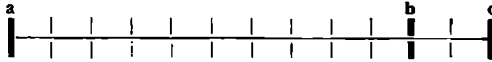
Kymmenes luku.

Suhteellisen lisäarvon käsite.

Sitä osaa työpäivästä, joka tuottaa vain vastikkeen pääoman maksamalle työvoiman arvolle, olemme tähän saakka pitäneet pysyvänä suureena, joka se todellisuudessa onkin määrättyjen edellytysten vallitessa tuotanto-oloissa, määrättyllä yhteiskunnan taloudellisella kehitystasolla. Tämän välttämättömän työaikansa

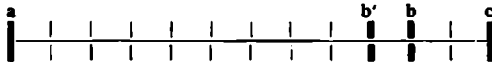
²⁰⁸) Sama, s. 60. Tehtaantarkastaja Stuart, joka itse oli skottlantilainen, ja vastoin englantilaisia tehtaantarkastajia kokonaan kapitalistisen ajatustavan läpitunkema, huomauttaa nimenomaan, että tämä kirje, jonka hän liittää kertomukseensa, „on kaikkein hyödyllisin tiedonanto, minkä mikään tehtaillija, joka käyttää relaisjärjestelmää, on tehnyt ja aivan erityisesti tarkoitettu poistamaan ennakkoluulot ja arvelut tämän järjestelmän suhteen“.

lisäksi voi työmies työskennellä 2, 3, 4, 6 j. n. e. tuntia. Tämän pitennyksen suuruudesta olivat lisäarvon suhdeluku ja työpäivän pituus riippuvaisia. Jos välttämätön työaika oli pysyväinen, oli sitä vastoin kokonaistyöpäivä vaihteleva. Olettakaamme nyt työpäivä, jonka suuruus ja jonka jakautuminen välttämättömään työhön ja lisätyöhön on tietty. Esittäköön esim. viiva ac

kaksitoistatuntista työpäivää, kappale ab 10 tuntia välttämätöntä työtä, kappale bc 2 tuntia lisätyötä. Kuinka voidaan nyt lisäarvon tuotantoa suurentaa, s. o. pitentää lisätyötä, ilman eli kokonaan riippumatta ac:n enemmästä pitentämisestä?

Huolimatta työpäivän ac:n määrätyistä rajoista näyttää olevan mahdollista pitentää bc, joskaan ei jatkamalla sitä yli sen päätepisteen c, joka samalla on työpäivän ac:n päätekohta, niin siirtämällä sen alkupistettä b päinvastaiseen suuntaan a:han päin. Olettakaamme, että b'b viivassa ac

on yhtä kuin puolet bc:stä, eli yksi työtunti. Jos nyt kaksitoistatuntisessa työpäivässä ac piste b työnnettään takaisin pisteeseen b', niin laajenee bc b':ksi, lisätyö kasvaa puolella, 2:sta 3:ksi tunniksi, vaikkakin työpäivässä nyt niin kuin ennenkin on vain 12 tuntia. Mutta tämä lisätyön laajentaminen bc:stä b':ksi, 2:sta 3:ksi tunniksi, on ilmeisesti mahdoton ilman että välttämätön työ samalla supistuu ab:stä ab':ksi, 10 tunnista 9:ksi. Lisätyön pitenemistä vastaisi välttämättömän työn lyheneminen, eli osa työaika, jonka työmies tähän saakka on käyttänyt todellisuudessa itseään varten, muuttuisi työajaksi kapitalistia varten. Se, mikä muuttuisi, ei olisi työpäivän pituus, vaan sen jakautuminen välttämättömään työhön ja lisätyöhön.

Toiselta puolen on lisätyön suuruus itse ilmeisesti määrätty, kun työpäivän suuruus ja työvoiman arvo ovat määrättyt. Työvoiman arvo, s. o. sen tuottamiseen vaadittu työaika, määrää sen arvon uudistamiseen välttämättömän työajan. Jos työtunti ilmenee puolen shillingin eli 6 d:n kultamäärässä, ja jos työvoiman päiväarvo on 5 sh., niin täytyy työmiehen tehdä päivässä työtä 10 tuntia, korvatakseen työvoimansa päiväarvon, jonka pääoma on hänelle maksanut, eli tuottaakseen vastikkeen välttämättömien päivittäisten elintarpeittensa hinnalle. Näiden elintarpeitten arvo määrää hänen työvoimansa

arvon,¹⁾ hänen työvoimansa arvo määrää hänen välttämättömän työaikansa suuruuden. Lisätyön suuruus saadaan taas vähentämällä välttämättömän työaika kokonais-työpäivästä. Kymmenen tuntia vähennettynä kahdestatoista on kaksi, eikä ole helppo nähdä, kuinka lisätyötä näissä olosuhteissa voitaisiin pitentää yli kahden tunnin. Tosin voi kapitalisti maksaa työmiehelle 5 sh:n sijasta vain 4 sh. 6 d. tahi vieläkin vähemmän. Tämän 4 sh:n 6 d:n arvon uudistamiseen riittäisi 9 työtuntia, kaksitoistatuntisesta työpäivästä tulisi siis lisätyön osaksi 3 tuntia 2:n asemasta ja itse lisäarvo nousisi 1 sh:stä 1 sh:iin 6 d:een. Tämä tulos saavutettaisiin kuitenkin ainoastaan painamalla työmiehen palkka hänen työvoimansa arvon alapuolelle. Niillä 4 sh:llä 6 d:illa, jotka hän 9 tunnissa tuottaa, saa hän käytettäväkseen $\frac{1}{10}$ vähemmän elintarpeita kuin ennen, ja niin tapahtuu hänen työvoimansa uudistaminen vain epätäydellisesti. Lisätyötä olisi tässä pitennetty vain sen normaalisten rajojen yli menemällä, sen aluetta laajennettu vain anastamalla kappale välttämättömän työajan alueesta. Huolimatta siitä tärkeästä osasta, jota tämä menettely työpalkan todellisessa liikunnossa näyttelee, ei se tässä tule kysymykseen, kun olemme olettaneet, että tavarat, siis myöskin työvoima, ostetaan ja myydään täydestä arvostaan. Kun tämä kerran edellytetään, ei työvoiman tuottamiseen eli sen arvon uudistamiseen välttämättömän työaika voi vähetä, kun työmiehen palkka alenee hänen työvoimansa arvon alapuolelle, vaan ainoastaan jos itse tämä arvo alenee. Kun työpäivän pituus on määrätty, täytyy lisätyön pitentämisen johtua välttämättömän työajan lyhentämisestä, eikä päinvastoin välttämättömän työajan lyhentäminen lisätyön pitentämisestä. Esimerkissämme täytyy työvoiman arvon todella aleta $\frac{1}{10}$, jotta välttämättömän työaika vähenisi $\frac{1}{10}$, 10:stä 9:ksi tunniksi, ja siis lisätyö pitenis 2:sta 3:ksi tunniksi.

¹⁾ Päivittäisen keskipalkan arvon määrää se, minkä työläinen tarvitsee „elääkseen, tehdäksensä työtä ja jatkaakseen sukuaan“. (William Petty: Political Anatomy of Ireland, 1672 s. 64.) „Työn hinnan määrää aina välttämättömien elintarpeitten hinta.“ Työläinen ei saa riittävää palkkaa, „kun... työmiehen palkka ei, katsoen hänen alhaiseen asemaansa työmiehenä, elätä sellaista perhettä kuin monen osaksi heistä tulee“. (J. Vanderlint m. t. s. 15) „Pelkällä työmiellä, jolla ei ole muuta kuin käsivartensa ja työvoimansa, ei ole mitään, ellei hänen onnistu myydä toiselle työtään... Kaikissa työnhaarossa pitää tapahtua ja tapahtuukin todella, että työmiehen palkka supistuu siksi, mikä on välttämättömä hänen ylläpidokseen“. (Turgot: Reflexions etc., Oeuvres, ed. Daire, nid. I, s. 10.) „Elintarpeiden hinta on todellisuudessa työn tuottamiskustannukset.“ (Malthus: Inquiry into etc. Rent. Lontoo, 1815, s. 48, muist.).

Ehtona tämmöisen työvoiman arvon alenemiseen $\frac{1}{10}$ on taas toiselta puolen, että nyt tuotetaan 9 tunnissa sama määrä elintarpeita kuin ennen 10:ssä. Tämä on kuitenkin mahdotonta, ellei työn tuotantovoima kohoaa. Määrätyillä välineillä voi suutari esim. tehdä parin saappaita 12-tuntisessa työpäivässä. Jos hänen pitää samassa ajassa tehdä kaksi paria, täytyy hänen työnsä tuotantovoiman tulla kaksinkertaiseksi, ja se ei voi tulla kaksinkertaiseksi, ellei tapahdu muutosta hänen työvälineissään tahi hänen työtavassaan tahi molemmissa yht'aikaa. Hänen työnsä tuotantoehdoissa täytyy siis tapahtua vallankumous, s. o. hänen tuotantotavassaan ja siis itse työprosessissa. Työn tuotantovoiman kohoamisella ymmärrämme tässä yleensä sellaista työprosessin muutosta, jonka kautta tavaran tuottamiseen yhteiskunnallisesti vaadittu työaika lyhenee, pienempi määrä työtä siis saa voiman tuottaa suuremman määrän käyttöarvoa.²⁾ Kun siis siinä lisäarvon tuottamisen muodossa, jota tähän asti olemme käsitelleet, tuotantotapa oli edellytetty määrätyn, ei lisäarvon tuottamiseen muuttamalla välttämättöntä työtä lisätyöksi suinkaan riitä, että pääoma valtaa työprosessin sen historiallisessa eli ennestään olemassa olevassa muodossa ja vain pitentää sen aikaa. Sen täytyy mullistaa työprosessin teknilliset ja yhteiskunnalliset edellytykset, siis itse tuotantotapa, kohottaakseen työn tuotantovoimaa sekä työn tuotantovoimaa kohottamalla alentaakseen työvoiman arvoa ja siten lyhentääkseen tämän arvon uudistamiseen välttämättöntä työpäivän osaa.

Työpäivän pitentämisellä tuotettua lisäarvoa nimitän minä absoluuttiseksi lisäarvoksi, jota vastoin minä nimitän sitä lisäarvoa, joka johtuu välttämättämän työajan lyhentämisestä ja sitä vastaavasta muutoksesta työpäivän molempien osien suuruussuhteessa — suhteelliseksi lisäarvoksi.

Alentaakseen työvoiman arvoa täytyy tuotantovoiman nousun tapahtua sellaisten teollisuudenhaarojen alalla, joiden tuotteet määräävät työvoiman arvon, jotka siis joko kuuluvat tavallisten elintarpeiden piiriin tahi voivat niitä korvata. Mutta tavaran arvoa ei määrää ainoastaan sen työn paljous, joka antaa sille viimeisen muodon, vaan yhtä hyvin myöskin sen tuotantovälineihin sisältyvä työmäärä. Esim. saappaan arvoa ei määrää

²⁾ „Kun valmistustaitoa täydennetään, ei se ole muuta kuin uusien menetelytapojen löytämistä, joilla tuote voidaan valmistaa vähemmällä väellä eli (mikä on samaa) vähemmässä ajassa kuin edellisillä (G a l i a n i m. t. s. 159.) „Tuotantokustannusten säästäminen ei voi olla muuta kuin tuotantoon käytetyn työmäärän säästämistä.“ (S i m o n d i: Etudes etc., nid. I, s. 22.)

ainoastaan suutarin työ, vaan myöskin nahkan, pien, rihman y. m. s. arvo. Tuotantovoiman kohoaminen ja sitä vastaava tavaroiden halpeneminen teollisuudenhaaroissa, jotka tuottavat pysyvän pääoman aineelliset alkeet, työvälineet ja työaineet välttämättömien elintarpeiden synnyttämiseksi, alentavat siis niinkään työvoiman arvoa. Sitä vastoin jättää tuotantovoiman kohoaminen niissä tuotannonhaaroissa, jotka eivät tuota välttämättömiä elintarpeita eivätkä tuotantovälineitä niiden valmistamiseksi, työvoiman arvon koskematta.

Halventunut tavara alentaa luonnollisesti työvoiman arvoa ainoastaan suhteessa, jossa se sisältyy työvoiman uudistamiseen. Esim. paidat ovat välttämätön elintarve, mutta vain yksi monista. Niiden halpeneminen vähentää työmiehen menoja vain paitoihin nähden. Välttämättömien elintarpeiden kokonaissumma on kuitenkin kokoonpantu vain eri tavaroista, vain eri teollisuuksien tuotteista, ja jokaisen sellaisen tavaran arvo on aina osana työvoiman arvosta. Tämä arvo vähenee sen uudistamiseen välttämättömän työajan mukana, jonka kokonaislyhennys on yhtä kuin sen lyhennysten summa noissa kaikissa eri tuotannonhaaroissa. Me käsittelemme tätä yleistä tulosta tässä niin kuin olisi se välitön tulos ja välitön tarkoitus kussakin yksityisessä tapauksessa. Kun yksityinen kapitalisti työn tuotantovoiman kohottamisella esim. halventaa paitoja, ei hänen mielessään suinkaan tarvitse välttämättä olla tarkoitus vastavassa määrässä alentaa työvoiman arvoa ja siis välttämätöntä työaikaa, mutta ainoastaan mikäli hän lopulta puolestaan myötävaikuttaa tähän tulokseen, myötävaikuttaa hän lisäarvon yleisen suhdeluvun korotukseen.³⁾ Pääoman yleiset ja välttämättömät pyrkimykset on erotettava niiden ilmenemismuodoista.

Nyt ei ole käsiteltävänämme se tapa, jolla kapitalistisen tuotannon sisäiset lait ilmenevät pääomien ulkonaisessa liikunnossa, vaikuttavat kilpailun pakkolakeina ja sen vuoksi yksityisen kapitalistin tietoisuudessa esiintyvät häntä määräävinä perussyinä, mutta niin paljon on selvää jo itsestään, että kilpailun tieteellinen erittely on mahdollinen vain mikäli pääoman sisäinen luonne käsitetään, aivan samoin kuin taivaankappalten näkyvän liikkeen ymmärtää vain se, joka tuntee niiden todellisen, mutta aistimille näkymättömän liikkeen. Kuitenkin on

³⁾ „Kun tehtailija koneittensa parantamisen kautta saa tuotantonsa kaksinkertaiseksi . . . voittaa hän (lopulta) ainoastaan mikäli hän sen kautta tulee kykeneväksi vaatettamaan työläisensä huokeammalla . . . ja siten pienempi osa kokonaistuotosta tulee työläisten osaksi.“ (R a m s a y: An Essay on the Distribution of Wealth. Lontoo, 1821, s. 168, 169.)

suhteellisen lisäarvon tuotannon ymmärtämiseksi ja pelkästään jo nyt saatujen tulosten nojalla huomautettava seuraavaa.

Jos työtunti esiintyy 6 d:n eli $\frac{1}{2}$ sh:n kultamäärässä, tuotetaan kaksitoistatuntisessa työpäivässä 6 sh:n arvo. Oletamme, että määrättyllä työn tuotantovoimalla valmistetaan 12 kappaletta tavaraa näissä 12 työtunnissa. Joka kappaleeseen kulutettujen tuotantovälineiden, raaka-aineiden j.n.e. arvo olkoon 6 d. Näillä ehdoilla maksaa yksityinen tavara 1 sh., nimittäin 6 d. tuotantovälineiden arvoa ja 6 d. niiden jalostamisessa lisättyä uutta arvoa. Otaksukaamme nyt, että jonkun kapitalistin onnistuu lisätä työn tuotantovoima kaksinkertaiseksi ja siis tuottaa tämänlaista tavaraa kaksitoistatuntisessa työpäivässä 24 kappaletta 12:n asemasta. Kun tuotantovälineiden arvo pysyy muuttumattomana, laskee yksityisen tavaran arvo nyt 9 d:ksi, nimittäin 6 d. tuotantovälineiden arvosta ja 3 d. viimeisen työn kautta lisätystä uudesta arvosta. Huolimatta kaksinkertaiseksi tulleesta tuotantovoimasta synnyttää työpäivä nyt niinkuin aikaisemminkin ainoastaan 6 sh:n uuden arvon, joka kuitenkin nyt jakaantuu 2 kertaa niin suurelle määrälle tuotteita. Jokaista yksityistä tuotetta kohti tulee siis nyt vain $\frac{1}{24}$ kokonaisarvosta $\frac{1}{12}$:n asemasta, 3 d. 6 d:n asemasta, eli, mikä on samaa, tuotantovälineihin lisätään niitä muutettaessa tuotteiksi, laskettuna joka kappaleelta, nyt vain puoli työtuntia entisen kokonaisen asemasta. Tämän tavaran yksilöllinen arvo on nyt alempi kuin sen yhteiskunnallinen arvo, s. o. se maksaa vähemmän työaikaa kuin samojen tavaroiden enemmistö, joka on tuotettu yhteiskunnallisilla keskimääräisillä ehdoilla. Kappale maksaa keskimäärin 1 sh:n eli esittää 2 tuntia yhteiskunnallista työtä; muuttuneella tuotantotavalla valmistettuna maksaa se vain 9 d. eli sisältää vain $1\frac{1}{2}$ työtuntia.

Mutta tavaran todellinen arvo ei ole sen yksilöllinen, vaan sen yhteiskunnallinen arvo, s. o. sitä ei mitata sillä työajalla, jonka se yksityistapauksessa todella tuottajalle maksaa, vaan sen tuottamiseen yhteiskunnallisesti vaaditulla työajalla. Jos siis kapitalisti, joka käyttää uutta menettelytapaa, myy tavaransa sen yhteiskunnallisesta arvosta 1 sh:stä, niin myy hän sen 3 d. yli sen yksilöllisen arvon ja saa siten ylimääräisen lisäarvon 3 d. Mutta toiselta puolen esiintyy hänelle nyt kaksitoistatuntinen työpäivä 24 tavarakappaleena 12:n aikaisemman sijasta. Saadakseen siis myydyksi yhden työpäivän tuotteet tarvitsee hän kaksinkertaisen menekin eli kaksi kertaa niin suuret markkinat. Jos olosuhteet muutoin pysyvät samoina, valtaavat hänen tavaransa suuremman menekin vain sen kautta että niiden hinnat halvennetaan. Hän myy ne sen vuoksi yli niiden yksilöllisen, mutta alle niiden yhteiskunnallisen arvon, esim. 10 d:sta kap-

paleen. Siten kiskoo hän jokaisesta yksityisestä kappaleesta yhä vielä 1 d:n ylimääräisen lisäarvon. Tämä lisäarvon kohoaminen tapahtuu hänelle, kuulukoonpa hänen tavaransa välttämättömien elintarpeiden piiriin tahi ei ja siis huolimatta siitä, sisältyykö se määrävänä tekijänä työvoiman yleiseen arvoon. Huolimatta viimeksimainitusta seikasta on siis jokaisella yksityisellä kapitalistilla syytä halventaa tavaransa työn tuotantovoimaa kohottamalla.

Mutta myöskin tässä tapauksessa johtuu kasvanut lisäarvon tuotanto välttämättömän työajan lyhentämisestä ja sitä vastavasta lisätyön pitentämisestä.^{3a)} Olkoon välttämätön työaika 10 tuntia eli työvoiman päiväarvo 5 sh., lisätyö 2 tuntia, päivässä tuotettu lisäarvo siis 1 sh. Mutta kapitalistimme tuottaa nyt 24 kappaletta, jotka hän myy 10 d. kappaleelta eli yhteensä 20 sh. Kun tuotantovälineiden arvo on 12 sh., korvaa $14\frac{2}{5}$ kappaletta vain liikkeeseen sijoitettua pysyvää pääomaa. Kaksitoistatuntinen työpäivä esiintyy jälellä olevissa $9\frac{3}{5}$ kappaleessa. Kun työvoiman hinta = 5 sh., esiintyy 6 kappaleessa välttämätön työaika ja $3\frac{3}{5}$ kappaleessa lisätyö. Välttämättömän työn suhde lisätyöhön, joka yhteiskunnallisten keskimääräisehtojen vallitessa oli 5 : 1, on nyt enään vain 5 : 3.

Samana tuloksen saa seuraavalla tavalla. Kaksitoistatuntisen työpäivän tuotearvo on 20 sh. Niistä kuuluu 12 sh. vain tuotantovälineiden uudessa muodossa ilmenevään arvoon. Jää siis 8 sh. sen arvon rahalliseksi ilmaisuksi, jossa työpäivä esiintyy. Tämä rahailmaisuus on suurempi kuin samanlaatuisten yhteiskunnallisen keskityön rahailmaisuus, jossa 12 tuntia esiintyy vain 6 sh:ssä. Työ, jonka tuotantovoima on poikkeuksellisen suuri, vaikuttaa vahvennettuna työnä eli synnyttää samoissa ajoissa suuremmat arvot kuin samanlaatuinen yhteiskunnallinen keskimääräistyö. Mutta kapitalistimme maksaa nyt niinkuin aikaisemminkin vain 5 sh. työvoiman päiväarvosta. Työmies tarvitsee siis nyt enää $7\frac{1}{5}$ tuntia tämän arvon uudistamiseen sen sijaan että hän ennen tarvitsi siihen 10. Hänen lisätyönsä kasvaa siis $2\frac{4}{5}$ tunnilla, hänen tuottamansa lisäarvo 1:stä 3:een sh:iin. Kapitalisti, joka käyttää parannettua tuotantotapaa, omaksuu siis suuremman osan työpäivästä lisätyöhön kuin muut

^{3a)} „Henkilön voitto ei riipu hänen vallastaan toisten henkilöiden työn tuotteeseen, vaan hänen vallastaan itse työhön. Jos hän voi myydä tavaransa korkeammasta hinnasta, samalla kuin hänen työläistensä palikat pysyvät muuttumatta, saa hän selvästi voittoa . . . Pienempi määrä siitä, mitä hän tuottaa, riittää panemaan saman työn liikkeeseen, ja siis jää suurempi määrä hänelle itselleen.“ (Outlines of Political Economy. Lontoo, 1832, s. 49, 50.)

kapitalistit samalla liikealalla. Hän tekee yksityiskohdassa sen, minkä pääoma tekee yleisesti suhteellista lisäarvoa tuottaessaan. Mutta toiselta puolen tuo ylimääräinen lisäarvo häviää, niin pian kuin uusi tuotantotapa tulee yleiseksi ja sen kautta erotus halvemmilla kustannuksilla tuotettujen tavaroiden yksilöllisen arvon ja niiden yhteiskunnallisen arvon välillä katoaa. Sama laki arvon määrittämisestä työajalla, joka uutta menettelytapaa käyttävään kapitalistiin tuntuu siten, että hänen on myytävä tavaran alle sen yhteiskunnallisen arvon, ajaa kilpailun pakkolakiina hänen ammattitoverinsa ottamaan käytäntöön uuden tuotantotavan.⁴⁾ Koko prosessi vaikuttaa lopuksi lisäarvon yleiseen suhdeluksiin ainoastaan jos työn tuotantovoiman kohotus on vallannut tuotannonhaaroja ja niin muodoin halventanut tavaroita, jotka kuuluvat välttämättömiin elintarpeisiin ja siis ovat työvoiman arvon alkeita.

Tavaroiden arvo on käännetyssä suhteessa työn tuotantovoimaan. Samoin työvoiman arvo, koska tavaroiden arvot sen määräävät. Sitä vastoin on suhteellinen lisäarvo suorassa suhteessa työn tuotantovoimaan. Se nousee tuotantovoiman nousuessa ja laskee sen laskiessa. 12-tuntinen yhteiskunnallinen keskimääräis-työpäivä tuottaa, kun rahan arvon edellytetään pysyvän samana, aina saman, esim. 6 sh:n suuruisen arvotuotteen, jakaantukoonpa tämä arvosumma kuinka hyvänsä työvoiman arvon vastiketta ja lisäarvoa kohti. Jos nyt tuotantovoiman nousun johdosta päivittäisten elintarpeiden arvo ja siis työvoiman päiväärvo alenee 5 sh:stä 3 sh:iin, kasvaa lisäarvo 1 sh:stä 3 sh:iin. Työvoiman arvon uudistamiseen tarvittiin 10, mutta tarvitaan nyt enään vain 6 työtuntia. Neljä työtuntia on vapautunut ja voidaan liittää lisätyön piiriin. Pääoman sisäisenä viettinä ja alituisena pyrkimyksenä on sentähden työn tuotantovoiman kohottaminen, jotta tavara tulisi halvemmaksi ja tavaroiden halpenemisen kautta itse työmieksi.⁵⁾

⁴⁾ „Jos naapurini tuottaa paljon vähällä työllä ja niin muodoin voi myydä halvalla, täytyy minun pyrkiä myymään yhtä halvalla. Siten jokainen keksintö, menettelytapa ja kone, joka tekee mahdolliseksi suorittaa työn vähemmällä väellä ja siis halvemmalla, pakottaa toiset kilvan joko käyttämään samaa keksintöä, menettelytapaa tai konetta, tahi keksimään jotain samankaltaista, jotta kaikki pysyisivät samalla tasolla, eikä kukaan kykenisi myymään alle naapurinsa hintojen.“ „The Advantages of the East-India Trade to England“. Lontoo, 1720, s. 67.)

⁵⁾ Samassa suhteessa kuin työläisen menot vähenevät, samassa suhteessa vähenee myöskin hänen palkkansa, jos samalla teollisuuden rajoitukset poistetaan.“ („Considerations concerning taking off the Bounty on corn exported etc.“ Lontoo, 1752, s. 7.) „Liike-elämän etu vaatii, että vilja ja muut ruokatarpeet ovat niin halpoja kuin mahdollista; sillä

Tavaran absoluuttinen arvo on kapitalistille, joka sen tuottaa, itsessään yhdentekevä. Häntä liikuttaa vain siinä piilevä ja myynnissä todellistuttava lisäarvo. Lisäarvon todellistuttaminen sisältää itsessään sijoitetun arvon korvaamisen. Kun nyt suhteellinen lisäarvo kasvaa suorassa suhteessa työn tuotantovoiman kehittymiseen, samalla kuin tavaroiden arvo alenee käännetyssä suhteessa samaan kehitykseen, kun siis sama identtinen prosessi sekä halventaa tavaroita että lisää niihin sisältyvää lisäarvoa, ratkeaa arvoitus, että kapitalisti, jonka pyrkimyksenä on vain vaihtoarvon tuottaminen, koettaa alituisesti alentaa tavaroiden vaihtoarvoa, ristiriita, jolla eräs kansantaloustieteen perustajista, Quesnay, kiusasi vastustajiaan ja johon he jäivät hänelle vastauksen velkaa. „Te myönnätte“, sanoo Quesnay, „että kuta enemmän voidaan ilman vahinkoa tuotannolle säästää kustannuksia tahi kalliita töitä teollisuustuotteiden valmistamisessa, sitä edullisempi on tämä säästö, koska se vähentää teosten hintaa. Ja kuitenkin uskotte te, että rikkauden tuottaminen, joka johtuu teollisuudenharjoittajain työstä, riippuu heidän teostensa vaihtoarvon lisäämisestä.“⁶⁾

Työn säästäminen työn tuotantovoiman kehittämisen kautta⁷⁾ ei siis kapitalistisessa tuotannossa suinkaan tarkoita työpäivän lyhentämistä. Se tarkoittaa vain määrätyn tavarantalouden tuottamiseen välttämättömän työajan lyhentämistä. Se että työmiehen, työnsä tuotantovoiman kohoamisen johdosta, tuottaa tunnissa esim. 10 kertaa enemmän tavaraa kuin aikaisemmin, siis tarvitsee jokaista tavarakappaletta varten 10 kertaa vähemmän työaikaa, ei ensinkään estä teettämästä hänellä työtä nyt niin-

se mikä tekee ne kalliiksi, tekee myöskin työn kalliiksi... Kaikissa maissa, missä teollisuudelle ei ole asetettu rajoja, täytyy elintarpeiden hinnan vaikuttaa työn hintaan. Tämä pienenee aina, kun elintarpeet tulevat halvemmiksi.“ (Sama, s. 3.) „Palkat vähenevät samassa suhteessa kuin tuotantokyky kasvaa. Koneet tosin tekevät elintarpeet halvemmiksi, mutta ne tekevät myöskin työmiehen halvemmaksi.“ („A Prize Essay on the Comparative merits of Competition and Cooperation“ Lontoo, 1834, s. 27.)

⁶⁾ „Quesnay: Dialogues sur le Commerce et sur les Travaux des Artisans, éd. Daire. Pariisi, 1846, s. 188, 189.

⁷⁾ „Nämä keinottelijat, jotka niin kovin koettavat säästää palkkaamiensa työmiesten työtä.“ (J. N. Bidault: Du Monopole qui s'établit dans les arts industriels et le commerce. Pariisi, 1828, s. 13.) „Tehtailija on aina innokas ajan ja työn säästäjä.“ (Dugal Stewart: Works ed. by Sir W. Hamilton. Edinburgh, 1855, ntd. III. „Lectures on Political Economy“, s. 318.) „Heidän (kapitalistien) etunsa vaatii, että niiden työläisten tuotantovoima, joita he käyttävät, olisi mahdollisimman suuri. Tämän voiman lisäämiseen on heidän huomionsa melkein yksinomaan kiinnitetty.“ (R. Jones m. t. Lecture III.)

kuin ennenkin 12 tuntia ja tuotattamasta näinä 12 tuntina 1,200 kappaletta entisten 120, asemasta. Voidaanpa hänen työpäiväänsä samalla pidentääkin, niin että hän nyt tuottaa 14 tunnissa 1,400 kappaletta j. n. e. Sellaisten kansantaloustieteilijäin kuin Mac Culloch'in, Ure'n, Senior'in ja heidän kaltaistensa teoksista saa lukea yhdeltä sivulta, että työmies on kiitollisuuden velassa pääomalle tuotantovoimien kehittämisestä, koska se lyhentää välttämätöntä työaikaa, ja seuraavalta sivulta, että hänen on osotettava tätä kiitollisuuttaan tekemällä työtä tulevaisuudessa 15 tuntia 10 sijasta. Työn tuotantovoiman kehitys kapitalistisessa tuotannossa tarkoittaa lyhentää sitä työpäivän osaa, jona työmiehen täytyy työskennellä itseään varten, jotta juuri sen kautta työpäivän toinen osa, jona hän voi työskennellä ilmaiseksi kapitalistille, pitenis. Missä määrin tämä tulos on saavutettavissa myöskin ilman tavaroiden halpenemista, näkyy suhteellisen lisäarvon erikoisista tuottamismetodeista, joiden käsittelyyn nyt siirrymme.

Yhdestoista luku.

Yhteistoiminta.

Kapitalistinen tuotanto alkaa, niinkuin näimme, todellisuudessa vasta milloin sama pääoma pitää työssä suuremman joukon työläisiä yht'aikaa, työprosessi siis laajentaa alaansa ja tuottaa tuotteen määrällisesti suuremman mittakaavan mukaisesti. Suuremman työläisjoukon toiminta samaan aikaan, samassa paikassa (eli, jos niin tahdotaan, samalla työmaalla), saman tavaramateriaalin tuottamiseksi saman kapitalistin käskyjen mukaan on historiallisesti ja käsitteellisesti kapitalistisen tuotannon lähtökohta. Itse tuotantotapaan nähden eroaa esim. manufaktuuri alkuasteellaan ammattikunnallisesta käsiteollisuudesta tuskin muussa kuin suuremmassa lukumäärässä saman pääoman yht'aikaa työssä pitämiä työläisiä. Ammattikuntamestarin työpaja on vain laajentunut.

Ero on siis aluksi vain määrällinen. Me näimme, että määrätyn pääoman tuottaman lisäarvon paljous on yhtä kuin lisäarvo, jonka yksityinen työmies tuottaa, kerrottuna yht'aikaa työssä olleiden työläisten lukumäärällä. Tämä lukumäärä ei itsessään muuta ensinkään lisäarvon suhdelukua eli työvoiman käyttöastetta, ja tavaratarvon tuottamiseen nähden yleensä näyt-

tää työprosessin jokainen laadullinen muutos yhdentekevältä. Tämä seuraa arvon luonteesta. Jos kaksitoistatuntinen työpäivä esineellistyy 6 sh:ssa, niin 1,200 sellaista työpäivää esineellistyy 6 sh. \times 1,200, siis 7,200:ssa sh:ssä. Toisessa tapauksessa on tuotteisiin liittynyt 12 \times 1,200, siis 14,400 työtuntia, toisessa 12 työtuntia. Arvontuotannossa ovat „useat“ aina vain „useita yksityisiä“. Arvontuotannolle ei siis tee eroa, tuottaako 1,200 työmiestä kukin erikseen vaiko saman pääoman käskynvallan alle yhtyneinä.

Määrättyjen rajojen sisällä esiintyy tässä kuitenkin eräitä muutoksia. Arvossa esineellistynyt työ on laadultaan yhteiskunnallista keskimääräistyötä, siis keskimääräisen työvoiman ilmaus. Mutta keskisuure on aina vain useiden samanlaatuisten eri suureksilöiden keskimäärä. Jokaisessa teollisuudenhaarassa poikkeaa yksityinen työmies, Pekka tahi Paavo, enemmän tahi vähemmän keskimääräistyömiehestä. Nämä yksilölliset poikkeukset, joiden suuretieteellinen nimitys on „virhe“, tasoittavat toisensa ja kaatoavat, kun otetaan yhdessä suurempi joukko työläisiä. Kuuluisa sofisti ja sykofantti Edmund Burke on vieläpä tietävinään kokemuksestaan vuokraajana, että jo „niin pienessä joukossa“ kuin 5 peltotyömiestä kaikki yksilölliset työn eroavaisuudet häviävät, että siis mitkä hyvänsä miehuuden iässä olevat viisi englantilaista peltotyömiestä yhteisesti samassa ajassa tekevät yhtä paljon työtä kuin mitkä hyvänsä muut viisi englantilaista peltotyömiestä.⁸⁾ Olkoonpa kuinka hyvänsä, selvää on, että suuremman yht'aikaa työssä pidetyn työmiesjoukon kokonaistyöpäivä, jaettuna työläisten luvulla, sinänsä on päivä yhteiskunnallista keskimääräistyötä. Olkoon yksityisen henkilön työpäivä esim. kaksitoistatuntinen. Silloin on 12:n yht'aikaa työssä pidetyn työmiehen työpäivä 144-tuntinen kokonaistyöpäivä, ja joskin jokaisen työ näistä kahdestatoista miehestä poikkeaa enemmän tahi vähemmän yhteiskunnallisesta keskimääräistyöstä, ja siis yksityinen työmies voi tarvita jonkun verran enemmän tahi vähemmän aikaa samaan toimitukseen, on jokaisen yksityisen työpäivällä

⁸⁾ „Kieltämättä on suuri ero eri ihmisten työn välillä, mitä tulee voimaan, taitavuuteen ja tarkkaavaisuuteen. Mutta minä olen aivan varma, tarkkojen havaintojeni nojalla, että jokin määrätyn ikäinen viisimiehin ryhmä suorittaa yhtä suuren työmäärän kuin mikä toinen viisimiehin ryhmä hyvänsä. Se merkitsee sitä, että näiden viiden miehen joukossa on aina joku, jolla on kaikki hyvän työmiehen ominaisuudet, joku huono, ja muut kolme keskinkertaisia, jotka enemmän tai vähemmän lähenevät ensimmäistä ja viimeistä. Niin, että niinkin pienessä joukossa kuin viisi työmiestä on siis minkä 5 henkilön tahansa työsuorituksen oikea keskimäärä.“ (E. Burke: Thoughts and Details on Scarcity. Lontoo, 1800, s. 16.) Vrt. Quételet'n esitystä keskinkertaisesta yksilöstä.

kahdentenatoista osana 144 tunnin kokonaistyöpäivästä yhteiskunnallisen keskimääräislaadun ominaisuus. Kapitalistille, joka pitää tusinan miehiä työssään, on työpäivä tusinan miehen kokonaistyöpäivä. Jokaisen yksityisen työpäivä on osa kokonaistyöpäivästä aivan riippumatta siitä, työskentelevätkö nuo kaksitoista toinen toistaan auttaen vai ovatko heidän työnsä keskinäisessä yhteydessä ainoastaan siten, että he tekevät työtä samalle kapitalistille. Jos sitä vastoin nuo kaksitoista työläistä ovat parittain pikkumestarien työssä, jää sattuman varaan, tuottaako kukin yksityinen mestari saman arvomäärän ja siis todellistuttaa lisäarvon yleisen suhdeluvun. Yksilöllisiä poikkeuksia voisi tapahtua. Jos joku työmies käyttäisi huomattavasti enemmän aikaa jonkun tavarant tuottamiseen kuin yhteiskunnallisesti tarvitaan, jos hänen yksilöllisesti välttämätön työaikansa huomattavasti poikkeaisi yhteiskunnallisesti välttämättömästä eli keskimääräistyöajasta, niin ei hänen työnsä kävisi keskimääräistyöstä eikä hänen työvoimansa keskimääräistyövoimasta. Se ei tulisi myydyksi tahi tulisi se sitä vain alle työvoiman keskimääräisarvon. Edellytetään siis määrätty vähin määrä työtaitoa, ja myöhemmin tulemme näkemään, että pääomallinen tuotanto löytää keinoja mitataksaan tämän vähimmän määrän. Siitä huolimatta poikkeaa vähin määrä keskimäärästä, joskin siitä toiselta puolen on maksettava työvoiman keskiarvo. Kuudesta pikkumestari voittaisi siis toinen enemmän, toinen vähemmän kuin lisäarvon yleisen suhdeluvun. Yhteiskuntaan nähden epätasaisuudet tasoittuisivat, mutta ei yksityiseen mestariin nähden. Arvonlisäämisen laki todellistuu siis yleensä yksityiseen tuottajaan nähden täydellisesti vasta kun hän tuottaa kapitalistina, käyttää yht'aikaa paljon työmiehiä, siis jo alusta alkaen panee toimintaan yhteiskunnallisen keskimääräistyön.⁹⁾

Myöskin työtavan pysyessä entisellään, aiheuttaa suuremman työläismäärän yhdenaikainen käyttäminen mullistuksen työprosessin aineellisissa ehdoissa. Rakennuksia, joissa useat työskentelevät, raaka-aineväestöpaikkoja y. m. s., astioita, työkaluja, koneita y. m. s., joita useat käyttävät yht'aikaa tahi vuorotellen, lyhyesti: osaa tuotantovälineistä kulutetaan nyt yhteisesti työprosessissa. Toiselta puolen ei tavaroiden eikä siis myöskään tuotantovälineiden vaihtoarvo ensinkään nouse, vaikka niiden

⁹⁾ Herra professori Roscher on ollut keksivinään, että ompelijatar, jota rouva professoritar pitää työssä kaksi päivää, tekee enemmän työtä kuin kaksi ompelijatarta, jotka rouva professorittarella on samana päivänä työssään. Herra professori älköön tehkö havaintojaan kapitalistisesta tuotantoprosessista lastenkamariissa älköönkä oloissa, joissa päänäkö, kapitalisti, puuttuu.

käyttöarvoa voimaperäisemmin käytetäänkin. Toiselta puolen kasvaa yhteisesti käytettyjen tuotantovälineiden suuruus. Huoneen, jossa 20 kutojaa 20 kangaspuulla kutoo, täytyy olla tilavampi kuin huoneen, missä työskentelee itsenäinen kutoja kahden kisällinsä kanssa. Mutta työpajan rakentaminen 20 henkilölle maksaa vähemmän työtä kuin 10 työpajan rakentaminen kullekin kahdelle henkilölle, ja yleensäkin ei suuriin joukkoihin keskittyneiden ja yhteisten tuotantovälineiden arvo kasva samassa suhteessa kuin niiden koko ja niiden tuottama hyöty. Yhteisesti käytetyt tuotantovälineet luovuttavat pienemmän arvonosan yksityiseen tuotteeseen, osaksi sentähden, että se kokonaisarvo, jonka ne luovuttavat, jakaantuu yht'aikaa suuremman tuotemäärän osaksi, osaksi sentähden, että ne verrattuna erillensä oleviin tuotantovälineisiin, absoluuttisesti tosin suuremmalla, mutta niiden vaikutusalaan katsoen suhteellisesti pienemmällä arvolla ovat tuotantoprosessissa osallisina. Täten alenee pysyvän pääoman edustama arvonosa, ja siis suhteellisesti sen suuruuteen myöskin tavaran kokonaisarvo. Vaikutus on sama kuin jos tavaran tuotantovälineet tuotettaisiin pienemmällä kustannuksilla. Tämä säästö tuotantovälineiden käytössä johtuu vain niiden yhteisestä kuluttamisesta useiden työprosessissa. Ja ne saavat tämän luonteensa yhteiskunnallisen työn ehtoina eli työn yhteiskunnallisina ehtoina, erotukseksi yksityisten itsenäisten työläisten tahi pikkumestarien hajallaan olevista ja verrattain kallishintaisista tuotantovälineistä siinäkin tapauksessa, että nuo „useat“ työskentelevät vain paikallisesti yhdessä, mutta eivät toinen toistensa kanssa. Osa työvälineistä saa tämän yhteiskunnallisen luonteen jo ennen kuin itse työprosessi sen saa.

Tuotantovälineiden säästämistä on katsottava yleensä kahdelta näkökannalta. Ensiksikin, mikäli se halventaa tavaroita ja siten alentaa työvoiman arvoa. Toiseksi, mikäli se muuttaa lisäarvon suhdetta sijoitettuun kokonaispääomaan, s. o. sen pysyvien ja vaihtelevien osien arvosummaan. Viimeistä kohtaa käsitellemme vasta tämän teoksen kolmannen kirjan ensimmäisessä osastossa, johon yhtenäisyyden vuoksi siirrämme paljon sellaistaakin, joka kuuluisi jo tähän. Erittelymme kulku vaatii tämän jaoittelun, joka samalla on kapitalistisen tuotannon hengen mukainen. Kun nimittäin tässä työehdot ovat itsenäisesti työmiestä vastassa, näyttää myöskin niiden säästäminen erikoiselta toimitukselta, joka ei liikuta häntä ja siis on erillään niistä menettelytavoista, jotka lisäävät hänen mieskohtaista tuottavaisuuttaan.

Työtä siinä muodossa, jossa useat työskentelevät samassa tuotantoprosessissa, tahi erillisissä, mutta toistensa kanssa yhteydessä olevissa tuotantoprosesseissa, suunnitelman mukaisesti toi-

nen toisensa rinnalla ja kanssa, sanotaan yhteistoiminnaksi (Koooperation).¹⁰⁾

Samoin kuin ratsuväenosaston hyökkäysvoima tahi jalkaväenrykmentin vastustusvoima olennaisesti eroaa kunkin ratsumiehen ja jalkamiehen yksityisen hyökkäys- ja vastustusvoiman summasta, eroaa myöskin yksityisten työläisten mekaaninen voimasumma siitä yhteiskunnallisesta voimanponnistuksesta, joka syntyy, kun monet kädet yht'aikaa vaikuttavat samassa jakamattomassa toimituksessa, esim. kun on nostettava kuorma, käännettävä kampia tahi poistettava tieltä vastus.¹¹⁾ Tässä eivät yksityiset voisi saada aikaan yhdistetyn työn vaikutusta, tahi voisivat he tehdä sen vain paljoa pitempien aikojen kuluessa tahi vain aivan pienessä mittakaavassa. Tässä ei ole kysymys ainoastaan yksilöllisen tuotantovoiman kohottamisesta yhteistoinnin avulla, vaan tuotantovoiman luomisesta, jonka jo sinänsä täytyy olla joukkovoimaa.^{12a)}

Lukuun ottamatta sitä uutta voima-astetta, joka johtuu useiden voimien sulautumisesta yhdeksi kokonaisvoimaksi, synnyttää useimmissa tuottavissa töissä jo pelkkä yhteiskunnallinen kosketus kilpailun halua ja elonhenkien (animal spirits) kiihotusta, jotka kohottavat yksityisten yksilöllistä suorituskykyä, niin että tusina ihmisiä yhdessä koossa yht'aikaisen 144 tunnin työpäivän kuluessa tuottaa paljoa suuremman yhteistuotteen kuin kaksitoista erillistä työmiestä, joista kukin työskentelee 12 tuntia, tahi kuin yksi työmies, joka työskentelee 12 päivää peräkkäin.¹²⁾

¹⁰⁾ „Concours de forces.“ (Destutt de Tracy m. t. s. 78.)

¹¹⁾ „On useita toimia, jotka ovat niin yksinkertaiset, etteivät ne salli jakamista, ja jotka sils voidaan suorittaa vain useiden käsien yhteistyöllä. Esim. suuren puun nostaminen kärrtiin . . . lyhyesti sanoen, jokainen työ, jota ei voida toimittaa ilman että suuri joukko käsiä auttaa toisiaan samassa jakamattomassa työssä ja samaan aikaan.“ (E. G. Wakefield: A View of the Art of Colonization. Lontoo, 1849, s. 168.)

^{11a)} „Vaikka yksi mies ei voi nostaa tonnin painoa ja 10 miehen täytyy ponnistella saadakseen sen tehdyksi, voi sata miestä tehdä sen käyttämällä vain yhden sormen voimaa.“ (John Bellers: Proposals for raising a college of industry. Lontoo, 1696, s. 21.)

¹²⁾ „Niinikään on“ (jos yksi vuokraaja käyttää saman työläismäärän 300 acrelle kuin 10 vuokraajaa kukin 30 acrelle) „yhdessä työskentelevien miesten lukumäärä etu, jota eivät helposti ymmärrä muut kuin käytännön miehet. Näyttää kyllä itsestään selvältä, että 1:4 = 3:12; mutta se ei pidä paikkaansa käytännössä. Sillä elonkorjuussa ja muissa sellaisissa toimissa, jotka vaativat nopeutta, saadaan parempi työ yhdistämällä paljon käsiä yhteen, ja tehdään se nopeammin. Niinpä esim. elonkorjuussa 2 ajajaa, 2 kuormanpanijaa, 2 ylöspanijaa, 2 haravoitsijaa ja loput seipäissä tahi ladossa suorittavat kaksi kertaa niin paljon työtä kuin sama joukko tekisi, jos se olisi jaettu eri ryhmiin eri taloihin.“ („An Enquiry into the Connection between the present price of provisions and the size of farms. By a Farmer.“ Lontoo, 1773, s. 78.)

Tämä johtuu siitä, että ihminen on luonnostaan, joskaan ei, niinkuin Aristoteles arvelee, valtiollinen,¹³⁾ niin kuitenkin yhteiskunnallinen eläin.

Joskin useat tekevät saman tahi jotakin samallaista yht'aikaa ja yhdessä, voi kuitenkin itsekunkin yksilöllinen työ osana kokonaistyöstä esittää itse työprosessin eri asteita, joiden kautta työn esine kulkee yhteistoiminnan avulla nopeammin kuin muuten. Jos esim. muurarit muodostavat jonon kuljettaakseen rakennuskiviä telineiden juurelta niiden huippuun, tekee jokainen heistä saman työliikkeen, mutta kuitenkin ovat heidän yksityiset liikkeensä kokonaistehtävän jatkuvasti yhtenäisiä osia, erikoisia asteita, joiden kautta jokaisen rakennuskiven työprosessissa täytyy kulkea, ja jonka kautta sen kuljettavat nopeammin kokonaistyömiehen esim. 24 kättä kuin kunkin yksityisen, telineitä ylös ja alas astelevan, työmiehen kaksi kättä.¹⁴⁾ Työn esine kulkee saman matkan lyhemmässä ajassa. Toiselta puolen yhdistetään työtä, kun esim. rakennusta aletaan rakentaa yht'aikaa eri puolilta, vaikkakin yhteistyössä olevat tekevät samaa tai samanlaista työtä. 144 tunnin yhdistetty työpäivä, joka tarttuu työn esineeseen monesta paikasta, sentähden että yhdistetyllä työmiehellä eli kokonaistyömiehellä on silmät ja kädet edessä ja takana ja hän on jossakin määrin kaikkialla läsnäoleva, edistää yhteistuetta nopeammin kuin enemmän tahi vähemmän erillisten työmiesten 12 kaksitoistatuntista työpäivää, joiden työmiesten täytyy tarttua työhönsä vain yhdeltä puolen. Samassa ajassa valmistuu tuotteesta useita osia.

Me panimme painoa sille, että ne useat, jotka täydentävät toisiaan, tekevät samaa tahi samanlaista työtä, koska tämä yhteisen työn yksinkertaisin muoto näyttelee suurta osaa myöskin yhteistoiminnan kehittyneimmällä asteella. Jos työprosessi on monimutkainen, sallii yhdessä työskentelevien pelkkä lukumäärä eri suoritusten jakamisen eri käsille, siis niiden yht'aikaa suo-

¹³⁾ Aristoteleen määritelmä on oikeastaan se, että ihminen on luonnostaan kaupunginkansalainen. Se on klassilliselle vanhalle ajalle yhtä kuvaava kuin Franklin'in määritelmä, että ihminen on luonnostaan työkaluntekijä, on yankeelaisuudelle.

¹⁴⁾ "Täytyy vielä huomauttaa, että tämä osittainen työnjako voi esiintyä sielläkin, missä kaikki työmiehet tekevät samaa työtä. Muurarit esim., jotka siirtävät tiilikiviä kädestä käteen korkeammille rakennustelineille, suorittavat kukin saman työn, ja kuitenkin on heidän kesken eräänlainen työnjako, joka on siinä, että jokainen heistä siirtää tiilikiven määrätyn matkan eteenpäin ja kaikki yhdessä saavat sen paljon pikemmin perille, kuin jos jokainen heistä erikseen kantaisi tiilikivensä korkeammille telineille." (F. S k a r b e k: *Théorie des richesses sociales*. 2 ème éd. Pariisi, 1840, nid. I, s. 97, 98.)

rittamisen ja siten kokonaistuotteen valmistamiseen tarvittavan työajan lyhentämisen.¹⁵⁾

Useissa tuotannonhaaroissa on ratkaisevia hetkiä, s. o. itse työprosessin luonteen määräämiä ajankohtia, joiden kuluessa täytyy saavuttaa määrättyt työntulokset. Jos on esim. kerittävä lauma lampaita tahi leikattava ja korjattava joku peltoala viljaa, niin riippuu tuotteen määrä ja laatu siitä, että tämä toimitus aletaan ja lopetetaan määrättyinä aikana. Ajan pituus, jonka työprosessi saa kestää, on tässä määrätty samoin kuin esim. sillinpyynnissä. Yksityinen henkilö voi saada yhdestä päivästä vain yhden työpäivän, esim. 12-tuntisen, mutta esim. 100:n henkilön yhteistoiminta laajentaa kaksitoistatuntisen päivän 1,200 tunnin työpäiväksi. Työajan lyhyiden korvaa sen työmäärän suuruus, joka ratkaisevana hetkenä viedään työmaalle.¹⁶⁾ Työn valmistuminen oikeaan aikaan riippuu tässä useiden yhdistettyjen työpäivien yhdenaikaisesta käyttämisestä, tuloksen suuruus työläisten luvusta, joka kuitenkin aina pysyy pienempänä kuin niiden työläisten luku, jotka yksitellen työskennellen samassa ajassa riittäisivät samalle toimialalle. Juuri tämän yhteistoiminnan puutteen takia Yhdysvaltojen länsiosassa joukko viljaa, ja niissä osissa Itä-Intiaa, joissa Englannin herruus on hävittänyt vanhan kyläkuntalaitoksen, suuri määrä puuvillaa vuosittain menee hukkaan.¹⁷⁾

Toiselta puolen sallii yhteistoiminta laajentaa työn aluepiiriä ja on se muutamissa työprosesseissa jo työn esineen paikallisen

¹⁵⁾ „Jos on kysymys monimutkaisen työn suorittamisesta, täytyy tehdä monta seikkaa yht'aikaa. Yksi tekee yhtä sillä aikaa kuin toinen tekee toista, ja kaikki auttavat tuloksen saavuttamista, jota joku henkilö yksin ei olisi voinut tuottaa. Yksi soutaa, kun toinen pitää perää, ja kolmas laskee siiman tai heittää ahinkaan kalaan, ja niin on kalastuksella menestys, joka ei olisi mahdollinen ilman tätä yhteistyötä.“ (De-stutt de Tracy m. t., s. 78.)

¹⁶⁾ „Sen (nim. maanviljelystyön) suorittamisella ratkaisevalla hetkellä on sitä suurempi merkitys.“ („An Inquiry into the Connection between the present price etc.“, s. 9.) „Maanviljelyksessä ei ole mitään tärkeämpää tekijää kuin ajan tekijä.“ (Liebig: Ueber Theorie und Praxis in der Landwirtschaft. 1856, s. 23.)

¹⁷⁾ „Toinen epäkohta, jota tuskin voisi odottaa löytävänsä maassa, joka vie ulkomaille enemmän työtä kuin mikään muu maailmassa, Kiinaa ja Englantia ehkä lukuun ottamatta, on mahdottomuus saada riittävää määrää „käsiä“ puuvillasatoa korjaamaan. Tästä on seurauksena se, että suuret määrät satoa jätetään korjaamatta, samalla kuin toinen osa kootaan vasta maasta, mihin se on varissut, ja saanut siitä huonon värin ja tullut osaksi mädäntyneeksi, niin että puuvillanviljelijän on, työvoiman puutteen tähden sopivalla ajalla, alistuttava menettämään suuri osa siitä sadosta, jota Englanti niin kiihkeästi odottaa.“ (Bengal Hurkaru. Bi-Monthly Overland Summary of News. 22nd July 1861.)

yhtenäisyyden vuoksi välttämätön, kuten maan kaivamisessa, pantoamisessa, kastelemisessa, kanavien, katujen, rautateiden rakentamisessa j. n. e. Toiselta puolen tekee se mahdolliseksi suhteellisesti tuotannon mittakaavaan supistaa tuotantoalueen paikkaa. Tämä työn aluepiirin rajoittaminen samalla kun sen vaikutusala laajennetaan, jonka kautta säästetään joukko turhia kustannuksia (*faux frais*), johtuu työmiesten yhteenkokoamisesta, eri työprosessien yhdistämisestä ja tuotantovälineiden keskittämisestä.¹⁸⁾

Verrattuna yhtä suureen summaan erillisiä yksilöllisiä työpäiviä, tuottaa yhdistetty työpäivä suuremmat määrät käyttöarvoa ja vähentää siis määrätyn tuloksen tuottamiseen tarpeellista työaikaa. Saako se määrättyssä tapauksessa tämän lisääntyneen tuotantovoiman sentähden, että se korottaa työn mekaanista suoritusvoimaa, tai laajentaako se sen toimintapiiriä, tai supistaa työmaan aluetta suhteellisesti verrattuna tuotannon mittakaavaan, tai ratkaisevalla hetkellä panee liikkeelle paljon työtä vähässä ajassa tai kiihoittaa yksityisten kilpailuintoa ja jännittää heidän elonhenkiään, tai painaa useiden samanlaisiin suorituksiin yhtenäisen jatkuvaisuuden ja monipuolisuuden leiman, tai suorittaa yhtä aikaa eri toimituksia, tai säästää tuotantovälineitä niiden yhteisen käytön kautta, tai antaa yksilölliselle työlle yhteiskunnallisen keskimääräistyön luonteen, — kaikissa tapauksissa on yhdistetyn työpäivän erikoinen tuotantovoima työn yhteiskunnallista tuotantovoimaa eli yhteiskunnallisen työn tuotantovoimaa. Se johtuu itse yhteistoiminnasta. Suunnitelman mukaisessa yhteistyössä toisten kanssa kadottaa työmies yksilölliset rajoituksensa ja edustaa lajinsa ominaisuuksia.¹⁹⁾

¹⁸⁾ „Maanviljelyksen edistyessä kaikki, ja ehkäpä enemmänkin kuin kaikki pääoma ja työ, joka kerran käsitti 500 acraa, on nyt keskitetty 100 acra perinpohjaisempaan viljelykseen.“ Vaikkakin „alaa on rajoitettu verrattuna käytetyn pääoman ja työn määrään, on kuitenkin tuotantopiiri laajentunut verrattuna aikaisempaan tuotantopiiriin, jota yksi riippumaton tuottaja asui ja viljeli“. (R. Jones: *An Essay on the Distribution of Wealth. Part I. On Rent. Lontoo, 1831, s. 191, 199.*)

¹⁹⁾ „Yksityisen voima on hyvin pieni, mutta näiden pienten voimien yhdistäminen muodostaa yhteisvoiman, joka on suurempi kuin kaikkien osavojien summa. Siksi voi jo pelkkä voimien yhdistäminen vähentää ajanjakson ja laajentaa alueen, missä niiden työ vaikuttaa.“ (G. R. Carli, huomautus P. Verri'n teokseen „*Meditazioni sulla Economia Politica*“ [ensi kerran painettu v. 1773] Custodin julkaisussa italialaisista taloustieteen tutkijoista, *Parte Moderna*, nid. XV, s. 196.) — Lisäys ranskalaiseen painokseen: „Yhteinen työ johtaa tuloksiin, joita yksityisen työ ei koskaan voisi saavuttaa. Samassa suhteessa kuin ihmiskunnan lukumäärä lisääntyy, nousevat yhteisen teollisuustoiminnan tulokset paljon yli sen summan, joka saataisiin pelkällä yhteenlaskulla tämän lisäyksen perustalla . . . Mekaniikan alalla samoin kuin tieteellisissä töissä voi ihminen todellisuudessa suorittaa yhdessä päivässä enemmän kuin eristetty yksilö

Kun työläiset eivät yleensä voi välittömästi työskennellä yhteisesti olematta yhdessä, kun heidän kokoontumisensa määräytyyn paikkaan siis on heidän yhteistyönsä ehtona, eivät palkkatyöläiset voi tehdä yhteistyötä, ellei sama pääoma, sama kapitalisti käytä heitä yht'aikaa ja siis osta yht'aikaa heidän työvoimaansa. Näiden työvoimien kokonaisarvo eli työläisten palkkojen summa päivässä, viikossa j. n. e., täytyy siis olla yhtyneenä kapitalistin taskussa, ennen kuin itse työvoimat yhtyvät tuotantoprosessissa. 300 työmiehen palkan maksaminen yhdellä kertaa vain yhdeltäkin päivältä vaatii enemmän pääoman käyttöä kuin harvempien työläisten palkan maksaminen viikko viikolta kautta koko vuoden. Yhteistoiminnassa olevien työläisten lukumäärä eli yhteistoiminnan laajuusaste riippuu siis ensi kädessä sen pääoman suuruudesta, jonka yksityinen kapitalisti voi työvoiman ostamiseen käyttää, s. o. siitä kuinka suurta työläismäärää varten kapitalistilla on elintarpeita käytettävänä.

Ja sama kuin on laita vaihtelevan, on myöskin pysyvän pääoman. Menot raaka-aineisiin esim. ovat 30 kertaa suuremmat sillä yhdellä kapitalistilla, joka pitää työssä 300, kuin kullakin niistä 30 kapitalistista, jotka pitävät työssä kukin 10 työmiestä. Yhteisesti käytettyjen työvälineiden arvo ja ainemäärä eivät tosin kasva samassa määrässä kuin käytettyjen työmiesten luku, mutta ne kasvavat kuitenkin huomattavasti. Suurempien tuotantovälinemäärien keskittyminen yksityisten kapitalistien käsiin on siis palkkatyöläisten yhteistoiminnan aineellinen ehto, ja yhteistoiminnan laajuus eli tuotannon mittakaava riippuvat tämän keskittymisen määrästä.

Alkuaan näytti vissi pienin määrä yksissä käsissä olevaa pääomaa välttämättömältä, jotta yht'aikaa riistettyjen työläisten luku ja siis tuotetun lisäarvon määrä riittäisivät vapauttamaan työn käyttäjän itsensä omakätisestä työstä, siis tekemään pikkumestarista kapitalistin ja siis synnyttämään muodollisesti kapitalistisen suhteen. Nyt se esiintyy aineellisena ehtona useiden hajallaan olevien ja toisistaan riippumattomien yksilöllisten työprosessien muuttumiselle yhdistetyksi yhteiskunnalliseksi työprosessiksi.

Samoin näytti alkuaan pääoman käskyvalta työn yli olevan vain muodollinen seuraus siitä, että työläinen tekee työtä kapi-

koko elämänsä aikana. Matemaattinen oppilause, että kokonainen on yhtä suuri kuin sen osien summa, ei enään pidä paikkaansa, kun se sovellutetaan käsittelemäämmä kysymykseen. Työhön, tähän ihmiskunnan olemisen suureen pylvääseen nähden, voidaan sanoa, että yhteisponnistusten tulos on paljon suurempi kaikkea, mitä eristettyjen yksilöiden ponnistukset milloinkaan voivat tuottaa." (Th. S a d l e r, The Law of Population. Lontoo, 1850.)

talistille ja kapitalistin johdolla, sen sijaan, että hän tekisi sitä itselleen. Useiden palkkatyöläisten yhteistoiminnan mukana kehittyä pääoman käskyvalta itse työprosessin suorittamisen välttämättömäksi edellytykseksi, todelliseksi tuotantoehdoksi. Kapitalistin päällikkyyks tuotantokentällä tulee nyt yhtä välttämättömäksi kuin kenraalin päällikkyyks taistelukentällä.

Kaikki välittömästi yhteiskunnallinen eli yhteinen työ suu-rehkossa mittakaavassa tarvitsee enemmän tahi vähemmän johtoa saattamaan keskinäiseen sopusointuun yksityisten henkilöiden toimet ja täyttämään ne yleiset tehtävät, jotka johtuvat tuottavan kokonaisuuteen liikkeestä erotukseksi sen itsenäisten elinten liikkeestä. Yksityinen viulunsoittaja johtaa itse itseään, orkesteri tarvitsee kapellimestarin. Tämä johtamis-, valvomis- ja välitystehtävä tulee pääoman suoritettavaksi heti kun sen alainen työ tulee yhteistyöksi. Pääoman erikoisena tehtävänä saa johtamistyö erityisiä luonteenpiirteitä.

Ensiksikin on pääomallisen tuotantoprosessin johtavana syynä ja määrääväenä tarkoituksena pääoman arvon mahdollisimman suuri itsepaisutus ²⁰⁾, s. o. mahdollisimman suuri lisäarvon tuotanto, siis mahdollisimman suuri työvoiman riistäminen kapitalistin taholta. Yht'aikaa työssä olevien työläisten luvun mukana kasvaa heidän vastarintansa ja sikäli myöskin välttämättä pääoman painostus tämän vastarinnan voittamiseksi. Kapitalistin johto ei ole ainoastaan yhteiskunnallisen työprosessin luonteesta aiheutuva ja siihen kuuluva erikoinen tehtävä, vaan se on samalla yhteiskunnallisen työprosessin riistämistehtävä ja on sen ehtona siis välttämätön vastakkaisuus riistäjän ja hänen riistämisesä esineen välillä. Samoin kasvaa tuotantovälineiden laajuuden mukana, jotka vieraana omaisuutena ovat palkkatyöläistä vastassa, välttämättömyys tarkastaa, että niiden käyttö tapahtuu asianmukaisella tavalla. ²¹⁾ Palkkatyöläisten yhteistoiminta on edelleen pel-

²⁰⁾ „Voitto . . . on liikkeen ainoa tarkoitus.“ (J. Vanderlint, m. t. s. 11.)

²¹⁾ Eräs Englannin poroporvarien lehdistä, „Spectator“ kesäk. 3 p:ltä 1866, kertoo, että kun oli pantu toimeen jonkunlainen toveriliike kapitalistin ja työläisten kesken „Manchesterin rautalankayhtiössä“, „ensimmäinen tulos oli nopea väheneminen aineiden tuhlaamisessa; sillä työmiehet eivät ymmärtäneet, miksi heidän piti tuhlaata omaa omaisuuttaan enemmän kuin toiset tehtailijat omaansa, ja tuhlaaminen on ehkä lähinnä huonoja saatavia suurimpana syynä teollisuuden tappioihin“. Sama lehti huomaa Rochdale'n osuustoiminnallisten yritysten päävirheeksi: „Ne todistivat, että työläisten osuuskunnat voivat menestyksellä johtaa kauppoja, tehtaita ja melkein kaikkia teollisuusyrityksiä, ja ne paransivat suuresti itse työläisten asemaa, mutta sitten ne eivät jättäneetkään mitään näkyvää paikkaa kapitalistia varten.“ Kuinka kauheata!

kästään sen pääoman vaikutusta, joka heitä yht'aikaa käyttää. Heidän tehtäviensä yhteys ja heidän yhtymisensä tuottavaksi kokonaisuudeksi ovat seikkoja, jotka ovat ulkopuolella heitä itseään, pääomassa, mikä heidät vie yhteen ja pitää koossa. Heidän töittensä yhteys esiintyy heille siis aatteellisesti kapitalistin suunnitelmana, käytännössä hänen määräysvaltanaan, vieraan tahdon mahtina, joka alistaa heidän toimintansa omien tarkoitustensa alaiseksi.

Jos siis kapitalistinen johto sisällykseltään on kaksinainen itse johdettavan tuotantoprosessin kaksinaisuuden takia, se kun toiselta puolen on yhteiskunnallinen prosessi tuotteen synnyttämiseksi, toiselta puolen pääoman arvonnalisuusprosessi, niin on se muodoltaan itsevaltainen. Sitä mukaa kun yhteistoiminta kehittyi suurisuuntaisemmaksi, kehittää tämä itsevaltaisuus ominaiset muotonsa. Samoin kuin kapitalisti ensiksi vapautuu omakäitsemästä työstä niin pian kuin hänen pääomansa on saavuttanut sen vähimmän määrän, jolla varsinainen kapitalistinen tuotanto vasta alkaa, samoin luovuttaa hän nyt itse puolestaan yksityisten työläisten ja työläisryhmien välittömän ja jatkuvan kassannon erityisille palkkatyöläisille. Samoin kuin sotajoukko tarvitsee sotilaallisia, tarvitsee saman pääoman käskyvallan alaisena yhdessä työskentelevä työläisjoukko teollisia yliupseereja (johtajia, managers) ja aliupseereja (työnkaitsijoita, foremen, overlookers, contremaitres), jotka työprosessin aikana komentavat pääoman nimessä. Ylivalvontatyö vakiintuu heidän yksinomaiseksi tehtäväkseen. Verratessaan vapaiden talonpoikien tahi itsenäisten käsityöläisten tuotantotapaa orjuuteen perustuvaan plantaashimaalouteen, laskee kansantaloustieteilijä tämän ylivalvontatyön tuotannon turhiin kustannuksiin.^{21a)} Käsitellessään kapitalistista tuotantotapaa asettaa hän sitä vastoin samaan asemaan johtamistyön, mikäli se on seurauksena yhteisen työprosessin luonteesta, saman tehtävän kanssa, mikäli sitä vaatii tämän prosessin kapitalistinen ja siis kapitalistin ja työmiehen etujen vastakkainen luonne.²²⁾ Kapitalisti ei ole kapitalisti sentähden että hän on teollisuuslai-

^{21a)} Sitten kun professori Cairnes on selittänyt „superintendence of labour“ (työn ylijohdon) Pohjois-Amerikan etelävaltioiden orjain tuotannon pääominaisuudeksi, jatkaa hän: „Talonpoikainen omistaja (pohjoisvaltioissa) saa omakseen maansa koko tuotannon, eikä hän siis tarvitse mitään muuta työn kiihoketta. Ylijohdo on täällä aivan tarpeeton“. (Cairnes, *The Slave Power*. Lontoo, 1862, s. 48, 49.)

²²⁾ Sir James Steuart, jolla yleensä on avoin silmä huomaamaan luonteenomaisia yhteiskunnallisia eroavaisuuksia eri tuotantotavoissa, huomauttaa: „Suuret manufaktuuri-liikeyritykset hävittävät yksityiset pikkuliikkeet sen vuoksi, että ne lähenevät orjatalouden yksinkertaisuutta.“ (*Principles of Political Economy*. Lontoo, 1767, nid. I, s. 167, 168.)

toksen johtaja, vaan hänestä tulee teollisuuden käskijä sentähden että hän on kapitalisti. Teollisuuden ylipäällikkyyks tulee pääoman ominaisuudeksi samoin kuin läänityslaitoksen ajalla ylipäällikkyyks sodassa ja ylin tuomiovalta olivat maanomistajan tehtävänä. ^{22a)}

Työmies on työvoimansa omistaja niin kauan kuin hän sen myyjänä hieroo kauppoja kapitalistin kanssa, ja hän voi myydä ainoastaan sen, minkä hän omistaa, yksilöllisen, erillisen työvoimansa. Tätä suhdetta ei ensinkään muuta se, että kapitalisti ostaa 100 työvoimaa yhden sijasta tahi tekee sopimuksia 100 toisistaan riippumattoman työläisen kanssa yhden asemasta. Hän voi käyttää noita 100 työläistä antamatta heidän tehdä yhdessä työtä. Kapitalisti maksaa siis 100:n itsenäisen työvoiman arvon, mutta hän ei maksa 100:n yhdistetystä työvoimasta. Riippumattomina henkilöinä ovat työläiset yksilöitä, jotka joutuvat suhteeseen samaan pääomaan, mutta eivät toinen toisiinsa. Heidän yhteistoimintansa alkaa vasta työprosessissa, mutta työprosessissa ovat he lakanneet kuulumasta itselleen. Siihen astuessaan ovat he liittyneet pääomaan. Yhteistoiminnassa olevina, työtä tekevän elimistön jäsenenä, ovat he itse vain pääoman erikoinen olintapa. Tuotantovoima, jonka työläinen yhteiskunnallisena työläisenä kehittää itsestään, on siis pääoman tuotantovoimaa. Työn yhteiskunnallinen tuotantovoima kehittyy ilmeisesti niin pian kuin työmiehet ovat joutuneet määrättyjen ehtojen alaisiksi, — ja näiden ehtojen alaisiksi asettaa heidät pääoma. Koska työn yhteiskunnallinen tuotantovoima ei maksa mitään pääomalle, ja koska toiselta puolen työmies ei sitä synnytä, ennen kuin itse hänen työnsä kuuluu pääomalle, esiintyy se tuotantovoimana, joka pääomalla on luonnostaan, sen sisäisenä tuotantovoimana.

Suunnattoman suurena ilmenee yksinkertaisen yhteistoiminnan vaikutus muinaisten aasialaisten, egyptiläisten, etruskien y.m. jättiläistöissä. „Muinaisina aikoina tapahtui, että näillä aasialaisilla valtioilla siviili- ja sotilasmenonsa suorittuuaan oli hallusaan elintarpeiden ylijäämä, jonka he voivat käyttää hyödyllisiin ja loistotöihin. Hallitsijan ja papiston käskyvalta yli melkein koko maataviljelemättömän väestön ja se seikka, että tuo ylijäämä oli yksinomaan heidän käytettävänä, antoi heille tilaisuuden niiden mahtavien muistomerkkien pystyttämiseen, joilla he täyttivät maan . . . Niiden suunnattomien patsaiden ja tavattomien möhkäleiden liikuttamiseen, joiden kuljettaminen herättää

^{22a)} August Comte ja hänen koulunsa olisivat siis samalla tavalla voineet todistaa läänitysherrojen ikuisen välttämättömyyden kuin he ovat todistaneet sen pääomaherroista.

hämmästyttä, käytettiin melkein yksinomaan ihmistyötä tuhlaavalla tavalla. Työläisten luku ja heidän ponnistustensa keskittäminen riitti. Näemme mahtavien koralliriuttojen paisuvan valtameren syvyyksistä saariksi ja muodostavan kiinteää maata, vaikka kukin yksityinen kerrostaja (depository) on mitätön, heikko ja halpa. Aasialaisen yksinvallan maataviljelemättömät työmiehet eivät voi ottaa työhön osaa muulla kuin yksilöllisillä ruumiinponnistuksillaan, mutta heidän lukumääränsä on heidän voimansa, ja näiden joukkojen johtovalta sai nuo jättäjäistyöt syntymään. Sellaiset yritykset teki mahdolliseksi niiden tulojen keskittyminen, joista työmiehet elävät, yhteen tahi muutamiin käsiin.²³⁾ Tämä aasialaisten ja egyptiläisten kuninkaiden tahi etruskilaisten pappishallitsijain y.m. valta on uudenaikaisessa yhteiskunnassa siirtynyt kapitalistille, esiintyköönpä hän sitten yksityisenä kapitalistina, tahi, kuten osakeyhtiöissä, yhdistettynä kapitalistina.

Yhteistoiminta sellaisessa työprosessissa, jollaisen näemme vallitsevan inhimillisen sivistyksen alkuaikoina, metsästäjäkansoissa^{23a)} tahi esim. intialaisen kyläkunnan maanviljelyksessä, perustuu yhdeltä puolen tuotantovälineiden yhteisomistukseen, toiselta puolen siihen, ettei yksilö vielä ole irtautunut heimon tahi kyläkunnan napanuorasta yhtä vähän kuin mehiläisyksilö mehiläispesästä. Kumpikin erottaa sen kapitalistisesta yhteistoiminnasta. Yhteistoiminnan ajoittainen käyttäminen suuressa mittakaavassa muinaisajan maailmassa, keskiajalla ja uudenaikaisissa siirtomaissa, perustuu välittömiin herruus- ja alistussuhteisiin, enimmäkseen orjuuteen. Sitä vastoin kapitalistinen muoto heti alusta edellyttää vapaata palkkatyöläistä, joka myy työvoimansa pääomalle. Historiallisesti tämä muoto kuitenkin kehittyi vasta kohtana talonpojan taloudelle ja riippumattomalle käsityölle, olipa tällä ammattikunnallinen muoto tahi ei.²⁴⁾ Näihin nähden ei kapitalistinen yhteistoiminta esiinny yhteistoiminnan erikoisena

²³⁾ R. Jones, Textbook of Lectures etc. Hertford, 1852, s. 77, 78. Muinaisassyrialaiset, egyptiläiset y. m. kokoelmat Lontoossa ja muissa Euroopan pääkaupungeissa antavat meille silminnähävän todistuksen noista yhteistoiminnallisista työprosesseista.

^{23a)} Linguet teoksessaan „Théorie des Lois civiles“ ei ehkä ole väärässä selittäessään metsästyksen yhteistoiminnan ensimmäiseksi muodoksi ja ihmismetsästyksen (sodan) yhdeksi metsästyksen ensimmäisistä muodoista.

²⁴⁾ Pieni talonpoikaistalous ja riippumaton käsityöliike, jotka molemmat ovat osittain feodaalisen tuotantotavan pohjana, osittain esiintyvät sen päätyttyä kapitalistisen liikemuodon ohella, ovat samalla klassillisen yhteiskuntalaitoksen perustana sen parhaimpina aikoina, sitten kun alkuaan itämainen yhteisomaisuus oli lakannut, ja ennen kuin orjuus todella oli vallannut tuotannon haltuunsa.

historiallisena muotona, vaan itse yhteistoiminta esiintyy kapitalistiselle tuotantoprosessille ominaisena ja sen erityisesti muista erottavana historiallisena muotona.

Samoin kuin yhteistoiminnan kehittämä työn yhteiskunnallinen tuotantovoima esiintyy pääoman tuotantovoimana, esiintyy itse yhteistoiminta kapitalistisen tuotantoprosessin erikoisena muotona vastakohtaksi erillisten riippumattomien työläisten tahi myöskin pikkumestarien tuotantoprosessille. Se on ensimmäinen muutos, minkä todellisessa työprosessissa sen alistuminen pääoman johtoon aiheuttaa. Tämä muutos tapahtuu luonnonmukaisesti. Sen edellytys, suuremman palkkatyöläisjoukon työssäpito samana aikana samassa työprosessissa, on kapitalistisen tuotannon lähtökohtana. Tämä sattuu yhteen itse pääoman olemassaolon kanssa. Jos siis kapitalistinen tuotantotapa toiselta puolen esiintyy historiallisena välttämättömyytenä, jotta työprosessi muuttuisi yhteiskunnalliseksi prosessiksi, niin esiintyy toiselta puolen tämä työprosessin yhteiskunnallinen muoto pääoman käyttämänä menettelytapana riistää mainittua työprosessia suuremmalla voitolla lisäämällä sen tuotantovoimaa.

Tähän asti käsitellyssä yksinkertaisessa muodossaan sattuu yhteistoiminta yhteen suuressa mittakaavassa harjoitetun tuotannon kanssa, mutta se ei esiinny minään pysyvänä, kapitalistisen tuotantotavan erikoisen kehitysjakson luonteenomaisena muotona. Enimmin näyttää se lähentelevän sitä manufaktuurien vielä käsi-työmäisellä alkuaikalla²⁵⁾ ja siinä lajissa suurmaanviljelystä, joka vastaa manufaktuuriaikakautta ja eroaa talonpoikaisesta viljelyksestä oikeastaan vain yht'aikaa käytettyjen työläisten lukumäärässä ja keskitettyjen tuotantovälineiden paljoudessa. Yksinkertainen yhteistoiminta on yhä vieläkin vallitsevana muotona sellaisissa tuotannonhaaroissa, joissa pääoma toimii suuressa mittakaavassa, mutta työnjaolla ja koneilla ei vielä ole huomattavaa merkitystä.

Yhteistoiminta on kapitalistisen tuotantotavan perusmuoto, joskin tämän yhteistoiminnan yksinkertainen muoto itse esiintyy erikoisena kapitalistisen tuotannon muotona sen kehittyneempien muotojen rinnalla.

²⁵⁾ „Eikö monien yhdistetty taito, uutteruus ja kilpailu samassa työssä ole oman edistämään sitä? Ja olisikohan muulla tavoin Englannille ollut mahdollista saattaa villateollisuutensa niin täydelliseksi?“ (Berkeley, *The Querist*, Lontoo, 1750, s. 56, § 521.)

Kahdestoista luku.

Työnjako ja manufaktuuri.

1. Manufaktuurin kahdenlainen alkuperä.

Työnjakoon perustuva yhteistoiminta saa klassillisen muotonsa manufaktuurissa. Kapitalistisen tuotantoprosessin luonteenomaisena muotona tavataan tämä yhteistoiminta varsinaisena manufaktuuriaikakautena, joka kestää noin 16 vuosisadan puolivälistä 18 viimeiselle kolmannekselle.

Manufaktuuri aiheutuu kahta tietä.

Joko kootaan erilaisia, itsenäisiä käsitöitä harjoittavat työmiehet, joiden käsien kautta tuotteen täytyy kulkea, kunnes se on täysin valmis, yhteen työhuoneeseen saman kapitalistin käsittäviksi. Esim. vaunut olivat suuren toisistaan riippumattoman käsityöläisjoukon yhteistuote, niinkuin vaununtekijän, satulasepän, räätälin, lukkosepän, hihnantekijän, sorvarin, nuorannupojan, lasimestarin, maalarin, lakeeraajan, kultaajan y. m. s. Vaunumanufaktuuri yhdistää kaikki nämä eri käsityöläiset yhteen työhuoneeseen, missä he yht'aikaa yhdessä työskentelevät. Tosin ei voi kullata vaunuja, ennen kuin ne on tehty. Mutta jos useita vaunuja tehdään yht'aikaa, voidaan toisia aina kullata sillä aikaa kuin toiset vasta ovat tuotantoprosessin aikaisemmalla asteella. Sikäli olemme vielä yksinkertaisen yhteistoininnan pohjalla, jonka aineksina ovat ihmiset ja oliot. Mutta sangen pian tapahtuu olennainen muutos. Räätäli, lukkoseppä, hihnantekijä y. m. s., jotka toimivat vain vaunujen valmistamisessa, menettävät vähitellen sekä tottumuksensa että kykynsä tehdä entistä käsityötään kaikessa sen laajuudessa. Toiselta puolen saa heidän yksipuoliseksi tullut toimintansa nyt suppeammalle vaikutusalalle tarkoituksenmukaisimman muodon. Alkuaan esiintyi vaunumanufaktuuri itsenäisten käsitöiden yhdistelynä. Se muuttuu vähitellen vaunujentuotannon jakamiseksi sen erikoisiin toimituksiin, joista jokainen erikseen kiteytyy vain yhden työläisen yksinomaiseksi tehtäväksi, mutta jotka kokonaisuudessaan saadaan suoritetuksi ainoastaan näiden osatyöntekijäin yhteisen toiminnan kautta. Samoin syntyi verkamanufaktuuri ja koko joukko muita manufaktuureja eri käsitöiden yhdistämisestä saman pääoman käskyvaltaan.²⁰⁾

²⁰⁾ Antaaksemme uudemmanaikaisen esimerkin tällaisesta manufaktuurin syntymisestä esitämme seuraavan otteen. Lyon'in ja Nîmes'in silkinkehruu ja kutominen „on aivan patriarkallista. Siinä käytetään paljon

Mutta manufaktuuri syntyy myöskin päinvastaista tietä. Sama pääoma pitää yht'aikaa samassa työpajassa työssä useita käsityöläisiä, jotka tekevät samaa tahi jotakin samanlaista työtä, esim. paperia tahi kirjakkeita tahi neuloja. Tämä on yhteistointintaa yksinkertaisimmassa muodossa. Jokainen näistä käsityöläisistä (ehkä yhden tahi kahden kisällin kanssa) tekee koko tavaran ja suorittaa siis peräkkäin sen valmistamiseen vaaditut eri toimitukset. Hän työskentelee edelleenkin vanhalla käsityömaisellä tavalla. Kuitenkin saattavat pian ulkonaiset olosuhteet toisella tavalla käyttämään työmiesten keskittämistä samaan työhuoneeseen ja heidän töittensä yhdenaikaisuutta. On esim. määrättyssä ajassa toimitettava suurempi määrä valmista tavaraa. Sentähden jaetaan työ eri henkilöille. Sen sijaan että annettaisiin saman käsityöläisen suorittaa eri toimitukset ajanmukaisessa järjestyksessä, irroitetaan ne toisistaan, eristetään ja asetetaan toistensa viereen, annetaan yksitellen jokainen eri käsityöläisen suoritettavaksi, ja tekevät kaikki yhteistoinnassa olevat ne yhdessä ja yht'aikaa. Tämä tilapäinen jakaminen uudistuu, osoitautuu edulliseksi ja puutuu vähitellen järjestelmälliseksi työnjaoksi. Itsenäisen, monellaisia tehtäviä suorittavan käsityöläisen yksilöllisestä tuotteesta muuttuu tavara käsityöläisten ryhmän yhteiskunnalliseksi tuotteeksi ja suorittaa näistä käsityöläisistä kukin vastaisuudessa vain yhden määrätyn osatehtävän. Samat tehtävät, jotka sulautuivat yhteen Saksan ammattikunnallisen paperintekijän perättäisinä toimituksina, itsenäistyivät hollantilaisessa paperimanufaktuurissa useiden yhdessä toimivain työmiesten rinnakkaisiksi osatoimituksiksi. Nürnbergin ammattikunnallinen neulamestari on Englannin neulamanufaktuurin alkua-aines. Mutta kun tuo yksi neulantekijä suoritti perättäin ehkäpä 20 toimitusta, suoritti pian jälkimäisessä 20 neulantekijää vierekkäin kukin vain yhden noista 20 toimituksesta, jotka koke-

naisia ja lapsia, mutta uuvuttamatta ja turmelematta heitä. Heidän sallitaan jäädä kauniisiin laaksoihinsa Drôme'n, Var'in, Isère'n ja Vaucluse'n varsilla silkkimatoja kasvattamaan ja silkkikoteloita purkamaan; koskaan ei se muodostu todelliseksi tehdastuotannoksi. Lähemmin katsottuna . . . on työnjaon periaatteella täällä erikoinen luonne. On kyllä paljon viipäijöitä, kertaajia, värjäreitä, „loimenselvittäjiä“ (des encolleurs) ja kutojia; mutta he eivät ole yhdistetyt samaan työpajaan, eivätkä ole riippuvaisia samasta mestarista. He ovat kaikki itsenäisiä“. (A. Blanqui, Cours d'Economie Industrielle. Recueilli par A. Blaise. Pariisi, 1838—39, s. 79.) Sen jälkeen kuin Blanqui kirjoitti tämän, ovat nämä erilliset itsenäiset työläiset yhdistetyt osaksi tehtaisiin. [4:een painokseen: „Ja sen jälkeen kuin Marx kirjoitti ylläolevan, on näissä tehtaisissa otettu käytäntöön konekangaspuut ja ne karkoittavat nopeasti käsikangastuolin. Krefeld'in silkkiteollisuus osaa myöskin siitä laulun laulaa.“ — F. Engels.

musten nojalla vieläkin enemmän jaettiin, eristettiin ja itsenäistettiin yksityisten työläisten ainoiksi tehtäviksi.

Manufaktuurin alku, sen kehittyminen käsityöstä, on siis kahdenlainen. Toiselta puolen johtaa se alkunsa erilaisten, itsenäisten käsitöiden yhdistämisestä, jotka epäitsenäistytetään ja yksipuolistutetaan siihen saakka, että ne ovat enää vain toisiaan täydentäviä osatoimituksia saman tavarantuo- tuotantoprosessin. Toiselta puolen saa se alkunsa samanlaisen käsityöläisten yhteistoiminnasta, hajoittaa saman yksilöllisen käsityön sen erikoisiin työtoimituksiin ja eristää ja itsenäistyttää nämä siihen saakka, kunnes jokainen niistä tulee erikoisen työläisen yksinomaiseksi tehtäväksi. Yhdeltä puolen tuo siis manufaktuuri työnjaon tuotantoprosessiin tahi kehittää sitä edelleen, toiselta puolen yhdistää se ennen erillään olleita käsitöitä. Mutta mikä sen erikoinen lähtökohta milloinkin lieneekin, sen loppumuoto on sama — tuotantokoneisto, jonka elimiä ovat ihmiset.

Ymmärtääkseen oikein työnjakoa manufaktuurissa, täytyy pitää kiinni seuraavista kohdista: ensiksikin sattuu tuotantoprosessin jako sen eri asteisiin tässä kokonaan yhteen käsityömäisen toiminnan hajoittamisen kanssa sen eri osatoimituksiin. Olkoonpa työn suoritus yhdistetty tahi yksinkertainen, — se pysyy käsityömäisenä ja siis riippuvana yksityisen työmiehen voimasta, taitavuudesta, nopeudesta ja varmuudesta työkalujen käytössä. Käsityö pysyy perustana. Tämä ahdas teknillinen pohja tekee mahdolliseksi tuotantoprosessin todella tieteellisen jakamisen, kun jokaisen osaprosessin, jonka kautta tuotteen on käytävä, täytyy olla suoritettavissa käsityömäisenä osatyönä. Juuri sentähden että siten käsityömäinen taito pysyy tuotantoprosessin pohjana, saa jokainen työmies suorittaakseen vain yhden osatehtävän ja hänen työvoimansa muuttuu tämän osatehtävän elinkautiseksi elimeksi. Vihdoin on tämä työnjako erikoinen yhteistoiminnan laji, ja monet sen edut johtuvat yhteistoiminnan yleisestä olemuksesta eivätkä tästä sen erikoisesta muodosta.

2. Osatyöläinen ja hänen työkalunsa.

Käydäksemme nyt lähemmin yksityiskohtiin, on ensiksikin selvää, että työläinen, joka koko elinaikansa suorittaa samaa yksinkertaista tehtävää, muuttuu koko ruumiiltaan tämän tehtävän itsetoimivaksi yksipuoliseksi elimeksi ja siis käyttää siihen vähemmän aikaa kuin käsityöläinen, joka vuorotellen suorittaa koko joukon tehtäviä. Mutta yhdistetty kokonaistyöläinen, joka on manufaktuurin elävänä koneistona, on kokoonpantu pelkästään sellaisista yksipuolisista osatyömiehistä. Itsenäiseen käsi-

työhön verraten suoritetaan siis enemmän työtä vähemmässä ajassa, eli työn tuotantovoimaa kohotetaan.²⁷⁾ Myöskin täydellistyy osatyön menettelytapa, sitten kun se on itsenäistynyt yhden henkilön yksinomaiseksi tehtäväksi. Saman rajoitetun toimituksen alituinen uudistaminen ja tarkkaavaisuuden keskittäminen vain siihen opettavat kokemuksen nojalla saavuttamaan tarkoitetun tuloksen vähimmällä voiman käytöllä. Ja kun aina eri työläispolvia elää yht'aikaa yhdessä ja toimii samoissa manufaktuureissa, vakiintuvat, kasaantuvat ja periytyvät piankin siten saavutetut teknilliset taidot.²⁸⁾

Todellisuudessa manufaktuuri kehittää osatyöläisen taituruutta, kun se työpajassa uudistaa ja kehittää järjestelmällisesti huippuunsa sen luontoperäisen ammattien jaon, joka sitä ennen yhteiskunnassa oli. Toiselta puolen vastaa sen aiheuttama osatyön muuttuminen yhden ihmisen elämäntehtäväksi aikaisempien yhteiskuntien pyrkimystä tehdä ammatit perinnöllisiksi, kivetystä ne kasteiksi tahi puuduttaa ne ammattikunniksi sen varalta, että määrätyt historialliset olosuhteet synnyttäisivät yksilöissä kastilaitosta avustavan vaihtelunhalun. Kastit ja ammattikunnat saavat alkunsa samasta luonnonlaista, joka määrää kasvien ja eläinten jakaantumisen lajeihin ja alalajeihin; ero on vain siinä että määrätyllä kehitysasteella kastien perinnöllisyys tahi ammattikuntien yksinomaisuus julistetaan yhteiskunnalliseksi laiksi.²⁹⁾ „Dakka'n musliineja ei ole koskaan voitettu hienoudessa, Koromandel'in karttuuneja ja muita kankaita värien loistossa ja kestävyydessä. Ja kuitenkin ne tuotetaan ilman pääomaa, koneita,

27) „Kuta enemmän joku hyvin vaihteleva manufaktuuri voidaan jaksaa ja antaa eri tekijöiden suoritettavaksi, sitä paremmin ja pikemmin sen täytyy tulla tehdyksi ja vähemmällä ajan ja työn hukalla.“ (The Advantages of the East-India Trade. Lontoo, 1720, s. 71.)

28) „Menestyvä työ on vain siirrettyä taitoa.“ (Th. Hodgskin, m. t. s. 48.)

29) „Myöskin elinkeinot ovat . . . Egyptissä kehittyneet riittävän täydelliseksi. Sillä tämä on ainoa maa, missä käsityöläiset eivät ensinkään saa puuttua toisen kansalaisluokan toimiin, vaan harjoittaa ainoastaan lain mukaan heimolleen perinnöllisesti kuuluvaa ammattia . . . Muissa kansoissa huomaa, että ammatinharjoittajat jakavat tarkkaavaisuutensa liian monen esineen osalle . . . Milloin yrittävät he maanviljelystä, milloin antautuvat he kauppatoimiin, milloin puuhaavat he kahden tahi kolmen elinkeinon kimpussa yht'aikaa. Vapaavaltioissa juoksevat he enimmäkseen kansankokouksissa . . . Egyptissä sitä vastoin antautuu jokainen käsityöläinen alttiiksi ankarille rangaistuksille, jos hän sekaantuu valtion-asioihin tahi harjoittaa useampaa ammattia yht'aikaa. Siten ei mikään voi häiritä heidän ammattiahkeruuttaan . . . Samalla he innokkaasti mietiskelevät yhä uusien etujen keksimistä, josta he esi-isiltään ovat saaneet useita ohjeita.“ (Diodorus Siculus, Historische Bibliothek, kirj. 1, l. 74.)

työnjakoa tahi mitään muita välineitä, jotka tarjoavat niin paljon etuja Europan teollisuudelle. Kutoja on yksityinen henkilö, joka valmistaa kudoksen ostajan tilauksesta ja mitä yksinkertaisimmilla kangaspuilla, jotka usein ovat tehdyt puisista, kömpelösti toisiinsa liitetyistä seipäistä. Hänellä ei edes ole mitään laitosta loimen kiertämistä varten, kangaspuiden täytyy siis olla levällään koko laajuudessaan ja ne tulevat niin muodottomiksi ja suuriksi, ettei niille riitä tilaa tuottajan majassa, vaan täytyy hänen tehdä työnsä ulkoilmassa, jossa sen jokainen sään muutos keskeyttää.“³⁰⁾

Vain polvesta polveen kerääntynyt ja pojan isältään perimä taito antaa hindulle samoin kuin hämähäkillekin tämän taidokkuuden. Ja kuitenkin suorittaa sellainen intialainen kutoja useimpiin manufaktuurityöläisiin verraten hyvin monimutkaisen työn.

Käsityöläisen, joka peräkkäin suorittaa eri osaprosesseja valmisteen tuottamisessa, täytyy muuttaa milloin paikkaa, milloin työkaluja. Siirtyminen toimituksesta toiseen keskeyttää hänen työnsä juoksun ja synnyttää ikäänkuin huokosia hänen työpäiväänsä. Nämä huokokset tiivistyvät, kun hän koko päivän tekee jatkuvasti samoja tehtäviä, eli ne katoavat samassa määrässä kuin vaihtelu hänen toimissaan vähenee. Lisääntyvä tuottavaisuus tässä johtuu joko työvoiman lisääntyvästä käytöstä määrättyä aikana, siis työvoiman lisääntyvästä voimaperäisyydestä, tahi työvoiman tuottamattoman kulutuksen vähentymisestä. Sillä se voimankäytön lisä, jonka jokainen siirtyminen lepotilasta liikkeeseen vaatii, tasautuu kerran saavutetun normaalinopeuden kauemmin jatkuessa. Toiselta puolen samanlaisen työn yhtämittaa jatkuminen hävittää elonhenkien jännityksen ja joustavuuden, jotka toiminnan vaihtelussa löytävät leponsa ja ilonsa.

Työn tuottavaisuus ei riipu ainoastaan työläisen taituruudesta, vaan myöskin hänen työkalujensa täydellisyydestä. Samanlaisia työkaluja, niinkuin leikkaus-, poraus-, työntö-, lyöntikaluja y. m. s. käytetään eri työprosesseissa, ja samassa työprosessissa käytetään samaa työkalua eri tehtävissä. Mutta niin pian kuin työprosessin eri toimet ovat toisistaan irtautuneet ja jokainen osatoimitus saa osatyöläisen käsissä mahdollisimman tarkoituksenmukaisen ja siis sille erikoisen muodon, tulevat muutokset aikaisemmin eri tarkoituksiin käytetyissä työkaluissa välttämättömiksi. Niiden muodon muutoksien suunnan määräävät muuttumatonta muotoa käytettäessä saavutettujen erikoisten vaikeuksien kokemukset. Työkalujen erilaistuminen, jonka kautta samanlaiset työkalut saavat

³⁰⁾ Historical and descriptive Account of British India etc. by Hugh Murray, James Wilson etc. Edinburgh, 1832, nid. II, s. 449. Intialaiset kangaspuut ovat korkeavartiset, s. o. loimi on pystysuorassa.

erityiset kiinteät muotonsa jokaista eri käyttötapaansa varten, ja niiden erikoistuminen, jonka kautta jokainen sellainen erityinen työkalu vaikuttaa koko voimallaan vain erikoisen osatyöläisen kädessä, antavat manufaktuurille sen luonteen. Yksinomaan Birminghamissa valmistetaan noin 500 eri vasaralajia, joista ei ainoastaan kutakin käytetä vain yhdessä erikoisessa tuotantoprosessissa, vaan usein eri lajeja käytetään ainoastaan erilaatuisiin tehtäviin samassa prosessissa. Manufaktuuriaikakausi yksinkertaistuttaa, parantaa ja moninaistuttaa työkalut sovelluttamalla ne osatyöläisten yksinomaisiin erikoistehtäviin.³¹⁾ Se synnyttää siten yhden aineellisista edellytyksistä koneille, jotka ovat yksinkertaisten työkalujen yhdistelmiä.

Osatyöläinen ja hänen työkalunsa ovat manufaktuurin yksinkertaiset alkeet. Siirtykäämme nyt sen kokonaismuotoon.

3. Manufaktuurin molemmat perusmuodot — erilaatuinen manufaktuuri ja elimellinen manufaktuuri.

Manufaktuurilla on kaksi perusmuotoa, jotka huolimatta satunnaisesta yhtymisestäään muodostavat kaksi olennaisesti eri lajia ja jotka myöskin manufaktuurin myöhemmin tapahtuvassa muuttumisessa koneiden avulla harjoitetuksi suurteollisuudeksi näyttelevät kokonaan erilaista osaa. Tämä kaksoisluonne johtuu itse valmisteen luonteesta. Se aikaansaadaan joko pelkästään mekaanisesti yhteenliittämällä itsenäisiä osatuotteita, tahi syntyy sen valmis muoto kokonaisen yhtenäisten prosessien ja käsittelyjen sarjan tuloksena.

Esim. veturissa on enemmän kuin 5,000 itsenäistä osaa. Sitä ei voi kuitenkaan pitää esimerkkinä edellisestä varsinaisen manufaktuurin lajista, koska se on suurteollisuuden tuote. Mutta kylläkin kelloa, jonka avulla myöskin William Petty kuvaa manufaktuuri-työnjakoa. Nürnbergin käsityöläisen yksilöllisestä työstä muuttui kello lukemattomien osatyöläisten yhteiskunnalliseksi tuotteeksi, sellaisten kuin kellolaitoksen tekijän, jousen

³¹⁾ Darwin huomauttaa käänteentekevässä teoksessaan „Lajien synty“ kasvien ja eläinten luonnollisista elimistä: „Niin kauan kuin saman elimen on suoritettava eri tehtäviä, voidaan kenties löytää syy sen muuttuvaisuuteen siinä, että luonnollinen valinta vähemmän huolellisesti säilyttää tahi hävittää kunkin pienen muodon poikkeamisen tavallisesta, kuin jos sama elin olisi määrätty vain johonkin erityiseen tarkoitukseen. Niin voivat veitset, jotka on tarkoitettu kaikellaisten kappaleiden leikkaamiseen, yleensä olla jokseenkin samanmuotoisia, kun taas vain yhtä tarkoitusta varten määrätyn työkalun täytyy saada muihin tarkoituksiin kelvataksaan myöskin toinen muoto.“

tekijän, viisaritaulun tekijän, liipotinjousen tekijän, kivenreikien- ja kivivivun tekijän, viisarien tekijän, kellonkuoren tekijän, ruuvien tekijän, kultaajan ja monien alaosastojen niinkuin esim. rattaiden tekijän (messinki- ja teräsraattaat jälleen erikseen), vetojousen tekijän, viisarilaitoksen tekijän, acheveur de pignon (joka kiinnittää rattaat, kiillottaa kivet j. n. e.), tapin tekijän, planteur de finissage (paneerii eri rattaaita ja jousia koneistoon), finisseur de barillet (leikkauttaa hampaat, tekee kolot sopivan suuruisiksi, karkaisee pohjan ja jarrurattaan), jarrun tekijän, sylinterijarrussa taasen sylinterin tekijän, nousurattaan tekijän, tasapainorattaan tekijän, rukkausalaitteen tekijän, planteur d'échappement (varsinainen jarrun tekijä); sitten repasseur de barillet (tekee jousikotelon ja pohjan ihan valmiiksi), teräksen kiilloittajan, rattaiden kiilloittajan, ruuvien kiilloittajan, numeroiden maalajaan, taulun tekijän (sulattaa emaljin kuparin pinnalle), fabricant de pendants (tekee vain kuoren jalustimet), finisseur de charnière (pistää messinkikärjen kuoren keskustaan j. n. e.), faiseur de secret (tekee ne jouset, jotka ponnahduttavat kannen auki) kaivertajan, ciseleur (siselöijä), polisseur de boîte (kuorenkiilloittaja) j. n. e., j. n. e., vihdoin repasseur, joka paneerii koko kellon kokoon ja luovuttaa sen käyvänsä. Ainoastaan muutamat osat kellosta käyvät useiden eri käsien kautta ja kaikki nämä membra disjecta (hajallaan olevat jäsenet) yhtyvät vasta siinä kädessä, joka ne lopulta yhdistää mekaaniseksi kokonaisuudeksi.

Tämä valmiin tuotteen ulkonainen suhde sen eri alkeisiin jättää tässä, samoin kuin muissakin samanlaatuisissa valmisteissa, osatyöläisten yhdistämisen samaan työhuoneeseen sattuman varaan. Itse osatöitä voidaan suorittaa toisistaan riippumattomina käsitöinä, niinkuin Waadt'in ja Neuchâtel'in kantooneissa, kun taas Genève'ssä esim. on suuria kellomanufaktuureja, s. o. osatyöläisten välitön yhteistoiminta tapahtuu saman pääoman käsien johdolla. Myöskin viimeainituksessa tapauksessa tehdään numerotaulut, jouset ja kuoret, harvoin itse manufaktuurissa. Yhdistetty manufaktuurimainen teollisuus on täällä vain poikkeusoloissa edullista, koska kilpailu niiden työläisten kesken, jotka tahtovat työskennellä kotonaan, on suurin, tuotannon hajaantuminen suureen joukkoon erilaatuisia prosesseja sallii hyvin vähän yhteisten työvälineiden käyttämistä ja kapitalisti, kun valmistus on eri osiin hajaantunutta, säästää kulut työrakennuksista y. m. s. ³²⁾

³²⁾ Genève tuotti vuonna 1854 80,000 kelloa, ei vielä viidettä osakaan Neuchâtel'in kantoonin kellotuonnosta. Chaux-de-Fonds, jota voi pitää yhtenä ainoana kellomanufaktuurina, tuottaa yksinään vuodessa kaksi kertaa niin paljon kuin Genève. Vuosina 1850—61 tuotti Genève 750,000 kelloa. Ks. „Report from Geneva on the Watch Trade“ julkaisussa „Re-

Kuitenkin on näidenkin osatyöntekijäin asema, jotka työskentelevät kotona, mutta kapitalistia (tehtailijaa, *établisser*) varten, aivan erilainen kuin itsenäisen käsityöläisen, joka työskentelee omia kauppatuttaviaan varten.⁸³⁾

Toisessa manufaktuurin lajissa, sen täydellisessä muodossa, tuotetaan valmisteita, jotka läpikäyvät yhtäjaksoisia kehitysas- teita, asteettaisen prosessien sarjan, niinkuin esim. rautalanka silmä- neulateollisuudessa kulkee 72:n, vieläpä 92:n erityisen osatyöläi- sen käsien kautta.

Mikäli sellainen manufaktuuri yhdistää alkuaan erillisiä käsi- töitä, vähentää se valmisteen eri tuotantoasteiden välistä eroa paikkaan nähden. Valmisteen siirtymiseen asteesta toiseen tar- peellinen aika lyhenee, samoin työ joka näitä siirtymisiä välit- tää.⁸⁴⁾ Verrattuna käsityöhön voitetaan siten tuotantovoimaa, ja voitto johtuu manufaktuurille yleisestä yhteistyön luonteesta. Toiselta puolen edellyttää manufaktuurille ominainen työnjaon periaate eri tuotantojaksojen eristämistä, jotka itsenäistyvät tois- tensa suhteen yhtä moneksi käsityömäiseksi osatyöksi. Yhteyden synnyttämisen ja säilyttämisen eristettyjen tehtävien välillä vaatii valmisteen alituista siirtämistä kädestä käteen ja prosessista toiseen. Suurteollisuuden kannalta katsoen näyttää tämä kuvaa- valta, kalliilta ja itse manufaktuurin periaatteeseen sisäisesti kuu- luvalta rajoitukselta.⁸⁵⁾

Jos tarkastelee määrättyä joukkoa raaka-ainetta, esim. lump- puja paperiteollisuudessa tahi rautalankaa naulateollisuudessa,

ports by H. M. s. Secretaries of Embassy and Legation on the Manu- factures, Commerce etc. No. 6. 1863". Jos jo niiden prosessien epäyhte- näisyys, joihin ainoastaan kokoonpantujen valmisteiden tuotanto jakau- tuu, vaikuttaa suurella määrällä sellaisten manufaktuurien muuttumista suurteolliseksi konetuotannoksi, on kelloihin nähden olemassa vielä kaksi lisäestettä, niiden osien pienuus ja hienous sekä niiden ylellisyysluonne ja siitä johtuva vaihtelevaisuus, niin että esim. Lontoon parhaissa kello- liikkeissä koko vuoden ajalla tehdään tuskin tusinaa kelloja, jotka olisi- vat toistensa näköisiä. Vacheron & Constantin'in kellotehdas, joka hy- vällä menestyksellä käyttää koneita, tuottaakin korkeintaan 3—4 eri muun- nosta, mitä tulee niiden kokoon ja muotoon.

⁸³⁾ Kelloteollisuudessa, jota pidetään klassillisena esimerkkinä erila- tuisesta (heterogeenisestä) manufaktuurista, voidaan sangen tarkoin tutkia yllämainittua käsityömäisen toiminnan hajoamisesta johtuvaa työ- kalujen erilaistumista ja erikoistumista.

⁸⁴⁾ „Kun väestö on niin yhteenkasaantunut, täytyy siirtymistyön olla pienempi.“ („The Advantages of the East-India Trade“, s. 106.)

⁸⁵⁾ „Se tuotteen manufaktuurissa läpikäymien eri tuotantoasteiden erottaminen, joka johtuu käsityön käyttämisestä, korottaa tavattomasti tuotantokustannuksia. Tappio johtuu pääasiallisesti yksityisten tuotanto- prosessien paikallisesta välimatkasta.“ (The Industry of Nations. Lontoo, 1855, osa II, s. 200.)

niin kulkee se eri osatyöläisten käsissä perättäisten tuotantoasteiden sarjan läpi lopulliseen muotoonsa saakka. Mutta jos pitää työpajaa kokonaiskoneistona, on raaka-aine yht'aikaa kaikissa tuotantoasteissaan. Osatyöläisistä yhdistetty kokonaistyöläinen vetää osalla monin työkaluin varustettuja käsiään lankaa, samalla kun hän oikaisee sitä toisilla käsillään ja työkaluillaan, leikkaa toisilla, teroittaa j. n. e. Ajallisesti peräkkäisistä ovat eri asteoprosessit muuttuneet paikallisesti vierekkäisiksi. Siitä johtuu, että samassa ajassa tuotetaan enemmän valmista tavaraa.³⁶⁾ Tuo yhdenaikaisuus johtuu tosin kokonaisprosessin yleisestä yhteistoinnallisesta muodosta, mutta manufaktuuri ei vain tapaa yhteistoiminnan ehtoja jo sellaisinaan olemassa, vaan osittain vasta ne luo pirstomalla käsityömaisen toiminnan. Toiselta puolen saavuttaa se tämän työprosessin yhteiskunnallisen järjestelmän vain siten, että se kahlehtii saman työläisen samaan yksityiskohtaan.

Kun joka osatyöläisen osatuote samalla kertaa on vain saman valmisteen erikoinen kehitysaste, tuottaa toinen työläinen toiselle tahi toinen työläisryhmä toiselle sen raaka-aineen. Toisen työn tulos on toisen työn lähtökohtana. Yksi työmies pitää siis välttämättä työssä toisen. Tarkoitettun tuloksen saavuttamiseksi välttämätön työaika kussakin osaprosessissa määrätään kokemuksen perusteella ja manufaktuurin kokonaiskoneisto perustuu siihen edellytykseen, että määrättyssä työajassa saadaan määrätty tulos. Vain tällä edellytyksellä voivat toisiaan täydentävät eri työprosessit keskeytymättä, yht'aikaa ja toinen toisensa rinnalla jatkua. On selvää, että tämä töiden ja siis työläisten välitön riippuvaisuus toisistaan pakottaa kunkin yksityisen käyttämään vain välttämättömän ajan tehtävänsä suorittamiseen, ja että näin kehittyy työssä aivan toisellainen jatkuvaisuus, yhdenmukaisuus, säännöllisyys, järjestys³⁷⁾ ja nimenomaan myös voima-peräisyys kuin riippumattomassa käsityössä tai vieläpä yksinkertaisessa yhteistyössäkin. Se että tavaraan käytetään ainoastaan sen valmistamiseen yhteiskunnallisesti välttämätön työaika, esiintyy tavarantuotannossa yleensä kilpailusta johtuvana ulkonaisena pakkona, koska ylimalkaisesti puhuen jokainen yksityinen tuot-

³⁶⁾ „Se (työnjako) tuottaa myöskin ajan säästön jakaessaan työn sen eri osiin, jotka kaikki voidaan suorittaa samalla hetkellä... Siirtäessään yhdellä kertaa suoritettaviksi kaikki eri prosessit, jotka yksityisen henkilön olisi pitänyt peräkkäin suorittaa, tekee se esim. mahdolliseksi tuottaa joukon nuppineuloja samassa ajassa kuin yhtä neulaa olisi joko leikattu tahi teroitettu.“ (D u g a l d S t e w a r t, m. t. s. 319.)

³⁷⁾ „Kuta useammanlaatuisia tekijöitä kussakin manufaktuurissa käytetään... sitä parempi järjestys ja säännöllisyys vallitsee kussakin työssä; tämän täytyy välttämättä tulla tehdyksi lyhemmässä ajassa, työn täytyy vähetä.“ („The Advantages etc.“, s. 68.)

taja on pakotettu myymään tavaransa sen markkinahintaan. Sitä vastoin tulee määrätyn tuotepaljouden valmistaminen määrättyssä työajassa manufaktuurissa itse tuotantoprosessin teknilliseksi laiksi.⁸⁶⁾

Eri toimitukset vaativat kuitenkin eri pitkiä aikoja ja synnyttävät siis yhtä pitkinä aikoina eri suuria määriä osatuotteita. Jos siis saman työläisen on päivästä päivään suoritettava vain sama toimitus, on eri toimituksia varten käytettävä työmiehiä eri määrin, esim. 4 valajaa ja 2 katkaisijaa yhtä hankaajaa kohden kirjakemanfaktuurissa, missä valaja valaa 2,000 kirjaketta tunnissa, katkaisija katkaisee 4,000 ja hankaaja kiilloittaa 8,000. Tässä palaa yhteistoiminnan periaate yksinkertaisimmassa muodossaan, useiden samanlaista työtä suorittavien yhdenaikaisena toimintana, mutta nyt elimellisen suhteen ilmaisuna. Manufaktuurimainen työnjako ei siis ainoastaan yksinkertaistuta ja monistuta yhteiskunnallisen kokonaistyöläisen laadultaan erilaisia elimiä, vaan synnyttää myöskin matemaattisen kiinteät suhteet näiden elinten määrälliselle laajuudelle, s. o. suhteelliselle työläismäärälle eli työläisryhmien suhteelliselle suuruudelle kussakin erikoistehtävässä. Se kehittää laadullisen osittelun mukana yhteiskunnallisen työprosessin määrällistä järjestystä ja suhteellisuutta.

Jos osatyömiesten eri ryhmien välinen suhdeluku kokemuksen nojalla on määrätty vissin mittakaavan mukaan tapahtuvaa tuotantoa varten, niin voi tätä mittakaavaa laajentaa vain siten, että käytetään kussakin eri työläisryhmässä samassa suhteessa lisättyä työläislukua.⁸⁷⁾ Lisäksi tulee, että sama henkilö voi suorittaa erinäisiä töitä yhtä hyvin suuremmassa kuin pienemmässäkin laajuudessa, esim. ylintä silmälläpitoa, osatuotteiden siirtoa tuotantoasteelta toiselle j. n. e. Näiden tehtävien itsenäistyttäminen eli niiden antaminen erityisille työläisille tulee siis edulliseksi vasta silloin kun työläisten lukumäärä suurennetaan, mutta tämän suurentamisen täytyy hetikohta tapahtua kaikissa ryhmissä suhteellisesti.

⁸⁶⁾ Kuitenkin saavuttaa manufaktuurimainen liike tämän tuloksen vain epätäydellisesti, koska se ei varmuudella kykene tarkastamaan tuotantoprosessin yleisiä kemiallisia ja fysiikkallisia ehtoja.

⁸⁷⁾ „Kun kokemuksesta on opittu tietämään aina kunkin manufaktuurin tuotteiden erikoisen luonteen mukaan sekä edullisin tapa jakaa valmistus osatoimituksiin että niitä varten tarpeellisen työväen luku, tulevat kaikki laitokset, jotka eivät käytä tämän luvun tarkkaa kertomalukua, suorittaneeksi suuremmat valmistuskustannukset . . . Tämä on yhtenä syynä teollisuuslaitosten suunnattomaan laajentamiseen.“ (Ch. Babbage, *On the Economy of Machinery*. Lontoo, 1832, l. XXI, s. 172, 173.)

Yksinäinen ryhmä, joukko työläisiä, jotka suorittavat samaa osatehtävää, on kokoonpantu yhdenlaatuisista alkeista ja muodostaa erikoisen elimen kokonaiskoneistossa. Erinäisissä manufaktuureissa on kuitenkin itse ryhmä jäsenelty työruumis, samalla kuin kokonaiskoneiston muodostaa näiden tuottavien alkeiselimistöjen summa. Ottakaamme esim. lasipullojen manufaktuuri. Se jakaantuu kolmeen olennaisesti erilaiseen jaksoon. Ensiksi valmistava jakso, lasiaineen valmistaminen, hiekan, kalkin y. m. s. sekoittaminen ja tämän aineen sulattaminen juoksevaksi lasimassaksi.⁴⁰⁾ Tässä ensimmäisessä jaksossa työskentelee useita osatyöläisiä, samoin loppujaksossa, pulloja kuivausuuneista otettaessa, niitä lajiteltaessa, pakatessa j. n. e. Molempien jaksosten välissä on varsinainen lasin tekeminen eli juoksevan lasimassan muovailu. Lasiuunin joka aukon ääressä työskentelee ryhmä, jota Englannissa sanotaan „hole“ (kolo), ja johon kuuluu bottle maker eli finisher (pullon tekijä eli viimeistelijä), blower (puhaltaja), gatherer (kokooja), putter up (kasaaja) tahi whetter off (silottaja), sekä vihdoin taker in (sisäänottaja). Nämä viisi osatyöläistä ovat viitenä erikoiselimenä yhdessä ainoassa työruumiissa, joka voi työskennellä vain kokonaisuutena, siis vain niiden viiden henkilön välittömän yhteistoiminnan kautta. Jos viisijäsenisestä ruumiista puuttuu yksikään, niin se herpoutuu. Mutta samalla lasiuunilla on useita aukkoja, esim. Englannissa 4—6, joista jokaisessa on savinen sulatuskattila täynnä juoksevassa tilassa olevaa lasia, ja joista jokainen antaa työtä samanlaiselle viisijäseniselle työläisryhmälle. Kunkin yksityisen ryhmän jäsentely perustuu tässä välittömästi työnjakoon, samalla kun siteenä samanlaisten eri ryhmien välillä on yksinkertainen yhteistoiminta, jonka avulla yhtä tuotantovälineistä, tässä lasiuunia, yhteisesti kuluttamalla säästetään. Sellainen lasiuuni 4—6 ryhmineen muodostaa lasisulaton, ja yhdessä lasimanufaktuurissa on useita sellaisia sulattoja, samalla kun siinä on laitteita ja työläisiä tuotannon alku- ja loppuasteita varten.

Vihdoin voi manufaktuuri, sellaisena kuin se osittain johtuu useiden käsitöiden yhtymisestä, kehittyä useiden manufaktuurien yhtymiseksi. Esim. suuremmat englantilaiset lasisulatat valmistavat itse saviset sulatuskattilansa, koska tuotteen onnistuminen tahi epäonnistuminen olennaisesti riippuu niiden hyvydestä. Tuotantovälineen manufaktuuri yhdistetään tällöin tuotteen manufaktuuriin. Päinvastoin voidaan tuotteen manufaktuuri yhdis-

⁴⁰⁾ Englannissa on sulatusuuni erotettu lasiuunista, jossa lasi valmistetaan; Belgiassa esim. käytetään samaa uunia molemmissa prosesseissa.

tää manufaktuurien kanssa, joille se itse puolestaan on raaka-aineena tai joiden tuotteiden kanssa se myöhemmin yhdistetään. Siten tavataan esim. piilasin manufaktuuri yhdistettynä lasin hiomiseen ja vasken valamiseen, viimeainittu moninaisten lasitavaroitten metalliin juottamista varten. Yhdistetyt eri manufaktuurit ovat silloin paikallisesti enemmän tai vähemmän erillään olevia osastoja yhdessä kokonaismanufaktuurissa ja samalla toisistaan riippumattomia tuotantoprosesseja, joista jokaisessa on oma työnjakonsa. Huolimatta niistä monista eduista, joita yhdistetyllä manufaktuurilla on, ei se omalla pohjallaan pääse todelliseen teknilliseen yhtenäisyyteen. Tämä syntyy vasta silloin kun se muuttuu konemaiseksi liikkeeksi.

Manufaktuuriaikakausi, joka piankin julistaa tavarantuotantoon tarvittavan työajan vähentämisen tietoisesti periaatteeseen,⁴¹⁾ aiheuttaa myöskin tilapäistä koneiden käyttämistä etenkin muutamissa yksinkertaisissa ensiprosesseissa, joissa työ on suoritettava joukkotyönä ja vaatii suurta voimankäyttöä. Siten suoritetaan esim. paperimanufaktuurissa pian lumppujen hienontaminen paperimyllyillä, ja metallitehtaissa malmin musertaminen niin sanotuilla survinmyllyillä.⁴²⁾ Kaikkien koneiden alkumuodon oli Rooman keisarikunta jättänyt jälkimaailmalle vesimyllyssä.⁴³⁾ Käsityökausi teki kompassin, ruudin, kirjapainon ja automaattisen kellon suuret keksinnöt. Ylipäänsä näyttelevät kuitenkin koneet sitä sivuosaa, jonka Adam Smith niille työajan ohella antaa.⁴⁴⁾ Hyvin tärkeäksi tuli koneiden tilapäinen käyttäminen 17 vuosisadalla, sen kautta että ne antoivat sen ajan

⁴¹⁾ Tämän voi m. m. nähdä teoksista: W. Petty, John Bellers, Andrew Yarranton, „The Advantages of the East-India Trade“ ja J. Vanderlint.

⁴²⁾ Vielä 16 vuosisadan loppupuolella käytetään Ranskassa huumarta ja siivilää malmin musertamiseen ja huuhtomiseen.

⁴³⁾ Koneiden koko kehityshistoriaa voi seurata viljamylyjen historiasta. Tehtaan nimenä on englanninkielessä yhä edelleenkin mill (mylly). Saksalaisissa teknologisissa kirjoituksissa 19 vuosisadan ensimmäisiltä vuosikymmeniltä tavataan sana Mühle (mylly) sekä kaikista luonnonvoimilla käytetyistä koneista, että myöskin kaikista manufaktureista, joissa käytetään koneentapaisia laitteita.

⁴⁴⁾ Kuten tämän teoksen neljännessä kirjasta lähemmin näkee, ei A. Smith ole esittänyt yhtään ainoaa uutta lausetta työajasta. Mutta mikä tekee hänet manufaktuuriajan yhdistäväksi kansantaloustieteilijäksi, on se, että hän panee niin suurta painoa työajalle. Se toisarvoinen merkitys, minkä hän antaa koneille, aiheutti suurteollisuuden alussa Lauderdale'n ja kehittyneemmällä aikakaudella Ure'n vastarinnan häntä vastaan. A. Smith sekoittaa myös työkalujen erilaistumisen, johon manufaktuurin osatyöläiset itse suuresti vaikuttivat, koneiden keksimiseen. Tässä eivät vaikuttaneet manufaktuurityöläiset, vaan oppineet, käsityöläiset, vieläpä talonpojatkin (Brindley).

suurille matemaatikoille käytännöllisiä tukikohtia ja kiihottimia uudenaikaisen mekaniikan luomiseen.

Manufaktuuri-kauden erikoiseksi koneistoksi jää useista osatyöläisistä yhdistetty kokonaistyöläinen itse. Ne eri toimitukset, joita tavarantuottaja vuorotellen suorittaa ja jotka hänen kokonaistyöprosessiinsa sulautuvat, vaativat tältä kokonaistyöläiseltä erilaisia ominaisuuksia. Jossakussa täytyy hänen käyttää etupäässä voimaa, toisessa etupäässä tottumusta, kolmannessa etupäässä henkistä tarkkaavaisuutta j. n. e., ja samalla henkilöllä ei ole näitä ominaisuuksia yhtä suuressa määrässä. Kun eri tehtävät ovat jaetut, itsenäistetyt ja eristetyt, jaetaan, luokitetaan ja ryhmitetään työläiset heidän tärkeimpien ominaisuuksiensa mukaan. Jos tämä työnjako pannaan toimeen heidän luonnollisen erikoisuutensa perusteella, kehittää manufaktuuri, kerran toimeen saatuna, työvoimia, jotka luonnostaan kelpaavat vain yksipuoliseen erikoistehtävään. Kokonaistyöläisellä on silloin kaikki tuottavat ominaisuudet yhtä taiturimaisina hallussaan ja hän käyttää niitä samalla mitä säästeliäimmin käyttäessään kaikkia elimiään, jotka se on yksilöllistytynyt erikoisiksi työläisiksi tai työläisryhmiksi, yksinomaan niiden erityisiin tehtäviin.⁴⁵⁾ Osatyöläisen yksipuolisuus, vieläpä epätäydellisyydsinkin, muuttuu hänen täydellisyydekseen kokonaistyöläisen jäsenenä.⁴⁶⁾ Totumus yksipuoliseen tehtäväänsä muuttaa hänet luonnonlain varmuudella toimivaksi elimeksi, samalla kuin kokonaiskoneiston yhtenäisyys pakottaa hänet työskentelemään säännöllisesti kuin koneosan.⁴⁷⁾

Kun kokonaistyöläisen eri tehtävät ovat joko yksinkertaisempia tai monimutkaisempia, alempia tai korkeampia, vaativat hänen elimensä, yksilölliset työvoimat, hyvin eri määrin kehitystä, ja on niillä siis hyvin erilainen arvo. Manufaktuuri synnyttää siis työvoimien hierarkian, arvojärjestyksen, jota vastaa työpalkkojen asteikko. Jos toiselta puolen yksityinen työmies

⁴⁵⁾ „Kun valmiste jaetaan useihin eri suorituksiin, joista jokainen vaatii eri määrän taitoa ja voimaa, voi manufaktuuriherra hankkia itselleen jokaista suoritusta täsmälleen vastaavan määrän voimaa ja taitavuutta. Jos sitä vastoin yhden työläisen olisi suoritettava koko tehtävä, niin pitäisi samalla henkilöllä olla kylläksi taitavuutta mitä hienoimpia ja kylläksi voimaa mitä raskaimpia toimituksia varten.“ (Ch. Babbage, m. t. l. XIX.)

⁴⁶⁾ Esim. yksipuolinen lihasten kehitys, luiden surkastuminen y. m. s.

⁴⁷⁾ Aivan oikein vastaa herra Wm. Marshall, erään lasimanufaktuurin pääjohtaja, tutkimuskomissaarin kysymykseen, kuinka työteliäisyyttä pidetään yllä työssä käytetyissä pojissa: „He eivät kernaasti voi laiminlyödä työtään; kun he kerran alkavat, täytyy heidän myös jatkaa; he ovat vain ikäänkuin koneen osia.“ (Children's Employment Commission. Fourth Report 1865, s. 247.)

sovellutetaan yksipuoliseen tehtävään ja kytketään siihen koko elämänsä ajaksi, niin samalla lailla tuon hierarkian eri tehtävät sovitetaan luonnollisten ja saavutettujen taitojen mukaan.⁴⁸⁾ Mutta jokaisessa tuotantoprosessissa on erinäisiä yksinkertaisia käsittelyjä, joihin jokainen ihminen kykenee ilman muuta. Myöskin ne irroitetaan nyt juoksevasta yhteydestään toiminnan enempi-sisältöisten kohtien kanssa ja puudutetaan erikoisiksi tehtäviksi.

Manufaktuuri synnyttää siis jokaisessa käsityössä, jonka se valtaa, niin sanottujen ammattiopittomien työläisten luokan, jonka käsityöammatti sulki ankarasti ulkopuolelleen. Kehittäessään kauttaaltaan yksipuolisen erikoisuuden taituruudeksi työn kokonais-kyvyn kustannuksella, alkaa se tehdä myöskin kaiken kehityksen puutteen erikoisominaisuudeksi. Hierarkisen asteikon ohelle tulee työläisten jako ammattioppineisiin ja ammattiopittomiin. Viime-mainittujen oppikustannukset jäävät aivan pois, ensinmainittujen alenevat, käsityöläisiin verraten, tehtävän yksinkertaistumisen vuoksi. Molemmassa tapauksissa työvoiman arvo alenee.⁴⁹⁾ Poikkeuksia voi tapahtua, jos työprosessin hajoittaminen synnyttää uusia yhdistäviä tehtäviä, joita käsityössä ei ollut tahi ei ainakaan samassa määrässä. Työvoiman suhteellinen arvon väheneminen, joka johtuu oppikustannusten poisjäämisestä tahi vähenemisestä, aiheuttaa samalla pääoman arvon lisääntymistä, sillä kaikki, mikä lyhentää työvoiman uudistamiseen tarpeellista aikaa, laajentaa lisätyön aluetta.

4. Työnjako manufaktuurissa ja työnjako yhteiskunnassa.

Me käsitelimme ensin manufaktuurin alkuperää, sitten sen yksinkertaisia alkeita, osatyöläistä ja hänen työkaluaan, ja lopuksi sen kokonaiskoneistoa. Koskettelemme nyt lyhyesti ma-

⁴⁸⁾ Jumaloidessaan suurteollisuutta tuntee tri Ure syvemmin manufaktuurin omituiset luonteenpiirteet kuin aikaisemmat taloustieteilijät, joilla ei ollut hänen väittelyhaluaan, ja kuin hänen aikalaisensakaan, esim. Babbage, joka kyllä oli häntä etevämpi matemaatikkona ja mekaanikkona, mutta kuitenkin käsitti suurteollisuuden oikeastaan vain manufaktuurin kannalta. Ure huomauttaa: „Työläisen kiinnittäminen kuhunkin erikoisuorituksen on töiden jaon olemuksena“. Toiselta puolen selittää hän tämän jaon „töiden sovittamiseksi eri yksilöllisten kykyjen mukaan“ ja esittää lopuksi koko manufaktuurijärjestelmän „työn jakamisjärjestelmäksi taitavuuden mukaan“, „työnjaoksi taidon eri asteiden mukaan“ j. n. e. (Ure, *Philosophy of Manufacture*, s. 19–23, eri kohtia.)

⁴⁹⁾ „Kun jokaiselle käsityöläiselle... tehtiin mahdolliseksi harjoituksen kautta täydentää taitavuuttaan yhdessä erikoistehtävässä, tuli hänestä halvempi työmies.“ (Ure, m. t. s. 19.)

nufaktuurityönjaon ja yhteiskunnallisen työnjaon välistä suhdetta, joka on kaiken tavarantuotannon yleisenä pohjana.

Jos pidetään silmällä ainoastaan itse työtä, voidaan yhteiskunnallisen tuotannon jakamista sen suuriin pääosiin, kuten maanviljelykseen, teollisuuteen j. n. e., sanoa yleiseksi työnjaoksi, näiden tuotannon pääosien erottamista lajeihin ja alalajeihin erikoiseksi työnjaoksi, ja työnjakoa samassa työpajassa yksityiskoh-taiseksi työnjaoksi.⁵⁰⁾

Yhteiskunnallinen työnjako ja sitä vastaava yksilöiden rajoittuminen erikoisiin toimintapiireihin kehittyä, samoin kuin työnjako manufaktuurissa, vastakkaisista lähtökohdista. Perheessä,^{50a)} ja kehittyneempänä heimossa, on työnjako luontoperäinen ja johtuu sukupuolten ja ikäkausien erilaisuudesta, siis puhtaasti fysiologiselta pohjalta, joka yhdyskunnan laajetessa, väkiluvun lisääntyessä ja etenkin riitaisuuksien syntyessä eri heimojen kesken ja jonkun heimon alistettua toisen alleen, aineksiltaan laajenee. Toiselta puolen, niinkuin aikaisemmin olen huomauttanut, syntyy tuotteiden vaihtoa silloin, kun eri perheet, heimot, yhdyskunnat tulevat toistensa kanssa kosketuksiin, sillä sivistyksen alkuasteilla eivät yksityishenkilöt itsenäisinä kohtaa toisiaan, vaan perheet, heimot j. n. e. Eri yhdyskunnat tapaavat ympäröivässä luonnossa eri tuotantovälineitä ja eri elintarpeita. Niiden tuotantotavat, elintavat ja tuotteet ovat siis erilaisia. Juuri

⁵⁰⁾ „Työnjako jatkuu siitä, missä mitä erilaatuisimmat toimet eroavat, aina siihen jakoon saakka, jossa työläisjoukko jakaantuu saman tuotteen valmistamista varten, kuten manufaktuurissa.“ (Storch, Cours d'Economie Politique. Pariisin painos, nid. I, s. 173.) „Me tapaamme kansoissa, jotka ovat päässeet määrätylle sivistysasteelle, kolmenlaista työnjakoa: ensimmäinen, jota sanomme yleiseksi, jakaa tuottajat maanviljelijöihin, teollisuudenharjoittajiin ja kauppiaihin, se tapahtuu kansallisen työn kolmen päähaaran mukaan; toinen, jota voisi sanoa erikoiseksi, on kunkin teollisuudenhaaran jako eri lajeihin... kolmas työnjako vihdoin, jota on nimitettävä toiminnan eli työn jaoksi varsinaisessa merkityksessä, on se, joka esiintyy eri olinkeinoissa ja käsitöissä... joka pannaan toimeen enimmässä manufaktuureissa ja työpajoissa“. (Skarbeck' m. t. s. 84, 85.)

^{50a)} Muistutuksessa 3 painokseen Engels viittaa Marxin myöhempiin hyvin perinpohjaisiin tutkimuksiin ihmisen luonnontilasta, jotka tutkimukset — kuten Engels esittää eräässä toisessa paikassa, „Perheen alkuperä“-nimisen teoksen esipuheessa — tekivät Marxille läheiseksi ajatuksen esittää Morganin tutkimuksen tulokset. Oleellisesti juuri nämä tutkimukset, kuten Engels mainitussa muistutuksessa edelleen huomauttaa, veivät siihen johtopäätökseen, „että alkuaan ei perhe ole muodostunut heimoksi (Stamm), vaan että päinvastoin heimo oli veriheimolaisuuteen perustuvan ihmisyhdykskunnan alkuperäinen luonnollinen muoto, niin että heimositeiden alettua lauetta perheen monenlaiset eri muodot kehittyivät vasta myöhemmin“. — Kautsky.

tämä luontainen erilaisuus se yhdyskuntien joutuessa keskenään kosketuksiin synnyttää niiden tuotteiden vaihtoa ja siten näiden tuotteiden vähittäistä muuttumista tavaroiksi. Vaihto ei synnytä eroavaisuuksia tuotantopiireissä, vaan johtaa erilaiset tuotantopiirit keskinäisiin suhteisiin ja muuttaa ne siten yhteiskunnallisen kokonaistuotannon toisistaan enemmän tai vähemmän riippuvaisiksi haaroiksi. Tässä syntyy yhteiskunnallinen työnjako alkuaan erilaisten, mutta toisistaan riippumattomien tuotantopiirien keskinäisestä vaihdosta. Siellä, missä lähtökohtana on työn fysiologinen jako, eriävät välittömästi yhteenkuuluvan kokonaisuuden eri elimet toisistaan, hajaantuvat, johon hajaantumisprosessiin pääsyyksien antaa tavaravaihto vieraiden yhdyskuntien kanssa, ja itsenäistyvät siksi kunnes eri töiden yhteyttä välittää tuotteiden vaihto tavaroina. Toisessa tapauksessa on kysymyksessä aikaisemmin itsenäisen epäitsenäistyminen, toisessa aikaisemmin epäitsenäisen itsenäistyminen.

Kaiken kehittyneen ja tavaravaihdon välittämän työnjaon pohjana on kaupungin ja maaseudun välinen eroavaisuus.⁵¹⁾ Voi sanoa, että yhteiskunnan koko taloudellinen historia sisältyy tämän vastakohtaan liikkeeseen, johon emme tällä kertaa kuitenkaan enempää puutu.

Samoin kuin manufaktuurin sisäisen työnjaon aineellisena edellytyksenä on määrätty luku yht'aikaa työssä pidettyjä työläisiä, on yhteiskunnassa vallitsevan työnjaon edellytyksenä väestön suuruus ja tiheys, joka tässä vastaa samaan työhuoneeseen kasaantumista.⁵²⁾ Mutta tämä tiheys on suhteellista. Suhteellisen niukasti asutussa maassa, jonka kulkuneuvot ovat kehittyneellä kannalla, on tiheämpi väestö kuin enemmän asutussa maassa, jonka kulkuneuvot ovat vähemmän kehittyneellä kannalla, ja täten ovat esim. Amerikan liittovaltion pohjoisvaltiot tavallaan tiheimmin asuttuja kuin Intia.⁵³⁾

⁵¹⁾ Sir James Steuart on parhaiten käsitellyt tätä kohtaa. Kuinka vähän nykyisin tunnetaan hänen teostaan, joka ilmestyi 10 vuotta ennen kuin Adam Smithin „Wealth of Nations“ (Kansojen rikkaus), näkee m. m. siitä, etteivät Malthuksen ihailijat edes tiedäkään, että tämä „Population“-teoksensa ensimmäisessä painoksessa, lukuun ottamatta sen puhtaasti kaunopuheista osaa, jäljentää, paitsi pappeja Wallace'a ja Townsend'ia, melkein yksinomaan Steuart'ia.

⁵²⁾ „Määrätty väentiheys on tarpeen sekä yhteiskunnallista kanssakäymistä että sitä voimien yhdistämistä varten, jolla työn tuottavuutta lisätään“. (James Mill, Elements of Political Economy. Lontoo, 1821, s. 50.) „Kun työläisten luku lisääntyy, lisääntyy yhteiskunnan tuottava voima samassa suhteessa, kerrottuna työnjaon vaikutuksilla“. (Th. Hodgskin, Popular Political Economy, s. 120.)

⁵³⁾ Suuren puuvillan kysynnän johdosta vuoden 1861 jälkeen laajennettiin muutamissa muutoin tihedään asutuisissa seuduissa Itä-Intiassa puu-

Koska tavarantuotanto ja tavarankiertokulku ovat kapitalistisen tuotantotavan yleisenä edellytyksenä, vaatii manufaktuuri-työnjako jo määrätulle kehitysasteelle kypsyyttä yhteiskunnallista työnjakoa. Päinvastoin kehittää ja moninaistuttaa manufaktuuri-työnjako puolestaan tuota yhteiskunnallista työnjakoa. Työkalujen erilaistuessa erilaistuvat yhä enemmän ne ammatit, jotka näitä työkaluja tuottavat.⁵⁴⁾ Jos manufaktuurimainen liikemuoto valtaa ammatin, joka tähän saakka pää- tai sivuammattina on ollut yhteydessä toisten kanssa ja jota sama tuottaja on harjoittanut, niin tapahtuu heti eroaminen ja molemminpuolinen itsenäistyminen. Jos se valtaa jonkun tavaran erityisen tuotantoasteen, muuttuvat sen eri tuotantoasteet itsenäisiksi eri ammatteiksi. Viitattiin jo siihen, että milloin valmiste on vain osatuotteista mekaanisesti kokoonpantu kokonaisuus, osatyöt puolestaan voivat itsenäistyä erityisiksi käsitöiksi. Jotta työnjako manufaktuurissa tulisi täydellisemmäksi, jaetaan sama tuotannonhaara aina sen raaka-aineiden erilaisuuden ja niiden eri muotojen mukaan, joita sama raaka-aine voi saada, osittain aivan uusiin eri manufaktuureihin. Niinpä kudottiin jo 18 vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla yksinomaan Ranskassa yli 100 erilaista silkki-kangasta ja Avignon'issa esim. oli laki, että „kukin oppilas sai antautua aina vain yhdenlaiseen valmistukseen saamatta samalla kertaa oppia useiden kangaslajien valmistamista“. Alueellinen työnjako, joka määrää jotkut erikoiset tuotannonhaarat maan erityisten seutujen yksinomaiseksi tehtäväksi, saa uutta yllykettä manufaktuuriteollisuudesta, joka käyttää hyväkseen kaikki erikoisuudet.⁵⁵⁾ Runsasta aihetta yhteiskunnalliseen työnjakoon antaa manufaktuuriajalle maailmanmarkkinoiden laajentuminen ja siirtomaajärjestelmä, jotka kumpikin ovat sen yleisiä olemassaolon ehtoja. Tässä ei ole sopiva paikka näyttää, kuinka manufaktuuri valtaa, paitsi yhteiskunnan taloudellisia, sen kaikki muutkin piirit, ja kaikkialla laskee perustan sille erikoisalojen ja -toimien muodostumiselle sekä sille ihmisen palstoittamiselle, josta jo

villantuotantoa riisintuotannon kustannuksella. Siitä syntyi monin paikoin nälänhätä, kun vaillinaisten kulkuneuvojen aiheuttaman yhdysliikenteen puutteen vuoksi riisikatoa yhdellä seudulla ei voitu korvata tuonnilla toisilta seuduilta.

⁵⁴⁾ Niinpä sukkuloiden tekemistä harjoitettiin erityisenä teollisuudenhaarana Hollannissa jo 17 vuosisadalla.

⁵⁵⁾ „Eikö Englannin villamanufaktuuri ole jaettu eri osiin eli haaroihin eri paikkojen mukaan, joissa sitä yksinomaan eli pääasiallisesti harjoitetaan; hienoa verkkaa Somersetshire'ssä, paksua Yorkshire'ssa, „long elle“ Exeter'issä, puolisolkkia Sandbury'ssä, silkkiharsoa Norwich'issa, puolivillaisia kankaita Kendal'issa, villapeittoja Whitney'assa j. n. e.“ (Berkeley, *The Querist*. 1750, § 520.)

A. Ferguson, A. Smith'in opettaja, huudahti: „Me olemme heiloitti-kansa, eikä meidän joukossamme enää ole ketään vapaita kansalaisia“.⁵⁶⁾

Huolimatta lukuisista vertauskohdista ja yhdyssiteistä yhteiskunnallisen työnjaon ja työpajan sisäisen työnjaon välillä, eivät nämä kuitenkaan eroa toisistaan ainoastaan asteensa puolesta, vaan myöskin olennaisesti. Yhdenmukaisuus esiintyy selvimpänä ja kieltämättömimpänä siellä, missä sisäinen side liittää eri liikkeenhaarat toisiinsa. Karjanhoitaja esim. tuottaa vuotia, nahkuri muuttaa vuodat nahoiksi, suutari nahkan kengiksi. Kukin tuottaa tässä astetuotteen ja viimeinen valmis muoto on heidän erikoistöidensä yhdistetty tuote. Lisäksi tulevat ne monenlaiset työnhaarat, jotka antavat tuotantovälineet karjanhoitajalle, nahkurille ja suutarille. Voisi kyllä A. Smith'in kanssa kuvitella mielessään, että tämä yhteiskunnallinen työnjako eroaa manufaktuurityönjaosta vain subjektiivisesti, nim. katsojan mielestä, joka tässä yhdellä silmäyksellä näkee moninaiset osatyöt yhdessä paikassa, kun taas edellisessä niiden hajaantuminen laajoille aloille, ja kullakin erikoisalalla työskenteleväin suuri luku, himentää yhtenäisyyttä.⁵⁷⁾ Mutta mikä sitten yhdistää karjanhoitajan, nahkurin ja suutarin itsenäiset työt? Heidän tuotteittensa tavaraolemus. Mikä taas antaa manufaktuurimaiselle työnjaolle sen luonteen? Se ettei osatyöläinen tuota mitään tavaraa.⁵⁸⁾

⁵⁶⁾ A. Ferguson, History of Civil Society. Edinburgh, 1767, Part IV, sect. II, s. 285.

⁵⁷⁾ Varsinaisissa manufaktuureissa, hän sanoo, näyttää työnjako suuremmalta, koska „työn eri haaroissa käytetyt työläiset usein voivat olla koossa samassa työpajassa ja yht'aikaa katselijan silmien edessä. Niissä suurissa manufaktuureissa (!) sitä vastoin, joiden tarkoituksena on tyydyttää kansan suurten joukkojen oleelliset tarpeet, jokainen eri työnhaara käyttää niin suuren joukon työläisiä, että on mahdotonta koota heidät yhteen työpajaan... Jako ei ole läheskään niin kouriintuntuva“. (A. Smith, Wealth of Nations, kirj. I, luk. 1.) Samassa luvussa oleva kuuluisa paikka, joka alkaa sanoilla: „Huomaa tavallisimman käsityöläisen tai päiväpalkkalaisen mukavuudet sivistyneessä ja kukoistavassa maassa“ j. n. e. ja jossa sitten edelleen kuvaillaan, kuinka lukemattoman monenlaiset ammatit ovat yhteistoiminnassa tavallisen työmiehen tarpeiden tyydyttämiseksi, on jokseenkin sananmukaisesti jäljennetty B. de Mandeville'n huomautuksista teokseensa: „Fable of the Bees, or Private Vices, Publick Benefits“. (Ensimmäinen painos ilman huomautuksia 1706, huomautuksilla varustettu 1714.)

⁵⁸⁾ „Ei siis ole enää mitään, mitä voimme sanoa yksilöllisen työn luonnolliseksi palkaksi. Kukin työläinen tuottaa vain jonkun osan kokonaisuudesta; ja kun sellaisella osalla ei ole mitään arvoa tai hyötyä yksinään, ei ole mitään, mihin työläinen voi tarttua ja sanoa: tämä on minun työni tuote, tämän minä tahdon pitää itse“. (Labour defended against the claims of Capital. Lontoo, 1825, s. 25.) Tämän erinomaisen kirjan tekijä on aikaisemmin mainittu Th. Hodgskinn.

Vasta osatyöläisten yhteinen tuote muuttuu tavaraksi.^{56a)} Yhteiskunnallista työnjakoa välittää eri työhaarojen tuotteiden osto ja myynti, osatöiden yhteyttä manufaktuurissa eri työvoimien myynti samalle kapitalistille, joka käyttää niitä yhdistettynä työvoimana. Manufaktuurityönjako edellyttää tuotantovälineitten keskittymistä kapitalistin käsiin, yhteiskunnallinen työnjako tuotantovälineitten hajaantumista useille toisistaan riippumattomille tavarantuottajille. Suhdeluvun eli verrannollisuuden rautaisen lain alistaessa manufaktuurissa määrätyt työläisjoukot määrättyjä tehtäviä suorittamaan, pitävät sattuma ja mielivalta kirjavaa peliään tavarantuottajien ja heidän tuotantovälineittensä jakamisessa eri yhteiskunnallisten työhaarojen osalle. Tosin koettavat eri tuotantoalat alati päästä tasapainoon, kun toiselta puolen jokaisen tavarantuottajan täytyy tuottaa käyttöarvo, siis tyydyttää erikoinen yhteiskunnallinen tarve, mutta näiden tarpeiden laajuus on määrältään erilainen, ja sisäinen yhdysside sitoo eri tarvemäärät luonnolliseksi järjestelmäksi; kun samalla toiselta puolen tavaroiden arvolaki määrää, kuinka paljon yhteiskunta voi koko käytettävissään olevasta työajasta kuluttaa kunkin erityisen tavaralajin tuottamiseen. Mutta tämä eri tuotantopiirien alituinen pyrkimys tasapainoon toteutuu vain reaktisioonina (vastavaikutuksena) tämän tasapainotilan alituista järkkymistä vastaan. Se apriorinen ja suunnitelmanmukainen sääntö, jota työpaja-työnjako noudattaa, vaikuttaa yhteiskunnallisessa työnjaossa vain a posteriori (jälkeenpäin) sisäisenä, mykkänä, markkinahintojen ilmapuntarin vaihteluissa havaittavana, tavarantuottajien säännötöntä mielivaltaa hillitseväenä luonnonvälttämättömyytenä. Manufaktuurityönjako edellyttää kapitalistin ehdontonta arvovaltaa ihmisten suhteen, jotka ovat ainoastaan jäseniä hänelle kuuluvassa kokonaiskoneistossa; yhteiskunnallinen työn-

^{56a)} Muist. 2 painokseen. Tämän erotuksen yhteiskunnallisen ja manufaktuurityönjaon välillä saivat yankeet nähdä käytännössä. Eräs kansalais sodan aikana Washingtonissa keksitty vero oli 6 %:n aksiiisi „kai-kille teollisuustuotteille“. Kysytään: mitä on teollisuustuote? Lainsää-täjän vastaus: ollo on tuotettu, „kun se on tehty“ (when it is made) ja se on tehty, kun se on valmis myytäväksi. Nyt muudan esimerkki mo-nista. Manufaktuurit New-Yorkissa ja Philadelphiassa olivat aikaisemmin „tehneet“ sateenvarjoja kaikkine tarpeineen. Mutta kun sateenvarjo on mixtum compositum (yhdistetty sekoitus) aivan erilaatuisista osista, tuli- vat viimeainitut vähitellen valmisteiksi riippumatta toisistaan ja eri seuduilla harjoitetuista liikkeenhaaroista. Niiden osatuotteet sisältyivät nyt itsenäisinä tuotteina sateenvarjomanufaktuuriin, joka ne vain kokosi yhteen. Yankeet ristivät sellaiset tavarat „assembled articles“ (yhdiste- tyiksi tavaroiksi), jonka nimen ne ansaitsivat etenkin verojen keskitys- paikkoina. Niin „kokosi“ sateenvarjo ensiksikin 6 %:n aksiiisin jokaisen osausa hinnalle ja taas 6 % kokonaishinnalleen.

jako asettaa vastakkain itsenäiset tavarantuottajat, jotka eivät tunnusta mitään muuta arvovaltaa kuin kilpailun arvovallan, pakkon, jota heidän keskinäisten etujensa painostus heihin nähden harjoittaa, samoin kuin eläinkunnassakin kaikkien sota kaikkia vastaan enemmän tahi vähemmän ylläpitää kaikkien lajien olemassaolo-ehdoja. Sama porvarillinen tietoisuus, joka ylistää manufaktuuri-työnjakoa, työmiehen elinkautista kiinnittämistä jonkun yksityiskohdan valmistamiseen ja osatyöläisten ehdotonta alistamista pääoman alle, työn järjestönä, joka muka kohottaa työn tuotantovoimaa, selittää siis myöskin yhtä äänekkäästi, että kaikki yhteiskunnallisen tuotantoprosessin itsetietoinen tarkastus ja järjestely yhteiskunnan taholta on sekaantumista yksityisen kapitalistin loukkaamattomiin omistusoikeuksiin, vapautteen ja itseään määrävään „nerokkaisuuteen“. On hyvin kuvaavaa, että tehdasjärjestelmän innostuneet puoltajat eivät tiedä sanoa mitään parempaa jokaista yhteiskunnallisen työn yleistä järjestelyä vastaan, kuin että se muuttaisi koko yhteiskunnan tehtaaksi.

Jos yhteiskunnallisen työnjaon anarkia ja manufakturi-työnjaon itsevalta ovat kapitalistisen tuotantotavan yhteiskunnassa toinen toisensa edellytyksiä, antavat sitä vastoin aikaisemmat yhteiskuntamuodot, joissa ammattien eristyminen on luontoperäisesti kehittynyt, sitten kiteytynyt ja viimein lailla vahvistettu, toiselta puolen kuvan yhteiskunnallisen työn suunnitelmanmukaisesta ja arvovaltaisesta järjestämisestä, samalla kuin ne toiselta puolen sulkevat kokonaan pois työpaja-työnjaon tahi kehittävät sitä vain hyvin pienessä mittakaavassa, tahi vain satunnaisesti ja tilapäisesti. ⁵⁹⁾

Nuo ikivanhat pienet intialaiset yhdyskunnat esim., joita osaksi vieläkin on olemassa, perustuvat yhteiseen maanomistukseen, maanviljelyksen ja käsityön välittömään yhteyteen ja vakiintuneeseen työnjakoon, joka uusia yhdyskuntia perustettaessa on määrättyinä kaavana ja suunnitelmana. Ne muodostavat sulettuja tuotantokokonaisuuksia, joiden tuotantoalue vaihtelee 100:sta muutamiiin tuhansiin acreen. Pääosa tuotteista tuotetaan yhdyskunnan omaa välitöntä tarvetta varten, ei siis tavarana, ja itse tuotanto on sentähden riippumaton tavaravaihdon välittämästä työnjaosta koko suuressa intialaisessa yhteiskunnassa. Vain tuotteiden ylijäämä muuttuu tavaraksi, osaksi taasen vasta valtion hal-

⁵⁹⁾ „Voi asettaa yleiseksi säännöksi, että kuta vähemmän arvovalta vallitsee yhteiskunnallisessa työnjaossa, sitä enemmän työnjako kehittyy työpajassa, ja sitä enemmän se on alistettu yksityisen arvovallan alle. Siten ovat arvovalta työpajassa ja arvovalta yhteiskunnassa käännetyssä suhteessa toisiinsa, mitä tulee työnjakoon“. (Karl Marx, Misère de la Philosophie. Pariisi, 1847, s. 130, 131.)

lussa, jolle ikivanhoista ajoista saakka suoritetaan määrätty osa luontoisverona. Eri osissa Intiaa on erimuotoisia yhdyskuntia. Yksinkertaisimmassa muodossaan viljelee kunta yhteisesti maansa ja jakaa sen tuotteet jäsenilleen, samalla kuin jokainen perhe harjoittaa kehräämistä, kutomista y. m. kotonaan sivutyönä. Tämän samalla lailla työskentelevän rahvaan ohella tapaamme me „pääasukkaan“, tuomarin, poliisin ja veronkantajan yhdessä henkilössä; kirjanpitäjän, joka pitää kirjaa maanviljelyksestä ja kasteroi ja tekee luettelot kaikesta siihen kuuluvasta; kolmannen viranomaisen, joka hätyyttää rikoksentekejiä ja suojelee vieraita matkustavia sekä saattaa heitä kylästä toiseen; rajamiehen, joka vartioi kyläkunnan rajoja naapurikyliä vastaan; vedenkaitsijan, joka jakaa veden yhteisistä vesisäiliöistä maanviljelystarkoituksiin; bramiinin, joka suorittaa uskonnolliset menot; koulumestarin, joka opettaa kylän lapset kirjoittamaan hiekkiaan ja lukemaan; kalenteribramiinin, joka astrologina (tähtien selittäjänä) ilmoittaa ajat kylvöä ja elonkorjuuta varten sekä hyvät ja pahat hetket kaikkia eri maanviljelystöitä varten; sepän ja kirvesmiehen, jotka valmistavat ja korjaavat kaikki maanviljelystyössä tarvittavat työkalut; savenvalajan, joka tekee kylän kaikki astiat; parturin, pesijän, joka puhdistaa vaatteet, hopeasepän, siellä täällä runoilijan, joka muutamissa kylissä korvaa hopeasepän, toisissa koulumestarin. Näitä kymmenkuntaa henkilöä ylläpidetään koko kyläkunnan kustannuksella. Jos väkiluku kasvaa, perustetaan uusi kyläkunta uutismaalle vanhan mallin mukaan. Kyläkuntakoneistossa huomataan suunnitelmanmukainen työnjako, mutta sen manufaktuurijako on mahdoton, koska markkinat sepälle, kirvesmiehelle j. n. e. jäävät muuttumattomiksi, ja kylien suuruuden mukaan yhden sepän, savenvalajan j. n. e. sijasta heitä on korkeintaan kaksi tahi kolme.⁶⁰⁾ Laki, joka järjestää kylätyönjaon, vaikuttaa tässä luonnonlain rikkomattomalla arvovallalla, kun sitä vastoin kukin eri käsityöläinen, niinkuin seppä j. n. e., perityllä tavalla, mutta itsenäisesti ja tunnustamatta mitään arvovaltaa työpajassaan, suorittaa kaikki ammattiinsa kuuluvat tehtävät. Näiden itsenäisesti toimeen tulevien yhdyskuntien yksinkertainen tuotantoelimistö, yhdyskuntien, jotka alituisesti uudistuvat samassa muodossa, ja jos ne satunnaisesti hajoavatkin, jälleen rakentuvat samaan paikkaan samannimisinä,⁶¹⁾ antaa avaimen

⁶⁰⁾ Everstiluutn. Mark Wilks, *Historical Sketches of the South of India*. Lontoo, 1810—17, nid. I, s. 118—20. Hyvän yleisesityksen intialaisen yhteiskuntalaitoksen eri muodoista tapaa George Campbell'in teoksesta „*Modern India*“. Lontoo, 1852.

⁶¹⁾ „Tällä yksinkertaisella tavalla... ovat maan asukkaat eläneet ikimuistoisista ajoista. Kylien rajoja on vain harvoin muutettu; ja vaikka

Aasian yhteiskuntien muuttumattomuuden salaisuuteen, joka on niin huomattavan räikeänä vastakohtana Aasian valtioiden alituiselle hajoamiselle ja uudestaan muodostumiselle sekä lakkaamattomille hallitsijasukujen vaihdoksille. Valtiolliset myrskyt jättävät yhteiskunnan taloudellisten perusalkeiden rakenteen koskemattomaksi.

Ammattikuntasäännöt estivät, niinkuin jo aikaisemmin huomautettiin, tavattomassa määrässä rajoittamalla niiden kisällien lukua, jotka yksityinen käsityömestari sai pitää työssään, säännöllisesti hänen muuttumistaan kapitalistiksi. Samoin sai hän pitää kisällejä yksinomaan siinä käsityössä, jossa hän itse oli mestari. Ammattikunta suojeli itseään kateellisena kaikilta hyökkäyksiltä kauppapääoman, ainoan vastassaan olevan vapaan pääomamuodon taholta. Kauppias taisi ostaa kaikkia muita tavaroita, mutta ei työtä tavarana. Häntä siedettiin vain käsityötuotteiden kustantajana. Jos ulkonaiset olosuhteet vaativat suurempaa työnjakoa, jakautuivat entiset ammattikunnat alalajeihin tahi kerrostui uusia ammattikuntia vanhojen rinnalle, kuitenkin niin ettei eri käsitöitä yhdistetty samaan työpajaan. Ammattikuntajärjestelmä, niin suuresti kuin ammattien erottaminen, eristäminen ja kehittäminen siinä kuuluuakin manufaktuuriajan aineellisiin elinehtoihin, ei siis sallinut manufaktuuri-työnjakoa. Ylipäänsä pysyivät työmies ja hänen tuotantovälineensä toistensa yhteydessä, samoin kuin simpukka kuorensa kanssa, ja niin puutui manufaktuurin ensimmäinen perusta, tuotantovälineiden itenäistyminen pääomaksi työmiestä vastaan.

Koko yhteiskunnan sisäinen työnjako, olipa se sitten tavara-vaihdon välittämä tahi ei, esiintyy mitä erilaisimmissa taloudellisissa yhteiskuntamuodostumissa, mutta manufaktuuri-työnjako on pääomallisen tuotantotavan aivan erikoinen luomus.

5. Manufaktuurin kapitalistinen luonne.

Suurehko joukko työläisiä saman pääoman käskettävinä on luontoisena lähtökohtana manufaktuurille samoin kuin yleensä yhteistoiminnalle. Ja päinvastoin tekee manufaktuuri-työnjako käytettyjen työläisten lukumäärän kasvamisen teknilliseksi välttämättömyydeksi. Yksityiselle kapitalistille määrää nyt oleva työn-

itse kyliä kerran toisensa jälkeen sota, nälänhätä ja ruttotaudit ovat vahingoittaneet ja hävittäneetkin, ovat niissä pysyneet polvesta polveen sama nimi, samat rajat, samat harrastukset ja myöskin samat perheet. Asukkaat eivät välitä siitä, että valtakunnat sortuvat ja hajoavat; niin kauvan kuin kylä jää jakamatta, on heille yhdentekevää, mille vallalle se luovutetaan tai minkä valtiaan alaiseksi se joutuu. Kylän sisäinen talous pysyy muuttumattomana". (Th. Stamford Raffles, entinen alakäskynhaltija Javassa, „The History of Java“. Lontoo, 1817, uid. II, s. 285.)

jako sen vähimmän määrän työläisiä, joka hänen on käytettävä. Toiselta puolen perustuu suuremman työnjaon edullisuus työläisten luvun suurempaan lisäämiseen, joka voi tapahtua enää ainoastaan siten, että yhdellä kertaa toimeenpannaan lisäys määrätyissä suhteissa liikkeen kaikissa eri ryhmissä. Mutta vaihtelevan pääomanosan kasvaessa täytyy myöskin pysyvän pääomanosan, yhteisten tuotantoehtojen, niinkuin rakennusten, uunien y.m. sekä etenkin raaka-aineen, lisääntyä, ja vielä nopeammin kuin työläisten lukumäärän. Tietyissä ajassa tietyn työnpaljouden kuluttama raaka-aineen määrä lisääntyy samassa suhteessa kuin työnjaosta aiheutuva työn tuotantovoima. Lisääntyvä pääoman vähin määrä yksityisten kapitalistien hallussa, eli yhteiskunnallisten elintarpeiden ja tuotantovälineiden lisääntyvä muuttuminen pääomaksi, on siis manufaktuurin teknillisestä luonteesta johtuva laki.⁶²⁾

Samoin kuin yksinkertaisessa yhteistoiminnassa on manufaktuurissakin toimiva työruumis pääoman olinmuoto. Useista yksilöllisistä osatyöläisistä kokoonpantu yhteiskunnallinen tuotantokoneisto kuuluu kapitalistille. Töiden yhdistämisestä johtuva tuotantovoima esiintyy siis pääoman tuotantovoimana. Varsinainen manufaktuuri alistaa entisen itsenäisen työmiehen pääoman käskyvällän ja kurin alaiseksi ja synnyttää sitäpaitsi itse työläisten keskuuteen hierarkisen jäsentelyn. Kun yksinkertainen yhteistoiminta jättää yksityisten työtavan suuresti katsoen muuttomattomaksi, mullistaa manufaktuuri sen perinpohjin ja tarttuu yksilöllisen työvoiman juuriin. Se surkastuttaa työläisen vialliseksi kehittämällä hänen erikoistaitoansa, ikäänkuin kasvihuoneessa tukahduttaen kokonaisen maailman tuotantovietejä ja -taipumuksia, kuten La Plata-valtioissa tapetaan koko eläin, jotta voitaisiin saada sen nahka tahi tali. Ei ainoastaan erikoisia osatöitä jaeta eri yksilöiden kesken, vaan yksilö itse jaetaan, muutetaan osatyön automaattiseksi käyttökoneistoksi⁶³⁾ ja toteutetaan Menenius Agrippan vastenmielinen satu, jossa ihminen esitetään

⁶²⁾ „Ei riitä, että yhteiskunnassa on käsitöiden alaosastoihin jakamiseen tarvittava pääoma [pitäisi olla: siihen tarpeelliset elin- ja tuotantovälineet]; sitä paitsi on vielä tarpeen, että se on kasaantunut yrittäjien käsiin tarpeeksi suurissa määrissä, tehdäkseen heidät kykeneviksi työhön suuressa mittakaavassa... Kuta enemmän jako lisääntyy, sitä suurempaa pääomaa työkaluissa, raaka-aineissa j. n. e. vaatii saman työllisimäärän alituinen työssä pitäminen“ (Storch, Cours d'Économie Politique. Pariisin painos, nid. I, s. 250, 251.) „Tuotantovälineiden keskittyminen ja työnjako ovat yhtä eroamatonta toisistaan kuin politiikan alalla valtiomahtien keskittyminen ja yksityisetujen jako“. (Karl Marx, Misère de la Philosophie. Pariisi, 1847, s. 134.)

⁶³⁾ Dugald Stevart nimittää manufaktuurityöläisiä „eläviksi automaateiksi... joita käytetään työn osiin“. (Works, ed. by Sir W. Hamilton, Edinburgh 1855, vol. III, „Lectures on Political Economy“ s. 318.)

vain oman ruumiinsa yhtenä palana [työläiset jäsenenä, riistäjä vatsana].⁶⁴⁾ Kun työläinen alkuaan myy työvoimansa pääomalle sentähden, että häneltä puuttuvat aineelliset välineet tavarantuotantoa varten, kieltää häneltä nyt itse hänen yksilöllinen työvoimansa palveluksensa, jollei sitä myydä pääomalle. Se toimii nyt ainoastaan sellaisessa yhteydessä, joka on olemassa vasta sen myynnin jälkeen, kapitalistin työpajassa. Luonnollisilta ominaisuuksiltaan kykenevämmän tekemään mitään itsenäisesti, harjoittaa manufaktuurityöläinen tuottavaa toimintaa enää ainoastaan kapitalistin työpajan tarvekaluna.⁶⁵⁾ Samoin kuin valitun kansan otsaan oli kirjoitettu, että se oli Jehovan omaisuutta, painaa työnjako manufaktuurityöläiseen leiman, joka osottaa hänet pääoman omaisuudeksi.

Tietoja, ymmärrystä ja tahtoa, joita itsenäinen talonpoika tai käsityöläinen, vaikkakin vain pienessä määrässä, käyttää, samoin kuin villi harjoittaa kaikkea sotataitoa mieskohtaisena viekkautena, vaaditaan nyt enää vain työpajalta kokonaisuudessaan. Tuotannon henkiset voimat laajenevat yhteen suuntaan, koska ne häviävät moneen suuntaan. Mitä osatyöläiset menettävät, keskityy päinvastoin pääomaan.⁶⁶⁾ Aineellisen tuotantoprosessin henkisten voimien asettaminen heitä vastaan toisten omana olevana ja heitä vallitsevana mahtina on tulos manufaktuurityönjaosta. Tämä eroamisprosessi alkaa yksinkertaisessa yhteistoiminnassa, jossa kapitalisti yksityisten työläisten suhteen edustaa yhteiskunnallisen työruumiin ykseyttä ja tahtoa. Se kehittyy manufaktuurissa, joka silpoo työläisen osatyöläiseksi. Se tulee täydelliseksi suurteollisuudessa, joka erottaa tieteen itsenäisenä tuotantovoimana työstä ja pakottaa sen pääoman palvelukseen.⁶⁷⁾

Manufaktuurissa on kokonaistyöläisen ja siis pääoman yhteis-

⁶⁴⁾ Koralleissa on jokainen yksilö todellisuudessa koko ryhmän vatsana. Mutta se vie niille ravintoainetta, eikä vie sitä pois niinkuin roomalainen patrilisi.

⁶⁵⁾ „Työmies, joka pystyy hallitsemaan kokonaista ammatinhaaraa, voi mennä minin hyvänsä harjoittamaan ammattiaan ja etsimään toimeentuloaan; toinen (manufaktuurityöläinen) ei ole muuta kuin tarvekalu, jolla erotettuna tovereistaan ei ole kelpoisuutta eikä riippumattomuutta, ja joka siis on pakotettu alistumaan siihen lakiin, mikä hänelle nähdään hyväksi määrätä“. (Storch, Cours d' Economie Politique. Ed. Pietari, 1815, nid. I. s. 204.)

⁶⁶⁾ A. Ferguson, History of Civil Society. Edinburgh, 1767, osa IV, k. I, s. 281: „Toinen [mestari tehtaassa, johtava valtiomies, kenraali] lienee voitannut, minkä toinen [työläinen, pikkuvirkamies, sotamies] on menettänyt“.

⁶⁷⁾ „Tiedon mies ja tuottava työläinen ovat kaukana erillään toisistaan, ja sen sijaan että tiede työläisen käsissä lieksisi hänen omia tuotantovoimiaan hänen omaksi edukseen, on se melkein kaikkialla asettunut häntä vastaan... Tieto tulee välineeksi, joka voidaan erottaa työstä ja

kunnallisesta työvoimasta rikastumisen ehtona työläisen köyhtyminen yksilöllisistä työvoimista. „Tietämättömyys on teollisuuden samoin kuin taikauskonkin äiti. Ajattelemisen ja mielikuvitus voivat erehtyä; mutta tottumus liikuttaa jalkaa tahi kättä ei riipu näistä kummastakaan. Manufaktuurit menestyvät siis parhaiten siellä, missä henki enimmin laiminlyödään, pitämällä työpajaa koneena, jonka osia ihmiset ovat.“⁶⁸⁾ Todella käyttivätkin muutamat manufaktuurit 18 vuosisadan puolivälissä mielellään puoleksi tylsämielisiä erinäisiin tehtäviin, jotka olivat yksinkertaisia, mutta kuitenkin tehdassalaisuuksia.⁶⁹⁾

„Kaikkein useimpien ihmisten henki“, sanoo A. Smith, „kehittyy välttämättömästi heidän jokapäiväisistä toimistaan ja niiden mukaiseksi. Ihmisellä, joka käyttää koko elämänsä muutamien yksinkertaisten tehtävien suorittamiseen... ei ole mitään tilaisuutta harjoittaa ymmärrystään... Hän tulee yleensä niin tylsäksi ja tietämättömäksi kuin ihmiselle on mahdollista“. Kuvailtuaan osatyöläisten tylsyyttä Smith jatkaa: „Hänen kaikkea vaihtelua vailla olevan elämänsä yksitoikkoisuus turmelee luonnollisesti myöskin hänen henkensä rohkeuden... Se hävittää yksinpä hänen ruumiinsa tarmonkin ja tekee hänet kykenemättömäksi käyttämään voimaansa reippaasti ja kestävästi muuhun kuin siihen erikoistoimeen, jota varten hän on kasvatettu. Hänen taitavuutensa hänen erityiseen työhönsä näyttää siis olevan hankittu hänen älyllisten, yhteiskunnallisten ja sotilaallisten kykijensä kustannuksella. Mutta kaikissa teollisissa ja sivistyneissä yhteiskunnissa on tämä se tila, johon työtätekevän köyhän (the labouring poor), s. o. kansan suuren joukon, välttämättä täytyy vajota.“⁷⁰⁾ Työnjaosta johtuvan kansanjoukkojen täydellisen surkastumisen ehkäisemiseksi A. Smith suosittelee kansanopetusta valtion puolesta, vaikkakin homöopaattisen varovaisissa annok-

asettaa sitä vastustamaan“. (W. Thompson, An Inquiry into the Principles of the Distribution of Wealth. Lontoo, 1824, s. 274.)

⁶⁸⁾ A. Ferguson, History of Civil Society. Edinburg, 1767, osa IV, k. I., s. 280.

⁶⁹⁾ J. D. Tuckett, A. History of the Past and Present State of the Labouring Population. Lontoo, 1848, nid. I, s. 149.

⁷⁰⁾ A. Smith, Wealth of Nations, kirj. V, luk. I, Art. II. A. Ferguson'in oppilaana, joka oli esittänyt työnjaon epäedulliset seuraukset, oli A. Smith täysin selvillä tästä kohdasta. Teoksensa alussa, jossa työnjakoa teoksen suunnitelman mukaisesti ylistetään, hän vain ohimennen viittaa siihen yhteiskunnallisten epätasaisuuksien lähteenä. Vasta viidennessä kirjassa valtiontuloista hän kertaa Ferguson'ia. Minä olen teoksessani „Misère de la Philosophie“ esittänyt sen, mikä on tarpeellista tietää Ferguson'in, A. Smith'in, Lemontey'n ja Say'n historiallisesta suhteesta heidän työnjaon arvostelussaan ja siinä myöskin ensiksi esittänyt manufaktuuri-työnjaon pääomallisen tuotantotavan erikoisena muotona. (S. 122 ss.)

sissa. Johdonmukaisesti vastustaa sitä hänen ranskantajansa ja selittäjänsä G. Garnier, joka Ranskan ensimmäisen keisarikunnan aikana tietenkin singahti senaattoriksi. Kansanopetus olisi muka vastoin työnjaon ensimmäisiä lakeja ja sen kautta „tuomittaisiin kuolemaan koko meidän yhteiskuntajärjestyksemme“. „Samoin kuin kaikki muutkin työnjaot“, hän sanoo „tulee myös jako käsi-työn ja henkisen työn⁷¹⁾ välillä yhä selvemmäksi ja tarkemmin määrättyksi sitä mukaa kuin yhteiskunta (hän käyttää oikein tätä käsitettä pääomasta, maaomaisuudesta ja niiden valtiosta) rikastuu. Samoin kuin kaikki muutkin, on myöskin tämä työnjako aikaisemman edistyksen seuraus ja tulevaisen syy...“ „Saako siis hallitus vaikuttaa tätä työnjakoa vastaan ja ehkäistä sen luonnollista kulkua? Saako se käyttää osan valtion tuloista yritykseen hämmentää ja sekoittaa toisiinsa kaksi työluokkaa, jotka pyrkivät jakautumaan ja eroamaan toisistaan?“⁷²⁾

Joku määrä henkistä ja ruumiillista surkastumista liittyy eroamattomasti myöskin yleiseen yhteiskunnalliseen työnjakoon. Mutta kun manufaktuuriaika vie paljoa pitemmälle tämän työhaarojen yhteiskunnallisen silpoutumisen, ja toiselta puolen vasta se omituisine työnjakoihin tunkee yksityisen ihmisen elinjuuriin saakka, antaa myöskin vasta se ainekset ja aiheen teolliselle patologialle (tautiopille).⁷³⁾

„Jakaa ihminen alaosastoihin on samaa kuin mestata hänet, jos hän ansaitsee kuolemantuomion, murhata hänet salaa, jollei hän sitä ansaitse. Työn alaosastoihin jakaminen on kokonaisen kansan salamurha.“⁷⁴⁾

⁷¹⁾ Ferguson sanoo jo teoksessaan „History of Civil Society“, osa IV, k. I, s. 281: „Itse ajatteleminenkin voi tällä työnjaon aikakaudella tulla erikoiseksi ammatiksi“.

⁷²⁾ G. Garnier, nid. V. käänn., s. 2—5.

⁷³⁾ Ramazzini, käytöllisen lääketieteen professori Paduassa, julkaisi 1713 teoksensa „De morbis artificum“, käännetty ranskaksi 1781, painettu uudestaan 1841 teokseen „Encyclopédie des Sciences Médicales. 7me Discours: Auteurs Classiques“. Suurteollisuuden aikakausi on tietysti suuresti lisännyt hänen luetteloaan työväen taudeista. Katso m. m. „Hygiène physique et morale de l'ouvrier dans les grandes villes en général, et dans la ville de Lyon en particulier. Par le Dr. A. L. Fonterel. Paris 1858“ ja „Die Krankheiten, welche verschiedenen Ständen, Altern und Geschlechtern eigentümlich sind. 6 Bände. Ulm 1860“. Vuonna 1854 asetti Society of Arts tutkimuskomitean teollista tautioppia varten. Tämän komitean kokoomien todistuskappaleiden luettelo on „Twickenham Economic museum'in“ luettelossa. Ks. myös E d u a r d R e i c h, M. D., Ueber die Entartung des Menschen. Erlangen, 1868.

⁷⁴⁾ (D. U r q u h a r t, Familiar Words. Lontoo, 1855, s. 119.) Hegel'illä oli hyvin kerettiläiset mielipiteet työnjaosta. „Sivistyneinä ihmisinä voi lähinnä pitää sellaisia, jotka osaavat tehdä kaiken, minkä muut tekevät“, hän sano oikeusfilosofiassaan.

Työnjakoon perustuva yhteistoiminta eli manufaktuuri on alkuasteillaan luonnollinen ilmiö. Niin pian kuin se on jonkun veran vakiintunut ja laajentunut, tulee se pääomallisen tuotantotavan tietoiseksi, suunnitelluksi ja järjestelmälliseksi muodoksi. Varsinaisen manufaktuurin historia osottaa, kuinka sille ominainen työnjako saa sopivat muotonsa aluksi kokemuksen perusteella ja ikäänkuin toimivien henkilöiden selän takana, mutta sitten, samoin kuin ammattikunnallinen käsityökin, koettaa pysyttää kerran saavutetun muotonsa polvesta polveen, ja yksityisissä tapauksissa pysyttääkin sen vuosisatoja. Jos tämä muoto muuttuu, tapahtuu se, paitsi sivuseikoissa, aina vain työväliseissä tapahtuneen vallankumouksen johdosta. Uudenaikainen manufaktuuri — en puhu tässä koneihin perustuvasta suurteollisuudesta — joko löytää esim. vaateteollisuuden tavoin suurissa kaupungeissa jo syntyessään jäsenensä jo valmiina, joskin hajallaan, ja on sen vain koottava ne niiden hajaannustilasta, tahi on työnjaon periaate aivan kuin kourin kopattavissa, koska yksinkertaisesti käsityömäisen tuotannon eri suoritukset (esim. kirjansitomisessa) voidaan jakaa vain erikoisille työläisille. Ei tarvita enää viikonkaan kokemusta, jotta sellaisissa tapauksissa saataisiin selville kutakin tehtävää varten tarvittavien käsiensä lukumäärä.⁷⁵⁾

Manufaktuuri-työnjaossa käsityö-toiminnan erittely, työkalujen erikoistuminen, osatyöläisten muodostuminen, heidän ryhmittymisensä ja yhteenliittymisensä kokonaiskoneistoksi tekee yhteiskunnalliset työprosessit laadullisesti jäsennellyiksi ja määrällisesti tasa-suhtaisiksi, synnyttää siis yhteiskunnallisen työn määrätyn elimistön ja kehittää samalla työn uuden, yhteiskunnallisen tuotantovoiman. Yhteiskunnallisen tuotantoprosessin erityisesti kapitalistisena muotona — ja olemassa olevilla perusteilla ei se voinut kehittyä muutoin kuin kapitalistisessa muodossa — on se vain erityinen menettelytapa suhteellisen lisäarvon tuottamiseksi eli pääoman arvon itsepaisutuksen lisäämiseksi — jota sanotaan yhteiskunnalliseksi rikkaudeksi, „Wealth of Nations“, j. n. e. — työläisten kustannuksella. Se ei ainoastaan kehitä työn yhteiskunnallista tuotantovoimaa kapitalistin hyväksi työläisen asemasta, vaan tekee sen yksityistä työmiestä surkastuttamalla. Se luo uusia edellytyksiä pääoman herruudelle työn yli. Kun se siis toiselta puolen esiintyy historiallisena edistykseenä ja välttämättö-

⁷⁵⁾ Hyväntahtoisen uskon siihen keksijäneroon, jota muka yksityinen kapitalisti ennakkollisesti käyttää työnjaossa, tapaa enää ainoastaan saksalaisissa professoreissa sellaisissa kuin esim. herra Roscher. Hän omistaa kapitalistille, jonka Jupiterinpäästä työnjako muka valmiina lähtee, kiitokseksi „erinäisiä työpalkkoja“. Työnjaon enempi tahi vähempi käyttäminen riippuu kukkaron syvyydestä, ei neron suuruudesta.

mänä kehityskohtana yhteiskunnan taloudellisessa muodostumisprosessissa, esiintyy se toiselta puolen sivistyneen ja hienostuneen riistämisen välineenä.

Kansantaloustiede, joka vasta manufaktuurikaudella alkaa esiintyä erityisenä tieteenä, käsittelee yhteiskunnallista työnjakoa yleensä vain manufaktuuri-työnjaon kannalta,⁷⁶⁾ keinona tuottaa samalla työmäärällä enemmän tavaraa, siten halventaa tavarain hintoja ja kiihdyttää pääoman kasautumista. Jyrkkänä vastakohtana tälle paljouden ja vaihtoarvon merkityksen korostamiselle puhuvat klassillisen ajan kirjailijat yksinomaan laadusta ja käyttöarvosta.⁷⁷⁾ Yhteiskunnallisten tuotantohaarojen eristymisen johdosta tulevat tavarat paremmin tehdyiksi, ihmiset valitsevat harrastustensa ja lahjojensa mukaisia toimialoja,⁷⁸⁾ ja ilman rajoitusta ei voida missään saada mitään huomattavaa aikaan.⁷⁹⁾ Työnjako siis parantaa tuotteen ja tuottajan. Ja jos satunnai-

⁷⁶⁾ Paremmin kuin A. Smith, käsittävät vanhemmat kirjailijat kuten Petty ja teoksen „Advantages of the East India Trade“ tuntematon tekijä y. m. manufaktuuri-työnjaon kapitalistisen luonteen.

⁷⁷⁾ Uudenaikaisten joukossa ovat poikkeuksina muutamia 18 vuosisadan kirjailijain, jotka työnjaon suhteen jäljittelevät melkein vain vanhan ajan kirjailijoita, kuten Beccariaa ja James Harris'ia. Niinpä sanoo Beccaria: „Oma kokemus osottaa jokaiselle, että se, joka kohdistaa taitonsa ja järkensä yhäti samanlaisiin töihin ja tuotteisiin, saavuttaa tällöin kevyemmän, runsaamman ja paremman menestyksen, kuin jos jokaisen tulisi itselleen tuottaa kaikki mitä hän tarvitsee . . . Täten ihmiset sekä yhteisön että yksilön hyödyksi jakaantuvat eri luokkiin ja ammatteihin.“ (Cesare Beccaria, Elementi di Economia Publica, ed. Custodi, Parte Moderna, nid. XI, s. 28.) James Harris, myöhemmin Malmesbury'n jaarli, kuuluisa „Päiväkirjoistaan“ lähettiläsajaltaan Pietarissa, sanoo itse muistutuksessa teokseensa „Dialogue concerning Happiness. London 1741“, myöhemmin painettu uudelleen teokseen „Three Treatises etc. 3 pain. London 1772“: „Koko („ammattien jaosta“ lähtevä) todistus siitä, että yhteiskunta on luonnollinen, on otettu Platon „Valtion“ toisesta kirjasta“.

⁷⁸⁾ Niin sanotaan Odyseiassa, XLV laulu, säe 228: „Sillä toista miellyttää tämä toimi, toista toinen“, ja Arkhilochus sanoo Sextus Empirikuksessa: „Jokaisen sydän iloitsee eri toimesta.“

⁷⁹⁾ „Hän taisi monia tehtäviä, mutta ne kaikki hän taisi huonosti“ (sanotaan Margites-narrista eräessä runossa, jota pidetään Homeron tekemänä). — Ateenalainen tunsi olevansa tavarantuottajana etevämpi spartalaista, koska jälkimäisellä sodassa oli kyllä käytettävinaan ihmisiä, mutta ei rahaa, niinkuin Thuukyydides antaa Perikleen sanoa puheessa, jolla hän kannustaa ateenalaisia Peloponneeson sotaan: „Ne ihmiset, jotka elävät omasta työstään (αὐτοῦργοι), ovat alltiimpia taistelemaan ruumiillaan kuin rahoillaan“. (Thuukyydides, Peloponneeson sodan historia, kirja I, k. 144.) Kuitenkin pysyi heidän ihanteenaan, myöskin aineellisessa tuotannossa, ἀβραπειὰ (suljettu tuotanto omaa kulutusta varten), joka on työnjaon vastakohta, „sillä viimeainittu takaa hyvinvoinnin, mutta ensinainittu myöskin itsenäisyyden“. Samalla on muistettava, että vielä 30 tyrannin kukistamisen aikana ei ollut 5,000:kään ateenalaista ilman maanomaisuutta.

sesti myös tuotemäärän lisääntymisestä mainitaan, tapahtuu se vain käyttöarvon suurempaan runsauteen viittaamalla. Ei tavulakaan ajatella vaihtoarvoa ja tavaroiden halpenemista. Tämä käyttöarvon kanta on vallitsevana sekä Platolla,⁸⁰⁾ joka käsittelee työnjakoa säätyjen yhteiskunnallisen erotuksen perustana, että Xenophon'illa,⁸¹⁾ joka kuvaavalla porvarillisella vaistollaan lähenee enemmän työpaja-työjakoa. Mikäli Plato'n Valtiossa työnjako esitetään valtion muodostavana periaatteena, on se vain

⁸⁰⁾ Plato johtaa yhteiskunnallisen työnjaon yksilöiden tarpeiden moninaisuudesta ja heidän taipumustensa yksipuolisuudesta. Päänäkökohtana on hänellä, että työläisen on mukaannuttava työn mukaan, ei työn tekijänsä mukaan, mikä on välttämätöntä, jos hän harjoittaa useita taitoja yht'aikaa, siis yhtä tahi toista sivutyönään. „Tekeillä oleva työ ei tavallisesti odota työntekijän joutoaikaa, vaan työntekijän on pakko tehdä sitä uuterrasti, eikä vain noin sivumennen. — Niin on. — Siispä kaikki tulee tehdyksi runsaammin, kauniimmin ja vaivattomammin, kun jokainen tekee vain yhtä, lahjojensa mukaan ja oikeaan aikaan, ilman että muut (sivu-)työt häntä häiritsevät.“ („Valtio“, II kirja, 12 luku.) Samoin sanoo Th u u k y d i d e s : Peloponneson sodan historia, I kirja, 142 k.: „Merenkulku on taito samoin kuin mikä muu hyvänsä, eikä sitä voida sattuvissa tapauksissa sivutyönä harjoittaa, — vaan päivästään ei mitään muuta voi harjoittaa sen ohessa.“ Jos työn, sanoo Plato, täytyy odottaa tekijänsä, menetetään usein tuotannon ratkaiseva kohta, ja valmiste turmeltuu, „työn oikea aika lyödään laimin“. Saman platolaisen aatteen tapaa uudelleen englantilaisten valkaisuaitosten omistajain vastalauseessa sitä tehdaslain määräystä vastaan, joka säättää kaikille työläisille määrätyn ruoka-ajan. Heidän liikkeensä ei muka voi sopeutua työläisten mukaan, sillä „sukimisesta, huuhtomisesta, valkaisemisesta, mankeloimisesta, siilittämisestä ja värjäämisestä ei mitään voida keskeyttää määrätyn hetkeksi ilman vahingonvaaraa . . . Saman pakollisen päivällistunnon määrääminen kaikille työmiehille voi mahdollisesti saattaa kallisarvoisia tavaroita vahingonvaaralle alttiiksi loppuun saakka suorittamattoman käsittelyn takia“. Mihinkä vielä platolaisuutta käytetään?

⁸¹⁾ Xenophon kertoo, ettei ainoastaan ole kunniaakasta saada ruokaa persialaiskuninkaan pöydästä, vaan että nämä ruoat ovat paljokaan maukkaampia kuin muut. „Ja tämä ei ole ihmeteltävää, sillä samoin kuin muutkin taidot suurissa kaupungeissa ovat erittäin täydellisiä, samoin valmistetaan kuninkaalliset ruokalajitkin aivan erikoisella tavalla. Sillä pienissä kaupungeissa tekee sama mies vuoteita, ovia, auroja ja pöytiä; usein hän sitä paitsi rakentaa taloja ja on tyytyväinen, kun hän edes siten saa toimeentuloaan varten riittävän määrän liiketuttavia. On aivan mahdotonta, että ihminen, joka tekee niin monenlaista, tekisi kaikki hyvin. Mutta suurissa kaupungeissa, missä kukin yksityinen tapaa useita ostajia, riittää yksikin käsityö elättämään miehensä. Niin, usein ei siihen tarvita koko käsityötäkään, vaan tekee yksi miesten, toinen naisten kenkiä. Siellä täällä elää joku vain kenkien ompelemisella, toinen leikkauksella; joku ainoastaan leikkaa vaatteita, toinen panee vain kokoon kappaleet. Välttämätöntä on nyt, että yksinkertaisimman työn tekijä sen myöskin ehdottomasti parhaiten tekee. Samoin on laita keittotaidon.“ (Xenophon, Cyropaedia, VIII kirja, 2 luku.) Käyttöarvon toivottua laatua yksistään pidetään tässä silmällä, vaikka jo Xenophon tietää, että työnjaon asteikko riippuu markkinoiden laajuudesta.

egyptiläisen kastilaitoksen ateenalaista ihannoimista, samoin kuin Egypti myöskin hänen muille aikalaisilleen, esim. Isokrateelle,⁸²⁾ kävi teollisuuden mallimaasta, ja säilytti tämän merkityksensä vielä Rooman keisariajan kreikkalaisillekin.⁸³⁾

Varsinaisena manufaktuuriaikana, s. o. aikakaudella, jolla manufaktuuri on pääomallisen tuotantotavan vallitseva muoto, kohtaa sen omien pyrkimysten täydellinen toteuttaminen monenlaisia esteitä. Vaikka se, niinkuin näimme, synnyttää työläisten hierarkkisen jakaantumisen ohelle yksinkertaisen erotuksen ammattiopillisten ja ammattiopittomien työläisten välillä, pysyy viimeainittujen lukumäärä edellisten paljoa suuremman vaikutuksen takia hyvin rajoitettuna. Vaikkakin se sovittaa erikoisuoritukset elävien työelimiensä vaihtelevan kypsytyden, voiman ja kehityksen asteen mukaan, ja siis pyrkii naisten ja lasten tuottavaan käyttämiseen, raukeaa tämä pyrkimys yleensä mies-työntekijäin tottumuksiin ja vastarintaan. Vaikka käsityö-toiminnan silpoutuminen alentaa työläisten kehittämiskustannuksia ja siis arvoa, pysyy pitempi oppiaika kuitenkin välttämättömänä vaikeampaa erikoistyötä varten, ja pitävät sitä työläiset kateellisina yllä silloinkin kun se on tarpeeton. Me tapaamme esim. Englannissa Laws of apprenticeship (oppipoikalait) seitsenvuotisine oppiaikoiheen täydessä voimassan manufaktuuriajan loppuun saakka, ja vasta suurteollisuus ne kumosi. Kun käsityötaito pysyy manufaktuurin perustana, eikä sen toimivalla kokonaiskoneistolla ole mitään itse työläisistä riippumatonta objektiivista luurankoa, taistelee pääoma alituisesti työläisten alistamisesta. „Ihmislunonteen heikkous“, huudahtaa ystävämme Ure, „on niin suuri, että kuta taitavammaksi työmies tulee, sitä itsepäisemmäksi ja vaikeammin käsiteltäväksi hän käy, ja tuottaa siis kokonaiskoneistolle suurta vahinkoa kummallisilla oikuillaan“. ⁸⁴⁾ Kautta koko manufaktuuriajan on läpikäyväenä valitus työläisten kurittomuudesta. ⁸⁵⁾ Ja jollei meillä olisi samanaikaisten kirjailijain todis-

⁸²⁾ „Hän (Busiris) jakoi kaikki eri kasteihin . . . käski, että samojen oli aina tehtävä samanlaista työtä, koska hän tiesi, että ne, jotka tehtäväänsä vaihtelevat, eivät tule perusteellisiksi missään tehtävässä; mutta ne, jotka aina pysyvät samoissa töissä, tekevät kaiken mitä täydellisimmän. Todella näemmekin, että he taidoissaan ja ammateissaan ovat voittaneet kilpailijansa paremmin kuin muutoin mestari hätiköitsijän, ja että ne laitokset, joilla he ovat säilyttäneet kunkin muodon ja muun valtiomuotonsa, ovat niin erinomaiset, että ne kuuluisat filosofit, jotka niistä ovat ottaneet puhuakseen, ovat kiittäneet Egyptin valtiomuotoa ennen muita.“ (Isocrates, Busiris, 8 luku.)

⁸³⁾ Vrt. Diodorus Siculus.

⁸⁴⁾ Ure, Philosophy of Manufacture, s. 20.

⁸⁵⁾ Tekstissä sanottu kohdistuu paljon enemmän Englantiin kuin Ranskaan, ja enemmän Ranskaan kuin Hollantiin.

tuksia, yksinkertaisia tosiasioita siitä, ettei 16 vuosisadalta suurteollisuuden aikaan saakka pääoman onnistu anastaa manufaktuurityöläisten koko aikaa, että manufaktuurit ovat lyhytikäisiä ja siirtyvät työläisten mukana maasta toiseen, puhuisivat kirjastot. „Järjestys on saatava aikaan tavalla tahi toisella“, huudahtaa 1770 usein mainitsemamme teoksen „Essay on Trade and Commerce“ tekijä. Järjestystä, kaikkua 66 vuotta myöhemmin tri Andrew Ure'n suusta, „järjestystä“ puuttui „työnjaon skolastiseen dogmiin“, perustuvalta manufaktuurilta, ja „Arkwright loi järjestyksen“.

Samalla ei manufaktuuri voinut vallata yhteiskunnallista tuotantoa koko sen laajuudessa eikä mullistaa sitä perin pohjin. Se saavutti huippukohtansa taloudellisena taideteoksena kaupunkilaiskäsityön ja maalaisen kotiteollisuuden laajalla pohjalla. Sen oma ahdas teknillinen pohja joutui määrättyllä kehitysasteella ristiriitaan sen itsensä luomien tuotantotarpeiden kanssa.

Sen täydellisimpiä luomuksia oli työpaja itse työvälineiden ja etenkin myös jo tällöin käytettyjen monimutkaisten mekaanisten laitteiden tuottamista varten. „Sellainen työpaja“, Ure sanoo, „tarjosi silmälle työnjaon sen moninaisissa asteissa. Poralla, taltalla, sorvilla oli kullakin omat työmiehensä, hierarkisesti järjestettyinä taitavuuksensa mukaan“. Tämä manufaktuurityönjaon tuote tuotti puolestaan — koneet. Ne tekevät lopun käsityömaisestä toiminnasta yhteiskunnallisen tuotannon johtavana periaatteena. Niin toiselta puolen poistuu teknillinen aihe työmiehen elinkautiselta kytkemiseltä osatehtävään. Toiselta puolen luhistuvat ne rajat, jotka sama periaate vielä asetti pääoman herruudelle.

Kolmastoista luku.

Koneet ja suurteollisuus.

1. Koneiden kehitys.

John Stuart Mill sanoo teoksessaan „Principles of political economy“. „Kysymyksenalaista on, ovatko kaikki tähän asti tehdyt mekaaniset keksinnöt helpottaneet yhdenkään ihmisolennon päivänvaivoja“. ⁸⁶⁾ Mutta se ei suinkaan olekaan kapitalistisesti käytettyjen koneiden tarkoitus. Samoin kuin työn kaiken muunkin tuotantovoiman kehityksen, pitää niiden halventaa tavaroitten hintaa ja lyhentää sitä osaa työpäivästä, jonka työläinen

⁸⁶⁾ Mill'in olisi pitänyt sanoa „kenenkään inhimillisen olennon, joka ei vielä elä toisten työstä“, sillä koneet ovat kieltämättömästi suuresti lisänneet hienojen tyhjäntoimittajain lukua.

käyttää itselleen, pidentäkseen sitä toista osaa hänen työpäivästään, jonka hän antaa ilmaiseksi kapitalistille. Ne ovat lisäarvon tuottamisen välineitä.

Tuotantotavan kumouksen lähtökohtana on manufaktuurissa työvoima, suurteollisuudessa työväline. Ensiksikin on siis tutkittava, miten työväline muuttuu työkalusta koneeksi, tahi missä kone eroaa käsityökalusta. Tässä tulevat kysymykseen vain suuret, yleiset luonteenomaiset piirteet, sillä ehdottoman tarkat rajaviivat erottavat yhtä vähän yhteiskunnan kuin maa-peränsäkin historian eri aikakausia.

Matemaatikot ja mekaanikot — ja joskus englantilaiset taloustieteilijät niinkään heidän mukanaan — selittävät työkalun yksinkertaiseksi koneeksi ja koneen yhdistetyksi työkaluksi. Heidän mielestään ei tässä ole olennaista eroa ja nimittävät he yksinkertaisia mekaanisia potenssejakin (jäntiöitä), niinkuin vipua, kaltevaa pintaa, ruuvia, kiilaa y. m. s. koneiksi.⁸⁷⁾ Todellisuudessa onkin jokainen kone koottu noista yksinkertaisista tekijöistä, olkoonpa se ulkomuodoltaan millainen hyvänsä ja millä tavoin tahansa yhdistetty. Mutta taloudelliselta kannalta katsottuna tämä selitys ei kelpaa mihinkään, sillä siltä puuttuu historiallinen aines. Toiselta puolen etsitään erotusta työkalun ja koneen välillä siitä, että työkalussa ihminen on liikevoimana, koneessa luonnonvoima, joka on muuta kuin ihmisvoimaa, niinkuin eläin, vesi, tuuli j. n. e.⁸⁸⁾ Sen mukaan olisi härkien vetämä aura, jota käytetään mitä erilaisimpina tuotantokausina, kone, mutta Claussen'in circular loom (kangaspuut), joka yhden ainoan työläisen käden liikkeellepanemana valmistaa 96,000 silmää minuutissa, pelkkä työkalu. Niin, sama loom olisi työkalu, jos sitä käytettäisiin käsivoimalla, ja kone, jos sitä käytettäisiin höyryllä. Kun eläinvoiman käyttäminen on ihmiskunnan vanhimpia keksintöjä, olisi todellisuudessa konetuotanto käsityötuotantoa aikaisempi. Kun John Wyatt v. 1735 rakensi kehruukoneensa ja sillä alkoi 18 vuosisadan teollisen vallankumouksen, ei hän sanallakaan maininnut, että ihmisen asemasta aasi käyttäisi konetta, ja kuitenkin tämä tehtävä joutui aasille. Kone, „jolla kehrättäisiin ilman sormia“, oli hänen ohjelmansa.⁸⁹⁾

⁸⁷⁾ Ks. esim. Hutton, Course of Mathematics.

⁸⁸⁾ „Tältä kannalta voi vetää tarkan rajan työkalun ja koneen välille: lapio, vasara, taltta y. m. s., vipu- ja ruuvilaitteet, joissa ihminen on liikevoimana, olkootpa ne muutoin kuinka taitavasti tehtyjä tahansa — nämä kaikki kuuluvat työkalun käsitteeseen; mutta aura, jonka eläinvoima pitää liikkeessä, tuuli- y. m. myllyt on laskettava koneihin kuuluviksi.“ (Wilhelm Schulz, Die Bewegung der Produktion. Zürich, 1843, s. 38. Monessa suhteessa ansiokas teos.)

⁸⁹⁾ Jo ennen häntä käytettiin koneita, vaikkakin sangen vaillinaisia,

Kaikissa kehittyneissä koneissa on kolme olennaisesti eri osaa, käyttökone, siirtokoneisto ja vihdoin työkalu- eli työkone. Käyttökone on koko koneiston käyttövoimana. Se synnyttää itse oman liikevoimansa, kuten höyrykone, lämminilmakone, sähkökone y. m., tai saa liikevoimansa valmiista luonnonvoimasta, joka on sen ulkopuolella, niinkuin vesiratas vesiputouksesta, tuulisiivet tuulesta j. n. e. Siirtokoneisto, joka on kokoonpantu voimarattaista, akseleista, hammasrattaista, turpiineista, varsista, ketjuista, hihnoista, väli- ja etulaitteista mitä erilaisimmista, ohjaa liikettä, muuttaa tarvittaessa sen muotoa, esim. pendelimäisestä kierto- liikkeeksi, jakaa sen ja siirtää sen työkoneistoon. Nämä molemmat koneiston osat ovat olemassa vain pannakseen työkoneiston liikkeeseen, jonka kautta se tarttuu työnesineeseen ja muuttaa sen tarkoituksenmukaiseksi. Tämä koneiden osa, työkoneisto, se on, josta 18 vuosisadan teollinen vallankumous lähtee. Ja vieläkin on se yhä uudelleen lähtökohtana joka kerran kun käsi- työ tai manufaktuuri muuttuu konetyöksi.

Nyt lähemmin tarkastellaksemme työkalukonetta eli varsi- naista työkonetta, voimme huomata siinä ylipäänsä, joskin usein sangen sovelletussa muodossa, jälleen ne laitteet ja työkalut, joilla käsityöläinen tai manufaktuurityöläinen työskentelee, mutta, sen sijaan että ne olisivat ihmisten työkaluja, nyt koneiston työkaluina eli mekaanisina työkaluina.

Joko on koko kone vain uusi enemmän tai vähemmän muutettu koneellinen laitos vanhasta käsityökalusta, niinkuin

kehruuseen, luultavasti ensiksi Italiassa. Teknologian kriittinen historia yleensä todistaisi, kuinka vähässä määrässä mikään 18 vuosisadan keksintö on yksityisen ihmisen ansio. Toistaiseksi ei sellaista teosta ole olemassa. Darwin on vetänyt kaiken huomion luonnollisen teknologian historiaan, s. o. kasvien ja eläinten elimien muodostumiseen kasvien ja eläinten elämän tuotantovälineinä. Eikö yhteiskuntaihmissen, kaiken erityisen yhteiskuntajärjestyksen aineellisen pohjan, tuottavien elinten muodostumishistoria ansaitse samaa huomiota? Ja eikö se olisi helpompaa, koska, niinkuin Vico sanoo, ihmiskunnan historia eroaa luonnonhistoriasta siinä, että me olemme itse tehneet edellisen mutta emme jälkimäistä? Teknologia paljastaa ihmisen aktiivisen suhtautumisen luontoon, hänen elämänsä välittömän tuotantoprosessin, ja sen kautta myöskin hänen yhteiskunnallisten elinehtojensa ja niistä pulppuavien henkisten mielteiden synnyn. Kaikki uskonnollisista, jossa on jätetty huomioonottamatta tämä aineellinen pohja, on — epäkriittistä. Todellisuudessa on paljoo helpompaa löytää uskonnollisten sumujen maallinen ydin erittelyn avulla kuin päinvastoin johtaa kunkin ajan todellisista elämänoaloista sen taitvaalliset muodot. Viimemainittu on ainoa materialistinen (aineellinen) ja sentähden tieteellinen menettelytapa. Puutteet abstraktisesti luonnontieteellisessä materialismissa, joka jättää huomiotta historiallisen prosessin, huomaa jo sen julistajain abstraktisista ja ideologisista käsityksistä, milloin he uskaltaivat oman erikoisalansa ulkopuolelle.

konekangaspuut,⁹⁰⁾ tahi ovat työkoneseen runkoon liitetyt toimivat elimet vanhoja tuttuja, niinkuin kehrät kehruukoneessa, neulat sukankutomiskoneessa, sahanterät sahauskoneessa, veitset hie-nonnuskoneessa j. n. e. Nämä työkalut eroavat jo syntymästään saakka työkoneseen varsinaisesta rungosta. Ne valmistetaan näet yhä edelleenkin suureksi osaksi käsityömäisesti tahi manufaktuureissa ja kiinnitetään vasta myöhemmin työkoneseen koneella valmistettuun runkoon.⁹¹⁾ Työkalukone on siis koneisto, joka vastaavaan liikkeeseen pantuna suorittaa työkaluillaan samat tehtävät, mitkä ennen työmies suoritti samanlaisilla työkaluilla. Se seikka, lähtekö käyttövoima ihmisestä vaiko taas toisesta koneesta, ei olennaisesti muuta asiaa. Kun varsinainen työkalu siirretään ihmiseltä koneistoon, saadaan kone pelkän työkalun sijaan. Erotus on heti silmiinpistävä, vaikkapa ihminen itse jäisikin vielä ensimmäiseksi liikkeellepanijaksi (der erste Motor). Niiden työvälineiden lukumäärää, joilla hän yht'aikaa voi työskennellä, rajoittaa hänen luonnollisten tuotantovälineidensä, hänen ruumiinsa elinten luku. Saksassa koetettiin ensin poljettaa yhdellä kehrääjällä kahta rukkia, teettää hänellä siis työtä yht'aikaa kahdella kädellä ja kahdella jalalla. Tämä oli liian rasittavaa. Myöhemmin keksittiin poljinrukki, jossa oli kaksi kehrää, mutta ne kehrutaiturit, jotka voivat kehrätä kahta lankaa samalla kertaa, olivat melkein yhtä harvinaisia kuin kaksipäiset ihmiset. Sitä vastoin kehräsi Jenny jo alusta alkaen 12—18 kehrällä, sukankutomiskone kutoo useilla tuhansilla puikoilla yht'aikaa j. n. e. Niiden työkalujen lukumäärä, joita sama työkalukone kerrallaan käyttää, on alusta pitäen riippumaton niistä elimellisistä rajoituksista, jotka työmiehen käsityökalua haittaavat.

Moneen käsityökaluun nähden on olemassa olennainen ja silmännähtävä erotus ihmisen tehtävällä pelkkänä käyttövoimana ja varsinaisena työnsuorittajana. Esim. rukissa on jalka vain käyttövoimana, kun taas käsi, joka hoitaa kehrää, vetää ja kiertää, suorittaa varsinaisen kehruutyön. Juuri tämän viimeksimainitun osan työkalusta saa teollinen vallankumous ensiksi haltuunsa ja jättää ihmiselle, paitsi uutta työtä koneen silmällä-

⁹⁰⁾ Etenkin koneellisissa kangaspuissa niiden alkuperäisessä muodossa tuntee jo ensi silmäyksellä vanhat kangaspuut. Uudemmassa muodossa ovat ne suuresti muuttuneet.

⁹¹⁾ Vasta noin v:sta 1850 alkaen valmistetaan Englannissa yhä enenevä osa työkonien työkaluista koneellisesti, vaikkakaan sitä eivät tee samat tehtailijat, jotka valmistavat itse koneet. Sellaisten koneellisten työkalujen valmistamista varten rakennettuja koneita ovat esim. automatic bobbinmaking engine (puolakone), card-setting engine (karstauskone), sukkulakone, mule- ja throstle-kehräin takomiskone.

pitämisessä ja sen erehdyksen korjaamisessa käsillä, vielä aluksi käyttövoiman puhtaasti koneellisen tehtävän. Sitä vastoin ne työkalut, joiden pelkkänä käyttövoimana ihminen jo alusta pitäen toimii, niinkuin esim. myllynakselin kiertäminen,⁹²⁾ pumppuaminen, palkeella lietsominen, huhmaressa survominen j. n. e., aiheuttavat sen sijaan ensiksi eläinten, veden, tuulen⁹³⁾ käytäntöön ottamisen liikevoimaksi. Ne laajenevat osittain manufaktuuri-aikana, siellä täällä jo kauan sitä ennen, koneiksi, mutta ne eivät saa aikaan vallankumousta tuotantotavassa. Sen että ne jo käsityömaisessä muodossaan ovat koneita, osoittaa suurteollisuuden aikakausi. Esim. ne pumput, joilla hollantilaiset vv. 1836—37 pumppusivat tyhjäksi Harlem'in järven, olivat tavallisten pumppujen tapaan rakennetut, ainoastaan sillä erotuksella että ihmiskäsien asemasta niiden mäntiä käyttivät jättiläismäiset höyrykoneet. Karkeisepän tavallinen ja hyvin epätäydellinen palje muutetaan vielä joskus Englannissa koneelliseksi ilmapumpuksi vain siten, että palkeen lietsomistanko (varsi) yhdistetään höyrykoneeseen. Itse höyrykone, sellaisena kuin se 17 vuosisadan lopussa manufaktuuriaikana keksittiin ja sitä 18 vuosisadan 80-luvun alkupuolelle saakka käytettiin,⁹⁴⁾ ei synnyttänyt mitään teollista vallankumousta. Päinvastoin työkalukoneiden luominen teki välttämättömäksi höyrykoneiden muuttamisen. Niin pian kuin ihminen, sen sijaan että hän työkalulla vaikuttaisi työesineeseen, vaikuttaa enää vain käyttövoimana työkalukoneeseen, tulee ihmislihasten käyttäminen liikevoimana satunnaiseksi ja voi tuuli, vesi, höyry y. m. s. astua sen sijaan. Tämä ei suinkaan estä sitä, että tällainen muutos vaatii usein suuriakin teknillisiä muutoksia alkuaan yksinomaan inhimillistä käyttövoimaa varten rakennetussa koneistossa. Nykyisin rakennetaan kaikki koneet, joiden ensiksi on itselleen tie raivattava, niinkuin ompelukoneet,

⁹²⁾ Egyptin Mooses sanoo: „Ei sinun pidä sitoa riittä tappavan härän suuta.“ Mutta kristilligermaaniset ihmisystävät panivat sen maorjansa kaulaan, jota he käyttivät liikevoimana viljaa jauhattaessaan, suuren puksen ikeen, ettei hän voisi panna kädellään jauhoja suuhunsa.

⁹³⁾ Osaksi vesiputousten puute, osaksi taistelu muuta vedentulvaa vastaan pakotti hollantilaiset käyttämään tuulta liikevoimana. Itse tuulimylly saivat he Saksasta, jossa tämä keksintö synnytti hupaisan taistelun aatelin, pappien ja keisarin välillä siitä, kenelle heistä kolmesta tuuli „kuului“. Ilma tekee omaksi, sanottiin Saksassa, kun taas tuuli teki Hollannin vapaaksi. Täällä ei se tehnyt omaksi hollantilaista, vaan maan hollantilaisen omaksi. Vielä v. 1836 käytettiin Hollannissa 12,000 tuulimyllyä, joilla oli 6,000 hevosvoimaa, jotta kaksi kolmatta osaa maasta säästyisi jälleen suoksi muuttumasta.

⁹⁴⁾ Sitä losin paransi jo suuresti Watt'in ensimmäinen n. s. yksinkertaisesti toimiva höyrykone, mutta tässä muodossa pysyi se vain veden, ja suolaveden (josta suolaa keitettiin) nostokoneena.

leivänvalmistuskoneet y. m., samalla sekä ihmisen että puhtaasti koneellista käyttövoimaa varten — ellei niiden tarkoitus jo edeltäksin tee mahdottomaksi pientä mittakaavaa.

Kone, joka teollisen vallankumouksen aiheuttaa, korvaa työläisen, joka hoitaa yhtä ainoaa työkalua, koneistolla, joka samalla kertaa työskentelee hyvin monella samaisella tabi samankaltaisella työkalulla ja jonka pitää liikkeessä yksi ainoa käyttövoima, olkoonpa se muodoltaan millainen hyvänsä.⁹⁵⁾ Tässä on meillä kone, mutta vasta konetuotannon yksinkertaisena alkeena.

Työkoneen laajentaminen ja sen yht'aikaa toimivien työkalujen lisääminen vaativat suurempaa liikekoneistoa, ja tämä koneisto taas, voittaakseen oman vastustuksensa, voimakkaampaa käyttövoimaa kuin ihmisen voima on, lukuunottamatta sitä, että ihminen on sängen epätäydellinen väline tasaisen ja keskeyttömän liikkeen synnyttämiseen. Jos hän enää toimii ainoastaan yksinkertaisena käyttövoimana ja hänen työkalunsa sijaan on siis tullut työkalukone, voivat luonnonvoimat nyt korvata hänet myöskin käyttövoimana. Kaikista manufaktuuriajan jälkeensä jättämistä liikevoimista oli hevosvoima huonoin, osaksi sentähden että hevosella on oma päänsä, osaksi sen kalleuden takia, osaksi siitä syystä, että sitä yksinään niin rajoitetussa määrässä voidaan käyttää tehtaissa.⁹⁶⁾ Kuitenkin käytettiin hevosta usein suurteollisuuden nousuvuosina, niinkuin jo todistaa,

⁹⁵⁾ „Kaikkien näiden yksinkertaisten kapineiden yhdistelmä, jonka panee liikkeeseen yksi ainoa voimakone, on kone.“ (B a b b a g e, m. t.)

⁹⁶⁾ John C. Morton luki tammikuussa 1861 Society of Arts-nimisessä seurassa kirjoituksen „Maanviljelyksessä käytetyistä voimista“. Siinä m. m. sanotaan: „Jokainen parannus, joka edistää maan tulemistä samankaltaiseksi, tekee höyrykoneen pelkän koneellisen voiman synnyttäjänä yhä käyttökelpoisemmaksi . . . Hevosvoimaa vaaditaan siellä, missä kiertelevät pensasaidat ja muut esteet ehkäisevät samankaltaista toimintaa. Nämä esteet vähenevät päivä päivältä. Toimissa, jotka vaativat enemmän tahdon käyttämistä ja vähemmän todellista voimaa, on ihmishengen hetki hetkeltä ohjaama voima, siis ihmisvoima, yksinomaan käytettäväksi kelvollista.“ Herra Morton muuttaa sitten höyryvoiman, hevosvoiman ja ihmisvoiman höyrykoneissa tavallisiksi mittayksiköiksi, nimitäten voimaksi, joka nostaa 33.000 naulaa minuutissa yhden jalan korkeuteen, ja laskee kustannukset höyryhevosvoimasta höyrykoneessa 3 d:ksi ja hevosessa 5 1/2 d:ksi tunnissa. Edelleen voidaan hevosta käyttää vain 8 tuntia päivässä niin. että sen terveys täysin säilyy. Höyryvoimaa, käyttämällä voidaan viljellyllä maalla säästää ainakin 3 kustakin 7 hevosesta yhtenä vuonna ja kustannuksilla, jotka eivät ole suuremmat kuin kustannukset poispannaisa hevosista niiden 3 tahi 4 kuukauden aikana, jolloin niitä vain todella käytetään. Niissä maanviljelyetoimissa, joissa höyryvoimaa voidaan käyttää, parantaa se lopuksi, verrattuna hevosvoimaan, valmisteen laatua. Jotta höyrykoneen työ tulisi tehdyksi, täytyisi käyttää 66 työmiestä, jotka saavat tunnilta yhteensä 15 shillinkiä, ja jotta hevosten työ tulisi tehdyksi, 32 miestä, jotka yhteensä tunnissa saavat 8 shillinkiä.

paitsi silloisten agronoomien valitus, tähän saakka säilynyt tapa ilmaista koneellista voimaa hevosvoimissa. Tuuli oli liian epätasainen ja epävarma ja vesivoiman käyttäminen oli jo manufaktuuriajalla sitä paitsi voitolla Englannissa, suurteollisuuden synnyinmaassa. Jo 17 vuosisadalla oli koetettu pyörittää kahta päällyskiveä, siis kahta kiviparia, yhdellä vesirattaalla. Mutta voimansiirtomekanismin laajeneminen teki nyt tähänastisen vesivoiman riittämättömäksi, ja tämä oli yhtenä syynä johtamassa hankauslakien tarkempaan tutkimiseen. Samoin liikevoiman epätasainen vaikutus myllyissä, joita käytettiin tangoilla, antoi aiheen vauhtipyörän teoriaan ja käyttämiseen,⁹⁷⁾ millä myöhemmin on ollut niin tärkeä tehtävä suurteollisuudessa. Tällä tavoin kehitti manufaktuuriaika suurteollisuuden ensimmäiset tieteelliset ja teknilliset alkeet. Arkwright'in throstle-kehruukonetta käytettiin jo alusta alkaen vesivoimalla. Kuitenkin oli myöskin veden käyttämisessä yleisenä liikevoimana vaikeuksia. Sitä ei voitu mielin määrin lisätä eikä sen puutetta auttaa, se petti joskus ja oli ennen kaikkea luonteeltaan vain paikallinen.⁹⁸⁾ Vasta Watt'in toisessa, n. s. kaksinkertaisesti toimivassa höyrykoneessa oli saatu ensimmäinen voimakone (moottori), joka itse synnyttää liikevoimansa hiiliä ja vettä nielemällä, jonka voimateho on kokonaan ihmisten määrättävissä. Ollen liikutettava ja liikkeen aiheuttaja, kaupunkilainen eikä vesirattaan tavoin maalainen, se sallii tuotannon keskittämisen kaupunkiin, pirstomatta sitä vesirattaan tavoin yli koko maan.⁹⁹⁾ Vihdoin on sen teknologinen käyttäminen yleisesti mahdollinen, ja sen asettaminen verrattain vähän paikallisista olosuhteista riippuvainen. Watt'in suuri nerokkaisuus ilmenee hänen patenttiselityksessään, jonka hän antoi v. 1784, ja jossa hänen höyrykonettaan ei esitetä keksintönä erikoisia tarkoituksia varten, vaan suurteollisuuden yleisenä vaikuttavana voimana. Hän viittaa tässä käyttötapoihin, joista monet, niin-

⁹⁷⁾ Faulhaber 1625, De Caus 1618.

⁹⁸⁾ Uusi turpiinien keksintö vapauttaa vesivoiman käyttämisen teollisuuden palvelukseen useista entisistä rajoituksista.

⁹⁹⁾ „Kutomateollisuuden ensi aikoina riippui tehtaan paikka vesiputouksesta, joka oli kyllin korkea pyörittääkseen vesiratasta, ja vaikka vesivoimalla käyvien tehtaiden (water mills) rakentaminen oli alkuna kotiteollisuuden kukistukseen, olivat kuitenkin nämä tehtaot, koska niiden piti välttämättä olla vesiputousten äärellä ja useinkin huomattavan pitkän matkan päässä toinen toisestaan, paremminkin maalais- kuin kaupunkilaisjärjestelmään kuuluvia. Vasta sitten kun höyryvoima oli otettu käyttäntöön vesivoiman asemasta, kokoontuivat tehtaot kaupunkiin ja paikkoihin, missä oli riittävässä määrässä hiiliä ja vettä, mitä tarvittiin höyryn synnyttämiseen. Höyrykone on tehdaskaupunkien äiti.“ (A. R e d g r a v e, Reports of the Insp. of Fact. for 30th April 1866, s. 36.)

kuin esim. höyryvasara, keksittiin vasta yli puolen vuosisataa myöhemmin. Kuitenkin epäili hän höyrykoneen kelpaavaisuutta merenkulkuun. Hänen seuraajansa, Boulton ja Watt, asettivat v. 1851 Lontoon teollisuusnäyttelyyn näytteille suunnattoman suuren höyrykoneen, joka oli tehty valtamerilaivoja varten.

Kun ensin työkalut olivat muuttuneet ihmiselimistön työkaluista koneellisen laitteen, työkalukoneen työkaluiksi, sai nyt myöskin liikekone itsenäisen, ihmisvoiman rajoista kokonaan vapautuneen muodon. Sen kautta vajoaa yksityinen työkalukone, jota tähän saakka olemme tarkastelleet, konemaisen tuotannon pelkäksi alkeeksi. Yksi liikekone saattoi nyt käyttää useita työkoneita yht'aikaa. Yht'aikaa liikkeellä pidettyjen työkoneiden lukumäärän kanssa kasvaa liikekone, ja voimansiirtokoneisto laajenee monimutkaiseksi laitteeksi.

Kaksi seikkaa on nyt toisistaan erotettava, useiden samantyyppisten koneiden yhteistoiminta ja konejärjestelmä.

Toisessa tapauksessa koko valmisteen suorittaa sama työkone. Se suorittaa kaikki ne eri tehtävät, mitkä käsityöläinen teki työkalullaan, esim. kutoja kangaspuullaan, tahi mitkä käsityöläiset tekivät eri työkaluilla, joko itsenäisesti, tahi manufaktuurin osina, peräkkäin.¹⁰⁰⁾ Esim. uudenaikaisessa kirjekuorimanufaktuurissa taittoi yksi työläinen paperin taitinluulla, toinen sivelti siihen kumia, kolmas käänsi liuskan, johon nimikirjaimet painetaan, neljäs painoi ne j. n. e. ja jokaisessa näistä osasuorituksista täytyi kunkin eri kotelon siirtyä kädestä käteen. Yksi ainoa kotelokone suorittaa kaikki nämä tehtävät yhdellä kertaa ja tekee 3,000 ja enemmänkin koteloita tunnissa. Lontoon teollisuusnäyttelyssä v. 1862 näytteillä ollut paperipussikone leikkaa paperin, liimaa, taittaa ja tekee 300 pussia minuutissa. Kokonaisprosessin, joka manufaktuurissa on jaettu ja suoritetaan perättäisessä jaksossa, suorittaa tässä yksi työkone, joka on yhdistetty useista työkaluista.

Tehtaassa, s. o. konevoimaan perustuvassa työpajassa, uusiintuu joka kerta tuo yksinkertainen yhteistoiminta. Ja se tekee sen lähinnä siten, että jos jätämme tässä työmiehen huomioon-

¹⁰⁰⁾ Manufaktuuri-jaon kannalta katsottuna ei kutominen ollut yksinkertainen, vaan päinvastoin monimutkainen käsityö, ja niin ovatkin koneelliset kangaspuut kone, joka suorittaa hyvin monipuolisen työn. Se käsitys on yleensä väärä, että uudenaikainen koneisto olisi alkuaan ottanut suorittaakseen sellaiset toimet, jotka manufaktuuri-työnjako oli tehnyt yksinkertaisiksi. Kehräminen ja kutominen jakautuivat manufaktuuriaikana uusiin laatuihin ja niissä käytettäviä työkaluja parannettiin ja muutettiin, mutta itse työprosessi, jota ei millään tavoin jaettu, pysyi käsityömäisenä. Ei työtä, vaan työvälineestä kone saa alkunsa.

ottamatta, yhdenlaiset ja yht'aikaa yhdessä toimivat työkonet kasautuvat samaan paikkaan. Se on niiden yksinomainen muoto siellä, missä tuote valmiina tulee jokaisesta työkonesta, olkoonpa tämä sitten vain monimutkaisen käsityökalun konemainen jäljittely tai yhdistelmä erilaatuisia yksinkertaisia kojeita, joista kullakin on erikoinen tehtävänsä. Siten syntyy kutomatehdas useiden konekangaspuiden rinnastamisesta ja neulomatehdas useiden ompelukoneiden rinnastamisesta samaan työrakennukseen. Mutta tässä on olemassa teknillinen ykseys, sillä nuo monet yhtäläiset työkonet saavat yht'aikaa ja samalla tapaa yhteisen ensimmäisen voimakoneen sydämentykkinnästä virikkeensä, jonka niihin välittää niille myöskin osaksi yhteinen siirtokoneisto, koska siitä vain haarautuu jokaista työkalukonetta kohden erikoisia haaroja. Aivan samoin kuin useat työkalut ovat yhden työkonen elimiä, ovat useat työkonet tässä vain saman liikekoneiston yhtäläisiä elimiä.

Mutta varsinainen konejärjestelmä tulee yksityisten itsenäisten koneiden sijaan vasta silloin, kun työesine läpikäy yhtenäisen jakson eri aste-prosesseja, jotka suorittaa sarja erilaisia, mutta toisiaan täydentäviä työkalukoneita. Tässä esiintyy jälleen manufaktuurille ominainen yhteistoiminta työnjaon kautta, mutta nyt osatyökonien yhdistelmänä. Eri osatyöläisten erikoiset työkalut, esim. villamanufaktuurissa villanpainajan, villankarttaajan, villanleikkaajan, villankehrääjän j. n. e., muuttuvat nyt työkaluiksi erikoistetuissa työkonissa, joista jokainen on erikoisena elimenä erikoista tehtävää varten yhdistetyn työkalukoneiston järjestelmässä. Niissä teollisuudenhaaroissa, joissa konejärjestelmä ensiksi otetaan käytäntöön, antaa manufaktuuri yleensä luontoperäisen pohjan tuotantoprosessin jaolle ja järjestelylle.¹⁰¹⁾ Kuitenkin

¹⁰¹⁾ Ennen suurteollisuuden aikakautta oli villamanufaktuuri vallitsevana manufaktuurimuotona Englannissa. Siinä tehtiin sentähden 18 vuosisadan ensi puoliskolla useimmat kokeet. Puuvillan hyväksi, jonka koneellinen käsittely vaatii vähemmän valvoksia valmistuksia, tulivat lampaanviljoja käsiteltäessä tehdyt kokemukset, samoin kuin myöhemmin koneellinen villateollisuus päinvastoin kehittyi koneellisen puuvillankehruun ja -kutomisen perustalla. Muutamia töitä villamanufaktuurissa on vasta viime vuosikymmeninä ruvettu tehdasmaisesti tekemään, esim. villojen karttaamista. „Voiman käyttämisellä villojen karttaamiseen . . . mikä on tullut erittäin yleiseksi etenkin „karttauskoneen“, varsinkin Lister'in, tultua käytäntöön . . . on ollut epäilemättä se seuraus, että suuri joukko miehiä on joutunut työttömiksi. Ennen kartattiin villat käsin, enimmäkseen karttaajien majoissa. Nyt kartataan aivan yleisesti tehtaassa, ja käsityö on tullut tarpeellomaksi, lukuunottamatta muutamia erikoisia tapauksia, joissa käsin kartattua villaa pidetään parempana. Moni käsinkarttaaja sai työtä tehtaissa, mutta käsinkarttaaja tuottaa niin vähän verrattuna koneeseen, että kovin suuri määrä karttaajia on jäänyt ilman työtä.“ (Reports of Insp. of Fact. for 31:st October 1856, s. 16.)

tapahuu tässä heti olennainen muutos. Manufaktuuriassa täytyy työläisten yksitellen tahi ryhmissä suorittaa jokainen eri osaprosessi käsityökalullaan. Joskin siis työmies soveltuu prosessia suorittamaan, niin on myöskin jo alusta alkaen prosessi sovellettu työläisen mukaan. Tämä jaon subjektiivinen periaate ei tule kysymykseen konemaisessa tuotannossa. Kokonaisprosessia käsitellään tässä ulkokohtaisesti, sellaisenaan, se ositetaan perusjaksoihinsa ja kysymyksen kunkin osaprosessin suorittamisesta ja eri osaprosessien yhdistämisestä ratkaisee mekaniikan, kemian y. m. teknillinen käyttö,¹⁰²⁾ jolloin luonnollisesti yhä vielä teoreettista ratkaisua täydentää laaja käytännöllinen kokemus. Jokainen osakone tuottaa lähinnä seuraavalle sen raaka-aineen, ja kun ne kaikki yht'aikaa ovat käynnissä, on tuote samoin jatkuvasti syntymisprosessinsa eri asteilla ja siirtymässä tuotantoasteesta toiseen. Samoin kuin manufaktuuriassa osatyöläisten välitön yhteistoiminta synnyttää eri työläisryhmien välille määrättyt suhdeluvut, samoin synnyttää monijäsenisessä konejärjestelmässä se seikka, että osakoneet alati pitävät toinen toisensa työssä, määrätyn suhteen niiden luvun, koon ja nopeuden välillä. Yhdistetty työkoneisto, joka nyt on erilaisten yksityisten työkoneiden ja niiden ryhmien monijäseninen järjestelmä, on sitä täydellisempi, kuta yhtenäisempi sen kokonaisprosessi on, s. o. kuta vähemmillä keskeytyksillä raaka-aine siirtyy ensimmäiseltä asteeltaan viimeiselle, kuta enemmän siis ihmiskäden sijasta itse koneisto kuljettaa sen tuotantoasteelta toiselle. Kun manufaktuuriassa erikoisprosessien eristäminen on itse työnjaosta johtuva periaate, on sitä vastoin kehittyneessä tehtaassa vallalla erikoisprosessien jatkuva yhtenäisyys.

Konejärjestelmä, perustukoonpa se yhtäläisten työkoneiden pelkkään yhteistoimintaan, niinkuin kutomossa, tahi erilaisten yhdistämiseen, niinkuin kehräämössä, muodostaa oikeastaan suuren automaatin, mikäli sitä käyttää sama itsestään liikkuva ensimmäinen liikkeellepanija (moottori). Kuitenkin voi kokonaisjärjestelmää käyttää esim. höyrykone, vaikka yksityiset työkalukoneet määrättyissä tapauksissa vielä tarvitsevat työläistä, niinkuin mule'n (kehruukoneen) vauhtiinpanemiseen tarpeellista liikettä varten ennen selfacting mule'n (itsetoimivan mule'n) käytäntöön ottamista ja yhä vieläkin hienokehruussa, — tahi sitten täytyy työläisen ohjata määrättyjä koneen osia sen työssä kuten työkalua, niinkuin konerakennuksessa ennen slide rest'in (erään

¹⁰²⁾ „Tehdasjärjestelmän periaate on siis se, että työn jakamisen sijaan yksityisten käsityöläisten kesken tulee työprosessin osittaminen sen olennaisiin alkutekijöihin.“ (U r e, Philosophy of Manufacture, s. 20.)

kiertolaitteen) muuttumista itsetoimivaksi automaattiksi. Niin pian kuin työkone suorittaa kaikki raaka-aineen jalostamiseen tarvittavat liikkeet ilman ihmisen apua ja tarvitsee enää ainoastaan ihmisen hoitoa, on meillä automaattinen konejärjestelmä, jota kuitenkin yksityiskohdissaan voidaan alati parantaa. Niin ovat esim. laite, joka itsestään seisahtuttaa kehuukoneen heti kun yksityinen lanka katkeaa, ja selfacting stop, joka pysähdyttää parannetut höyrykangaspuut heti kun sukkulan käämistä on lanka loppunut, aivan nykyaikaisia keksintöjä. Esimerkkinä sekä tuotannon keskeytymättömästä yhtenäisyydestä että automaattisesta periaatteesta voi olla uudenaikainen paperitehdas. Yleensä voidaan paperintuotannossa yksityiskohdittain sangen edullisesti tutkia erotusta erilaisiin tuotantovälineisiin perustuvien eri tuotantotapojen välillä, samoin kuin myöskin yhteiskunnallisten tuotantosuhteiden yhteyttä näiden tuotantotapojen kanssa, vanhempi saksalainen paperiteollisuus kun on meille näytteenä käsityömaisestä tuotannosta, Hollanti 17:llä ja Ranska 18 vuosisadalla varsinaisesta manufaktuurista, ja viime aikojen Englanti automaattisesta valmistuksesta tällä alalla, ja sitä paitsi Kiinassa ja Intiassa on vielä olemassa saman teollisuuden kaksi eri muinaisaasiaista muotoa.

Koneteollisuudella on kehittynein muotonsa työkoneiden jäsenneltynä järjestelmänä, jotka panee liikkeeseen vain keskusautomaatti siirtokoneiston välityksellä. Yksityisen koneen sijaan tulee tässä konehirviö, jonka ruumis täyttää koko tehdasrakennuksen ja jonka pirullinen voima, alussa kyllä peittyneenä sen jättiläisjäsenten melkeinpä juhlallisesti hillittyyn liikkeeseen, riehahtaa näkyviin sen lukemattomien varsinaisten työelinten kuumaisen hurjassa pyörretanssissa.

Oli olemassa mule'ja, höyrykoneita y. m. s., ennen kuin oli työläisiä, joiden yksinomaisena tehtävänä oli valmistaa höyrykoneita, mule'ja y. m. s., samoin kuin ihminen käytti vaatteita ennen kuin oli räätäleitä. Mutta Vaucanson'in, Arkwright'in, Watt'in, y. m. keksinnöt olivat mahdollisia ainoastaan siten, että noilla keksijöillä oli manufaktuuriajalta valmiina saatu huomattava joukko taitavia mekaanisen työn tekijöitä. Osa näistä työläisistä oli eri ammatteihin kuuluvia itsenäisiä käsityöläisiä, toinen osa oli yhtynyt manufaktuureihin, joissa, niinkuin on mainittu, työnjako oli toimeenpantu erityisen ankarassa muodossa. Keksintöjen lisääntyminen ja vasta keksittyjen koneiden kasvava kysyntä kehittivät yhä enemmän toiselta puolen koneteollisuuden hajoamista moninaisiin itsenäisiin haaroihin, toiselta puolen työnjakoa konerakennusmanufaktuureissa. Me näemme tässä siis suurteollisuuden välittömän teknillisen perustan manufaktuurissa. Manufak-

tuuri tuotti koneet, joiden avulla suurteollisuus niillä tuotannon aloilla, jotka se ensin valtasi, teki lopun käsityömaisestä ja manufaktuurimaisesta teollisuudesta. Koneiteollisuus syntyi siis luontoperäisesti, sille sopimattomalla aineellisella perustalla. Määrätyllä kehitysasteella täytyi sen itsensä kukistaa tämä ensin valmiina saamansa ja sitten vanhassa muodossaan laajemmaksi kehittynyt perusta ja hankkia itselleen omaa tuotantotapaansa vastaava uusi pohja. Samoin kuin yksityinen kone pysyy vähäpätöisenä, niin kauan kuin sitä vain ihmiset käyttävät, samoin kuin konejärjestelmä ei voinut kehittyä vapaasti, ennen kuin aikaisempien käyttövoimien — eläinten, tuulen, vieläpä vedenkin — sijaan tuli höyrykone, samoin oli koko suurteollisuuden kehitys vaivaloista, niin kauan kuin sen luonteenomaisen tuotantovälineen, itse koneen, olemassaolo perustui henkilölliseen voimaan ja henkilölliseen taitavuuteen, siis riippui siitä lihasten kehityksestä, katseen terävyydestä ja käden taituruudesta, jolla osatyöläinen manufaktuurissa ja käsityöläinen sen ulkopuolella pientä työkaluaan hoitivat. Puhumattakaan tällä tavoin valmistettujen koneiden kalteudesta, — seikasta, joka tietoisena vaikuttimena johtaa pääomaa — jäi siten jo konemaisesti harjoitetun teollisuuden laajeneminen ja koneiden tunkeutuminen uusille tuotannon aloille suorastaan riippuvaksi määrätyn työläislajin kasvamisesta, joka toimensa puolitaitteellisen luonteen takia voi lisääntyä vain vähitellen eikä suurin hyppäyksin. Mutta määrättyllä kehitysasteella joutui suurteollisuus myöskin teknilliseen ristiriitaan käsityö- ja manufaktuurimaisen perustansa kanssa. Liikekoneiden, voimansiirtomekanismin ja työkalukoneiden ko'on suurentaminen, niiden osien suurempi mutkikkaisuus, moninaisuus ja ankarampi säännöllisyys sikäli kuin työkalukone irtautui käsityössä käytetystä mallistaan, joka alkuaan antoi sen rakenteelle leimansa, ja sai vapaan, ainoastaan mekaanisen tehtävänsä määräämän muodon,¹⁰³) automaattisen järjestelmän muodostuminen ja yhä välttämättömämpi vaikeasti saatavissa olevan työaineen käyttä-

¹⁰³) Koneelliset kangaspuut ovat ensimmäisessä muodossaan etupäässä puusta rakennetut; parannetut, uudenaikaiset taas raudasta. Kuinka suuresti tuotantovälineen vanha muoto alussa hallitsee sen uutta muotoa, osoittaa m. m. uudenaikaisen kangaspuiden pintapuolisinkin vertaaminen vanhoihin, uusien puhalluskojeiden vertaaminen tavallisen puhalluspalkeen avuttomaan koneelliseen jäljennökseen rautavalimoissa, ja ehkäpä paremmin kuin mikään muu ennen nykyisen veturin keksimistä koetettu veturi, jolla oli todellakin kaksi jalkaa, joita se nosteli vuorotellen kuin hevonen. Vasta mekaniikan enemmän kehittyessä ja kun on saatu enemmän käytännöllistä kokemusta, määrää yksinomaan koneellinen periaate muodon, ja vapauttaa sen niin ollen kokonaan työkalun perinnäismuodosta, kun se syntyy uudestaan koneena.

minen, esim. raudan puun asemasta — kaikkien näiden itsensä johtuvien tehtävien ratkaiseminen kohtasi kaikkialla henkilöllisiä rajoituksia, joita myöskään manufaktuurissa yhteenliittynyt työväestö ei voinut murtaa oleellisesti, vaan ainoastaan jossain määrässä. Koneita sellaisia kuin esim. uudenaikainen painokone, uudenaikaiset höyrykangaspuut ja uudenaikainen konekarsta, ei manufaktuuri voinut synnyttää.

Tuotantotavan kumous jollain teollisuuden alalla aiheuttaa sen kumouksen toisilla. Tämä koskee lähinnä sellaisia teollisuudenhaaroja, jotka yhteiskunnallinen työnjako tosin on eristänyt, niin että kukin niistä tuottaa itsenäisen tavarän, mutta jotka kuitenkin saman kokonaisprosessin asteina ovat toistensa yhteydessä. Siten teki koneellakehruu tarpeelliseksi koneellakutomisen ja kumpikin yhdessä mekaaniskemiallisen kumouksen valkaisemisessa, painamisessa ja värjäämisessä. Samoin aiheutti toiselta puolen kumous puuvillan kehruussa „gin'in“ (puuvillan puhdistuskoneen) keksimisen puuvillankuitujen erottamiseksi siemenestä, minkä kautta vasta puuvillan tuotanto nyt vaaditussa suuressa mittakaavassa tuli mahdolliseksi.¹⁰⁴⁾ Mutta tuotantotapojen vallankumous teollisuudessa ja maanviljelyksessä teki välttämättömäksi kumouksen myöskin yhteiskunnallisen tuotannon yleisissä edellytyksissä, s. o. kulku- ja kuljetusvälineissä. Samoin kuin kulku- ja kuljetusneuvot yhteiskunnassa, jonka „pivot“ (akseli), käyttäakseni erästä Fourier'in sanaa,^{104a)} oli pikkuviljely ja siihen liittyvä kotiteollisuus sekä käsityö kaupungeissa, eivät enää ensinkään voineet tyydyttää tuotannon tarpeita manufaktuuriaikana, jolloin yhteiskunnallinen työnjako oli laajentunut, työvälineet ja työläiset keskittyneet, ja siirtomaakauppa syntynyt ja sentähden todellisuudessa mullistuvatkın kokonaan, samoin muuttuivat manufaktuuriajan jälkeensä jättämät kuljetus- ja kulku- neuvot pian sietämättömiksi esteiksi suurteollisuudelle ja sen kumeisen nopealle tuotannolle, sen suurelle laajuudelle, sen alituiselle pääoma- ja työläisjoukkojen heittelemiselle tuotantopiiristä toiseen, ja sen vastasyntyneille mailmanmarkkinasuhteille. Puhumattakaan täydellisestä mullistuksesta purjelaivojen rakentamisessa, soveltivat jokihöyrylaivat, rautatiet, valtamerihöyrylaivat ja

¹⁰⁴⁾ Amerikkalaisen Eli Whitney'n cottongin (kone siemenen poistamiseksi puuvillasta) pysyi viime aikoihin saakka olennaisesti yhtä muuttumattomana kuin kaikki muutkin 18 vuosisadan koneet. Vasta 1850-luvulla on eräs toinen amerikkalainen, herra Emery Albany'sta, New-York'issa, tehnyt yksinkertaisella, mutta tehokkaalla parannuksella Whitney'n koneen vanhanaikaiseksi.

^{104a)} Fourier nimitti ihmiskunnan historian jokaisen kauden oleellista tunnusmerkkiä sen pivot'iksi, akseliksi, jonka ympäri kaikki pyörii.
— Kautuky.

sähkösanomalaitos kulku- ja kuljetusneuvot vähitellen suurteollisuuden tuotantotapaa vastaaviksi. Mutta ne pelottavan suuret rautamäärät, jotka nyt oli taottava, hitsattava, leikattava, porattava ja muovattava, vaativat puolestaan jättiläismäisiä koneita, joiden rakentamiseen manufaktuurimainen konerakennus ei kyennyt.

Suurteollisuuden täytyi siis saada täydellisesti valtaansa luonteenomainen tuotantovälineensä, itse kone, ja tuottaa koneita koneilla. Vasta siten loi se itselleen asian vaatiman teknillisen perustan ja asettui omille jaloilleen. Koneteollisuuden lisääntyessä 19 vuosisadan ensimmäisinä vuosikymmeninä saivat koneet todellisuudessa vähitellen valtaansa työkalukoneiden valmistamisen. Kuitenkin synnyttivät vasta viimeksi kuluneina vuosikymmeninä (ennen v. 1867) tavattoman suuremmoinen rautateiden rakentaminen ja valtamerihöyrylaivaliike ensimmäisten voimakoneiden (moottorien) rakentamiseen käytetyt jättiläismäiset koneet.

Koneiden koneilla valmistamisen olennaisin edellytys oli jokaiseen voimanjännitykseen soveltuva ja kuitenkin samalla täysin hallittava liikekone. Sellainen oli jo höyrykone. Mutta samalla oli konemaisesti saatava valmistetuksi yksityisiä koneenosia varten tarvittavat tarkasti mittaussopilliset muodot, kuten viiva, taso, ympyrä, sylinteri, keila ja pallo. Tämän tehtävän ratkaisi Henry Maudsley 19 vuosisadan ensimmäisellä kymmenellä keksimällä slide-rest'in (supportin), jota pian alettiin valmistaa automaattisesti ja joka muutetussa muodossa siirrettiin sorvista, jota varten se alkuun oli keksitty, muihin rakennuskoneisiin. Tämä mekaaninen laite ei korvaa mitään erikoista työkalua, vaan itse ihmiskättä, joka luo määrätyn muodon pitämällä, sovittamalla ja ohjaamalla leikkuuaseiden terää y. m. työnesinettä, esim. rautaa vastaan tahi sen yläpuolella. Niin onnistui tuottaa yksityisten koneenosien mittaussopilliset muodot „niin helposti, tarkasti ja nopeasti, ettei taitavimmankaan työläisen tottunut käsi olisi sitä voinut“.¹⁰⁶⁾

Jos nyt katselemme sitä osaa konerakennukseen käytetyssä koneistossa, joka on varsinainen työkalukone, niin näemme jälleen käsityömäisen laitteen, mutta nyt jättiläismäisessä koossa. Esim. porauskoneen toimiva osa on suunnattoman suuri pora,

¹⁰⁶⁾ The Industry of Nations. Lontoo, 1855, osa II, s. 239. Siinä sanotaan myöskin: „Niin yksinkertaiselta ja näköjään vähäpätöiseltä kuin tämä parannus sorveissa voikin näyttää, ei ole luullaksemme liian uskaliasta väittää, että sen vaikutus koneiston käytön kehittämisessä ja laajentamisessa on ollut yhtä suuri kuin Watt'in tekemät parannukset itse höyrykoneessa. Sen käytäntöönotto yhdellä iskulla täydensi kaiken koneiston, teki sen halpahintaisemmaksi ja kannusti jatkuviin keksintöihin ja parannuksiin.“

jota käyttää höyrykone ja jota ilman taasen suurten höyrykoneiden ja vesipuristimien sylinterejä ei voitaisi valmistaa. Konesorvi on tavallisen polkursorvin jättiläismäinen jäljennös, konehöylä rautainen puuseppä, joka muovaa rautaa samoilla työkaluilla kuin puuseppä puuta; työkalu, joka Lontoon laivatelakoissa leikkaa faneeria, on jättiläismäinen partaveitsi, leikkauskoneen työkalu, joka leikkaa rautaa kuten räätälin sakset vaatetta, on saksihirviö, ja höyryvasara lyö tavallisella vasaralla, mutta niin raskaalla, ettei itse Thor voisi sitä heiluttaa.¹⁰⁶⁾ Eräs tällainen vasara esim., joka on Nasmyth'in keksimä, painaa yli 6 tonnia ja syöksyy pystysuoraan 7 jalan korkeudesta 36 tonnin painoista alasinta vastaan. Leikiten se hienontaa tomuksi graniittimöhkäleen, mutta yhtä hyvin pystyy se perättäin seuraavilla hiljaisilla lyönneillä takomaan naulan pehmeään puuhun.¹⁰⁷⁾

Koneena saa työkalu aineellisen olemassaolomuodon, jonka edellytyksenä on ihmisvoiman korvaaminen luonnonvoimilla ja totutun taidon korvaaminen itsetietoisella luonnontieteen hyväksään käyttämisellä. Manufaktuurissa on yhteiskunnallisen työprosessin jäsentely puhtaasti subjektiivinen, osatyöläisten yhdistelmä; konejärjestelmässä on suurteollisuudella täysin ulkokohtainen tuotanto-elimistö, jonka työläinen tapaa täysin valmiina aineellisena tuotannonehtona. Yksinkertaisessa ja vielä työnjaon erikoistuttamassakin yhteistoiminnassa on yksinäisen työläisen syrjäyttäminen yhteiskunnallistutetun tieltä vielä enemmän tahi vähemmän satunnaista. Koneisto toimii muutamilla myöhemmin mainittavilla poikkeuksilla vain välittömästi yhteiskunnallistutetun eli yhteisen työn johdolla. Työprosessin yhteistoiminnallinen luonne tulee nyt siis itse työvälineen luonteen määräämäksi välttämättömyydeksi.

2. Koneista tuotteeseen siirtyvä arvo.

Olemme nähneet, että yhteistoiminnasta ja työnjaosta johtuvat tuotantovoimat eivät maksa mitään pääomalle. Ne ovat yhteiskunnallisen työn luonnonvoimia. Myöskään luonnonvoimat, höyry, vesi y. m. s., jotka omaksutaan tuottaviin prosesseihin käytettäväiksi, eivät maksa mitään. Mutta samoin kuin ihminen tar-

¹⁰⁶⁾ Eräällä tällaisella Lontoossa olevalla siipirataan valssien takomiskoneella on nimenä „Thor“. [Thor oli muinaisgermaaninen, hirmuisella vasaralla varustettu ukkosen jumala. — Kautsky.] Se takoo 16 1/2 tonnin painoisen valssin yhtä helposti kuin seppä hevosenkengän.

¹⁰⁷⁾ Puutöiden valmistamiseen käytetyt koneet, joita voidaan käyttää myöskiu pienessä mittakaavassa, ovat enimmäkseen amerikkalaista keksintää.

vitsee keuhkoja hengittääkseen, tarvitsee hän „ihmiskäden luomusta“ kuluttaakseen tuottavalla tavalla luonnonvoimia. Vesiratas tarvitaan veden liikevoiman, höyrykone höyryn kimmoisuuden hyväksikäyttämiseen. Sama kuin luonnonvoimien on laita myöskin tieteen. Kerran keksittyinä ei laki magnetineulan poikkeamisesta sähkövirran vaikutuspiirissä tai magnetismin syntymisestä rautaan, jonka ympäri sähkövirta kiertää, maksa hiventäkään.¹⁰⁰⁾ Mutta näiden lakien käyttämistä varten sähköttämiseen y. m. s. tarvitaan hyvin kallisarvoinen ja laajaperäinen koneisto. Niinkuin näimme, ei kone työnnä tieltään työkalua. Ihmiselimityksen kääpiötyökalusta kehittyi se laajuutensa ja lukumääränsä puolesta ihmisen luoman koneiston työkaluksi. Pääoma antaa työmiehen nyt työskennellä käsityökalun sijasta koneella, joka itse käyttää työkalujaan. Kun siis jo ensi silmäyksellä on selvää, että suurteollisuuden täytyy erittäin suuressä määrässä lisätä työn tuotantovoimaa liittämällä tuotantoprosessiin suunnattomat luonnonvoimat ja luonnontieteen, ei suinkaan ole yhtä selvää, ettei tätä lisättyä tuotantovoimaa osteta lisääntyneellä työn kulutuksella toiselta puolen. Kone ei, enempää kuin mikään muukaan pysyvällisen pääoman osa, luo mitään arvoa, vaan siirtää oman arvonsa siihen tuotteeseen, jonka valmistamista se palvelee. Sikäli kuin sillä on arvoa ja se siis siirtää arvoa tuotteeseen, muodostaa se osan tämän arvosta. Sen sijaan että se sitä halventaisi, kallistuttaa se sitä suhteellisesti oman arvonsa mukaan. Ja on aivan kouriintuntuva, että kone ja järjestelmällisesti kehittynyt koneisto, suurteollisuuden tunnusomainen työväline, paisuu suhteettomasti arvoltaan, verrattuna käsityö- ja manufaktuuriteollisuuden työvälineisiin.

Ensiksikin on huomattava, että koneisto aina sisältyy kokonaan työprosessiin, mutta ainoastaan osittain arvonlisäysprosessiin. Se ei koskaan lisää enempää arvoa kuin se kulumisensa kautta keskimäärin itse menettää. On siis suuri ero koneen arvon ja siitä määrätyn ajanjakson kuluessa tuotteeseen siirtyneen arvonosan välillä. On suuri ero koneella arvoa muodostavana ja tuotteita muodostavana alkeena. Kuta suurempi on se ajanjakso,

¹⁰⁰⁾ Tiede ei yleensä maksa kapitalistille „mitään“, mikä ei suinkaan estä häntä sitä käyttämästä. „Vieras“ tiede liitetään pääomaan samoin kuin vieras työkin. Mutta „kapitalistinen“ käyttäminen ja „mieskohtainen“ käyttäminen, olkoonpa se sitten tieteen tahi aineellisen varallisuuden käyttämistä, ovat kuitenkin kokonaan eri asioita. Itse tri Ure valitti rakkaisten, koneita käyttävien tehtailijoidensa täydellistä tietämättömyyttä mekanikasta, ja Liebig tietää kertoa Englannin kemiallisia tuotteita valmistavien tehtailijain selkäpiitä karmivasta tietämättömyydestä kemian alalla.

jona sama koneisto yhä uudelleen suorittaa saman työprosessin, sitä suurempi on tuo erotus. Tosin olemme nähneet, että kukin varsinainen työväline eli tuotantokoje aina sisältyy kokonaan työprosessiin ja aina vain osittain, suhteellisesti päivittäisen keskikulumisensa mukaan, arvonlisäysprosessiin. Mutta tämä erotus käytön ja kulumisen välillä on paljoo suurempi koneessa kuin työkalussa, koska edellinen, kestävämmästä aineesta tehtynä, on pitempi-ikäinen, koska sen käyttäminen tarkkojen tieteellisten lakien mukaan järjestettynä tekee mahdolliseksi suuremman säästön sen osien ja sen kulutusaineiden käyttämisessä, ja koska lopuksi sen tuotantoalue on verrattomasti laajempi kuin työkalun. Jos me vähennämme molemmista, koneesta ja työkalusta, niiden päivittäiset keskikustannukset eli sen arvonosan, jonka ne joka päivä keskimääräisen kulumisensa ja apuaineiden, kuten öljyn, hiilien y. m. s. kuluttamisen kautta lisäävät tuotteeseen, niin toimivat ne ilmaiseksi, aivan kuin luonnonvoimat, jotka ilman ihmistyön apua ovat käytettävissä. Kuta suurempi tuottava vaikutuspiiri koneella on työkaluun verraten, sitä suuremman ilmaisen palveluksen se tekee työkaluun verrattuna. Vasta suurteollisuudessa oppii ihminen keinoon antaa aikaisemman, jo esineellistytetyn työnsä vaikuttaa laajaperäisesti ilmaiseksi luonnonvoiman taapaan.¹⁰⁹⁾

Käsitellessämme yhteistoimintaa ja manufaktuuria, tulimme siihen tulokseen, että määrättyjä yleisiä tuotantovälineitä, niinkuin rakennuksia y. m. s., verrattuina yksinäisten työläisten hajallaan oleviin tuotantovälineihin, voidaan yhteisesti säästävämmiin kuluttaa ja että siten tuote vähemmän kallistuu. Koneistossa eivät ainoastaan useat työkalut yhteisesti kuluta yhden työkoneneen runkoa, vaan useat työkoneneet kuluttavat yhteisesti samaa liikekonetta ja osaa voimansiirtomekanismista.

Kun ero koneiston arvon ja sen päivätuotteeseen siirtyneen arvon osan välillä on tunnettu, riippuu se määrä, jolla tämä arvonosa kallistuttaa tuotetta, lähinnä tuotteen laajuudesta, niin sanoak-

¹⁰⁹⁾ Ricardo pitää tätä koneiden vaikutusta, jota hän muutoin on selittänyt yhtä vähän kuin yleistä erotusta työprosessin ja arvonlisäysprosessin välilläkään, usein niin yksinomaan silmällä, että hän voi hetkeksi unohtaa sen arvonosan, jonka koneet lisäävät tuotteeseen, ja tekee ne kokonaan luonnonvoimien vertaisiksi. Niinpä hän sanoo esim: „Adam Smith ei missään kohden pidä liian vähänarvoisina niitä palveluksia, joita luonnonvoimat ja koneet tekevät meille, mutta hän ymmärtää aivan oikein sen arvon luonteen, minkä ne lisäävät tavaroihin... Kun ne tekevät työnsä ilmaiseksi, ei se apu, minkä ne meille tuottavat, lisää ensinkään vaihtoarvoa“.. (Ricardo m. t. s. 336, 337). Ricardon huomautus on luonnollisesti oikea J. B. Say'ta vastaan, joka löpöttelee koneiden tekevän muka sen „palveluksen“, että ne luovat arvoa, mikä on osana „voitosta“.

semme sen pinta-alasta. Herra Baynes Blackburn'ista laskee eräässä v. 1858 julaistussa luennossaan, että „jokainen todellinen ^{100a)} mekaaninen hevosvoima käyttää 450 itsetoimivaa mulekehrää etulaitteineen tahi 200 throstlekehrää tahi 15 kangaspuuta, joilla kudotaan 40 tuuman kangasta, ja niiden laitteita loimen kiertämistä, tasoittelemista y. m. varten“. Ensimmäisessä tapauksessa jakaantuvat päivittäiset höyryhevosvoiman ja sen liikkeellepaneman koneiston kulumisen kustannukset 450 mulekehrän päivätuotteelle, toisessa 250 throstlekehrän, ja kolmannessa 15 konekangaspuiden tuotteelle, niin että täten yhteen unssiin lankaa tahi kyynärään kudosta siirtyy vain mitättömän pieni arvonosa. Samoin ylläolevassa esimerkissä höyryvasarasta. Kun sen päivittäinen kuluminen, hiilenkulutus y. m. jakaantuu niille pelottavan suurille rautamäärille, joita se päivässä takoo, tarttuu kuhunkin sentneriin rautaa vain vähäinen arvonosa, mutta se olisi sangen suuri, jos tämän jättiläiskoneen pitäisi takoa pieniä nauloja.

Kun työkoneneen vaikutusala, siis sen työkalujen luku, tahi, milloin on kysymys voimasta, tämän suuruus on määrätty, tulee tuotemäärä riippumaan siitä nopeudesta, jolla se toimii, siis esim.

^{109a)} Muist. 3 painokseen. — „Hevosvoima“ on yhtä kuin 33,000 naulajalan voima minuutissa, s. o. voima, joka minuutissa nostaa 33,000 naulan painon 1 (Englannin) jalan korkeuteen tahi 1 naulan 33,000 jalan korkeuteen. Tällainen on yllä tarkoitettu hevosvoima. Tavallisessa liikekielessä ja myöskin siellä täällä tämän kirjan sitaateissa tehdään ero saman koneen „nimellisen“ ja „kauppa-“ eli „indikoidun“ hevosvoiman välillä. Vanha eli nimellinen hevosvoima lasketaan yksinomaan männännousun ja sylinterin läpileikkaajan mukaan ja jätetään siinä höyrynpaine ja männännopeus kokonaan huomioon ottamatta. S. o. se ilmaisee todellisuudessa: tämä höyrykone on esim. 50 hevosvoimainen, jos sitä käytetään samalla heikolla höyryn paineella ja samalla vähäisellä männännopeudella kuin Boulton'in ja Watt'in aikana. Mutta molempien viimeksimainittujen tekijäin merkitys on sen jälkeen suunnattomasti kasvanut. Indikaattori, joka osottaa höyrynpaineen, keksittiin, jotta voitaisiin mitata koneen nykyisin todellisuudessa synnyttämä mekaaninen voima. Männännopeus voidaan helposti määrätä. Siten on koneen „indikoidun“ eli „kauppa“-hevosvoiman mittana matemaattinen kaava, jossa otetaan huomioon sylinterin läpileikkaus, männännousun korkeus, männännopeus ja höyrynpaine yht'aikaa ja siten näytetään, kuinka monta kertaa minuutissa kone todella suorittaa 33,000 naulajalkaa. Nimellinen hevosvoima voi siis todella antaa kolme, neljä, vieläpä viisikin indikoitua eli todellista hevosvoimaa. Tämä muutamien myöhempien sitaattien selitykseksi. — F. Engels. — Engels käyttää tässä englantilaista laskutapaa. Niissä maissa, joissa metrijärjestelmä on käytännössä, pidetään hevosvoimana voimaa, joka sekunnissa nostaa 75 kg. 1 m. Indikoitu hevosvoima erotetaan sekä nimellisestä, että myöskin todellisesta, vaikuttavasta. Indikoitu on, kuten Engels mainitsee, koneen l a s k e t t u voimateho; vaikuttava sitä vastoin se, jonka kone todellisuudessa suorittaa voitettuaan sisällisen kitkan y. m. esteet. — Kautsky.

siitä nopeudesta, millä kehrä pyörii, tabi niiden lyöntien lukumäärästä, jotka vasara minuutissa iskee. Monet noista suunnattomista vasaroista lyövät 70 lyöntiä, Ryder'in patenttitakomiskone, joka käyttää pienempiä höyryvasaroita kehrien takomiseen, 700 lyöntiä minuutissa.

Kun se suhde on määrätty, missä koneisto siirtää arvoa tuotteeseen, riippuu tämän arvonosan suuruus koneiston omasta arvonsuuruudesta.¹¹⁰⁾ Kuta vähemmän työtä se itse sisältää, sitä vähemmän arvoa lisää se tuotteeseen. Kuta vähemmän arvoa se luovuttaa, sitä tuottavampi se on ja sitä enemmän lähenee sen vaikutus luonnonvoimien vaikutusta. Mutta koneiden tuottaminen koneilla vähentää koneiston arvoa aina sen mukaan, miten laajaa ja merkityksellistä tämä tuotanto on.

Vertaileva käsityö- ja manufaktuurimaisesti tuotettujen tavaroitten ja samojen konetuotteiden hintojen erittely antaa yleensä tulokseksi, että konetuotteessa työväliseihin perustuva arvonsa suhteellisesti kasvaa, mutta absoluuttisesti vähenee. Se on, sen absoluuttinen suuruus vähenee, mutta sen suuruus verrattuna tuotteen kokonaisarvoon, esim. naualan lankaa, lisääntyy.¹¹¹⁾

¹¹⁰⁾ Kapitalististen käsitysten vallassa oleva lukija kaipaa tässä tietenkin „korkoa“, jonka kone pääoma-arvonsa mukaisessa suhteessa lisää tuotteeseen. On kuitenkin helposti käsitettävissä, ettei kone, koska se yhä vähän synnyttää uutta arvoa kuin mikään muukaan osa pysyvää pääomaa, voi lisätä mitään sellaista „koron“ nimellä. Edelleen on selvää, ettei tässä, missä on kysymys lisäarvon tuottamisesta, voida ennakolta edellyttää mitään osaa siitä „koron“ nimisenä. Kapitalistinen laskutapa, joka jo ensi näkemältä vaikuttaa vastenmieliseltä ja arvomuodostumislakeja vastaan sotivalta, saa tämän teoksen kolmannessa kirjassa selityksensä.

¹¹¹⁾ Tämä koneen lisäämä arvonsa alenee absoluuttisesti ja suhteellisesti siellä, missä se työntää tieltään hevostat ja yleensä työeläimet, joita käytetään ainoastaan liikevoimana, ei aineenvaihtokoneina. Sivumennen sanoen Descartes määrittellessään eläimet pelkiksi koneiksi katsoo manufaktuuriajan silmillä erotukseksi keskiajasta, joka piti eläintä ihmisen apulaisena, samoin kuin myöhemmin jälleen herra v. Haller teokseensa „Restauration der Staatswissenschaften“. Sitä että Descartes samoin kuin Baco'kin piti tuotannon muuttunutta muotoa ja ihmisen valtaa käytännöllisessä elämässä luonnon yli muutetun ajattelumetodin tuloksena, oottaa hänen teoksensa „Discours de la Méthode“, jossa m. m. sanotaan: „On mahdollista (käyttämällä hänen filosofiaan tuomaansa metodia) saada elämälle sangen hyödyllisiä tietoja, ja päinvastoin kuin tuon spekulatiivisen filosofian avulla, jota kouluissa opetetaan, voidaan sillä saavuttaa käytännöllisiä etuja: kun oppisimme tuntemaan tullen, veden, ilman, tähtien ja kaikkien muiden meitä ympäröivien kappaleiden voiman ja toiminnan yhtä tarkoin kuin me tunnemme käsityöläistemme eri ammatit, voisimme me käyttää tutkimustemme tuloksia kaikkiin niihin tarkoituksiin, mihin ne soveltuvat, ja niin tulla luonnon herroiksi ja valtiaksi“ ja siten „edistää ihmiselämän täydelliseksi tulemistä“. Esipuheessa Sir Dudley North'in teokseen „Discours upon Trade“ (1691) sanotaan, että Descartes'in metodi

Selvää on, että tapahtuu pelkkä työnsiirtäminen, jos koneen tuottaminen maksaa yhtä paljon työtä kuin sen käyttäminen säästää, eikä siis tavaran tuottamiseen vaaditun työn kokonaissumma vähene eli työn tuotantovoima lisääny. Mutta ilmeisesti ei erotus sen työn välillä, jonka se maksaa, ja sen, jonka se säästää, eli sen tuottavaisuuden aste, riipu erotuksesta sen oman arvon ja sen korvaaman työkalun arvon välillä. Erotus on olemassa niin kauan kuin koneiden työkuustannukset ja siis niiden tuotteen lisäämä arvonosa pysyvät pienempinä kuin arvo, jonka työlläinen työkalullaan lisäksi työnesineeseen. Koneen tuottavuuden mittaa siis se aste, missä se korvaa ihmistyötä. Herra Baunes'n mukaan tulee 450 mulekehrää ja etukoneistoa kohti, joita höyryhevosvoima käyttää, 2 1/2 työlläistä,¹¹²⁾ jakehrää nämä 2 1/2 työlläistä jokaisella itsetoimivalla mulekehrällä kymmentuntisena työpäivänä 13 unssia lankaa (keskivahvuista), siis 365 5/8 naulaa lankaa viikossa. Sen langaksi muuttamiseen vaaditaan siis noin 366 naulaa puuvillaa (yksinkertaisuuden vuoksi jätämme jätteen lukuunottamatta) ja vain 150 työtuntia eli 15 kymmentuntista työpäivää, kun taas rukilla kehrätynä, jos käsinkehrääjä valmistaa 13 unssia lankaa 60 tunnissa, sama puuvillamäärä vaatisi 2,700 10-tuntista työpäivää eli 27,000 työtuntia.¹¹³⁾ Missä konepainaminen on työntänyt tieltään blockprinting'in eli vanhan karttuuninpainamistavan, painaa yksi ainoa kone yhden miehen tahi pojan avulla tunnissa yhtä paljon neliväristä karttuunia kuin ennen 200 miestä.¹¹⁴⁾ Ennen kuin Eli Whitney v. 1793 keksi cottongin'in (puuvillanpuhdistuskoneen), maksoi puuvillanaulan puhdistaminen siemenistä keskimääräisen työpäivän. Hänen keksintönsä johdosta voi yksi neekerinainen valmistaa päivässä 100 nau-

sovellettuna kansantaloustieteeseen on alkanut vapauttaa sitä vanhoista tarinoista ja taikauskaisista käsityksistä, joita rahasta, kaupasta y. m. on ollut olemassa. Yleensä liittyivät aikaisemmat englantilaiset taloustieteilijät kuitenkin Baco'on ja Hobbes'iin pitäen heitä filosofeinaan, kun taas myöhemmin Locke tuli Englannin, Ranskan ja Italian kansantaloustieteen varsinaiseksi „filosofiksi“.

¹¹²⁾ Essen'in kauppakamarin erään vuosikertomuksen (lokak. 1863) mukaan tuotti v. 1862 Krupp'in valuterätehdas 161 sulatus-, hehku- ja sementtiuunilla, 32 höyrykoneella (vuonna 1800 oli tämä melkein kaikkien Manchesterissä käytettyjen höyrykoneiden summa) ja 14 höyryvasaralla, joilla oli yhteensä 1,236 hevosvoimaa, 49 ahjolla, 203 työkalukoneella ja noin 2,400 työlläisellä — 13 miljoonaa naulaa valuterästä. Siellä ei siis ollut kahtakaan työlläistä hevosvoimaa kohti.

¹¹³⁾ Babbage laskee, että Javassa lisää melkein yksistään kehruutyö 117 % puuvillan arvoon. Samaan aikaan (1832) oli Englannissa koko arvo, minkä koneet ja työ hienokehräämissä lisäsivät puuvillaan, noin 33 % raaka-aineen arvosta. (On the Economy of Machinery. Lontoo, 1832, s. 214.)

¹¹⁴⁾ Koneilla painettaessa säästyy sitä paitai väriä.

laa puuvillaa, ja gin'in toimintakykyä on sen jälkeen vielä huomattavasti lisätty. Naula puuvillankuituja, jonka tuottaminen aikaisemmin maksoi 50 senttiä, myydään myöhemmin 10 sentillä ja tuottaa suuremman voiton, s. o. siihen sisältyy enemmän maksamatonta työtä. Intiassa käytetään kuitujen puhdistamiseen siemenistä puolittain konemaista kapinetta, churka'a, jolla 1 mies ja 1 nainen puhdistavat päivässä 28 naulaa. Tri Forbes'in muutamia vuosia sitten keksimällä churkalla tuottavat 1 mies ja 1 poika 250 naulaa päivässä; missä käytetään härkiä, höyryä tahi vettä käyttövoimana, vaaditaan vain muutamia poikia ja tyttöjä feeders'einä (syöttäjinä, aineiden koneeseen työntäjinä ja siitä otta-jina). Kuusitoista tällaista härkien käyttämää konetta tekee päivässä saman työn kuin aikaisemmin keskimäärin 750 henkilöä.¹¹⁵⁾

Niinkuin jo on mainittu, suorittaa höyrykone höyryauralla tunnissa 3 d:llä eli $\frac{1}{4}$ sh:lla yhtä paljon työtä kuin 66 ihmistä 15 sh:n tuntipalkalla. Palaan tähän esimerkkiin torjuakseni erään väärän käsityksen. Nuo 15 sh. eivät nimittäin suinkaan ilmaise noiden 66 ihmisen tunnissa lisäksi tuoman työn arvoa. Jos lisätyön suhde välttämättömään työhön oli 100 %, niin tuottivat nämä 66 työläistä tunnissa 30 sh:n arvon, vaikkakin vain 33 tuntia esiintyy niiden vastikkeessa heidän omaksi hyväkseen, s. o. 15 sh:n työpalkassa. Oletettuna siis, että kone maksaisi yhtä paljon kuin tekee sen syrjäyttämien 150 työläisen vuosipalkka, sonokaamme 3,000, niin eivät nuo 3,000 suinkaan ilmaise 150 työläisen tekemän ja työnesineeseen lisäämän työn raha-arvoa, vaan ainoastaan sen osan arvoa heidän vuosityöstään, joka heille itselleen ilmenee heidän työpalkassaan. Sitä vastoin ilmaisee koneen raha-arvo 3,000 kaiken sen tuottamiseen käytetyn työn, riippumatta siitä, missä suhteessa tämä työ muodostaa työpalkkaa työläiselle ja lisäarvoa kapitalistille. Jos siis kone maksaa yhtä paljon kuin sen korvaama työvoima, niin on siihen itseensä esineellistynyt työ aina paljokaan pienempi kuin sen korvaama elävä työ.¹¹⁶⁾

Yksinomaan tuotteen halventamiskeinoksi katsottuina määrää koneiden käytön rajan se, että niiden tuottaminen maksaa vähemmän työtä kuin niiden käyttäminen sitä korvaa. Pääomalle esiintyy kuitenkin tämä raja ahtaampana. Kun se ei maksa käytettyä työtä, vaan käytetyn työvoiman arvon, on sille koneiden käytön rajana erotus koneen arvon ja sen korvaaman työvoiman arvon välillä. Kun työpäivän jakautuminen välttämättömään työ-

¹¹⁵⁾ Vrt. „Paper read by Dr. Watson, Reporter on Products to the Government of India, before the Society of Arts, 17 April 1860“.

¹¹⁶⁾ „Nämä mykät työvoimat (koneet) ovat aina paljokaan vähemmän työmäärän tuote kuin se, minkä ne tunkevat tieltään, vaikka niillä olisikin sama raha-arvo.“ (Ricardo m. t. s. 40)

hön ja lisätyöhön on eri maissa erilainen, ja myöskin samassa maassa eri aikoina tahi samaan aikaan eri liikealoilla; kun edelleen työläisen todellinen palkka milloin laskeutuu alle hänen työvoimansa arvon, milloin nousee sen yläpuolelle, voi erotus koneiden hinnan ja niiden korvaaman työvoiman hinnan välillä suuresti vaihdella, vaikkapa erotus koneiden tuottamiseen tarvittavan työmäärän ja niiden korvaaman työn kokonaismäärän välillä pysyisikin samana.^{116 a)} Mutta ainoastaan edellinen erotus määrää tavaran tuotantokustannukset itse kapitalistille ja vaikuttaa häneen kilpailun pakkolaeilla. Sentähden keksitään Englannissa nykyisin koneita, joita käytetään vain Pohjois-Amerikassa, samoin kuin Saksa keksi 16 ja 17 vuosisadalla koneita, joita ainoastaan Hollanti käytti, ja samoin kuin monia ranskalaisia keksintöjä 18 vuosisadalta vain Englanti käytti hyväkseen. Vanhemmissa kehittyneissä maissa synnyttävät koneet muutamilla liikealoilla käytettyinä sellaisen työnrünsauden (redundancy of labour, sanoo Ricardo) toisilla, että työpalkan vajoaminen työvoiman arvon alle estää koneiden käyttämisen ja tekee sen pääoman kannalta, jonka voitto muutoin ei johdu käytetyn työn, vaan maksetun työn vähenemisestä, tarpeettomaksi, usein mahdottomaksikin. Muutamissa englantilaisen villateollisuuden haaroissa on viime vuosina lasten työ suuressa määrin vähentynyt, siellä täällä melkein kokonaan poistettu. Minkätähden? Tehdaslaki pakotti käyttämään kahta lapsivuorua, joista toinen työskenteli aina 6, toinen 4 tuntia, tahi kumpikin vain 5 tuntia. Mutta vanhemmat eivät tahtoneet myydä half-timers („puoliaikaisia“) halvemmasta kuin ennen full-timers („täysiaikaisia“). Siitä johtui half-timers'sien korvaaminen koneilla.¹¹⁷⁾ Ennen kuin naisten ja lasten (alle 10-vuotisten) työ kaivoksissa oli kielletty, oli pääoma keksinyt tavan käyttää alastomia naisia ja tyttöjä, useinkin yhdessä miesten kanssa, hiili- ja muissa kaivoksissa, joka tapa oli niin sopusoinnussa pää-

^{116 a)} Muist. 2 painokseen. Kommunistisessa yhteiskunnassa olisi koneilla siis aivan toiset mahdollisuudet kuin porvarillisessa yhteiskunnassa.

¹¹⁷⁾ „Työnantajat eivät tahtoneet tarpeettomasti käyttää kahta vuorua lapsia alle 13 vuoden... Todellisuudessa eräs laji tehtailijoita, villalangan kebrääjät, hyvin harvoin enää käyttää lapsia alle 13 ikävuoden, s. o. „puoliaikaisia“. He ovat ottaneet käytäntöön useanlaisia parannettuja ja uusia koneita, jotka tekevät kokonaan tarpeettomaksi lasten (s. o. alle 13 vuotisten) käyttämisen. Esimerkkinä tahdon, osottaakseni lasten lukumäärän vähenemistä, mainita erään työprosessin, jossa lisäämällä entiseen koneeseen eräs laite, n. s. piecing machine [solmiamiskone] yksi nuori henkilö (vanhempi kuin 13 v.) voi suorittaa kuuden tahi neljän „puoliaikaisen“ työn, aina kunkin koneen erikoisen laadun mukaan... „Puoliaikajärjestelmä“ se välittömästi kannusti keksimään „piecing-koneen“. (Reports of Insp. of Fact. for 31 st. October 1853.)

oman siveyslakikirjan ja etenkin sen pääkirjan kanssa, että se vasta kiellon jälkeen ryhtyi koneita käyttämään. Yankeet ovat keksineet kivenhakkuukoneita. Englantilaiset eivät niitä käytä, koska „kurja“ („wretch“ on oppisana englantilaisessa kansantaloustieteessä ja sanotaan siksi maanviljelystyöläistä), joka tämän työn suorittaa, saa niin pienen osan työstään korvatuksi, että koneet kallistuttaisivat tuotantoa kapitalistille.¹¹⁸⁾ Englannissa käytetään paikoittain vieläkin hevosten asemesta naisia kanavaveneitä vetämässä j. n. e.,¹¹⁹⁾ koska hevosten ja koneiden tuottamiseen vaaditaan laskuopillisesti määrätty paljous työtä, mutta liikaväestöön kuuluvien naisten saanti on sitä vastoin alle kaiken arvioimisen. Sentähden ei näekään missään tuhlattavan ihmisvoimaa häpeällisemmin jonninjoutavaan kuin juuri Englannissa, koneiden maassa.

3. Koneteollisuuden lähimmät vaikutukset työläiseen.

Niinkuin olemme osottaneet, on suurteollisuuden lähtökohtana kumous työvälineissä, ja muuttunut työväline saa kehittyneimmän muotonsa tehtaan monijäsenisessä konejärjestelmässä. Ennen kuin käymme tutkimaan, miten tähän ulkokohtaiseen elimistöön on liitetty ihmisaines, tarkastelemme tuon kumouksen muuttamia yleisiä vaikutuksia itse työläiseen.

a) Pääoman käyttämät lisätyövoimat. Naisten- ja lastentyö.

Mikäli koneet tekevät lihasvoiman tarpeettomaksi, tulee niistä keinoja sellaisten työläisten käyttämiseen, joilla ei ole lihasvoimaa tai joiden ruumiinkehitys on keskeneräinen, mutta jäsenten notkeus sitä suurempi. Naisten- ja lastentyö oli siis koneiden kapitalistisen käytön ensi sana! Tämä työn ja työläisten mahtava korvaaja muuttui siten heti keinoksi lisätä palkkatyöläisten lukua kokoomalla työläisperheen kaikki jäsenet sukupuolesta ja iästä huolimatta pääoman välittömän herruuden alle. Pakkotyö kapitalistille ei anastanut sijaa ainoastaan lasten leikeiltä, vaan myöskin vapaalta työltä kodin piirissä, siveellisissä rajoissa, perhettä itseään varten tehdyttä työltä.¹²⁰⁾

¹¹⁸⁾ „Koneistoa... usein ei voi käyttää ennen kuin työ (hän tarkoittaa: palkka) nousee“. (Ricardo m. t. s. 579.)

¹¹⁹⁾ Ka. „Reports of the Social Science Congress at Edinburgh. October 1863“.

¹²⁰⁾ Tri Edward Smith'in lähetti Englannin hallitus Amerikan kansalaisuutta seuranneen puuvillapulpan aikana Lancashire'en, Cheshire'en j. n. e. laatimaan selontekoa puuvillatyöläisten terveydentilasta. Hän kertoo m. m.,

Työvoiman arvoa ei määrännyt ainoastaan yksityisen täysikasvuisen työläisen ylläpitoon, vaan työläisperheen ylläpitoon tarvittava työaika. Heittäessään työläisperheen kaikki jäsenet työmarkkinoille jakaa koncisto miehen työvoiman arvon hänen koko perheensä kesken. Se alentaa siis hänen työvoimansa arvoa. Esim. 4 työvoimaan jakautuvan perheen ostaminen maksaa ehkä enemmän kuin ennen perheen pään työvoiman ostaminen, mutta sitä vastoin saadaan nyt 4 työpäivää yhden sijaan, ja niiden hinta halpenee samassa suhteessa kuin neljän lisätyö on suurempi yhden lisätyötä. Neljän täytyy nyt tuottaa pääomalle ei ainoastaan työtä, vaan lisätyötä, jotta perhe eläisi. Niin enentävät koneet alusta alkaen sekä inhimillistä käyttöainesta, joka on pääoman ominaisin riistämisalue,¹²¹⁾ että samalla myöskin sen riistämistä.

Koneet kumoavat niinkään perinpohjin pääomasuhteen muodollisen välityksen, sopimuksen työläisen ja kapitalistin välillä. Tavaravaihdon aikana oli ensimmäisenä edellytyksenä, että kapitalisti ja työläinen kohtasivat toisensa vapaina ihmisinä, riippumattomina tavaranomistajina, toinen rahan ja tuotantovälineiden omistajana, toinen työvoiman omistajana. Mutta nyt ostaa pää-

että terveydellisessä suhteessa on pulalla, puhumattakaan työmiesten poistumisesta tehdasilmastasta, useita muitakin etuja. Työläisnaisilla on nyt tarpeeksi aikaa antaakseen lapsilleen rintaa sen sijaan, että he myrkyttäisivät niitä Godfrey'n Cordial'illa (eräällä nukutusaineella). He ovat saaneet aikaa oppia keittämään. Ikävä kyllä oppivat he tämän keittotaidon aikana, jolloin heillä ei ollut mitään syömistä. Mutta tästä näkee, kuinka pääoma on vaatinut kulutettavaksi oman arvonsa lisäystä varten välttämättömän perhetyön. Niinkään käytettiin pulaa ompelutaidon opettamiseksi työläisten tyttärille erityisissä kouluissa. Vaaditaan Amerikan valankumous ja maailmanpula, jotta työläistyöt, jotka kehräävät koko maailmalle, oppisivat ompelemaan!

¹²¹⁾ „Työläisten lukumäärä on suuresti lisääntynyt sentähden, että naisia on yhä enemmän ruvettu käyttämään työssä miesten asemesta ja ennen kaikkea lapsia aikuisten asemesta. Kolme 13 vuotista tyttöä, joiden palkka on 6—8 sh. viikossa, korvaavat täysi-ikäisen miehen, jonka palkka on vaihdellut 18—45 sh (Th. de Quincey, The Logic of Political Economy. Lontoo, 1845, muist. siv. 147.) Kun muutamia perhe-toimia, esim. lasten hoitamista ja imettämistä y. m., ei voida kokonaan lopettaa, täytyy pääoman valtaansa anastamien perheenäitien palkata useampia tahi harvempia sijaisia. Työt, joita perheen kulutus vaatii, niinkuin ompeleminen, paikkaaminen, y. m., täytyy korvata ostamalla valmiita tavaroita. Vähentynyttä kotityötä vastaa siis lisääntynyt rahan menekki. Työläisperheen tuotantokustannukset kasvavat siis ja tasaavat tulojen lisäyksen. Lisäksi tulee, että elintarpeiden aäästeliäs ja tarkoituksenmukainen käyttö ja valmistus tulee mahdottomaksi. Näistä virallisen taloustieteen salaamista tosiasioista saa runsaita esimerkkejä tehtaantarkastajien sekä „Lastentyökomissionin“ „reporteista“ ja erikoisesti myös julkaisuista „Reports on Public Health“.

oma alaikäisiä tahi puolittain alaikäisiä. Työläinen möi ennen oman työvoimansa, jota hän muodollisesti vapaana ihmisenä hallitsi. Nyt myy hän vaimonsa ja lapsensa. Hänestä tulee orjakauppias.¹²²⁾ Lasten työn kysyntä muistuttaa usein muodoltaankin neekeriorjain kysyntää sellaisena kuin siitä oli totuttu lukemaan amerikkalaisista sanomalehti-ilmoituksista. Eräs englantilainen tehtaantarkastaja esim. lausuu: „Minulle huomautettiin eräästä ilmoituksesta paikallisessa äänenkannattajassa eräässä piirini huomattavimmista teollisuuskaupungeista, josta ilmoituksesta seuraavassa on jäljennös: „Halutaan 12—20 poikaa, ei nuorempia kuin että voivat käydä 13-vuotisista. Palkka 4 sh. viikossa. Kysyttävä j. n. e.“¹²³⁾ Lause „että voivat käydä 13-vuotisista“ johtuu siitä, että tehdaslain mukaan 13 vuotta nuoremmat lapset saavat tehdä työtä vain 6 tuntia. Virallisesti määrätyn lääkärin (certifying surgeon) täytyy todistaa ikä. Tehtailija tahtoo siis poikia, jotka näyttävät siltä kuin he olisivat jo 13 vuotisia. Useinkin äkillisesti tapahtunut vähentyminen tehtailijain käyttämien alle 13 vuotisten lasten lukumäärässä, seikka, joka hämmästyttää englantilaisessa tilastossa 20 viime vuodelta, oli tehtaantarkastajien lausunnon mukaan suureksi osaksi juuri „certifying surgeons’ien“ työtä, jotka ylensivät lapsen ikää kapitalistien käyttöhalun ja vanhempien kaupustelutarpeen mukaan.

Bethnal Green-nimisessä huonomaineisessa Lontoon kaupunginosassa pidetään joka maanantai- ja tiistaiamuna julkiset markkinat, joilla poika- ja tyttölapset 9 vuotiaista alkaen ottavat pestin Lontoon silkkitehtaisiin. „Tavalliset palkkaehdot ovat 1 sh. 8 d. viikossa (vanhemmille) ja 2 d. minulle itselleni paitsi teetä“. Sopimukset ovat voimassa ainoastaan viikon. Näytelmät ja pu-

¹²²⁾ Vastakohtana sille tärkeälle tosiseikalle, että täysi-ikäiset mies-työläiset voittivat pääomalta naisten ja lasten työn rajoituksen Englannin tehtaissa tavataan „lastentyökomissioonin“ uusimmissakin kertomuksissa vielä todellakin kauhistuttavia ja aivan orjakauppaa muistuttavia esimerkkejä työläisvanhemmista, jotka myyvät lapsiaan. Mutta kapitalistinen fariseus, niinkuin noista samoista „reporteista“ voi nähdä, valittaa tätä itse synnyttämänsä, ikuistuttamaansa ja noudattamaansa elämellisyttä, jolle hän muutoin on antanut nimen „työn vapaus“. Lasten työ on otettu avuksi... heidän täytyi nyt itse ansaita jokapäiväinen leipänsä. Voimatona kestämiään niin suhteetonta raatamista, ilman oppia ohjatakseen vastaista elämäänsä, on heidät heitetty ruumiillisesti ja siveellisesti rappeutuneeseen tilaan. Juutalainen historiankirjoittaja on huomauttanut Tiituksen suorittamasta Jerusalemin valloituksesta, ettei ollut mikään ihme, että kaupunki hävitettiin niin perinpohjaisesti, kun kerran julma äiti saattoi uhrata oman lapsensa nälkäänsä vaatimuksia tyydyttääkseen“. (Public Economy Concentrated. Carlisle. 1833, s. 56.)

¹²³⁾ A. Redgrave julkaisussa „Reports of Insp. of Fact. for 31 st. October 1858“, s. 40, 41.

heet näiden markkinoiden aikana ovat todellakin kauhistuttavat.¹²⁴⁾ Yhä vieläkin tapahtuu Englannissa, että „vaimot ottavat poikia workhouse'sta (vaivaistalosta) ja vuokraavat heitä kelle ostajalle tahansa 2 sh:stä 6 d:stä viikossa“.¹²⁵⁾ Laeista huolimatta myyvät aina edelleenkin omat vanhemmat vähintäinkin 2,000 poikaa Suurbritanniassa eläviksi nuohoomiskoneiksi (vaikka on olemassa koneita heitä korvaamaan).¹²⁶⁾ Koneiden aiheuttama vallankumous työvoiman ostajien ja myyjien välisissä oikeussuh-teissa, jonka jälkeen koko toimitus oli menettänyt kaikki jäljetkin sopimuksesta kahden vapaan henkilön välillä, antoi myöhemmin Englannin parlamentille laillisesti perustellun oikeutuksen valtion sekaantumiseen tehdasoloihin. Joka kerta kun tehdaslaki rajoittaa lasten työn tähän asti hätyyttämättömissä teollisuudenhaaroissa 6 tunniksi, kaikuivat yhä uudelleen tehtailijain valitukset: osa vanhemmista ottaa nyt pois lapsensa suojelulakien alaisesta teollisuudesta myydäkseen heidät sellaiseen, jossa vielä „työnvapaus“ vallitsee, s. o. missä alle 13 vuotiaita lapsia pakotetaan työskentelemään samoin kuin aikuisia, ja missä siis heistä voidaan lyödä enemmän rahaa. Mutta kun pääoma on luonnostaan leveller, s. o. vaatii kaikilla tuotannon aloilla synnynnäisenä ihmisoikeutenaan yhtäläisiä työnriistämismahdollisuuksia, tulee lastentyön lailla rajoittamisesta yhdessä teollisuudenhaarassa syy sen rajoittamiseen toisessa.

Jo aikaisemmin viitattiin niiden lasten ja nuorten henkilöiden samoin kuin työläisnaisten ruumiilliseen rappeutumiseen, jotka koneet alistavat pääoman riistettäväksi ensin suorastaan niiden synnyttämässä tehtaissa ja sitten epäsuorasti kaikissa muissa teollisuudenhaaroissa. Tässä pysähdymme sentähden tarkastamaan vain yhtä kohtaa, työläislasten suunnattoman suurta kuolevaisuutta ensimmäisinä ikävuosina. Englannissa on 16 tilastopiiriä, joissa vuosittain 100,000 elävää alle yhden vuoden vanhaa lasta kohti tulee keskimäärin vain 9,000 kuolemantapausta (eräässä piirissä vain 7,047), 24 piirissä yli 10,000, mutta alle 11,000, 39 piirissä yli 11,000, mutta alle 12,000, 48 piirissä yli 12,000, mutta alle 13,000, 22 piirissä yli 20,000, 25 piirissä yli 21,000, 17:ssä yli 22,000, 11:ssä yli 23,000, Hoo'ssa, Wolverhampton'issa, Ashton-under-Lyne'ssä ja Preston'issa yli 24,000, Nottingham'issa, Stockport'issa ja Bradford'issa yli 25,000, Wisbeach'issa 26,000 ja

¹²⁴⁾ Children's Employment Commission. V. Report. Lontoo, 1866, s. 81 m. 31. [4 painokseen. — Bethnal Green'in silkkiteollisuudesta on nyt tullut melkein kokonaan loppu. — F. Engels.]

¹²⁵⁾ Children's Employment Commission. III Report. Lontoo, 1864, s. 53, m. 15.

¹²⁶⁾ Sama, V. Report, s. XXIII, m. 137.

Manchester'issa 26,125.¹²⁷⁾ Niinkuin virallinen lääkirintutkimus vuonna 1861 osoitti, johtuvat, paikallisia olosuhteita lukuunottamatta, nämä korkeat kuolevaisuusnumerot etupäässä äitien työstä kotien ulkopuolella ja siitä johtuvasta lasten laiminlyömisestä ja pahoinpitelystä, m. m. sopimattomasta ravinnosta, ravinnon puutteesta, unilääkkeillä ruokkimisesta y. m. s., ja sen lisäksi äitien luonnottomasta vieraantumisesta lapsistaan ja siitä johtuvasta tahallisuudesta nälkään tappamisesta ja myrkyttämisestä.¹²⁸⁾ Sellaisilla maanviljelysalueilla, „missä naiset vain aivan vähän työskentelevät, on sitä vastoin kuolevaisuus alhaisin“.¹²⁹⁾

Vuoden 1861 tutkimuskomitea tuli kuitenkin siihen odottomattomaan tulokseen, että muutamissa Pohjanmeren rannikolla olevissa puhtaasti maatalviljelevissä seuduissa vuotta nuorempien lasten kuolevaisuus oli melkein yhtä suuri kuin pahamaineisimmilla tehdasseuduilla. Tri Julian Hunter'in tehtäväksi annettiin silloin tutkia tätä ilmiötä itse asianomaisissa paikoissa. Hänen kertomuksensa on liitetty julkaisuun „VI Report on Public Health“.¹³⁰⁾ Ennen oli oletettu, että malaria ja muut alaville ja suoperäisille seuduille ominaiset sairaudet tappoivat lapsia. Tutkimus osoitti aivan päinvastaista, nimittäin, „että sama syy, joka teki lopun malariasta, nimittäin maan muuttuminen suosta (talvella) ja niukka-kasvuisesta niitystä (kesällä) hedelmälliseksi viljamaaksi, oli syynä rintalapsien tavattomaan kuolevaisuuteen“.¹³¹⁾ Ne 70 toimivaa lääkäriä, joita tri Hunter näissä seuduissa kuulusteli, olivat „ihmeteltävän yksimielisiä“ tässä kohden. Maanviljelyksen muutuksessa pantiin näet toimeen teollisuusjärjestelmä. „Mies, jota sanotaan „yrittäjäksi“ (undertaker, Gangmeister) ja joka vuokraa kokonaisia työjoukkueita, asettaa määrätystä rahasummasta maanviljelijän käytettäväksi naituja naisia, jotka työskentelevät työjoukoissa yhdessä tyttöjen ja poikien kanssa. Nämä työjoukot kulkevat usein monta peninkulmaa kylistään, niitä kohtaa aamuin ja illoin maanteillä, naiset puettuina lyhyihin alushameisiin ja niitä vastaviin päällyshameisiin ja saappaisiin sekä toisinaan housuihin, ulkonnäöltään sängen voimakkaita ja terveitä, mutta totutun irstaisu-

¹²⁷⁾ Sixth Report on Public Health. Lontoo, 1864, s. 34.

¹²⁸⁾ „Se (tutkimus v. 1861)... osoitti sitä paitsi, että yllä kuvatuissa olosuhteissa lapset joutuvat perikatoon toiselta puolen sen laiminlyönnin ja huonon hoidon takia, mikä johtuu heidän äitiensä työssä olemisesta, ja että toiselta puolen äidit tulevat pelottavan julmiksi lapsiaan kohtaan. Yleensä he eivät suuria välitä lastensa kuolemasta, jopa joskus... itse suorastaan aiheuttavatkin sen.“ (Sama.)

¹²⁹⁾ Sama, s. 454.

¹³⁰⁾ Sama, s. 454—463. Reports by Dr. Henry Julian Hunter on the excessive mortality of infants in some rural districts of England.

¹³¹⁾ Sama, s. 35, 455, 456.

den turmelemia ja välinpitämättömiä niistä tuhoisista seurauksista, jotka heidän mieltymyksensä tähän reippaaseen ja riippumattomaan elämäntapaan aiheuttaa heidän kotona kituville hoidokeilleen¹³²⁾ Kaikki tehdasseutujen ilmiöt uusiintuvat täällä, mutta vieläkin suuremmassa määrässä salaiset lapsenmurhat ja lasten hoitaminen nukutusaineilla.¹³³⁾ „Se tieto, mikä minulla on niiden aikaansaamasta turmiosta“, sanoo tri Simon, englantilaisen Privy council'in (salaisen neuvoston) lääkärijäsen ja „Public Health“-kertomusten päätoimittaja, „selittääköön sen syvän inhon, jolla minä katselen kaikkea täysi-ikäisten naisten laajempaa teollista toimintaa“.¹³⁴⁾ „Todellakin“, huudahtaa tehtaantarkastaja R. Baker eräässä virallisessa kertomuksessa, „on oleva onneksi Englannin teollisuusalueille, kun kaikkia perheellisiä naituja naisia kielletään työskentelemästä missään tehtaassa“.¹³⁵⁾

Naisten ja lasten työn kapitalistisesta riistämisestä johtuvaa siveellistä näivettymistä ovat F. Engels teoksessaan „Lage der arbeitenden Klassen Englands“ ja muut kirjailijat kuvaileet niin tyhjentävästi, että minä tässä vain viittaan siihen. Mutta se henkinen tuho, jonka sai keinotekoisesti aikaan keskenkasvuisten ihmisten muuttaminen pelkiksi koneiksi lisäarvon valmistamista varten, ja joka on tarkoin erotettava siitä luontoperäisestä tietämättömyydestä, joka panee hengen kesannoksi turmelematta sen kehitysmahdollisuutta, sen luonnollista hedelmällisyyttä, pakotti viimein itse Englannin parlamentin asettamaan kaikissa tehdaslain alaisissa teollisuudenhaaroissa alkeisopetuksen lailliseksi ehdoksi alle 14 vuotisten lasten „tuottavalle“ käyttämiselle. Kapitalistisen tuotannon tarkoitus kävi selvästi ilmi tehdaslain n. s. kasvatuspykälien rivosta sanamuodosta, hallinnollisen valvonnan puutteesta, jonka kautta tämä pakkokasvatus tuli suurelta osaltaan näennäiseksi, itse tehtailijain vastarinnasta tätä opetuslakia kohtaan ja heidän käytännössä toimeenpanemistaan metkuista ja vehkeistä sen kiertämiseksi. „Lainsäätäjää vain on moitittava, koska se on antanut petoslain (delusive law), joka, vaikkakin on pitävänään

¹³²⁾ Sama, s. 456.

¹³³⁾ Samoin kuin Englannin tehdasalueilla laajenee myöskin maanviljelysalueilla oopiumin käytäntö täysi-ikäisten mies- ja naistyöläisten keskuudessa päivä päivältä. „Oopiumin myynnin edistäminen . . . on muutamien yritteliäiden tukkukauppioiden päämäärä. Rohdoskauppiat katsovat sen parhaaksi myyntitavaraksi“. (Sama, s. 459). Rintalapsat, jotka saivat oopiumilääkkeitä, „surkastuivat pikkuvanhoiksi miehiksi tahti käpristyivät pikku apinoiksi“. (Sama, s. 460). Näemme tästä kuinka Intia ja Kiina kostavat Englannille.

¹³⁴⁾ Sama, s. 37.

¹³⁵⁾ Reports of Insp. of Fact. for 31 st october 1862, s. 59. Tämä tehtaantarkastaja oli entinen lääkäri.

huolta lasten kasvatuksesta, ei sisällä ainoatakaan määräystä, mikä takaisi tämän suojelustarkoituksen saavuttamisen. Se ei määrää mitään muuta kuin että lapset on suljettava määrätyiksi tunneiksi (3 tunniksi) päivässä erään kouluksi sanotun paikan neljän seinän sisälle, ja että lasten työnantajan on saatava tästä viikottain todiste henkilöltä, joka sen opettajana tahi opettajattarena nimellään allekirjoittaa¹⁸⁶⁾ Ennen vuoden 1844 korjattua tehdaslakia eivät olleet harvinaisia sellaiset koulunkäyntitodisteet, jotka opettaja tahi opettajatar allekirjoitti puumerkillä, kun hän ei itse osannut kirjoittaa. „Käydessäni eräässä sellaisessa todisteita antavassa koulussa hämmästytti minua niin suuresti opettajan tietämättömyys, että sanoin hänelle: „Anteeksi, hyvä herra, osaatteko lukea?“ Hänen vastauksensa oli: „Kyllä vain, hiukan“. Puolustuksekseni lisäsi hän: „Ainakin pidän silmällä oppilaitani“. Vuoden 1844 lakia valmisteltaessa ilmottivat kyllä tehtaantarkastajat, missä häpeällisessä tilassa ne koulujen nimellä käyvät paikat olivat, joiden todisteet heidän täytyi hyväksyä laillisina. He saivat aikaan ainoastaan sen, että vuoden 1844 jälkeen „numeroiden koulutodisteissa piti olla opettajan omakätisesti kirjoittamat, ja samoin hänen ristimä- ja sukunimensä hänen itsensä allekirjoittama“¹⁸⁷⁾ Skotlannin tehtaantarkastaja Sir John Kincaid kertoo samanlaisista kokemuksista viraasaan. „Ensimmäistä koulua, jossa me kävimme, piti eräs rouva Ann Killin. Pyytäessäni häntä tavaamaan nimensä, teki hän heti pukin alottaen C kirjaimella, mutta sanoi heti oikaisten, että hänen nimensä alkoi K:lla. Nähdessäni hänen allekirjoituksensa koulutodistekirjoissa huomautin kuitenkin, että hän kirjoitti sen eri lailla; eikä hänen käsialansa jättänyt mitään epäilystä siitä, että hän oli kykenemätön opettamaan. Itsekin hän myönsi, ettei hän osannut laatia luetteloita... Eräässä toisessa koulussa tapasin 15 jalkaa pitkän ja 10 jalkaa leveän kouluhuoneen ja laskin tässä huoneessa olevan 75 lasta, jotka vikisivät joitakin käsittämättömiä sanoja.“¹⁸⁸⁾ „Mutta on olemassa muitakin kuin pelkästään tällaisia kurjuuden onkalaita, joissa lapset saavat koulutodisteita, mutta eivät mitään opetusta, sillä useissa kouluissa, joissa opettaja on pätevä, raukeavat hänen ponnistuksensa melkein kokonaan kaikenlaisten lasten — alkaen kolmivuotiaista — ihan ymmälle vievään sekamelskaan. Hänen toimeentulonsa, joka on kurja paraassakin tapauksessa,

¹⁸⁶⁾ Leonard Horner julkaisussa Reports of Insp. of Fact. for 30 th June 1857, s. 17.

¹⁸⁷⁾ Sama julkaisussa Reports of Insp. of Fact. for 31 st October 1855, s. 18, 19.

¹⁸⁸⁾ Sir John Kincaid julkaisussa Reports of Insp. of Fact. for 31 st October 1858, s. 31, 32.

riippuu kokonaan niiden pence'in luvusta, jotka hän saa mahdollisimman suurelta lapsijoukolta, mikä voidaan pakata yhteen huoneeseen. Lisäksi tulee vajanainen koulukalusto, kirjojen ja muiden opetusvälineiden puute sekä ummehtuneen ja iljettävän ilman masentava vaikutus itse lapsiparkoihin. Olen useissa kouluissa nähnyt joukottain lapsia, jotka eivät tehneet kerrassaan mitään; ja tämä todistetaan koulunkäynniksi, ja sellaisia lapsia pidetään virallisessa tilastossa kouluakäyneinä (educated)¹³⁹⁾ Skottlannissa koettavat tehtailijat mikäli mahdollista välttää koulupakon alaisia lapsia. „Tämä riittää osottamaan, kuinka vastustavalla kannalla tehtailijat ovat kasvatuspykälien suhteen“.¹⁴⁰⁾ Kunnan-kauheana ilmenee tämä karttuuni- y. m. s. painoissa, joita varten on olemassa eri laki. Lain määräysten mukaan „täytyy jokaisen lapsen, ennen kuin hänet otetaan työhön sellaiseen tehtaaseen, olla käynyt koulua vähintäinkin 30 päivän aika, ja ainakin 150 tuntia niinä kuutena kuukautena, jotka ovat välitömästi ennen hänen ensimmäistä työssäolopäiväänsä. Painossa työskennellessään täytyy hänen samoin käydä koulua 30 päivän aika ja 150 tuntia aina vuorotellen kunakin 6 kuukautena ... Koulussakäynnin pitää tapahtua aikana kello 8:sta aamulla kello 6:een j. p. p. Vähempää kuin 2 1/2 ja enempää kuin 5 tuntia pitkää aikaa samana päivänä ei saa laskea noihin 150 tuntiin kuuluvaksi. Tavallisissa oloissa käyvät lapset koulussa aamuin ja illoin 30 päivää, 5 tuntia päivässä, ja näiden 30 päivän kuluttua, kun asetusten määräämä summa 150 tuntia on täynnä ja kun he, puhuaksemme heidän omalla kielellään, ovat kirjansa suorittaneet, palaavat he takaisin painoon, johon he taas jäävät 6 kuukaudeksi, kunnes uusi lukukausi jälleen alkaa, ja sitten käyvät he taasen koulua, kunnes kirja on uudelleen suoritettu... Hyvin monet pojat, jotka käyvät koulua asetusten määräämät 150 tuntia, ovat palatessaan 6-kuukautiselta oleskelultaan painossa aivan yhtä pitkällä kuin olivat alkaessaan... He ovat tietysti jälleen unohtaneet kaikki, minkä he aikaisemmin olivat koulussa oppineet. Toisissa karttuunipainoissa tehdään koulunkäynti kokonaan riippuvaksi tehtaan liiketarpeista. Vaadittu tuntiluku saadaan täyteen kunakin 6-kuukautisena ajanjaksona lyhentämällä 3—5 tuntia kerrallaan, jotka ehkä on jaettu koko 6 kuukauden ajalle. Esim. käydään jonakin päivänä koulussa 8—11 aamulla, toisena päivänä 1—4 j. p. p., ja kun lapsi taaskin on jäänyt pois useiksi päiviksi, tulee hän yht'äkkiä jälleen 3—6 j. p. p.; sitten

¹³⁹⁾ Leonhard Horner julkaisussa Reports etc. for 31 st October 1857, s. 17, 18.

¹⁴⁰⁾ Sir John Kincaid julkaisussa Reports etc. for 31 st October 1856, s. 66.

ilmestyy hän ehkä 3 tai 4 päivänä peräkkäin, tahi yhdeksi viikoksi, — katoaa jälleen 3 viikoksi tahi kokonaiseksi kuukaudeksi ja palaa takaisin muutamina joutopäivinä joiksikin joutotunneiksi, joina hänen työnantajansa sattumalta eivät häntä tarvitse; ja niin lasta nim sanoaksemme sysitään (buffeted) koulusta tehtaaseen, ja tehtaasta kouluun, kunnes 150 tunnin summa on saatu¹⁴⁰⁾ Lisäämällä enimmäkseen lapsia ja naisia yhdistettyyn työväestöön murtaa konejärjestelmä viimeinkin sen vastarinnan, jota miespuolinen työläinen manufaktuurissa vielä teki pääoman itsevaltiudelle.

b) Työpäivän pidentäminen.

Kun koneisto on mahtavin keino työn tuottavaisuuden kohttamiseksi, s. o. tavaran tuottamiseen tarpeellisen työajan lyhentämiseksi, tulee se pääoman kannattajana lähinnä sen välittömästi valtaamissa teollisuudenhaaroissa mahtavaksi keinoksi pidentää työpäivää yli kaikkien luonnollisten rajojen. Se luo toiselta puolen uusia edellytyksiä, jotka tekevät pääomalle mahdolliseksi päästää tässä alituisessa pyrkimyksessään ohjat valloilleen, toiselta puolen se antaa sille uutta aihetta vieraan työn nälän kiihottamiseksi.

Ensiksikin tulee koneistossa työvälineen liike ja toiminta työläiseen nähden itsenäisemmäksi. Työväline tulee oikeastaan teolliseksi ikiliikkujaksi, joka tuottaisi keskeytymättä, jollei sillä olisi esteenä määrätty luonnolliset rajoitukset sen ihmisapulaisissa: heidän ruumiinsa heikkous ja heidän omapäisyytensä. Pääomana on tällä automaatilla kapitalistin persoonassa sekä tieto että tahto,

¹⁴¹⁾ A. Redgrave julkaisussa Reports of Insp. of Fact. for 31 st October 1857, s. 41, 42. Niissä Englannin teollisuuden-haaroissa, joissa varsinainen tehdaslaki (ei tekstissä viimeksi mainittu Printwork's Act) pitemmän aikaa on ollut voimassa, on kasvatuspykälää kohtaavat esteet viime vuosina jossain määrin saatu voitetuiksi. Niissä teollisuudenhaaroissa, jotka eivät ole tehdaslain alaisia, ovat vielä suuresti vallalla lasitehtailija J. Geddes'in mielipiteet, joka neuvoi tutkimuskomissaari White'ä: „Mikäli minä voin nähdä, on se parempi opetus, jota osa työväenluokkaa viime vuosina on saanut, pahasta. Se on vaarallista, koska se tekee heidät liian riippumattomiksi“. (Children's Employment Commission. IV Report. Lontoo, 1865, s. 253.)

¹⁴²⁾ „Herra E., eräs tehtailija, ilmoitti minulle, että hän pitää koneellisten kangaspuittensa ääressä ainoastaan naisia; etusijan antoi hän naiduille naisille, etenkin sellaisille, joilla oli kotona perhe, jonka toimeentulo riippui heistä; he olivat muka paljoa tarkkaavaisempia ja oppivaisempia kuin naimattomat ja pakotetut ponnistamaan voimansa äärimmilleen voidakseen hankkia välttämättömät elintarpeet. Siten kääntyvät hyveet, naisluonteelle ominaiset hyveet, hänen vahingokseen. — siten kaikki, mikä hänen luonteessaan on siveellistä ja hentoa, tulee hänen orjuuttamisensa ja kärsimystensä välikappaleeksi.“ (Ten Hours' Factory Bill. The Speech of Lord Ashley, 15th March. Lontoo, 1844, s. 20.)

ja sellaisena on sillä sentähden pyrkimys pakottaa vastusteleva, mutta kimmainen ihmisen luonnollinen rajoittuneisuus mahdollisimman vähän haitalliseksi.¹⁴³⁾ Tätä haittaa vähentää sitä paitsi konetyön näennäinen helppous sekä mukautuvampi ja taipuvaisempi nais- ja lapsiainees.¹⁴⁴⁾

Koneiden tuottavaisuus on, niinkuin olemme nähneet, kääntetyssä suhteessa niistä valmistamiseen siirretyn arvonosan suuruuteen. Kunta pitempi se aika on, jonka ne toimivat, sitä suurempi on tuotemäärä, jonka csalle niiden lisäämä arvo jakaantuu, ja sitä pienempi se arvonosa, jonka ne yksityiseen tavaraan lisäävät. Mutta koneiden toimivan elinkauden määrää ilmeisesti työpäivän pituus eli päivittäisen työprosessin kestävyys, kerrottuna niiden päivien lukumäärällä, joina se uusiintuu.

Koneen kuluminen ei suinkaan vastaa aivan matemaattisen tarkasti sen käyttöaikaa.^{144a)} Ja jos olettaisi tämänkin, on koneella, joka 7½ vuotta käy 16 tuntia päivässä, yhtä suuri tuotantokausi kuin samalla koneella olisi, jos se 15 vuotena olisi käynnissä vain 8 tuntia päivässä, eikä se lisää kokonaistuotteen sen enempää arvoa. Mutta edellisessä tapauksessa uusintettaisiin koneen arvo kaksi kertaa niin nopeasti kuin jälkimäi-

¹⁴³⁾ „Kalliltten koneiden tultua yleisiksi on ihmisvoimaa rasitettu paljon yli sen keskimääräisen kyvyn.“ (Robert Owen, Observations on the effects of the manufacturing system. 2nd, ed. Lontoo, 1817.)

¹⁴⁴⁾ Englantilaiset, jotka kernaasti pitävät jonkun asian ensimmäistä ilmenemismuotoa sen perustana, selittävät usein että se suuri Herodekeen lastenryöstö, jota pääoma tehdasjärjestelmän alussa harjoitti vaivaistaloissa ja orpokodeissa ja jonka kautta se liitti itseensä omaa tahtoa aivan vailla olevan ihmisaineen, on syynä tehtaiden pitkään työaikaan. Niin sanoo esim. Fielden, joka itse on englantilainen tehtailija: „Epäilemättä johtui työajan pitentäminen siitä, että työnantajat saivat käytettäväkseen niin suuren joukon turvattomia lapsia eri osista maata, minkä kautta he tulivat riippumattomiksi työläisistä. Ja kun he kerran olivat täten hankitun kurjan työväestön avulla tottuneet pitempään työaikaan, saattoivat he helpommin pakottaa naapurinsakin siihen.“ (J. Fielden, The Curse of the Factory System. Lontoo, 1836. s. 11.) Naisten työsalä sanoo tehtaantarkastaja Saunders tehdaskertomuksessa v. 1844: „Naistyöläisten joukossa on sellaisia, jotka useita viikkoja peräkkäin, muutamia päiviä lukuunottamatta, ovat työssä kello 6:sta aamulla kello 12:een yöllä saaden vähemmän kuin 2 tuntia ruoka-aikaa, niin, että heille 5 päivänä viikossa jää 24 tunnista vain 6 tuntia käytettäväksi matkaan kotoa ja kotiin sekä nukkumiseen“.

^{144a)} Marx'in omassa kappaleessa ensimmäistä painosta on tässä seuraava reunaamuistutus: Tämä koskee myöskin muita koneistoon liittyviä menoja. Esimerkiksi: „Jokainen tehtailija tietää, että jos hänen on lämmitettävä höyrykone, maksaa hänelle höyryn tuottaminen 3:ksi tunniksi saman kuin 4:ksikin... Siitä johtuu (rautateillä) pieni polttoaineen säästö pitkiä matkoja tehtäessä.“ (Royal Commission on Railways. Lontoo, 1867. Evidence, m. 175.) — Kautsky.

sessä, ja kapitalisti olisi sillä niellyt 7 1/2 vuodessa yhtä paljon lisäarvoa kuin muutoin 15:ssä.

Kone kuluu aineellisesti kahdella tapaa. Toinen tapa johtuu sen käyttämisestä, kuten rahat kuluvat kiertäessään, toinen sen käyttämättä pitämisestä, samoin kuin käyttämätön miekka ruostuu tupessa. Tämän kulumisen aiheuttavat luonnonvoimat. Edellisen laatuinen kuluminen on enemmän tahi vähemmän suorassa, jälkimmäinen jossakin määrässä käännettyssä suhteessa sen käyttämiseen.¹⁴⁵⁾

Mutta aineellisen ohella tapahtuu koneessa myöskin niin sanoaksemme siveellinen (moraalinen) kuluminen. Se kadottaa vaihtoarvoaan samassa määrässä kuin joko samanrakenteisia koneita valmistetaan halvemmalla tahi sen rinnalle ilmestyy parempia koneita kilpailemaan.¹⁴⁶⁾ Kummassakaan tapauksessa ei sen arvoa enää määrää, niin uusi ja elämänhaluinen kuin se muutoin vielä voikin olla, siinä itsessään todella esineellistytetty, vaan sen omaan uusintamiseen tahi paremman koneen uusintamiseen välttämätön työaika. Se on siis menettänyt enemmän tahi vähemmän arvostaan. Kuta lyhempi on se aika, jona sen koko arvo uusinnetaan, sitä pienempi on siveellisen kulumisen vaara, ja kuta pitempi on työpäivä, sitä lyhempi on tuo aika. Jo silloin kun jossakin tuotannonhaarassa ensiksi otetaan koneet käyttäntöön, seuraa toinen toistaan uusia menettelytapoja niiden halvempaa uusintamista varten,¹⁴⁷⁾ ja parannuksia, jotka eivät koske ainoastaan yksityisiä osia ja laitteita, vaan niiden koko rakennetta. Niiden ensimmäisenä elinkautena vaikuttaa siis tämä erikoinen syy työpäivän pitentämiseksi kaikkein kiihkeimmän.¹⁴⁸⁾

¹⁴⁵⁾ „Seisominen aiheuttaa vahinkoa metallikoneiston hienoille liikkuville osille“ (U r e m. t. s. 28.)

¹⁴⁶⁾ Jo ennen mainittu „Manchester Spinner“ („Times“, marrask. 26 p. 1862) laskee koneiston kustannuksiin: „se (nimittäin „poisto koneen kulumisen takia“) on myöskin tarkotettu korvaamaan sitä vahinkoa, mikä alituisesti syntyy koneiden syrjäyttämisen muiden uudempien ja paremmin rakennettujen tieltä, ennen kuin ne ovat kuluneet loppuun“.

¹⁴⁷⁾ „Keskimmäin lasketaan, että vastakeksityn koneen ensimmäisen kappaleen rakentaminen maksaa noin viisi kertaa niin paljon kuin toisen kappaleen.“ (B a b b a g e m. t. s. 211.)

¹⁴⁸⁾ „Muutamissa vuosissa on tehty niin huomattavia ja lukuisia parannuksia hohtokankaan (tyllin) valmistuksessa, että eräs hyvin säilynyt kone, joka alkuaan oli tullut maksamaan 1,200 puntaa, muutamia vuosia myöhemmin myytiin 60 punnasta... Parannukset seurasivat niin nopeasti toisiaan, että koneet jäivät keskentekoisina rakentajiensa käsiin, koska ne onnellisempien keksintöjen johdosta olivat jo ennättäneet vanhentus.“ Tämän kiihkokauden aikana pitensivät sentähden hohtokankaan tekijät piankin alkuperäisen 8 tunnin työajan 24-tuntiseksi kahdella miesvuorolla. (Sama, s. 233.)

Kun olosuhteet muutoin pysyvät samoina ja työpäivän pituus on määrätty, vaatii kaksinkertaiseksi lisätyn työläisjoukon käyttäminen myöskin pysyväisen pääoman sekä koneihin ja rakennuksiin että raaka-aineeseen, apuaineisiin y. m. s. kiinnitetyn osan kaksinkertaiseksi lisäämistä. Työpäivää jatkamalla laajenee tuotantoasteikko, samalla kun koneihin ja rakennuksiin pantu pääoman osa pysyy muuttumattomana.¹⁴⁹⁾ Siis ei ainoastaan lisäarvo kasva, vaan sen riistämiseen välttämättömät menot pienenevät. Tosin tapahtuu tämä enemmässä tai vähemmässä määrässä aina muulloinkin kun työpäivää pitennetään, mutta sillä on tässä ratkaisevampi merkitys, koska yleensä työväliseksi muutetulla pääoman osalla on suurempi merkitys.¹⁵⁰⁾ Koneiteollisuuden kehitys sitoo näet yhä lisääntyvän osan pääomaa muotoon, jossa sen arvoa toiselta puolen edelleenkin voidaan lisätä, mutta jossa se toiselta puolen kadottaa käyttöarvonsa ja vaihtoarvonsa, niin pian kuin sen yhteys elävään työhön katkaistaan. „Kun“, opetti herra Ashworth, muuan englantilainen puuvillamagnaatti, professori Nassau W. Senior'ille, „kun peltomies laskee lapion kädestänsä, tekee hän täksi ajaksi 18 d:n pääoman hyödyttömäksi. Kun joku meikäläisistä (s. o. tehtaantöiläisistä) jättää tehtaansa, tekee hän hyödyttömäksi pääoman, joka on maksanut 100,000 puntaa.“¹⁵¹⁾ Ajatelkaammepa! Tehdä „hyödyttömäksi“ pääoma, joka on maksanut 100,000 puntaa, vain yhdeksikin silmänräpäykseksi! On todellakin vallan kauhistuttavaa, että joku miehistämme yleensä koskaan poistuu tehtaasta! Koneiden laajeneva käytäntö tekee, niinkuin Ashworth'in opissa ollut Senior ymmärtää, työpäivän yhä suuremman jatkamisen „toivottavaksi“. ¹⁵²⁾

¹⁴⁹⁾ „On itsestään selvää, että markkinain nousu- ja laskuaikojen vaihdellessa ja kysynnän suuretessa ja pienetessä tarjoutuu tehtailijalle alati tilaisuuksia, joissa hän voi käyttää lisää vaihtelevaa pääomaa, lisäämättä pysyvää pääomaa... jos suuremmat määrät raaka-ainetta voidaan jalostaa ilman lisäkuluja rakennuksiin ja koneihin“. (R. Torrens, On Vages and Combination. Lontoo, 1834, s. 63.)

¹⁵⁰⁾ Tekstissä esitetty seikka on vain täydellisyyden vuoksi mainittu, koska vasta kolmannessa kirjassa käsittelen voiton suhdelukua, s. o. lisäarvon suhdetta liikkeeseen sijoitettuun kokonaispääomaan.

¹⁵¹⁾ Senior, Letters on the Factory Act. Lontoo, 1837, s. 13, 14.

¹⁵²⁾ „Pysyvän pääoman suuremmuus vaihtelevan rinnalla... tekee pitkän työpäivän toivottavaksi“. Kun koneiden käyttö tulee yleisemmäksi j. n. e., „tulee pakottavammaksi työajan pitentämisen tarve, sillä tuo pitentäminen on ainoa keino tehdä voittoa tuottavaksi tuo suuri pysyvä pääoma“. (Sama, s. 11—13.) „Tehtaassa on joukko menoja, jotka pysyvät samoina, tehtiinpä siinä työtä enemmän tai vähemmän aikaa, esim. rakennusten vuokra, paikalliset ja yleiset verot, palovakuutus, erinäisten pysyväisten työläisten palkka, koneiston huononeminen ja useat muut rasitukset, joiden suhde voittoon sitä mukaa kasvaa kuin tuotanto vähennee“. (Reports of Insp. of Fact. for 31st October 1862, s. 19.)

Kone tuottaa suhteellista lisäarvoa, sekä suoranaisesti vähentämällä työvoiman arvoa ja halventamalla työvoiman hintaa siten, että se välillisesti halventaa sen uusintamiseen käytettäviä tavaroita, että myöskin muuttamalla, heti kun se siellä täällä otetaan käytäntöön, koneenomitajan palkkaaman työn korkeampiasteiseksi työksi, korottamalla konetuotteen yhteiskunnallisen arvon sen yksilöarvoa korkeammaksi ja siten saattamalla kapitalistin kykeneväksi korvaamaan työvoiman päiväarvon pienemmällä päiväntuotteen arvonosalla. Tänä murroskautena, jona koneeteollisuus pysyy jonkunlaatusena yksinoikeutena, ovat voitot siis erinomaisen suuria, ja kapitalisti koettaa mitä perinpohjaisemmin käyttää hyväkseen tätä „nuoren lemmen ensi aikaa“ pitentämällä työpäivän mahdollisimman pitkäksi. Voiton suuruus kiihottaa enemmän voiton nälkää.

Koneiden käytön tullessa yleiseksi samassa tuotannonhaarassa alenee konetuotteen yhteiskunnallinen arvo sen yksilöarvon tasalle ja astuu voimaan laki, jonka mukaan lisäarvo ei johdu niistä työvoimista, jotka kapitalisti on korvannut koneilla, vaan päinvastoin niistä, joita hän koneen ääressä käyttää. Lisäarvo johtuu ainoastaan pääoman vaihtelevasta osasta, ja me olemme nähneet, että lisäarvon paljouden määrää kaksi tekijää, lisäarvon suhdeluku ja yht'aikaa työssä olevien työläisten lukumäärä. Kun työpäivän pituus on määrätty, määrää lisäarvon suhdeluvun se suhde, missä työpäivä jakaantuu välttämättömään työhön ja lisätyöhön. Yht'aikaa työssä olevien työläisten lukumäärä puolestaan riippuu vaihtelevan pääoman osan suhteesta pysyvään. Nyt on selvää, että konetyö, suurentakoonpa se työn tuotantovoimaa lisäämällä kuinka paljon hyvänsä lisätyötä välttämättömän työn kustannuksella, tuottaa tämän tuloksen ainoastaan siten, että se vähentää määrätyn pääoman työssä pitämien työläisten lukumäärää. Se muuttaa osan pääomaa, joka aikaisemmin oli vaihtelevaa, s. o. muuttui eläväksi työvoimaksi, nyt koneiksi, siis pysyväksi pääomaksi, joka ei tuota mitään lisäarvoa. On mahdotonta pusertaa esim. kahdesta työläisestä yhtä paljon lisätyötä kuin 24:stä. Jos jokainen noista 24:stä työläisestä tuottaa 12 tunnissa vain tunninkin lisätyötä, tuottavat ne yhteensä 24 tuntia lisätyötä, kun taas kahden työläisen koko työ on vain 24 tuntia. Koneiden käyttämisessä lisäarvon tuottamiseen on siis sisäinen ristiriita, koska ne suurentavat määrätynsuuruisen pääoman tuottaman lisäarvon kahdesta tekijästä toista, lisäarvon suhdelukua, vain sen kautta, että ne pienentävät toista tekijää, työläisten lukumäärää. Tämä sisäinen ristiriita tulee esiin niin pian kuin jossakin teollisuudenhaarassa koneet tulevat yleisiksi, ja siten koneilla tuotettujen tavaroiden arvo tulee kaikkien samanlaatuisten tavaroiden

vallitsevaksi yhteiskunnalliseksi arvoksi, ja juuri tämä ristiriita puolestaan vie pääoman, sen itsensä olematta siitä tietoinen,¹⁵³⁾ työpäivän mitä tavattomimpaan pitkittämiseen, jotta sekä suhteellisen että absoluuttisen lisätyön eneneminen tasoittaisi riistettyjen työläisten suhteellisessa lukumäärässä tapahtuneen vähentymisen.

Samalla kun siis koneiden kapitalistinen käyttäminen toiselta puolen synnyttää uusia valtaavia vaikuttimia työpäivän rajattomaan pitentämiseen ja kumoaa sekä itse työtavan että yhteiskunnallisen työruumiin luonteen tavalla, joka murtaa tämän pyrkimyksen vastustamisen, niin se toiselta puolen, osaksi tarjoomalla pääoman käytettäväksi kansankerroksia, jotka aikaisemmin olivat saaneet olla siitä syrjässä, osaksi vapauttamalla koneiden tieltään tunkemat työläiset, synnyttää liikanaisen työläisväestön,¹⁵⁴⁾ jonka on pakko alistua pääoman lainsäädännön alaiseksi. Siitä johtuu tuo merkillinen ilmiö uudenaikaisen teollisuuden historiassa, että kone paiskaa menemään kaikki työpäivän siveelliset ja luonnolliset rajoitukset. Siitä johtuu se taloudellinen paradoksi (mielettömyys), että mahtavin väline työajan lyhentämiseksi muuttuu pettäjämmäksi keinoksi muuttaa työläisen ja hänen perheensä koko elämä pääoman käytettävissä olevaksi työajaksi sen arvonlisäämistä varten. „Jos“, uneksi Aristoteles, muinaisajan suurin ajattelija, „jos jokainen työkalu voisi tehdä tehtävänsä käskystä tahi myöskin itse arvaten, niinkuin Daidaloksen taideteokset liikkuvat itsestään tahi Heefaiston kolmijalat omasta alotteestaan menivät pyhään työhön, jos samalla tapaa sukkulat itsestään kutoisivat, niin ei tarvitsisi työnjohtaja apulaisia eikä herra orjia.“¹⁵⁵⁾ Ja Antiparos, kreikkalainen runoilija Ciceron ajoilta, tervehti vesimyllyn keksimistä viljan jauhamista varten, tätä kaikkien tuottavien koneiden alkumuotoa, orjattarien vapauttajana ja kultaisen ajan tuojana!¹⁵⁶⁾

„Pakanat, niin pakanat!“ Niinkuin nerokas Bastiat on huomannut, ja jo ennen häntä vieläkin viisaampi Mac Culloch, he

¹⁵³⁾ Kolmannen kirjan ensimmäisistä osastoista saamme nähdä, minkä tähden tämä sisäinen ristiriitaisuus ei tule yksityisen kapitalistin ja sen tähden myöskään hänen käsitystapoihin pinttyneiden taloustieteilijäin tietoisuuteen.

¹⁵⁴⁾ Yksi Ricardon ja Sismondin suurista ansioista on se, etteivät he ole käsittäneet koneita ainoastaan tavaroiden tuotantovälineiksi, vaan myöskin syyksi „redundant population’iin“ (liikaväestön syntymiseen).

¹⁵⁵⁾ F. Biese, Die Philosophie des Aristoteles. Berliini, 1842. Toinen nidos, s. 408.

¹⁵⁶⁾ Otan tähän Stolberg’in käännöksen runosta, koska se samoin kuin aikaisemmatkin sitaattit työnjaosta kuvaa antiikkisen ja nykyaikaisen katsantokannan eroavaisuutta:

eivät ymmärtäneet mitään kansantaloustieteestä eivätkä kristinuskosta. M. m. he eivät ymmärtäneet, että kone on varmin keino työpäivän pidentämiseen. He tosin puolustelivat toisen orjuutta keinona, jotta toinen voisi saavuttaa täydellisen inhimillisen kehityksen. Mutta joukkojen orjuuden saarnaamiseen, jotta joistakuista raaoista ja puolisivistyneistä nousukkaista tulisi „eminent spinners“ (erinomaisia kehrääjiä), „extensive sausage makers“ (mahtavia makkaran tekijöitä) ja „influential shoe black dealers“ (vaikutusvaltaisia kenkämusteen tukkukauppiaita), siihen puuttui heiltä erikoisesti kristillinen elin.

c) *Työn voimaperäistyttäminen.*^{150a)}

Työpäivän määrätön pidentäminen, jonka koneet kapitalistien käsissä aiheuttavat, synnyttää, niin kuin olemme nähneet, vasta-vaikutuksen elinjuuriltaan uhatussa yhteiskunnassa ja sen kautta lailla rajoitetun normaalityöpäivän. Jälkimmäisen seurauksena tulee eräs ilmiö, jonka jo aikaisemmin huomasimme, ratkaisevan tärkeäksi — nimittäin työn voimaperäistyttäminen. Absoluuttisen lisäarvon erittelyssä oli lähinnä kysymys työn ekstensiivisestä suuruudesta (s. o. laajuudesta), ja sen voimaperäisyys (intensiiviteetti) oletettiin määrätyksi. Meidän on nyt käsiteltävä ekstensiivisen suuruuden muuttumista intensiiviseksi eli astesuuruudeksi.

Selvää on, että sikäli kuin konejärjestelmä kehittyy ja varsinainen konetyöläisluokka saa lisäkokemuksia, työn nopeus ja samalla sen voimaperäisyys luonnostaan kasvavat. Niinpä käy Englannissa puolen vuosisataa työpäivän pitennys käsi kädessä tehdastyön voimaperäisyyden lisääntymisen kanssa. Kuitenkin voi ymmärtää, että työssä, missä ei ole kysymys ohimenevistä kuumeentapaisista toimintapuuskista, vaan päivä päivältä uudis-

(„Levätä käden, oi myllärittäret, sulosti uinuen suokaa;
Turhaan ennustaa aamua kukko nyt saa!
Käsenyt tyttöjen työn luonnotarten Deeo on tehdä;
Hyrrissä hyppien nää toimessaan tohuaa
Kevythelmoina; rattaan akselit, puolat jo kierivät kilvan
Kun kiven painavan nuo pyörimähän pakottaa.
Elämää isien eläkäämme toimetta riemuiten niistä
Lahjoista, suosio mit 'jumalattaren meille nyt suo!“)

^{150a)} Ranskalaisessa painoksessa on Marx'illa tässä huomautus: „Saamalla työn voimaperäistyttäminen tarkoitan tässä menettelytapaa saada aikaan työvoiman suurempi jännitys.“ — Kautsky.

tuvasta, säännöllisestä yksitoikkoisuudesta, täytyy tulla käännekohta, jossa työpäivän jatkaminen ja työn voimaperäisyyden lisääminen joutuvat ristiriitaan toistensa kanssa, niin että työpäivän jatkaminen tulee mahdolliseksi ainoastaan työn voimaperäisyyttä heikentämällä, ja päinvastoin suurempi voimaperäisyys vain työpäivää lyhentämällä. Heti kun työväenluokan vähitellen paisuva suuttumus oli pakottanut valtion pakkokeinoilla lyhentämään työaikaa ja ensiksi varsinaisille tehtaille määräämään normaalityöpäivän, siis siitä hetkestä saakka, jona lisäarvon enemmästä tuottamisesta työpäivää pidentämällä kerta kaikkiaan oli tehty loppu, syöksyi pääoma kaikin voiminsa ja täysin itsetietoisena tuottamaan suhteellista lisäarvoa konejärjestelmää kiirehtien kehittämällä. Samaan aikaan tapahtui muutos suhteellisen lisäarvon luonteessa. Yleensä on suhteellisen lisäarvon tuottamisen menettely sellainen, että työn tuotantovoimaa lisäämällä tehdään työläinen kykeneväksi tuottamaan samalla työn käytöllä samassa ajassa enemmän. Sama työaika lisää kokonaistuotteeseen saman arvon kuin ennenkin, joskin tämä muuttumaton vaihtoarvo nyt esiintyy useampina käyttöarvoina ja siten yksityisen tavaran arvo alenee. Toisin käy kuitenkin, jos työpäivän pakollinen lyhentäminen ja siitä johtuva valtava sysäys, jonka se antaa tuotantovoiman kehittämislle ja tuotantoehtojen säästämislle, samalla pakottaa työläisen niin paljon enentämään työtään samassa ajassa, jännittämään työvoimaansa, täyttämään työajan huokokset, s. o. tiivistyttämään työtään, että se käy mahdolliseksi vain lyhyempänä työpäivänä. Tätä suuremman työmäärän kokoonpusertamista määrättyyn aikaan pidetään nyt sinä mitä se onkin, suurempana työmääränä. Työajan mitan ohelle „ulottuvaisena suurena“ tulee nyt sen tiiviyksasteen mitta.¹⁵⁷⁾ Kymmentuntisen työpäivän voimaperäisempi tunti sisältää nyt yhtä paljon tahi enemmän työtä, s. o. käytettyä työvoimaa, kuin 12-tuntisen työpäivän huokoisempi tunti. Sen tuotteella on siis yhtä suuri tahi suurempi arvo kuin huokoisemman $1\frac{1}{5}$ tunnin tuotteella. Lukuunottamatta suhteellisen lisäarvon

¹⁵⁷⁾ Luonnollisesti on yleensä eroa työn voimaperäisyydellä eri tuotannonhaaroissa. Nämä eroavaisuudet tasautuvat, niinkuin jo A. Smith on osottanut, osaksi kullekin työnlajille ominaisten sivuseikkojen kautta. Mutta työaikaan arvonmittana vaikuttaa tämä vain, mikäli intensiivinen ja ekstensiivinen suuruus osottautuvat saman työmäärän vastakkaisiksi ja toisensa poissulkeviksi ilmaisuiksi.

¹⁵⁸⁾ Etenkin kappalepalkalla, jota kuvataan kuudennessa osastossa.

¹⁵⁹⁾ Kts. „Reports of Insp. of Fact. for 31st October 1865.“

¹⁶⁰⁾ Reports of Insp. of Fact. for 1844 and the quarter ending 30th April 1845, s. 20, 21.

enenemistä, kun työn tuotantovoima kohoaa, antaa nyt esim. $3\frac{1}{8}$ tuntia lisätyötä $6\frac{2}{8}$ tuntia kohti välttämätöntä työtä kapitalistille saman arvomäärän kuin ennen 4 tuntia lisätyötä 8 tuntia kohti välttämätöntä työtä.

Nyt kysytään, kuinka työ tehdään voimaperäisemmäksi?

Lyhennetyn työpäivän ensimmäinen seuraus perustuu siihen itsestään selvään lakiin, että työvoiman vaikutuskyky on kääntelyssä suhteessa sen vaikutusaikaan. Määrättyjen rajojen sisällä voitetaan sentähden voimanilmaisun voimakkuudella se, mikä sen kestämisajassa menetetään. Mutta että työläinen todella myöskin panee enemmän työvoimaansa liikkeelle, siitä pitää pääoma huolen maksamismenettelyllä.¹⁵⁸⁾ Manufaktuureissa, esim. astiateollisuudessa, jossa koneita voidaan käyttää vain hyvin mitätöimässä määrässä tahi ei ensinkään, on tehdaslain voimaanastuminen loistavasti todistanut, että työpäivän pelkkä lyhentäminen ihmeteltävästi kohottaa työn säännöllisyyttä, yhtäläisyyttä, järjestystä, keskeytymättömyyttä ja tarmoa.¹⁵⁹⁾ Tämä seuraus näytti kuitenkin epäiltävältä varsinaisessa tehtaassa, koska työläisen riippuvaisuus koneen yhtämittaisesta ja samankaltaisesta liikkeestä jo aikoja sitten oli täällä synnyttänyt mitä ankarimman kurin. Kun sentähden v. 1844 keskusteltiin työpäivän lyhentämisestä 12 tuntia lyhemmäksi, selittivät tehtailijat melkein yksimielisesti, että „heidän työnvalvojansa pitivät työhuoneissa huolen siitä, että „kädet’ eivät hukanneet aikaa“, „työläisten valpautta ja tarkkaavaisuutta (the extent of vigilance and attention on the part of the workmen) tuskin voitaisiin kohottaa“, ja jos oletettiin kaikkien muiden olosuhteiden, niinkuin koneiden käynnin y. m. s. pysyvän entisellään, „olisi siis mieletöntä odottaa hyvin johdetuissa tehtaissa työläisten lisääntyneestä tarkkaavaisuudesta y. m. s. mitään huomattavaa tulosta.“¹⁶⁰⁾ Tämä väite kumottiin kokeilla. Herra R. Gardner antoi, alkaen huhtikuun 20 p:stä v. 1844, työskennellä kahdessa suuressa tehtaassaan Preston’issa 12:n tunnin asemasta vain 11 tuntia päivässä. Noin vuoden kuluttua saatiin tulokseksi, että „samoilla kustannuksilla oli saatu sama määrä tuotteita, ja kaikki työläiset ansaitsivat 11 tunnissa saman työpalkan kuin ennen 12:ssa.“¹⁶¹⁾ Sivuutan tässä kokeet kehruu- ja karttaushuoneissa, koska niissä lisättiin koneiden nopeutta (2 0/o). Sitä vastoin kutomo-osastolla, jolla sitä paitsi kudottiin hyvin monia lajeja kevyttä, kuvikasta fantasia-kangasta, ei tehty mitään muutoksia ulkonaisissa tuotanto-

¹⁶¹⁾ Sama, s. 19. Kun kappalepalkka pysyi samana, tuli viikkopalkan suuruus riippumaan tuotteen määrästä.

ehdoissa. Tuloksena oli: „Tammik. 6 p:stä huhtik. 20:een v. 1844, työpäivän ollessa kaksitoistatuntinen, teki kunkin työläisen keskimääräinen viikkopalkka 10 sh. 1 1/2 d.; huhtik. 20 p:stä kesäk. 29 p:ään v. 1844, työpäivän ollessa yksitoistatuntinen, teki keskimääräinen viikkopalkka 10 sh. 3 1/2 d.“¹⁶²⁾ Tässä tuotettiin 11 tunnissa enemmän kuin ennen 12:ssa, yksinomaan työläisten suuremman ja tasaisemman kestävyuden ja heidän aikansa säästämisen johdosta. Samalla kun he saivat saman palkan ja yhden tunnin vapaata aikaa, sai kapitalisti saman tuotemäärän ja säästi hiiltä, kaasun y. m. s. käyttämistä 1 tunnin aikana. Samanlaisia kokeita tehtiin samoilla tuloksilla herrojen Horrocks'in ja Jacson'in tehtaissa.¹⁶³⁾

Niin pian kuin työpäivän lyhentäminen, joka ensiksi synnyttää työn tiivistytämisen subjektiivisen ehdon, nimittäin työläisen kyvyn panna määrätynä aikana enemmän voimaa liikkeelle, tehdään lain kautta pakolliseksi, tulee kone kapitalistin käsissä objektiiviseksi ja järjestelmällisesti käytetyksi keinoksi pusertaa enemmän työtä samassa ajassa. Tämä tapahtuu kahdella tavalla: koneiden nopeutta lisäämällä ja saman työläisen silmälläpidettävään koneiston, tai hänen työalueensa laajentamisella. Koneiden rakenteen parantaminen on osaksi välttämätön suuremman painostuksen käyttämistä varten työläiseen nähden, osaksi johtuu se itsestään työn voimaperäistytymisestä, koska työpäivän rajoittaminen pakottaa kapitalistia mitä suurimpaan säästäväisyyteen tuotantokustannuksissa. Höyrykoneen parantaminen kohottaa sen männän lyöntien lukumäärän minuutissa ja sallii samalla suuremmalla voimalla säästöllä käyttää samalla voimakoneella laajempaa koneistoa hiilen kulutuksen pysyessä entisellään tai vieläpä vähentyessäkin. Voimansiirtokoneiston parantaminen vähentää hankausta ja, mikä niin silmiin pistävästi erottaa uudenaikaiset koneet vanhemmista, pienentää suuren ja pienen rattaanvaalun halkaisijan ja painon yhä alenevaan vähimpään määräänsä. Vihdoin parannukset työkoneistossa pienentävät tätä lisäämällä sen nopeutta ja laajentamalla sen vaikutusta, kuten uudenaikaisissa höyrykangaspuissa, tai suurentavat itse runkoa ja siihen liitet-

¹⁶²⁾ Sama, s. 22.

¹⁶³⁾ Sama, s. 21. Moraalisilla seikoilla oli suuri merkitys yllä mainituissa kokeissa. „Me“, selittivät työläiset tehtaantarkastajalle, „teemme työtä suuremmalla halulla, meillä on aina silmiemme edessä se palkinto, että saamme aikaisemmin illalla lähteä pois, ja toimintatarmon sekä työilon yleinen henki puhalttaa kautta koko tehtaan, nuorimmasta apulaisesta vanhimpaan työmieheen, ja me voimme paremmin auttaa toisiamme.“ (Sama.)

tyjen työkalujen laajuutta ja lukua, niinkuin kehruukoneessa, tahi lisäävät näiden työkalujen liikkuvaisuutta huomaamattomilla muutoksilla yksityiskohdissa, kuten sillä tavoin itse toimivassa mule'ssa 1850-luvun keskipaikoilla kehrien nopeutta lisättiin $\frac{1}{5}$:lla.

Työpäivän lyhentäminen 12 tunniksi tapahtui Englannissa v. 1833. Jo v. 1836 selitti eräs englantilainen tehtailija: „Verrattuna entiseen on työ, joka tehtaissa on suoritettava, kasvanut suuresti sen suuremman tarkkaavaisuuden ja toimeliaisuuden johdosta, jota koneiden huomattavasti lisääntynyt nopeus vaatii työläiseltä“.¹⁶⁴) Vuonna 1844 teki lordi Ashley, nykyisin Shaftesbury'n kreivi, seuraavat asiakirjoilla todennetut esitykset alahuoneessa:

„Tehtaantyyössä toimivien henkilöiden työ on nyt kolme kertaa niin suuri kuin sellaisiin töihin ensi kertaa ryhdyttäessä. Epäilemättä ovat koneet suorittaneet työn, joka korvaa miljoonien ihmisten jänteet ja lihakset, mutta ne ovat myöskin ihmeteltävästi (prodigiously) lisänneet niiden pelottavan liikkeen alaisten ihmisten työtä . . . Mule-parin edes takaisin seuraaminen 12 tunnin aikana 40 n:on langan kehräämisessä vaatii vuonna 1815 8 peninkulman matkan juoksemisen. Vuonna 1832 oli saman numeron kehräämisessä 12 tunnin aikana mule-parin vaatima kuljettava matka 20 peninkulmaa ja usein enemmänkin. Vuonna 1815 oli kehrääjän 12 tuntina tehtävä 820 vetäisyä jokaisessa mule'ssa, mikä teki yhteensä 1,640 12 tuntina. Vuonna 1832 oli kehrääjän kaksitoistatuntisena työpäivänään tehtävä joka mule'ssa 2,200 vetäisyä, yhteensä 4,400, vuonna 1844 joka mule'ssa 2,400, yhteensä 4,800; ja muutamissa tapauksissa on vaadittu työ määrää (amount of labour) vieläkin suurempi . . . Minulla on tässä kädessäni toinen asiakirja vuodelta 1842, jossa todistetaan, että työ lisääntyy yhä enemmän, sekä sentähden että on kuljettava pitempi matka, että myös koska tuotettujen tavaroiden määrä kasvaa samalla kuin „käsien“ lukumäärä suhteellisesti vähenee; ja edelleen, koska nyt usein kehrätään huonompaa puuvillaa, joka vaatii enemmän työtä . . . Karttaushuoneessa on myöskin työ suuresti lisääntynyt. Yksi henkilö tekee nyt sen työn, joka aikaisemmin oli jaettu kahdelle . . . Kutomossa, jossa on työssä suuri joukko henkilöitä, enimmäkseen naisia, on työ viime vuoden kuluessa lisääntynyt täydellä 10 0/0:lla koneiden nopeuden lisääntymisen takia. Vuonna 1838 oli niiden hankkien lukumäärä, jotka viikossa kehrättiin, 18,000, vuonna 1843 se nousi 21,000:een. Vuonna 1819 oli nakutusten luku höyry-

¹⁶⁴) John Fielden, The Curse of the Factory System. Lontoo 1836, s. 32.

kangaspuissa 60 minuutissa, vuonna 1842 oli se 140, mikä osottaa suurta työn lisääntymistä.“¹⁶⁵⁾

Siihen ihmeteltävään voimaperäisyyteen nähden, joka työssä kaksitoistatuntilain vallitessa jo v. 1844 oli saavutettu, näytti silloin englantilaisten tehtailijain selitys oikeutetulta, että kaikki enempi kehitys tähän suuntaan oli mahdotonta ja että siis kaikki enempi työajan lyhentäminen merkitsi tuotannon vähentämistä. Että heidän perustelunsa olivat näennäisesti oikeat, osottaa parhaiten seuraava heidän väsymättömän sensorinsa, tehtaantarkastaja Leonhard Horner'in, samanaikainen lausunto:

„Kun tuotetun paljouden määrää pääasiallisesti koneiston nopeus, täytyy tehtailijan pyrkimyksenä olla sen käyttäminen mahdollisimman suurella nopeudella, mikä on mahdollinen seuraavilla ehdoilla: että koneisto voidaan suojella liian nopealta häviöltä, että valmistettavan tavaran laatu pysyy ennallaan ja että työläinen kykenee seuraamaan liikettä ilman suurempaa ponnistusta kuin mitä hän jatkuvasti voi kestää. Tapahtuu usein, että tehtailija kiireissään jouduttaa vauhtia liian paljon. Katkaemiset ja huono työ merkitsevät silloin enemmänkin kuin nopeuden voitto, ja hän on pakotettu hiljentämään koneiston käyntiä. Kun toimelias ja taitava tehtailija löytää saavutettavan maksimin (korkeimman nopeuden), päättelin minä olevan mahdotonta tuottaa 11 tunnissa yhtä paljon kuin 12:ssa. Minä oletin sitä paitsi, että kappalepalkalla oleva työläinen ponnistaa kaikki voimansa, mikäli hän vain voi pysyvästi säilyttää saman työnvoimakkuuden.“¹⁶⁶⁾ Horner päätteli siis, Gardner'in y. m. kokeista huolimatta, että työpäivän enempi lyhentäminen alle 12:n tunnin olisi vähentävä tuotteen määrää.¹⁶⁷⁾ Hän siteeraa itse 10 vuotta myöhemmin epäilyksiään vuodelta 1845 osotukseksi siitä, kuinka vähän hän vielä silloin ymmärsi koneiston ja ihmistyövoiman kimmoisuuutta, jotka kumpikin työpäivän pakollisella lyhentämisellä jännitetään äärimmilleen.

Katsokaamme nyt aikaa vuoden 1847 jälkeen, jolloin oli pantu voimaan kymmentuntilaki Englannin puuvilla-, villa-, silkki- ja pellavatehtaissa.

„Kehrien nopeus on kohonnut throstle'issa 500:lla, mule'issa 1,000:lla pyörähdyksellä minuutissa, s. o. throstlekehrän nopeus, joka v. 1839 oli 4,500 pyörähdystä minuutissa, on nyt (1862)

¹⁶⁵⁾ Lord Ashley, The Ten Hours' Factory Bill. Speech of the 15th March. Lontoo, 1844, s. 6–9 eri kohtia.

¹⁶⁶⁾ Reports of Insp. of Fact. for quarter ending 30th September 1844, and from 1st October 1844 to 30th April 1845, s. 20.

¹⁶⁷⁾ Sama, s. 22.

5,000, ja mulekehrän, joka oli 5,000, on nyt 6,000 minuutissa; edellisessä tapauksessa on tämä nopeuden lisäys $\frac{1}{10}$ ja jälkimmäisessä $\frac{1}{5}$.¹⁶⁸⁾ Jas. Nasmyth, Manchester'in lähellä olevan Patricroft'in kuuluisa siviili-insinööri, esitteli v. 1852 kirjeessä Leonhard Horner'ille vuodesta 1848 vuoteen 1852 höyrykoneessa tehtyjä parannuksia. Huomautettuaan, että höyryhevosvoima, joka virallisessa tehdastilastossa yhä edelleenkin lasketaan sen vaikutuksen mukaan vuonna 1828,¹⁶⁹⁾ on enää vain nimellinen ja voidaan pitää vain todellisen voiman merkinä, sanoo hän m. m.: „Ei ole ensinkään epäilyksenalaista, että samanpainoinen höyrykoneisto (usein aivan samat koneet, joissa vain on tehty uudenaikaiset parannukset) suorittaa keskimäärin 50 % enemmän työtä kuin ennen, ja että useissa tapauksissa ihan samat höyrykoneet, jotka rajoitetun 220 jalan nopeuden päivinä antoivat 50 hevosvoimaa, nykyään vähemmällä hiilten kulutuksella antavat yli 100 . . . Uudenaikaista höyrykonetta, jolla on sama nimellinen hevosvoimaluku, voidaan käyttää suuremmalla voimalla kuin ennen, sen rakenteessa tehtyjen parannusten takia, höyrykattilan pienennetyin koon ja rakenteen takia j. n. e. . . . Vaikka työssä siis pidetäänkin sama käsiluku kuin aikaisemmin, verrattuna nimelliseen hevosvoimalukuun, käytetään vähemmän käsiä verrattuna työkoneistoon.“¹⁷⁰⁾ Vuonna 1850 käyttivät Brittein saarten tehtaat 134,217 nimellistä hevosvoimaa pitämään liikkeessä 25,638,716 kehrää ja 301,495 kangaspuuta. Vuonna 1856 oli kehrien ja kangaspuiden luku 33,503,580 ja 369,205. Jos vaadittu hevosvoimaluku olisi pysynyt samana kuin v. 1850, olisi v. 1856 tarvittu 175,000 hevosvoimaa. Mutta niiden luku oli virallisen ilmoituksen mukaan vain 161,435, siis yli 10,000 hevosvoimaa vähemmän kuin jos lasketaan vuoden 1850 perusteella.¹⁷¹⁾ „Viimeisen, vuoden 1856 virallisen tilaston vahvistamat tosiseikat ovat: että tehdasjärjestelmä laajenee hurjaa vauhtia, „käsiensä“ luku koneihin verrattuna on vähentynyt, höyrykone käyttää, voimaa säästämällä ja muilla tavoin, suurem-

¹⁶⁸⁾ Reports of Insp. of Fact. for 31st October 1862, s. 62.

¹⁶⁹⁾ Tämän on muuttanut „Parliamentary Return“ vuodelta 1862. Tässä tulee uudenaikaisten höyrykoneiden ja vesirattaiden todellinen höyryhevosvoima nimellisen sijaan (ks. muist. 109^a, s. 334). Myöskään eivät kaksoiskehrät ole enää sekaisin varsinaisten kehruukehräin joukossa (niinkuin vuosien 1839, 1850 ja 1856 „Return'eissa“); lisäksi on villatehtaissa tullut lisää „gig'ien“ (vanutuspyörien) luku, tehty ero jute- ja hampputehtaiden välillä toiselta puolen sekä pellavatehtaiden toiselta puolen, ja vihdoin on kertomukseen ensi kerran otettu sukankutominen.

¹⁷⁰⁾ Reports of Insp. of Fact. for 31st October 1856, s. 11.

¹⁷¹⁾ Sama, s. 14, 15.

paa konepainoa, ja suurempi määrä tuotteita saadaan valmistetuksi parannettujen työkonoiden, muutettujen valmistustapojen, koneiston nopeuden lisäämisen ja monien muiden syiden vaikutuksesta. ¹⁷²⁾ „Suuret, kaikenlaisissa koneissa tehdyt parannukset ovat suuresti korottaneet niiden tuotantovoimaa. Epäilemättä antoi työpäivän lyhentäminen . . . sysäyksen näille parannuksille. Nämä viimeksimainitut ja työläisen voimaperäisempi rasittaminen saivat aikaan, että valmistetaan ainakin yhtä paljon tuotteita (kahdella tunnilla eli $\frac{1}{6}$) lyhennetyssä työpäivässä kuin ennen pitemmässä. ¹⁷³⁾

Kuinka tehtailijat rikastuivat samassa määrässä kuin työvoimaa voimaperäisemmin riistettiin, todistaa jo se ainoa seikka, että englantilaisten puuvilla- y. m. tehtaiden keskimääräinen suhteellinen kasvaminen vuodesta 1838 vuoteen 1850 oli 32 0/0, vuodesta 1850 vuoteen 1856 sitä vastoin 86 0/0. ^{173a)}

Niin suuri kuin Englannin teollisuuden edistys olikin 8 vuonna 1848—1856, kymmentuntisen työpäivän vallitessa, voitti sen kuitenkin jälleen seuraava kuusivuotiskausi 1856—1862. Esim. silkkitehtaissa oli v. 1856 kehriä 1,093,799; v. 1862: 1,388,544; v. 1856 oli kangaspuita 9,260, ja v. 1862: 10,709. Sitä vastoin oli v. 1856 työläisten lukumäärä 56,131, ja v. 1862: 52,429. Tämä osottaa kehrien luvun lisääntyneen 26.9 0/0 ja kangaspuiden 15.6 0/0, samalla kun työläisten luku on vähentynyt 7 0/0. Vuonna 1850 käytettiin villalanka(Worsted)-tehtaissa 875,830 kehrää, v. 1856: 1,324,549 (lisäys 51.2 0/0) ja v. 1862: 1,289,172 (vähennys 2.7 0/0). Mutta jos jättää lukuunottamatta kaksois-

¹⁷²⁾ Sama, s. 20.

¹⁷³⁾ Reports etc. for 31st October 1858, s. 9, 10. Vrt. „Reports etc. for 30th April 1860,“ s. 30a.

^{173a)} Tässä esitetyt prosenttiluvut ovat ehdottomasti väärät ja ennakolta mahdottomat. Täytyy olla painovirhe. Kysymykseen tulevien kutomatehtaiden koko lukumäärä oli tehtaantarkastajain kertomuksen mukaan vuodelta 1862:

Vuosi	Puuvilla	Villa	Verka	Pellava	Silkki	Yhteensä
1839	1,911	1,399	456	403	285	4,454
1850	1,932	1,497	501	393	277	4,600
1856	2,210	1,505	525	417	460	5,117

Lisäys oli niin muodoin vv. 1839—1850 3.2 0/0, ja vv. 1850—1856 11.2 0/0.
— Kautsky.

kehrät, jotka ovat mukana vuoden 1856 laskussa, mutta eivät v. 1862, niin pysyi kehrien lukumäärä vuoden 1856 jälkeen jotensakin samana. Sitä vastoin lisättiin vuoden 1850 jälkeen useissa tapauksissa kehrien ja kangaspuiden nopeus kaksinkertaiseksi. Höyrykangaspuiden luku villalanka(Worsted)-tehtaissa oli v. 1850: 32,617, v. 1856: 38,956 ja v. 1862: 43,048. Niissä oli työssä v. 1850: 79,737 henkilöä, v. 1856: 87,794 ja v. 1862: 86,063, mutta niistä lapsia alle 14 vuoden v. 1850: 9,956, v. 1856: 11,228 ja v. 1862: 13,178. Huolimatta suuresti lisääntyneestä kangaspuiden luvusta, kun vuotta 1862 verrataan vuoteen 1856, väheni siis työssä pidettyjen työläisten luku, mutta lisääntyi työssä käytettyjen lasten luku.¹⁷⁴⁾

Huhtikuun 27 p:nä v. 1863 lausui parlamentinjäsen Ferrand alahuoneessa: „Työmiesten valtuutetut 16 piiristä Lancashire'ssa ja Cheshire'ssa, joiden puolesta minä esiinnyin, ovat minulle ilmoittaneet, että työ tehtaissa koneiden parantamisen takia alati kasvaa. Sen sijaan että aikaisemmin yksi henkilö apulaisten kanssa hoiti kaksia kangaspuita, hoitaa hän nyt kolmia ilman apulaisia, eikä ole ensinkään tavatonta, että yksi henkilö hoitaa neljiäkkin kangaspuita j. n. e. Niinkuin ilmoitetuista tosiasioista käy selville, puserretaan nyt 12 tunnin työ vähempään kuin 10 tuntiin. On sentähden itsestään selvää, kuinka suunnattoman suuressa määrässä tehtaantöläisten vaivat ovat sitten viime vuosien lisääntyneet.“¹⁷⁵⁾

Vaikkakin siis tehtaantarkastajat väsymättä ja täydellä oikeudella ylistävät vuosien 1844 ja 1850 tehdaslakien suotuisia tuloksia, myöntävät he kuitenkin, että työpäivän lyhentäminen jo on synnyttänyt työläisten terveyttä, siis itse työvoimaa tuhoavan työn voimaperäisyyden. „Useimmissa puuvilla-, villa- ja silkki-tehtaissa näyttää se väsyttävän levottomuuden tila, joka on välttämätön hoidettaessa viime vuosina niin erinomaisessa määrässä nopeammaksi tehtyä koneistoa, olevan yhtenä syynä keuhkotauti-

¹⁷⁴⁾ Reports of Insp. of Fact. for 31st October 1862, s. 100 ja 130.

¹⁷⁵⁾ Uudenaikaisilla höyrykangaspuilla valmistaa kutoja nyt 60 tunnissa viikossa 2 puilla 26 kappaletta erästä lajia, jolla on määrätty pituus ja leveys, jota vastoin hän vanhoilla höyrykangaspuilla voi valmistaa sitä vain 4 kappaletta. Sellaisen kappaleen kutomiskustannukset olivat jo 1850-luvun alussa alentuneet 2 sh:sta 9 d:stä 5 1/2 d:hen.

Lisäys 2 painokseen: „30 vuotta sitten (1841) vaadittiin puuvillanlangan kehrääjältä ja hänen 3 apulaiseltaan vain sellaisen mule-parin hoitamista, jossa oli 300—324 kehrää. 5 apulaisten kanssa on hänen nyt (1871 lopulla) hoidettava mule't, joiden kehräluku on 2,200, ja tuottaa hän vähintäinkin seitsemän kertaa enemmän lankaa kuin v. 1841“, (Alexander Redgrave, tehtaantarkastaja, „Journal of Arts, Jan. 5 1872“.

kuolevaisuuden lisääntymiseen, jonka tri Greenhow on uusimmassa erinomaisessa kertomuksessaan todistanut tapahtuneen.¹⁷⁶⁾

Ei ole ensinkään epäiltävissä, että, kun laki on kerta kaikkiaan katkaissut mahdollisuuden pitentää työpäivää, pääoman pyrkimys hyötyä työn voimaperäisyyden järjestelmällisestä lisäämisestä ja käyttää jokaista parannusta koneissa keinona työvoiman enempään riistämiseen, piankin on taas vievä käännekohtaan, jossa työtuntien uudistettu vähentäminen käy välttämättömäksi.¹⁷⁷⁾ Toiselta puolen voittaa Englannin teollisuuden rientomarsi vuodesta 1848 nykyaikaan (1866) asti, s. o. kymmentuntisen työpäivän aikakaudella, paljoa perinpohjaisemmin ajan vuodesta 1838 vuoteen 1847, s. o. kaksitoistatuntisen työpäivän aikakauden, kuin viimeksimainittu sen edellä käyvä puoli sataa vuotta tehdasjärjestelmän syntymisen jälkeen, s. o. rajoittamattoman työpäivän ajan.¹⁷⁸⁾

4. Tehdas.

Tämän luvun alussa käsitteimme tehtaan ruumista, konejärjestelmän jäsentelyä. Me näimme silloin, kuinka koneisto lisää pääoman inhimillistä riistämistä omaksumalla naisten ja lasten työtä, samoin kuin se vaatii haltuunsa työläisen koko elinajan pitentämällä määrättömästi työpäivää, ja kuinka sen kehi-

¹⁷⁶⁾ Reports of Insp. of Fact. for 31st October 1861, s. 25, 26.

¹⁷⁷⁾ Kahdeksan tunnin agitatio on nyt (1867) alkanut Lancashire'ssa tehtaantöläisten keskuudessa.

¹⁷⁸⁾ Seuraavat muutamat luvut osoittavat varsinaisten tehtaiden („Factories“) kehitystä Englannissa ja Irlannissa jälkeen vuoden 1848. (nl. = naulaa, y. = yardia):

	Viennin määrä			
	1848	1851	1860	1865
<i>Puuvillatehtaat:</i>				
Puuvillalankaa	135,831,162 nl.	143,966,106 nl.	197,343,655 nl.	103,751,455 nl.
Ompelulankaa	3,728,909 "	4,392,176 "	6,297,534 "	4,648,611 "
Puuvillakangasta	1,096,751,823 y.	1,543,161,789 y.	2,776,218,427 y.	2,015,237,651 y.
<i>Pellava- ja hampputeht.</i>				
Lankaa	11,722,182 nl.	18,841,326 nl.	31,210,612 nl.	36,777,334 nl.
Kangasta	69,002,431 y.	129,106,753 y.	143,996,773 y.	247,012,529 y.
<i>Silkitehtaat:</i>				
Lankaa	194,815 nl.	462,513 nl.	897,402 nl.	812,589 nl.
Kangasta	411,147 y.	1,181,455 y.	1,060,460 y.	2,869,837 y.
<i>Villatehtaat:</i>				
Villa- ja korusompelulank.	8,429,152 nl.	14,670,880 nl.	27,533,968 nl.	31,669,267 nl.
Kangasta	84,791,846 y.	141,120,973 y.	190,381,537 y.	276,837,430 y.

tys, joka sallii tuottaa yhä lyhemmässä ajassa suunnattomasti kasvavan tuotemäärän, lopulta tulee järjestelmälliseksi keinoksi panna jokaisena ajanhetkenä enemmän työtä liikkeelle eli yhä voimaperäisemmin riistää työvoimaa. Nyt tulemme me tehtäseen kokonaisuudessaan sen kehittyneimmässä muodossa.

Automaattisen tehtaan Pindaros, tri Ure, kuvailee tehdasta toiselta puolen „eri työläisluokkien, täysi-ikäisten ja keskenkasvuisten, yhteistoiminnaksi, jotka tottumuksella ja uutteruudella valvovat tuottavaa, keskusvoiman (ensimmäisen liikkeellepanijan) keskeytymättömään liikkeeseen panemaa konejärjestelmää“, toiselta puolen „suunnattomaksi, lukemattomista mekaanisista ja itsetietoisista elimistä kokoonpannuksi automaattiksi, jotka elimet toimivat sopusoinnussa ja keskeytymättä, tuottaakseen saman esineen, niin että kaikki nämä elimet ovat alistetut saman itsestään liikkeessä pysyvän liikevoiman alle.“ Nämä molemmat kuvaukset eivät suinkaan merkitse samaa. Toisessa esiintyy yhdistetty kokonaistyöläinen eli yhteiskunnallinen työruumis vallitsevana itsiönä (subjektina) ja koneellinen automaatti kohteena (objektina);

	Viennin arvo			
	1848 Puntaa St.	1851 Puntaa St.	1860 Puntaa St.	1865 Puntaa St.
<i>Puuvilletehtaat:</i>				
Puuvillalankaa	5,927,831	6,634,026	9,870,875	10,351,049
Puuvillakangasta	16,753,369	23,454,810	42,141,505	46,903,796
<i>Pellava- ja hampputeht.</i>				
Lankaa	493,449	951,426	1,801,272	2,505,497
Kangasta	2,802,789	4,107,396	4,804,803	9,155,310
<i>Silkkitehtaat:</i>				
Lankaa	77,780	195,380	918,342	768,067
Kangasta	410,328	1,130,398	1,587,303	1,409,221
<i>Villatehtaat:</i>				
Villa- ja koruspelulank.	776,975	1,484,544	3,843,450	5,424,017
Kangasta	5,733,828	6,377,183	12,156,998	20,102,259

(Kts. sinikirjoja „Statistical Abstract for the U. Kingdom“, N:o 8 ja N:o 13. Lontoo, 1861 ja 1866.)

Lancashire'ssa lisääntyivät tehtaat vuosina 1839—1850 vain 4%, vuosina 1850—1856 19%, vuosina 1856—1862 33%, samalla kun molempina 11-vuotisina ajanjaksoina työssä pidettyjen henkilöiden luku absoluuttisesti kasvoi, mutta suhteellisesti väheni. Vrt. „Reports of Insp. of Fact. for 31st October 1862,“ s. 63. Lancashire'ssa on etupäässä puuvillatehtaita. Minkä suhteellisen sijan ne yleensä saavat langan ja kangas valmistuksessa, näkee siitä, että yksistään niitä on Englannin, Wales'in, Skottilannin ja Irlannin silloisista tehtaista 45.2%, kaikista kehristä on niissä 83.8%, kaikista höyrykangaspuista 81.4%, kaikista tehtaita käyttävistä höyryhevosvoimista 72.8% ja koko työntekijäin lukumäärästä 58.2%. (Sama, s. 62, 63.)

toisessa on automaatti itse subjektina ja työläiset ovat vain tietoisina eliminä asetetut sen itsetiedottomien elimien rinnalle, ja niiden kanssa alistetut keskeisen liikevoiman alle. Edellinen kuvaus tarkoittaa koneiden kaikkera mahdollista käyttöä yleensä, jälkimäinen kuvailee niiden kapitalistista käyttämistä ja siis uuden aikaista tehdasjärjestelmää. Ure esittääkin sentähden mielellään keskuskoneen, josta liikunto lähtee, paitsi automaattiksi (itsetoimivaksi koneeksi), myöskin autokraatiksi (itsevaltiaaksi). „Näissä suurissa työpajoissa kokoaä hÖyryä hyväältekevä voima lukematomat alamaaisensa ympärilleen.“¹⁷⁹⁾

Työkalun mukana siirtyy myöskin taituruus sen käytössä työläiseltä koneelle. Työkalun aikaansaannoskyky on vapautunut ihmistyövoiman henkilöllisistä rajoituksista. Samalla on kivistunut se teknillinen perusta, johon työnjako manufaktuurisessa nojautuu. Sille luonteenomaisen erikoistyyöläisten hierarkian sijaan tulee siis automaattisessa tehtaassa pyrkimys niiden töiden yhtäläistyyttämiseen eli tasoittamiseen, jotka koneiston apulaisten on suoritettava,¹⁸⁰⁾ osatyyöläisten keinotekoisesti syntyneiden eroavaisuuksien sijaan tulevat etupäässä iän ja sukupuolen luonnolliset eroavaisuudet.

Mikäli myöskin automaattisessa tehtaassa työnjakoa tavataan, on se lähinnä työläisten jakoa erikoiskoneiden kesken, ja työläisjoukkojen, jotka kuitenkin eivät muodosta jäsenneltyjä ryhmiä, jakoa tehtaän eri osastoihin, missä he työskentelevät vierekkäin rivitettyjen yhtäläisten työkalukoneiden ääressä, niin että heidän kesken on olemassa vain yksinkertaista yhteistoimintaa. Manufaktuurin jäsenneltyä ryhmää vastaa päätyöläisen yhteys muutamien apulaisten kanssa. Olennaisin on erotus työkalukoneissa todella työskentelevien työläisten (lisäksi muutamien liikekoneen silmälläpidossa ja syöttämisessä toimivien työläisten) ja näiden konetyöläisten pelkkien apurien (melkein yksinomaan lapsia) välillä. Apureihin kuuluvat enemmän tahi vähemmän kaikki „syöttäjät“, „Feeders“ (jotka ainoastaan panevat koneihin työaineita). Näiden pääloukkien ohella on lukumäärältään vähäpätöinen henkilökunta, jonka tehtävänä on koko koneiston silmälläpito ja sen alituiset korjaukset, niinkuin insinöörit, mekaanikot, puusepät j. n. e. Se on korkeampi, osaksi tieteellisesti sivistynyt, osaksi käsityömaininen työläisluokka tehtaantyyöläisten piirin ulkopuolella ja vain niihin liittyneenä.¹⁸¹⁾ Tämä työnjako on puhtaasti teknillinen.

¹⁷⁹⁾ Ure, *Philosophy of Manufacture*, s. 18.

¹⁸⁰⁾ Sama, s. 31. Vrt. Karl Marx, *Misère etc.*, s. 140, 141.

¹⁸¹⁾ On kuvaavaa tilastolliselle petokselle, jonka vielä voisi yksityiskohtaisestikin todistaa, että kun Englannin tehdaslainsäädäntö nimenomaan sulkee pois vaikutuspiiristään viimeksi mainitut työläiset tehtaant-

Kaikki työ koneen ääressä vaatii työläiseltä varhaista opiskelua. Lapsena hän parhaiten oppii soveltamaan oman liikkeensä automaatin aina samankaltaiseen, keskeytymättömään liikkeeseen. Mikäli itse kokonaiskoneisto on moninaisista, yht'aikaa toimivista ja yhdistetyistä koneista kokoonpantu järjestelmä, vaatii myöskin siihen perustuva yhteistoiminta erilaatuisten työläisryhmien jakamista erilaisten koneiden osalle. Mutta konetyössä ei enää ole välttämätöntä tehdä tätä jakoa vakinaiseksi, niinkuin manufaktuureissa, pitämällä samoja työläisiä jatkuvasti samassa toimessa.¹⁸²⁾ Kun tehtaan kokonaisliike ei lähde työläisestä, vaan koneesta, voi henkilöiden vaihtuminen jatkuvasti tapahtua ilman työprosessin keskeytystä. Loistavimman esimerkin tästä tarjoo englantilaisen tehtailijakapinan aikana vv. 1848—1850 toimeenpantu relaisjärjestelmä. Ja lopuksi sen nopeuden vuoksi, millä nuoruuden iässä työ koneen ääressä opitaan, ei myöskään enää ole välttämätöntä kasvattaa erityistä luokkaa työläisiä yksinomaan konetyöläisiksi.¹⁸³⁾ Pelkkien apurien palvelukset voidaan tehtaassa taas korvata osaksi koneilla,¹⁸⁴⁾ osaksi taas voidaan ni-

työläisiin kuulumattomina, toiselta puolen kuitenkin parlamentin julkaisemissa „Return'eissa“ mainitaan tehtaantöyläisten joukossa nimenomaan sekä insinöörit, mekaanikot y. m., että myöskin tehtaanjohtajat, kirjainpitäjät, juoksupojat, varastonhoitajat, pakkaajat y. m. s., lyhyesti sanoen kaikki henkilöt lukuunottamatta itse tehtaanomistajaa.

¹⁸²⁾ Ure myöntää tämän. Hän sanoo, että työläiset voidaan „hätätilassa“ siirtää johtajan mielen mukaan koneesta toiseen, ja huudahtaa riemuissaan: „Sellainen vaihtaminen on ilmeisessä ristiriidassa vanhan tavan kanssa, joka jakaa työn ja osottaa toiselle työläiselle tehtävän muo-
valla nuppineulan nuppia, toiselle terottaa sen kärkeä.“ Hänen olisi pikemminkin pitänyt itseltään kysyä, miksi tämä „vanha tapa“ automaattisessa tehtaassa hyljätään vain „hätätilassa“.

¹⁸³⁾ Kun miehistä on puute, kuten esim. Amerikan kansalaissodan aikana, käyttää porvaristo poikkeustapauksissa tehtaantöyläistä karkeimpiin töihin, niinkuin katujen rakentamiseen y. m. s. Englantilaiset „ateliers nationaux“ (kansalliset työhuoneet) vuonna 1862 ja myöhemmin työttömiä puuvillatyöläisiä varten erosivat vuoden 1848 ranskalaisista siinä, että jälkimmäisissä työläisen oli valtion kustannuksella suoritettava tuottamattomia töitä, edellisissä porvariston eduksi tuottavia kaupungin töitä, ja vieläpä halvemmalla kuin tavallisten työmiesten, joiden kanssa kilpailemaan hänet siten pakotettiin. „Puuvillatyöläisten ulkomuoto on kieltämättä tullut paremmaksi. Tähän pidän minä syyinä, . . . mitä miehiin tulee, ulkoilmatyöskentelyä yleisissä töissä.“ — Tässä on kysymys Preston'in tehtaantöyläisistä, jotka työskentelivät „Preston'in suolla“. (Reports of Insp. of Fact. for October 1865, s. 59.)

¹⁸⁴⁾ Tästä ovat esimerkkinä ne erilaiset konelaitteet, jotka v. 1844:n lain jälkeen on villatehtaissa otettu käytäntöön lasten työtä korvaamaan. Niin pian kuin herrojen tehtailijain omien lasten on käytävä „koulunsa“ tehtaan apulaisina, tulee tämä vielä melkein kokonaan viljelemätön mekaniikan ala ponnahtamaan piankin merkillisellä tavalla kehityksessä eteenpäin. „Selfacting mule't (itsetoimivat m:t) ovat ehkäpä yhtä vaarallisia koneita kuin mitkä muut hyvänsä. Useimmat tapaturmat sattuvat

den täydellisen yksiukertaisuuden vuoksi näin ikävässä työssä käytettyjä henkilöitä nopeasti ja alituisen vaihdella.

Vaikkakin nyt koneet paikkaavat menemään vanhan työnjaon järjestelmän teknillisessä merkityksessä, jatkuu se kuitenkin tavallisesti aluksi tehtaassa manufaktuurista johtuvana perintätapana, josta sen sitten pääoma uusintaa ja vakiinnuttaa työvoiman riistämiskeinoksi vieläkin inhottavammassa muodossa. Elinkautisesta erikoistehtävästä käyttää osatyökalua tulee elinkautinen erikoistehtävä palvella osakoneita. Konejärjestelmää käytetään väärin muuttamaan työläinen jo lapsesta asti osakoneen osaksi.¹⁸⁵⁾ Siten ei ainoastaan saada huomattavasti pienenemään hänen omaksi uusintamiseksi tarpeellisia kustannuksia, vaan tehdään samalla täydelliseksi hänen avuton riippuvaisuutensa kokonaistehtaasta, siis kapitalistista. Tässä niinkuin kaikkialla muuallakin täytyy tehdä ero yhteiskunnallisen tuotantoprosessin kehityksestä johtuvan suuremman tuottavaisuuden, ja työmiehen kapitalistisesta riistämisestä johtuvan suuremman tuottavaisuuden välillä.

Manufaktuurissa ja käsityössä käyttää työläinen palvelijanaan työkalua, tehtaassa palvelee hän konetta. Edellisissä lähtee hänestä työvälilinen liike, jonka liikettä hänen taas jälkimäisessä on seurattava. Manufaktuurissa ovat työläiset jäseniä elävässä koneistossa. Tehtaassa on kuollut koneisto, joka on heistä riippumaton, ja heidät liitetään siihen eläviksi lisäkkeiksi. „Vaivalloinen yhtäläisyys loppumattomassa työntuskassa, jossa sama koneellinen prosessi aina uudelleen suoritetaan, on Sisyphuksen työn kaltaista; työn paino putoaa kivimöhkäleén tavoin aina uudelleen väsyneen työläisen vyörytettäväksi“.¹⁸⁶⁾ Samalla kuin

pienille lapsille heidän ryömiessään mulein alla puhdistamassa permantoa mule'in ollessa käynnissä. Muutamia „minders“ (mule-työläisiä) syytettiin (tehtaantarkastajain toimesta) oikeudessa ja tuomittiin rahaakkoihin tämän rikkomuksen johdosta, mutta ilman mitään laajemmalle ulottuvia yleisiä seurauksia. Jos koneiden rakentajat vain tahtoisivat keksiä itsensä toimivan puhdistajan, jonka käytäntöön tultua näiden pienten lasten ei enää tarvitsisi ryömiä koneiden alla, olisi se onnellinen isä suojelussäännöksiiimme.“ (Reports of Insp. of Fact. for 31st October 1866, s. 63.)

¹⁸⁵⁾ Tämän mukaan voi arvostella Proudhon'in merkittäviä päähuopistoa, että konetta ei „konstruoida“ työvälilisten summana, vaan summana osatöistä itse työmiehiä varten. Sitä paitsi hän tekee yhtä historiallisen kuin ihmeellisen keksinnön, että „koneiden aikakaudelle on ominaista erikoinen tunnusmerkki, nimittäin p a l k k a t y ö“.

¹⁸⁶⁾ F. Engels, Lage etc., s. 217. Tavallinen optimistinen vapaa-kaupan puoltaja herra Molinari'kin huomauttaa: „Ihminen kuluu pikemmin pitäessään 15 tuntia päivässä silmällä koneen yksitoikkoista käyntiä kuin käyttäessään saman ajan ruumiillista voimaansa. Tämä valvontatyö, joka ehkä olisi hyödyllistä henkistä voimistelua, jollei sitä tehtäisi niin pitkälliseksi, tuhoaa, kun se menee liiallisuuksiin, sekä hengen että ruumiin“. (G. de Molinari, Études Economiques. Pariisi 1846.)

konetyö mitä suurimmassa määrässä turmelee hermostoa, tukahuttaa se lihasten monipuolisen leikin ja panee pannaan kaiken vapaan ruumiillisen ja henkisen toiminnan.¹⁸⁷⁾ Vieläpä työn helpontuminenkin tulee kidutuksen välineeksi, koska kone ei vapauta työläistä työstä, vaan vie hänen työltään kaiken sisällyksen. Kaille pääomalliselle tuotannolle, mikäli se ei ole vain työprosessi, vaan samalla pääoman arvonnalisäysprosessi, on yhteistä, ettei työläinen käytä työvälinettä, vaan päinvastoin työväline työläistä; mutta vasta konejärjestelmässä tulee tämä nurinkuruisuus teknilliseksi, kouriintuntuvaksi todellisuudeksi. Muuttuessaan automaattiksi joutuu työväline työprosessin aikana pääomana työläistä vastaan, kuolleena työnä, joka hallitsee ja imee itseensä elävää työvoimaa.

Tuotantoprosessin henkisten potenssien eroaminen käsityöstä ja niiden muuttuminen pääoman vallaksi työhön tulee täydelliseksi, niinkuin jo aikaisemmin on viitattu, konejärjestelmän pohjalle rakentuneessa suurteollisuudessa. Yksityisen, tyhjennetyt konetyöläisen yksityiskohtainen taitavuus häviää mitättömänä sivuasiana tieteen, suunnattomien luonnonvoimien ja yhteiskunnallisen joukkotyön varjoon, jotka ovat konejärjestelmässä ruumiillistuneet ja yhdessä sen kanssa muodostavat „mestarin“ (master) vallan. Tämä mestari, jonka aivoissa koneisto ja hänen yksinoikeutensa siihen ovat eroamattomasti yhteenkasvaneet, huutaa sentähden yhteentörmäysten sattuessa halveksivasti „käsille“: „Tehtaan työläisten tulisi pitää terveellisessä muistossa, että heidän työnsä todellisuudessa on sangen ala-arvoinen laji ammattitaitoista työtä; ettei mitään muuta ole niin helposti saatavissa eikä mikään laatuunsa katsoen paremmin palkattua, ettei mitään muuta voida vähimmänkin kokeneelle niin lyhyessä ajassa ja niin suuressa määrässä lyhyellä neuvomisella opettaa. Mestarin koneistolla on todellakin paljoa tärkeämpi osa tuotantoliikkeessä kuin työllä ja työläisen taitavuudella, joka voidaan opettaa 6 kuukaudessa, ja jonka mikä talonpoikaisrenki tahansa voi oppia.“¹⁸⁸⁾

Työläisen teknillinen alistaminen työvälineen tasaiseen käyntiin ja kumpaakin sukupuolta olevien ja mitä eri ikäisimpien yksilöiden omituinen yhteen liittäminen työruumiiksi synnyttävät kasarmimaisen kurin, joka kehittyy täydelliseksi tehdasjärjestykseksi ja kehittää täydelliseksi jo ennen mainitun ylivalvontatyön, siis samalla työläisten jaon käsityöläisiin ja työnkaitsijoihin, tavallisiin teollisuussotilaihin ja teollisuuden aliupseereihin. „Pää-

¹⁸⁷⁾ F. Engels, Lage etc., s. 216.

¹⁸⁸⁾ The Master Spinners' and Manufacturers' Defence Fund. Report of the Committee. Manchester 1854, s. 17. Saamme myöhemmin nähdä, että „mestari“ piipittää aivan toisesta reilästä, kun vain häntä uhkaa hänen „elävän“ automaattinsa menettäminen.

vaikutena automaattisessa tehtaassa oli välttämätön kuri, jotta saataisiin ihmiset luopumaan säännöttömistä tottumuksistaan työssä ollessaan ja tehtäisiin heidät suuren automaatin muuttumattoman säännöllisyyden mukaisiksi. Mutta automaattisen järjestelmän tarpeita ja nopeutta vastaavan kurinpito-lakikirjan keksiminen ja sen onnellinen toimeenpano, joka oli Herkuleen arvoinen yritys, oli Arkwright'in jalo ansio! Vielä tänä päivänäkin, jolloin järjestelmä on kehitetty koko täydellisyyteensä, on melkein mahdotonta löytää työläisistä, joilla miehuuden ikä on takanaan, automaattisen järjestelmän hyödyllisiä apulaisia¹⁸⁹⁾. Tehdaslakikirja, jossa pääoma yksityisoikeudellisesti ja omavaltaisesti määrittelee yksinvaltansa työläisten suhteen, ilman porvarien niin rakastamaa valtojen jakoa tai vieläkin suuremmassa suosiossa olevaa edustajajärjestelmää, on vain kapitalistinen irvikuva työprosessin yhteiskunnallisesta järjestelystä, jonka tekee tarpeelliseksi yhteistoiminta suuressa mittakaavassa ja yhteisten työvälineiden, etenkin koneiden käyttö. Orjainajajan piiskan sijaan tulee kaitsijan rikoslaki. Kaikki rangaistukset supistuvat luonnollisesti rahasakkoihin ja palkanvähennyksiin, ja tehdas-Lykurgosten lainsäädännöllinen tarkkanäköisyys tekee heidän lakiansa rikkomisen heille mikäli mahdollista vielä tuottavammaksi kuin niiden seuraaminen on.¹⁹⁰⁾

¹⁸⁹⁾ Ure, *Philosophy of Manufacture*, s. 15. Se, joka tuntee Arkwright'in elämäkerran, ei koskaan tälle nerokkaalle parturille heitä vasten naamaa sanaa „jalo“. Kaikista 18 vuosisadan suurista keksijöistä oli hän kieltämättä vieraiden keksintöjen suurin varastaja ja halpamaisin ihminen.

¹⁹⁰⁾ „Orjuus, johon porvaristo on köyhälistön kahlehtinut, ei tule missään selvemmin näkyviin kuin tehdasjärjestelmässä. Tässä lakkaa kaikki vapaus sekä oikeudellisesti että todellisuudessa. Työläisen täytyy olla tehtaassa kello puoli kuusi aamulla; jos hän tulee pari minuuttia liian myöhään, rangaistaan häntä, jos hän tulee 10 minuuttia liian myöhään, ei häntä päästetä sisään, ennen kuin aamiaisaika on ohi, ja menettää hän neljännespäivän palkan. Komennon mukaan täytyy hänen syödä, juoda ja maata... Itsevaltiass kello kutsuu hänet vuoteesta, huutaa hänet aamiaiselta ja päivälliseltä. Ja kuinka käykään itse tehtaassa? Täällä on tehtailija ehdoton lainsäätäjä. Hän julkaisee tehdassääntöjä niin kuin tahto; hän muuttaa ja lisää lakikirjaansa, niinkuin haluaa; ja vaikka hän panisi siihen mitä mielettömimpiä seikkoja, sanovat kuitenkin tuomioistuimet työläisille: kun te vapaaehtoisesti olette tähän sopimukseen alistuneet, täytyy teidän sitä nyt myöskin seurata... Nämä työläiset ovat tuomitut yhdeksänneistä ikävuodestaan kuolemaansa saakka elämään tuon henkisen ja ruumiillisen kidutuksen alaisina“. (F. Engels, *Lage, etc.*, s. 217 es.) Mitä „tuomioistuimet sanovat“, sitä tahdon valaista kahdella esimerkillä. Toinen tapaus sattui Sheffield'issä v. 1866:n lopulla. Siellä oli muuan työmies pestautunut 2 vuodeksi erääseen metallitehtaaseen. Tehtailijan kanssa sattuneen riitaisuuden johdosta läksi hän pois tehtaasta ja selitti, ettei hän millään ehdolla onnista tahtonut tehdä hänelle työtä.

Me viittaamme vain niihin aineellisiin edellytyksiin, joiden vallitessa tehdastyö suoritetaan. Keinotekoisesti korotettu lämpö-määrä, raaka-aineen jätteiden täyttämä ilma, huumaava meteli j. n. e., puhumattakaan tiheään kasattujen koneiden keskellä uhkaavasta hengenvaarasta, joka vuodenaikojen vaihtelujen säännöllisyydellä

Häntä syytettiin sopimuksen rikkomisesta ja tuomittiin kahdeksi kuukau-
deksi vankeuteen. (Jos tehtailija rikkoo sopimuksen, voidaan häntä syyt-
tää vain siviilioikeudellisesti ja uhkaa häntä vain rahasakko.) Kun hän
on istunut kaksi kuukauttaan, lähetetään sama tehtailija hänelle kutsu-
muk-
sen tulla takaisin tehtaaseen vanhan sopimuksen mukaan. Työmies vas-
taa, että ei. Hän on jo sovittanut sopimuksen rikkomisen. Tehtailija
syyttää uudelleen, tuomioistuin tuomitsee uudelleen, vaikkakin yksi tu-
omareista, Mr. Shee, julkisesti leimaa lainopilliseksi hirvittäväydeksi, että
mies koko ikänsä voitaisiin aina jonkun ajan kuluttua yhä uudelleen
tuomita rangaistukseen yhdestä samasta rikkomuksesta tahi rikoksesta.
Tätä tuomiota eivät langettaneet „Great Unpaid“ (suuret palkattomat),
maakunta-dogberries (-valamiehet), vaan eräs Lontoon korkeimmista tuo-
mioistuimista. [4 painokseen. — Tämä on nyt poistettu. Muutamia har-
voja tapauksia lukuunottamatta — esim. julkisissa kaasulaitoksissa — on
Englannissa nyt työlläinen työ sopimusrikosten suhteen asetettu samaan
asemaan kuin työnantaja ja voidaan häntä syyttää vain siviilioikeudelli-
sesti. — F. Engels.] — Toinen tapaus sattui Wiltshire'ssä marraskuun
lopulla v. 1863. Noin 30 höyrykangaspuilla kutovaa naista erään Har-
rurpp'in palveluksessa, joka oli kangastehtailija Leower's Mill'issa, West-
bury Leigh'issa, teki lakon sentähden että tällä Harrurpp'illa oli miellyt-
tävä tapa vähentää heidän palkkojaan aamulla myöhästymisestä, nimittäin,
6 d. 2 minuutista, 1 sh. 3 minuutista ja 1 sh. 6 d. 10 minuutista. Tämä tekee,
laskettuna 9 sh. tunnilta, 4 punt. 10 sh. päivässä, kun heidän keskimää-
räinen palkkansa vuodessa ei koskaan nouse yli 10—12 sh.:in viikossa.
Harrurpp oli myöskin asettanut erään pojan puhaltamaan tehdastuntien
alussa, minkä hän usein teki ennen kello 6 aamulla, ja jolloivat „kädet“
heti olleet siinä paikalla, kun hän lakkasi, suljettiin ovet ja ulos jäi neitit
sakotettiin; ja kun rakennuksessa ei ollut mitään kelloa, olivat onnetto-
mat työlläiset Harrurpp'in kannustamien nuorten ajanvartijoiden vallassa.
„Lakkoon“ yhtyneet kädet, jotka olivat perheenäitejä ja tyttöjä, selittivät
tahtovansa jälleen ryhtyä työhön, jos ajanvartija korvattaisiin kellolla ja
järjellisempi rangaistustariffi otettaisiin käytäntöön. Harrurpp haastoi 19
vaimoa ja tyttöä maistraattiin sopimuksen rikkomisesta. Heidät tuomittiin
kukin 6 d:n sakkoon ja 2 sh:n 6 d:n kuluihin kuulijoiden osottaessa äänek-
käästi suuttumustaan. Harrurpp'ia seurasi hänen poistuuksaan oikeudesta
viheltävä kansanjoukko. — Tehtailijain mielitehtäviä on kurittaa työlläisiä
palkanalennuksilla virheiden tähden, joita on heille annetuissa aineissa.
Tämä tapa synnytti v. 1866 yleisen lakon Englannin savenvalaja-alueilla.
„Lastentyövaliokunnan“ kertomuksissa (1863—1866) esitetään tapauksia,
joissa työlläinen, sen sijaan että olisi saanut palkan, on työnsä takia ja ran-
gaistussäännön nojalla tullut sitä paitsi velkaan jalosukuiselle „master'illeen“.
Miehti ylentäviä piirteitä tehdasitsevaltioiden palkanvähennys-tarkkanäkö-
yydestä tarjosi myöskin viimeinen puuvillapula. „Minun oli itseni,“
sanoo tehtaantarkastaja R. Baker, „äskettäin alotettava oikeudenkäynti
erästä puuvillatehtailijaa vastaan, kun hän näinä vaikeina ja tuskallisina
aikoina vähensi 10 d. erään hänen työssään olevan „nuoren“ (13 v. van-
hemman) työlläisen palkasta lääkärin ikätodistusta varten, joka hänelle
maksaa vain 6 d., ja josta laki sallii vain 3 d:n vähennyksen, totuttu tapa

julkaisee teolliset tapaturmailmoituksensa.^{190a)} Yhteiskunnallisten tuotantovälineiden säästäminen, joka vasta teollisuusjärjestelmässä kehittyä ikäänkuin taimilavassa, tulee kapitalistin käsissä samalla työläisen elinehtojen järjestelmälliseksi ryöstämiseksi työn aikana, tilan, ilman, valon ja mieskohtaistelu suojelelaitteiden ryöstämiseksi tuotantoprosessin hengenvaarallisia tahi epäterveellisiä oloja vastaan, puhumattakaan laitoksista työläisen mukavuutta varten.¹⁹¹⁾

ei mitään . . . Eräs toinen tehtailija vaatii, saavuttaakseen saman tarkoituksen joutumatta lainrikkoksin, jokaiselta niistä lapsiparoista, jotka tekevät hänelle työtä, yhden shillingin maksuna kehräämisen taidon ja salaisuuden opettamisesta, heti kun lääkärintodistus on selittänyt heidät kyllin vanhoiksi tähän tuimeen. On siis olemassa pohjavirtauksia, jotka täytyy tuntea, ymmärtääkseen sellaisia tavattomia ilmiöitä kuin lakkoja tällaisina aikoina (kysymys on konekutojain lakosta Darwen'in tehtaassa kesäkuussa v. 1863.)" (Reports of Insp. of Fact. for 30th April 1863, s. 50, 51. — Tehdaskertomukset ulottuvat aina pitemmälle kuin niiden virallinen päivämäärä)

^{190a)} Vaarallisia koneistoja koskevat suojelelait ovat vaikuttaneet hyödyllisesti. "Mutta . . . nyt on uusia tapaturmain aiheita, joita ei 20 vuotta sitten ollut olemassa, etenkin koneiden kiihtynyt nopeus. Rattaita, valsseja, kehräiä ja kangaspuita käytetään nyt lisätyllä ja yhä kasvavalla voimalla; sormien täytyy nopeammin ja varmemmin tarttua katkenneseen lankaan, sillä jos hidastellaan tahi toimitaan varomattomasti, ovat ne menetetyt . . . Suuren määrän tapaturmia aiheuttaa työläisten into suorittaa nopeasti työnsä. Täytyy muistaa, että tehtailijoille on erittäin tärkeätä saada keskeytymättä pidetyksi koneistonsa käynnissä, s. o. tuotamassa lankaa ja kangasta. Jokaisen minuutin seisominen tietää sekä käyttövoiman että tuotannon hukkaa. Työnvalvojat, joille valmisteen paljous tuottaa etua, kannustavat niin muodoin työläisiä pitämään koneistoa käynnissä, eikä tämä ole vähemmän tärkeätä työläisille, joille makoetaan palkka painon tahi kappaleluvun mukaan. Vaikka siis useimmissa tehtaissa on muodollisesti kielletty puhdistamasta koneistoa sen liikkeessä ollessa, on tämä tapa kuitenkin yleinen. Yksistään tämä on ollut viimeisten 6 kuukauden kuluessa syynä 906:een tapaturmaan . . . Vaikka puhdistaminen tapahtuukin joka päivä, on lauantai kuitenkin useimmissa tapauksissa määrätty koneiston perinpohjaista puhdistamista varten ja tämä tapahtuu suureksi osaksi koneiston liikkeessä ollessa . . . Siitä toimesta ei makseta mitään ja työläiset koettavat sentähden saada sen valmiiksi niin pian kuin mahdollista. Siitä syystä on onneittomuustapausten lukumäärä perjantaisin ja etenkin lauantaisin paljoo suurempi kuin muina viikonpäivinä. Perjantaisin on tapaturmien lukumäärän eroavaisuus neljän ensimmäisen viikonpäivän keskiluvusta noin 12 0/0, lauantaisin viiden edellisen päivän keskiluvusta 25 0/0; mutta jos ottaa lukuun, että tehdaspäivä lauantaina on vain 7 1/2-tuntinen, muina viikonpäivinä 10 1/2-tuntinen, niin nousee eroavaisuus enemmän kuin 65 0/0:lla." (Reports of Insp. of Fact. for 31st October 1866. Lontoo 1867, s. 9, 15, 16, 17.)

¹⁹¹⁾ Kolmannen kirjan ensimmäisessä osastossa kerron eräästä englantilaisen tehtailijain viimeisimpänä aikana käymästä sodasta niitä tehdaslain määräyksiä vastaan, jotka ovat tarkotetut suojelemaan "käsiensä jäseniä hengenvaarallielta koneistolta. Tässä saa riittä ote tehtaantarkastaja Leonhard Horner'in virallisesta kertomuksesta: "Olen kuullut tehtailijain puhuvan anteeksiantamattomalla julkeudella muutamista tapa-

Eikö Fourier täydellä oikeudella nimitä tehtaita „lievennetyiksi bagno'iksi“ (kaleeriorjavankiloiksi)?¹⁹²⁾

5. Työläisen ja koneen välinen taistelu.

Taistelu kapitalistin ja palkkatyöläisen välillä alkaa jo pääoman syntymästä saakka. Se riehuu kautta koko manufaktuuri-ajan.¹⁹⁶⁾ Mutta vasta koneiden käytäntöön tultua taistelee työläinen itse työvälinnettä, pääoman aineellista olinmuotoa vastaan. Hän nousee tätä tuotantovälineen määrättyä muotoa vastaan kapitalistisen tuotantotavan aineellisena pohjana.

Melkein koko Eurooppa sai 17 vuosisadalla kokea työläiskapinoita n. k. nauhamyllyä (jota sanottiin myöskin paulamyllyksi — Schnurmühle — tai myllytuoliksi — Mühlenstuhl —), nauhojen ja reunusten kutomiskonetta vastaan. — Nauhamylly keksittiin Saksassa. Italialainen apotti Lancellotti kertoo eräässä v 1636 Venetsiassa ilmestyneessä kirjoituksessa: „Anton Müller Danzigista on noin 50 vuotta sitten (L. kirjoitti v. 1579) nähnyt Danzig'issa erittäin monimutkaisen koneen, joka valmisti 4—6 kangasta yht'aikaa; mutta kun kaupungin neuvosto (maistraatti) on peljännyt, että

turmista, esim. sormen menettäminen on muka pikku asia. Työläisen elämä ja toiveet riippuvat niin suuresti hänen sormistaan, että sellainen onnettomuus on hänelle sangen vakava tapahtuma. Kuullessani sellaista ajattelematonta lörpöttelyä kysyn minä: „Olettakaamme, että te tarvitsisitte lisää yhden työläisen ja ilmottautuisi kaksi, jotka muuten kaikki puolin olisivat yhtä kelvollisia, mutta toiselta puuttuisi peukalo tai etusormi. kummanko te valitsisitte? Te ette viivytelisi hetkeäkään, vaan valitsisitte täysisormisen . . . Näillä herroilla tehtailijoilla on väärä ennakkoluuloja sitä lainsäädäntöä kohtaan, jota he nimittävät pseudo-filantroopiseksi (väärin ihmisystävälliseksi).“ (Reports of Insp. of Fact. for 31st October 1855.) Nämä herrat ovat „viisasta väkeä“ eivätkä lurhaan innostuneet orjienomistajain kapinasta!

¹⁹²⁾ Tehtaista, jotka pisimmän ajan ovat olleet tehdaslain ja sen työajan rajoitusten ynnä muiden määräysten alaisina, ovat moniaat entiset epäkohdat poistuneet. Jo koneiston parantaminenkin vaatii määrätylle asteelle kehittyttyään „tehdasarakennusten paremmiksi rakentamista“, mikä tulee työläisten hyväksi. (Vrt. „Reports etc. for 31st October 1868,“ s. 109.)

¹⁹⁶⁾ Kts. m. m. John Houghton, Husbandry and Trade improved. Lontoo 1727. The Advantages of the East India Trade, 1720. John Bellers m. t. „Työnantajat ja työläiset ovat ikävä kyllä alituisessa sodassa keskenään. Edellisten alituinen tarkoitus on saada jälkimäisten työ niin halvasta kuin mahdollista; ja he eivät jätä käyttämättä mitään keinoa tämän päämäärän saavuttamiseksi, kun taas jälkimäiset yhtä innokkaasti käyttävät jokaista tilaisuutta pakottaakseen työnantajansa suostumaan heidän suurempiin vaatimuksiinsa.“ (An Inquiry into the causes of the Present High Prices of Provisions, 1767, s. 61, 62. — Te-kijä, pastori Nathaniel Forster, on kokonaan työläisten puolella.)

tämä keksintö tekisi suuresta joukosta työläisiä kerjäläisiä, on se antanut hävittää keksinnön ja salaisesti kuristaa tahi hukuttaa keksijän.“ Leyden'ssä käytettiin tätä konetta ensi kerran v. 1629. Reunusten kutojain toimeenpanemat mellakat pakottivat maistraatin ensin kieltämään sen käytön; vuosina 1623, 1639 y. m. annettujen Generalstaaten'in (valtiopäiväin) monien säännösten tarkoituksena oli rajoittaa sen käyttöä; vihdoin tehtiin se sallituksi määrättyillä ehdoilla asetuksen kautta jouluk. 15 p:ltä 1661. „Tässä kaupungissa“, sanoo Boxhorn nauhamyllyn käytäntöön ottamisesta Leyden'issä, „keksittiin noin kaksikymmentä vuotta sitten joku kutomiskoje, jolla yksi ainoa mies voi tehdä enemmän ja helpommin nauhoja kuin muuten monet miehet samassa ajassa. Siitä johtui mellakoita ja valituksia kutojien taholta, kunnes maistraatti vihdoin kielsi tämän kojeen käytön.“¹⁹⁴⁾ Sama kone kiellettiin v. 1676 Köln'issä, samalla kun sen käytäntöön Englannissa samaan aikaan synnytti työläismetelejä. Keisarillisella julistuksella 19 p:ltä helmik. 1685 kiellettiin sen käyttö koko Saksassa. Hampurissa poltettiin se julkisesti maistraatin käskystä. Kaarle VI uudisti helmik. 9 p:nä 1719 vuoden 1685 julistuksen ja Saksin vaaliruhtinaskunnassa sallittiin sen julkinen käyttö vasta v. 1765. Tämä kone, joka sai niin paljon melua maailmassa aikaan, oli todellisuudessa kehruu- ja kutomiskoneiden, ja siis 18 vuosisadan teollisen vallankumouksen edelläkävijä. Sen avulla voi kutomiseen aivan tottumaton poikanen ainoastaan vetämällä ja työntämällä erästä tankoa panna liikkeeseen koko kangaspuut kaikkine sukkuloineen, ja valmisti se parannetussa muodossaan 40—50 kappaletta kerrallaan.

17 vuosisadan ensimmäisen kolmanneksen lopulla tuhosi ravaanmeteli tuulisahamyllyn, jonka eräs hollantilainen oli rakentanut lähelle Lontoota. Vielä 18 vuosisadan alussa kykenivät vedellä käyvät sahakoneet Englannissa vain töin tuskin voittamaan kansan vastustuksen, jota parlamentti tuki. Kun Everet v. 1758 oli rakentanut ensimmäisen vedellä käyvän villanleikkauskoneen, sytytti 100,000 työttömäksi joutunutta henkilöä sen palamaan. Arkwright'in scribbling mills'ia ja karttauskoneita vastaan teki 50,000 työläistä, jotka tähän saakka olivat eläneet villan karttaamisella, anomuksen parlamentille. Koneiden joukkotuhoaminen englantilaisissa manufaktuuriireissä 19 vuosisadan 15 ensimmäisenä vuonna, etenkin höyrykangaspuiden käyttämisen johdosta,

¹⁹⁴⁾ „In hac urbe ante hos viginti circiter annos instrumentum quidam invenerunt textorium, quo solus quis plus panni et facilius conficere poterat, quam plures aequali tempore. Hinc turbæ ortæ et querulæ textorum, tandemque usus hujus instrumenti a magistratu prohibitus est.“ (Boxhorn, Institutiones politice. Leyden, 1663.)

antoi, ludditliikkeen nimellä, Sidmouth'in, Castlereagh'in y. m. s. antijakobiinihallitukselle tekosyyin erittäin taantumuksellisiin väkivaltaisiin taka-askeleihin. Tarvitaan aikaa ja kokemusta, ennen kuin työläinen oppii erottamaan koneiston sen kapitalistisesta käyttämisestä ja siis siirtämään hyökkäyksensä aineellisesta tuotantovälineestä sen yhteiskunnallista käyttömuotoa vastaan.¹⁹⁵⁾

Taistelut työpalkasta manufaktuureissa edellyttävät manufaktuuria eivätkä suinkaan kohdistu itse sen olemassaoloa vastaan. Mikäli manufaktuurien muodostamista vastustetaan, tapahtuu se ammattikuntamestarien ja etuoikeutettujen kaupunkien, eikä palkkatyöläisten taholta. Manufaktuuriajan kirjailijat pitävät sentähden enimmäkseen työnjakoa välineenä (puuttuvan) työläisen virtuaaliseen (mahdolliseen) korvaamiseen, ei hänen poistumisekseen. Tämä erotus on itsestään selvä. Jos esim. sanotaan, että Englannissa vaadittaisiin 100 miljoonaa ihmistä kehräämään vanhalla rukilla sitä puuvillaa, jonka nyt 500,000 kehrää koneella, niin ei tämä luonnollisesti merkitse sitä, että kone on anastanut paikan näiltä miljoonilta, joita ei koskaan ole ollut olemassa. Se merkitsee vain sitä, että olisi tarvittu useita miljooneja työläisiä korvaamaan kehrukoneet. Jos sitä vastoin sanotaan, että höyrykangaspuut Englannissa jättivät 800,000 kutojaa puille paljaille, niin ei puhuta olemassaolevista koneista, joita määrätyn työläisluvun täytyisi korvata, vaan todella olemassa olevasta työläismäärästä, jonka koneet tosisteossa ovat korvanneet eli työntäneet tieltään. Manufaktuuriaikana pysyi käsityömainen liiketoiminta perusteena, joskin erikoistehtäviin hajoitettuna. Uusia siirtomaamarkkinoita ei kaupunkilaistyöläisten keskiajalta peritty suhteellisesti vähäinen lukumäärä voinut tyydyttää, ja varsinaiset manufaktuurit avasivat samalla feodaalilaitoksen hajaantumisen johdosta maaltaan karkotetulle maalaisväestölle uusia tuotantoalueita. Silloin pääsi siis työhuoneissa toimeenpannussa työnjaossa ja yhteistoiminnassa enemmän se positiivinen puoli vallitsevaksi, että ne tekevät työssä pidetyt henkilöt enemmän tuottaviksi¹⁹⁶⁾. Yhteistoiminta ja työvälineiden yhdistäminen muu-

¹⁹⁵⁾ Vanhanaikaisissa manufaktuureissa uudistuvat vielä tänapäivänkin joskus työläisten metelit koneita vastaan vanhassa ra'assa muodossaan. Niin esim. Sheffield'in viilatehtaissa v. 1865.

¹⁹⁶⁾ Sir James Stewart käsittää myöskin koneiston vaikutuksen vielä aivan samalla tavalla. „Minä siis käsitän koneet ikäänkuin keinoiksi lisätä niiden työtätekevien henkilöiden lukumäärää, joita ei tarvitse elättää... Missä suhteessa eroaa koneen vaikutus uusien asukkaiden vaikutuksesta?“ (Ransk. käännös, nid. I, k. I, lk. XIX.) Paljoa natvimpi on Petty, joka sanoo sen korvaavan „polygamiaa“ (monivaimoisuutta). Tämä näkökohta soveltuu korkeintaan muutamiin Yhdysvaltojen osiin. Sitä vastoin: „Koneita voidaan harvoin käyttää menestyksellä vähentämään

tamien käsiin synnyttävät tosin maanviljelysalalla suuria, äkillisiä ja väkivaltaisia mullistuksia tuotantotavassa ja siten maalaisväestön elinehdoissa ja toimintavälineissä, useissa maissa jo kauan ennen suurteollisuuden aikakautta. Mutta tätä taistelua käydään alkuaan enemmän suurten ja pienten maatilojen kesken kuin pääoman ja palkkatyön välillä; mikäli toiselta puolen työvälaineet, lampaat, hevoset y. m. s. tunkevat tieltään työmiehen, synnyttävät välittömät väkivaltaisuudet täällä ennen muita edellytykset teolliselle kumoukselle. Ensinnä karkotetaan työläiset maalta, ja sitten tulevat lampaat. Suurpiirteinen maanvarkaus sellainen kuin Englannissa hankkii suurviljelykselle ensiksi sen toimintalueen^{196a)}. Alussa on tällä maanviljelyksessä tapahtuvalla muutoksella siis enemmän valtiollisen vallankumouksen muoto.

Koneena tulee työväline heti työläisen itsensä kilpailijaksi.¹⁹⁷⁾ Koneen aiheuttama pääoman arvonlisäys on suorassa suhteessa työläisten lukumäärään, joiden elinehdot se tuhoaa. Kapitalistisen tuotannon koko järjestelmä perustuu siihen, että työläinen myy työvoimaansa tavarana. Työnjako tekee tämän työvoiman kokonaan yksipuoliseksi erikoistaituruudeksi käyttää osatyökalua. Niin pian kuin työkalun käyttäminen joutuu koneen tehtäväksi, katoaa työvoiman käyttöarvon mukana myöskin sen vaihtoarvo. Työläinen tulee kaupaksi käymättömäksi, niinkuin paperiraha, joka ei käy täydestä kurssista. Se osa työväestöstä, jonka koneet siten tekevät tarpeettomaksi, s. o. sellaiseksi, ettei se enää ole välittömästi välttämätön pääoman arvon lisäykselle, sortuu toiselta puolen epätasaisessa taistelussa, jota vanha käsityömainen ja manufaktuurimainen liikemuoto käy konemaista vastaan, ja tulvii toiselta puolen kaikkiin helpompipääsyisiin teollisuudenhaaroihin, täyttää työmarkkinat reunojaan myöten ja alentaa siten työvoiman hinnan alle sen arvon. Suurena lohdutuksena

jonkin yksityisen työtä; niiden rakentamiseen tarvittaisiin enemmän aikaa kuin voidaan säästää niiden käyttämisellä. Niistä on todellisuudessa hyötyä vain silloin kun on kysymys suurista määristä, kun yksi ainoa kone nauttaa tuhansien työtä. Siis väkirikkaimmissa seuduissa, missä on enin joutenolevaa väkeä, on niitä enin... Niitä ei saata käytäntöön työvoimien puute, vaan juuri se helppous, millä näitä työvoimia voidaan joukottain saada työhön." (Piercy Ravenstone, Thoughts on the Funding System and its Effects. Lontoo, 1824, s. 15.)

^{196a)} 4 painokseen. — Tämä koskee myöskin Saksaa. Missä meillä on suurmaanviljelystä siis etenkin idässä, on sen tehnyt mahdolliseksi vasta 16 vuosisadan, mutta etenkin vuoden 1648 jälkeen juurtunut „Bauernlegen" (s. o. talonpoikaistilojen yhdistäminen suurtilallisen maa-alueisiin, jonka kautta talonpoikaistilat suureksi osaksi hävisivät. Suom.) F. Engels. I.

¹⁹⁷⁾ „Koneet ja työ ovat alituisessa kilpailussa." (Ricardo, Principles of Political Economy. 3rd ed. Lontoo, 1821, s. 479.)

kurjitetuille työläisille pitäisi olla, että heidän kärsimyksensä ovat osaksi vain „ajoittaisia“ („a temporary inconvenience“), ja että koneet valtaavat vain vähitellen koko tuotantoalueen, jonka kautta niiden tuhoavan vaikutuksen laajuus ja voima heikkenee. Toinen lohdutus tekee tyhjäksi toisen. Missä koneet vähitellen valloittavat tuotantoalueen, synnyttävät ne pitkällistä kurjuutta niiden kanssa kilpailevissa työväen kerroksissa. Missä siirtyminen on nopea, vaikuttaa se laajasti ja äkillisesti. Maailmanhistoriassa ei ole kauhistuttavampaa näytelmää kuin englantilaisten puuvillan käsinkutojain vähittäinen, vuosikymmeniä kestänyt, ja viimeinkin v. 1838 ratkaistu sortuminen. Monet heistä kuolivat nälkään, monet taistelivat nälän kourissa perheineen pitkät ajat 2 1/2 d:llä päivässä¹⁹⁸⁾. Äkillisesti vaikuttivat sitä vastoin englantilaiset puuvillakoneet Itäintiassa, jonka kenraalikuvernööri vv. 1834—1835 totesi: „Kurjuudella on tuskin vertaa kaupan historiassa. Puuvillankutojien luut valkaisevat Intian tasankoja.“ Todellakin, mikäli nämä kutojat jättivät ajallisen elämän, tuottivat heille koneet vain „ajoittaisia vastuksia“. Muutoin on koneiden „ajoittainen“ vaikutus pysyväinen, ne kun valtaavat alati uusia tuotantoalueita. Se itsenäistyminen ja vieraantumisen, minkä kapitalistinen tuotantotapa yleensä työehdoissa ja työntuotteissa aiheuttaa työläiseen nähden, kehittyi siis koneiden kautta täydelliseksi vastakohtaisuudeksi.¹⁹⁹⁾ Se on syy siihen,

¹⁹⁸⁾ Käsinkudotun ja koneellakudotun kankaan välistä kilpailua pitkitti Englannissa ennen v:n 1833 köyhäinhuoltoain voimaan astumista se, että seurakuntien antamilla avustuksilla lisättiin niitä palkkoja, jotka olivat laskeutuneet paljon alle vähimmän mahdollisen määrän. „Pastori Turner oli v. 1827 kirkkoherrana Wilmslow'issa Cheshire'ssä, joka on tehdasseutu. Kysymys siirtolaiskomiteasta ja Turner'in vastaus osottavat, kuinka ihmistyön kilpailua koneiston kanssa ylläpidetään. Kysymys: „Eikö koneilla kudotun kankaan käyttö ole poistanut käsin kudotun kankaan käyttöä?“ Vastaus: „Epäilemättä; se olisi poistanut sitä paljoa enemmänkin kuin se on tehnyt, jolleivät käsinkutojat olisi voineet kestää palkkojen vähennystä.“ Kysymys: „Mutta eikö käsinkutoja alistuessaan ole tyytynyt palkkaan, joka on riittämätön hänen ylläpitöönsä, ja eikö hänen ole pyydettyä seurakunnalta apua elääkseen?“ Vastaus: „Kyllä, ja todellisuudessa on kilpailu käsin kudotun ja koneella kudotun kankaan välillä ollut mahdollinen ainoastaan vaivaisavustuksen kautta.“ Siis arvoton köyhyys tahi siirtolaisuus on se hyvä, minkä teollisuustyöläinen saa koneiston käytäntöön ottamisesta; muuttaminen kunnioitetusta ja jossakin määrin riippumattomasta käsityöläisestä matalavaksi köyhäksi piruksi, joka syö armeliaisuuden alentavaa leipää. Ja tätä sanotaan sattunnaiseksi epäkohdaksi (a temporary inconvenience).“ (A Prize Essay on the comparative merits of Competition and Cooperation. Lontoo 1834, s. 29.)

¹⁹⁹⁾ „Sama syy, joka voi lisätä maan puhtaita tuloja (s.o. niinkuin Ricardo samassa paikassa selittää, suurtalallisten, maaloordien, ja kapitalistien tuloja, heidän rikkauttaan, taloudellisesti katsottuna yleensä samaa

että työläiset vasta nyt nousevat väkivaltaiseen kapinaan työvälinettä vastaan.

Työväline kukistaa työläisen. Tämä suoranainen vastakoh-
taisuus esiintyy tosin kouriintuntuvimpana aina silloin kun vasta
käytäntöön otettu koneisto kilpailee entisen käsityön tahi manu-
faktuurityön kanssa. Mutta itse suurteollisuudessa vaikuttavat
koneiden jatkuva parantaminen ja automaattisen järjestelmän
kehittäminen rinnatusten. „Parannetun koneiston alituinen tar-
kotus on vähentää käsityötä tahi täydentää tehtaan tuotanto-
prosessi asettamalla rautaiset laitteet ihmislaitteiden sijaan.“²⁰⁰
„Höyry- ja vesivoiman käyttöön ottaminen koneissa, joita tähän
asti on käsin käytetty, on jokapäiväinen tapahtuma...
Pienehköt parannukset koneissa, joiden tarkoituksena on liike-
voiman säästäminen, valmistajien parantaminen, enentynyt tuo-
tanta samassa ajassa tahi jonkun lapsen, naisen tahi miehen
poistaminen, ovat alituisia ilmiöitä, ja joskaan niiden merkitys
näennäisesti ei ole suuri, ovat niiden tulokset kuitenkin tärkeät.“²⁰¹
„Kaikkialla, missä joku tehtävä vaatii paljon taitoa ja
varmaa kättä, otetaan se niin pian kuin mahdollista pois liian
taitavalta ja kaikenlaisiin epä säännöllisyyksiin taipuvaiselta työ-
mieheltä ja uskotaan erikoisen koneiston suoritettavaksi, jonka
käynti on niin säännöllistä, että lapsi voi sitä hoitaa.“²⁰² „Au-
tomaattisessa järjestelmässä tungetaan ammattitaitoinen työ yhä
enemmän syrjään.“²⁰³ „Koneiden parantaminen ei salli ainoas-

kuin kansan rikkaus), voi samaan aikaan aiheuttaa liikaväestöä ja huonontaa työläisen elinoloja.“ (R i c a r d o m. t. s. 469.) „Koneiston jokaisen täydellisentämisen alituinen tarkoitus ja pyrkimys on todellisuudessa kokonaan vapautua ihmistyöstä tahi sen hinnan pienentäminen korvaamalla täysi-ikäisten miestyöläisten työ naisten ja lasten työllä tahi ammattioppineiden työ ammattioppittomien työllä.“ (U r e, m. t. s. 25.)

²⁰⁰ Reports of Insp. of Fact. 31st October 1858, s. 43.

²⁰¹ Reports etc. for 31st October 1856, s. 15.

²⁰³ U r e m. t. s. 19. „Tiilitehtaissa käytettyjen koneiden suurena etuna on se, että ne tekevät käyttäjänsä kokonaan riippumattomaksi ammattioppineista työläisistä.“ (Children's Empl. Comm. V Report. Lontoo, 1866, s. 180, n. 46.)

Lisäys 2 painokseen. „Great Northern Railway'n“ koneosaston superintendentti herra A. Sturrock lausuu koneiden rakentamisesta (vetureista y. m. s.): „Kalliispalkkaisia (expensive) englantilaisia työläisiä käytetään päivä päivältä yhä vähemmän. Tuotantoa lisätään käyttämällä parannettuja koneita, ja näihin koneisiin taas käytetään alempiarvoista työtä (a low class of labour)... Ennen valmistivat ammattioppineet työläiset aina höyrykoneen kaikki osat. Nämä samat osat tuotetaan nyt vähemmän taidokkaalla työllä, mutta hyviillä kojeilla... Kojella tarkotetaan minä koneenrakentamisessa käytettyjä koneita.“ (Royal Commission on Railways. Minutes of Evidence. N:o 17,862 ja 17,863. Lontoo, 1867.)

²⁰⁵ U r e m. t. s. 20.

taan vähennystä työssä pidettyjen täysikasvuisten työläisten lukumäärässä saman tuloksen saavuttamiseksi, vaan se tuo uuden henkilöluokan entisen sijalle, vähemmän taitavan taitavamman tilaan, lapsia aikuisten, naisia miesten sijalle. Kaikki nämä vaihtelut synnyttävät alituisia muutoksia työpalkan suuruudessa.“²⁰⁴⁾ „Koneet heittävät lakkaamatta täysi-ikäisiä ulos tehtaasta.“²⁰⁵⁾

Kuinka erinomaisen taipuisa konejärjestelmä on kootun käytännöllisen kokemuksen, jo olemassa olevien mekaanisten välineiden laajuuden ja tekniikan alituisen edistymisen johdosta, osotti sen rientomarsi lyhennetyin työpäivän painon alla. Mutta kuka olisi v. 1860, Englannin puuvillateollisuuden huippuvuonna, aavistanut, kuinka loistavia parannuksia koneissa ja niitä vastaavaa käsityön syrjäytymistä kolme seuraavaa vuotta amerikkalaisen kansalaissodan kannustamana aiheutti. Englantilaisten tehtaantarkastajien tätä seikkaa koskevista virallisista esityksistä riittääköön tässä pari esimerkkiä. Muuan Manchesterin tehtailija selittää: „75 karttauskoneen asemesta tarvitsemme nyt vain 12, jotka valmistavat saman määrän yhtä hyvää, jollei laadultaan parempaakin tavaraa... Säästö työpalkoissa on 10 punt. viikossa, puuvillan jätteissä 10 0/0.“ Muutamassa Manchester'in hienokehräämössä „pantiin pois nopeammaksi tehdyn käynnin takia ja itsetoimivien prosessien käyttäntöön ottamisen johdosta yhdessä osastossa 1/4, toisessa yli 1/2 työväestöstä, samalla kun kampauskone (uudenaikainen karttauskone) vanhan karttauskoneen sijalla on suuressa määrin vähentänyt karttaushuoneessa aikaisemmin työskennelleiden „käsien“ lukumäärää“. Eräs toinen kehrutehdas laskee yleisen „käsien“ säästön 10 0/0:ksi. Manchesterilaiset kehrääjät herrat Gilmore lausuvat: „Me arvioimme uuden koneiston blowing- (puhdistus-) osastossamme aiheuttaman säästön „käsissä“ ja työpalkoissa runsaaksi kolmannekseksi.“ Kahdessa muussa valmistavassa prosessissa ovat kulut ja „käsien“ lukumäärä vähentyneet noin 1/3:lla, kehruhuoneessa ovat kulut vähentyneet noin 1/3:lla. Mutta ei siinä kaikki; kun meidän lan-kamme nyt lähetetään kutojille, on se uuden koneiston käyttämisen takia niin paljon parantunut, että he voivat kutoa enemmän ja parempaa kangasta kuin vanhasta konelangasta.“²⁰⁶⁾ Tehtaantarkastaja A. Redgrave huomauttaa tähän: „Työläisten väheneminen tapahtuu nopeasti tuotannon kasvaessa; villatehtaissa aljettiin tuonnottain uudelleen vähentää „käsien“ lukua ja tätä

²⁰⁴⁾ Ure m. t. s. 321.

²⁰⁵⁾ Sama, s. 23.

²⁰⁶⁾ Reports of Insp. of Fact. 31st October 1863, s. 108 ss.

jatketaan edelleenkin; muutamia päiviä sitten sanoi minulle eräs opettaja, joka asuu Rochdalessa, ettei tyttökouluissa tapahtuneeseen oppilaiden suureen vähenemiseen ollut syynä ainoastaan pula, vaan myöskin villatehtaan koneissa tehdyt muutokset, joiden takia puoliaikaisten lukua oli vähennetty keskimäärin 70:llä.“²⁰⁷⁾

Ne koneiden parannusten kokonaistulokset, jotka Amerikan kansalaissota aiheutti Englannin puuvillateollisuudessa, osoittaa seuraava taulukko:

Tehtaiden lukumäärä.

	1858	1861	1868
Englanti ja Wales . . .	2,046	2,715	2,405
Skottlanti	152	163	131
Irlanti	12	9	13
Yhdistetty kuningaskunta	2,210	2,897	2,549

Höyrykangaspuiden lukumäärä.

	1858	1861	1868
Englanti ja Wales . . .	275,590	368,125	344,719
Skottlanti	21,624	30,110	31,864
Irlanti	1,633	1,757	2,746
Yhdistetty kuningaskunta	298,847	399,992	379,329

Kehrien lukumäärä.

	1858	1861	1868
Englanti ja Wales . . .	25,818,576	28,352,152	30,478,228
Skottlanti	2,041,129	1,915,398	1,397,546
Irlanti	150,512	119,944	124,240
Yhdistetty kuningaskunta	28,010,217	30,387,494	32,000,014

Työntekijäin lukumäärä.

	1858	1861	1868
Englanti ja Wales . . .	341,170	407,598	357,052
Skottlanti	34,698	41,237	39,809
Irlanti	3,345	2,734	4,203
Yhdistetty kuningaskunta	379,213	451,569	401,064

²⁰⁷⁾ Sama, s. 109. Koneiden nopea parantuminen puuvillapulan aikana saattoi englantilaiset tehtailijat heti Amerikan kansalaissodan päätyttyä yht'äkkiä jälleen täyttämään maailmanmarkkinat. Kudotut kankaat tulivat jo vuoden 1866 viimeisenä 6 kuukautena melkein myyntikelvottomiksi. Siten alkoi tavaroiden lähetys Kiinaan ja Intiaan, mikä tietysti teki „glut'in“ (markkinain täynnäoleminen) vieläkin pahemmaksi. Vuoden 1867 alussa turvautuivat tehtailijat tavalliseen keinoonsa, työpalkan alentamiseen 5%:lla. Työläiset panivat vastaan ja selittivät, teo-

Vuodesta 1861 vuoteen 1868 hävisi siis 338 puuvillatehdasta; s. o. tuottavammat ja suuremmat koneet keskittyivät pienemmän kapitalistijoukon käsiin. Höyrykangaspuiden lukumäärä väheni 20,663:lla; mutta samalla aikaa oli niiden tuotanto lisääntynyt, niin että yhdet parannetut kangaspuut nyt tuottivat enemmän kuin yhdet vanhat höyrykangaspuut. Lopuksi kasvoi kehrien luku 1,612,541:llä, samalla kun työntekijäin luku aleni 50,505:llä. Sitä „jonkun aikaa kestävä“ kurjuutta, johon puuvillapula syöksi työläiset, lisäsi ja vakiinnutti niinmuodoin koneiden nopea ja jatkuva kehitys.

Mutta koneet eivät vaikuta ainoastaan ylivoimaisina kilpailijoina, jotka joka hetki uhkaavat tehdä palkkatyöläisen „tarpeettomaksi“. Ne ovat hänen vihamiehiään ja sellaisiksi pääoma äänekkäästi ja puolueellisesti julistaa ne ja käsittelee niitä. Ne tulevat voimakkaimmaksi sota-aseeksi aika-ajoittain tapahtuvien työläismetelien, lakkojen y. m. pääoman yksinvaltaa vastaan tähdättyjen toimenpiteiden kukistamisessa.²⁰⁸) Gaskell'in mielestä oli höyrykone alusta alkaen „ihmisvoiman“ vastustaja, joka teki kapitalistin kykeneväksi tukahduttamaan työläisten kasvavat vaatimukset, jotka uhkasivat viedä pulaan alkavan tehdasjärjestelmän.²⁰⁹) Voisi kirjottaa kokonaisen historian niistä v. 1830:n jälkeen tehdyistä keksinnöistä, jotka otettiin käytäntöön yksinomaan pääoman taistelukeinoina työläiskapinoita vastaan. Muistutamme ennen kaikkea itsestään toimivasta mule'sta, koska se alottaa uuden aikakauden automaattisen järjestelmän historiassa.²¹⁰)

Lausunnossaan Trades' Unions-komissioonille kertoo höyryvasaran keksijä Nasmyth niistä parannuksista koneissa, jotka hän pani toimeen konetyöläisten suuren ja pitkällisen lakon johdosta v. 1851: „Vallitseva piirre uudenaikaisissa koneparannuksissamme on itsetoimivien työkalukoneiden käytäntöön ottaminen. Se,

reittisesti katsoen aivan oikein, että ainoana parannuskeinona oli työskennellä lyhyempi aika, 4 päivää viikossa. Pitkähkön vastustelun jälkeen täytyi herrojen, jotka itse olivat nimittäneet itsensä teollisuuskapteeneiksi, suostua tähän, muutamain paikoin alentamalla palkat 5 %, muutamain paikoin alentamatta.

²⁰⁸) „Työnantajien ja työläisten suhde pii- ja pullolasitehtaissa on pelkkä kroonillinen (alituinen) lakko.“ Siitä johtuu puserretun lasin valmistuksen elpyminen siellä, missä päätoimet suorittaa kone. Eräs toimimimi Newcastle'ssa, joka aikaisemmin tuotti 350,000 naulaa puhallettua piilasia vuodessa, tuottaa nyt sen sijaan 3,000,500 naulaa puserrettua lasia. (Children's Employment Commission. IV Report 1865, s. 262, 263.)

²⁰⁹) Gaskell, The Manufacturing Population of England. Lontoo, 1833, s. 3, 4.

²¹⁰) Herra Fairbairn keksi hänen omassa koneitehtaassaan puhjenneiden lakkojen johdosta muutamia sangen huomattavia koneiden käyttötapoja koneiden rakentamiseen.

mikä nyt on konetyöläisen suoritettavana ja minkä jokainen poikanen osaa tehdä, ei ole hänen oma työntekonsa, vaan koneen kauniin työn valvominen. Yksinomaan taitavuudestaan riippuvainen työläisten luokka on nyt kokonaan poistettu. Ennen oli minulla työssä neljä poikaa kutakin mekaanikka kohden. Näitä uusia koneellisia apukeinoja käyttämällä olen voinut vähentää täysi-ikäisten miesten lukumäärän 1,500:sta 750:een. Seurauksena on ollut voittoni huomattava lisääntyminen.“

Ure lausuu eräästä väripainokoneesta karttuunipainoissa: „Vihdoinkin koettivat kapitalistit vapautua tästä sietämättömästä orjuudesta (nimittäin heille haitallisista työläisten sopimusehdoista) vetoamalla tieteen apulähteisiin, ja pian olivat he jälleen päässeet täysiin oikeuksiinsa, pää nimittäin oli päässyt muiden ruumiinosien herraksi.“ Hän sanoo eräästä keksinnöstä loimen selvittämistä varten, jonka välittömänä aiheena oli lakko: „Tyytymättömien lauma, joka työnjaon vanhan piirin takana luuli olevansa voittamattoman varustuksen turvissa, huomasi, että uusi konetaktiikka oli iskenyt sen sivustaan ja tuhonnut sen puolustusasetet. Heidän täytyi antautua voittajan armoille.“ Hän sanoo itsetoimivan mule'n keksimisestä: „Se oli kutsuttu saattamaan teollisuusluokat jälleen järjestykseen... Tämä keksintö vahvistaa meidän jo aikaisemmin esittämämme opin, että pääoma pakottaessaan tieteen palvelukseensa, aina pakottaa työn kapinoivan käden kuuliaisuuteen.“²¹¹⁾

Vaikka Ure'n kirjoitus ilmestyi v. 1835, siis aikana, jolloin tehdasjärjestelmä vielä oli suhteellisesti vähän kehittynyt, pysyy se tehdashengen klassillisena ilmaisuna, sekä avosydämisen kynnillisyytensä, että myöskin sen lapsellisen suoruutensa takia, millä se toittottaa kapitalistiaivojen ajatuksettomia ristiriitaisuuksia. Sitten kun hän esim. on esittänyt sen „opin“ että pääoma palkkaamansa tieteen avulla „alati pakottaa työn kapinoivan käden kuuliaisuuteen“, kiukuttelee hän sitä, „että eräällä taholla syytetään mekaanis-fysikallista tiedettä siitä, että se lainaa itsensä rikkaiden kapitalistien sortovallan palvelukseen ja antautuu köyhien kansanluokkien sortamisen välineeksi“. Sitten kun hän laajasti on saarnannut siitä, kuinka edullista koneiden nopea kehitys on työläisille, varottaa hän heitä, että he vastarintaan asettumisellaan, lakoillaan y. m. jouduttavat koneiden kehitystä. „Sellaiset väkivaltaiset kapinaan nousut“, sanoo hän, „ovat osotuksena inhimillisestä lyhytnäköisyydestä sen halveksittavimmassa muodossa, lyhytnäköisyydestä, joka tekee ihmisen omaksi hirttäjäkseen“. Muutamia sivuja aikaisemmin sanotaan

²¹¹⁾ Ure, *Philosophy of Manufacture*, s. 368—70.

päinvastoin: „Ilman niitä kiivaita yhteentörmäyksiä ja keskeytyksiä, joita työläisten väärät käsitykset ovat synnyttäneet, olisi tehdasjärjestelmä kehittynyt vielä paljoo nopeammin ja tuottanut paljoo suuremman hyödyn kaikille asianosaisille.“ Sitten hän jälleen huudahtaa: „Onneksi Suurbritannian tehdasalueiden väestölle tapahtuvat parannukset mekaniikassa vain vähitellen.“ „Syyttä“, sanoo hän, „moititaan koneita siitä, että ne vähentävät täysikasvuisten työpalkkoja, kun ne tunkevat tieltään osan heistä, jonka takia heidän lukumääränsä tulee suuremmaksi kuin työntarve vaatii. Mutta ne enentävät lastentyön kysyntää ja kohottavat siten heidän työpalkkaansa“. Sama lohduttelija puolustaa toiselta puolen lasten palkkojen pienuutta sillä, että pienet palkat „estävät vanhempia lähettämästä lapsiaan liian varhain tehtaisiin“. Koko hänen kirjansa on rajoittamattoman työpäivän ylistyslaulu, ja hänen vapaamielinen sielunsa muistuttaa keskiajan pimeimpiä aikoja, jolloin lainsäätäjät kieltää kiduttamasta 13-vuotiaita lapsia kauempaa kuin 12 tuntia päivässä. Mutta tämä ei estä häntä kehottamasta tehtaantöyläisiä kiitoserukoukseen kaitselmukselle, joka koneiden kautta on hankkinut heille „vapaata aikaa ajatella kuolemattomia etujaan“. ²¹²⁾

6. Tasausteoria koneiden tieltään tunkemista työläisistä.

Kokonainen jono porvarillisia taloustieteilijöitä, kuten James Mill, Mac Culloch, Torrens, Senior, J. St. Mill y. m., väittää, että kaikki koneet, jotka tunkevat tieltään työläisiä, aina samalla välttämättömästi vapauttavat vastaavan pääoman aivan samojen työläisten työssä pitämistä varten. ²¹³⁾

Olettakaamme, että kapitalisti käyttää esim. tapettitehtaassa 6,000 punnan pääomaa, josta puolet suoritetaan raaka-aineista. Rakennuksia, hiiliä y. m. s. emme tässä ota huomioon. Oletamme hänen käyttävän 100 miestä, joista kukin saa 30 puntaa vuodessa. Hänen vuosittain käyttämänsä vaihteleva pääoma on siis 3,000 puntaa. Oletamme edelleen, että hän sanoo irti 50 työmiestä ja antaa jällellolevien 50:n työskennellä koneistolla, joka

²¹²⁾ Ure, *Philosophy of Manufacture*, s. 368, 7, 370, 280, 321, 281, 475.

²¹³⁾ Ricardo oli aluksi tätä mieltä, mutta peräytyi myöhemmin tältä kannalta julkisesti hänelle ominaisella tieteellisellä avomielisyydellä ja totuudenrakkaudella. Ks. David Ricardo: „*Principles etc.*“, XXXI luku „On Machinery“.

maksaa hänelle 1,500 puntaa. Vihdoin oletamme, että vuosittain käytetty raaka-aine yhä edelleenkin maksaa 3,000 puntaa.²¹⁴⁾

Onko tämän muutoksen kautta „vapautunut“ mitään pääomaa? Vanhaa liikemenettelyä noudattamalla nousi liikkeeseen pantu rahasumma 6,000 puntaan, josta puolet oli pysyvää, puolet vaihtelevaa pääomaa. Nyt se on 4,500 puntaa (3,000 puntaa raaka-aineessa ja 1,500 puntaa koneistossa) pysyvää ja 1,500 puntaa vaihtelevaa pääomaa. Puolen asemesta on vaihteleva eli eläväksi työvoimaksi muutettu pääomanosa nyt enää vain $\frac{1}{4}$ kokonaispääomasta. Sen sijaan että pääomaa vapautuisi, sidotaan sitä tässä muodossa, jossa se lakkaa vaihtumasta työvoimaan, s. o. vaihtelevaa pääomaa muutetaan pysyväksi 6,000 punnan pääoma ei, olosuhteiden muutoin entisellään pysyessä, voi nyt koskaan pitää työssä enempää kuin 50 työläistä. Joka kerta kun koneistoa parannetaan, antaa se työtä vielä harvemmillä.

Tasausteorian miesten mieliksi oletamme että vasta käytännön otettu koneisto maksaa vähemmän kuin sen tieltään tunkevan työvoiman ja työkalujen summa, siis esim. 1,500:n asemesta vain 1,000 puntaa.

Tällä edellytyksellä muuttuisi 1,000 punnan vaihteleva pääoma pysyväksi eli sidotuksi, kun taas 500 punnan pääoma vapautuisi. Se kävisi tarpeettomaksi tapettitehtaassa ja voisi toimia uutena pääomana. Jos oletetaan vuosipalkka samaksi, muodostaisi viimeksimainittu työssäpitorahaston noin 16 työläiselle, kun 50 on erotettu, — niin, paljoo vähemmälle kuin 16 työläiselle, koska nuo 500 puntaa muuttuakseen pääomaksi, ovat taasen osittain muutettavat pysyväksi pääomaksi, ja ne siis vain osaksi voidaan muuttaa työvoimaksi.

Mutta jos olettaisikin, että uuden koneiston valmistaminen antaa työtä suuremmalle joukolle mekaanikkoja; pitäisikö sen olla korvauksena noille kadulle heitetyille tapetintekijöille? Parhaassakin tapauksessa antaa koneiston valmistaminen työtä pienemmälle määrälle työläisiä kuin mitä sen käyttäminen työntää tieltään. 1,500 punnan summa, joka esitti erotettujen tapetintekijäin pelkkää työpalkkaa, esittää nyt, koneiston muodossa: 1) sen valmistamiseen vaadittavien tuotantovälineiden arvoa, 2) sitä valmistaneiden mekaanikkojen työpalkkaa, 3) heidän „mestarilleen“ koitunutta lisäarvoa. Ja edelleen: kun kone on valmis, ei sitä tarvitse uudistaa ennen sen loppua. Jotta siis voitaisiin antaa lisääntyvälle määrälle mekaanikkoja jatkuvaa työtä, täytyy tapetti-tehtailijan toisensa perästä koneiden avulla karkottaa työläisiä.

²¹⁴⁾ Huomattakoon, että minä esitän tämän sivan yllä mainittujen taloustieteilijäin tavalla.

Todellisuudessa eivät nuo pääoman puolustelijat tarkotakaan tällaista pääoman vapauttamista. He tarkottavat vapautettujen työläisten elintarpeita. Ei voida kieltää, että yllä mainituissa esim. tapauksessa koneisto sekä vapauttaa 50 työläistä ja tekee heidät „käytettävissä oleviksi“, että myöskin samalla tekee lopun siitä yhteydestä, mikä heillä on ollut 1,500 punnan arvoiseen elintarvemäärään ja siten „vapauttaa“ nämä elintarpeet. Se yksinkertainen eikä suinkaan uusi asia, että koneisto vapauttaa työläisen elintarpeista, on siis taloudellisesti lausuttuna niin, että koneisto vapauttaa elintarpeita työläistä varten eli muuttaa niitä pääomaksi hänen käyttämistään varten. Näemme, että kaikki riippuu siitä, miten tahtoo sanoa. *Nominibus mollire licet mala.* (Nimillä voi huonotkin asiat kaunistaa.)

Tämän teorian mukaan olivat nuo 1,500 punnan arvoiset elintarpeet pääoma, jolle erotettujen 50 miehen työ oli antanut arvon. Tämä pääoma menettää siis käytettävyytensä, niin pian kuin nuo 50 joutuvat työttömiksi, eikä sillä ole lepoa eikä rauhaa, ennen kuin se on löytänyt uuden „sijoituksen“, missä mainitut 50 jälleen voivat kuluttaa sitä tuottavasti. Enemmän tabi myöhemmin täytyy siis pääoman ja työläisten jälleen joutua yhteen ja silloin on tasaus tapahtunut. Koneiston tieltään tunkevien työläisten kärsimykset ovat siis yhtä katoovaisia kuin tämän maailman rikkaudet.

Elintarpeet, joiden arvo oli 1,500 puntaa, eivät koskaan olleet erotettuja työläisiä vastassa pääomana. Mikä heitä vastassa oli pääomana, olivat nyt koneistoksi muutetut 1,500 puntaa. Tarkemmin katsottuna edustavat nämä 1,500 puntaa vain osaa erotettujen 50 työläisen vuosittain tuottamista tapeteista, jotka he saivat työnantajaltaan palkkana rahan muodossa sen sijaan että olisivat saaneet ne luonnossa. Noilla 1,500 punnaksi muutetuilla tapeteilla ostivat he saman arvoisen määrän elintarpeita. Nämä eivät siis olleet heille pääomaa, vaan tavaroita, ja he itse eivät olleet näille tavaroille palkkatyöläisiä, vaan ostajia. Se seikka, että koneisto on „vapauttanut“ heidät ostovälineistä, muuttaa heidät ostajista ei-ostajiksi. Siitä johtuu noiden tavaroiden vähentynyt kysyntä. Siinä kaikki.

Jollei tätä vähentynyttä kysyntää tasoita enentynyt kysyntä toiselta puolen, niin alenee vähemmän kysytyjen tavaroiden markkinahinta. Antaako ehkä tämä noiden elintarpeiden tuottamiseen käytetylle pääomalle aiheen antaa työtä työttömiksi joutuneille tapetintekijöille? Päinvastoin, jos noiden hintojen alenemista kestää kauan, niin ryhdytään alentamaan noiden tavaroiden tuottamiseen käytettyjen työläisten palkkoja. Jos välttämättömien elintarpeiden menekin vähentyminen jää pitkäaikaiseksi,

silloin vetäytyy osa niiden tuottamiseen käytetystä pääomasta pois ja etsii muualta sijoitusta. Markkinahintojen aletessa ja pääoman siirtyessä toisaalle „vapautuvat“ välttämättömien elintarpeiden tuottamiseen käytetyt työläiset osasta palkkaansa. Sen sijaan että pääoman herra puolustaja todistaisi koneiston vapauttaessa työläiset elintarpeista samalla muuttavan viimeksi mainitut pääomaksi edellisten käyttämistä varten, todistaa hän päinvastoin kysynnän ja tarjonnan aina pätevällä lailla päinvastoin, että koneisto heittää työläisiä kadulle sekä siinä teollisuudenhaarassa, missä se otetaan käytäntöön, että myöskin niissä teollisuudenhaaroissa, missä sitä ei oteta käytäntöön.

Todelliset, taloudellisen optimismin vääristelemät syyt ovat seuraavat: koneiston tieltään tunkemat työläiset heitetään työpajasta työmarkkinoille ja lisäävät siellä jo ennestään kapitalistiseen riistämiseen tarjolla olevien työvoimien lukumäärää. Seitsemännessä osastossa saamme nähdä, että tämä koneiston vaikutus, joka meille tässä esitetään tasauksena työläisluokalle, päinvastoin kohtaa työläistä mitä pelottavimpana vitsauksena. Mainittakoon tässä vain seuraavaa. Tosin voivat jostakin teollisuudenhaarasta pois pannut työläiset etsiä työtä jostakin toisesta. Jos he sitä saavat ja jos yhteys heidän, ja heidän kanssa vapautettujen elintarpeiden välillä jälleen uudistuu, niin tapahtuu tämä uuden, lisäpääoman avulla, joka vaatii sijoitusta, mutta ei suinkaan tuon jo ennen toimivan ja nyt koneistoksi muutetun pääoman avulla.

Ja kuinka vähäiset ovat silloinkin heidän toiveensa! Työnjaon rampauttamina ovat nämä miespahat vanhan työpiirineä ulkopuolella niin vähänarvoiset, että he voivat saada työtä vain muutamilla ala-arvoisilla ja siitä syystä alati täynnään olevilla ja liian vähän maksetuilla työaloilla.²¹⁵⁾

Lisäksi vetää jokainen teollisuudenhaara, kuten esim. tapetti-teollisuus, vuosittain puoleensa uuden ihmisvirran, joka antaa sille sen vaatiman osuuden säännöllistä korvaamista ja kasvamista varten. Niin pian kuin koneisto vapauttaa osan tähän asti jossakin teollisuudenhaarassa työssä olleista työläisistä, suunnataan myöskin varamiehistö pois siitä teollisuudenhaarasta jota varten se oli tarkotettu ja joutuu vähitellen muihin työnhaaroi-

²¹⁵⁾ Eräs ricardolainen huomauttaa tästä vastoin J. B. Say'n tyyppiryökyksiä: „Kun työnjako on hyvin kehittynyttä, voidaan työmiehen taitavuutta käyttää hyväksi vain sillä erikoisella alalla, jolla se on opittu; he itse ovat eräänlaisia koneita. Sentähden ei auta ensinkään papukajain tavoin jamata, että oliolla on pyrkimys päästä tasapainoon. Meidän täytyy katsoa ympärillemme ja nähdä, että ne eivät voi pitkiin aikoihin löytää tasapainoaan; ja että kun ne sen löytävät, tasapainotila on alempana kuin prosessin alussa.“ (An Inquiry into those Principles respecting the Nature of Demand etc. Lontoo, 1821, s. 72.)

hin, samalla kuin alkuperäiset uhrin murrosaikana suureksi osaksi hukuvat ja surkastuvat.

On epäilemätön tosiasia, ettei koneisto sellaisenaan ole vastuussa niistä kärsimyksistä, jotka se tuo mukanaan. Ei ole sen syy, jos se nykyisten olosuhteiden vallitessa „vapauttaa“ työläisen ja erottaa hänet elintarpeistaan. Se halventaa ja lisää tuotteita siinä teollisuudenhaarassa, jonka se saa haltuunsa, ja jättää muissa teollisuudenhaaroissa tuotetun elintarvemäärän aluksi muuttamatta. Sekä ennen että jälkeen sen käytäntöön oton on siis yhteiskunnalla yhtä paljon tahi enemmän elintarpeita pois pantuja työläisiä varten, kokonaan puhumattakaan siitä suunnattomasta osasta vuotuista tuotantoa, jonka ei-työläiset hävittävät. Tämän tosiasian esittämisessä loistaa taloustieteilijäin ihannoiva henki kaikkein kirkkaimmin! Koneiston kapitalistiseen käyttämiseen erottamattomasti liittyviä ristiriitaisuuksia ja vastakohtaisuuksia ei ole olemassa, koska ne eivät johdu itse koneistosta, vaan sen kapitalistisesta käyttämisestä! Kun siis koneisto sellaisenaan lyhentää työajan, vaikka se kapitalistisesti käytettynä pitentää työpäivän, ja sellaisenaan helpottaa työtä, mutta kapitalistisesti käytettynä lisää sen voimaperäisyyttä, sellaisenaan on ihmisen voitto luonnonvoimasta, mutta kapitalistisesti käytettynä orjuuttaa ihmisen luonnonvoiman avulla, itsessään lisää tuottajan rikkautta, mutta kapitalistisesti käytettynä häntä köyhdyttää j. n. e., — selittää porvarillinen taloustieteilijä yksinkertaisesti, että koneen tarkastelu sellaisenaan todistaa aivan täsmälleen, että kaikki nuo kouriintuntuvat ristiriitaisuudet ovat vain ilkeän todellisuuden pelkkä varjo, mutta ettei niitä itsessään, siis myöskään teoriassa, ole ensinkään olemassa. Hän säästää siis itseltään kaiken enemmän päänvaivan ja syyttää sitäpaitsi vastustajaansa siitä tyhmyydestä, ettei hän taistele koneiston kapitalistista käyttöä vastaan, vaan itse koneistoa vastaan.

Porvarillinen taloustieteilijä ei suinkaan kiellä, että tässä esiintyy silloin tällöin myöskin ikävyyksiä; mutta missäpä olisi mitalia ilman nurjaa puolta! Ja hänestä on mahdotonta käyttää koneistoa muutoin kuin kapitalistisesti. Työmiehen riistäminen koneen avulla on hänestä siis yhtä samaa kuin koneen hyväksymiseen käyttäminen työläisen avulla. Se joka siis paljastaa, kuinka koneiston kapitalistisen käytön laita todellisuudessa on, se ei ensinkään tahdo sen käyttämistä, se on yhteiskunnallisen edistyksen vastustaja!²¹⁶⁾ Tämähän on aivan samaa kuin kuuluisan

²¹⁶⁾ Taituri tässä ylvästelevässä kretinismissä (eräänlaatuista mieli-puolisuuksia alppilaaksoissa. — Suom.) on m. m. Mac Culloch. „Jos on edullista“, hän esim. sanoo 8-vuotiaan lapsen teeskennellyllä naivisuudella, „kehittää työläisen taitavuutta yhä enemmän, niin että hän tulee kyke-

kaulanleikkaajan Bill Sykes'in perustelu: „Hyvät herrat valamiehet, tosin on tältä kauppatuotustajalta kaula katkaistu. Mutta tähän seikkaan en ole minä syyppää, siihen on veitsi syyppää. Pitäisikö meidän sellaisten silloin tällöin sattuvien ikävyyksien takia poistaa veitsi käytännöstä! Ajatelkaahan! Missä olisi maanviljelys ja käsityö ilman veistä? Eikö se ole yhtä hyödyllinen kirurgiassa kuin oppinut anatomiassa? Eikö se lisäksi ole kuuliainen apulainen iloisessa pöytäseurassa? Poistakaa veitsi käytännöstä — ja te heitätte meidät takaisin syvimpään raakalaisuuteen.“ ^{216a)}

Vaikka koneisto välttämättömästi tunkee tieltään työläisiä niissä työhaaroissa, joissa se otetaan käytäntöön, voi se kuitenkin aiheuttaa työn lisäystä muissa työhaaroissa. Mutta tällä vaikutuksella ei ole mitään yhteistä n. s. tasausteorian kanssa.

Kun jokainen konetuote, esim. kyynärä koneella valmistettua kangasta, on halvempaa kuin sen syrjäyttämä samanlainen käsituote, johtuu tästä ehdoton laki: jos koneilla valmistetun tuotteen kokonaismäärä pysyy samana kuin sen korvaama käsityömaisesti tabi manufaktuurimaisesti valmistetun tuotteen kokonaismäärä, niin vähenee käytetyn työn yhteissumma. Itse työvälineen, koneiston, hiilien y. m. s. tuottamiseen vaaditun työn lisäyksen täytyy olla pienempi kuin koneen käyttämisen aiheuttaman työn vähennyksen. Konetuote olisi muutoin yhtä kallis tabi kallimpi kuin käsituote. Mutta sen sijaan että se pysyisi samana, kasvaa todellisuudessa vähennetyn työläisluvun valmistaman konetuotteen kokonaismäärä paljoo suuremmaksi kuin syrjäytetyn käsityötuotteen kokonaismäärä. Olettakaamme, että pienempi lukumäärä työläisiä tuottaisi 400,000 kyynärää koneella valmistettua kangasta kuin 100,000 kyynärää käsinkudottua. Nelinkertaisessa tuotteessa on neljä kertaa enemmän raaka-ainetta, esim. villaa. Raaka-aineen tuotannon täytyy siis tulla nelinkertaiseksi. Mutta mitä tulee kulutettuihin työvälineisiin, kuten rakennuksiin, hiiliin, koneisiin y. m. s., niin muuttuvat ne rajat, joiden sisällä niiden tuottamiseen vaadittava lisätyö voi enentyä, sikäli kuin muuttuu erotus konetuotteen määrän ja saman työläisjoukon valmistaman käsituotteen määrän välillä.

neväksi tuottamaan yhä suurenevan tavaramäärän samalla tabi vähenevällä työmäärällä, niin täytyy myöskin olla edullista, että hän käyttää avukseen sellaista koneistoa, joka mahdollisimman vaikuttavasti auttaa hänet saavuttamaan tämän tuloksen“. (Mac Culloch, Principles of Political Economy. Lontoo, 1830, s. 166.)

^{216a)} „Kehruukoneen keksijä on saattanut Intian perikatoon, mikä kuitenkin sangen vähän meitä liikuttaa.“ (A. Thiers, De la Propriété. Pariisi, 1848.) Suuri valtiomies sekottaa tässä kehruukoneen ja koneelliset kangaspuut. „mikä kuitenkin sangen vähän meitä liikuttaa“.

Kun koneiden käyttö yhdessä teollisuudenhaarassa laajenee, enenee siis aluksi tuotanto niissä muissa teollisuudenhaaroissa, joissa edellisen tuotantovälineet valmistetaan. Kuinka suureksi siten työssä käytettävä työläismäärä kasvaa, riippuu, kun työpäivän pituus ja työn voimaperäisyys ovat määrättyt, käytetyn pääoman kokoonpanosta, s. o. sen pysyvän ja vaihtelevan osan keskinäisestä suhteesta. Tämä suhde puolestaan vaihtelee suuresti sen määrän mukaan, missä koneisto jo on ottanut tahi ottaa haltuunsa itse nuo ammatit. Hiili- ja metallikaivoksiin tuomittujen ihmisten lukumäärä kasvoi suunnattomasti englantilaisen konejärjestelmän kehittyessä, vaikkakin tätä kasvamista viime vuosikymmeninä on hidastuttanut uusien koneiden käyttäminen vuorityössä.²¹⁷⁾ Koneen kanssa syntyy uusi työläislaji, sen valmistaja. Tiedämme jo, että koneellinen valmistustapa yhä suuremmassa määrässä valtaa haltuunsa tämänkin tuotannonhaaran.²¹⁸⁾ Mitä edelleen tulee raaka-aineeseen²¹⁹⁾, niin ei esim. ole epäiltävissä, että puuvillakehräyksen rientomarssi edisti puuvillan viljelystä Yhdysvalloissa ja sen kanssa afrikkalaista orjakauppaa aivan kuin taimilava taimien nousua, ja teki samalla neekerinkasvattamisen (Negerzucht) niin sanottujen raja-orjavaltioiden pääelinkeinoiksi. Kun v. 1790 ensimmäinen orjain lasku Yhdysvalloissa toimitettiin, oli niiden luku 697,000; v. 1861 sitä vastoin oli niitä noin 4 miljoonaa. Toiselta puolen on yhtä varmaa, että koneellisten villatehtaiden yleistyminen ja sen mukana peltomaan jatkuva muuttuminen lammaslaitumiksi sai aikaan maatyöväestön joukottaisen karkottamisen ja „tarpeettomaksi tulemisen“. Irlanti antaa vuodesta 1845 lähtien melkein puolella supistuneen väestönsä vielä tälläkin hetkellä vähentyä alentaakseen sen maaloordiansa ja englantilaisten herrojen villatehtailijoiden tarvetta täsmälleen vastaavaksi.

²¹⁷⁾ Vuonna 1861 toimitetun laskun mukaan (Lontoo, 1863, nid. II) oli Englannin ja Wales'in hiilikaivoksissa toimivien työläisten lukumäärä 246,613, joista 73,546 alle ja 173,067 yli 20 vuoden. Edellisissä on 836 5-10-vuotiasta, 30,701 10-15-vuotiasta, 42,010 15-19-vuotiasta. Rauta-, kupari-, lyijy-, sinkki- ja kaikissa muissa metallikaivoksissa työskentelevien luku on 319,222.

²¹⁸⁾ Englannissa ja Wales'issa työskenteli v. 1861 koneiden valmistamisessa 60,807 henkilöä, niihin laskettuina tehtailijat ja heidän apulaisensa y. m. s., samoin kaikki asiamiehet ja kauppahenkilökuntaan kuuluvat samalla alalla. Sitävastoin ei niihin ollut laskettu pienehköjen koneiden, kuten ompelukoneiden y. m. s. valmistajia, ei myöskään työ-koneisiin kuuluvien työkalujen, kuten kehrien y. m. s. valmistajia. Kaikkien siviili insinöörien lukumäärä oli 3,329.

²¹⁹⁾ Koska rauta on tärkeimpiä raaka-aineita, niin mainittakoon tässä, että v. 1861 oli Englannissa ja Wales'issa 125,771 raudanvalajaa, joista 123,430 miehenpuolta ja 2,341 naisenpuolta. Edellisistä oli 30,810 alle ja 92,620 yli 20 vuoden.

Jos koneisto saa haltuunsa niitä alku- tai väliasteita, jotka työnesineen on läpikuljettava, ennen kuin se tulee täysin valmiiksi, niin lisääntyy työainesten mukana työn kysyntä niissä ammateissa, joita vielä harjoitetaan käsityömaisesti ja manufaktuurimaisesti, joissa konevalmisteita tarvitaan. Esim. konekeh-räämö tuotti niin halvalla ja niin runsaasti lankaa, että käsinkutojat saattoivat aluksi työskennellä täyden ajan ilman lisämenoja. Siten heidän tulonsa lisääntyivät.²²⁰⁾ Siitä johtui ihmisten virtaaminen puuvillakutomoihin, kunnes vihdoin ne 800,000 puuvillankutojaa, jotka esim. Englannissa Jenny, Throstle ja Mule olivat synnyttäneet, nujersi höyrykutomo. Samoin kasvaa koneellisesti tuotettujen kankaiden lisääntyessä mies- ja naisräätilien, ompelijattarien y. m. s. luku, kunnes ompelukone keksitään.

Sen mukaan kuin niiden raaka-aineiden, puolituotteiden, työvälineiden y. m. s. määrä, jotka koneteollisuus valmistaa suhteellisesti vähäisemmällä työläismäärällä, kasvaa, hajautuu näiden raaka-aineiden ja puolituotteiden jalostaminen lukemattomiin alalajeihin ja tulevat siis yhteiskunnalliset tuotannonhaarat yhä moninaisemmiksi. Koneteollisuus vie yhteiskunnallisen työnjaon paljoa pitemmälle kuin manufaktuuri, koska se valtaamissaan ammateissa lisää tuotantovoimaa paljon suuremmassa määrässä.

Koneiden seuraavana tuloksena on se, että ne suurentavat lisäarvoa ja samalla sitä tuotteenmäärää, missä lisäarvo esiintyy, siis sekä sitä perusainesta, jota kapitalistiluokka lisäkkeineen kuluttaa, että itse näitä yhteiskuntakerroksia. Heidän lisääntyvä rikkautensa ja ensimmäisten elintarpeiden tuottamiseen vaadittavien työläisten suhteellisesti aina aleneva lukumäärä synnyttää uusien ylellisyystarpeiden kanssa myöskin uudet keinot niiden tyydyttämiseksi. Suurempi osa yhteiskunnallisesta tuotteesta muuttuu lisätuotteeksi (surplusprodukt) ja suurempi osa lisätuotteesta uusinnetaan ja kulutetaan hienostetuissa ja moninaistetuissa muodoissa. Toisin sanoen ylellisyystuotanto lisääntyy.²²¹⁾ Tuotteiden hienostuttaminen ja moninaistuttaminen johtuu samoin niistä uusista maailmanmarkkinasuhteista, joita suurteollisuus synnyttää. Ei vaihdeta enään ainoastaan ulkomaisia nautintoaineita kotimaan tuotteisiin, vaan kotimaiseen teollisuuteen sisältyy tuotan-

²²⁰⁾ „Perhe, jossa oli 4 täysi-ikäistä henkilöä (puuvillankutojaa) ja kaksi lasta kerijöinä, ansaitsi viime vuosisadan lopulla ja tämän alulla 4 puntaa viikossa 10-tuntiselta työpäivältä; jos työ oli erittäin kiireellistä, voivat he ansaita enemmänkin . . . Aikaisemmin oli heillä aina ollut langan puute.“ (Gaskell, The Manufacturing Population of England. Lontoo, 1833, s. 25—27.)

²²¹⁾ F. Engels kuvaa teoksessaan „Lage j. n. e.“ juuri näiden ylellisyystyöläisten suuren osan surkeaa tilaa. Joukottain uusia lisää tähän saa „lastentyökomissioonin“ kertomuksista.

tovälineinä myöskin suurempi joukko ulkomaisia raaka-aineita, aineksia, puolituotteita j. n. e. Näiden maailmanmarkkinasuhteiden mukana lisääntyy työnkysyntä kuljetusteollisuudessa ja viimeainittu jakautuu lukuisiin uusiin alalajeihin.²²²⁾

Tuotantovälineiden ja elintarpeiden lisääntyminen työväestön suhteellisesti vähentyessä kannustaa työn ulottamiseen teollisuudenhaaroihin, joiden tuotteet, niinkuin kanavat, tavaratelakat, tunnelit, sillat y. m. s., vasta kaukaisessa tulevaisuudessa kantavat bedelmiä. Joko suorastaan koneiden tahi ainakin niitä vastaavan yleisen teollisen kumouksen perustalle syntyy aivan uusia tuotannonhaaroja ja siis uusia työaloja. Mutta kehittyneimmissäkään maissa eivät ne suinkaan ota mitään huomattavaa tilaa kokonaistuotannosta. Niiden palveluksessa olevien työläisten luku nousee samassa suhteessa kuin karkeimman käsityön kysyntä uudistuu. Tällaisen teollisuuden päähaarina voi nykyisin pitää kaasulaitosta, sähkölennätinlaitosta, valokuvausta, höyrylaiva-liikennettä ja rautatielaitosta. Vuonna 1861 toimitettu väenlasku (Englannissa ja Wales'issa) osoittaa kaasuteollisuuden palveluksessa (kaasutehtaissa, mekaanisten laitteiden valmistuslaitoksissa, kaasuyhtiöiden asiamiehinä j. n. e.) olevan 15,211 henkilöä, sähkölennätinlaitoksessa 2,399, valokuvauksessa 2,366, höyrylaivojen palveluksessa 3,570 ja rautateillä 70,599, joista noin 28,000 on enemmän tahi vähemmän pysyväisessä työssä olevia „ammattitaidottomia“ maatyöläisiä koko hallinto- ja kauppahenkilökunnan ohella. Siis näissä viidessä uudessa teollisuudenhaarassa on työläisten luku kaikkiaan 94,145.

Lopuksi sallii erinomaisessa määrässä kohonnut tuotanto-voima suurteollisuuden alalla, sitä kun seuraa työvoiman sekä voimaperäisyydeltään että laajuudeltaan lisääntynyt hyväksikäyttö kaikilla muilla tuotannon aloilla, käyttääh yhä suurempaa osaa työläisluokasta tuottamattomasti, erittäinkin rupeamalla yhä suuremmissa joukoissa käyttämään vanhoja kotiorjia, „palvelevan luokan“, kuten palvelijain, palvelijattarien, lakeijojen y. m. s. nimellä. Vuoden 1861 väenlaskun mukaan oli Englannin ja Wales'in väkiluku kaikkiaan 20,066,224 henkilöä, joista miehenpuolia 9,776,259 ja naisenpuolia 10,289,965. Jos näistä vähennetään ne, jotka ovat liian vanhat tahi liian nuoret työtä tehdäksseen, kaikki „tuottamattomat“ vaimot, nuoret henkilöt ja lapset, sitten „ideologiset“ (henkistä työtä tekevät) säädyt, niin kuin hallitus, papit, lakimiehet, sotilaat y. m. s., edelleen kaikki, joiden yksinomaisena toimena on vieraan työn kuluttaminen maankoron,

²²²⁾ V. 1861 oli Englannissa ja Wales'issa 94,665 kauppalaiivastossa työskentelevää merimiestä.

koron y. m. s. muodossa, sekä vihdoin köyhät, maankiertäjät, rikoksenteelijät y. m., niin jää jällelle tasaluvuissa 8 miljoonaa henkilöä molempaa sukupuolta ja kaikenikäisiä, siihen laskettuna kaikki jollakin tavalla tuotannossa, kaupassa, finansseissa y. m. s. toimivat kapitalistit. Näistä 8 miljoonasta on:

maanviljelystyöväkeä (siihen laskettuna paimenet ja maanvuokraajien luona asuvat peltorengit ja palvelustytöt) . . .	1,098,261	henkeä
puuvilla, villa-, verka-, pellava-, hamppu-, silkki-, jute-tehtaissa, koneellisissa sukankutomoissa ja pitsi-tehtaissa työskenteleviä kaikkiaan	642,607 ²²³⁾	”
hiili- ja metallikaivoksissa työskenteleviä kaikkiaan	565,835	”
kaikissa metallitehtaissa (masuuneissa, valssilaitoksissa y. m. s.) ja kaikenlaatuissa metallimanufaktuureissa työskenteleviä	396,998 ²²⁴⁾	”
palveleva luokka	1,208,648 ²²⁵⁾	”

Jos laskemme kaikki tekstiilitehtaissa (kutomatehtaissa) työskentelevät yhteen hiili- ja metallikaivoslaitoksien henkilökunnan kanssa, niin saamme 1,208,442; jos laskemme heidät yhteen kaikkien metallitehtaiden ja metallimanufaktuurien henkilökunnan kanssa, niin saamme yhteensä 1,039,605, kummallakin kertaa pienemmän luvun kuin uusien kotiorjien luku. Kuinka mieltäylyntävä tulos kapitalistisesti käytetystä konejärjestelmästä!

²²³⁾ Niistä vain 177,596 miespuolista yli 13 vuoden.

²²⁴⁾ Niistä naispuolisia 30,501.

²²⁵⁾ Niistä miespuolisia 137,447. Mainittuihin 1,208,648 ei ole laskettu henkilöitä, jotka eivät palvele yksityisperheissä.

Lisäys 2 painokseen. Vuodesta 1861 vuoteen 1870 on miehisten palvelijain luku tullut melkein kaksinkertaiseksi. Se on noussut 267,671:een. Vuonna 1847 oli 2,694 metsänriistan vartijaa (ylimysten riista-sitauksissa), v. 1869 sitävastoin 4,921. — Lontoon pikkuporvariperheissä palvelevia nuoria tyttöjä nimitetään kansankielessä „little slaveys“, pikku orjiksi. [Marx'in omassa kappaleessa ensimmäistä painosta on seuraava palanen „Evening Starista“ 11 p:ltä syysk. v. 1868: „Tapa, millä aivan nuoria palvelustyttyjä rasitetaan, on häpeäksi heidän emännilleen. Sattumalta tunnen useita näistä „orjattarista“, kuten useat ihmiset heitä nimittävät, ja minä säälin heitä kaikesta sydämestäni. Heidän täytyy nousta varahin ja olla ylhäällä myöhään yöhön. He nukkuvat kivijalkahuoneissa syöpäläisten kanssa tai kylmissä ullakkokamareissa rottien kanssa yhdessä. He elävät ruuanjätteistä. Heitä moititaan ja häväistään, perheen raa'at pojat ahdistavat heitä ja 4 tai 5 lasta kiusaavat; heidät lähetetään sateeseen olutta noutamaan, ja toisinaan heidän vihastuneet emäntänsä lyövät heitä; viikkokausiin ei heidän sallita käydä kirkossa;

7. Työläisten työstäpoistaminen ja työhönottaminen koneteollisuuden kehittyessä. Pulat puuvilla-teollisuudessa.

Kaikki syyntakeiset kansantaloustieteen edustajat myöntävät, että uusien koneiden käytäntöönotto vaikuttaa ruten tavoin työläisiin jälellä olevissa käsitöissä ja manufaktuureissa, joiden kanssa ne ensiksi joutuvat kilpailemaan. Melkein kaikki valittavat tehtaantyöläisen orjuutta. Ja minkä päävaltin ne kaikki lyövät pöytään? Että koneisto, sen käytäntöön- ja kehitysajan kauhujen jälkeen, viime kädessä lisää työorjien lukua, sen sijaan että se sitä lopulta vähentäisi! Niin, kansantaloustiede riemuiten julistaa sitä inhottavaa väittämää, — inhottavaa jokaisen „filantroopin“ (ihmisystävän) mielestä, joka uskoo kapitalistisen tuotantotavan ikuiseen luonnonvälttämättömyyteen, että jo konevoimaan perustuva tehdaskin, määrätyn kasvamiskauden kuluttua, lyhemmän tahi pitemmän „murrosajan“ kuluttua, räökkää enemmän työläisiä kuin se alkuaan heitti maantielle!

Ganilh on poikkeus. Hän pitää koneteollisuuden lopputuloksena absoluuttista vähenemistä työorjien lukumäärässä, joiden kustannuksella sitten suurempi joukko „gens honnêtes“ („kunniallista väkeä“) elää ja kehittää kuulua „perfectibilité perfectible“ (täydellistymiskelpoista kykyään täydellistyä), jota Fourier niin purevasti ivasi. Niin vähän kuin Ganilh tuotannon liikettä ymmärtääkin, tuntee hän ainakin, että koneisto on hyvin kohtalokas laitos, koska sen käytäntöön ottaminen muuttaa toimivia työntekijöitä köyhiksi, samalla kun sen kehitys synnyttää enemmän työorjia kuin se on iskenyt kuoliaaksi. Hänen oman kantansa kretinismien voi ilmaista vain hänen omilla sanoillaan: „Ne luokat, jotka ovat tuomitut tuottamaan ja kuluttamaan, vähenevät, ja ne luokat, jotka johtavat työtä, jotka auttavat, lohduttavat ja valistavat koko väestöä, lisääntyvät . . . ja ottavat omikseen kaikki ne edut, mitkä johtuvat vähentyneistä työkustannuksista, tavara-varastojen runsaudesta ja kulutusaineiden halpuudesta. Tähän

heille maksetaan kurjasti, ja jos he sairastuvat, lähetetään heidät omaistensa luo, jos sellaisia on, muuten sairaalaan tai köyhäinhuoneeseen. Ei ole ihme, että säädyllinen työ tulee suorastaan iljettäväksi ja kamottavaksi ja että he päättävät „mennä hiiteen“, ja että he, poloiset pikku orjattaret, sen mielellään tekevätkin. Miten olenkaan nähnyt heidän itkevän, kun he ovat kertoneet minulle kärsimyksistään, lyönneistä, nälästä ja kylmyydestä, miten heidät ajettiin „paikastaan“ heti kun sairastuivat, miten he sitten elivät myymällä vaatteensa, ja miten he vihdoin, kun kaikki oli lopussa, vajosivat lokaan ja siitä pitäen vajoavat yhä syvemmälle. Ja valitettavasti on olemassa vain harvoja, jotka heitä säälsivät“. — Kautsky.]

suuntaan nousee ihmishenki neron korkeimpiin luomiin, tunkeutuu uskonnon salaperäisiin syvyyksiin, vakaannuttaa siveyden hyödylliset periaatteet (siten että he „ottavat omikseen kaikki ne edut j. n. e.“); lait, jotka suojelevat vapautta (niidenkö vapautta, jotka ovat tuomitut tuottamaan?) ja valtaa, alamaisuutta ja oikeamielisyyttä, velvollisuutta ja ihmisrakkautta“. ²²⁶⁾

Tosin osottivat jo muutamat esimerkit, esim. Englannin verka- ja silkkitehtaista, että määrättyllä kehitysasteella voidaan tehtaahaaroja laajentaa erittäin suuressa määrässä huolimatta siitä, että käytettyjen työläisten lukumäärää ei vähennetä vain suhteellisesti, vaan absoluuttisestikin. Kun vuonna 1860 parlamentin määräyksestä toimitettiin kaikkien tehtaiden laskeminen Yhdistetyssä kuningaskunnassa, oli tehtaantarkastaja R. Baker'ille uskotuilla Lancashire'n, Chesire'n ja Yorkshire'n tehdasalueilla 652 tehdasta; näistä oli 570:ssä höyrykangaspuita 85,622, kehriä (kaksoiskehriä lukuunottamatta) 6,819,146, höyrykoneiden hevosvoimia 27,439, vesirattaiden 1,390, työntekijöitä 94,119. Vuonna 1865 sitävastoin oli samoissa tehtaissa: kangaspuita 95,163, kehriä 7,025,031, höyrykoneiden hevosvoimia 28,925, vesirattaiden 1,445, työntekijöitä 88,913. Vuodesta 1860 vuoteen 1865 oli siis näissä tehtaissa lisäys: höyrykangaspuita 11⁰/₀, kehriä 3⁰/₀, höyryhevosvoimia 5⁰/₀, kun taas samalla aikaa työntekijöiden lukumäärä aleni 5,5⁰/₀:lla. ²²⁷⁾ Vuosina 1852—1862 lisääntyi Englannin villateollisuus huomattavasti, vaikka käytettyjen työläisten lukumäärä pysyi melkein muuttumattomana. „Tämä osottaa, kuinka suuressa määrässä vasta käytäntöön otetut koneet olivat tunkeutuneet tieltään entisten aikakausien työn“. ²²⁸⁾ Moniaissa tapauksissa on työssä pidettyjen tehtaan työläisten lisääntyminen usein vain näennäistä, s. o. se ei johdu jo ennestään konevoimalla käytettävän tehtaan laajentamisesta, vaan siitä, että tehtaaseen vähitellen liitetään sivuhaaroja. Esim. „koneellisten kangaspuiden ja niissä työskentelevien tehdastyöläisten lisääntyminen vuosina 1838—1858 johtui (brittiläisessä) puuvillateollisuudessa yksinkertaisesti tämän liikkeenhaaran laajentamisesta; muissa tehtaissa sitävastoin höyryvoiman käytäntöönottamisesta matto-, nauha- ja liinakangaspuissa y. m., joita aikaisemmin oli pidetty liikkeessä

²²⁶⁾ Tämä siansaksa on M. Ch. Ganilh'in teoksessa: „Des Systèmes d'Économie Politique etc. 2 ème éd. Paris 1821“, nid. II, s. 224. Vrt. sama, s. 212.

²²⁷⁾ Reports of Insp. of Fact. for 31st October 1865, s. 58 ss. Mutta samaan aikaan oli jo olemassa aineellinen pohja suuremman työläisjoukon käyttämiselle 110:ssä uudessa tehtaassa, joissa oli 11,625 höyrykangaspuita, 628,756 kehriä, 2,695 höyry- ja vesihevosvoimaa. (Sama.)

²²⁸⁾ Reports etc. for 31st October 1862, s. 79.

Lisäys 2 painokseen. Joulukuun lopussa v. 1871 lausui tehtaantar-

ihmisvoimalla“.²²⁹⁾ Näiden tehtaantöläisten lisääntyminen oli siis vain ilmaus vähennyksestä työntekijäin kokonaislukumäärässä. Tässä on lopuksi kokonaan jätetty huomioonottamatta, että kaikkialla, paitsi metallitehtaissa, nuoret työntekijät (alle 18 vuoden) sekä naiset ja lapset ovat tehtaiden henkilökunnassa ehdottomasti vallitsevana aineksena.

Voi kuitenkin ymmärtää, huolimatta kone-teollisuuden todella karkottamasta ja vaikutuksellaan korvaamasta työläismäärästä, kuinka tämän teollisuuden kehittyessä, jota osottaa samanlaisten tehtaiden lukumäärän lisääntyminen tahi olemassa olevien tehtaiden laajeneminen, tehtaantöläiset voivat lopulta olla lukuisimmat kuin tehtaiden syrjäyttämät manufaktuuri- tahi käsityöläiset. Olettakaamme esim., että viikossa käytettävästä pääomasta 500 puntaa on vanhassa liikemuodossa $\frac{2}{5}$ pysyvää ja $\frac{3}{5}$ vaihtelevaa pääomaa, s. o. 200 puntaa on pantu tuotantovälineihin, 300 puntaa työvoimaan, esim. 1 punta kutakin työläistä kohti. Kone-työ muuttaa kokonaispääoman kokoonpanon. Se jakautuu nyt esim. $\frac{4}{5}$:aan pysyvää ja $\frac{1}{5}$:aan vaihtelevaa pääomaa, eli nyt käytetään enää vain 100 puntaa työvoimaan. Kaksi kolmasosaa entisistä työntekijöistä siis erotetaan. Jos tämä tehdasliike laajenee ja jos tuotantoehtojen muuten pysyessä entisellään käytetty kokonaispääoma nousee 500:sta 1,500:een puntaan, niin pidetään nyt työssä 800 työläistä, yhtä paljon kuin ennen teollista kumousta. Jos käytetty pääoma kasvaa edelleen 2,000:ksi punnaksi, niin pidetään työssä 400 työläistä, siis $\frac{1}{3}$ enemmän kuin vanhassa liikemuodossa. Käytettyjen työläisten luku on absoluuttisesti kasvanut 100:lla, suhteellisesti, s. o. verrattuna liikkeeseen sijoitettuun kokonaispääomaan, on se alentunut 800:lla, sillä 2,000 punnan pääoma olisi vanhaa liikemuotoa käytettäessä antanut työtä 1,200:lle 400:n asemesta. Työssä pidettävien henkilöiden suhteellinen vähentyminen soveltuu siis kyllä yhteen heidän absoluuttisen lisääntymisensä kanssa.

Yllä oletettiin, että kokonaispääoman lisääntyessä sen kokoonpano pysyy entisellään, koska tuotantoehdot eivät muutu. Mutta tiedämme jo, että konejärjestelmän jokaisen edistysaskeleen kanssa pysyvä, koneissa, raaka-aineissa y. m. s. oleva pääoman-

kastaja A. Redgrave eräässä esitelmässä, jonka hän piti Bradford'issa „New Mechanics' Institution'issa“: „Jonkun aikaa on minua jo ihmetyttänyt villatehtaissa tapahtunut muutos. Ennen olivat ne täynnä naisia ja lapsia, nyt näyttää kone tekevän kaiken työn. Kysymykseeni antoi eräs tehtailija seuraavan selityksen. Entisen järjestelmän aikana oli minulla työssä 63 henkilöä; otettuani käytäntöön paremman koneiston vähensin työväkeni lukumäärän 33:een, ja äskettäin saatoin minä uusien suurten muutosten johdosta vähentää sen 33:sta 13:een.“

²²⁹⁾ Reports etc. for 31st October 1856, s. 16.

osa kasvaa, kun taas vaihteleva, työvoimaan pantu vähenee, ja tiedämme samalla, etteivät missään muussa liikemuodossa parannukset ole niin säännöllisesti jatkuvia ja siis kokonaispääoman kokoonpano niin vaihtelevaista. Lepokohdat ja vain määrällinen laajeneminen määrättyllä teknillisellä perustalla keskeyttävät kuitenkin yhtä alituisesti tätä alinomaista vaihtelua. Siten kasvaa työssä olevien henkilöjen lukumäärä. Niinpä oli kaikkien työläisten luku Yhdistetyn kuningaskunnan puuvilla-, villa-, verka-, pellava- ja silkkitehtaissa v. 1835 ainoastaan 354,684, kun taas v. 1861 yksistään höyrykutojain lukumäärä oli 230,654 (molempaa sukupuolta ja kaikenikäisiä 8-vuotiaista saakka). Tosin näyttää tämä lisäys vähemmän suurelta, kun ajattelee, että brittiläisiä puuvillan käsinkutojia, mukaanlaskettuna myöskin heidän itsensä työssäpitämät perheet, vielä vuonna 1838 oli 800,000²³⁰⁾, puhumattakaan Aasiassa ja Europan mantereella syrjäytetyistä.

Niissä muutamissa huomautuksissa, jotka meidän tästä on vielä tehtävä, koskettelemme osaksi puhtaasti asiallisia seikkoja, joihin teoreettinen esityksemme ei ole vielä meitä vienyt.

Niin kauan kuin koneellisuus laajenee jollakin teollisuudenalalla perinnäisen käsityön tahi manufaktuurin kustannuksella, ovat sen seuraukset yhtä varmoja kuin takaaladattavilla kivääreillä aseistetun sotajoukon voitto kaaripyssyillä varustetusta sotajoukosta. Tämä ensimmäinen aikakausi, jolloin kone vasta anastaa haltuunsa vaikutusalan, on ratkaisevan tärkeä niiden erinomaisen suurten voittojen takia, joita tuottamaan se auttaa. Nämä voitot eivät ainoastaan sellaisenaan muodosta alati nopeammaksi tulevan pääoman kasaantumisen lähdeä, vaan vetävät suuren osan alati syntyvää ja uusiin sijoituksiin pyrkivää yhteiskunnallista lisäpääomaa edulliseen tuotantopiiriin. Ensimmäisen kiihko-kauden edut uusiintuvat alati tuotannonhaaroissa, joissa koneet vasta otetaan käytäntöön. Mutta niin pian kuin tehdasjärjestelmä on laajentunut ja kypsynyt määrättyyn asteeseen saakka, nimenomaan niin pian kuin sen oma teknillinen perusta, koneisto, itsekin tuotetaan koneilla, niin pian kuin hiilien ja raudan saannissa samoin kuin metallienjalostuksessa ja liikeneuvoissa on tapahtunut kumous, ja yleensä suurteollisuutta vastaavat yleiset

²³⁰⁾ „Käsinkutojien (puuvillan ja sillä sekotettujen aineiden) kärsimykset olivat erään kuninkaallisen komissionin tutkimuksen alaisina, mutta vaikka heidän asemansa tunnustettiinkin kurjaksi ja sitä valitettiin, jätettiin sen parantaminen (!) sattuman ja ajan muuttumisen varaan, ja voi toivoa, että he nyt (20 vuotta myöhemmin!) ovat melkein kokonaan (nearly) päässeet näistä kärsimyksistään, johon kaikesta päätäen on myötävaikuttanut höyrykangaspuiden nykyisin suuresti laajentunut käyttäminen“. (Reports of Insp. of Fact. for 31st October 1856, s. 15.)

tuotantoedellytykset ovat olemassa, saa tämä teollisuuden muoto sellaisen kimmoisuuden, äkillisen laajenemiskyvyn, jota rajoittavat ainoastaan raaka-aine ja menekkimarkkinat. Koneet aiheuttavat toiselta puolen suoranaisen raaka-aineen lisäyksen, niinkuin esim. puuvillanpuhdistuskone lisäsi puuvillan tuotantoa.²³¹⁾ Toiselta puolen ovat konetuotteiden halpahintaisuus ja muutokset kuljetus- ja liikennelaitoksissa oivallisia aseita vieraiden markkinoiden valloittamisessa. Tekemällä lopun niiden käsityömaisestä tuotannosta muuttaa koneteollisuus ne pakosta raaka-aineensa tuotantoalueeksi. Niinpä pakotettiin Itäintia tuottamaan puuvillaa, viljaa, hampppua, jutea, indigoa y. m. Suurbritannialle.²³²⁾ Työläisten alituinen „tarpeettomaksi tekeminen“ suurteollisuusmaissa edistää nopeasti kasvavaa siirtolaisuutta vieraihin maihin ja niiden asuttamista; ne muuttuvat emämaan raaka-aineen viljelyskentiksi, niinkuin esim. Australia villanviljelyskentäksi.²³³⁾ Syntyy uusi, koneteollisuuden pääpaikkojen tarpeita vastaava kansainvälinen työnjako, joka muuttaa osan maapalloa pääasiallisesti maataloudelliseksi tuotantoalueeksi, toisen etupäässä teolliseksi tuotantoalueeksi. Tämä kumous on yhteydessä maanviljelyksessä tapahtuvien muutosten kanssa, joita ei vielä tässä laajemmin esitetä.²³⁴⁾

Herra Gladstone'n esityksestä alahuone helmikuun 17 p:nä 1867 määräsi toimitettavaksi tilaston kaikesta vuosina 1831—1866

²³¹⁾ Muita tapoja, joilla koneisto vaikuttaa raaka-aineen tuotantoon, mainitaan kolmannessa kirjassa.

²³²⁾ Puuvillan vienti Itäintiasta Suurbritanniaan oli:

1846: 34,540,143 naulaa. 1860: 204,141,168 naulaa. 1865: 445,947,600 naulaa.

Villojen vienti Itäintiasta Suurbritanniaan oli:

1846: 4,570,581 naulaa. 1860: 20,214,173 naulaa. 1865: 20,879,111 naulaa.

²³³⁾ Villojen vienti Hyväntoivonniemeltä Suurbritanniaan oli:

1846: 2,958,457 naulaa. 1860: 16,574,345 naulaa. 1865: 29,920,623 naulaa.

Villojen vienti Australiasta Suurbritanniaan oli:

1846: 21,789,346 naulaa. 1860: 59,166,616 naulaa. 1865: 109,734,261 naulaa.

²³⁴⁾ Yhdysvaltojen taloudellinen kehitys puolestaan on eurooppalaisen, lähinnä Englannin suurteollisuuden tulos. Nykyisessä muodossaan (1867) on niitä yhä vielä pidettävä Europan siirtomaana. [4 painokseen. — Sittemmin ovat ne kehittyneet maailman toiseksi teollisuusmaaksi menettämättä silti kokonaan siirtomaanluonnettaan. — F. Engels. — Tämäkin muistutus on jo vanhentunut. Yhdysvalloista on tullut maailman ensimmäinen teollisuusmaa, ja siirtomaa-luonteensa ovat ne siihen määrin menettäneet, että ne itse harjoittavat laajentumiseen pyrkivää siirtomaa-politiikkaa. — Kautsky.]

Yhdysvaltojen puuvillanvientii Suurbritanniaan nauloissa:

1846: 401,949,393

1852: 765,630,544

1859: 961,707,264

1860: 1,115,890,608

Viljan y. m. vientii Yhdysvalloista Suurbritanniaan (1850 ja 1862) Engl. sentneriä (cwts.):

Suurbritanniaan ja Irlantiin tuodusta ja sieltä viedystä viljasta, jyvistä ja kaikenlaisista jauhoista. Minä esitän seuraavassa tämän tutkimuksen yleistulokset. Jauhot on muutettu jyväkvartereiksi (katso taulukkoa sivulla 397).

Konejärjestelmän suunnaton kyky laajeta sysäyksittäin ja sen riippuvaisuus maailmanmarkkinoista synnyttää välttämättömästi kuumeentapaista tuotantoa ja sitä seuraavaa täytymistä markkinoilla, joiden supistuminen taas aiheuttaa lamaannusta. Teollisuuselämä muuttuu sarjaksi keskimääräisen vilkkauden, menestyksen, liikatuotannon, pulan ja seisauksen kausia. Se epävarmuus ja epävakaisuus, jonka alaiseksi koneteollisuus alistaa työn ja siten myöskin työntekijän elämän, tulee säännölliseksi tilaksi näissä teollisuus-kierron muutteluissa. Lukuunottamatta menestyksen aikoja raivoaa kapitalistien kesken mitä kiihkein taistelu itsekunkin osuudesta markkinoilla. Tämä osuus on suorassa suhteessa tuotteen halpahintaisuuteen. Paitsi tästä johtunutta kilpailua parannettujen, työvoimaa korvaavien koneiden ja uusien tuotantotapojen käytössä, tulee joka kerta eteen kohta, jolloin koetetaan saada aikaan tavarann hinnan alenemista painamalla väkivaltaisesti työpalkkaa työvoiman arvon alapuolelle.²⁵⁵⁾

	1850	1862
Vehnää	16,202,312	41,033,503
Ohraa	3 669,653	6,624,800
Kauraa	3,174,801	4,426,994
Ruista	388,749	7,108
Vehnäjauhoja	3,819,440	7,207,113
Tattaria	1,054	19,571
Maissia	5,473,161	11,694,818
Bere eli bigg (6 rivistä ohraa)	2,039	7,675
Herneitä	811,620	1,024,722
Papuja	1 822,972	2,037,137

Tuonti kaikkiaan 34,365,801 74,083,351

²⁵⁵⁾ Leicester'in kenkätehtailijain työnsulun maantielle heittämin työläisten julistuksessa yhdistyksille „Trade Societies of England“ heinäkuussa 1866 sanotaan m. m.: „Noin 20 vuotta sitten tapahtui muutos Leicester'in kenkäteollisuudessa, kun otettiin käytäntöön kotkaaminen ompelemisen asemesta. Silloin voitiin ansaita hyviä palkkoja. Pian tämä uusi liikkeenhaara laajeni suuresti. Eri toiminimet kilpailivat ankarasti siitä, kuka voisi valmistaa aistikkaimpia tuotteita. Mutta pian sen jälkeen syntyi huonompi laji kilpailua, nimittäin kilpailu siitä, että voisi markkinoilla myydä alle toinen toisensa hintojen (undersell). Vahingolliset seuraukset lästä näkyivät pian palkkojen alentamisessa, ja niin tavattoman nopea oli lasku työn hinnassa, että useat toiminimet nyt enää maksavat vain puolet alkuperäisestä palkasta. Ja huolimatta siitä, että palkat alenemistaan alenevat, näyttävät voitot kasvavan joka kerran työtariffin muuttuessa.“ — Tehtailijat käyttävät epäsuotuisiakin aikoja teollisuudessa saadakseen suuria voittoja pitkälle menevillä palkanalennuksilla, s. o. suorastaan varastamalla työläisten välttämättömmimpiä elintar-

Viisivuotiskaudet ja vuosi 1866.

	1831—1835	1836—1840	1841—1845	1846—1850	1851—1855	1856—1860	1861—1865	1866
Vuotuinen keskimäärä								
Tuonti kvart.	1,096,373	2,389,729	2,843,865	8,776,552	8,345,237	10,912,612	15,009,871	16,457,340
Vienti ”	225,363	251,770	139,056	155,461	307,491	341,150	302,754	216,318
Tuonti suurempi kuin vienti ”	871,010	2,137,959	2,704,809	8,621,091	8,037,746	10,572,462	14,707,117	16,241,022
Väkiluku.								
Vuotuinen keskimäärä kunakin aikakautena	24,621,107	25,929,507	27,262,569	27,797,598	27,572,923	28,391,544	29,381,460	29,935,404
Sen viljan y. m. keskimäärä kvartereissa laskettuna, minkä kukin yksityinen on, tasan jaettuna koko väestöä kohden, kuluttanut yli kotimaisen tuotannon	0.036	0.062	0.099	0.310	0.261	0.872	0.548	0.548

Tehtaantöyläisten lukumäärän kasvamisen ehtona on siis tehtaisiin kiinnitetyn kokonaispääoman kasvaminen suhteellisesti paljoo nopeammin. Mutta tämä prosessi tapahtuu vain teollisen kierron luode- ja vuoksiaikoina. Sitä keskeyttää sitäpaitsi alati teknillinen edistys, joka milloin korvaa työläisiä, milloin heitä todella karkottaa. Tämä laatu puolinen vaihtelu kone-teollisuudessa poistaa alati työläisiä tehtaasta tahi sulkee niiden ovet uudelta tulokasvirralta, kun taas pelkästään määrällisesti laajenneet tehtaot nielevät pois erotettujen ohella uusia tuoreita joukkoja. Siten työläisiä alati poistetaan ja otetaan, nakellaan sinne tänne, työhön otettujen sukupuolen, iän ja taitavuuden yhäti vaihdellessa.

Tehdastyöläisen kohtaloa kuvaa parhaiten pikainen silmäys Englannin puuvillateollisuuden vaiheisiin.

Vuosina 1770—1815 oli puuvillateollisuus lamaustilassa eli pysähdyksissä 5 vuotta. Näiden ensimmäisten 45 vuoden aikana oli Englannin tehtailijoilla monopoli (yksinoikeus) koneisiin ja maailmanmarkkinoihin. Vv. 1815—1821 oli puuvillateollisuus lamassa. Vv. 1822—1823 oli tila kukoistava. V. 1824 lakkautettiin yhteenliittymislaki, ja tapahtui tehtaiden yleinen suuri laajentaminen. V. 1825 oli pula. V. 1826 vallitsi suuri kurjuus ja sattui mellakoita puuvillatyöläisten keskuudessa. V. 1827 tapahtui vähäinen parannus. V. 1828 havaitaan höyrykangaspuiden ja viennin suuri lisääntyminen. V. 1829 voittaa vienti, etenkin Intiaan, kaikki edelliset vuodet. V. 1830 ovat markkinat aivan täynnä, ja suuri hätä vallitsee. Vv. 1831—1833 on jatkuvaa lamaanusta; yksinoikeus Itäaasian (Intian ja Kiinan) kauppaan otetaan pois Itäintian komppanialta. V. 1834 huomataan suuri tehtaiden ja koneiden lisääntyminen, ja puute työväestä; uusi köyhäinhuoltolaki edistää maatyöläisten siirtymistä tehdasalueille; maalaiskreivikunnista kuletetaan joukottain lapsia teollisuusalueille; valkoinen orjakauppa. V. 1835 vallitsee suuri hyvin-

peita. Esimerkki tästä. Kysymys on pulasta Coventry'n silkkikutomoissa: „Todistuksista, joita sain sekä tehtailijoilta että työläisiltä, näkyy epä-mättömästi, että palkkoja alennettiin enemmän kuin mitä ulkomaisten tuottajien kilpailu tahi muut seikat olisivat vaatineet. Suurin osa kutojista tekee työtä 30—40 % pienemmillä palkoilla. Palanen nauhaa, josta kutoja viisi vuotta sitten sai 6 tahi 7 sh., tuottaa hänelle nyt vain 3 sh. 3 d. tahi 3 sh. 6 d.; muusta työstä, josta ennen maksettiin 4 sh. ja 4 sh. 3 d., saadaan nyt vain 2 sh. tahi 2 sh. 3 d. Palkkojen alennus on suurempi kuin kysynnän kannustamiseksi vaadittaisiin. Totta puhuen ei useiden nauhalajien suhteen tapahtunutta palkan alennusta seuraanut edes tavaran hinnan alentaminen.“ (Komissaari F. D. Longe'n kertomus julkaisussa „Children's Employment Commission. V. Report 1866“, s. 114. n. 1.)

vointi; samaan aikaan puuvillan käsinkutojat kuolevat nälkään. V. 1836 on suurta hyvinvointia. Vv. 1837 ja 1838 vallitsee lamaanustila ja pula. V. 1839 on jälleen elpymistä. V. 1840 on suurta lamaanusta, mellakoita, ja sotaväki puuttuu asiaan. Vv. 1841 ja 1842 nähdään pelottavia kärsimyksiä tehtaantyöläisten keskuudessa. V. 1842 sulkevat tehtailijat työläiset pois tehtaista pakottaakseen palauttamaan viljalait; työläiset virtailevat tubatlukuisina Yorkshire'en, ja sotaväki ajaa heidät takaisin; heidän johtajansa asetetaan Lancaster'in tuomioistuimen tuomitaviksi. V. 1843 vallitsee suuri kurjuus. V. 1844 havaitaan elpymistä. V. 1845 on suurta hyvinvointia. V. 1846 on ensin jatkuvaa elpymistä, sitten taantumuksen merkkejä; viljalait lakkautetaan. V. 1847 on pula; yleinen palkkain alennus 10 ja useammalla prosentilla „big loaf'in“ juhlimiseksi („suuren leivän“, jonka vapaakauppiaat olivat työmiehille esittäneet viljattulien lakkauttamisen välttämättömäksi seuraukseksi. — Kautsky). V. 1848 on jatkuvaa lamaanusta; Manchester'ia suojelee sotaväki. V. 1849 taas elpymistä. V. 1850 hyvinvointia. V. 1851 havaitaan alenevia tavarain hintoja, alhaiset palkat, usein lakkoja. V. 1852 on alkavaa paranemista, lakot jatkuvat, tehtailijat uhkaavat tuoda muualta työläisiä. V. 1853 lisääntyy vienti; on kahdeksan kuukautta kestävä lakko ja suuri kurjuus Preston'issa. V. 1854 hyvinvointia, markkinat täyttyvät. V. 1855 tulee Yhdysvalloista, Kanadasta ja Itäaasian markkinoilta joukottain tietoja vararikoista. V. 1856 on suurta hyvinvointia. V. 1857 on pula. V. 1858 paranemista. V. 1859 suurta hyvinvointia, tehtaot lisääntyvät. V. 1860 on Englannin puuvillateollisuuden huippuvuosi; Intian, Australian ja muut markkinat ovat niin täynnä, että ne vielä v. 1863 tuskin ovat saaneet kaiken sen rojun kulutetuksi; kauppasopimus Ranskan kanssa; tehtaiden ja koneiden suunnatonta lisääntymistä. V. 1861 elpymistä jatkuu jonkun aikaa, sitten seuraa taantumus, Amerikan kansalaissota, puuvillanpuute. Vv. 1862—1863 tapahtuu täydellinen luhistuminen.

Puuvillanpuutteen historia on siinä määrin kuvaava, että me viivähdämme siinä hetkisen. Viittauksista maailmanmarkkinoiden tilaan vv. 1860—1861 näkee, että puuvillanpuute tuli tehtailijoille sopivaan aikaan ja oli osaksi heille edullinen, seikka, joka tunnustetaan Manchesterin kauppakamarin kertomuksissa, jonka parlamentissa ilmoittivat Palmerston ja Derby ja jonka hallitus todensi.²³⁶⁾ Tosin oli v. 1861 Yhdistetyn kuningaskunnan 2,887 puuvillatehtailijan joukossa useita pieniäkin. Tehtaan-tarkastaja A. Redgrave'n kertomuksen mukaan, jonka piirissä oli

²³⁶⁾ Vrt. „Reports of Insp. of Fact. for 31st October 1862“, s. 30.

2,109 noista 2,887:stä tehtaasta, käytti edellisistä 392 eli 19⁰/₁₀ vain vähemmän kuin 10 höyryhevosvoimaa, 345 eli 16⁰/₁₀ 10—20, 1,372 sitävastoin 20 ja enemmän hevosvoimia.²⁸⁷⁾ Enimmät pienistä tehtaista olivat kutomoja, jotka oli perustettu hyvänä aikana v:n 1858 jälkeen, ja enimmät keinottelijain perustamia, joista yksi valmisti langan, toinen koneet, kolmas rakennukset, entisten työnjohtajain tahi muiden varattomien henkilöiden johtamissa liikkeissä. Nämä pikkutehtailijat enimmäkseen kukistuivat. Saman kohtalon olisi heille tuottanut puuvillanpuutteen ehkäisemä kauppapula. Vaikka heitä olikin $\frac{1}{3}$ tehtailijain lukumäärästä, oli heidän tehtaissaan kiinni hyvin paljoa vähäisempi osa puuvillateollisuuden sijoitetusta pääomasta. Mitä lamaannuksen laajuuteen tulee, niin seisoi pätevien arvioiden mukaan lokakuussa v. 1862 60.3⁰/₁₀ kehristä ja 58⁰/₁₀ kangaspuista. Tämä koskee koko teollisuudenhaaraa ja oli luonnollisesti hyvin erilaista eri seuduilla. Vain aivan muutamat tehtaot kävivät täyden ajan (60 tuntia viikossa), muut vain keskeytyksillä. Niilläkin vähillä työläisillä, jotka pidettiin koko ajan ja tavallisella kappalepalkalla työssä, pieneni pakostakin viikkopalkka sen kautta että paremman puuvillan asemesta käytettiin huonompaa, Sea Island'in asemesta egyptiläistä (hienokehräämössä), amerikkalaisen ja egyptiläisen sijasta surat'ia (itäintialaista), ja puhtaan puuvillan asemesta puuvillan jätteiden ja surat'in sekotusta. Suratpuuvillan lyhyemmät kuidut, sen likaisuus, syiden suurempi hauraus, jauhun korvaaminen kaikenlaisilla raskailla aineksilla loimilangan liimaamisessa y. m. s. hidastuttivat koneiden nopeutta tahi vähensivät niiden kangaspuiden lukumäärää, joita yksi kutoja voi hoitaa, lisäsivät työtä koneiden tekemien erehdysten korjaamisessa ja pienensivät tuotemäärän mukana kappalepalkkaa. Surat'ia käytettäessä nousi työläisen tappio, kun hänellä oli täysi määrä työtä, 20:een, 30:een ja useampaankin prosenttiin. Useimmat tehtailijat alensivat kuitenkin myöskin suhteellista kappalepalkkaa 5, 7¹/₂ ja 10⁰/₁₀. Voi sentähden ymmärtää niiden tilan, jotka saivat työtä vain 3, 3¹/₂ tai 4 päiväksi viikossa tahi vain 6 tunniksi päivässä. Kun ajat jo olivat verrattain paljon parantuneet v. 1863, olivat kutojien, kehrääjien y. m. viikkopalkat vielä 3 sh. 4 d., 3 sh. 10 d., 4 sh. 6 d., 5 sh. 1 d. j. n. e.²⁸⁸⁾ Näinäkään tuskallisina aikoina ei tehtailijain kekseliäisyys palkkojen vähentämisessä loppunut. Palkanvähennykseen tuomittiin osittain rangaistukseksi valmisteissa olevista virheistä, jotka johduivat huonosta puuvillasta, sopimattomasta koneistosta y. m. s.

²⁸⁷⁾ Sama, s. 19.

²⁸⁸⁾ Reports etc. for 31st October 1865, s. 41—45.

Mutta missä tehtailija omisti työväenasunnnot, hyvitti hän itseään vuokrasta pidättämällä osan nimellisestä palkasta. Tehtaantar-kastaja Redgrave kertoo self-acting minder'eistä (heidän tehtävänä oli hoitaa itsetoimivaa mule-paria), jotka „neljäntoista täyden työpäivän kuluttua olivat ansainneet 8 sh. 11 d., ja tästä summasta vähennettiin huoneenvuokra, josta tehtailija kuitenkin antoi takaisin lahjaksi puolet, niin että minders saivat kokonaista 6 sh. 11 d. kotiinsa vietäväksi. Useilla seuduilla vaihteli self-acting minder'ein viikkopalkka 5—9 shillinkiin, ja kutojien viikkopalkka oli 1862-vuoden viimeisinä kuukausina 2 sh.:stä 6 d.:stä ylöspäin.“²³⁹⁾ Vuokra vähennettiin palkasta usein silloinkin kun työläiset tekivät vain vähän aikaa työtä.²⁴⁰⁾ Ei ihme, että muutamissa osissa Lancashire'a pääsi valloilleen jonkunlainen nälkä-rutto! Kuvaavampaa kuin kaikki tämä oli kuitenkin se, miten tuotantoprosessin kumous tapahtui työläisen kustannuksella. Tehtiin todellisia experimenta in corpore vili (kokeita arvottomilla ruumiilla), samoin kuin anatoomit tekevät sammakoilla. „Vaikka minä“, sanoo tehtaantar-kastaja Redgrave, „olenkin antanut tiedot työläisten todellisista tuloista useissa tehtaissa, ei siitä ole tehtävä johtopäätöstä, että he saavat saman määrän joka viikko. Työläiset ovat mitä suurimpien vaihtelujen alaisina tehtailijain alituisen kokeilun („experimentalizing“) takia . . . heidän ansionsa nousevat ja laskevat puuvillasekotuksen laadun mukaan; milloin lähenevät ne 15 0/0 heidän aikaisempia tulojaan, ja seuraavana tahi sitä lähimpänä viikkona laskeutuvat ne 50—60 0/0.“²⁴¹⁾ Näitä kokeita ei tehty vain työläisten elintarpeiden kustannuksella. Heidän oli korvattava ne kaikilla viidellä aistillaan.

„Suratpuuvillan jalostuksessa työskentelevät tekevät paljon valituksia. He ilmottavat minulle, että puuvillapaaluja avatessa levittää sietämätön katku, joka panee heidät voimaan pahoin . . . Sekotus-, ensikarttaus- ja karttaushuoneissa työskentelevillä ärryttää vapaana leijaileva tomu ja lika henkitorvet, panee rykimään ja vaikeuttaa hengitystä . . . Kuitujen lyhyiden takia pannaan lankaan sitä silitettäessä suuri joukko liisteriä, ja nimenomaan kaikenlaisia sekä eläin- että kasvikkunnasta saatuja lisäkkeitä aikaisemmin käytetyn jauhon asemesta. Siitä johtuvat kutojien pahoinvointi ja huono ruoansulatus. Henkitorventulehdus on vallalla tomun takia, samoin kurkkutulehdus ja edelleen eräs ihotauti seurauksena siitä, että surat'in sisältämä lika ärryttää ihoa.“

²³⁹⁾ Reports etc. 31st October 1863, s. 41, 42.

²⁴⁰⁾ Sama, s. 51.

²⁴¹⁾ Sama, s. 50, 51.

Toiselta puolen olivat jauhoja korvaavat lisäaineet herroille tehtailijoille Fortunatuksen kukkaro sen kautta, että ne lisäsivät langan painoa. Ne saivat „15 naulan raaka-aineen kudottuna painamaan 26 naulaa“. ²⁴²⁾

Tehtaantarkastajien kertomuksessa huhtikuun 30 p:ltä v. 1864 sanotaan: „Teollisuus käyttää nyt tätä apulähdettä hyväkseen aivan siivottomassa määrässä. Minä olen saanut tietää pätevältä taholta, että kahdeksan naulaa painava kangas tehdään 5 1/4 naulasta puuvillaa ja 2 3/4 naulasta liisteriä. Toisessa 5 1/4 naulaa painavassa kankaassa oli kaksi naulaa liisteriä. Nämä olivat tavallisia vientiä varten valmistettuja serttinkejä. Muihin lajeihin lisättiin toisinaan 50 % liisteriä, niin että tehtailijat saattoivat kehua ja todella myöskin kehuivat, että he rikastuvat myymällä kankaita halvemmasta kuin niihin nimellisesti sisältyvä lanka maksaa.“ ²⁴³⁾ Mutta työläisten ei ollut pakko kärsiä vain tehtailijain tehtaissa ja kunnallisviranomaisen niiden ulkopuolella tekemistä kokeista, ei ainoastaan palkanalennuksesta ja työttömyydestä, puutteesta ja almuista, loordien ja alahuoneen jäsenten ylistyspuheista. „Onnettomat naiset, jotka puuvillan puutteen takia olivat joutuneet työttömiksi, joutuivat yhteiskunnan hylkiöiksi. Nyt on liike-elämä jälleen vilkastunut, mutta he pysyvät tämän onnettoman luokan jäseninä ja pysyvät todennäköisesti edelleenkin. Nuoria prostituoituja onkin nyt kaupungissa enemmän kuin 25 vuoteen.“ ²⁴⁴⁾

Brittiläisen puuvillateollisuuden 45 ensimmäisenä vuonna, 1770—1815, näemme siis vain viitenä vuonna pulia ja seisausta, mutta nämä vuodet olivatkin sen maailmanmonopolin aikakausi. Toinen 48-vuotinen aikakausi 1815—1863 käsittää vain 20 elpymisen ja hyvinvoinnin vuotta 28 lamaanuksen ja seisauksen vuoden rinnalla. Vuosina 1815—1830 alkaa kilpailu Europan mantereen ja yhdysvaltojen kanssa. Vuodesta 1833 laajennetaan Aasian markkinoita väkivaltaisesti „tuhoamalla ihmisrotu“ (Intialaisten käsinkutojain joukkohävittäminen). Viljalakien peruuttamisesta saakka, vv. 1846—1863, on kahdeksan vuotta keskin-kertaista elpymistä ja hyvinvointia, yhdeksän lamaanuksen ja pysähdyksen vuoden rinnalla. Täysi-ikäisten miespuolisten puuvillatyöläisten asemaa, myöskin hyvinvoinnin aikana, voi arvostella tähän liitetyn muistutuksen nojalla. ²⁴⁵⁾

²⁴²⁾ Sama, s. 62, 63.

²⁴³⁾ Reports etc. for 30th April 1864, s. 27.

²⁴⁴⁾ Chief Constable (ylivirkamies) Harris'in (Bolton'ista) kirjeestä julkaisussa „Reports of Insp. of Fact. for 31st October 1865“, s. 61, 62.

²⁴⁵⁾ Eräessä puuvillatyöläisten kehotuksessa muodostamaan siirtolaisuusseuraa, keväällä 1863, sanotaan m. m.: „Vain harvat kieltänevät,

8. Suurteollisuuden aiheuttama kumous manufaktuuri- tuurissa, käsityössä ja kotityössä.

a) Käsityöhön ja työnjakoon perustuvan yhteistoiminnan loppu.

Olemme nähneet, miten koneet tekevät lopun käsityöhön perustuvasta yhteistoiminnasta ja käsityömäiseen työnjakoon perustuvasta manufaktuuri-
tuurista. Esimerkkinä edellisestä on niittokone, joka tulee niittomiesten yhteistoiminnan sijaan. Sattuva esimerkki jälkimäisestä on silmäneulojen valmistamiskone. Adam Smith'in mukaan valmisti hänen aikanaan 10 miestä työnjakoa käyttäen päivässä oli 48,000 silmäneulaa. Yksi ainoa kone sitä vastoin valmistaa 11 tunnin työpäivässä 145,000. Yksi nainen tai tyttö hoitaa keskimäärin 4 sellaista konetta ja tuottaa siis koneistolla päivässä lähes 600,000, viikossa yli 3,000,000 silmäneulaa.²⁴⁶⁾ Mikäli yksi ainoa työkone tulee yhteistoiminnan tai manufaktuuri-
tuurin sijaan, voi se itse puolestaan taas tulla käsityömäisen toiminnan pohjaksi. Kuitenkin muodostaa tämä koneista riippuva käsityötuotannon uusiintuminen vain ylimenokohdan tehdasliikemuotoon, joka säännöllisesti syntyy aina kun koneellinen käyttövoima, höyry tai vesi tulee ihmisen lihasten

että tehtaantyöläisten runsas maastamuutto nyt on aivan välttämätön. Mutta että vaaditaan alituista siirtolaistulvas kaikkina aikoina ja että meidän on ilman sitä mahdotonta puolustaa asemaamme tavallisissa oloissa, osottavat seuraavat seikat: vuonna 1814 oli maasta vietyjen puuvillahyödykkeiden virallinen arvo (joka vain ilmaisee määrän) 17,665,378 punt., ja niiden todellinen markkina-arvo 20,070,824 punt. Vuonna 1858 oli maasta vietyjen puuvillahyödykkeiden virallinen arvo 182,221,681 punt., mutta niiden todellinen markkina-arvo vain 43,001,322 punt., niin että määrän kymmenkertaiseksi lisääntyminen aiheutti vain vähän suuremman kuin kaksinkertaisen hinnannousun. Tämän maalle yleensä ja tehtaantyöläisille erittäinkin niin vahingollisen tuloksen aiheena oli joukko yhdessä vaikuttavia syitä. Huomattavimpia niistä oli alituinen liikatyö, joka on välttämätön tällä liikealalla, koska se, estyäkseen tuhoutumasta, vaatii markkinoiden alituista laajentamista. Meidän puuvillatehtaamme voi panna seisomaan kaupan jaksottainen lamaantuminen, joka nykyisissä oloissa on yhtä kierlämätön kuin itse kuolema. Mutta silti ei ihmisten kekaeliäisyys pysähdy. Vaikka, alhaisesti arvioituna, 6 miljoonaa heukeä on viimeisinä 25 vuonna lähtenyt tästä maasta, on kuitenkin suuri prosentimäärä täysi-ikäisiä miehiä, jotka alituisen työn syrjäyttämisen takia tuotteen halventamiseksi, eivät suurimmankaan hyvinvoinnin aikoina voi saada minkäänlaista työtä tehtaissa millään ehdoilla.“ (Reports of Insp. of Fact. for 30th April 1863, s. 51, 52.) Myöhemmässä luvussa suuri nähdä, kuinka herrat tehtaillijat puuvillapulan aikana koettivat estää tehtaantyöläisten maastamuuttoa kaikin tavoin, yksinpä valtioavallan avulla.
²⁴⁶⁾ Children's Employment Commission. 4th Report 1864, s. 108, n. 447.

sijaan konetta käyttämään. Siellä täällä ja niinikään vain väliaikaisesti voidaan koneellinen käyttövoima sovittaa pikkuliikkeeseen siten, että höyryvoimaa vuokrataan, kuten muutamissa Birmingham'in manufaktuureissa, käyttämällä pieniä kalorikoneita, niinkuin muutamissa kutomislajeissa y.m.s.²⁴⁷⁾ Coventry'n silkki-kutomioissa syntyi luonnollista tietä ajatus kokeilla „cottage-tehtailla“ (tehtaat pienissä asuinrakennuksissa, joita englanniksi nimitetään cottage. — Kautsky). Cottage-rivien kesken, jotka olivat rakenne- ja neliön muotoon, laitettiin n. s. Engine house (konehuone) höyrykonetta varten ja tämä yhdistettiin aksleilla cottage'issa oleviin kangaspuihin. Kaikissa tapauksissa vuokrattiin höyryvoima, esim 2 1/2 sh:stä kangaspuita kohden. Tämä höyryvoimaa oli maksettava joka viikko, työskenneltiin kangaspuilla tahi ei. Jokainen cottage sai 2—6 kangaspuuta, jotka olivat työläisten omat, tahi velaksi ostetut, tai vuokratut. Cottage-tehtaan ja varsinaisen tehtaan välinen taistelu kesti yli 12 vuotta. Se päättyi 300 cottage-tehtaan täydelliseen häviöön.²⁴⁸⁾

Missä prosessin luonne ei jo alusta alkaen edellyttänyt suur- tuotantoa, läpikävivät viime vuosikymmeninä syntyvät teollisuudenhaarat, kuten esim. kirjekuorien ja teräskynien valmistus y.m., säännöllisesti ensin käsityöasteen ja sitten manufaktuuriasteen lyhytikäisinä ylimenokohtina tehdasmaiseen valmistukseen. Tämä muutos tulee vaikeimmaksi siellä, missä laitteen manufaktuuri- maiseen tuotantoon ei sisälly kehitysprosessien asteittainen jako, vaan joukko erillisiä prosesseja. Tämä oli esim. suurena esteenä teräskynätehtaiden syntymiselle. Kuitenkin keksittiin jo noin puolitoista vuosikymmentä sitten (v:sta 1867, siis 1850-luvun alussa. — Kautsky) automaatti, joka suorittaa 6 erillistä prosessia yhdellä lyönnillä. Käsityö valmisti ensimmäiset 12 tusinaa teräskyniä v. 1820 7 punnasta 4 sh:stä, manufaktuuri valmisti ne v. 1830 8 sh:stä, ja tehdas toimittaa ne nyt tukkukauppaan 2—6 d:stä.²⁴⁹⁾

²⁴⁷⁾ Yhdysvalloissa on sellainen käsityön uusiintuminen konejärjestelmän pohjalla tavallista. Keskitäminen, siirryttäessä välttämättömään tehdaesteollisuuteen, kulkeekin juuri senvuoksi, verrattuna Euroopan ja itse Englantiinkin, siellä eteenpäin seitsemän peninkulman saappailla.

²⁴⁸⁾ Vrt. „Reports of Insp. of Fact. for 31st October 1865“, s. 64.

²⁴⁹⁾ Herra Gillet perusti Birmingham'iin ensimmäisen suurisuuntaisen teräskynämanufaktuurin. Siinä valmistettiin jo v. 1851 yli 180 miljoonaa kynää ja kulutti se vuosittain 120 tonnia teräspeltiä. Birmingham, jonka monopolina tämä teollisuus on Suurbritanniassa, tuottaa nyt vuosittain miljardeja teräskyniä. Työssä olleiden lukumäärä oli vuoden 1861 laskun mukaan 1,428, niistä 1,268 naistyöläistä, alkaen 5-vuotiaista.

b) Tehdasjärjestelmän vaikutus manufaktuuriin ja kotityöhön.

Tehdasjärjestelmän kehittyessä ja maanviljelyksen sen mukaisesti muuttuessa ei tuotanto ainoastaan laajene kaikilla muilla teollisuudenaloilla, vaan myöskin sen luonne muuttuu. Koneellisuuden periaate, jonka mukaan tuotantoprosessin perustavat asteet eritellään ja näin syntyneet tehtävät ratkaistaan käyttämällä mekanikkaa, kemiaa y. m. s., lyhyesti sanoen luonnontieitä, tulee kaikkialla määrääväksi. Sentähden konejärjestelmä tunkeutuu milloin yhteen, milloin toiseen osaprosessiin manufaktuureissa. Niiden jäsenten kiinteä kidemuodostuma, joka johtuu vanhasta työnjaosta, lakkaa silloin ja antaa sijaa alati jatkuvalle vaihtelulle. Tätä paitsi kokonaistyöläisen eli yhdistetyn työhenkilökunnan kokoonpano tulee aivan toiseksi. Päinvastoin kuin manufaktuuriajalla perustuu työnjaon suunnitelma nyt naisten työhön, kaikenikäisten lasten työhön, ammattitaidottomien työläisten käyttöön, missä se vain on mahdollista, lyhyesti sanoen „cheap labour’iin“, halpahintaiseen työhön, niinkuin englantilainen sitä sattuvasti nimittää. Tämä ei koske ainoastaan kaikkea tuotantoa suuressa mittakaavassa, käytettiinpä siinä koneita tahi ei, vaan myöskin n. s. uudenaikaista kotiteollisuutta, harjoitettiinpa sitä työläisen yksityisasunnossa tahi pienissä työpajoissa. Tällä n. s. uudenaikaisella kotiteollisuudella ei ole vanhamallisen kanssa, joka edellyttää riippumatonta kaupunkilaiskäsiyötä, itseäistä talonpoikaistaloutta ja ennen kaikkea taloa työläisperhettä varten, muuta yhteistä kuin nimi. Se on nyt muuttunut tehtaan, manufaktuurin tahi kauppaliikkeen ulko-osastoksi. Tehdastyöläisten, manufaktuurityöläisten ja käsityöläisten ohella, jotka pääoma suurin joukoin keskittää yksiin paikkoihin ja joita se välittömästi komentaa, pitää se näkymättömin langoin liikkeessä myöskin toista suuriin kaupunkiin ja yli maaseudun hajallaan olevaa kotityöläisten armeijaa. Esimerkkinä on herrojen Tillie’n paitatehdas Londonderry’ssä, Irlannissa, joka antaa työtä 1,000 tehtaantöyläiselle ja 9,000 maalle hajaantuneelle kotityöläiselle.²⁵⁰⁾

Halpahintaisten ja kehittymättömien työvoimien käyttäminen tulee uudenaikaisessa manufaktuurissa vielä häpeämättömämmäksi kuin varsinaisessa tehtaassa, koska jälkimäisen teknillinen perusta, lihasvoiman korvaaminen koneella ja työn helppous, edellisessä jää suureksi osaksi pois, ja samalla naisellinen tahi vielä kehittymätön ruumis pannaan mitä häikäilemättömimmin myrkyllisten aineksien y. m. s. vaikutuksille alttiiksi. Se tulee n. s. kotityössä häpeämättömämmäksi kuin manufaktuurissa, koska siinä työläis-

²⁵⁰⁾ Children’s Employment Commission. 2nd Report 1864, s. LXVIII, n. 415.

ten vastustuskyky vähenee sentähden että he ovat erillään toisistaan, koska siinä varsinaisten työnantajien ja työläisten väliin tunkeutuu kokonainen joukko ahnaita loisia, koska kotityö kaikkialla taistelee koneellisten tahi ainakin manufaktuuriilikkeiden kanssa samalla tuotannonalalla, köyhyys riistää työläiseltä välttämättömmimmätkin työn edellytykset, riittävän tilan, valon, tuulettamisen j. n. e., työ tulee yhä epäsäännöllisemmäksi, ja lopuksi näissä suurteollisuuden ja suurviljelyksen „tarpeettomiksi“ tekemien viimeisissä pakopaikoissa kilpailu työstä pakostakin kohoaa huippuunsa.

Vasta konejärjestelmässä systemaattiseksi kehittynyt tuotannonvälineiden säästäminen, joka alusta alkaen on samalla työvoiman häikäilemättömintä käyttöä ja työtoiminnan normaalien edellytysten ryöstämistä, kääntää nyt tämän hävittävän ja murhaavan puolensa esiin sitä enemmän, kuta vähemmän jollakin teollisuuden alalla työn yhteiskunnallinen tuotantovoima ja yhdistettyjen työprosessien teknillinen pohja on kehittynyt.

c) Uudenaikainen manufaktuuri.

Tahdon nyt muutamilla esimerkeillä valaista yllä esitettyjä lauseita. Lukija tuntee jo itse asiassa työpäivää koskevasta osastosta joukottain todistuksia niistä. Birmingham'in ja sen ympäristön metallimanufaktuurit käyttävät suureksi osaksi hyvin raskaaseen työhön 30,000 lasta ja nuorta henkilöä sekä 10,000 naista. Niitä tapaa täällä epäterveellisissä vaskivalimoissa, nappitehtaissa, lasitus-, sähkösilaus- ja kiillotustöissä.²⁵¹⁾ Aikuisten ja alaikäisten työllä rasittaminen on muutamille Lontoon sanoma-lehti- ja kirjapainoille hankkinut pysyväisen ylistysnimen „teurastuslaitos“.^{251 a)} Samanlaista rasittamista, jonka uhreina tällöin ovat etenkin naiset, tytöt ja lapset, tavataan kirjansitomoissa. Raskaita töitä alaikäisillä teetetään köydenpunomoissa, yötyötä suolatehtaissa, kynttilä- ja muissa kemiallisissa manufaktuureissa; nuorukaisten murhaavaa käyttöä kangaspuiden kiertämiseen silkkitukutomoissa, joita ei käytetä koneilla.²⁵²⁾ Katalimpia, likaisimpia ja huonoimmin maksettuja töitä, johon mielellään käytetään nuoria tyttöjä ja naisia, on lumppujen lajittelu. Tiedämme, että Suurbritannia, puhumattakaan sen omista lukemattomista lumppu-

²⁵¹⁾ Ja lapsiakkin Sheffield'in viilatehtaissa!

^{251 a)} Children's Employment Commission. V Report 1866, s. 3, n. 24, s. 6, m. 55, 56, s. 7, m. 59, 60.

²⁵²⁾ Sama, s. 114, 115, n. 6—7. Komissaari huomauttaa aivan oikein, että jos muutoin kone korvaa ihmisen, tässä poika kirjaimellisesti korvaa koneen.

varastoista, on koko maailman lumppukaupan markkinapaikka. Sinne virtaa lumppuja Japanista, Eteläamerikan kaukaisimmista valtioista ja Kanarian saarilta. Päätuontipaikat ovat kuitenkin Saksa, Ranska, Venäjä, Italia, Egypti, Turkki, Belgia ja Hollanti. Niitä käytetään lannoitukseen, nukan valmistamiseen (vuodetarpeisiin) shoddy'n (keinotekoisien villan) valmistamiseen ja paperin raaka-aineeksi. Lumppujen naislajittelijat tulevat isonrokon ja muiden tarttuvien ruttojen levittäjiksi, joiden tautien ensimmäisiä uhreja he itse ovat.²⁵³⁾ Klassillisena esimerkkinä ylityöstä, raskaasta ja sopimattomasta työstä, ja siitä johtuvasta, lapsesta saakka kulutetun työläisen raastamisesta voi kaivos- ja hiilentuotannon ohella pitää tiilen- eli muurauskivien valmistamista, jota varten keksittyä konetta Englannissa vielä (1867) vain siellä täällä käytetään. Touko- ja syyskuun välillä kestää työ kello 5:stä aamulla kello 8:aan illalla, ja missä kuivaus tapahtuu ulkoilmassa, usein kello 4:stä aamulla kello 9:ään illalla. Työpäivää kello 5:stä aamulla kello 7:ään illalla pidetään „lyhennettynä“, „kohtuullisena“. Lapsia kumpaakin sukupuolta käytetään 6- ja jopa 4-vuotiaista alkaen. He tekevät työtä saman tuntimäärän, usein enemmänkin kuin täysi-ikäiset. Työ on kovaa, ja kesän kuumuus vielä lisää uupumusta. Esim. eräessä tiilitehtaassa Mosley'ssa teki eräs 24-vuotinen tyttö 2,000 tiiltä päivässä kahden alaikäisen tytön ollessa hänen apunaan vetämässä savea ja latomassa tiilikivet kasoihin. Nämä tytöt laahasivat päivässä 10 tonnia ylös tiilihaudan liukkaita sivuja myöten 30 jalan 'syvydestä ja 210 jalan etäisyydestä. „Lapsen on mahdotonta käydä tiiliruukin kiirastulen läpi saamatta siitä suurta siveellistä vahinkoa... Ne ruokottomat puheet, joita he saavat kuulla hennoimasta lapsuudestaan alkaen, ne sopimattomat, siivottomat ja häpeälliset tavat, joissa he tietämättöminä ja villiintyneinä kasvavat, tekevät heidät myöhemmässä iässään hillittömiksi, turmeluneiksi, siveettömiksi... Pelottava rappeutumisen lähde on asumistapa. Jokainen moulder (muovaaja — varsinainen ammattitaitoinen työmies ja työläisryhmän esimies) antaa 7-henkiselle jaostolleen asunnon ja ruoan majassaan eli cottage'ssaan. Majassa makaavat miehet, pojat ja tytöt, kuuluivatpa he hänen perheeseensä tahi ei. Tässä majassa on tavallisesti 2, vain poikkeustapauksissa 3 huonetta, kaikki maakerroksessa ja huonolla ilmanvaihdolla varustettuina. Ruumiit ovat niin uupuneet raskaasta päivätyöstä, ettei millään tavoin välitetä terveyssäännöistä, puhtaudesta eikä sopivaisuudesta. Monet näistä majoista ovat epä-

²⁵³⁾ Ks. kertomusta lumppujen kaupasta ja lukuisia todisteita: „Public Health. VIII Report. Lontoo, 1866“. Liite, s. 196—208.

järjestyksen, likaisuuden ja pölyisyyden todellisia esikuvia . . . Pahin epäkohta tässä järjestelmässä, joka käyttää nuoria tyttöjä tämänlaatuisen työhön, on se, että se tavallisesti liittää heidät lapsesta alkaen koko heidän myöhemmäksi elämäkseen mitä turmeltuneimpaan roskaväkeen. Heistä tulee raakoja, pahasuisia poikia („rough, foul-mouthed boys“), siksi kunnes luonto opettaa heille, että he ovat naisia. Puettuina muutamiin likaisiin repaleisiin, jalat paljaina paljon yläpuolelle polvien, tukka ja kasvot lialla tahattuina, oppivat he halveksien kohtelemaan kaikkia siveyden ja häveliäisyyden tunteita. Ruoka-aikana lojuvat he kentällä pitkällään tahi tirkistelevät poikia, jotka uivat lähellä olevassa kanavassa. Kun heidän raskas päivätyönsä viimeinkin päättyy, pukevat he ylleen paremmat vaatteet ja seuraavat miehiä olutkapakoihin.“ On aivan luonnollista, että koko tämä ihmisluokka on lapsuudestaan pitäen mitä suurimman tylsistymisen vallassa. „Pahinta on, että tiilentekijät epäilevät itse itseään. Te voisitte, lausui yksi paremmista heidän joukossaan Southallfield'in kapalaiselle, yhtä hyvin koettaa kohottaa paholaista kuin tiilentekijää, hyvä herra!“ („You might as well try to raise and improve the devil as a brickie, Sir!“)²⁵⁴)

Työnehtojen kapitalistisesta säästämisestä uudenaikaisessa manufaktuurissa (jolla tässä tarkoitetaan kaikkia työpajoja suuressa mittakaavassa, varsinaisia tehtaita lukuunottamatta) tapaa virallisia ja mitä runsaimpia aineksia „Public Health Report'in“ osissa IV (1861) ja VI (1864). Kuvaukset workshop'eista (työpajoista), etenkin Lontoon painajien ja räätälien, voittaa romaanikirjoittajiemme inhottavimmatkin mielikuvat. Vaikutus työläisten terveydentilaan on itsestään selvä. Tri Simon, Privy Council'in ylin lääkäriviranomaisen ja julkaisun „Public Health Reports“ virallinen toimittaja, lausuu m. m.: „Neljännessä kertomuksessani (1863) osotin minä, kuinka työläisten on käytännössä mahdotonta pitää kiinni siitä, mikä on heidän ensimmäinen oikeutensa terveyteensä nähden, oikeudesta, että mihin työhön heidän työnantajansa heitä käyttäekin, pitää työn, mikäli se hänestä riippuu, olla vapaa kaikista vältettävissä olevista terveydelle vahingollisista seikoista. Minä osotin, että koska työmiehet ovat käytännössä kykenemättömät hankkimaan itselleen tätä terveydellistä oikeutta, he eivät voi saada mitään tuntuva avustusta terveystoimilain asettamilta viranomaisilta . . . Lukemattomien työntekijäin ja työntekijättärien elämää nyt hyödyttömästi kidutetaan ja lyhennetään sillä loppumattomalla ruumillisella kärsimyksellä,

²⁵⁴) Children's Employment Commission. V Report. 1866, s. XVI, n. 96, 97 ja s. 130, n. 39, 61. Vrt. myös sama, III Report. 1864, s. 48, 56.

minkä heidän pelkkä toimensa synnyttää.“²⁵⁵⁾ Valaistakseen työhuoneustojen vaikutusta terveydentilaan esittää tri Simon seuraavan kuolleisuusluettelon:²⁵⁶⁾

Teollisuudenhaarat verrattuna terveydellisessä suhteessa	Eri teollisuudenhaaroissa käytettyjen kaikenikäisten henkilöiden lukumäärä	Kuolleisuus 100,000 miestä kohti eri teollisuudenhaaroissa allamainittuina ikäkausina.		
		25—35 v.	35—45 v.	45—55 v.
Maanviljelys Englannissa ja Wales'issa }	958,265	743	805	1,145
Lontoon räätäli. }	{ 22,301 miestä } { 12,379 naista }	958	1,262	2,093
Lontoon painajia	13,803	894	1,747	2,367

d). Uudenaikainen kotityö.

Siirryn nyt n. s. kotityöhön. Saadakse käsityksen tästä suurteollisuuden taustalle rakennetusta pääoman riistämisperiistä ja sen suunnattomuuksista, tarvitsee vain tarkastella esim. tuota näköjään varsin idyllistä, muutamissa Englannin syrjäkylissä harjoitettua naulantekoa.²⁵⁷⁾ Tässä riittävät muutamit esimerkit niistä pitsiteollisuuden ja olkien palmikoimisen haaroista, joita ei vielä ensinkään harjoteta koneellisesti tahi jotka kilpailevat kone- ja manufaktuuriilikkeiden kanssa.

Niistä 150,000 henkilöstä, jotka ovat työssä pitsien tuotannossa Englannissa, on noin 10,000 vuoden 1861 tehdaslain alaista. Valtava enemmistö järeilläolevista 140,000:sta on naisia, nuoria henkilöitä ja lapsia kumpaakin sukupuolta, vaikka miespuoliset ovatkin vain heikosti edustettuina. Tämän „halpahintaisen“ riistämisaineksen terveydentila käy selville seuraavasta Notting-

²⁵⁵⁾ Public Health. VI Report. Lontoo, 1864, s. 31.

²⁵⁶⁾ Sama, s. 30. Tri Simon huomauttaa, että kuolevaisuus 25—35-vuotisten Lontoon räätälien ja painajien keskuudessa on todellisuudessa paljon suurempi, koska heidän lontoolaiset työnantajansa saavat suuren joukon nuoria henkilöitä aina 30 ikävuoteen saakka maalta „oppilaina“ ja „improvers“ (jotka haluavat kehittyä ammatissaan). Nämä esiintyvät laskussa lontoolaisina, he paisuttavat henkilölukua, jonka mukaan Lontoon kuolleisuussuhde lasketaan, vaikuttamatta samaassa suhteessa Lontoon kuolemantapausten lukumäärään. Suuri osa heistä palaa nimittäin — ja etenkin pahan sairauden sattuessa — takaisin maalle. (Sama.)

²⁵⁷⁾ Tässä on kysymys taotuista nauloista erotukseksi koneella valmistetuista, katkotuista nauloista. Ks. „Children's Employment Commission. III Report“, s. XI, XIX, n. 125—130, s. 53, n. 11, s. 114, n. 487, s. 137, n. 674.

ham'in General Dispensary'n^{257a)} lääkärin tri Trueman'in selonteosta. Kustakin 686 sairaasta pitsientekijättärestä, joista useimmat olivat 17—24 vuoden ikäisiä, oli keuhkotautisia: ²⁵⁸⁾

1852 joka 45:s	1857 joka 13:s
1853 „ 28:s	1858 „ 15:s
1854 „ 17:s	1859 „ 9:s
1855 „ 18:s	1860 „ 8:s
1856 „ 15:s	1861 „ 8:s

Tämän edistyksen keuhkotaudin suhdeluvussa täytyy tyydyttää optimistisintakin edistyksen miestä ja valheellisintakin vapaa-kaupan puolesta toittottavaa saksalaista nulikkaa.

Vuoden 1861 tehdaslaki järjestää varsinaisen pitsien valmistuksen, sikäli kuin se tapahtuu koneilla, mikä on sääntönä Englannissa. Ne työnhaarat, joihin tässä lyhyesti koskettelemme, — vaikkakaan emme, mikäli työläiset ovat keskitetyt manufaktuureihin, kauppaliikkeisiin y. m. s., vaan, ainoastaan mikäli he ovat n. s. kotityöläisiä, — jakautuvat ensiksi Lacefinishingtyöhön (koneella valmistettujen pitsien viimeiseen laitteluun, työnlajiin, jossa taasen on lukuisia alaosastoja), ja toiseksi pitsien nyp-läykseen.

Lace finishing (pitsien viimeistelyä) harjoitetaan kotityönä joko n. s. „Mistresses Houses'eissa“ (rouvien taloissa) tai tekevät sitä naiset, yksin tai lastensa kanssa, yksityisasunnoissaan.

Naiset, jotka pitävät „Mistresses Houses“, ovat itse köyhiä. Työhuoneusto on osa heidän yksityisasunnostaan. He saavat tilauksia tehtailijoilta, kauppaliikkeiden omistajilta j. n. e. ja käyttävät naisia, tyttöjä ja pieniä lapsia aina huoneittensa koon ja liikkeen vaihtelevan kysynnän mukaan. Työssä olevien naisten lukumäärä vaihtelee 20—40 muutamissa, 10—20 toisissa näistä huoneustoista. Keskimääräinen alin ikä, missä lapset alottavat, on 6 vuotta, moniaat kuitenkin alle 5-vuotuisina. Tavallinen työ-aika kestää kello 8:sta aamulla kello 8:aan illalla; siitä 1½ tuntia ruokailuun, joka tapahtuu epäsäännöllisesti ja usein haisevissa työkomeroissa. Liikkeen käydessä hyvin kestää työ usein kello 8:sta (toisinaan kello 6:sta) aamulla kello 10:een, 11:een tai 12:een yöllä.

Englantilaisissa kasarmeissa on asetusten mukainen tilavuus jokaista sotamiestä kohden 500—600 kuutiojalkaa, sotlassairaloissa 1,200. Noissa työkomeroissa tulee 67—100 kuutiojalkaa

^{257a)} Poliklinikka, jossa köyhille annetaan ilmaiseksi lääkärinapua ja lääkkeitä. — Kautsky.

²⁵⁸⁾ Children's Employment Commission. 2nd Report, s. XXII, n. 166.

jokaista henkilöä kohti. Samalla kuluttaa kaasuväli ilmastahan. Jotta pitsit pysyisivät puhtaina, täytyy lasten usein ottaa kengät jalastaan, myöskin talvella, vaikka permanto on tehty kivistä tai tiilestä. „Nottingham’issa ei ole ensinkään harvinaista tavata 14—20 lasta ahdetuna pieneen huoneeseen, jonka neliösivu ei ole enempää kuin ehkä 12 jalkaa, tekemässä työtä 15 tuntia 24:stä, työtä, joka jo itsessään on vastenmielisyytensä ja yksitoikkoisuutensa takia uuvuttavaa, mutta jota sitäpaitsi tehdään kaikissa suinkin mahdollisissa terveyttä tuhoavissa olosuhteissa... Nuorimmatkin lapset työskentelevät jännitettyllä tarkkaavaisuudella ja nopeudella, joka on ihmeteltävä, suomatta tuskin koskaan sormilleen lepoa tai hidastuttamatta niiden liikettä. Jos heille tekee kysymyksiä, eivät he nosta silmiään työstä pelosta, etteivät hukkaisi hetkeäkään.“ „Mistresses“ käyttävät „pitkää keppiä“ kannustimena silloin kuin työaikaa pitennetään. „Lapset väsähtyvät vähitellen ja tulevat levottomiksi kuin linnut pitkän työskentelynsä loppupuolella, työn, joka on yksitoikkoista, silmiä rasittavaa ja uuvuttavaa, ruumiin ollessa aina samassa asemassa. Se on todellista orjantyytä“ („Their work is like slavery“).²⁵⁹⁾ Milloin naiset työskentelevät omine lapsineen kotonaan, s. o. kodissaan sanan uudenaikaisessa merkityksessä, vuokratessa huoneessa, useinkin ullakkokamarissa, ovat olot jos mahdollista vieläkin huonommat. Tällaista työtä annetaan Nottingham’in ympäristöön 80 [Engl.] peninkulman päähän. Kun kauppa-
liikkeissä työskentelevä lapsi lähtee niistä kello 9 tai kello 10 illalla, annetaan hänelle usein vielä nippu mukaan, jotta hän tekisi sen kotona valmiiksi. Kapitalistinen fariseus, jota joku hänen palkkarekinsä edustaa, tekee sen tietysti ruikuttaen: „se on äidille“, mutta tietää varsin hyvin, että lapsiraukan täytyy istua valveilla ja auttaa.²⁶⁰⁾

Pitsinnypläysteollisuutta harjoitetaan pääasiassa kahdessa Englannin maanviljelyspiirissä, Honiton’in pitsipiirissä, 20—30 [Engl.] penikulmaa pitkin Devonshire’n etelärannikkoa, siihen laskettuina muutamat paikat pohjois Devon’issa, ja toisessa piirissä, johon kuuluu suuri osa Buckingham’in, Bedford’in ja Northampton’in kreivikunnasta ja läheiset osat Oxfordshire’stä ja Huntingdonshire’stä. Maapäivätyöläisten majat ovat yleensä työhuoneustoina. Moniaat manufaktuuriherrat käyttävät yli 3,000 tällaista kotityöläistä, pääasiassa lapsia ja nuoria henkilöitä, yksinomaan naispuolisia. Samat olosuhteet kuin Lace finishing’issa uudistuvat tässäkin. „Mistresses Houses’ein“ sijaan tulevat vain

²⁵⁹⁾ Children’s Employment Commission. II Report 1864 s. XIX, XX, XXI.

²⁶⁰⁾ Sama, s. XXI, XXVI.

n. s. „lace schools“ (pitsikoulut), joita pitävät köyhät naiset hokeleissään. Viisivuotiaasta ja usein nuoremmastakin asti, 12:een tahi 15:een ikävuoteen saakka työskentelevät lapset näissä kouluissa, ensimmäisenä vuonna nuorimmat 4—8 tuntia, myöhemmin kello 6:sta aamulla 8:aan ja 10:een illalla. „Huoneet ovat yleensä pienten cottage'in tavallisia asuinhuoneita, joissa uuni on suljettu vedon välttämiseksi ja joissa toisinaan talvellaan asukkailla ei ole muuta lämpöä kuin heidän oman ruumiinsa lämpö. Toisissa tapauksissa ovat nämä n. s. kouluhuoneet pienten varastohuoneiden tapaisia huoneita ilman tulisijaa . . . Tungos ja siitä johtuva ilman pilaantuminen näissä onkaloissa nousee usein äärimmilleen. Lisäksi on juoksevan veden, käymälöiden, mätenevien aineiden ja muun saastan vahingollinen vaikutus pienempien cottage'in sisäänkäytävissä tavallista.“ Huoneiden tilavuudesta mainittakoon: „Eräässä pitsikoulussa 18 tyttöä ja naismestari, 35 kuutiojalkaa kutakin henkilöä kohti; toisessa, missä vallitsi sietämätön katku, 18 henkilöä, 24 $\frac{1}{2}$ kuutiojalkaa päätä kohti. Tässä teollisuudenhaarassa tapaa käytettävän lapsia 2- ja 2 $\frac{1}{2}$ -vuotiaasta saakka“.²⁶¹⁾

Missä pitsiennypläys Buckingham'in ja Bedford'in maaseutukreivikunnissa päättyy, alkaa olkien palmikoiminen. Se ulottuu suureen osaan Hertfordshire'ä ja Essex'in länsi- ja pohjoisosia. Vuonna 1861 oli olkien palmikoimisessa ja olkihattujen teossa 40,043 henkilöä, niistä 3,815 miehenpuolta kaikenikäisiä, muut naispuolisia, ja niistä 14,913 alle 20 vuoden, joista 7,000 lasta.

Pitsikoulujen sijaan tulevat täällä „straw plait schools“ (oljenpunomiskoulut). Lapset alottavat opinkäynnin oljenpalmikoimisessa tavallisesti 4-, joskus 3-vuotiaina. Mitään kasvatusta eivät he tietysti saa. Lapset itse nimittävät alkeiskouluja „natural schools“ (luonnollisiksi kouluiksi) erotukseksi näistä verenimemislaitoksista, joissa heitä pidetään työssä ainoastaan sentähden, että he saisivat valmiiksi puolinälkäisten äitiensä määräämän valmiuteen, enimmäkseen 30 yard'ia päivässä. Nämä äidit antavat usein heidän sitten vielä tehdä työtä kotona kello 10:een, 11:een ja 12:een yöllä. Olki viiltää heidän sormiaan ja suutaan, jolla he sitä alituisesti kostuttavat. Tri Ballard'in selville ottaman Lontoon lääkäriviranomaisten yleisen mielipiteen mukaan on 300 kuutiojalkaa vähin tilavuus kutakin ihmistä kohti makuu- tahi työhuoneessa. Mutta oljenpalmikoimiskouluissa on tilaa vieläkin niukemmin kuin pitsikouluissa, 12 $\frac{2}{3}$, 17, 18 $\frac{1}{2}$ ja alle 22 kuutiojalkaa henkeä kohti. „Alimmat näistä numeroista“, sanoo komissaari White, „edustavat vähempää tilavuutta kuin puolet siitä.

²⁶¹⁾ Sama, s. XXIX, XXX.

minkä lapsi ottaisi, jos se pakattaisiin laatikkoon, jonka kaikki sivut ovat 3 jalkaa“. Tämä on lasten elämännautinto siksi kunnes he ovat 12-tahi 14-vuotiaita! Kurjat, turmeltuneet vanhemmat katsovat vain sitä, että voisivat lyödä rahaa lapsistaan niin paljon kuin suinkin mahdollista. Vartuttuaan lapset tietysti eivät välitä hiventäkään vanhemmistaan ja jättävät heidät. „Eipä ihme, että siten kasvatettu väestö on tulvillaan tietämättömyyttä ja rikoksia... Heidän siveellisyytensä on alimmalla asteella... Suurella osalla naisista on aviottomia lapsia, monella niin nuorena iässä, että rikostilastoon perehtyneetkin sitä kauhistuvat.“²⁶²⁾ Ja näiden malliperheiden kotimaa, sanoo kristillisyydessä varmaankin pätevä kreivi Montalembert, on Europan kristillinen mallimaa!

Työpalkan, joka näissä puheena olleissa teollisuudenhaaroissa yleensäkin on kurja (lasten satunnainen ylin palkka oljenpuno-miskouluissa on 3 sh.), painaa vielä paljon alle sen nimellisen määrän etenkin pitsialueilla yleisesti vallalla oleva truckjärjestelmä [jonka mukaan työmiehet saavat palkkansa tavarassa eikä puh-taassa rahassa].²⁶³⁾

e) Uudenaikaisen manufaktuurin ja kotityön muuttuminen suurteollisuudeksi. Tämän kumouksen jouduttaminen tehdaslakien soveltamisen kautta näihin liikemuotoihin.

Kun työvoiman hinnan halventaminen tapahtuu ainoastaan siten, että käytetään väärin naisten ja alaikäisten työvoimaa, ryöstetään kaikki tavalliset työ- ja elinehdot ja yli- ja yötyötä raakamaisesti lisätään, tullaan lopulta luonnollisille rajoille, joiden yli meneminen ei enää ole mahdollista, ja samat esteet kohtavat myöskin tähän perustuvaa tavaroiden hinnan halventamista ja kapitalistista riistämistä yleensä. Kun vihdoinkin tähän saakka on päästy, ja se kestää kauan, lyö koneiden käytäntöönottamisen hetki ja pirstottu kotityö (tahi myöskin manufaktuuri) muuttuu nyt nopeasti suurteollisuudeksi.

Suurenmoisimman esimerkin tästä muutoksesta antaa „Wearing Apparel'in“ (pukutarpeiden) valmistus. „Lastentyö-komitean“ luokittelun mukaan kuuluvat tähän teollisuusluokkaan olkihattujen ja naistenhattujen tekijät, päällystakkien tekijät, räätälit, milliners ja dressmakers,²⁶⁴⁾ paidantekijät ja ompelijattaret, kureliivien,

²⁶²⁾ Sama, s. XL, XLI.

²⁶³⁾ Children's Employment Commission. 1st Report 1863, s. 185.

²⁶⁴⁾ Millinery käsittää oikeastaan vain pään vaatetuksen, mutta myös naisten päällystakit ja lyhyet viitat (mantiljit), kun taas Dressmakers vastaavat meidän muotiompelijoitamme.

hansikkaiden ja kenkien tekijät, sekä useita pienehköjä työhaaroja, niin kuin kaulahuivien, kauluksien y. m. valmistus. Näillä teollisuudenaloilla työskentelevien naisten luku oli Englannissa ja Wales'issa v. 1861: 586,298, joista vähintäinkin 115,242 oli alle 20-, ja 16,650 alle 15-vuotista. Näiden työntekijättärien lukumäärä koko Yhdistetyssä kuningaskunnassa oli (1861) 750,334. Hattujen, jalkineiden ja hansikkaiden tekijäin sekä räätälin toimissa olevien miestyöläisten lukumäärä Englannissa ja Wales'issa oli 437,969, joista 14,964 oli alle 15-, 89,285 15-20-vuotisia, 333,117 yli 20-vuotista. Näistä ilmoituksista puuttuu useita tähän kuuluvia pieniä työhaaroja. Mutta jos otamme luvut sellaisinaan, niin saamme yksistään Englannista ja Wales'ista v. 1861 toimitetun laskun perusteella 1,024,277 henkilöä, siis suunnilleen yhtä paljon kuin maanviljelyksessä ja karjanhoidossa. Tästä alkaa ymmärtää, mitä varten koneet loihitivat esiin niin suunnattomia tavaramääriä ja „vapauttavat“ niin suunnattoman suuria työläisjoukkoja.

„Wearing Apparel'ien“ valmistusta harjoittavat manufaktuurit, jotka ovat panneet liikkeissään toimeen vain sen työnjaon, jonka membra disjecta (hajallaan olevat jäsenet) ne ovat jo valmiina saaneet; samoin pienet käsityöläismestarit, jotka kuitenkin eivät niinkuin ennen tee työtä yksityisille kuluttajille, vaan manufaktuureille ja kauppaliikkeille, niin että usein kokonaiset kaupungit ja maaseudut harjoittavat teollisuuden-haaroja sellaisia kuin jalkineiden valmistus y. m. erikoisalanaan; ja vihdoin laajemmassa määrässä n. s. kotityöläiset, jotka muodostavat manufaktuurien, kauppaliikkeiden, jopa pikku mestarienkin liikkeen ulkoisia osatoja.²⁶⁵⁾

Työaineet, raaka-aineet, puolituotteet y. m. s. antaa suurteollisuus, halpahintaisena ihmisaineksena (taillable à merci et miséricorde, voittajan armoille annetut) taas ovat suurteollisuuden ja maanviljelyksen „vapauttamat“ henkilöt. Tämänlaatuiset manufaktuurit saivat alkunsa pääasiallisesti siitä, että kapitalistit tarvitsivat aina käsillä olevan ja jokaista kysynnän muutosta vastaavan taisteluvälmiin armeijan²⁶⁶⁾. Nämä manufaktuurit sallivat kuitenkin edelleenkin rinnallaan ja laajana perustanaan hajaantunutta käsityö- ja kotiteollisuutta.

²⁶⁵⁾ Englannissa harjoittavat millinery'a ja dressmaking'ia enimmäkseen työntekijäin huoneustoissa, osaksi niissä asuvat ja palkatut työntekijättäret, osaksi muualla asuvat pöiväpalkkalais-naiset.

²⁶⁶⁾ Komissaari White kävi eräässä sotilasvaatemanufaktuurissa, jossa oli työssä 1,000—1,200 henkilöä, melkein kaikki naisia, jalkinemanufaktuurissa, jossa oli 1,300 henkilöä, lähes puolet lapsia ja nuoria henkilöitä j. n. e. (Children's Employment Commission. 11 Report, s. XVII, n. 319.)

Näissä työnhaaroissa tapahtuvaan suureen lisäarvon tuotantoon ja samalla niiden tuotteiden yhä etenevään halpenemiseen olivat ja ovat pääasiallisena syynä vähin mahdollinen työpalkka, joka juuri ja juuri riittää elämiseen ja mahdollisimman pitkä työaika. Tavaroiksi muuttuneen ihmishien ja ihmisveren halpahintaisuus, se se juuri laajensi ja joka päivä edelleenkin laajentaa myyntimarkkinoita, ja mitä tulee Englantiin, myöskin sen siirtomaakauppaa, jossa sitäpaitsi englantilaiset tavat ja maku ovat määräävinä. Vihdoinkin tuli käännekohta. Vanhan menetelytavan perusteet, pelkkä työnaineksen riistäminen, johon enemmässä tahi vähemmässä määrässä liittyy järjestelmällinen työnjako, eivät enää tyydyttäneet kasvavia markkinoita ja vieläkin enemmän lisääntyvää kapitalistien välistä kilpailua. Koneiden hetki oli tullut. Ratkaisevan kumouksellinen kone, joka samalla kertaa valtasi näiden tuotantoalojen kaikki lukemattomat haarat, muotiliikkeet, räätälinliikkeet, jalkineliikkeet, ompeluliikkeet, hattuliikkeet y. m., oli — ompelukone.

Sen välitön vaikutus työläisiin on suunnilleen sama kuin kaikkien koneiden, jotka suurteollisuuden aikakaudella uusia liikealoja valloittavat. Nuorimmat lapset poistetaan. Konetyöläisten palkka nousee verrattuna kotityöläisten palkkaan, joista useat ovat „köyhistä köyhimpiä“ („the poorest of the poor“). Paremmassa asemassa olevilla käsityöläisillä, joiden kanssa kone kilpailee, pienenee palkka. Uudet konetyöläiset ovat yksistään tyttöjä ja nuoria naisia. Koneellisen voiman avulla tekevät he lopun miesten yksinoikeudesta vaikeampaan työhön ja karkottavat helpommasta joukottain vanhoja naisia ja keskenkasvuaisia lapsia. Ylivoimainen kilpailu kukistaa heikoimmat käsityöläiset. Nälkään kuolleiden (death from starvation) kauhistava lisääntyminen Lontoossa viime vuosikymmeninä käy käsikädessä koneompelun laajenemisen kanssa.²⁶⁷⁾ Uudet koneompelijattaret, jotka käyttävät konetta käsillään ja jaloillaan tahi yksinomaan käsillään, istuen tahi seisten aina koneen painon, koon ja laadun mukaan, panevat työhönsä paljon voimaa. Työn pitkäaikaisuus tekee toimen epäterveelliseksi, vaikka se useimmissa tapauksissa onkin lyhempi kuin vanhan järjestelmän aikana. Kaikkialla, missä ompelukone tunkeutuu jo muutoinkin ahtaisiin ja ylen täysiin työpajoihin, niin kuin jalkine-, kureliivi-, hattu- y. m. tehtaisiin, enentää se niiden epäterveellisiä vaikutuksia. „Kun astuu“, sanoo komissaari Lord, „mataliin työhuoneisiin, joissa 30—40

²⁶⁷⁾ Esimerkki. Helmikuun 26 p:nä 1864 oli Registrar General'in (yleisen rekisterin) viikottaisessa kuolleisuus kertomuksessa 5 nälkäkuoleman tapausta. Samana päivänä kertoi Times uudesta nälkäkuoleman tapauksesta. Kuusi nälkäkuoleman uhria yhdessä ainoassa viikossa!

konetyöläistä on työssä, on vaikutus sietämätön . . . Kuumuus, joka osittain johtuu silitysrautojen kuumentamiseen käytetyistä kaasu-uuneista, on hirveä . . . Vaikkakin sellaisissa huoneistoissa enimmäkseen on käytännössä n. s. kohtuullinen työpäivä, s. o. kello 8:sta aamulla 6:een illalla, menee kuitenkin joka päivä säännöllisesti 3 tahi 4 henkilöä tainnuksiin²⁶⁹⁾

Yhteiskunnallisen tuotantotavan muuttuminen, tämä välttämätön tulos tuotantovälineen muuttumisesta, esiintyy eri siirtymismuotojen kirjavana sekamelskana. Nämä muodot vaihtelevat aina sen mukaan, kuinka suuressa määrin ja kuinka kauan ompelukone jo on ollut käytännössä jollain teollisuudenalalla; millainen työläisten entinen tila on, onko manufaktuuri, käsityö vaiko kotityö vallitseva työnmuoto, millainen on työhuoneuston vuokra²⁶⁹⁾ j. n. e. Esim. muotiliikkeissä, missä työ enimmäkseen jo oli järjestettyä, pääasiassa yksinkertaiseksi yhteistoiminnaksi, on ompelukone aluksi vain uutena tekijänä manufaktuuri liikkeessä. Puku-, paita-, jalkine- y. m. teollisuudessa tavataan kaikkia muotoja sekaisin. Muutamat ovat todellisia tehtaita. Toisissa taas saavat välikuluttajat raaka-aineen kapitalistilta, joka on ylimpänä johtajana, ja kasaavat „kamareihin“ tahi „ullakkohuoneisiin“ 10-50 ja enemmänkin palkkatyöläisiä ompelukoneiden ääreen. Ja vihdoin, samoin kuin kaikkia koneita, jotka eivät ole kovin laajoja ja monijäsenisiä, ja joita voidaan käyttää pienoismuodossa, käyttävät käsityöläiset ja kotityöläiset omine perheineen tahi ottamalla joitakin vieraita työläisiä, myöskin omia ompelukoneitaan.²⁷⁰⁾ Englannissa on todellisuudessa nykyisin suurimmaksi osaksi valalla järjestelmä, jonka mukaan kapitalisti kokoo suurehkon joukon koneita rakennuksiinsa ja jakaa sitten konetuotteet kotityöläisten armeijan edelleen jalostettaviksi.²⁷¹⁾

Siirtymismuotojen kirjavuus ei kuitenkaan voi peittää pyrkimystä varsinaiseen tehdasteollisuuteen. Tätä pyrkimystä edistää itse ompelukoneen luonne, sen monipuolinen käyttökelpoisuus kun saattaa yhdistämään aikaisemmin erillään olleet liikkeenhaarat samaan rakennukseen ja saman pääoman käskyvallan

²⁶⁹⁾ Children's Employment Commission. 11 Report 1864, s. LXVII, n. 406-9, s. 84, n. 124, s. LXXIII, n. 441, s. 66, n. 6, s. 84, n. 126, s. 78, n. 85, s. 76, n. 69 s. LXXII, n. 438.

²⁶⁹⁾ „Työhuoneista maksettava vuokra näyttää olevan se, joka asian viimekädessä ratkaisee. Vanha tapa antaa työtä pienille työnantajille ja perheille on siis juuri pääkaupungissa säilynyt kauimmin, ja siellä se taas ensinnä otettu käytäntöön. (Sama, s. 83, n. 123.) Loppulause tarkoittaa yksinomaan jalkineteollisuutta.

²⁷⁰⁾ Hansikasteollisuudessa y. m., joissa työläisten asemaa tuskin voi erottaa köyhäin (Paupers) asemaista, ei tätä tavata.

²⁷¹⁾ Sama, s. 2, n. 122.

alaisiksi; lisäksi se seikka, että edelläkäypä neulatyö ja muutamat muut toimet voidaan sopivimmin suorittaa siinä paikassa, missä kone on; ja lopuksi niiden käsityöläisten ja kotityöläisten välttämätön pakkoluovutus, jotka tekevät työtä omilla koneillaan. Tämän kohtalon alaisiksi ovat he jo osaksi joutuneetkin. Ompelukoneisiin sijoitetun pääoman yhä kasvava määrä²⁷²⁾ kiihoittaa tuotantoa ja synnyttää markkinoilla seisahduksia, jotka antavat kotityöläisille kehoittavan merkin koneiden myymiseen. Itse sellaisten koneiden liikatuotanto pakottaa niiden myyntihaluisia tuottajia lainaamaan niitä viikottaista vuokraa vastaan ja synnyttää siten pienille koneenomistajille tuhoisan kilpailun.²⁷³⁾ Koneiden yhäti jatkuva rakenteenmuuttelu ja hinnan halventaminen vähentää sekin alituisesti vanhojen koneiden arvoa, ja voivat niitä voittoa tuottavasti käyttää vain suurkapitalistit ostettuaan niitä pilahinnoilla suurissa määrissä.

Viimein synnyttää ihmisen korvaaminen höyrykoneella tässä niinkuin kaikissa muissakin sellaisissa kumousprosesseissa loppuratkaisun. Aluksi on höyryvoiman käyttämisessä puhtaasti teknillisiä vaikeuksia, niinkuin koneiden tärinä, vaikeus hallita niiden nopeutta, keveiden koneitten nopea turmeltuminen y. m. s., kaikki esteitä, joita voittamaan kokemus piankin opettaa.²⁷⁴⁾ Kun ensiksi useiden työkonoiden keskittäminen suuriksi manufaktuureiksi johtaa höyryvoiman käyttämiseen, jouduttaa toiselta puolen höyryn kilpailu ihmislihasten kanssa työläisten ja työkonoiden keskittämistä suuriin tehtaisiin. Niin on Englannissa nykyisin „Wearing Apparel'ien“ suurella tuotantoalalla, samoin kuin useimmissa muissakin työnhaaroissa, manufaktuuri, käsityö ja kotityö muuttumaisillaan tehdastyöksi, sittenkun kaikki nuo muodot, jotka suurteollisuuden vaikutuksesta olivat kokonaan muuttuneet, hajautuneet ja vääristyneet, jo aikoja sitten olivat jälleen herättäneet eloon kaikki tehdasjärjestelmän suuret epäkohdat, vieläpä kehittäneet ne äärimmäisyyksiin saakka saamatta aikaan tätä vastaavaa suoranaista edistystä.²⁷⁵⁾

²⁷²⁾ Yksistään tukkukauppaa varten harjoitetussa Leicester'in saapas- ja jalkineiteollisuudessa oli v. 1864 jo 800 ompelukonetta käytännössä.

²⁷³⁾ Sama, s. 84, n. 124.

²⁷⁴⁾ Niin oli asianlaita sotilaspukuvarastossa Pimlico'ssa, Lontoossa, Tillie'n ja Henderson'in paitatehtaassa Londonderry'ssa, Limerick'issa, toiminimi Tait'in vaatetehtaassa, jossa käytetään 1,200 „kättä“.

²⁷⁵⁾ „Pyrkimys tehdasjärjestelmään“. (Sama, s. LXVII.) „Koko liikkeen-haara on tätä nykyä muuttumistilassa, ja tapahtuu siinä sama muutos kuin on tapahtunut pitsiteollisuudessa, kutomisessa y. m.“ (Sama, n. 405.) „Täydellinen kumous“. (Sama, s. XLVI, n. 318.) „Lastentyökomitean“ aikana v. 1840 oli sukankutominen vielä käsityötä. Vuoden 1846 jälkeen on otettu käytäntöön useita koneita, joita nyt käytetään höyryllä. Englannin sukankutomoissa työskentelevien henkilöiden koko lukumäärä

Tätä luontoperäisesti tapahtuvaa teollista kumousta jouduttaa keinotekoisesti tehdaslakien ulottaminen kaikkiin teollisuudenhaaroihin, joissa naisia, nuoria henkilöitä ja lapsia käytetään. Kun työpäivän pituus, lepoajat, työn alkamis- ja päättämishetket pakkolailla määrätään, kun pannaan toimeen lasten vuorottelujärjestelmä ja suljetaan kokonaan pois työstä määrättyä ikää nuoremmat lapset j. n. e., niin vaaditaan toiselta puolen enemmän koneita²⁷⁶⁾ ja liikevoimaksi höyry lihasvoiman sijaan²⁷⁷⁾. Jotta toiselta puolen voitettaisiin tilavuudessa se, mikä menetetään ajassa, laajennetaan yhteisesti käytettyjen tuotantovälineiden kokoa, uuneja, rakennuksia y. m., sanalla sanoen keskitetään tuotantovälineitä yhä enemmän ja vastaavassa määrässä kootaan yhteen paikkaan enemmän työläisiä. Jokaisen tehdaslalla uhatun manufaktuurin kiihkeästi yhä uudestaan näitä lakeja vastaan esittämä vastaväite onkin todellisuudessa se, että niiden ehdottomasti tulisi kiinnittää enemmän pääomaa liikkeeseen, voidakseen pitää sen entisessä koossaan. Mitä taas tulee manufaktuurin ja kotityön välimuotoon ja itse kotityöhön, niin katoaa niiltä pohja samalla kuin pannaan rajat työpäivälle ja lastentyyölle. Halpahintaisten työvoimien rajaton riistäminen on niiden kilpailukykyisyyden ainoa peruste.

Tehdasliikkeen olennaisena ehtona, etenkin silloin kun työpäivä siinä on lailla järjestetty, on riittävä vakuus tuloksista, s. o. siitä, että määrätynä ajanosana voidaan tuottaa määrätty paljous tavaraa tahi saada aikaan määrätty työtulos. Säännöittelyn työpäivän lailliset lepoajat edellyttävät sitä paitsi, että työ voidaan äkillisesti ja aina jonkun ajan kuluttua keskeyttää valmisteilla olevan tavaran vahingoittumatta. Tämä vakuus tuloksista ja työn keskeyttämismahdollisuus voidaan luonnollisesti helpommin saavuttaa puhtaasti koneellisissa töissä kuin niissä missä kemiallisilla ja fysiikallisilla prosesseilla on merkitystä, niin kuin esim.

oli 1862 noin 129,000 henkilöä molempaa sukupuolta ja kaikenikäisiä 3-vuotiaasta alkaen. Niistä oli kuitenkin parlamentin „return“ mukaan helmik. 11 p:ltä 1862 vain 4,063 tehdaslain alaisena.

²⁷⁶⁾ Niin kertoo esim. saviastiateollisuudesta toiminimi Cochrane, „Britain Pottery“, Glasgow'issa: „Pitääksemme yllä tuotantokykyämme olemme menneet hyvin pitkälle sellaisten koneiden käyttöön ottamisessa, joita hoidetaan ammattiopittomalla työllä (unskilled labour), ja joka päivä tulemme yhä enemmän vakuutetuiksi siitä, että me siten voimme tuottaa suuremmat määrät kuin vanhalla menettelytavalla.“ („Reports of Insp. of Fact. for 31st October 1865“, s. 13.) „Tehdaslain seurauksena on, että koneita otetaan yhä enemmän käyttöön.“ (Sama, s. 13, 14.)

²⁷⁷⁾ Niinpä tehdaslain voimaan astumisen jälkeen lisääntyivät saviastiateollisuudessa suuressa määrin power jiggers (höyrylevyt) handmoved jiggerien (käsillevyjen) asemesta.

astiateollisuudessa, valkaisuaitoksissa, värjäämöissä, leipomoissa ja useimmissa metallitehtaissa. Kun rajoittamaton työaika, yötyö ja vapaa valta tubota ihmisiä saavat hidastuttaa työtä, pidetään jokaista luontoperäistä estettä piankin tuotannon iäisenä „luonnonesteenä“. Mikään myrkkä ei hävitä syöpäläisiä pikemmin kuin tehdaslaki sellaiset „luonnonestees“. Kukaan ei huutanut äänekkäämmin „mahdottomuuksista“ kuin astiateollisuusherrat. V. 1864 määrättiin heidät tehdaslain alaisiksi, ja 16 kuukautta myöhemmin olivat kaikki mahdottomuudet jo kadonneet.

Tehdaslain aiheuttamat „parannetut menettelytavat valmistaa taikina (slip) painamalla haihduttamisen asemasta, uusirakenteiset kuivausuunit polttamattomia tavaroita varten y. m. ovat hyvin tärkeitä tapahtumia astiantekotaidossa ja ovat niin suuria edistysaskeleita ettei edellinen vuosisata voi sellaisia osottaa... Uunien lämpö määrää on huomattavasti alennettu samalla kun hiilien käyttö on vähentynyt, mutta vaikutus tavaraan tullut nopeammaksi.“²⁷⁸⁾ Kaikista ennustuksista huolimatta eivät savitavaroiden kustannukset nousseet, mutta kyllä tuotteiden määrä, niin että 12 kuukautena joulukuusta 1864 joulukuuhun 1865 vietiin niitä maasta 138,628 punnan arvosta enemmän kuin kolmena edellisenä vuonna keskimäärin. Tulitikkutehtaissa pidettiin aivan luonnonlakina, että poikien oli jopa päivällis-ruokaansa nieleskellessäänkin kastettava tikkuja lämpimään fosforisekoitukseen, jonka myrkyllinen höyry nousi heidän kasvoihinsa. Tehdessään välttämättömäksi ajan säästämisen pakotti tehdaslaki (1864) keksimään „dipping machine’n“ (kastamiskoneen), jonka höyryt eivät päässeet työmiehen hengitettäväksi.²⁷⁹⁾

Samoin väitetään nytkin niissä pitsimanufaktuureissa, jotka eivät vielä ole tehdaslain alaisia, että ruoka-ajat eivät voi olla säännöllisiä, koska eri pitsiainekset tarvitsevat eripitkät ajat kuivaukseen, vaihdellen 3 minutista 1 tuntiin ja enemmänkin. Tähän vastaavat „lastentyökomitean“ komissaarit: „Olosuhteet ovat samat kuin tapettitehtaissa. Muutamat päätehtailijat tällä alalla vaikuuttivat innokkaasti, että käytetyt ainekset olivat luonteeltaan sellaisia ja niiden läpikäytävät prosessit niin erilaisia, etteivät ne ilman suurta vahinkoa sallineet työn äkillistä seisahduttamista ruoka-ajoksi... Factory Act'in Extension Act (tehdaslain lisäys 1864) myönsi heille aikaa kahdeksantoista kuukautta lain julkaisemispäivästä, jonka kuluttua heidän täytyi mukautua

²⁷⁸⁾ „Reports of Insp. of Fact. for 31st October 1865“, s. 96, 127.

²⁷⁹⁾ Tämän ja muiden koneiden käytäntöönnotto tulitikkuteollisuudessa on yhdessä ainoassa piirissä poistanut 230 nuorta henkilöä, joiden sijaan on otettu 32 14—17 vuotista poikaa ja tyttöä. Tätä työläisten sääntämistä edisti vielä enemmän v. 1865 höyryvoiman käyttäntöön ottaminen.

tehdaslain määräämiin lepoaikoihin,²⁸⁰⁾ Tuskin oli laki saanut parlamentin vahvistuksen, kun herrat tehtailijat keksivät, että „niitä vaurioita, joita me tehdaslain toimeenpanosta odotimme, ei ole tapahtunutkaan. Meistä ei tuotanto tunnu millään tavoin lamaatuneen. Todella me tuotamme enemmän samassa ajassa“.²⁸¹⁾ Me näemme, että Englannin parlamentti, jota varmaankaan kukaan ei voi syyttää nerokkaisuudesta, on kokemuksesta tullut siihen vakaumukseen, että pakkolaki voi yksinkertaisesti määrätä pois kaikki n. s. luonnonesteet, jotka muka kohtaavat tuotantoa, kun työpäivää rajoitetaan ja säännöitellään. Kun tehdaslaki pannaan voimaan jollakin teollisuudenalalla, määrätään siis 6—18 kuukauden aika, jonka kuluessa tehtailijain asiana on poistaa teknilliset esteet. Mirabeau'n sanat: „Impossible? Ne me dites jamais ce bête de mot!“²⁸²⁾ pitävät paikkansa etenkin uudenlaiseen teknologiaan nähden. Mutta kun tehdaslaki siten ikäänkuin taimilavassa kypsyttää niitä aineellisia edellytyksiä, jotka ovat välttämättömiä manufaktuuriliikkeen muuttumiselle tehdasliikkeeksi, jouduttaa se samalla pikkumestarien häviötä ja pääoman keskittymistä sen kautta, että kiinnitettyjen pääomien täytyy tulla suuremmiksi.²⁸²⁾

Paitsi puhtaasti teknillisiä ja teknillisesti poistettavissa olevia esteitä on työpäivän järjestelyllä voitettavana vaikeuksia itse työläisten säännöttömissä tavoissakin, etenkin missä kappalepalkka on käytännössä ja joutilaisuus jonakin päivänä tai viikona voidaan korvata tekemällä jälestäpäin ylityötä tai yötyötä, mikä tapa raaistuttaa täysi-ikäisen työläisen ja suorastaan tuhoaa hänen alaikäiset ja naispuoliset toverinsa.²⁸³⁾ Joskin tämä sään-

²⁸⁰⁾ „Children's Employment Commission II Report 1864“, s. IX, n. 50.

²⁸¹⁾ „Reports of Insp. of Fact for 31st October 1865“, s. 22.

²⁸²⁾ „Tulee ottaa huomioon, etteivät nuo parannukset suinkaan ole yleisiä, vaikka ne onkin muutamissa liikkeissä täydellisesti saatettu voimaan; useissa vanhoissa liikkeissä ei niitä voida panna toimeen kiinnittämättä liikkeeseen niin suuria pääomia, että ne menevät yli nykyisten omistajain varojen... Ohimenevä hajaannustila seuraa välttämättömästi tehdaslakien toimeenpanemista. Tämän hajaannuksen laajuus on suorassa suhteessa korjattavien epäkohtien suuruuteen.“ (Sama, s. 96, 97.)

²⁸³⁾ Esim. masuuneissa „pitennetään yleensä viikon lopulla suuresti työaikaa sen takia, että työläisillä on tapana pitää vapaamaanaita ja osittain lahi kokonaan vielä -tiistaitakin“. (Childsen's Employment Commission III Report“, s. VI.) „Pienillä työnantajilla on yleensä hyvin epä-säännöllinen työaika. He hukkaavat 2 tai 3 päivää ja sitten tekevät työtä yöt läpeensä saadakseen hukatun ajan takaisin... He käyttävät aina omia lapsiaan, jos heillä niitä on.“ (Sama, s. VII.) „Säännöttömyyttä työhön tullessa edistää mahdollisuus ja tapa korvata tämä tekemällä ylityötä.“ (Sama, s. XVIII.) „Suunnaton ajan hukka Birmingham'issa... käydä osa aikaa joutilaina, raataa orjan tavoin loput.“ (Sama, s. XI.)

) „Mahdotonta? Älkää minulle koskaan lausuko tuota sanahirviötä!“

nöttömyys työvoiman käyttämisessä on ikävystyttävässä, yksitoikkoisessa työssä kiduttamisen luontoperäinen, raaka vastavaikeus, johtuu se kuitenkin verrattavasti suuremmassa määrässä itse tuotannon anarkiasta, joka taas puolestaan edellyttää työvoiman hillitöntä riistämistä pääoman taholta. Teollisuuskehän yleisten aikakautisten muutosten ja jokaisella tuotannonalalla tapahtuvien erikoisten markkinain vaihtelujen ohella on otettava huomioon etenkin n. s. sesongit, joko ne sitten riippuvat suotuisien vuodenaikojen mukaisesta jaksottaisuudesta laivaliikkeessä tai kuoseista, ja suurien sekä nopeasti suoritettavien tilausten yht'äkkisyys. Viimeksi mainitut tulevat rautateiden ja sähkösanomalaitoksen mukana yhä yleisemmiksi. „Rautatieverkon laajeneminen“, sanoo esim. eräs Lontoon tehtailija, „kautta koko maan on suuressa määrässä edistänyt tapaa käyttää lyhytaikaisia tilauksia. Ostajat tulevat nyt Glasgow'ista, Manchester'ista ja Edinburgh'ista noin kerran kahdessa viikossa City'n kauppaliikkeisiin, joille me valmistamme tavaraa. He tekevät tilauksia, jotka on heti kohta suoritettava, sen sijaan että ostaisivat varastosta, niinkuin aikaisemmin oli tapana. Ennen saatoimme aina biljaisina aikoina tehdä jo etukäteen työtä tulevan sesongin kysyntää varten, mutta nyt ei kukaan voi sanoa edeltä päin, mitä silloin kysytään.“²⁸⁴⁾

Tehtaissa ja manufaktuureissa, jotka eivät vielä ole tehdaslain alaisia, tehdään aika ajoin n. s. sesongin aikana pelottavassa määrässä ylityötä, joka äkillisten tilausten takia tapahtuu sysäyksittäin. Tehtaiden, manufaktuurien ja kauppaliikkeitten ulkosastoissa, kotityössä, joka muutoin on ihan epäsäännöllistä ja raaka-aineen ja tilausten suhteen kokonaan riippuu kapitalistin mielivallasta, koska häntä ei tässä hillitse mikään rakennusten, koneiden y. m. s. tuottavassa käytössä pitämisen tarve ja koska hän ei tässä pane alttiiksi muuta kuin itse työläisen nahkan, tuossa kotityössä kasvatetaan siten järjestelmällisesti alati käytettävissä olevaa teollista reserviarmeijaa, jota toisena vuodenaikana vähentää epäinhimillinen työnpakko, toisena köyhentää työnpuute. „Työnantajat“, sanoo lastentyökomitea, „käyttävät hyväkseen kotityön tavallista epäsäännöllisyyttä teettäen sitä, milloin lisätyö on tarpeellista, kello 11:een, 12:een ja 2:een yöllä ja todella, niinkuin käypä lauseparsi kuuluu, „vuorokauden kaikkina tunteina“, ja kaikki tämä huoneistoissa, „joissa haju on

²⁸⁴⁾ „Children's Employment Commission IV Report“, s. XXXII, XXXIII. „Rautatieverkon laajenemisen sanotaan olevan suurena syyinä nopeasta täytettävien tilausten tekemiseen ja sitä seuraavaan hulluiloimiseen, ruoka-aikojen laiminlyömiseen ja ylityöhön.“ (Sama, s. XXXI.)

niin voimakas, että se voi paiskata teidät maahan (the stench is enough to knock you down). Te ehkä menette ovelle saakka ja avaatte sen. mutta vetäydytte kauhistuen takaisin menemättä pitemmälle.“²⁸⁵) „Ne ovat hupaisia veikkoja, nuo meidän työnantajamme“, sanoo eräs kuulusteltu todistaja, muuan suutari, „he luulevat, ettei pojalle ole mitään haittaa siitä, jos häntä puoli vuotta rääkätään, niin että henki on mennä, jos hän vain toisen puolen vuotta on melkein aivan joutilaana.“²⁸⁶)

Samoin kuin teknillisiä esteitä, väittivät ja väittävät vieläkin asianosaiset kapitalistit myöskin näitä n. s. „liiketottumuksia“ („usages which have grown with the growth of trade“) tuotannon „luonnonrajoituksiksi“, mikä oli puuvillapatruunain mielihuuto silloinkun heitä tehdaslaililla uhattiin. Vaikka heidän teollisuutensa on enemmän kuin mikään muu riippuvainen maailmanmarkkinoista ja siis laivaliikenteestä, osotti kokemus heidän valehtelevan. Sen jälkeen pitävät englantilaiset tehtaantarkastajat kaikkia „liike-esteitä“ tyhjänpäiväisinä tekosyinä.²⁸⁷) „Lastentyökomitean“ tunnontarkat tutkimukset osottavat todellisuudessa, että muutamissa teollisuuden-haaroissa työpäivän järjestely saattoi vain jakamaan jo siihen saakka käytetyn työn tasaisemmin pitkin koko vuotta²⁸⁸), että se oli ensimmäinen järjellinen toimenpide, jolla murhaavia, sisällyksettömiä ja sellaisinaan suurteollisuusjärjestelmään soveltumattomia kuosin perhosoikkuja voitiin hillitä²⁸⁹), että valtameriliikenteen ja yleensä kulkuneuvojen ke-

²⁸⁵) Sama, s. XXXV, n. 235, 237.

²⁸⁶) Sama, s. 127, n. 56.

²⁸⁷) „Minä muistan, että tehtailijain mielitodisteita vv. 1832 ja 1833 oli muka siitä johtunut liiketappio, ettei voitu ajoissa suorittaa laivaustilauksia. Mitään yhtä vaikuttavaa ei nyt enää voida esittää samasta asiasta, kun höyry on tehnyt kaikki matkat puolta lyhemmiksi ja liikenne on sen mukaan aivan uudestaan järjestetty. Sillä kertaa se todistelu ei onnistunut, kun sitä käytännössä koetettiin, ja nyt kävisi varmasti samoin, jos sitä taasen koetettaisiin.“ („Reports of Insp. of Fact. for 31st October 1862“, s. 54, 55.)

²⁸⁸) „Children's Employment Commission IV Report“, s. XVIII, n. 118.

²⁸⁹) John Bellers huomauttaa jo v. 1699: „Muotien epävakaisuus lisää välttämättömästi köyhien lukumäärää. Se tuo muassaan kaksi suurta epäkohtaa: 1) päivätyöläiset ovat surkuteltavassa asemassa talvella työpöytänsä takia, kun kauppiat ja tehtailijat eivät uskalla käyttää pääomaansa antaakseen työläisille työtä, ennenkuin tulee kevät ja he tietävät, mikä tulee muotiin; 2) ei keväällä ole työläisiä riittämiin saakka, vaan täytyy tehtailijain ottaa paljon oppipoikia, jotta he voisivat neljännes- tai puolessa vuodessa tyydyttää kuningaskunnan tarpeet. Se vie työväen auran kurjesta, riistää maanviljelykseltä työvoiman ja täyttää kaupungit kerjäläisillä sekä tappaa talvella nälkään ne, jotka häpeävät kerjätä.“ („Essays about the Poor, Manufactures etc.“, s. 9.)

hitys on vienyt sesonkityöltä sen varsinaisen teknillisen pohjan²⁹⁰⁾, ja että lisärakennukset, lisäkoneet, työntekijäin lukumäärän lisääminen²⁹¹⁾ ja itsestään syntyvä taantumus suurkaupan järjestelmässä tulevat poistamaan muut epäkohdat, joiden järjestäminen muka ei ole mahdollista.²⁹²⁾ Mutta niinkuin pääoman edustajat useat kerrat ovat vakuuttaneet, mukautuu pääoma selvaiseen kumoukseen „ainoastaan parlamentin säätämän yleisen lain pakotuksesta“²⁹³⁾, jonka kautta työpäivä järjestetään.

9. Tehdaslainsäädäntö. (Terveyttä ja kasvatusta koskevat määräykset.) Sen yleistäminen Englannissa.

Tehdaslainsäädäntö, tämä yhteiskunnan ensimmäinen itsetietoinen ja suunnitelmanmukainen vastavaikutus luontoperäistä tuotantoprosessia vastaan, on, niinkuin olemme nähneet, yhtä hyvin suurteollisuuden välttämätön tuote kuin puuvillalanka, selfaktorit ja sähkölennätin. Ennen kuin siirrymme esittämään sen levenemistä Englannissa, on vielä lyhyesti mainittava muutamista Englannin tehdaslain säännöksistä, jotka eivät koske työpäivän tunti-määrää.

Puhumattakaan itse sanamuodosta, joka helpottaa kapitalisteille tehdaslakien kiertämisen, ovat terveysoloja koskevat säännökset ylen laihat ja rajoittuvat oikeastaan määräyksiin seinien valkaisemisesta ja muutamiin muihin puhtaudensääntöihin, jotka koskevat tuuleuttamista ja vaarallisilta koneilta suojelemista. Me palaamme kolmannessa kirjassa tehtailijain kiihkomieliseen taisteluun niitä säännöksiä vastaan, joissa määrätään heille hiukan

²⁹⁰⁾ „Children's Employment Commion V Report“, s. 171, n. 31.

²⁹¹⁾ Niinpä sanovat esim. Bradford'in vientikauppiat todistuksissaan: „Näissä oloissa on selvää, ettei poikia tarvitse pitää kauppa-liikkeissä työssä kauempaa kuin kello 8:sta aamulla kello 7:ään tahi $\frac{1}{2}$ 8:aan illalla. Kysymys on vain lisäkustannuksista ja lisätyöläisistä. Poikien ei tarvitsisi työskennellä niin myöhään yöhön, jolleivät muutamat työnantajat olisi niin voitonhimoisia; lisäkone maksaa vain 16 tahi 18 puntaa . . . Ylityöhön on suureksi osaksi syynä epätydyttävät laitteet ja tilaanpuute.“ (Sama, s. 171, n. 31, 36, 36.)

²⁹²⁾ Sama. Eräs lontoolainen tehtailija, joka muuten pitää työpäivän pakollista järjestämistä suojeluskeinona työläisille tehtailijoita vastaan ja tehtailijoille taas tukkukauppiaita vastaan, lausuu: „Painostukseen meidän liikkeessämme ovat syyppäitä laivaajat, jotka esim. tahtovat lähettää tavaran purjelaivalla jotta se olisi määrättyllä hetkellä asianomaisessa paikassa ja samalla pistää taskuunsa erotuksen purje- ja höyrylaivarahdin välillä, tahi valitsevat kahdesta höyrylaivasta aikaisemmin lähtevän päästäkseen ulkomaan markkinoille ennen kilpailijaansa.“

²⁹³⁾ „Tämä voitaisiin estää“, lausuu eräs tehtailija, „laajentamalla tehdaslaitokset parlamentin yleisen lain painostuksen alla.“ (Sama, s. X, n. 36.)

kuluja heidän „käsiensä“ jäsenten suojelemiseksi. Tässä taas loistavasti pitää paikkansa vapaakaupan uskonlause, että yhteiskunnassa, jossa edut ovat vastakkaiset, jokainen edistää yhteistä hyvää omaa etuaan tavoittelemalla. Yksi esimerkki riittää. Tunnettua on, että viimeisten kahdenkymmenen vuoden kuluessa pellavateollisuus ja sen mukana scutching mills (tehtaat, joissa pellava nuijitaan ja murretaan) ovat Irlannissa suuressa määrässä lisääntyneet. Siellä oli v. 1864 lähes 1,800 tällaista tehdasta. Säännöllisesti syksyllä ja talvella haetaan pääasiallisesti nuoria henkilöitä ja naisia, läheisten pienvuokraajain poikia, tyttäriä ja vaimoja, pelkästään koneihin aivan tottumatonta väkeä, pois peltotyöstä syöttämään scutching mill'ien valssilaitoksia pella-valla. Tapaturmat ovat sekä lukumäärältään että laadultaan vailta vertaansa koneiden koko historiassa. Yhdessä ainoassa scutching mill'issa Kildinan'issa (Cork'in lähellä) laskettiin vv. 1852—1856 kuusi kuolemantapausta ja 60 pahaa jäsenten silpoutumista, jotka kaikki olisi voitu välttää mitä yksinkertaisimmilla muutaman shillingin hintaisilla laitteilla. Tri W. White, Downpatrick'in tehtaiden certifying surgeon (tarkastuslääkäri) lausuu virallisessa tiedonannossaan joulukuun 15 p:ltä 1865: „Tapaturmat scutching mill'eissa ovat kauhistuttavia. Useissa tapauksissa repeytyy irti neljäs osa ruumiista. Tavallisena seurauksena haavoista on kuolema tai työkyvytön ja tuskallinen elämä. Tehtaiden lisääntyminen tässä maassa tulee tietysti lisäämään näitä kauhistuttavia tuloksia. Minä olen vakuutettu siitä, että sovelias valtion valvonta scutching mill'eissa voi ehkäistä suuria ruumiin ja hengen uhreja.“²⁹⁴⁾ Mikä olisikaan kapitalistiselle tuotantotavalle kuvaavampaa kuin se, että on välttämätöntä pakottaa se oikein valtion puolesta pitämään huolta yksinkertaisimmistakin puhtautta ja terveyttä koskevista laitteista? „Vuoden 1864 tehdaslain johdosta on valkaistu ja puhdistettu yli 200 työpajaa astiateollisuudessa, sitten kun sellainen toimitus oli ollut tekemättä 20 vuotta tahi kokonaan (tämä on pääoman „pidättyväisyyttä“) paikoissa, missä 27,800 työläistä on työssä ja tähän saakka saanut hengittää liika pitkän päivä- ja yötyönsä aikana myrkyllistä ilmaa, joka sairaudella ja kuoleamalla täytti muutoin verraten siedettävän työn. Laki on aiheuttanut suuren lisäyksen tuulettamisvälineissä.“²⁹⁵⁾

Samalla osoittaa tämä osa tehdaslakia kouriintuntuvasti, kuinka kapitalistinen tuotantotapa olemukseltaan on sellaista, että se tekee mahdottomiksi kaikki järkipäiset parannukset,

²⁹⁴⁾ Sama, s. XV, n. 72 ss.

²⁹⁵⁾ „Reports of Insp. of Fact. for 31st October 1865“, s. 127.

jotka vain tähtäävät määrättyä kohtaa pitemmälle. Moneen kertaan jo on mainittu, että englantilaiset lääkärit yksimielisesti selittävät, että 500 kuutiojalkaa ilmaa on tuskin riittävä vähin määrä jatkuvassa työssä. No niin! Kun tehdaslaki epäsuorasti kaikilla pakkomääräyksillään jouduttaa pienten työpajojen muuttamista tehtaiksi ja siten puuttuu pikkukapitalistien omistusoikeuteen ja vakuuttaa suurille yksinoikeuden, niin kukistaisi laissa kutakin työläistä kohden määrätty ilmatilavuus tuhausittain pieniä pääoman omistajia yhdellä iskulla! Se koskettaisi kapitalistisen tuotantotavan juuriin, s. o. pääoman oman arvon lisäykseen työvoimaa „vapaasti“ ostamalla ja kuluttamalla, olipa tämä pääoma suuri tahi pieni. Nämä 500 kuutiojalkaa ilmaa vievät tehdaslainsäädännöltä siis kaiken merkityksen. Terveysviranomaiset, teolliset tutkimuskomissioonit ja tehtaantarkastajat muistuttavat yhä uudestaan noiden 500 kuutiojalan välttämättömyydestä ja siitä että on mahdotonta saada pääoma niihin suostumaan. He selittävät täten todellisuudessa keuhkotaudin ja muut työstä johtuvat keuhkosairaudet pääoman elinehdoksi.²⁹⁶⁾

Niin viheliäisiltä kuin tehdaslain kasvatuspykälät kokonaisuudessaan katsottuina näyttävätkin, julistettiin niissä kuitenkin alkeisopetus työn pakolliseksi ehdoksi.²⁹⁷⁾ Niiden menestys todisti ensiksikin mahdolliseksi opetuksen ja voimistelun yhdistämisen²⁹⁸⁾ käsityöhön, ja siis myöskin käsityön yhdistämisen opetukseen ja voimisteluun. Tehtaantarkastajat havaitsivat pian

²⁹⁶⁾ Kokemuksesta on voitu huomata, että tavallinen terve ihminen kuluttaa jokaisella keskivahvalla henkäyksellä noin 25 kuutiotaumaa ilmaa ja että hän minuutissa hengittää noin 20 kertaa. Ilmisen ilmaankulutus 24 tunnissa olisi siis noin 720,000 kuutiotaumaa eli 416 kuutiojalkaa. Mutta me tiedämme, että kerran keuhkoihin hengitetty ilma ei voi enää tehdä samaa tehtävää, ennenkuin se tulee puhdistetuksi luonnon suuressa tehtaassa. Valentin'in ja Brunner'in kokeiden mukaan näyttää terve mies hengittävän keuhkoistaan noin 1,300 kuutiotaumaa hiilihappoa tunnissa; tästä tulisi noin 8 unssia kiinteätä hiiltä, minkä keuhkot 24 tunnissa erittävät. „Jokaisella miehellä pitäisi olla vähintäinkin 800 kuutiojalkaa.“ (Huxley.)

²⁹⁷⁾ Englannin tehdaslain mukaan eivät vanhemmat voi lähettää 14 vuotta nuorempia lapsiaan „tarkastettuihin“ tehtaisiin bankkimatta heille samalla alkeisopetusta. Tehtailija on vastuussa lain noudattamisesta. „Tehtasopetus on pakollista ja se on työn ehtona.“ („Reports of Insp. of Fact. for 31st October 1863“, s. 111.)

²⁹⁸⁾ Niistä edullisista seurauksista, mitä on ollut voimistelun (pojilla myöskin sotilasharjoitusten) yhdistämisestä tehtaanlasten ja köyhäinkoululaisten pakolliseen opetukseen, ks. N. W. Senior'in puhetta „National Association for the Promotiun of Social Science“-nimisen liiton 7-vuotiskongressissa. „Report of Proceedings etc. London 1863“, s. 63, 64, samoin tehtaantarkastajien kertomusta 31 p:ltä lokak. 1865, s. 118, 119, 120, 126 ss.

opettajia kuulusteltuaan, että tehdaslapsset oppivat aivan yhtä paljon ja usein enemmänkin kuin säännöllisesti koko päivän koulua käyvät lapset, vaikka he saivat vain puolet siitä opetuksesta kuin nämä. „Asia on yksinkertainen. Ne, jotka ovat vain puoli päivää koulussa, ovat aina reippaita ja melkein aina kykeneviä ja halukkaita saamaan oppia. Puoleksi työtä ja puoleksi koulua — järjestelmä tekee kummankin näistä toimista levoksi ja virkistykseksi toisen jälkeen ja siis lapselle paljoa miellyttävämmäksi kuin toisen tahi toisen keskeymätön jatkuminen. Poika, joka aamusta aikaisin istuu koulussa ja vielä kuumalla ilmalla, ei voi mitenkään kilpailla toisen kanssa, joka tulee työstään reippaana ja vilkkaana.“²⁹⁹) Lisää todistuksia voi tavata Senior'in puheesta Edinburgh'in sosiologisessa (yhteiskuntatieteellisessä) kongressissa 1863. Hän todistaa tässä m. m. vielä, että yksipuolinen, tuottamaton ja pitennetty korkeampien ja keskiluokkien lasten koulupäivä lisää opettajien työtä aivan hyödyttömästi, „hän kun ei ainoastaan tuhlaa lasten aikaa, terveyttä ja tarmoa aivan tuloksettomasti, vaan varmaksi vahingoksi heille.“³⁰⁰) Tehdasjärjestelmä synnytti, niinkuin Robert Owen'in teoksista voi yksityiskohdiltain nähdä siemenen tulevaisuuden kasvatukselle, joka kaikille määrättyä ikärajaa vanhemmille lapsille liittää tuottavan työn opetukseen ja voimisteluun, ei ainoastaan keinona yhteiskunnallisen tuotannon lisäämiseksi, vaan ainoana keinona kasvattaa kaikin puolin kehittyneitä ihmisiä.

Olemme nähneet, että suurteollisuus teknillisesti lakkauttaa manufaktuurityön ja siihen liittyvän tavan kiinnittää koko

²⁹⁹) „Reports of Insp. of Fact.“, sama, s. 118. Eräs suorasukainen silkkitehtailija lausuu „lastentyökomitean“ jäsenille: „Minä olen aivan vakuutettu siitä, että kunnollisten työläisten tuottamisen todellinen salaisuus on työn yhdistämisessä opetukseen varhaisesta lapsuudesta saakka. Luonnollisesti ei työ saa olla liian rasittavaa, ei vastenmielistä eikä ekaterveellistä. Toivoisin, että omilla lapsillani olisi työtä ja leikkejä koulutyön vaihteluksi.“ („Children's Employment Commission V Report“, s. 82, n. 36.

³⁰⁰) Senior julkaisussa „Report of Proceedings“ j. n. e., s. 66. Kuinka suurteollisuus määrättyllä kehitysasteella kumotessaan aineellisen tuotantotavan ja yhteiskunnalliset tuotantosuhteet kumoaa myöskin päät, osoittaa sattuvasti vertaus N. W. Senior'in v. 1863 pitämän puheen ja hänen v. 1833 tehdaslakia vastaan pitämänsä „filippikan“ välillä, tahi mainitun kongressin mielipiteiden vertaaminen siihen seikkaan, että maaseudulla muutamissa osissa Englantia vieläkin on nälkäkuoleman uhalla kielletty köyhiä vanhempia kasvattamasta lapsiaan. Niinpä kertoo esim. herra Snell olevan tavallista Somersetsshire'ssa, että kun köyhä pyytää seurakunnalta apua, hänet pakotetaan ottamaan lapsensa pois koulusta. Samoin kertoo Feltham'in kirkkoherra Wollaston tapauksista, joissa muutamilta perheiltä kiellettiin kaikki avustus, „koska he olivat panneet poikansa kouluun“!

ihminen elinkautekseen jotakin yksityiskohtaa valmistamaan, samalla kun suurteollisuudessa sen kapitalistisessa muodossa tuo työnjako uusiintuu vielä valtaavampana — varsinaisissa tehtaissa senkautta, että työläinen muuttuu osakoneen itsetietoiseksi tarve-kappaleeksi, kaikkialla muualla osaksi senkautta, että silloin tällöin käytetään koneita ja konetyötä,³⁰¹⁾ osaksi siten että otetaan käytäntöön naisten, lasten ja ammattiopittomien työ uutena työnjaon perusteena. Ristiriitaisuus, joka on olemassa manufaktuuri-työnjaon ja suurteollisuuden olemuksen välillä, tunkeutuu väkivaltaisesti esille. Se ilmenee m. m. siinä pelottavassa tosiasiaassa, että suuri osa niistä lapsista, joita uudenaikaisissa tehtaissa ja manufaktuureissa varhaisimmasta iästään saakka sidotaan yksinkertaisimpia tehtäviä suorittamaan, riistetään kautta vuosien heidän oppimattaan mitään sellaista työtä, joka heidät tekisi myöhemminkin käyttökelpoisiksi vaikkapa vain samassakin manufaktuurissa tai tehtaassa.

Esim. Englannin kirjapainoissa oppilaat ennen siirtyivät helpommista sisällysrikkaampiin töihin, niinkuin ennen vanhan manufaktuuri- tai käsityöjärjestelmän aikana. He kävivät opin ennen kuin heistä tuli valmiita painajia. Luku- ja kirjoitustaito oli kaikille asetettu vaatimus. Kaiken tämän muutti painokone. Siinä tarvitaan kahta lajia työläisiä, täysikäinen koneenhoitaja ja konepoikia, jotka enimmäkseen ovat 11—17-vuotisia ja joiden yksinomaisena toimena on panna paperiarkki koneeseen ja ottaa siitä painettu arkki. He tekevät, etenkin Lontoossa, tätä kiduttavaa työtä 14, 15, 16 tuntia keskeymättä muutamina viikonpäivinä ja usein 36 tuntia peräkkäin saaden vain 2 tunnin ajan ruokailemiseen ja nukkumiseen!³⁰²⁾ Suuri osa heistä ei osaa lukea, ja he ovat yleensä aivan villintyneitä, henkisesti viallisia olentoja. „Heidän työhön totuttamiseksi ei tarvita minkäänlaista henkistä kasvatusta: heillä ei juuri ole tilaisuutta taidon

³⁰¹⁾ Siellä missä käsityökoneet, joita ihmisvoimalla käytetään, joutuvat kilpailemaan suoranaisesti tai välillisesti kehittyneempien ja siis koneellista käyttövoimaa vaativien koneiden kanssa, tapahtuu suuri muutos työläisessä, joka konetta käyttää. Alkuaan korvasi höyrykone tämän työläisen, nyt pitää hänen korvata höyrykone. Jännitys ja voiman menetys tulee siten tavalloman suureksi, vieläpä alaikäisillekin, jotka ovat tähän kidutukseen tuomitut! Niinpä havaitsi komissaari Longe Coventry'ssa ja sen ympäristössä käytettävän 10—15 vuotisia poikia nauhakangaspuita kiertämään, lukuunottamatta nuorempia lapsia, joiden oli kierrettävä pienempikokoisia kangaspuita. „Se on erittäin vaivaloista työtä. Poika on vain höyryn korvaaja.“ („Children's Employment Commission V Report 1866“, s. 114, n. 6.) „Tämän orjuuden järjestelmän“, joksi sitä virallisessa kertomuksessa sanotaan, tuhoisista seurauksista, kts. sama ja ss.

³⁰²⁾ Sama, s. 3, n. 24.

ja vielä vähemmän arvostelukyvyn osottamiseen työssään; heidän palkkansa, joka poikien palkaksi on tosin jokseenkin korkea, ei kasva samassa suhteessa kuin he itse varttuvat, ja suurimmalla osalla ei ole minkäänlaisia toiveita päästä koneenhoitajan parempituloiseen ja vastuunalaisempaan toimeen, sillä jokaisessa koneessa on vain yksi hoitaja, mutta 4 poikaa.³⁰³⁾ Niin pian kuin he ovat tulleet liian vanhoiksi lapselliseen työhönsä, siis ainakin 17 ikävuodellaan, erotetaan heidät painoista. Heistä tulee rikoksellisuuden rekryyttejä. Muutamat yritykset, joita tehtiin työn hankkimiseksi heille muualta, raukesivat heidän tietämättömyytensä, raakuutensa ja ruumillisen sekä henkisen rappiutilansa takia.

Mitä on sanottu manufaktuuri-työnjaosta työpajassa, pitää paikkansa työnjaosta myöskin yhteiskunnassa. Niin kauan kuin käsityö ja manufaktuuri ovat yhteiskunnallisen tuotannon yleisenä perustana, on tuottajan alistaminen yhden yksinomaisen tuotannonhaaran palvelukseen, hänen alkuperäisen moninaisen toimintansa silpominen,³⁰⁴⁾ kehitysaskel, jota ei voida välttää. Sillä pohjalla saavuttaa kukin erikoinen tuotannonhaara kokemuksen tietä vastaavan teknillisen muotonsa, täydentää sitä vähitellen ja kiteyttää sen nopeasti, niin pian kuin se on saavuttanut määrätyn kypsyydenasteen. Siellä täällä synnyttää vaihtelua, paitsi uusi, kaupan avulla saatu työaines, myöskin työvälineen vähittäinen muuttuminen. Kun kerran on päästy kokemuksta vastaavaan muotoon, puuttuu sekin, niinkuin sen usein vuosituhansia kestänyt siirtyminen sukupolvesta toiseen osottaa.

Kuvaavaa on, että aina 18 vuosisadalle saakka eri ammatteja nimitettiin „mysterioiksi“ (mystères, salaisuudet) ja niiden salaisuuksien perille voi tunkeutua vain se, joka kokemuksen kautta ja ammattinsa takia oli päässyt ne tuntemaan.³⁰⁵⁾ Etienne Boileau'n kuuluisassa „Livre des métiers“ määrätään m. m., että

³⁰³⁾ Sama, s. 7, n. 60.

³⁰⁴⁾ Tilastollisen kertomuksen mukaan kävivät muutamain paikoin Ylä-Skottlantia . . . monet lammaspaimenet ja cotters (torpparit) vaimoineen ja lapsineen kengissä, jotka he olivat itse tehneet itse parkitsemastaan nahkasta, vaatteissa, joihin ei ollut koskenut kenenkään muun käsi kuin heidän omansa, joiden ainekset he itse olivat lampaista kerinneet tahi joita varten he itse olivat pellavaa kasvattaneet. Vaatteiden valmistamiseen käytettiin tuskin mitään ostettuja tavaroita lukuunottamatta naskalia, neulaa, sormustinta ja muutamia harvoja kutomiseen käytettyjä rautatavaroita. Naiset hankkivat itse värit puista, pensaista ja yrteistä j. n. e.“ (Dugald Stewart, Works, ed. Hamilton, vol. VIII, s. 327—328.)

³⁰⁵⁾ „Vieläpä täytyi hänen vannoa yhteisen hyvän olevansa omaa tavaransa suosittellessaankaan huomauttamatta ostajalle toisten tuotteissa olevista vioista.“

kisällin on tullessaan mestarin palvelukseen vannottava „rakastavansa veljellisesti veljiään, heitä auttavansa kunkin ammattisaan, olevansa vapaaehtoisesti ilmaisematta ammattisalaisuuksia“.

Suurteollisuus repi rikki sen hunnun, joka peitti ihmisiltä heidän oman yhteiskunnallisen tuotantoprosessinsa tehden luontoperäisesti erillään olevat tuotannonhaarat toisilleen, vieläpä kuhunkin haaraan perehtyneellekin arvoitukseksi. Sen periaate: hajottaa kukin tuotantoprosessi sellaisenaan ja ihmiskädestä ensinkään välittämättä perustaviin alkeisiinsa, loi aivan uuden tieteen, teknologian. Yhteiskunnallisen tuotantoprosessin kirjavat, näköjään yhteenkuulumattomat ja puutuneet muodot muuttuivat niin, että niiden sijaan tuli itsetietoisien suunnitelmallinen ja aina tarkoitettun tuloksen mukaan järjestelmällisesti erikoistettu luontotieteen käyttäminen.

Teknologia keksi niinkään liikkeen harvat suuret perusmuodot, joissa ihmisruumiin kaikki tuottava toiminta käytettyjen välineiden kaikesta moninaisuudesta huolimatta välttämättä tapahtuu, aivan samoin kuin mekanikka ei anna koneiston suurimankaan monimutkaisuuden pettää itseään, mitä tulee yksinkertaisten mekaanisten potenssien alituisen uudistumiseen.

Uudenaikainen teollisuus ei pidä mitään tuotantoprosessin muotoa lopullisena. Sen teknillinen perusta on siis kumouksellinen, kun taas kaikkien aikaisempien tuotantotapojen perusta oli oleellisesti vanhoillinen (konservatiivinen).³⁰⁶ Koneilla, kemiallisilla prosesseilla ja muilla keinoilla muuttaa se alituisesti tuotannon teknilliset perusteet ja niiden mukana työläisten tehtävät ja työprosessin yhteiskunnalliset yhdistelmät. Sen kautta se yhtä alituisesti perinpohjin muuttaa työnjaon yhteiskunnassa ja heittelee lakkaamatta pääomia ja työläisjoukkoja tuotannon alalta toiselle.

Suurteollisuus edellyttää siis luonteensa mukaisesti työn vaihtelua, toimen muuttamista, työläisen kaikinpuolista liikkuvai-

³⁰⁶) „Porvaristo ei voi elää muuttamatta yhä uudelleen tuotantovälineitä ja siis tuotantosuhteita, siis kaikkia yhteiskunnallisia suhteita. Vanhan tuotantotavan säilyminen muuttumatta oli sitä vastoin kaikkien aikaisempien teollisuusluokkien ensimmäinen ehto. Jatkuvat muutokset tuotannossa, alituiset mullistukset kaikissa yhteiskunnallisissa suhteissa, ikuinen epävarmuus ja liiketila erottavat porvariajan kaikista entisistä ajoista. Kaikki vakiintuneet, syvälle syöpyneet olosuhteet ja niiden mukana vanhat, kunnioitettavat käsitykset ja mielipiteet muuttuvat, kaikki uudet vanhenevat ennenkuin ne voivat vakiintua. Kaikki seisova ja pysyvä haihtuu, kaikki pyhä häväästään ja ihmisten on vihdoinkin pakko katsella avoimin silmin elämänolojaan ja keskinäisiä suhteitaan.“ (F. Engels ja Karl Marx: „Manifest der Kommunistischen Partei.“ Lontoo 1848, s. 5.)

suutta. Toiselta puolen uudistaa se kapitalistisessa muodossaan vanhan työnjaon ja sen putuneet omituisuudet. Olemme nähneet, kuinka tämä absoluuttinen ristiriitaisuus lopettaa kaiken levon, vakavuuden, varmuuden työläisen elämässä ja uhkaa alituisesti riistää häneltä työvälineiden kanssa elintarpeet⁸⁰⁷⁾ ja tehdä sekä hänen osatehtävänsä että hänet itsensä tarpeettomaksi; kuinka tämä ristiriitaisuus synnyttää teollisen reserviarmeijan hirvittävän ilmiön, armeijan jota pidetään kurjuudessa, jotta se pysyisi kapitalistisen kysynnän käytettävissä; miten se riehahtaa työväenluokan ajoittaisiksi joukkoteurastuksiksi, työvoimien määrättömäksi tuhlaamiseksi ja yhteiskunnallisen anarkian (sekasorron) hävitystyöksi, joka tekee jokaisesta taloudellisesta edistyksestä julkisen hätätilan. Tämä on kysymyksen nurja puoli.

Mutta kun työnvaihtelu nyt voi päästä voimaan vain voitavana tuonnonlakina ja kaikkialla tiellään esteitä tapaavan luonnonlain sokeasti hävittävillä seurauksilla,⁸⁰⁸⁾ tekee suurteollisuusjuuri kumouksillaan elinkysymyksekseen töiden vaihtelun ja siten sen, että työläisten mahdollisimman suuri monipuolisuus tunnustetaan yleiseksi yhteiskunnalliseksi tuotannonlaiksi ja olosuhteet sovelletaan sen säännölliseen toteuttamiseen vaatimuksia vastaviksi. Se tekee kysymykseksi elämästä ja kuolemasta, että hirvittävä, kurja, pääoman vaihtelevia riistämistarpeita varten varalla pidetty, käytettävissä oleva työläisväestö korvataan siten, että ihminen tehdään ehdottomasti kelpaavaksi vaihteleviin työnvaatimuksiin; osayksilö, pelkkä yhteiskunnallisen osatehtävän suorittaja, korvataan kaikenpuolisesti kehittyneellä yksilöllä, jolle eri yhteiskunnalliset tehtävät ovat vain vuorottelevia toimintatapoja.

Tämän kumousprosessin suurteollisuuden pohjalla luontoperäisesti kehittyneenä tuloksena ovat polyteknilliset ja maanviljelyskoulut, toisena ovat „écoles d'enseignement professionnel“

⁸⁰⁷⁾ „Sa henken' viet,
Kun keinot, millä elän, multa riistät.“

(Shakespeare, Venetsian kauppias, IV, 1.)

⁸⁰⁸⁾ Palattuaan San Francisco'sta kirjoittaa eräs ranskalainen työmies: „En olisi koskaan uskonut, että minä kykenisin harjoittamaan kaikkia niitä ammatteja, mitä Kaliforniassa olen tehnyt. Olin varmasti vakuutettu siitä, etten kelpaisi kunnolla mihinkään muuhun kuin kirjapainuutyöhön... Jouduttuani kerran tähän seikkailijain maailmaan, jotka vaihtavat ammattiaan helpommin kuin paitaansa, tein, kautta kunniani, niin kuin muutkin. Kun kaivostyömiehen ammatti ei osottautunut kyllin tuottavaksi, jätin sen ja muutin kaupunkiin, missä oli vuoroin kirjaltajana, katontekijänä, lyijynvalajana j. n. e. Saatuani täten kokea kelpaavani kaikkeen työhön tunnen vähemmän olevani nilviäinen ja enemmän ihminen.“ (A. Corbon, De l'enseignement professionnel 2 pain., s. 50.)

(ammattikoulut), joissa työläisten lapset saavat jonkun verran opetusta teknologiassa ja eri tuotantovälineiden käytännöllisessä käsittelyssä. Kun kerran tehdaslainsäädäntö liittyy ensimmäisenä, pääomalta töin tuskin saatuna myönnytyksenä, alkeisopetuksen tehdastyöhön, ei ole ensinkään epäilyksenalaista, että työväenluokka, kun se ehdottomasti itselleen valtiollisen vallan hankkii, se samalla hankkii myöskin teknologiselle opetukselle, sekä tietopuoliselle että käytännölliselle, sijan työläiskouluissa. Yhtä vähän epäiltävää on, että tuotannon kapitalistinen muoto ja sitä vastaavat taloudelliset työsuhteet ovat mitä jyrkimmässä ristiriidassa sellaista kumouksellisten käymisaineiden ja niiden tarkoituksen kanssa, joka on vanhan työnjaon lakkautaminen. Mutta ainoa historiallinen keino historiallisen tuotantomuodon lopettamiseksi ja uudistamiseksi on sen ristiriitaisuuksien kehittäminen. „Ne sutor supra crepidam“ („sutarin pöydän päällä“), tämä käsityöläisviisauden *nec plus ultra* (korkein saavutus) tuli suunnattomaksi narrimaisuudeksi siitä hetkestä saakka kuin kelloseppä Watt keksi höyrykoneen, parturi Arkwright loimikangaspuut, jalokiviyöntekijä Fulton höyrylaivan.³⁰⁹)

Mikäli tehdaslainsäädäntö järjestää työn tehtaissa, manufaktuureissa y. m. s., näyttää tämä lähinnä vain pääoman riistämiskeuksiin sekaantumiselta. Sitä vastoin kaikki sekaantuminen n. s. kotityöhön³¹⁰) tuntuu heti suoranaishen sekaantumiselta „patria potestas’iin“ (isän valtaan), s. o. uudenaikaisesti tulkittuna, vanhempain arvovaltaan, askeleelta, jonka ottamista hienotuntainen Englannin parlamentti kauan pelkäsi. Tosiasia pakkosaaattoi kuitenkin lopulta tunnustamaan, että samalla kun suur-

³⁰⁹) John Bellers, todellinen ihme kansantaloustieteen historiassa, ymmärsi jo 17 vuosisadun lopulla täysin selvästi, kuinka välttämätöntä oli tehdä loppu nykyisestä kasvatuksesta ja työnjaosta, jotka synnyttävät hypertrophiaa (sairaloista liiallista suurentumista) ja atrophiaa (näivetyttä) yhteiskunnan molemmissa kohtiossa, vaikkakin vastakkaisiin suuntiin. Hän sanoo m. m. kauniilla tavalla: „Laiska oppiminen on vähän parempaa kuin laiskuuden oppiminen . . . Ruumiillinen työ on Jumalan alkeellinen säännös . . . Työ on yhtä hyödyllinen ruumiin terveydelle kuin syyminen on sen hengissä pysymiselle; ne räsitukset, mistä ihminen laiskuudella pelastuu, hän kärsii taudissa . . . Työ lisää öljyä elämän lamppuun, kun ajatteleminen sen syyttää . . . Lapsellisen typerä työssäpito (tässä hän aavistaa puhuu Basedow’ea ja heidän uudenaikaisia jäljittelijöitään vastaan) jättää lasten mielet typeriksi.“ („Proposals for raising a Golledge of Industry of all useful Trades and Husbandry.“ Lontoo, 1696, s. 12, 14, 18.)

³¹⁰) Tämä tapahtuu muutoin suureksi osaksi myöskin pienemmissä työhuoneissa, niinkuin olemme nähneet pitsiteollisuudesta ja olkien punomisesta, ja niinkuin etenkin voltaisiin seikkaperäisemmin osottaa myöskin metallimanufaktuureista Sheffield’issa, Birmingham’issa y. m.

teollisuus oli tuhonnut vanhan perheen taloudelliset perusteet ja tehnyt lopun niitä vastaavasta perhetyöstä, oli se tehnyt lopun myöskin itse vanhoista perhesuhteista. Lasten oikeus täytyi julkisesti julistaa.

„Onnetonta kyllä“, sanotaan „lastentyökomitean“ loppukertomuksessa vuodelta 1866“, näkyy kaikkien todistajain lausunnoista, etteivät kumpaakaan sukupuolta olevat lapset tarvitse ketään vastaan suojaa niin kipeästi kuin omia vanhempiaan vastaan.“ Lastentyön rajaton riistäminen yleensäkin ja kotityössä erittäinkin pysyy tapana sentähden „että vanhemmilla on nuorten ja hentojen lastensa suhteen täydellinen ja ehdoton valta, jota he saavat käyttää hillittömästi ja ilman minkäänlaista tarkastusta . . . Vanhemmilla ei saisi olla ehdotonta valtaa tehdä lapsistaan pelkkiä koneita saadakseen niiden avulla niin ja niin paljon palkkaa viikossa . . . Lapsilla ja nuorilla henkilöillä on oikeus saada lainsäätäjältä turvaa vanhempien vallan väärinkäyttöä vastaan, joka ennen aikojaan murtaa heidän ruumiillisen voimansa ja tunkee heidät pois siitä paikasta, mikä heille siveellisinä ja järjellisinä olentoina kuuluu.“³¹¹⁾

Mutta vanhempien vallan väärinkäyttö ei kuitenkaan pakottanut pääomaa kypsymättömien työvoimien suoranaiseen tahi epäsuoraan riistämiseen, vaan päinvastoin kapitalistinen käyttötapa teki vanhempien vallan väärinkäytöksi senkautta, että se kumosi sitä vastaavat taloudelliset perusteet.

Niin kauhistuttavalta ja vastenmieliseltä kuin vanhojen perhesuhteiden tuhoaminen kapitalistisessa järjestelmässä näyttääkin, niin synnyttää kuitenkin suurteollisuus uudet taloudelliset perusteet korkeammalle perhemuodolle ja molempien sukupuolien välisille suhteille senkautta, että se antaa yhteiskunnallisesti järjestetyissä tuotantoprosesseissa kodin piirin ulkopuolella naisille, nuorille henkilöille ja lapsille ratkaisevan merkityksen. Yhtä typerää on tietenkin pitää perheen kristillisgermaanista muotoa ehdottomana kuin muinaisroomalaista muotoa, tahi muinaiskreikkalaista tai itämaalaista, jotka muutoin yhdessä muodostavat historiallisen kehitysjakson. Samoin on ilmeistä, että yhdistetyn työhenkilökunnan kokoonpano molempaan sukupuoleen ja kaikkiin ikäluokkiin kuuluvista henkilöistä täytyy sitä vastaavissa oloissa muuttua inhimillisen kehityksen lähteeksi, vaikka se luontoperäisen raa'assa, kapitalistisessa muodossa, jolloin työläinen

³¹¹⁾ „Children's Employment Commission V Report“, s. XXV, n. 162 ja II Report, s. XXXVIII, n. 285, 289, s. XXXV, n. 191.

on olemaassa tuotantoprosessia varten, eikä tuotantoprosessi työläistä varten, on turmion ja orjuuden ruttopesä.³¹²⁾

Alkuaan vain poikkeuslakina kehräämöjä ja kutomoja, noita koneeteollisuuden ensimmäisiä muodostumia varten säädetyn tehdaslain ulottaminen kaikkea yhteiskunnallista tuotantoa koskevaksi kävi välttämättömäksi, niinkuin olemme nähneet, suurteollisuuden historiallisen kehityksen pakotuksesta, kun sen taustalla manufaktuurin, käsityön ja kotityön perinnäiset muodot kokonaan muuttuvat, manufaktuuri yhä muuttuu tehtaaksi, käsityö yhäti manufaktuuriksi, ja lopuksi käsityön ja kotityön vaikutuspiirit verraten ihmeen lyhyessä ajassa muodostuvat kurjuuden pesiksi, joissa kapitalistinen riistäminen mielettömän hurjana vapaasti temmeltää. Kaksi seikkaa ne tässä lopulta asian ratkaisevat, ensiksikin se aina uudistuva kokemus, että kun pääoma joutuu valtion tarkastuksen alaiseksi vain muutamissa kohdissa yhteiskuntaa, se sitä hillittömämmin ottaa vahingon takaisin muissa kohdissa,³¹³⁾ toiseksi itse kapitalistien vaatimus kilpailuehtojen yhtäläisyydestä, s. o. yhtäläisistä riistämisen rajoituksista.³¹⁴⁾

Kuulkaamme paria tällaista sydämenpurkausta. Herrat W. Cooksley (naula-, ketju- y. m. tehtailijoita Bristol'issa) järjestivät vapaaehtoisesti liikkeensä tehdaslain säädösten mukaiseksi. „Kun naapuritehtaissa jatkuu vanha, säännötön järjestelmä, joutuvat he kärsimään sen vääryyden, että saavat nähdä työpoikansa muualla houkuteltuina (enticed) jatkavan työtä kello 6 jälkeen illalla. Tämä, sanovat he tietysti, on vääryys meitä kohtaan ja myöskin vahingoksi meille, kun se vie osan poikien voimista, jotka kokonaisuudessaan kuuluvat meille.“³¹⁵⁾ Herra J. Simpson (Paper-Box-Bag maker, paperipussi ja -rasiatehtailija, Lontoosta) lausuu „lastentyökomitean“ kommissaareille: „Hän oli halukas allekirjoittamaan kaikki anomukset, jotka tarkoittivat tehdaslain käytäntöönpanoa. Asiain ollessa nykyisellä kannallaan, tunsin hän aina illalla suljettuaan tehtaansa itsensä levottomaksi („he always felt restless at night“) ajatellessaan, että muut teettävät työtä kauemmin ja sieppasivat tilauksia hänen nenänsä edestä.“³¹⁶⁾ Yhteenvedossaan lausuu „lastentyökomitea“: „Olisi vääryys suurempia työnantajia kohtaan asettaa heidän tehtaansa

³¹²⁾ „Tehdastyö voisi olla yhtä puhdasta ja hyvää kuin kotityökin, ja ehkäpä enemmänkin kuin se.“ („Reports of Insp. of Fact. for 31st October 1865“, s. 127.)

³¹³⁾ Sama, s. 27, 32.

³¹⁴⁾ Joukottain osoituksia siitä sisältävät „Reports of Insp. of Fact.“

³¹⁵⁾ „Children's Employment Commission V Report“, s. X, n. 35.

³¹⁶⁾ Sama, s. IX, n. 28.

säännöittelyn alaisiksi samalla kuin heidän omalla liikealallaan pikkuliikkeet ovat vapaat kaikista lain määräämistä työajan rajoituksista. Jos pikkuliikkeet asetettaisiin poikkeusasemaan, tulisi työpäivän erilaisuudesta johtuvien epätasaisten kilpailuehtojen lisäksi suurtehtailijoille vielä se haitta, että ne nuoret ja naispuoliset työläiset, jotka tähän asti ovat tulleet heidän työhönsä, siirtyisivät lain säätämiin työpajoihin. Lopuksi lisäisi tämä pikkuliikkeiden lukua, jotka melkein poikkeuksetta ovat vähimmän suotuisia terveydelle, mukavuudelle, kasvatukselle ja kansan tilan yleiselle parantamiselle.“³¹⁷⁾

Loppukertomuksessaan v:lta 1866 ehdottaa [v. 1862 asetettu] „lastentyökomitea“, että yli 1,400,000 lasta, nuorta henkilöä ja naista, joista noin puolet on pikkuliikkeissä ja kotityössä, alistettaisiin tehdaslain alaisiksi.³¹⁸⁾ „Jos“, se sanoo, „parlamentti hyväksyisi meidän ehdotuksemme kaikessa laajuudessaan, niin on epäilemätöntä, että sellaisella lainsäädännöllä olisi mitä terveellisin vaikutus sekä nuoriin ja heikkoihin, joihin se lähinnä kohdistuu, että vieläkin suurempaan määrään täysi-ikäisiä työläisiä, jotka suoranaisesti (naiset) tahi välillisesti (miehet) joutuisivat sen vaikutuksen alaisiksi. Se pakottaisi suomaan heille säännölliset ja lyhennetyt työajat; se säästäisi ja lisäisi sitä ruumiillisen voiman varastoa, josta heidän ja koko maan menestys niin suuresti riippuu; se suojelisi kasvavaa polvea varhaisessa iässä tapahtuvalta liikarasiutukselta, joka vahingoittaa heidän ruumiinrakennettaan ja tuhoaa heidät ennenaikaisesti; ja lopuksi antaisi se tilaisuuden alkeisopetuksen antamiseen ainakin 13 ikävuoteen saakka ja tekisi siten lopun siitä uskomattomasta tietämättömyydestä, josta komissionin kertomuksissa on annettu niin tarkka kuvaus ja josta voi lukea vain tuskallisella mielellä ja syvän kansallisen alennuksen tunteella.“³¹⁹⁾

³¹⁷⁾ Sama, s. XXV, n. 165—167. Vrt. suurliikkeen eduista verrattuna pikkuliikkeeseen „Children's Employment Commission III Report“, s. 13, n. 144, s. 25, n. 121, s. 26, n. 125, s. 27, n. 140 j. n. e.

³¹⁸⁾ Järjestettävät teollisuudenhaarat ovat: pitsiteollisuus, sukankutominen, olkien palmikoiminen, wearing apparelien (pukutarpeiden) valmistaminen lukuisine eri lajeineen, keinotekoisien kukkien valmistus, jalkineiden, hattujen ja hansikasten tekeminen, pukuteollisuus, kaikki metallitehtaat ma-uneista neulatehtaisiin y. m. s. saakka, paperitehtaat, lasitehtaat, tupakkatehtaat, kautsukkitehtaat; nauhojen valmistaminen (kutomoja varten), mattojen käsinkutominen, sateen- ja päivänvarjoteollisuus, kehrien ja sukkuloiden tekeminen, kirjapainoteollisuus, kirjansitominen, kirjoitustarpeiden kauppa (Stationery, siihen kuuluva paperirasioiden, korttien, paperivärien y. m. valmistaminen), köydenpunominen, pihkavikorisoiden valmistaminen, tiilitehtaat, käsisiikkimanufaktuurit, Coventry-kutominen, suola-, talikynttilä- ja sementtitehtaat, puhtosokeritehtaat, korpputehtaat, useat puu- y. m. sekatyöt.

³¹⁹⁾ Sama, s. XXV, n. 169.

Jo vuonna 1840 oli asetettu parlamentin komitea lastentyön tutkimista varten. Sen mietintö vuodelta 1842 paljasti N. W. Senior'in sanojen mukaan „kauheimman kuvan kapitalistien ja vanhempien ahneudesta, itsekkäisyydestä ja julmuudesta, lasten ja nuorten henkilöiden kurjuudesta, rappeutumisesta ja tuhoamisesta, mikä milloinkaan on maailman silmiin sattunut... Sanotaan ehkä, että mietinnössä kuvataan menneen ajan kauhuja. Surullista kyllä on kuitenkin olemassa tietoja siitä, että nämä kauhut jatkuvat yhtä julmina kuin koskaan ennen. Eräässä Hardwicke'n kaksi vuotta sitten julkaisemassa lentokirjassaan lausutaan, että v. 1842 ilmoitetut epäkohdat ovat vielä nykyisin (1863) täydessä räikeudessaan vallalla... Tämä mietintö (vuodelta 1842) sai olla kaksikymmentä vuotta huomioonottamatta, ja sinä aikana annettiin noiden lasten, jotka olivat kasvaneet vailla kaikkea aavistustakin sekä siitä, mitä me sanomme siveydeksi, että koulusivistyksestä, uskonnosta ja luonnollisesta perhe-elämästä, — näiden lasten sallittiin tulla nykyisen sukupolven isiksi ja äideiksi.“³²⁰⁾

Sillä välin oli yhteiskunnallinen asema muuttunut. Parla-
mentti ei uskaltanut samalla tavalla hyljätä vuoden 1862 komitean vaatimuksia kuin aikoinaan vuoden 1842:n. Niinpä alistettiin jo v. 1864, jolloin komitea oli julaissut vasta osan mietinnöistään, savitavarateollisuus (ja sen mukana saviastiateollisuus), tapettien, tulitikkujen, patruunien ja nallien valmistaminen sekä sametinleikkaus kutomateollisuutta koskevien lakien alaisiksi. Valtaistuinpuheessa helmik. 5 p:ltä 1867 ilmoitti silloinen toryministeristö esittävänsä parlamentille uusia lakiehdotuksia, jotka perustuivat komitean loppuehdotuksiin, se kun sillä välin oli päättänyt työnsä v. 1866.

Elokuun 15 p:nä 1867 sai Factory Acts Extension Act (tehdaslain lisäys) ja elokuun 21 p:nä Workshops' Regulation Act (laki työpajojen säännöittelystä) hallitsijan vahvistuksen; edellinen laki säännöittelee suuret, jälkimäinen pienet liikkeet.

Factory Acts Extension Act säännöittelee masuunit, rauta- ja kuparitehtaat, valimot, konetehtaat, metallitehtaat, guttaperka-, paperi-, lasi- ja tupakkatehtaat, niinikään kirjapainot ja kirjan-
sitomot sekä yleensä kaikki tämänlaatuiset teollisuuslaitokset, joissa pidetään työssä 50 tai enemmän työläisiä yht'aikaa vähintäinkin 100 päivää vuodessa.^{320a)}

³²⁰⁾ Senior, Social Science Congress, s. 55, 56.

^{320a)} Palaan II nidoksessa näihin lakeihin, uuteen Mining Act'iin (kaivoslakiin) v:ita 1872, y. m.

Antaaksemme käsityksen tämän lain vaikutuspiirin laajuudesta, esitämme tässä muutamia siinä olevia määritelmiä:

„Käsityöllä (handicraft) tarkoitetaan (tässä laissa): kaikkia käsityötä, jota ammattimaisesti elinkeinona tahi tilapäisesti harjoitetaan jonkun tavaran tahi sen osan valmistamista, muuttamista, koristamista, korjaamista tahi viimeistelemistä varten myymisen tarkoituksella.“

„Työpajalla tarkoitetaan: jokaista huonetta tahi paikkaa, joko katettua tahi taivasalla olevaa, jossa „käsityötä“ tekee lapsi, nuori työntekijä tahi nainen ja johon sillä, joka sellaista lasta, nuorta työntekijää tahi naista työssä pitää, on pääsy ja tarkastusoikeus.“

„Työssä pidetyllä henkilöllä tarkoitetaan: „käsityön“ tekijää, joko työ tehdään palkkaa vastaan tahi ei, työnantajan tahi jommankumman vanhemman johdolla, niinkuin niistä alempana lähemmin määrätään.“

„Vanhemilla (parent) tarkoitetaan: isää, äitiä, holhoojaa tahi muuta henkilöä, jolla on holhous- tahi suojelusvalta johonkukun... lapseen tahi nuoreen työntekijään nähden.“

Seitsemännessä kohdassa, joka koskee rangaistuksia lasten, nuorten henkilöiden ja naisten työssä pitämisestä vastoin tämän lain määräyksiä, säädetään rahasakkoja sekä työpajan omistajalle, olkoonpa hän jompikumpi vanhemmista tahi ei, että myöskin „vanhemmille tahi muille henkilöille, joiden suojeluksessa lapsi, nuori työntekijä tahi nainen on tahi joille hänen työstään on suoranaista etua“.

Factory Acts Extension Act, joka koskee suuria tehtaita, jää järeille tehdaslaista siinä suhteessa että se sisältää joukon kurjia poikkeusmääräyksiä ja raukkamaisia kapitalistien kanssa tehtyjä sovittelukohtia.

Workshops' Regulation Act, joka kaikissa yksityiskohdissaan on sangen viheliäinen, jäi kuolleeksi kirjaimeksi niiden kaupunki- ja paikallisviranomaisten käsissä, joiden haltuun sen toimeenpaneminen uskottiin. Kun parlamentti v. 1871 otti heiltä pois tämän valtuuden ja siirsi sen tehtaantarkastajille, joiden tarkastuspiiriä se siten yhdellä iskulla lisäsi enemmän kuin 100,000 työpajalla ja yksistään 300 tiilitehtaalla, ei heidän lukumääräänsä huomattavasti kuitenkaan lisätty enempää kuin kahdeksalla apulaisella, vaikka se jo tähänkin saakka oli ollut aivan liian vähäinen.³²¹⁾

³²¹⁾ Tehtaantarkastajien henkilökunnassa oli 2 tarkastajaa, 2 apu-tarkastajaa ja 41 alatarkastajaa. V. 1871 nimitettiin lisäksi kahdeksan alatarkastajaa. Tehdaslakien toimeenpanemisesta johtuneet kustannukset

Tässä Englannin lainsäädännössä v:lta 1867 herättää siis huomiota toiselta puolen se, että vallitsevien luokkien hallussa olevalle parlamentille nyt oli käynyt välttämättömäksi ryhtyä pariaatteessa niin erikoisiin ja laajaperäisiin säännöittelyihin kapitalistisen riistämisen liiallisuuksia vastaan; toisaalta se puolinaisuus, vastenmielisyys ja epärehellisyys, jolla se nämä säännötelyt sitten todellisuudessa pani täytäntöön.

V:n 1862 tutkimuskomitea ehdotti myöskin vuoriteollisuuden uudestaan järjestelemistä, teollisuuden, joka eroaa kaikista muista siinä suhteessa, että siinä maanomistajien ja kapitalistien edut soveltuvat yhteen. Näiden molempien etujen ristiriitaisuus oli edistänyt tehdaslainsäädäntöä; kun tätä ristiriitaisuutta ei ollut, oli se kylliksi selittämään vuoriteollisuuslainsäädännön hitaan kehittymisen ja rettelöt siinä.

V:n 1840 tutkimuskomitea oli tehnyt niin kauhistuttavia ja mieltäkuohuttavia paljastuksia ja aiheuttanut niin suuren häpeänhällinän koko Europassa, että parlamentin oli pelastettava omantuntonsa Mining Act'illa (kaivoslailla) v:lta 1842, jossa se tyytyi kieltämään naisten ja alle 10-vuotisten lasten työn maan alla.

Sitten tuli v. 1860 Mines' Inspection Act (kaivostentarkastuslaki), jonka mukaan vuorilaitoksia tarkastavat sitä varten erikoisesti määrätyt viralliset tarkastajat, ja 10—12 vuotiaita poikia on lupa pitää työssä vain siinä tapauksessa, että heillä on koulutodistus tahi että he käyvät määrätyt tunnit koulua. Tämä laki jäi kerrassaan kuolleeksi kirjaimeksi nimitettyjen tarkastajien naurettavan pienen lukumäärän takia, heidän valtuuksiensa pienuuden ja muiden syiden tähden, jotka etempänä selviävät.

Uusimpia „sinikirjoja“ vuorikaivoksista on „Report from the Select Committee on Mines, together with . . . Evidence, 23 July 1866“. Sen on laatinut alahuoneen jäsenistä kokoonpantu valiokunta, joka oli valtuutettu kutsumaan ja kuulustelemaan todistajia; paksu kaksitaitteinen nidos, jonka varsinaisessa „Report'issa“ [kertomuksessa] on vain viisi seuraavan sisältöistä riviä: ettei valiokunta voi sanoa mitään, ja että täytyy kuulustella vieläkin enemmän todistajia! Loppu on todistajain lausuntoja.

Todistajien kuulustelutapa muistuttaa ristikuulusteluja Englannin tuomioistuimissa, joissa asianajaja koettaa häpeämättömillä, sekaannuttavilla ristiin ja poikin käyvillä kysymyksillä saattaa todistajan sekaannuksiin ja väärentää sanat hänen suussa. Asianajajina tässä ovat itse parlamentin kuulustelijat, niiden joukossa kaivostenomistajia ja -käyttäjiä; todistajina kaivostyöläisiä,

Englannissa, Skotlannissa ja Irlannissa olivat vv. 1871—72 kaikkiaan vain 25,347 punt. siihen luettuina kulut lainrikkomusten johdosta nostetuista oikeusjutuista.

enimmäkseen hiilikaivoksista. Koko ilveily on niin kuvaava pääoman hengelle, ettemme voi tässä olla esittämättä siitä muutamia otteita. Helpomman yleiskatsauksen saamiseksi esitän tutkimuksen tulokset y. m. eri otsakkeiden alla. Minä huomautan vielä, että englantilaisissa Sinikirjoissa kysymykset ja pakolliset vastaukset niihin ovat numeroittuja ja että todistajat, joiden lausunnoista tässä otteita esitetään, ovat hiilikaivostyöläisiä.

1) *10 vuotta vanhempien poikien työ kaivoksissa.* Työ sekä vuorikaivoksiin meno ja sieltä tulo kestää tavallisesti 14—15 tuntia, poikkeustapauksissa kauemminkin, kello 3, 4, 5:stä aamulla kello 4:ään ja 5:een illalla. (n. 6, 452, 83.) Täysi-ikäiset työläiset tekevät työtä kahdessa vuorossa eli 8 tuntia kumpikin, mutta kustannusten säästämiseksi ei pojilla ole mitään sellaista vaihtelua. (n. 80, 203, 204.) Nuorimpia lapsia käytetään pääasiallisesti avaamaan ja sulkemaan vetoaukkoja kaivoksen eri osastoissa, vanhempia vaikeampaan työhön, hiilten kuljettamiseen y. m. s. (n. 122, 739, 1747.) Pitkät työpäivät maan alla kestävät 18 tahi 22 ikävuoteen saakka, jolloin siirtyminen varsinaiseen kaivostyöhön tapahtuu. (n. 161.) Lapsia ja nuoria henkilöitä kiusataan nykyisin kovemmin kuin milloinkaan ennen. (n. 1663—1667.) Kaivostyöläiset vaativat melkein yksimielisesti parlamentilta lakia, joka kieltäisi kaivostyön 14 vuotta nuoremmilta. Ja nyt kysyy Hussey Vivian (joka itse on kaivostehtailija): „Eikö tämä vaatimus ole vanhempien enemmästä tai vähemmästä köyhydestä riippuvainen?“ — Ja Mr. Bruce: „Eikö olisi kovaa ottaa perheeltä pois tätä tulolähdettä silloin kun perheenisä on kuollut tahi silpoutunut j. n. e.? . . . Ja täytyyhän olla olemassa yleinen sääntö . . . Tahdotteko te kaikissa tapauksissa kiellettäväksi lasten työn 14 ikävuoteen saakka maan alla?“ Vastaus: „Kaikissa tapauksissa.“ (n. 107—110.) Vivian: „Jos työ 14 vuotta nuoremmilta kiellettäisiin kaivoksissa, niin eivätkö vanhemmat lähettäisi lapsiaan tehtaisiin y. m.? — Tavallisesti: ei.“ (n. 174.) Työläinen: „Ovien avaaminen ja sulkeminen näyttää helpolta. Mutta se on hyvin tuskallinen tehtävä. Lukuunottamatta alituista vetoa, on poika vankina ikäänkuin pimeässä vankikopissa.“ Porvari Vivian: „Eikö poika voi ovenvartijana ollessaan lukea, jos hänellä on valo?“ — „Ensiksikin täytyisi hänen ostaa itselleen kynttilät. Mutta sitäpaitsi ei sitä sallittaisi. Hän on siinä hoitamassa tehtävänsä, hänellä on velvollisuus täytettävänään. En ole koskaan nähnyt kenenkään pojan lukevan kaivoksessa.“ (n. 141—60.)

2) *Kasvatus.* Kaivostyöläiset vaativat oppipakkoa lapsille niinkuin on tehtaissakin. He selittävät v:n 1860 lain määräyksen, jonka mukaan vaaditaan opetustodiste 10—12-vuotisten las-

ten työssä käyttämiseen, kokonaan teottomaksi. Kapitalististen opetustuomarien „kiusallinen“ kuulustelutapa on tässä todellakin hullunkurinen. (n. 115.) „Tarvitaanko lakia paremmin työnantajia vaiko vanhempia vastaan? — Molempia vastaan.“ (n. 116.) „Enemmän toista kuin toista vastaan? — Mitä minun siihen on vastattava.“ (n. 137.) „Koettavatko työnantajat ensinkään sovelluttaa työtunteja kouluopetuksen mukaan? — Eivät; työaikaa ei koskaan sen vuoksi lyhennetä.“ (n. 211.) „Tekevätkö kaivostyöläiset myöhemmin mitään kasvatustaan parantaakseen? — Yleensä he vain sitä huonontavat; he omaksuvat pahoja tapoja; he antautuvat juoppouteen, uhkapeliin ja sellaiseen ja joutuvat kokonaan haaksirikkoon.“ (n. 109.) „Miksi ei lapsia lähetetä iltakouluihin? — Useimmilla hiilialueilla ei niitä ensinkään ole. Missä niitä on, käyvät siellä ehkä muutamat pojat, mutta pitkästä ylityöstä ovat he niin uuvuksissa, että heidän silmänsä painuvat kiinni väsymyksestä.“ „Siis“, päättelee porvari, „te vastustatte kasvatusta? — Emme missään nimessä, mutta j. n. e.“ (n. 443.) „Eikö v:n 1860 laki pakota kaivosten omistajia y. m. vaatimaan koulutodistuksia, kun he pitävät työssään 10—12-vuotisia lapsia? — Laki kyllä, mutta työnantajat eivät sitä tee.“ (n. 444.) „Teidän mielestänne ei tätä lainmääräystä siis yleensä ole noudatettu? — Sitä ei ensinkään noudateta.“ (n. 717.) „Pitävätkö kaivostyöläiset opetuskysymystä hyvin tärkeänä? — Kyllä suurin osa.“ (n. 718.) „Tahtovatko he mielellään lain noudattamista? — Suurin osa sitä tahtoo.“ (n. 721.) „Miksi eivät he sitten pakota sitä noudattamaan? — Monikin työläinen tahtoo, että poikia ilman koulutodistusta ei otettaisi työhön, mutta hänestä tulee kohta merkitty mies (a marked man).“ (n. 721.) „Kenen taholta? — Työnantajansa.“ (n. 722.) „Ette kai te luule, että työnantajat hätyyttävät jotakin kuuliaisuudesta lain määräyksille? — Minä luulen, että he sen tekevät.“ (n. 723.) „Oletteko koskaan kuullut, että työläiset kieltäytyisivät käyttämästä 10—12-vuotisia luku- ja kirjoitustaidottomia poikia? — Se ei ole työläisten päätäntövallasta riippuva.“ (n. 1634.) „Tahdotteko, että parlamentti sekaantuu asiaan? — Jos tahdotaan joitakin tuntevia parannuksia kaivostyöläisten lasten kasvatuksessa tehdä, täytyy sen tapahtua parlamentin säätämän lain pakotuksesta.“ (n. 1636.) „Pitäisikö lain tulla käsittämään Suurbritannian kaikkien työläisten lapset, vaiko ainoastaan kaivostyöläisten lapset? — Minä olen täällä puhumassa kaivostyöläisten nimessä.“ (n. 1638.) „Miksi olisi kaivosten lapset erotettavat muista? — Koska he ovat poikkeusasemassa.“ (n. 1639.) „Missä suhteessa? — Ruumiillisessa.“ (n. 1640.) „Miksi olisi opetus heille tärkeämpää kuin muiden luokkien pojille? — Minä

en sano, että se on tärkeämpää heille, mutta ylityön takia kaivoksissa on heillä vähemmän mahdollisuuksia saada opetusta päivä- ja pyhäkouluissa.“ (n. 1644.) „Eikö todellakin ole mahdotonta käsitellä tämänlaatuisia kysymyksiä absoluuttisesti?“ (n. 1646.) „Onko kaivosalueilla kylliksi kouluja? — Ei.“ (n. 1647.) „Jos valtio vaatisi, että jokainen lapsi lähetettäisiin kouluun, niin mistä kaikille lapsille kouluja saataisiin? — Minä luulen, että niin pian kuin olosuhteet sitä vaativat, kouluja kyllä perustetaan. Suurin osa sekä lapsista että myöskin täysi-ikäisistä kaivostyöläisistä on kirjoitus- ja lukutaidottomia.“ (n. 705, 726.)

3) *Naistentyö.* Työläisnaisia ei tosin enää v:n 1842 jälkeen käytetä maan alla, mutta kylläkin maan päällä hiilien y. m. laastamiseen, astiain kuljettamiseen kanaviin ja rautatievaunuihin, hiilien lajittelemiseen y. m. s. Heidän käyttämisensä on suuresti lisääntynyt viimeisten 3—4 vuoden kuluessa (n. 1727.) He ovat enimmäkseen kaivostyöläisten vaimoja, tyttäriä ja leskiä, iältään 12:sta 50:een ja 60:een vuoteen saakka. (n. 645, 1779, 648.) „Mitä ajattelevat kaivostyöläiset naisten käyttämisestä kaivoksissa? — He tuomitsevat sen aivan yleisesti.“ „Minkätähden? — He pitävät sitä naissukupuolelle alentavana.“ (n. 649.) „Onko naisilla erikoinen puku? — Kyllä, heillä on jonkunlaiset miehenvaatteet. Useissa tapauksissa siten kaikki häpeäntunne tukahdutetaan. Monet naiset tupakoivat. Työ on yhtä likaista kuin itse kaivoksissa. Heidän joukossaan on useita äitejä, jotka eivät voi täyttää äidin velvollisuuksiaan.“ (n. 651 ss, 709.) „Voivatko lesket saada yhtä tuottavaa työtä (8—10 sh. viikossa) muualla? — Siitä en voi mitään sanoa“ (n. 709.) „Ja kuitenkin (sydän kivistä!) olette te päättäneet lopettaa heiltä tämän heidän elinkeinonsa? — Aivan empimättä.“ (n. 710.) „Mistä tämä mieliala johtuu? — Yleisen käsityksen mukaan tämä työ alentaa naisia, ja meillä kaivostyömiehillä on niin paljon kunnioituksen tunnetta kauniimpaa sukupuolta kohtaan, että emme voi nähdä sitä hiilikaivoksiin tuomittuna... Tämä työ on suureksi osaksi hyvin raskasta. Monet näistä työistä nostavat 10 tonnia päivässä.“ (n. 1715, 1717.) „Luuletteko, että vuorikaivostöissä olevat naiset ovat epäsiiveellisempiä kuin tehtaissa työskentelevät? — Huonojen prosenttimäärä on suurempi kuin tehtaantytöiden joukossa.“ (n. 1731.) „Ettekö siis ole tyytyväisiä siiveellisyysoloihin myöskään tehtaissa? — Emme.“ (n. 1733.) „Tahdotteko siis kiellettäväksi naisten työn myöskin tehtaissa? — En minä tahdo.“ (n. 1734.) „Miksi ette? — Se on naissukupuolelle kunniallisempaa ja sopivampaa.“ (n. 1735.) „Kuitenkin on se vahingollista heidän siiveellisyydelleen, niinkö arvellette? — Ei läheskään niin suurella määrällä kuin kaivostyö.“

Muutoin minä en puhu yksistään siveellisistä, vaan myöskin ruumiillisista ja yhteiskunnallisista syistä. Tyttöjen yhteiskunnallinen rappeutuminen on erittäin surkeata. Kun näistä 400—500 tytöstä tulee kaivostyöläisten vaimoja, kärsivät miehet syvästi tästä rappeutumisesta ja se ajaa heidät pois kotoa ja juomaan.“ (n. 1736.) „Mutta eikö sama ole laita myöskin rautatehtaissa työskentelevien naisten? — Minä en voi puhua muiden teollisuudenhaarojen puolesta.“ (n. 1737.) „Mutta mikä ero en sitten rautatehtaissa ja vuorikaivoksissa työskentelevien naisten välillä? — Minä en ole pohtinut tätä kysymystä.“ (n. 1740.) „Voitteko löytää mitään erotusta näiden kahden luokan välillä? — Minulla ei ole mitään varmuutta siitä, mutta käynneiltäni useissa taloissa tunnen minä asiain häpeällisen tilan omassa piirissämme.“ (n. 1741.) „Eikö teillä olisi suuri halu poistaa naisten työ kaikkialta, missä se on alentavaa? — Kyllä . . . parhaat tunteensa saa englantilainen äidin kasvatuksesta.“ (n. 1750.) „Mutta sitähän voi sanoa myöskin naisten käyttämisestä maanviljelystöihin? — Sitä tehdään vain kahtena vuodenaikana, meidän töissämme ovat he kaikki neljä vuodenaikaa läpeensä. (n. 1751.) Useinkin he ovat työssä yötä päivää, märkinä ihoa myöten, heidän ruumiinsa rakenne on heikontunut ja terveytensä murtunut.“ „Ettekö ole tutkinut kysymystä (nim. naisten työtä koskevaa) yleensä? — Olen katsellut ympärilläni ja voin sanoa niin paljon, etten missään ole tavannut mitään, mitä voisi verrata naisten työhön hiilikaivoksissa. Se on miesten ja vahvojen miesten työtä. (n. 1753, 1793, 1794.) Sen sijaan, että parhaat kaivostyöläisistä, jotka koettavat kohota ja sivistyä, saisivat tukea vaimoistaan, nämä vetävät heitä alaspäin.“ (n. 1808.)

Sitten kun porvari vielä on kyselty ristiin rastiin, pääsee viimeinkin hänen leskiä, köyhiä perheitä y. m. kohtaan tuntemansa „myötätunnon“ salaisuus esille: „Hiilikaivoksen omistaja nimittää muutamia herrasmiehiä ylivalvojiksi ja heidän politiikkansa, jotta he saisivat suosiota osakseen, on asettaa kaikki mahdollisimman kannattavalle pohjalle, ja työssä pidetyt tytöt saavat 1 sh:stä 1 sh:iin 6 d:iin päivässä siitä, mistä miehen pitäisi saada 2 sh. 6 d.“ (n. 1816.)

4) *Kuoleman tarkastusmiehet* (Totenschau Juries). „Mitä tulee „coroner's inquest'eihin“ [kuolemantapausten tarkastajiin] teidän seuduillanne, niin ovatko työläiset tyytyväisiä niiden tutkimusmenettelyyn tapaturmien sattuessa? — Eivät, sitä he eivät ole.“ (n. 360.) „Miksi eivät? — Etenkin sentähden, että pannaan valamiehiksi henkilöitä, jotka eivät tiedä mitään kaivokista. Työläisiä ei koskaan panna muuksi kuin todistajiksi. Yleensä otetaan lähiseudun kauppiaita, jotka ovat kaivosten

omistajien, s. o. ostajiensa vaikutuksen alaisia, eivätkä edes ymmärrä todistajien käyttämiä teknillisiä sanoja. Me vaadimme, että kaivostyöläiset saavat muodostaa osan valamiehistöistä. Ylipäänsä on tuomio ristiriidassa todistajien lausuntojen kanssa.“ (n. 361, 364, 366, 368, 371, 375.) „Eikö valamiehistöjen pitä olla puolueettomia? — Pitää.“ „Olisivatko työläiset sitä? — Minusta ei näytä olevan mitään syytä epäillä, etteivät he sitä olisi. Heillä on varmasti enemmän asiantuntemusta.“ „Mutta eivätkö he olisi taipuvaisia työläisten eduksi langettamaan liian ankaria tuomioita? — Eivät, en sitä usko.“ (n. 378, 379, 380.)

5) *Väärä mitta ja paino y. m. s.* Työläiset tahtovat viikottaista palkanmaksua nelitoistapäiväisen asemasta, mittaamista painon mukaan astiain tilavuusmitan sijasta, suojaa väärin painomittojen käyttämisestä vastaan j. n. e. „Jos astioita petollisesti suurennetaan, niin voihan työmies lähteä pois kaivoksesta 14 päivän irtisanomisajan kuluttua. — Mutta jos hän menee toiseen paikkaan, joutuu hän samanlaisiin oloihin.“ (n. 1071.) „Mutta voihan hän toki jättää sellaisen paikan, missä väärä harjoitetaan? — Se on yleisesti vallalla.“ (n. 1072.) „Mutta eikö työmies voi jättää kutakin paikkaansa 14 päivän irtisanomisajan kuluttua? — Voi.“ (n. 1073.) Poroa päälle!

6) *Kaivosten tarkastus.* Työläiset eivät kärsi ainoastaan räjähtävän kaasun aiheuttamista tapaturmista. „Meillä on syytä valittaa yhtä suuresti hiilikaivosten huonoa ilmanvaihtoa, jonka vuoksi työläiset niissä tuskin kykenevät hengittämään; he tulevat sen takia kaikkeen työhön pystymättömiksi. Niinpä on esim. juuri tällä haavaa siinä kaivoksen osassa, missä minä työskentelen, turmeltunut ilma pakottanut useita henkilöitä viikkokausiksi sairausvuoteelle. Enimmäkseen ovat pääkäytävät kylläkin ilmavia, mutta niin eivät juuri ne paikat, joissa me teemme työtä.“ „Miksi ette sitten käänny tarkastajan puoleen? — Useat miehet ovat valitettavasti tässä suhteessa hyvin pelokkaat. Sattu, että vuorimies uhrattiin ja menetti toimensa, koska hän oli kääntynyt tarkastajan puoleen.“ „Kuinka? Onko hän sen vuoksi merkitty mies? — On.“ „Ja saa vaivoin työtä muualta? — Niin.“ „Luuletko, että teidän seuduillanne olevia kaivoksia tarkastetaan riittävästi, joten lakimääräysten toteuttaminen on turvattu? — En luule. Niitä ei yleensä ensinkään tarkasteta... Seitsemään vuoteen on tarkastaja täsmälleen yhden kerran ollut kaivoksessa. Piirissä johon minä kuulun, ei tarkastajain lukumäärä ole riittävä suuri. Vanhan, yli 70-vuotiaan miehen tulee valvoa enempiä kuin 130 hiilikaivosta. Tarvitsemme enemmän sekä tarkastajia että alatarkastajia.“ (n. 234, 241, 251, 254, 274, 275, 276, 293.) „Pitäisikö sitten hallituksen pitää sellai-

nen joukko tarkastajia, että he voisivat tehdä kaikki, mitä te vaaditte, työläisten antamatta heille tietoja? — Se on mahdotonta, mutta heidän pitäisi tulla useammin ja itse noutaa tiedot kaivoksista.“ (n. 277, 280.) „Ettekö luule, että seurauksena tästä vastuunalaisuus (!) tuuleuttamisesta y. m. siirtyisi kaivosten omistajilta hallituksen asettamille virkamiehille? — Ei suinkaan; heidän tehtävänään täytyy olla voimassa olevien lakien noudattamisen valvominen.“ (n. 285.) „Kun te puhutte alatarkastajista, tarkoitatteko henkilöitä, joilla on pienempi palkka ja alempi arvo kuin nykyisillä tarkastajilla? — Minä en suinkaan tahdo, että he olisivat alempia, jos teillä vain on parempia?“ (n. 294.) „Tahdotteko enemmän tarkastajia vaiko alempaan luokkaan kuuluvia henkilöitä tarkastajiksi? — Me tarvitsemme henkilöitä, jotka itse kiertelevät kaivoksissa, miehiä jotka eivät pelkää nahkaansa.“ (n. 295.) „Jos teidän toivomuksenne saada huonompi-laatuisia tarkastajia täytettäisiin, niin eikö heidän puutteellinen taitonsa synnyttäisi vaaroja j. n. e.? — Ei; hallituksen asiana on ottaa sopivia henkilöitä.“ (n. 297.)

Tällainen tutkistelu alkaa lopulta tuntua itse tutkimuskomitean puheenjohtajastakin liian mielettömältä. „Te tahdotte“, keskeyttää hän, „käytännöllisiä henkilöitä, jotka itse kulkevat kaivoksissa niitä katsomassa ja kertovat tarkastajalle, joka sitten voi käyttää suurempaa taitoaan.“ (n. 298, 299.) „Eikö kaikkien näiden vanhojen laitosten tuuleuttaminen tuottaisi suuria kustannuksia? — Kyllä kai kustannukset kohoaisivat, mutta ihmishenkiä säästyisi.“ (n. 531.) Eräs kaivostyömies panee vastalauseensa v:n 1860 lain 17:ttä osastoa vastaan: „Kun nykyisin kaivosten tarkastaja huomaa jonkun osan kaivoksesta olevan käyttökelvottomassa kunnossa, täytyy hänen antaa tästä tieto kaivoksen omistajalle ja sisäasiain ministerille. Sitten on kaivoksen omistajalla 20 päivää mietintöaikaa; noiden 20 päivän kuluttua voi hän kieltäytyä kaikista muutoksista. Mutta jos hän sen tekee, on hänen kirjoitettava sisäasiainministerille ja ehdotettava hänelle 5 vuorikaivosinsinööriä, joiden joukosta ministerin on valittava sovintotuomarit. Me väitämme, että tässä tapauksessa kaivoksen omistaja oikeastaan nimittää itse omat tuomarinsa.“ (n. 581.) Porvarillinen tutkistelija, itse kaivoksenomistaja: „Tämä on vain puhtaasti spekulatiivinen vastaväite.“ (n. 586.) „Teillä on siis hyvin huono käsitys vuorikaivosinsinöörin rehellisyydestä. — Minä sanon, että se on hyvin kohtuutonta ja väärin.“ (n. 588.) „Eikö vuorikaivosinsinööreillä ole tavallaan virallinen luonne, joka korottaa heidän ratkaisunsa teidän pelkäämänne puolueellisuuden yläpuolelle? — Minä kieltäydyn vastaamasta kysymyksiin näiden henkilöiden persoonalli-

sesta luonteesta. Minä olen vakuutettu siitä, että he useissa tapauksissa menettelevät hyvin puolueellisesti, ja että heiltä pitäisi ottaa tämä valta pois, silloin kun ihmishenkiä on kysymyksessä.“ (n. 589.)

Sama porvari on kyllin häpeämätön kysyäkseen: „Ettekö luule, että myöskin kaivostenomistajille räjähdykset tuottavat tappiota?“ — Lopuksi (n. 1042): „Ettekö te työläiset itse voi valvoa etujanne pyytämättä apua hallitukselta? — Emme.“

V. 1865 oli Suurbritanniassa 3,217 hiilikaivosta ja — 12 tarkastajaa. Eräs Yorkshire'n kaivoksenomistaja laskee itse („Times“, tammik. 26 p. 1867), että lukuunottamatta heidän puhtaita virastollisia toimiaan, jotka vievät heidän koko aikansa, kutakin kaivosta voidaan tarkastaa vain kerran 10 vuodessa. Ei ihme, että tapaturmat viime vuosina (erittäin myöskin vv. 1866 ja 1867) ovat lisääntyneet etenevästi sekä lukumäärältään että laajuudeltaan (vaatien toisinaan uhrikseen 200—300 työllistä.) Nämä ovat „vapaan“ kapitalistisen tuotannon ihanuuksia!

Joka tapauksessa on v:n 1872 laki, niin puutteellinen kuin se onkin, ensimmäinen, joka järjestää vuorikaivoksissa työssä olevien lasten työajan ja tekee työnantajat ja kaivosten omistajat jossakin määrässä vastuunalaisiksi niin sanotuista tapaturmista.

Kuninkaallinen komitea v:ta 1867 lasten, nuorten henkilöiden ja naisten työn tutkimista varten maanviljelyksessä on julaisut muutamia hyvin tärkeitä mietintöjä. On tehty useita yrityksiä soveltaa tehdaslainsäädännön periaatteita lievissäkään muodossa maanviljelykseen, mutta kaikki ne ovat tähän saakka epäonnistuneet. Minun on tässä kuitenkin huomautettava siitä vastustamattomasta pyrkimyksestä, mikä on olemassa näidene periaatteiden yleiseen käytäntöön ottamiseen.

Jos tehdaslainsäädännön yleiseksi tuleminen on työväenluokan ruumiillisena ja henkisenä suojeluskeinona käynyt välttämättömäksi, tekee se toiselta puolen yleisemmäksi ja jouduttaa, niinkuin jo on viitattu, hajallaan olevien pienten työprosessien muuttumista yhdistetyiksi työprosesseiksi suuressa, yhteiskunnallisessa mittakaavassa, siis pääoman keskittymistä ja tehdasjärjestelmän yksinvaltiutta. Se hävittää kaikki vanhanaikaiset ja siirtymismuodot, joitten takana pääoma on osaksi vielä herrauttaa piilotellut, ja asettaa niiden sijaan suoranaisen alastoman valtiutensa. Siten se myöskin saattaa yleiseksi suoranaisen taistelun tätä herruutta vastaan. Samalla kun se yksityisissä työhuoneissa pakottaa yhdenkaltaisuuteen, säännöllisyyteen, järjestykseen ja säästämiseen, lisää se sillä tavattomalla kannustimella, mitä työpäivän rajoittaminen ja säännötteleminen tekniikalle tietää, kapitalistisen tuotannon anarkiaa ja romahduksia yli-

päänsä, työn voimaperäisyyttä ja koneiden kilpailua työläisen kanssa. Hävittäessään pikkuliikkeet ja kotityön hävittää se „liikaa olevien“ viimeiset pakopaikat ja sen kautta koko yhteiskuntakoneiston tähänastisen varaventiilin. Kehittäessään tuotantoprosessin aineellisia edellytyksiä ja yhteiskunnallista yhdistelmää kehittää se sen kapitalistisen muodon ristiriitaisuuksia ja vastakohtaisuuksia, sekä siten samalla vanhaa yhteiskuntaa kumoavia ja uutta muodostavia aineksia.³²²⁾

³²²⁾ Robert Owen, osuustehtaiden ja -kauppojen isä, joka kuitenkin, niinkuin olemme jo huomauttanut, ei suinkaan kannattanut seuraajiansa kuvitelmia näiden erillisten muutosainesten merkityksestä, lähti yrityksissään todellisuudessa tehdasjärjestelmästä, ja selitti sen myöskin teoreettisesti yhteiskunnallisen kumouksen lähtökohdaksi. Leyden'in yliopiston kansantaloustieteen professori herra Vissering näyttää aavistavan jotakin sellaista, kun hän teoksessaan „Handbook van Praktische Staatshuishoudkunde, Amsterdam 1860—62“, jossa arkipäiväisen taloustieteen typeryydet mitä sopivimmassa muodossaan esitetään, intoilee käsityön puolesta suurteollisuutta vastaan. — 4 painokseen. — „Uusi lakitieteellinen Rottakuningas“ (s. 248), jonka Englannin lainsäädäntö keskenään ristiriitaisilla laeilla Factory Acts, Factory Extension Act ja Workshops' Act oli henkiin herättänyt, tuli lopulta sietämättömäksi, ja niin tapahtui v:n 1878 laissa Factory and Workshop Act koko puheenaolevan lainsäädännön yhteyttäminen. Tämän Englannissa nykyisin voimassa olevan teollisuuslakikirjan seikkaperäiseen arvosteluun ei tässä tietysti voida ryhtyä. Sentähden olkoot seuraavat tiedot riittäviä: Laki käsittää 1) Kutomatehtaat. Näissä jää kaikki jokseenkin ennalleen: 10 v. vanhempien lasten sallittu työaika on 5½ tuntia päivässä, tai 6 tuntia ja silloin lauantai vapaana; nuorteu henkilöiden ja naisten 10 tuntia 5 päivänä, korkeintaan 6½ lauantaina. — 2) Ei-kutomatehtaat. Näissä ovat määräykset lähempänä No: 1:n määräyksiä kuin aikaisemmin, mutta yhä vieläkin on olemassa moniaita kapitalisteille edullisia poikkeuksia, joita useissa tapauksissa sisäasiainministerin luvalla vieläkin voidaan laajentaa. — 3) Workshops [työpajat], määriteltynä niin kuin edellisessä laissa. Mikäli niissä on työssä lapsia, nuoria työntekijöitä tai naisia, ovat ne asetetut melkein samaan asemaan kuin ei-kutomatehtaat, kuitenkin taas siten, että yksityiskohdissa voidaan myöntää helpotuksia. — 4) Workshops, joissa ei pidetä työssä lapsia eikä nuoria työntekijöitä, vaan ainoastaan yli 18 vuotta vanhoja henkilöitä kumpaakin sukupuolta. Näissä voidaan myöntää vielä enemmän helpotuksia. — 5) Domestic Workshops [kotityöpajoja], joissa työskentelevät vain perheenjäsenet perheen asunnossa. Vieläkin venyvämmät määräykset ja samalla rajoitus, että tarkastaja saa käydä ilman erikoista ministerin tai oikeuden antamaa lupaa vain sellaisissa huoneissa, joita ei samalla käytetä asuinhuoneina, ja lopuksi olkiepalmikoimisen, pitsinnypläyksen ja hansikkaanvalmistuksen ehdoton vapaaksi julistaminen perheen piirissä. Kaikkine puutteineen on laki vieläkin Sveitsin valtioliiton tehdaslain ohella maalisk. 23 p:ltä 1877, verrattomasti parhain näitä asioita koskeva laki. Sen vertaaminen mainittuun Sveitsin lakiin on erittäin mieltäkiinnittävä, koska se hyvästi valaisee molempien lainsäädäntötapojen englantilaisen, „historiallisen“, tapauksesta toiseen siirtyvän, ja mannermaan, Ranskan vallankumouksen pohjalle perustuvan, enemmän yleistävän menettelytavan. Valitettavasti kuitenkin Englannin laki on, mitä tulee sen sovittamiseen workshop'eihin,

10. Suurteollisuus ja maanviljelys.

Sitä kumousta, minkä suurteollisuus synnyttää maanviljelyksessä ja maanviljelystuotannon palveluksessa toimivien henkilöiden yhteiskunnallisissa suhteissa, voimme kuvaila vasta myöhemmin. Tässä tyydymme lyhyesti viittaamaan muutamiin ennakkotuloksiin. Kun koneiden käyttöä maanviljelyksessä enimmäkseen eivät ehkäise ne fyysilliset haitat, jotka se tehtaantymichelle tuottaa,³²³⁾ vaikuttavat ne tässä vielä voimakkaammin ja törmäämättä yhteen työläisten „liikanaiseksi tekemisen“ kanssa, niinkuin myöhemmin yksityiskohdittain saamme nähdä. Esim. Cambridge'n ja Suffolk'in kreivikunnissa on viljellyn maan ala viimeisten 20 vuoden kuluessa suuresti laajentunut, samalla kun maalaisväestö samana aikana ei ole vain suhteellisesti, vaan myöskin absoluuttisesti vähentynyt. Pohjois-Amerikan Yhdysvalloissa korvasivat aikanaan maanviljelyskoneet työläisiä vain virtuaalisesti, s. o. ne tekivät tuottajalle mahdolliseksi suuremman maa-alan viljelemisen, mutta eivät karkoittaneet todella työssä olleita työläisiä. V. 1861 oli Englannissa ja Wales'issa maanviljelyskoneiden valmistamisessa toimivien työläisten lukumäärä 1,034, kun höyry- ja työkoneilla työskentelevien maanviljelystyöläisten lukumäärä oli vain 1,205.

Maanviljelysalalla vaikuttaa suurteollisuus sikäli mullistavimmin, että se tuhoaa vanhan yhteiskunnan tuen ja turvan, „talonpojan“, ja panee hänen sijaansa palkkatyöläisen. Maaseudun yhteiskunnalliset kumouspyrkimykset ja vastakohtaisuudet tulevat siten samankaltaisiksi kuin kaupunkienkin. Suurimmassa määrässä totuttuihin tapoihin perustuvan ja vähimmin järkipärisen liikemuodon sijaan tulee tieteen itsetietoinen, teknologinen hyväksi käyttäminen. Kapitalistinen tuotantotapa tekee täydelliseksi niiden maanviljelyksen ja teollisuuden alkuperäisten perheiteiden murtumisen, jotka liittivät ne toisiinsa niiden lapsellisen

vieläkin suurelta osaltaan kuollut kirjain tarkastushenkilökunnan riittämättömyyden takia. — F. Engels. — Sen jälkeen kun Engels tämän kirjoitti, on Englannissa edelleen julaitu sarja lakeja työläisten suojelemiseksi; niistä on tärkein laki v:ta 1901, joka kieltää tehtaissa ja työpaikoissa käyttämästä lapsia alle 12 vuoden ja lyhentää työajan lauantaisin kutomatehtaissa 1:llä tunnilla, joten koko viikon työaika yhteensä on 55 1/2 tuntia. — Kautsky.

³²³⁾ Seikkaperäisen esityksen Englannin maanviljelyksessä käytetyistä koneista tapaa teoksessa „Die landwirtschaftlichen Geräts und Maschinen Englands“, Dr. W. Hamm, 2 pain. 1856. Luonnoksessaan Englannin maanviljelyksen kehityksen esittämiseen seuraa herra Hamm liian kriitikkömästi herra Leonce de Lavergne'a, [Tämä huomautus on tietysti vanhettunut, kuten Engels jo v. 1890 huomautti. — Kautsky.]

kehittymättömässä muodossa. Mutta samalla se luo aineelliset edellytykset uudelle, korkeammalle synteeseille, maanviljelyksen ja teollisuuden yhdistymiselle niiden toistensa vastakohtina kehittyneiden muotojen pohjalla. Samalla kuin kapitalistinen tuotanto saattaa kaupunkilaisväestölle, jonka se kokoaa suuriin keskuksiin, yhäti enenevän ylivallan, lisää se toiselta puolen yhteiskunnan historiallista liikuntavoimaa, ja häiritsee toiselta puolen ainesten vaihtoa ihmisen ja maan välillä, s. o. niiden maan aineosien palaamista takaisin maahan, joita ihminen ravinnossaan ja vaatetuksessaan on kuluttanut, siis maan pysyväisen hedelmällisyyden ikuista ja luonnollista edellytystä. Se vahingoittaa samalla kaupunkilaistyöläisen ruumiillista terveyttä ja maatyöläisen henkistä elämää.³²⁴) Mutta hävittämällä tuon ainestenvaihdon vain luontoperäisesti kehittyneet muodot se samalla pakottaa sen esiintymään yhteiskunnallisen tuotannon järjestelmällisesti johtavana lakina ja täyttää inhimillistä kehitystä vastavassa muodossa. Maanviljelyksessä samoin kuin teollisuudessakin esiintyy tuotantoprosessin kapitalistinen muuttuminen samalla tuottajain martyrologiana (kärsimyshistoriana), työväline työläisen kukistamisvälineenä, riistämistävälineenä ja köyhdyttämistävälineenä, työprosessin yhteiskunnallinen yhdistelmä hänen yksilöllisen vireytensä, vapautensa ja itsenäisyytensä järjestelmällisenä tukahduttamisena. Maatyöläisten hajaantuminen laajemmille alueille murtaa samalla heidän vastustuskykynsä, jotavastoin keskittyminen lisää kaupunkilaistyöläisten vastustuskykyä. Samoin kuin kaupunkiteollisuudessa ostetaan uudenaikaisessa maanviljelyksessäkin lisääntynyt tuotantovoima ja työn suurempi liikkeellepaneminen itse työvoiman tuhoamisella ja kuihduttamisella. Ja jokainen edistysaskel kapitalistisessa maanviljelyksessä on sekä edistysaskel taidossa riistää työmiestä, että myöskin taidossa riistää maata, jokainen edistysaskel sen hedelmällisyyden lisäämisessä määrätynä aikana samalla edistysaskel tämän hedelmällisyyden vakiinaisten lähteiden kuivattamisessa. Kuta enemmän joku maa, niinkuin esim. Pohjois-Amerikan Yhdysvallat, kehittyy suurteollisuuden pohjalla, sitä nopeampi on tämä hävitysprosessi.³²⁵)

³²⁴) „Te jaatte kansan kahteen vihollisleiriin, tybmiin talonpoikiin ja veltostuneisiin rampoihin. Jumala paratkoon kansaa, joka jaettuna maanviljelys- ja kauppaetujen mukaan sanoo itseään terveeksi, vieläpä valistuneeksi ja sivistyneeksi, eikä ainoastaan huolimatta tästä hirvittävästä ja luonnottomasta jaosta, vaan juuri sen takia“ (David Urquhart, Familiar Words, Lontoo 1855, s. 119.) Tämä paikka osoittaa samalla vahvat ja heikot puolet eräänlaatuisessa arvostelussa, joka osaa arvostella ja tuomita olevia oloja, mutta ei niitä ymmärtää.

³²⁵) Vrt. Liebig, Die Chemie in ihrer Anwendung auf Agrikultur und Physiologie. 7 painos 1862, etenkin ensimmäisessä niteessä

Kapitalistinen tuotanto kehittää siis yhteiskunnallisen tuotanto-prosessin teknikkaa ja yhdistelmää vain siten että se samalla kuivattaa kaiken rikkauden alkulähteet: maan ja työläisen.

„Die Einleitung in die Naturgesetze des Feldbaues“. Uudenaikaisen maanviljelyksen varjopuolien esittäminen luonnontieteelliseltä kannalta on yksi Liebig'in kuolemattomia ansioita. Myöskin hänen historiallisissa katsauksissaan maanviljelyksen historiaan on, vaikka niissä onkin pahoja virheitä, myöskin valokohtia. Valitettavaa vain on, että hän päästäkseen onnenkaupalla kynästään sanoja sellaisia kuin seuraavat: „Lisää hienontamalla ja useammin kyntämällä edistetään ilmanvaihtelua huokoisen maan sisässä ja saadaan maan pinta, johon ilmaa pitää vaikuttaa, suuremmaksi ja uudistetuksi, mutta on helposti ymmärrettävissä, ettei maan lisätuotto voi olla suhteellinen maahan käytettyyn työhön, vaan että se nousee paljoa pienemmässä määrässä. Tämän lain, lisää Liebig, on ensiksi J. St. Mill teoksessaan „Principles of Political Economy“, nid. I, s. 17 seuraavassa muodossa esittänyt: „Että maan tuotto, kun muut olosuhteet pysyvät entisellään, kasvaa pienemmässä suhteessa kuin käytetyn työn lisääntyminen (vieläpä herra Mill esittää väärin Ricardon koulun lain, sillä kun „the decrease of the labourers employed“, käytettyjen työläisten vähentyminen, oli Englannissa samassa määrässä huomattavissa kuin maanviljely edistyi, ei tuolla Englantia varten ja Englannissa keksityillä lailla ainakaan Englantiin nähden olisi mitään merkitystä), on masoviljelytuotannon yleinen laki“, merkillistä kylläkin, kun hän ei tuntenut sen perusteita. (Liebig m. t. nid. I, s. 143 ja muist.) Puhumattakaan „työ“-sanan väärästä tulkinnasta, Liebig kun tarkoittaa sillä jotakin muuta kuin kansantaloustiede, on kaikissa tapauksissa „merkillistä kylläkin“, että hän tekee herra J. St. Mill'in tuon teorian ensimmäiseksi esittäjäksi, teorian, jonka James Anderson A. Smith'in aikana ensiksi julkaisi ja uudisti useissa kirjoituksissaan aina 19 vuosisadan alulle saakka, jonka Malthus, yleensä kirjallisen varkauden mestari (koko hänen väestöoppineen on häpeämätöntä jäljittelyä) v. 1815 omaksui, jonka West samaan aikaan ja Anderson'ista riippumatta esitti, jonka Ricardo v. 1817 saattoi yleisen arvoteorian yhteyteen ja joka siitä lähtien on kiertänyt maailmaa Ricardon teorian nimisenä, jonka v. 1820 James Mill (J. St. Mill'in isä) on tehnyt yleiseksi ja jonka lopulta m. m. myöskin herra J. St. Mill toisti jo yhteiseksi tulleen kouludogmina. Kieltämätöntä on, että J. St. Mill saa kaikissa tapauksissa „merkillistä“ vaikutusvaltaansa kiittäen melkein yksinomaan tällaisista erehdyksistä.

Viides osasto.

Absoluuttisen ja suhteellisen lisäarvon tuotanto.

Neljästoista luku.

Absoluuttinen ja suhteellinen lisäarvo.

Aluksi käsittelimme työprosessia abstraktisesti (ks. viidettä lukua), riippumatta sen historiallisista muodoista, ihmisen ja luonnon välisenä prosessina. Lausimme silloin: „Jos koko työprosessia tarkastelee sen tuloksen, siis tuotteen kannalta, niin esiintyvät molemmat, työväline ja työesine tuotantovälineinä ja itse työ *tuottavana työnä*“. Ja 7 muistutuksessa lisäsimme tähän: „Tämä tuottavan työn määrittely, sellaisena kuin se esiintyy yksinkertaisen työprosessin kannalta katsottuna, ei suinkaan ole riittävä kapitalistiseen tuotantoprosessiin nähden.“ Tässä täytyy meidän lähemmin selittää tätä.

Mikäli työprosessi on puhtaasti yksilöllistä laatua, yhtyvät samassa työmieheessä kaikki ne tehtävät, jotka myöhemmin eroavat toisistaan. Omaksuessaan yksityishenkilönä luonnonesineitä elämäntarpeisiinsa on hän itse oma ohjaajansa. Myöhemmin ohjaavat häntä muut. Yksityinen ihminen ei voi vaikuttaa luontoon panematta lihaksiaan toimintaan omien aivojensa johdolla. Samoin kuin luonnonjärjestelmässä pää ja käsi kuuluvat yhteen, yhdistää työprosessi pään työn ja käden työn. Myöhemmin eroavat ne, jopa keskenään vihamielisiksi vastakohdiksikin. Tuote muuttuu yleensä yksityisen tuottajan välittömästä tuotteesta kokonaistyöläisen yhteiskunnalliseksi tuotteeksi, yhteiseksi, s. o. yhdistetyn työkunnan tuotteeksi, jonka jäsenet ovat lähempänä tai kauempana työnesineen käsittelemistä. Luonteeltaan yhteistoiminnallinen työprosessi laajentaa siis välttämättömästi *tuottavan työn* ja sen kannattajan, *tuottavan työläisen* käsitettä. Tehdäkseen tuottavaa työtä ei ole enää tarpeellista tarttua siihen omin käsin; riittää, että on kokonaistyöläisen elimenä, tekee jonkun sen alatehtävistä. Yllämainittu tuottavan työn alkuperäinen määrittelmä, joka on johdettu itse aineellisen tuotannon luonteesta, pitää aina paikkansa kokonaistyöläisestä kokonaisuudeksi katsottuna. Mutta se ei enää pidä paikkaansa jokaisesta sen jäsenestä yksitellen otettuna.

Mutta toiselta puolen tulee tuottavan työn käsite suppeamaksi. Kapitalistinen tuotanto ei ole yksinomaan tavaran tuotantoa, vaan on se varsinaisesti lisäarvon tuotantoa. Työläinen ei tuota itseään, vaan pääomaa varten. Sentähden ei enää riitä se, että hän ylipäättään tuottaa. Hänen täytyy tuottaa lisäarvoa. Ainoastaan se työläinen on tuottava, joka tuottaa lisäarvoa kapitalistille eli palvelee pääoman oman arvon paisutusta. Jos on lupa valita esimerkki aineellisen tuotannon alan ulkopuolelta, niin on opettaja tuottava työläinen, milloin hän ei ainoastaan muokkaa lasten päitä, vaan myöskin kuluttaa itseään rikastuttakseen työnantajaa. Suhdetta ei yhtään muuta se, että viimeksimainittu on pannut pääomansa oppitehtaaseen makkara-tehtaan asemesta. Tuottavan työläisen käsite ei siis suinkaan sisällä ainoastaan toiminnan ja hyödyllisen seurauksen keskinäistä suhdetta, suhdetta työläisen ja työntuotteen välillä, vaan myöskin erityisesti yhteiskunnallisen, historiallisesti syntyneen tuotantosuhteen, joka leimaa työläisen suorastaan pääoman arvonnäköyksen välineeksi. Tuottavana työläisenä oleminen ei sentähden ole mikään onni, vaan surun paikka. Tämän teoksen neljännessä kirjassa, jossa käsitellään teorian historiaa, saamme lähemmin nähdä, että klassillinen kansantaloustiede jo aikaisin, milloin vaistomaisesti, milloin tietoisesti teki *lisäarvon* tuottamisesta tuottavan työläisen päätunnusmerkin. Sikäli kuin sen käsitys lisäarvon luonteesta muuttuu, muuttuu siis myöskin sen määritelmä tuottavasta työläisestä. Niinpä selittävät fysiokraatit, että ainoastaan maanviljelystyö on tuottavaa, koska ainoastaan se tuottaa lisäarvoa. Mutta fysiokraatit pitivät lisäarvona yksinomaan maankorkoa.

Kun työpäivää pitennetään yli sen ajankohdan, jolloin työläinen on tuottanut vain vastikkeen työvoimansa arvolle, ja kun pääoma anastaa haltuunsa tämän lisätyön — silloin tuotetaan absoluuttista (ehdotonta) lisäarvoa.

Tämä prosessi voi tapahtua ja tapahtuukin sellaisten tuotantomuotojen pohjalla, jotka ilman pääoman myötävaikutusta ovat historiallisesti periytyneet. Silloin tapahtuu vain muodollinen muutos, eli kapitalistinen riistämismenettely eroaa edelläkäyneistä, kuten orjajärjestelmästä y. m., vain siten, että viimeksimainituissa tapauksissa lisätyö on saatu suoran pakon kautta, kapitalismin vallitessa taasen työvoiman „vapaaehtoisena“ myynnin kautta. Absoluuttisen lisäarvon tuotanto edellyttää siis vain työn mahdollista alistamista pääoman alle.

Absoluuttisen lisäarvon tuotanto on kapitalistisen järjestelmän yleisenä perustana ja suhteellisen lisäarvon tuotannon lähtökohdana. Tässä on työpäivä jo alusta alkaen jaettu kahteen

osaan: välttämättömään työhön ja lisätyöhön. Lisätyön pidentämiseksi lyhennetään välttämätöntä työtä keinoilla, joiden avulla työpalkan vastike tuotetaan lyhemässä ajassa. Absoluuttisen lisäarvon tuotanto riippuu vain työpäivän pituudesta; suhteellisen lisäarvon tuotanto mullistaa kauttaaltaan työn teknilliset prosessit ja yhteiskunnalliset ryhmytykset.

Suhteellisen lisäarvon tuotanto edellyttää siis erikoisesti kapitalistista tuotantotapaa, joka itse puolestaan menettelytapoineen, keinoineen ja edellytyksineen syntyy ja kehittyy luontoperäisesti vasta sillä perustalla, minkä työn muodollinen alistaminen pääoman alaiseksi luo. Työn muodollisen alistamisen sijaan tulee sen asiallinen alistaminen pääoman alaiseksi.

Tarvitsee vain viitata niihin välimuotoihin, joissa lisätyötä ei suoranaisella pakolla puserreta tuottajasta eikä tätä myöskään vielä ole alistettu muodollisesti pääoman alaiseksi. Pääoma ei tällöin vielä ole saanut työprosessia välittömästi valtaansa. Niiden itsenäisten tuottajien rinnalle, jotka perityissä ikivanhoissa muodoissa harjoittavat käsityötä tahi maanviljelystä, astuu koronkiskoja tahi kauppias, koronkiskomispääoma tahi kaupappääoma, joka loiseläimen tavoin imee heistä elinvoimaa. Tämän riistämismuodon vallallaolo jossakin yhteiskunnassa ei salli kapitalistista tuotantotapaa, vaikka se toiselta puolen voikin olla siirtymismuotona siihen, kuten myöhemmällä keskiajalla. Lopuksi uudistuvat, niinkuin esim. uudenaikainen kotityö osottaa, määrätyt välimuodot paikoittain suurteollisuuden taustalla, joskin ulkonaisesti kokonaan muuttuneina.

Kun työn pelkkä muodollinen alistuminen pääoman alaiseksi on riittävä absoluuttisen lisäarvon tuotannolle, niin että esim. käsityöläiset, jotka ennen ovat tehneet työtä itselleen tahi sitten ammattikuntamestarin kisälleinä, nyt joutuvat palkkatyöläisinä kapitalistin välittömän johdon alaisiksi, olemme toiselta puolen nähneet, mitenkä suhteellisen lisäarvon tuottamistavat samalla ovat keinoja absoluuttisen lisäarvon tuottamiseksi. Vieläpä osotautui työpäivän rajaton pidentäminen suurteollisuuden ominaisimmaksi tulokseksi. Yleensä lakkaa erikoisesti kapitalistinen tuotantotapa olemasta pelkkänä suhteellisen lisäarvon tuottamisen keinona niin pian kuin se on saanut haltuunsa kokonaisen tuotannonhaaran, ja vieläkin enemmän kun se on saanut haltuunsa kaikki huomattavat tuotannonhaarat. Siitä tulee nyt tuotantoprosessin yleinen, yhteiskunnallisesti vallitseva muoto. Erikoisena suhteellisen lisäarvon tuottamisen keinona vaikuttaa se enää ainoastaan mikäli se valtaa haltuunsa tähän saakka vain muodollisesti pääoman alle alistettuja teollisuudenhaaroja, siis enenevän levenemisensä kautta. Ja toiseksi, mikäli vaihdokset

tuotantotavoissa aiheuttavat yhä jatkuvaa kumousta sen alle jo alistetuissa teollisuudenhaaroissa.

Joltakin näkökannalta katsottuna tuntuu erotus absoluuttisen ja suhteellisen lisäarvon välillä yleensä vain näennäiseltä. Suhteellinen lisäarvo on absoluuttista, sillä se edellyttää työpäivän absoluuttista pidentämistä yli sen työajan, mikä on välttämätön työläisen itsensä olemassaololle. Absoluuttinen lisäarvo on suhteellista, sillä se edellyttää kehitystä työn tuottavuudessa, joka sallii välttämättömän työajan rajoittamisen yhteen osaan työpäivästä. Mutta jos pitää silmällä lisäarvon liikettä, niin tämä näennäinen yhtäläisyys häviää. Niin pian kuin kapitalistinen tuotantotapa kerran on syntynyt ja tullut yleiseksi tuotantotavaksi, tulee erotus absoluuttisen ja suhteellisen lisäarvon välillä huomattavaksi heti kun on kysymyksessä yleensä korottaa lisäarvon suhdelukua. Jos edellytämme, että työvoimasta maksetaan sen täysi arvo, on meillä silloin valittavinamme nämä vaihtoehdot: kun työn tuotantovoima ja sen voimaperäisyyden normaalin aste ovat määrätty, voidaan lisäarvon suhdelukua korottaa vain työpäivää absoluuttisesti pidentämällä; jos taas toiselta puolen työpäivän pituus on määrätty, voidaan lisäarvon suhdelukua korottaa vain sen osien, välttämättömän työn ja lisätyön suhteellista suuruutta muuttamalla, mikä taas puolestaan edellyttää muutosta työn tuottavuudessa tahi voimaperäisyydessä, jottei palkka alenisi työvoiman arvon alapuolelle.

Jos työläinen tarvitsee kaiken aikansa tuottaakseen omaan ja perheensä ylläpitoon välttämättömät elintarpeet, niin ei hänelle jää mitään aikaa tehdäkseen ilmaista työtä muille ihmisille. Ilman määrättyä työn tuotantoastetta ei työläinen voi saada käytettäväkseen sellaista aikaa, ilman sellaista liika-aikaa ei voi olla mitään lisätyötä eikä siis mitään kapitalisteja, mutta ei myöskään mitään orjien omistajia, ei läänitysparooneja, sanalla sanoen ei mitään suuromistajaluokkaa.¹⁾

Siten voidaan puhua lisäarvon luonnollisesta perustasta, mutta ainoastaan siinä aivan yleisessä merkityksessä, ettei ole olemassa mitään ehdotonta luonnonestettä, joka estäisi toista lykkäämästä ylläpidokseen välttämätöntä työtä omilta niskoiltaan toisen niskoille, yhtä vähän kuin esim. ehdottomat luonnonesteet ehkäisevät toista käyttämästä toisen lihaa ravintonaan.^{1a)}

¹⁾ „Jo työnantaja-kapitalistien pelkkä olemassaolokin erityisenä luokkana on riippuvainen työn tuottavuudesta.“ (Ramsay, An Essay on the Distribution of Wealth. Lontoo, 1821, s. 206.) „Jos itsekunkin työ riittäisi tuottamaan ainoastaan hänen oman ylläpitonsa, ei voisi olla mitään omaisuutta.“ (Ravenstone, Thoughts on the Funding System. Lontoo, 1824, s. 14, 15.)

^{1a)} Äskettäin tehdyn laskelman mukaan elää yksistään jo nyt tutki-
tuissa osissa maapalloa vielä vähintäinkin neljä miljoonaa ihmissyöjää.

Ei ole yhtään mitään syytä, niinkuin joskus on tapahtunut, liittää salaperäisiä käsityksiä tähän työn luontoperäiseen tuottavaisuuteen. Vasta sitte kun ihmiset ovat päässeet kehittymään ensimmäisiltä eläimellisiltä kehitysasteiltaan korkeammalle, ja heidän työnsä siis jo on tullut jossakin määrin yhteiskunnalliseksi, ovat ne edellytykset olemassa, joitten vallitessa toisen lisätyö tulee toisen olemassaolon ehdoksi. Sivistyksen alkuasteilla on työn saavuttama tuotantovoima vähäistä, mutta samoin ovat ne tarpeetkin, jotka kehittyvät niiden tyydyttämisen keinojen mukaan ja kautta. Lisäksi ovat noilla alkuasteilla ne yhteiskunnan osat, jotka elävät toisten työstä, mitättömän pienet välittömien tuottajien määrän rinnalla. Työn yhteiskunnallisen tuotantovoiman kehityksessä nousee tämä suhde sekä absoluuttisesti että suhteellisesti.²⁾ Pääomasuhde syntyy muutoin taloudellisella perustalla, joka on pitkän kehitysprosessin tulos. Työn tuottavuus, joka on sen pohjana, ei ole mikään luonnon anti, vaan historiallisen kehityksen luomus, joka ei ole vaatinut vuosisatoja, vaan tuhansia vuosisatoja.

Jos ei ota huomioon yhteiskunnallisen tuotantomuodon enempää tahi vähempää kehittymistä, jää työn tuottavuus riippuvaiseksi luonnonsuhteista. Ne voidaan kaikki kohdistaa ihmisen omaan luontoon, niinkuin rotuun y. m. s., ja häntä ympäröivään luontoon. Ulkonaiset luonnonedellytykset jakaantuvat taloudellisesti kahteen suureen luokkaan, elintarpeiden luonnolliseen runsauteen, siis maan hedelmällisyyteen, kalarikkaisiin vesiin y. m. s., ja työvälineiden luonnolliseen runsauteen, niinkuin voimakkaisiin vesiputouksiin, laivaliikenteelle soveliaisiin jokiin, puuhun, metalliin, hiiliin y. m. s. Sivistyksen alkuasteilla on edellisillä, sen korkeammilla kehitysasteilla taas jälkimäisillä luonnollisen rikkauden muodoilla ratkaiseva merkitys. Verrattakoon vain esim. Englantia Intiaan tahi vanhassa maailmassa Ateenaa ja Korintosta Mustanmeren rannikkomaihin.

Kuta pienempi on ehdottomasti tyydytettävien luonnollisten tarpeiden lukumäärä ja kuta suurempi maan luonnollinen hedelmällisyys ja kuta suotuisampi ilmasto, sitä pienempi on se työaika, joka tarvitaan tuottajan ylläpitoon ja uudistamiseen. Sitä suurempi voi siis olla hänen työssään se jäännös, joka jää muita varten sen lisäksi mitä hän tekee itseään varten. Niinpä huomauttaa jo Diodorus vanhoista egyptiläisistä: „On ihan uskoma-

²⁾ „Amerikan villien intiaanien keskuudessa on melkein kaikki työläisen omaa, 99 sadasosaa tuotteesta laskettaen kuuluvan työläisluokalle. Englannissa työläisillä on ehkä alle $\frac{2}{3}$.” (The Advantages of the East-India Trade etc., s. 73.)

tonta, kuinka vähän vaivaa ja kustannuksia heidän lastensa kasvattaminen heille tuottaa. He keittävät heille jotakin yksinkertaista ruokaa, mitä sattuu; myöskin antavat he heille syötäväksi paperipensaan tyvipuolta, mikäli sitä voi tulla paabtaa, sekä suokasvien juuria ja vanoja, osaksi raakana, osaksi keitetynä ja paistettuna. Useimmat lapset käyvät kengittä ja vaatteita, kun ilma on niin lämmin. Sentähden ei lapsi maksa vanhemmilleen siihen saakka, kun hän on täysi-ikäinen, yleensä yli 20 drakmaa (n. 20 markkaa). Täten on pääasiassa selitettävissä, että Egyptin väkiluku on niin suuri ja siten on voitu saada aikaan niin paljon suuria töitä.³⁾ Kuitenkaan ei vanhan Egyptin suuriin rakennustöihin ole vaikuttanut niinkään paljon sen väkiluvun suuruus kuin se, että tätä väestöä voitiin niin suuressa määrässä käyttää. Samoin kuin yksityinen työmies voi tehdä sitä enemmän lisätöitä, jota pienempi hänen välttämätön työaikansa on, samoin jota pienempi se osa työläisväestöä on, joka vaaditaan välttämätömiin elintarpeiden tuottamista varten, sitä suurempi on muita toimia varten käytettävissä oleva osa siitä.

Kun kapitalistinen tuotantotapa kerta on käytännössä ja olosuhteet muutoin pysyvät samoina sekä työpäivän pituus on määrätty, vaihtelee lisätöiden määrä sitä mukaa kuin työn luonnolliset edellytykset, nimenomattain myöskin maan hedelmällisyys. Mutta siitä ei suinkaan päinvastoin ole seurauksena, että hedelmällisin maa olisi soveliaim kapitalistisen tuotantotavan kehitykselle. Tämä edellyttää näet ihmisen valtaa luonnon yli. Liian tuhaavainen luonto „kuljettaa häntä kädestä kuin lasta talutusnuorassa“. Silloin ei sen kehittyminen ole mikään luonnon välttämättömyys.⁴⁾ Pääoman synnyinmaa ei ole kuuma ilmanala rehevine kasvullisuuksineen, vaan lauhkea vyöhyke. Ei maan ehdoton hedelmällisyys, vaan sen erilaisuus, sen luonnollisten

³⁾ Diodorus Siculus, Bibliotheca historica, lib. I, c. 80.

⁴⁾ „Niin hyvää ja edullista kuin ensinmainittu luonnollinen rikkaus onkin, tekee se kuitenkin väestön huolettomaksi, ylpeäksi ja kaikenlaisiin hurjiteluihin taipuvaiseksi; jota vastoin viimeainittu (karu luonto) kehittää valppautta, kirjallisuutta, taidetta ja valtioviisautta (policy).“ (England's Treasure by Foreign Trade. Or the Balance of our Foreign Trade is the Rule of our Treasure. Written by Thomas Mun, of London, Merchant, and now published for the common good by his son John Mun. Lontoo, 1669, s. 181, 182.) „En minä myöskään voi ajatella suurempaa kirousta millekään kansalle, kuin että se joutuu elämään maassa, jossa ylläpitoon tarpeelliset tavarat suureksi osaksi syntyvät itaestään ja ilmasto vaatii tahi sallii vain vähän huolenpitoa vaatteista ja ruumiinverhosta... Tosin voi esiintyä päinvastainenkin äärimäisyys. Maan, joka ei kykene tuottamaan mitään työn avulla, on aivan yhtä huono kuin maa, joka tuottaa runsaita hedelmiä ilman työtä.“ (An Inquiry into the Present High Price of Provisions. Lontoo, 1767, s. 10).

tuotteiden moninaisuus muodostaa yhteiskunnallisen työnjaon luonnollisen pohjan ja kannustaa ihmistä niiden luonnonsuhteiden muutoksilla, joiden keskellä hän elää, moninaistuttamaan omia tarpeitaan, kykyjään, työvälineitään ja työtapojaan. Teollisuuden historiassa esiintyy ratkaisevimpana ilmiönä välttämättömyys asettaa luonnon voimia yhteiskunnallisen johdon alaiseksi, käytellä sitä ja se ensin omaksua tahi kesyttää ihmiskäsin rakennettujen suuremmissen laitteiden avulla. Niin on laita esim. veden järjestelyn Egyptissä,⁵⁾ Lombardiassa, Hollannissa y. m. Tahi Intiassa, Persiassa y. m., missä kasteleminen keinotekoisien kanavain avulla ei tuo ainoastaan välttämättömää vettä maalle, vaan myöskin samalla sen liejussa kivennäislannoitusaineita vuorilta. Espanjan ja Sisilian kukoistavan teollisuuden salaisuus arabialaisten hallitessa perustui kanavien rakentamiseen.⁶⁾

Suotuisa luonto antaa aina vain mahdollisuuden lisätöihin ja siis lisäarvoon tahi lisätuotteeseen, mutta ei koskaan todellisuudessa sitä itseään. Työn erilaiset luonnolliset edellytykset ovat syynä siihen, että sama määrä työtä eri maissa tyydyttää erilaiset määrät tarpeita,⁷⁾ että siis muutoin samanlaisissa oloissa välttämätön työaika on erilainen. Lisätöihin vaikuttavat ne vain

⁵⁾ Pakko ennakoita laskea Niilin tulvan ajat synnytti egyptiläisen tähtitieteen ja sen mukana pappissäädyn vallan maanviljelyksen johtajana. „Päiväntasaus on se vuodenhetki, jolloin Niili alkaa paisua ja joka siis egyptiläisten on täytynyt ottaa mitä tarkimmin huomioon... Heidän oli tärkeätä todeta tämä kohta vuodesta, antaakseen sen johtaa itseään maanviljelystöissä. Heidän oli sentähden etsittävä taivaalta selvää merkkiä, joka osoittaisi sen palaamista.“ (Cuvier, Discours sur les révolutions du globe, éd. Hoefer. Pariisi, 1863, s. 141).

⁶⁾ Yksi niistä aineellisista perusteista, jonka avulla valtiovalta sai haltuunsa Intian pienet tuotantoelimistöt, oli vedensaannin järjestäminen. Intian muhamettilaiset hallitsijat ymmärsivät tämän paremmin kuin heidän englantilaiset seuraajansa. Muistutamme vain nälkävuodesta 1866, joka maksoi hengen enemmän kuin miljoonalle hindulle Orissan piirissä, Bengalin presidenttikunnassa.

⁷⁾ „Ei ole kahta maata, jotka tuottaisivat yhtä paljon samoja elintarpeita samalla työllä. Ihmisten tarpeet lisääntyvät tahi vähenevät sen ilmaston karuuden tahi lauhkeuden mukaan, missä he elävät. Sentähden sen työn määrä, jonka eri maiden asukkaat ovat pakotetut käyttämään välttämättömiin tarpeisiinsa, ei voi olla sama, eikä myöskään ole mahdollista ilmaista tämän työn vaihtelun määrää muutoin kuin lämpimän ja kylmän asteiden mukaan; ja tästä voi tehdä sen yleisen johtopäätöksen, että määrätynsuuruisen väestön tarvitsema työn määrä on suurin kylmässä ilmalalassa ja pienin kuumassa. Sillä edellisessä ihmiset tarvitsevat enemmän vaatteita ja myöskin maa vaatii enemmän muokkaamista kuin jälkimmäisessä.“ (An Essay on the Governing Causes of the Natural Rate of Interest. Lontoo, 1750, s. 60). Tämän käänteentekevän nimettömän teoksen kirjoittaja on J. Massey. Hume otti siitä korkoteoriansa.

luonnonesteenä, s. o. määräten sen kohdan, missä työ muita varten voi alkaa. Samassa määrässä kuin teollisuus edistyy, väistyy tämä luonnoneste syrjään. Keskellä länsieurooppalaista yhteiskuntaa, jossa työlläinen vain lisätyöllä voi ostaa luvan työskennellä omaksi ylläpidokseen, kuvittelee helposti mielessään, että lisätuotteen tuottaminen on ihmistyön alkuperäisiä olennaisia ominaisuuksia.⁸⁾ Mutta ottakaamme esim. Aasian saaristomeren itäisten saarten asukkaat, joille saago kasvaa villinä metsässä. „Kun asukkaat kaivamalla reiän puuhun tulevat vakuutetuiksi siitä, että ydin on kypsä, kaadetaan puu ja katkotaan useihin osiin, kaivetaan ydin pois, sekoitetaan vedellä ja siivilöidään, ja se on silloin täysin käyttökelpoista saagojauhoa. Yhdestä puusta saadaan tavallisesti 300 naulaa ja voidaan siitä saada 5—600 naulaa. Siellä mennään siis metsään ja leikataan leipää samoin kuin meillä hakataan polttopuita.“⁹⁾ Olettakaamme, että sellainen itäaasialainen leivänleikkaaja tarvitsee 12 työtuntia viikossa kaikkien tarpeidensa tyydyttämiseen. Suotuisa luonto antaa välittömästi hänelle runsaasti joutoaikaa. Jotta hän käyttäisi tätä tuottavalla tavalla itseään varten, vaaditaan joukko historiallisia olosuhteita; jotta hän käyttäisi sitä lisätyöhön vieraita henkilöitä varten, vaaditaan ulkonaista pakkoa. Jos kapitalistinen tuotantotapa pantaisiin toimeen, täytyisi tuon kunnan miehen ehkä työskennellä 6 päivää viikossa voidakseen saada omakseen yhden työpäivän tuotteen. Luonnon suotuisuus ei selitä, minkätähden hän nyt työskentelee 6 päivää eli miksikä hän tekee 5 päivää lisätyötä, siis tuottaa suunnattoman lisätuotteen. Se selittää vain, minkätähden hänen välttämätön työaikansa supistuu yhdeksi päiväksi viikossa. Mutta missään tapauksessa ei hänen lisätuotteensa johtuisi ihmistyön omasta alkuperäisestä, salaisesta ominaisuudesta.

Työn luonnonsuhteista riippuvat tuotantovoimat esiintyvät samoin kuin historiallisesti kehittyneet, yhteiskunnalliset tuotantovoimatkin pääoman tuotantovoimina, pääoman, johon työ sulautuu. —

Ricardo ei koskaan välitä lisäarvon alkuperästä. Hän käsittelee sitä ikäänkuin olisi se kapitalistiseen tuotantotapaan, hänen silmissään yhteiskunnallisen tuotannon luonnolliseen muotoon, kuuluva asia. Milloin hän puhuu työn tuottavaisuudesta, ei hän siitä etsi syytä lisäarvon olemassaoloon, vaan ainoastaan sitä syytä, joka määrää sen suuruuden. Sitävastoin on hänen kou-

⁸⁾ „Kaiken työn täytyy (mikä myös näyttää kuuluvan kansalaisen oikeuksiin ja velvollisuuksiin) antaa ylijäämää.“ (Proudhon).

⁹⁾ F. Shouw, Die Erde, die Pflanze und der Mensch. 2 pain. Leipzig, 1854, s. 148.

lunsa julkisesti julistanut työn tuotantovoiman voiton (ue: lisäarvon) syntymisen syyksi. Joka tapauksessa tietää tämä edistystä merkantilisteihin verraten, jotka puolestaan johtavat tuotteiden hinnan nousun niiden tuotantokustannusten yläpuolelle vaihdosta, niiden myynnistä niiden arvoa kalliimmasta. Kuitenkin oli myöskin Ricardon koulu vain kiertänyt tehtävän, mutta ei sitä ratkaissut. Todellisuudessa oli näillä porvarillisilla taloustieteilijöillä se oikea vaisto, että oli hyvin vaarallista liian syvästi aprikoida polttavaa kysymystä lisäarvon alkuperästä. Mutta mitä on sanottava siitä, että puoli vuosisataa Ricardon jälkeen herra John Stuart Mill mahtavasti toteaa ylemmyytensä merkantilisteihin nähden kömpelösti kertaamalla Ricardon ensimmäisten jäljittelijäin laiskat tekosyyt?

Mill sanoo: „Voiton syynä on se, että työ tuottaa enemmän kuin sen ylläpitoon vaaditaan.“ Näin pitkältä on tämä vain vanhaa virttä; mutta Mill tahtoo lisätä myöskin omiaan: „Tahi muuttaaksemme lauseen muotoa: syynä miksi pääoma tuottaa voittoa on se, että ravintoaineet, vaatteet, raaka-aineet ja työvälineet kestävät kauemman aikaa kuin mitä tarvitaan niiden tuottamiseen.“ Mill sekoittaa tässä työajan kestävyuden sen tuotteiden kestävyteen. Tämän mukaan ei leipuri, jonka tuotteet kestävät vain yhden päivän, voisi koskaan palkkatyöläisistään saada samaa voittoa minkä saa konerakentaja, jonka tuotteet kestävät 20 vuotta ja kauemmin. Jos todellakaan linnunpesät eivät kestäisi kauempaa kuin vaaditaan niiden rakentamiseen, niin täytyisi lintujen tulla toimeen ilman pesiä.

Esitettyään ensiksi tämän perustotuuden vahvistaa Mill etevämmyytensä merkantilistien rinnalla seuraavalla tavalla: „Me näemme siis, ettei voitto synny vaihtojen jäännöksestä, vaan työn tuotantovoimasta; maan kokonaisvoiton määrää aina työn tuotantovoima, tapahtukoonpa vaihtoa tahi ei. Jollei olisi mitään toimien jakoa, niin ei olisi ostoa eikä myyntiä, mutta kuitenkin aina voittoa.“ Tässä ovat siis vaihto, osto ja myynti, kapitalistien tuotannon yleiset edellytykset, pelkkä jäännös, ja kuitenkin on voittoa ilman työvoiman ostoa ja myyntiä!

Edelleen: „Jos maan kaikki työläiset tuottavat 20 % yli palkkasummansa, niin voitot ovat 20 %, olkootpa tavaranhinnat millaiset tahansa.“ — Tämä on toiselta puolen erittäin onnistuttua tautologiaa, sillä jos työläiset tuottavat kapitalisteilleen 20 % lisäarvoa, niin suhtautuvat voitot työläisten kokonaispalkkaan niinkuin 20 : 100. Toiselta puolen on ehdottomasti väärin sanoa, että voitot „ovat 20 %“. Niiden täytyy aina olla pienempiä, koska voitot lasketaan liikkeeseen sijoitetun pääoman kokonaissummasta. Olettakaamme, että kapitalisti on pannut pää-

omaa liikkeeseen esim. 500 puntaa, ja siitä 400 puntaa tuotannonvälineisiin sekä 100 puntaa työpalkkaan. Jos lisäarvon suhdelu on, niinkuin on oletettu, 20°%, niin voiton suhdeluvuksi tulee 20:500, s. o. 4°% eikä 20^oo.

Mill jatkaa: „Minä oletan kaikkialla asioitten nykyistä tilaa, joka muutamilla poikkeuksilla on kaikkialla vallalla, missä kapitalistit ja työläiset muodostavat eri luokkia, s. o. että kapitalisti suorittaa kaikki ennakkomaksut, niihin laskettuna työläisen maksaminen.“ Mill kylläkin olettaa, „ettei ehdottomasti ole välttämätöntä, että niin olisi“, eikä edes siellä, „missä kapitalistit ja työläiset muodostavat eri luokkia“. Päinvastoin. „Työläinen voisi odottaa siihen saakka, kunnes työ on täysin valmis, palkkansa sen osan maksamista, joka nousee yli välttämättömimpäin elintarpeitten hankkimiseen vaaditun määrän; niin jopa koko palkkaansakin, jos hänellä olisi tänä väliaikana ylläpitoonsa tarpeelliset varat. Mutta tässä tapauksessa olisi hän jossain määrin kapitalisti, joka panisi pääomaa liikkeeseen ja antaisi osan sen harjoittamiseen tarpeellisista varoista.“ Yhtä hyvin voisi Mill sanoa, että työläinen, joka ei anna itselleen etukäteen ainoastaan elintarpeita, vaan myöskin työn välineet, on todellisuudessa oma palkkatyöläisensä. Tahi että amerikkalainen talonpoika on oma orjansa, joka raataa vain itselleen vieraan herran asemasta.

Sitten kuin Mill tällä tavoin on selvästi todistanut, että kapitalistinen tuotanto, vaikkapa sitä ei olisikaan, sittenkin aina olisi olemassa, on hän nyt kyllin johdonmukainen todistaakseen, ettei sitä silloinkaan ole olemassa, kun se on olemassa: „Ja edellisessä tapauksessakin (kun kapitalisti antaa ennakolta palkkatyöläiselle hänen kaikki elintarpeensa) voidaan työläistä katsoa samalta näkökannalta (s. o. kapitalistina). Sillä kun hän luovuttaa työnsä alle sen markkinahinnan (!), voidaan asiaa katsoa ikäänkuin hän antaisi ennakolta erotuksen (?) työnantajalleen ja saisi sen korkoineen takaisin.“^{9a)} Itse todellisuudessa antaa työläinen koko viikon j. n. e. työnsä ennakolta ilmaiseksi kapitalistille saadakseen viikon j. n. e. lopussa sen markkinahinnan; se tekee hänet Mill'in mukaan kapitalistiksi! Tasaisella kentällä näyttävät multakasatkin kukkuloilta; mitattakoon nykyisen porvaristomme typeryyttä sen „suurten henkien“ koon mukaan.

^{9a)} J. St. Mill, Principles of Political Economy. Lontoo, 1868, s. 252—53, eri k.

Viidestoista luku.

Työvoiman hinnan ja lisäarvon muutokset.

Keskimääräiselle työläiselle yleensä välttämättömien elintarpeiden arvo määrää työvoiman arvon. Näiden elintarpeiden määrä, vaikka se muodoltaan voikin vaihdella, on määrättyinä aikana määrättyssä yhteiskunnassa määrätty ja on sitä siis käsiteltävä pysyväisenä suureena. Tämän määrän arvo se vain muuttuu. Kaksi muutakin tekijää on otettava työvoiman arvon määrittämisessä huomioon. Ensiksi työvoiman kehityskustannukset, jotka muuttuvat tuotantotavan muuttuessa, toiseksi sen luonnolliset eroavaisuudet, riippuen siitä onko se miespuolista vai naispuolista, täysikasvuisten vai alaikäisten työvoimaa. Näiden erilaisten työvoimien käyttämisestä, joka taas riippuu tuotantotavasta, johtuu suuria eroavaisuuksia työläisperheen uudistamiskustannuksissa ja täysi-ikäisen miespuolisen työntekijän arvossa. Nämä molemmat tekijät jätetään kuitenkin seuraavassa tutkimuksessa huomioonottamatta.

Me edellytämme: 1) että tavarat myydään niiden arvosta, ja 2) että työvoiman hinta tosin tilapäisesti voi kohota sen arvoa korkeammaksi, mutta ei koskaan laskeudu sitä alemmaksi.

Näin edellyttäen olen huomannut, että työvoiman hinnan ja lisäarvon suhteelliset määrät riippuvat kolmesta seikasta: 1) työpäivän pituudesta eli työn ekstensiivisestä suuruudesta; 2) työn normaalaisesta voimaperäisyydestä eli sen intensiivisestä suuruudesta, s. o. siitä että käytetään määrätty paljous työtä määrättyssä ajassa; 3) lopuksi työn tuotantovoimasta, s. o. siitä että aina tuotantoehtojen kehitystason mukaan sama työmäärä antaa samassa ajassa suuremman tahi pienemmän määrän tuotteita. Tässä tarjoutuu ilmeisesti hyvin erilaisia yhdistelmiä aina sen mukaan, onko yksi näistä kolmesta tekijästä pysyväinen ja kaksi vaihtelevaa, vaiko kaksi tekijää pysyväästä ja yksi vaihteleva, vai ovatko kaikki kolme samalla kertaa vaihtelevia. Nämä yhdistelmät tulevat sen kautta vielä moninaisemmiksi, että kun eri tekijät samalla kertaa vaihtelevat, vaihtelun suuruus ja suunta voivat olla erilaiset. Seuraavassa esitetään vain pääyhdistelmät.

1. Työpäivän pituus ja työn voimaperäisyys pysyvät (määrätyt), työn tuotantovoima vaihteleva.

Kolme lakia määrää tässä tapauksessa työvoiman arvon ja lisäarvon.

Ensiksi: Määrätynpituisen työpäivä antaa aina saman arvotuloksen, vaihdelkoonpa työn tuottavaisuus ja sen ohella tuotteiden määrä ja siis yksityisten tavaroiden hinta kuinka hyvänsä.

Jos 1 normaalisen voimaperäinen työtunti tuottaa $\frac{1}{2}$ shillingin arvon, tuottaa 12-tuntinen työpäivä aina 6 shillingin arvo-tuotteen. Oletamme aina, että rahan arvo pysyy muuttumattomana. Jos työn tuotantovoima lisääntyy tai vähenee, niin tuottaa sama työpäivä enemmän tai vähemmän kappaleita, joten siis 6 shillingin arvo jakaantuu useampien tai harvempien tavaroiden osalle.

Toiseksi: Työvoiman arvo ja lisäarvo muuttuvat käännetyssä suhteessa toisiinsa. Muutokset työn tuotantovoimassa, sen lisääntyminen tahi vähemminen, vaikuttavat päinvastaiseen suuntaan työvoiman arvoon, ja samaan suuntaan lisäarvoon.

Kaksitoistatuntisen työpäivän arvotuote on pysyväinen suure, esim. 6 sh. Tämä pysyväinen suure on yhtä kuin lisäarvo ynnä työvoiman arvo, jonka työläinen korvaa vastikkeella. On itseltään selvää, että pysyväisen suureen kahdesta osasta kumpikaan ei voi lisääntyä toisen vähenemättä. Työvoiman arvo ei voi kohota 3 sh:stä 4:ään lisäarvon alenematta 3 sh:stä 2:een, eikä lisäarvo voi nousta 3:sta 4 sh:iin työvoiman arvon alenematta 3 sh:stä 2:een. Näillä edellytyksillä eivät siis mitkään muutokset työvoiman arvon eikä lisäarvon absoluuttisessa eli ehdottomassa suuruudessa ole mahdollisia muutoin kuin että niiden relatiiviset eli suhteelliset suuruudet samalla muuttuvat. Niiden on mahdotonta yht'aikaa vähentyä tai lisääntyä.

Edelleen ei työvoiman arvo voi alentua eikä siis lisäarvo kohota työn tuotantovoiman kohoamatta, esim. yllämainitussa tapauksessa ei työvoiman arvo voi alentua 3:sta 2 sh:iin muutoin kuin että työn tuotantovoiman lisääntymisen kautta on käynyt mahdolliseksi tuottaa 4 tunnissa sama määrä elintarpeita kuin aikaisemmin 6 tunnissa. Päinvastoin ei työvoiman arvo voi nousta 3:sta 4 sh:iin muutoin kuin että työn tuotantovoima alenee, että siis vaaditaan 8 tuntia saman elintarvemäärän tuottamiseen, johon ennen riitti 6 tuntia. Tästä seuraa, että työn tuottavaisuuden lisääntyminen alentaa työvoiman arvoa ja siten korottaa lisäarvoa, kun taas tuottavaisuuden vähentyminen korottaa työvoiman arvoa ja alentaa lisäarvoa.

Tätä lakia laatiessaan jätti Ricardo huomioonottamatta erään seikan: vaikka lisäarvon eli lisätyön suuruuden muuttuminen

edellyttää päinvastaista muuttumista työvoiman arvossa eli välttämättömässä työssä, ei siitä suinkaan seuraa, että ne muuttuvat samassa suhteessa. Ne lisääntyvät tahi vähenevät yhtä paljon. Mutta se suhde, missä arvotuohteen tahi työpäivän kukin osa lisääntyy tahi vähenee, riippuu siitä alkuperäisestä jaosta, mikä oli olemassa ennen työn tuotantovoiman muuttumista. Jos työvoiman arvo oli 4 sh. eli välttämätön työaika 8 tuntia, lisäarvo 2 sh. eli lisätyö 4 tuntia, ja jos työn tuotantovoiman kohoamisen takia työvoiman arvo alenee 3 sh:iin eli välttämätön työ 6 tuntiin, niin nousee lisäarvo 3 sh:iin eli lisätyö 6 tuntiin. Sama 2 tunnin tahi 1 sh:in suure on edelliseen lisätty, jälkimäisestä vähennetty. Mutta suhteellisen suuruuden muutos on molemmin puolin erilainen. Kun työvoiman arvo laskee 4 sh:stä 3:een, siis $\frac{1}{4}$ eli 25 $\%$, nousee lisäarvo 2 sh:stä 3:een, siis $\frac{1}{2}$ eli 50 $\%$. Siitä seuraa, että lisäarvon suhteellinen enentyminen tahi vähentyminen työn tuotantovoimassa tapahtuvan määrätyn muutoksen takia on sitä suurempi, kuta pienempi alkuaan on se osa työpäivää, joka esittää lisäarvoa, ja sitä pienempi, kuta suurempi se on.

Kolmanneksi: Lisäarvon lisääntyminen ja vähenneminen on aina seurauksena vastaavasta työvoiman arvon lisääntymisestä ja vähennemisestä eikä koskaan syynä siihen.¹⁰⁾

Kun työpäivän suuruus on pysyväinen, s. o. sitä esittää pysyväinen arvosuure, jokaista lisäarvon suuruuden muutosta vastaa päinvastainen muutos työvoiman arvossa, ja työvoiman arvo voi muuttua vain työn tuotantovoiman muuttuessa, on tästä kaikesta ilmeisenä seurauksena, että jokaiseen lisäarvon suuruuden muutokseen on syynä päinvastainen muutos työvoiman arvossa. Kun siten on nähty, ettei mikään absoluuttinen suuruuden muutos työvoiman arvossa ja lisäarvossa ole mahdollinen, jos ei niiden suhteellinen suuruus muutu, johtuu tästä, ettei mikään muu-

¹⁰⁾ Tähän kolmanteen lakiin on Mac Culloch tehnyt m. m. sen mieltömän lisäyksen, että lisäarvo voi nousta työvoiman arvon alenematta, jos poistetaan verot, jotka kapitalistin oli ennen maksettava. Sellaisten verojen poistaminen ei vähimmäisskäännä määrässä muuta sitä lisäarvon määrää, jonka teollisuuskapitalisti ensikädessä työläisestä pusertaa. Se muuttaa vain sitä suhdetta, missä hän pistää lisäarvoa omaan taskuunsa tahi on pakotettu jakamaan muiden kanssa. Se ei siis ensinkään muuta työvoiman arvon ja lisäarvon suhdetta. Mac Culloch'in poikkeus osoittaa vain, ettei hän ymmärrä sääntöä, mikä vahinko hänelle sattuu hänen koettaessaan tehdä kansantajuiseksi Ricardoa, yhtä usein kuin J. B. Say'lle samassa toimessa A. Smith'in suhteen.

tos niiden suhteellisissa arvoissa ole mahdollinen, jos ei työvoiman absoluuttinen arvo muutu.

Kolmannen lain mukaan edellyttää muutos lisäarvon suuruudessa työn tuotantovoimassa tapahtuneen muutoksen aiheuttamaa muutosta työvoiman arvossa. Tuon muutoksen rajan määrää työvoiman uusi arvonraja. Mutta vaikka olosuhteet sallisivatkin lain vaikuttaa, voi tapahtua väliliikkeitä, jotka estävät työvoiman hinnan mukautumista sen arvoon. Jos esim. työn tuotantovoiman kohoamisen takia työvoiman arvo alenee 4 sh:stä 3:een, tahi välttämätön työaika 8 tunnista 6:een, niin voi työvoiman hinta kuitenkin aleta vain 3 sh. 8 d., 3 sh. 6 d., 3 sh. 2 d. j. n. e., siis lisäarvo nousta vain 3 sh. 4 d., 3 sh. 6 d., 3 sh. 10 d., j. n. e. Alenemisen aste, jonka alirajana on 3 sh., riippuu siitä suhteellisesta painosta, minkä pääoman painostus toiselta puolen ja työläisten vastarinta toiselta puolen panee vaakaan.

Työvoiman arvon määrää määrätyn elintarvepaljouden arvo. Työn tuotantovoiman muutos aikaansaa muutoksen näiden elintarpeiden arvossa, mutta ei niiden määrässä. Itse määrä voi työn tuotantovoiman noustessa sekä työläiselle että kapitalistille kasvaa yht'aikaa ja samassa suhteessa ilman mitään muutosta työvoiman hinnassa ja lisäarvon suhteessa. Jos työvoiman alkuperäinen arvo on 3 sh. ja välttämätön työaika on 6 tuntia, jos lisäarvo samoin on 3 sh. eli lisätyö myöskin 6 tuntia, niin jättää työn tuotantovoiman muuttuminen kaksinkertaiseksi, jos työpäivän jako pysyy entisellään, työvoiman hinnan ja lisäarvon muuttamatta. Kumpikin niistä ilmaistaan vain kaksi kertaa niin monella, mutta suhteellisesti halventuneella käyttöarvolla. Vaikka työvoiman hinta on jäänyt muuttumatta, on se kohonnut sen arvoa korkeammaksi. Jos työvoiman hinta alenisi, mutta ei sen uuden arvon määräämään alirajaan $1\frac{1}{2}$ sh:iin saakka, vaan 2 sh:iin 10 d:een, 2 sh:iin 6 d:een j. n. e., niin edustaisi tämä aleneva hinta yhä edelleenkin lisääntyvää elintarpeiden määrää. Työvoiman hinta voisi siten työn tuotantovoiman kohotessa alati alentua työläisen elintarvemäärän yht'aikaa ja jatkuvasti lisääntyessä. Mutta suhteellisesti, s. o. lisäarvoon verrattuna, työvoiman arvo alati alenisi ja siis kuilu työläisen ja kapitalistin elinehtojen välillä syvenisi.¹¹⁾

Ricardo on ensimmäisenä antanut tarkan muodon yllämaini-

¹¹⁾ „Jos tapahtuu muutos teollisuuden tuottavaisuudessa ja määrätty paljous työtä ja pääomaa nyt tuottaa enemmän tai vähemmän kuin ennen, voi ilmeisesti työpalkan osuus muuttua, samalla kun tätä osuutta ilmaiseva tuotemäärä pysyy entisellään, tahi voi myös tuotemäärä muuttua osuuden pysyessä entisellään.“ (Outlines of Political Economy. Lontoo, 1832, s. 67).

tuille kolmelle laille. Virheet hänen esityksessään ovat: 1) että hän pitää niitä erikoisia edellytyksiä, joiden vallitessa nuo lait pitävät paikkansa, kapitalistisen tuotannon itsestään ymmärrettävänä, yleisinä ja välttämättöminä ehtoina. Hän ei tiedä mistään muutoksesta työpäivän pituudessa eikä työn voimaperäisyydessä, niin että hänen esityksessään työn tuottavaisuus tulee itsestään ainoaksi vaihtelevaksi tekijäksi. — 2) Mutta hän on yhtä vähän kuin muutkaan taloustieteilijät koskaan tutkinut lisäarvoa sellaisenaan, s. o. riippumatta sen erikoisista muodoista, kuten voitosta, maankorosta j. n. e., ja tämä tekee hänen erittelynsä vieläkin enemmän harhaanjohtavaksi. Hän sekoittaa sentähden lait lisäarvon suhdeluvusta ilman muuta voiton suhdeluvun lakien kanssa. Kuten jo on sanottu, on voiton suhdeluku lisäarvon suhde liikkeeseen sijoitettuun kokonaispääomaan, kun taas lisäarvon suhdeluku on lisäarvon suhde vain tämän pääoman vaihtelevaan osaan. Olettakaamme, että pääomasta 500 punttaa (C) jakautuu raaka-aineeseen, työvälineisiin j. n. e. yhteensä 400 punttaa (c) ja 100 punttaa työpalkkoihin (v), ja että edelleenkin lisäarvo on 100 punttaa (m). Silloin on lisäarvon suhdeluku $\frac{m}{v} = \frac{100 \text{ punttaa}}{100 \text{ punttaa}} = 100\%$. Mutta voiton suhdeluku $\frac{m}{C} = \frac{100 \text{ punttaa}}{500 \text{ punttaa}} = 20\%$. Sitäpaitsi on ilmeistä, että voiton suhdeluku voi olla riippuvainen olosuhteista, jotka eivät suinkaan vaikuta lisäarvon suhdelukuun. Tämän teoksen kolmannessa kirjassa todistan myöhemmin, että sama lisäarvon suhdeluku voi esiintyä mitä erilaisimpina voiton suhdelukuina ja erilaiset lisäarvon suhdeluvut määrättyissä olosuhteissa samana voiton suhdelukuna.

II. Työpäivä pysyväinen, työn tuotantovoima pysyväinen, työn voimaperäisyys vaihteleva.

Työn voimaperäisyyden lisääntyminen edellyttää enentynyttä työn käyttöä samassa ajassa. Voimaperäisempi työpäivä esineellistyy siis useammiksi tuotteiksi kuin vähemmän voimaperäinen yhtä monituntinen työpäivä. Tosin antaa tuotantovoiman noustessa myöskin sama työpäivä enemmän tuotteita. Mutta jälkimmäisessä tapauksessa alenee yksityisen tuotteen arvo, koska se maksaa vähemmän työtä kuin ennen, edellisessä tapauksessa pysyy se muuttumattomana, koska tuote maksaa nyt yhtä paljon työtä kuin ennenkin. Tuotteiden lukumäärä kasvaa tällöin niiden hinnan alenematta. Niiden lukumäärän mukana kasvaa myöskin niiden hintasumma, kun edellisessä tapauksessa vain sama arvosumma esiintyy suuremmassa tuotteiden määrässä. Kun työtuntien lukumäärä pysyy samana, ruumiillistuu siis voi-

maperäisempi työpäivä korkeammaksi arvotuotteeksi, siis, kun rahan arvo pysyy samana, suuremmaksi määräksi rahaa. Sen arvotuote vaihtelee sen voimaperäisyyden poikkeusten mukaan yhteiskunnallisesta normaaliasteesta. Sama työpäivä ei siis esiinny niinkuin ennen pysyvänä, vaan vaihtelevana arvotuotteena, voimaperäisempi, kaksitoistatuntinen työpäivä esim. 7 sh:ssä, 8 sh:ssä j. n. e. 6 sh:n asemesta, niinkuin voimaperäisyydeltään tavallinen kaksitoistatuntinen työpäivä. Selvää on, että jos työpäivän arvotuote vaihtelee, esim. 6:sta 8 sh:iin, niin voivat tämän arvotuotteen molemmat osat, työvoiman hinta ja lisäarvo, yht'aikaa kohota joko samassa tahi eri määrässä. Työvoiman arvo ja lisäarvo voivat kumpikin samaan aikaan kohota 3 sh:stä 4:ään, kun arvotuote kohoaa 6:sta 8:aan. Työvoiman hinnankorotus ei tässä välttämättä sisällä sen hinnan nousemista yli sen arvon. Päinvastoin voi sitä seurata aleneminen sen arvossa. Tämä tapahtuu aina, jollei työvoiman hinnankorotus riitä korvaamaan sen nopeammaksi tullutta kulumista.

Me tiedämme, että lukuunottamatta tilapäisiä poikkeuksia muutos työn tuottavuudessa ainoastaan silloin aiheuttaa muutoksen työvoiman arvon suuruudessa ja siis lisäarvon suuruudessa, kun kysymyksessä olevien teollisuudenhaarain tuotteet sisältyvät työläisen tavalliseen kulutukseen. Tämä rajoitus jää tässä kohden pois. Muuttukoonpa työn suuruus ekstensiivisesti (pituudeltaan) tahi intensiivisesti (voimaperäisyydeltään), sen suuruuden muutosta vastaa muutos sen arvotuotteen suuruudessa, sen tavaran luonteesta riippumatta, jossa tämä arvo esiintyy,

Jos työn voimaperäisyys kohoaisi kaikissa teollisuudenhaaroissa yht'aikaa ja samassa määrässä, niin tulisi uudesta korkeammasta intensiteetin (voimaperäisyyden) asteesta tavallinen yhteiskunnallinen normaaliaste ja lakattaisiin sitä samalla pitämästä ekstensiivisenä (ulottuvaisuus-)suureena. Mutta silloinkin jäisivät työn keskimääräiset voimaperäisyyden asteet eri kansoissa erilaisiksi ja rajoittaisivat ne siis arvolain soveltamista erilaisiin kansallisiin työpäiviin. Toisen kansan voimaperäisemmän työpäivän ilmaisu rahassa olisi suurempi kuin toisen vähemmän voimaperäisen.¹²⁾

¹²⁾ „Kaikkien muiden olosuhteiden ollessa yhtäläisiä voi englantilainen tehtailija määrättyssä ajassa saada teetetyksi melkoisesti suuremman määrän työtä kuin ulkomainen tehtailija, joten tasoittuu 60 viikkotuntia vastaavan englantilaisen ja 72 tahi 80 viikkotuntia vastaavan ulkomaisen työpäivän ero.“ („Reports of insp. of Fakt. for 31st October 1885“, s. 65.) Enempi työpäivän rajoittaminen lainsäädännön kautta mannermaan tehtaissa olisi pettämätön keino tämän mannermaan ja englantilaisen työtunnin välisen erotuksen vähentämiseksi.

III. Työn tuotantovoima ja voimaperäisyys pysyväiset, työpäivä vaihteleva.

Työpäivä voi muuttua kahdella tavalla. Sitä voidaan lyhentää tai pidentää. Uusien edellytysten vallitessa saamme seuraavat lait:

1) Työpäivä esineellistyy arvoksi, jonka suuruus vaihtelee samaan suuntaan kuin työpäivä, kasvaa sen kasvaessa ja vähennee sen vähetessä, on siis vaihteleva eikä muuttumaton.

2) Jokainen muutos lisäarvon ja työvoiman arvon välisessä suuruussuhteessa johtuu lisätyön ja siis lisäarvon absoluuttisen suuruuden muutoksesta.

3) Työvoiman absoluuttinen arvo voi muuttua vain sen vuorovaikutuksen kautta, mikä lisätyön pidentämisellä on tämän voiman kulutukseen. Jokainen sen absoluuttisen arvon muutos on siis seuraus lisäarvon suuruuden muutoksesta, eikä koskaan syy siihen.

Oletamme alati tässä luvussa, kuten myöhemminkin, että työpäivä on alkuun 12 tuntia, nimittäin 6 tuntia välttämätöntä työtä ja 6 tuntia lisätyötä; tuote on 6 shillinkiä, josta puolet tulee työläiselle, puolet kapitalistille.

Tarkastakaamme ensiksi *työpäivän lyhentämistä*, sanokaamme 12:sta 10 tuntiin. Se tuottaa nyt enää vain 5 shillingin arvon. Kuuden tunnin lisätyö on vähennetty 4:ksi, lisäarvo laskee 3:sta 2 shillinkiin. Tämä sen absoluuttisen suuruuden vähentäminen aiheuttaa myöskin sen suhteellisen suuruuden vähentämisen. Se suhtautui työvoiman arvoon kuten 3:3; nyt on suhde vain 2:3. Sen sijaan voittaa työvoiman arvo suhteellista suuruutta, vaikka se absoluuttisesti pysyy muuttumatta. Se kasvaa näet suhteesta 3:3 suhteeksi 3:2.

Työpäivän lyhentäminen määrättyjen olosuhteiden vallitessa, s. o. työn tuotantovoiman ja voimaperäisyyden pysyessä entisellään, jättää niin muodoin työvoiman arvon ja siis välttämättömän työajan muuttamatta. Se lyhentää lisätyötä ja pienentää lisäarvoa. Kun viimeksimainitun absoluuttinen suuruus pienenee, pienenee myöskin sen suhteellinen suuruus, s. o. sen suuruus suhteessa työvoiman samana pysyvän arvon suuruuteen. Ainoastaan painamalla sen hinnan sen arvoa alemmaksi voisi kapitalisti pelastautua tappiolta.

Kaikissa työpäivän lyhentämistä vastaan esitetyissä lausunnoissa edellytetään, että tämä ilmiö tapahtuu tässä oletettujen olosuhteiden vallitessa, kun päinvastoin todellisuudessa työn tuottavaisuudessa ja voimaperäisyydessä tapahtuu muutoksia joko ennen työpäivän lyhentämistä tahi välittömästi sen jälkeen.¹⁵⁾

¹⁵⁾ „On olemassa tasoittavia seikkoja ... jotka kymmentuntilain vaikutus on tuonut päivänvaloon.“ („Reports of Insp. of Fact. for 1st December 1848“, s. 7.)

Kun *työpäivää pitennetään*, esim. 12:sta 14 tunniksi, kasvaa lisäarvo 3:sta 4 shillingiksi, jos nuo 2 tuntia lisättyä työtä muodostavat lisätyötä kapitalistin hyväksi. Lisäarvo kasvaa absoluuttisesti ja suhteellisesti, samalla kun työvoiman arvosuuruus pysyy absoluuttisesti muuttumatta, mutta suhteellisesti laskee 3:3:sta 3:4:ään. I kohdassa mainittujen edellytysten vallitessa ei työvoiman suhteellinen arvonsuuruus voinut muuttua, ellei sen absoluuttinen suuruus muuttunut. Tässä, päinvastoin, on työvoiman arvon suhteellisen suuruuden muutos seuraus lisäarvon absoluuttisen suuruuden muutoksesta.

Kun arvotuote, joka työpäivää edustaa, kasvaa työpäivän pitentyessä, voivat työvoiman arvo ja lisäarvo yht'aikaa nousta joko yhtä suuressa tahi eri määrässä. Tämä yhdenaikainen kasvaminen on siis mahdollinen kahdessa tapauksessa, kun työpäivää absoluuttisesti jatketaan, ja kun työn voimaperäisyys kasvaa ilman sellaista jatkamista.

Kun työpäivää jatketaan, voi työvoiman hinta laskeutua alle arvonsa, vaikka se nimellisesti jääkin muuttumattomaksi, vieläpä voi noustakin. Työvoiman päiväarvo on näet, niinkuin muistetaan, laskettu työn keskimääräisen kestävyuden eli työläisen normaalian elinajan ja elinaineksen sitä vastaavan, normaalian, ihmisluonnon mukaisen kiertokulun mukaan.¹⁴⁾ Määrättyyn kohtaan saakka voidaan työpäivän pitentämiseen erottamattomasti liittyvä työvoiman suurempi kuluminen tasata suuremmalla korvauksella. Mutta tämän jälkeen suurenee kuluminen geometrisessa sarjassa ja samalla tuhoutuvat kaikki työvoiman normaaliiset uudistamisen ja toiminnassa pitämisen edellytykset. Työvoiman hinta ja sen riistämistä lakkaavat olemasta keskenään yhteismitallisia suureita.

IV. Yhdenaikaiset muutokset työn ajassa, tuotantovoimassa ja voimaperäisyydessä.

Tässä ovat ilmeisesti hyvin monet yhdistelmät mahdollisia. Kumpikin kahdesta tekijästä voi muuttua ja yksi jäädä ennalleen, tahi voivat kaikki kolme yht'aikaa muuttua. Ne voivat muuttua yhtä suuressa tahi eri suurissa määrissä, samaan tahi eri suuntaan, ja siis niiden muutokset joko osittain tahi kokonaan tasoi-

¹⁴⁾ „Sen työn määrä, jonka henkilö on suorittanut 24 tunnin kuluessa, voidaan osapuilleen saada selville tutkimalla niitä kemiallisia muutoksia, jotka ovat tapahtuneet hänen ruumiissaan. Aineen muodonmuutokset ovat näet liikettä aiheuttavien voimien edelläkäyneen vaikutuksen mitta-kaava.“ (Grove, On thy Correlation of Physical Forces. Lontoo, 1864.)

taa toisensa. Mutta kaikkien mahdollisten tapausten erittely on kuitenkin helppoa otsakkeilla I), II) ja III) esitettyjen selitysten mukaan. Kaikista mahdollisista yhdistelmistä saa tuloksen, kun aina vuorotellen käsittelee yhtä tekijää muuttuvana ja toisia aluksi pysyväisinä. Me panemme merkille sentähden tässä vielä lyhyesti kaksi tärkeätä tapausta.

1) *Työn tuotantovoima vähenee ja samalla työpäivää pitennetään.*

Kun me tässä puhumme työn vähenevästä tuotantovoimasta, on kysymys työnhaaroista, joiden tuotteet määräävät työvoiman arvon, siis esim. työn tuotantovoiman vähenemisestä maan lisääntyvän hedelmättömyyden ja sitä vastaavan maantuotteiden kallistumisen takia. Olettakaamme, että työpäivä on kaksitoistatuntinen, sen arvo tuote 6 sh., josta puolet korvaa työvoiman arvoa, toinen puoli muodostaa lisäarvon. Työpäivä jakautuu siis 6 tuntiin välttämätöntä työtä ja 6 tuntiin lisätyötä. Olettakaamme edelleen, että maantuotteiden kallistumisen takia työvoiman arvo kohoaa 3:sta 4 sh:iin, siis välttämätön työaika 6:sta 8 tuntiin. Jos työpäivä pysyy muuttumattomana, vähenee lisätyö 6:sta 4 tuntiin, lisäarvo 3:sta 2 sh:iin. Jos työpäivää pitennetään 2 tunnilla, siis 12:sta 14 tuntiin, pysyy lisätyö 6 tuntina, lisäarvo 3 sh:nä, mutta sen suuruus vähenee verrattuna työvoiman arvoon välttämättömällä työllä mitattuna. Jos työpäivää pitennetään 4 tunnilla, 12:sta 16 tuntiin, pysyvät lisäarvon ja työvoiman arvon, lisätyön ja välttämättömän työn suhteelliset suuruudet muuttumattomina, mutta lisäarvon absoluuttinen suuruus kasvaa 3:sta 4 sh:iin, lisätyön 6:sta 8 työtuntiin, siis $\frac{1}{3}$ eli $33\frac{1}{3}\%$. Kun työn tuotantovoima vähenee ja työpäivää yht'aikaa pitennetään, voi siis lisäarvon absoluuttinen suuruus pysyä muuttumatta, vaikka sen suhteellinen suuruus pienenee; sen suhteellinen suuruus voi pysyä muuttumatta, vaikka sen absoluuttinen suuruus lisääntyy, ja aina työpäivän pitentämisen mukaan voivat molemmat kasvaa.

Tämä tulos saavutetaan vielä nopeammin, jos työn pituuden mukana kasvaa myöskin sen voimaperäisyys.

Vv. 1799—1815 aiheutti elintarpeiden hintojen kohoaminen Englannissa nimellisen palkkojen korotuksen, vaikka todelliset, elintarpeissa ilmaistut työpalkat alenivat. Tämän johdosta päättelivät West ja Ricardo, että maanviljelystyön tuottavaisuuden vähentyminen oli aiheuttanut lisäarvon suhdeluvun pienenemisen, ja tekivät tämän ainoastaan heidän omassa mielikuvituksessaan pätevän olettamuksen lähtökohdaksi tärkeille erittelyille työpalkan, voiton ja maankoron relatiivisista suuruussuhteista. Mutta työn lisääntyneen voimaperäisyyden ja työajan pakotetun pitentämisen johdosta oli lisäarvo silloin todellisuudessa sekä abso-

luuttisesti että suhteellisesti kasvanut, joten pääoman nopeaan lisääntymiseen liittyi työläisten kurjistuminen.¹⁵⁾ Tämä oli se aikakausi, jona työpäivän rajaton pidentäminen hankki itselleen kansalaisoikeuden.¹⁶⁾

2) *Työn voimaperäisyyden ja tuotantovoiman lisääntyminen ja työpäivän yhdenaikainen lyhentäminen.*

Työn tuotantovoiman kohoaminen ja sen voimaperäisyyden lisääntyminen vaikuttavat samalla lailla yhteen suuntaan. Kumpikin lisää kunakin ajankohtana valmistettujen tuotteiden määrää. Kumpikin siis lyhentää sitä työpäivän osaa, jonka työläinen käyttää elintarpeidensa tabi niiden vastikkeiden tuottamiseen. Työpäivän absoluuttisen alirajan muodostaa yleensä tämä sen välttämätön, mutta kokoonpuserrettava osa. Jos koko työpäivä kutistuisi siihen saakka, katoaisi lisätyö, mikä kapitalistisen järjestelmän vallitessa on mahdotonta. Kapitalistisen tuotantomuodon poistaminen sallii työpäivän rajoittamisen välttämättömään työhön.

¹⁵⁾ „Pääasiallisia syitä pääoman kasvamiseen sodan aikana olivat työväenluokkien, jotka jo-raisessa yhteiskunnassa ovat lukuisimmat kansanluokat suuremmat ponnistukset, ja ehkäpä myös suuremmat kieltäytykset. Useampien vaimojen ja lasten oli pakko olosuhteiden hätyyt-täessä ryhtyä toisen työhön; ja entisten työmiesten täytyi samasta syystä panna suurempi osa aikaansa tuotannon lisäämiseen.“ (Essays on Political Economy in which are illustrated the Principal Causes of the Present National Distress. Lontoo, 1830, s. 248).

¹⁶⁾ „Vilja ja työ kulkevat (mitä hintaan tulee) harvoin rinnakkain. Mutta on olemassa määrätty raja, jota kauemmaksi niitä ei voida toisistaan erottaa. Kalliina aikoina, jotka aiheuttivat (parlamentin tutkimusvaliokuntien vv. 1814—1815 toteaman) palkkojen alenemisen, tekee työväenluokka tavattomia ponnistuksia, jotka ovat sangen suureksi hyödyksi muutamille yksityisille ja varmasti edistävät pääoman kasvamista. Mutta kukaan inhimillisiä tunteita omaava henkilö ei voi toivoa näkevänsä niitä aina pysyväisesti. Ne ovat hyvin ihailtavia tilapäisenä apuna; mutta jos ne tulisivat pysyväisiksi, tulisi niistä olemaan samanlaiset seuraukset kuin siitä, että jonkun maan väestö kasvaisi ravitsemismahdollisuuksien äärimäisiin rajoihin.“ (Malthus, Inquiry into the Nature and Progress of Rent. Lontoo, 1815, s. 48 muist.) Malthukselle on kunniaksi, että hän panee painoa myöskin teoksensa eräässä toisessa kohdassa suorastaan koskettelemaansa työpäivän pidentämiseen, kun sen sijaan Ricardo ja muut, huolimatta mitä räikeimmistä tosiasioista, panivat kaikkien tutkimustensa pohjaksi suuruudeltaan pysyväisen työpäivän. Mutta ne vanhoilliset edut, joiden palveluksessa Malthus oli, estivät häntä näkemästä, että työpäivän määrättömän pidentämisen ja samanaikaisen koneiden erinomaisten kehityksen sekä naisten ja lasten työn riistämisen täytyi tehdä suuri osa työväenluokkaa „tarpeettomaksi“, etenkin sittenkun sotakäsymys ja Englannin yksinoikeus maailmanmarkkinoilla lakkasivat. Oli luonnollisesti paljon mukavampaa ja paljon enemmän vallitsevien luokkien etujen mukaista, joita Malthus aito pappismaisesti jumaloi, selittää tämä „liikaväestö“ johtuneeksi luonnon ikuisista laeista kuin vain kapitalistisen tuotannon historiallisista luonnonlaeista.

Kuitenkin viimeksimainittu, olosuhteiden pysyessä muutoin samoina, laajenisi alaltaan. Ensiksi, koska työläisen elinehdot tulisivat runsaammiksi ja hänen elämänvaatimuksensa suuremmiksi. Toisekseen pidettäisiin osa nykyisestä lisätyöstä välttämättömänä työnä, nimittäin yhteiskunnallisen vara- ja kasautumis- (akkumulatio-) varaston (s. o. varasto tuotantovälineitä ja elintarpeita, joka sallii tuotannon laajentamisen sekä mahdollisesti sattuvien vahinkojen ja onnettomuustapauksien korvaamisen) aikaansaamiseen tarpeellinen työ.

Kuta suuremmaksi työn tuotantovoima tulee, sitä enemmän voidaan työpäivää lyhentää, ja kuta enemmän työpäivää lyhennetään, sitä enemmän voi työn voimaperäisyys lisääntyä. Yhteiskunnallisesti katsottuna lisääntyy työn tuottavaisuus myöskin sen säästämisen ohella. Tämä ei sisällä ainoastaan tuotantovälineiden säästämistä, vaan myöskin kaiken hyödyttömän työn välttämisen. Samalla kun kapitalistinen tuotantotapa pakottaa jokaisessa yksityisessä liikkeessä säästäväisyyteen, synnyttää sen anarkinen kilpailujärjestelmä yhteiskunnallisten tuotantovälineiden ja työvoimien mitä rajattominta tuhlaamista, lukuunottamatta lukemattomia nyt välttämättömiä, mutta itsessään tarpeettomia toimia.

Kun työn voimaperäisyys ja tuotantovoima ovat määrättyt, on yhteiskunnallisen työpäivän aineelliseen tuotantoon välttämätön osa sitä lyhempi, yksilöiden vapaaseen, henkiseen ja yhteiskunnalliseen toimintaan joutava ajanosa siis sitä pitempi, kuta yhdenmukaisemmin työ on jaettu kaikkien työhön pystyvien yhteiskunnan jäsenten kesken, kuta vähemmän toinen yhteiskuntakerros voi lykätä luonnostaan välttämättömän työn omilta hartioiltaan toisen kerroksen kannettavaksi. Työpäivän lyhentämisen absoluuttisena rajana tähän suuntaan on työn yleisyys. Kapitalistisessa yhteiskunnassa saadaan vapaata aikaa yhdelle yhteiskuntaluokalle muuttamalla syvien rivien koko elinaika työajaksi.

Kuudestoista luku.

Lisäarvon suhdeluvun kaavoja.

Olemme nähneet, että lisäarvon suhdelukua esittävät kaavat:

$$1) \frac{\text{lisäarvo}}{\text{vaihteleva pääoma}} \left(\frac{m}{v} \right) = \frac{\text{lisäarvo}}{\text{työvoiman arvo}} = \frac{\text{lisätyö}}{\text{välttämätön työ.}}$$

Molemmat edelliset kaavat esittävät arvojen suhteena sen, minkä kolmas esittää niiden aikojen suhteena, joissa nämä arvot tuotetaan. Nämä kaavat, joita voi käyttää toistensa sijasta, ovat tarkoin käsitteen mukaiset ja oikeat. Klassillisessa kansantaloustieteessä näkee niitä kyllä asiallisesti, mutta ei itsetietoisesti käsiteltävän. Sen sijaan tapaamme me siinä seuraavat johdetut kaavat:

II) ^{16a)}

$$\left(\frac{\text{lisätyö}}{\text{työpäivä}} \right) = \frac{\text{lisäarvo}}{\text{tuotearvo}} = \frac{\text{lisätuote}}{\text{kokonaistuote}}$$
 Sama suhde ilmaistaan tässä vuorotellen työaikojen muodossa; arvojen, joissa ne esineellistyvät; ja tuotteiden, joissa nämä arvot ovat olemassa. Tietysti edellytetään, että tuotteen arvolla tarkoitetaan ainoastaan työpäivän arvotuotetta, kun sitävastoin tuotearvon pysyväinen osa on poissuljettu.

Kaikissa näissä kaavoissa (II) on työn todellinen riistämistä eli lisäarvon suhdeluku esitetty väärin. Olettakaamme työpäivä 12 tunniksi. Samoilla edellytyksillä kuin edellisessä esimerkissämme esiintyy tässä tapauksessa työn todellinen riistämistä verrannoissa:

$$\frac{6 \text{ tuntia lisätyötä}}{6 \text{ tuntia välttämätöntä työtä}} = \frac{3 \text{ sh. lisäarvo}}{3 \text{ sh. vaihteleva pääoma}} = 100 \%$$

Kaavojen II) mukaan saamme sitävastoin:
$$\frac{6 \text{ tuntia lisätyötä}}{12 \text{ tunnin työpäivä}} =$$

$$\frac{3 \text{ sh. lisäarvo}}{6 \text{ sh. arvotuote}} = 50 \%$$

Nämä johdetut kaavat ilmaisevat todellisuudessa sitä suhdetta, missä työpäivä tahi sen arvotuote jakautuu kapitalistin ja työläisen osalle. Jos ne siis käyvät pääoman oman arvon lisäyksen asteen välittömistä ilmaisuista, niin pitää paikkansa väärä laki: lisätyö eli lisäarvo ei voi koskaan nousta 100 %:iin.¹⁷⁾ Kun

^{16a)} Panemme ensimmäisen kaavan sulkumerkkeihin, koska lisätyön käsitettä ei ole selvästi lausuttu ilmi porvarillisessa kansantaloustieteessä. (Muistutus ranskalaiseen painokseen.)

¹⁷⁾ Niin esim.: „Dritter Brief an v. Kirchmann von Rodbertus. Widerlegung der Ricardoschen Theorie von der Grundrente und Begründung einer neuen Rententheorie. Berlin, 1854.“ Pалаan myöhemmin tähän kirjoitukseen, joka huolimatta väärästä maankoron teoriasta paljastaa kapitalistisen tuotannon olemuksen. —

Lisäys 3 painokseen. — Tästä näkee, kuinka hyväntahtoisesti Marx arvosteli edeltäjiään, kun hän vain huomasi heissä todellista edistystä, oikean uuden ajatuksen. Kuitenkin on Rodbertuksen Rud. Meyer'ille kirjoittaman kirjeen julkaiseminen jossakin määrin vähentänyt edellä olevaa tunnustusta. Siinä sanotaan: „Pääomaa ei ole pelastettava ainoastaan työltä, vaan myöskin siltä itseltään, ja se tapahtuu todellisuudessa paraiten, jos käsittää yrittäjä-kapitalistin toiminnan kansan- ja valtiotaloudel-

lisätyö aina voi muodostaa vain osan työpäivästä tahi lisäarvo aina vain osan arvotuotteesta, on lisätyö välttämättömästi aina pienempi kuin työpäivä, tahi lisäarvo aina pienempi kuin arvotuote. Mutta ollakseen suhteessa $\frac{100}{100}$, täytyisi niiden olla

yhtä suuret. Jotta lisätyö käsittäisi koko työpäivän (tässä on kysymys työviikon, työvuoden j. n. e. keskimääräisestä työpäivästä), täytyisi välttämättömän työn vähetä nollaan. Mutta jos välttämätön työ katoaa, niin häviää myöskin lisätyö, koska jälkimäinen ehdottomasti riippuu edellisestä. Verranto $\frac{\text{lisätyö}}{\text{työpäivä}} = \frac{\text{lisäarvo}}{\text{arvotuote}}$ ei siis voi koskaan päästä rajaan $\frac{100}{100}$ saakka

ja vielä vähemmän nousta suhteeksi $\frac{100 + x}{100}$. Mutta sen voi kyllä

tehdä lisäarvon suhdeluku eli työn todellinen riistämisaste. Aja- telkaamme vain esim. herra L. de Lavergne'n arvioimista, jonka mukaan englantilainen maanviljelystydäläinen saa vain $\frac{1}{4}$, kapitalisti (vuokraaja) sitävastoin $\frac{3}{4}$ tuotteesta¹⁸⁾ tahi sen arvosta, miten saalis sitten edelleen jakautuneekaan kapitalistin ja maanomistajan y. m. kesken. Englantilaisen maatyömiehen lisätyö suhtautuu sen mukaan hänen välttämättömään työhönsä = 3 : 1, joten siis riistämisen prosenttimäärä on 300 %.

Koulumetoodin, jonka mukaan työpäivää on käsiteltävä pysyvällisenä suureena, vahvasti kaavan II) käyttäminen, koska siinä aina verrataan lisätyötä määrätynpituiseen työpäivään. Samoin on asianlaita, jos pidetään silmällä yksinomaan arvotuotteen

liseksi toiminnaksi, jonka pääoma-omaisuus on uskonut hänen suoritettavakseen, ja hänen voittonsa palkan muodoksi (Gehaltsform), koska me emme vielä tunne mitään muuta yhteiskunnallista elimistöä. Mutta palkkoja saa järjestellä ja vähentää, jos ne vievät liian paljon työpalkasta. Siten on myöskin torjuttavissa Marx'in hyökkäys yhteiskuntaa vastaan — niin tahtoisin minä hänen kirjaansa nimittää — . . . Ylipäänsä ei Marx'in kirja ole niin paljon tutkimus pääomasta kuin syytekirjoitus (eine Polemik) nykyistä pääomamuotoa vastaan, jonka hän sekoittaa itse pääomankäsittelyn kanssa, mistä juuri hänen erehdyksensä johtuvatkin.“ (Briefe etc. von Dr. Rodbertus—Jagetzow, herausgegeben von Dr. Rud. Meyer, Berlin, 1881, I nid., s. 111, 48 Rodbertuksen kirje.) — Sellaisiksi ideologiksi jokapäiväisyyksiksi kutistuvat todellakin rohkeat hyökkäykset R:n „yhteiskunnallisissa kirjeissä“. — F. Engels. — Sen jälkeen kun Engels tämän kirjoitti, on ilmestynyt se esitys, Rodbertuksen maankorkoteoriasta, johon Marx yllä viittasi. Vrt. K. Marx, Theorien über den Mehrwert, II nid., I l., s. 176, 208. — Kautsky.

¹⁸⁾ Se osa tuotteesta, joka vain korvaa käytettyä pysyvää pääomaa, on tässä laskelmassa tietysti vähennetty. — Herra L. de Lavergne, joka sokeasti ihailee Englantia, esittää ennemminkin liian alhaisia kuin korkeita numeroita.

jakoa. Työpäivä, joka jo on esineellistynyt arvotuotteessa, on aina määrätynpituinen työpäivä.

Lisäarvon ja työvoiman arvon esittäminen arvotuotteen murto-osina, joka esittämistapa muutoin johtuu itse kapitalistisesta tuotantotavasta ja jonka merkitys myöhemmin selvenee, peittää pääomasuhteen erikoisen luonteen, nimittäin vaihtelevan pääoman vaihtamisen elävään työvoimaan ja sen mukaisesti työläisen jättämisen tuotteesta osattomaksi. Sijaan tulee sellainen osuussuhde, jossa työläinen ja kapitalisti jakavat tuotteen sen eri muodostamistekijäin suhteen mukaan,¹⁹⁾ — mikä osuussuhde kuitenkin on vain näennäinen.

Muutoin voidaan kaavat II aina muuttaa kaavoiksi I. Jos meillä on esim. $\frac{6 \text{ tunnin lisätyö}}{12 \text{ tunnin työpäivä}}$, niin välttämätön työaika = kahdentoista tunnin työpäivä vähennettynä kuuden tunnin lisätyöllä, ja niin saadaan: $\frac{6 \text{ tunnin lisätyö}}{6 \text{ tunnin välttämätön työ}} = \frac{100}{100}$.

Kolmas kaava, jonka minä jo ennakoilta olen tullut esittäneeksi, on $\frac{\text{lisäarvo}}{\text{työvoiman arvo}} = \frac{\text{lisätyö}}{\text{välttämätön työ}} = \frac{\text{maksamaton työ}}{\text{maksettu työ}}$.

Se väärinkäsitys, johon kaava $\frac{\text{maksamaton työ}}{\text{maksettu työ}}$ voisi johtaa, että nimittäin kapitalisti maksaisi työn eikä työvoimaa, ei edellä esitetyn jälkeen ole mahdollinen. $\frac{\text{Maksamaton työ}}{\text{Maksettu työ}}$ on vain kansantajuisempi sanontatapa kaavalle $\frac{\text{lisätyö}}{\text{välttämätön työ}}$. Kapitalisti

maksaa työvoiman arvon, tahi siitä poikkeavan hinnan, ja saa vaihdossa käyttöoikeuden itse elävään työvoimaan. Tämän työvoiman hyväksikäyttäminen jakautuu kahteen jaksoon. Toisen ajanjakson kuluessa tuottaa työläinen vain arvon joka = hänen työvoimansa arvo, siis vain vastikkeen. Työvoiman ennakkohinnan sijaan saa siis kapitalisti samanhintaisen tuotteen. On kuin olisi hän ostanut tämän tuotteen valmiina markkinoilta. Mutta lisätyön aikana muodostaa sitävastoin työvoiman hyväksi-

¹⁹⁾ Koska kaikki kapitalistisen tuotantoprosessin kehittyneet muodot ovat yhteistuotannon muotoja, ei tietysti mikään ole helpompaa kuin jättää sen omittuisen ristiriitainen luonne huomioonottamatta ja runoilla se sitten vapaiksi yhtymämuodoiksi, niinkuin on tapahtunut kreivi A. de Laborde'n teoksessa: „De l'Esprit de l'Association dans tous les intérêts de la Communauté.“ Pariisi, 1818. Amerikkalainen H. Carey käyttää tätä temppeä samalla seurauksella yksinpä orjajärjestelmän oloistakin.

käyttäminen kapitalistille arvoa hänen tarvitsemattaan maksaa siitä arvonkorvausta.²⁰⁾ Hän saa tämän työvoiman käytön ilmaiseksi. Tässä mielessä voidaan lisätyötä sanoa maksamattomaksi työksi.

Pääoma ei siis ole vain työn komentaja, niinkuin A. Smith sanoo. Se on oleellisesti maksamattoman työn komentaja. Kaikki lisäarvo, mihin voiton, koron, vuokran y. m. s. erikoismuotoon se myöhemmin kiteytyneekin, on perusolemukseltaan maksamattoman työn esineellistymistä. Pääoman arvonlisäyksen salaisuus muuttuu sen oikeudeksi määrättyyn paljouteen maksamatonta vierasta työtä.

Kuudes osasto.

Työpalkka.

Seitsemästoista luku.

Työvoiman arvon tai hinnan muuttuminen työpalkaksi.

Porvarillisen yhteiskunnan pinnalla esiintyy työläisen palkka työn hintana, määrättyinä paljoutena rahaa, joka määrätystä työn paljoudesta maksetaan. Tällöin puhutaan työn arvosta ja sanotaan sen ilmaisua rahassa sen välttämättömäksi eli luonnolliseksi hinnaksi. Toiselta puolen puhutaan työn markkinahinnoista, s. o. hinnoista, jotka poikkeavat sen välttämättömän hinnan joko ylä- tahi alapuolelle.

Mutta mitä on tavaran arvo? Sen tuottamiseen käytetyn yhteiskunnallisen työn esineellinen muoto. Ja millä me sen arvon suuruutta mittaamme? Siihen sisältyvän työn määrällä. Kuinka siis määrättäisiin esim. kaksitoistatuntisen työpäivän

²⁰⁾ Vaikka fysiokraatit eivät huomanneetkaan lisäarvon salaisuutta, ymmärsivät he kuitenkin niin paljon, että se on „riippumaton ja käytettävissä oleva hyödyke (richesse), jota hän (sen omistaja) ei ole ostanut, mutta jonka hän myy“. (Turgot, Réflexions sur la Formation et la Distribution des Richesses, s. 11.)

arvo? Kaksitoistatuntisen työpäivän sisältämällä 12 tunnilla, mikä on mieleltöntä samasanaisuutta.²¹⁾

Tullakseen markkinoilla myydyksi tavarana täytyisi työn kaikissa tapauksissa olla olemassa, ennenkuin sitä voitaisiin myydä. Mutta jos työläinen voisi antaa sille itsenäisen olomuodon, niin myisi hän tavaraa eikä työtä.²²⁾

Lukuunottamatta näitä ristiriitaisuuksia, rikkoisi rahan, s. o. esineellistetyn työn, välitön vaihtaminen elävään työhön joko arvolain, joka vasta juuri kapitalistisen tuotannon pohjalla vapaasti kehittyi, tahi lakkauttaisi itse kapitalistisen tuotannon, joka perustuu juuri palkkatyöhön. Kaksitoistatuntista työpäivää esim. esittää 6 sh:n raha-arvo. Joka vaihdetaan vastikkeita, ja silloin saa työläinen kaksitoistatuntisesta työstä 6 sh. Hänen työnsä hinta olisi siis yhtä kuin hänen tuotteensa hinta. Tässä tapauksessa ei hän tuottaisi mitään lisäarvoa työnsä ostajalle, nuo 6 sh. eivät muuttuisi pääomaksi, kapitalistisen tuotannon perusta katoaisi, mutta juuri tällä perustalla myy hän työnsä ja on hänen työnsä palkkatyötä. Tahi saa hän 12 työtunnista vähemmän kuin 6 sh., s. o. vähemmän kuin 12 tuntia työtä. Kaksitoista työtuntia vaihdetaan 10, 6 j. n. e. tuntiin työtä. Tämä erisuuruisten suureiden yhtäläisiksi asettaminen ei vain tee mahdottomaksi arvon määräämistä. Sellaista itsensä lakkauttavaa ristiriitaisuutta ei yleensä voi edes esittää lakina tahi muodostaa siksi.²³⁾

²¹⁾ „Ricardo välttää, nerokkaasti kylläkin, vaikeuden, joka ensi näkemällä uhkaa tuottaa haittaa hänen opilleen, että arvo riippuu tuotantoon käytetyn työn määrästä. Jos tästä periaatteesta pidetään ankarasti kiinni, seuraa siitä, että työn arvo riippuu sen työn arvosta, joka on käytetty sen tuottamiseen — mikä on ilmeisesti mieleltöntä. Taitavalla käänteellä Ricardo sentähden tekee työn arvon riippuvaksi työpalkan tuottamiseen vaaditun työn määrästä; eli antaaksemme hänen käyttää omia sanojaan, hän väittää, että työn arvo on mitattava sen työn määrällä, joka vaaditaan työpalkan tuottamiseksi; tällä hän tarkoittaa sen työn määrää, mikä vaaditaan työläiselle annettun rahan tahi tavaroiden tuottamiseen. Tämä on sama kuin sanoa, että kankaan arvoa ei määrätä sen tuottamiseen käytetyn työn paljoudella, vaan sen hopean tuottamiseen vaaditun työn paljoudella, johon kangas on vaihdettu.“ („A Critical Dissertation, on the Nature etc. of Value“, s. 50, 51).

²²⁾ „Jos sanotaan työtä tavaraksi, ei se kuitenkaan ole samanlaista kuin se tavara, joka ensin tuotetaan vaihdettavaksi ja sitten viedään markkinoille, missä se on vaihdettava muihin tavaroihin sen mukaan, kuinka suuria määriä niitä markkinoilla samaan aikaan on. Työ luodaan samalla hetkellä kuin se viedään markkinoille, eli pikemminkin se viedään markkinoille jo ennenkuin se on olemassa.“ („Observations on some verbal disputes etc.“, s. 75, 76.)

²³⁾ „Jos katsotaan työtä tavaraksi ja pääomaa, työn tuotetta, samoin, — jos siis näiden kahden tavarain arvot määrättäisiin yhtä suurilla työ-

Ei hyödytä ensinkään olettaa syyksi suuremman työmäärän vaihtamiseen vähempään työmäärään sitä muodollista erotusta, että työ toisella kertaa on esineellisessä, toisella kertaa elävässä muodossa.²⁴⁾ Tämä on sitä järjettömämpää, kun tavarahan arvoa ei määrää siinä todella esineellistyneen työn määrä, vaan sen tuottamiseen välttämättömän elävän työn määrä. Olettakaamme tavarahan edustavan 6 työtuntia. Jos tehdään keksintöjä, joiden avulla se voidaan tuottaa 3 tunnissa, niin alenee myöskin jo tuotetun tavarahan arvo puolella. Se edustaa nyt kolmea yhteiskunnallisesti välttämätöntä työtuntia 6:n sijasta. Sen arvon suuruus määrätään siis sen tuottamiseen vaaditun työn määrällä, eikä sen esineellisellä muodolla.

Rahanomistajaa vastaan astuu tavaramarkkinoilla todellisuudessa työläinen, eikä työ. Työläinen myy työvoimaansa. Niin pian kun hänen työnsä todella alkaa, on se jo lakannut olemasta hänen omaansa, eikä hän voi sitä siis enää myydä. Työ on arvojen perusolemus ja sisäinen mitta, mutta sillä itsellään ei ole mitään arvoa.²⁵⁾

Sanoissa „työn arvo“ ei arvokäsité ole ainoastaan täydellisesti kadonnut, vaan on se vielä muuttunut vastakohtakseen. Se on kuvannollinen sanontatapa samoin kuin esim. maapallon arvo. Nämä kuvannolliset sanontatavat johtuvat kuitenkin itse tuotantosuhteista. Ne ovat olennaisten suhteiden ilmenemismuotojen kategorioja (yleiskäsitteitä). Että oliot ulkonaisesti usein esiintyvät nurinkurisessa muodossa, on jokseenkin kaikissa tie-teissä tunnettua, kansantaloustiedettä lukuunottamatta.²⁶⁾

määrillä, niin määrätty paljous työtä... pitäisi vaihtaa sellaiseen määrään pääomaa, joka on tuotettu samalla työmäärällä; entinen työ voitaisiin vaihtaa samaan määrään nykyistä työtä. Mutta työn arvoa, verrattuna muihin tavaroihin... eivät määrää yhtä suuret määrät työtä.“ (E. G. Wakefield julkaisemassaan A. Smith'in teoksessa „Wealth of Nations“, Lontoo, 1836, nid. I, s. 231, muist.)

²⁴⁾ „Täytyisi sopia, („yhteiskunnallisen sopimuksen“ — *contrat social* — ilmaisumuoto sekin!), että joka tapauksessa milloin mennyttä työtä on vaihdettava tulevaan työhön, tulisi jälkimäisen (kapitalistin) saada suurempi arvo kuin edellisen (työläisen).“ (Simonde de Sismondi, *De la Richesse Commerciale*. Genève, 1803, I nid., s. 37.)

²⁵⁾ „Työ, ainoa arvonmitta... kaiken rikkauten luoja, ei ole tavara.“ (Th. Hodgskin, *Popular Political Economy*, s. 186.)

²⁶⁾ Tuollaisten sanojen selittäminen vain „runoilijan vapaudeksi“ osoittaa sen sijaan vain erittelyn voimattomuutta. Vastoin Proudhon'in sanoja: „Työllä on sanottu olevan arvo („*valoir*“), ei niin paljon varsinaisena tavarana kuin niiden arvojen takia, joiden oletetaan piiloutuvina siihen sisältyvän. Työn arvo on kuvannollinen sanontatapa j. n. e.“, huomautan minä sentähden: „Työtavarassa, joka on pelottava todellisuus, hän ei näe muuta kuin kielipillisen sananheiton. Siis koko nykyinen yhteiskunta, joka perustuu työn tavaraluonteeseen, perustuu runoilijan vapau-

Klassillinen kansantaloustiede lainasi jokapäiväisestä elämästä ilman sen enempää arvostelua „työn hinnan“ yleiskäsitteen, kyselläkseen sitten jälestäpäin, kuinka tämä hinta määrätään? Se huomasi piankin, että muutokset kysynnän ja tarjonnan suhteissa eivät selitä työn enemmän kuin muunkaan tavaran hinnasta muuta kuin sen muutokset, s. o. markkinahintojen vaihtelun määrätyn rajan ylä- ja alapuolella. Jos kysyntä ja tarjonta vastaavat toisiaan, niin lakkaavat, olosuhteiden muutoin pysyessä entisellään, hintojen poikkeilut. Mutta silloin eivät myöskään kysyntä ja tarjonta enää selitä mitään. Kun kysyntä ja tarjonta vastaavat toisiaan, on työn hintana kysynnästä ja tarjonnasta riippumatta määrätty, luonnollinen hinta, joka siten huomattiin siksi, mikä oikeastaan olisi ollut tutkittava. Tahi otettiin markkinahinnan vaihtelut pitkäähkön ajanjakson, esim. yhden vuoden kuluessa, ja huomattiin silloin, että sen nousu ja lasku tasaavat toisensa keskimääräiseksi, pysyväiseksi suureeksi. Se oli tietysti määrättävä toisin kuin toisensa tasaavat poikkeukset siitä itseltään. Tämä työn tilapäisiä markkinahintoja vallitseva ja niitä johtava hinta, työn „välttämätön hinta“ (fysiokraatit) eli „luonnollinen hinta“ (Adam Smith) voi, samoin kuin muillakin tavaroilla, olla vain sen rahassa ilmaistu arvo.

Tällä tavoin uskoi kansantaloustiede voivansa työn tilapäisten hintojen kautta tunkeutua sen arvoon saakka. Samoin kuin muidenkin tavaroiden arvo, määrättiin tämä arvo sitten edelleenkin tuotantokustannusten kautta. Mutta mitä ovat — työläisen tuotantokustannukset, s. o. kustannukset, joilla tuotetaan tahi uudistetaan itse työläinen? Tämä kysymys tunkeutui itsetiedotomasti kansantaloustieteen vastattavaksi alkuperäisen kysymyksen sijasta, kun se tutkiskeli työn tuotantokustannuksia sellaiseenaan, tehden sen kehässä ja pääsemättä paikaltaan liikahtamaan. Mitä se siis sanoo työn arvoksi (value of labour), on todellisuudessa sen työvoiman arvo, joka on olemassa työläisessä, ja eroaa

teen, kuvannolliseen sanontatapaan. Jos yhteiskunta tahtoo „poistaa kaikki epäkohdat“, jotka sitä rasittavat, no niin!, sen tarvitsee vain poistaa väärsointuiset lauseet, muuttaa kieli; ja tätä varten sen on vain käännyttävä Akatemian puoleen ja pyydetävä, että se toimittaisi uuden painoksen sanakirjastaan.“ (K. Marx, *Misère de la Philosophie*, s. 34, 35). Vielä mukavampaa on tietysti, kun ei tarkoita arvolla yhtään mitään. Silloin voi arvelematta alistaa kaikki tämän yleiskäsitteen alaiseksi. Niin tekee esim. J. B. Say. Mitä on „valeur“ (arvo)? Vastaus: „Se on minkä arvoinen jokin on.“ Ja mitä on „prix“ (hintaa)? Vastaus: „Jonkun olion arvo rahassa ilmaistuna.“ Ja miksi on „maailman työllä... arvo? Sentähden että siitä otetaan hinta.“ Siis arvo on se, minkä arvoinen joku olio on, ja maailmalla on „arvo“, koska sen arvo ilmaistaan rahassa. Tämä on kaikissa tapauksissa hyvin yksinkertainen tapa ottaa selvä olioiden syistä ja suhteista.

yhtä paljon hänen toiminnastaan, työstä, kuin kone omista suorituksistaan. Kun tutkittiin erotusta työn markkinahintojen ja sen n. s. arvon välillä, tämän arvon suhdetta voiton suhdeluukuun, työllä tuotettuihin tavaratarvoihin j. n. e., ei koskaan huomattu, ettei erittely ollut ainoastaan vionyt työn markkinahinnoista sen oletettuun arvoon, vaan myöskin siihen, että itse tämä työn arvo taas muutettiin työvoiman arvoksi. Kun klassillinen kansantaloustiede ei ollut tietoinen tästä oman erittelynsä tuloksesta, vaan otaksui arvostelukyvyttömästi „työn arvon“, „työn luonnollisen hinnan“ y. m. s. yleiskäsitteet kyseessäolevan arvosuhteen perimmäisiksi ja täysin oikeiksi ilmaisuiksi, sotkeutui se, niinkuin myöhemmin saamme nähdä, selvittämättömiin sekaan- nuksiin ja ristiriitaisuuksiin, samalla kun se tarjosi varman pohjan arkipäiväisen taloustieteen periaatteellisesti vain ulkopintaa suosiville typeryyksille.

Katsokaamme aluksi, kuinka työvoiman arvo ja hinta esiintyvät muuttuneessa muodossaan työpalkkana.

Me tiedämme, että työpäivän päiväarvo on laskettu työläisen määrätynpituisen eliniän mukaan, mitä vastaa määrätty työpäivän pituus. Olettakaamme, että tavanmukaisessa työpäivässä olisi 12 tuntia ja työvoiman päiväarvo 3 sh., sellaisen arvon ilmaisu rahassa, mikä esittää 6 työtuntia. Jos työläinen saa 3 sh., niin saa hän 12 tuntia toimivan työvoimansa arvon. Jos nyt tämä työvoiman päiväarvo ilmaistaan päivätyön arvona, niin saadaan kaava: kaksitoistatuntisen työpäivän arvo on 3 sh. Työvoiman arvo määrää siten työn arvon eli, rahassa ilmaistuna sen välttämättömän hinnan. Jos sitävastoin työvoiman hinta poikkeaa sen arvosta, niin poikkeaa niinikään työn hinta sen n. s. arvosta.

Kun työn arvo on vain työvoiman arvon järjetön ilmaisu, johtuu siitä ilman muuta, että työn arvon täytyy aina olla pienempi kuin sen arvotuotteen, sillä kapitalisti antaa työvoiman toimia aina kauemmin kuin mitä on tarpeen sen oman arvon uudistamiseen. Yllämainitussa esimerkissä on 12 tuntia toimivan työvoiman arvo 3 sh., arvo, jonka uudistamiseen se tarvitsee 6 tuntia. Sen arvotuote on sitävastoin 6 sh., koska se todellisuudessa toimii 12 tuntia, ja sen arvotuote ei ole riippuvainen sen omasta arvosta, vaan sen toiminnan kestämisajasta. Saamme siis sen ensi katsauksella luonnottoman tuloksen, että työllä, joka luo 6 sh:n arvon, on 3 sh:n arvo.²⁷⁾

²⁷⁾ Vrt. „Zur Kritik der Politischen Oekonomie“. Berliini, 1859, s. 40, jossa minä selitän, että pääomaa tarkastelemalla on ratkaistava tehtävä: „Kuinka vie tuotanto pelkän työajan määräämään vaihtoarvon pohjalla siihen tulokseen, että työn vaihtoarvo on pienempi kuin sen tuotteen vaihtoarvo?“

Me huomaamme edelleen, että 3 sh:n arvo, joka esittää työpäivän maksettua osaa, s. o. kuusituntista työtä, esiintyy 12-tuntisen kokonaistyöpäivän arvona eli hintana, kokonaistyöpäivän, joka sisältää 6 maksamatonta tuntia. Työpalkan muoto hävittää siis kaikki jäljetkin työpäivän jakautumisesta välttämättömään työhön ja lisätyöhön, maksettuihin ja maksamattomaan työhön. Kaikki työ näyttää maksetulta työltä. Pakollisessa päivätyössä (Frohnarbeit) eroavat paikallisesti ja ajallisesti, kourintuntuvan aistillisesti, päiväpalkollisen työ itseään varten ja hänen pakko-työnsä maanomistajaa varten. Orjien työssä yksinpä sekin osa työpäivästä, jonka aikana orja vain korvaa omien elintarpeidensa arvon, ja jonka hän todellisuudessa siis työskentelee itseään varten, näyttää työltä hänen herransa hyväksi. Kaikki hänen työnsä näyttää maksamattomalta työltä.²⁶⁾ Palkkatyössä näyttää päinvastoin lisätyökin eli maksamaton työ maksetulta. Edellisessä omaisuussuhde peittää orjan itselleen työskentelyn, jälkimäisessä rahasuhte palkkatyöläisen ilmaiseksi työskentelyn.

Voimme sentähden ymmärtää, kuinka ratkaisevan tärkeä on työvoiman arvon ja hinnan muuttuminen työpalkan muotoon eli itse työn arvoksi ja hinnaksi. Tähän ilmiöön, joka peittää todellisen suhteen näkymättömiin ja tuo ilmi päinvastoin sen vastakohtan, perustuvat kaikki sekä työläisen että kapitalistin oikeuskäsitykset, kaikki kapitalistisen tuotantotavan harhakuvat, kaikki sen vapaudenkuvittelut, kaikki arkipäiväisen taloustieteen puolustelevat kieräilyt.

Jos maailmanhistoria tarvitsee paljon aikaa päästäkseen työpalkan salaisuuden perille, ei sitävastoin ole mikään helpompaa ymmärtää kuin tämän ilmiön olemassaolon perusta, *raisons d'être*.

Pääoman ja työn välinen vaihto esiintyy havainnollemme aluksi aivan samanlaisena kuin kaikkien muidenkin tavaroiden osto ja myynti. Ostaja antaa määrätyn rahasumman, myyjä tavarat, joka ei ole rahaa. Oikeustajunta huomaa tässä korkeintaan aineellisen erotuksen, joka ilmaistaan oikeudellisesti samanarvoisilla kaavoilla: „do ut des, do ut facias, facio ut des ja facio ut facias“ (minä annan jotta sinä antaisit, minä annan jotta sinä tekisit, minä teen jotta sinä antaisit ja minä teen jotta sinä tekisit. — Roomalaisen obligationioikeuden neljä peruskaavaa).

²⁶⁾ „Morning Star“, eräs typeryyteen saakka naiivi vapaakaupan äänenkannattaja Lontoossa, vakuutti amerikkalaisen kansalaissodan aikana vakuuttamasta päästyäänkin kaikella mahdollisella siveellisellä suuttumuksella, että neekerit „Confederate States'eissa“ (etelävaltioissa) tekivät työtä aivan ilmaiseksi. Sen olisi hyväntahtoisesti pitänyt verrata sellaisen neekerin päivässä aiheuttamia kustannuksia kustannuksiin vapaasta työläisestä esim. Lontoon East End'issa.

Kun edelleen vaihtoarvo ja käyttöarvo ovat itsessään yhteismitattomia suureita, niin eivät sanontatavat „työn arvo“ ja „työn hinta“ tunnu vähemmän järkeviltä kuin sanontatavat „puuvillan arvo“, „puuvillan hinta“. Lisäksi tulee, että työmiehelle maksetaan sitten kun hän on tehnyt työnsä. Maksuvälineenä toimiesaan raha näet jälkeinpäin todellistuttaa luovutetun tavaran arvon eli hinnan, siis tässä tapauksessa luovutetun työn arvon eli hinnan. Vihdoin ei se „käyttöarvo“, jonka työläinen luovuttaa kapitalistille, ole todellisuudessa hänen työvoimaansa, vaan sen toimintaa, määrätty hyödyllinen työ, räätälintyötä, suutarintyötä, kehruutyötä j. n. e. Se että sama työ toiselta puolen on yleinen arvoa muodostava tekijä, jonka ominaisuuden kautta se eroaa kaikista muista tavaroista, ei ole yleisesti tunnettua.

Jos me asetumme työläisen kannalle, joka kaksitoistatuntisesta työstä saa esim. kuusituntisen työn arvotuotteen, sanoikaamme 3 sh., niin on hänelle todellisuudessa hänen kaksitoistatuntinen työnsä 3 sh:n ostoväline. Hänen työvoimansa arvo voi vaihdella yhdessä hänen tavallisten elintarpeidensa arvon kanssa 3:sta 4 sh:iin tai 3:sta 2 sh:iin, tahi kun hänen työvoimansa arvo pysyy entisellään, voi sen hinta, kysynnän ja tarjonnan muuttuvien suhteiden mukaan, nousta 4 sh:iin tahi alentua 2 sh:iin, — joka tapauksessa antaa hän 12 työtuntia. Jokainen muutos sen vastikkeen suuruudessa, jonka hän saa, näyttää hänestä siis välttämättömästi muutokselta hänen 12 työtuntinsa arvossa eli hinnassa. Tämä seikka johti päinvastoin Adam Smith'in, joka käsittelee työpäivää pysyväisenä suureena,²⁹⁾ väittämään, että työn arvo on pysyväinen, vaikka elintarpeiden arvo muuttuu ja sama työpäivä siis esiintyy työläiselle enemmässä tahi vähemmässä rahamäärässä. Hän sanoo:

„Sen hinnan (työssä), minkä työläinen maksaa, täytyy aina olla sama, miten vaihdelleekaan niiden hyödykkeiden määrä, jotka hän siitä saa. Tuo hinta voi tosin ostaa näistä hyödykkeistä milloin suuremman, milloin pienemmän määrän; mutta silloin vaihtelee niiden arvo, eikä sen työn arvo, joka ne ostaa.“^{29a)}

Jos toiselta puolen tarkastelemme kapitalistia, niin tahtoo hän tosin saada mahdollisimman paljon työtä mahdollisimman vähällä rahalla. Käytännössä kiinnittää sentähden hänen mieltään vain erotus työvoiman hinnan ja sen arvon välillä, minkä sen toiminta synnyttää. Mutta hän koettaa ostaa kaikki tavarat mahdollisimman halvalla ja selittää itselleen kaiken voiton

²⁹⁾ A. Smith koskettaa vain satunnaisesti työpäivän vaihtelua kapalepalkasta puhuessaan.

^{29a)} A. Smith, *Wealth of Nations*, I k., 5 l.

johtuvan siitä yksinkertaisesta petoksesta, että ostaa alle arvon ja myy yli arvon. Hänen mieleensä ei siten johdu, että jos todella olisi olemassa sellainen olio kuin työn arvo ja hän todella maksaisi tämän arvon, ei tulisi olemaan mitään pääomaa eikä hänen rahansa voisi muuttua pääomaksi.

Sitäpaitsi esiintyy työpalkan todellisissa liikkeissä ilmiöitä, jotka näyttävät todistavan, ettei makseta työvoiman arvoa, vaan sen toiminnan, itse työn arvo. Nämä ilmiöt voimme jakaa kahteen suureen luokkaan. Ensiksi: työpalkan muuttuminen työpäivän pituuden muuttuessa. Yhtä hyvin voisi päätellä, ettei makseta koneen arvoa, vaan sen toiminnan arvo, koska koneen vuokraaminen maksaa viikolta enemmän kuin päivältä. Toiseksi: yksilöllinen eroavaisuus eri työläisten työpalkoissa, jotka tekevät samaa työtä. Tämän yksilöllisen eroavaisuuden tapaa, vaikkakin sen antamatta aihetta kaikenlaisiin kuvitelmiin, myöskin orjuuden järjestelmässä, jossa itse työvoimaa myydään vapaasti ja avonaisesti ilman kieroiluja. Ero on vain siinä, että orjuuden järjestelmässä etu työvoimasta, joka on keskimääräistä parempaa, ja vahinko siitä, joka on sitä huonompaa, koituu orjien omistajalle, palkkatyön järjestelmässä taas työläiselle itselleen, kun hänen työvoimansa myy jälkimäisessä tapauksessa hän itse, edellisessä taasen vieras.

Muutoin pitää paikkansa ilmaisumuodoista „työn arvo ja hinta“ eli „työpalkka“, erotukseksi todellisesta suhteesta, työvoiman arvosta ja hinnasta, sama, mikä pitää paikkansa kaikista ilmaisumuodoista ja niiden salatusta taustasta. Edelliset uudistuvat välittömästi ja itsestään yleisinä ajatusmuotoina, jälkimäinen on ensin tieteen avulla löydettävä. Klassillinen kansantaloustiede pääsee sängen lähelle todellista asiantilaa voimatta kuitenkaan sitä itsetietoisesti määrittellä. Se ei sitä voi niin kauan kuin se pysyy porvarillisessa nahassaan.

Kahdeksastoista luku.

Aikapalkka.

Itse työpalkalla puolestaan on hyvin moninaisia muotoja, mitä seikkaa ei voi saada selville taloustieteellisistä oppikirjoista, koska ne yksinomaan kysymyksen asialliseen puoleen huomioon karkeasti kiinnittäessään jättävät huomioonottamatta kaikki

muodolliset erotukset. Kaikkien näiden muotojen esittäminen kuuluu kuitenkin palkkatyön erikoisoppiin, eikä siis tähän teokseen. Sitävastoin on tässä lyhyesti esitettävä työpalkan kaksi valitsevaa perusmuotoa.

Työvoiman myynti tapahtuu, niinkuin muistamme, aina määrätiksi ajanjaksoiksi. Se muuttunut muoto, missä työvoiman päiväarvo, viikkoarvo j.n.e. välittömästi esiintyy, on niinmuodoin „aikapalkan“ muoto, siis päiväpalkka j.n.e.

Nyt on ensiksikin huomattava, että viidennessätoista luvussa esitetyt lait työvoiman hinnan ja lisäarvon suuruuden muutoksista muuttuvat yksinkertaisella muodonmuutoksella työpalkan laeiksi. Samoin esiintyy erotus työvoiman vaihtoarvon ja elintarpeiden määrän välillä, joksi tämä arvo muuttuu, nyt erotuksena nimellisen ja todellisen työpalkan välillä. Olisi hyödytöntä toistaa ilmenemismuodon suhteen se, minkä olemme jo esittäneet itse olennaisesta muodosta. Me rajoitumme siis muuttamiin aikapalkkaa kuvaaviin seikkoihin.

Rahasumma³⁰⁾ jonka työläinen saa päivätyöstään, viikko-työstään j.n.e., on hänen nimellisen eli arvon mukaan lasketun työpalkkansa määrä. Selvää on kuitenkin, että aina työpäivän pituuden mukaan, siis aina hänen päivittäin luovuttamansa työ-
määrän mukaan, sama päiväpalkka, viikkopalkka j.n.e. voi edustaa hyvin erilaista työn hintaa, s.o. hyvin erilaisia rahasummia samasta työmäärästä.³¹⁾ Aikapalkassa on siis jälleen erotettava työpalkan, päiväpalkan, viikkopalkan j.n.e. kokonaismäärä ja työn hinta. Kuinka voidaan nyt löytää tämä hinta, s.o. määrätyn työpajouden raha-arvo? Työn keskihinta saadaan, kun työvoiman keskimääräinen päivähinta jaetaan keskimääräisen työpäivän tuntiluvulla. Jos esim. työvoiman päiväarvo on 3 sh., 6 työtunnin arvotuote, ja jos työpäivä on kaksitoistatuntinen, niin yhden työtunnin hinta = $\frac{3 \text{ sh.}}{12} = 3 \text{ d.}$ Niin saatu työtunnin hinta on työn hinnan mittayksikkö.

Tästä siis seuraa, että päiväpalkka, viikkopalkka j.n.e. voi pysyä samana, vaikka työn hinta yhä edelleen alenee. Jos esim. tavanmukaisen työpäivän pituus on ollut 10 tuntia ja työvoiman päiväarvo 3 sh., niin on työtunnin hintana ollut $3 \frac{3}{5} \text{ d.}$; se ale-

³⁰⁾ Itse rahan arvo oletetaan tässä aina pysyväiseksi.

³¹⁾ „Työn hinta on summa, joka maksetaan määrätystä paljoudesta työlle“ (Sir Edward West: „Price of Corn and Wages of Labour. London, 1826“, s. 67.) West on englantilaisen kansantaloustieteen historiassa käänteentekevästi nimettömän kirjan: „Essay on the Application of Capital to Land. By a Fellow of the University College of Oxford. London, 1815“, tekijä.

nee 3 d:een, niinpian kuin työpäivä jatkuu 12-tuntiseksi, ja $2\frac{2}{5}$, niinpian kuin se jatkuu 15-tuntiseksi. Päivä- ja viikkopalkat jäävät kuitenkin muuttumattomiksi. Päinvastoin voi päiväpalkka tahi viikkopalkka nousta, vaikka työn hinta pysyy entisellään tahi vaikkapa aleneekin. Jos esim. työpäivä on ollut kymmentuntinen ja jos työvoiman päivääro on 3 sh., niin on työtunnin hinta $3\frac{3}{5}$ d. Jos työläinen tekee työtä lisääntyvän työnannon takia ja työn hinnan pysyessä ennallaan 12 tuntia, niin nousee hänen päiväpalkkansa nyt 3 sh. $7\frac{1}{5}$ d:een työn hinnan jäädessä muuttumattomaksi. Samaan tulokseen tultaisiin, jos työn ulottavaisuuden (ekstensiivisen suuruuden) sijasta sen voimaperäisyys (intensiivinen suuruus) lisääntyisi.³²⁾ Nimellisen päivä- tahi viikkopalkan nousua voi siis seurata työn hinnan entisellään pysyminen tahi aleneminen. Sama pitää paikkansa työläisperheen tuloista, kun perheenpään tuottamaa työn määrää lisää perheenjäsenten työ. On siis olemassa nimellisen päivä- tahi viikkopalkan pienentämisestä riippumattomia tapoja työn hinnan alentamiseksi.³³⁾

Yleinen laki on tämä: jos päivä-, viikkotyön j. n. e. paljous on määrätty, niin riippuu päivä- tahi viikkopalkka työn hinnasta, joka sek in itse muuttuu joko työvoiman arvon mukaan tahi sen mukaan kuin sen hinta poikkeaa sen arvosta. Jos sitävastoin työn hinta on määrätty, niin riippuu päivä- tahi viikkopalkka päivä- tahi viikkotyön määrästä.

Aikapalkan mittayksikkö, työtunnin hinta, on osamäärä, joka saadaan, kun työvoiman päivääro jaetaan tavanmukaisen työpäivän tuntimäärällä. Oletamme, että viimeainituksessa on 12

³²⁾ „Työpalkat riippuvat työn hinnasta ja tehdyn työn paljoudesta... Palkkojen nousemisen ei aina välttämättä tarvitse tietää työn hinnan lisäystä. Pitemmän työajan ja suurempien ponnistusten johdosta voivat työpalkat nousta huomattavasti, vaikkakin työn hinta pysyy entisellään.“ (West, m. t. s. 67, 68 ja 112.) Pääkysymyksen, kuinka „työn hinta“ määrätään, sivuuttaa West muutoin muutamilla kuluneilla lauseparsilla.

³³⁾ Tämän tuntee aivan oikein teollisuusporvariston kiihkoisin edustaja 18-vuosisadalla, usein mainitsemamme „Essay on Trade and Commerce'n“ kirjoittaja, vaikka hän esittääkin asian sekavasti: „Elintarpeiden hinta määrää työn paljouden eikä sen hintaa (hän tarkoittaa tällä nimellistä päivä- tahi viikkopalkkaa). Jos elintarpeiden hinta laskee hyvin alhaiseksi, vähenee tietysti työn määrä samassa suhteessa... Tehtailijat tietävät, että on olemassa useita keinoja työn hinnan korottamiseksi ja alentamiseksi, paitsi sen nimellisen määrän muuttamista“, (m. t. s. 48 ja 61.) Teoksessaan „Three Lectures on the Rate of Wages. London, 1830“, jossa N. W. Senior käyttää West'in kirjaa mainitsematta kuitenkaan sitä, sanoo hän m. m.: „Työlämieläisen kiinnittää enimmäen palkkojen suuruus“ (s. 14). Siis työläisen mieltä kiinnittää pääasiallisesti se, mitä hän saa, palkan nimellinen määrä, ei se mitä hän antaa, työn määrä.

tuntia, työvoiman päiväärvo 3 sh., 6 työtunnin arvotuote. Työtunnin hinta on näillä edellytyksillä 3 d., sen arvotuote 6 d. Jos nyt työläinen on työssä vähemmän kuin 12 tuntia päivässä (tahi vähemmän kuin 6 päivää viikossa), esim. 6 tai 8 tuntia, niin saa hän, kun työn hinta on tämä, vain 2:n tahi 1 1/2 sh:n päiväpalkan.³⁴⁾ Kun hänen olettamuksemme mukaan on työskenneltävä keskimäärin 6 tuntia päivässä tuottaakseen vain työvoimansa arvoa vastaavan päiväpalkan, kun hän saman olettamuksen mukaan kustakin tunnista työskentelee vain puolet itseään varten, puolet taas kapitalistia varten, niin on selvää, että hän ei voi tuottaa 6 tunnin arvotuotetta, jos hän on työssä vähemmän kuin 12 tuntia. Jos edellä olemme tutustuneet liikatyön tuhoisiin seurauksiin, niin näemme tässä niiden kärsimysten lähteet, jotka työläiselle johtuvat liian vähästä työstä.

Jos tuntipalkka määrätään sillä tavoin, ettei kapitalisti sitoudu maksamaan päivä- tahi viikkopalkkaa, vaan ainoastaan niistä työtunneista, jotka hän suvaitsee pitää työläistä työssä, niin voi hän teettää hänellä työtä alle sen ajan, joka alkuaan on perusteena työpalkan arvioimiselle tahi työn hinnan mittayksikön määräämiselle. Kun tämän mittayksikön määrää suhde: työvoiman päiväärvo, määrätyn tunnin työpäivä, menettää se tietysti kaiken merkityksensä, niinpian kuin työpäivässä ei enää ole määrättyä tunti-lukua. Yhteys maksetun ja maksamattoman työn välillä lakkaa. Kapitalisti voi nyt puristaa työläisestä määrätyn joukon lisätyötä myöntämättä hänelle hänen ylläpidokseen välttämätöntä työaikaa. Hän voi tehdä tyhjäksi kaiken säännöllisyyden työssä ja antaa aivan mukavuutensa, mielivaltansa ja hetkellisten etujensa mukaan mitä suunnattomimman liikatyön vaihdella suhteellisen tahi täydellisen työttömyyden kanssa. Hän voi sillä tekosyillä, että maksaa „normaalisen hinnan työstä“, pitentää tavattomasti työpäivää, antamatta mitään vastaavaa korvausta työläiselle. Siitä johtui se täysin hyvin perusteltu kapina (v. 1860), jonka rakennusalalla työskentelevät Lontoon työläiset nostivat kapitalistien yrittystä vastaan ottaa tämä tuntipalkka yleiseen käytäntöön. Työpäivän rajoittaminen lain kautta

³⁴⁾ Sellaisen epänormaalisen alityön vaikutus on kokonaan erilainen kuin lain kautta toimeenpannun työpäivän yleisen lyhetämisen vaikutus. Edellisellä ei ole mitään tekemistä työpäivän absoluuttisen pituuden kanssa ja voi sitä sattua yhtä hyvin työpäivän ollessa 15-tuntinen kuin 6-tuntinenkin. Työn normaalin hinta on edellisessä tapauksessa laskettu sen mukaan, että työläinen tekee työtä 15 tuntia, jälkimäisessä sen mukaan, että hän tekee työtä 6 tuntia keskimäärin päivässä. Vaikutus on sama kuin jos hän toisessa tapauksessa tekisi työtä 7 1/2, toisessa vain 3 tuntia.

tekee lopun sellaisesta epäkohdasta, joskaan ei luonnollisesti siitä työn supistamisesta, joka johtuu koneiden kilpailusta, muutoksista käytettyjen työläisten laadussa, tai osittaisista ja yleisistä pulista.

Kun päivä- tahi viikkopalkka kasvaa, voi työn hinta nimellisesti pysyä entisellään ja kuitenkin alentua normaalitasoan alemmaksi. Tämä tapahtuu aina, kun työpäivä jatketaan tavallista pituuttaan pitemmäksi työn, eli työtunnin, hinnan pysyessä samana. Kun murtoluvussa työvoiman päiväarvo nimittäjä kas-

työpäivä
vaa, kasvaa osottaja vielä nopeammin. Työvoiman arvo kasvaa, koska sen kuluminen lisääntyy sen toiminta-ajan mukaan ja nopeammin kuin lisäys sen kestämisajalla. Useissa teollisuudenhaaroissa, joissa on käytännössä aikapalkka eikä työajan rajoja ole laissa määrätty, on sentähden luontoperäisesti kehittynyt tapa, että työpäivää pidetään vain määrättyyn kohtaan saakka, esim. kymmenennen tunnin loppuun asti, normaalina („normal working day“, „the day's work“, „the regular hours of work“). Tämän rajan toisella puolen on työaika yliaikaa (overtime) ja maksetaan siitä, tuntimittayksikkönä, enemmän (extra pay), vaikkakin usein naurettavan vähän enemmän.³⁵⁾ Normaalityöpäivä on tällöin todellisen työpäivän murto-osa, ja viimeksimainittu on usein kautta vuoden pitempi kuin edellinen.³⁶⁾ Työn hinnan kohoaminen, kun työpäivää pitennetään yli määrätyn normaalisien rajan, muodostuu useissa brittiläisen teollisuuden haaroissa sellaiseksi, että työn alhaisen hinta n. s. normaalina aikana pakottaa työläisen tekemään paremmin maksettua ylityötä, jos hän ensinkään tahtoo saada riittävän työpalkan.³⁷⁾

³⁵⁾ „Lisämaksu yliajasta (pitsiteollisuudessa) on niin pieni, 1/4 d. j. n. e. tunnilta, että se on tuskastuttavana vasta kohtana sille suurelle vabingolle, mitä ylityö tuottaa työläisen terveydelle ja elinvoimalle... Sitten saatu pieni ylijäämä on sitäpaiti usein jälleen kulutettava ylimääräisiin virkistysaineisiin.“ („Children's Employment Commission“, II Report, s. XVI, n. 117.)

³⁶⁾ Esim. tapettipainoissa ennen äskettäin voimaan astunutta tehdaslakia. „Me teimme työtä ilman ruoka aikoja, niin että 10 1/2 tunnin työpäivä päättyi kello 5 iltapäivällä ja kaikki myöhempi aika oli yliaikaa, joka harvoin loppui ennen kello 8:aa illalla; niin että me todellisuudessa teimme ylityötä vuoden läpeensä.“ (Mr. Smith'in Evidence julkaisussa. „Children's Employment Commission“, I Report, s. 125.)

³⁷⁾ Esim. skottlantilaisissa valkaisulaitoksissa. „Muutamissa osissa Skottlantia harjoitettiin tätä teollisuutta (ennen v. 1862 tehdaslain voimaantulusta) ylityöjärjestelmän mukaan, s. o. 10 tuntia oli normaalityöpäivä. Siitä sai mies 1 sh. 2 d. Mutta tämän lisäksi tuli joka päivä 3 tahi 4 tunnin yliaika, josta maksettiin 3 d. tunnilta. Tämän järjestelmän seurauksena oli, että mies, joka teki työtä vain normaaliajan, voi

Työpäivän rajoittaminen lain kautta tekee lopun tästä huvituksesta.³⁸⁾

On yleisesti tunnettu tosiasia, että kuta pitempi työpäivä jossakin teollisuuden haarassa on, sitä pienempi on työpalkka.³⁹⁾ Tehtaantarkastaja Redgrave kuvaa tätä vertailevalla katsauksella kaksikymmenvuotiseen ajanjaksoon 1839—1859, jolloin työpalkka kohosi kymmentuntilain alaisissa tehtaissa, kun se taas aleni tehtaissa, joissa tehtiin työtä 14—15 tuntia päivässä.⁴⁰⁾

Olemme ylempänä määritelleet lain: „Työn hinnan ollessa määrätty, riippuu päivä- tahi viikkopalkka tehdyn työn paljoudesta“. Tästä laista johtuu ensiksikin, että kuta alhaisempi työn hinta on sitä suurempi täytyy olla työn määrä tahi sitä pitempi työpäivä, jotta työläinen saisi edes niukankin keskipalkan. Alhainen työnhinta on tässä kannustimena työajan pitentämiseen.⁴¹⁾

ansaita ainoastaan 8 sh. viikkopalkan. Ilman yliaikaa ei palkka riittänyt.“ (Reports of Insp. of Fact. for 30 th April 1863“, s. 10.) „Ylimääräinen maksu ylläajasta on kiusaus, jota työläiset eivät voi vastustaa.“ („Reports of Insp. of Fact. for 30th April 1848“, s. 5). Cityn kirjansitoimisissa Lontoossa käytetään työssä hyvin paljon nuoria tyttöjä 14 15 vuotiaista saakka oppilassopimuksen nojalla, jossa säädetään määrätty työaika. Siitä huolimatta tekevät he jokaisen kuukauden viimeisellä viikolla työtä kello 10:een, 11:een, 12:een ja 1:een yöllä yhdessä vanhempien työläisten kanssa hyvin sekalaisessa seurassa. „Työnantajat houkuttelevat (temt) heitä ylimääräisellä palkalla ja hyvän yötaterian hinnalla“, minkä he syövät läheisissä kapakoissa. Sen suuren siveettömyyden vastapainona, jonka valtaan nämä „young immortals“ — „nuoret kuolematomat“ — siten joutuvat („Children's Employment Commission“. V Report, s. 44, n. 191), on se seikka, että he sitovat m.m. useita raamattuja ja hartauskirjoja.

³⁸⁾ Ks. „Reports of Insp. of Fact. for 30th April 1863“, s. 5. Osaten aivan oikein arvostella asiaintilaa, lausuiivat Lontoon rakennusteollisuudessa työskentelevät työmiehet vuoden 1860 suuren lakon ja työnsulun aikana tahtovansa suostua tuntipalkkaan vain kahdella ehdolla: 1) että samalla kuin työtunnin hinta, määrättäisiin myöskin 9 eli 10 tunnin normaalityöpäivä ja kymmentuntisen työpäivän tuntipalkka olisi suurempi kuin yhdeksäntuntisen; 2) että jokaisesta tunnista yli normaalijan maksettaisiin yliaikana suhteellisesti korkeampi palkka.

³⁹⁾ „Tunnettua on, että missä työpäivä yleisesti on pitkä, siellä ovat myöskin palkat yleisesti pienet.“ („Reports of Insp. of Fact. for 31 st October 1863“, s. 9). „Työ, joka tuskin tuottaa edes hiukan ravinnoksi, pitennetään enimmäkseen liian pitkäksi.“ („Public Health, Sixt Report, 1864“, s. 15.)

⁴⁰⁾ „Reports of Insp. of Fact for 30th April 1860“, s. 31, 32.

⁴¹⁾ Esim. naulojen käsintekijäin Englannissa on alhaisen työhinnan takia työskenneltävä 15 tuntia päivässä saadakseen hyvin niukan viikkopalkan. „Päivässä on monta, monta tuntia, ja koko aika hänen täytyy ankarasti raataa, saadakseen 11 d. tahi 1 sh., ja siitä menee 2 1/2—3 d. työkalujen kulumiseen, kuumentamiseen ja raudan kuonaan.“ („Children's Employment Commission, III Report“, s. 136, n. 671.) Naiset an-

Päinvastoin aiheuttaa puolestaan työajan pitentäminen työn hinnan ja siten päivä- tahi viikkopalkan alenemista.

Työn hinnan määräämisestä suhteella

työvoiman päiväärvo

määrätuntinen työpäivä

johtuu, että pelkkä työpäivän pitentäminen alentaa työn hintaa, jollei mitään tasoitusta tapahdu. Mutta samat seikat, jotka sallivat kapitalistin pitentää työpäivää, sallivat hänen aluksi ja pakottavat lopuksi häntä alentamaan myöskin nimellisesti työnhintaa, kunnes lisätyn tuntimäärän kokonaishinta, siis päivä- tahi viikkopalkka alenee. Tässä riittää viittaus kahteen seikkaan. Jos yksi mies suorittaa 1 1/2:n tahi 2 miehen työn, niin työn tarjonta kasvaa, vaikka markkinoilla olevien työvoimien tarjonta jäisikin entiselleen. Tällä tavoin työläisten kesken syntynyt kilpailu sallii kapitalistin alentaa työn hintaa, samalla kuin työn hinnan aleneminen puolestaan sallii hänen venyttää työaikaa vielä pitemmäksi.⁴²⁾ Mutta pian tämä epänormaalin, s. o. yli yhteiskunnallisen tason kohonneiden, maksamattomien työn määrien omistaminen tulee kilpailun välineeksi kapitalistienkin kesken. Työn hinta on osa tavarann hinnasta. Työn hinnan maksamatonta osaa ei tarvitse laskea tavarann hintaan. Se voidaan lahjoittaa tavarannostajalle. Tämä on ensimmäinen askel, mihin kilpailu vie. Toinen askel mihin se pakottaa, on se, että tavarann myyntihinnasta samoin vähennetään ainakin osa siitä epänormaalista lisäarvosta, mikä on saatu työpäivää pitentämällä. Tällä tavoin syntyy ensin siellä täällä ja vakiutuu vähitellen tavarannoille tavattoman alhainen myyntihinta, joka tästä lähtien on syynä surkean vähäisiin työpalkkoihin ja liian pitkään työaikaan, vaikkakin se alkuaan oli niiden tuloksena. Me vain viittaamme tähän ilmiöön, koska kilpailun erittely ei kuulu tähän. Antaakaa me kuitenkin kapitalistille itselleenkin hetkiseksi sananvuoro. „Birmingham'issa on työnantajien välinen kilpailu niin kiihkeää, että moni meistä on pakotettu työnantajana tekemään, mitä hän muutoin häpeäisi tehdä; ja kuitenkin ei tehdä enem-

saitsevat samana työaikana vain 5 sh:n viikkopalkan. (Sama. s. 137, n. 674.)

⁴²⁾ Jos joku tehtaantöyläinen esim. kieltäytyisi tekemästä työtä tavallista pitkää aikaa, „niin hänen sijaansa hyvin pian pannaan toinen, joka suostuu tekemään työtä minkä ajan hyvänsä, ja hänet siten heittää kadulle“. („Reports of Fact. for 31st October 1848“. Evidence, s. 39, n. 58.) „Jos yksi mies tekee kahden työn... niin voiton suhdeluku yleisesti nousee... lisääntyneen työn tarjonnann johdosta, joka on vähentänyt sen hintaa.“ (Senior: „Three Lectures on the Rate of Wages. London 1830“, s. 14.)

män rahaa (and yet no more money is made), vaan tästä on etua ainoastaan yleisölle.“⁴³⁾

Me muistamme nuo kaksi lajia leipureita Lontoossa, joista toinen myy leipää täydestä hinnasta (the „fullpriced“ bakers), toinen alle sen normaalian hinnan („the underpriced“, „the undersellers“). „Fullpriced“ antavat ilmi kilpailijansa parlamentin tutkimuskomitealle: „He elävät vain sillä, että he ensiksikin pettävät yleisöä (tavaraa väärentämällä) ja toiseksi nylkevät työläisistään 18 työtuntia kaksitoistatuntisen työn palkalla . . . Työläisen maksamaton työ (the unpaid labour) on se keino, jolla kilpailutaistelua käydään . . . Kilpailu leipurimestarien kesken on syynä siihen, että on niin vaikea poistaa yötyö. Allearvonmyyjän, joka myy leipänsä jauhun hintojen mukaan vaihtelevia kustannuksia huokeammasta, ottaa vahinkonsa takaisin puristamalla enemmän työtä työväestään. Jos minä teetän välläni työtä vain 12 tuntia, naapurini sitävastoin 18 tahi 20, täytyy hänen voida myydä huokeammasta kuin minä. Jos työläiset voisivat saada aikaan sen, että yliajasta maksettaisiin, niin olisi tämä keinottelu piankin lopussa . . . Suuri joukko allearvonmyyjien työläisistä on muualta tulleita, poikia y. m., jotka ovat pakotetut tyytymään melkein mihin työpalkkaan hyvänsä, minkä he vain voivat saada.“⁴⁴⁾

Tämä Jeremiaan valitusvirsi on senkintähden huvittava, että se näyttää, kuinka kapitalistin aivoihin kuvastuu vain tuotanto-suhteen varjo. Kapitalisti ei tiedä, että myöskin normaallinen työnhinta sisältää määrätyn paljouden maksamatonta työtä, ja että juuri tämä maksamaton työ on hänen voittonsa normaalisena lähteenä. Hänellä ei ylipäänsä lisätyöajan käsitettä ole olemassakaan, sillä se sisältyy normaalseen työpäivään, jonka hän luulee päiväpalkassaan maksavansa. Mutta hänelle on kyllä olemassa yliaika, työpäivän pidentäminen yli työn tavallista hintaa vastaavan rajan. Vastoin alle arvon myyviä kilpailijoitaan maksaa hän vielä ylimääräisestikin (extra pay) tästä yliajasta. Hän ei taaskaan tiedä, että tämä ylimääräinen maksu sisältää yhtä hyvin maksamatonta työtä, kuin tavallisten työtuntien hinta. Esim. kaksitoistatuntisen työpäivän tunnin hinta on 3 d., $\frac{1}{2}$ työ-

⁴³⁾ „Children's Employment Commission“, III Report. Evidence, s. 66, n. 22.

⁴⁴⁾ „Report etc. relative to the Grievances complained of by the journeymen bagers. London 1862“, s. LII ja sam. Evidence, n. 479, 359, 27. Kuitenkin panevat myöskin läyshintaiset, kuten olemme maininneet, ja niinkuin heidän johtajansa Bennet itse tunnustaa, väkensä „alkamaan työn kello 11 illalla tahi aikaisemmin ja jatkavat sitä usein aina kello 7:ään saakka seuraavana iltana“. (Sama, s. 22.)

tunnin arvotuote, kun taas yliaikaisen työtunnin hinta on 4 d., $\frac{2}{3}$ työtunnin arvotuote. Edellisessä tapauksessa anastaa kapitalisti maksutta työtunnista puolet, jälkimäisessä $\frac{1}{3}$.

Yhdeksästoista luku.

Kappalepalkka.

Kappalepalkka ei ole muuta kuin aikapalkan muutettu muoto, samoin kuin aikapalkka on työvoiman arvon eli hinnan muutettu muoto.

Kappalepalkkaa tarkasteltaessa näyttää aluksi siltä, kuin ei työläisen myymä käyttöarvo olisikaan hänen työvoimansa toimintaa, elävää työtä, vaan jo tuotteessa esineellistynyttä työtä, ja kuin ei tämän työn hintaa määrättäisikään niinkuin aikapalkkaa murtoluvulla:

työvoiman päiväarvo

määrätyntuntinen työpäivä

vaan tuottajien tuotantokyvyllä.⁴⁵⁾

Ensiksikin pitäisi niiden vakaumusta, jotka uskovat tähän näennäisyyteen, pahasti järkyttää jo sen seikan, että molemmat työpalkan muodot samaan aikaan ovat rinnakkain käytännössä samoissa liikehaaroissa. Esim. „Lontoossa työskentelevät latojat tavallisesti kappalepalkalla, kun taas aikapalkkaa käytetään vain poikkeustapauksissa. Päinvastainen on asianlaita maaseudulla, missä aikapalkka on sääntönä ja kappalepalkka poikkeuksena. Laivanrakennuksessa työskenteleville puutyömiehille maksetaan

⁴⁵⁾ „Kappaletyön järjestelmä muodostaa yhden aikakauden työläisen historiassa; se on siirtymäaste kapitalistin tahdosta riippuvan pelkän päiväpalkkalaisen ja yhteistoiminnallisen työläisen välillä, joka jo läheisessä tulevaisuudessa lupaa yhdistää työläisen ja kapitalistin omaan henkilönsä. Urakkatyöntekijät ovat todellisuudessa omat työnantajansa, vaikka he työskentelevätkin työnantajansa pääomalla.“ (John Watts: „Trade-Societies and Strikes, Machinery and Cooperative Societies. Manchester 1865“, s. 52, 53.) Minä käytän otteita tästä tutkielmasta, koska se on kaikkien jo aikoja sitten mädänneiden, puolustelevien kulunnaisuuksien todellinen lokaviemäri. Sama herra Watts oli aikaisemmin owenilainen ja julkaisi v. 1842 toisen kirjansa: „Facts and Fictions of Political Economy“, jossa hän m. m. selitti omaisuuden (property) ryöstöksi robbery). Mutta siitä on jo pitkä aika.

Lontoon satamassa kappalepalkka, mutta kaikissa muissa Englannin satamissa aikapalkka.⁴⁶⁾ Samoissa satulasepän työpajoissa Lontoossa maksetaan usein samasta työstä ranskalaisille kappalepalkka ja englantilaisille aikapalkka. Varsinaisissa tehtaissa, joissa on yleisesti vallalla kappalepalkka, ei tätä määräämistapaa teknillisistä syistä voida käyttää muutamista tehtävistä, ja maksetaan niistä sentähden aikapalkka.⁴⁷⁾ Itsestään on kuitenkin selvää, että työpalkan maksussa tavattavien muotojen eroavaisuus ei ensinkään muuta sen olemusta, vaikka toinen muoto voikin olla kapitalistisen tuotannon kehitykselle suotuisampi kuin toinen.

Olettakaamme, että tavallisessa työpäivässä on 12 tuntia, joista 6 maksettua ja 6 maksamatonta. Olkoon tuon työpäivän arvotuote 6 sh., yhden työtunnin siis 6 d. Oletamme edelleen kokemuksesta käyvän selville, että työläinen, joka tekee työtä keskimääräisellä voimaperäisyydellä ja taidolla sekä niinmuodoin käyttää todellisuuudessa vain yhteiskunnallisesti välttämättömän työajan tavaran tuottamiseen, tuottaa 12 tunnissa 24 kappaletta joko erillaisia valmisteita tahi yhtenäisen valmisteen osia, jotka voidaan mitata. Silloin on näiden 24 kappaleen arvo, kun vähennetään niihin sisältyvä pysyväinen pääomanosa 6 sh., ja kunkin yksityisen kappaleen arvo 3 d. Työläinen saa 1 1/2 d. kappaleelta ja ansitsee siten 12 tunnissa 3 sh. Samoinkuin aikapalkan suhteen on yhdentekevää, olettaako, että työläinen tekee 6 tuntia työtä itseään ja 6 kapitalistia varten, vaiko että hän kustakin tunnista tekee puolet itseään varten ja toiset puolet kapitalistia varten, on myöskin tässä yhdentekevää, sanooko, että yksityinen kappale on puoleksi maksettu ja puoleksi makсамatta, vaiko että vain 12 kappaleen hinta korvaa työvoiman arvon, kun taas jällellä oleviin 12 esineellistyy lisäarvoa.

⁴⁶⁾ T. J. Dunning: „Trades-Unions and Strikes. London 1860“, s. 22.

⁴⁷⁾ Kuinka edullinen näiden kahden työpalkan muodon yhdenaikainen rinnakkaisuus on tehtaailijan petoksille, siitä seuraavaa: „Tehtaassa on 400 henkilöä, joista puolet ovat kappalepalkalla ja joille on suora-naista etua ylityöstä. Toiset 200 ovat päiväpalkalla työssä, joka on yhtä pitkä kuin toistenkin, eivätkä saa lisää maksua ylläajasta... Näiden 200 miehen työ puolen tunnin aikana on yhtä kuin yhden henkilön työ 50 tuntina, tahi 5/6 miehen työ viikossa, ja merkitsee melkoista voittoa työn-antajalle.“ („Reports of Insp. of Fact. for 31st October 1860“, s. 9.) „Ylityötä teetetään yhä vieläkin huomattavassa määrässä, ja useimmissa tapauksissa itse laki suo turvaa sen ilmi-joutumiselta ja rangaistukselta. Minä olen jo useissa aikaisemmissa tiedonannoissani osottanut... sen vääryyden, mikä tapahtuu niillä työläisillä kohtaan, jotka eivät tee urakka-työtä, vaan viikkopalkalla.“ (Leonard Horner julkaisussa „Reports of Insp. of Fact. for 30th April 1859“, s. 8, 9.)

Kappalepalkan muoto on yhtä vähän järjellinen kuin aikapalkankin. Kun esim. kaksi kappaletta tavaraa, sitten kun niistä on vähennetty niihin kulutettujen tuotantovälineiden arvo, yhden työtunnin tuotteena on arvoltaan 6 d., saa työläinen niistä 3 d:n hinnan. Kappalepalkka ei todellisuudessa välittömästi ilmaise mitään arvosuhdetta. Siinä ei ole kysymyksessä kappaleen arvon mittaaminen siinä esineellistyneellä työllä, vaan päinvastoin työläisen käyttämän työn mittaaminen hänen tuottamiensa kappaleiden lukumäärällä. Aikapalkkaa käyttäessä mitataan työ sen välittömällä pituudella, kappalepalkkaa käytettäessä sillä tuotemäärällä, joksi työ määrätynä ajanjaksona kiteytyy.⁴⁸⁾ Työajan hinnan vihdoin määrää yhtälö: päivätöön arvo = työvoiman päiväarvo. Kappalepalkka on siis vain muutettu muoto aikapalkkaa.

Tarkastelkaamme nyt lähemmin kappalepalkan kuvaavia omutuisuuksia.

Työn laadun tarkistaa tässä itse valmiste, jonka täytyy olla keskihyvää, jotta kappalepalkka täydellisenä suoritettaisiin. Tältä kannalta katsoen tulee kappalepalkasta pelottava palkanalennusten ja kapitalistisen pettämisen lähde.

Se tarjoaa kapitalistille tarkalleen määrätyn mitan työn voima-peräisyyden laskemista varten. Ainoastaan se työaika, joka aineellistuu edeltäpäin määrätystä ja kokemuksen vahvistamassa tavarantaloudessa, käy yhteiskunnallisesti välttämättömästä työajasta ja ainoastaan siitä maksetaan sen palkka. Lontoon suurimmissa räätälinliikkeissä sanotaankin niinmuodoin määrättyä työtä, esim. liivejä y.m.s. tunniksi, puoleksi tunniksi j.n.e., lukien 6 d. tunnilta. Kokemuksesta tiedetään, miten suuri tunnin tuote keskimäärin on. Uusien muotien, korjausten y. m. suhteen syntyy työnantajan ja työläisten välillä riitoja siitä, onko joku työ = tunti j.n.e., kunnes tässäkin kokemus ratkaisee. Sama on asian laita Lontoon huonekalutehtaissa y. m. Jollei työläisellä ole keskimääräinen tuotantokyky, jollei hän siis voi päivässä tehdä määrättyä vähintä työtä, erotetaan hänet.⁴⁹⁾

⁴⁸⁾ „Työpalkka voidaan mitata kahdella tavalla: joko työn pituudella tahi sen tuotteella.“ („Abrégé élémentaire des principes de l'Economie Politique. Paris 1796“, s. 32.) Tämän nimettömän kirjan tekijä on G. Garnier.

⁴⁹⁾ „Hänelle (kehräjälle) annetaan vissi painomäärä puuvillaa, ja hänen on siitä tuotava määrätyn ajan kuluttua määrätty paljous rihmaa tahi lankaa, jolla on määrätty hienous, ja hänelle maksetaan määrätty maksu naulasta, minkä hän siten palauttaa. Jos hänen työnsä on laadultaan puutteellista, sakotetaan häntä; jos hän tuo vähemmän kuin on määrätty vähimmäksi määräksi jossakin ajassa, erotetaan hänet ja otetaan hänen sijaansa taitavampi työläinen.“ Ure: „Philosophy of Manufacture“, s. 317.)

Kun työn laadun ja voimaperäisyyden tässä tarkistaa itse työpalkan muoto, tekee se työn valvomisen suureksi osaksi tarpeettomaksi. Se luo siten pohjan ennen kuvailemалlemme uuden aikaiselle kotityölle, sekä hierarkisesti jäsennellylle riistämisen ja sorron järjestelmälle. Tällä järjestelmällä on kaksi perusmuotoa. Kappalepalkka helpottaa ensiksikin loiseläinten tunkeutumista kapitalistin ja palkkatyöläisen väliin, työn väliurakalle antoa (subletting of labour). Välikäsien voitto johtuu yksinomaan erotuksesta kapitalistin maksaman työn hinnan ja sen osan välillä tätä hintaa, jonka välihenkilöt todella työmiehille suorittavat.⁵⁰⁾ Tällä järjestelmällä on Englannissa kuvaava nimitys „Sweating-System“ (hiottamisjärjestelmä). Toiselta puolen sallii kappalepalkka kapitalistin tehdä sopimuksen päätyöläisen — manufaktuurissa ryhmän johtajan, kaivoksissa hiiltenmurtajan y.m., tehtaissa varsinaisen konetyöläisen kanssa niin ja niin paljosta kappaletta kohden, s.o. hinnasta, josta päätyöläinen ottaa itse hankkiakseen ja maksaakseen apulaisensa. Tässä pääoma riistää työläisiä siten, että työläinen riistää työläistä.⁵¹⁾

Kun kappalepalkka on määrätty, vaatii luonnollisesti työläisen mieskohtainen etu häntä jännittämään työvoimaisensa mahdollisimman ankarasti, mikä helpottaa kapitalistille työn voimaperäisyyden normaalisien asteen korottamista.^{51a)} Niinikään vaa-

⁵⁰⁾ „Kun työ kulkee useiden käsien kautta, joista jokainen tahtoo saada osansa voitosta, vaikka vain viimeinen todella tekee työn, niin maksu, jonka työläisnainen todella saa, on surkean suhteettomasti vähentynyt.“ („Children's Employment Commission“, II Report, s. LXX, n. 424.)

⁵¹⁾ Yksinpä apologeettinen (puolusteleva) Walts'kin huomauttaa: „Kappaletyön järjestelmässä saataisiin aikaan suuri parannus, jos kaikki henkilöt, jotka ovat samassa urakassa työssä, myöskin olisivat suoranaisia osakkaita sopimuksessa, kukin kykynsä ja voimiensa mukaan, sen sijaan että yhdelle on etua toveriensa liiasta työstä.“ Tämän järjestelmän epäkohdista vrt. „Children's Employment Commission“, Rep. III. s. 66, n. 22, s. 11, n. 124, s. XI, n. 13, 53, 59, j.n.e.

^{51a)} Tätä luontoperäistä tulosta usein keinotekoisesti kannatetaan. Esim. Lontoon konetehtaissa on vanha temppu, „että kapitalisti valitsee työläisryhmän päälliköksi miehen, jolla on muita suuremmat ruumiinvoimat ja taito. Hän maksaa hänelle neljännesvuositain, tahi muutoin sovittuina aikoina lisäpalkan ehdolla, että hän panee parhaansa kannustakseen työtovereitaan, jotka saavat vain tavallisen palkan, äärimäiseen kilpailuun kanssaan... Enemmiltä selityksittä osottaa tämä, mitä laatua se kapitalistien valitus on, että muka „Trades-Unions“ (ammattiyhdistykset) lamauttavat toimeliaisuutta ja etevämmyyttä taitavuudessa ja työvoimassa“ („stinting the action, superior skill and working power“. (Dunning, m. t. s. 22, 23.) Kun tekijä itse on työläinen ja erään Trades-Union'in sihteeri, voitaisiin tätä pitää liioitteluna. Mutta katseltakoon esim. J. Ch. Morton'in julkaisemaa „erittäin ansiokasta“ maataloudellista

tii työläisten mieskohtainen etu pitentämään työpäivää, koska sen kautta hänen päivä- tai viikkopalkkansa kohoaa.⁵²⁾ Siten syntyy jo aikapalkasta puhuttaessa esitetty vastavaikutus, lukuunottamatta sitä, että työpäivän pitentäminen myöskin silloin kuin kappalepalkka pysyy samana, jo itsessään sisältää alennuksen työn hinnassa.

Aikapalkkaa maksettaessa suoritetaan yleensä, muutamia poikkeuksia lukuunottamatta, sama työpalkka samoista tehtävistä, kun taas kappalepalkkaa käytettäessä työajan hinta kyllä mitataan samalla määrätyllä tuotemäärällä, mutta päivässä tai viikossa maksettu palkka vaihtelee työläisten yksilöllisen erilaisuuden mukaan, heistä kun joku määrätysässä ajassa tuottaa vain vähemmän määrän tuotteita, toinen keskimäärän, kolmas keskimäärää enemmän. Todellisiin tuloihin nähden on tässä siis olemassa suuria eroavaisuuksia aina yksityisten työläisten eri suuren taitavuuden, voiman, tarmon, kestävyuden y.m. mukaan.⁵³⁾ Tämä tietenkään ei muuta ensinkään yleistä suhdetta pääoman ja palkkatyön välillä. Ensiksikin tasaavat yksilölliset eroavaisuudet toinen toisensa tehtaassa kokonaisuudessaan, niin että siinä määrätyn työajan kuluessa tuotetaan määrätty keskituote ja maksettu palkka on samalla liikealalla käytännössä oleva keskipalkka. Toiseksi jää suhde työpalkan ja lisäarvon välillä muuttumatta, kun yksityisen työläisen yksilöllistä palkkaa vastaa hänen mieskohtaisesti tuottamansa lisäarvon määrä. Mutta se laajempi liikunta-ala, minkä kappalepalkka yksilöllisyydelle suo, johtaa toiselta puolen työmiehen yksilöllisyyden ja siten vapaudentunteen, itsenäisyyden ja itsensä ohjaamisen kehittymiseen, toiselta puolen synnyttämään kilpailua heidän keskinsä ja toinen toistaan vastaan. Se pyrkii siten kohottamalla yksityisten työpalkkoja yli keskitason alentamaan itse tätä tasoa. Mutta missä

tietosanakirjaa, kirjoitusta „Labourer“, jossa tätä menettelytapaa suositellaan maanvuokraajille koeteltuna keinona.

⁵²⁾ „Kaikki ne, joille maksetaan urakkapalkka... hyötävät laillisen työn rajojen rikkomisesta. Tämä huomio halusta tehdä ylityötä soveltuu erittäinkin naisiin, joita käytetään kutojina ja viipsijöinä.“ (Reports of Insp. of Fact. for 30th April 1858“, s. 9.) „Tämä kappalepalkkajärjestelmä, joka on niin edullinen kapitalisteille... pyrkii suorastaan kannustamaan nuorta savenvalajaa suureen ylityöhön niinä 4 tahi 5 vuonna, joiina hänelle maksetaan pieni kappalepalkka. Tämä on yksi niitä painavia syitä, joiden seurauksena on pidettävä savenvalajien fyysillistä rappeutumista.“ (Children's Employment Commission, I Report“, s. XIII.)

⁵³⁾ „Missä työstä jossakin liikkeessä maksetaan kappalepalkka... voi palkkojen määrä suuresti vaihdella... Mutta päivätyössä on yleensä yhtäläinen taksa... jonka sekä työnantaja että työläinen tunnustavat samassa ammatissa olevien keskihyvien työläisten palkanmaksussa noudatettavaksi perusteeksi.“ Dunning, m. t. s. 17.)

määrätty kappalepalkka jo aikoja sitten oli perinnäisesti vakiintunut yleiseksi ja sen alentaminen sentähden synnytti erityisiä vaikeuksia, turvautuivat työnantajat paikoitellen myöskin sen väkivaltaiseen muuttamiseen aikapalkaksi. Tätä vastaan syntyi esim. v. 1860 Coventry'n nauhankutojien suuri lakko.⁵⁴⁾ Kappalepalkka on vihdoin ennen esittämämme tuntijärjestelmän päätuki.⁵⁵⁾

Tähänastisesta esityksestä käy selville, että kappalepalkka on kapitalistista tuotantotapaa parhaiten vastaava työpalkan muoto. Olematta suinkaan uusi — se tavataan aikapalkan ohella virallisesti m. m. XIV vuosisadan Ranskan ja Englannin työläislaeissa — pääsee se kuitenkin yleisempään käytäntöön vasta Englannin manufaktuuriajalla. Suurteollisuuden myrsky- ja kiihkkokaudella nimenomaan vv. 1797—1815, on se vipusimena työajan pitentämisessä ja työpalkkojen alentamisessa. Hyvin tärkeitä tietoja työpalkan liikkeistä tuona aikana löytää sinikirjoista: „Report and Evidence from the Select Committee on Petitions respecting the Corn Laws“ (Parlamentinistuntokausi 1813—14) ja „Reports from the Lords' Committee, on the state of the Growth, Com-

⁵⁴⁾ „Käsityökiisällit tekevät työnsä joko päivä- tahi kappalepalkalla (à la journée ou à la pièce)... Mestarit tietävät suunnilleen, kuinka paljon työtä työläiset kussakin ammatissa päivässä voivat tehdä, ja maksavat heille sentähden usein sen työn mukaan, jonka he suorittavat; niin tekevät nämä kisällit työtä niin paljon kuin voivat oman etunsa takia enemmättä johdotta.“ (Cantillon: „Essai sur la Nature du Commerce en Général“. Amsterdam'in painos, 1756, s. 185 ja 202. Ensimmäinen painos ilmestyi v. 1755.) Cantillon, jonka teoksesta Quesnay. Sir James Steuart ja A. Smith ovat runsaasti ammentaneet, esittää siis jo tässä kappalepalkan vain aikapalkan muutettuna muotona. Cantillon'in ranskalaisen painoksen nimilehdellä ilmoitetaan se käännetyin englantilaisesta painoksesta, mutta englantilainen painos „The Analysis of Trade, Commerce etc. by Philipp Cantillon, late of the City of London, Merchant“, on myöhemmältä ajalta (1759) ja sitäpaitsi sisällykseltäänkin näyttää myöhemmältä mukailulta. Niinpä esim. ei Hume'a vielä mainita ranskalaisessa painoksessa, jota vastoin englantilaisessa enää tuskin tavataan Petty'ä. Englantilainen painos on teoreettisesti vähemmän merkittävä, mutta siinä on kaikenlaista erityisesti Englannin kauppaa, jalojen metallien kauppaa y. m. koskevaa, mikä ranskalaisesta puuttuu. Englantilaisen painoksen nimilehdellä olevat sanat, joiden mukaan teos on „taken chiefly from the Manuscript of a very ingenious Gentleman deceased, and adapted j. n. e.“ [„otettu etupäässä erään hyvin nerokkaan, nyt jo kuolleen aatelismiehen käsikirjoituksesta, ja sovellettu j. n. e.“] näyttävät sentähden enemmän siihen aikaan sangen tavalliselta sommitelmalta.

⁵⁵⁾ „Miten usein olemmekaan nähneet useissa työpajoissa otetun työhön paljoa enemmän työmiehiä kuin työ todella olisi vaatinut? Usein kun odotetaan tilausta, joka vielä on aivan epävarma ja joskus vain kuviteltu, otetaan työmiehiä: kun heille maksetaan kappalepalkka, niin ei katsota olevan mitään vahingonvaaraa, koska kaikki ajanhukka joutuu työttä jäävien tappioksi.“ (H. Gregoir: „Les Typographes devant le Tribunal Correctionnel de Bruxelles. Bruxelles 1865“, s. 9.)

merce, and Consumption of Grain, and all Laws relating thereto". (Istuntokausi 1814—15.) Näistä löytää asiakirjoihin nojautuvan todistuksen työnhinnan jatkuvasta alenemisesta antijakobiinisodan alkamisesta saakka. Esim. kutomateollisuudessa oli kappalepalkka alentunut niin paljon, että suuresti pitennetystä työpäivästä huolimatta päiväpalkka nyt oli pienempi kuin ennen.

„Kutojan todellinen tulo on hyvin paljon pienempi kuin aikaisemmin; hänen etevämmyytensä, joka ensin oli sangen huomattava tavallisen työmiehen rinnalla, on melkein kokonaan kadonnut. Todellisuudessa on erotus ammattioppineen ja tavallisen työn palkkojen välillä nyt paljoo mitättömämpi kuin koskaan aikaisemmin“.⁵⁶⁾

Kuinka vähän kappalepalkan lisäämä työn voimaperäisyys ja pituus hyödytti maalaisköyhälistöä, osottaa seuraava erästä maa-loordien ja vuokraajien hyväksi laaditusta puoluekirjasesta otettu kohta:

„Ehdottomasti suurimman osan maanviljelystöistä suorittavat henkilöt, jotka on otettu työhön päivä- tai kappalepalkalla. Heidän viikkopalkkansa on noin 12 sh.; ja vaikka voikin edellyttää, että mies kappalepalkalla työn suuremman kannustuksen takia ansaitsee 1 sh. tahi 2 enemmän kuin viikkopalkalla, niin huomaa kuitenkin, kun laskee hänen kokonaistulonsa, että hänen menestyksensä työssä vuoden kuluessa kylläkin vastaa tätä lisäystä... Muutoin voi yleensä huomata, että näiden miesten palkat ovat aina määrätysssä suhteessa välttämättömien elintarpeiden hintaan, niin että mies, jolla on kaksi lasta, kykenee elättämään perheensä turvautumatta seurakunnan apuun“.⁵⁷⁾ Jos miehellä oli kolme lasta, täytyi hänen jo turvautua julkiseen armeliaisuuteen.

Malthus huomautti parlamentin julkaisemien seikkojen johdosta: „Minä tunnustan katselevani mielihahalla kappalepalkan suurta käytäntöönottoa. Todella ankara työ päivän 12 tahi 14 tuntina pitemmän ajan kuluessa on liian paljon ihmisolennolle“.⁵⁸⁾

Tehdaslain alaisissa työpajoissa tulee kappalepalkan käyttäminen yleiseksi säännöksi, koska pääoma voi niissä lisätä työpäivää vain sen voimaperäisyyttä lisäämällä.⁵⁹⁾

⁵⁶⁾ „Remarks on the Commercial Policy of Great Britain. London 1815“, s. 48.

⁵⁷⁾ „A Defence of the Landowners and Farmers of Great Britain. London 1814“, s. 4, 5.

⁵⁸⁾ Malthus, „Inquiry into the Nature etc. of Rent. London 1815“.

⁵⁹⁾ „Kappalepalkalla olevat työläiset ovat todennäköisesti $\frac{4}{5}$ kaikista työläisistä tehtaissa.“ („Reports of Insp. of Fact. for 30th April 1858“, s. 9.)

Kun työn tuottavaisuus vaihtelee, esittää sama tuotemäärä vaihtelevaa työaikaa. Siis vaihtelee myöskin kappalepalkka, koska se on määrätyn työajan hinta-ilmaisu. Ylläolevassa esimerkissämme tuotettiin 12 tunnissa 24 kappaletta, samalla kun noiden 12 tunnin arvotuote oli 6 sh., työvoiman päiväarvo 3 sh., työtunnin hinta 3 d. ja palkka kappaleelta $1\frac{1}{2}$ d. Kappaleeseen sisältyi $\frac{1}{2}$ työtuntia. Jos nyt sama työpäivä tuottaa esim. 48 kappaletta 24:n asemesta työn kaksinkertaiseksi lisääntyneen voimaperäisyyden johdosta, ja jos kaikki muut olosuhteet pysyvät entisellään, niin alenee kappalepalkka $1\frac{1}{2}$ d:sta $\frac{3}{4}$ d:een, koska kukin kappale edustaa nyt vain $\frac{1}{4}$ työtuntia $\frac{1}{2}$:n asemesta, $24 \times 1\frac{1}{2}$ d. = 3 sh. ja samoin $48 \times \frac{3}{4}$ d. = 3 sh. Toisin sanoen: kappalepalkkaa alennetaan samassa suhteessa kuin samassa ajassa tuotettujen kappaleiden lukumäärä kasvaa,⁶⁰⁾ siis samassa suhteessa kuin samaan kappaleeseen käytetty työaika vähenee. Tämä kappalepalkan muuttuminen, mikäli se on puhtaasti nimellinen, synnyttää alituisesti taisteluja kapitalistin ja työläisen välillä. Joko sentähden, että kapitalisti käyttää sitä tekosyynä todella alentaakseen työn hintaa, tahi sentähden, että työn lisääntynyttä tuotantovoimaa seuraa sen voimaperäisyyden lisääntyminen. Tahi sitten sentähden, että työläinen ottaa näennäisesti kappalepalkan vakavalta kannalta, ikäänkuin maksettaisiin hänelle hänen tuotteistaan eikä hänen työvoimastaan, ja siten ponnistelee palkan alennusta vastaan, jota ei vastaa tavaran myyntihinnan alentaminen. „Työläiset pitävät huolellisesti silmällä raaka-aineen hintaa ja valmistettujen hyödykkeiden hintaa ja kykenevät siten tarkoin laskemaan työnantajiansa voiton“.⁶¹⁾ Sellaisen lausunnon vääjää pääoma täydellä syyllä korkeana ereh-

⁶⁰⁾ „Hänen kehruukoneensa tuotantovoima on tarkoin mitattu, ja palkka sillä tehdystä työstä alenee, vaikkakaan ei samassa suhteessa, sen tuotantovoiman lisääntyessä.“ (Ure, m.t.s. 317.) Viimeksimainitun kaunistelevan kääntein Ure jälleen itse kumoaa. Hän myöntää, että esim. mulea pitennettäessä johtuu lisääntymistä sen pitentämisestä. Työ ei siis vähene samassa määrässä kuin sen tuottavaisuus lisääntyy. Hän jatkaa: „Koneen tuotantovoima täten lisääntyy $\frac{1}{5}$:lla. Jos tämä on saatu aikaan, ei kehrääjälle makseta suorittamastaan työstä samassa suhteessa kuin ennen. Mutta koska hänen palkkansa ei laske $\frac{1}{5}$, niin koneen parannus lisää hänen raha-ansiotansa joka tunnilta“ — mutta, mutta — „edelläoleva väite vaatii hiukan tarkistusta... Kehrääjän on nyt maksettava saamastaan kuudesta pencestä hiukan enemmän alaikäisille apulaisille, samalla kun joukko aikuisia jää työttömäksi“, m.t.s. 321) mikä ei suinkaan osota työpalkan kohoamista.

⁶¹⁾ H. Fawcett: „The Economic Position of the British Labourer Cambridge and London 1865“, s. 178.

työmisenä palkkatyön luonteesta.⁶²⁾ Se nostaa melun tästä julkeasta vaatimuksesta verottaa teollisuuden edistymistä ja selittää lyhyesti, että työläisen tuottavaisuus ei ensinkään koske työläistä.⁶³⁾

Kahdeskymmenes luku.

Työpalkkojen kansallinen erilaisuus.

Viidennessätoista luvussa käsitelimme niitä moninaisia yhdistelmiä, joita muutos työvoiman absoluuttisessa tai suhteellisessa (s. o. lisäarvoon verrattuna) arvonsuuruudessa voi synnyttää, kun taas toiselta puolen siinä elintarvemäärässä, jossa työvoiman hinta aineellistuu, voi tapahtua tämän hinnan muutoksista riippumattomia⁶⁴⁾ tai erilaisia liikkeitä. Niinkuin jo huomautettiin, muuttuvat kaikki nuo lait työpalkan liikkeen laeiksi yksinkertaisesti sen kautta, että työvoiman arvo eli hinta, muutetaan muodoltaan exoteeriseksi (yleistajuiseksi) työpalkaksi. Mikä tässä liikkeessä näyttää vaihtelevalta yhdistelmältä, voi eri maissa näyttää kansallisten työpalkkojen samanaikaiselta erilaisuudelta. Kansallisia työpalkkoja verrattaessa on siis punnittava kaikki työvoiman arvonsuuruuden muutokseen vaikuttavat seikat, luonnol-

⁶²⁾ Lontoolaisessa „Standard’issa“ lokak. 26 p:ltä 1861 on selonteko toiminimi John Bright & Co:n nostamasta oikeusjutusta Rochdale’n maistraatissa „matonkutojain ammattiyhdistyksen asiamiehiä vastaan yllytyksestä. Bright’in osakkaat olivat ottaneet käyttäntöön uudet koneet, jotka voivat valmistaa 200 yardia mattoa samassa ajassa ja samalla työllä (!) kuin ennen oli tarvittu valmistamaan 160 yardia. Työmiehillä ei ollut oikeutta vaatia mitään osaa voitosta, jonka oli tuottanut heidän työnantajansa pääoman kiinnittäminen koneparannuksiin. Sentähden aikoivat herrat Bright alentaa palkan 1½ d:stä yardilta 1 d:een, pysyttäen siis työläisten ansiot aivan samoina kuin ennen samasta työstä. Mutta tämä oli nimellinen palkanalennus, josta työläisillä, niin vakuutettiin, ei ollut täyttää tietoa edeltäkäsien“.

⁶³⁾ „Koettaessaan pitää työpalkkaa ylhäällä koettavat ammattiyhdistykset päästä osallisiksi parannettujen koneiden tuottamasta voitosta! (Mikä kauhistus!)... he tahtovat korkeampaa palkkaa, koska työaika on lyhennetty... toisin sanoen, he pyrkivät verottamaan teollisia parannuksia.“ („On Combination of Trades. New Edit. London 1834“, s. 42.)

⁶⁴⁾ „Ei ole täsmällistä sanoa, että palkat (tässä on kysymys niiden rahainnoista) ovat kohonneet, koska he niillä ostavat enemmän halvemmasta tavarasta.“ (David Buchananin laitoessaan A. Smith’in teoksesta, „Wealth j.n.e.“ 1814, nid. I, s. 417 muist.)

listen ja historiallisesti kehittyneiden tärkeimpien elintarpeiden hinta ja paljous, työläisen kasvatuskustannukset, naisten ja lasten työn osuus, työn tuottavaisuus, sen ekstensiivinen ja intensiivinen suuruus. Pintapuolisinkin vertaaminen vaatii muuttamaan ensiksikin keskimääräisen päiväpalkan samoissa ammateissa eri maissa yhtä suuren työpäivän mukaiseksi. Kun päiväpalkat siten on tasoitettu, on taasen aikapalkka muutettava kapalepalkaksi, koska vain jälkimäinen on sekä työn tuottavaisuuden että voimaperäisyyden asteen mittaaja.

Jokaisessa maassa on työssä vallalla määrätty keskinkertainen voimaperäisyys, niin että työ, joka ei pääse sen tasalle, vaatii tavarantottamiseen enemmän kuin yhteiskunnallisesti välttämättömän ajan eikä sitä siis pidetä laadultaan tavallisena, normaalina työnä. Ainoastaan yli kansallisen keskimäärän kohoava voimaperäisyyden aste muuttaa jossakin maassa arvon mittaa pelkästään sillä, että työajan pituus muuttuu. Toisin on maailmanmarkkinoilla, joiden oleellisia osia yksityiset maat ovat. Työn keskivoimakkuus vaihtelee eri maissa; toisaalla on se suurempi, toisaalla pienempi. Nämä kansalliset keskimäärät muodostavat siis asteikon, jonka mittayksikkönä on universaalisen (yleis-)työn keskimääräinen yksikkö. Verrattuna vähemmän voimaperäisiin tuottaa siis voimaperäisempi kansallinen työ samassa ajassa enemmän arvoa, joka ilmenee enemmän rahassa.

Vieläkin enemmän muuttaa kansainvälisessä liikkeessä arvolakia se seikka, että maailmanmarkkinoilla tuottavampaa kansallista työtä pidetään myöskin voimaperäisempänä, aina kun ei kilpailu pakota tuottavampaa kansaa alentamaan tavaransa myytilhintaa sen arvon tasalle.

Samassa määrässä kuin jossakin maassa kapitalistinen tuotanto kehittyi, kohoaa myöskin siinä työn kansallinen voimaperäisyys ja tuottavaisuus kansainvälisen tason yläpuolelle.^{64a)} Eri määrillä samaa tavaraa, jotka eri maissa samassa työajassa tuotetaan, on siis erilaiset kansainväliset arvot, jotka ilmautuvat erilaisissa hinnoissa, s. o. aina kansainvälisten arvojen mukaan erilaisissa rahasummissa. Rahan suhteellinen arvo on siis pienempi kansassa, jossa kapitalistinen tuotantotapa on kehittyneempi kuin toisessa, jossa se on vähemmän kehittynyt. Siitä siis seuraa, että myöskin nimellinen työpalkka, työvoiman vastike rahassa ilmaistuna, on suurempi edellisessä kansassa kuin jälkimmäisessä; millä suinkaan ei ole sanottu, että tämä myöskin käy todellisesta työpalkasta, s. o. työläisen käytettäväksi asetetuista elintarpeista.

^{64a)} Toisessa paikassa tulemme tutkimaan, mitkä seikat tuottavaisuuteen nähden voivat muuttaa tätä lakia yksityisillä tuotannon aloilla.

Mutta myöskin lukuunottamatta tätä rahan arvon erilaisuutta eri maissa, nähdään usein, että päivä-, viikko- y. m. palkka kapitalistisesta kehittyneessä kansassa on suurempi kuin jälkimmäisessä, kun taas suhteellinen työn hinta, s. o. työn hinta verrattuna tuotteen sekä lisäarvoon että arvoon, jälkimäisessä kansassa on korkeampi kuin edellisessä.⁶⁵⁾

J. W. Cowell, v:n 1833 tehdaskomitean jäsen, tuli huolellisen kutomojen tutkimuksen kautta siihen tulokseen, että „Englannissa palkat todellisuudessa ovat tehtailijalle alemmat kuin mannermaalla, vaikka ne työläiselle lienevätkin korkeammat“ (Ure, s. 314). Englantilainen tehtaantarkastaja Alexander Redgrave todistaa tehdaskertomuksessaan lokakuun 31 p:ltä 1866 vertailevalla tilastolla, jonka hän on tehnyt Englannin ja mannermaavaltioiden oloista, että mannermaan työ on, huolimatta alemmista palkoista ja paljon pitemmästä työajasta, tuotteiltaan kalliimpaa kuin Englannin. Eräs englantilainen johtaja (manager) muuttamassa Oldenburg'in puuvillatehtaassa lausuu, että siinä työ kestää 14 1/2 tuntia päivässä, kello 5.30:sta aamulla kello 8:aan illalla, lauantaik mukaan laskettuina, ja että sikäläiset työläiset eivät tämän ajan kuluessa englantilaisten työnjohtajain johdolla tuota aivan yhtä paljon tuotteita kuin englantilaiset 10 tunnissa, mutta saksalaisten työnjohtajain johdolla vielä paljon vähemmän. Palkka kuuluu olevan paljon pienempi kuin Englannissa, useissa tapauksissa 50 0/0, mutta „käsien“ lukumäärä verrattuna koneisiin paljon suurempi, useilla osastoilla suhteessa 5:3.

Herra Redgrave esittää hyvin tarkkoja yksityiskohtia venäläisistä puuvillatehtaista. Ne on hänelle ilmoittanut siellä vielä äskettäin työskennellyt englantilainen johtaja. Venäläisellä maa-

⁶⁵⁾ James Anderson huomauttaa kiistakirjoituksessaan A. Smith'ia vastaan: „On niinkään huomattava, että vaikka työn hinta näennäisesti on yleensä alhaisempi köyhissä maissa, missä maantuotteet ja etenkin vilja on ovat halvempia, se kuitenkin todellisuudessa on enimmäkseen korkeampi kuin muissa maissa. Sillä eivät ne työpalkat, jotka työläisille päivässä annetaan, muodosta työn todellista hintaa, vaikka ne ovat sen näennäinen hinta; todellinen hinta on se, mitä määrätty tuotepaljous todella maksaa työnantajalle, ja tässä valossa katsottuna on työ melkein kaikissa tapauksissa halvempaa rikkaissa maissa kuin sellaisissa, jotka ovat köyhempinä, vaikkakin viljan ja muiden elintarpeiden hinta viimeksimainituissa on tavallisesti paljoka alempi kuin edellisissä... Työ, päivältä laskettuna, paljon halvempaa Skotlannissa kuin Englannissa... Kappaletyö on yleensä halvempaa Englannissa.“ (James Anderson, *Observations on the means of exciting a spirit of National Industry etc.* Edinburgh, 1777, s. 350, 351.) — Päinvastoin aiheuttaa puolestaan työpalkan alhaisuus työn kallistumista. „Työ on kalliimpaa Irlannissa kuin Englannissa... vaikka, tai pikemminkin juuri sentähden, että palkat ovat niin paljoka pienemmät.“ (N. 2079, „Royal Commission on Railways, Minutes 1867“.)

perällä, joka on niin hedelmällinen kaikille häpeämättömyyksille ovat myöskin vanhat julmuudet Englannin tehtaiden lapsuusvuosilta vielä täydessä kukoistuksessaan. Johtajat ovat tietysti englantilaisia, koska syntyperäinen venäläinen kapitalisti ei tehdasliikkeeseen kelpaa. Huolimatta kaikesta ylityöstä, jatkuvasta päivä- ja yötyöstä ja mitä häpeällisimmästä työläisten palkan pienentämisestä, tulee venäläinen teollisuus toimeen vain siten, että sitä suojellaan ulkomaisen kilpailulta.

Esitän vielä lopuksi herra Redgrave'n vertaavan yleiskatsauksen keskimääräisestä kehrien lukumäärästä tehdasta ja kehrääjää kohden European eri maissa. Herra Redgrave huomauttaa itse, että hän on koonnut nämä numerot muutamia vuosia ennen v. 1866, ja että sen jälkeen sekä tehtaat että kehrien lukumäärä työläistä kohden Englannissa ovat kasvaneet. Mutta hän edellyttää suhteellisesti yhtä suurta edistystä mainituissa mannermaavaltioissa, niin että hänen mielestään numerotiedoilla on yhä suhteellinen arvonsa.

Kehrien luku keskimäärin tehdasta kohden.

Englannissa.	12,600	kehrää
Sveitsissä	8,000	”
Itävallassa	7,000	”
Saksissa	4,500	”
Belgiassa	4,000	”
Ranskassa	1,500	”
Preussissa	1,500	”

Kehriä keskimäärin henkilöä kohden.

Ranskassa	14	kehrää
Venäjällä	28	”
Preussissa	37	”
Baijerissa	46	”
Itävallassa	49	”
Belgiassa	50	”
Saksissa	50	”
Pienemmissä Saksan valtioissa	55	”
Sveitsissä	55	”
Suurbritaniassa	74	”

„Tämä vertailu on“, sanoo herra Redgrave, „lukuunottamatta muita syitä, erittäinkin sentähden epäedullinen Suurbritannialle, että siellä on hyvin suuri joukko tehtaita, joissa kone-

kutominen on yhdistetty kehräämiseen (vaikka tilastossa ei ole vähennetty kutojia). Ulkomaiset tehtaat ovat sitävastoin enimmäkseen pelkkiä kehrutehtaita. Jos voisimme verrata tarkasti yhtäläisiä yhtäläisiin, niin voisin luetella tarkastuspiiristäni useita sellaisia puuvillankehräämöjä, joissa yksi ainoa mies (minder) kahden naisapulaisen kanssa hoitaa mulea, jossa on 2,200 kehrää ja joka päivässä tuottaa 220 naulaa lankaa, jonka pituus on 400 (Englannin) penikulmaan". („Reports of Insp. of Fact. for 31st October 1866", s. 31—37 erip.)

Tiedetään, että englantilaiset yhtiöt ovat ottaneet rakentaakseen rautateitä Itäeuropaan ja Aasiaan ja näissä töissä käyttävät maan asukasten ohella myöskin jonkun määrän englantilaista työväkeä. Kun käytäntö siten on pakottanut heidät ottamaan huomioon kansalliset eroavaisuudet työn voimaperäisyydessä, eivät he siitä ole kärsineet minkäläistä vahinkoa. Heidän kokemuksensa opettaa, että joskin palkan suuruus enemmän tai vähemmän vastaa keskimääräistä työn voimakkuutta, suhteellinen työn hinta (verrattuna tuotteeseen) yleensä kulkee päinvastaiseen suuntaan.

„Tutkimuksessaan työpalkan suhdeluvusta“⁶⁶⁾ eräessä aikaisimmista kansantaloudellisista teoksistaan koettaa H. Carey todistaa, että kansalliset työpalkat suorastaan suhtautuvat toisiinsa samoinkuin kansallisten työpäivien tuottavuisuuden asteet, tehdäkseen tästä kansainvälisestä suhteesta sen johtopäätöksen, että työpalkka yleensä kohoaa ja alenee samoinkuin työn tuottavuus. Meidän koko erittelymme lisäarvon tuotannosta todistaa tämän johtopäätöksen mielettömyyden, vaikkapa Carey olisi todistanutkin sen edellytykset, sen sijaan että hän tapansa mukaan huitoo ympärilleen epäkriittillisesti ja pintapuolisesti kokoonhaalimillaan tilastollisilla aineksilla. Parasta on, ettei hän väitä asian olevan todella niin kuin sen teorian mukaan pitäisi olla. Valtion sekaantuminen on nimittäin väärentänyt luonnonmukaiset taloudelliset suhteet. Sentähden täytyy laskea kansalliset työpalkat niinkuin se osa niistä, jonka valtio saa verojen muodossa, joutuisi työläiselle itselleen. Eikö herra Carey'a huvitaisi lisäksi ajatella, olisivatko ehkä nämä „valtion kulut“ myöskin kapitalistisen kehityksen „luonnollisia hedelmiä“? Tämä ajatuksenjuoksu on täysin sen miehen arvoinen, joka ensin selitti kapitalistiset tuotantosuhteet ikuisiksi luonnon ja järjen laeiksi, joiden vapaata sopusointuista toimintaa valtion sekaantuminen

⁶⁶⁾ „Essay on the Rate of Wages: with and Examination of the Causes of the Difference in the Conditions of the Labouring Population throughout the World. Philadelphia 1835“.

vain häiritsee, keksiäkseen myöhemmin, että Englannin perhannallinen vaikutus maailmanmarkkinoihin, vaikutus, joka, niinkuin näyttää, ei johdu kapitalistisen tuotannon luonnonlaeista, tekee tarpeelliseksi valtion sekaantumisen, nimittäin noiden luonnon ja järjen lakien suojelemisen valtion, toisin sanoen suojelustullijärjestelmän avulla. Hän keksi edelleen, etteivät Ricardo'n y. m. väittämät, joiden muotoon olemassa olevat yhteiskunnalliset vastakohdat ja ristiriidat on puettu, ole tuloksia todellisesta taloudellisesta kehityksestä, vaan että päinvastoin kapitalistisen tuotannon todelliset vastakohdat Englannissa ja muualla ovat Ricardo'n y. m. teorian tulos! Hän keksi lopuksi, että kauppa se viimekädessä tuhoaa kapitalistisen tuotantotavan synnyttäiset ihanuudet ja sopusoinnut. Vielä askel eteenpäin, ja hän keksii ehkä, että ainoa epäkohta koko kapitalistisessa tuotannossa on itse kapitaali. Ainoastaan mies, joka oli niin kaubean arvostelukyvytön ja jonka oppi oli siinä määrin de faux aloi (väärää), ansaitsi suojelustulleja puoltavasta kerettiläisyydestään huolimatta tulla siksi salaiseksi lähteeksi, josta Bastiat'n tapainen mies ja kaikki muut vapaata kauppaa saarnaavat optimistit ovat ammentaneet sopusointuista*) viisauttaan.⁶⁷⁾

Seitsemäs osasto.

Pääoman kasautuminen (akkumulatiooni).

J o h d a n t o.

Rahasumman muuttuminen tuotantovälineiksi ja työvoimaksi on ensimmäinen liike, minkä se arvonmäärä tekee, jonka pitää toimia pääomana. Se tapahtuu markkinoilla, kiertokulun piirissä.

Liikkeen toinen aste, tuotantoprosessi, päättyy niin pian kun tuotantovälineet ovat muuttuneet tavaroiksi, joiden arvo on niiden tekijäin arvoa suurempi, siis sisältää alkuperäisen ennakkopääoman ynnä lisäarvon.

Nämä tavarat on sitten jälleen heitettävä kiertokulkuun. Ne on myytävä, niiden arvo muutettava rahaksi, tämä raha uu-

*) Tekijä tarkoittaa tällä viittauksella Bastiat'in teosta „Taloudellista sopusoinnuista“ („Harmonies Économiques“). Suom.

⁶⁷⁾ Neljännessä kirjassa osotan lähemmin hänen oppinsa löyhyyden.

delleen muutettava pääomaksi ja niin aina uudestaan. Tämä aina samat peräkkäiset asteet läpikäyvä kehäliike on pääoman kiertokulku.

Pääoman kasautumisen ensimmäinen ehto on, että kapitalisti on saanut myydyksi tavaransa ja muutetuksi suurimman osan siten saamaansa rahaa takaisin pääomaksi. Seuraavassa edellytetään, että pääoma etenee kiertokulkuprosessissaan normaalisti. Tämän prosessin lähempi erittely kuuluu toiseen kirjaan. Tuotannon uusintamisen, s. o. sen keskeyttömän jatkumisen todelliset edellytykset ilmenevät osittain vasta kiertokulun piirissä, osittain taasen voidaan niitä käsitellä vasta kiertokulku-prosessin tutkimisen jälkeen.

Mutta ei sillä hyvä. Kapitalisti, joka tuottaa lisäarvon, s. o. pumppuaa välittömästi työmiehistä maksamatonta työtä ja kiteyttää sen tavaroiksi, on tosin tämän lisäarvon ensimmäinen anastaja, mutta ei suinkaan viimeinen omistaja. Hänen on se myöhemmin jaettava kapitalistien kanssa, jotka tekevät muita tehtäviä yhteiskunnallisessa tuotannossa yleensä, maanomistajien y. m. s. kanssa. Lisäarvo jakautuu siten useihin osiin. Sen murto-osat joutuvat eri henkilöluokille ja saavat erilaisia, toistensa suhteen itsenäisiä muotoja, kuten voitto, korko, kauppavoitto, maankorko y. m. s. Näitä lisäarvon muuttuneita muotoja voidaan käsitellä vasta kolmannessa kirjassa.

Me siis edellytämme tässä toiselta puolen, että kapitalisti, joka tavarahan tuottaa, myy sen sen arvosta, emmekä puhu laajemmin hänen palaamisestaan tavaramarkkinoille, emme niistä uusista muodoista, jotka pääoma kiertokulussa saa, emmekä niistä konkreettisista uudistumisedellytyksistä, jotka siinä piilevät. Toiselta puolen pidämme kapitalistista tuottajaa koko lisäarvon omistajana tahti, jos niin tahdotaan, kaikkien niiden edustajana, jotka hänen kanssaan ovat saaliin jaossa osallisina. Me käsittelemme siis aluksi keskittymistä abstraktisesti, s. o. ainoastaan yhtenä kohtana välittömässä tuotantoprosessissa.

Mikäli muutoin keskittymistä tapahtuu, onnistuu kapitalistin myydä tuottamansa tavara ja muuttaa siitä irtautunut raha jälleen pääomaksi. Sitäpaitsi lisäarvon pirstoutuminen eri osiin ei ensinkään muuta sen luonnetta eikä niitä välttämättömiä edellytyksiä, jotka vaaditaan, jotta se tulisi kasautumisen alkeeksi. Kapitalistinen tuottaja saa pitää itsellään tahti luovuttaa toisille lisäarvoa kuinka paljon hyvänsä, hän itse kuitenkin sen ensikädessä omaksuu. Se mitä me siis edellytämme esityksessämme kasautumisesta, on edellytetty sen todella tapahtuessaakin. Toiselta puolen sekoittaa lisäarvon pirstoutuminen ja kiertokulun välittävä liike kasautumisprosessin yksinkertaista perusmuotoa. Sen

puhdas erittelemine vaatii sentähden, että kaikki ne ilmiöt jätetään toistaiseksi huomioonottamatta, jotka sen koneiston siäisiä liikkeitä peittävät.

Yhdeskolmatta luku.

Yksinkertainen uusintaminen.

Olkoonpa tuotantoprosessilla mikä yhteiskunnallinen muoto hyvänsä, sen täytyy aina olla jatkuva eli määräaikojen kuluttua aina uudestaan läpikäydä samat asteet. Yhtä vähän kuin yhteiskunta voi lakata kuluttamasta, yhtä vähän voi se lakata tuottamasta. Yhtenä kokonaisuutena, alituisen uusimisen virtana katsottuna, on jokainen yhteiskunnallinen tuotantoprosessi siis samalla uusintamisprosessi.

Tuotannon edellytykset ovat samalla uusintamisen edellytyksiä. Mikään yhteiskunta ei voi jatkuvasti tuottaa, s. o. uusintaa, muuttamatta jatkuvasti osan tuotteistaan tuotantovälineiksi eli uuden tuotannon alkeiksi. Jos olosuhteet muutoin pysyvät entisellään, voi se uusintaa eli säilyttää rikkautensa vain samassa mittakaavassa, se kun korvaa luonnossa esim. vuoden aikana kulutetut tuotantovälineet, s. o. työvälineet, raaka-aineet ja apuaineet, samalla määrällä samanlaatuisia uusia kappaleita kuin vuotuisesta tuotemäärästä erotetaan ja uudelleen liitetään tuotantoprosessiin. Määrätty paljous vuoden tuotosta kuuluu siis tuotantoon. Kun se jo alusta pitäen on määrätty tuottavaa kulutusta varten, on se suureksi osaksi luontoismuodossa, joka jo itsestään sulkee pois yksityisen kulutuksen mahdollisuuden.

Jos tuotannolla on kapitalistinen muoto, niin on se myöskin uusintamisella. Samoin kuin kapitalistisessa tuotantotavassa työprosessi näyttää vain arvonlisäysprosessin välineeltä, näyttää uusintaminenkin vain välineeltä, jonka avulla liikkeeseen sijoitettu arvo uudistetaan pääomana, s. o. omaa arvoaan lisäävänä arvona. Kapitalistin taloudellinen luonnenaamio riippuu ainoastaan sen kautta kiinni ihmisessä, että hänen rahansa edelleenkin toimii pääomana. Jos esim. 100 punnan suuruinen sijoitettu rahasumma on tänä vuonna muuttunut pääomaksi ja tuottanut 20 punnan lisäarvon, niin täytyy sen ensi ja seuraavina vuosina uudistaa sama tehtävä. Pääoman arvon määräaikaisena lisäyk-

senä eli prosessoituvan pääoman määräaikaisena hedelmänä saa lisäarvo pääomasta johtuvan tulon muodon.¹⁾

Jos tämä tulo on kapitalistilla vain kulutusrahastona eli jos se määräaikana kulutetaan samoin kuin se on saatukin, niin olosuhteiden muutoin samanlaisina pysyessä tapahtuu yksikertainen uusintaminen. Vaikka viimeksimainittu nyt on pelkkää tuotantoprosessin kertaamista samassa mittakaavassa, antaa tämä pelkkä kertaaminen eli jatkuvaisuus prosessille määrättyjä uusia luonteenpiirteitä tabi paremminkin hävittää ne näennäiset luonteenpiirteet, mitkä sillä on silloin kun se on vain yksinäinen, erillinen prosessi.

Tarkastakaamme aluksi sitä pääoman osaa, joka on liikkeen sijoitettu työpalkan muodossa, nimittäin muuttuvaa pääomaa.

Tuotantoprosessi alkaa työvoiman ostamisella määrättyksi ajaksi, ja tämä alku uudistuu aina kun työn myyntiaika on päätynyt ja siten määrätty tuotantokausi, viikko, kuukausi j.n.e. on kulunut. Mutta työläiselle maksetaan vasta sitten kun hänen työvoimansa jo on vaikuttanut ja aineellistuttanut tavaroissa sekä oman arvonsa että lisäarvon. Hän on siis tuottanut paitsi lisäarvoa, jota me toistaiseksi pidämme vain kapitalistin kulutusrahastona, myöskin sen rahaston, mistä hänelle itselleen maksetaan, s.o. vaihtelevan pääoman, ennenkuin hän saa sen takaisin työpalkan muodossa, ja häntä pidetään työssä vain niin kauvan kuin hän sitä alituisesti uusintaa. Siitä johtuu kuudennessatoista luvussa, kohdassa II, mainittu taloustieteilijäin kaava, jossa esitetään työpalkka osana itse tuotteesta.²⁾ Työläiselle vuotaa ta-

¹⁾ „Rikkaat, jotka kuluttavat toisten työn tuotteita, saavat niitä vain vaihtotoimitusten (tavaranoistojen) kautta. Mutta kun he kuitenkin antavat takaisin hankkimansa ja kasaamansa rikkauden, hankkiakseen sillä uusia tuotteita, joita heidän tekee mieli, tuntuu siltä kuin täytyisi heidän vararahastojensa piinkin huveta tyhjiin. Olemme sanoneet, etteivät he tee työtä, eivätkä he edes voikaan tehdä työtä; luulisi siis, että heidän entinen rikkautensa päivä päivältä vähenee, ja koska ei heille muka jäisi mitään jällelle, ei myöskään yksistään heitä varten työskenteleville työläisille muka tarjottaisi mitään korvausta... Mutta yhteiskunnallisen järjestelmän vallitessa on rikkaus saanut kyvyn uusiintua vieraan työn kautta ilman että tuon rikkauden omistaja oltaa siihen osaa. Samoin kuin työ, tuottaa rikkauskin, ja juuri työn kautta, vuotuisen hedelmän, joka voidaan joka vuosi hävittää ilman että rikas tulee köyhemmäksi. Tämä hedelmä on pääoman tuottama tulo (revenue).“ (S i s m o n d i, Nouveaux Principes d'Économie Politique, nid. I, s. 81, 82.)

²⁾ „Sekä työpalkkaa että liikevoittoa on pidettävä kumpaakin valmiin tuotteen osana.“ (G. R a m s a y, An Essay on the Distribution of Wealth. Edinburgh, 1836, s. 142.) „Se tuotteen osa, jonka työläinen saa palkan muodossa.“ (J a m e s M i l l, Elements j.n.e. Käänt. Parissot, Pariisi, 1823, s. 34.)

kaisin työpalkan muodossa alituisesti osa hänen itsensä alituisesti uusintamasta tuotteesta. Kapitalisti tosin maksaa hänelle tavaran arvon rahassa. Mutta tämä raha on vain työn tuotteen tai pikemmin työtuotteen osan muutettu muoto. Työläisen muuttaessa osan tuotantovälinettä uudeksi tuotteeksi, kiertää osa hänen aikaisemmasta tuotteestaan markkinoilla, joilla se muuttuu jälleen rahaksi. Hänen tämänpäiväinen tahi tulevan puolen vuoden työnsä maksetaan sillä työllä, jonka hän on suorittanut edellisellä viikolla tahi viimeksi kuluneena puolena vuonna. Rahamuodon synnyttämä harhakuva hälvenee kohta kun yksityisen kapitalistin ja yksityisen työläisen sijasta tarkastaa kapitalistiluokkaa ja työläisluokkaa. Kapitalistiluokka antaa työväenluokalle alituisesti rahan muodossa osotuksia osaan viimeksimainittujen tuottamasta ja edellisten anastamasta tuotteesta. Nämä osotukset antaa työläinen kapitalistiluokalle yhtä säännöllisesti takaisin ja luopuu siten sen hyväksi hänelle itselleen kuuluvasta osasta omaa tuotettaan. Tuotteen tavaramuoto ja tavaran rahamuoto peittävät tämän toimen todellisen luonteen.

Vaihteleva pääoma on siis vain elintarverahaston eli työrahaston (labour fund, kuten englantilaiset sanovat, tarkottaen sillä tietysti varastoa työtä varten) erikoinen historiallinen ilmenemismuoto; se on varasto, jonka työläinen tarvitsee ylläpidokseen ja itsensä uusintamiseksi, ja joka hänen itsensä täytyy tuottaa ja uusintaa kaikissa yhteiskunnallisen tuotannon järjestelmissä.^{2a)} Työrahastosta saa hän vain alituisesti rahaa työnsä palkan muodossa, koska hänen oma tuotteensa alituisesti etäännytyy hänestä pääoman muodossa. Mutta tämä työrahaston ilmenemismuoto ei muuta ensinkään sitä seikkaa, että kapitalisti suorittaa työläiselle ennakolta hänen oman esineellistyneen työnsä.³⁾

Ottakaamme esimerkiksi talonpoikainen päivätyöläinen. Hän työskentelee omilla tuotantovälineillään omalla pellollaan esim. 3 päivää viikossa. Kolme muuta viikonpäivää tekee hän päivätoita herrastilalla. Hän uusintaa alituisesti työrahastoaan, mutta tämä ei saa koskaan ennakollisten maksuvälineiden muotoa, jotka vieras maksaisi hänelle hänen työstään. Sitävastoin ei myös-

^{2a)} Vaihtuvaa pääomaa katsotaan tässä ainoastaan rahastona palkkatyöläisten maksamiseksi. Tiedetään, että se todellisuudessa tulee vaihtuvaksi vasta siinä silmänräpäyksessä, kun sen ostama työvoima toimii tuotantoprosessissa. (Muistutus ranskalaiseen painokseen).

³⁾ „Jos pääoma on käytetty maksamaan etukäteen työläisen palkkaa, ei se lisää mitään työnsäilytysrahastoon (to the funds for the maintenance of labour).“ (C a z e n o v e muistutuksessa laitokseensa Malthus'en „Definitions in Political Economy. London 1853“, s. 22.)

kään hänen maksamaton pakkotyönsä koskaan saa vapaaehtoisena ja maksetun työn muotoa. Jos jonakin aamuna tilanomistaja anastaa itselleen päivätyöläisen pellon, vetojuhdat, siemenet, lyhyesti sanoen tuotantovälineet, niin on tämän tästä lähtien myytävä työvoimansa herralleen. Olosuhteiden muutoin pysyessä ennallaan tekee hän yhä edelleenkin työtä 6 päivää viikossa, 3 päivää itselleen, 3 entiselle isännälleen, joka nyt on muuttunut palkkatyön teettäjäksi. Yhä edelleenkin kuluttaa hän tuotantovälineitä tuotantovälineinä ja siirtää niiden arvon tuotteeseen. Yhä edelleenkin menee määrätty osa tuotteesta uusintamiseen. Mutta samoin kuin päivätyö saa palkkatyön muodon, saa päivätyöläisen yhä edelleenkin tuottama ja uusintama työrahasto isännän hänelle suorittaman ennakkopääoman muodon. Porvarillinen kansantaloustieteilijä, jonka rajoitetut aivot eivät voi erottaa esiintymismuotoa siitä, mikä siinä esiintyy, sulkee silmänsä siltä tosiasialta, että vieläkin työrahasto vain poikkeustapauksissa esiintyy maapallolla pääoman muodossa.⁴⁾

Tosin menettää vaihteleva pääoma luonteensa kapitalistin omasta rahastosta ennakolta suoritettuna arvona,^{4a)} jos me katselemme kapitalistista tuotantoprosessia alati uudistuvana virtana. Mutta jossakin ja joilloinkinhan sen kuitenkin täytyy alkaa. Tähänastiselta kannaltamme katsoen on siis todennäköistä, että kapitalisti joskus maailmassa on päässyt rahanomistajaksi sen kautta, että hänelle on keräytynyt rahaa alkuperäisen, maksamatta jätetystä vieraasta työstä riippumattoman kasautumisen avulla, ja hän siten on voinut astua työvoiman ostajana markkinoille. Toistaiseksi oletamme oikeaksi tämän ratkaisun kysymykselle, jota tahdomme lähemmin tarkastaa alkuperäistä kasautumista koskevassa luvussa.

Mutta kapitalistisen tuotantoprosessin pelkkä jatkuvaisuus eli yksikertainen uusintaminen saa aikaan myöskin muita omituisia muutoksia, jotka eivät tapahdu ainoastaan vaihtelevassa pääoman osassa, vaan kokonaisuudessa.

Jos 1,000 punnan pääomalla määräaikoina, esim. vuosittain tuotettu lisäarvo on 200 puntaa ja jos tämä lisäarvo vuosittain kulutetaan, niin on selvää, että kun sama prosessi on viitenä

⁴⁾ „Kapitalistit eivät vielä ennakolta anna olintarpeita työläisille edes neljännellä osalla maapalloa.“ (Richard Jones, *Textbook of Lectures on the Political Economy of Nations*, Hertford, 1852, s. 16.)

^{4a)} „Vaikka teollisuustyöläinen saakin palkkansa työnantajaltaan etukäteen, ei tämä todellisuudessa maksa hänelle mitään, koska tämän palkan arvo yleensä palautetaan, vieläpä voiton kanssa, sen esineen liikeyssä arvossa, mihin hänen työnsä käytetään.“ (A. Smith, *Wealth etc.*, k. II, l. 3.)

vuonna uudistunut, on kulutetun lisäarvon summa = 5×200 eli yhtä kuin alkuperäinen liikkeeseen sijoitettu pääoma-arvo 1,000 puntaa. Jos vuosittainen lisäarvo kulutettaisiin vain osittain, esim. vai puoleksi, niin saataisiin sama tulos, kun tuotantoprosessia olisi uudistettu kymmenen vuotta, sillä $10 \times 100 = 1,000$. Yleisesti sanottuna pääoma-arvo, jaettuna vuosittain kulutetulla lisäarvolla, antaa osamääräksi uusintamiskausien vuosi- eli lukumäärän, minkä kuluttua kapitalisti on kuluttanut alkuperäisen liikkeeseen sijoitetun pääoman ja se siis on hävinnyt.

Kapitalistin käsitys, että hän kuluttaa vieraan, maksamattoman työn tuotetta, lisäarvoa, ja säilyttää alkuperäisen pääoma-arvon, ei voi ensinkään muuttaa itse asiaa. Määrättyjen vuosien kuluttua on hänen omistamansa pääoma-arvo yhtä kuin samoina vuosina ilman vastiketta omaksutun lisäarvon määrä, ja hänen kuluttamansa arvosumma yhtä kuin alkuperäinen pääoma-arvo.

Tosin on hänellä käytettävissään pääoma, jonka suuruus ei ole muuttunut, josta osa, rakennukset, koneet y. m. s. jo oli olemassa, kun hän pani liikkeensä käyntiin. Mutta tässä on kysymys pääoman arvosta eikä sen aineellisista tekijöistä. Jos joku kuluttaa koko omaisuutensa sen kautta, että hän tekee velkoja, jotka vastaavat tämän omaisuuden arvoa, niin edustaa koko omaisuus vain hänen velkojensa kokonaissummaa. Ja samoin, jos kapitalisti on kuluttanut liikkeeseen sijoitetun pääomansa vastikkeen, edustaa tämän pääoman arvo enää vain hänen ilmaiseksi omaksumansa lisäarvon kokonaissummaa. Hänen vanhan pääomansa arvosta ei ole hiukkaistakaan jäljellä.

Kokonaan huolimatta kaikesta kasautumisesta muuttaa siis pelkkä tuotantoprosessin jatkuvaisuus eli yksinkertainen uusintaminen pitemmän tahi lyhyemmän ajanjakson kuluttua kaiken pääoman välttämättä kasautuneeksi pääomaksi eli pääomallistetuksi (kapitalisoiduksi) lisäarvoksi. Vaikka se olisi tuotantoprosessiin joutuessaan ollut käyttäjänsä mieskohtaisesti ansaitsemaa omaisuutta, ennemmin tahi myöhemmin tulee siitä maksamatta jätetyn vieraan työn ilman vastiketta anastettu arvo eli aineellistuma, joko rahan muotoinen tahi muunlainen.

Tutkimuksemme alussa, neljännessä luvussa, huomasimme, ettei rahan muuttamista varten pääomaksi riittänyt arvotuotanto ja tavarankiertokulku. Ensin täytyi rahanomistajan tavata markkinoilla toisia henkilöitä, jotka olivat vapaat, mutta pakotetut myymään työvoimansa, koskei heillä ollut mitään muuta myytävänä. Kapitalistisen tuotantoprosessin todellinen perusta ja lähtökohta oli siis seuraava: työtuoiteen ja työn itsensä välinen ero, sekä ero henkilöluokan, jolla on hallussaan kaikki mitä tarvi-

taan työn toteuttamiseen, ja toisen henkilöluokan välillä, jonka ainoa omaisuus supistuu omaan työvoimaan.

Mutta se mikä alussa oli vain lähtökohtana, tulee myöhemmin pelkästään prosessin yksinkertaisen uusintamisen takia alati uudistuvaksi tulokseksi. Toiselta puolen tuotantoprosessi jatkuvasti muuttaa aineellista varallisuutta pääomaksi ja nautintovälineeksi kapitalistille. Toiselta puolen työläinen aina lähtee prosessista samanlaisena kuin hän siihen joutuikin -- rikkauten henkilökohtaisena lähteenä, mutta vailla kaikkia keinoja saada tätä rikkautta itselleen. Kun hänen oma työnsä on jo ennen hänen prosessiin joutumistaan tehty vieraan omaksi, kapitalisti on sen anastanut ja se on liitetty pääomaan, esineellistyyttä hän prosessin aikana itseään alituisesti vieraassa tuotteessa. Kun tuotantoprosessi on samalla kulutusprosessi, jossa kapitalisti kuluttaa työvoimaa, muuttuu työläisen tavara alati sekä tavaraksi että myöskin pääomaksi, arvoksi, joka imee itseensä arvoaluovan voiman, elintarpeiksi, joilla ostetaan ihmisiä, tuotantovälineiksi joiden avulla tuottajia hallitaan.⁵⁾ Työläinen itse tuottaa siis alituisesti objektiivista rikkautta pääoman muodossa, vieraana valtana, joka häntä hallitsee ja riistää, ja kapitalisti tuottaa yhtä alituisesti työvoimaa rikkauten subjektiivisena lähteenä, joka on erotettu sen omista esineellistymisen ja todellistumisen välineistä, abstraktisena, vain työläisen ruumiillisessa elimistönsä asuvana, lyhyesti sanoen työläisenä palkkatyöläisen muodossa.⁶⁾ Tämä työläisen alituinen uusintaminen eli ikuistaminen on kapitalistisen tuotannon sine qua non [elinehto].

Työläisen kulutus on kahdenlainen. Tuottaessaan kuluttaa hän työllään tuotantovälineitä ja muuttaa ne tuotteiksi, joilla on suurempi arvo kuin tuotantoon pannulla pääomalla. Tämä on hänen tuottava kulutuksensa. Se on samalla hänen työvoimansa kuluttamista, jonka suorittaa tämän työvoiman ostanut kapitalisti. Toiselta puolen käyttää työläinen työvoiman kaupassa maksetun rahan elintarpeisiin, joiden kautta hän ylläpitää ja uusintaa itseään.

⁵⁾ „Se on erittäin merkillinen ominaisuus tuottavassa kulutuksessa. Se mikä tuottavasti kulutetaan, on pääomaa, ja se tulee pääomaksi kulutuksen kautta.“ (James Mill m. t. s. 242.) James Mill ei ole kuitenkaan päässyt tämän „erittäin merkillisen ominaisuuden“ jäljille.

⁶⁾ „On tosin totta, että se, joka ensin aloittaa tehdasliikkeen, antaa työtä monelle köyhälle; mutta ne pysyvät köyhiä ja teollisuuden jatkuminen tekee monet uudetkin köyhiksi.“ („Reasons for a limited Exportation of Wool“. Lontoo, 1677, s. 19. „Maanvuokraaja vakuuttaa nyt mielettömästi, että hän pitää yllä köyhät. Tosiansinkin ne ylläpidetään, mutta kurjuudessa.“ („Reasons for the late Increase of the Poor Pates: or a comparative view of the prices of labour and provisions. London 1777“, s. 37.)

Tämä on hänen henkilökohtainen kulutuksensa. Työläisen tuottava ja henkilökohtainen kulutus ovat siis kokonaan eri asioita. Tuotavassa kulutuksessa työläinen toimii pääoman liikkeelle panevana voimana ja on kapitalistin vallassa; henkilökohtaisessa kulutuksessa on hän oma herransa ja suorittaa elämäntoimia tuotantoprosessin ulkopuolella. Toisen kulutuslajin lopputuloksena on kapitalistin elämä, toisen tuloksena työläisen oma elämä.

Käsitellessämme työpäivää [kahdeksannessa luvussa] sekä koneistoa ja metalliteollisuutta [kolmannessatoista luvussa] kävi tosin selville lukuisista esimerkeistä, että työläisen usein on pakko tehdä henkilökohtainen kulutuksensa pelkäksi sivutapahtumaksi tuotantoprosessissa. Tällöin panee hän itseensä elintarpeita pitääkseen työvoimansa käyttökunnossa, samoin kuin höyrykoneeseen pannaan hiiliä ja vettä sekä rattaaseen öljyä. Hänen kulutusvälineensä ovat silloin vain tuotantovälineen kulutusvälineitä, hänen henkilökohtainen kulutuksensa suorastaan tuottavaa kulutusta. Tämä esiintyy kuitenkin kapitalistiselle tuotantoprosessille epäoleellisena väärinkäytöksenä.⁷⁾

Toiselta näyttää asia, kun emme pidä silmällä yksityistä kapitalistia ja yksityistä työläistä, vaan kapitalistiluokkaa ja työväenluokkaa, emme yksityistä tuotantoprosessia, vaan koko kapitalistisen tuotantoprosessin kehitystä ja yhteiskunnallista laajuutta.

Muuttaessaan osan pääomastaan työvoimaksi lisää kapitalisti sillä kokonaispääomansa arvoa. Hän lyö kaksi karpästä yhdellä läimäyksellä. Hän ei voita ainoastaan siitä, minkä hän saa työläiseltä, vaan myöskin siitä, minkä hän hänelle antaa.

Työvoimaan vaihdetun pääoman muuttaa työväenluokka elintarpeiksi, joiden kulutuksen tehtävänä on uusintaa työläisten lihaksia, hermoja, luita ja aivoja, sekä tuottaa uusia työläisiä. Työväenluokan henkilökohtainen kulutus on siis ehdottoman välttämättömyyden rajojen sisälläkin pääoman työvoimaan vaihtamien elintarpeiden muuttamista takaisin työvoimaksi, jota pääoma taas voi riistää. Se on kapitalistille kaikkein välttämättömmän tuotantovälineen, työläisensä itsensä tuottamista ja uusintamista. Työläisen henkilökohtainen kulutus pysyy siis suuresti katsoen kohtana pääoman tuottamisessa ja uusintamisessa, tapahtukoonpa tämä kulutus työpaikan sisä- tai ulkopuolella, työprosessin sisä- tai ulkopuolella, aivan niinkuin koneen puhdistus, tehtiinpä se työn aikana tahi sen väliaikoina.

Asiaan ei ensinkään vaikuta se, että työläinen suorittaa hen-

⁷⁾ Rossi ei panisi niin suurta painoa tähän kohtaan, jos hän todella olisi syventynyt „tuottavan kulutuksen“ salaisuuteen.

kilökohtaisen kulutuksensa omaksi, eikä kapitalistin mieliksi. Eihän kuormajuhtien kulutukseen ole silti vähemmän välttämätön kohta tuotantoprosessissa, vaikkakin eläimet itse nauttivat siitä, mitä syövät. Työväenluokan säännöllinen ylläpitäminen ja uusintaminen pysyy pääoman uusintamisen alituisena ehtona. Kapitalisti voi sen täyttämisen huoleti jättää työläisten itsensä säilyttämis- ja suvunjatkamisvietin varaan. Hän pitää vain huolen heidän henkilökohtaisen kulutuksensa rajoittamisesta vähimpään mahdolliseen määrään, ja on hänestä yhtä kaukana kuin taivas maasta tuo etelä-amerikkalaisten raaka menettely pakottaa työläiset nauttimaan ravitsevampia ravintoaineita vähemmän ravitsevien asemesta.⁸⁾

Sentähden pitääkin kapitalisti ja hänen ideologinsa (aatteellinen edustajansa) kansantaloustieteilijä, vain sitä osaa työläisen henkilökohtaisesta kulutuksesta tuottavana, mikä vaaditaan työväenluokan ikuistuttamiseksi; mikä siis todella on käytettävä, jotta pääoma voisi kuluttaa työvoimaa; mitä ehkä työläinen tämän lisäksi huvikseen kuluttaa, on tuottamatonta kulutusta.⁹⁾ Jos pääoman kasautumisesta olisi seurauksena työpalkan kohominen ja siis työläisen kulutusvälineiden lisääntyminen ilman että pääoma kuluttaisi enemmän työvoimaa, niin olisi lisäpääoma kulutettu tuottamattomasti.¹⁰⁾ Todellisuudessa on työläisen henkilökohtainen kulutus hänelle itselleen tuottamatonta, sillä se vain uusintaa tuon tarvittavan henkilön; se on tuottavaa kapitalistille ja valtiolle, sillä se on vierasta rikkautta tuottavan voiman synnyttämistä.¹¹⁾

Yhteiskunnalliselta kannalta katsoen on siis työväenluokka

⁸⁾ „Etelä-Amerikan vuorikaivoksissa toimivat työläiset, joiden jokapäiväisenä tehtävänä (ehkäpä maailman vaikeimpia tehtäviä) on kuljettaa 450 jalan syvyydestä hartioillaan malmikuorma, joka painaa 180–200 naulaa, ja jotka elävät pelkästään leivästä ja pavuista; he söisivät mieluummin pelkkää leipää, mutta heidän isäntänsä, jotka ovat huomanneet, etteivät he ainoastaan leipää syöden voi tehdä työtä yhtä vahvasti, kohtelevat heitä kuin hevosia, pakottaen heitä syömään papuja; mutta pavuissa on suhteellisesti paljon enemmän luutuhkaa kuin leivässä.“ (Liebig m.t. 1 osa, s. 194. muist.)

⁹⁾ James Mill m.t.s. 238 ss.

¹⁰⁾ „Jos työn hinta nousisi niin korkeaksi, ettei pääoman lisääntymisestä huolimatta voitaisi käyttää enemmän työtä, niin sanoisin, että sellainen pääoman lisäys kulutetaan tuottamattomasti.“ (Ricardo m.t.s. 163).

¹¹⁾ „Tuottavaa kulutusta on oikeastaan ainoastaan se, että kapitalistit kuluttavat tahi häviävät rikkautta (hän tarkoittaa tuotantovälineiden käyttämistä) uusintamistarkoitukseen... Työläinen... on tuottava kuluttaja suhteessaan siihen henkilöön, joka häntä käyttää, ja suhteessaan valtioon, mutta ei, tarkasti sanoen, suhteessaan itseensä.“ (Malthus, Definitions in Political Economy. Lontoo, 1835, s. 30.)

myöskin välittömän työprosessin ulkopuolella pääomaan kuuluva, samoin kuin kuollut työkalu siihen kuuluu. Hänen henkilökohtainen kulutuksensakin on visseissä rajoissa vain kohta pääoman uudistamisprosessissa. Mutta itse prosessi pitää huolen siitä, etteivät nämä ajatuskyyvillä varustetut työkalut juokse tiehensä, siirtämällä niiden tuotteet alati niitä lähellä olevasta kohtiosta päinvastaiseen, pääoman kohtioon. Henkilökohtainen kulutus pitää toiselta puolen huolen noiden työkalujen omasta ylläpidosta ja uusintamisesta, toiselta puolen elintarpeita hävittämällä niiden keskeytymättömästä palaamisesta työmarkkinoille. Roomalaisen orjan sitoivat kableet, palkkatyöläisen sitovat näkymättömät langat hänen omistajaansa. Mutta tämä omistaja ei ole yksityinen kapitalisti, vaan kapitalistiluokka.

Aikaisemmin toteutti pääoma, milloin se osottautui tarpeelliseksi, omistusoikeuttansa vapaaseen työläiseen pakkolain kautta. Niin oli esim. Englannissa konetyöläisen maastamuutto vuoteen 1815 saakka ankan rangaistuksen uhalla kielletty.

Työväenluokan uusintamiseen sisältyy vihdoin samalla työtaidon periytyminen ja kasaantuminen sukupolvelta toiselle.¹²⁾ Kuinka suuressa arvossa tuotantovälineidensä joukossa kapitalisti pitää sellaista taitavaa työväenluokkaa, katsoen sitä jopa vaihtelevan pääomansa todelliseksi olemukseksi, voi huomata silloin kun häntä uhkaa sen menettäminen pulan johdosta. Amerikan kansalaissodan ja siihen liittyvän puuvillapulan johdosta joutui, niinkuin tiedetään, suurin osa Lancashire'n y. m. puuvillatyöläisistä maantielle. Sekä työväen että muiden yhteiskuntaluokkien taholta esitettiin vaatimus saada valtioapua tai lupaa toimeenpanna vapaaehtoisia kansalliskeräyksiä, jotta „liikaväki“ voitaisiin lähettää maasta Englannin siirtomaihin tai Yhdysvaltoihin. Silloin julkaisi „Times“ (maaliskuun 24 p. 1863) Manchesterin kauppakamarin entisen puheenjohtajan Edmund Potter'in kirjeen. Tätä kirjettä sanottiin alahuoneessa täydellä syyllä „tehtailijain manifestiksi“.¹³⁾ Julkaisemme siitä seuraavassa muutamia kuvaavia kohtia, joissa koristelemattomasti julkilausutaan, että pääomalla on omistusoikeus työvoimaan.

„Sanottakoon työttömille, että puuvillatyöläisten tarjonta on

¹²⁾ „Ainoa, mistä voi sanoa, että se on pantu varastoon ja ennalta valmistettu, on työläisen taitavuus... Työtaidon kasaaminen ja varastoonpano, tämä tärkein toimitus, tapahtuu, mitä tulee työläisten suureen joukkoon, ilman mitään pääomaa.“ (H o d g s k i n, Labour Defended j.n.e., s. 13.)

¹³⁾ „Tätä kirjettä voidaan pitää tehtailijain manifestina.“ (Ferrand Esitys pumpulipulan johdosta. (Alahuoneen Istunto huhtik. 27 p. 1863).

liian suuri... sitä olisi ehkä kolmannella osalla vähennettävä, ja silloin saataisiin aikaan terveellinen kysyntä jällelle jääviä kahta kolmasosaa varten... Yleinen mielipide vaatii maastamuuttoa... Mestari (s. o. puuvillatehtailija) ei kernaasti voi nähdä työn tarjontaa vähennettävän; hän voi ajatella, että se on yhtä epäoikeutettua kuin väärinkin... Jos maastamuuttoa yleisistä varoista avustetaan, on hänellä oikeus vaatia asialleen huomiota ja ehkäpä panna vastalausekin.“ Samainen Potter selvittelee edelleen, kuinka hyödyllinen puuvillateollisuus on, kuinka „se epäilemättä on kiinnittänyt itseensä väestöä Irlannista ja Englannin maanviljelysalueilta“, kuinka suunnattoman laaja se on, kuinka se vuonna 1860 tuotti $\frac{5}{13}$ Englannin koko vientikaupasta, kuinka se muutamien vuosien kuluttua taas laajenee markkinain laajentuessa, etenkin Intiassa, ja jos tehdään riittäväksi „puuvillan tuonti, 6 pencestä naualta“. Hän jatkaa sitten: „Aika — yksi, kaksi, kolme vuotta ehkä — on tuottava tarvittavan määrän... Haluaisin sitten asettaa vastattavaksi kysymyksen, onko tämä teollisuus sen arvoisen, että se olisi säilytettävä, maksaako vaivan pitää koneisto (nimittäin elävät työkoneet) järjestyksessä, ja eikö ole suurinta hulluutta ajatella siitä luopumista! Niin minä uskon. Tahdon myöntää, etteivät työläiset ole omaisuutta („I allow that the workers are not a property“), eivät ole Lancashire'n eivätkä mestarien omaisuutta; mutta heissä on molempien voima; he ovat sellainen henkinen ja kouluutettu voima, jota yhden sukupolven aikana ei voida korvata; mutta se muu koneisto, jolla he työskentelevät (the mere machinery which they work) voitaisiin suureksi osaksi edukkaasti korvata ja parantaa kahdessatoista kuukaudessa.¹⁴⁾ Edistääkö työvoiman maastamuuttoa tabi sallikaa sen tapahtua (!), ja mitä silloin tulee kapitalistista? („Encourage or allow the working power to emigrate, and what of the capitalist?“ Tämä sydämenpurkaus muistuttaa hovimarsalkka Kalb'ia)... Poistakaa työläisparhaimmisto, niin kiinteän pääoman arvo alenee suurena määrin ja kiertävä pääoma ei tule antautumaan taisteluun,

¹⁴⁾ Niinkuin kyllä muistetaan, on pääomalla toinen ääni kellossa tavallisissa oloissa, kun työpalkan alentamisesta on kysymys. Silloin „mestari“ yhdestä suusta selittävät (ks. neljättä osastoa, muist. 188, siv. 367): „Tehtaantyöläisten tulisi pitää terveellisessä muistossa, että heidän työnsä todellisuudessa on sangen ala-arvoinen laji ammattitaitoista työtä; ettei mitään muuta ole niin helposti saatavissa eikä mikään laatuunsa katsoen paremmin palkattua, ettei mitään muuta voida vähimmänsäkin kokeneelle niin lyhyessä ajassa ja niin suurena määränä lyhyellä neuvomisella opettaa. Mestarin koneistolla on todellakin paljoa tärkeämpi osa tuotantoliikkeessä kuin työllä ja työläisen taitavuudella, joka voidaan opettaa 6 kuukaudessa, ja jonka mikä talonpoikaisrenki tahansa voi oppia“.

jossa huonompaa työläisläjia ja sitäkin entistä vähemmän on tarjolla... Meille sanotaan, että työläiset itse haluavat muuttaa maasta. On hyvin luonnollista, että he niin tekevät... Pienentäkää, puristakaa kokoon puuvillaliikettä ottamalla siltä pois sen työvoimat (by taking away its Working power), vähentämällä sen työväelle maksamia palkkasummia esim. $\frac{1}{5}$:lla eli 5 miljoonalla, niin mitä tulee silloin heitä lähinnä ylempänä olevasta luokasta, pikkukauppiaista? Mitä maankoroista, mitä asuntojen vuokrasta?... mitä pikku maanvuokraajasta, paremmasta talonomistajasta ja maanomistajasta? Ja sanokaapa, voiko mikään suunnitelma olla kaikille luokille koko maassa murhaavampi kuin tämä, kansan heikontaminen viemällä maasta sen parhaat tehdastyöläiset ja tekemällä arvottomaksi osa sen enin tuottavasta pääomasta ja rikkaudesta? Minä neuvon lainaamaan 5—6 miljoonaa, jakamaan sen 2 tahi 3 vuoden osalle, asettamaan sitä hoitamaan erikoiset komissaarit, jotka määrätään jäseniksi vaivashoitohallituksiin puuvilla-alueilla, ja antamaan lainasta erikoiset lakimääräykset, joiden mukaan vaaditaan jotakin pakollista työtä, jotta avunsaajien siveellinen taso voitaisiin pysyttää ennallaan... Voiko maanomistajille tahi mestareille tapahtua mitään pahempaa („can anything be worse for landowners or masters“) kuin parhaiden työläistensä menettäminen, jällelajjävien siveellisen kunnon häviäminen ja heidän mielensä masentuminen sen kautta, että maastamuutto tyhjentää kokonaiset maakunnat ja niissä arvo ja pääoma häviää?“^{14a)}

Potter, puuvillatehtailijain valittu edustaja, puhuu kahdenlaatuaisesta „koneistosta“, jotka molemmat kapitalisti omistaa ja joista toinen on hänen tehtaassaan, toinen öisin ja sunnuntaisin oleskelee sen ulkopuolella cottage'issa. Toinen on kuollut, toinen elävä. Kuollut koneisto ei ainoastaan huonone ja menetä arvoaan joka päivä, vaan tekniikan alituisen edistymisen takia vanhentuvat siitä alati suuret osat siinä määrin, että se edullisesti ja muutamissa kuukausissa voidaan korvata uudemmalla koneistolla. Sitävastoin elävä koneisto paranee sitä mukaa, kuta kauemmin sitä käytetään, kuta enemmän se kasaa itseensä sukupolvien taitoa. „Times“ vastasi tehdasruhtinaalle m.m. seuraavaa:

„Herra E. Potter'iin on puuvillamestarien erinomaisen suuri ja ehdoton tärkeys tehnyt niin syvän vaikutuksen, että hän pyytääkseen tämän luokan ja ikuistuttaakseen sen ammatin tah-

14a) Tavallisina aikoina kapitalisti väittää, ettei työläisten tarvitsisi olla mitään rappeutuneita ja tyytymättömiä nälkänkärtsijöitä, jos he olisivat kyllin viisaista vähentääkseen lukumääräänsä, jotta työn hinta sen johdosta kohoaisi. (Muistutus ranskalaiseen painokseen.)

too sulkea puoli miljoonaa työväenluokan jäsentä vastoin heidän tahtoaan suureen siveelliseen „Workhouse'en“ (pakkotyölaitokseen). Onko tämä teollisuus niin suuriarvoinen, että siitä pidetään kiinni? kysyy herra Potter. Epäilemättä, kaikilla kunniallisilla keinoilla, vastaamme me. Maksako koneiston kunnossapitäminen vaivan? kysyy edelleen herra Potter. Tämä saattaa meidät ymmälle. Koneistona pitää herra Potter ihmiskoneistoa, sillä hän vakuuttaa, ettei hän aio käsitellä sitä ehdottomana omaisuutena. Meidän täytyy myöntää, ettemme katso „maksavan vaivaa“, emmepä edes mahdolliseksi pitää ihmiskoneistoa kunnossa, s. o. sulkea sitä lukon taakse ja pitää sitä voiteessa siksi kuin sitä tarvitaan. Ihmiskoneisto on siitä omituinen, että se jouten ollessaan ruostuu, voiteli ja hankasi sitä kuinka paljon hyvänsä. Sitäpaitei voi ihmiskoneisto, niinkuin kokemuksesta tiedämme, itsestään päästää ulos höyryä ja räjähtää tahi riehahtaa hurjaan pyörintään suurkaupungeissamme. Olkoonpa että, niinkuin herra Potter sanoo, työläisten uusintamiseen tarvitaan pitkäikäinen aika, mutta kun meillä on käytettävänä koneenkäyttäjii ja rahaa, löydämme me aina toimellisia, kestäviä ja ahkeria miehiä, tehdäksemme niistä enemmän tehtailijoita kuin koskaan voimme tarvita... Herra Potter pakinoi teollisuuden jälleen viireäksi saattamisesta 1, 2, 3 vuodessa ja vaatii meiltä, ettemme edistä emmekä salli työvoiman maasta siirtymistä! Hän sanoo olevan luonnollista, että työläiset tahtovat muuttaa maasta, mutta hän arvelee, että kansamme täytyy sulkea nämä puoli miljoonaa työläistä ja heidän 700,000 perheenjäsentään, huolimatta heidän omasta tahdostaan, puuvilla-alueille ja kukistaa heidän siitä välttämättömästi johtuva tyytymättömyytensä väkivallalla sekä elättää heidät almuilla, tehdä kaikki tämä sen mahdollisuuden varalta, että puuvillatehtailijat heitä jälleen jonakin kauniina päivänä ehkä tarvitsevat. — — — Aika on tullut, jolloin suuren yleisen mielipiteen näillä saarilla täytyy tehdä jotakin „tämän työvoiman“ pelastamiseksi niiden vallasta, jotka tahtovat käyttää sitä samoin kuin he käyttelivät hiiliä, rautaa ja puuvillaa“ („to save this „working power“ from those who would deal with it as they deal with iron, coal and cotton“).¹⁵⁾

„Times'in“ kirjoitus oli vain „jeu d'esprit“ (neron sanaleikkiä). „Suuri yleinen mielipide“ oli todellisuudessa herra Potter'in kannalla siinä, että työläiset olivat vain tehtaisiin kuuluvaa irtaimistoa. Heidän maastamuuttonsa estettiin.¹⁶⁾ Heidät suljet-

¹⁵⁾ „Times“ maalisk. 24 p. 1863.

¹⁶⁾ Parlamentti ei myöntänyt penniäkään maastamuuton edistämiseksi, vaan sääsi sen sijaan vain lakeja, jotka tekivät seurakunnille mah-

tiin puuvilla-alueiden „siveelliseen työlaitokseen“ ja he ovat edelleenkin „Lancashire'n puuvillatehtailijain voima“ (the strength).

Kapitalistinen tuotantoprosessi sellaisenaan aiheuttaa siis työvoiman ja työehtojen eroamisen toisistaan. Se synnyttää siten ja ikuistaa työläisen riistämisedellytykset. Se pakottaa alati työläisen myymään työvoimaansa elääkseen ja tekee kapitalistille alati mahdolliseksi sen ostamisen rikastuakseen.¹⁷⁾ Ei enää satuma aseta kapitalistia ja työläistä ostajana ja myyjänä markkinoilla vastatusten. Itse prosessin piiskamyly (Zwickmühle) se on, joka aina tuo toisen takaisin markkinoille työvoimansa myyjänä ja aina muuttaa hänen oman tuotteensa toisen ostovälineeksi. Todellisuudessa on työläinen pääoman oma jo ennenkuin hän myy itsensä kapitalistille. Hänen taloudellista orjanasemaansa¹⁸⁾ samalla kertaa välittää ja peittää hänen itsemyyntinsä määrällinen uudistuminen, hänen yksilöllisen palkkaherransa vaihtuminen ja työn markkinahinnan vaihtelut.¹⁹⁾

dolliseksi pitää työläiset elämän ja kuoleman vaiheilla tahi riistää heitä maksamatta heille normaalipalkkaa. Mutta kun kolme vuotta myöhemmin nautarutto puhkesi, rikkoi parlamentti päästä pahkaa parlamentaariset muodotkin ja äänesti yhdessä pyöryksessä miljoonia pelastaakseen vahinkoa kärsimästä miljonääri-maalordit, joiden vuokramiehet kyllä ilman-kin lihan hintoja kohottamalla varjelivat itsensä tappioilta. Maanomistajien eläimellinen mylvintä v:n 1866 parlamentin avajaisissa osotti, ettei tarvitse olla hindu palvellakseen Sabala-lehmää eikä Jupiter muuttuakseen häräksi.

¹⁷⁾ „Työläinen kysyi elintarpeita elääkseen, yrittäjä kysyi työtä hyötyäkseen“. (Sismondi, Nouveaux Principes etc., I, s. 91.)

¹⁸⁾ Talonpoikaisen kömpelö muoto tätä riippuvaisuutta on vielä jällellä Durham'in kreivikunnassa. Se on niitä harvoja kreivikuntia, joissa maanvuokraajat eivät ole voineet saada eittämätöntä omistusoikeutta maanviljelyspäivätyöläisiin. Näille suo näet vuoriteollisuus valinnan varaa. Päinvastoin kuin on tavallista, ottaa maanvuokraaja täällä vuokralle vain sellaisia maita, joilla on työväenasuntoja. Asunnonvuokra on osana työpalkasta. Näitä työläisten majoja sanotaan „hind's houses“ [renkitaloiksi]. Ne vuokrataan työläisille määrättyjä läänitysvelvollisuuksia vastaan, sopimuksella, jota sanotaan „bondage'ksi“ (aluskuntaisuudeksi) ja joka esim. velvoittaa työläisen asettamaan sijaisekseen, siksi aikaa kun hän on muualla toimessa, tyttärensä t. m. Työläistä itseään sanotaan „bondsmen'iksi“, aluskuntalaiseksi. Tämä suhde osottaa myöskin työläisen henkilökohtaisen kulutuksen kulutukseksi pääomaa varten eli tuottavaksi kulutukseksi — kokonaan uudelta puolen: „Merkillistä on havaita, että yksinpä tämän bondsmen'in lantakin luetaan hänen laskelmia tekevän käskijänsä saataviin kuuluvaksi... Vuokraaja ei suvaitse koko lähisuudulla muuta käymälää kuin omansa eikä tässä suhteessa salli riistettävän vähääkään herruusouikeuksistaan.“ („Public Health, VII Report 1864“, s. 188).

¹⁹⁾ Niinkuin lukija muistaa, häviää lasten y. m. s. työssä itsensä myymisen muodollisuuskin.

Yhtenäisenä kokonaisprosessina eli uusintamisprosessina katsottuna kapitalistinen tuotanto siis ei tuota vain tavaraa, ei vain lisäarvoa, se tuottaa ja uusintaa itse pääomasuhteen, toiselta puolen kapitalistin, toiselta puolen palkkatyöläisen.²⁰⁾

Kahdeskymmenestoinen luku.

Lisäarvon muuttuminen pääomaksi.

1. Kapitalistinen tuotantoprosessi laajentuneessa mittakaavassa. Tavarantuotannon omaisuuslakien muuttuminen kapitalistisen anastuksen laeiksi.

Aikaisemmin olemme käsitellyt kysymystä, miten lisäarvo johtuu pääomasta, nyt on tutkittava, miten pääoma johtuu lisäarvosta. Ellei lisäarvon omistaja kuluta sitä mieskohtaisiin tarpeisiinsa, vaan käyttää sitä pääomana, niin muodostetaan uutta pääomaa, ja lisätään, akkumuloidaan se vanhaan. Lisäarvon käyttämistä pääomana eli lisäarvon muuttumista takaisin pääomaksi sanotaan pääoman kasautumiseksi (Akkumulation).²¹⁾

Tarkastamme tätä ilmiötä ensiksikin yksityisen kapitalistin kannalta. Oletamme esim., että kehrutehtailija on kiinnittänyt liikkeeseen 10,000 punnan pääoman, josta neljä viidettäosaa on puuvilloja, koneita y. m., viimeinen viidennes työpalkkaa. Oletamme edelleen hänen tuottavan vuodessa 240,000 naulaa lankaa, jonka arvo on 12,000 puntaa. Jos lisäarvon suhdeluku on 100°/_o, sisältyy lisäarvo 40,000:n lankanaulan lisätuotteeseen eli

²⁰⁾ „Pääoma edellyttää palkkatyötä, palkkatyö pääomaa. Ne ovat toinen toisensa edellytyksenä ja tuottavat toinen toisiaan. Tuottaako puuvillatehtaan työläinen vain puuvillatuotteita? Ei, hän tuottaa pääomaa. Hän tuottaa arvoja, jotka taasen tulevat hänen työstään määräämään ja sen kautta uusia arvoja luomaan.“ (Karl Marx, Lohnarbeit und Kapital, N. Rh. Z. N:o 266, huhtik. 7 p. 1849.) Tällä otsakkeella N. Rh. Z:issa juliaistut kirjoitukset ovat katkelmia esitelmistä, joita tästä aineesta pidin v. 1847 Brysselin saksalaisessa työväenyhdistyksessä ja joiden painattamisen helmikuun vallankumous keskeytti. [Uudelleen juliaissut K. Kautsky. Berliini, 1907, s. 27, 28.]

²¹⁾ „Pääoman kasautuminen: erään tulonosan käyttäminen pääomana.“ (Malthus, Definitions etc., pain. Cazenove, s. 11.) „Tulon muuttuminen pääomaksi.“ (Malthus, Principles of Political Economy, 2 painos. Lontoo, 1836, s. 319.)

nettotuotteeseen, kokonais-(brutto)tuotteen kuudenteen osaan. Tämän lisätuotteen arvo on 2,000 puntaa, mikä siitä myytessä saadaan. Jos nämä 2,000 puntaa jälleen sijoitetaan pääomana liikkeeseen, niin kasvaa alkuperäinen 10,000 punnan suuruinen pääoma 12,000 punnaksi.

2,000 punnan arvo on 2,000 punnan arvo. Tätä rahaa ei poistamalla eikä katsomalla voi tuntea lisäarvoksi. Se että arvo on lisäarvo, osottaa, kuinka tämä arvo on joutunut omistajalleen, mutta se ei ensinkään muuta arvon tahi rahan luonnetta.

Saadakseen uuden 2,000 punnan summan muuttumisan pääomaksi, kiinnittää siis kehrutehtailija, jos oletamme kaikkien muiden olosuhteiden pysyvän entisellään, siitä liikkeeseen neljä viidettäosaa ostamalla puuvillaa y. m. ja yhden viidennesosan ostamalla uusia kehrutyöläisiä, jotka markkinoilla tulevat löytämään ne elintarpeet, joiden arvon hän on heitä varten varannut. Silloin uusi 2,000 punnan pääoma toimii kehruliikkeessä ja tuottaa puolestaan 400 punnan lisäarvon.

Alkuaan oli pääoma-arvo pantu liikkeeseen rahan muodossa; sitävastoin lisäarvo lähinnä on kokonaistuotteen määrätyn osan arvo. Jos tämä kokonaistuote myydään, muutetaan rahaksi, niin saa pääoma-arvo jälleen alkuperäisen muotonsa, mutta lisäarvo muuttaa alkuperäistä olomuotoaan. Kuitenkin ovat sekä pääoma-arvo että lisäarvo tästä hetkestä saakka rahasummia, ja niiden jälleen pääomaksi muuttuminen tapahtuu aivan samalla tavoin. Kummankin käyttää kapitalisti tavaroiden ostamiseen, jotka tekevät hänelle mahdolliseksi alkaa uudestaan tuotteidensa valmistaminen ja tällä kertaa laajentuneessa mittakaavassa. Mutta voidakseen ostaa nämä tavarat täytyy niitä olla markkinoilla hänen saatavanaan.

Hänen omat lankansa kiertävät kaupassa ainoastaan sen kautta että hän vie vuosituotteensa markkinoille samoin kuin kaikei muut kapitalistit vievät omat tavaransa. Mutta ennenkuin ne joutuvat markkinoille, on niiden jo täytynyt olla vuoden tuotantovarastossa, s. o. siinä kaikenlaatuisten esineiden kokonaissummassa, joksi yksityispääomien yhteissumma eli yhteiskunnallinen kokonaispääoma vuoden kuluessa muuttuu, ja josta kullakin yksityiskapitalistilla on vain joku osa käytettävänä. Markkinoilla tapahtuu vain vuosituotannon yksityisten osien siirtyminen mieheltä miehelle, kädestä toiseen, mutta markkinat eivät voi suurentaa vuoden yhteistuotantoa eivätkä muuttaa tuotettujen tavaroiden laatua. Vuoden yhteistuotannon kokoonpanosta, eikä suinkaan kiertokulusta, riippuu, mihin tuota kokonaistuotantoa voidaan käyttää.

Ensiksikin tulee vuosituotannon antaa kaikkia niitä esineitä

(käyttöarvoja), joilla pääoman aineelliset, vuoden aikana kulutetut osat voidaan korvata. Kun nämä on vähennetty, jää jällelle netto- eli lisätuote, johon lisäarvo sisältyy. Ja mitä on tämä lisätuote? Epäilemättä on siinä joukko esineitä, jotka on tarkoitettu kapitalistiluokan tarpeiden ja halujen tyydyttämiseksi ja jotka siis sisältyvät sen kulutusvarastoon. Jos kuitenkin kaikki olisi siinä, niin kyllä lisäarvo humussa ja sumussa eläen aina kokonaan hävitettäisiin, ja tapahtuisi ainoastaan yksinkertainen pääoman uusintaminen.

Voidakseen kasata pääomaa, täytyy osa lisätuotteesta muuttaa pääomaksi. Mutta ellei tee ihmeitä, voi pääomaksi muuttaa vain sellaisia olioita, joita voidaan käyttää työprosessissa, ja toiseksi olioita, joista työläinen voi elää, s. o. elintarpeita. Osa kunkin vuoden lisätyöstä on siis käytettävä tuotantovälineiden ja elintarpeiden lisäämiseen yli sen määrän, joka tuotantoon kiinnitetyn pääoman korvaamiseen oli tarpeen. Sanalla sanoen, lisäarvo voidaan muuttaa pääomaksi ainoastaan sentähden, että lisätuote, jonka arvo se on, jo sisältää uuden pääoman aineosat.^{21a)}

Saadakseen nyt nämä aineosat todellakin pääomana toimimaan tarvitsee kapitalistiluokka lisää työtä. Jollei entisistä työläisistä voida puristaa enempää työtä tekemällä tuotanto laajaperäisemmäksi tahi työ voimaperäisemmäksi, niin täytyy hankkia lisää työvoimia. Siitä on kapitalistisen tuotannon koneisto myöskin jo pitänyt huolen sen kautta, että kapitalistisen tuotantotavan vallitessa työväenluokka uusiintuu työpalkasta riippuvaisena ollen, niin että työläisten tavallinen palkka riittää sekä sen hengissä pitämiseen että myös sen lisäämiseen. Pääoman on vain liitettävä nämä lisätyövoimat, joita työväenluokka sille joka vuosi antaa kaikenikäisinä, vuosituotantoon jo ennestään sisältyviin lisättyihin tuotantovälineisiin, ja lisäarvon muuttuminen pääomaksi on valmis. Konkreettisesti katsottuna on pääoman kasautuminen sen uusiintumista etenevässä kasvavassa mittakaavassa. Yksinkertaisen uusintamisen piiri muuttuu ja vaihtuu Sismondi'n sanoja käyttäkäsemme kierukaksi, spiraaliksi.^{21b)}

Palatkaamme nyt esimerkkiimme. Kysymyksessä on vanha

^{21a)} Tässä jätetään huomioonottamatta kansainvälinen kauppa, jonka kautta kotimaiset tuotteet korvataan ulkomaisilla ja kansa voi muuttaa ylellisyystuotteet tuotantovälineiksi tahi elintarpeiksi, ja päinvastoin. Voidaksemme ymmärtää tutkimuksemme esineen täydellisesti, sivuseikkojen sitä häiritsemättä, täytyy meidän tässä pitää koko kauppamaailmaa yhtenä kansana ja edellyttää, että kapitalistinen tuotantotapa on juurtunut kaikkialle ja vallaunut kaikki tuotannonhaarat.

^{21b)} Sismondi'n suorittamassa kasautumisen erittelyssä on se suuri virhe, että hän liiaksi tyytyy lauseeseen: „tulon muuttuminen pääomaksi“, pohtimatta tämän tapahtuman aineellisia edellytyksiä.

juttu: Abraham siitti lisakin, lisak siitti Jaakopin j. n. e. Alkuperäinen 10,000 punnan pääoma tuottaa 2,000 punnan lisäarvon, joka kapitalisoidaan. Uusi 2,000 punnan pääoma, jota nimittämme lisäpääomaksi I, tuottaa 400 punnan lisäarvon, jos sen jakaantuminen pysyväksi ja vaihtuvaksi pääomaksi ja lisäarvon suhde pysyy samana kuin alkuperäisessä pääomassa; tämä lisäarvo jälleen kapitalisoituna, siis toiseksi lisäpääomaksi II muutettuna, tuottaa uuden 80 punnan lisäarvon j. n. e.

Jätämme tässä kapitalistin kuluttaman lisäarvon osan huomioonottamatta. Yhtä vähän herättää tällä kertaa mielenkiintoamme se, ovatko lisäpääomat liitetyt alkuperäiseen pääomaan, vai ovatko ne erotetut siitä itsenäisinä paisutettaviksi; samoin kuin sekin, käyttäkö niitä sama kapitalisti, joka on ne kasannut, vai siirtäkö hän ne toisille. Emme vain saa unohtaa, että uusien pääomien ohella alkuperäinen pääoma yhä edelleen jatkuvasti uusiintuu ja tuottaa lisäarvoa, ja että samoin on laita jokaisen kasautumispääoman, mitä tulee sen suhteeseen sen synnyttämään lisäpääomaan.

Alkuperäinen pääoma syntyi siten, että liikkeeseen pantiin 10,000 puntaa. Kuinka sen omistaja on saanut sen? Omalla ja esi-isiensä työllä! vastaavat meille yhdestä suusta kansantaloustieteen edustajat ^{21c)} ja heidän oletuksensa näyttää todellakin olevan ainoa, mikä on sopusoinnussa tavarantuotannon lakien kanssa, joiden mukaan yleensä vastikkeet vaihtuvat toisiinsa ja jokainen ostaa vain tavaralla tavaraa.

Aivan toisin on 2,000 punnan lisäpääoman laita. Sen syntymisen me tarkoin tunnemme. Se on kapitalisoitua lisäarvoa. Alusta alkaen ei siinä ole ainoatakaan arvoihukkasta, joka ei johtuisi vieraasta, maksamatta jätetyistä työstä. Tuotantovälineet, joihin lisätyövoima liitetään, samoin kuin elintarpeetkin, joiden avulla se pidetään hengissä, ovat vain osia lisätuotteesta, kapitalistiluokan työväenluokalta kiskomasta vuotuisesta verosta. Kun edellinen ostaa osalla tätä veroa jälkimmäiseltä lisätyövoimaa, vaikkapa täydestä hinnastakin, niin että vastike vaihdetaan vastikkeeseen — niin on tämä joka tapauksessa vanhaa valloittajan menettelyä ostaa voiteltulta tavaroita hänen omalla, ryöstetyllä rahallaan.

Vaikka lisäpääoma antaa työtä samalle työläiselle, joka sen on tuottanut, niin täytyy tämän ensiksikin jatkaa alkuperäisen pääoman arvon paisuttamista ja sen lisäksi ostaa takaisin aikaisemman maksamattoman työnsä tuotto enemmän työllä kuin

^{21c)} „Alkuperäinen työ, josta hänen pääomaansa on saanut alkunsa.“ (Sismondin m. t. pain. Pariisi, nid. I, s. 109.)

mitä se on maksanut. Jos asiaa katsoo vain koko kapitalistiluokan ja koko työväenluokan välisenä toimituksena, ei siihen vaikuta mitään se, että muille työläisille annetaan työtä entisten työläisten maksamatta jätetyn työn avulla. Ehkäpä muuttaa kapitalisti lisäpääoman koneeksikin, joka ajaa lisäpääoman tuottajan maantielle ja asettaa hänen sijaansa pari lasta. Joka tapauksessa on työväenluokka tämänvuotisella lisätyöllään luonut pääoman, joka ensi vuonna pitää toimessa lisää työtä.²²⁾ Tätäpä juuri sanotaan „pääoman synnyttämäksi pääomaksi“.

Ensimmäisen lisäpääoman, 2,000 punnan kasautumisen edellytyksenä oli kapitalistin liikkeeseen panema, hänen „alkuperäisen työnsä“ nojalla omistamansa 10,000 punnan summa. Mutta sitävastoin ei toisen lisäpääoman, 400 punnan edellytyksenä ole mitään muuta kuin ennen sitä tapahtunut ensimmäisen 2,000 punnan lisäpääoman kasautuminen, jonka kapitalisoitu lisäarvo tuo 400 puntaa on. Aikaisemman, maksamattoman työn omistaminen esiintyy nyt ainoana edellytyksenä, jonka nojalla elävän, maksamattoman työn omaksuminen yhä kasvavassa määrässä nyt tapahtuu. Kuta enemmän kapitalisti on kasannut, sitä enemmän hän voi kasata.

Mikäli se lisäarvo, joka muodostaa lisäpääoman I, on ollut tulos siitä, että osalla alkuperäistä pääomaa on ostettu työvoimaa, siis tehty kauppa, joka on ollut tavaravaihdon lakien mukainen eikä lain kannalta katsottuna ole edellyttänyt muuta kuin että työläinen puolestaan on vapaasti hallinnut omia kykyjään ja rahan- tai tavaranomistaja puolestaan omistamiaan arvoja; mikäli lisäpääoma II j. n. e. on ollut vain lisäpääoman I tulos eli siis seuraus toista ensimmäisestä suhteesta; mikäli edelleen kukin yksityinen toimitus on tavaravaihdon lain mukainen, siis kapitalisti alati ostaa työvoimaa, työläinen sitä alati myy, ja — oletakaamme — jopa sen todellisesta arvosta, on ilmeistä, että tavarantuotannosta ja tavarankiertokulusta riippuva omaksumisen laki eli yksityisomaisuuden laki muuttuu oman, sisäisen, välttämättömän dialektiikkansa nojalla suoraksi vastakohdakseen. Vastikkeiden vaihto, joka näytti olevan alkuperäinen toimitus, on muuttunut niin, että vaihto tapahtuu vain näennäisesti, kun näet ensiksikin itse työvoimaan vaihdettu pääoman osa on vain osa seksi vastiketta omaksumuksesta vieraan työn tuotteesta, ja kun to ilman sen tuottaja, työläinen, ei ole pakotettu sitä vain korvaamaan, vaan myöskin antamaan siihen uuden lisätuotteen. Kapi-

²²⁾ „Työ luo pääoman, ennenkuin pääoma käyttää työtä.“ („Labour creates capital, before capital employs labour.“) (E. G. Wakefield, England and America. Lontoo, 1833, nid. II, s. 110.)

talistin ja työläisen väliästä vaihtosuhteesta tulee siis pelkkä kiertokulkuprosessiin kuuluva näennäisyys, vain muoto, joka on vieras todelliselle sisällykselle ja tekee sen erehdyttävän salaperäiseksi. Työvoiman alituinen osto ja myynti on muoto. Sisältö on se, että kapitalisti yhä uudelleen muuttaa osan jo ennen esi-neellistettyä vierasta työtä, jota hän lakkaamatta omaksuu ilman vastiketta, suuremmaksi määräksi elävää vierasta työtä. Alkuaan näytti omistusoikeus perustuvan omaan työhön. Ainakin piti tämän käsityksen pitää paikkansa, kun vastatusten on vain yhtä oikeutettuja tavaranomistajia, kun vieras tavara voidaan omaksua vain niin että oma tavara luovutetaan, ja viimeksimainittu voidaan tuottaa vain työllä. Omaisuus esiintyy nyt kapitalistin kannalta katsoen oikeutena omaksua vierasta, maksamatonta työtä tahi sen tuotteet, työläisen kannalta mahdottomuutena omaksua oman työnsä tuote. Omaisuuden ja työn ero tulee välttämättömäksi johtopäätökseksi laista, joka näyttää johtuvan niiden samuudesta.²⁸⁾

Niin vasten kasvoja kuin kapitalistinen omaksumistapa näyttääkin lyöväen alkuperäisiä tavarantuotannon lakeja, ei se kuitenkaan suinkaan saa alkunsa näiden lakien rikkomisesta, vaan päinvastoin niiden käyttämisestä. Valaisemme vieläkin kerran asiaa, luomalla lyhyen silmäyksen niiden peräkkäisten liikkeiden sarjaan, joiden pääkohtana on kapitalistinen kasautuminen.

Me näimme ensiksikin, että arvon alkuperäinen pääomaksi muuttuminen tapahtui kauttaaltaan vaihdon lakien mukaisesti. Toinen asianosainen myy työvoimansa, toinen ostaa sen. Edellinen saa tavaransa arvon, jonka käyttöarvo — työ — samalla luovutetaan jälkimäiselle. Nyt tämä muuttaa jo aikaisemmin omistamansa tuotantovälineet niinkään omistamansa työn avulla uudeksi tuotteeksi, joka samoin hänelle laillisesti kuuluu.

Tämän tuotteen arvoon sisältyy ensiksikin käytettyjen tuotantovälineiden arvo. Hyödyllinen työ ei voi noita tuotantovälineitä käyttää siirtämättä niiden arvoa uuteen tuotteeseen; mutta kelvatakseen myytäväksi täytyy työvoiman kyetä tuottamaan hyödyllistä työtä siinä teollisuudenhaarassa, jossa sitä on käytettävä.

Uuden tuotteen arvoon sisältyy edelleen työvoiman arvon vastike ja lisäarvo. Tämä on välttämätöntä sentähden, että määrätyn ajaksi, päiväksi, viikoksi j. n. e. myydyllä työvoimalla on

²⁸⁾ Kapitalistin omistusoikeus vieraan työn tuotteeseen „on suorainen johtopäätös anastamisen laista, jonka perustavana ajatuksena päinvastoin oli jokaisen työläisen yksinomainen oikeus oman työnsä tuotteeseen“. (Cherbuliez, Riche ou Pauvre. Pariisi 1841, s. 58, jossa tätä dialektista muutosta kuitenkin ei oikein kehitetä.)

vähemmän arvoa kuin mitä sen käyttö tänä aikana synnyttää. Mutta työläinen on saanut työvoimansa vaihtoarvoa vastaavan maksun ja on samalla luovuttanut sen käyttöarvon — niinkuin jokaisessa ostossa ja myynnissä tapahtuu.

Se seikka, että tällä erikoistavaralla, työvoimalla, on se erikoinen käyttöarvo, että se tuottaa työtä, ja niin muodoin luo arvoa, ei voi yhtään vaikuttaa tavarantuotannon yleiseen lakiin. Kun siis työpalkkana liikkeeseen sijoitettu arvosumma ei ainoastaan jälleen entisenään esiinny tuotteessa, vaan siinä on lisäarvoa, niin ei tämä johdu siitä, että myyjälle olisi tehty väärä, sillä hänhän on saanut tavaransa arvon, vaan ainoastaan siitä, että ostaja on käyttänyt tätä tavaraa.

Vaihdon laki edellyttää yhtäläisyyttä vain toisiinsa vaihdettujen tavaroiden vaihtoarvojen välillä. Vieläpä se jo alun pitäen edellyttää, että niiden käyttöarvot ovat erilaiset, eikä sillä ole vähäisintäkään tekemistä niiden käyttämisen kanssa, joka alkaa vasta kun kauppa on päätetty ja tapahtunut.

Rahan alkuperäinen muuttuminen pääomaksi tapahtuu siis täydellisesti tavarantuotannon taloudellisten lakien niistä johtuvan omistusoikeuden mukaisesti. Mutta siitä huolimatta seuraa siitä:

- 1) että tuotteen omistaa kapitalisti eikä työläinen;
- 2) että tämän tuotteen arvo sisältää, paitsi liikkeeseen sijoitetun pääoman arvoa, lisäarvon, joka on maksanut työläiselle työtä, mutta kapitalistille ei mitään, ja joka kuitenkin tulee kapitalistin lailliseksi omaisuudeksi;
- 3) että työläisen työkyky on säilynyt ja hän voi sen myydä uudestaan, kun hän tapaa ostajan.

Pääoman yksinkertainen uusintaminen on vain tämän ensimmäisen toimen kertaamista määräraajojen kuluttua; joka kerta muutetaan aina uudestaan raha pääomaksi. Lakia ei siis rikota, päinvastoin se vain saa tilaisuuden päästä jatkuvasti voimaan. „Useat peräkkäiset vaihdot ovat vain tehneet viimeisestä ensimmäisen edustajan.“²⁴⁾

Ja kuitenkin olemme nähneet, että pelkkä uusintaminen on riittävä antamaan tälle ensimmäiselle toimitukselle — rahan muuttumiselle pääomaksi, sikäli kun se käsitettiin itsenäiseksi tapahtumaksi — kokonaan toisen luonteen. „Niistä, jotka kansan tuotannon keskenään jakavat, toiset (työläiset) saavat joka vuosi uuden oikeuden siihen uudella työllä; toiset (kapitalistit) ovat jo ennen saaneet alkuperäisellä työllä pysyvän oikeuden.“^{24a)} Työn

²⁴⁾ Sismondi, Nouveaux Principes d'Économie Politique, nid. I, s. 70.

^{24a)} Sama, s. 111.

ala ei ole, niinkuin tiedetään, ainoa, missä esikoisuus aiheuttaa ihmeitä.

Asiaan ei myöskään yhtään vaikuta se, että yksinkertaisen pääoman uusintamisen sijaan tulee sen uusintaminen laajennetuissa mittakaavassa, pääoman kasautuminen. Edellisessä kapitalisti korjaa pois koko lisäarvon, jälkimäisessä osottaa hän kansalaishyvettään sillä, että hän kuluttaa vain osan ja muuttaa lopun rahaksi.

Lisäarvo on hänen omaisuuttaan, se ei ole koskaan ollut muiden. Jos hän sijoittaa sen tuotantoon, niin tekee hän samoin kuin hän teki sinä päivänä, jolloin hän ensi kerran astui markkinoille, s. o. panee liikkeeseen rahoja omista varoistaan. Asiaan ei vähääkään vaikuta se, että tämä omaisuus tällä kertaa on peräisin hänen työläistensä maksamatta jätetystä työstä. Jos työmies B:lle annetaan työtä sen lisäarvon avulla, minkä työmies A. on tuottanut, niin on A. ensiksikin tuottanut tämän lisäarvon ilman että hänen tavaransa hintaa on penniäkään vähennetty, ja toisekseen ei tämä liiketapahtuma yleensä ensinkään koske B:tä. B. vain vaatii ja on oikeutettu vaatimaan, että kapitalisti maksaa hänelle hänen työvoimansa arvon. „Kumpikin vielä voitti; työläinen, koska hänelle etukäteen annettiin hänen työnsä (pitäisi olla: toisten työläisten maksamattoman työn) hedelmät, ennenkuin hän on työn tehnyt (pitäisi olla: ennenkuin hänen työnsä on tuottanut hedelmiä); työnantaja, koska tuon työläisen työllä oli suurempi arvo kuin hänen työpalkallaan (pitäisi olla: tuotti enemmän kuin sen arvon mikä hänen työpalkallaan oli)“.^{24b)}

Tosin näyttää asia aivan toiselta, jos tarkastamme kapitalistista tuotantoa sen jatkuvasti uudistuessa, ja yksityisen kapitalistin sekä yksityisen työläisen sijaan pidämme silmällä kokonaisuutta, kapitalistiluokkaa ja sen vastakohtana työväenluokkaa. Mutta silloin me otamme asian mittakaavassa, jota ei suinkaan voida käyttää tavarantuotannosta.

Tavarantuotannossa ovat toisistaan riippumattomina vastastusten vain myyjä ja ostaja. Heidän keskkiset suhteensa loppuvat, kun heidän solmimansa sopimus päättyy. Jos liiketoimi heidän välillään uudistuu, niin tapahtuu se uuden sopimuksen perusteella, joka ei ole missään yhteydessä edelliseen, ja jossa vain sattumalta sama ostaja ja sama myyjä uudestaan tapaavat toisensa.

Jos siis tavarantuotantoa tabi siihen liittyvää tapahtumaa on arvosteltava sen omien taloudellisten lakien mukaan, niin on meidän käsiteltävä kutakin vaihtotoimitusta erikseen, yhdistämättä

^{24b)} Sama, s. 135.

sitä millään tavoin sen edellä käyvään tai sitä seuraavaan vaihtotoimitukseen. Ja kun ostot ja myynnit tapahtuvat ainoastaan yksityisten henkilöiden kesken, niin ei siitä ole lupa etsiä koko-naisten yhteiskuntaluokkien välisiä suhteita.

Niin pitkän sarjan jaksottain tapahtuvia uusiintumisia ja ennen tapahtuneita kasautumisia kuin nykyhetkellä toimiva pää-oma lieneekin läpikäynyt, niin aina se säilyttää alkuperäisen neitseellisyytensä. Niin kauan kuin kussakin vaihtotoimituksessa — yksitellen otettuna — vaihdon lait pidetään voimassa, voi omaksumistavassa tapahtua täydellinen kumous ilman että se mitenkään koskee tavarantuotannon mukaista omistusoikeutta. Tämä oikeus pysyy voimassa niin alussa, jolloin tuote on tuottajan oma ja jolloin tämä voi rikastua vain oman työnsä avulla, vaihtamalla vastikkeita toisiin, kuin kapitalismin aikakaudellakin, jolloin yhteiskunnallinen rikkaus yhä euenevässä määrässä tulee niiden omaksi, joilla on tilaisuus yhä uudestaan omistaa itselleen toisten maksamatta jätetty työ.

Tätä tulosta ei voida välttää, niin pian kuin työläinen itse vapaasti myy työvoimaansa tavarana. Mutta vasta siitä saakka tavarantuotanto tuleekin yleiseksi ja tunnusomaiseksi, tyypilliseksi tuotannon muodoksi; vasta siitä saakka kukin tuote heti alun pitäen tuotetaan myytäväksi ja kaikki tuotettu rikkaus kulkee kiertokulun kautta. Vasta siitä hetkestä, jolloin tavarantuotannon pohjaksi tulee palkkatyö, anastaa se koko yhteiskunnan valtansa alaiseksi; mutta myöskin siitä hetkestä saakka se vasta kehittää kaikki salatut kykynsä. Sanoa, että palkkatyön väliintulo väärentää tavarantuotannon, on samaa kuin sanoa, ettei tavarantuotanto saa kehittyä, jos sen tulee jäädä väärentämättömäksi. Samassa määrässä kuin se omien sisäisten lakiansa mukaisesti kehityy kapitalistiseksi tuotannoksi, samassa määrässä muuttuvat tavarantuotannon omaisuuslait kapitalistisen omaksumisen laiksi. Ihailtakoon siis Proudon'in nerokkuutta, kun hän tahtoo hävittää kapitalistisen omaisuuden asettamalla sitä vastaan — tavarantuotannon ikuiset omaisuuslait!

Me näimme, että yksinkertaisessa uusintamisessakin kaikki liikkeeseen sijoitettu pääoma, olipa se alkuaan hankittu millä tavoin hyvänsä, muuttuu kasautuneeksi pääomaksi eli kapitalisoiduksi lisäarvoksi. Mutta tuotannon virrassa tulee yleensä kaikki alkuaan liikkeeseen sijoitettu pääoma häviävän pieneksi (magnitudo evanescens matemaattisesti lausuttuna) verrattuna suoranaisesti kasautuneeseen pääomaan, s. o. uudelleen pääomaksi muuttuneeseen lisäarvoon eli lisätuotteeseen, olipa se sitten sillä omistajalla, joka sen on kasannut, tahi vieraalla. Kansantaloustiede määrittelee siis pääoman yleensä „kasautuneeksi rikkau-

deksi“ (muuttuneeksi lisäarvoksi tahi tuloksi), „jota uudestaan käytetään lisäarvon tuottamiseen“²⁵⁾, tahi myöskin kapitalistin „lisätuotteen omistajaksi“. ²⁶⁾ Tämä sama katsantotapa esiintyy vain toisessa muodossa kun sanotaan, että kaikki olemassa oleva pääoma on kasautunutta tahi kapitalisoitua korkoa, sillä korko on vain lisäarvon murto-osa.²⁷⁾

2. Kansantaloustieteen harhakäsitys pääoman uusintamisesta laajennetussa mittakaavassa.

Ennenkuin nyt ryhdymme tarkemmin määrittelemään kasautumista eli lisäarvon muuttumista takaisin pääomaksi, on eräs klassillisen kansantaloustieteen esittämä epäselvyys poistettava.

Yhtä vähän kuin ne tavarat, jotka kapitalisti osalla lisäarvoa ostaa omaa kulutustaan varten, ovat hänelle tuotantovälineitä ja arvonlisäämisen keinoja, yhtä vähän on se työ, minkä hän ostaa tyydyttääkseen luonnolliset ja yhteiskunnalliset tarpeensa, tuottavaa työtä. Sen sijaan että hän ostamalla nuo tavarat ja tuon työn muuttaisi lisäarvon pääomaksi, hän päinvastoin kuluttaa ne tahi panee ne menemään tulona. Vastoin vanhaa jalosukuisten ajatustapaa, jonka mukaan, niinkuin Hegel huomauttaa, „oli kulutettava se mikä on“, ja joka etenkin leventeleikse henkilökohtaisten palvelusten ylellisyydessä, oli porvarilliselle taloustieteelle ehdottomasti tärkeää julistaa pääoman kasaaminen ensimmäiseksi kansalaisvelvollisuudeksi ja saarnata väsymättä: ei voi kasata pääomaa, jos syö kaiken tulonsa, sen sijaan että luovuttaisi siitä melkoisen osan tuottavien lisätyöläisten pestaamiseen, jotka tuottavat enemmän kuin maksavat. Toiselta puolen oli sen vastustettava ennakkoluuloa kansassa, joka sekoittaa kapitalistisen tuotannon ja aarteenkasaamisen toisiinsa²⁸⁾ ja sentähden väittää, että kasattu

²⁵⁾ „Pääoma on kasattua rikkautta, jota käytetään voiton tarkoituksella.“ (Malthus, Principles etc., s. 202.) „Pääoma on rikkautta, joka on säästetty tulosta (revenue) ja jota käytetään voiton tarkoituksella.“ (R. Jones, An Introductory Lecture on Political Economy. Lontoo, 1833, s. 16.)

²⁶⁾ „Ylijäämätuotteen eli pääoman omistajat.“ („The Source and Remedy of the National Difficulties. A Letter to Lord John Russell. London 1821.“)

²⁷⁾ „Pääoma ja siihen yhtynyt jokaisesta säästetyn pääoman osasta juokseva korko korolle kasvaa niin suunnattomasti, että maailman kaikki rikkaus, mistä tuloa saadaan, jo kauan on ollut entistä pääomakorkoa.“ (London Economist, heinäk. 19 p. 1859). „Economist“ on todella liian vaatimaton. Tri Price'n jälkiä seuraten se olisi voinut osottaa tarkoilla laskelmilla, että maapalloomme täytyy liittää vielä muita kiertotähtiä, jos tahdotaan antaa pääomalle kaikki mikä sille tulee.

²⁸⁾ „Ei kukaan nykyaikainen kansantaloustieteilijä voi säästämällä

rikkaus on rikkautta, joka on pelastettu häviöltä sen luontois-
muodossa, eli siis kulutukselta, tahi sitten kiertokululta. Rahan
sulkeminen erilleen kiertokulusta on, niin sanottiin, suora vasta-
kohta sen arvonlisäämiselle pääomana, ja tavarain kasaaminen
aartenkasaamisen tarkoituksessa on sulaa hulluutta.^{28a)} Suur-
ten tavaramäärien kasautuminen johtuu kiertokulun pysähtymi-
sestä tahi liikatuotannosta.²⁹⁾ Kansan käsityksessä esiintyy kyl-
läkin toiselta puolen mielikuva rikkaiden kulutusvarastoon kasa-
tuista, hitaasti hupenevista hyödykkeistä, toiselta puolen varas-
tojen muodostamisesta, ilmiöstä, joka on ominainen kaikille tuo-
tantotavoille ja jota kiertokulkuprosessia käsitellessämme pysäh-
dymme hetkiseksi tarkastamaan.

Klassillinen kansantaloustiede on siis oikeassa sikäli kuin se
paneeripainoa kasautumisprosessin luonteenomaisena piirteenä sii-
hen, että lisätuotteen kuluttaa tuottava työläinen eikä tuottama-
ton. Mutta tässä myöskin sen erehdys alkaa. A. Smith on saat-
tanut yleiseksi tavaksi esittää pääoman kasautumista vain tuotta-
van työläisen lisäarvon kulutuksena tahi lisäarvon kapitalisoi-
mista vain sen muuttumisena työvoimaksi.

Kuulkaamme esim., mitä Ricardo sanoo: „Täytyy ymmärtää,
että maan kaikki tuotteet kulutetaan; mutta suurin ero mitä aja-
tella saattaa on sillä, kuluttavatko niitä ne, jotka tuottavat jäl-
leen toisen arvon, vaiko sellaiset, jotka eivät sitä tuota. Jos me
sanomme, että tulo säästetään ja liitetään pääomaan, niin tar-
koitamme, että se osa tulosta, joka sanotaan liitetyksi pääomaan,
kuluttavat tuottavat eivätkä tuottamattomat työläiset. Ei ole
suurempaa erehdystä kuin oletus, että pääoma lisääntyy ei-kulu-
tuksen kautta (durch Nichtkonsum).“³⁰⁾

Ei ole suurempaa erehdystä kuin Ricardo'n ja kaikkien muiden
A. Smith'in jäljittelijäin uudistama puhe siitä, että „sen osan tu-
lostta, joka sanotaan liitetyn pääomaan, kuluttavat tuottavat eivätkä
tuottamattomat työläiset“. Tämän käsityksen mukaan tulisi kaikki

tarkoittaa pelkkää kasaamista. Paitsi tätä rajoitettua ja riittämätöntä
menettelyä, ei tätä sanaa voi ajatella käytettävän kansan rikkaudesta
kysymyksen ollen muusta kuin säästetyn tavarain käyttämisen erikoisesta
muodosta, kun näet erotetaan sen kautta ylläpidetyt työn eri lajit.“
(Malthus, Principles etc., s. 38, 39.)

^{28a)} Niinpä esim. Balzac, joka niin perusteellisesti oli tulkinnut ah-
neuden kaikki vivahtukset, esittää vanhan koronkiskurin Gobseck'in
uudestaan lapseksi tulleen, kun hän alkaa kootuista tavaroista kasata
aarretta.

²⁹⁾ „Pääoman kasautuminen... vaihdon keskeytyminen... liikatuot-
tanto.“ (Th. Corbet, An Inquiry into the Causes and Modes of the
Wealth of Individuals. Lontoo, 1841, s. 14.)

³⁰⁾ Ricardo, Principles etc., s. 163, muist.

lisäarvo, joka muutetaan pääomaksi, vaihtuvaksi pääomaksi. Mutta samoinkuin alkuaan liikkeeseen sijoitettu arvokin se päinvastoin jakautuu pysyväksi pääomaksi ja vaihtuvaksi pääomaksi, tuotantovälineiksi ja työvoimaksi. Työvoima on se muoto, jossa vaihtuva pääoma on tuotantoprosessissa. Tässä prosessissa kapitalisti sen kuluttaa. Toiminnallaan — työllä — se kuluttaa tuotantovälineitä. Samalla muuttuu työvoimaa ostettaessa maksettu raha elintarpeiksi, joita ei kuluta „tuottava työ“, vaan „tuottava työläinen“. Aivan väärän erittelyn kautta tulee A. Smith siihen mielettömään tulokseen, että vaikkakin jokainen yksityispääoma jakautuu pysyväksi ja vaihtuvaksi pääomaksi, tulee yhteiskunnallinen pääoma ainoastaan vaihtuvaksi pääomaksi eli käytetään se vain työpalkan maksuun. Ajatelkaamme esim., että kangastehtailija muuttaa 2,000 puntaa pääomaksi. Hän panee osan rahasta kankurien ostamiseen, toisen osan villalankaan, villakoneisiin y. m. Mutta ne henkilöt, joilta hän langan ja koneet ostaa, maksavat jälleen osalla siitä työtä j. n. e., kunnes kaikki 2,000 puntaa on pantu työpalkkojen maksamiseen, eli tuottavat työläiset ovat kuluttaneet koko 2,000 punnan edustaman tuotteen. Niinkuin näemme, on tämän todistelun koko ydin sanoissa „ja niin edespäin“, jotka lähettävät meidät Pontiuksen luota Pilatuksen luo. Todellisuudessa A. Smith päättää tutkimuksensa siihen kohtaan, missä sen vaikeudet alkavat.³¹⁾

Niin kauan kuin pidetään silmällä vain vuosituoannon kokonaisvarastoa, on vuosittain tapahtuva uusintamisprosessi helposti ymmärrettävä. Mutta vuosituoannon kaikki osat on saatettava tavaramarkkinoille, ja silloin alkavat vaikeudet. Yksityispääomien ja henkilökohtaisten tulojen liikkeet risteilevät, sekaantuvat, häviävät yleiseen paikkojen vaihteluun — yhteiskunnallisen varallisuuden kiertokulkuun —, joka vie katseen harhaan ja antaa tutkimuksen ratkaistavaksi hyvin monimutkaisia tehtäviä. Toisen kirjan kolmannessa osastossa tulen esittämään erittelyn tämän ilmiön todellisesta kokoonpanosta. Siitä on käyvä ilmi, että A. Smith'in kaikille seuraajilleen perinnöksi jättämä uskonnokappale on estänyt kansantaloutta ymmärtämästä yhteiskunnallisen uusintamisprosessin alkeellisintakaan toimintatapaa. — Fy-

³¹⁾ „Logiikastaan“ huolimatta ei herra J. St. Mill missään kohdin pääse sellaistenkaan virheellisyyksien jällelle edeltäjiensä erittelyssä, jotka porvarillisen katsantokannankin mukaan puhtaasti ammattimiehen näkökannalta lähtien vaatimalla vaativat oikaisua. Kaikkialla hän koulupoikamaisella dogmaattisuudella panee kirjaan mestariensa ajatushäiriöt. Esim. itseäkin: „Pitkässä kiertokulussa itse pääoma lopulta kokonaan hajoaa työpalkoiksi, ja kun se korvataan myymällä tuotteet, muuttuu se jälleen palkoiksi“.

siokraattien suuri ansio on, että he „Tableau économique’ssaan“ (taloudellisessa taulustossaan) ovat tehneet ensimmäisen yrityksen antaa kuvan vuosituotannosta siinä muodossa, jossa se kierto- kulusta tulee esille.³²⁾

Muutoin on itsestään selvää, ettei kansantaloustiede ole jät- tänyt käyttämättä kapitalistiluokan hyväksi sitä A. Smith’in lau- setta, että työväenluokka kuluttaa nettotuotteen koko pääomaksi muutetun osan.

3. Lisäarvon jakautuminen pääomaksi ja tuloksi. Pidättämisteoria.

Edellisessä luvussa käsitelimme lisäarvoa taikka lisätuotetta vain kapitalistin yksityisenä kulutusvarastona, tässä luvussa olemme sitä tähän asti käsitelleet vain kasautumisvarastona. Mutta se ei ole yksinomaan toinen eikä toinen, vaan kumpikin yht’- aikaa. Toisen osan lisäarvosta kapitalisti kuluttaa tulona³³⁾, toi- sen osan käyttää pääomana eli kasaa.

Kun lisäarvon määrä on tietty, riippuu kasautumisen suu- ruus ilmeisesti lisäarvon jakautumisesta kasautumispääomaksi ja kulutuspääomaksi, pääomaksi ja tuloksi. Lisäarvon eli lisätuo- teen määrä, ja siis se maan käytettävissä olevan rikkauden määrä, joka voidaan muuttaa pääomaksi, on niin muodoin aina suurempi kuin lisäarvon todella pääomaksi muutettu osa. Kuta kehitty- neempi jonkin maan kapitalistinen tuotanto on, kuta nopeampi ja laajempi kasautuminen, ja kuta rikkaampi maa on, kuta suu- renmoisempi siis ylellisyys ja tuhlaus, sitä suurempi on siis tämä

³²⁾ A. Smith ei pääoman uusintamisprosessia ja siis kasautumista esittäessään ole monessakin suhteessa päässyt ensinkään eteenpäin, vaan päinvastoin on jäänyt jällellekin edeltäjistään, nimenomattain fysiokraa- teista. Hänen tekemästään, tekstissä mainitusta erehdyksestä riippuu kansantaloustieteen niinkään häneltä perimä, todellakin kummallinen opinkappale, että tavaroiden hinta on kokoonpantu työpalkasta, liikevoi- tosta (korosta) ja maankorosta, siis vain työpalkasta ja lisäarvosta. Tältä pohjalta lähtien väittää naivistisesti ainakin Storch: „Mahdotonta on jakaa välttämätön hinta yksinkertaisimpiin alkeisiinsa.“ (Storch, Cours etc., Pietarissa 1815 ilmestynyt pain., nid. I, s. 140, muist.) Todellakin kaunis taloustiede, joka selittää mahdottomaksi tavaroiden hinnan jakamisen sen yksinkertaisimpiin alkeisiin! Lähempi esitys tästä tulee toisen kirjan 3:teen ja kolmannen kirjan 7:teen osastoon.

³³⁾ Lukija huomaa tulo- (Revenue) sanaa käytettävän kahdessa mer- kityksessä: toiselta puolen tarkoittaa se lisäarvoa pääoman määräraajoin tuottamana hedelmänä, toiselta puolen tarkoittaa se tämän hedelmän sitä osaa, jonka kapitalisti määräraajoin kuluttaa eli liittää kulutusvarastoonsa. Minä pysytän sillä tämän kaksinaisen merkityksen, koska se vastaa eng- lantilaisten ja rauskalaisten kansantaloustieteilijäin kielenkäyttöä.

ero lisäarvon kokonaismäärän välillä, ja tämän kokonaismäärän sen osan, joka muutetaan pääomaksi.

Ottamatta lukuun pääoman vuotuista lisäystä, on kapitalistin kulutusvarastossa olevalla, vain vähitellen häviävällä rikkauksella osittain luontoismuodot, joissa se välittömästi voisi toimia pääomana. Niihin rikkauden käytettävissä oleviin alkeisiin, jotka voisivat toimia tuotantoprosessissa, kuuluvat kaikki työvoimat, joita ei ensinkään käytetä, taikka käytetään vain puhtaasti sovinnaisiin henkilökohtaisiin, usein alentaviin palvelustoimiin.

Se suhde, missä lisäarvo jakaantuu pääomaksi ja tuloksi, vaihtelee alituisen ja riippuu olosuhteista, joita ei tässä voida pitämällä selvitellä. Jossain maassa käytetty pääoma ei siis ole muuttumaton, vaan vaihteleva suure, yhäti muuttuva ja joustava murtoosa käytettävissä olevasta rikkaudesta, joka voi toimia pääomana.

Joka tapauksessa on kapitalisti se, joka jakaa lisäarvoa pääomaksi ja tuloksi. Se on siis hänen tahtonsa toiminta. Siitä hänen kantamansa veron osasta, jonka hän kasaa, sanotaan että hän sen säästää, koskei hän syö sitä suuhunsa, se on koska hän harjoittaa toimintaansa kapitalistina, nimittäin itsensä rikastuttamisen toimintaa.

Ainoastaan sikäli kuin kapitalisti on henkilöitynyttä pääomaa, on hänellä historiallista arvoa ja se historiallinen olemassaolon oikeus, josta nerokas Lichnowsky lausuu, että sillä on kaikki päivämäärät. Ainoastaan niin pitkälle ulottuu hänen oma ohimenevä välttämättömyytensä kapitalistisen tuotantotavan ohimenevässä välttämättömyydessä. Mutta sikäli eivät myöskään käyttöarvo ja nautinto, vaan vaihtoarvo ja sen lisääminen ovat hänen kannustajiaan. Arvon lisäämisen intohimoisena tavoittajana pakottaa hän häikäilemättömästi ihmiset tuottamaan tuotannon takia, ja siis kehittämään yhteiskunnallisia tuotantovoimia ja luomaan aineellisia tuotannonedellytyksiä, jotka yksin voivat olla sen korkeamman yhteiskuntamuodon todellisena pohjana, jonka perusaatteena on jokaisen yksilön täydellinen ja vapaa kehitys. Ainoastaan pääoman henkilöitymisenä ansaitsee kapitalisti kunnioitusta. Sellaisena on ehdottoman rikastumisen vietti hänelle yhteistä aarteenkasaajan kanssa. Mutta se mikä aarteenkasaajassa ilmenee yksilöllisenä kiihkona, on kapitalistissa yhteiskunnallisen koneiston vaikutusta, jossa koneistossa hän on vain yhtenä käyttörattaana. Sitäpaitsi tekee kapitalistisen tuotannon kehitys teollisuusyritykseen sijoitetun pääoman jatkuvan lisääntymisen välttämättömäksi, ja kilpailu asettaa kapitalistisen tuotantotavan sisäiset lait jokaisen yksityisen kapitalistin noudattaviksi ulkonaisiksi pakkolaeiksi. Se pakottaa hänet yhä suurentamaan pääomaansa, jotta hän voisi sen säilyttää, ja hän

voi sitä suurentaa ainoastaan yhäti jatkuvalla pääoman kasamisella.

Mikäli siis hänen tekemisensä ja jättämisensä ovat vain hänessä asuvan tahdolla ja järjellä varustetun pääoman toimintaa, on hänen kannaltaan hänen oma mieskohtainen kulutuksensa hänen pääomansa kasautumisen vahingoittamista samoin kuin italialaisessa kirjanpidossa yksityismenot ovat kapitalistin debetpuolella pääomaa vastassa. Kasautuminen on yhteiskunnallisen rikkauden maailmanvalloitusta. Samassa määrässä kuin sen riittävä ihmisaineisto suurenee, laajenee myöskin kapitalistin välitön ja välillinen valta.³⁴⁾

³⁴⁾ Luther kuvaa sangen hyvin, kuinka vanhanaikaisessa, joskin aina uudistuvassa, kapitalistin muodossa, koronkiskurissa, vallanhimo on rikkautenhalun syynä. „Pakanat ovat voineet järjellään laskea, että koronkiskuri on nelinkertainen varas ja murhaaja. Mutta me kristityt pidämme heitä niin suurena kunniana, että me melkeinpä rukoillen kunnioitamme heitä heidän rahansa tähden... Joka toiselta imee itselleen, ryöstää ja varastaa hänen ravintonsa, se tekee yhtä suuren murhan (mikäli se häneestä riippuu) kuin se joka tappaa toisen nälkään ja saattaa hänet perikatoon. Mutta niin tekee koronkiskuri ja istuupa hän rauhassa tuolillaan, kun hänen ennemminkin pitäisi hirressä roikkua yhtä monen korpin raatelemana kuin hän on kultarahoja varastanut, jos hänessä niin paljon lihaa olisi, että niin monta korppia voisi häneen nokkansa iskeä ja osansa saada. Mutta pienet varkaat hirtetään... Pienet varkaat pannaan jalakpuuhun, suuret varkaat kullassa käyvät ja silkissä eihajavat... Eipä siis ole suurempaa ihmisvihollista maan päällä (perkeleen jälkeen) kuin saituri ja koronkiskuri, sillä hän tahtoo kaikkien ihmisten ylinen Jumala olla. Turkkilaiset, sotilaat ja hirmuvalliaat ovat myöskin pahoja ihmisiä, kuitenkin on heidän annettava elää ja tunnustettava, että he ovat pahoja ja vihollisia. Ja voidaan, kaipa pitääkin joskus joitakin heistä armahtaa. Mutta koronkiskuri ja saituri, hän tahtoo, että koko maailma tuhoutuisi nälkään ja janoon, suruun ja hätään, niin paljon kuin häneestä riippuu, jotta hän yksin saisi kaiken sen ja jotta jokainen saisi häneltä niinkuin Jumalalta ja olisi ikuisesti hänen orjansa. Kantaa levättejä, kultaisia ketjuja ja sormuksia, kuivata suutaan, antaa pitää itseään arvokkaana, hurskaana miehenä ja antaa ylistää itseään... Koronkiskuri on suuri ja tavaton hirviö, niinkuin ihmissusi, joka kaikki hävittää, enemmän kuin mikään Cacus, Gerion tai Antaios (Cacus = tulta syöksevä hirviö, joka varasti Herakleelta osan hänen karjaansa; Gerion = kolmipäinen, kuusikäinen, kuusijalkainen hirviö! Antaios = painiskelija — jättiläinen. — Kaikki kuuluvat Kreikan muinaistarustoon. Suom.) Ja hän koristeleksen kuitenkin ja tahtoo näyttää hurskaalta, jottei nähtäisi, mihinkä joutuvat härät, jotka hän takaperin luolaansa vetää. Mutta Herakleen pitää kuuleman härkien ja vangittujen huudot ja etsimän Cacusen kallioitten ja kivien välistäkin sekä härät jälleen siitä ilkiöstä vapauttaman. Sillä Cacus on nimeltään ilkiö, joka on hurskas koronkiskuri, varastaa, ryöstää ja ahmii kaikki. Ja kuitenkin tahtoo näyttää kuin ei hän olisi tehnyt mitään ja usko, ettei niitä kukaan löydä, koska hän on härät takaperin luolaansa vetänyt ja näyttää siltä ja jäljet viittaavat siihen, että hän on ne pois päästänyt. Niin tahtoo myös koronkiskuri pettää maailman, ikäänkuin hän olisi hyödyksi ja antaisi maailmalle härkiä, vaikka hän kuitenkin vain niitä

Mutta perisynti on kaikkialla vaikuttamassa. Sikäli kuin kapitalistinen tuotantotapa, kasautuminen ja rikkaus kehittyvät, lakkaa kapitalisti olemasta vain pelkkä pääoman lihaksituleminen. Hän tuntee „inhimillistä myötätuntoa“ omaa Aatamiaan kohtaan ja tulee niin sivistyneeksi, että hän voi hymyillä askeesihaaveelle vanhanaikaisen aarteenkasaajan ennakkoluulona. Sen sijaan että klassillinen kapitalisti leimaa yksityiskulutuksen synniksi hänen omaa elämäntehtäväänsä kohtaan ja pääoman kasaamisesta „pidättäytymiseksi“ (Enthaltung), kykenee uudenaikainen kapitalisti käsittelemään pääoman kasaamisen nautinnonhalusta „luopumiseksi“ (Entsagung).

„Kaks' sielua on hänen rinnassaan
Ja toinen toistaan paeta ne tahtoo!“

Kapitalistisen tuotantotavan historian alkaessa — ja jokainen kapitalistinousukas käy läpi tämän historiallisen asteen — ovat rikastumisvietti ja ahneus yksinomaan vallitsevia intohimoja. Mutta kapitalistisen tuotannon edistyminen ei ainoastaan luo nautintojen maailmaa. Se avaa tuhansia äkillisen rikastumisen kahleita keinottelussa ja luottotaloudessa. Määrätyllä kehitysteella tulee vissi sovinnainen tuhlaminen, joka on samalla rikkauden näytteille asettamista ja siis luoton väline, „onnetoman“ kapitalistin liikkeelle välttämättömäksi. Ylellisyys sisältyy pääoman edustuskustannuksiin. Muutoin ei kapitalisti rikastu, niinkuin aarteenkasaaja henkilökohtaisen työnsä ja henkilökohtaisen kuluttamattomuutensa mukaisesti, vaan samassa määrässä kuin hän imee vierasta työvoimaa ja pakottaa työläisen luopumaan kaikista elämännautinnoista. Vaikkei siis kapitalistin tuhlamisella koskaan ole sitä avomielistä luonnetta, mikä iloisesti elävän lääniherran tuhlauksella on, vaan päinvastoin sen takana aina väijyy likainen ahneus ja tuskallinen harkinta, kasvava kuitenkin hänen tuhlamisensa samalla kuin pääoman kasautuminen, ilman että toisen tarvitsee estää toista. Siten syntyy yksityisen kapitalistin rinnassa samalla faustilainen ristiriita pääoman kasaamisen ja nautinnonhalun välillä.

„Manchesterin teollisuus voidaan jakaa neljään aikakauteen“, sanotaan eräässä teoksessa, jonka tri Aikin v. 1795 julkaisi. „Ensimmäisellä aikakaudella olivat tehtailijat pakotetut tekemään kovaa työtä elääkseen“. He rikastuttivat itseään etenkin varas-

itselleen riuhtoo ja ahmii... Ja niinkuin maantierosvoja, murhamiehiä ja murtovarkaita teilataan ja mestataan, niin kuinka paljon enemmän pitäisi kaikkia koronkiskureja teilata ja tuhota... karkoittaa, kirota ja mestata.“ (Martin Luther, An die Pfarrherrn, wider den Wucher zu predigen. Wittenberg, 1540.)

tamalla vanhemmilta, jotka antoivat heille lapsiaan „apprentices'ksi“ (oppilaiksi) ja saivat maksaa kalliin hinnan, samalla kun oppilaat tapettiin nälkään. Toiselta puolen olivat keskimääräiset liikevoitot pieniä ja pääoman kasaaminen vaati suurta säästävyyttä. Kapitalistit elivät aarteenkasaajan tavoin eivätkä kulutaneet edes pääomansa korkoja. „Toisella aikakaudella alkoivat he ansaita pieniä omaisuuksia, mutta tekivät työtä yhtä kovasti kuin ennenkin“, sillä työn välitön riistäminen kysyy työtä niinkuin jokainen orjainpitäjä tietää, „ja elivät yhtä yksinkertaisesti kuin aikaisemminkin... Kolmannella aikakaudella alkoi ylellinen elämä ja liikettä laajennettiin lähettämällä ratsastajia (kauppatukustajia ratsain) valtakunnan kaikkiin kaupunkipaikkoihin tilauksia kokoomaan. Todennäköistä on, ettei ennen vuotta 1690 ollut yhtään, tahti jos oli niin vain muutamia, teollisuudenharjoittamisella ansaittuja 3,000—4,000 punnan pääomia. Tähän aikaan tahti vähän myöhemmin olivat teollisuudenharjoittajat kuitenkin jo kasanneet rahaa ja alkoivat rakentaa kivitaloja puu- ja savitalojen sijaan... Vielä 18-vuosisadan ensimmäisillä vuosikymmenillä joutui eräs Manchester'in tehtailija, joka tarjosi vierailleen tuopin ulkomaalaista viiniä, kaikkien naapuriensa huomautusten ja päänpudistusten esineeksi“. Ennen koneollisuutta eivät teollisuudenharjoittajien iltakulut ravintoloissa, joissa he kokoontuivat, koskaan nousseet suuremmiksi kuutta pence'ä laskillisesta punssia ja 1 pence'ä rullasta tupakkaa. Vasta v. 1758, ja tällöin tapahtui käänne, nähtiin „todella liikkeen palveluksessa oleva henkilö, jolla oli omat ajoneuvot!“ „Neljäs aikakausi“, 18 vuosisadan viimeinen kolmannes, „on suuren ylellisyyden ja tuhlauksen aikakausi, ja tätä ylellisyyttä ja tuhlausta pitää yllä liike-elämän laajeneminen“. ³⁵⁾ Mitähän kunnon tri Aikin sanoisi, jos hän nousisi haudastaan ja näkisi nykypäivien Manchesterin!

Kasatkaa, kasatkaa! Siinä on Mooses ja profetat! „Säästäväisyys eikä työteliäisyys (industry) on pääoman kasautumisen välitön syy. Työ antaa tosin aineet, joita säästäväisyys kasaa pääomaksi.“ ³⁶⁾ Siis säästäkää, säästäkää, s. o. muuttakaa mahdollisimman suuri osa lisäarvosta tahti lisätuotteesta jälleen pääomaksi! Pääoman kasaaminen kasaamisen vuoksi, tuotanto tuotannon vuoksi, tässä kaavassa ilmaisi klassillinen kansantaloustiede porvariajan historiallisen tehtävän. Se ei hetkeksikään erehtynyt rikkauten synnytyksien suhteen ³⁷⁾, mutta mitä hyötyä on historiallisen välttämättömyyden valittamisesta?

³⁵⁾ Tri Aikin, Description of the Country from 30 to 40 miles round Manchester. Lontoo, 1795, s. 182 ss.

³⁶⁾ A. Smith, Wealth etc., II kirja, III luku.

³⁷⁾ J. B. Say'kin sanoo: „Rikkaiden säästöt syntyvät köyhien kus-

Kun klassillisen kansantaloustieteen mukaan proletaari on vain lisäarvon tuottamiskone, on sen mukaan kapitalistikin vain kone, jolla tämä lisäarvo muutetaan lisäpääomaksi.

Se ottaa hänen historiallisen tehtävänsä synkän vakavalta kannalta. Poistaakseen hänen rinnastaan nautinnonbalun ja rikastumishalun välisen sovittamattoman ristiriidan, ehdotti Malthus kuluvan [19] vuosisadan kaksikymmenluvun alussa sellaista työnjakoa, että tuotantoon todella osaa ottavan kapitalistin tehtävänä olisi pääoman kasaaminen, toisten lisäarvoon osallisten, maaylimystön, valtion- ja kirkonvirkojen haltijoiden y. m. s. toimena tuhlaaminen. On mitä tärkeintä, sanoo hän, „että menettämisen ja kasaamisen intohimot („the passion for expenditure and the passion for accumulation“) pidetään erillään toisistaan“.³⁸⁾ Herroilta kapitalisteilta, jotka jo kauan ennen olivat muuttuneet elähtäneiksi maailmanmiehiksi, pääsi huuto. Mitä, huusi eräs heidän johtajistaan, joka oli ricardolainen, herra Malthus saarnaa korkeita maankorkoja, korkeita veroja y. m. s., jotta tuottamattomien kuluttajien oka joutuisi pysyväisesti rasittamaan teollisuudenharjoittajia! Tietysti tuotanto, tuotanto laajennetussa mittakaavassa, hänän on iskusana, mutta „sellainen prosessi paljon enemmän ehkäisee tuotantoa kuin sitä edistää. Ei myöskään ole aivan kohtuullista (nor is it quite fair) siten elättää joutilain suurta joukkoa ihmisiä ainoastaan sitä varten että ahdistettaisiin toisia, joitten luonteesta voi päätellä („who are likely, from their characters“), että jos te voitte pakottaa heidät toimintaan, niin heidän työstään on hyvät tulokset“.³⁹⁾ Yhtä kohtuuttomalta kuin hänestä tuntuu häyryttää teollisuudenharjoittajakapitalistia pääoman kasaamiseen samalla kuin hänen liemestään rasva kuori-taan pois, yhtä välttämättömältä näyttää hänestä pitää työläisen palkka mahdollisimman alhaisena, „jotta hän pysyisi ahkerana“. Myöskään ei hän vähääkään salaa sitä, että voitonteon salaisuus on maksamatta jätetyn työn omaksumisessa. „Lisääntynyt kysyntä työläisten taholla ei tarkoita muuta kuin että he taipuvat ottamaan omasta tuotteestaan vähemmän itselleen ja jättämään siitä suuremman osan työnantajilleen; ja kun sanotaan, että tämä synnyttää liikatyöttömystä (glut = markkinain täyttymystä, liika-tuotantoa) sen kautta että kulutus (työläisten) vähenee, niin voin

tannuksella.“ „Roomalainen proletaari eli melkein kokonaan yhteiskunnan kustannuksella... Voisipa melkein sanoa, että nykyaikainen yhteiskunta elää proletaarien kustannuksella, siitä osasta, minkä se heiltä anastaa työpalkasta.“ (S i s m o n d i, Etudes etc., nid. I, s. 24.)

³⁸⁾ M a l t h u s, Principles etc., s. 319, 320.

³⁹⁾ „An Inquiry into those principles respecting the Nature of Demand etc.“, s. 67.

vain vastata, että liikatyöttömyys (glut) on samaa kuin korkea liikevoitto.“⁴⁰⁾

Heinäkuun vallankumous (1830) teki lopun tästä oppineesta kiistelystä, kuinka työläiseltä riistetty saalis edullisimmin olisi jaettava pääoman kasaamista varten teollisuuskapitalistin ja jou-tilaan maanomistajan y. m. kesken. Vähän sen jälkeen soitti kaupunkiköyhälistö hätäkelloa Lyon'issa ja maalaisköyhälistö Eng-lannissa päästi punaisen kukon lentämään. Kanaalin tällä puo-len raivosi Owenilaisuus, sen takana St. Simonilaisuus ja Fourieri-laisuus. Poroporvarillisen kansantaloustieteen hetki oli lyönyt. Juuri vuotta ennen kuin Nassau W. Senior Manchester'issa keksi, että pääoman liikevoitto (ja sen mukana korko) on tulos mak-samatta jätetystä „viimeisestä kahdennestatoista työtunnista“, oli hän julistanut maailmalle erästä toista keksintöä. „Minä“, hän juhlallisesti sanoi, „minä asetin pääoma-sanan sijaan, sikäli kuin siitä puhutaan tuotantovälineenä, sanan pidättyväisyys“.⁴¹⁾ Tämä todellakin voittamaton näytekappale poroporvarillisen kansan-taloustieteen „keksinnöistä“! Se asettaa taloudellisen yleiskäsit-teen sijaan sykofanttisen lauseparren. Siinä kaikki.

„Kun villi“, selittää Senior, „tekee jousen, niin harjoittaa hän teollisuutta, mutta hän ei harjoita pidättyttämistä“. Tämä selittää meille, kuinka ja minkätähden aikaisemmissa yhteiskunta-tiloissa kapitalistin työvälineitä valmistettiin „ilman pidättyttä-mistä“. „Kuta enemmän yhteiskunta edistyy, sitä enemmän pi-dättyttämistä se vaatii“⁴²⁾, nimittäin niiltä, jotka harjoittavat teollisuutta, omaksuvat itselleen vieraan teollisuuden ja sen tuot-

⁴⁰⁾ Sama, s. 50.

⁴¹⁾ Senior, Principes fondamentaux de l'Économie Politique. Arrivabene'n käännös. Pariisi, 1836, s. 308. Tämä oli vanhan klassillisen koulun kannattajista kuitenkin hiukan liian hullua. „Herra Senior asettaa työn ja pääoman käsitteen sijaan työn ja pidättyväisyyden käsitteen... Pi-dättyväisyys on pelkkä kieltäminen (negatsiooni). Liikevoiton lähteenä ei ole pidättyväisyys, vaan tuottavaksi muutetun pääoman käyttäminen.“ (John Gazenove, Definitions etc., s. 130. muist.). Herra John St. Mill sitä vastoin toiselta puolen hyväksyy otteita Ricardon voittoteo-riasta ja toiselta puolen omaksuu Senior'in „pidättyväisyyden palkitse-misen“. Yhtä vieras kuin hänelle on Hegel'in „ristiriita“, kaiken dialek-tiikan lähtökohta, yhtä paljon kotonaan on hän typerissä ristiriidoissa.

Lisäys 2:een pain. Poroporvarillinen taloustieteilijä ei ole koskaan tullut ajatelleeksi sitä yksinkertaista asiaa, että jokainen ihmisteko voi-daan käsittää „pidättyttämiseksi“ vastakohdastaan. Syöminen on paas-toamisesta pidättyttämistä, käveleminen seisomisesta pidättyttämistä, työnteko laiskoittelemisesta pidättyttämistä, laiskoitteleminen työnteosta pidättyttämistä j. n. e. Herrat tekisivät oikein ajattelemalla joskus Spi-noza'n lausetta: „Determinatio est negatio“ („määritteleminen on kieltä-mistä“).

⁴²⁾ Senior m. t. s. 342.

teen. Työprosessin kaikki edellytykset muuttuvat tästä alkaen yhtä moneksi kapitalistin pidättyväisyystoimeksi. Jollei viljaa ainoastaan syödä, vaan myöskin kylvetään — on se kapitalistin pidättyväisyyttä! Että viini saa aikaa käydäkseen — kapitalistin pidättyväisyyttä!⁴³⁾ Kapitalisti kiusaa omaa Aatamiaan, kun hän „lainaa tuotantovälineet työläiselle“ (!), toisin sanoen lisää niiden arvoa pääomana liittämällä niihin työvoimaa, sen sijaan että hän söisi suuhunsa höyrykoneet, puuvillan, rautatiet, lannoitusaineet, kuormajuhdat y. m., tahi, niinkuin poroporvarillinen kansantaloustieteilijä lapsellisesti ajattelee, tuhlaisi „niiden arvon“ ylellisyydessä ja muissa kulutusvälineissä.⁴⁴⁾ Kuinka kapitalistiluokka sen voisi tehdä, on seikka, jonka poroporvarillinen kansantaloustiede aina tähän saakka on itsepäisesti säilyttänyt omana salaisuutenaan. Riittää, että maailma vieläkin elää vain tämän uuden-aikaisen Wishnun*) palvelijan, kapitalistin itsekidutuksen varassa. Ei ainoastaan pääoman kasaaminen, vaan myöskin pelkkä „pääoman säilyttäminen vaatii alinomaista voimanponnistusta, jotta voisi vastustaa kiusausta syödä se suuhunsa“.⁴⁵⁾ Jo pelkkä ihmisyyys vaatii siis ilmeisesti vapauttamaan kapitalistin marttyriudesta ja kiusauksesta samalla tapaa kuin orjuuden poistamisen kautta äskettäin vapautettiin georgialainen orjainomistaja siitä tuskallisesta epätietoisuudesta, oliko hänen nieltävä samppanjassa neekeriorjista piiskattu lisätuote kokonaan, vai oliko osa siitä muutettava lisäneekereiksi ja lisämaaksi.

Mitä erilaisimmissa yhteiskuntamuodoissa esiintyy sekä yksinkertaista pääoman uusintamista että, vaikkakin eri mittakaavassa, sen uusintamista laajennetussa koossa. Eri asteilla tuotetaan enemmän ja kulutetaan enemmän, siis myöskin muutetaan enemmän tuotteita tuotantovälineiksi. Mutta tämä prosessi ei esiinny pääoman kasautumisena eikä siis myöskään kapitalistin

⁴³⁾ „Ei kukaan... tahdo esim. kylvää vehnäänsä, ja jättää se 12 kuukaudeksi maahan, tahi jättää viiniään kellariin vuosikausiksi, een sijaan että hän kuluttaisi jo nykyhetkellä nämä tavarat tahi niiden vastikkeet — — ellei hän odota sen kautta saavansa lisäarvoa j. n. e.“ (Scrope, Political Economy, A. Potter'in julk. painos, New York 1841, s. 133, 134.)

⁴⁴⁾ „Kieltäytyminen, johon kapitalisti alistuu, lainatessaan (käyttääksemme tätä asiaa kaunistelemaan sanaa, joka asettaa totutun, poroporvarillisen kansantaloustieteen tavan mukaisesti teollisuuskapitalistin riistämän palkkatyöläisen samaan asemaan kuin itse teollisuuskapitalistin, niin että hän vippaa rahaa lainaavalta kapitalistilta) tuotantovälineensä työläiselle, sen sijaan että hän pidättäisi niiden arvon omaa käytäntöään varten muuttamalla ne käyttö- tai ylellisyysesineiksi.“ (G. de Molinari, Etudes etc., s. 49.)

⁴⁵⁾ Courcelle Seneuil, Traité théorique et pratique des entreprises industrielles. 2ème éd. Pariisi 1857. s. 57.

*) Hindulaisten pääjumalia, maailman ylläpitäjä. Suom.

tehtävänä, niinkauan kuin työläistä vastassa eivät ole hänen tuotantovälineensä, siis myöskin hänen tuotteensa ja elintarpeensa, pääoman muodossa.⁴⁶⁾ Muutamia vuosia sitten [1855] kuollut Richard Jones, joka oli Malthuksen seuraaja kansantaloustieteen professorina Haileybury'n itäintialaisessa korkeakoulussa, esittää tämän hyvin parin tärkeän tosiseikan perusteella. Kun lukuisin osa Intian kansasta on omaa talouttaan hoitavia talonpoikia, eivät heidän tuotteensa, heidän työvälineensä ja elintarpeensa, koskaan esiinny sellaisen „varaston muodossa („in the shape“), joka säästetään vieraasta tulosta („saved from revenue“) ja siis on sitä ennen käynyt kasautumisprosessin läpi“ („a previous process of accumulation“).⁴⁷⁾ Toiselta puolen ovat maatyöstä irtaantuneet työläiset niissä maakunnissa, joissa Englannin valta on vähimmin hajoittanut vanhaa järjestelmää, mahtimiesten suoranaisessa palveluksessa, joiden haltvun osa maan lisätuotosta joutuu verona eli maankorkona. Osan tästä tuotteesta nuo mahtimiehet kuluttavat luonnossa, toisen osan siitä muuttavat työläiset ylellisyys- tai muiksi kulutusvälineiksi heitä varten, kun taas loput ovat niiden työläisten palkkana, jotka itse omistavat työkalunsa. Tuotanto ja uusintaminen laajennetussa mittakaavassa käyvät täällä kulkuaan ilman että niihin sekaantuu tuo ihmeellinen pyhimys, tuo surullisen hahmon ritari: „pidättyvä“ kapitalisti.

4. Tekijät, jotka riippumatta lisäarvon suhteellisesta jakautumisesta pääomaksi ja tuloksi määräävät pääoman kasautumisen laajuuden: Työvoiman riistämistä. — Työn tuotantovoima. — Lisääntyvä eroavaisuus käytetyn ja kulutetun pääoman välillä. — Liikkeeseen sijoitetun pääoman suuruus.

Olemme tähän saakka tarkastaneet lisäarvon suuruutta määrättyinä suureena. Tässä tapauksessa määrää sen jakautuminen tuloksi ja lisäpääomaksi kasautumisen laajuuden. Mutta viime mainittu vaihtelee tuosta jaosta riippumatta itsensä lisäarvon suuruuden vaihtelun mukaan. Jos oletamme, että 80 % kapitali-

⁴⁶⁾ „Ne eri tuloluokat, jotka runsaimmin auttavat kansallisen pääoman lisääntymistä, vaihtelevat sen eri kehityksasteilla, ja ovat sentähden aivan erilaiset kansoissa, jotka tähän kehitykseen nähden ovat eri asemassa... Liikevoimat... vähän merkitsevä pääoman kasautumisen lähde, verrattuna työpalkkoihin ja korkoihin, aikaisemmilla yhteiskunta-asteilla... Kun kansallisen työn voimat ovat jossain määrin kasvaneet, nousee liikevoimien suhteellinen tärkeys kasautumisen lähteenä.“ (Richard Jones, Textbook j. n. e., s. 16, 21.)

⁴⁷⁾ Sama, s. 36 ss. [4:een painokseen. — Täytyy olla erehdys, paikkaa ei ole löydetty. — F. Engels.]

soidaan ja 20 % syödään, niin nousee kasattu pääoma 2,400 tahi 1,200 puntaan aina sen mukaan, onko koko lisäarvo ollut 3,000 vai 1,500 punttaa. Siis vaikuttavat kasautumisen suuruuden määräämiseen kaikki ne seikat, jotka määräävät lisäarvon suuruuden. Näitä seikkoja on perinpohjin käsitelty lisäarvon tuotantoa koskevissa luvuissa. Luomme niihin tässä jälleen silmäyksen ainoastaan sikäli kuin ne tarjoavat uusia näkökohtia pääoman kasautumisen suhteen.

Muistamme, että lisäarvon suhdeluku ensi kädessä riippuu työvoiman riistämistästeesta. Kansantaloustiede antaa tälle seikalle niin suuren merkityksen, että se joskus pitää pääoman kasautumisen jouduttamisen työn tuotantovoiman kohoamisen kautta samana kuin sen jouduttaminen työläisen suuremman riistämisen kautta.⁴⁸⁾ Niissä osastoissa, joissa oli puhe lisäarvon tuottamisesta, edellytettiin aina, että työpalkka on ainakin yhtä suuri kuin työvoiman arvo. Mutta työpalkan väkivaltaisella alentamisella tätä arvoa pienemmäksi on kuitenkin käytännöllisessä elämässä niin suuri merkitys, että emme voi olla kiinnittämättä siihen hetkiseksi huomiotamme. Todellisuudessa se muuttaa, määrättyissä rajoissa, työläisen välttämättömän kulutusvaraston pääoman kasautumisvarastoksi.

„Työpalkoilla ei ole mitään tuotantovoimaa“, sanoo J. St. Mill; „ne ovat tuotantovoiman hinta; työpalkat eivät itse työn ohella edistä tavarantuotantoa, yhtä vähän kuin koneistonkaan hinta. Jos työtä saataisiin ostamatta, niin olisivat työpalkat tarpeettomat.“⁴⁹⁾ Mutta jos työläiset voisivat elää ilmasta, niin ei heitä millään hinnalla voitaisi ostaa. Heidän ilmaiseksi saamisensa on siis matemaattisena rajana, aina saavuttamattomana, mutta kuitenkin sellaisena, jota lähemmäksi alati tullaan. Pääoman ainaisena pyrkimyksenä on painaa heidät tälle nihilistiselle kannalle.

⁴⁸⁾ Ricardo lausuu: „Yhteiskunnan eri asteilla on pääoman eli työn käyttämisen (siis riistämisen) välineiden kasautuminen enemmän tahi vähemmän nopea ja täytyy sen kaikissa tapauksissa olla työn tuotantovoimasta riippuvainen. Työn tuotantovoimat ovat yleensä suurimmat siellä, missä hedelmällistä maata on yllin kyllin.“ Jos tässä lauseessa työn tuotantovoimilla tarkoitetaan jokaisen tuotteen sen osan pienuutta, joka joutuu niille, joiden käsien työ tuotteen valmistaa, niin on lause tautologinen (samasanainen), koska jällellä oleva osa muodostaa varaston, josta voidaan kasata pääomaa, jos sen omistaja niin haluaa (if the owner pleases). Mutta näin ei enimmäkseen ole asianlaita siellä, missä „maa on hedelmällisin“. („Observations on Certain verbal disputes j. n. e.“, s. 74, 75.)

⁴⁹⁾ J. St. Mill, *Essays on some unsettled Question of Political Economy*. Lontoo, 1844, s. 90.

Eräs usein mainitsemani 18 vuosisadan kirjailija, „Essay on Trade and Commerce“-nimisen teoksen kirjoittaja, ilmaisee vain englantilaisen pääoman sisimmän sielunsalaisuuden selittäessään Englannin historialliseksi elämäntehtäväksi työpalkkojen painamisen Englannissa samalle tasolle kuin ne ovat Ranskassa ja Hollannissa.⁵⁰⁾ M. m. hän sanoo naivisti: „Mutta jos meidän köyhämme (työläisten erikoinen nimitys) tahtovat elää ylellisesti . . . täytyy heidän työnsä luonnollisesti olla kalliimpaa . . . Katsokaamme vain, kuinka pöyristyttävän paljon ylellisyystavaroita („heap of superfluities“) teollisuustyöläisemme kuluttavat; siinä ovat paloviinat, gin'it, teet, sokerit, ulkomaan hedelmät, väkevät oluet, painetut liinakankaat, nuuskat ja polttotupakat y. m.⁵¹⁾

Hän julkaisee otteita erään Northamptonshire'n tehtailijan kirjoituksesta, joka silmät taivasta kohti kierossa valittaa: „Työ on kolmattaosaa huokeampi Ranskassa kuin Englannissa: sillä Ranskan köyhät tekevät kovasti työtä ja elävät vaatimattomasti, mitä tulee ravintoon ja vaatteisiin, ja he syövät pääasiallisesti leipää, hedelmiä, kasviksia, juurikkaita ja kuivattua kalaa; sillä he syövät hyvin harvoin lihaa ja kun vehnä on kallista, hyvin vähän leipää.“⁵²⁾ „Johon“, jatkaa kirjoittaja, „johon tulee lisäksi, että heidän juomanaan on vesi tahi sellaiset miedot nesteet, niin että he kuluttavat todellakin ihmetyttävän vähän rahaa . . . Sellaiseen asiain tilaan pääseminen tuottaa varmasti vaikeuksia, mutta se ei ole saavuttamaton niinkuin sen olemassaolo sekä Ranskassa että Hollannissa ratkaisevasti todistaa.“⁵³⁾

Nykyään [1873] olemme päässeet paljon pitemmälle, kun kapitalistisen tuotantomuodon kehittymisen aiheuttama kansainvälinen kilpailu on ulottunut koko maapallon työväestöön. Nykyään ei enää ole kysymys siitä, että Englannissa vallitsevat palkat polettaisiin Europan mannermaan palkkojen tasalle, vaan siitä, että Europassa vallitseva taso lähemmässä tai kaukaisemmassa tulevaisuudessa

⁵⁰⁾ „An Essay on Trade and Commerce. London 1770“, s. 44. Samoin julkaisi „Times“ joulukuussa 1866 ja tammikuussa 1867 englantilaisten kaivostenomistajien sydämenpurkauksia, joissa kuvailtiin belgialaisten kaivostyöläisten onnellista tilaa, jotka eivät vaatineet eivätkä saaneet muuta kuin mikä oli aivan välttämätöntä, jotta he voivat elää „mestarejaan“ varten. Belgian työläiset sietävät paljon, mutta mallityöläisinä esiintyminen „Times'in“ palstoilla oli toki liikaa! Helmikuun alussa 1867 vastasivat Belgian kaivostyöläiset (Marchienne'ssä) lakolla, joka tukahdutettiin ruudilla ja lyijyllä.

⁵¹⁾ Sama, s. 44, 46.

⁵²⁾ Northamptonshire'n tehtailijalle sattuu „pia fraus“ (hurskas petos), jonka hänen sydämentuskansa vuoksi voi antaa anteeksi. Hän ilmoittaa vertailunsa koskevan englantilaisten ja ranskalaisten manufaktuurityöläisten elämää, mutta kuvaileekin, niinkuin hän lollotuksessaan myöhemmin itse myöntää, äsken mainituilla sanoilla ranskalaisia maanviljelystyöläisiä!

⁵³⁾ Sama, s. 70, 71.

laskettaisiin kiinalaiseen tasapintaan. Tämä on se tulevaisuudenkuva, jota Englannin parlamentin jäsen herra Stapleton esitti valitsijoilleen työn hintaa tulevaisuudessa käsittelemässään puheessa. „Jos Kiina“ hän lausuu, „tulee suureksi teollisuusmaaksi, en ymmärrä, miten Europan teollisuusväestö voisi kestää kilpailun laskeutumatta kilpailijoittensa tasolle“. („Times“, 3 p. syysk. 1873.)

Kaksi vuosikymmentä ylempänä mainitun v. 1770 ilmestyneen tutkielman jälkeen eräs amerikkalainen tyhjänpuhuja Benjamin Thomson (joka korotettiin ylimysluokkaan nimellä kreivi Rumford), jatkoi samaa ihmisystävällistä suuntaa saavuttaen suurta suosiota sekä Jumalan että ihmisten edessä. Hänen „Essays“ ovat kuin keittokirja, jossa on kaikenlaisia reseptejä lisäkkeiden käyttämisestä työläisten tavallisten kalliiden ruokien sijasta. Tämän ihmeellisen „filosoofin“ resepteistä on erittäinkin seuraava onnistunut: „5 naulaa ohria, 5 naulaa maissia, 3 d:n arvosta silliä, 1 d:n arvosta suolaa, 1 d:llä etikkaa, 2 d:llä pippuria ja mausteita — yhteensä 20³/₄ d:llä saadaan liemi 64 henkilölle, vieläpä voidaan, kun ohrat ovat keskihinnossa, ruoan hinta alentaa ¹/₄ d:een (n. 3 penniin) henkilöä kohti.“⁵⁴) Kapitalistisen tuotannon edistyessä on tavarain väärentäminen tehnyt Thomson'in ihanteet tarpeettomiksi.⁵⁵)

18 vuosisadan lopulla ja 19 vuosisadan ensimmäisinä vuosikymmeninä pääsivät englantilaiset maanvuokraajat ja maalordit

⁵⁴) Benjamin Thomson, Essays, political, economical and philosophical etc., 3 nid. Lontoo, 1796—1802. Nid. I, s. 288. Teokseensa „The State of the Poor, or an History of the Labouring Classes in England etc.“ suosittelee Sir F. M. Eden mitä lämpimimmin Rumford'in kerjäläisientä työhuoneiden johtajille ja varottaa englantilaisia työläisiä nuhtelevasti, että „Skottlannissa on paljon perheitä, jotka, sen sijaan että käyttäisivät vehnää, ruista ja lihaa, elävät kuukausmäärin kaurapuurolla ja ohrajauhoilla, joihin sekottavat vain suolaa ja vettä, ja vieläpä elävät sangen mukavastikin“ („and that very comfortably too“) (m. t. kirj. II, luk. II, s. 503). Samanlaisia „opastuksia“ on olemassa 19:ltä vuosisadaltakin. Niinpä sanotaan esim.: „Englantilaiset maanviljelystyöläiset eivät tahdo syödä mitään alempiarvoisten viljalajien sekoituksia. Skottlannissa, jossa kasvatus on paremmalla kannalla, tämä ennakkoluulo on todennäköisesti tuntematon.“ (Charles H. Parry, M. D., The Question of the Necessity of the existing Cornlaws considered. Lontoo, 1816, s. 69.) Sama Parry valittaa kuitenkin, että englantilainen työläinen nyt (1815) elää paljoo huonommissa oloissa Eden'in aikaan (1797) verrattuna.

⁵⁵) Viimeisen, elintarpeiden väärentämistä tutkimaan asetetun parlamenttikomissionin kertomuksista näkee, ettei Englannissa lääkeaineiden väärentäminenkään ole poikkeustapaus, vaan sääntö. Esim. kun tutkittiin 34 opiuminäytettä, jotka oli ostettu yhtä monesta Lontoon apteekista, kävi selville, että 31 niistä oli väärennetty unikonkodiilla, vehnä jauhoilla, kumilimalla, savella, hiekalla y. m. Useissa ei ollut hiukkastakaan morfiinia.

ehdottomasti vähimpään mahdolliseen palkkaan, he kun maksoivat maapäivätyöläisille vähemmän kuin pienimmän palkan työpalkkana ja loput siitä seurakunnan vaivaisapuna. Tuona ihanaana aikana oli englantilaisella junkkerilla vielä oikeus vahvistaa „lailliset“ palkkatariffit maatyöläisiä varten. Mainitsemme esimerkin siinä noudatetusta ilveilystä: „Kun tilanomistajat vahvistivat v. 1795 työpalkat Speenhamland'issa, olivat he syöneet päivällisen, mutta ajattelivat ilmeisesti, ettei se ollut työläisille tarpeen... He määräsivät miehen viikkopalkan 3 sh:ksi, jos 8 naulaa 11 luotia (unssia) painava leipä maksaisi 1 sh., ja palkan piti säännöllisesti kasvaa, kunnes leipä maksaisi 1 sh. 5 d. Mutta heti kun sen hinta nousisi tätä suuremmaksi, piti palkan suhteellisesti pienetä, kunnes leivän hinta olisi noussut 2 sh:iin; ja silloin piti miehen ravinnon olla $\frac{1}{5}$ vähemmän kuin ennen.“⁵⁶⁾

Ylähuoneen tutkimuskomitea kysyi v. 1814 eräältä A. Bennet'iltä, joka oli suuri maanvuokraaja, rauhantuomari, vaivaistalon johtaja ja palkanjärjestäjä: „Noudatetaanko minkäänlaista suhteellisuutta työläisten päivätyön arvon ja seurakunnanavustuksen välillä?“ Vastaus: „Kyllä. Jokaisen perheen viikkotuloa täydennetään antamalla nimellispalkan lisäksi niin paljon, että kutakin henkilöä kohden tulee 1 gallon leipää (8 naulaa 11 luotia) ja 3 d. . . . Mielestämme riittää gallon leipää yhden henkilön elatukseen yhdeksi viikoksi; ja 3 d. on vaatteisiin; ja jos seurakunta mieluummin itse hankkii vaatteet, vähennetään nuo 3 d. Tämä tapa ei ole käytännössä vain Wiltshire'n koko länsiosassa, vaan luullakseni koko maassa.“⁵⁷⁾ „Niin ovat“, huudahtaa eräs samanaikainen porvarillinen kirjailija, „vuodesta vuoteen alentaneet yhden kunniallisen maamiestensä luokan arvoa, pakottamalla sen hakemaan turvaa työhuoneesta. . . . Maanvuokraaja on lisännyt omia voittojaan estämällä työläisensä kokoomasta välttämättömintäkin kulutusvarastoa.“⁵⁸⁾

Esim. n. s. kotityö (ks. luk. XIII, n. 8 d.) on osottanut, mikä merkitys nykyaikana on sillä, että lisäarvon ja siten pääoman kasautumisvaraston muodostamista varten suorastaan ryöstetään

⁵⁶⁾ G. B. Newnham (barrister at law = asianajaja), A Review of the Evidence before the Committees of the two Houses of Parliament on the Cornlaws. Lontoo, 1815, s. 28, muist.

⁵⁷⁾ Sama, s. 19, 20.

⁵⁸⁾ Ch. H. Parry, The Question etc., s. 77, 69. Herrat maaloordit puolestaan sekä pitivät huolen siitä, etteivät joutuneet kärsimään anti-jakobiinisodasta, jota he Englannin nimessä kävivät, että vielä lisäksi hankkivat suunnattoman suuret rikkaudet. „Heidän korkonsa tulivat kaksin-, kolmin-, nelinkertaisiksi, jopa poikkeustapauksissa kuusinkertaisiksi 18 vuodessa.“ (Sama, s. 100, 101.)

työläisten välttämättömästä kulutusvarastosta. Enemmät tosiasiat esitän myöhemmin tässä osastossa.

Vaikkakin kaikissa teollisuudenhaaroissa sen osan pysyvistä pääomaa, jonka työvälineet (koneet, työkalut, laitteet, kuljetusneuvot, rakennukset y. m.) muodostavat, pitää riittää teollisuusyrityksen suuruudesta riippuvalle lukumäärälle työläisiä, ei kuitenkaan ole välttämätöntä, että se aina lisääntyy samassa suhteessa kuin käytetyn työn määrä. Oletamme, että 100 työläistä tekee 800 työtuntia, kun työpäivä on kahdeksantuntinen. Jos kapitalisti tahtoo lisätä tätä määrää puolella, voi hän ottaa työhön 50 uutta työläistä; mutta silloin täytyy hänen myöskin sijoittaa liikkeeseen uutta pääomaa sekä palkkoihin että työvälineihin käytettäväksi. Mutta hän voi myöskin antaa sadan entisen työläisen tehdä työtä 12 tuntia 8:n asemesta, ja silloin riittävät entiset työvälineet, jotka silloin vain nopeammin kuluvat. Siten voi työvoimaa enemmän jännittämällä synnytetty lisätyö suurentaa lisätuotetta ja lisäarvoa, pääoman kasautumisen substanssia (perusolemusta), ilman vastaavaa pysyvän pääomanosan suurenemista.

Teollisuudessa, jonka tehtävänä on ottaa raaka-aineet suorastaan luonnosta, niinkuin esim. vuorikaivoksissa, eivät nuo raaka-aineet muodosta osaa liikkeeseen sijoitetusta pääomasta. Työn esine ei tällöin ole aikaisemman työn tuote, vaan luonnon ilmaiseksi lahjoittama. Niin on laita metallimalmin, kivihüilen, kiven y. m. Näissä tapauksissa ovat pysyvänä pääomana melkein yksinomaan työvälineet, jotka hyvin hyvästi kestävät suuremmankin työmäärän (esim. työläisten päivä- ja yövuorot). Mutta — kun kaikki muut olosuhteet oletetaan pysyvän entisellään — kasvaa tuotteen määrä ja arvo suorassa suhteessa käytettyyn työhön. Samoin kuin tuotannon ensimmäisenä päivänä, yhtyvät tässä alkuperäiset tuotteen muodostajat, jotka siis ovat myöskin pääoman aineellisten alkeiden muodostajat, ihminen ja luonto. Työvoiman kimmoisuuden takia on pääoman kasautumisen ala laajentunut ilman pysyvän pääoman edelläkäypää suurenemista.

Maanviljelyksessä tosin on siemenillä ja lannalla sama tehtävä kuin raaka-aineella teollisuudessa, eikä voida kylvää suurempaa maa-alaa ilman lisäsiemeniä. Mutta kun tämä raaka-aine ja työväline kerran on olemassa, vaikuttaa, kuten tunnettu, maan pelkkä koneellinen muokkaaminen ihmeellisellä tavalla tuotteiden enenemiseen. Suurempi työmäärä, jonka entiset työläiset tekevät, lisää siten hedelmällisyyttä vaatimatta työvälineiden enentämistä. Tässä näkyy jälleen ihmisen suoranaisten vaikutus luontoon, joka ilman uuden pääoman välitystä suoranaisesti synnyttää lisääntyntä pääoman kasautumista.

Mitä vihdoin tulee varsinaiseen teollisuuteen, vaatii jokainen lisätyömäärä vastaavan lisämäärän raaka-aineita, mutta ei välttämättömästi myös enempiä työvälineitä. Ja kun teollisuus, jonka tehtävänä on ottaa raaka-aineet suorastaan luonnosta, sekä maanviljelys antavat tehdasteollisuudelle ja sen työvälineille raaka-aineet, saa tehdasteollisuus lukea hyväkseen myöskin sen tuotteiden lisämäärän, jonka nuo tuotannonhaarat ovat ilman pääomanlisäystä synnyttäneet.

Yleisenä tuloksena tästä kaikesta on, että kun pääoma liittää itseensä rikkauden molemmat alkuperäiset muodostajat, työvoiman ja maan, saa se laajenemiskyvyn, jonka avulla se voi ulottaa kasautumisensa alkeet ulkopuolelle niitä rajoja, jotka sen oma koko näyttää sille asettaneen, nim. niiden jo tuotettujen tuotantovälineiden arvon ja määrän ulkopuolelle, jotka sen muodostavat.

Toinen tärkeä tekijä pääoman kasautumisessa on yhteiskunnallisen työn tuottavaisuusaste.

Työn tuotantovoiman ohella lisääntyy tuotejoukko, jossa määrätty arvo, siis myöskin määrätynsuuruinen lisäarvo esiintyy. Kuta enemmän työn tuottavaisuus kasvaa, sitä enemmän nautinnon ja kasautumisen välineitä sisältää lisäarvo. Kun lisäarvon suhdeluku pysyy samana, vieläpä kun se aleneekin, jos aleneminen tapahtuu hitaammin kuin työn tuotantovoima kasvaa, lisääntyy lisätuotteen määrä. Kun sen jakautuminen tuloksi ja lisäpääomaksi pysyy samana, voi siis kapitalistin kulutus lisääntyä kasautumisvaraston vähentymättä. Voipa kasautumisvaraston suhteellinen suuruus kasvaa kulutusvaraston kustannuksellakin samalla kuin kapitalisti kuitenkin voi tavaroiden hinnan halpenemisen johdosta hankkia käytettäväkseen yhtä paljon tahi enemmänkin nautintovälineitä kuin ennen. Mutta niinkuin olemme nähneet, käy työn lisääntyvän tuottavaisuuden kanssa käsi kädessä työläisen hinnan halpeneminen, siis lisäarvon suhdeluvun suureneminen, vaikkapa todellinen työpalkka nousisikin. Se ei koskaan nouse samassa suhteessa kuin työn tuottavaisuus. Sama vaihtuva pääoma-arvo käyttää niin muodoin enemmän työvoimaa ja siis enemmän työtä. Sama pysyvä pääoma-arvo esiintyy suuremmassa määrässä tuotantovälineitä, s. o. työvälineitä, työaineita ja apuaineita, valmistaa siis enemmän sekä tuotteenmuodostajia että arvonmuodostajia eli työnimijöitä. Lisäpääoman arvon pyssyessä samana, vieläpä vähentyessäkin, kiihtyy siis pääoman kasautuminen nopeammaksi. Se mittakaava, jossa pääoma uusiintuu, sekä aineellisesti laajenee, että lisäarvon tuotanto kasvaa nopeammin kuin lisäpääoman arvo.

Työn tuotantovoiman kehitys vaikuttaa myöskin alkuperäi-

seen pääomaan eli tuotantoprosessissa jo olevaan pääomaan. Osa käytännössä olevasta pysyvistä pääomasta on kiinnitetty työvälineisiin, niinkuin koneisiin y. m., jotka vasta pitkien aikojen kuluessa tulevat loppuun käytetyiksi, tahi siis uudestaan tuotetuiksi eli uusilla samanlaisilla korvatuiksi. Mutta joka vuosi osa näitä työvälineitä kuolee pois eli saavuttaa tuottavan toimintansa lopullisen määrän. Tämä pääoman osa on siis joka vuosi jaksottaisen uudistamisen asteessa eli korvataan sitä uusilla samanlaatuisilla esineillä. Jos työn tuotantovoima on näiden työvälineiden syntymäpaikassa lisääntynyt, ja se kehittyy lakkaamatta sitä mukaa kuin tiede ja tekniikka yhäti edistyy, niin tulee vanhojen sijaan paremmin toimivia, ja tuotannon määrään katsoen halvempihintaisia koneita, työkaluja, laitteita y. m. Vanhan pääoman uusintaminen tapahtuu enemmän tuottavassa muodossa riippumatta yhtämittaisista yksityiskohtaisista muutoksista jo käytännössä olevissa työvälineissä.

Toinen osa pysyvää pääomaa, raaka-aineet ja apuaineet, uusitaan useamman kerran vuodessa, maanviljelyksen tuotteet enimmäkseen kerran kunakin vuonna. Jokainen parempien menettelytapojen käytäntöön ottaminen y. m. vaikuttaa tässä siis melkein yht'aikaa lisäpääomaan ja entiseen jo toiminnassa olevaan pääomaan. Jokainen edistysaskel kemiassa lisää hyödyllisten aineiden lukua ja jo ennestään tunnettuja käyttötapoja moninkertaisiksi ja siten pääoman lisääntyessä laajentaa sen sijoituspiiriä; se opettaa samalla heittämään tuotanto- ja kulutusprosessin jätteet takaisin uusintamisprosessin piiriin ja tuottaa siis ilman mitään erikoista pääoman sijoitusta uutta pääoma-ainesta. Samoin kuin luonnourikkauksia voidaan käyttää entistä suuremmassa määrässä vain sen kautta että työvoimaa enemmän jännitetään, antavat tiede ja tekniikka pääomalle laajenemismahdollisuuden, joka ei ole riippuvainen sen suuruudesta. Työn tuotantovoiman kehitys vaikuttaa samalla myöskin alkuperäisen pääoman uudistumisasteessa olevaan osaan. Uudessa muodossaan tämä pääoman osa liittyy ilmaiseksi itsensä vanhan olomuotonsa selän takana tapahtuneen yhteiskunnallisen edistyksen tulokset. Tosin seuraa tätä tuotantovoiman kehitystä samalla toimivien pääomain arvon osittainen halpeneminen. Esim. koneeseen sijoitettu pääoma menettää arvonsa, jos ilmestyy parempia samanlaisia koneita. Mikäli kilpailu tekee tämän halpenemisen äkilliseksi ja tuntuvaksi, joutuvat sen seuraukset pääasiallisesti työläisen kannettaviksi, jolta kapitalisti hakee vahingonkorvausta siten että hän entistä suuremmassa määrässä häntä riistää.

Työ siirtää tuotteeseen kuluttamainsa tuotantovälineiden arvon. Toiselta puolen kasvaa vissin työmäärän liikuttamien

tuotantovälineiden arvo ja paljous samassa suhteessa kuin työ tulee tuottavammaksi. Jos siis sama työ määrä lisääkin tuotteisiinsa aina vain saman määrän uutta arvoa, niin kasvaa kuitenkin vanha pääoma-arvo, jonka se niihin samalla siirtää, sitä mukaa kuin työn tuottavaisuus lisääntyy.

Jos esim. englantilainen ja intialainen kehrääjä tekevät yhtä voimakkaasti työtä samat tuntimäärät, niin tuottavat molemmat viikossa yhtä suuret arvot. Huolimatta tästä yhtäläisyydestä on mahtavalla koneella työskentelevän englantilaisen ja ainoastaan rukilla kehräävän intialaisen viikkotuotteessa suunnaton arvonerotus. Englantilainen kehrääjä muuttaa yhdessä päivässä monta sataa kertaa suuremmat määrät puuvillaa, kehruuvälineinä j. n. e. langaksi. Hänen tuotteeseensa niin muodoin myöskin sisältyy monta sataa kertaa suurempi pääoman arvo. Ja vaikkapa hänen päivätyönsä arvotuote, s. o. sen kautta tuotantovälineisiin lisätty uusi arvo, vain olisi yhtä suuri kuin intialaisen, edustaa kuitenkin hänen päivätyönsä sekä suurempaa tuotemäärää että myös äärettömän paljon suurempaa tuotearvoa, vanhaa arvoa, jonka hän siirtää uuteen tuotteeseen, ja joka uudelleen voi toimia pääomana.

„Vuonna 1782“, kertoo meille F. Engels, „oli kolmen edellisen vuoden koko villasato (Englannissa) työläisten puutteessa jalostamatta ja olisi sen edelleenkin täytynyt jäädä sellaiseksi, ellei äsken keksittyjä koneita olisi saatu avuksi ja se niillä kehrätty“. ⁵⁹⁾ Koneiden muotoon esineellistetty työ ei tietysti välittömästi polkenut yhtään ihmistä ylös maasta, mutta sen avulla saattoi pienempi määrä työläisiä suhteellisesti vähemmällä elävällä työllä kuluttaa tuottavasti villan ja panna siihen uutta arvoa, vieläpä säilyttää sillä langan y. m. muodossa sen vanhan arvonkin. Se siis samalla kertaa sekä antoi keinot että kiihdykkeen villan laajentuvaan uusintamiseen. Elävän työn luontoisena ominaisuutena on säilyttää vanha arvo samalla kuin se luo uutta arvoa. Samalla kun työn tuotantovälineiden toiminta, laajuus ja arvo kasvavat eli niin muodoin sen tuotantovoiman kehitystä seuraava kasautuminen edistyy, säilyttää ja ikuistaa se siis alati uudessa muodossa aina paisuvan pääoman-arvon. ⁶⁰⁾

⁵⁹⁾ F. Engels, Lage der arbeitenden Klasse in England. Leipzig, 1845, s. 20.

⁶⁰⁾ Sen vaillinaisuuden takia, mikä klassillisen koulukunnan toimittamassa työ- ja arvonnäköprosessin erittelyssä oli, ei tämä koulu-kunta koskaan täysin ymmärtänyt tätä tärkeää kohtaa pääoman uusintamisessa, kuten voi huomata esim. Ricardon teoksista. Niinpä hän sanoo m. m.: „Vaihdelkoonpa tuotantovoima miten hyvänsä, miljoona ihmistä tuottaa tehtaissa aina saman arvon“. Tämä on oikein, jos heidän työnsä

Palkkatyöjärjestelmän vallitessa tämä työn luonnonvoima kuitenkin ilmenee sen pääoman itsesäilytyskykynä, johon työ on liitetty, aivan samoin kuin sen yhteiskunnalliset tuotantovoimat

laajentumispiiri ja voimaperäisyysaste ovat määrättyt. Mutta siitä huolimatta, Ricardo jättää tämän eräissä johtopäätöksissään huomioon ottamatta, miljoona ihmistä muuttaa tuotteiksi hyvin erilaiset määrät tuotantovälineitä, kun heidän työnsä tuotantovoima on erilainen, sisällyttää siis tuotteeseensa hyvin erilaisia arvomääriä ja ovat heidän valmistamansa tuotearvot siis hyvin erilaiset. Ricardo on, sivunmennen sanotuna, tuossa esimerkissään turhaan yrittänyt selvittää J. B. Say'lle käyttöarvon (josta hän käyttää nimitystä wealth-aineellinen rikkaus) ja vaihtoarvon välistä erotusta. Say vastaa: „Mitä tulee siihen vaikeuteen, josta Ricardo huomauttaa sanoessaan, että täydellisempiä menettelytapoja käyttäen miljoona henkilöä voi tuottaa kaksin-, kolminkertaisesti hyödykkeitä tuottamatta enemmän arvoa, ei tätä vaikeutta enää ole, jos käsitellään, niinkuin onkin tehtävä, tuotannon vaihdoksi, jossa annetaan oman työnsä, maansa ja pääomiensa tuottavat palvelukset tuotteita vastaan. Näiden tuottavien palvelusten avulla me saamme kaikki tuotteet mitä maallmassa on. Talvi... me olemme yhtä paljon rikkaampia, meidän tuottavilla palveluksillamme on yhtä paljon enemmän arvoa, kuin niillä vaihdossa, jota sanotaan tuotannoksi, saadaan enemmän hyödyllisiä tavaroita.“ (J. B. Say: „Lettres à M. Malthus. Paris 1820“, s. 168, 169). „Vaikeus — se on hänelle olemassa, ei Ricardolle — joka Say'n olisi selvitettävä, on seuraava: Miksi ei käyttöarvojen arvo kasva, kun niiden määrä työn tuotantovoiman lisääntyessä kasvaa? Vastaus kuuluu: vaikeus ratkaistaan niin, että hyödykettä (käyttöarvoa) suvaitaan kutsua vaihtoarvoksi. Vaihtoarvo on olio, joka tavalla tahi toisella on yhteydessä vaihdon kanssa. Kun siis tuotantoa sanotaan työn ja tuotantovälineiden „vaihtamiseksi“ tuotteeseen, niin onhan päivän selvää, että saadaan sitä enemmän vaihtoarvoa, kuin enemmän käyttöarvoa tuotanto valmistaa. Toisin sanoen: kuta enemmän käyttöarvoja, esim. sukkaa, työpäivä sukka-tehtailijalle tuottaa, sitä rikkaampi hän on sukista. Yhtäkkiä hokeaa Say kuitenkin, että sukkiin „määrän lisääntyessä“ niiden „hinta“ (jolla tietysti ei ole mitään tekemistä vaihtoarvon kanssa) alenee, „koska kilpailu pakottaa heidät (tuottajat) antamaan tuotteet siitä, minkä ne heille maksavat.“ Entä mistä sitten tulee liikevoitto, jos kapitalisti myy tavarat siitä hinnasta, minkä ne ovat hänelle maksaneet? Mutta jätetään tämä kohta. Say selittää, että tuottavaisuuden lisääntymisen johdosta jokainen nyt saa samalla vastikkeella kaksi sukkaparia, sen sijaan että ennen sai yhden j.n.e. Tulos, johonka hän tulee, on juuri se Ricardon väite, minkä hän aikoi kumota. Tämän valtavan päänvaivan nähtyään hän riemuiten kääntyy Malthusta vastaan sanoilla: „Sellainen on hyvä herra, tämä hyvin kokoonpantu teoria, jota ilman on mahdoton, sanon minä, selittää kansantaloustieteen suurimpia vaikeuksia ja etenkin sitä, kuinka kansa voi olla rikkaampi, sittenkuin sen tuotteiden arvo on vähentynyt, vaikkakin rikkaus johtuu arvosta.“ (Sama, s. 170.) Eräs englantilainen kansantaloustieteilijä huomauttaa moisista mestarillieista kohdista Say'n „Kirjeissä“ (Lettres): „Nämä teeskennellyn mahtipontiset löpötykset (those affected ways of talking) muodostavat sen kokonaisuuden, jota herra Say haluaa nimittää teoriakseen (doctrine) ja jonka opettamisen Hertford'issa hän laskee Malthus'en sydämelle, niinkuin jo „useammassa paikoin Europaa“ muka tehdään. Hän sanoo: „Jos kaikki nämä esitykset näyttäivät teistä ristiriitaisilta, niin katsokaa niitä asioita,

esiintyvät sen ominaisuuksina, ja kapitalistin alituisesti harjoittama lisätyön anastaminen pääoman alati tapahtuvana itsepaisu- tuksena. Kaikki työn voimat esiintyvät pääoman voimina, samoin kuin tavaran kaikki arvonmuodot rahan muotoina.

Se osa pysyvästä pääomasta, jota A. Smith nimittää kiinteäksi, työvälineet, kuten rakennukset, koneet, y.m.s., toimii aina kokonaisuudessaan tuotantoprosessissa, mutta kuluu vain vähitellen ja siirtää vain pitemmän ajan kuluessa arvoaan tavaroihin, joiden valmistamiseen se pitemmän ajan kuluessa myötävaikuttaa. Se on tuottavien voimien edistymisen todellinen asteittari. Sen kasvaessa kasvaa myös ero koko käytetyn pääoman suuruuden välillä, ja tämän pääoman sen murto-osan suuruuden välillä, joka kulutetaan joka hetki. Toisin sanoen lisääntyvät arvo- ja ainemäärältään ne työvälineet, kuten rakennukset, koneet, lokaviemärit, työjuhdat ja kaikenlaatuiset laitteet, jotka lyhempien tai pitempien kausien kestäessä, yhäti uudistetuissa tuotantoprosesseissa toimivat koko laajuudessaan tai myötävaikuttavat määrättyjen tarkoituksien saavuttamiseen, kuluen vain verkalleen, joten ne menettävät arvonsa vain murto-osina, ja siis vain murto-osina sen tuotteeseen siirtävät. Samassa suhteessa kuin nämä työvälineet toimivat arvonmuodostajina lisäämättä tuotteeseen arvoa, siis käytetään kokonaisuudessaan, mutta vain osittain kulutetaan, tuottavat ne, kuten aikaisemmin on mainittu, samallaisia ilmaisia palveluksia kuin luonnonvoimat, vesi, höyry, ilma, sähkö j.n.e. Kun elävä työ tarttuu tähän entisen työn ilmaiseen palvelukseen ja puhaltaa siihen sielun, kasaantuu se kasaantumisen laajenevassa mittakaavassa.

Koska entinen työ aina pukeutuu pääoman muotoon, s. o. A:n, B:n, C:n j.n.e. työn mennyt aika työtätekemättömän X:n nykyaikaan, julistavat porvarit ja kansantaloustieteilijät täysin äänin entisen työn ansioita, joista skottlantilaisen neron Mac Culloch'in mielestä on maksettava erikoinen palkkakin (korko, liikevoitto j.n.e.).⁶¹⁾ Se yhä kasvava merkitys, mikä tuotantovälineiden muodossa näytetyllä entisellä työllä on elävässä työprosessissa, katsotaan siis johtuvan tuon työn pääomamuodosta, joka on vieras itselleen sille työläiselle, jonka entistä ja maksamatta jätettyä työtä se on. Sekä kapitalistisen tuotannon käy-

joiden ilmaisuna ne ovat, ja rohkenepa uskoa, että ne tulevat teistä näyttämään hyvin yksinkertaisilta ja hyvin järkevilä.“ Epäilemättä, ja samalla ne tuon prosessin johdosta osottautuvat kaikiksi muuksi, mutta eivät alkuperäisiksi eivätkä tärkeiksi.“ (An Inquiry into those Principles respecting the Nature of Demand etc.“ s. 116, 10.)

⁶¹⁾ Mac Culloch otti patentin „entisen työn palkalle“ kauan ennen kuin Senior sen otti „pidättäytymisen palkalle“.

tännölliset asiamiehet että heidän aatteelliset suunsoittajansa ovat molemmat yhtä kykenemättömät ajattelemaan tuotantovälineitä erillään siitä vastakohtaisesta yhteiskunnallisesta luonnenaamiosta, joka niillä nykyaikana on, kuin orjienomistaja kykenee erottamaan toisistaan työläisen ja hänen ominaisuutensa orjana.

Niistä asianhaaroista, jotka riippumatta lisäarvon jakaantumisesta tuloksi ja pääomaksi suuressa määrässä vaikuttavat kasautumisen laajuuteen, on lopuksi vielä mainittava liikkeeseen sijoitetun pääoman suuruus.

Kun työvoiman riistämistä on tietty, määrää lisäarvon suuruuden yhtäaikaan riistettyjen työläisten paljous, joka taas on joskin vaihtelevissa suhteissa, riippuvainen pääoman suuruudesta. Kokonaispääoman kasvaessa kasvaa myöskin sen vaihtuva osa, joskaan ei samassa määrässä. Kuta suuremmassa mittakaavassa yksityinen kapitalisti tuottaa, sitä suurempi on hänen yht'aikaa riistämänsä työläismäärä, eli hänen anastamansa maksamattoman työn määrä.⁶²⁾ Kuta enemmän siis jaksottainen kasautuminen suurentaa pääomaa, sitä enemmän kasvaa myöskin se arvosumma, joka jakautuu kulutus- ja kasautumisvaraston osalle. Kapitalisti voi siis elää ylellisemmin ja samalla enemmän „kieltäytyä“. Ja lopuksi toimivat tuotannon kaikki pontimet sitä tarmokkaammin, kuta enemmän niiden asteikko laajenee liikkeeseen sijoitetun pääoman suuruuden mukana.

5. Niisanottu työvarasto.

Kapitalistit ynnä muut lisäarvosta osansa ottavat, kuten esim. maanomistajat, heidän joukkonsa ja heidän hallituksensa, kuluttavat joka vuosi melkoisen osan vuotuisesta lisätuotteesta. Sitäpaitsi he kulutusvarastossaan pitävät joukon olioita, joita kulutetaan hitaasti ja joita voidaan käyttää uusintamiseen; he kuluttavat myös joukon työvoimia omiin henkilökohtaisiin palveluksiinsa ja tekevät ne siten hedelmättömiksi tuotantoa varten.

Se osa rikkautta, joka kapitalisoidaan, ei niinmuodoin koskaan ole niin suuri kuin se voisi olla. Sen suuruus verrattuna koko yhteiskunnalliseen rikkauteen muuttuu aina samalla kun lisäarvon jakautuminen henkilökohtaiseksi tuloksi ja lisäpääomaksi muuttuu, ja tämän jakautumisen suhde muuttuu lakkaa-

⁶²⁾ Saamme kolmannessa kirjassa nähdä, ettei eri tuotantopiirien keskimääräistä voittosuhdetta koskettele jokaiselle niistä ominainen pääoman jakauminen pysyväksi ja vaihtuvaksi, ja samalla myös, että tämä ilmiö on vain näennäisessä ristiriidassa lisäarvon luontoa ja tuottamista koskeviin, kehittämiimme lakeihin.

matta riippuen tilanteista, joihin emme tässä sen enempää syvenny. On kyllin kun toteamme tässä, ettei pääoma ole mikään kiinteä suure, vaan yhteiskunnallisen rikkauten joustava osa, joka alituisesti vaihtelee ja muuttuu sen mukaan kuin lisäarvo jakautuu tuloksi ja lisäpääomaksi.

Näemme edelleen, että jopa silloinkin, kun pääoman suuruus on määrätty, ovat siihen liitetty työvoima, tiede ja maa (jolla taloudellisessa merkityksessä tarkoitetaan kaikkia luonnossa välittömästi ilman ihmisen vaikutusta olevia työnesineitä) sen kimmoisia voimia, jotka määrättyjen rajojen sisällä suovat sille sen omasta suuruudesta riippumattoman toimintamahdollisuuden. Silloin olemme jättäneet huomioonottamatta kaikki ne kiertokulkuprosessin olosuhteet, jotka aiheuttavat hyvin erikoisia vaikutusasteita samassa pääomassa. Käsiteltävänämmme on siis ollut, kun edellytämme rajat kapitalistiselle tuotannolle, yhteiskunnallisen tuotantoprosessin puhtaasti luontoperäinen muoto, kokonaan riippumatta kaikesta järkipäisemmästä yhdistelystä, joka voidaan välittömästi ja suunnitelman mukaisesti saada aikaan olemassa olevilla tuotantovälineillä ja työvoimilla. Klassillinen kansantaloustiede jo aikaisin mielellään käsitti yhteiskunnallisen pääoman pysyväiseksi suureeksi, jonka vaikutusaste on pysyväinen. Mutta tämän ennakkoluulon juuruutti opinkappaleeksi vasta poroporvarien kantaisä Jeremias Bentham, tuo 19 vuosisadan tavallisen porvarijärjen typerän pikkumainen, löyhäsuinen tietäjä.⁶³ Bentham on ajattelijain joukossa sama kuin Martin Tupper runoilijain. Kummankin valmistaminen oli vain Englannissa mahdollinen.⁶⁴

⁶³) Vrt. m.m. J. Bentham: „Theorie des Peines et des Récompenses, trad. Et. Dumont. Zème éd. Paris 1826“, nid. II, kirja IV, luku II.

⁶⁴) Jeremias Bentham on puhtaasti englantilainen ilmiö. Vaikkapa ottaisi lukuun meikäiläiseen filosoofin Christian Wolf'inkin, ei ole milloinkaan missään maassa mitä suurimmassa määrässä kotitekoinen jokapäiväisyys yhtä itsetyytyväisenä rehennellyt. Hyödyn periaate ei ollut Bentham'in keksimä. Hän vain ilman nerokkaisuutta toisteli sitä, mitkä Helvetius ja muut 18 vuosisadan ranskalaiset olivat nerokkaasti esittäneet. Jos esim. tahtoo tietää, mikä on koiralle hyödyllistä, täytyy tutkia koiran luontoa. Itse tätä luontoa ei voi johtaa „hyödyllisyyden periaatteesta“. Jos sama sovitetaan ihmisiin, ja tahdotaan hyödyn periaatteen nojalla arvostella kaikkia ihmisen tekoja, liikkeitä, olosuhteita y. m., niin on ensiksi kysymys ihmissuonnosta yleensä ja sitten kullakin historiallisella aikakaudella erilaiseksi kehittyneestä ihmissuonnosta. Bentham ei siekaille joutavia. Mitä naivisimman kuivasti hän edellyttää, että uudenaikainen poroporvari, etenkin englantilainen poroporvari, on normaali-ihminen. Mikä tälle normaali-ukkelille (diesem Kauz von Normal-mensch) ja hänen maailmalleen on hyödyksi, se on itsessään hyödyllistä. Tämän mitan mukaan arvostelee hän sitten menneisyyttä, nykyi-

Sen opinkappaleen kannalta, että yhteiskunnallinen pääoma jokaisena määrätynä ajankohtana on kiinteä suure, tulevat tuotantoprosessin tavallisimmatkin ilmiöt, niinkuin esim. sen äkilliset laajenemiset ja supistumiset, vieläpä pääoman kasautumienkin, aivan käsittämättömiksi.⁶⁵⁾ Tuota opinkappaletta käyttivät sekä Bentham itse että Malthus, James Mill, Mac Culloch y. m. apologeettiseen (puolustelu-) tarkoituksiin, etenkin esittäkseen osan pääomasta, nimittäin vaihtuvan eli työvoimaksi muutettavan pääoman kiinteäksi suureeksi. Siitä mikä vaihtuvassa pääomassa on aineellista s. o. siitä elintarpeiden määrästä, joita vaihtuva pääoma työläiselle edustaa, eli n. s. työvarastosta, päätettiin liikkeelle juttu, että se muka on luonnon siteitten kieltoma, sivuuttamaton erikoikoisosa yhteiskunnallisesta varallisuudesta.

Vaaditaan vissi määrä elävää työtä saamaan liikkeeseen se yhteiskunnallisen varallisuuden osa, jonka on toimittava pysyvänä pääomana eli aineellisesti katsoen tuotantovälineenä. Tämä elävä työ on teknologisesti määrätty. Mutta niiden työläisten luku ei ole määrätty, jotka vaaditaan tämän työmäärän liikkeelle panemisen, sillä se vaihtelee yksilöllisen työvoiman käyttöasteen mukaan, eikä myöskään tämän työvoiman hinta ole määrätty, vaan ainoastaan tuon hinnan kaiken lisäksi vielä hyvin vaihteleva aliraja. Mainittu opinkappale perustuu seuraaviin seikkoihin. Toisella puolen ei työläisellä ole sananvaltaa, mitä tulee yhteiskunnallisen varallisuuden jakamisen työtätekemättömän henkilön nautintoaineisiin ja tuotantovälineisiin. Toiselta puolen voi hän vain suotuisissa poikkeustapauksissa suurentaa n. s.

syyttä ja tulevaisuutta. Esim. kristinusko on „hyödyllinen“, koska se uskonnon kannalta kieltää ne väärinteot, joista rikoslaki lain kannalta rankaisee. Taidearvostelu on „vahingollinen“, koska se häiritsee kunniallisia ihmisiä heidän nauttiessaan Martin Tupperista j. n. e. Mokomalla roskalla on tuo kunnan mies, jonka tunnuslauseena oli „nulla dies sine linea“ („ei yhtään päivää kirjoittamatta riviä“) täyttänyt kokonaiset vuoret kirjoja. Jos minulla olisi ystäväni H. Heine'n rohkeus, sanoisin herra Jeremiasta neroksi porvarillisessa tyhmyydessä.

⁶⁵⁾ Kansantaloustieteilijät ovat liian taipuvaiset käsittelemään määrättyä pääomaa ja määrättyä työläisjoukkoa samanvoimaisina ja yhtä voimakkaasti vaikuttavina tuotantovälineinä . . . Ne, jotka väittävät, että tavarat ovat tuotannon ainoat toimivat tekijät, todistavat, ettei tuotantoa yleensä voida laajentaa, sillä sellaista laajentamista varten olisi jo ennemmin pitänyt lisätä elintarpeita, raaka-aineita ja työkaluja, joka todellisuudessa merkitsee sitä, ettei tuotannon lisääntyminen voi tapahtua ilman sen edellä käynnyttä lisääntymistä, tahi toisin sanoen, että kaikki lisääntyminen on mahdoton.“ (S. Bailey: „Money and its Vicisitudes“, s. 26 ja 70). Bailey arvostelee dogmia pääasiassa kiertokulkuprosessin kannalta.

„työvarastoa“ pohatan „tulon“ kustannuksella. „Rikkaan tahto“, sanoo Sismondi, „tulee köyhään nähden määrääväksi . . . Sillä hän itse toimittaa vuoden tuotteen jaon. Kaiken, minkä hän nimittää tuloksi (revenue) hän pitää sen itse kuluttaakseen. Minkä hän nimittää pääomaksi, sen hän luovuttaa köyhälle, jotta tämä sen kautta tuottaisi hänen tulonsa (pikemminkin, jotta tämä sen kautta tuottaisi hänelle lisätuloa“.)⁶⁶⁾

Mihin mauttomaan samasanaisuuteen joudutaan, kun koetetaan esittää työvaraston kapitalistiset rajat sen luonnollisina yhteiskunnallisina rajoina, osottaa m. m. professori Fawcett'in kirjoitus. „Maan kietokulussa oleva pääoma“,⁶⁷⁾ lausuu hän, „on maan työvarasto. Laskeaksemme siis sen keskimääräisen rahapalkan, minkä itsekukin työläinen saa, on meidän vain jaettava tämä pääoma työväestön lukumäärällä“.⁶⁸⁾ S. o., me siis ensin laskemme todella maksetut yksilölliset työpalkat yhteen, sitten me väitämme, että tämä arvosumma on Jumalan ja luonnon säättämä „työvarasto“. Lopuksi me jaamme niin saadun summan työläisten pääluvulla saadaksemme jälleen selville, kuinka paljon kutakin yksityistä työläistä kohden siitä voi tulla. Todellakin vallan tavattoman nerokas menetelmä. Se ei estä herra Fawcett'ia samassa hengenvedossa lausumasta: „Englannissa joka vuosi kasattu kokonaispääoma jaetaan kahteen osaan. Toinen käytetään Englannissa oman teollisuutemme ylläpitämiseen. Toinen osa viedään muihin maihin . . . Omassa teollisuudessamme käytetty pääoma ei ole suurikaan osa vuosittain tässä maassa kasatusta rikkaudesta“.⁶⁹⁾ Suurempi osa vuosittain enene-

⁶⁶⁾ Sismondi: *Nouveaux Principes etc.*, nid. I, s. 107, 108. — J. St. Mill sanoo teoksessaan „*Principles of Political Economy*“, kirja II, luku 1, § 3: „Työn tuote jaetaan nykyisin miltei käännettyssä suhteessa työhön — suurin osa niille, jotka eivät koskaan tee työtä, lähinnä suurin niille, joiden työ on melkein vain nimellinen, ja niin käpristyy palkka yhä aleten kokoon sikäli kuin työ tulee kovemmaksi ja epämiellyttävämmäksi, kunnes väsyttävien ja uuvuttavien ruumiillinen työ on sellaista, ettei se varmasti takaa edes välttämättömien elämäntarpeiden tyydyttämistä.“ Väärinkäsitysten välttämiseksi huomautan, että joskin miehiä sellaisia kuin J. St. Mill y. m. on moitittava ristiriitaisuudesta heidän vanhojen kansantaloudellisten opinkappaleidensa ja uudenaikaisen pyrkimystensä välillä, olisi kokonaan väärin heittää heidät samaan läjään poroporvarillisen kansantaloustieteen puolustelijain kanssa.

⁶⁷⁾ Huomautan tässä lukijalle, että olen ensimmäisenä itse käyttänyt käsitteitä vaihtuva ja pysyvä pääoma. A. Smith'in jälkeinen kansantaloustiede sekoittaa niiden sisältämät asiat kiertokulkuprosessista johtuviin pysyvän ja kiertävän pääoman muodoneroavaisuuksiin. Tästä lähemmin toisen kirjan toisessa osastossa.

⁶⁸⁾ H. Fawcett, kansantaloustieteen professori Cambridgessä: „*The Economic Position of the British Labourer*. London 1865“, s. 120.

⁶⁹⁾ Sama, s. 123, 122.

västä lisätuotteesta, joka englantilaiselta työläiseltä ilman korvausta ryöstetään, kapitalisoidaan siis vieraisiin maihin, ei Englantiin. Mutta siten maastaviedyn lisäpääoman mukanaakin viedään maasta myöskin osa Jumalan ja Bentham'in keksimää „työvarastoa“.⁷⁰⁾

Kolmaskolmatta luku.

Kapitalistisen kasautumisen yleinen laki.

1. Pääoman kasautumisen johdosta lisääntyvä työvoiman kysyntä pääoman kokoonpanon pysyessä entisellään.

Tässä luvussa käsittelemme sitä vaikutusta, mikä pääoman lisääntymisellä on työväenluokan kohtaloon. Tärkein tekijä tässä tutkimuksessa on pääoman kokoonpano ja ne muutokset, mitkä siinä kasautumisprosessin kuluessa tapahtuvat.

Pääoman kokoonpanosta voidaan puhua kahdessa merkityksessä. Arvon kannalta katsottuna määrää sen se suhde, missä se jakautuu pysyvän pääoman eli tuotantovälineiden arvon ja vaihtuvan pääoman eli työvoiman arvon, työpalkkojen yhteissumman osalle. Tuotantoprosessissa esiintyvän aineen kannasta jakautuu jokainen pääoma tuotantovälineihin ja elävään työvoimaan; tämän kokoonpanon määrää käytettyjen tuotantovälineiden paljouden ja niiden käyttämiseen vaadittavan työn paljouden suhde. Edellistä sanon pääoman arvokokoonpanoksi, jälkimäistä sen teknilliseksi kokoonpanoksi. Kummatkin ovat läheisessä vuorovaikutuksessa keskenään. Tätä ilmaistakseni nimitän minä pääoman arvokokoonpanoa, sikäli kuin sen määrää sen teknillinen kokoonpano ja kuin se kuvastaa sen muutoksia, pääoman elimelliseksi kokoonpanoksi. Milloin on puhe lyhyesti vain pääoman kokoonpanosta, tarkoitetaan aina sen elimellistä kokoonpanoa.

⁷⁰⁾ Voisi sanoa, ettei Englannista viedä muuanne joka vuosi vain pääomaa, vaan myöskin työläisiä siirtolaisuuden muodossa. Tekstissä ei kuitenkaan ensinkään ole mitään puhetta näiden siirtolaisten omaisuudesta, jotka suureksi osaksi eivät ole työläisiä. Suuri määrä niistä on maanvuokraajain poikia. Vuosittain Englannista ulkomaille korkoa kasvamaan lähetetty lisäpääoma on verrattomasti suurempi osa vuotuisesta pääoman kasautumisesta kuin vuosittain maastamuuttaneiden määrä vuotuisesta väestönlisäyksestä.

Johonkin tuotannonhaaraan sijoitettujen ja lukuisten toisistaan riippumattomien käsissä toimivien lukuisten yksityispääomien kokoonpano on enemmän tahi vähemmän erilainen. Niiden erikoiskokoonpanojen keskimäärä on tämän tuotannonhaaran kokonaispääoman kokoonpano. Lopuksi on kaikkien tuotannonhaarojen keskikokoonpanojen yhteiskeskimäärä maan yhteiskunnallisen pääoman kokoonpano, ja ainoastaan tästä viime kädessä on seuraavassa kysymys.

Käykäämme nyt näiden alustavien huomautusten jälkeen jälleen tutkimaan pääoman kasautumista.

Pääoman lisääntyminen sisältää sen vaihtuvan eli työvoimaksi muutetun osan lisääntymisen. Osan lisäpääomaksi muutettua lisäarvoa täytyy aina muuttua takaisin vaihtuvaksi pääomaksi eli lisä-työrahastoksi. Jos oletamme, että olosuhteiden muutoinkin pysyessä entisellään myöskin pääoman kokoonpano pysyy muuttumattomana, s. o. että vissi tuotantovälineiden määrä eli pysyvä pääoma aina vaatii saman määrän työvoimaa joustuakseen liikkeelle, niin lisääntyy ilmeisesti työn kysyntä ja työläisten ylläpitorahasto samassa suhteessa kuin pääoma ja sitä nopeammin, kuta nopeammin pääoma lisääntyy. Kun pääoma tuottaa joka vuosi lisäarvon, josta vuosittain osa liitetään alkuperäiseen pääomaan, kun itse tämä lisä vuosittain kasvaa samassa määrässä kuin jo toimiva pääoma laajenee, ja kun vihdoin, rikastumishimon erikoisen yltyamisen takia, niinkuin esim. uusien markkinoiden avautumisen, uusien yhteiskunnallisten tarpeiden aiheuttamien uusien pääoman sijoitusmahdollisuuksien y. m. kautta, pääoman kasautumisen mittakaavaa voidaan yht'äkkiä laajentaa siten, että vain lisäarvon eli lisätuotteen jakautuminen pääomaksi ja tuloksi muuttuu, voivat pääoman kasautumistarpeet lisääntyä enemmän kuin työvoima eli työläisten lukumäärä, työläisten kysyntä voittaa niiden tarjonnan ja sen johdosta työpalkat kohota.

Vieläpä näin täytyykin lopulta käydä edellämainittujen edellytysten muuttumatta jatkuen. Kun joka vuosi pidetään työssä enemmän työläisiä kuin edellisenä vuonna, niin joudutaan enemmän tahi myöhemmin kohtaan, jossa kasautumisen tarpeet alkavat kasvaa työn tavallista tarjontaa suuremmiksi, ja jolloin siis palkkojen lisääntyminen tapahtuu. Englannissa kuuluu tästä valituksia kautta koko viidennentoista vuosisadan ja kahdeksannentoista vuosisadan ensimmäisen puoliskon. Ne enemmän tahi vähemmän suotuisat olosuhteet, joissa palkkatyöläiset elävät ja lisääntyvät, eivät kuitenkaan millään tavoin muuta kapitalistisen tuotannon perusluonnetta. Samoin kuin yksinkertainen uusintaminen yhä uudestaan synnyttää pääomasuhteen, kapitalisteja

toiselta puolen, palkkatyöläisiä toiselta, niin uusiintuu uusintaminen laajennetussa mittakaavassa, eli pääoman kasautuminen pääomasuhteen laajemmassa mittakaavassa, enemmän kapitalisteja tahi suurempia kapitalisteja toiseen kohtioon, enemmän palkkatyöläisiä toiseen. Olemme jo nähneet, että työvoiman uusintaminen, jota alati täytyy liittyä pääomaan sen arvon lisäämisvälineenä, joka ei voi siitä irtaantua, ja jonka kuuluvaisuuden pääomaan vain peittää niiden yksityisten kapitalistien vaihtuminen, joille työvoima myydään, on todellisuudessa vain kohta itse pääoman uusintamisessa. Pääoman kasautuminen on siis samaa kuin köyhälistön lisääntyminen.⁷¹⁾

Klassillinen kansantaloustiede käsitti tämän lauseen niin hyvin, että A. Smith, Ricardo y. m. ovat, niinkuin jo on mainittu, väärin kylläkin sitä mieltä, että pääoman kasautuminen merkitsee sitä, että tuottavat työläiset kuluttavat lisätuotteen koko kapitalisoidun osan tahi että se muuttuu lisäpalkkatyöläisiksi.

Jo v. 1696 sanoo John Bellers: „Jos jollakin olisi 100,000 acra ja yhtä monta puntaa rahaa ja yhtä paljon karjaa, niin mitä olisi tuo rikas mies ilman työläistä itsekään muuta kuin työläinen? Ja niinkuin työläiset rikastuttavat ihmisiä, niin kuta enemmän on työläisiä, sitä enemmän on rikkaita . . . Köyhän työ on rikkaan kultakaivos.“⁷²⁾

Samoin sanoo Bernard de Mandeville 18 vuosisadan alussa: „Siellä missä omaisuus on riittävästi turvattu, olisi helpompi elää rahatta kuin köyhittä, sillä kuka sitte tekisi työn? . . . Samoin kuin työläiset on suojeltava nälkään nääntymästä, niin ei

⁷¹⁾ Karl Marx: „Lohnarbeit und Kapital.“ — „Kun kansaa sortetaan samalla tavoin, niin on maa sitä rikkaampi, kuta enemmän sillä on köyhälistöä.“ (Colins: „L'Économie Politique, Source des Révolutions et des Utopies prétendues Socialistes. Paris 1857“, n. III, s. 331). „Köyhälistöläisellä (proletaarilla) taloudellisessa merkityksessä on käsitettävä vain palkkatyöläistä, joka tuottaa pääomaa ja lisää sen arvoa ja joka heitetään maantielle, niin pian kuin „Monsieur Capital“, joksi Pecqueur tätä henkilöä nimitää, ei enää tarvitse sitä arvonsa lisäämiseen. „Aarniometsän sairaloinen köyhälistöläinen“ on Roscher'in miellyttävä kuvitelma. Aarniometsäläinen on aarniometsän omistaja ja käsittelee aarniometsää aivan yhtä siekailemattomasti kuin orangutangin, omansa omaisuutenaan. Hän ei siis ole köyhälistöläinen. Hän olisi sitä vain siinä tapauksessa, että aarniometsä riistäisi häntä, eikä hän aarniometsää. Mitä hänen terveydentilaansa tulee, niin kestää se kai vertailun uuden-aikaisen köyhälistöläisen terveyden kanssa, vieläpä kuppa- ja risatautisen „paremmanihmisenkin“ kanssa. Mutta herra Wilhelm Roscher kai tar koittaakin aarniometsällä synnyinseutuansa Lüneburgin nummea.

⁷²⁾ John Bellers: „Proposals for raising a Colledge of Industry. London 1696“ s. 2.

heidän pitäisi saada mitään, mikä on säästämisen arvoista. Jos jossakin joku alimmasta kansanluokasta kohoaa tavattoman ahkeruutensa ja nälän synnyttämien vatsanväanteiden avulla korkeampaan asemaan, kuin missä hän on kasvanut, niin ei kenenkään pidä häntä siitä estää: niin kieltämättä on kullekin yhteiskunnan yksityiselle jäsenelle, jokaiselle yksityisperheelle viisain menettely olla säästäväinen; mutta kaikkien rikkaiden kansojen etujen mukaista on, ettei suuri osa köyhistä koskaan ole toime-tonna ja että he siitä huolimatta aina kuluttavat, minkä saavat . . . Niillä, jotka saavat elatuksensa jokapäiväisestä työstään, ei ole mitään, mikä kannustaisi heitä palvelemaan, muuta kuin tarpeensa, joiden lieventäminen on viisasta, mutta joiden tyydyttäminen olisi hullutusta. Ainoa, mikä voi saada työtäteke-vän miehen ahkeraksi, on kohtuullinen työpalkka. Jos se on liian pieni, tekee se työläisestä aina hänen luonteensa laadun mukaan joko arkamaisen tahi epätoivoisen; jos se on liian suuri, julkean ja laiskan . . . Edellä sanotusta johtuu, että vapaassa maassa, missä orjuutta ei sallita, varmimpana rikkautena on suuri joukko työteliäitä köyhiä. Paitsi sitä että he muodostavat tyhjentyvämmän varaston laivastoa ja sotajoukkoa varten tarvittavaa väkeä, ei ilman heitä olisi mitään nautintoa eikä min-kään maan tuotteitten arvoa voitaisi lisätä. Jotta yhteiskunta (jonka tietysti muodostavat työtätekemättömät) olisi onnellinen ja kansa tukalissakin olosuhteissa tyytyväinen, on tarpeen, että kansan suuri enemmistö pysyy sekä tietämättömänä että köyhänä. Tieto laajentaa ja moninkertaistuttaa meidän toivomuksemme, ja kuta vähemmän ihminen toivoo, sitä helpompi on tyydyttää hänen tarpeensa.“⁷⁸⁾

Mandeville, tuo rehellinen ja selväjärkinen mies, ei vielä käsitä sitä, että itse kasautumisprosessin koneisto yhdessä pää-oman kanssa enentää „työteliäiden köyhien“ lukumäärää, s. o. palkkatyöläisiä, jotka muuttavat työvoimansa lisääntyvän pää-oman lisääntyväksi arvonpaisutusvoimaksi ja joiden juuri sen kautta täytyy ikuistuttaa riippuvaisuutensa omasta, kapitalistissa henkilöityneestä tuotteestaan. Tästä riippuvaisuussuhteesta huomauttaa Sir F. M. Eden teoksessaan „Köyhien tila, eli Englannin työväenluokan historia“: „Meidän maaperämme luonnolliset tuot-

⁷⁸⁾ B. de Mandeville: „The Fable of the Bees. 5th ed. London 1728“. Remarks, ss. 212, 213, 328. „Kohtuullinen elämä ja alitui-nen työ osottavat köyhille tien aineelliseen onneen (jolla hän tarkoittaa mahdollisimman pitkää työpäivää ja mahdollisimman vähän elintarpeita) ja valtiolle (nim. maanomistajille, kapitalisteille ja heidän valtiollisille arvohenkilöilleen ja asiamiehilleen) rikkauteen.“ („An Essay on Trade and Commerce. London 1770“, s. 54.)

teet ovat varmasti riittämättömät meitä täydellisesti ylläpitämään; meitä ei voitaisi varustaa vaatteilla ja asunnolla eikä ravinnolla ilman edelläkäypää työtä. Ja sentähden täytyy ainakin osan yhteiskuntaa tehdä väsymättä työtä . . . Muutamilla, jotka eivät „kylvä eivätkä kehrää“ on kuitenkin käytettävänään ahkeruuden tuotteet. Mutta työttömyydestään saavat he kiittää vain sivistystä ja yhteiskuntajärjestystä; he ovat ainoastaan porvarillisten laitosten luomuksia.⁷⁴⁾ Sillä he ovat myöntäneet, että työn hedelmiä voi omaksua muutenkin kuin työn kautta. Henkilöt, joilla on riippumatonta omaisuutta, saavat siitä kiittää melkein yksistään muiden työtä, eikä omaa kykyään, joka ei ole ensinkään suurempi kuin muidenkaan; ei maan ja rahan omistaminen, vaan käskyvalta työn suhteen („the command of labour“) erottaa rikkaat yhteisön työtätekevästä osasta . . .

Tämä [Eden'in hyväksymä] suunnitelma soisi omistaville tarpeeksi, mutta ei suinkaan liaksi vaikutusvaltaa niiden ylitse . . . jotka tekevät työtä heidän hyväkseen, eikä se saattaisi sellaisia työläisiä kurjaan tai orjuutettuun asemaan, vaan mukavaan ja höllään riippuvaisuuteen . . . Sellainen riippuvaisuusuhde on, niinkuin jokainen ihmisluonteen ja sen historian tuntija tietää, välttämätön työläisten oman mukavuuden takia.“⁷⁵⁾ Sivumennen sanoen on Sir F. M. Eden ainoa Adam Smith'in oppilas, joka 18 vuosisadalla on saanut aikaan mitään huomattavaa.⁷⁶⁾

⁷⁴⁾ Eden'in olisi pitänyt kysyä, kenen luomuksia sitten ovat „porvarilliset laitokset“. Lainopillisen harhakäsityksen mukaisesti ei hän pidä lakia aineellisten tuotanto-suhteiden tuotteena, vaan päinvastoin hän pitää tuotantosuhteet lain tuotteina. Linguet pani Montesquieu'n hairahduttavan „Esprit des Lois'n“ („Lakien henki“-teoksen pataluhaksi yhdellä ainoalla lauseella: „L'esprit des loi, c'est la propriété.“ („Lakien henki on yksityisomistus“).

⁷⁵⁾ Eden: „The State of the Poor etc.“, nid. I, kirja I, luku 1, s. 1, 2, XX.

⁷⁶⁾ Siltä varalta että lukija saltuisi muistamaan Malthus'ta jonka „Essay on Population“ julkaistiin v. 1798, huomautan, ettei tämän teoksen ensimmäinen painos ole muuta kuin koulupoikamaisen pintapuolinen ja pappismaisen suurisanainen jäljittely De Foe'n, Sir James Steuart'in, Townsend'in, Franklin'in, Wallace'n y. m. teoksista eikä sisällä yhtään ainoata tekijän itsensä ajattelemaa lausetta. Tämän lentokirjusen herättämä suuri huomio johtui yksistään puoluesyistä. Brittiläisessä kuningaskunnassa oli esiintynyt intohimoisia Ranskan vallankumouksen puolajia; „väestö-periaatetta“, joka 18 vuosisadalla oli hitaasti kehittynyt, ja jota sitten suuressa yhteiskunnallisessa käännekohtadassa rummuin ja torvin julki julistettiin pettämättömänä vastamyökkynä Condorcet'n y. m. opeille, tervehti Englannin harvainvalta (oligarkia) riemulla kaikkien inhimilliseen kehitykseen tähtäävien halujen suurena tukahduttajana. Hämmästyneenä menestyksestään Malthus silloin ryhtyi pakkaamaan van-

Kun kasautumisen edellytykset ovat työläisille suotuisat, kuten tähän asti olemme olettaneet, saa heidän riippuvaisuutensa pääomasta siedettävät, oli niinkuin Eden sanoo „mukavat

haan kaavaan pintapuolisesti kokoonhaalimaansa aineistoa ja liittämään siihen uutta, jota kuitenkin hän ei ollut itse keksinyt, vaan ainoastaan muilta ottanut. — Ohimennen eräs huomautus. Vaikka Malthus oli Englannin pääkirkon pappi, oli hän tehnyt naimattomuuden lupauksen munkkien tapaan. Se on nimittäin yhtenä fellowship'in [jäsenyyden] ehtona Cambridge'n protestanttisessa yliopistossa. „Socios collegiorum maritos esse non permittimus, sed statim postquam quis uxorem duxerit, socius collegii desinat esse.“ („Emme salli, että kollegien jäsenet ovat naimisissa, vaan jos joku myöhemmin menee naimisiin, lakatkoon olemasta kollegin jäsen.“ „Reports of Cambridge University Commission“, s. 172). Tässä suhteessa eroaa Malthus edukseen muista protestantista pappeista, jotka ovat pudistaneet päältänsä katolisen kirkon määräykselle pappien naimattomuudesta ja omaksuneet sanat: „Olkaat hedelmälliset ja lisääntykää“ sellaisessa määrässä erikoiseksi raamatulliseksi tehtäväkseen, että he kaikkialla ihan sopimattomassa määrässä lisäävät väestöä, samalla kun he työläisille saarnaavat „väestöperiaatetta“. Kuvaavaa on, että protestanttisen jumaluusopin tahi paremminkin kirkon herrat ovat tehneet ja edelleenkin tekevät yksinoikeudekseen tämän kutkuttavan kohdan, tämän taloudelliseen valeverhoon puetun syntiinlankeemuksen, Aatamin omenan, „urgent appetit“ („pakottavan ruokahalun“), „the checks which tend to blunt the shafts of Cupid“ („esteet, jotka pyrkivät tyydyttämään Cupidon nuoret“), niinkuin pappi Townsend leikkisästi sanoo. Lukuunottamatta venetsialaista Ortes-nimistä munkkia, joka oli omaperäinen ja henkevä kirjailija, ovat useimmat väestöopettajat (Populationslehrer) protestanttisia pappeja. Niin on Brucker: „Théorie du Système animal“ (Leyden 1767), jossa koko uudenaikainen väestöteoria on tyhjentävästi esitetty ja johon aiheita antoi Quesnay'n ja hänen oppilaansa Mirabeau vanhemman kiista samasta asiasta, sitten pappi Wallace, pappi Townsend, pappi Malthus ja hänen oppilaansa, arkkipappi Th. Chalmers, puhumattakaan pienemmistä saman suunnan papillisista kirjoittelijoista.

Alkuaan harjoittivat kansantaloustiedettä filosoofit, kuten Hobbes, Locke, Hume, liike- ja valtiomiehet, kuten Thomas Morus, Temple, Sully, de Witt, North, Law, Vanderlint, Cantillon, Franklin, ja nimenomaan teoreettisesti sekä mitä suurimmalla menestyksellä lääkärit, kuten Petty, Barbon, Mandeville, Quesnay. Vielä 18 vuosisadan puolivälissä pyytää pastori Josiah Tucker, aikansa huomattava kansantalousmies, anteeksi, että hän käsitteli mammonaa. Myöhemmin ja varsinkin „väestöperiaatteen“ kanssa oli protestanttisten pappien hetki lyönyt. Ikäänkuin olisi aavistanut tätä hutiloimista, sanoo Petty, joka pitää väestöä rikkauden perustana, ja on samoin kuin Adam Smith, pappien jyrkkä vastustaja: „Uskonto kukoistaa paraiten siellä, missä papit kiduttavat itseään enin, samoin kuin oikeus siellä, missä asianajajat näkevät nälkää.“ Hän antoi sentähden protestantisille papeille sen neuvon, että jos he kerran eivät tahtoneet seurata apostoli Paavalin esimerkkiä eivätkä „kuolettanut itseään“ naimattomuuden kautta, he „eivät kuitenkaan siittäisi enempää pappeja“ („not to breed more Churchmen“) kuin olemassa olevat papinpaikat (benefices) voivat ylläpitää; s. o. kun Englannissa ja Wales'issa on vain 12,000 papinpaikkaa, on epäviisasta siittää 24,000 pappia („it will not be

ja höllät“ muodot. Sen sijaan että tämä suhde tulisi kiinteämmäksi, sikäli kuin pääoma lisääntyy, tulee se vain laajemmaksi, s. o. pääoman riistämisen ja valtiuspääriin vain laajenee alansa ja palkkatyöläisten lukumäärän nähdessä. Näiden palkkatyöläisten lisääntyvistä ja yhä paisuen lisäpääomaksi muuttuvasta lisätuotteesta palaa entistä suurempi osa maksuvälineinä heille

safe to breed 24,000 ministers“), sillä nuo 12,000 turvatta jäänyttä koettavat aina saada toimeentulonsa, ja kuinka voisivat he tehdä sen helpommin kuin menemällä kansan sekaan ja uskottelemalla sille, että nuo 12,000 papinpaikanhaltijaa myrkyttävät sielut ja tappoivat ne nälkään, ja osottavat heille väärän tien taivaaseen? (Petty: „A Treatise on Taxes and Contributions London 1667“, s. 57.) Adam Smith'in suhdetta hänen aikansa papistoon kuvaa seuraava. Kirjoituksessa „A Letter to A. Smith, L. L. D. On the Life, Death and Philosophy of his Friend David Hume. By One of the People called Christians 4th ed. Oxford 1784“ rökkyttää Norwich'in korkeakirkollinen piispa tri Horne A. Smith'ia sentähden että hän herra Strahan'ille osottamassaan lähetyksirjeessä „palsamoi ystäväänsä Davidia (s. o. Hume'a) kertomalla yleisölle, kuinka „Hume kuolinvuoteellaan huvitti itseään Lucianoksella ja vistipelillä.“*) vieläpä julkasi kirjoittaen: „Minä olen pitänyt Hume'a aina, sekä hänen eläissään että hänen kuoltuaan, täydellisen viisaan ja hyveellisen miehen ihannetta niin lähellä olevana kuin heikko ihmisluonto suinkin sallii.“ Piispa huudahtaa närkästyneenä: Teettekö oikein, herra, esittäessänne meille täydellisenä viisaana ja hyveellisenä sellaisen miehen luonteen ja elämän, jota vaivasi parantumaton vastenmielisyys kaikkea uskontoa kohtaan ja joka jännitti jokaisen hermonsä, jotta, mikäli se hänestä riippu, uskonnon nimikin ihmisten muistosta häipyisi?“ (Sama, s. 8). „Mutta älkää salliko itseänne masentaa, te totuuden harrastajat, jumalankieltämys on lyhytaikaista.“ (s. 17.) Adam Smith on niin kauhean hävitön („lad the atrocious wickedness“) että hän kautta maan saarnaa jumalankieltämystä (nimittäin teoksellaan „Theory of moral sentiments“) . . . Me tunnemme Teidän tempunne, herra tohtori! Te tarkoitate hyvää, mutta teette tällä kertaa tilin isännän mieltä kuulematta (toivotte tällä kertaa pilventakaisia). Te tahdotte opettaa meille esimerkillä herra David Hume'sta, että jumalankieltämys on ainoa lohdutusryppy („cordial“) alakuloiselle miehelle ja ainoa kuolemanpelon vastamyrry . . . Naurakaa vain Babylonin raunioille ja suunnitelkaa vain paatunutta faaraoilkiötä!“ (Sama, s. 21, 22.) Eräs oikeauskoinen Smith'in oppilas kirjoittaa hänen kuolemansa jälkeen: „Smith'in ystävyys Hume'n kanssa esti häntä olemasta kristitty . . . Hän uskoi kaiken, mitä Hume sanoi: Vaikka Hume olisi hänelle sanonut, että kuu on vihreä juusto, olisi hän sen uskonut. Hän uskoi sentähden häntä myöskin siinä, ettei ole Jumalaa eikä ihmeitä . . . Valtiollisilta mielipiteiltään oli hän taipuvainen tasavaltalaisuuteen.“ („The Bee“, kirj. James Anderson. 18 nid. Edinburg 1791—93, nid. 3, s. 164, 165.) Pappi Th. Chalmers on saattanut Smith'in epäilyksi siitä, että hän pelkästä ilkeydestä huomasi „tuottamattomien työläisten“ käsitteen ominaisiksi protestantisille papeille huolimatta heidän siunatusta työstään Herran viinamäessä.

*) Lucianos, kreikkalainen kirjailija 2:lla vuosisadalla j. Kr. oli tunnettu uskonnon ja vanhojen filosofiin järjestelmän ivailemisesta visti on eräs korttipelin laji. — Suomentaja.

takaisin, niin että he voivat tehdä nautintonsa moninaisemmiksi, varustaa kulutusvarastonsa, s. o. vaatteensa, huonekalunsa y. m. paremmin ja säästää rahaa pieniksi vararahastoiksi. Mutta yhtä vähän kuin parempi vaatetus, ravinto, kohtelu ja suurempi *geculiumi*^{76a)} tekee lopun orjan riippuvaisuussuhteesta ja riistämisestä, yhtävähän se tekee sen, kun on kysymys palkkatyöläisestä. Pääoman kasautumisesta johtuva työn hinnannousu osottaa vain, että palkkatyöläisen itselleen jo takoman kultaisen ketjun koko ja paino sallii sitä vähemmän jännitettävän. Tämän seikan aiheuttamissa riidoissa on enimmäkseen unohdettu pääasia, kapitalistisen tuotannon *differentia specifica* (erikoisominaisuus). Työvoimaa ei siinä osteta sitä tarkoitusta varten, että sen palveluksella tahi sen tuotteella tyydytettäisiin ostajan henkilökohtaisia tarpeita. Tarkoituksena on ostajan pääoman arvonnäisyys, sellaisten tavarain tuottaminen, jotka sisältävät enemmän työvoimaa kuin mistä hän maksaa, joissa siis on arvonosa joka työvoiman ostajalle ei maksa mitään ja kuitenkin voidaan todellistuttaa siten, että tavara myydään. Tämän tuotantotavan ehdoton laki on lisäarvon tuottaminen eli voitonteko (*Plusmacherei*). Työvoima voidaan myydä ainoastaan sikäli kuin siihen liitetään tuotantovälineitä pääomana sikäli kuin se pääomana uusintaa oman arvonsa ja synnyttää maksamatta jäävästä työstä lisäpääoman lähteen.

Työvoiman myymisen edellytyksiin sisältyy siis kieltämättä, olkootpa nuo edellytykset enemmän tahi vähemmän edulliset työläiselle, että se alati uudestaan jälleenmyydään ja että rikkaus pääoman muodossa uusinnetaan yhä laajemmassa mitassa. Kuten olemme nähneet, edellyttää työpalkka luonteensa mukaisesti, että työläinen alati luovuttaa määrätyn paljouden maksamatta jäävää työtä. Puhumattakaan työpalkan noususta työn hinnan aletessa j. n. e., tietää sen lisääntyminen parhaassa tapauksessa vain työläisen suorittavana olevan maksamattoman työn määrän vähentymistä. Tämä vähentyminen ei koskaan voi mennä niin pitkälle, että se uhkaisi itse kapitalistista järjestelmää, s. o. tuotantoprosessin kapitalistista luonnetta ja sen omien edellytysten uusintamista, joita ovat toiselta puolen tuotantovälineet ja elintarpeet pääomana, toiselta puolen työvoima tavarana, toisessa kohtiossa kapitalisti, toisessa palkkatyöläinen. Lukuunottamatta kiihkeitä riitaisuuksia työpalkan suhdeluvusta — jo Adam Smith on osottanut, että sellaisissa riitaisuuksissa yleensä

^{76a)} *Geculium*'illa tarkoitti roomalainen oikeus sitä erikoisomaisuutta, jonka perheenisä jätti käytettäväksi epäitsenäisille henkilöille, nimenomaan orjille, jotka eivät voineet hankkia omaisuutta.

mestari (työnantaja) aina pysyy mestarina — edellyttää pääoman kasautumisesta johtuva työhinnan lisääntyminen vaihtoehtoisesti seuraavat tapaukset.

Työn hinta kohoaa edelleen, koska sen kohoaminen ei häiritse kasautumisen jatkumista; siinä ei ole mitään ihmeellistä, sillä, lausuu A. Smith, „vaikka liikevoitto vähenisikin, lisääntyvät pääomat sittenkin vieläpä entistä nopeammin . . . Liikevoiton pienempinäkin ollen lisääntyy suuri pääoma yleensä nopeammin kuin pieni pääoma suurella liikevoitolla“ (Wealth of Nation“, II, s. 189). Tässä tapauksessa on ilmeistä, että maksamatta jätetyn työn väheneminen ei suinkaan ehkäise pääomavallan laajenemista. Pikemminkin totuttaa tämä liike näkemään koko menestyksensä herransa rikastuttamisessa.

Toinen vaihtoehto on se, että pääoman kasautuminen laimenee työn hinnan lisääntymisen takia, koska kannustin tylsistyy. Kasautuminen laimentuu. Mutta sen laimetessa häviää sen laimenemisen syy, nimittäin pääoman ja riistettävän työvoiman epäsuhte, pääoman runsaus työvoiman tarjontaan veraten. Kapitalistisen tuotantoprosessin koneisto siis itse poistaa ne esteet, jotka se tilapäisesti synnyttää. Työn hinta alenee jälleen pääoman arvonlisäystarpeita vastaavalle tasolle, olipa tämä taso ennen palkanlisäystä normaalista käyneen tason alatai yläpuolelle, tahi sen korkuinen.

Niinkuin näemme, ei edellisessä tapauksessa tee pääomaa liialliseksi työvoiman eli työväen absoluuttisessa tahi suhteellisessa lisääntymisessä tapahtuva laimeneminen, vaan päinvastoin tekee pääoman lisääntyminen riistettävissä olevan työvoiman riittämättömäksi. Jälkimmäisessä tapauksessa ei pääomaa tee riittämättömäksi työvoiman eli työväen absoluuttisessa tahi suhteellisessa lisääntymisessä tapahtuva kiihtyminen, vaan päinvastoin tekee pääoman väheneminen riistettävissä olevan työvoiman liian suureksi, ja alentaa sen hinnan. Nämä absoluuttiset liikkeet pääoman kasautumisessa ilmenevät suhteellisina liikkeinä riistettävissä olevan työvoiman määrässä ja sentähden näyttävät ikäänkuin johtuvan viimeksimainitun omasta liikkeestä. Käytämme matemaattista sanontatapaa: kasaantumisen suuruus on riippumaton muuttuja, palkan suuruus riippuvainen, eikä päin vastoin. Siten esiintyy teollisen kiertoliikkeen pulakautena tavaranhintojen yleinen aleneminen suhteellisen rahanarvon nousuna, ja kukoistuskautena tavaranhintojen yleinen nousu suhteellisen rahanarvon alenemisena. N. s. currency-koulunkunta tekee siitä sen johtopäätöksen, että hintojen korkeina ollessa on rahaa liikkeessä liian vähän, niiden alhaisina ollessa liian paljon. Heidän arvoisikseen voi asettaa tietämättömyy-

dessä ja tosiasiaan täydellisessä väärinymmärtämisessä ⁷⁷⁾ ne taloustieteilijät, jotka tulkitsevat nuo kasautumisilmiöt niin, että toisella kertaa on palkkatyöläisiä liian vähän, toisella liian paljon.

Kapitalistisen tuotannon laki, johon tuo uskoteltu „luonnollinen väestölaki“ perustuu, on yksinkertaisesti seuraava: Pääoman, kasautumisen ja palkan-suhdeluvun suhde ei ole muuta kuin maksamattoman, pääomaksi muutetun työn suhde lisäpääoman käyttämiseen vaadittavaan lisätyöhön. Se ei siis suinkaan ole kahden toisistaan riippumattoman suureen, pääoman paljouden ja työväen lukumäärän suhde; päinvastoin on se viime kädessä vain saman työväestön maksamatta jätetyn ja maksetun työn välinen suhde. Jos työväenluokan tekemän ja kapitalistiluokan kasaaman maksamatta jätetyn työn määrä lisääntyy kyllin nopeasti, niin että se voi muuttua pääomaksi ainoastaan siten, että käytetään tavallista enemmän maksettua työtä, niin kohoaa palkka, ja olosuhteitten muutoin pysyessä ennallaan suhteellisesti vähenee maksamattoman työn määrä. Mutta niin pian kuin tämä väheneminen ennättää kohtaan, missä pääomaa ylläpitävän lisätyön tarjonta ei enää ole niin runsas kuin normaalioissa, tapahtuu käänne taaksepäin: pienempi osa tulosta kapitalisoidaan, kasautuminen laimenee ja palkannousu kohtaa esteen. Työn hinnan kohoaminen on siis sidottu rajoihin, jotka eivät salli koskea kapitalistisen järjestelmän perusteisiin, vaan päinvastoin takaavat pääoman uusintamisen laajemmassa mittakaavassa. Luonnonlaiksi salaperäistytetty kapitalistisen kasautumisen laki lausuu siis todellisuudessa ainoastaan, että kasautuminen luonnostaan sulkee pois jokaisen sellaisen alenemisen työn riistämisasteessa ja jokaisen sellaisen työn hinnan nousun, mikä vakavasti voi uhata pääomasuhteen alituista uusintamista, ja alati laajemmassa mittakaavassa. ^{77a)} Toisin ei voi ollakaan sellaisen tuotantotavan vallitessa, jolloin työläinen elää olemassa olevien arvojen lisäämis-tarpeita varten, sen sijaan että aineellinen rikkaus päinvastoin olisi olemassa työläisen kehitystarpeita varten. Samoin kuin ihmistä uskonnossa hallitsee hänen oman

⁷⁷⁾ Vert. Karl Marx: „Zur Kritik der Politischen Oekonomie“, s. 166 ss.

^{77a)} Muist. 2 painokseen. „Sekä teollisuus- että maatyöläisten käytännöllisellä on sama raja, nimittäin yrittäjän mahdollisuus saada liikevoittoa heidän työnsä tuotteesta . . . Jos työpalkan suhdeluku kasvaa niin suureksi, että työnantajan voitto alenee keskimääräistä liikevoittoa pienemmäksi, niin lakkaa hän pitämästä heitä työnsä, tahi antaa heille työtä vain sillä ehdolla, että he suostuvat työpalkan alentamiseen.“ (John Wadé: „History of the Middle and Working Classes. 3rd ed. London 1835“, s. 241.)

päänsä tuote, hallitsee häntä kapitalisessa tuotannossa hänen oman kätensä tuote. ^{77 b)}

2. Vaihtuvan pääomanosan suhteellinen väheneminen kasautumisen jatkuessa ja sitä seuraava yhteenkokoontuminen.

Palkkojen nousua ei taloustieteilijöidenkään mukaan aiheuta olemassaolevan yhteiskunnallisen rikkauten paljous eikä ennestään tuotetun pääoman suuruus, vaan yksistään yhä yltyvä pääoman kasautuminen ja tämän yltyminen nopeusaste (A. Smith, m. t., 1:nen kirja, 8:s luku). Tähän saakka olemme käsitellyt vain erästä erikoiskohtaa tässä prosessissa, sitä, missä pääoman lisääntyminen tapahtuu sen teknillisen kokoonpanon pysyessä entisellään. Mutta prosessi ei rajoitu tähän erikoiskohtaan, vaan kehittyi edelleen.

Kun kapitalistisen järjestelmän yleiset perusteet kerran ovat määrättyt, tulee pääoman kasautumisen kehityksessä aina kohta, jossa yhteiskunnallisen työn tuottavaisuuden kehitys tulee kasautumisen voimakkaimmaksi edistäjäksi. „Sama syy“, lausuu A. Smith (äskennäytetyssä luvussa), „joka aiheuttaa palkkojen kohoamisen, nimittäin pääoman lisääntyminen, vie työn tuottamiskyvyn lisääntymiseen ja tekee mahdolliseksi saada pienemmällä työmäärällä aikaan suurempi tuotemäärä.“

Jos jättää huomioon ottamatta luonnonedellytykset, kuten maan hedelmällisyyden y. m., sekä riippumattomien ja erikseen työskentelevien tuottajien taitavuuden, joka kuitenkin vaikuttaa paremminkin valmisteen hyvyyteen kuin sen määrään, ilmenee työn yhteiskunnallinen tuottoaste niiden tuotantovälineiden suhteellisessa laajuudessa, jotka yksi työläinen muuttaa tuotteeksi määrättynä aikana, tasaisesti jännittämällä työvoimaansa. Hänen käyttämiensä tuotantovälineiden määrä lisääntyy hänen työnsä tuottavaisuuden lisääntyessä. Näillä tuotantovälineillä on tällöin

^{77 b)} „Mutta jos nyt palaamme ensimmäiseen tutkimukseemme, jossa on todistettu . . . että itse pääoma on vain ihmistyön luomus . . . niin näyttää vallan käsittämättömältä, että ihminen voisi joutua oman tuotteensa — pääoman — valtaan ja sen alaiseksi; ja kun todellisuudessa kuitenkin kieltämättä näin on asian laita, niin tunkeutuu ehdottomasti esille kysymys: kuinka on työläinen pääoman valtiaasta — koska hän on sen luoja — voinut tulla pääoman orjaksi?“ (Von Thünen: „Der isolierte Staat“. Toinen osa. Toinen osasto. Rostock 1863, s. 5, 6.) Thünen'in ansioksi on luettava vain, että hän on tämän kysymyksen esittänyt. Hänen vastauksensa on suorastaan lapsellinen.

kahdenlainen merkitys. Toinen lisääntyminen on työn tuottavuuden lisääntymisen seuraus, toinen lisääntyminen sen ehto. Esim. kun työnjako on manufaktuurityön tapaan järjestetty ja käytetään koneistoa, valmistetaan samassa ajassa enemmän raakaainetta ja sisällytetään siis työprosessiin suurempi määrä raakaja apuaineita. Se on seuraus työn tuottavuuden lisääntymisestä. Toiselta puolen on käytettyjen koneiden, työjuhtien, keinotekoitteiden lannoitusaineiden, salaajien y. m. paljous työn tuottavuuden lisääntymisen edellytys. Samoin rakennuksiin, jättiläisuuneihin, kuljetusvälineihin y. m. keskitetyt tuotantovälineet. Mutta olipa tuotantovälineiden määrä ehto tahi seuraus, ilmaisee sen lisääntyminen niihin yhdistettävään työvoimaan verraten, että työn tuottavuus lisääntyy.

Suurteollisuuden syntyminen aikoihin keksittiin Englannissa menettelytapa muuttaa raakarautaa koksien avulla takoraudaksi. Tämä menettelytapa, jota nimitetään putlaukseksi ja joka perustuu siihen että määrätyn rakenteisissa uuneissa raudasta poistetaan hiiltä, aiheutti masuunien tavattoman suurentamisen, kuumaa ilmaa synnyttävien laitteiden käytäntöön ottamisen j. n. e., lyhyesti sanoen sellaisen lisäyksen työvälineissä ja jalostettavissa aineksissa, joita sama työläismäärä kulutti, että rautaa pian voitiin valmistaa niin suurissa määrin ja siksi halvalla, että se useihin tarkoituksiin käytettynä työnsi tieltään kiven ja puun.

Mutta putlaajan, työmiehen, jonka tehtävänä on poistaa hiiltä raudasta, on suoritettava sen laatuinen käsityö, että niiden uunien kokoa, joista hän kykenee huolehtimaan, rajoittavat hänen mieskohtaiset kykynsä, ja tämä raja se nykyään [1874] pidättää sitä hämmästyttävää nousua, joka metalliteollisuudessa on tapahtunut vuodesta 1780, putlauksen keksimisen ajasta alkaen.

„On tosiasia“, valittaa „The Engineering“, Englannin insinöörien äänenkannattaja, „että vanha käsinputlausmenettely miltei on palanen raakalaisuutta . . . Teollisuutemme pyrkimyksenä on käsitellä tuotannon eri asteilla yhä suurempia ainesjoukkoja. Siksipä näemme joka vuosi syntyvän yhä jättimäisempiä masuuneja, yhä raskaampia höyryvasaroita, yhä valtaisempia valssauslaitoksia, yhä suurenmoisempia työkaluja metallinjalostuksen eri haaroissa. Keskellä tätä yleistä kasvamista — tuotantovälineiden kasvamista käytettyyn työhön verraten — on putlausmenettely pysynyt miltei muuttumattomana ja asettaa nykyään teollisuuden liikuunolle aivan sietämättömät rajat . . . Aiotaan senvuoksi korvata se kaikissa suurliikkeissä automaattisesti pyörivillä uuneilla, jotka pystyvät hallitsemaan suunnatto-

mia uunintäysiä, jotka olisivat ylivoimaiset kaikelle käsit-
työlle.^{77c)}

Sittenkun putlausmenettely niinmuodoin oli aiheuttanut kumouksen rautateollisuudessa, ja työvälineiden, sekä määrätyn työpaljouden jalostaman raaka-aineen paljouden suuren laajenemisen, on se kasautumisen edistyessä tullut taloudelliseksi esteeksi, josta nyt pyritään vapautumaan uuden menettelytavan avulla, joka pystyy poistamaan ne rajat, jotka se asettaa aineellisten tuotantovälineiden enemmälle kasvamiselle käytettyyn työhön verraten. Tämä on kaikkien kasautumisesta aiheutuvien löytöjen ja keksintöjen historia, kuten jo olemme osottaneet seurattessamme nykyaikaisen tuotannon historiaa sen alusta meidän päiviimme saakka.^{77d)}

Kasautumisen edistyessä emme siis havaitse pelkästään pääoman eri aineellisten alkeiden yht'aikaa kooltaan kasvavan: se yhteiskunnallisen työn tuotantovoimien kehitys, joka tuohon edistykseen liittyy, ilmenee myöskin laatupuolisesti pääoman teknillisen kokoonpanon vähitellen tapahtuvina muutoksina. Työprosessin ulkokohtainen, asiallinen tekijä kasvaa subjektiiviseen, henkilökohtaiseen tekijään verrattuna, se on työvälineiden ja raaka-aineiden paljous kasvaa niitä jalostavien työvoimien summaan verrattuna. Samassa määrässä kuin pääoma tekee työn tuottavammaksi, vähentyy sen työnkysyntä sen kokoon verrattuna.

Tämä muutos pääoman teknillisessä kokoonpanossa, tuotantovälineiden määrän lisääntyminen verrattuna niitä elävöittäväen työvoiman määrään, lyö leimansa myöskin sen arvokokoonpanoon, niin että pääoma-arvon pysyvä osa lisääntyy sen vaihtuvan osan kustannuksella. Alkuaan pannaan pääomasta — prosenteissa laskettuna — esim. 50°/_o tuotantovälineisiin ja toiset 50°/_o työvoimaan, myöhemmin, kun työn tuottoaste on kehittynyt, 80°/_o tuotantovälineisiin ja 20°/_o työvoimaan j. n. e.

Tämän lain, jonka mukaan pysyvä pääomanosa verrattuna vaihtuvaan yhä lisääntyy, osottaa joka hetki todeksi niinkuin jo edellä on esitetty, tavaranhintojen vertaileva erittely verrattiinpa sitten erilaisia taloudellisia kehityskausia saman kansan elämässä tahi eri kansoja samalla kehityskaudella. Sen hinnanosan suhteellinen suuruus, joka edustaa vain kulutettujen tuotantovälineiden arvoa eli pysyvää pääomanosaa, on suorassa suhteessa kasautumisen jatkumiseen; toisen: työpalkkana mak-

^{77c)} „The Engineering“, 13 p. kesäk. 1874.

^{77d)} Vert. suhteellisen lisäarvon tuottamista koskevaa neljättä osastoa.

settavan vaihtuvaa pääomanosaa edustavan binnanosan suhteellinen suuruus on siihen yleensä käännettyssä suhteessa.

Vaihtuvan pääomanosan väheneminen verrattuna pysyvään, eli pääoma-arvon muuttunut kokoonpano osottaa kuitenkin vain likipitään sen aineellisessa kokoonpanossa tapahtuvan vaihtelun. Jos esim. nykyhetkellä kehruteollisuuteen sijoitetusta pääoma-arvosta on $\frac{7}{8}$ pysyvää ja $\frac{1}{8}$ vaihtuvaa, kun siitä 18 vuosisadan alussa oli $\frac{1}{2}$ pysyvää ja $\frac{1}{2}$ vaihtuvaa, niin on sitävastoin se raaka-aineen, työvälineiden y. m. määrä, minkä tietty paljous kehruutyötä nykyään tuottavasti kuluttaa, monta sataa kertaa suurempi kuin 18 vuosisadan alussa. Syynä siihen on yksinkertaisesti se, ettei työn tuottavuuden lisääntyessä vain työssä käytettävien tuotantovälineiden määrä lisäännä, vaan myöskin niiden arvo, niiden määrään verrattuna, alenee. Niiden arvo siis absoluuttisesti lisääntyy, muttei samassa suhteessa kuin niiden määrä. Pysyvän ja vaihtuvan pääoman välisen eroavaisuuden lisääntyminen on siis paljon pienempi kuin eroavaisuuden lisääntyminen niiden tuotantovälineiden määrän välillä, joiksi pysyvä pääoma muutetaan, ja sen työvoiman määrän välillä, joksi vaihtuva pääoma muutetaan. Edellinen eroavaisuus lisääntyy samalla kuin jälkimäisenkin, mutta vähemmässä määrässä.

Muutoin on väärinkäsitysten välttämiseksi huomautettava, ettei kasautumisen edistyminen suinkaan edellytä mahdottomaksi vaihtuvan pääomanosan absoluuttista lisääntymistä, vaikka se vähentää sen suhteellista suuruutta. Olettakaamme, että pääoma-arvo jakautuu ensin niin, että 50 % siitä on pysyvää ja 50 % vaihtuvaa pääomaa, myöhemmin 80 % pysyvää ja 20 % vaihtuvaa. Jos sillävälän alkuperäinen pääoma, sanokaamme 6,000 puntaa, on kasvanut 18,000 punnaksi, niin on myöskin sen vaihtuva osa lisääntynyt $\frac{1}{5}$:lla. Se oli 3,000 puntaa, nyt se on 3,600 puntaa. Mutta missä aikaisemmin olisi riittänyt 20 %:n suuruinen pääoman kasvu lisäämään työn kysyntää 20:lla, vaaditaan nyt kolme kertaa niin suuri pääoma kuin alkuaan oli.

Neljännessä osastossa osotettiin, kuinka työn yhteiskunnallisen tuotantovoiman kehittyminen edellyttää yhteistoimintaa laajassa mittakaavassa, kuinka vain tällä edellytyksellä työnjako ja -yhdistäminen voidaan toteuttaa, tuotantovälineitä säästää niitä suurin joukoin keskittämällä, synnyttää työvälineitä, joita vain yhteisesti voidaan käyttää, kuten koneistojärjestelmä y. m., pakottaa suunnattomat luonnonvoimat tuotannon palvelukseen ja saada aikaan tuotantoprosessin muuttuminen tieteen teknologiseksi käyttämiseksi. Tavarain tuotannon vallitessa, jolloin tuo-

tantovälineet ovat yksityishenkilöiden omaisuutta, jolloin käsityöläinen niinmuodoin tuottaa tavaroita joko muista eristettynä ja itsenäisenä tahi myy työvoimaansa tavarana, koska häneltä puuttuu varoja oman liikkeen harjoittamiseen, toteutuu mainittu edellytys vain siten, että yksityispääomat kasvavat, tahi samassa määrässä kuin yhteiskunnalliset tuotantovälineet ja elintarpeet muuttuvat kapitalistien yksityisomaisuudeksi. Tavarantuotannon maaperä voi kannattaa laajassa mittakaavassa tapahtuvaa tuotantoa ainoastaan kapitalistisessa muodossa. Määrätty pääoman kasautuminen yksityisten tavarantuottajain käsiin on siis nyky-aikaisen teollisuuden edellytys, tuon yhteiskunnallisten yhtymäin ja teknillisten menetelmäin yhteistoiminnan, jota me nimitämme tuotannon erikoiseksi kapitalistiseksi lajiksi eli erikoisesti kapitalistiseksi tuotantotavaksi.^{77 e)} Meidän täytyi sentähden edellyttää sitä käsityöstä kapitalistiseen tuotantoon siirryttäessä. Sitä voi sanoa alkuperäiseksi kasautumiseksi sentähden että se on erikoisen kapitalistisen tuotannon historiallinen perusta eikä sen historiallinen tulos. Meidän ei vielä tässä tarvitse tutkia, kuinka se syntyy. Meille riittää, että se on lähtökohtana. Mutta kaikki tällä pohjalle kehitetyt keinot työn yhteiskunnallisen tuotantovoiman lisäämiseksi ovat samalla keinoja lisäarvon eli lisätuotteen tuottamisen lisäämiseksi, joka lisäarvo eli lisätuote puolestaan on kasautumisen muodostumisala. Ne ovat siis samalla keinoja, joilla pääoma tuottaa pääomaa, eli kasautumisen kiihoituskeinoja. Lisäarvon yhtämittäinen muuttuminen jälleen pääomaksi ilmenee tuotantoprosessiin sisältyvän pääoman kasvavana suuruutena. Tämä puolestaan tulee perustaksi tuotannon mittakaavan laajenemiselle, siihen liittyville keinoille lisätä työn tuotantovoimaa ja kiihdyttää lisäarvon tuotantoa. Jos siis määrätty pääoman kasautumisaste osottautuu erikoisen kapitalistisen tuotantotavan ehdoksi, aiheuttaa viimeksi mainittu vuorostaan kiihtymisen pääoman kasautumisessa. Kasautuminen kehittää siis erikoisen kapitalistisen tuotantotavan ja erikoinen kapitalistinen tuotantotapa pääoman kasautumisen. Nämä molemmat taloudelliset tekijät synnyttävät, toisilleen antamansa sysäyksen yhdistetyn suhteen mukaisesti, pääoman teknillisessä kokoonpanossa vaihtelun, jonka kautta vaihtuva osa tulee yhä pienemmäksi pysyvään verrattuna.

Jokainen yksityispääoma on suurempi tai pienempi tuotantovälineiden keskittymys [yksiin käsiin], jolla on vastaava

^{77 e)} „Pääoman edelläkäynyt kasautuminen on ehdottoman välttämätön tähän työn tuotantovoimien suureen lisääntymiseen.“ (A d a m S m i t h : „Wealth of Nation“, II kirja, johdanto).

käskeyvalta suuremman tai pienemmän työläisarmeijan suhteen. Jokainen pääoman kasautuminen tulee uuden kasautumisen välineeksi. Se edistää pääoman keskittymistä yksityiskapitalistien käsiin, samalla kun se lisää pääomana toimivan rikkauden määrää, ja laajentaa siten suuressa mittakaavassa tapahtuvan tuotannon ja erikoisten kapitalististen tuotantotapojen perustaa. Yhteiskunnallisen pääoman lisääntyminen tapahtuu siten että useat yksityispääomat lisääntyvät. Jos oletetaan kaikkien muiden olosuhteiden pysyvän samoina, lisääntyvät yksityispääomat ja niiden ohessa tuotantovälineiden keskittyminen samassa suhteessa kuin ne ovat osia yhteiskunnallisesta kokonaispääomasta. Samalla irtaantuu alkuperäisistä pääomista istukkaita (Ableger), jotka toimivat uusina itsenäisinä pääomina. Tässä on suuri merkitys m. m. omaisuuden jakaantumisella kapitalistiperheissä. Pääoman kasautuessa siis lisääntyy myöskin kapitalistien lukumäärä enemmän tai vähemmän. Tällaiselle keskittymiselle, joka johtuu välittömästi kasautumisesta, tahi paremmin sanottuna on yhtä kuin se, on kaksi seikkaa kuvaavia.

Ensiksikin rajoittaa, jos olosuhteet muutoin pysyvät samoina yhteiskunnallisen rikkauden kasvamisaste yhteiskunnallisten tuotantovälineiden keskittymisen lisäystä yksityiskapitalistien käsiin. Toiseksi on jokaisessa erikoisessa tuotantopiirissä sijaitseva yhteiskunnallisen pääoman osa jakautunut useiden kapitalistien kesken, jotka ovat toisistaan riippumattomia ja keskenään kilpailevia tavarantuottajia. Pääoman kasautuminen ja siihen liittyvä keskittyminen eivät siis ole ainoastaan hajaantuneet moniin eri kohtiin, vaan toimivien pääomien lisääntymisen kanssa ristiin kulkee uusien pääomien muodostuminen ja vanhojen jakautuminen. Jos niin ollen kasautuminen esiintyy toiselta puolen tuotantovälineiden lisääntyvänä keskittymisenä ja käskeyvaltana työn suhteen, esiintyy se toiselta puolen useiden yksityispääomien hajoittajana.

Tämä yhteiskunnallisen kokonaispääoman silpoutuminen useiksi yksityispääomiksi eli sen murto-osien hajoittaminen vaikuttaa pääoman kokoonvetovoimaa vastaan. Tässä ei enää ole kysymys yksinkertaisesta tuotantovälineiden keskittymisestä, joka on samaa kuin kasautuminen, eikä käskeyvallasta työn suhteen. Tämä on valmiiden pääomien keskittymistä, niiden yksilöllisen itsenäisyyden lakkauttamista, kapitalistin toimeenpanemaa kapitalistin pakkoluovutusta, useiden pienempien pääomien muuttamista muutamiksi suuremmiksi pääomiksi. Tämä prosessi eroaa ensimmäisestä sen kautta, että se edellyttää vain muutosta jo olemassa olevien ja toimivien pääomien jakautumisessa, että se siis ei ole riippuvainen yhteiskunnallisen rikkauden absoluuttisesta

lisääntymisestä eikä kasautumisen absoluuttisista rajoista. Pääoma paisuu tällöin toisaalla yhde nhallussa suuriksi kasoiksi, sen kautta että toisaalla monet sen menettävät. Se on varsinaista yhteenkokoontumista (sentraalisatioonia), vastoin kasautumista (akkumulatioonia) ja keskittymistä, (konsentratioonia).

Tässä ei ole tilaisuutta tehdä selkoa tästä pääomien yhteenkokoontumista ohjaavista laeista eli siitä, kuinka pääoma vetää pääoman puoleensa. Ainoastaan muutamiin seikkoihin viitattakoon lyhyesti. Kilpailussa käytetään taisteluseena tavaroiden hinnan halventamista. Tavaroiden hinnan halpeneminen riippuu, kun muut olosuhteet pysyvät ennallaan, työn tuottavaisuudesta, ja tämä taas tuotannon mitta-asteikosta. Suuremmat pääomat tuhoavat niinuodoin pienemmät. Muistamme edelleen, että kapitalistisen tuotantotavan kehittyessä lisääntyy se yksityispääomien pienin määrä, mikä vaaditaan liikkeen harjoittamiseen normaaliehdolla. Pienemmät pääomat tunkeutuvat siis tuotantaloille, jotka suurteollisuus on vasta paikoitellen tahi epätäydellisesti vallannut. Kilpailu riehuu näillä aloilla suorassa suhteessa kilpailevien pääomien lukumäärään ja käännetyissä suhteissa niiden suuruuteen. Se päättyy aina useiden pikkukapitalistien häviöön, joiden pääomat osaksi siirtyvät voittajan käsiin, osaksi tuhoutuvat.

Sitäpaitsi syntyy kapitalistisen tuotannon kehittyessä aivan uusi mahti, luottotoimi, joka alussa hiipii mukaan salaisena, kasautumisen vaatimattomana apulaisena, vetää näkymättömin langoin suurempiin tahi pienempiin kasoihin kautta koko yhteiskunnan silpoutuneet rahavarat yksityisten tahi liittoutuneiden kapitalistien käsiin, mutta piankin kehittyy uudeksi ja pelottavaksi aseeksi kilpailussa ja tulee lopulta suunnattomaksi yhteiskunnalliseksi koneistoksi pääomien yhteenkokoontumista varten.

Kilpailu ja luotto, nuo molemmat yhteenkokoontumisen mahtavimmat kohottajat, kehittyvät samassa määrässä kuin kapitalistinen tuotanto ja kasautuminen. Sen ohessa kasautumisen edistyminen lisää yhteenkoottavaa ainesta, s. o. yksityispääomia, samalla kun kapitalistisen tuotannon laajeminen synnyttää toisaalla niiden valtaviin teollisuuslaitosten yhteiskunnallisen tarpeen, joiden aikaansaaminen on sidottu sitä ennen tapahtuvaan pääoman yhteenkokoontumiseen, toisaalla niitä varten välttämättömät teknilliset välineet. Nykyään on sentähden yksityispääomien keskinen vetovoima ja yhteenkokoontumispyrkimys voimakkaampi kuin koskaan ennen. Mutta vaikka yhteenkokoovan liikkeen suhteellisen laajuuden ja tarmon määrääkin vississä suhteessa jo saavutettu kapitalistisen rikkouden suuruus ja talou-

dellisen koneiston ylivoimaisuus, ei yhteenkokoontumisen edistyminen suinkaan riipu yhteiskunnallisen pääoman positiivisesta lisääntymisestä. Ja tämä etenkin erottaa yhteenkokoontumisen eli sentralisationin keskittymisestä eli konsentrationista, joka on vain toinen nimitys laajemmassa mittakaavassa tapahtuvalle pääoman uusintamiselle. Yhteenkokoontuminen voi johtua pelkästään olemassa olevien pääomien jakautumisen muuttumisesta, yksistään yhteiskunnallisen pääoman osien ryhmityksen muuttumisesta. Valtavat määrät pääomaa voi toisaalla kasautua yksin käsiin sen kautta että se toisaalla otetaan pois useilta yksityisiltä. Jollakin liike-elämän alalla saavuttaisi yhteenkokoontuminen äärimmäisen rajansa, jos kaikki siihen sijoitetut pääomat sulautuisivat yhdeksi yksityispääomaksi. Määrätyssä yhteiskunnassa tämä raja saavutettaisiin vasta silloin kuin kaikki yhteiskunnallinen pääoma joutuisi yksin käsiin, joko jonkun yksityisen kapitalistin tahi jonkun kapitalistiseurauksen haltuun.^{77 f)}

Yhteenkokoontuminen täydentää kasautumisen työtä antamalla teollisuuskapitalisteille tilaisuuden laajentaa toimintansa mittakaavaa. Johtukoonpa tämä viimeksimainittu tulos kasautumisesta tahi yhteenkokoontumisesta; tapahtukoon yhteenkokoontuminen väkivaltaisen anastamisen kautta — jolloin muutamat pääomat tulevat toisiin verraten niin voimakkaiksi vetovoimakeskustoiksi, että ne murtavat niiden yksityisen kiinnevoiman ja vetävät sitten puoleensa niiden yksityiset murto-osat — tahi tapahtukoon se niin, että joukko jo muodostuneita tahi syntymässä olevia pääomia sulaa vähemmän rajusti yhteen osakeyhtiöiksi — taloudelliset seuraukset tulevat kummassakin tapauksessa olemaan samat. Teollisuuslaitosten riittävä laajuus tulee kaikkialla lähtökohdaksi useiden yhteistyön laajaperäisemmälle järjestämiselle, heidän aineellisten käyttövoimiensa laajemmalle kehitykselle, s. o. yksityisten jo totutun tavan mukaan johdettujen tuotantoprosessien muuttumiselle yhteiskunnallisesti yhdistetyiksi ja tieteellisesti johdetuiksi tuotantoprosesseiksi.

Selvää on kuitenkin, että kasautuminen, pääoman vähittäinen lisääntyminen, ympyrän muodosta kierukan (spiraalin) muotoon muuttuva pääoman uusintaminen on sangen hidas menet-

^{77 f)} Tähän (ranskalaisesta painoksesta otettuun) viittaukseen tulevista tapahtumista, joka kirjoitettiin 40 vuotta sitten (1874), saattoi Engels huomauttaa jo v. 1890: „Usimmat englantilaiset ja amerikkalaiset „trustit“ tavoittelevat jo tätä päämäärää koettaessaan yhdistää ainakin kaikki suurliikkeet samassa liikkeenhaarassa suureksi osakeyhtiöksi, joka käytännössä saisi yksinoikeuden.“ — Nytemmin on kartellilous vakiintunut koko Euroopassa ja Amerikassa on trustimuoto tosiasiaa jo muuttunut suurpääoman erikoiseksi yleismuodoksi. — Kautsky.

telytapa verrattuna yhteenkokoontumiseen, jonka tarvitsee vain muuttaa yhteiskunnallisen pääoman oleellisten osien ryhmittymääriä. Maailma olisi vielä ilman rautateitä, jos sen olisi täytynyt odottaa siksi kun kasautumisen kautta olisi syntynyt muutamia yksityispääomia, jotka olisivat riittäneet rautatien rakentamiseen. Mutta yhteenkokoontuminen on kädenkäänteessä saanut tämän osakeyhtiöiden kautta aikaan. Ja samalla kun yhteenkokoontuminen siten lisää ja jouduttaa kasautumisen vaikutuksia, laajentaa ja jouduttaa se yht'aikaa pääoman teknillisessä kokoonpanossa kumouksia, jotka lisäävät pääoman pysyvää osaa sen vaihtuvan osan kustannuksella ja sen kautta vähentävät suhteellista työnkysyntää.

Yhteenkokoontumisen avulla yhdessä työssä kokoonhitsatut pääomakasat uusiintuvat ja lisääntyvät niin kuin muutkin ainoastaan nopeammin, ja tulevat siten uusiksi mahtaviksi yhteiskunnallisen kasautumisen vipusimiksi. Jos siis puhutaan yhteiskunnallisen kasautumisen edistymisestä, tarkoitetaan sillä — nykyään — samalla myöskin yhteenkokoontumisen vaikutuksia.

Yksityisten pääomamäärien kasvava laajuus tulee itse tuotantotavan alituksen kumouksen aineelliseksi perustaksi. Jatkuvasti valloittaa kapitalistinen tuotantotapa työhaaroja, jotka vielä eivät ensinkään ole sen alaisia, tahi ovat vain muodollisesti alistetut. Sen ohella kasvaa sen maaperästä uusia, sille alun pitäen kuuluvia työhaaroja. Vihdoin kypsyy niissä työhaaroissa, joita jo kapitalistisesti hoidetaan, työn tuotantovoima ansarimaisesti. Kaikissa näissä tapauksissa alenee työläisten lukumäärä suhteellisesti sen käyttämiin tuotantovälineisiin verraten. Yhä suurempi osa pääomaa muunnetaan tuotantovälineiksi, yhä pienempi osa työvoimaksi. Tuotantovälineiden keskityksen laajuuden ja teknillisen toiminnan lisääntyessä pienenee yhä enemmän se aste, jossa ne ovat työläisen toimintavälineitä. Höyryaura on verrattomasti vaikuttavampi tuotantoväline kuin tavallinen aura, mutta siihen sijoitettu pääoma-arvo on verrattomasti pienempi toimintaväline, kuin jos se olisi toteutettu tavallisena aurana. Lähinnä juuri uuden pääoman lisääminen vanhaan sallii laajentaa ja teknillisesti perin pohjin muuttaa tuotantoprosessin aineelliset edellytykset. Mutta pian valtaa muuttunut kokoonpano ja teknillinen muutos myöskin enemmän tai vähemmän kaiken vanhan pääoman, joka on saavuttanut uusintamiskautensa ja niinmuodoin korvataan uudella. Tämä vanhan pääoman muuttuminen on eräässä mielessä riippumaton yhteiskunnallisen pääoman absoluuttisesta lisääntymisestä, samoin kuin yhteenkokoontuminenkin. Mutta viimeksimainittu, joka

vain eri tavalla jakaa olemassa olevan yhteiskunnallisen pääoman ja yhdistää yhdeksi useita vanhoja pääomia, vaikuttaa jälleen tämän vanhan pääoman muuttumisen voimakkaana kiihottimena.

Toiselta puolen siis kasautumisen kestäessä syntynyt lisäpääoma vetää puoleensa kokoonsa nähden yhä vähemmän työläisiä. Toiselta puolen karkoittaa aina määräaikaisesti uudessa kokoonpanossa uusiintuva pääoma yhä enemmän sen palveluksessa aikaisemmin olleita työläisiä.

3. Suhteellisen liikaväestön eli teollisen vara-armeijan etenevä tuotanto.

Pääoman kasautuminen, joka alkuaan näytti vain pääoman määrän suurenemiselta, tapahtuu, niinkuin olemme nähneet, siten että se kokoonpanoltaan jatkuvasti muuttuu, että sen pysyvä osa alati lisääntyy vaihtuvan osan kustannuksella,^{77 g)} ja täten vähentää suhteellista työn kysyntää. Mitä sitte vaikuttaa tämä liike palkkatyöläisten luokan asemaan?

Erikoisesti kapitalistinen tuotantotapa, sitä vastaava työn tuotantovoiman kehitys ja siitä aiheutuva muuttuminen pääoman elimellisessä kokoonpanossa eivät ainoastaan käy yhtä riutaa pääoman kasautumisen eli yhteiskunnallisen rikkauten lisääntymisen kanssa. Ne edistyvät verrattomasti nopeammin, koska yksinkertaista kasautumista eli kokonaispääoman absoluuttista lisääntymistä seuraa sen yksityisten tekijäin yhteenkokoontuminen, ja lisäpääoman teknillistä kumousta seuraa alkuperäisen pääoman teknillinen kumous. Kasautumisen jatkuessa siis muuttuu pysyvän ja vaihtuvan pääoman osan keskinen suhde, niin että alkuperäinen suhde 1 : 1 muuttuu suhteiksi 2 : 1, 3 : 1, 4 : 1, 5 : 1, 7 : 1 j. n. e., joten sikäli kuin pääoma kasvaa, sen koko arvosta muuttuu $\frac{1}{2}$:n sijasta yhä edelleen $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{5}$, $\frac{1}{6}$, $\frac{1}{8}$ j. n. e. työvoimaksi, ja $\frac{2}{3}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{5}$, $\frac{5}{6}$, $\frac{7}{8}$ j. n. e. tuotantovälineiksi. Kun työn kysyntää ei määrää kokonaispääoman suuruus, vaan sen vaihtuvan osan suuruus, vähenee se siis etenevästi kokonaispääoman lisääntyessä, sen

^{77 g)} Marx'in omassa kappaleessa on tässä kohden reunamuistutus: „Myöhemmin tässä huomautettava: Jos laajentuminen on vain määrällinen, niin suhtautuvat samassa liikkeenhaarassa suuremman ja pienemmän pääoman tuottamat voitot samoin kuin liikkeeseen sijoitettujen pääomien määrät. Jos määrällinen laajentuminen vaikuttaa myöskin laatuun, niin suuremman pääoman tuottaman voiton suhdeluku samalla lisääntyy.“ — Kautsky.

sijaan että se, kuten edellä on oletettu, kasvaisi samassa suhteessa kuin se. Se vähenee samassa suhteessa kuin kokonaispääoman määrä ja yhä kiihtyvästi väheten tämän määrän kasvaessa.

Kokonaispääoman lisääntyessä tosin sen vaihtuva osakin eli siihen liittyvä työvoima kasvaa, mutta alati vähenevässä suhteessa. Väliajat, joissa kasautuminen esiintyy vain määrättyllä teknillisellä pohjalla tapahtuvana tuotannon laajenemisena, lyhenevät. Määrätynsuuruisen lisätyövoiman käyttämiseksi tahi, vanhan pääoman alituisten muodonvaihdosten vuoksi, vanhojenkin työssä pitämiseksi, vaaditaan, että kokonaispääoman kasautuminen tapahtuu yhä nopeammin. Mutta lisäksi tämä kasvava kasautuminen ja yhteenkokoontuminen puolestaan taas aiheuttaa uusia muutoksia pääoman kokoonpanossa eli taas puolestaan jouduttaa sen vaihtuvan osan vähenemistä pysyvään verrattuna. Tämä kokonaispääoman vaihtuvan osan suhteellinen väheneminen, joka käy sitä nopeammaksi, kuta enemmän kokonaispääoma lisääntyy ja nopeammaksi kuin sen oma lisääntyminen, näyttää toiselta puolen päinvastoin siltä kuin työväestö yhä lisääntyisi absoluuttisesti nopeammin kuin vaihtuva pääoma tahi sen liikkeessäpitämisen välineet lisääntyvät. Mutta kapitalistinen kasautuminen tuottaa alati voimaansa ja laajuuteensa nähden suhteellisen, s. o. pääoman keskimääräisiin arvonlisäystarpeisiin verraten liian suuren ja siis tarpeettoman eli liikatyöväestön.

Mitä tulee yhteiskunnalliseen kokonaispääomaan, synnyttää sen kasautumislিকে milloin jaksottaisia muutoksia, milloin jakautuvat tämän liikkeen eri kohdat yht'aikaa eri tuotantoaloille. Toisilla tuotantoaloille tapahtuu pääoman kokoonpanossa muutoksia pelkän yhteenkokoontumisen johdosta ilman että pääoma absoluuttisesti lisääntyy; toisilla ovat pääoman absoluuttinen lisääntyminen ja sen vaihtuvan osan eli sen vaatiman työvoiman absoluuttinen väheneminen toisistaan riippuvaiset; toisilla aloilla taas pääoma milloin lisääntyy vanhalla teknillisellä perustallaan ja vetää puoleensa sen kasvuun suhteellisia lisätyövoimia, milloin sinä tapahtuu elimellisiä muutoksia ja sen vaihtuva osa supistuu; kaikilla tuotannon aloilla liittyy vaihtuvan pääomanosan ja siis tarvittavan työläismäärän lisääntymiseen alati äkillisiä heilahduksia ja tilapäinen liikaväestön syntyminen, joko tämä sitten esiintyy enemmän huomiota herättävässä muodossa niin että ennestään työssä olevia työläisiä erotetaan tahi siinä vähemmän huomiota herättävässä muodossa, joka ei kuitenkaan ole vähemmän tehokas, että nimittäin lisätyöväestön kulkeutu-

minen sen tavallisiin viemäreihin vaikeutuu.⁷⁸⁾ Samalla kun jo toimiva yhteiskuntapääoma lisääntyy ja samassa määrässä kuin se tapahtuu, samalla kun tuotannon mittakaava laajenee ja työhön käytettyjen työläisten lukumäärä lisääntyy sekä heidän työnsä tuotantovoima kehittyy, samalla kun rikkauden kaikki lähteet laajenevat ja täyttyvät, laajenee myöskin se mittakaava, jossa pääoman aiheuttamaan suurempaan työläisten luoksevetämiseen liittyy heidän suurempi poiskarkoittamisensa, lisääntyy pääoman elimellisessä kokoonpanossa ja sen teknillisessä muodossa tapahtuvien vaihteluiden nopeus, ja avartuu niiden tuotantoalojen piiri, jotka se milloin yht'aikaa, milloin vuorotellen valtaa. Itse synnyttämällään pääoman kasautumisella tuottaa työväestö siis yhä lisääntyvässä määrässä niitä välineitä, joitten kautta suhteellisesti yhä suurempi osa siitä tulee tarpeettomaksi.⁷⁹⁾ Niinkuin todellisuudessa jokai-

⁷⁸⁾ Englannin ja Wales'in väenlasku osottaa m. m. seuraavaa: Kaikkiaan maanviljelystöissä olevia henkilöitä maanomistajat, maanvuokraajat, poutarhurit, paimenet y. m. mukaanlaskettuina: v. 1851: 2,011,447, v. 1861: 1,924,110, vähennys: 87,337. Villateollisuuden palveluksessa: v. 1851: 102,714 henkilöä, v. 1861: 79,242, silkkitehtaat: v. 1851: 111,940, v. 1861: 101,678, karttuuntehtaat: v. 1851: 12,098, v. 1861: 12,556, mikä vähäinen lisäys huolimatta liikkeiden suunnattomasta laajenemisesta edellyttää suurta vähennystä työssäolevien työläisten suhteellisessa liikkamäärässä; hatuntekijöitä: v. 1851: 15,957, v. 1861: 13,814; olkihattujen ja naisten hattujen tekijöitä: v. 1851: 20,393, v. 1861: 18,176; maltaitten tekijöitä: v. 1851: 10,566, v. 1861: 10,677; kynttilänvalajia: v. 1851: 4,949, v. 1861: 4,686 (tämä vähennys johtuu m. m. kaasuväläistuksen käyttämisen lisääntymisestä); kammantekijöitä: v. 1851: 2,038, v. 1861: 1,478; puunsahureita: v. 1851: 30,552, v. 1861: 31,647 (vähäinen lisäys sahauskoneiden käytännön yleistymisen johdosta); naulanteikijöitä: v. 1851: 26,940, v. 1861: 26,130 (vähennys konekilpailun johdosta); työläisiä sinkki- ja kuparikavoksissa: v. 1851: 31,360, v. 1861: 32,041. Sitävastoin puuvillankehrräämöissä ja -kutomoissa: v. 1837: 371,777, v. 1861: 456,646; hiilikaivoksissa: v. 1851: 183,389, v. 1861: 246,613. „Työläisten lisääntyminen jälkeen v. 1851 on yleensä suurin sellaisissa teollisuushaaroissa, joissa ei tähän saakka ole menestyksellä käytetty koneita.“ („Centus of England and Wales for 1869, vol. III. London, 1863“, s. 36).

⁷⁹⁾ Muutamilla etevillä klassillisen koulun kansantaloustieteilijöillä on ennemminkin ollut avistus kuin selvä käsitys vaihtuvan pääoman suhteellisen suuruuden jatkuvan vähenemisen laista ja sen vaikutuksista palkkatyöväen asemaan. Suurin ansio tässä suhteessa on John Barton'illa, vaikka hän samoin kuin kaikki muutkin sekoittaa pysyvän pääoman kiinteään, vaihtuvan kiertävään. Hän lausuu: „Työn kysyntä on riippuvainen kiertävän pääoman lisääntymisestä, eikä kiinteän. Jos olisi totta että näiden kahden pääomanlajin suhde on sama aina ja kaikissa oloissa, silloin johtuisi siitä todellisuudessa myöskin, että työssä olevien työläisten luku olisi suhteellinen valtion rikkauteen. Mutta

sella erikoisella historiallisella tuotantotavalla on oma erikoinen, historiallisesti pätevä väestölakinsa, on tämä kapitalistiselle tuotantovalle ominainen väestölaki. Abstraktinen väestölaki on olemassa ainoastaan kasveilla ja eläimillä, sikäli kuin ihminen ei historiallisesti puutu asiain kulkuun.

Mutta kun liikatyöväestö on kasautumisen tahi kapitalistisella pohjalla tapahtuvan rikkauden kehityksen välttämätön seuraus, tulee päinvastoin tämä liikaväestö kapitalistisen kasautumisen vipusimeksi, vieläpä kapitalistisen tuotantotavan elinehdoksi. Siitä syntyy käytettävissä oleva teollinen vara-armeija, joka on yhtä ehdottomasti pääomalle kuuluva kuin jos se olisi sen kasvattanut omalla kustannuksellaan. Tästä vara-armeijasta saa pääoma vaihtelevia arvonlisäystarpeitaan varten alati valmista ihmisaineistoa riistettäväkseen riippumatta todellisen väestönlisäyksen rajoista.

Kasautumisen ja siihen liittyvän työn tuotantovoiman kehi-

sellainen oletamus ei näytä erikoisen uskottavalta. Sikäli kuin taidot kehittyvät ja sivistys laajenee, tulee kiinteä pääoma yhä suuremmaksi kiertävään pääomaan verrattuna. Se kiinteän pääoman määrä, mikä on käytetty brittiläisen musliinikappaleen tuottamiseen, on vähintäänkin sata, luultavasti tuhatkin kertaa suurempi kuin se, mikä on käytetty samanlaisen intialaisen musliinikappaleen tuottamiseen. Ja kiertävään pääoman suhde on sata tahi tuhat kertaa pienempi... Koko vuotuisen säästöjen summa, lisätyn kiinteään pääomaan, ei vaikuttaisi mitään kysynnän lisääntymiseen." (John Barton: „Observations on the circumstances which influence the Condition of the Labouring Classes of Society. London 1817“, s. 16, 17). Ricardo yleensä myöntää nämä Bartonin päätelmät oikeiksi, mutta huomauttaa kuitenkin niistä mainitessaan: „Ei ole helppo kuvitella mielessään, että voisi sattua olosuhteita, joiden vallitessa pääoman lisääntymiseen ei myös liittyisi lisääntyvä työn kysyntä. Korkeintaan voi sanoa, että tämä kysyntä tulee suhteellisesti pienemmään." (Ricardo: „Principles of Political Economy. 3rd ed. London 1821“, luku 31, koneistosta, s. 480, muist.) Toisessa kohtaa, 31 luvun alussa, hän kuitenkin kirjoittaa: „Se varasto, josta maanomistajat ja kapitalistit saavat tulonsa, voi kasvaa, ja samalla kertaa toinen, josta työtätekevä luokka etupäässä on riippuvainen, vähetä. Jos tämä pitää paikkansa, niin seuraa siitä, että sama syy, joka lisää maan puhdasta tuloa, voi samaan aikaan lisätä väestön liian suureksi ja huonontaa työläisten elinehtoja." (Sama, s. 469). „Työn ylläpitämiseen määrätyn pääoman paljous voi vaihdella riippumatta muutoksista pääoman kokonaismäärässä... Suuria vaihteluita työn määrässä ja suuria kärsimyksiä voi sattua paljoo useammin, vaikka pääoma itse tulee runsaammaksi." (Richard Jones: „An Introductory Lecture on Political Economy. London 1823“, s. 13). „(Työn kysyntä pyrkii lisääntymään... ei samassa suhteessa kuin koko pääoma kasautuu... Jokainen lisäys uusintamiseen määrättyyn kansallispääomaan tulee sen tähden yhteiskunnan kehittyessä vaikuttamaan yhä vähemmän työläisen elinehtoihin." (G. Ramsay: An Essay on the Distribution of Wealth. Edinburg 1836“, s. 90, 91.)

tyksen mukana lisääntyy pääoman äkillinen paisumisvoima, ei ainoastaan sen tähden että toimivan pääoman kimmoisuus lisääntyy, ja absoluuttinen rikkaus, josta pääoma on vain yksi kimmoisen osa, lisääntyy, ei ainoastaan sen tähden että luotto jokaisen erikoisen kiihottimen esiintyessä kädenkäänteessä asettaa tavattoman osan tästä rikkaudesta lisäpääomana tuotannossa käytettäväksi. Itse tuotantoprosessin teknilliset edellytykset, koneisto, kulkuneuvot y. m. tekevät lisätuotteitten mitä nopeimman muuttumisen tuotannon lisävälineiksi mitä suurimmassa mittakaavassa mahdolliseksi. Se kasautumisen edetessä ylitse-paisuva yhteiskunnallisen rikkauden määrä, joka voidaan muuttaa lisäpääomaksi, tunkeutuu raivoisalla voimalla vanhoille tuotantoaloille, joitten markkinat äkkiä laajenevat, tahi uusille vastaavautuville kuten rautateille y. m., joitten tarve johtuu vanhojen kehityksestä. Kaikissa sellaisissa tapauksissa täytyy voida heittää suuret ihmisjoukot määrättyllä hetkellä yht'äkkiä ja tuotannon mittakaavaa muuttamatta toisille aloille ratkaiseviin kohtiin. Liikaväestö tuottaa ne. Uudenaikaiselle teollisuudelle luonteenomainen kehitys, jossa keskinkertaisen vilkkauden korkeapainaisen tuotannon, pulan ja pysähdyksen kymmenvuotista kierrosta keskeyttävät pienemmät vaihtelut, riippuu teollisen vararmeijan eli liikaväestön alituisesta muodostumisesta, enemmästä tahi vähemmästä käyttämisestä ja jälleenmuodostamisesta. Omasta puolestaan teollisuuskierröksessä tapahtuvat vaihtelut tuottavat lisäväestöä ja ovat voimakkaimpia tekijöitä sen uusintamisessa.

Tämä uudenaikaiselle teollisuudelle ominainen kehityskulku, jota emme tapaa minään aikaisempana kautena ihmiskunnan historiassa, olikin kapitalistisen tuotannon lapsuudenaikana mahdollon. Hitaasti tapahtui tekniikan edistyminen, ja vielä hitaammin tämä edistyminen tuli yleiseksi. Pääoman kokoonpano muuttui vain hyvin vähitellen. Sen kasautumista vastasi siis yleensä työnkysynnän kasvaminen samassa suhteessa. Yhtä hidasta kuin oli sen kasautumisen edistyminen, verrattuna uuteen aikaan, yhtä hitaasti kohtasi sitä luonnollinen este riistettävän työväestön lukumäärän rajoituksissa, jotka vain voitiin poistaa myöhemmin mainittavilla keinoilla. Tuotannon mittakaavan äkillinen ja tempauksittain tapahtuva paisuminen on sen äkillisen supistumisen ehto; jälkimäinen synnyttää uudelleen edellisen, mutta edellinen on mahdoton ilman käytettävissä olevaa ihmisaineistoa, ilman väestön absoluuttisesta lisääntymisestä riippumatonta työläisten lisääntymistä. Sen synnyttää se yksinkertainen prosessi, joka alati „vapauttaa“ osan työläisistä, sekä menettelytavat, jotka vähentävät työssäolevien työläisten lukumäärää verrattuna tuotannon lisääntymiseen. Uudenaikaisen

teollisuuden koko esiintymismuoto johtuu siis siitä, että osa työväestöstä alati muuttuu työttömäksi tahi vain puoleksi työssä-olevaksi voimaksi. Kansantaloustieteen pintapuolisuus näkyy m. m. siitä, että se sanoo tämän ilmiön syyksi luoton lisääntymistä ja supistumista, joka on vain teollisuuskierroksen vaihtelujaksojen oire. Aivan niinkuin taivaankappaleet kerran määrättyyn liikkeeseen sinkautettuina alati kertaavat saman liikkeen, niin tekee myöskin yhteiskunnallinen tuotanto, kun se kerran on joutunut tuohon vuorotellen paisuvaan ja supistuvaan liikkeeseen. Seuraukset tulevat taasen syiksi ja vaihtelut koko prosessissa, joka alati luo uudestaan omat edellytyksensä, muodostuvat jaksottaisiksi. Vasta siihen aikaan, kun koneellinen teollisuus oli työntänyt niin syvät juuret, että sillä oli ratkaiseva vaikutus kansalliseen tuotantoon; kun sen kautta ulkomaan kauppa alkoi tulla kotimaista kauppaa merkittävämmäksi; kun maailmanmarkkinat avasivat itselleen suunnattomia alueita Amerikassa, Aasiassa ja Australiassa; kun vihdoin teollisuuskansat, jotka ryhtyivät kilpakiistaan keskenään, olivat tulleet kyllin lukuisiksi — vasta siitä lähtien esiintyivät nuo yhäti palaavat kierrokset, joiden perättäiset vaiheet käsittävät vuosia ja jotka aina johtavat yleiseen pulaan, joka päättää kierroksen ja alkaa uuden. Tähän saakka on tuollainen kierros säännöllisesti kestänyt 10—11 vuotta. Mutta meillä ei ole mitään syytä pitää tuota lukua muuttumattomana. Päinvastoin antavat meille tässä esittämämme kapitalismin lait aihetta otaksua, että tämä luku on muuttuva ja tulee yhäti pienenemään.

Kun piirikierroksen jaksottaisuus kerran on vakautunut, niin käsittää kansantaloustiedekin suhteellisen, s. o. pääoman keskimääräisen arvonlisäystarpeen yli menevän väestön syntyminen uudenaikaisen teollisuuden elinehdoksi.

„Jos edellyttäisimme“, lausuu Oxford'in entinen kansantaloustieteen professori H. Merivale, joka sittemmin oli virkamiehenä Englannin siirtomaaministeriössä, „jos edellyttäisimme, että koko kansakunta pulan sattuessa kohoaisi suureen voimainponnistukseen päästääkseen siirtolaisuuden avulla erilleen muuttamista sadoista tuhansista liikatyöläisistä, niin mikä olisi seuraus? Se että heti työnkysynnän entiselleen palautuessa olisi puute työläisistä. Niin nopeasti kuin ihmisten uudestaan tuottaminen tapahtuukin, tarvitaan kuitenkin yhden sukupolven aika, ennen kuin täysi-ikäiset työläiset saadaan korvatuiksi toisilla. Nyt riippuvat meidän tehtailijoittemme liikevoitot pääasiallisesti heidän vallastaan käyttäen hyväkseen vilkkaan kysynnän suotuisa hetki ja siten päästä vahingotta niistä ajoista, joissa hinnat alenevat. Tämän vallan takaa heille ainoastaan käskyvalta

koneiston ja käsityön yli. Heillä täytyy olla käytettävänänsä käsiä; heidän täytyy kyetä tarpeen tullen jännittämään tahi laimentamaan toimiensa tehoa aina markkinain tilan mukaan, tahi he eivät yksinkertaisesti kykene pitämään sitä ylivaltaa kilpailun ajojohdissa, johon tämän maan rikkaus perustuu.“⁸⁰⁾

Yksinpä Malthus'kin pitää välttämättömänä nykyaikaiselle teollisuudelle liikaväestöä, jonka hän typerällä tavallaan katsoo johtuvan työväestön absoluuttisesta liikakasvamisesta, eikä sen suhteellisesta liikanaiseksi tekemisestä. Hän sanoo: „Viisaat tottumukset avioliiton suhteen, kehittyneinä määrättyyn asteeseen sellaisen maan työväenluokan keskuudessa, joka elää pääasiassa teollisuudesta ja kaupasta, vahingoittaisivat tätä maata... Väestön luonnon mukaisesti ei lisätyöväkeä voi esiintyä markkinoilla jonkun erikoisen kysynnän johdosta ennen kuin 16—18 vuoden kuluttua, ja tulon muuttuminen pääomaksi säästämisen kautta voi tapahtua hyvin paljoa nopeammin; maa on aina siinä asemassa, että sen työvarasto voi lisääntyä nopeammin kuin väestö.“⁸¹⁾

Sitten kun kansantaloustiede on siten selittänyt suhteellisen liikatyöväestön alituisen syntyminen välttämättömäksi kapitalistisessa kasautumisessa, panee se, jo vieläpä hyvin sopivasti vanhan piiän muodossa, kapitalistinsa „kauniin ihanteen“ lausumaan seuraavat sanat hänen itseluomansa lisäpääoman kadulle heittämillä „liikalaisille“: „Me tehtailijat teemme teidän hyväksenne, minkä voimme, lisäämällä pääomaa, josta teidän täytyy elää; ja teidän täytyy tehdä loput soveltamalla lukumääränne elintarpeitten mukaisiksi.“⁸²⁾

Kapitalistista tuotantoa ei suinkaan tyydytä se määrä käytettäväksi tarjoutuvaa työvoimaa, minkä väestön luonnollinen lisääntyminen tuottaa. Se tarvitsee vapaasti kehittyäkseen teollisen vara-armeijan, joka on näistä luonnollisista sijoituksista riippumaton.

Tähän saakka oletettiin, että vaihtuvan pääoman lisääntyminen tahi vähentyminen tarkoin vastaa työssä pidettävien työläisten lukumäärän lisääntymistä tahi vähentymistä.

⁸⁰⁾ H. Merivale: „Lectures on Colonization and Colonies, London 1841 and 1842“, n. I, s. 146.

⁸¹⁾ Malthus: „Principles of Political Economy, ss. 254, 317, 320. Tässä teoksessa Malthus vihdoin, Sismondi'n teoksen avulla, keksii kapitalistisen tuotannon kauniin kolmiyhteyden: liikatuotanto — liikaväestö — liikkulutus, kolme todellakin erittäin rakastettavaa hirviötä! Vrt. F. Engels: „Umriss zu einer Kritik der Nationalökonomie“, julk. Deutsch-Französische Jahrbücher, herausgeg. von Arnold Ruge und Karl Marx. Paris 1844, s. 107 ss.

⁸²⁾ Harriet Martineau: „The Manchester Strike, 1841“, s. 101.

Kuitenkin lisääntyy vaihtuva pääoma, vaikka sen käskyvalan alaisten työläisten lukumäärä pysyy samana taikka vähenekin, jos yksityinen työläinen tuottaa enemmän työtä ja hänen työpalkkansa siten lisääntyy, vaikka työn hinta pysyy entisenä taikkapa aleneekin, kun tämä aleneminen vain on hitaampaa kuin työmäärän lisääntyminen. Vaihtuvan pääoman lisäyksestä tulee silloin enemmän työn, mutta ei enempien työssäpidettyjen työläisten osotin. Jokaisen kapitalistin etu vaatii ehdottomasti häntä puristamaan määrätty työnpaljous pienemmästä työläisjoukosta sen sijaan, että hän saisi sen yhtä halvalla taikkapa halvemmallakin hinnalla suuremmasta joukosta. Jälkimäisessä tapauksessa pysyväisen pääoman käyttäminen lisääntyy samassa suhteessa kuin hyväksi käytetyn työn määrä, edellisessä tapauksessa se tapahtuu paljon hitaammin. Kuta suuremmassa mittakaavassa tuotanto tapahtuu, sitä ratkaisevampi merkitys tällä vaikuttimella on. Sen painavuus lisääntyy rinnan pääoman kasautumisen kera.

Olemme nähneet, että kapitalistisen tuotantotavan ja työn tuotantovoiman kehittyminen — joka samalla kertaa on pääoman kasautumisen sekä syy että seuraus — suo kapitalistille mahdollisuuden pitämällä liikkeessä saman vaihtuvan pääoman muuttaa rahaksi enemmän työtä riistämällä joko laaja — tai voimaperäisesti yksityisiä työvoimia suuremmassa määrässä. Olemme edelleen nähneet, että hän samalla pääoma-arvolla ostaa enemmän työvoimia tunkemalla yhä suuremmassa määrin taitavia työläisiä pois taitamattomien, kypsiä epäkypsiä, miestyöläisiä naisten, täysi-ikäisiä nuorten tai lasten tieltä.

Toiselta puolen siis pääoman kasautumisen jatkuessa suurempi vaihtuva pääoma käyttää hyväkseen enemmän työtä pestäen enempää työläisiä, toiselta puolen saman suuruinen vaihtuva pääoma käyttää hyväkseen enemmän työtä samasta työvoimasta, ja lopuksi enemmän alempiarvoista työvoimaa tunkemalla tieltään arvokkaampaa.

Suhteellisen liikaväestön tuotanto eli työläisten vapauttamisen edistyy siis vieläkin nopeammin kuin pääoman kasautumisen ohella jo muutoinkin kiihtynyt tuotantoprosessin teknillinen kumous ja sitä vastaava vaihtuvan pääoman suhteellinen väheneminen pysyväiseen pääomanosaan verrattuna. Vaikka tuotantovälineet, sikäli kuin niiden koko ja vaikutusvoima lisääntyy, tulevat vähemmässä määrässä työläisten työssäpitämistävälineiksi, heikontaa taas tämän seikan merkitystä se, että samassa määrin kuin työn tuotantovoima lisääntyy, enentää pääoma työn tarjontaa nopeammin kuin työläisten kysyntää. Työväenluokan työssä olevan osan ylitö paisuttaa sen varajoukon rivejä, kun

taas päinvastoin se lisääntynyt painostus, mitä viimeksimainittu kilpailullaan harjoittaa edelliseen, pakottaa sen ylityöhön ja alistumaan pääoman käskyihin. Se että toinen osa työväenluokkaa ylityönsä kautta tuomitsee toisen osan pakotettuun joutilaisuuteen, ja päinvastoin, tulee rikastumisen välineeksi yksityiselle kapitalistille⁸³⁾ ja kiihdyttää samalla teollisen vara-armeijan tuotantoa yhteiskunnallisen kasautumisen edistämistä vastaavassa määrässä.

Kuinka tärkeä tämä seikka on suhteellisen liikaväestön muodostumiselle, osottaa esim. Englanti. Siellä ovat teknilliset välineet työn „säätämiseksi“ suunnattomat. Ja kuitenkin, jos työ huomispäivänä yleisesti rajoitettaisiin järjelliseen määräänsä, ja se jälleen jaettaisiin ikäkausia ja sukupuolia vastaavaksi eri työväenluokkia kohti, niin olisi nykyinen työväestö ehdottomasti riittämätön kansallisen tuotannon jatkamiseen sen nykyisessä mittakaavassa. Suuri enemmistö nyt „tuottamattomia“ työläisiä täytyisi muuttaa „tuottaviksi“.

Suuresti katsoen johtaa työpalkan yleisiä liikkeitä yksinomaan se teollisen vara-armeijan laajeneminen ja supistuminen,

⁸³⁾ Vuoden 1863 puuvillapulan aikanakin tavataan eräessä Blackburn'in puuvillan kehrääjän lentokirjassa kiihkeitä mielönilmauksia ylityötä vastaan, joka tehdaslain mukaisesti tietyksi koski vain täysi-ikäisiä miestyöläisiä. Täysi-ikäisiä työläisiä tässä tehtaassa vaaditaan tekemään työtä 12—13 tuntia päivässä, samalla kuin sadat, jotka ovat pakotetut olemaan joutilaina, halusivat tehdä työtä osan ajasta, vain elättääkseen perheensä ja pelastaakseen toverinsa joutumasta liikeyrityksen takia ennenaikaiseen hautaan. „Me tahtoisimme kysyä“, sanotaan siinä edelleen, „tekeekö tämä tapa teettää ylityötä mahdolliseksi suinkaan siedettävät suhteet työnantajain ja „palvelijain“ välillä? Ylityön uhrit kärsivät tästä kohtuuttomuudesta yhtä paljon kuin sen kautta pakotettuun joutilaisuuteen tuomitut (condemned to forced idleness). Jos työ jaettaisiin oikeudenmukaisesti, riittäisi tällä seudulla tehtävä työ antamaan osittaista tointa kaikille. Me pyydämme vain oikeutta vaatiessamme työnantajilta, saada yleisesti tehdä työtä vain lyhyen ajan, ainakin niin kauan kuin nykyinen asiointi jatkuu, sen sijaan että osa tekee ylityötä silloin kuin työnpuute pakottaa toisen osan hankkimaan ylläpitonsa hyväntekeväisyydeltä.“ („Reports of Insp. of Fact. for 31st October 1863“, s. 8). — Suhteellisen liikaväestön vaikutuksen työssä oleviin työläisiin ymmärtää kirjan „Essay on Trade and Commerce“ tekijä tavalliaella erehtymättömällä porvarivaistollaan. „Toisena syynä joutilaisuuteen (idleness) tässä kuningaskunnassa on puute työtekevien käsien riittävästä määrästä. Joka kerta kun tehdastuotteiden tavallista suuremman kysynnän takia työmäärä tulee riittämättömäksi, tuntevat työläiset tärkeytensä ja tahtovat sen tehdä samoin tunnetuksi työnantajilleenkin; se on hämmästyttävää; mutta niin turmelunut on näiden miesten sisu, että työläisryhmät ovat sellaisissa tapauksissa yhtyneet saattaakseen pulaan työnantajansa, sen kautta että he laiskottelevat koko päivän.“ („An Essay on Trade and Commerce. London 1770“, ss. 27, 28.) Miehet pyysivät nimittäin pal-kankorotusta.

joka vastaa teollisen kiertoliikkeen eri kausien vaihteluja. Noita liikkeitä eivät siis määrää työväestön absoluuttisessa lukumäärässä tapahtuvat muutokset, vaan se vaihteleva suhde, missä työväenluokka jakautuu toimivaan armeijaan ja vara-armeijaan, liikäväestön suhteellisen luvun eneneminen ja väheneminen, se määrä, jossa sitä milloin käytetään, milloin jälleen vapautetaan. Uudenaikaiselle teollisuudelle kymmenvuotisine kiertokausineen ja perättäisine jaksoineen, joissa sitäpaitsi kasautumisen edistyessä risteilee yhä nopeammin toisiaan seuraavia säännöttömiä poikkeiluja, olisi todellakin ihana laki sellainen, joka ei järjestäisi työn kysyntää ja tarjontaa pääoman paisunnan ja supistumisen, siis sen kulloistenkin arvonlisäystarpeitten mukaan, niin että työmarkkinat näyttävät milloin suhteellisesti liian vähän täysiltä, kun pääoma paisuttaa itseään, milloin taas liian täysiltä, kun se supistuu kokoon, — vaan päinvastoin tekisi pääoman liikkeen riippuvaiseksi väestöluvun absoluuttisesta liikkeestä. Niin kuitenkin kuuluu taloustieteellinen opinkappale. Sen mukaan työpalkka lisääntyy seurauksena pääoman kasautumisesta. Korkeampi työpalkka kannustaa työläisväestöä nopeammin lisääntymään ja tätä jatkuu kunnes työmarkkinat ovat tulleet aivan täyteen, siis kunnes pääoma on käynyt työväentarjontaan verraten riittämättömäksi. Työpalkka alenee, ja nyt tulee mitalin nurja puoli näkyviin. Työpalkan aleneminen vähentää vähentämistään työläisväestön lukua, niin että työläisväestöön verraten pääomaa taas on liikennemäärän asti, tahi myöskin niinkuin toiset selittävät, työpalkan aleneminen ja sitä vastaava entistä suurempi työläisten riistäminen kiiruhtaa taas kasautumista, samalla aikaa kuin alhainen palkka pitäisi aisoissa työväen luokan kasvamista. Niin joudutaan taas oloihin, joissa työn tarjonta on vähäisempi kuin työnkysyntä, palkka kohoaa j. n. e. Todellakin ihana liikkumistapa kehittyneelle kapitalistiselle tuotannolle! Ennen kuin palkkojen kohoamisen seurauksena voisi tapahtua positiivista lisääntymistä todella työkykyisessä väestössä, ehtisi moneen kertaan päättää se aika, jona todellisen sotaretken täytyä olla tehtyä, taistelu taisteltu ja ratkaistu.

Vuosien 1849 ja 1859 välillä tapahtui viljanhintojen samalla alentuessa, käytännöllisesti katsoen vain nimellinen palkkojen kohoaminen Englannin maanviljelysalueilla, esim. Wiltshire'ssä kohosi viikkopalkka 7:stä 8 sh:iin, Dorsetshire'ssä 7:stä tahi 8:sta 9 sh:iin j. n. e. Tämä oli seurauksena maanviljelysseutujen liikäväestön tavattomasta vähentymisestä sodankysynnän sekä rautatie-, tehdas- ja vuorikaivosrakennusten suuren laajenemisen johdosta. Kuta alempi on työpalkka, sitä suurempana esiintyy prosenttiluvuissa sen mitättöminkin kohoaminen. Jos viikkopalkka

on esim. 20 sh. ja se kohoaa 22 sh:iin, tekee se 10⁰/₀; jos se sitävastoin on vain 7 sh. ja kohoaa 9:ään, niin tekee se 28 ⁴/₇ ⁰/₀, mikä kuulostaa sangen riittävältä. Joka tapauksessa ulvoivat maanvuokraajat ja „London Economist'kin“ pajatti aivan vakavissaan „yleisestä ja runsaasta noususta“ ⁸⁴) näissä nälkäpalkoissa. Mitä tekivät nyt maanvuokraajat? Odottivatko he, kunnes maatyöläiset tämän loistavan palkanmaksun johdosta olivat niin paljon lisääntyneet, että heidän palkkansa taas täytyi alentua, niinkuin asia dogmaattisen taloustieteilijän aivoissa tapahtuu! He ottivat käytäntöön enemmän koneita, ja käden käänteessä olivat työläiset jälleen „liikalaisia“ yksinpä maanvuokraajiakin tyydyttävässä määrässä. Nyt oli maanviljelykseen sijoitettu „enemmän pääomaa“ kuin ennen ja tuottavammassa muodossa. Sen kautta työn kysyntä aleni, eikä ainoastaan suhteellisesti, vaan myöskin absoluuttisesti.

Tuo taloustieteilijän kuvitelma sekoittaa ne lait, jotka ohjaavat työpalkan yleistä liikuntaa eli työväen luokkien välistä suhdetta, s. o. kokonaistyövoimaa ja yhteiskunnallista kokonaispääomaa, niihin lakeihin, joiden mukaan työväestö jakautuu eri tuotantopiirejä kohden. Jos esim. suotuisien liikesuhteitten johdosta pääoman kasaantuminen jossakin tuotantopiirissä on erikoisen vilkasta ja liikevoitot siinä suuremmat kuin ne ovat keskimäärin, ja sentähden siihen työntyy lisäpääomaa, niin kohoaa tietysti työnkysyntä ja työpalkka. Korkeampi työpalkka vetää suuremman määrän työväestöä suotuisaan piiriin, kunnes siinä on työvoimaa kylliksi asti ja palkka ajanmittaan jälleen alenee aikaisempaan keskimääräänsä tahi sen allekin, jos pääoman työntyminen oli liian runsas. Silloin ei ainoastaan lakkaa työläisten siirtyminen kyseessä olevalle liikealalle, vaan vieläpä sen sijaan tulee sen poismuuttaminen. Tässä luulee kansantaloustieteilijä näkevänsä „missä ja miten“, palkan lisääntyessä työläisten luvun absoluuttista lisääntymistä, ja työläisten absoluuttisesti lisääntyessä palkan alenemista, mutta todellisuudessa hän näkee vain yhden erikoisen tuotantopiirin työmarkkinoilla tapahtuvaa paikallista vaihtelua, hän näkee vain työväestön jakautumisilmion pääoman eri sijoituspiireihin aina pääoman vaihtuvien tarpeiden mukaan.

Teollinen vara-armeija eli suhteellinen liikuväestö harjoittaa seisausten ja keskinkertaisten liike-edellytysten aikana painostusta toimivaan työläisarmeijaan ja hillitsee sen vaatimuksia liikatuotannon ja kuumeisen kiirekauden aikana. Suhteellinen liikuväestö on siis se tausta, jolla työn kysynnän ja tarjonnon laki

⁸⁴) „Economist“, 21 p. tammik. 1860.

liikkuu. Se pusertaa tämän lain toimialan pääoman riistämishalua vallanhimoa ehdottomasti vastaaviin rajoihin.

Tässä on sopiva kohta palata kansantaloudellisen puolusteluopin erääseen suurtyöhön. Muistamme, että kun uutta koneistoa käytäntöön ottamalla tai vanhaa laajentamalla osa vaihtuvaa pääomaa muutetaan pysyväiseksi, selittää taloustieteellinen puolustelija tämän toimen, joka „sitoo“ pääomaa ja juuri sen kautta „vapauttaa“ työläisiä, päinvastoin siten, että se vapauttaa pääoman työläistä varten. [Vert. 13 luku, n:o 6: Tasaus-teoria j. n. e.] Vasta nyt voi antaa oikean arvon puolustelijain häpeämättömyyksille. Ne, jotka vapautetaan, eivät ole vain koneen välittömästi pois tunkemat työläiset, vaan myöskin heidän korvausmiehistönsä, ja liikkeen totutusti vanhalla pohjallaan laajentuessa säännöllisesti tarvittava lisäväki. Kaikki he ovat nyt „vapautetut“, ja he ovat jokaisen uuden toimintahaluisen pääoman käytettävissä. Vetipä se puoleensa heidät tai muita, ei vaikutus yleiseen työnkysyntään ole minkään arvoinen, niin kauan kuin tämä pääoma riittää vapauttamaan markkinat juuri yhtä monesta työläisestä, kuin koneet ovat niille heittäneet. Jos se antaa työtä pienemmälle joukolle, niin liikalaisten luku kasvaa; jos se antaa työtä suuremmalle joukolle, niin lisääntyy yleinen työn kysyntä vain niin paljon kuin työssä pidettyjen määrä nousee „vapautettujen“ määrää suuremmaksi. Se kiihtyminen, minkä sijoitusta hakevat lisäpääomat muutoin olisivat aiheuttaneet yleisessä työnkysynnässä, tulee siis joka tapauksessa tehottomaksi, sikäli kuin koneiden puille paljain heittämiä työläisiä riittää.

Kapitalistisen tuotannon mekanismi pitää siis huolen siitä, ettei pääoman absoluuttista lisääntymistä seuraa vastaava yleisen työnkysynnän lisääntyminen. Ja tämän sanoo puolustelija korvaavan työttömiksi jääneiden työläisten kurjuutta, kärsimyksiä ja mahdollista perikatoa sinä siirtymisaikana, joka tuomitsee heidät teollisen vara-armeijan riveihin!

Työn kysyntä ei ole samaa kuin pääoman lisääntyminen, työn tarjonta ei samaa kuin työväen luokan lisääntyminen, niin että kaksi toisistaan riippumatonta voimaa vaikuttaisivat toisiinsa. Peli on väärää. Pääoma toimii samalla kertaa kummallakin puolen. Kun sen kasautuminen toiselta puolen lisää työn kysyntää, lisää se toiselta puolen työläisten tarjontaa niitä „vapauttamalla“, samalla kun yht'aikaa työttömien painostus pakottaa työssäolevia tekemään enemmän työtä, siis vississä määrässä tekee työn tarjonnan riippumattomaksi työläisten tarjonnasta. Työn kysynnän ja tarjonnan lain liikunto tällä pohjalla tekee pääoman itsevallan täydelliseksi.

Siispä heti kun työläiset pääsevät sen salaisuuden perille, miten on mahdollista, että samassa määrin kuin he tekevät enemmän työtä, tuottavat enemmän rikkautta vieraiden hyväksi ja samassa määrin kuin heidän työnsä tuotantovoima lisääntyy, heidän tehtävänsä pääoman arvonlisäämisvälineenä kuitenkin tulee heille yhä epävarmemmaksi; niin pian kuin he huomaavat, että heidän oman keskinäisen kilpailunsa voimakkuus riippuu kokonaan suhteellisen liikaväestön painostuksesta; niin pian kuin he sentähden koettavat Trade Union'in y. m. s. kautta järjestää säännönmukaista yhteistoimintaa työssä olevien ja työttömien kesken, murtaakseen tahi heikontaakseen tuon kapitalistisen tuotannon luonnonlain heidän luokalleen tuhoisia seurauksia — kiljuvat pääoma ja sen asianajaja, kansantaloustieteilijä, kohti kulkuaan kysynnän ja tarjonnan „ikuisen“ ja niin sanoen „pyhän“ lain rikkomisesta. Kaikki työssä olevien ja työttömien välinen yhteistoiminta häiritsee nimittäin tuon lain „puhdasta“ vaikutusta. Niin pian kuin toiselta puolen, esim. siirtomaissa, epäsuotuisat olosuhteet ehkäisevät teollisen vara-armeijan syntyminen ja sen ohessa työväenluokan ehdotonta riippuvaisuutta kapitalistiluokasta; nousevat pääoma ja sen kuluneilla väitteillä taisteleva Sancho Panso *) yhdessä kapinaan kysynnän ja tarjonnan „pyhää“ lakia vastaan ja koettavat pakkokeinoin estää sen toteutumista.

4. Suhteellisen liikaväestön eri elinmuotoja. Kapitalistisen kasautumisen yleinen laki.

Suhteellista liikaväestöä on olemassa kaikissa mahdollisissa eri vivakduksissa. Jokainen työläinen kuuluu siihen sinä aikana, jolloin hän on vain puolittain työssä tahi kokonaan työttömänä. Lukuunottamatta niitä suuria, joukottain palaavia muotoja, jotka teollisen kiertoliikkeen eri kausien vaihtelu sille antaa, niin että se esiintyy milloin äkillisenä pulissa, milloin pitkäaikaisena huonoina liikeaikoina, esiintyy se pysyväisesti kolmessa muodossa: juoksevana, salaisena ja salpautuvana.

Uudenaikaisen teollisuuden keskustuissa — tehtaissa, manufaktuureissa, rautatehtaissa ja vuorikaivoksissa y. m. — työläisiä milloin karkoitetaan, milloin jälleen kootaan suuremmassa määrässä yhteen, niin että yleensä katsoen työssäolevien lukumäärä lisääntyy, joskin alati vähenevässä suhteessa tuotannon

*) Don Quixote'n aseenkantaja saman nimisessä romaanissa.

Suomentaja.

mittakaavaan verrattuna. Liikaväestö niissä on juoksevassa muodossa.

Sekä varsinaisissa tehtaissa että kaikissa suurissa työpaikoissa, joissa koneet ovat tekijänä tahikka joissa edes on pantu toimeen uudenaikainen työnjako, tarvitaan joukottain miespuolisia työläisiä, iältään nuoruusvuosien ylärajaan saakka. Niistä, jotka kerran tämän ikärajan ovat saavuttaneet, jää vain hyvin pieni määrä käytettäväksi samoilla työaloilla, kun sen sijaan suurin osa säännöllisesti pannaan pois. Se muodostaa juoksevassa liikaväestössä yhden osan, joka teollisuuden kehittyessä lisääntyy. Osa siitä muuttaa maasta ja matkustaa todellisuudessa vain maasta siirtyvän pääoman jälestä. Yhtenä seurauksena siitä on, että naispuolinen väestö lisääntyy nopeammin kuin miespuolinen, kuten Englanti osottaa. Se ristiriitaisuus, ettei työläisväestön luonnollinen lisääntyminen kykene tyydyttämään pääoman kasautumistarpeita ja kuitenkin samalla on niihin enemmän kuin riittävä, on itse pääoman liikunnossa oleva ristiriitaisuus. Se tarvitsee suurempia määriä nuoremassa iässä olevia työläisiä, vähemmän aikuisia miehiä. Tämä ristiriitaisuus ei ole sen huomattavampi kuin sekään, että työläisten puutetta valitetaan samaan aikaan kuin tuhansia työläisiä on työttömänä maantiellä sen vuoksi että työnjako kahlehtii heidät määrättyyn liikealaan.⁸⁵⁾ Sitä paitsi kuluttaa pääoma niin nopeasti työvoimaa, että keski-ikäinen työläinen on jo useimmiten enemmän tahi vähemmän aikansa elänyt. Hän vajoaa liikalastaisten joukkoihin tahi tungetaan hänet ylemmältä portaalta alemmalle, nuoremman työvoiman anastaessa hänen paikkansa. Juuri suurteollisuustyöläisten keskuudessa tapamme lyhimmän eliniän.

„Tri Lee, Manchester'in terveydenhoitoviranomainen, on todennut, että mainitussa kaupungin varakkaan luokan keskimääräinen elämänpituus on 38, työväenluokan vain 17 vuotta. Liverpool'issa on se edellisillä 35 vuotta, jälkimäisillä 15 vuotta. Siitä on siis seurauksena, että etuoikeutetulla luokalla on oikeus elää (have a lease of life) enemmän kuin kaksi kertaa niin kauan kuin vähemmän suotuisissa oloissa elävillä kansalaisilla.“^{85a)}

⁸⁵⁾ Kun vuoden 1866 viimeisellä puoliskolla 80,000—90,000 työläistä Lontoossa heitettiin työttömäksi, sanotaan samaa vuosipuoliskoa koskevassa tehdaskertomuksessa: „Ei näytä olevan ehdottomasti oikein sanoa, että kysyntä aina synnyttää tarjontaa juuri sinä hetkenä, jolloin sitä tarvitaan. Niin ei ole ollut työn laita; sillä paljon koneita on ollut viime vuonna käsien puutteessa seisomassa.“ („Report of Insp. of Fact. for 31st October 1866“, s. 81.)

^{85a)} Terveydenhoitokonserenssin avauspuhe, Birmingham'issa tam. mik. 15 p. 1875, pitänyt J. Chamberlain, kaupungin pormestari [nyöhemmin ministeri].

Näissä oloissa täytyy köyhälistön ryhmän absoluuttisen lisääntymiseen tapahtua sellaisessa muodossa, joka paisuttaa sen lukua, vaikka sen yksilöt nopeasti kuluvat loppuun. Siis työläispolvien nopeaa vuorottelua. (Sama laki ei vallitse muissa väestöluokissa.) Tämä yhteiskunnallinen tarve tulee tyydytetyksi aikaisten avioliittojen kautta, jotka ovat välttämättömänä seurauksena niistä olosuhteista, missä suurteollisuustyöläiset elävät, ja sen aineellisen edun kautta, minkä työväenlasten riistäminen aiheuttaa vanhemmille lasten tuottamisesta.

Niin pian kuin kapitalistinen tuotanto on vallannut haltuunsa maanviljelyksen, eli samassa määrässä kuin se on tehnyt sen, lakkaa ehdottomasti maanviljelyksessä toimivan pääoman kasautuessa maatyöväen kysyntä, ilman että sen karkoitusta täydentäisi, niinkuin maanviljelyksestä riippumattomassa teollisuudessa, työväen suurempi työhönvetäminen. Osa maalaistyöväestöä pyrkii sen tähden edelleenkin siirtymään kaupunkilais- tai manufaktuuriköyhälistöön ja vaanii tähän muuttamiseen sopivia olosuhteita. [Manufaktuuria käytetään tässä tarkoitamaan kaikkea maanviljelyksestä riippumatonta teollisuutta].⁹⁶⁾ Tämä suhteellisen liikaväestön lähde pulppuaa siis alituisesti. Mutta sen alituinen suuntautuminen kaupunkeihin edellyttää itse maaseudulla jatkuvasti salaista liikaväestöä, jonka laajuus tulee näkyviin ainoastaan milloin viemärikanavat poikkeustapauksissa avautuvat seljälleen. Maatyöläisen palkka painuu sen tähden vähimpään mahdolliseen määrään ja hän seisoo aina toinen jalka köyhäläisyyden suossa.

Kolmas suhteellinen liikaväestön laji, salpautuva liikaväestö, muodostaa sen osan toimivasta työarmeijasta, jonka työssäolo kuitenkin kauttaaltaan on epäsäännöllistä. Se tarjoaa siten pääomalle tyhjentyttömän säiliön käytettävissä olevaa työvoimaa. Sen elintaso on työväenluokan keskimääräistä normaalitasoa alhaisempi ja juuri se seikka tekee sen pääomalle ominaisten riistämistapojen otolliseksi perustaksi. Sille luonteenomaista ovat mahdollisimman pitkä työaika ja mahdollisimman pieni työpalkka. Olemme jo kotityötä koskevassa luvussa oppineet tuntemaan sen päämuodon. Se saa jatkuvasti uusia jäseniä suuren teollisuuden

⁹⁶⁾ „781 kaupunkia“ luetellaan v:n 1861 väenlaskussa Englannissa ja Walesissa, „joissa on 10,960,998 asukasta, kun kylissä ja maalaisseurakunnissa on vain 9,105,226... V:n 1851 väenlaskutilastossa oli 580 kaupunkia, joiden väkiluku oli jotenkin yhtä suuri kuin niitä ympäröivien maaseutualueiden. Mutta kun viimeksimainittujen väestö seuraavina 10 vuotena lisääntyi vain puoli miljoonaa, lisääntyi se noissa 580 kaupungissa 1,554,067. Väestönlisäys maalaisseurakunnissa on 6.5 %, kaupungeissa 17,3 %. Erotus lisääntymissuhteessa johtuu muuttamisesta maalta kaupunkeihin. Väestön koko lisäyksestä lankeaa kolme neljäsosaa kaupunkien osalle“. („Census etc.“, n. III, s. 11, 12.)

ja maanviljelyksen liikalaisista, ja varsinkin häviölle joutuvista teollisuudenbaaroista, joissa käsityö sortuu manufaktuurityön takia ja viimeksimainittu kone-teollisuuden takia. Salpautuva liikaväestö laajenee sikäli kuin kasautumisen laajuuden ja voimaperäisyyden ohella „liikalaiseksi tekeminen“ edistyy. Mutta se muodostaa samalla työväenluokassa itse itsensä uusiutuvan ikuistavan aineksen, joka on suhteellisesti suurempana osana työväenluokan kokonaiskasvamisessa kuin muut ainekset. Todellisuudessa on sekä syntymisten ja kuolemantapausten lukumäärä että myöskin perheitten absoluuttinen suuruus käännetyssä suhteessa työpalkan korkeuteen ja siis niiden elintarpeiden määrään, jotka ovat eri työläisryhmien käytettävissä. Tämä kapitalistisen yhteiskunnan laki kuuluisi mielettömältä villien parissa, vieläpä siviisityneiden siirtolaistenkin keskuudessa. Se muistuttaa yksilöiltään heikkojen ja pahoin vainottujen eläinlajien joukottaista lisääntymistä.⁸⁷⁾

Suhteellisen liikaväestön syvin pohjamuta oleskelee vihdoin avustettavan köyhyyden piirissä. Lukuunottamatta irtolaisia, rikoksellisia, prostituoituja, lyhyesti sanoen varsinaista ryysyköyhälistöä, on tässä yhteiskuntaluokassa kolme ryhmää. Ensiksi: työkykyiset. Tarvitsee vain pintapuolisesti silmillä Englannin köyhäintilastoa huomataksaan, että niiden lukumäärä kasvaa kaikkina pula-aikoina ja vähenee liike-elämän jälleen elpyessä. Toiseksi: orvot ja köyhäinhuoltolaisten lapset. Ne ovat teollisen vara-armeijan kokelaita ja joutuvat liike-elämän suurina nousuaikoina, kuten esim. v. 1860, nopeasti ja suurissa joukoissa toimivan työläisarmeijan kirjoihin. Kolmanneksi: rappiolle joutuneet, ryysyytyneet, työkyvyttömät. Ne ovat varsinkin sellaisia, jotka sortuvat työnjaon heissä aiheuttaman liikuntakyvyttömyyden takia, sellaisia, jotka elävät yli työväen normaali-ian, ja vihdoin teollisuuden uhreja, joiden lukua vaaralliset koneet, kaivostyö, kemialliset tehtaat y. m. s. enentävät, raajarikkoja, sairastuneita, leskiä j. n. e. Köyhäinhuoltolaiset muodostavat toimivan työläisarmeijan työky-

⁸⁷⁾ „Köyhyys näyttää olevan suotuisaa suvun jatkamiselle.“ (A. Smith: „Wealt of Nations“, k. I, l. 8.) Onpa toimi mielitelevän ja nerokkaan apotti Galiani'n mielestä aivan erikoisen viisas jumalallinen järjestys. „Jumala on järjestänyt niin, että syntyy runsaasti niitä ihmisiä, jotka harjoittavat tärkeimpiä ammatteja.“ (Galiani: „Della Moneta“, nid. III Custodi'n kokoelmaa „Scrittorei Classici Italiani di Economia Politica“. Parte Moderna. Milano 1801, s. 78.) „Kurjuus aina nälän ja sairauden äärimäiseen rajaan saakka pyrkii edistämään väestön lisääntymistä, sen sijaan että se sitä ehkäisisi.“ (S. Laing: „National Distress, 1844“, s. 69). Valaistuaan tätä tilastollisesti jatkaa Laing: „Jos kaikki ihmiset eläisivät hyviissä olosuhteissa, niin tyhjenisi maailma piankin ihmisistä.“

vyttömien kodin ja teollisen vara-armeijan kuolleen pinnan. Niiden tuottaminen sisältyy suhteellisen liikaväestön tuottamiseen, niiden välttämättömyys johtuu sen välttämättömyydestä, ne muodostavat yhdessä kapitalistisen tuotannon ja rikkauden kehityksen elinehdon. Avustettava köyhyys kuuluu kapitalistisen tuotannon sivukuluihin, ^{87 a)} jotka kuitenkin pääoma ymmärtää suurimmaksi osaksi vierittää omilta hartioiltaan työväenluokan ja pienen keskiluokan niskoille.

Kuta suurempi on yhteiskunnallinen varallisuus, toimiva pääoma, sen lisääntymisen laajuus ja voima, ja siis myöskin köyhälistön absoluuttinen määrä ja sen työn tuotantovoima, sitä suurempi on suhteellinen liikaväestö eli teollisuuden vara-armeija. Käytettäväksi tarjoutuvaa työvoimaa synnyttävät samat syyt kuin pääoman paisuntavoimaakin. Teollisuuden vara-armeijan suhteellinen suuruus lisääntyy siis yhtä rinnan varallisuuden tekijöiden kanssa. Mutta kuta suurempi tämä vara-armeija on toimivaan työläisarmeijaan verrattuna, sitä suurempi on se pysyväinen liikaväestö, jonka kurjuus on käännettyssä suhteessa sen työrasitukseen. Kuta suurempi vihdoin on työväenluokan Latsaruskerros ja teollisuuden vara-armeija, sitä suurempi on virallisesti tunnustettu avustettava köyhäläisyys. Tämä on kapitalistisen kasautumisen ehdoton, yleinen laki. Sen samoin kuin kaikkien muidenkin lakien voimaanastumiseen vaikuttavat monenlaiset seikat, joiden erittelemine ei kuulu tähän.

Käsitettävissä on narrimaisuus ekonomistisessa viisaudessa, kun työläisille saarnataan, että heidän olisi sovellettava lukumääränsä pääoman arvonlisäystarpeiden mukaiseksi. Ikäänkuin ei kapitalistisen tuotannon ja kasautumisen koneisto aina soveltaisi tätä pääomaa arvonlisäystarpeiden mukaiseksi! Tämän vaaditun soveltamisen ensimmäinen sana on suhteellisen liikaväestön eli teollisuuden vara-armeijan luominen, sen viimeinen sana alati lisääntyvien toimivaan työläisarmeijaan kuuluvien joukkojen kurjuus ja köyhäläisyyden kuollut paino.

Laki, jonka mukaan alati lisääntyvä määrä tuotantovälineitä voidaan, yhteiskunnallisen työn tuottavaisuudessa tapahtuvan edistyksen vuoksi, ottaa tuotannon palvelukseen, käyttämällä ihmisvoimaa asteettain vähenevässä määrässä — tämä laki ilmenee kapitalistisissa oloissa, joissa työläinen ei käytä työvälinettä, vaan työväline työläistä, siten, että kuta suurempi työn tuotantovoima on, sitä suurempi työläisten harjoittama painostus työssä-

^{87 a)} Faux frais, kirjaimellisesti „väärät kustannukset“, ovat liikemenoja, jotka eivät millään tavoin myötävaikuta liikkeen tulokseen, mutta joita vallitsevissa oloissa ei voida välttää. — Kautsky.

pito-välineisiin, sitä epävarmempi siis heidän olemassaolonsa ehto: oman voiman myyminen toisen rikkauden lisäämiseksi eli pääoman arvon itsepaisutukseksi. Nopeampi lisääntyminen tuotantovälineissä ja työn tuottavuudessa kuin tuottavassa väestössä, esiintyy siis kapitalistisessa muodossa päinvastoin siten, että työväestö lisääntyy aina nopeammin kuin pääoman arvonlisäys-tarve.

Neljännessä osastossa näimme eritellessämme suhteellisen lisäarvon tuotantoa, että kapitalistisen järjestelmän vallitessa tapahtuu kaikki työn yhteiskunnallisen tuotantovoiman kohottaminen, olipa menettely siinä millaista tahansa, yksityisen työläisen kustannuksella; kaikki tuotannon kehittämisen välineet muuttuvat tuottajien valta- ja riistämiskeinoiksi, tyypistävät työläisen osaihmiseksi, alentavat hänet arvossa koneen lisäkkeeksi, riistävät hänen työnsä tuottamalla kärsimyksellä työn sisällyksen, vieroittavat hänestä työprosessin henkiset tekijät samassa määrässä kuin työprosessiin liittyy tiede itsenäisenä tekijänä; ne pilaavat ne edellytykset millä hän työskentelee, alistavat hänet työprosessin ajaksi mitä pikkumaisimman vihattavan itsevallan alaiseksi, muuttavat hänen elinaikansa työajaksi, sinkauttavat hänen vaimonsa ja lapsensa pääoman Juggernautpyörän alle. Mutta kaikki lisäarvon tuottamismenettelyt ovat samalla kasautumismenettelyjä, ja kaikki laajeneminen kasautumisessa tulee toiselta puolen noiden menettelyjen kehittämistävälineeksi. Siitä seuraa niinmuodoin, että samassa määrässä kuin pääoma kasautuu, täytyy työläisen tian, olipa hänen palkkansa millainen hyvänsä, korkea tahi alhainen, huonontua. Se laki vihdoin, joka alati pitää suhteellisen liukaväestön eli teollisuuden vara-armeijan kasautumisen laajuutta ja voimaa vastaavana, kahlehtii työläisen lujemmin pääomaan kuin Hephaiستoksen kiilat kahlehtivat Prometheuksen *) kallioon. Se edellyttää pääoman kasautumista vastaavaa kurjuuden kasautumista. Rikkauden kasautuminen toiseen kahtioon on siis samalla kurjuuden, työrasituksen, orjuuden, tietämättömyyden, raaistumisen ja siveellisen alentumisen kasautumista päinvastaiseen kahtioon, s.o. siihen luokkaan, joka tuottaa omia tuotteitaan pääomana.

Tästä kapitalistisen kasautumisen vastakohtaisesta luonteesta ⁸⁶⁾ ovat kansantaloustieteilijät eri muodoissa huomautta-

*) Kreikkalaisen jumalaistaruston mukaan tulen jumala ja jumalien seppä Hephaiستos kahlehti Prometheuksen kiinni Kaukasusvuoreen rangaistukseksi siitä, että hän oli varastanut tulen auringosta ihmisille.

Suomentaja.

⁸⁶⁾ Päivä päivältä käy siis yhä selvemmäksi, että ne tuotantosuh-teet, joissa porvaristo elää, eivät ole luonteeltaan yhtenäisiä ja yksin-

neet, vaikkakin he sekoittavat siihen esikapitalististen tuotantotapojen osittain tosin verrannollisia, mutta kuitenkin siitä olenaisesti eroavia ilmiöitä.

Venetsialainen munkki Ortes, eräs 18 vuosisadan suurimpia kansantalouskirjailijoita, pitää kapitalistisen tuotannon vastakohtaista luonnetta yhteiskunnallisen varallisuuden yleisenä luonnolakiina. „Taloudellinen hyvä ja taloudellinen paha jossain kansassa ovat aina tasapainossa (il bene ed il male economico in una nazione sempre all' istessa misura), hyödykkäiden ylemmääräisyys toisilla on aina samaa kuin niiden puute toisilla (la copia dei beni in aleuni sempre equale alla mancanza di essi in altri). Muutamien suurta rikkautta seuraa aina välttämättömmänkin riistäminen paljota useammilta.“ Kansan varallisuus vaata sen väestöä, ja sen kurjuus vastaa sen varallisuutta. Toisten työteliäisyys pakottaa toiset joutilaisuuteen. Köyhät ja laiskat ovat välttämätön tulos rikkaista ja ahkerista j. n. e.⁸⁹⁾

Sangen karkealla tavalla ylisti noin 10 vuotta Ortes'in jälkeen korkeakirkollinen protestanttinen pappi Townsend köyhyyttä rikkauden välttämättömänä ehtona. „Laissa säädettyyn työn pakkoon liittyy liian paljon vaivaa, väkivaltaa ja melua, sen sijaan kun nälkä on sekä rauhallinen, vaitelias, lakkaamaton painostaja, että myöskin teollisuuden ja työn tunnollisimpana aiheuttajana synnyttää mitä suurinta voimainponnistusta.“ Kaikki perustuu siis siihen, että nälkä tehdään työväenluokan pysyväiseksi, ja siitä pitää Townsend'in mukaan huolen väestöperiaate, joka on erittäinkin vaikuttava köyhälistön keskuudessa. „Näyttää olevan luonnolaki, että köyhät ovat vissiin määrään saakka kevytmielisiä (improvident, — nimittäin niin kevytmielisiä, että tulevat maailmaan ilman kultaista lusikkaa suussaan), niin että aina on tarjolla joitakuuta (that there always may be some) tekemään yhteiskunnan alhaisimpia, likaisimpia ja ilettävimpiä tehtäviä. Siten lisääntyy suuresti ihmisonnen varasto (the fund of human happiness), hienommat (the more delicate) säästyvät raa-

kertaisia, vaan että niillä on kaksinainen luonne; että samassa suhteessa kuin rikkautta tuotetaan, tuotetaan myöskin kurjuutta; että samassa suhteessa kuin on tuotantovoimissa tapahtuvaa kehitystä, on myöskin olemassa voima, joka tuottaa painostusta; että nämä suhteet eivät tuota porvarillista rikkautta, s.o. porvarillisen luokan rikkautta muutoin kuin jatkuvasti tuhoamalla eräiden tähän luokkaan kuuluvien jäsenten rikkautta ja synnyttämällä yhä lisääntyvää „köyhälistöä“. (Karl Marx: „Misère de la Philosophie“, s. 116.)

⁸⁹⁾ G. Ortes: „Della Economia Nazionale libri sei, 1777“, Custodi'n Parte Moderna, n. XXI, s. 6, 9, 22, 25 j. n. e. Ortes sanoo samassa kohti, s. 32: „Sen sijaan että minä suunnittelisin hyödyttömiä järjestelmiä kansojen onneksi, tahdon rajoittaa tutkimaan sen onnettomuuden syitä.“

dannalta ja voivat häiritsemättä hoitaa korkeampia toimia j. n. e. . . . Köyhäinhuoltolaki pyrkii hävittämään sen sopusoinnun ja kauneuden, tasasuhtaisuuden ja järjestyksen tässä järjestelmässä, jonka Jumala ja luonto ovat maailmaan laittaneet.“⁹⁰⁾

Kun venetsialainen munkki näki kohtalonpäättöksessä, joka tekee kurjuuden ikuisiksi, kristillisen hvvantekeväisyyden, naimattomuuden, luostarin ja hurskaitten säädösten oikeutuksen, niin näkee protestanttinen kirkkoherra siinä tekosyyin kirotta Englannin höyhäinhuoltolait, joitten mukaan köyhällä oli oikeus niukkaan julkiseen avustukseen.

„Yhteiskunnallisen rikkauten edistyminen“, sanoo Storch, „synnyttää tuon hyödyllisen yhteiskuntaluokan . . . , joka suorittaa ikävyyttävimmät, alhaisimmat ja inhottavimmat tehtävät, sanalla sanoen ottaa kantaakseen kaiken, mikä elämässä on epämiellyttävää ja orjuuttavaa, ja juuri sen kautta hankkii toisille luokille aikaa, mielen iloa ja tavanomaista (hyvä on!) luonteenarvokkuutta (dignité conventionelle) j. n. e.⁹¹⁾. Storch kysyy itseltään, mitä etuja sitten oikeastaan on raakalaisuuteen verrattuna tällä kapitalistisella sivistyksellä, joka tuottaa kurjuutta ja alentaa kansanjoukkoja? Hän löytää vain yhden vastauksen — varmuus!

Teollisuuden ja tieteen edistyksen avulla, sanoo Sismondi, voi kukin työläinen tuottaa joka päivä paljoa enemmän, kuin mitä hän tarvitsee kulutustaan varten. Mutta samalla aikaa kuin hänen työnsä tuottaa rikkautta, tekisi rikkaus hänet vähemmän soveliaaksi työhön, jos hän olisi kutsuttu itse tuota rikkautta kuluttamaan. Hänen käsityksensä mukaan „ihmiset (nim. työtä tekemättömät) todennäköisesti luopuisivat kaikista taitojensa täydentämisistä samoin kuin kaikista niistä nautinnoista, joita me teollisuuden avulla saamme, jos heidän täytyisi ne ostaa jatkuvalla työllä, sellaisella kuin on työläisen työ . . . Ponnistukset ja

⁹⁰⁾ „A Dissertation on the Poor Laws. By a Wellwisher of Mankind (The Reverend Mr. J. Townsend), 1786“, painettu uudestaan Lontoossa 1817, s. 15, 39, 41. Tämä „hieno“ pappi, jonka äskennäköisyyttä kirjoitusta, sekä kertomusta Espanjan matkasta Malthus usein jäljittää sivumäärät, lainasi suurimman osan opistaan Sir J. Stuart'ilta, jonka oppia hän kuitenkin vääristelee. Kun Stuart esim. sanoo: „Tässä, orjuudessa, oli valtaisa tapa tehdä ihmiskunta ahkeraksi (työtätekemättömien hyväksi) . . . Ihmiset pakotettiin silloin työhön (s. o. ilmaiseen työhön muita varten), koska he olivat toisten orjia; ihmiset pakotetaan nyt työhön (s. o. ilmaiseen työhön työtä tekemättömien hyväksi), koska he ovat omien tarpeittensa orjia“, niin ei hän siitä päättää, niinkuin tuo lihava kirkkoherra, että — palkkatyöläisten pitää alati nähdä nälkää. Hän päinvastoin tahtoo lisätä heidän tarpeitaan ja saattaa heidän tarpeittensa kasvavan lukumäärän kannustamaan heitä työhön myöskin „hienompia“ varten.

⁹¹⁾ Storch, Cours d'Economie politique, éd. Petersbourg 1815, III n., s. 223.

niiden palkka ovat nykyään kaksi eri asiaa; ei sama ihminen ensin tee työtä ja sitten lepää: päinvastoin juuri sen tähden, että toinen tekee työtä täytyy toisen levätä . . . Työn tuotanto-voimien loppumattomasta monistamisesta ei siis voi olla muuta tulosta kuin ylellisyyden ja joutilasten rikkaiden ihmisten nautintojen lisääntyminen.“⁹²⁾ Cherbuliez, Sismondin oppilas, täydentää häntä lisäämällä: „Työläiset itse . . . myötävaikuttamalla tuottavien pääomien kasautumiseen, myötävaikuttavat siihen tilaan, joka ennemmin tai myöhemmin riistää heiltä osan heidän työpalkastaan.“^{92a)}

Destutt de Tracy vihdoin, tuo kylmäverinen porvarioppinut, lausuu asian karkealla tavallaan seuraavasti: „Köyhiä kansakuntia ovat ne, joissa kansa on hyvinvoipaa, ja rikkaita kansakuntia ne, joissa se on tavallisesti köyhää.“⁹³⁾

5. Kapitalistisen kasautumisen yleisen lain valaisua.

a) Englanti v.v. 1846—1866.

Ei mikään uudenaikaisen yhteiskunnan ajanjakso ole kapitalistisen kasautumisen tutkimista varten niin sopiva kuin 20:n viimeksi kuluneen vuoden aika.^{93a)} On ikäänkuin se olisi löytänyt Fotunatuksen säkin. Ennen muita maita tarjoaa taas Englanti klassillisen esimerkin, koska sillä on edelleen ensi sija maailmanmarkkinoilla, koska kapitalistinen tuotantotapa ainoastaan siellä on täydelleen kehittynyt, ja koska vihdoin vapaankaupan tuhatvuotisen valtakunnan alkaminen sitten vuoden 1846 on sulkenut viimeisenkin turvapaikan tusinataloustieteeltä. Tuotannon jäättiläismäistä edistystä, jossa kaksikymmenvuotiskauden jälkimäinen puolisko jälleen ratkaisevasti voittaa ensimmäisen, koskettiin riittävästi jo neljännessä osastossa.

Vaikka absoluuttinen väenlisäys Englannissa viimeksi kuluneen puolen vuosisadan ajalla oli sangen suuri, alentui suhteellinen lisääntyminen eli lisääntymisen suhdeluku yhtämittaa, niin kuin seuraava viralliseen väenlaskuun perustuva taulu osoittaa.

Vuotuinen, prosenteissa laskettu väenlisäys Englannissa ja Walesissa kymmenyslukuissa:

⁹²⁾ Sismondi: „Nouveaux Principes etc.“, I n. s. 79, 80, 85.

^{92a)} Cherbuliez: „Riche on Pauvre“, s. 146.

⁹³⁾ Destutt de Tracy: „Traité de la Volonté et de ses effets. Paris 1826“, s. 231.

^{93a)} Tämä kirjoitettiin maaliskuussa v. 1867.

1811—1821	1,533 0/0
1821—1831	1,446 0/0
1831—1841	1,326 0/0
1841—1851	1,216 0/0
1851—1861	1,141 0/0

Tarkatkaamme nyt toiselta puolen varallisuuden kasvamista. Varmimman tukikohdan tässä suhteessa tarjoavat vaihtelut tuloveron alaisissa liikevoitoissa, maakoroissa j. n. e. Verotettavien liikevoittojen (lukuunomatta maan vuokraajia sekä muutamia muita ryhmiä) lisäys oli Suurbritaniassa vuodesta 1853 vuoteen 1864 50.47 0/0 (eli keskiarvo vuosittain 4.58 0/0),⁹⁴) väenlisäys samana aikana noin 12 0/0. Maan (rakennukset, rautatiet, kaivokset, kalastuspaikat j. n. e. siihen luettuina) tuottamien verotettavien tulojen lisäys oli vuodesta 1853 vuoteen 1864 38 0/0 eli 3⁵/₁₂ 0/0 vuodessa, ja jakautui suurin osa lisäyksestä seuraavia ryhmiä kohti:⁹⁵)

Vuotuisan tulon lisäys.		Vuotuinen lisäys.
V:sta 1853 v:teen 1864.		
Rakennuksista	38.60 0/0	3.50 0/0
Kivilouhimoista	84.76 0/0	7.70 0/0
Kaivoksista	68.85 0/0	6.26 0/0
Rautasulatoista	39.92 0/0	3.63 0/0
Kalastuspaikoista	57.37 0/0	5.21 0/0
Kaasulaitoksista	126.02 0/0	11.45 0/0
Rautateistä	83.29 0/0	7.57 0/0

Jos vertaa keskenään nelivuotiskausia v:sina 1853—1864, niin kasvaa tulojen lisäys yhtä mittaa. Esim. liikevoitoista johdettu tulojen lisäys on 1853—1857 vuosittain 1.79 0/0, 1857—1861 vuosittain 2.74 0/0 ja 1861—1864 vuosittain 9.90 0/0. Tuloveron alaisten tulojen yhteissumma Yhdistetyssä kuningaskunnassa oli v. 1856: 307,068,898 puntaa, v. 1859: 328,127,416 puntaa, v. 1862: 351,745,241 puntaa, v. 1863: 359,142,897 puntaa, v. 1864: 362,462,279 puntaa, v. 1865: 385,530,020 puntaa.⁹⁶)

⁹⁴) „Tenth Report of the Commissioners of H. M:s Inland Revenue. London 1866“, s. 38.

⁹⁵) Sama.

⁹⁶) Nämä lisäykset ovat verrattaviksi riittäviä, mutta todellisuudessa ovat ne vääriä, koska ehkäpä aina 100 miljoonaa puntaa tuloista vuosittain salataan, „Inland Revenue — kommissionäärien“ valitukset järjestelmällisistä petoksista varsinkin kaupan- ja teollisuudenharjoittajain taholla uudistuvat jokaisessa heidän kertomuksessaan. Niinpä sanottiin esim:

Pääoman kasautumista seurasi samalla sen keskittyminen ja yhteenkokoontuminen. Vaikka Englannissa ei ollutkaan mitään virallista maanviljelystilastoa (Irlannissa kyllä oli), toimitti 10 kreivikuntaa sellaisen omasta alotteestaan. Siitä kävi selville, että v:sta 1851 v:een 1861 vuokramaat, joiden ala oli 100 acraa pienempi, olivat vähentyneet 31,583:sta 26,567:ään, siis 5,016 niistä oli liitetty suurempiin vuokramaihin.⁹⁷⁾ V:sta 1815 v:en 1825 ei perintöveroa kannettu yhdestäkään irtaimesta omaisuudesta, jonsa arvo olisi noussut yli 1 miljoonan punnan; v:sta 1825 v:en 1855 kannettiin sitä sensijaan 8:sta, v:sta 1856 kesäkuuhun 1859, s. o. 4 1/2⁹⁸⁾ vuodessa 4:stä.⁹⁹⁾ Yhteenkokoontumisen huomaa kuitenkin paraiten lyhyesti erittelemällä tuloverot ryhmässä D (liikevoitot, lukuunottamatta vuokraajia y. m.) vuosina 1864 ja 1865. Huomautan edeltäkäsinkin, että tällaisista tuloista jo 60 punnasta alkaen maksetaan tuloveroa. Nämä veronalaiset tulot olivat Englannissa, Valesissa ja Skotlannissa v. 1864: 95,844,222 punttaa, ja v. 1865: 105,435,579 punttaa,⁹⁹⁾ verotettujen luku oli v. 1844: 308,416 henkilöä, koko väestön ollessa 23,891,009; v. 1865: 332,431 henkilöä, koko väestön ollessa 24,127,003. Näiden tulojen jakautumisesta kumpanakin vuonna esitän seuraavan taulun:

Vuosi, joka päättyi huhtik. 5 p. 1864		Vuosi, joka päättyi huhtik. 5 p. 1865	
Tuloja liikevoittona Punttaa	Henkilöä	Tuloja liikevoittona Punttaa	Henkilöä
Tulot yhteensä: 95,844,222	308,416	105,435,738	332,431
siitä {	57,028,289	64,554,297	24,265
	36,415,225	42,536,576	4,021
	22,809,781	27,555,313	973
	8,744,782	11,077,238	107

Yhdistetyssä kuningaskunnassa tuotettiin v. 1855: 61,453,079 tonnia kivihiltä, arvoltaan 16,113,167 punttaa, v. 1864: 92,787,873 tonnia, arvoltaan 23,197,968 punttaa, v. 1855: 3,218,154 tonnia

„Osakeyhtiö ilmoitti veronalaisen liikevoittonsa 6,000 punnaksi, taksottaja arvioi sen 88,000 punnaksi, ja tästä summasta vero lopulta maksettiin. Toinen yhtiö ilmoitti 190,000 punttaa, se pakotettiin myöntämään, että todellinen määrä oli 250,000 punttaa.“ (Sama, s. 42.)

⁹⁷⁾ „Census etc.“ n. III, s. 29. John Bright'in väitettä, että 150 maanomistajaa omistaa puolet Englannin, ja 12 puolet Skotlannin maasta, ei ole kumottu.

⁹⁸⁾ Tekijän erehdys. Pitää olla 3 1/2 v. Suomentaja.

⁹⁹⁾ „Fourth Report etc. of Inland Revenue. London. 1860“, s. 17.

⁹⁹⁾ Nämä ovat puhdasta tuloa, siis jäännös, kun erät lain sallimat erät on poistettu.

minen . . . rajoittuu yksinomaan omistaviin luokkiin, mutta . . . raakaa rautaa, arvoltaan 8,045,385 puntaa, v. 1864: 4,767,951 tonnia arvoltaan 11,919,877 puntaa. V. 1854 oli Yhdistetyssä kuningaskunnassa liikennettä välittävien rautateiden pituus 8,054 (Englannin) peninkulmaa ja niiden maksettu pääoma 286,068,794 puntaa, v. 1864: 12,789 peninkulmaa, maksettu pääoma 425,719,613 puntaa. V. 1854 oli Yhdistetyn kuningaskunnan koko vienti ja tuonti 268,210,145 puntaa, v. 1865: 489,923,285 puntaa. Seuraava taulu osoittaa viennin kehityksen:

1846	58,842,377	puntaa
1849	63,596,052	”
1856	115,826,948	”
1860	135,842,817	”
1865	165,862,402	”
1866	188,917,563	” ¹⁰⁰⁾

Näiden muutamien tietojen jälkeen käsittää Britannian kansan, pääreistraattorin voitonhuudon: „Vaikka väestö onkin nopeasti kasvanut, ei sen lisääntyminen ole voinut pysyä teollisuuden ja varallisuuden edistyksen tasolla.“¹⁰¹⁾

Kääntykäämme nyt tämän teollisuuden välittömien tekijöiden eli tuottajien, työväenluokan puoleen. „Maan yhteiskunnallisessa tilassa on kaikkein surullisimpia piirteitä se“, sanoo Gladstone, „että nykyhetkellä kieltämättä tapahtuu kansan kulu- tusvoiman väheneminen sekä työtätekevän luokan kärsimysten ja kurjuuden lisääntyminen. Ja samalla kertaa tapahtuu rikkau- den alituinen kasautuminen korkeammille luokille, heidän elä- mänsä ylellisyyden ja heidän nautintojensa lisääntyminen.“¹⁰²⁾

Niin puhui tämä tekopyhä ministeri alahuoneessa helmikuun 13 p. 1843. Huhtikuun 16 p. 1863, kaksikymmentä vuotta myö- hemmin, sanoi hän puheessa, jossa hän esitti kulunkiarvionsa: „Vuo- desta 1842 vuoteen 1852 kasvoi tämän maan verotettava omaisuus 6 0/0 . . . Kahdeksassa vuodessa, 1853:sta 1861:een, kasvoi se, jos pi- dämme v:tta 1853 lähtökohtana, 20 0/0. Tämä tosiasia on niin häm- mästyttävä, että se on melkein uskomaton . . . Tämä huimaava rik- kauden ja vallan eneneminen . . . rajoittuu yksinomaan omistaviin

¹⁰⁰⁾ Tällä hetkellä, maaliskuussa 1867 ovat intialais-kiinalaiset mark- kinat jälleen ihan täydet Britannian puuvillatehtailijoiden tavarälähetys- ten vuoksi. 5 0/0:n palkanalennus alkoi v. 1866 puuvillatyöväen keskuu- dessa, ja v. 1867 samanlaisen toimenpiteen takia 20,000 miehen lakko Prestonissa. [„Tämä oli sen pulan esinäytös, joka kohta sen jälkeen puh- kesi“, lisää Engels. — Kautsky.]

¹⁰¹⁾ „Census etc.“, III n., s. 11.

¹⁰²⁾ Gladstone alahuoneessa, 13 p. helmik. 1843 („Times“, 14 p. hel- mik. 1843. — Hansard, 13 p. helmik.)

luokkiin, mutta . . . mutta sen täytyy välillisesti olla eduksi työväestölle, koska se huoistuttaa yleisen kulutuksen esineitä — kun rikkaat ovat tulleet rikkaammiksi, ovat köyhät joka tapauksessa tulleet vähemmän köyhiksi. Olisivatko köyhyyden äärirajat siirtyneet, en sitä kuitenkaan uskalla sanoa.¹⁰³⁾

Mikä mieto antiklimax! *) Jos työväenluokka on pysynyt „köyhänä“, mutta ainoastaan „vähemmän köyhänä“ siihen määrään verrattuna, missä se on tuottanut „huimaavan rikkauden ja vallan enenemisen“ omistavalle luokalle, niin on se jäänyt suhteellisesti yhtä köyhäksi. Jos köyhyyden ääri-rajat eivät ole supistuneet, niin ne ovat laajenneet, koska rikkauden ääri-rajat ovat niin tehneet. Mitä elintarpeiden hintojen alenemiseen tulee, niin osottaa virallinen tilasto, esim. Lontoon orpokodin tiedonannot, että kolmen vuoden 1860—1862 keskihintoissa, verrattuina vv:n 1851—1853 keskihintoihin oli tapahtunut 20 %:n kohoaminen. Seuraavina 3 vuotena 1863—1865 ovat liha, voi, maito, sokeri, suola, kivihielet ja useat muut välttämättömät elintarpeet edelleen kohonneet hinnassa.¹⁰⁴⁾ Gladstonen seuraava menoarvio puhe, huhtikuun 7 p:ltä 1864, on pindarolainen ylistyslaulu voitonteon edistymiselle ja „köyhyyden“ lieventämälle kansan onnelle. Hän puhuu „joukoista, jotka ovat köyhällisyyden rajalla“, liikkeenhaaroista, „joissa palkka ei ole kohonnut“, ja tekee vihdoin yhteenvedon työväenluokan kohtalosta sanoilla: „Ihmisen elämä on yhdeksässä tapauksessa kymmenestä ainoastaan olemassaolon taistelua.“¹⁰⁵⁾

¹⁰³⁾ Gladstone alahuoneessa, 16 p. huhtik. 1863. („Morning Star“, 17 p. huhtik.)

*) Kiihtymisen vastakohta, velttoutuminen. Suomentaja.

¹⁰⁴⁾ Katso virallisia tietoja sinikirjassa: „Miscellaneous Statistics of the United Kingdom. Part VI. Lontoo 1866.“ s. 260—273 eri paik. Todistuksena voitaisiin orpokotien y. m. s. tilastojen sijaan käyttää myöskin ministerien pöytäkirjojen kaunopuheisia lausuntoja, joilla puolletaan kuninkaallisen huoneen lasten myötäjäisiä. Niissä ei koskaan unohdeta elintarpeiden hinnan kohoamista.

¹⁰⁵⁾ Gladstone alahuoneessa, 7 p. huhtik. 1864. — Alituisia, huutavia ristiriitaisuuksia Gladstonen kulunkiarviopuheissa vv. 1863 ja 1864 kuvaa eräs englantilainen kirjailija seuraavilla Molière'n säkeillä:

„Voilà l'homme en effet. Il va du blanc au noir.
Il condamne au matin ses sentiments du soir.
Importun à tout autre, à soi même incommode.
Il change à tous moments d'esprit comme de mode.“

(„Siinäpä mulla on mies. Mustahan valkeesta käy.
Tunteista illan ei aamulla jälkeä näy.
Muille vastusna ain', itseään rasittain,
Muuttaa mieltänsä hän myötään kuin muotia vain.“)

(„The Theory of Exchanges etc. London 1864“, s. 135.)

Professori Fawcett, jota ei sido virallinen varovaisuus kuten Gladstone'a, sanoo suoraan: „En tietysti kiellä että rahapalkka pääoman täten lisääntyessä (viimeisinä vuosikymmeninä) on kohonnut, mutta tämä näennäinen etu tulee suureksi osaksi jälleen mitättömäksi sen kautta että useat elintarpeet yhtämittaen kallistuvat (hän uskoo sen tapahtuvan jalojen metallien arvon vähenemisen takia) . . . Rikkaat tulevat nopeasti rikkaammiksi (the rich grow rapidly richer), samalla kun työtätekevien luokkien hyvinvoinnissa ei ole mitään parannusta huomattavissa . . . Työmiehet tulevat melkein niiden kauppiaiden orjiksi, joille he ovat velkaa“.¹⁰⁶⁾

Työpäivää ja koneistoa käsittelevissä osastoissa kävivät ilmi ne olosuhteet, joissa Britannian työväenluokka vuosikymmenien kuluessa on luonut omistavien luokkien „huimaavan rikkauden ja vallan lisäyksen“. Kuitenkin kiinnitti silloin huomiotamme etupäässä työläinen yhteiskunnallisessa toiminnassaan. Valaistaksemme täydellisesti kapitalistisen kasautumisen lakia, täytyy meidän tarkata työmiehen tilaa myöskin työpajan ulkopuolella, hänen elatus- ja asunto-olojaan. Tämän kirjan rajoitettu ala pakottaa meitä etupäässä ottamaan tässä huomioon teollisuusköyhälistön ja maanviljelystyöväen huonoimmin palkatun osan s. o. työväenluokan enemmistön.^{106a)}

Ennen sitä vielä sananen virallisesta köyhäläisyydestä eli siitä työväenluokan osasta, joka on menettänyt elinehtonsa, mahdollisuuden myydä työvoimansa, ja joka elää yleisillä almuilla. Englannin virallinen vaivaisuusluettelo¹⁰⁷⁾ sisälsi v. 1855: 851,369 henkeä, v. 1856: 877,767, v. 1865: 971,493. Puuvillapulan johdosta paisuivat lukumäärät vuosina 1863 ja 1864 1,079,382:een ja 1,014,978:aan. Vuoden 1866 pula, josta enimmin kärsi Lontoo, aiheutti tässä maailmankaupan keskuksessa, jonka asukasluku on suurempi kuin Skottlannin kuningaskunnan, vuonna

¹⁰⁶⁾ H. Fawcett: „The Economic Position of the British Labourer. London 1865“, s. 67, 82. Mitä tulee työläisten lisääntyvään riippuvaisuuteen kauppiaista, niin on se seuraus heidän toimensa lisääntyvästä epävakaisuudesta ja sen keskeytyksistä.

^{106a)} Tässä oli 1 ja 2 painoksessa huomautus: „On toivottava, että F. Engels pian rikastuttaa teoksensa Englannin työväenluokan asemasta esityksellä v:n 1844 jälkeisestä aikakaudesta, tai sitte julkaisee sen erityisenä toisena niteenä.“ Engels huomautti tähän omassa kappaleessaan: „Tästä on Marx itse pitänyt huolen tässä „Kapital“-teoksensa ensimmäisessä niteessä.“ Niistä myöhemmistä „Kapital'in“ painoksista, jotka Engels julkaisi, hän jätti pois tuon Marx'in tekemän muistutuksen. — Kautsky.

¹⁰⁷⁾ Englantiin sisältyy aina myöskin Wales, Suur-Britanniaan Englanti, Wales ja Skottlanti, Yhdistettyyn kuningaskuntaan mainitut kolme maata ja Irlanti.

1866 19.5 %:n lisäyksen vaivaisten lukumäärässä vuoteen 1865 verrattuna ja 24.4 %:n vuoteen 1864 verrattuna, sekä vielä suuremman, jos vertaa v:n 1867 ensimmäisten kuukausien lisäystä vuoteen 1866. Köyhäinhoitotilastoa eriteltäessä on otettava huomioon etupäässä kaksi seikkaa. Toiselta puolen kuvastaa vaivaisten lukumäärän lisääntyminen ja väheneminen teollisuuskierroksen aikakautisia vaihteluja. Toiselta puolen antaa virallinen tilasto sitä enemmän harhaanjohtavan kuvan köyhäläisyyden todellisesta laajuudesta, kuta enemmän pääoman kasautuessa luokkataistelu ja sen kautta työläisten itsetunto kehittyvät. Esimerkiksi se raakuus vaivaisia kohdellaessa, josta Englannin sanomalehdistö („Times“, „Pall Mall Gazette“ y. m.) niin äänekkäästi on kahdena viime vuonna huutanut, on jo vanhaa juurta. F. Engels toteaa v. 1844 aivan saman saman kauhistuksen ja aivan saman ohimenevän, tekopyhän „kiihotuskirjallisuuteen“ kuuluvan kiljunnan. Mutta nälkäkuolemien („deaths by starvation“) pelottava lisääntyminen Lontoossa viimeisen vuosikymmenen kuluessa todistaa vastaansanomattomasti, että työväki yhä enemmän alkaa kauhista työhuoneen (workhouse),¹⁰⁸⁾ tämän kurjuuden rangaistuslaitoksen, orjuutta.

b) Britannian teollisuustyöväenluokan huonosti palkatut kerrokset.

Kääntykäämme nyt tarkastamaan huonosti palkattuja teollisuustyöväen kerroksia. Puuvillapulan aikana, v. 1862, antoi Privy Council (valtaneuvosto) tri Smith'in tehtäväksi tutkia Lancashire'n ja Cheshire'n puutteenalaisten puuvillatyöntekijöiden ravintotilaa. Monivuotisten aikaisempien havaintojen kautta oli hän tullut siihen kokemukseen, että „nälkätauteja (starvation diseases) välttääkseen“ tulee normaali-naisen saada jokapäiväisessä ravinnossaan vähintään 3,900 grania *) hiilihydraatteja ynnä 180 grania tyypeä, ja normaali-miehen vähintään 4,300 grania hiiltä ja 200 grania tyypeä, naisten suunnilleen niin paljon ravintoainetta kuin on kahdessa naulassa hyvää vehnäleipää, miesten $\frac{1}{9}$ enemmän, viikossa keskimäärin täysikasvuisten naisten ja miesten vähintään 28,600 grania hiilihydraatteja ja 1,330 grania tyypeä. Hänen

¹⁰⁸⁾ Se seikka, että A. Smith joskus vielä antaa saman merkityksen sanalle workhouse kuin manufactory, asettaa hänen aikansa jälkeen tapahtuneen kehityksen erikoiseen valoon. Esim. työnjakoa koskevan luvun johdannossa lausuu hän: „those employed in every different branch of the work can often be collected into the same workhouse“ („eri työhaaroissa työskentelevät voidaan usein koota omaan työhuoneeseen (workhouse)“).

*) 1 gran = 0.06 grammaa. — Suomentaja.

laskelmansa vahvisti käytännössä niiden hämmästyttävä yhtäpitäväisyys niiden niukkain ravintomäärien kanssa, joihin hätä oli pakottanut puuvillatyöntekijät supistamaan kulutuksensa. He saivat keskimäärin viikossa joulukuun aikana v. 1862 29,211 grania hiilihydraatteja ja 1,295 grania tyypeä.

Vuonna 1863 määräsi Privy Council toimitettavaksi tutkimuksen englantilaisen työväenluokan huonoimmin ravitun osan hädänalaisesta tilasta. Tri Simon, Privy Council'in lääkäriviranomainen, valitsi tähän työhön yllämainitun tri Smith'in. Hänen tutkimuksensa kohdistui toiselta puolen maanviljelystyöväkeen, toiselta puolen silkinkutojiin, ompelijattariin, nahkahansikkaiden tekijöihin, sukankutojiin, käsäineiden kutojiin ja suutareihin. Viimeksimainitut ryhmät ovat, sukankutojia lukuunottamatta, yksinomaan kaupunkilaisia. Tutkimusta varten valittiin säännöllisesti kustakin ryhmästä terveimmät ja suhteellisesti parhaimmissa oloissa elävät perheet.

Yleiseksi tulokseksi saatiin, että ainoastaan yhdessä tutkituista kaupunkilaistyöväen ryhmistä typenkulutus ravinnossa nousi hieman yli sen absoluuttisen minimimäärän, jonka alle jääminen synnyttää nälkätauteja, että kahdessa luokassa oli puute, ja toisessa niistä sängen tuntuvakin, sekä tyyppipitoisesta että hiilihappoisesta ravinnosta, että tutkituista maanviljelystyötä tekevästä perheistä enemmän kuin viides osa sai vähemmän hiilipitoista ravintoa kuin mikä olisi ollut välttämätöntä, enemmän kuin $\frac{1}{3}$ välttämätöntä pienemmän määrän tyyppipitoista ravintoa, ja että kolmessa kreivikunnassa (Berkshire'ssä, Oxfordshire'ssä ja Sommersetshire'ssä) keskimäärin ei päästy tyyppipitoisen ravinnon vähimpään määrään.¹⁰⁹⁾ Maanviljelystyömiehistä olivat Englannissa, Yhdistetyn kuningaskunnan rikkaimmassa osassa asuvat, huonoimmin ravitut.¹¹⁰⁾ Ravinnon puute kohtasi maalaistyöväestön keskuudessa yleensä etupäässä naisia ja lapsia, sillä „miehen täytyy syödä voidakseen suorittaa työnsä“. Vielä suurempana raivosi puute tutkittujen kaupunkilaistyöväenryhmien keskuudessa. „He ovat niin huonosti ravitut, että välttämättömästi täytyy sattua useita julmia ja terveydelle tuhoisia puutteen tapauksia.“¹¹¹⁾ (Kapitalistin „kieltäytymistä“ on kaikki tämä! nimittäin „kieltäytymistä“ maksamasta edes työläistensä hengen pitimiksi välttämättömistä elintarpeista.)

Seuraava taulu osoittaa yllämainittujen puhtaasti kaupunkilaisten työväestöryhmien ravintomäärien ja tri Smith'in laske-

¹⁰⁹⁾ „Public Health. Sixth Report etc. for 1863. London 1864“, s. 13.

¹¹⁰⁾ Sama, s. 17.

¹¹¹⁾ Sama, s. 13.

man vähimmän määrän ja puuvillatyöväen ravintomäärän välistä suhdetta suurimman hädän aikana: ¹¹²⁾

Molemmat sukupuolet	Hüelen viikko-keskimäärä. Grania.	Typen viikko-keskimäärä. Grania.
Viisi kaupunkilaisammattia	28,876	1,192
Työttömiä Lancashire'n tehdastyöläisiä	29,211	1,295
Vähin määrä, ehdotettu Lancashire'n työväkeä (puoleksi naisia ja miehiä) varten . . .	28,600	1,330

Puolet, ^{60/125}, tutkituista teollisuustyöväen ryhmistä ei saanut ollenkaan olutta, 28 % ei ollenkaan maitoa. Juoksevain ravintoaineiden keskimäärä perhettä kohti viikossa vaihteli 7 unssista ompelijattarien keskuudessa 24 ^{3/4} unssiin sukankutojien keskuudessa. Niitä, jotka eivät saaneet ensinkään maitoa, oli lukuisimmin Lontoon ompelijatarten joukossa. Viikossa kulutetun leivän määrä vaihteli 7 ^{3/4} naulasta ompelijattarien keskuudessa 11 ^{1/4} naulaan suutarien keskuudessa, ja oli viikottainen keskimäärä 9.9 naulaa täysikasvuista henkilöä kohti. Sokeri (siirappi j. n. e.) vaihteli 4 unssista viikottain nahkakäsineiden tekijäin keskuudessa 11 unssiin sukankutojain keskuudessa; kokonaiskeskimäärä viikkoa kohti kaikissa ryhmissä yhteensä oli täysikasvuista henkilöä kohti 8 unssia. Voin (rasvan y. m. s.) koko viikkokeskimäärä 5 unssia täysikasvuista henkilöä kohti. Lihan (silavan j. n. e.) viikkokeskimäärä vaihteli 7 ^{1/4} unssista silkinkutojain keskuudessa 18 ^{1/4} unssiin nahkahansikkaantekijöiden keskuudessa, täysikasvuista henkilöä kohti; yhteinen keskimäärä eri ryhmille oli 13.6 unssia. Keskimääräinen kustannus ravinnosta viikossa oli täysikasvuista henkilöä kohti seuraava: silkinkutojat 2 sh. 2 ^{1/2} d., ompelijattaret 2 sh. 7 d., nahkakäsineiden tekijät 2 sh. 9 ^{1/2} d., suutarit 2 sh. 7 ^{3/4} d. ja sukankutojat 2 sh. 6 ^{1/4} d. Macclesfield'in silkinkutojilla oli viikkokeskimäärä ainoastaa 1 sh. 8 ^{1/2} d. Huonoimmin ravitut ryhmät olivat ompelijattaret, silkinkutojat ja nahkakäsineiden tekijät. ¹¹³⁾

Tri Simon sanoo yleisessä terveystertomuksessaan näistä ravinto-oloista: „Jokaisen, joka on perehtynyt lääkitöimintaan köyhien keskuudessa tai tuntee sairashuoneiden potilaat, olivat ne sitten hoidokkaita tai ulkopuolella asuvia, täytyy myöntää, että ne tapaukset ovat lukemattomat, joissa ravinnonpuute aiheuttaa taudin tai sitä edistää . . . Kuitenkin tulee tähän toinen, terveyshoidolliselta kannalta sangen ratkaiseva seikka lisäksi . .

¹¹²⁾ Sama, Liite, s. 232.

¹¹³⁾ Sama, s. 232, 233.

Täytyy muistaa, että ravintoaineiden puutteen kärsiminen tapahtuu ainoastaan sangen vastahakoisesti ja että säännöllisesti ravinnon ylen suuri niukkuus seuraa vasta muiden edelläkävneiden kieltäymysten jälkeen. Ja kauan ennen kuin ravinnonpuute tulee terveydellisesti huomattavaksi, kauan ennen kuin fysiologi ajattelee niiden typpi- ja hiiligranien laskemista, jotka ovat elämän tai nälkäänkuolemisen rajoina, puuttuvat taloudesta kokonaan kaikki aineelliset mukavuudet. Vastetus ja lämmitys tulevat vielä puutteellisemmiksi kuin ravinto. Ei mitään riittävää suojaa kylmää ilmaa vastaan; asunto supistetaan siihen määrin, että se synnyttää tauteja tai pahentaa niitä; tuskin nimeksikään talouksineitä tai huonekaluja; puhtauskin tulee kalliiksi tai vaikeaksi. Jos sitä kunnioituksesta itseään kohtaan yritettäisiinkin ylläpitää, niin jokainen sellainen yritys tuottaa lisää nälänkärsimistä. Asunto otetaan sieltä, mistä halvimmalla saa suojaa; kortteleista, joissa terveyspoliisi vähimmin voi vaikuttaa, missä ovat kurjimat likajohdot, huonoimmat liikeneuvot, enin julkista lokaa, vähin tai huonoin vedensaanti, ja kaupungeissa, suurin valon ja ilman puute. Nämä ovat terveysvaaroja, jotka ehdottomasti uhkaavat köyhyyttä, jos siihen sisältyy ravinnonpuute. Jos näiden epäkohtien summa on pelottavan tuhoisa elämälle, niin on pelkkä ravinnonpuute sinänsä kauhea... Nämä ovat tuskaisia ajatuksia, varsinkin kun muistaa, että puheena oleva köyhyys ei ole laiskuuden aiheuttamaa omasyistä köyhyyttä. Se on työläisten köyhyyttä. Niin, mitä kotityöläisiin tulee, on työ, jonka avulla niukka ruoanpala saadaan ostetuksi, enimmäkseen yli kaikkien rajojen pitennettyä. Ja kuitenkin voi vain hyvin rajoitetussa merkityksessä sanoa, että tämä työ riittää tekemään työläisen avustuksesta riippumattomaksi... Sangen useissa tapauksissa on se, mitä sanotaan itsensä elättämiseksi, ainoastaan lyhempi tai pitempi kiertotie köyhyyteen¹¹⁴⁾

Se sisäinen yhteenkuuluvaisuus, mikä on olemassa ahkerimpien työläiskerrostojen nälänhädän ja rikkaiden kapitalistiseen kasautumiseen perustuvan raa'an tahi hienostuneen tuhlauskulutuksen välillä, paljastuu ainoastaan tutustumisen kautta taloudellisiin lakeihin. Toisin on asunto-olojen laita. Jokainen ennakkoluuloton tarkkaaja näkee, että työväen kokoontuminen ahtaaseen paikkaan on sitä suurempi, kuin laajemmalle ulottuva on tuotantovälineiden yhteenkokoontuminen ja että sentähden työväestön asunto-olot ovat sitä kurjemmat, kuin nopeampi on kapitalistinen kasautuminen. Varallisuuden kasvamisen mukanaan tuoma kaupunkien „parantaminen“ ja „kaunistaminen“

¹¹⁴⁾ Sama, s. 14, 15.

(improvements) huonosti rakennettuja kortteleja repimällä, rakentamalla palatseja pankkeille, suurmyymälöille y. m., laventamalla kadut kauppaliikennettä ja loistovaunuja varten, perustamalla kaupunkiratoja j. n. e., karkoittaa — se on ilmeistä — köyhät yhä huonompiin ja ahtaammin asuituihin loukkoihin. Toiselta puolen tietää jokainen, että asuntojen vuokran korkeus on kääntäin verrannollinen niiden laatuun, ja että kurjuuden kaivoksista talokeinottelijat saavat enemmän voittoa vähemmällä kustannuksilla kuin koskaan Potosi'n hopeakaivoksista.

Kapitalistisen kasautumisen ja siten yleensä kapitalististen omaisuussuhteiden¹¹⁵⁾ vastakohtainen luonne tulee tässä niin kouriintuntuvaksi, että vieläpä viralliset englantilaiset tätä asiaa koskevat kertomuksetkin ovat täynnään väääröoppisia hyökkäyksiä „omaisuutta ja sen oikeuksia“ vastaan. Epäkohta paheni siihen määrin rinnan teollisuuden kehityksen, pääoman kasautumisen, kaupunkien kasvamisen ja „kaunistamisen“ kanssa, että pelkästään niiden tarttuvien tautien pelko, jotka eivät säästä „kunniallisuuttakaan“, aiheutti vv. 1847—1864 kokonaista 10 terveystaloudellista parlamenttilakia, ja eräissä kaupungeissa, niin kuin Liverpool'issa, Glasgow'issa y. m., tarttui säikähtynyt porvaristo kunnalliseuvostojensa kautta asiaan.

Kuitenkin huudahtaa tri Simon kertomuksessaan vuodelta 1865: „Yleisesti puhuen ei epäkohtia Englannissa tarkasteta.“ Grivy Council'in käskystä tutkittiin v. 1864 maalaistyöväestön asunto-oloja, v. 1865 kaupunkien köyhempien luokkien oloja. Tri Julian Hunterin mestarilliset tutkimukset on julkaistu „Public Health'in“ (virallisten terveystaloudellisten) seitsemännessä ja kahdeksannessa osassa (v. 1865). Maalaistyöväestön oloihin palaan myöhemmin. Mitä kaupunkien asunto-oloihin tulee, mainitsen aluksi erään tri Simonin yleisen huomautuksen: „Vaikka virallinen näkökohtani“, sanoo hän, „onkin yksinomaan lääketieteellinen, vaatii jo tavallisin ihmisyyden, ettei tämän pahan toistakaan puolta vaieten sivuuteta. Pahimmassa muodossa liittyy siihen melkein välttämättä sellainen kaiken arkatuntoisuuden puute, niin likainen ruumiin ja ruumiin toimintojen sekaannus, sellainen sukupuolialastomuus, että se on eläimellistä eikä inhimillistä. Tällaisten vaikutteiden alaisena oleminen on sitä alentavampaa kuta kauemmin se jatkuu. Lapsille, joita jo heidän syntyessään tämä kirous on painanut, on se usein kasteena hä-

¹¹⁵⁾ „Ei missään ole niin avoimesti ja niin häpeämättömästi uhrattu henkilön oikeuksia omaisuuden oikeuksien takia kuin työtätekevän luokan asunto-oloissa. Jokainen suuri kaupunki on ihmisuhrien sija, alttari, jolla vuosittain tuhansia uhrataan voitontunnon Molokille.“ (S. Laing, National Distress, 1844, s. 150.)

peämättömyyteen (baptism of infamy). Ja tuiki turha on toivomus, että tällaisissa oloissa elävät henkilöt muissa suhteissa pyrkisivät kohoamaan siihen sivistyksen ilmapiiriin, jolle olennaista on ruumiillinen ja siveellinen puhtaus".¹¹⁶⁾

Mitä tulee ylen täyteen ahdettuihin tai myöskin ihmisasunoksi aivan mahdottomiin suojiin, on Lontoo ensi sijassa. „Kaksi asiaa on varmaa“, sanoo tri Hunter: „ensiksikin on Lontoossa noin 20 suurta asutusta, joista kukin käsittää noin 10,000 henkeä, ja joiden kurjuus voittaa kaiken, mitä koskaan on missään muualla Englannissa nähty, ja se on melkein kokonaan heidän huonojen asuntosuhteittensa syy; toiseksi näiden asutusten talojen ahtaus ja rappiotila on nykyään paljoa pahempi kuin 20 vuotta aikaisemmin".¹¹⁷⁾ „Ei ole liioittelua sanoa, että elämä monissa Lontoon Newcastle'n osissa on helvetillistä.“¹¹⁸⁾

Myöskin paremmissa oloissa elävä työväenluokan osa sekä pikkukauppiat ja muut alemman keskisäädyn jäsenet joutuvat Lontoossa yhä enemmän näiden arvottomien asunto-olojen kirouksen valaisiksi, sitä myöten kuin „parannukset“ ja niiden mukaan vanhojen katujen ja talojen hävittäminen edistyy, kun tehtaat ja ihmisten tulviminen pääkaupunkiin lisääntyvät, ja vihdoin asunnon vuokrat kasvavat yhdessä kaupungin maakoron kanssa. „Asunnon vuokrat ovat tulleet niin kohtuuttomiksi, että harvat työlläiset voivat maksaa enemmästä kuin yhdestä huoneesta.“¹¹⁹⁾ Lontoossa on tuskin ainoatakaan taloa, jota ei lukematon joukko „middlemen“ [välikäsiä] rasittaisi. Maan hinta Lontoossa on nimittäin aina hyvin korkea verrattuna siitä saataviin vuotuisiin tuloihin, koska jokainen ostaja toivoo voivansa myydä sen jälleen „jury price‘stä“ (valamiesten määräämä hinta pakkoluovutuksessa) tai keinotella jonkun suuren liikeyrityksen läheisyyden kautta sen arvon erikoisen korkeaksi. Siitä on säännöllisesti seurauksena päättymistään lähellä olevien vuokrasopimusten ostaminen. „Gentlemanneilta tässä liikkeenhaarassa voi odottaa, että he toimivat niinkuin toimivat, kiskovat niin paljon kuin mahdollista talon asukkailta ja jättävät itse ta-

¹¹⁶⁾ „Public Health. Eighth. Report, London, 1865“, s. 14, muist.

¹¹⁷⁾ Sama, s. 89. Lapsista näissä asutuksissa sanoo sanoo tri Hunter: „Emme tiedä, miten lapsia ennen tätä köyhien tiheää yhteenahtamista kasvatettiin, ja se olisi rohkea profeetta, joka tahtois ennustaa, minkälaista käytöstä on odotettava lapsilta, jotka tässä maassa ennen kuulumattomissa olosuhteissa saavat kasvatuksensa toimintaa varten vaarallisten luokkien jäseninä, valvoen puoleen yöhön kaikkiin ikäluokkiin kuuluvien, juopuneiden, siveettömien ja riitaisten henkilöiden kanssa.“ (Sama, s. 56.)

¹¹⁸⁾ Sama, s. 62.

¹¹⁹⁾ „Report of the Officer of Health of St. Martin's in the Fields, 1865.“

lon seuraaville omistajille niin kurjassa tilassa kuin mahdollista.“¹²⁰⁾

Vuokrat maksetaan viikottain, eikä herroilla ole mitään vahingonvaaraa. Erään rautatien rakentamisen johdosta kaupungissa „nähtiin äskettäin itäisessä Lontoossa joukko vanhoista asunnoistaan karkoitettuja perheitä vaeltavan eräänä lauautailtana kantaen selässään vähiä maallisia tavaroitaan, löytämättä muuta lepopaikkaa kuin työhuoneen“.¹²¹⁾ Työhuoneet ovat jo täpötäydet, ja parlamentin jo myöntämien „parannusten“ toimeenpano on vasta alussaan. Jos työmiehet karkoitetaan hävittämällä heidän vanhat talonsa, niin he eivät jätä seurakuntaansa, tai muuttavat korkeintaan sen rajalle naapuriseurakuntaan. „He koettavat luonnollisesti asua niin lähellä työhuoneustojaan kuin mahdollista. Seurauksena on, että perheen, joka ennen on asunut kahdessa huoneessa, täytyy mahtua yhteen huoneeseen. Vaikka he maksavatkin korkeamman vuokran, tulee huoneusto olemaan sitäkin huonoa huonompi, josta heidät häädettiin. Puolet Strand'issa asuvista työmiehistä on jo pakotettu matkustamaan kaksi (Englannin) penikulmaa työpaikalleen.“

Tämä „Strand“, *) jonka pääkatu muukalaiseen tokeen vaikuttavaan vaikutukseen Lontoon rikkaudesta, kelpaa esimerkiksi ihmisten kokoonahamisesta Lontoossa. Eräässä seurakunnassa laskevat terveysviranomaiset asuvan 581 henkeä acren alalla, vaikka puolet Themse'stä oli otettu maa-alaa mitatessa lukuun.

On itsestään selvää, että jokaisella terveysviranomaisten määräyksellä, jolla, niinkuin tähän asti Lontoossa on ollut laita, säädetään kelvottomat talot revittäviksi ja häädetään työväki pois jostain korttelista, on vain se seuraus, että se pakottaa työväen asettumaan toiseen kortteliin vielä ahtaammalle alalle. „Joko on kaikki nämä toimenpiteet luonnottomina välttämättömästi lopetettava“, sanoo tri Hunter, „tai julkisen osanoton (!) on herättävä vaatimaan sitä, mitä nykyään liioittelematta voi nimittää kansalliseksi velvollisuudeksi, nim. asuntojen hankkimista ihmisille, jotka pääoman puutteessa eivät voi hankkia suojaa päänsä päälle, mutta vähittäismaksuilla voivat suorittaa korvauksen vuokraajalle“.¹²²⁾ Täytyy ihailia kapitalistista oikeutta! Maanomistaja, talonomistaja tahi liikemies saa täyden vahingonkorvauksen pakkoluovutuksen tapahtuessa „parannuksia“ („improvements“), kuten rautateitä, katujen uudestaanrakenta-

¹²⁰⁾ „Public Health, Eighth Report. Lontoo, 1866“, s. 91.

¹²¹⁾ Sama, s. 88.

*) Strand on suurimpia Lontoon katuja, kulkee Thames-joen suuntaan.

¹²²⁾ Sama, s. 89.

mista y. m. varten. Häntä täytyy hänen pakollisen „kieltämyksensä“ takia Jumalan ja oikeuden puolesta vielä lohduttaa riittäväällä liikevoitolla. Työmies heitetään vaimoineen, lapsineen ja tavaroineen kadulle, ja — jos hän liian suurissa joukoissa työnnytty kaupunginkortteleihin, missä kunnallisviranomaiset tekevät esteitä, joutuu hän vielä terveystoimintaan vainon alaiseksi.

Paitsi Lontoota ei 19-vuosisadan alussa Englannissa ollut ainoatakaan kaupunkia, jossa olisi ollut 100,000 asukasta. Ainoastaan viidessä oli enemmän kuin 50,000. Nykyään on 28:ssä kaupungissa enemmän kuin 50,000 asukasta. „Tämän muutoksen seurauksena ei ole ollut ainoastaan kaupunkiläisväestön suunnaton lisääntyminen, vaan vanhat tihedään asutut pienet kaupungit ovat nyt keskuksia, jotka joka taholta ovat asutusten ympäröimiä, niin että ilma ei mistään niihin pääse vapaasti. Kun ne eivät enää miellytä rikkaita, jättävät nämä ne, muuttaakseen hauskempiin esikaupunkeihin. Näiden rikkaiden seuraajat asettuvat suurempiin rakennuksiin, perhe, usein vielä vuokralaisia lisäksi kuhunkin huoneeseen. Niin tungettiin asujamia taloihin, jotka eivät olleet heitä varten aiotut ja olivat heille tuiki sopimattomat, sekä ympäristöön, joka todella on alentava täyskasvaneille ja lapsille tuhoisa.“¹²³⁾

Kuta nopeammin pääoma kasautuu teollisuus- tai kauppa-kaupungissa, sitä nopeammin tulvaa sinne riistettävää ihmisainesta ja sitä kurjemmat ovat siinä tilapäiset työläisten asunnot.

Newcastle-upon-Tyne, yhä tuottavammaksi kehittyvän hiili- ja vuorityöalueen keskus, on sentähden Lontoon jälkeen toisessa sijassa asuntokurjuuteen nähden. Kokonaista 34,000 henkilöä asuu siellä yksihuoneisissa asunnoissa. Poliisin toimesta on äskettäin Newcastle'ssa ja Gateshead'issa hävitetty huomattava joukko taloja ehdottomasti vahingollisina. Uusien talojen rakentaminen edistyy hyvin hitaasti, liike-elämä taas kehittyy hyvin nopeasti. Kaupunki oli sentähden v. 1865 ahtaammin asuttu kuin koskaan ennen. Tuskin yhtäkään huonetta oli vuokrattavana. Newcastle'n kuumesairaalan lääkäri t:ri Embleton lausuu: „Aivan epäilemättä on ahtaus, jossa ihmisolennot asuvat, sekä heidän huoneustojensa likaisuus syynä lavantaudin jatkumiseen ja levemiseen. Talot, joissa työläiset yleisesti asuvat, sijaitsevat suljettujen kulmakatujen ja pihojen varsilla. Ne ovat valon, ilman, tilavuuden ja puhtauden suhteen todellisia puutteellisuuden ja epäterveellisyyden esikuvia, häpeäksi jokaiselle sivistyneelle maalle. Niissä makaavat miehet, naiset ja lapset yönsä yhteensullottuina. Mitä miehiin tulee, seuraa yövuoroa päivävuoro loppumattomana

¹²³⁾ Sama, s. 55, 56.

virtana, niin että vuoteet tuskin ehtivät jäähtyä. Talot ovat huonosti vedellä varustetut, vielä huonommin käymälöillä, likaiset, tuulettamattomat, tauteja synnyttävät.¹²⁴⁾ Tällaisten loukkojen vuokra yhdeltä viikolta vaihtelee 8 d:sta 3 sh:iin. „Newcastle-upon-Tyne“, sanoo tri Hunter, „osottaa, miten eräs maaseutulaistemme kauneimmista heimoista on asunnon ja kadun ulkoisen vaikutuksen takia usein vajonnut melkein villiintymisen tilaan.“¹²⁵⁾

Pääoman ja työn aaltoillessa saattavat jonkun teollisuuskaupungin asunto-olot olla tänään siedettävät, huomenna jo kauhistuttavat. Tahi kaupungin kunnallisviranomaiset ovat vihdoin ponnistautuneet poistamaan pahimpia epäkohtia. Huomenna vaeltaa heinäsiirkkaparvi ryysyisiä irlantilaisia tai rappiolla olevia englantilaisia maanviljelystöläisiä kaupunkiin. Heidät majoitetaan kellareihin ja makasiineihin tai muutetaan säädyllinen työväenasunto majataloksi, jossa asukkaat vaihtuvat yhtä nopeaan kuin majoitetut sotilaat kolmikymmenvuotisea sodan aikana. Mainittakoon esimerkiksi Bradford. Siellä olivat kaupunginvaltuuston poroporvarit juuri panemassa toimeen uudistuksia kaupungin oloissa. Sitä paitsi oli siellä v. 1861 vielä 1,751 asumatonta taloa. Mutta nyt siellä kukoistaa hyvä liike-elämä, josta lempeästi vapaamielinen herra Forster, neekerien ystävä, äsken on niin sievästi räähkynyt. Hyvän liike-elämän luonnollisena seurauksena on ollut alati lainehtivan „vara-armeijan“ eli „suhteellisen liikaväestön“ ylitsevuotava tulva. Niissä inhottavissa kellari-asunnoissa ja kamareissa, joista tri Hunter sai luettelon¹²⁶⁾ erään vakuutusyhtiön asiamieheltä, asui enimmäkseen hyvinpalkattuja työmiehiä. He selittivät, että he mielellään vuokraisivat paremmat asunnot, jos vain sellaisia olisi saatavissa. He rappahtuvat ja sairastuvat suurimmasta pienimpään, sill'aikaa kun lempeän vapaamielinen parlamentinjäsen Forster itkee ilon kyyneleitä vapaakaupan tuottaman siunauksen ja villalankateollisuutta harjoittavien terävien bradfordilaisten liikevoittojen johdosta.

Kertomuksessa syyskuun 5 päivältä 1865 selittää tri Bell, joka on Bradfordin köyhäinlääkäreitä, piirissään vallitsevan pelottavan kuumetautikuolleisuuden johtuvan asunto-oloista: „Kellarissa, jonka pinta-ala on 1,500 neliöjalkaa, asuu 10 henkeä... Vincentskadun, Green Air Place'n ja Leyss'in varrella on 223 taloa, joissa on 1,450 asukasta, 435 vuodetta ja 36 käymälää... Vuoteet, ja niihin luen jokaisen likaisen ryysykasan tai sylyksen höylänlastuja, ovat keskimäärin 3:s henkilön, useat 4 tai 6 hen-

¹²⁴⁾ Sama, s. 149.

¹²⁵⁾ Sama, s. 50.

gen käytettävänä. Monet nukkuvat pukeissaan ilman vuodetta paljaalla permannolla, nuoret miehet ja naiset, naineet ja naimattomat mullinmallin kaikki sekaisin. Liekö tarpeen lisätä, että nämä asunnot ovat enimmäkseen pimeitä, kosteita, likaisia, haisevia loukkoja, aivan sopimattomia ihmisten asuttaviksi? Ne ovat keskuksia, joista sairaus ja kuolema leviävät ja vievät uh- rinsa myöskin hyvissä oloissa elävien (of good circumstances) joukosta, jotka ovat sallineet tämän ruttopaiseen märkiä meidän keskuudessamme“.¹²⁷⁾

Bristol on Lontoon jälkeen kolmannella sijalla, mitä asunto- kurjuuteen tulee: „Tässä Europan rikkaimpiin kuuluvassa kau- pungissa tapaa suurimman määrän alastominta kurjuutta („blank poverty“) ja asumussurkeutta.“¹²⁸⁾

c) Kulkukansa. Vuorityöläiset.

Käymme nyt tarkastamaan kansankerrosta, joka on peräisin maaseudulta, mutta joka työskentelee etupäässä tehdastöissä. Se muodostaa pääoman keveän jalkaväen, joka pääoman tarpei-

¹²⁶⁾ Erään bradfordilaisen työläisvakuutusyhtiön asiamiehen luettelo.

Vulcanstreet n:o 122	1 huone	16 henkeä
Lumleystreet n:o 13	1 ”	11 ”
Bowerstreet n:o 41	1 ”	11 ”
Portlandstreet n:o 112	1 ”	10 ”
Hardystreet n:o 17	1 ”	10 ”
Northstreet n:o 18	1 ”	16 ”
” n:o 17	1 ”	13 ”
Wyerstreet n:o 19	1 ”	8 täysikasv.
Jowettstreet n:o 58	1 ”	12 henkeä
Georgestreet n:o 150	1 ”	3 perhettä
Rifle-Court, Marygate n:o 11 . .	1 ”	11 henkeä
Marshallstreet n:o 28	1 ”	10 ”
” n:o 49	3 huonetta	3 perhettä
Georgestreet n:o 128	1 huone	18 henkeä
” n:o 130	1 ”	16 ”
Edwardstreet n:o 4	1 ”	17 ”
Yorkstreet n:o 34	1 ”	2 perhettä
Salt Piestreet	2 huonetta	28 henkeä
Regent Square	1 kellari	8 ”
Acrestreet	1 ”	7 ”
Robert's Court n:o 33	1 ”	7 ”
Back Prattstreet, käytetään ku- parisepän verstaana	1 ”	7 ”
Ebenezerstreet n:o 27	1 ”	6 ”

(Sama, s. 111.)

¹²⁷⁾ Sama, s. 114.

¹²⁸⁾ Sama, s. 50.

den mukaan milloin heittäytyy sinne milloin tänne. Milloin se ei ole kulussa, on se „leirissä“. Näiden kulkulaisten työtä käytetään erilaatuisissa rakennus- ja ojitustoimissa, tiilitehtaissa, kalkanpoltossa, rautatierakennustöissä y. m. s. Kulkutautien vaeltavana pylväänä tuo se mukanaan seutuibin, joiden läheisyyteen se leiriytyy, isonrokon, lavantaudin, koleran, tulirokon y. m.¹²⁹⁾ Suureen pääomaan perustuvissa liikeyrityksissä, niinkuin rautatierakennuksissa y. m., toimittaa useimmiten itse yrittäjä armeijalleen puumajoja tai muuta sellaista asunnoksi, rakentaa tilapäisiä kyliä, joissa ei ole mitään terveydellisiä laitteita, jotka eivät kuulu paikallisviranomaisten tarkastuspiiriin ja jotka tuottavat sangen hyvää voittoa herra yrittäjälle, hän kun riistää työmiehiään kaksin kerroin sekä teollisuussotilaina että vuokralaisina. Sen mukaan, onko puumajassa 1, 2 tai 3 loukkoa, on sen asukkaan, maatyömiehen t. m., maksettava 1, 3 tai 4 sh. viikossa.¹³⁰⁾ Yksi esimerkki riittääköön. Syyskuussa 1864, kertoo tri Simon, teki Sevenoaks'in seurakunnan „Nuisance Removal“-komitean (terveyslautakunnan) esimies sisäasiain ministeri Sir George Grey'lle seuraavan ilmiannon: „Isorokko oli tässä seurakunnassa aivan tuntematon vielä 12 kuukautta sitten. Vähän ennen tätä ajankohtaa alettiin työt Lewisham'ista Tunbridge'en rakennettavalla rautatiellä. Paitsi sitä, että pääasiallinen työ suoritettiin välittömästi viimeksimainitun kaupungin lähellä, oli siinä myöskin koko yrityksen päävarastopaikka. Sentähden oli siellä suuri määrä työväkeä. Kun oli mahdotonta sijoittaa heidät kaikki työväenasuntoihin, antoi työnantaja, herra Jay, rakentaa työväelle asunnoiksi majoja eri paikkoihin pitkin rautatielinjaa. Näissä majoissa ei ollut mitään tuuletuslaitteita eikä lokavesiviemäreitä ja olivat ne sitä paitsi tietenkin täyteen sullotut, koska jokaisen vuokralaisen täytyi ottaa muita asukkaita luokseen, olipa hänen oma perheensä kuinka suuri hyvänsä, ja vaikka kussakin majassa oli vain kaksi huonetta. Lääkärikertomuksen mukaan, jonka olemme ssaneet, oli siitä seurauksena, että nämä ihmisparat yöllä saivat kärsiä kaikki tukehtumisen tuskat, välttääkseen tauteja synnyttäviä löyhiä aivan akkunoiden alla olevista likaisista, seisovista vesistä ja käymälöistä. Vihdoin eräs lääkäri, jolla oli tilaisuus käydä näissä majoissa, teki valituksen komiteallemme. Hän puhui näiden n. s. asuntojen tilasta mitä katkerimmin sanoin ja varoi siitä olevan kovin vakavia seurauksia, joll'ei ryhdyttäisi erinäisiin terveyshoidollisiin toimenpiteisiin. Noin vuosi sitten sitoutui herra Jay rakentamaan talon, johon hänen palvelukses-

¹²⁹⁾ „Public Healt. Seventh Report. London 1865“, s. 18.

¹³⁰⁾ Sama, s. 165.

saan olevat tarttuvaan tautiin sairastuneet henkilöt kohta eristettäisiin. Hän uudisti tämän lupauksensa viime heinäkuun lopulla, mutta ei tehnyt vähintäkään sen toteuttamiseksi, vaikka sen jälkeen sattui useita isorokkotapauksia ja niiden johdosta kaksi kuolemantapaustakin. Syyskuun 9 p:nä ilmoitti lääkäri Kelson minulle uusista isorokkotapauksista samoissa majoissa ja kuvasi tilan niissä kauhistuttavaksi. Teidän (ministerin) tiedoksi tulee minun lisätä, että seurakunnassamme on eristetty rakennus, n. s. ruttotalo, jossa seurakuntalaiset, jotka sairastavat tarttuvaa tauteja, saavat hoitoa. Tämä rakennus on nyt kuukausmääriä ollut yhtä mittaa aivan täynnä potilaita. Eräässä perheessä kuoli viisi lasta isoonroktoon ja kuumeeseen. Huhtikuun 1 päivästä syyskuun 1 p:ään tänä vuonna sattui kokonaista 10 kuolemantapausta isoonroktoon, 4 mainituissa majoissa, ruttopesissä. On mahdotonta ilmoittaa sairaustapausten lukua, koska perheet, joissa niitä on sattunut, salaavat niitä niin paljon kuin mahdollista.“¹⁸¹⁾

Hiili- ja muissa kaivoksissa toimivat työläiset kuuluvat Britannian köyhälistön parhaiten palkattuihin ryhmiin. Millä hinnalla he ostavat palkkansa, osotettiin jo aikaisemmin.¹⁸²⁾ Luon tässä pikaisen katsauksen heidän asunto-oloihinsa. Tavallisesti rakentaa kaivoksen käyttäjä, olkoon hän sitten sen omistaja tai vuokraaja, joukon asuntaja työläisilleen. He saavat asunnon ja polttohiilet „ilmaiseksi“, s. o. jälkimäiset muodostavat luonnossa maksetun osan heidän palkastaan. Ne, joita ei voi näin sijoittaa, saavat korvaukseksi neljä puntaa vuodessa. Kaivosalueet vetävät nopeasti puoleensa suuren väestön, joka paitsi kaivos-työläisiä käsittää heidän ympärilleen ryhmittäviä käsityöläisiä, kauppiaita y. m. Niinkuin kaikkialla, missä asutus on tiheä, on maakorko täälläkin suuri. Vuorityön teettäjä koettaa sentähden mahdollisimman pienelle alalle kaivosaukkojen ympärillä rakentaa juuri niin paljon asuntoja, kuin välttämättä tarvitaan, jotta hänen työmiehensä ja heidän perheensä voitaisiin niihin suloa. Jos lähistössä avataan uusia kaivoksia tai vanhoja otetaan jälleen

¹⁸¹⁾ Sama, s. 18, muist. „Chapel-en-le-Frith-Union'in (Derbyshire'ssä) köyhäinhoitaja ilmoittaa väestöviraston päällikölle (Registrar-General): „Doveholes'issa on kaivettu pieniä luolia suureen kalkkituhkakampuun. Nämä luolat ovat rautatierakennuksella toimivien maa- y. m. työmiesten asuntoina. Luolat ovat ahtaat, kosteat, ilman likaviemäreitä ja käymälöitä. Niiltä puuttuvat kaikki tuuletuslaitteet, lukuunottamatta katossa olevaa aukkoa, joka samalla on savutorvena. Isorokko raivoaa ja on jo aiheuttanut useita kuolemantapauksia luolissa asuvien keskuudessa.“ (Sama, muist. 2.)

¹⁸²⁾ Sivulla 460 ss. mainitut yksityispiirteet kohdistuvat etenkin hiilikaivosten työläisiin. Vielä huonommasta tilasta metallikaivoksissa vert. Kuninkaallisen komissionin tunnollista kertomusta v:lta 1864.

käytäntöön, käy ahtaus yhä suuremmaksi. Työväenasuntojen rakentamisessa on vain yksi näkökohta vallitsevana, kapitalistin „pidättäytyminen“ kaikista rahamenoista, jotka eivät ole aivan välttämättömiä.

„Northumberland'in ja Durham'in kaivosten yhteyteen rakennetut kaivos- y. m. työmiesten asunnot“, sanoo tri Julian Hunter, „lienevät yleensä laatuaan huonointa ja kalleinta, mitä Englannissa laajemmassa mittakaavassa tavataan, joll'ei ota lukuun samanlaisia kaivosalueita Monmouthshire'ssä. Tähän äärimmäiseen surkeuteen on syynä sen ihmisjoukon suuruus, joka kunkin huoneen täyttää, sen rakennusalan ahtaus, jolle suuri joukko rakennuksia on ahdettu, veden ja käymälän puute, usein käytetty tapa rakentaa toinen talo toisen yläpuolelle tahi asettaa ne „raputtain“ (niin että eri „cottaget“ muodostavat kohtisuoraan toistensa yläpuolella olevia kerroksia)... Yrittäjä kohtelee koko siirtolaa ikäänkuin se olisi vain leirissä eikä pyeiväisissä asunnoissa.“¹³³⁾

„Suorittaessani minulle määrättyjä tehtäviä“, sanoo tri Stevens, „olen käynyt useimmissa Durham Union'in suurissa kaivoskylissä... Hyvin harvoilla poikkeuksilla voi kaikista sanoa, ettei käytetä mitään keinoja asukkaiden terveyden suojelemiseksi... Kaikki kaivostyöläiset ovat sidotut („bound“, sana, joka niinkuin bondage on syntynyt maaorjuuden aikana) kaivoksen vuokraajan („lessee“) tai omistajan palvelukseen 12 kuukaudeksi. Jos he päästävät tyytymättömyytensä ilmoille tai jollain tavoin tuottavat työnjohtajalle („viewer“) hankaluuksia, niin hän panee merkin tai muistutuksen heidän nimensä kohdalle tarkastuskirjaan ja erottaa heidät uutta vuosisitoumusta tehtäessä... Minusta tuntuu, ett'ei mikään truck-järjestelmän muoto voi olla turmiollisempi kuin tämä näillä tiheään asutuilla alueilla vallitseva. Työmies on pakotettu ottamaan vastaan osana palkastaan terveydelle vaarallisten saastojen ympäröimän talon. Hän ei voi itse auttaa itseään. Hän on joka suhteessa orja (he is to all intents and purposes a serf). Näyttää kysymyksenalaiselta, voiko kukaan muu häntä auttaa kuin hänen omistajansa, ja tämä omistaja kysyy neuvoa ennen kaikkea tasaustililtään, ja tulos on jokseenkin varma. Työläinen saa omistajaltaan myöskin tarvitsemansa veden. Olipa se hyvää tai huonoa, annettiinpa sitä tai ei, hänen täytyy siitä maksaa tai paremmin sanoen tyytyä siitä johtuvaan palkanvähennykseen.“¹³⁴⁾

Joutuessaan ristiriitaan „yleisen mielipiteen“ tai terveyspo-

¹³³⁾ Sama, s. 180, 182.

¹³⁴⁾ Sama, s. 515, 517.

liisin kanssa ei pääoma lainkaan häikäile „puolustaa“ niitä osittain alentavia oloja, joihin se pakottaa työmiehen toiminnan ja talouden, sillä, että tämä on tarpeen, jotta se voisi hänestä puristaa suuremman voiton. Niin on asian laita, kun se ei tehtaissa ota käyttöön keinoja suojaksi vaarallisia koneistoja vastaan, eikä tuuletus- ja suoja-laitteita kaivoksissa j. n. e. Niin on myös, kun on kysymys kaivostyömiesten asunnoista.

„Puolustukseksi“, sanoo tri Simon, Privy Council'in lääkäri virallisessa kertomuksessaan, „puolustukseksi talojen arvottomalle varustamiselle esitetään, että kaivokset yleensä ovat vuokralla, että vuokrasopimukset ovat liian lyhytaikaiset (hiilikaivoksissa enimmäkseen 21 vuotta), jotta kaivoksen vuokraaja katsoisi maksavan vaivaa hankkia hyvästi varustettuja asuntoja työväelle ja ammattilaisille y. m., jotka yritys vetää puoleensa; jos hän itse tahtoisikin olla aulis tässä suhteessa, niin maanomistaja tekisi sen tyhjäksi. Hän on muka valmis kohta vaatimaan suunnattoman lisävuokran oikeudesta rakentaa hänen maalleen siisti ja mukava kylä maanalaisen omaisuuden käsittelijäin asuttavaksi. Tämä hinta tosin ei ole samaa kuin suoranainen kielto, mutta se ehkäisee parannukset ja pelottaa myöskin muita, jotka muuten kyllä haluaisivat rakentaa . . . En tahdo enempää tutkia tämän puolustelun arvoa, enkä myöskään sitä, kenen osalle sitten viime kädessä kunnollisten asuntojen hankkimisesta johtuva lisämeno lankeaisi, maanomistajan, kaivoksenvuokraajan, työmiesten vaiko yleisön . . . Mutta sellaisten häpeällisten seikkojen poistamiseksi, joita myötäliitetyt kertomukset (t:rien Hunter'in, Stevens'in y. m.) paljastavat, on joihinkin parannuskeinoihin ryhdyttävä . . . Maanomistajan oikeuksia käytetään siten suuren julkisen vääryyden tekemiseen. Kaivoksenomistajana kutsuu maanomistaja teollisuussiirtolan tilalleen työhön, ja tekee sitten kokoomilleen työmiehille maanomistajana mahdottomaksi saada heidän hengissä pysymiseen välttämättömän, sopivan asunnon. Kaivoksenvuokraajalla (kapitalistisella riistäjällä) ei ole mitään rahallista etua tämän kaupanjaon vastustamisesta, koska hän hyvin tietää, että jos viimeksimainitut vaatimukset ovat määrättömät, eivät seuraukset lankea hänen kestettävikseen, että työmiehet, joiden kannettaviksi ne tulevat, ovat liian sivistymättömiä tunteakseen oikeutensa elää terveissä oloissa, ja ettei häpeällisinkään asunto eikä saastaisinkaan juomavesi koskaan ole ollut syynä työläkköön.“¹³⁵⁾

¹³⁵⁾ Sama, s. 16.

b. Liikepulien vaikutus työväenluokan parhaiden palkattuun osaan.

Ennenkuin siirryn varsinaisiin maanviljelystyöläisiin, osoitetaan vielä esimerkillä, kuinka liikepulat vaikuttavat työväenluokan parhaitenkin palkattuun osaan, sen ylimystöön. Muistetaan, että vuosi 1857 toi mukanaan yhden niitä suuria liikepulia, joihin teollisuuskierros aina päättyy. Seuraava pulakausi alkoi v. 1866. Sille pani alun varsinaisilla tehdasalueilla jo puuvillapula, joka ajoi paljon pääomaa tavallisista sijoituspaikoista rahamarkkinoiden suuriin keskuksiin, ja sai pula tällä kertaa etupäässä rahapulan luonteen. Sen puhkeamisesta tokokuussa 1866 antoi ensi merkin erään lontoolaisen jättiläispankin kukistuminen, jota seurasi lukemattomien rahakeinottelua varten perustettujen yhtiöiden luhistuminen. Eräs niitä suuria liikkeenhaaroja Lontoossa, jotka joutuivat tuhon omaksi, oli rautalaivojen rakennusteollisuus. Tämän liikkeenhaaran mahtimiehet olivat keinotteluajan kestäessä harjoittaneet määrätöntä liikatuotantoa, ja sitä paitsi olivat he tehneet suunnattomia hankintasopimuksia, laskien että luoton lähteet pulppusivat edelleenkin yhtä runsaina. Nyt alkoi pelottava taantumus, jota muissakin Lontoon teollisuushaaroissa jatkuu¹³⁶⁾ yhä edelleenkin, maaliskuun lopussa 1867.

Työmiesten tilan kuvaamiseksi esitettäköön seuraava ote erään „Morning Star’in“ kirjeenvaihtajan seikkaperäisestä kertomuksesta, joka kirjeenvaihtaja oli vuoden 1867 alussa käynyt hätää tutkimassa sen pääpaikoilla: „Itäisessä Lontoossa, Poplar’in, Millwall’in, Greenwich’in, Deptford’in, Limehouse’n ja Canning Town’in alueilla on ainakin 15,000 työmiestä perheineen mitä suurimmassa hädässä, niistä yli 3,000 ammattioppinutta käsityöläistä. Heidän säästövaransa ovat kuusi- tai kahdeksankuukau-

¹³⁶⁾ „Lontoon köyhät kuolevat suurissa joukoissa nälkään.“ („Wholesale starvation of the London Poor!“ . . . Viime päivinä ovat Lontoon muurit olleet täynnä suuria julistuksia, joissa on seuraava merkittävä tiedonanto: „Lihavia härkiä, nälkään kuolevia ihmisiä! Lihavat härät ovat jättäneet lasipalatsinsa lihottaakseen rikkaita heidän ylellisissä saaleissaan, sillä aikkaa kun nälkiintyneet ihmiset kärsivät ja kuolevat kurjassa loukoissaan.“ Julistukset, joissa on tämä pahaa ennustava kirjoitus, uudistuvat yhä. Tuskin on osa niistä saatu poistetuksi ja peitettyksi kun jo uusia ilmestyy samaan tai toiseen yhtä julkiseen paikkaan . . . Se muistuttaa niitä pahoja enteitä, jotka valmistivat Ranskan kansaa ottamaan vastaan v. 1789 tapauksia . . . Tällä hetkellä, jolloin englantilaisia työmiehiä vaimoineen ja lapsineen kuolee kylmään ja nälkään, sijoitetaan miljoonia englantilaista rahaa, joka on englantilaisten työllä tuotettua, venäläisiin, espanjalaisiin, italialaisiin, ja muihin vieraisiin lainoihin. („Reynolds’ Nerospaper, 20 p. tammik. 1867.)

tisen työttömyyden aikana kuluneet loppuun . . . Minun oli vaikea tunkeutua (Poplar'in) työhuoneen portille, sillä sitä piiritti nälkiintynyt joukko. Se odotti leipälippuja, mutta jakamisaika ei vielä ollut tullut. Pihan muodostaa suuri neliö, jonka ympäri, muuria pitkin kulkee katos. Paksut lumikinokset peittivät keskipihan kivityksen. Täällä oli pajukudoksella ympäröity pieniä lammaskarsinoiden tapaisia aitauksia, joissa miehet hyvän sään aikana työskentelevät. Sinä päivänä jolloin siellä kävin, olivat karsinat niin umpeen kinostuneet, ettei kukaan voinut niissä istua. Miehet kuitenkin olivat räystäiden suojassa sepelikiviä hakkaamassa. Jokaisella oli suuri katukivi istuimena ja kukin hakkasi raskaalla vasaralla jäistä graniittia, kunnes oli saanut sitä 5 bustel'ia pieneksi. Silloin oli hänen päivätyönsä suoritettu ja hän sai 3 d. (30 penniä) sekä leipälipun. Pihan toisessa osassa seisoj rappeutunut pieni puurakennus. Avatessamme oven näimme huoneen olevan täynnä miehiä, jotka istuivat vierivieressä pysyäkseen lämpiminä. He purkivat laivaköyttä ja kiistelivät toistensa kanssa siitä, kuka mahdollisimman vähällä ravinnolla kykenisi pisimmän aikaa tekemään työtä, sillä kestävyys oli kunnianasia. Yksistään tästä ainoasta työhuoneesta sai 7,000 henkilöä avustusta, niiden joukossa monta sataa, jotka 6 tai 8 kuukautta aikaisemmin olivat ansainneet suurimpia palkkoja, mitä tässä maassa taitavimmasta työstä maksetaan. Heidän lukumääränsä olisi ollut kaksinkertainen, joll'ei olisi niin paljon niitä, jotka käytettyään loppuun kaikki rahavaransa, kuitenkaan eivät tahdo turvautua seurakunnan apuun, niin kauan kuin vielä voivat jotain pantata . . . Lähdettyäni työhuoneesta tein kierroksen pitkin Poplar'issa niin yleisten yksikerroksisten talojen reunustamia katuja. Oppaani oli työttömäin komitean jäsen. Ensimmäinen rakennus jossa kävimme, oli erään 27 viikkoa työttömänä olleen rautatyömiehen koti. Tapasin miehen koko perheensä kanssa istumassa perähuoneessa. Huone ei vielä ollut aivan vailla huonekaluja, ja siinä paloi valkea. Se oli välttämätöntä pienten lasten paljaiden jalkojen suojelemiseksi pakkaselta, sillä päivä oli hirvittävän kylmä. Lautasella valkean edessä oli rohtimia, joita vaimo ja lapset selvittivät maksaakseen siten leivän, jota saivat työhuoneesta. Mies teki työtä eräässä ylläkuvatuista karsinoista leipälippuja ja 3 d:n päiväpalkkaa vastaan. Hän tuli nyt kotiin päivälliselle hyvin nälkäisenä, niin kuin hän katkerasti hymähtäen meille sanoi, ja hänen päivällisruokanaan oli muutama leivänpala silavan kera ja kuppi teetä ilman maitoa . . . Seuraavan oven, jolle kolkutimme, avasi keski-ikäinen nainen, joka sanaakaan puhumatta vei meidät pieneen peräkamariin, missä hänen koko perheensä istui vaieten, katseet suunnat-

tuina nopeasti hiipuvaan valkeaan. Sellainen autuus, sellainen toivottomuus oli painanut leimansa näihin ihmisiin ja heidän pienen huoneeseensa, ett'en toivoisi sellaista kuvaa enää koskaan näkeväni. „Eivät ole ansainneet mitään, herra“, sanoi vaimo poikiaan osoittaen, „eivät mitään 26 viikossa ja kaikki rahamme on mennyt, kaikki 20 puntaa, minkä minä ja isä säästimme parempina aikoina, siinä harhaluulossa, että se auttaisi meidät huonon ajan läpi. Katsokaa tätä“, huusi hän melkein hurjasti, ottaen esille pankkikirjan säännöllisine merkintöineen talletuksista ja otoista, niin että voimme nähdä, miten tuon pienen omaisuuden kokoaminen oli alkanut ensimmäisellä 5 sh:n talletuksella, kuinka se vähitellen kasvoi 20 punnaksi ja sitten jälleen hupeni, punnista shillingeiksi, kunnes viimeinen merkintä teki kirjan yhtä arvottomaksi kuin tyhjä paperipala. Tämä perhe sai joka päivä niukan aterian työhuoneesta . . . Seuraavan käynnin teimme erään laivaveistämöillä työskennelleen irlantilaisen vaimon luo. Tapasimme hänet sairaana ruuanpuutteesta, maaten patjalla pukimissaan ja matonkappaleella huonosti peitettynä, sillä kaikki vuodevaatteet oli viety panttilaitokseen. Kurjat lapset vaalivat häntä, mutta näytti siltä, kuin olisivat he puolestaan tarvinneet äidillistä hoitoa. Yhdeksäntoista viikon pakollinen toimettomuus oli vienyt hänet näin pitkälle alaspäin, ja kertoessaan kuluneen ajan katkeraa historiaa huokaili hän, kuin olisi hän kadottanut kaiken toivon valoisammasta tulevaisuudesta . . . Lähtiessämme talosta riensi eräs nuori mies luoksemme ja pyysi meitä tulemaan hänen kotiinsa katsomaan, voitaisiinko hänen puolestaan mitään tehdä. Nuori vaimo, kaksi kaunista lasta, kimpupanttiseteleitä ja aivan tyhjä huone oli kaikki, mitä hänellä oli näyttäväänään.“

Vuoden 1866 pulan jälkikaikujen kuvaamiseksi seuraa tässä ote eräästä tory-lehdestä. *) Ei saa unohtaa, että Eastend, Lontoon itäosa, josta tässä on puhe, on tässä luvussa mainittujen rautalaivan rakentajien, ja myöskin aina alle vähimmän mahdollisen määrän palkatun n. s. „kotityön“ tyyssija. „Kauhistava näytelmä tarjoutui eilen nähtäväksi eräässä pääkaupungin osassa. Vaikkakaan Eastend'in tuhannet työttömät eivät marssineet joukoissa mustien surulippujen kanssa, oli ihmisvirta kylläkin vaikeuttava. Muistakaamme, mitä tämä väestö kärsii. Se kuolee nälkään. Se on yksinkertainen ja pelottava totuus. Heitä on 40,000 . . . Meidän aikanamme, tämän ihmeellisen pääkaupungin

*) Tory-puolue on toinen Englannin merkittävimmistä historiallisista puolueista. Se on yleensä kannattanut vanhoillisia mielipiteitä vastoin whig-poluutta. Suomentaja.

eräässä korttelissa, aivan suurimpain kasautuneiden rikkauksien vieressä, mitä maailma koskaan on nähnyt, aivan läheisyydessä 40,000 avuttomasti nälkään kuolevaa ihmistä. Nämä tuhannet murtautuvat nyt toisiin kortteleihin; he, jotka kaikkina aikoina ovat olleet puoleksi nälkiintyneitä, huutavat nyt tuskansa meidän korviimme, he huutavat sen taivaalle, he kertovat meille kurjistuneista kodeistaan, ja siitä että heidän on mahdoton saada työtä sekä turha kerjätä. Paikalliset köyhäinhoitoveroa maksavat kaupunkilaiset itse ovat seurakuntien vaatimusten takia joutuneet köyhyyden partaalle.“ („Standard“, huhtik. 5 p. 1866.)

Koska englantilaisten kapitalistien keskuudessa on yleisesti suosittuna tapana kuvata Belgiaa työmiehen paratiisiksi, siellä kun „työn vapautta“ tai, mikä merkitsee samaa, „pääoman vapautta“ ei rajoita ammattiyhdistysten ei tehdaslakien hirmuvaltiut, mainitsen tässä pari sanaa „vapaan“ belgialaisen työmiehen „onnesta“, työmiehen, jota kuristaa vain pappisvaltiut, maanomistajaylimistö, vapaamielinen porvaristo ja virkavalta, mutteivät suinkaan ammattiyhdistykset ja tehdaslait. Varmaankaan ei kukaan tuntenut tämän onnen salaisuuksia paremmin kuin herra Dupcétiaux-vainaja, Belgian vankiloiden ja hyväntekeväisyyslaitosten päättarkastaja, sekä Belgian tilasto-keskuskomitean jäsen. Katsokaamme hänen teostaan: „Budgets économiques des classes ouvrières en Belgique. Bruxelles 1855“. Siitä saamme tutustua m. m. belgialaiseen normaalityöläisperheeseen, jonka vuotuiset menot ja tulot on laskettu hyvin tarkkojen tietojen perustalla, ja jonka ravinto-oloja sitten verrataan sotilaiden, merisotilaitten ja vankien oloihin. Perheeseen „kuuluu isä, äiti ja neljä lasta“. Näistä kuudesta hengestä „voi neljä koko vuoden tehdä hyödyllistä työtä“; oletetaan, „ettei heidän joukossaan ole sairaita eikä työhön kykenemättömiä“, ja ettei ole „menoja uskonnollisiin, siveellisiin ja henkisiin tarkoituksiin, lukuunottamatta hyvin pientä maksua tuoleista kirkossa“, ei „maksuja säästö- tai vanhuuseläkekassoihin“, eikä „ylellisyys- tai muita tarpeettomia menoja“. Kuitenkin tulee isän ja vanhimman pojan saada polttaa tupakkaa ja sunnuntaisin käydä ravintolassa, josta menee kokonaista 86 centimää viikossa. „Työmiehille eri työaloilla tulevien palkkojen yhteenvedosta näkyy . . . että korkein keskimääräinen päiväpalkka on 1 fr. 56 c. miehelle, 89 c. naisille, 56 c. pojille ja 55 c. tytöille. Tämän mukaan tulisivat perheen tulot olemaan korkeintaan 1,068 fr. vuodessa . . . Olemme laskeut yhteen tämän tyypillisenä pidettävän talouden kaikki mahdolliset tulot. Mutta jos oletamme äidin olevan ansiotyössä, riisämme silloin taloudelta hänen johtonsa; kuka hoitaa kotia, kuka

pieniä lapsia? Kuka keittää, pesee, paikkaa? Tämä pula on jokapäiväinen työmiehen elämässä.“

Perheen tulot ovat niinmuodoin:

Isä, 300 työpäivää à fr. 1.56 . . . fr.	468: —
Äiti, 300 ” ” ” 0.99 . . . ”	267: —
Poika, 300 ” ” ” 0.56 . . . ”	168: —
Tytär, 300 ” ” ” 0.55 . . . ”	165: —
<u>Yhteensä fr. 1,068: —</u>	

Perheen vuotuiset menot sekä tulojen pienemyys menoihin verrattuina olisivat, jos työmies söisi samaa ruokaa kuin

merisotilas fr. 1,828: —	vajaus fr. 760: —
sotamies . ” 1,473: —	” ” 405: —
vanki . . . ” 1,112: —	” ” 44: —

„Tästä huomaa, että harvat työläisperheet voivat hankkia itselleen saman ravinnon, minkä puhumattakaan merimiehistä tai sotilasta, edes vangit saavat. Keskimäärin on jokainen vanki Belgiassa vuosina 1845—1849 maksanut päivässä 63 c., joka on 13 c. suurempi työmiehen jokapäiväisiä elatuskustannuksia. Hallinto- ja vartioimiskustannukset tulevat sillä tasatuiksi, että vanki ei maksa mitään vuokraa . . . Mutta miten on mahdollista, että suuri joukko, voisimme sanoa työmiesten suuri enemmistö, elää vielä niukemmissä oloissa? Ainoastaan siten, että se turvautuu hätäkeinoihin, joiden salaisuuden ainoastaan työmies tuntee; sillä tavoin, että se vähentää päivittäisiä ruoka-annoksiaan, syö ruisleipää, vehnäleivän sijaan, syö vähemmän tai ei ollenkaan lihaa, samoin voita ja mausteita; siten, että se suloo perheensä yhteen tai kahteen huoneeseen, missä tytöt ja pojat nukkuvat yhdessä, usein samalla olkiskillä; siten, että se säästää vaatetuksessa, pesussa, puhdistusaineissa; siten, että se luopuu sunnuntaihuvituksista, lyhyesti sanoen siten, että se antautuu mitä tuskallisimpiin kieltäymyksiin. Kun työläinen kerran on päässyt tälle äärimäiselle rajalle, lisää pieninkin elintarpeiden hinnankohoaminen, työnseisuus tai sairaus työmiehen kurjuutta ja tuhoaa hänet kokonaan. Velkoja kasaantuu, luotto loppuu, vaatteet, välttämättömimmät huonekalut vaeltavat panttilaitokseen, ja vihdoinkin pyytää perhe tulla kirjoitetuksi vaivaisluetteloon.“¹³⁷⁾ Niinpä seuraakin tässä „kapitalistien paratiisissa“ pienintäkin välttämättömimpien elintarpeiden hinnannmuutosta muutos kuolemantapausten ja rikosten lukumäärässä! (Kts. Maatschappij'n julistusta: „De Vlamingen Vooruit! Brüssel 1860“,

¹³⁷⁾ Dupétilaux: „Budgets économiques des classes ouvrières en Belgique. Bruxelles 1855“, s. 151, 154, 155.

s. 15, 16!) Koko Belgiassa on 930,000 perhettä, niistä virallisen tilaston mukaan 90,000 rikasta (valitsijoita) = 450,000 henkeä; 190,000 alempaan keskisäätyyn kuuluvaa perhettä kaupungeissa ja maalla, suuri osa heistä aina köyhälistön joukkoon vajoavia, = 1,950,000 henkeä. Lopuksi 450,000 työläisperhettä = 2,250,000 henkeä, joista malliperheet nauttivat Ducpétiaux'n kuvailemaa onnea. Näistä 450,000 työmiesperheestä on yli 200,000 vaivaistenluettelossa!

c. Britannian maanviljelysköyhälistö.

Kapitalistisen tuotannon ja kasautumisen vastakohtainen luonne ei missään osottaudu raakamaisempana kuin Englannin maanviljelyksen (siihen luettuna karjanhoito) edistyksessä ja Englannin maatyömiehen taantumisessa. Ennenkuin siirryn käsittelemään sen nykyistä tilaa, luon lyhyen katsauksen taaksepäin. Uudenaikainen maanviljelys Englannissa on peräisin 18 vuosisadan keskivaiheilta, vaikkakin maanomistusoikeuksien kumous, josta oli seurauksena muuttunut tuotantotapa, on paljon aikaisemmalta ajalta.

Jos tarkastamme Arthur Young'in, terävän huomioidentekijän, vaikkakin pintapuolisen ajattelijan, tiedonantoja maatyöläisestä vuonna 1771, niin näyttelee viimeksimainittu hyvin kurjaa osaa, verrattuna edeltäjänsä 14 vuosisadan lopussa, „jolloin hän saattoi elää ylellisesti ja kasata varallisuutta“¹³⁶⁾, puhumattakaan 15 vuosisadasta, „englantilaisen kaupunki- ja maatyömiehen kultaista ajasta“. Meidän ei kuitenkaan tarvitse mennä niin pitkälle taaksepäin. Eräässä hyvin sisällysrikkaassa teoksessa vuodelta 1777 luetaan: „Suuri maanvuokraaja on kohonnut melkein gentlemannin tasolle, jotavastoin köyhä maatyömies on melkein maahan painettu... Hänen onneton asemansa esiintyy selvästi, jos vertaamme hänen nykyistä tilaansa 40 vuotta sitten vallinneeseen... Maanomistaja ja vuokraaja toimivat käsi kädessä työmiehen sortamiseksi.“¹³⁷⁾ Sen jälkeen osotetaan yksityiskohteisesti, että todellinen työpalkka maalla on vuodesta 1737 vuoteen 1777 laskenut melkein $\frac{1}{4}$:n eli 25 %:a. „Uudenaikainen politiikka“, sanoo samaan aikaan tri Richard Price, „suosii korkeampia kansanluokkia; siitä on seurauksena, että ennen pitkää

¹³⁶⁾ James E. Th. Rogers, Oxford'in yliopiston kansantaloustieteenprofessori: „A History of Agriculture and Prices in England. Oxford, 1866“, nid. I, s. 690. Tämä huolellisesti laadittu teos käsittelee tähän asti ilmestyneissä kahdessa ensi nitessä vielä ainoastaan ajanjaksoa 1259—1400. Toinen nide sisältää vain tilastollista aineistoa. Se on ensimmäinen alkuperäinen hintojen historia, mitä meillä on siltä ajalta.

¹³⁷⁾ „Reasons for the late increase of the Poor rates; or a comparative view of the price of labour and provisions. London 1777“, s. 5, 11.

koko kuningaskunnassa on oleva vain herroja ja kerjäläisiä, yllämyksiä ja orjia¹⁴⁰⁾

Kuitenkin on englantilaisen maatyömiehen vuosina 1770—1780, niin hyvin hänen ravinto- ja asunto-oloihinsa kuin hänen itsetuntoonsa, huvituksiinsa y. m. nähden ihanne, jota ei koskaan myöhemmin ole saavutettu. Vehnä-pint'eissä *) laskettuna oli hänen keskimääräinen palkkansa vuosina 1770—1771 90 pint'ia, Eden'in aikaan (1797) ainoastaan 65, mutta v. 1808 60.¹⁴¹⁾

On jo aikaisemmin viitattu maatyömiesten tilaan jakobiineja vastaan käydyn sodan lopussa, jonka aikana maanomistajayllämykset, vuokraajat, tehtailijat, kauppiat, pankkiirit, pörssisankarit, armeijan tavaranhankkijat j. n. e. olivat niin erinomaisesti rikastuneet. Nimellinen palkka nousi osittain setelien arvonalenuksen, osittain tästä riippumattoman tärkeimpien elintarpeiden hinnan kohoamisen vaikutuksesta. Todellisen muutoksen palkoissa voi kuitenkin aivan yksinkertaisella tavalla todeta, tarvitsematta turvautua tässä tarpeettomiin yksityiskohtiin. Vaivashoitolaki ja sen käyttö oli sama vv. 1793 ja 1814. Muistamme, miten tätä lakia sovellettiin maalla: almujen muodossa täydensi seurakunta nimellispalkan työmiehen hengissä pitämistä varten tarpeelliseen nimellissunmaan asti. Maanvuokraajan maksaman palkan ja seurakunnan hyvittämän palkanvajakuksen suhde selvittää meille kaksi asiaa, ensiksikin työpalkan alenemiseen vähintä mahdollista pienemmäksi, ja toiseksi kuinka suuressa määrin maatyömiehen on kokoonpantu palkkatyöläisestä ja vaivashoitolaisesta, eli missä määrin hänestä oli tehty seurakuntansa maaorja.

Valitsemme kreivikunnan, jonka olot ovat sellaiset kuin kaikissa kreivikunnissa keskimäärin. V. 1795 oli keskimääräinen viikkopalkka Northamptonshire'ssä 7 sh. 6 d., 6-henkisen perheen kaikki vuotuiset menot 36 puntaa 12 sh. 5 d., sen tulot kaikkiaan 29 puntaa 18 sh., seurakunnan korvaama vajaus 6 puntaa 14 sh. 5 d. Samassa kreivikunnassa oli v. 1814 viikkopalkka 12 sh. 2 d., 5-henkisen perheen vuotuiset menot kaikkiaan 54 puntaa 18 sh. 4 d., sen tulot yhteensä 36 puntaa 2 sh.

¹⁴⁰⁾ Tri Richard Price: „Observations on Reversionary Payments“, 6:s pain., W. Morgan, Lontoo, 1805, nid. II, s. 158, 159. Price huomauttaa s. 159: „Päivätyön nimellishinta ei nykyään ole enempää kuin neljä tahi enintään viisi kertaa korkeampi kuin vuonna 1514. Mutta viljan hinta on seitsemän kertaa ja lihan sekä vaatetustavaran hinta noin viisitoista kertaa korkeampi. Työn hinnan kohoaminen on siis jäänyt siinä määrin jällelle elintarpeiden vaatimien menojen kohoamisesta, ettei se nyt näytä riittävän puoliinkaan niistä menoista, mihin se silloin riitti.“

¹⁴¹⁾ Braton, Observations etc., s. 26. — 18 vuosisadan lopun suhteen vrt. Eden, The State of the Poor.

*) Pint = $\frac{1}{8}$ gallon'ia = 0.568 litraa.

seurakunnan korvaama vajaus 18 punttaa 6 sh. 4 d. ¹⁴²⁾; v. 1795 oli vajaus pienempi kuin neljäsosa työpalkkasta, v. 1814 enemmän kuin puolet. On itsestään selvää, että näissä oloissa se vähä mukavuus, minkä Eden vielä tapasi maatyömiesten asunnoissa, v. 1814 oli hävinnyt ¹⁴³⁾. Kaikista eläimistä, joita maanvuokraaja pitää, tuli tästälähtien työmiehestä, tuosta instrumentum vocale [puhuva työkalu], enin kiusattu, huonoimmin ruokittu ja raaimin kohdeltu.

Tämä asiointila jatkui rauhassa, kunnes „Swing-kapinat v. 1830 palavien kuhilaiden liekkien valossa paljastivat meille (s. o. hallitseville luokille), että kurjuus ja synkkä kapinallinen tyytymättömyys kyti yhtä hehkuvana sekä maanviljelystä että teollisuutta, harjottavan Englannin jalkojen alla.“ ¹⁴⁴⁾ Sadler antoi silloin alahuoneessa maatyömiehille nimen „valkoiset orjat“ („white slaves“), ja eräs piispa toisti nimityksen ylähuoneessa. Sen ajan merkittävin kansantaloustieteilijä, E. G. Wakefield, sanoo: „Etelä-Englannin maatyömies ei ole orja, eikä hän ole vapaa mies, vaan hän on köyhäläinen (pauper).“ ¹⁴⁵⁾

Aika juuri ennen viljalakien lakkauttamista loi uutta valoa maatyömiesten oloihin. Toiselta puolen vaati porvarillisten agitaattorien etu heitä osottamaan, kuinka vähän nuo suojeluslait suojelivat todellista viljantuottajaa. Toiselta puolen kuohui teollisuusporvaristossa viha sen johdosta, että maanomistajaylimistö oli paljastanut olosuhteet tehdasteollisuudessa, ja että nämä pohjiaan myöten turmeltuneet, sydämättömät ja ylhäiset laiskurit olivat teeskennelleet sääliä tehdastyöläisen kärsimyksiä kohtaan sekä osottaneet „diplomaattista intoaan“ tehdaslainsäädännön alalla. Vanha englantilainen sananlasku sanoo, että kun kaksi varasta käy toistensa tukkaan, koituu siitä aina jotain hyvää. Ja todellakin edisti näiden vallitsevan luokan kahden ryhmäkunnan meluisa ja intohimoinen riita siitä, mikä niistä hävyttömimmin riisti työläistä, totuuden ilmituomista niin oikealla kuin vasemmallakin. Shaftesbury'n kreivi, entinan lordi Ashley, oli ylimysten tehtaita vastaan käymän inhimillisyyssodan johtava mies. Hänestä tuli sentähden vv. 1844 ja 1845 mieliaihe „Morning Chronicle'n“ paljastuksille maanviljelystyöläisten oloista. Tämä lehti, joka silloin oli vapaamielisten huomattavin äänenkannattaja, lähetti maaseudulle omia tutkijoitaan, jotka eivät suinkaan tyytyneet yleisiin kuvauksiin ja tilastoon, vaan julkaisivat sekä tutkittujen työmiesperheiden että heidän isäntiensä

¹⁴²⁾ Parry, The Question etc., s. 86.

¹⁴³⁾ Sama, s. 213.

¹⁴⁴⁾ S. Laing, National Distress, 1844*, s. 62.

¹⁴⁵⁾ „England and America. London 1833“, nid. I, s. 47.

nimet. Seuraava lista¹⁴⁶⁾ osottaa palkat, joita maksettiin kolmessa kylässä Blanford'in, Wimbourne'n ja Poole'n lähistöllä. Kylien omistajat ovat hra G. Bankes ja Shaftesbury'n kreivi. Siitä huomaa, kuinka tämä „paavittoman kirkon“) paavi“, tämä englantilaisten pietistien pää, samoin kuin hänen kaverinsa herra Bankes taas pidättävät itselleen huomattavan osan työmiestensä koiranpalkoista muka asuntovuokran nimellä.

Ensimmäinen kylä

a) Lapsia	b) Perheenjäsen- ten lukumäärä	c) Miesten viik- kopalkka	d) Lasten viik- kopalkka	e) Koko perheen viikkokulut	f) Asuntovuokra viikossa	g) Yhteinen viik- kotilo vähennet- tyä vuokralla	h) Viikkopalkka henkeä kohti
2	4	8 sh.	—	8 sh.	2 sh.	6 sh.	1 sh. 6 d.
3	5	8 ”	—	8 ”	1 ” 6 d.	6 ” 6 d.	1 sh. 3 1/2 d.
2	4	8 ”	—	8 ”	1 ”	7 ”	1 sh. 9 d.
2	4	8 ”	—	8 ”	1 ”	7 ”	1 ” 9 ”
6	8	7 ”	1 s.-1 s. 6 d.	10 sh. 6 d.	2 ”	8 ” 6 d.	1 ” 1/4 ”
3	5	7 ”	1 sh. 2 d.	8 sh.	1 ” 4 d.	6 ” 10 d.	1 ” 7 1/2 ”

Toinen kylä

6	8	7 sh.	1 s.-1 s. 6 d.	10 sh.	1 sh. 6 d.	8 sh. 6 d.	1 sh. 3/4 d.
6	8	7 ”	—	7 ”	1 sh. 3 1/2 d.	5 sh. 8 1/2 d.	— ” 8 1/2 d.
8	10	7 ”	—	7 ”	1 ” 3 1/2 ”	5 ” 8 1/2 ”	— ” 7 ”
4	6	7 ”	—	7 ”	1 ” 6 1/2 ”	5 ” 5 1/2 ”	— ” 11 ”
3	5	7 ”	—	7 ”	1 ” 6 1/2 ”	5 ” 5 1/2 ”	1 ” 1 ”

Kolmas kylä

4	6	7 sh.	—	7 sh.	1 sh.	6 sh.	1 sh.
3	5	7 ”	1 sh.—2 sh.	11 ” 6 d.	— ” 10 d.	10 ” 8 d.	2 sh. 1 1/2 d.
—	2	5 ”	—	5 ”	1 ”	4 ”	2 sh.

Viljalakien lakkauttaminen antoi Englannin maanviljelykselle tavattoman sysäyksen. Mitä laajaperäisimmät maankuivaukset¹⁴⁷⁾, uusi järjestelmä eläinten sisäruokinnassa ja rehuksien viljelyksessä, mekaanisten lannoituskoneiden käytäntöönnotto, uusi savik-

¹⁴⁶⁾ „London Economist“, 29 p. maalisk. 1845, s. 290.

^{*)} Low Church = (oik. matala kirkko) vastakohtana High-Church'ille (korkeakirkolle). Edellisillä tarkotettiin uus'evankelista pietististä suuntaa, jälkimmäisellä valtiokirkkoa. Suomentaja.

¹⁴⁷⁾ Maanomistajaylimistö lainasi, tietysti parlamentin myötävaikutuksella, itselleen valtion rahastosta tähän tarkotukseen varoja hyvin alhaista korkoa vastaan, joka maanvuokraajien on sille korvattava kak-sinkertaisesti.

kojen muokkaustapa, kivennäispitoisten apulantojen enenevä käyttö, höyrykoneen ynnä kaikenlaisten uusien työkoneiden käyttäntöönnotto y. m., ja yleensä voimaperäisempi viljelystapa antaa leimansa tälle ajanjaksolle. Kuninkaallisen maanviljelysseuran puheenjohtaja, herra Pusey, vakuuttaa, että (suhteelliset) talousmenot ovat uusien koneiden käyttäntöönnoton kautta vähentyneet lähes puolella. Toiselta puolen lisääntyi maan kokonaistuotanto nopeasti. Suurempi määrä pääomaa acraa kohti, siis myöskin vuokramaiden nopeampi keskittyminen, oli uuden järjestelmän perusedellytys.¹⁴⁸⁾ Samalla laajeni viljellyn maan ala vuodesta 1846 vuoteen 1856 464,119 acraa, puhumattakaan itäisten kreivikuntien laajoista alueista, jotka kaniinlaitauksista ja laihoista karjanlaitumista muuttuivat kuin ihmeen kautta reheviksi viljavainioiksi. Tiedetään jo, että samalla väheni maanviljelyksessä työskentelevien henkilöiden kokonaislukumäärä. Mitä varsinaisiin kumpaakin sukupuolta oleviin ja kaikenikäisiin talonpoikiin tulee, aleni heidän lukumääränsä 1,241,269:stä vuonna 1851 1,163,217:ään vuonna 1861.¹⁴⁹⁾ Kun Englannin väestötilastollisen toimiston johtaja sentähden täydellä syyllä huomauttaa: „Maanvuokraajien ja maatyömiesten lisääntyminen vuodesta 1801 ei ole ensinkään suhteellinen maanviljelystuotannossa tapahtuneeseen lisääntymiseen“¹⁵⁰⁾, niin tämä epäsuhte on vielä paljoo suuremmassa määrässä olemassa viimeksikuluneena ajanjaksona, jolloin maatyöväestön kokonaisvähentymiseen liittyi viljellyn maan laajeneminen, voimaperäisempi viljelystapa, maahan kiinnitetyn ja sen viljelykseen käytetyn pääoman ennenkuulumaton kasautuminen, maan tuotannon lisääntyminen siihen määrään, ettei sillä ole vertaa Englannin maanviljelyksen historiassa, maanomistajien kasvavat korkopaperit ja kapitalististen maanvuokraajien paisuva varallisuus. Jos vielä ottaa huomioon menekin lisääntymisen kaupungeissa ja vapaakaupan vallassaolon, niin

¹⁴⁸⁾ Keskisuuruisten maatilojen vuokraajien vähentyminen käy ilmi varsinkin väenlaskutilaston otsakkeista: „Vuokraajan poika, pojanpoika, velli, veljen- tai sisarenpoika, tytär, tyttärentytär, sisar, veljen- tai sisarentytär“, lyhyesti sanoen vuokraajan työssä olevista oman perheen jäsenistä. Näiden otsakkeiden alla oli v. 1851 216,851 henkeä, v. 1861 ainoastaan 176,151. Lisäys ranskalaiseen painokseen: Vuodesta 1851 vuoteen 1871 ovat Englannissa vuokratilat, joiden ala on alle 20 acren, vähentyneet enemmän kuin 900:lla; 50 ja 75 acren välillä olevat ovat vähentyneet 8,253:sta 6,370:een; samoin on kaikkien muiden 100 acra pienempien vuokratilojen laita. Sitävastoin on samojen 20 vuoden aikana suurten vuokratilojen luku lisääntynyt, 300—500 acren tilat ovat lisääntyneet 7,771:stä 8,410:een, 500 acra suuremmat 2,755:stä 3,914:ään, 1,000 acra suuremmat 492:sta 582:een.

¹⁴⁹⁾ Lammaspaimenten luku kohosi 12,517:stä 25,559:ään.

¹⁵⁰⁾ „Census etc.“, nid. III, s. 36.

olihan maatyömies vihdoinkin post tot discrimina rerum [niin monen mutkan jälkeen] joutunut oloihin, joiden olisi securdum artem [teorian mukaan] pitänyt tehdä hänet onnesta hulluksi.

Professori Rogers tulee kuitenkin siihen tulokseen, että nykyisen englantilaisen maatyömiehen olot verrattuina hänen edeltäjänsä oloihin vuosina 1770—1780, puhumattakaan työmiehestä 14-vuosisadan loppupuoliskolla ja 15-vuosisadalla, ovat erinomaisen suuresti huonontuneet, että „hän taas on tullut maaorjaksi vieläpä huonosti ruokituksi ja huonosti asuvaksi orjaksi.“¹⁵¹⁾ Tri Julian Hunter sanoo käänteentekevässä selostuksessaan maatyömiesten asunto-oloista: „Hind'in (maaorjuuden aikainen maatyömiehen nimitys) elatuskustannukset ovat painetut kaikkein alhaisimpaan määrään, millä hän voi elää . . . hänen palkkansa ja asuntonsa eivät ole asetetut suhteellisiksi hänestä saatavaan voittoon. Hän on maanvuokraajan laskelmissa vain nolla¹⁵²⁾ . . . Hänen elintarpeitaan käsitellään aina määrättyinä suurena.“¹⁵³⁾ „Mitä hänen tulojensa jatkuvaan vähentämiseen tulee, voi hän sanoa: nihil habeo, nihil curo [minulla ei ole mitään, enkä minä mistään huolehdi]. Hänellä ei ole pelkoa tulevaisuudesta, koska hänellä ei ole mitään muuta omaa, kuin mikä on aivan välttämätöntä hänen ylläpidokseen. Hän on saavuttanut nollapisteen, jolle maanvuokraaja perustaa laskelmansa. Tuli mitä tuli, hän ei pääse osalliseksi onnesta eikä onnettomuudesta.“¹⁵⁴⁾

Vuonna 1863 toimeenpantiin virallinen tutkimus karkoitettavaksi tai pakkotyöhön tuomittujen rikollisten ruokinnan ja työssäkäytön suhteen. Tulokset siitä on esitetty kahdessa paksussa sinikirjassa. „Englannin vankiloissa elävien rikollisten ja työhuoneessa oleskelevien vaivaisten sekä vapaiden maatyömiesten ruokajärjestyksen huolellinen vertaaminen“, sanotaan niissä muun muassa, „osottaa vastaansanomattomasti, että ensinmainitut saavat paljoo paremman ravinnon kuin kumpikaan jälkimäisistä luokista“¹⁵⁵⁾, samalla kun „se työmäärä, joka vaaditaan julkiseen pakkotyö-

¹⁵¹⁾ Rogers, A History of Agriculture etc., s. 693, 10. Herra Rogers on vapaamielisen koulun miehiä, Cobden'in ja Bright'in mieskohtainen yetävä, eikä siis mikään laudator temporis acti [vanhan hyvän ajan ylistäjä].

¹⁵²⁾ „Public Health. Seventh Report, Lontoon 1862“, s. 242. Ei siis ole mitään tavatonta, että joko talonisäntä heti korottaa työläisen vuokraa kuullessaan, että tämä ansaitsee vähän enemmän, tahi että maanvuokraaja alentaa työläisen palkkaa, „koska työläisen vaimo on saanut työtä“. (Sama.)

¹⁵³⁾ Sama, s. 135.

¹⁵⁴⁾ Sama, s. 134.

¹⁵⁵⁾ „Report of the Commissioners . . . relating to Transportation and Penal Servitude. Lontoo 1863, s. 42, 50.

hön tuomitulta, on noin puolet tavallisen maatyömiehen työstä.“¹⁵⁶⁾ Mainittakoon muutamia kuvaavia todistajien lausuntoja: John Smith, Edinburg'in vankilan johtaja kuulustele. N:o 5056: „Ruokajärjestys englantilaisissa vankiloissa on paljoa parempi kuin mitä se on tavallisilla maatyömiehillä.“ N:o 5075: „Tosiasiassa on, että Skottlannin tavalliset maanviljelysöläiset saavat hyvin harvoin ollenkaan lihaa.“ N:o 3047: „Tiedättekö mitään syytä, minkä takia on välttämätöntä ruokkia rikollisia paljon paremmin (much better) kuin tavallisia maatyömiehiä? — En suinkaan.“ N:o 3048: „Onko mielestänne sopivaa vielä tehdä kokeita julkiseen pakkotyöhön tuomittujen vankien ruokajärjestyksen saattamiseksi yhdenmukaisemmaksi vapaiden maatyömiesten ruokajärjestyksen kanssa?“¹⁵⁷⁾ „Maatyö mies“, sanotaan, „voisi väittää: teen kovasti työtä, enkä saa kylliksi syödä. Kun olin vankilassa, en tehnyt niin raskasta työtä ja sain ruokaa yllin kyllin, sen tähden on minulle edullisempaa olla vankilassa kuin vapaana.“¹⁵⁸⁾ Kertomuksen ensi niteeseen liittyvistä tauluista on tehty seuraava vertaileva yhteenveto.

Viikottainen ravintomäärä.^{158a)}

	Typpipitoisia aineita.	Typpettömiä aineita	Kivennäis- aineita.	Yhteensä.
	Unssia	Unssia	Unssia	Unssia
Rikolliset Portland'in vankilassa	28.95	150.06	4.68	183.69
Merimies kunink. laivastossa	29.63	152.91	4.52	187.06
Sotamies	25.55	114.49	3.94	143.98
Vaununtekijä (työmies)	24.63	162.06	4.23	190.92
Latoja	21.24	100.88	3.12	125.19
Maatyömies	17.73	118.06	3.29	139.08

Vuoden 1863 lääketieteellisen tutkimuskomissionin yleisen tuloksen huonoimmin ravittujen kansanluokkien ravinto-oloista tuntee jo lukija. Hän muistaa, että lukuisien maatyöläisperheidien ruokajärjestys on alapuolella sen vähimmän määrän mikä on tarpeellinen „nälkätautien torjumiseksi“. Näin on asianlaita varsinkin kaikilla varsinaisilla maanviljelysseuroilla, Cornwall'issa,

¹⁵⁶⁾ Sama, s. 77. Memorandum by the Lord Chief Justice.

¹⁵⁷⁾ Sama, nid. II, Evidence.

¹⁵⁸⁾ Sama, nid. I, liite, s. 280.

^{158a)} Sama, s. 274, 275.

Devon'issa, Somerset'issä, Wilts'issä, Stafford'issa, Oxford'issa, Berks'issä ja Herts'issä.

„Ravinto, jonka maatyömies saa“, sanoo tri Simon, „on runsaampi kuin mitä keskimäärä osottaa, koska hän saa itse paljoa suuremman, työtään varten välttämättömän osan elintarpeista kuin muut perheenjäsenet, köyhemmillä seuduilla melkein kaiken lihan ja silavan. Se ravintomäärä, joka tulee vaimon osalle, sekä lasten osalle heidän nopeimman kasvunsa aikana, on useimmissa tapauksissa ja melkein joka kreivikunnassa puutteellinen, varsinkin mitä typeen tulee“. ¹⁵⁹⁾

Maanvuokraajien itsensä luona asuvat rengit ja palvelijattaret saavat runsaan ravinnon. Heidän lukumääränsä väheni 288,277:stä vuonna 1851 204,962:een vuonna 1861. „Naisten työ pelloilla“, sanoo tri Smith, „mitä haitallisia seurauksia siitä muuten lieneekään, on nykyisten olojen vallitessa suureksi eduksi perheelle, koska se tuottaa sille varoja kenkiin, vaatteisiin sekä asunnonvuokran suorittamiseen ja saattaa sen siten tilaisuuteen syödä parempaa ruokaa“. ¹⁶⁰⁾ Eräs tämän tutkimuksen merkillisimpiä tuloksia oli, että maatyömies on paljoa huonommin ravittu Englannissa kuin muissa Yhdistetyn kuningaskunnan osissa („is considerably the worst fed“), niinkuin seuraava taulu ¹⁶¹⁾ osoittaa.

Normaalisen maalaistyöläisen hiihen ja typen kulutus viikossa.

	Hiiltä gran'ia	Typpeä gran'ia
Englanti	40,673	1,594
Wales	48,354	2,031
Skottlanti	48,980	2,348
Irlanti	43,366	2,439

„Jokainen sivu tohtori Hunter'in kertomuksessa“, sanoo tri Simon virallisessa terveyskertomuksessaan, „todistaa maatyömie-

¹⁵⁹⁾ „Public Health. Sixth Report 1863“, s. 238, 249, 261, 262.

¹⁶⁰⁾ Sama, s. 262.

¹⁶¹⁾ Sama, s. 17. Englantilainen maatyömies saa vain 1/4 siitä maidosta ja 1/2 siitä leivästä, minkä irlantilainen käyttää. Viimeksi mainittu paremasta ravintolasta huomauttaa jo tämän luosisadan alussa A. Young kirjassaan „Tour through Ireland“. Siihen on yksinkertaisesti syynä se, että köyhä irlantilainen maanvuokraaja on verrattomasti paljoa inhimillisempi kuin rikas englantilainen vuokraaja. Mitä Wales'iin tulee, ei tekstinä mainittu kohta pidä paikkaansa sen lounaisosaan nähden. „Kaikki sikäläiset lääkärit ovat yksimieliset siitä, että tuberkuloosiin, risatautiin y. m. s. kuolevaisuuden lisääntymistä osottava suhdeluku kasvaa samassa määrässä kuin väestö ruumiillisesti heikentyy, ja kaikki mainitsevat tämän huonontumisen syyksi köyhyyden. Maatyöläisen joka-

hemme asunnon riittämättömästä koosta ja kurjasta laadusta. Ja jo monta vuotta on hänen tilansa tässä suhteessa jatkuvasti huonontunut. Nykyään on hänen paljoo vaikeampi saada asuntoa, ja kun hän sellaisen on saanut, vastaa se paljon vähemmän hänen tarpeitaan, kuin aikaisemmin ehkäpä usean vuosisadan kuluessa on ollut asianlaita. Varsinkin viimeisten 30 tai 20 vuoden aikana on epäkohta nopeasti suurentunut ja maamiehen

päiväisen ylläpidon lasketaan siellä maksavan 5 d., monissa osissa mak-
saa maanvuokraaja (joka itse on köyhä) vähemmänkin. Kappale suola-
lihaa, joka on kuivattu kovaksi kuin mahonkipuu ja tuskin on vaikean
sulattamisensa arvoinen, tai kappale silavaa on särpimenä jauho- ja si-
pulikastikkeen suurelle määrälle tai kaurapuurolle, ja yhtä mittaa päivä
päivältä on tämä maatyöläisen päivälliseriana. Teollisuuden edisty-
misestä on hänelle ollut se seuraus, että tässä karussa ja kosteassa ilman-
alassa halpa puuvillakangas on tunkenut tieltään vahvan kotikutoisen
veran ja niin sanottu tee väkevämmät juomat . . . Monituntisen oleskelun
jälkeen tuulessa ja sateessa palaa talonpoika majaan istuutuakseen
valkean ääreön, jossa palaa turvetta tai hiili- ja rikkihapposia hyörypil-
viä levittäviä, savesta ja kivihiilen tähteistä muodostettuja kokkareita.
Majan seinät ovat savesta ja kivistä, lattiana on paljas maa sellaisena
kuin oli ennen majan rakentamista, kattona on irtonaisia, turvonneita
olkia. Jokainen rako on tilkitty lämmön säilyttämiseksi, ja helvetillisessä
löyhkässä, liejuinen maa allaan, usein ainoita vaatteitaan yllään kuiva-
ten syö hän illallistaan vaimoineen ja lapsineen. Kätilöt, jotka ovat
olleet pakotetut viettämään osan yötä näissä majoissa, ovat kuvanneet,
miten heidän jalkansa osovivat lattian liejuun, ja kuinka he olivat pak-
kotetut — helppo työ! — puhkaisemaan reiän seinään hankkiakseen itsel-
leen pienen yksityisen hengitysaukon. Lukuisat erisäätiset todistajat
kertovat, että liian vähän ravittu (underfed) talonpoika on joka yö täl-
laisten ja muiden terveydelle vaarallisten vaikutusten alaisena; ja että
tulokseena on heikontunut ja risatautinen kansa, siihen ei tosiaankaan
tarvitse todistuksia kaukaa hakea . . . Caermarthenshire'n ja Cardiganshire'n
seurakuntain viranomaisten tiedonannot osottavat selvästi samanlaisen
asiaintilan vallitsevan niissäkin. Lisäksi tulee vielä pahempi turmio,
lisääntyvä tylsämielisyyys. Sitten vielä ilmastosuhteet. Ankarat lounais-
tuulet puhaltavat 8—9 kuukautta vuodesta, tuoden mukanaan rankkasa-
teita, jotka etupäässä purkautuvat kukkuloiden länsirinteille. Puut ovat
harvinaisia paitsi suojaisissa paikoissa; niiden kasvaessa suojattomina
pieksävät tuulet ne muodottomiksi. Majat piileskelevät jonkun vuori-
penkereen suojassa, usein myöskin jossakin solassa tai kivilouhoksessa.
Ainoastaan hyvin pienet lampaat ja kotimainen sarvikarja voi elää laitu-
milla . . . Nuori väki vaeltaa itäisiin Glamorgan'in ja Monmouth'in kai-
vosalueisiin . . . Caermarthenshire on kaivosväestön taimitarha ja van-
hudenkoti . . . Väestön lukumäärä pysyy vaivoin entisellä tasolla. Niinpä
Cardiganshire'ssä oli:

	v. 1851	v. 1861
Miehiä	45,155	44,446
Naisia	52,459	52,955
	<u>97,614</u>	<u>97,401</u>

(Tri Hunterin kertomus julkaisussa „Public Health. Seventh Report
1864. Lontoo 1865“, s. 498—502 eri paik.)

asunto-olot ovat nykyään mitä valitettavimmat. Sikäli kuin ne, joita hänen työnsä rikastuttaa, eivät katso maksavan vaivaa kohdella häntä jonkunlaisella säälivällä huolenpidolla, on hän aivan avuton tässä suhteessa. Saako hän asunnon siltä maalta, jota hän viljelee, onko se ihmisasunnoksi kelpaava vai sikamainen, onko siinä pieni puutarha, joka niin paljon huojentaa köyhyyden taakkaa, kaikki tämä ei riipu siitä, onko hän valmis tai kykenevä maksamaan kohtuullisen vuokran, vaan siitä tavasta, jolla muut suvaitsevat käyttää „oikeutta menetellä mielensä mukaan omaisuutensa kanssa“. Olkoonpa vuokratila kuinka suuri tahansa, ei ole mitään lakia, joka säätäisi, että sen alueella pitää olla vissi määrä kunnollisia työväenasuntoja; yhtä vähän suo laki työmiehelle vähintäkään oikeutta siihen maahan, jolla hänen työnsä on yhtä välttämätöntä kuin sade ja päivänpaiste . . . Eräs yleisesti tunnettu tosiseikka painaa vielä raskaasti vaa'assa häntä vastaan . . . vaivahoitolain vaikutus ja sen määräykset kotipaikkaoikeudesta sekä vaivahoitorasituksesta.¹⁶²⁾ Sen voimassa ollessa vaatii jokaisen seurakunnan taloudellinen etu rajoittamaan seurakunnassa asuvien maatyöläisten lukumäärän mahdollisimman pieneksi; sillä onnetonta kyllä vie maatyö, sen sijaan että se tuottaisi ankarasti raatavalle työmiehelle ja hänen perheelleen pysyväisesti riippumattoman aseman, enimmäkseen vain pitempää tai lyhyempää kiertotietä köyhyyteen, köyhyyteen, joka koko ajan on niin lähellä, että jokainen sairaus tai joku ohimenevä työnpuute kohta pakottaa turvautumaan seurakunnan apuun; ja sentähden on ilmeistä, että maanviljelystyöväestön asettuminen seurakuntaan merkitsee sen vaivahoitoveron lisääntymistä . . . Suuret maanomistajat¹⁶³⁾ päättivät vain, ettei heidän tiloillaan saa olla mitään työläisasuntoja, ja heti ovat he vapaat toisesta puolesta heitä kohtaavasta köyhäinhoitorasituksesta. Kuinka laajalle Englannin perustuslaki ja muut lait ovat tarkoittaneet tällaisen rajoittamattoman maanomistusoikeuden ulottuvan, se kun oikeuttaa tilanomistajan, joka „tekee omallaan mitä tahtoo“, kohtelemaan maan viljelijöitä ikäänkuin muukalaisia ja karkoittamaan heidät alueeltaan, on kysymys, jonka pohtiminen ei kuulu minun alaani . . . Tämä häätämisoikeus ei ole vain pelkkä teoria.

¹⁶²⁾ V. 1865 on tätä lakia hieman parannettu. Kokemus on pian opettava, ettei senkaltainen paikkaustyö mitään auta.

¹⁶³⁾ Seuraavan esityksen ymmärtämiseksi mainittakoon: Close Villages (suljettuiksi kyliksi) sanotaan kylää, joissa maan omistaa yksi tai pari suur-tilanomistajaa, Open Villages (avoimiksi kyliksi) niitä joissa maa on useamman pienemmän maanomistajan hallussa. Viimeksi mainittuihin paikkoihin voivat rakennuskeinottelijat rakentaa työväenasuntoja ja majataloja.

Sitä toteutetaan käytännössä mitä suurimmassa määrässä. Se on yksi niitä seikkoja, joista maatyömiehen asunto-olot riippuvat . . . Epäkohdan laajuuden voi arvostella uusimman väenlaskun nojalla, jonka mukaan viimeisten 10 vuoden kuluessa hävitettiin rakennuksia 821:ssä Englannin eri piirikunnassa enenevästä paikallisesta kysynnästä huolimatta, niin että lukuunottamatta henkilöitä, jotka olivat pakotetut jäämään asunnotta (nimitäin siinä pitäjässä, missä tekivät työtä), vuonna 1861 asui $5\frac{1}{3}\%$ suurempi henkilömäärä $4\frac{1}{2}\%$ pienempään asuntotilaan ahdettuna kuin vuonna 1851 . . . Niin pian kuin väestön vähentämisellä on saavutettu tarkoitettu päämäärä, on tuloksena, sanoo tri Hunter, valekylä (showvillage) jossa työväenasuntoja on vain muutamia ja jossa ei saa asua ketään muita kuin lammaspaimenia, puutarhureita ja riistanvartijoita, vakinaisia palvelijoita, joiden osaksi armollisen herrasväen puolelta tulee heidän luoksaan tavanmukainen hyvä kohtelu.¹⁶⁴⁾

Mutta maata on viljeltävä, ja me näemme, että siihen käytetyt työmiehet eivät kuulu maanomistajan talonväkeen, vaan tulevat avoimesta kylästä, joka on ehkä 3 (Englannin) peninkulman päässä, ja jossa lukuisat pienten talojen omistajat ovat antaneet heille tyyssijan, senjälkeen kun heidän asuntonsa suljetussa kylässä oli hävitetty. Missä asiat ovat kääntymässä tälle tolalle, osottaa työväenasuntojen kurja ulkonäkö sen kohtalon, minkä omaksi se on tuomittu. Niitä näkee luonnollisen rappeutumisen eri asteissa. Niin kauan kuin katos pysyy koossa, sallitaan työmiehen maksaa majasta vuokraa, ja hän on usein sangen iloinen siitä, vaikka hänen olisikin maksettava hyvän asunnon vuokra. Mutta ei mitään korjauksia tehdä, ei mitään parannuksia, paitsi mitä pennitön työmies itse voi toimittaa. Kun maja lopuksi tulee aivan asunnoksi kelpaamattomaksi, merkitsee se vain hävitettyjen työväenasuntojen lisäämistä yhdellä ja vastaavassa määrässä vähempiä köyhäinhuotovaroja tulevaisuudessa. Samalla kun suurtilanomistajat siten vierittävät niskoiltaan köyhäinhuotoveron, tyhjentämällä asukkaista hallitsemansa maan, ottaa lähin maaseutu-kaupunki tai avoin kylä hädetyt työmiehet vastaan; lähin,

¹⁶⁴⁾ Sellainen valekylä näyttää sangen hauskalta, mutta se on yhtä epätodellinen kuin ne kylät, joita Katariina II näki matkallaan Krimiin. Viime aikoina on lammaspaimenkin usein karkoitettu näistä valekylistä. Esimerkiksi Market Harborough'in luona on 500 acren laajuinen lammas-kartano, joka vaatii vain yhden miehen työn. Välttääkseen pitkiä matkoja laajojen alueiden, Leicester'in ja Northampton'in kauniiden laitmien yli, sai paimen tavallisesti asunnon meijerissä. Nyt hänelle annetaan kahdentoista shillingin lisäksi kolmastoista vuokratrahaksi, ja hänen on asunto etsittävä itselleen kaukaa avoimesta kylästä.

sanon, mutta tämä „lähin“ voi olla 3 tai 4 (Englannin) peninkulman päässä siitä vuokratilasta, jossa työmiehen on itseään joka päivä työllä rasitettava. Niin lisätään hänen päivätyöhönsä, ikäänkuin se ei merkitsisi mitään, pakkomarssia 6 tai 8 peninkulmaa, jotta hän saisi jokapäiväisen leipänsä. Kaikki hänen vaimonsa ja lastensa suorittama maatyö tapahtuu nyt samoissa vaikeammissa olosuhteissa. Eikä tämä ole ainoa hankaluus, minkä pitkä matka hänelle tuottaa. Avoimessa kylässä ostavat rakennuskeinottelijat maapalstoja, jotka he täyttävät kaikkien halvimmilla talonrötelöillä niin tiheään kuin mahdollista. Ja Englannin maanviljelystyöväki asuu näissä kurjissa asunnoissa, joilla, huolimatta siitä, että ne ovat maaseudulla, on yhteistä buonoimpien kaupunkiasuntojen kauheimmat ominaisuudet . . .¹⁶⁵ Toiselta puolen ei suinkaan pidä kuvitella, että sekään työmiehes, joka asuu sillä maalla, jota hän viljelee, saisi sellaisen asunnon, kuin hän tuottavan työn täyttämällä elämällään ansaitsisi. Ruhtinaallisimmillakin tiloilla on hänen asuntonsa usein mitä kurjin. On maalordeja, jotka luulevat tallin olevan tarpeeksi hyvän työmiehille ja näiden perheille, ja jotka kuitenkin koettavat ansaita heidän vuokrastaan niin paljon rahaa kuin mahdollista.¹⁶⁶ Olkoonpa kysymyksessä vaikka vain yhdellä makuusuoijalla varus-

¹⁶⁵) „Työmiesten asunnot (avoimilla paikkakunnilla, jotka tietysti aina ovat täpötäydet) ovat tavallisesti rakennetut riveihin, joiden takaosa on rakennuskeinottelijan omistaman maapalstan uloimmalla reunalla. Niihin ei sentähden pääse valoa eikä ilmaa muualta kuin julkipuolelta.“ (Tri Hunter'in kertomus julkaisussa „Public Health. 7 th Report“, s. 135.) Hyvin usein on kylän olutravintolan isäntä tai kauppias samalla talon vuokraaja. Siinä tapauksessa saa maatyömies hänestä toisen herran maanvuokraajan ohella. Hänen täytyy samalla olla hänen ostajansa. Hän on pakoitettu kauppiaan määräämistä kaupoista ostamaan tarvitsemansa teen, sokerin, jauhot, saippuan, kynttilät ja oluen 10 shillingillä viikossa, vähennettynä 4 punnan vuotuisella vuokralla.“ (Sama, s. 132.) Nämä avoimet kylät ovat todellisuudessa Englannin maanviljelysköyhälistön „rangastussirtoloita“. Useat työväenasunnot ovat todellisia majataloja, joiden kautta kaikki seudun vaeltava roskäväki kulkee. Maamies ja hänen perheensä, jotka usein aivan ihmeellisesti ovat mitä likaisimmissa oloissa säilyneet puhtaslouhteisina kunnon ihmisinä, joutuvat täällä auttamattomasti hunningolle. Ylhäisten Shylock'ien keskuudessa on tietysti muotiasia kohauttaa farisealaisesti olkapäitä rakennuskeinottelijoille, pienille talonomistajille ja avoimille kylille. He tietävät varsin hyvin, että heidän suljetut kylänsä ja „valeyönsä“ ovat „avoimien kylien“ syynä ja syntynä, ja ettei näitä voisi ilman ensiksimmäinittä olla olemassakaan. „Jollei olisi avoimien kylien pieniä talonomistajia, täytyisi suurimman osan maatyömiehiä nukkua niiden maatilojen puiden alla, joilla ovat työnsä.“ (Sama, s. 135.) „Avoimien“ ja „suljettujen“ kylien järjestelmä on vallalla Englannin kaikissa sisämaan kreivikunnissa, ja koko itä-Englannissa.

¹⁶⁶) „Vuokra-isäntä (maanvuokraaja tai maalordi) rikastuttaa itseään välittömästi tai välillisesti sellaisen miehen työllä, jolle hän maksaa 10

tettu rappeutuva hökkeli, ilman tulisijaa, ilman käymälää, ilman avattavaa akkunaa, ilman muuta vedenottoa paikkaa kuin oja, ilman puutarhaa, — työmies on voimaton vääryyttä vastaan. Ja meidän terveydenhoitoa järjestävät lakimme (The Nuisances Removal Acts) ovat kuollut kirjain. Niiden toimeenpaneminenhan on jätetty juuri niiden tilanomistajien tehtäväksi, jotka tällaisia loukkoja antavat vuokralle . . . Ei pidä antaa valoisampien poikkeustapausten sokaista itseään, niin ettei huomaa niiden tosiasiaain valtavaa enemmyyttä, jotka ovat Englannin sivistyksen häpeäpilkuna. Hirvittävä täytyy asiointilan todellakin olla, kun nykyisten asuntojen silminnähävästä kurjuudesta huolimatta asianymärtävät huomiontekijät yksimielisesti tulevat siihen päätökseen, että asuntojen arvottomuuskin on kuitenkin vielä äärettömän paljon vähemmän painava epäkohta kuin niiden lukumäärän puute. Jo vuosia sitten on maatyömiesten asuntojen liian täyteen ahtaminen syvästi huolestuttanut sekä niitä, jotka panevat arvoa terveydelle, että myöskin niitä, jotka panevat arvoa säädylliselle ja siveelliselle elämälle. Sillä yhä edelleen ilmituovat tarkastuskertomusten tekijät niin yhtäpitävillä sanoilla, että niitä voisi melkein pitää stereotyyppeerattuina, kuinka asuntojen suuri ahtaus on niin suurena syynä tarttuvien tautien leviämiseen maaseudulla, että se tekee kokonaan tyhjiksi kaikki yritykset rajoittaa kerran alkuun päässeeseen kulkutaudin valtaa. Ja yhä uudelleen on osotettu, että maalaiselämän monista terveellisistä vaikutuksista huolimatta yhteen ahtautuminen, joka niin tuntuvasti kiihdyttää tarttuvien tautien levenemistä, myöskin edistää sairastumista muihin tauteihin. Ja ne henkilöt, jotka tämän ovat ilmituoneet, eivät vaikene myöskään muusta pahasta. Silloinkin, kun heidän varsinainen aineensa käsitti ainoastaan terveydenhoidon, ovat he olleet melkein pakotetut puhumaan myöskin asian toisista puolista. Heidän osoittaessaan, kuinka usein sattuu, että kumpaakin sukupuolta olevia täysikasvaneita henkilöitä, naineita

sh. viikossa ja nylkee sitten jälleen miesparalta 4 tai 5 puntaa vuotuista vuokraa huoneista, jotka myytäessä eivät olisi 20 punnan arvoisia, vaan jotka pidetään luonnottomassa hinnassaan sen kautta, että tilanomistajalla on valta sanoa: „Ota huoneeni tahi laputa tiehesi ja hae muualta elatuksesi, ilman että saat työtodistusta minulta . . .“ Jos joku mies tahtoo parantaa asemaansa ja mennä rautatielle kiskojen panijaksi tai kivilouhokseen, niin sama ruhtimies on jälleen sanomassa: „Tee tästä alhaisesta palkasta työtä minun hyväkseni, tai mene tiehesi viikon irtisanomisajalla; ota sikasi mukaasi, jos sinulla sellainen on, ja katso, mitä saat perunoistasi, jotka kasvavat puutarhassasi“. Jos kuitenkin tilanomistajan tai maanvuokraajan etu vaatii toisenlaisia menettelyä, niin pitää hän sellaisessa tapauksessa usein parempana korottaa asunnonvuokraa rangastukseksi hänen palveluksestaan poistumisesta.“ (Tri Hunter: m. t. s. 132.)

ja naimattomia, sullotaan (huddled) ahtaisiin makuusuojiin, on heidän kertomustensa täytynyt synnyttää se vakaumus, että kuvatuissa oloissa hävyn- ja säädyllisyydentunne tulee törkeästi loukatuksi, ja kaikki siveellisyys melkein välttämättömästi tulee tuhotuksi.¹⁶⁷⁾ Esim. viime kertomukseni liitteessä mainitsee tri Ord kertomuksessaan kuumetaudin esiintymisestä Wing'issä Buckinghamshire'ssä, miten eräs nuori mies Wingrave'sta tuli sinne kuumesairaana. Sairautensa ensi päivinä hän nukkui yhdeksän muun henkilön kanssa samassa huoneessa. Kahden viikon kuluessa sai moni heistä tartunnan, ja muutaman viikon kuluessa sairastui 5 mainituista 9 henkilöstä kuumeeseen ja yksi kuoli! Samaan aikaan kertoi minulle tri Harvey St. George'n sairaalasta, joka kulkutaudin aikana kävi yksityispraktiikkinsa vuoksi Wing'issä, samaan tapaan: „Nuori kuumetautinen nainen nukkui öisin samassa huoneessa isänsä, äitinsä, aviottoman lapsensa, kahden täysikäisen veljensä ja kahden sisarensa kanssa, joilla kummallakin oli avioton lapsi, yhteensä 10 henkeä. Muutamia viikkoja sitä ennen oli 13 lasta nukkunut samassa huoneessa.“¹⁶⁸⁾

Tri Hunter tutki 5,375 maatyöväenasuntoa, ei ainoastaan puhtailla maanviljelysalueilla vaan kaikissa Englannin kreivikunnissa. Näistä 5,375 asunnosta oli 2,195:ssä ainoastaan yksi makuusuoja (joka usein oli samalla asuinhuone) 2,930:ssä vain 2 ja 250:ssä enemmän kuin 2. Tahdon poimia pienen kukkaiskimpun esimerkkejä tusinasta kreivikuntia.

1) Bedfordshire.

Wrestlingworth: Makuuhuone, n. 12 jalkaa pitkä ja 10 leveä, vaikka on monta pienempääkin. Pieni yksikerroksinen maja jaetaan usein laudoilla kahdeksi makuusuojuksi, usein sijoitetaan vuode keittiöön, joka on 5 jalkaa 6 tuumaa korkea. Vuokra 3 puntaa. Vuokralaisten itsensä on rakennettava käymälänsä,

¹⁶⁷⁾ „Äsken naineet parikunnat eivät ole mikään rakennettava näky täysikasvuisille veljille ja sisarille samassa makuuhuoneessa; ja vaikkei voitaneakaan mainita esimerkkejä, tunnetaan riittävästi tapauksia sen huomautuksen tekemiseksi, että suuret kärsimykset ja usein kuolema ovat niiden naisten kohtalona, jotka ovat tehneet itsensä syyppäiksi sukurutsausrikokseen.“ (Tri Hunter: m. t. s. 137.) Eräs maalaispoliisi, joka monena vuonna oli toiminut Lontoon huonoimmista kortteleissa salapoliisina, sanoo kotikylänsä tytöistä: „Heidän törkeää siveettömyyttään jo nuoruusvuosina, heidän julkenntaan ja häpeämättömyyttään en koskaan ole tavannut ollessani poliisina Lontoon huonoimmista osissa... He elävät kuin siat, suuret pojat ja tytöt, äidit ja isät, kaikki makaavat samassa huoneessa yhdessä.“ („Children's Employment Commission. Sixth Report. London 1867“, liite, s. 77 n. 155.)

¹⁶⁸⁾ „Public Health. Seventh Report 1864, s. 9—14, eri paik.

talonmistaja antaa vain reiän. Niin pian kuin joku rakentaa käymälän, käyttävät kaikki naapurit sitä. Richardson-nimisen perheen asuma talo tarjosi ihastuttavan näyn. Sen rapatut seinät pullistuivat ulospäin kuin naisen hame niatessa. Toinen päätyseinä oli kupera, toinen kovero, ja jälkimäisen yläpuolella oli onnettomuudeksi savupiippu, norsun kärsää muistuttava käyrä savesta ja puusta tehty torvi. Pitkä keppi oli pantu tueksi, estämään savupiipun kaatumista; ovi ja ikkuna olivat ruudun muotoisia. Seitsemästätoista käydystä talosta oli vain 4:ssä enemmän kuin 1 makuusuoja ja nämä 4 olivat täyteen ahdetut. Eräässä niistä asunnoista, joissa oli vain yksi makuuhuone, asui 3 täysikasvuista ja 3 lasta, eräässä toisessa asui nainut parikunta, jolla oli 6 lasta, j. n. e.

Dunton: Korkeat vuokrat, 4:stä 5:een puntaan, miesten viikkopalkka 10 sh. He toivoivat voivansa perheen oljenpunoimistyöllä ansaita vuokrat rahat. Kuta korkeampi vuokra on, sitä suurempi on niiden lukumäärä, joiden täytyy yhtyä sen maksaakseen. Kuusi täysikasvuista, joilla 4 lapsen kanssa on yhteinen makuusuoja, maksaa siitä 3 puntaa 10 sh. Halvin talo Dunton'issa, ulkopuolelta 15 jalkaa pitkä ja 10 leveä, on vuokrattu 3 punnasta. Ainoastaan yhdessä 14:stä tarkastetusta talosta oli kaksi makuusuoja. Kylän ulkopuolella on rakennus, jonka ulkoseinät asukkaat ovat lianneet, oven alaosa viiden tuuman korkeudelta on kadonnut suorastaan mätänemisen takia; kekseliäästi työnnetään aukkoon iltasin muutamia tiilikiviä ovea suljettaessa ja peitetään se matonpätkällä. Puoli akkunaa on laseineen ja kehyksineen mennyt kaiken maailman tietä. Täällä elää rahjusti ilman huonekaluja 3 täysikasvuista ja 5 lasta yhdessä. Dunton ei ole pahempi kuin Biggleswade Union'in muuttakaan osat.

2) Berkshire.

Beenham: Kesäkuussa 1864 asui mies, vaimo ja 4 lasta samassa hökkelissä (yksikerroksisessa cottagessa). Eräs tyttäristä tuli kotiin palveluspaikastaan tulirokkosairana. Hän kuoli. Yksi lapsi sairastui ja kuoli. Äidillä ja toisella lapsella oli lavantauti kun tri Hunter kutsuttiin paikalle. Isä ja yksi lapsi nukkuivat ulkona, mutta tässä osottautui luotettava eristäminen vaikeaksi, sillä kurjan kylän täyteen ahdetulla toriaukeamalla olivat kuume-tartunnan alaisen talon liinavaatteet pesua odottamassa. — H:n talon vuokra viikossa 1 sh.; yksi makuusuoja avioparia ja 6 lasta varten. Eräs talo, josta maksettiin vuokraa 8 d. (viikossa), oli 14 jalkaa 6 tuumaa pitkä ja 7 jalkaa leveä, keittiö 6 jalkaa korkea; makuusuoja ilman akkunaa, ilman tulisijaa, ilman ovea ja

ilman muuta aukkoa kuin eteiseen vievä, ilman puutarhaa. Eräs mies asui tässä hiljattain kahden täysikasvuisen tyttären ja kasvavan pojan kanssa; isä ja poika nukkuivat vuoteessa, työtöt eteisessä. Kumpainenkin sai lapsen sinä aikana kuin perhe asui täällä, mutta toinen meni työhuoneeseen synnyttämään ja palasi sitten kotiin.

3) Buckinghamshire.

Kolmessakymmenessä työväenasunnossa — 1,000 acren alalla — asuu noin 130—140 henkeä. Bradenham'in seurakunta on 1,000 acren laajuinen; v. 1851 oli siinä 36 taloa sekä asukkaita 84 mies- ja 54 naishenkilöä. Tämä eroavaisuus eri sukupuolten lukumäärässä tasoittui v. 1861, jolloin siellä asui 98 miestä ja 87 naista, lisäys 10 vuodessa 14 miestä ja 33 naista. Sillä aikaa oli talojen lukumäärä vähentynyt yhdellä.

Winslow: Suurin osa siitä uudestaan rakennettua hyvällä aistilla; talojen kysyntä tuntuu suurelta, koska hyvin kurjia asuntoja vuokrataan 1 sh:llä ja 1 sh:llä 3 d:llä viikossa.

Water Eaton: Täällä ovat omistajat huolimatta väestön kasvamisesta hävittäneet noin 20 % taloista. Eräs köyhä työmiehen, jonka täytyi kulkea noin 4 engl. peninkulmaa työpaikkaansa, vastasi kysymykseen, eikö hän voisi saada asuntoa lähempää: „Ei, he varovat kyllä kirovasti ottamasti vastaan miestä, jolla on niin suuri perhe kuin minulla.“

Tinker's End, Winslow'in läheltä: Makuusuoja, jossa nukkuu 4 täysikasvuista ja 4 lasta, on 11 jalkaa pitkä, 9 jalkaa leveä, 6 jalkaa 5 tuumaa korkea korkeimmasta kohdastaan; toinen 11 jalkaa 3 tuumaa pitkä, 9 jalkaa leveä, 5 jalkaa 10 tuumaa korkea, oli asuntona 6 hengelle. Kummallakin näistä perheistä oli vähemmän tilaa, kuin minkä kaleerioja tarvitsee. Missään talossa ei ollut enempää kuin yksi makuusuoja, ei missään takaovea, vettä hyvin harvoissa. Viikkovuokra vaihteli 1 sh:stä 4 d:sta 2 sh:iin. 16:ssa tarkastetussa talossa asui ainoastaan yksi mies, joka ansaitsi 10 sh. viikossa. Ilmamäärä, joka mainitussa tapauksessa tuli kunkin henkilön osaksi, vastaa sitä, mikä olisi tullut heidän osakseen, jos heidät olisi yöksi suljettu kukin 4 kuutiojalan suuruiseen laatikkoon. Tosin tarjoavat vanhat matjat paljon luontoperäisiä tuuletusneuvoja.

4) Cambridgeshire.

Gamblingay'n omistavat useat eri tilanomistajat. Siinä on kurjimmat työväenasunnot, mitä mistään voi tavata. Paljon harjoitetaan oljenpunomista. Kuollettava väsähtäneisyys, toivoton

alistuminen likaisuuden valtaan vallitsee Gamblingay'ssa. Jos on rappeutumista sen sisäosissa, niin on se suorastaan kidutusta pohjoisissa ja eteläisissä laitaosissa, joissa talot mädäntyvät hajo- takseen kappale kappaleelta. Muualla asuvat maalordit nylkevät ylen siekailematta tuota kurjaa pesää. Vuokrat ovat hyvin korkeat; 8—9 henkeä asuu ahdettuna yhteen makuuhuoneeseen, kahdessa tapauksessa 6 täysikasvuista, joilla kullakin on 1 tai 2 lasta, pienessä makuusuojaassa.

5) Essex.

Tämän kreivikunnan monessa seurakunnassa tapahtuu väes- tön ja asuntojen väheneminen yhtä rintaa. Kuitenkaan ei talo- jen hävittäminen ole voinut ehkäistä väestön lisääntymistä koko- naista 22 seurakunnassa, tai ei ole aiheuttanut sitä paikkakun- nalta siirtymistä, joka kaikkialla tapahtuu „kaupunkeihin vael- luksen“ nimisenä. Fingringhoe'ssa, eräässä 3,443 acren seura- kunnassa, oli v. 1851 145 taloa, v. 1861 ainoastaan 110, mutta asukkaat eivät tahtoneet muuttaa pois, vaan lisääntyivät huoli- matta tällaisesta kohtelusta. Ramsden Crags'issa asui v. 1851 252 henkeä 61 talossa, mutta v. 1861 oli 262 henkeä tungettu 49 taloon. Basilden'issa eli v. 1851 1,827 acren alalla 157 henkeä 35 talossa, vuosikymmenen lopulla 180 henkeä 27 talossa. Fing- ringhoen, South Farnbridge'n, Widford'in, Basilden'in ja Ramsden Crags'in seurakunnissa eli v. 1851 8,449 acren alalla 1,392 hen- keä 316 talossa, v. 1861 samalla alalla 1,473 henkeä 249 talossa.

6) Herefordshire.

Tämä pieni kreivikunta on enemmän kärsinyt „häättämisen hengestä“ kuin mikään muu kreivikunta Englannissa. Nadby'ssa ovat pienet enimmäkseen 2 makuusuojaalla varustetut työväen- asunnot suurimmaksi osaksi maanvuokraajien omaisuutta. He saavat niistä helposti 3 tai 4 puntaa vuodessa ja maksavat 9 sh:in viikkopalkkoja!

7) Huntingdonshire.

Hartford'issa oli v. 1851 87 taloa, kohta sen jälkeen hävi- tettiin 19 työväenasuntoa tässä pienessä 1,720 acren seurakun- nassa; väkiluku oli v. 1831 452 henkeä, v. 1852 832 ja v. 1861 341. Neljätoista yhden huoneen asuntoa tarkastettu. Eräässä niistä asui nainut aviopari, 3 täysikasvuista poikaa, 1 täysikas- vuinen tyttö ja 4 lasta, yhteensä 10; eräässä toisessa 3 täysi- kasvuista ja 6 lasta. Eräs näistä huoneista, joissa 8 henkeä nukkui, oli 12 jalkaa 10 tuumaa pitkä, 12 jalkaa 2 tuumaa le-

veä, 6 jalkaa 9 tuumaa korkea; keskimääräinen tila laskematta pois kulmauksia, oli noin 130 kuutiojalkaa henkeä kohti. Neljässätoista makuusuojoissa asui 34 täysikasvuista ja 33 lasta. Näihin työväenasuntoihin kuului harvoin puutarha, mutta useat asukkaat saivat vuokrata pieniä maatilkkuja 10:stä tai 12 sh:stä rood'ilta ($\frac{1}{4}$ acrea). Nämä maatilkut ovat jonkun matkan päässä taloista, joissa ei ole käymälöitä. Perheen täytyy joko mennä maapalstalleen tarpeitaan toimittamaan, tai, niinkuin kaikella kunnioituksella sanoen täällä tapahtuu, täyttää piironginlaatikko ulostuksillaan. Niin pian kuin se on täysi, vedetään se ulos ja tyhjennetään sinne, missä sen sisältö on tarpeen. Japanissa tapahtuu elintoimintojen kiertokulku siistimmässä muodossa.

8) Lincolnshire.

Langtoft: Eräs mies asuu täällä Wright'in talossa vaimonsa, vaimonsa äidin ja 5 lapsen kanssa; eteiskeittiö, pesuhuone, makuusuoja eteiskeittiön päällä; eteiskeittiö ja makuusuoja 12 jalkaa 2 tuumaa pitkät, 9 jalkaa 5 tuumaa leveät, koko rakennuksen pohja 21 jalkaa 2 tuumaa pitkä, 9 jalkaa 5 tuumaa leveä. Makuusuojana on ullakkokamari, seinät yhtyvät sokeritopan muotoisesti kattoon, ja yksiruutuinen akkuna avautuu päädyssä. Miksi asui hän täällä? Puutarhanko vuoksi? Ei, se on vallon mitätön. Vuokran tähdenkö? Ei myöskään. Se on korkea, 1 sh. 3 d. viikossa. Työpaikan läheisyyden vuoksi ehkä? Ei se on 6 (Engl.) peninkulman päässä, niin, että hän päivittäin kulkee edestakaisin 12 peninkulmaa. Hän asui siellä, koska se oli vuokrattava asunto, ja koska hän tahtoi pitää yksin asuntonsa, missä tahansa, mistä hinnasta tahansa, missä kunnossa tahansa. Seuraavassa on tilasto 12:sta Langtoft'in talosta, joissa on 12 makuusuoja, 38 täysikasvuista ja 36 lasta:

12 taloa Langtoft'issa.

Talo.	Makuusuoja.	Täysikasvuisia.	Lapsia.	Henkilöluku.	Talo.	Makuusuoja.	Täysikasvuisia.	Lapsia.	Henkilöluku.
N:o 1	1	3	5	8	N:o 7	1	3	3	6
” 2	1	4	3	7	” 8	1	3	2	5
” 3	1	4	4	8	” 9	1	2	1	2
” 4	1	5	4	9	” 10	1	2	3	5
” 5	1	2	2	4	” 11	1	3	3	6
” 6	1	5	3	8	” 12	1	2	4	6

9) Kent.

Kennington, mitä surullisin tilanpuute v. 1859, kun kurkkumätä ilmaantui ja kunnanlääkäri toimitti virallisen tutkimuksen köyhemmän kansanluokan tilasta. Hän huomasi, että tällä paikkakunnalla, missä tarvitaan paljon työtä, oli hävitetty useita työväenasuntoja eikä mitään uusia rakennettu. Eräässä piirikunnassa oli 4 taloa, joita sanottiin „birdcages’ksi (linnunhäikeiksi)“, kussakin niistä oli 4 huonetta, joiden mitat jaloissa ja tuumissa olivat:

Keittiö . . .	9.5	×	8.11	×	6.6
Pesuhuone .	8.6	×	4.6	×	6.6
Makuuhuone	8.5	×	5.10	×	6.3
Makuuhuone	8.3	×	8.4	×	6.3

10) Northamptonshire.

Brinworth, Pickford ja Floore. Näissä kylissä vetelehtii työnpuutteessa talvisin 20—40 miestä kaduilla. Maanvuokraajat eivät aina riittävästi hoida vilja- ja juurikasmaataan ja maanomistaja on katsonut sopivaksi yhdistää kaikki maansa 2:ksi tai 3:ksi vuokratilaksi. Siitä johtuu työnpuute. Samalla kun pelto ojan toiselta puolen huutaa työtä, heittävät näännyttetyt työmiehet siihen ojan toiselta puolen kaihoisia katseita. Kesällä kumeisen liikatyön rasittamia ja talvella puoleksi nälkiintyneitä kun he ovat, niin ei ole ihme, jos he omalla murteellaan lausuvat, että „the parson and gentlefolks seem frit to death at them.“^{168a)}

Floore’ssa asui esimerkiksi pariskuntia, joilla oli 4, 5 tai 6 lasta, yhdessä mahdollisimman pienessä makuuhuoneessa, niinkään 3 täysikasvuista ja 5 lasta, samoin pariskunta, isoisä ja 6 tulirokkoa potevaa lasta, j. n. e.; kahdessa talossa, joissa oli 2 makuusuoja, asui 2 perhettä, joista toinen käsitti 8, toinen 9 täysikasvuista henkilöä.

11) Wiltshire.

Stratton: käyty 31 talossa; 8:ssa niistä on vain yksi makuusuoja. Pentill samassa pitäjässä. Siellä asui eräässä työväenasunnossa, joka oli vuokrattu 1 sh:stä 3 d:sta viikossa, 4 täyskas-

^{168a)} „Pappi ja astelismies näkyvät liittoutuneen näännyttämään heidät kuoliaiksi.“

vuista ja 4 lasta; talossa ei ollut paitsi hyviä seinä mitään hyvää, karkeiksi hakatuista kivistä tehdystä lattiasta mädäntyneeseen olkikattoon saakka.

12) Worcestershire.

Rakennusten hävittäminen ei täällä ollut niin pitkälle mennyttä; kuitenkin enentyi vv. 1851—1861 asukasluku kutakin taloa kohti 4.2:sta 4.6:een henkeen.

Badsey. Useita työväenasuntoja ja puutarhoja. Muutamat maanvuokraajat selittävät, että työväenasunnnot ovat „a great nuisance here, because they bring the poor“ (suuri epäkohta, koska ne houkuttelevat tänne köyhiä. Eräs herra on lausunut: „Köyhät eivät siitä yhtään hyödy; jos rakennetaan 500 työväenasuntoa, niin ne käyvät kaupaksi kuin vehnäleivät, kuta enemmän niitä rakennetaan, sitä enemmän niitä todellisuudessa tarvitaan.“ — Talot tuottavat hänen käsityksensä mukaan asukkaita, jotka luonnonlain pakosta „painavat asunnonsaamismahdollisuuksia“. — Mainitun lausunnon johdosta huomauttaa tri Hunter: „Täytyhän näiden köyhien jostain tulla, ja kun Badsey'ssa ei ole mitään erikoisesti puoleensa vetävää, esim. hyväntekeväisiin tarkoituksiin annettuja lahjoituksia, täytyy olla joku vieläkin epä-mukavampi paikka, josta he työntyvät tänne. Jos kukin voisi saada asunnon ja kappaleen maata työpaikkansa läheltä, niin hän varmaankin pitäisi sen Badsey'ta parempana, jossa hän kourallisesta maata maksaa kaksi kertaa niin paljon kuin maavuokraaja.“

Alituinen kaupunkeihin muutto, ja maalla alituinen „liikalaiseksi joutuminen“, sen kautta että vuokramaat yhdistetään suuremmiksi tiloiksi, pellot muutetaan laitumiksi, koneita otetaan käytäntöön j. n. e., käyvät käsi kädessä työväenasuntoja repimällä tapahtuvan maalaisväestön häätämisen kanssa. Kuta tyhjempi ihmisistä joku piirikunta on, sitä suurempi sen „suhteellinen liika-asutus“, sitä kovempi tämän liikkaväestön harjoittama painostus työvälineisiin, sitä suurempi sen maalaisväestön luku, jolle ei riitä asuinpaikkoja ja sitä suurempi siis paikallinen liikkaväestö ja tauteja levittävä ihmistungos kylissä. Ihmisjoukkojen tiivistyminen hajallaan oleviin pieniin kyliin ja kauppapaikkoihin on vastapainona maa-seudun tavattomalle tyhjentyemiselle ihmisistä. Maatyömiesten alituinen „liikalaiseksi joutuminen“, huolimatta heidän vähenevästä lukumäärästään ja heidän tuotteittensa määrän lisääntymisestä, on syynä heidän joutumiseensa köyhäinhoidon varaan. Se mahdollisuus, että heistä kenties tulee vaivashoitolaisia, on yhtenä syynä heidän häätämiseensä, ja pääsyynä heidän asunto-

olajensa surkeuteen, joka murtaa loputkin heidän vastustuskyvystään ja tekee heidät suorastaan tilanomistajien¹⁶⁹⁾ ja maanvuokraajien orjiksi, niin että työpalkan alin mahdollinen määrä vakiintuu heille aivan luonnonlaiksi.

Toiselta puolen vallitsee maassa sen alituisesta „suhteellisesta liika-asutuksesta huolimatta“ samalla väenpuute. Se ei esiinny ainoastaan paikallisena ilmiönä siellä, mistä ihmiset liian nopeasti virtaavat kaupunkeihin, kaivoksiin, rautatierakennuksille j. n. e., se esiintyy kaikkialla sekä sadonkorjuunaikana että keväällä ja kesällä niinä lukuisina ajankohtina, jolloin Englannin hyvin huolellisesti hoidettu ja voimaperäinen maanviljelys tarvitsee tilapäistä työväkeä. Maatyöväkeä on aina liiaksi maanviljelyksen tavallisia, ja aina liian vähän sen poikkeuksellisia eli tilapäisiä tarpeita varten.¹⁷⁰⁾ Sentähden tapaa virallissa asia-

¹⁶⁹⁾ „Hind'in“ [maapäivätyöläisen] vanhastaan arvossapidetty työ tuottaa itse arvoa hänen asemalleen. Hän ei ole orja, vaan rauhan soturi ja ansaitsee paikan perheasunnossa, joka maanomistajan tulisi hänelle hankkia, koska hän vaatii häneltä pakkotyötä aivan kuin maa sotamieheltä. Hän ei saa työstään markkinahintaa enemmän kuin sotilaskaan. Samoin kuin sotilas, värvätään hänetkin nuorella iällä, jolloin hän tietämättömyydessään tuntee vain oman ammattineen ja lähimmän kotiseutunsa. Varhainen avioliitto ja eri asutuslait merkitsevät päivätyöläiselle samaa kuin värväys ja sotalait sotilaille.“ (Tri Hunter julkaisussa „Public Health. 7th Report 1864. London 1865“, s. 132.) Toisinaan heltyy joku poikkeuksellisen helläsydäminen maalordi nähdessään omat luomansa erämaat. „On surunvoittoista olla yksin maallaan“, sano Leicester'in kreivi, kun häntä onniteltiin Hookham'in valmistumisen johdosta, „minä katselen ympärilläni, enkä näe muita taloja kuin omani. Olen jättäjä jättitornissa ja olen syönyt suuhuni kaikki naapurini.“

¹⁷⁰⁾ Samanlainen liike on viimeisten vuosikymmenien aikana ollut huomattavissa Ranskassa sitä myöten kuin kapitalistinen tuotantotapa siellä anastaa valtaansa maanviljelyksen ja ajaa „liikalaisen“ maalaisväestön kaupunkeihin. Myöskin siellä ovat asunto- ja muut olosuhteet kehnot niissä paikoin, missä „liikalaisia“ syntyy. Omituisesta maaköyhälistöstä („proletariat foncier“), jonka palstajärjestelmä on synnyttänyt, katso m. m. aikaisemmin mainittua Colin s'in teosta: „L'Economie Politique, sekä Karl Marx'in teosta: „Der Achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte. New York 1852“, s. 56 ss. V. 1846 oli kaupunkilaisväestö Ranskassa 24.42 0/0, ja maalaisväestö 75.58 0/0; v. 1861 kaupunkilaisväestö 28.28 0/0, maalaisväestö 71.72 0/0. Viimeisinä 5 vuotena on maalaisväestön prosenttiluvun aleneminen vielä suurempi. Jo v. 1846 lauloi Pierre Dupont „Ouvriers“-runossaan:

„Mal vêtus, logés dans des trous,
Sous les combles, dans les décombres,
Nous vivons avec les hiboux
Et les larrons, amis des ombres.“

[„Rääsyjä yllä, kallio vain
Luolaansa suojaten sulkee,
Veljinä yön, kera huuhkajain
Ja rosvojen elomme kulkee.“]

kirjoissa samalla paikkakunnalla ristiinkäyviä valituksia samanaikaisesta työnpuutteesta ja liiasta työstä. Tilapäinen tahi paikallinen työvoiman puute ei aiheuta työpalkan kohoamista, vaan vie se siihen, että naiset ja lapset pannaan maanviljelystyöhön ja yhä nuorempia ikäluokkia otetaan käytäntöön. Niin pian kuin naisten ja lasten riistäminen tulee yleisemmäksi, tulee siitä puolestaan uusi keino saattaa miehin maanviljelystyöläinen liikalaiseksi ja pitää hänen palkkansa alhaisena. Englannin itä-osassa tavataan tämän kiertokulun kaunis hedelmä n. s. työkontajärjestelmä (gang- eli Bandensystem), johon tässä lyhyesti palaan.¹⁷¹⁾

Työkontajärjestelmä on melkein yksinomaan vallalla Lincolnshire'ssä, Huntingdonshire'ssä, Cambridgeshire'ssä, Norfolk'issa, Suffolk'issa ja Nottinghamshire'ssä, sekä osittain lähellä olevissa Northampton'in, Bedford'in ja Rutland'in kreivikunnissa. Otamme tässä esimerkiksi Lincolnshire'n. Suuri osa tätä kreivikuntaa on uutta maata, entistä suota tai myöskin, niinkuin muissakin mainituissa itäisissä kreivikunnissa, vasta mereltä valloitetua maata. Höyrykoneella on maan kuivattamisessa saatu ihmeitä aikaan. Entisellä suo- ja biekkaamalla lainehtii nyt rehevä viljameri ja se tuottaa mitä parhaimmat maakorot. Samalla pitää paikkansa myöskin keinotekoisesti kuivatusta merenpohjamaasta, kuten esimerkiksi Axholme'n saarella ja muissa Trent'in rannikkoseurakunnissa. Samalla kun syntyi uusia vuokramaita, ei kuitenkaan rakennettu uusia työväenasuntoja, vaan päinvastoin vielä hävitettiin vanhojakin, ja työvoima hankittiin peninkulmien päässä harjuja pitkin kiemurtelevien maanteiden varsilla olevista avoimista kylistä. Ainoastaan sellaisista paikoista oli väestö aikaisemmin saanut turvaa pitkällisten talvitulvien aikana. 400—1,000 acren laajuisilla vuokramailla käytetään niillä asuvia työmiehiä (heitä kutsutaan nimellä „confined labourers“) [„kiinteät työmiehet“] ainoastaan pysyväiseen raskaaseen ja hevosilla tehtävään maatyöhön. Kutakin 100 acraa kohti (1 acre = 40.49 aaria eli 1.684 preussiläistä morgenia) on tuskin yksi työväenasunto. Esim. eräs marskimaan vuokraaja lausui tarkastuskomitealle: „Vuokramaani on 320 acren laajuinen, kaikki viljavainiota. Sillä ei ole yhtään työväenasuntoa. Yksi työmies asuu nyt tilallani. Minulla on neljä hevosmiestä, jotka asuvat lähitöllä. Kevyen työn, johon tarvitaan paljon käsiä, suorittavat työ-

¹⁷¹⁾ „Children's Employment Commission'in“ kuudes ja viimeinen kertomus, julkaistu maaliskuun lopulla 1867, käsittelee ainoastaan maanviljelyksessä käytettyä työkontajärjestelmää. [Englanninkielinen „gang“-sana merkitsee yhden etumiehen alaista työjoukkoa. — Kautsky.]

kunnat.¹⁷²⁾ Maa vaatii paljon kevyttä peltotyötä, niinkuin rikkaruohojen kitkemistä, kuokkimista, eräitä lannoitustöitä, kivien poimimista j. n. e. Sen suorittavat työkunnat eli järjestyneet joukot, jotka asuvat avonaisissa kylissä.

Työkuntaan kuuluu 10, 40, 50 henkeä, nimittäin naisia, kumpaankin sukupuoleen kuuluvia nuoria henkilöitä (13—18 vuotta), vaikka pojat useimmiten eroavat, tultuaan 13 vuoden ikään, ja vihdoin kumpaankin sukupuoleen kuuluvia lapsia (6—13 vuotiaita). Johdossa on työkontamestari (gangmester), joka aina on tavallinen maatyömies, useimmiten n. s. huono ihminen, kevytmielinen, epäluotettava, juoppo, mutta jonkunverran yritteliäs ja kätevä liikeasioissa. Hän värvää työkunnan, joka työskentelee hänen itsensä eikä maanvuokraajan johdolla. Hän sopii tämän kanssa enimmäkseen kappaletyöstä, ja hänen tulonsa, jotka eivät yleensä juuri kohoa paljon yli tavallisen maatyömiehen palkan¹⁷³⁾, riippuvat melkein kokonaan siitä taidosta, jolla hän lyhyimmässä ajassa voi pusertaa mahdollisimman paljon työtä joukostaan. Maanvuokraajat ovat huomanneet, että naiset ainoastaan miehen rajattoman käskyvallan alaisina tekevät kunnollisesti työtä, mutta että naiset ja lapset, kun kerran ovat päässeet alkuun, ihan raivokkaasti uhraavat elinvoimaansa, niinkuin jo Fourier tiesi, kun sitävastoin täyskasvuinen miestyöläinen on niin viekas, että hän säästää voimiaan niin paljon kuin suinkin. Työkontamestari vaeltaa tilalta toiselle ja pitää siten joukkonsa työssä 6—8 kuukautta vuodesta. Hänen työssään oleminen on sentähden työläisperheille paljon tuottavampaa ja varmempaa kuin yksityisen maanvuokraajan varassa oleminen, joka vain satunnaisesti pitää lapsia työssä. Tämä seikka vahvistaa hänen vaikutusvaltaansa avoimissa kylissä niin suuresti, että lapsia voi saada työhön enimmäkseen vain hänen välityksellään. Yksityisten lasten lainaileminen erillään työkunnan liikkeestä on hänellä sivuamattina.

Järjestelmän „varjopuolia“ ovat lasten ja nuorten henkilöiden liikatyö, äärettömän pitkät kävelymatkat, joita he joka päivä tekevät useinkin 5, 6, jopa 7 (Engl.) peninkulman päässä oleville tiloille, ja niiltä takaisin, sekä vihdoin työkunnan siveellisesti rappeutuva vaikutus. Vaikka työkontamestarilla, jota muutamain paikoin kutsutaan nimellä „the driver“ (Treiber = ajaja, jouduttaja) on aseena pitkä sauva, käyttää hän sitä kuitenkin vain

¹⁷²⁾ „Children's Employment Commission. VI Report.“ Evidence, s. 37, n. 173.

¹⁷³⁾ Jotkut työkontamestarit ovat kuitenkin työllään kohottaneet itsensä aina 500 acren vuokraajiksi tahti kokonaisten taloryhmien omistajiksi.

harvoin, ja valitukset kovasta kohtelusta ovat poikkeuksia. Hän on kansanvaltainen keisari tai jonkunlainen Hameln'in rotanpyydystäjä. Hän tarvitsee sentähden alamaistensa suosiota ja kiinnittää heidät itseensä suojeluksessaan kukoistavan mustalaiselämän kautta. Raaka hillittömyys, iloinen kevytmielisyyys ja mitä törkein siveettömyys ovat työkunnan kannattavana voimana. Työkuntamestari maksaa yleensä palkat kapakassa ja palaa siten, horjuen ja kummaltakin puolen vahvan naishenkilön tukeamana, kulkueen etunenässä kotiin, lapset ja nuoret ihmiset jälessä telmien, pilkka- ja siveettömiä lauluja laulaen. Paluumatkalla on se, mitä Fourier kutsuu „phaneroyamiaksi“, [julkinen hauraus] päiväjärjestyksessä. Usein saattavat kolmi- ja nelitoistavuotiaat poikaset samanikäisiä tyttövereitaan raskaudentilaan. Avoimet kylät, joista työkunnat saavat jäsenensä, muodostuvat Sodomaksi ja Gomorraksi¹⁷⁴), ja niissä syntyy kaksi kertaa niin paljon aviottomia lapsia kuin kuningaskunnan muissa osissa. Aikaisemmin jo viitattiin siihen, minkälainen tässä koulussa kasvatettujen tyttöjen siveellisyys ou heidän mentyään naimisiin. Heidän lapsensa ovat jo syntymästään määrätty tarjokkaiksi työkuntiin, jollei opiumi tee heistä kokonaan loppua.

Työkunta tässä kuvatussa, klassillisessa muodossaan on nimeltään julkinen, yleinen eli vaeltava työkunta (public, common or trampinggang). On nimittäin olemassa myöskin yksityisiä työkuntia (private gangs). Ne ovat kokoonpannut samoin kuin yleinen työkunta, mutta ovat pienemmät ja työskentelevät jonkun vanhan talonpoikaisrengin johdolla, jota maanvuokraaja ei voi muuhun käyttää ja joka on työkuntamestarin sijassa. Niissä ei ole mustalaisiloa, mutta kaikkien todistusten mukaan on palkka ja lasten kohtelu niissä huonompi.

Työkuntajärjestelmä, joka viime vuosina on ollut yhä laajenemassa¹⁷⁵), ei silminnähtävästi ole olemassa työkuntamestarin takia. Se on olemassa suurten maanvuokraajien¹⁷⁶) tai tilanomistajien rikastuttamiseksi.¹⁷⁷) Maanvuokraajalla ei ole parem-

¹⁷⁴) „Puolet Ludford'in tytöistä on joutunut perikatoon työkuntien takia.“ (Sama, liite, s. 6, n. 32.)

¹⁷⁵) „Järjestelmä on viime vuosina suuressa määrin levinnyt. Muutamain paikoin on se vasta äsken otettu käytäntöön, toisain paikoin, missä se on vanhempi, aletaan työkunnassa käyttää yhä enemmän ja yhä nuorempia lapsia.“ (Sama, s. 79, n. 174.)

¹⁷⁶) „Pienet maanvuokraajat eivät käytä työkuntatyötä.“ „Sitä ei käytetä vähätuottoisella maalla, vaan sellaisella, joka tuottaa vuokraa 2 punnasta 2 puntaan 10 sh:iin aerea kohti. (Sama, s. 17 ja 14.)

¹⁷⁷) Eräistä näistä herroista maistuvat hänen vuokraneen niin hyvältä, että hän harmistuneena selittää tutkimuskomissionille, että syynä koko rähäkään on vain järjestelmän nimi. Jos sille työkunnan sijaan annetta-

paa keinoa, millä pitää työväkensä elintaso normaalitasoa paljoa alempana, samalla kuin hänellä kuitenkin on kaikkea ylityötä varten aina tarjolla ylimääräisiä työläisiä, eikä parempaa keinoa saada mahdollisimman vähällä rahalla mahdollisimman paljon työtä¹⁷⁸⁾ ja tehdä miehinen työlläinen „liikalaiseksi“. Edelläolevasta esityksestä käy ymmärrettäväksi, kuinka toiselta puolen väitetään maalaisella olevan pienempi tai suurempi työnpuute, ja toiselta puolen taas selitetään, että työkuntajärjestelmä on „välttämätön“ miehisen työvoiman puutteen ja sen kaupunkeihin siirtymisen takia.¹⁷⁹⁾ Lincolnshir'en rikkaruohoista vapaa peltomaan ja ihmisrikkaruoho ovat kohtioita kapitalistisessa tuotannossa.¹⁸⁰⁾

siin nimeksi „nuorison teollisuus-maanviljelys-osuustoiminnallinen-itsensä-elättämisyhdistys“, niin kaikki olisi all right.

¹⁷⁸⁾ „Työkuntatyö on halvempaa kuin muu työ, siinä syy, miksi sitä käytetään“, sanoo eräs entinen työkuntamestari. (Sama, s. 17, n. 14.) Työkuntajärjestelmä on ehdottomasti halvin maanvuokraajalle ja yhtä ehdottomasti turmiollisin lapsille“, sanoo eräs maanvuokraaja. (Sama, s. 16, n. 3.)

¹⁷⁹⁾ „Epäilemättä tekivät aikaisemmin miehet ja naiset paljon siitä työstä, minkä nyt lapset työkunnissa tekevät. Siellä missä naisia ja lapsia käytetään, on nyt enemmän miehiä työttöminä kuin ennen.“ (Sama, s. 43, n. 202.) Sitä vastoin m. m. „Työkysymys tulee niin vakavaksi kysymykseksi monessa, varsinkin viljaa tuottavassa maanviljelyspiirikunnassa, siirtolaisuuden ja sen heppouden takia, jolla rautateitse päästään suuriin kaupunkiin, että minä „minä“ on erään suuren herran maalaisiamies) pidän lasten työtä aivan välttämättömänä.“ (Sama, s. 80, n. 180.) Työkysymys merkitsee nimittäin Englannin maanviljelyspiirikunnissa, päinvastoin kuin muualla sivistyneessä maailmassa, maanomistajain ja maanvuokraajain kysymystä: kuinka maalaiasten yhä enevästä kaupunkiin siirtymisestä huolimatta voitaisiin saada tyydyttävän runsas „suhteellinen liikaväestö“ maalle ja senkautta maatyömiehen „vähin mahdollinen palkka“ ikuisesti pysyväksi?

¹⁸⁰⁾ „Jo aikaisemmin käyttämäni „Public Health Report“, jossa lasten kuolevaisuudesta puhuttaessa ohimennen kosketellaan työkuntajärjestelmää, jäi sanomalehdistölle ja siis Englannin yleisöllekin tuntemattomaksi. Sitä vastoin tarjosi „Children's Employment Commission'in“ viimeinen kertomus tervetullutta, mieltäkiihottavaa ravintoa sanomalehdille. Samalla kun vapaamielinen sanomalehdistö kysyi, kuinka hienot gentlemanit ja ladyt ja seurakuntapuustellien viljelijät, joita aivan vilisee Lincolnshire'ssä, sallivat sellaisen järjestelmän kehittyä tiloillaan, omien silmänsä edessä, he, jotka kantavat maapallon toiselle puolen oman „lähe-tyksen Etelämeren saarten villien siveellisen tilan parantamiseksi“, julkaisi hienompi sanomalehdistö ainoastaan kirjoituksia maalaisväestön raa'asta turmeluksesta, se kun on valmis myymään lapsiaan sellaiseen orjuuteen! Niissä kirottavissa oloissa, joihin „hienommat ihmiset“ ovat maalaisen tuominneet, voisi käsittää senkin, että hän söisi omat lapsensa. Todella ihmetystä herättävää on se luonteenjalous, jonka hän suurimmaksi osaksi on säilyttänyt. Virallisten tiedonantojen tekijät todistavat, että työkunta-alueilla vanhemmat itse inhoavat työkuntajärjestelmää. „Meidän kokoamissamme lausunnoissa tapaa runsaasti todistuksia siitä, että vanhemmat monessa tapauksessa olisivat kiitolliset pakkolaista, joka

f) Irlanti.

Ennenkuin lopetamme tämän osaston, on meidän vielä hetkeksi mentävä Irlantiin. Ensinnä mainittakoon ne asiat, joista tässä on kysymys.

Irlannin väkiluku oli v. 1841 kasvanut 8,222,664 henkeen, v. 1851 vähentynyt 6,623,985 henkeen, v. 1861: 6,850,309 henkeen, v. 1866: 5 1/2 miljoonaan, suunnilleen vuoden 1801 määrään. Väheneminen alkoi nälkävuonna 1846, niin että Irlanti vähemmässä kuin 20 vuodessa menetti enemmän kuin 6/16 väkiluvustaan.¹⁸¹⁾ Maasta muuttaneiden koko lukumäärä toukuusta 1851 heinäkuuhun 1865 oli 1,591,487 henkeä, viimeisinä 5 vuonna 1861—1865 enemmän kuin 1/2 miljoonaa. Asuttujen rakennusten lukumäärä väheni vv. 1851—1861: 52,990:llä. Vuosina 1851—1861 kasvoi 15—30 acren suuruisten vuokratilojen lukumäärä 61,000:lla, yli 30 acren tilojen 109,000:lla, kun taas kaikkien vuokratilojen summa samalla väheni 120,000:lla, vähenys, joka siis kokonaan johtui 15 acra pienempien vuokratilojen tuhoutumisesta, toisin sanoen tilojen keskityksestä.

Väestön vähennystä seurasi luonnollisesti, asiaa yleensä katsoen, vähennys tuotteiden kokonaismäärässä. Tarkoituksemme riittää tarkastella vuosia 1861—1865, joiden aikana yli 1/2 miljoonaa henkeä siirtyi maasta ja absoluuttinen asukasluku väheni enemmän kuin 1/3 miljoonaa. (Ks. taulua A.)

tekisi heille mahdolliseksi vastustaa sitä kiusausta ja painostusta, jonka alaisina he usein ovat. Milloin pakottaa heidät seurakunnan viranomaisen, milloin puustellinvuokraaja lähettämään lapset ansiotyöhön sen sijaan, että lähettäisivät heidät kouluun, uhaten ajaa heidät itsensä muuttoin pois . . . Kaikki hukkaan mennyt aika ja voima, kaikki kärsimys, minkä ylenmääräinen ja hyödytön uuvuttaminen tuottaa maamiehelle ja hänen perheelleen, jokainen tapaus, jossa vanhemmat huomaavat lapsensa siveellisen rappeutumisen johtuvan asunnon ahtaudesta taikka työkontajärjestelmän tahraavista vaikutuksista, synnyttävät työläisparan sydämessä tunteita, jotka voi kylläkin ymmärtää ja joita on turha yksityiskohtaisesti kuvata. Heissä on tietoisuus siitä, että heille johtuu paljon ruumiillisia ja henkisiä kärsimyksiä oloista, joista he eivät mitenkään ole vastuunalaisia, joihin he, jos se olisi ollut heidän vallassaan, eivät koskaan olisi suostuneet, ja joita vastaan taistelemaan he ovat voimattomat.“ (Sama, s. XX, n. 82, XXIII, n. 96.)

¹⁸¹⁾ Irlannin väkiluku oli: v. 1801: 5,319,867 henkeä, v. 1811: 6,084,996, v. 1821: 6,869,544, v. 1831: 7,828,347 ja v. 1841: 8,222,664.

Taulu A.
Karjamaära.

Vuosi.	Hevosia.		Sarvikarjaa.		
	Kokonais- määrä.	Vähennys.	Kokonaismäärä.	Vähennys.	Lisäys.
1860	619,811	—	3,606,374	—	—
1861	614,232	5,993	3,471,688	138,316	—
1862	602,894	11,338	3,254,890	216,798	—
1863	579,998	22,916	3,144,231	110,695	—
1864	562,158	17,820	3,262,294	—	118,063
1865	547,867	14,291	3,493,414	—	231,120

Vuosi.	Lampaista.			Sikoja.		
	Kokonais- määrä.	Vähennys.	Lisäys.	Kokonais- määrä.	Vähennys.	Lisäys.
1860	3,542,080	—	—	1,271,072	—	—
1861	3,556,050	—	13,976	1,102,042	169,030	—
1862	3,456,132	99,918	—	1,154,324	—	52,282
1863	3,308,204	147,928	—	1,067,458	86,866	—
1864	3,366,941	—	58,737	1,058,480	8,978	—
1865	3,688,742	—	321,801	1,299,893	—	241,413

Edellisestä taulusta käy selville seuraavaa ¹⁸²⁾:

Hevosia.	Sarvikarjaa.	Lampaista.	Sikoja.
Absoluuttinen vähennys.	Absoluuttinen vähennys.	Absoluuttinen lisäys.	Absoluuttinen lisäys.
72,358	116,626	146,608	28,819

Kääntykäämme nyt tarkastamaan maanviljelystä, joka tuottaa elintarpeet karjalle ja ihmisille. Seuraavaan tauluun on otettu kultakin vuodelta vähennys tai lisäys edellisen vuoden määrään verrattuna. Vilja on vehnää, kauraa, ohraa, ruista, papuja ja herneitä, vihantarehua, perunoita, turnipsia, lehti- ja punajuurikkaita, kaalia, keltajuurikkaita, marajuuria, vikkeriä j. n. e.

¹⁸²⁾ Tulos olisi epäedullisempi, jos menisimme ajassa kauemmaksi taaksepäin. Niinpä oli lampaista v. 1865: 3,688,742, mutta v. 1856: 3,694,294, sikoja v. 1865: 1,299,893, mutta v. 1858: 1,409,883.

Taulu B.

Viljellyn ja niittymaan (tai laidunmaan) alan lisäys tai vähennys.

Vuosi.	Viljamaa.	Vihantarchummaa.		Heinä- ja apilamaa.		Pellavamaa.		Kaikki maanviljelykseen ja karjanhoitoon käyt. maa.	
	Vähennys Acra.	Vähennys Acra.	Lisäys Acra.	Vähennys Acra.	Lisäys Acra.	Vähennys Acra.	Lisäys Acra.	Vähennys Acra.	Lisäys Acra.
1861	15,701	36,974	—	47,969	—	—	19,271	81,873	—
1862	72,734	74,785	—	—	6,623	—	2,055	138,841	—
1863	144,719	19,358	—	—	7,724	—	63,922	92,431	—
1864	122,437	2,317	—	—	47,486	—	87,761	—	10,493
1865	72,450	—	25,241	—	68,970	50,159	—	25,218	—
1861—1865	428,041	107,984	—	—	82,834	—	122,850	330,860	—

Vuonna 1865 tuli „heinämaata“ 127,470 acraa lisää, pääasiallisesti sen kautta, että „käyttämätön autiomaata ja turvesuo“ väheni 101,543 acrella. Kun vertaamme vuotta 1865 vuoteen 1864, on vähennys viljassa 246,667 kvarteraa, josta 48,999 vehnää, 166,605 kauraa, 29,892 ohraa j. n. e.; vähennys perunoissa, vaikka peruanviljelyksessä olevan maan ala v. 1865 lisääntyi, oli 446,398 tynnyriä j. n. e. (Ks. taulua C.)

Irlannin väestön ja maantuotannon kehityksestä siirrymme kehitykseen sen maanomistajien, suurempien maanvuokraajien ja teollisuuskapitalistien kukkaroissa. Tätä kehitystä kuvastaa tuloverojen väheneminen ja lisääntyminen. Alempana olevan taulun D:n selittämiseksi huomautettakoon, että otsake D (liikevoittoa, lukuunottamatta maanvuokraajien voittoja) sisältää myöskin n. s. „ammattiliikevoitot“, s. o. asianajajien, lääkäreiden y. m. s. tulot, mutta mainitsematta jätetyt otsakkeet C ja E sisältävät virkamiesten, upseerien, suuripalkkaisten valtion virkamiesten, valtion saamamiesten y. m. s. tulot.

Taulu C.

Lisäys tai vähennys viljelyn maan alassa, tuotteiden määrässä kutakin acraa kohti sekä tuotannon kokonaismäärässä. Vuosi 1865 verrattuna vuoteen 1864. ¹⁸³⁾

Tuotteet.	Viljelyn maan ala acraa.				Tuotteita acraa kohti.				Tuotannon kokonaismäärä.			
	1864.	1865.	1865		1864	1865	1865		1964.	1865.	1865.	
			Lis.	Väh.			Lis.	Väh.			Lisäys.	Vähenn.
Vehnää	276,483	266,989	—	9,494	Sentn. 13.3	Sentn. 13.0	—	0.3	Kvarteria. 875,782	Kvarteria. 826,783	—	48,999
Kauraa	1,814,886	1,745,228	—	69,658	12.1	12.3	0.2	—	7,826,332	7,659,727	—	166,605
Ohraa	172,700	177,102	4,402	—	15.9	14.9	—	1.0	768,909	732,017	—	29,892
Bere-ohraa	8,894	10,091	1,197	—	16.4	14.8	—	1.6	15,160	13,989	—	1,171
Ruista					8.5	10.4	1.9	—	12,680	18,364	5,684	—
Perunoita	1,039,724	1,066,260	26,536	—	Tynnyr. 4.1	Tynn. 3.6	—	0.5	4,312,388	3,865,990	—	446,398
Turnipsia	337,355	334,212	—	3,143	10.3	9.9	—	0.4	3,467,659	3,101,683	—	165,976
Lehtijuurikkaita	14,073	14,839	316	—	10.5	13.3	2.8	—	147,284	191,937	44,858	—
Kaaliala	31,821	33,622	1,801	—	9.3	10.4	1.1	—	297,375	350,252	52,877	—
Pellavaa (* = stones à 14 naulaa)	301,693	251,433	—	50,260	*	*	—	*	64,506	39,561	—	24,945
Heiniä	1,609,569	1,678,493	68,924	—	1.6	1.8	0.2	—	2,607,153	3,068,707	461,554	—

¹⁸³⁾ Tekstissä olevien tietojen lähteinä on käytetty „Agricultural Statistics, Ireland. General Abstracts, Dublin“, vv. 1860 ja ss., sekä „Agricultural Statistics, Ireland. Tables showing the Estimated Average Produce etc., Dublin 1866“. Niinkuin tiedetään, on tämä tilasto virallinen ja esitetään se joka vuosi parlamentille.

Lisäys 2 painokseen. Virallinen tilasto osottaa 134,915 acraa vähennyksen viljelyn maan alassa vuonna 1872 verrattuna vuoteen 1871. Vihantarehun (turnipsin, lehtijuurikkaan y. m. s.) viljelyksessä tapahtui „lisäys“, kun taas viljelyn maan ala väheni 16,000 acraa vehnän, 14,000 acraa kauran, 4,000 acraa ohran ja rukiin, 66,632 acraa perunain, 34,667 acraa pellavanviljelyksessä sekä 30,000 acraa niitty-, apilas-, vikkeri- ja naurismaissa. Vehnäviljelyksessä.

Taulu D.

Tuloveron alaiset tulot Irlannissa. 184

	1860	1861	1862	1863	1864	1865
Ryhmä A. Maakorkoa	Puntaa 13,893,829	Puntaa 13,003,554	Puntaa 13,398,938	Puntaa 13,494,091	Puntaa 13,470,700	Puntaa 13,801,616
Ryhmä B. Maanvuokraaj. liikev.	2,765,387	2,773,644	2,937,899	2,938,823	2,930,874	2,946,072
Ryhmä D. Teollisuus- y.m. voittoa	4,891,652	4,836,203	4,858,800	4,846,497	4,546,147	4,850,199
Kaikki ryhmät A—E	22,962,885	22,998,394	23,597,574	23,658,631	23,236,298	23,930,340

D-ryhmässä oli tulojen lisäyksen vuotuinen keskimäärä vuosina 1853—1864 ainoastaan 0.98, kun se samaan aikaan oli Suur-Britanniassa 4.58. Seuraava taulu osottaa liike-voittojen (lukuunottamatta maanvuokraajien voittoa) jakautumisen vuosina 1864 ja 1865:

Taulu E.

Ryhmä D. 185) Tulot teollisuuden y. m. liikevoitoista (yli 60 punnan suuruiset) Irlannissa.

	1864		1865	
	Puntaa.	Jakautuen allamainittua henkilö määrää kohti.	Puntaa.	Jakautuen allamainittua henkilö määrää kohti.
Vuotuinen kokonaistulo	4,368,610	17,467	4,669,979	18,081
Vuotuisia tuloja yli 60 ja alle 100 punnan	238,626	5,015	222,575	4,703
Vuotuisesta kokonaistulosta . .	1,979,066	11,321	2,028,471	12,184
Vuotuisen kokonaistulon jäännös	2,150,818	1,131	2,418,933	1,194
Siitä	1,083,906	910	1,097,937	1,044
	1,066,912	121	1,320,996	186
	430,535	105	584,458	122
	646,377	28	736,448	28
	262,610	3	274,528	3

olevassa maassa voi viimeisenä 5 vuotena panna merkille seuraavan vähennyksen: v. 1868: 285,000 acra; v. 1869: 280,000 acra; v. 1870:

Englanti, jonka tuotanto on kehittynyt kapitalistista tuotantoa ja etupäässä teollisuustuotantoa, juoksisi kuiviin verensä sellaisesta suoneniskusta, mikä on kohdannut Irlannin väestöä. Mutta Irlanti on nykyään vain leveän vesiojan erottama Englannin maanviljelysalue, josta jälkimäinen maa saa viljaa, villoja, karjaa, teollisuus- ja sotilastulokkaita.

Väestönvähennys on saattanut paljon maata viljelemättömäksi, vähentänyt suuresti maantuotteiden määrää¹⁸⁶⁾, huolimatta siitä, että karjanhoidon alue on laajentunut, on se aiheuttanut muutamilla karjanhoidon aloilla ehdotonta vähennystä, toisilla tuakin mainitsemisen arvoista alitusten taka-askelten keskeyttämää edistystä. Siitä huolimatta kohosivat, samalla kun väestön lukumäärä aleni, maan vuokrat ja maanvuokravoitot lakkaamatta, vaikkakaan jälkimäiset eivät niin säännöllisesti kuin edelliset. Syy on helposti käsitettävissä. Toiselta puolen tuli suurempi osa kokonaistuotteesta lisätuotteeksi sen kautta, että vuokramaita yhdistettiin ja peltomaata muutettiin karjanlaitumeksi.

Lisätuote eneni huolimatta siitä, että kokonaistuote, josta se on murto-osa, väheni. Toiselta puolen kohosi tämän lisätuotteen raha-arvo vielä pikemmin kuin sen määrä, mikä oli seurauksena 20:n viime vuoden ja varsinkin 10:n viime vuoden aikana tapahtuneesta lihan, villojen y. m. hinnan kohoamisesta Englannin markkinoilla.

Hajallaan olevat tuotantovälineet, jotka ovat tuottajan itsensä työ- ja toimeentulovälineitä ja joita käytetään liittämättä niihin vierasta työtä, ovat yhtä vähän pääomaa, kuin tuottajansa nauttima tuote on tavaraa. Kun väkiluvun ohella myöskin maanviljelyksessä käytettyjen tuotantovälineiden määrä väheni, niin lisääntyi siinä käytetyn pääoman määrä, koska osa ennen hajallaan olleita tuotantovälineitä muuttui pääomaksi.

Maanviljelyksen ulkopuolelle, teollisuuteen ja kauppaan kiinnitetty kokonaismäärä Irlannissa kasautui kahden viimeisen vuosikymmenen aikana hitaasti ja alati suuresti vaihdellen. Sitä no-

259,000 acra; v. 1871: 244,000 acra; v. 1872: 228,000 acra. Vuonna 1872 huomaamme tasaluvuin seuraavat lisäykset karjan lukumäärässä: 2,600 hevosta, 80,000 nautaeläintä, 68,609 lammasta. Siat ovat vähentyneet 228,000:lla.

¹⁸⁴⁾ Tenth Report of the Commissioners of Irland Revenue. London 1868.²

¹⁸⁵⁾ D-ryhmän kokonaistulo tässä eroaa edellisessä taulussa olleesta, eräiden laissa sallittujen poistojen takia.

¹⁸⁶⁾ Jos tuotanto acra kohti suhteellisesti väheneekin, ei sovi unohdtaa, että Englanti 1½ vuosisadan aikana välillisesti on vienyt maata Irlannista, suomatta sen viljelijöille varoja edes maan aineosien korvaamiseen.

peemmin kehittyi sitä vastoin sen yksityisten osien yhteenkoontuminen. Niin pieni kuin vihdoin olikin kokonaispääoman absoluuttinen lisäys, oli se suhteellisesti verrattuna vähentyneeseen väkilukuun kyllä lisääntynyt.

Tässä paljastuu siis silmämme edessä suuressa mittakaavassa kehitys, jota kauniimpaa oikeaoppinen kansantaloustiede ei voi toivoa tueksi uskonkappaleelleen, jonka mukaan köyhyyden syynä on absoluuttinen liikaväestö ja tasapaino jälleen saavutetaan väestönvähennyksen kautta. Tämä on vallan toisella tavoin tärkeä koe kuin maltukselaisten niin kovin ylistämä rutto neljännen vuosisadan puolivälissä. Sivumennen sanottuna. Jos oli jo sinänsä koulumestari-ikäisen naivia soveltaa 19 vuosisadan tuotanto- ja niitä vastaaviin väestöoloihin 14 vuosisadan mittakaavaa, niin tämä naivisuus jätti sitäpaitsi vielä huomauttamatta, että joskin tuota ruttoa ja sen aiheuttamaa väestönvähennystä Kanaalin tällä puolen, Englannissa, seurasi maalaisväestön vapautuminen ja rikastuminen, niin sitä Kanaalin toisella puolen, Ranskassa, seurasi entistä suurempi orjuus ja lisääntynyt kurjuus. ^{186a)}

Nälänhätä tappoi v. 1846 Irlannissa enemmän kuin miljoonan ihmistä, mutta vain köyhää kansaa. Se ei vähimmäskään määrässä vähentänyt maan rikkautta. Seuraava kaksikymmenvuotinen yhä lisääntyvä siirtolaisuus ei, niinkuin kolmikymmenvuotinen sota, väkilukua vähentäessään samalla vähentänyt tuotantovälineitä. Irlantilainen nero keksi aivan uuden keinon loittoa pois köyhä kansa tuhansien peninkulmien päähän sen kurjuuden näyttämöltä. Yhdysvaltoihin muuttaneet siirtolaiset lähettivät vuosittain rahasummia kotiin, matkarahoiksi maahan jääneille. Jokainen joukko, joka tänä vuonna siirtyy maasta, vetää seuraavana vuonna toisen joukon mukaansa. Maksamatta mitään Irlannille, muodostaa siis siirtolaisuus yhden sen vientiliikkeen tuottavimmista haaroista. Se on vihdoin järjestelmällinen ilmiö, joka ei kaiva vain jotakin ohimenevää aukkoa väestöön, vaan riistää siitä joka vuosi enemmän ihmisiä kuin minkä väestön lisäys korvaa, niin että absoluuttinen väkiluku vuosi vuodelta vähenee. ^{186b)}

^{186a)} Kun Irlantia pidetään „väestöperiaatteen“ kultaisena maana, julkaisi Th. Sadler ennen väestöä koskevan teoksensa ilmestymistä kuuluisan kirjansa „Ireland, its Evils and thier Remedies“, 2:nen pain. Lontoo 1829, jossa hän vertaamalla eri maakuntien ja kussakin maakunnassa eri kreivikuntien tilastoa osoittaa, että kurjuus Irlannissa ei ole, niinkuin Malthus tahtoi, suorassa suhteessa väkilukuun, vaan käänteisesti suhteessa siihen.

^{186b)} Vuodesta 1851 vuoteen 1874 oli siirtolaisten kokonaismäärä 2,325,922.

Mitkä olivat seuraukset Irlannin jälleljääville, liikaväestöstä vapautuneille työmiehille? Että suhteellinen liikaväestö on nyt yhtä suuri kuin ennen vuotta 1846, että työpalkka on yhtä alhainen ja työrasitus on lisääntynyt, että köyhyys maaseudulla jälleen vie uutta pulaa kohti. Syyt ovat selvät. Kumous maanviljelyksessä edistyi tasan siirtolaisuuden kanssa. Suhteellisen liikaväestön tuotanto kehittyi nopeammin kuin absoluuttinen väestön vähennys. Silmäys tauluun C osottaa, kuinka viljelysmaiden muuttumisen karjanlaitumeksi täytyy Irlannissa vaikuttaa vielä nopeammin kuin Englannissa. Jälkimäisessä lisääntyy vihanta-rehun viljelys karjanhoidon ohella, edellisessä se vähenee. Samalla kun suuret alat ennen viljeltyä peltoa pannaan kesannoksi tai muutetaan pysyväisesti heinämaaksi, käytetään suuria osia entisestä käyttämättömästä, autiosta maasta ja turvesuosta karjanhoidon laajentamiseen. Pienemmät ja keskisuuruiset maanvuokraajat — lasken niihin kaikki, jotka eivät viljele yli 100 acren alaa — ovat yhä vielä noin $\frac{4}{5}$ koko määrästä.^{186c)} Niitä rasittaa jatkuvasti ja enemmän kuin ennen kapitalistisen maanviljelyksen kilpailu, ja ne tuottavat sentähden palkkatyöväen luokkaan yhä uusia tulokkaita.

Irlannin ainoa suurteollisuus, pellavateollisuus, tarvitsee suhteellisesti vähän täysikasvuisia miehiä ja antaa sentähden, huolimatta laajenemisestaan sen jälkeen kuin puuvillan hinta vv. 1861—1866 kohosi, työtä vain verrattain pienelle väestön osalle. Niinkuin jokainen muikin suurteollisuuden haara synnyttää se alituisten vaihtelujen kautta omassa piirissään aina suhteellisen liikaväestön, myöskin silloin kun sen vaatima ihmismäärä absoluuttisesti kasvaa. Maalaisväestön köyhyyteen perustuvat jättiläismäiset paitatehtaat y. m., joiden työläisarmeija on suurimmaksi osaksi hajallaan maaseudulla. Tapaamme täällä jälleen ennen kuvatun kotityöjärjestelmän, jolla liian alhaisissa palkoissa ja liikatyössä on järjestelmälliset keinot „liikalaiseksi tekemiseen“. Ja lopuksi, vaikka väestön vähentyminen ei ole vaikutukseltaan niin tuhoisaa kuin maassa, jossa on vallalla kehittynyt kapitalistinen tuotanto, ei se kuitenkaan tapahdu tuottamatta alituisia haittoja omille markkinoille. Siirtolaisuus ei jätä jälkeensä ainoastaan tyhjiä taloja, vaan myöskin perikatoon joutuneita talonvuokraajia. Aukko, minkä siirtolaisuus aiheuttaa, ei ainoastaan rajoita paikallista työkysyntää, vaan myöskin pikkukauppiaiden, käsityöläisten ja yleensä pienten ammattilaisten tuloja. Siitä johtuu 60 ja 100 punnan välillä olevien tulojen vähennys taulussa E.

^{186c)} Erään taulukon mukaan Murphy'n teoksessa: „Ireland, Industrial, Political and Social, 1870“, on vuokratiloista 94.6 % alle, ja 5.4 % yli 100 acra.

Selvä kuvaus Irlannin maaseudun päiväpalkkalaisten tilasta löytyy Irlannin köyhäinhoidon tarkastajain kertomuksissa (1870).^{186d)} Sellaisen hallituksen virkamiehinä, joka pysyy pystyssä vain pistinten sekä väliin julkisen, väliin salaisen piiritystilan avulla, täytyy puheessaan käyttää kaikkea sitä varovaisuutta, jota heidän virkatoverinsa Englannissa halveksivat; mutta siitä huolimatta eivät he salli hallituksensa viihdyttää itseään harhaluuloilla.

Heidän tutkimustensa mukaan ovat maaseudulla yhä vieläkin vallitsevat hyvin alhaiset palkat viimeisten 20:n vuoden aikana kuitenkin kohonneet 50—60 % ja ovat nyt keskimäärin 6—9 sh. viikossa. Tähän näennäiseen kohoamiseen kätkeytyy kuitenkin todellisuudessa palkan aleneminen, sillä se ei vastaa edes samalla aikaa tapahtunutta välttämättömien elintarpeiden hinnan kohoamista; todistukseksi esitettäköön seuraava ote erään irlantilaisen työhuoneen virallisista laskuista.

Elatuskustannukset keskimäärin viikossa henkilöä kohti.

Vuosi.	Ruoka.	Vaatteet.	Yhteensä.
29 p. syysk. 1848-29 p. syysk. 1849	1 sh. 3 ¹ / ₄ d.	— sh. 3 d.	1 sh. 6 ¹ / ₄ d.
29 p. syysk. 1868-29 p. syysk. 1869	2 „ 7 ¹ / ₄ „	— „ 6 „	3 „ 1 ¹ / ₄ „

Välttämättömien elintarpeiden hinta on siis melkein kaksi kertaa ja vaatteiden hinta tasan kaksi kertaa niin korkea, kuin 20 vuotta aikaisemmin. Mutta jollei otakaan lukuun tätä epäsuhtaa, ei rahassa ilmaistujen palkkamäärien vertaaminen veisi läheskään oikeaan tulokseen.

Ennen nälänhätää maksettiin suurin osa palkoista maalla luonnossa, rahassa vain hyvin pieni osa; nyt on rahassa maksaminen yleisenä sääntönä. Siitä jo seuraa, että vaihdelkoonpa todellinen palkka miten hyvänsä, täytyy palkan rahamäärän kohota. „Ennen nälänhätää oli maanviljelyspäiväpalkkalaisella palanen maata, jolla hän viljeli perunoita ja kasvatti sikoja ja siipikarjaa. Nykyään täytyy hänen ostaa kaikki elintarpeensa, ja häneltä on vielä riistetty sekin tulo, minkä hän sai sikojen, siipikarjan ja muniin myynnistä.“¹⁸⁷⁾

^{186d)} „Reports from the Poor Law Inspectors on the wages of Agricultural Labourers in Dublin, 1870.“ Vrt. myös „Agricultural Labourers (Ireland) Return etc. dated 8th March 1861“, Lontoo 1862.

¹⁸⁷⁾ Sama, s. 29, 1.

Todellisuudessa sulautuivat ennen maatyömiehet yhteen pienten maanvuokraajien kanssa ja olivat muonamiehinä keskisuurilla ja suurilla vuokratiloilla, joilla saivat työtä. Vasta vuoden 1846 onnettomuuden jälkeen alkoivat he olla osana pelkkien palkkatyöläisten luokasta, erityinen sääty, joka on yhteydessä palkanantajiensa kanssa ainoastaan rahasuhteiden kautta.

Tiedämme, millaiset heidän asunto-olonsa olivat ennen v. 1848. Sen jälkeen ovat ne vain huonontuneet. Osa maalaispäiväpalkkalaisia, joka kuitenkin päivä päivältä vähenee, asuu vielä maanvuokraajien alueilla täyteen ahdetuissa majoissa, joiden kurjuus voittaa huomattavasti pahimmankin, minkä englantilaiset maaseutupiirit tässä suhteessa ovat tarjonneet. Ja tämä pitää yleisesti paikkansa lukuunottamatta muutamia seutuja Ulster'issa; etelässä Cork'in, Linnerick'in, Kilkenny'n y. m. kreivikunnissa, idässä Wicklow'issa, Wexford'issa y. m.; Irlannin keskustassa Kings County'ssa ja Queens County'ssa, Dublin'in kreivikunnassa y. m.; pohjoisessa Down'in, Antrim'in, Tyrone'n y. m. kreivikunnissa; vihdoin lännessä Sligo'ssa, Roscommon'issa, Mayo'ssa, Galway'ssa y. m. Eräs tarkastaja huudahtaa: „Maalaisyöväen majat ovat häpeäksi tämän maan uskonnolle ja sivistykselle“, ^{187a)} Jotta luolat tulisivat päiväpalkkalisista miellyttävämmiksi, otetaan niihin aina vanhimmista ajoista saakka kuuluneet maakappaleet säännöllisesti pois. „Se tieto, että maanomistajat ja heidän tilanhoitajansa ovat saattaneet heidät tällaiseen asemaan, on herättänyt maalaispäivätyöläisessä vastaavia vastenmielisyyden ja vihan tunteita niitä kohtaan, jotka kohtelevat heitä oikeudettomana rotuna.“ ^{187b)}

Maanviljelysvallankumouksen ensimmäinen toimenpide oli laikaista pois mitä laajimmalta alalta ja ikäänkuin ylhäältä annetun tunnussanan mukaan työmaalla olevat asuinmajat. Useiden työmiesten täytyi sentähden etsiä suojaa kylistä ja kaupungeista. Niissä heidät heitettiin kuin mikäkin romu ullakkokamareihin, loukkoihin, kellareihin ja huonompien korttelien piilopaikkoihin. Tuhannet irlantilaiset perheet, jotka kansallisten ennakkoluulojen vallassa olevien englantilaistenkin todistusten mukaan olivat harvinaisen kiintyneitä kotilieteensä, ilomielisiä ja siveitä kotoisessa elämässään, huomasivat siten yhtäkkiä joutuneensa keskelle paheidan pesiä. Miesten täytyy nyt etsiä työtä lähellä asuvilta maanvuokraajilta, ja heidät otetaan vaan päiväksi työhön, siis kaikkein epävarmimmassa palkkausmuodossa; sen lisäksi „on heidän nyt kuljettava pitkiä matkoja vuokratilalle ja takaisin, usein liko-

^{187a)} Sama, s. 12.

^{187b)} Sama, s. 12.

märkinä kuin rotat ja taistellen muiden vaikeuksien kanssa, jotka usein aiheuttavat heikontumista, sairautta ja sen kautta kurjuutta“. ^{187c)}

„Kaupunkien täytyi vuosi vuodelta ottaa vastaan ne työläiset, mitä maaseudulla katsottiin olevan liikaa“ ^{187d)}, ja sitten ihmetellään vielä, „että kaupungeissa ja kylissä on liian paljon työmiehiä ja maaseudulla vallitsee tahi uhkaa niiden puute“! ^{187e)} Totuus on se, että tämä puute tulee tuntuvaksi ainoastaan „kii-reellisten peltotöiden aikana, sadonkorjuun aikana, tahi keväällä; sitävastoin vuoden muuna aikana jää paljon työläisiä joutilaiksi ^{187f)}; että „perunankorjuun jälkeen, lokakuusta seuraavan kevään alkuun . . . heillä tuskin on työtä“ ^{187g)}, ja että he myöskin työaikana „usein menettävät hukkaan kokonaisia päiviä ja ovat alttiina kaikenlaisille työnkeskeytyksille“. ^{187h)}

Näitä maanviljelyksessä tapahtuneen kumouksen seurauksia, s. o. peltomaan muuttamista karjanlaitumeksi, koneiden käyttämistä, ankarinta työnsäästämistä y. m. — koventavat vielä sellaiset mallitilanomistajat, jotka, sensijaan että kuluttaisivat kornkansa ulkomailla, ovat niin armolliset, että asuvat tiloillaan Irlannissa. Jotta kysynnän ja tarjonnan lakia ei muulla tavoin rikotaisi, teettävät nämä herrat „nyt melkein kaiken tarvitsemansa työn pienillä maanvuokraajillaan, jotka siten ovat pakotetut, milloin sitä vain vaaditaan, raatamaan maanomistajien hyväksi palkasta, mikä yleensä on monin verroin pienempi kuin tavallisen päivätyöläisen palkka, ja aivan riippumatta niistä haitoista ja vahingoista, joita vuokraajalle johtuu siitä, että hänen touonteon tai sadonkorjuun tärkeänä aikana on lyötävä laimin työt omilla vainioillaan“. ¹⁸⁷ⁱ⁾

Työn epävarmuus ja säännöttömyys, työnseisausten tiheä uudistuminen ja pitkällisyys, kaikki nämä suhteellisen liikaväestön tuntomerkit esiintyvät siis köyhäinhoidon tarkastajien kertomuksissa yhtä monena Irlannin maanviljelysköyhälistön vaivana. Kuten muistamme, olemme tavanneet samanlaisia ilmiöitä Englannin maaköyhälistön keskuudessa. Mutta ero on siinä, että Englannissa, teollisuusmaassa, teollisuuden vara-armeija ottaa uudet tulokkaansa maaseudulta, jotavastoin Irlannissa, maanviljelyksen vara-armeija ottaa uudet tulokkaansa kaupungeista, jotka

^{187c)} Sama, s. 25.

^{187d)} Sama, s. 27.

^{187e)} Sama, s. 26.

^{187f)} Sama, s. 1.

^{187g)} Sama, s. 32.

^{187h)} Sama, s. 25.

¹⁸⁷ⁱ⁾ Sama, s. 30.

ovat turvapaikkoina karkoitetuille maatyömiehille. Englannissa tulevat maanviljelyksen liikalaiset tehdastyömieheksi; Irlannissa pysyvät kaupunkeihin ajetut maatyömiehinä ja lähetetään alati takaisin maalle työnhakuun, samalla kuin he painavat työpalkkoja kaupungeissa yhä pienemmiksi.

Virallisten kertomusten tekijät antavat maanviljelystyöpäivätyöläisen aineellisesta asemasta seuraavan yhteenvedon: „Huolimatta siitä, että hän elää mitä säästäväisimmin, riittää hänen palkkansa kuitenkin tuskin ruuan ja asunnon hankkimiseen hänelle itselleen ja hänen perheelleen; hankkiakseen vaatteita itselleen, vaimolleen ja lapsilleen tarvitsee hän muita tulolähteitä . . . Ilma heidän asunnoissaan, yhdessä muiden kieltäymysten kanssa, saattaa tämän kansanluokan aivan erikoisessa määrässä lavantaudille ja keuhkotaudille alttiiksi.^{187k)} Sentähden ei ole mikään ihme, että kertomusten tekijäin yksimielisen todistuksen mukaan, synkkä tyytymättömyys vallitsee kauttaaltaan tässä kansanluokassa, että se toivoo takaisin menneisyyttä, inhoaa nykyisyyttä, on epätoivossaan tulevaisuudestaan, „antautuu kiihottajien turmiollisten vaikutusten valtaan“ ja että sillä on yksi ainoa pintynyt ajatus, nimittäin muuttaa Amerikkaan. Sellainen on se luvattu maa, joksi suuri malthuslainen yleislääke, väestön vähennys, on muuttanut vihreän Erin'in!

Yksi esimerkki riittää osottamaan, miten yltäkylläistä elämää taitavatkin irlantilaiset tehtaantytömiehet elävät:

„Äskettäin tarkastaessani Irlannin pohjoisosaa“, sanoo englantilainen tehtaantarkastaja Robert Baker, „hämmästyttivät minua taitavan irlantilaisen työmiehen ponnistukset hankkia lapsilleen kasvatusta mitä vähäisimmistä varoistaan. Esitän hänen lausuntonsa sanasta sanaan sellaisena kuin sen hänen suustaan kuulin. Tiedetään, että hän oli taitava tehtaalainen, kun sanon, että häntä käytettiin valmistamaan tavaroita Manchester'in markkinoita varten. Johnson lausui: „Olen paaluttaja ja teen työtä k:lo 6:sta aamulla 11:teen yöllä maanantaista perjantaihin; lauantaina lopetamme työn k:lo 6 illalla ja meillä on 3 tuntia ruokaa lepoaikaa. Minulla on 5 lasta. Tästä työstä saan 10 sh. 6 d. viikossa; vaimoni tekee myös työtä ja ansaitsee 5 sh. viikossa. Vanhin tytär, joka on 12-vuotias, hoitaa taloutta. Hän on keittäjäntämme ja ainoa apulaisemme. Hän varustaa nuoremmat kouluun. Vaimoni nousee samalla kertaa kuin minä ja menee kansani pois kotoa. Eräs tyttö, joka kulkee talomme ohi, herättää minut k:lo puoli 6 aamulla. Emme syö mitään ennen työhön menemistämme. Kaksitoistavuotias lapsi hoitaa pienemmät lapset

^{187k)} Sama, s. 21, 13.

koko päivän. Syömmе suurusta k:lo 8 ja menemme sitä varten kotiin. Meillä on teetä kerran viikossa; muutoin meillä on kastiketta (stirabout), toisinaan kaurajauhoista, toisinaan maissijauhoista, aina sen mukaan, kumpaa voimme hankkia. Talvella meillä on vähän sokeria ja vettä maissijauhojemme lisäksi. Kesällä saamme hiukan perunoita, joita itse viljelemme maakaistaleella, ja kun ne ovat loppuneet, palaamme kastikkeeseen. Niin elämme päivästä päivään, pyhät ja aret, kautta koko vuoden. Olen aina iltaisin päivätyön päätyttyä hyvin väsynyt. Palasen lihaa näemme poikkeustapauksissa, mutta hyvin harvoin. Kolme lastamme käy koulua, josta maksamme jokaisen puolesta 1 d. viikossa. Asuntovuokramme on 9 d. viikossa, turve ja polttoaine kutakin neljäätoista päivää varten maksaa vähintään 1 sh. 6 d.¹⁶⁸⁾ Tällaiset ovat irlantilaiset palkat, sellaista on irlantilainen elämä!

Irlannin kurjuus onkin todellisuudessa jälleen päivän puheaiheena Englannissa. Vuoden 1866 lopulla ja vuoden 1867 alussa koetti eräs irlantilainen maapohatta, lordi Dufferin, ratkaista asian. „Miten ihmisrakkaasti on menetellyt niin suuri herra!“

Taulusta E nähtiin, että vuonna 1864 3 voitontekijää pisti taskuunsa 4,368,610 punnan kokonaisliikevoitosta ainoastaan 262,610, mutta samat kolme „itsensäkieltämisen“ taituria saivat vuonna 1865: 4,669,979 punnan kokonaisliikevoitosta 274,448 puntaa, v. 1864: 26 voitontekijää 646,377 puntaa, v. 1865: 28 voitontekijää 736,448 puntaa, v. 1864: 121 voitontekijää 1,066,912 puntaa, v. 1865: 186 voitontekijää 1,320,996 puntaa, v. 1864: 1,131 voitontekijää 2,150,818 puntaa, melkein puolet vuotuisesta kokonaisliikevoitosta, v. 1865: 1,194 voitontekijää 2,418,933 puntaa, enemmän kuin puolet vuotuisesta kokonaisliikevoitosta. Mutta se suurin osa, minkä häviävän pieni luku maapohatoita Englannissa, Skotlannissa ja Irlannissa pistää taskuunsa vuotuisesta maankorosta, on niin hirvittävän suuri, että englantilainen valtioviisaus pitää sopivana olla antamatta maankoron jakautumisesta yleisön käytettäväksi samoja tilastollisia tietoja, kuin annetaan liikevoiton jakautumisesta. Lordi Dufferin on yksi näistä maapohatoista. Että maanvuokravoitot ja liikevoitot koskaan voisivat olla „liikalaisia“, tai että niiden runsaus millään tavalla olisi yhteydessä kansan kurjuuden runsauden kanssa on tietysti yhtä „sopimatonta“ kuin „epäterveellinen“ (unsound) mielipide. Hän pysyy tosiasioissa. Tosiasia on, että samoin kuin Irlannin väkiluku vähenee, paisuvat irlantilaiset maanvuokravoitot, että väestövähennys on hyvätyö maanomistajalle, siis myöskin maalle ja siis myöskin kansalle, joka on vain maan lisäke (Zubehör). Hän

¹⁶⁸⁾ „Reports of Insp. of Fact. for 31st October 1866“, s. 96.

selittää siis, että Irlannissa yhä vieläkin on liikaa väkeä, ja että siirtolaistulva yhä vieläkin on liian laimea. Ollakseen täysin onnellinen täytyisi Irlannin päästää pois vielä vähintään $\frac{1}{3}$ miljoonaa työhmiestä. Ei pidä vielä uskoa, että tämä päälle päätteeksi vielä runollinenkin lordi olisi lääkäri Sangrado'n oppilaita, joka aina kun hän huomasi, ettei hänen potilaansa ollut parantunut, määräsi suonta iskettäväksi, ja taas suonta iskettäväksi, kunnes potilas, samalla kun hän pääsi verestään, pääsi myös taudistaan. Lordi Dufferin vaatii vain $\frac{1}{3}$ miljoonan suoneniskua, sen sijaan että hän vaatisi noin 2 miljoonan suoneniskua, jota ilman todellisuudessa ei tuhatvuotista valtakuntaa Irlantiin voida saada aikaan. Todistus on helposti esitetty.

Irlannin vuokratilojen lukumäärä ja ala v. 1864.

1. 1 acraa pienempiä vuokratiloja.		2. 1—5 acraa vuokratiloja.		3. 5—15 acraa vuokratiloja.		4. 15—30 acraa vuokratiloja.	
Lukum.	acraa.	Lukum.	acraa.	Lukum.	acraa.	Lukum.	acraa.
48,653	25,394	82,037	288,916	176,368	1,836,310	136,578	3,051,343

5. 30—50 acraa vuokratiloja.		6. 50—100 acraa vuokratiloja.		7. Yli 100 acraa vuokratiloja.		8. Kokonaispinta-ala ^{188a)}	
Lukum.	acraa.	Lukum.	acraa.	Lukum.	acraa.	acraa.	
71,961	2,906,274	54,247	3,983,880	31,927	8,227,807	20,319,924	

Tilojen keskittyminen on vuodesta 1851 vuoteen 1861 hävittänyt pääasiallisesti kolmeen ensimmäiseen ryhmään kuuluvat vuokratilat, 1 acraa pienemmistä 15 acraa kokoiisiin. Niiden täytyy ennen muita hävitä. Tämä tekee 307,058 „liikaa“ maanvuokraajaa, ja alhaisesti laskien 4 henkeä kussakin perheessä, kaikkiaan 1,228,232 henkeä. Jos olettaa, että niin ylen runsaasti kuin $\frac{1}{4}$ heistä saa maanviljelysvallankumouksen jälkeen taas elatuksensa, jää siirtolaisiksi 921,174 henkeä. Ryhmät 4, 5 ja 6, 15—100 acraa, ovat, niinkuin Englannissa jo kauan on tiedetty, liian pieniä kapitalistista viljantuotantoa varten, ja lampaanhoitoa varten melkein häviävän pieniä. Olettamalla samoin kuin edelläkin on siis vielä 788,761 hengen muutettava maasta, eli yhteensä 1,709,532. Ja koska ruokahalua kasvaa syödessä,

^{188a)} Kokonaispinta-alaan sisältyy myös „rahkasuo ja autiomaa“.

tulevat maanomistajain silmät pian huomaamaan, että Irlanti 3 1/2 miljoonineen on yhä vieläkin köyhä, ja köyhä sentähden, että siinä on liian paljon väkeä, että siis väestönvähennyksen täytyy mennä paljon pitemmälle, jotta maa voisi täyttää todellisen kutsumuksensa englantilaisena lammas- ja karjalaitumena. ^{186b)}

Tällä tuottavalla järjestelmällä on, niinkuin kaikella hyvällä tässä maailmassa, varjopuolensa. Samalla kun maan korko kasautuu Irlannissa, kasautuvat vastaavassa määrässä irlantilaiset Amerikassa. Lampaan ja härän syrjäyttämä irlantilainen nousee valtameren toisella puolen kuolleista kapinallisena feniläisenä*). Ja vanhan merten kuningattaren vastapäätä kohoaa yhä uhkaavampana nuori jättiläistasavalta.

Acerba fata Romanos agunt
Scelusque fraternae necis.**)

[Horatius, Epod. 7.]

^{186b)} Miten sekä yksityiset maanomistajat että Englannin lainsäädäntö järjestelmällisesti käyttivät hyväkseen nälänhätää ja siitä johtuvia seikkoja, saadakseen maanviljelysvallankumouksen väkivaltaisesti toteutuksi ja Irlannin väestön harvennuksia maalordeja tyydyttävään määrään, tulen yksityiskohtaisemmin osottamaan tämän teoksen kolmannessa kirjassa, maanomistusta koskevassa osastossa. Palaan siinä myösikin pienten maanvuokraajien ja maatyömiesten oloihin. Tässä vain eräs lainausote. Nassau W. Senior sanoo m. m. jälkeenjättämässään teoksessa: „Journals, Conversations and Essays relating to Ireland“. 2 nid. Lontoo, 1868, nid. II, s. 282: „Sattuvasti huomautti tri G., että meillä on köyhäinholitolakimme, ja se on tehokas aee voiton hankkimiseksi maalordeille; toinen on siirtolaisuus. Kukaan Irlannin ystävä ei voi toivoa, että sota (maalordien ja pienten kelttiläisten maanvuokraajien välillä) jatkuisi, — vielä vähemmän, että se päättyisi maanvuokraajien voittoon... Kuta pikemmin se (tämä sota) päättyy, kuta pikemmin Irlannista on tullut laidunmaa (grazing country) niine verrattain vähäisine asukasmäärineen, minkä laidunmaa vaatii, sitä parempi kaikille luokille.“ — Englannin viljalait vuodelta 1815 takasivat Irlannille yksinoikeuden vapaaseen viljantuontiin Suur-Britanniaan. Ne edistivät siis keinotekoisesti viljaviljelystä. Tämä yksinoikeus poistettiin äkkiä v. 1846 lakkauttamalla viljalait. Riippumatta kaikista muista seikoista riitti tämä tapaus yksin antamaan voimakkaan sysäyksen Irlannin peltomaan muuttamiselle karjanlaitumeksi, vuokratalojen keskittymiselle ja pikkutalonpoikien häätämiselle. Sen jälkeen kun vuodesta 1815 vuoteen 1846 oli keuhuttu Irlannin maan hedelmällisyyttä ja äänekkäästi selitetty, että itse tuotanto oli määrännyt sen vehnäviljelykseen, keksivät englantilaiset agronomit, kansantaloustieteilijät ja politikoitsijat äkkiä, ettei se kelpaakaan mihinkään muuhun kuin vihantarehua kasvattamaan! Herra Léon de Lavergne on kiruhtanut toistamaan tämän toisella puolen Kanaalin. Täytyy olla „vakava“ mies kuten herra Lavergne, uskoakseen sellaisia lapsellisuuksia.

*) Feniläiset (irlantilaisesta sanasta fian — sankari), jäseniä Pohjois-Amerikkaan ja Englantiin levinneessä salaisessa seurassa, jonka tarkoitus oli irroittaa Irlanti Suur-Britanniasta. Suomentaja.

***) Roomalaisia ahdistivat kovat kohtalot ja veljesmurhan rikos. Suomentaja.

Kahdeskymmenesneljäs luku.

Niinsanottu alkuperäinen kasautuminen.

1. Alkuperäisen kasautumisen salaisuus.

On nähty, miten raha muuttuu pääomaksi, miten pääoman avulla tehdään lisäarvoa ja lisäarvosta enemmän pääomaa. Kuitenkin edellyttää pääoman kasautuminen lisäarvoa, lisäarvo kapitalistista tuotantoa, ja tämä suurempia pääoma- ja työvoimamääriä tavarantuottajien käsissä. Koko tämä liike näyttää siis tapahtuvan virheellisessä kehässä, josta pääsemme pois ainoastaan olettamalla, että ennen kapitalistista kasautumista on ollut „alkuperäinen“ kasautuminen (Adam Smith'in „previous accumulation“), joka ei ole kapitalistisen tuotantotavan tulos, vaan sen lähtökohta.

Tällä alkuperäisellä kasautumisella on kansantaloustieteessä sama osa kuin syntiinlankeemuksella jumaluusopissa. Aatami puraisi omenaa, ja sen kautta lankesi ihmiskunta syntiin. Sen alkuperää selitetään kertomalla se menneen ajan taruna. Kaukaisessa muinaisuudessa oli toiselta puolen ahkera, lahjakas ja ennen kaikkea säästäväinen valiojoukko ja toiselta puolen laiskottelevia, kaikkensa ja vielä enemmän tuhlaavia heittiöitä. Niin tapahtui, että edelliset kasasivat rikkautta ja jälkimäisillä ei lopulta ollut muuta myytävää kuin oma nahkansa. Siitä alkaen on olemassa köyhyys suurissa kansanjoukoissa, joilla yhä edelleen kaikesta työstään huolimatta ei ole muuta myytävää kuin oma itsensä, ja muutamilla rikkautta, joka yhä lisääntyy, vaikka he jo aikoja sitten ovat lakanneet työtä tekemästä.

Jumaluusopin syntiinlankeemuksen legenda kertoo meille tosin, miten ihminen kirottiin syömään leipänsä otsansa hiessä; mutta kansantaloudellisen syntiinlankeemuksen historia täyttää tuskastuttavalta tuntuneen aukon paljastaessaan meille, kuinka löytyy ihmisiä, joille se ei suinkaan ole tarpeellista.

Sellaisia mauttomia lapsellisuuksia märehditään niitäkin yhä uudelleen. Herra Thiers esimerkiksi uskalsi vielä valtiomiehen vakavuudella esittää sellaista ennen niin henkeville ranskalaisille kirjassaan, jolla hän luulee puhaltaneensa tyhjiin sosialismin säälimättömät hyökkäykset omaisuutta vastaan. Mutta niin pian kuin omaisuuskyse on esillä, tulee samalla pyhäksi velvollisuudeksi pitää kiinni aapiskirjan kannasta, ainoana kaikille ikä-

luokille ja kehitysasteille oikeana kantana.^{188c)} Todellisessa historiassa näyttelee kuten tunnettu valloitus, sorto, ryöstömurha, lyhyesti sanoen väkivalta pääosaa. Lempeässä kansantaloustieteessä on aina ollut vallalla idylli. Oikeus ja „työ“ ovat aina, tietysti joka kerta „tämä vuosi“ poisluettuna, olleet ainoat rikasutumisen välineet. Todellisuudessa ovat alkuperäisen kasautumisen keinot kaikkea muuta kuin idyllisiä.

Raha ja tavara eivät alunpitäen ole pääomaa, yhtä vähän kuin tuotanto — tai elintarpeet. Niiden täytyy muuttua pääomaksi. Mutta itse tämä muutos voi tapahtua vain määrättyissä oloissa, jotka keskittyvät seuraavaan: Kahden hyvin erilaisen tavaranomistajan tulee joutua toistensa kanssa tekemisiin, toiselta puolen rahan, tuotantovälineiden ja elintarpeiden omistajien, joiden tarkoituksena on lisätä omistamaansa arvosummaa ostamalla vierasta työvoimaa; toiselta puolen vapaiden työmiesten, oman työvoimansa ja sen kautta työn myyjien. Vapaina työmiehinä siinä kaksinaisessa merkityksessä, etteivät he itse välittömästi kuulu tuotantovälineisiin, niinkuin orjat, maorjat j. n. e., eivätkä myöskään tuotantovälineet kuulu heille, niinkuin omaa taloutta pitävillä talonpojilla y. m., vaan että he päinvastoin ovat niistä täydellisesti irti ja vapaat. Tämä tavaramarkkinain kahtia jakautuminen muodostaa kapitalistisen tuotannon pääedellytykset. Pääomasuhde edellyttää eroa työmiesten ja työn todellistuttamisedellytysten omistamisen välillä. Niin pian kuin kapitalistinen tuotanto kerran seisoo omilla jaloillaan, ei se ainoastaan säilytä tuota eroa, vaan uudistaa sen yhä suurempana ja suurempana. Prosessi, joka luo pääomasuhteen, ei siis voi olla muuta kuin työmiehen eroaminen työnsä edellytysten omistamisesta, prosessi, joka toiselta puolen muuttaa yhteiskunnalliset elintarpeet ja tuotantovälineet pääomaksi, toiselta puolen välittömät tuottajat pakkotyöläisiksi. Niin sanottu alkuperäinen kasaantumisen ei siis ole muuta kuin tuottajan ja tuotantovälineiden historiallinen eroamisprosessi. Se näyttää „alkuperäiseltä“, koska se muodostaa pääoman ja sitä vastaavan tuotantotavan esihistorian.

^{188c)} Tällaisista joutavanpäiväisyyksistä harmistuneena pilkkaa Goethe niitä seuraavassa „kuulustelussa“:

- Opettaja: Oi lapsi, aatellos, mist' on nää lahjat?
 Ei sulla itselläsi ole mitään.
 Lapsi: Niin, kaikki isältäni saanut olen.
 Opettaja: Ja hän, mist' ovat hällä?
 Lapsi: Isoisältään.
 Opettaja: Ei toki! Mistä isoisä sai ne?
 Lapsi: Hän otti ne.

Kapitalistisen yhteiskunnan taloudellinen rakenne on kehitynyt läänityslaitoksen yhteiskunnan taloudellisesta rakenteesta, jälkimäisen hajoaminen on vapauttanut edellisen alkeet.

Välitön tuottaja, työmies, saattoi vasta silloin hallita itseään, kun hän oli lakannut olemasta turpeeseen sidottu ja toisen orja tai oma. Tullakseen vapaaksi työvoiman myyjäksi, joka vie tavaraansa kaikkialle, missä sitä ostetaan, täytyi hänen vielä vapautua ammattikuntien vallasta, niiden oppipoika- ja kisällisäännöistä ja häiritsevistä työmääräyksistä. Siten näyttää se historiallinen liike, joka muuttaa tuottajat palkkatyöläisiksi, toiselta puolen vapauttavan heidät palvelijan asemasta ja ammattipakosta; ja ainoastaan tämän puolen ottavat porvarilliset historiankirjoittajamme huomioon. Mutta toiselta puolen tulevat nämä äsken vapautetut vasta sitten oman itsensä myyjiksi, kun heiltä on riistetty kaikki heidän tuotantovälineensä ja se tuki ja turva, minkä vanhat feodaaliset laitokset heille tarjosivat. Ja tämän pakkoluovutuksen historia ei ole pelkkää olettamusta. Se on kirjoitettu ihmiskunnan aikakirjoihin kulumattomin veri- ja tuli-kirjaimin.

Teollisuuskapitalistien, näiden uusien vallanpitäjien, täytyi puolestaan syrjäyttää sekä ammattikuntiin kuuluvat käsityöläismestarit että läänitysherrat, joiden hallussa rikkauden lähteet olivat. Tältä kannalta katsoen esiintyy heidän menestyksensä hedelmänä voitokkaasta taistelusta läänitysvaltaa ja sen kohtuuttomia etuoikeuksia vastaan sekä ammattikuntia ja niitä siteitä vastaan, joilla nämä ehkäisivät tuotannon vapaata kehitystä ja toisen ihmisen oikeutta riistää toista. Teollisuusritarit saivat kuitenkin tungetuksi tieltään miekan ritarit ainoastaan käyttämällä hyväkseen seikkoja, jotka eivät millään tavoin olleet heidän ansiotaan. He ovat päässeet valtaan keinoilla yhtä alhaisilla, kuin olivat ne keinot, joilla roomalainen vapautettu orja kerran teki itsensä suojelijansa herraksi.

Lähtökohtana kehitykselle, joka on tuottanut sekä palkkatyöläisen että kapitalistin, oli työmiehen orjuus. Jatko oli tämän orjuuden muotojen muuttumista, läänitysajan riistämisen muuttumista kapitalistiseksi riistämiseksi. Ymmärtääksemme tätä kehitystä ei meidän tarvitse siirtyä ajassa kovin kauas taaksepäin. Vaikka tapaamme kapitalistisen tuotantotavan ensimmäisiä tilapäisiä oireita jo 14 ja 15 vuosisadalla muutamissa Välimeren rannikkokaupungeissa, alkaa kapitalistinen ajanjakso vasta 16 vuosisadalla. Siellä, missä se alkoi, oli maaorjuuden lakkauttaminen jo aikoja ennen loppuun saatettu ja keskiajan loistokohta, kaupunkien itsenäisyys, jo kauan ollut himmenemässä.

Historiallisesti käänteentekeviä alkuperäisen kasautumisen

kehityksessä ovat kaikki ne mullistukset, joita syntymässä olevat kapitalistiluokat käyttävät vipusimenaan; mutta ennen kaikkea ne ajankohdat, jolloin suuret ihmisjoukot äkkiä ja väkivaltaisesti kiskaistaan irti elinkeinoistaan ja köyhälistöläisinä, vapaina kuin ilman linnut, heitetään työmarkkinoille. Maalaisyrittäjän, talonpojan maaomaisuuden pakkoluovutus on koko ilmiön perustuksena. Meidän on siis ensin käsiteltävä sitä. Sen historia näyttää eri maissa erilaiselta ja sen kehityskaudet ovat eri järjestyksessä sekä sattuvat yhteen eri historiankausien kanssa. Ainoastaan Englannissa, jonka sentähden otammekin esimerkiksi, on sillä klassillinen muoto.¹⁸⁹⁾

2. Maalaisväestön häätö maalta ja mannulta.

Englannista oli maaorjuus 14 vuosisadan loppupuolella todellisuudessa hävinnyt. Väestö oli kaikkein suurimmaksi osaksi¹⁹⁰⁾ silloin ja vielä enemmän 15 vuosisadalla vapaita, omaa taloutta pitäviä talonpoikia, niin feodalisen nimikilven taakse kuin heidän omaisuutensa olikin kätkeyty. Suuremmilta herrastiloilta oli vapaa vuokraaja tunkenut tieltään tuon aikasemmin itsekin maaorjana olleen bailiff'in (voudin). Palkkatyöläiset maanviljeilyksessä olivat osittain talonpoikia, jotka käyttivät vapaan aikansa ansiotyöhön suurtilanomistajain luona, osittain kuuluivat he itsenäiseen, sekä suhteellisesti että absoluuttisesti pieneen varsinaisten palkkatyö-

¹⁸⁹⁾ Italiassa, jossa kapitalistinen tuotanto aikasemmin kehittyi, hävisi myöskin maaorjuus aikasemmin. Maaorja vapautetaan täällä, ennen kuin hän on hankkinut itselleen nautintaoikeuden maahan. Hänen vapauttamisensa tekee hänestä siis kohta täysiu vapaan köyhälistöläisen, joka sitä paitsi enimmäkseen jo roomalaisten aikana perustetuissa kaupungeissa tapaa valmiina uudet herransa. Kun maailman markkinoilla tapahtuut vallankumous 15 vuosisadan lopulla teki lopun Pohjois-Italian yliherruudesta kaupan alalla, muopostui päinvastaiseen suuntaan kulkeva liike. Kaupunkien työväkeä ajettiin joukottain maaseudulle, ja aiheuttivat he siellä puutarhamaisesti hoidetun pienviljelyksen ennenkuulumattoman kohoamisen.

¹⁹⁰⁾ „Pienet maanomistajat, jotka omin käsin viljelivät omia vainoitaan ja voivat iloita vaatimattomasta varallisuudesta . . . olivat silloin paljon tärkeämpi osa kansasta kuin nyt . . . Kokonaista 160,000 maanomistajaa, jotka perheineen lienevät olleet enemmän kuin $\frac{1}{2}$ koko väestöstä, eli viljelemällä pieniä freehold-tilojansa (täydellisesti vapaita tilojansa). Näiden pienten maanomistajien keskimääräiset tulot arvioidaan 60—70 punnaksi. Laskettiin, että niiden luku, jotka viljelivät omaa maata, oli suurempi kuin toisen maata viljelevien vuokraajien.“ (Macaulay: „History of England“, 10:s pain. Lontoo, 1854, nid. I, s. 333, 334.) — Vielä 17 vuosisadan viimeisellä kolmanneksella sai $\frac{4}{5}$ Englannin väestöstä elatuksensa maanviljelyksestä. (Sama, s. 413.) — Käytän Macaulay'ta lähteenä, koska hän järjestelmällisenä historianväärentäjänä mahdollisimman paljon „pienentää“ senkaltaisia tosiasioita.

läisten luokkaan. Myöskin viimeksimainitut olivat todellisuudessa samalla omaa taloutta pitäviä talonpoikia, koska he paitsi palkkaansa saivat käytettäväkseen peltomaata 4 acraa tai enemmän, ynnä asunnon. Heillä oli sitäpaitsi yhdessä muiden talonpoikien kanssa käyttöoikeus yhteismaahan, jolla heidän karjansa kävi laitumella ja josta he samalla saivat polttoaineensa, puut, turpeen y. m. ¹⁹¹⁾

Kaikissa Europan maissa on feodaliselle tuotannolle ominaista, että maa on jaettu mahdollisimman monelle alustalaiselle. Lääninherran niinkuin jokaisen muunkin hallitsijan valta ei riippunut hänen saamiensa maanvuokrien määrästä, vaan hänen alamaistensa luvusta, ja jälkimäinen riippui omaa taloutta pitävien talonpoikien lukumäärästä. ¹⁹²⁾ Vaikka siis Englannin maa normannien valloituksen jälkeen tuli jaetuksi suunnattoman suuriin vapaaherrakuntiin, joista yhteen ainoaan usein sisältyi 900 vanhaa anglosaksilaista lordikuntaa, oli siinä tiheässä pieniä talonpoikaistaloja, joiden välissä ainoastaan siellä täällä oli suurempia herrastiloja. Tällaiset olot, yhtyneinä kaupunkien kukoistukseen, sellaisena kuin se 15 vuosisadalla esiintyy, tekivät mahdolliseksi kansanrikkauden, jota kansleri Fortescue niin kaunopuheisesti kuvaa teoksessaan „Laudibus Cegum Angliae“, mutta ne tekivät pääomarikkauden mahdottomaksi.

Alkunäytös siinä kumouksessa, joka loi pohjan kapitalistiselle tuotantotavalle, tapahtuu 15 vuosisadan viimeisellä kolmanneksella ja 16 vuosisadan ensimmäisillä vuosikymmenillä. Joukko turvatonta köyhälistöä viskattiin työmarkkinoille sen kautta, että hajoitettiin lääniherrojen palveluskunnat, jotka, niinkuin sir James Steuart oikein huomauttaa, „kaikkialla hyödyttöminä täyttivät talot ja kartanot“. Jos kohta kuningasvalta, joka itse oli porvarillisen kehityksen tuote, ponnistellessaan ehdottoman vallan saavuttamiseksi väkivaltaisesti edisti näiden palveluskuntien hajaantumista, ei se missään tapauksessa ollut sen ainoana syynä.

¹⁹¹⁾ Ei saa koskaan unohtaa, ettei maaorjakaan ollut ainoastaan rakennukseensa kuuluvan maapalstan omistaja, joskin verovelvollinen omistaja, vaan että hänellä oli myöskin omistusoikeus yhteismaahan. „Talonpoika siellä (Silesiassa) on maaorja.“ Yhtä kaikki omistavat nämä orjat yhteistiloja. „Silesialaisia ei ole vielä saatu jakamaan yhteismaitaan, kun sitävastoin Neumarkissa tuskin on ainoatakaan kylää, missä ei tätä jakoa olisi toimitettu mitä parhaimmalla menestyksellä.“ (M i r a b e a u: „De la Monarchie Prussienne.“ Lontoo, 1788 n. II, s. 125, 126.)

¹⁹²⁾ Japani puhtaasti feodaalisine maanomistusoloineen ja kehittyneine pienviljelyksineen antaa paljoo selvemmän käsityksen Europan keskiajasta kuin kaikki meidän enimmäkseen porvarillisten ennakkoluulojen värittämät historiakirjamme. On aivan liian mukavaa olla „vapaa-mielinen“ keskiajan kustannuksella.

Päinvastoin loi mahtava lääniherra, uhmaten kuninkuutta ja parlamenttia, verrattomasti suuremman köyhälistön ajamalla talonpojat väkisin maalta, johon heillä oli sama feodaalinen omistusoikeus kuin hänellä itsellään, ja riistämällä vastoin kaikkea oikeutta anastamalla, heidän yhteismaansa.

Välittömän aiheen siihen antoi Englannissa varsinkin flanderilaisen villateollisuuden edistyminen ja sitä vastaava villan hintojen kohoaminen. Suuret feodaalisodat olivat nielleet vanhan feodaliaatelin, uusi aateli oli aikansa lapsi, jolle raha oli kaikkien mahtien mahti. Peltomaiden muuttaminen lammaslaitumiksi oli senvuoksi sen tunnussana. Harrison kuvaa teoksessaan „Description of England. Prefixed to Holinshed's Chronicles“, miten pienten talollisten häätäminen köyhdyttää maan.

„What care our great incroachers!“ (Mitäpä meidän suurhäättäjäimme siitä välittävät!) Talonpoikien ja työväen asunnot hajoitettiin maan tasalle tai jätettiin rappeutumaan. „Jos tahtoo tutkia minkä hyvänsä ritaritilan vanhempia asiakirjoja“, sanoo Harrison, „niin huomaa, että lukemattomat talot ja pienet talonpoikaistaloudet ovat hävinneet, että maa elättää paljoa vähemmän ihmisiä, että useat kaupungit ovat rappeutuneet, vaikkakin muutamia uusia syntyy . . . Kaupungeista ja kylistä, joita on hävitetty lammaslaitumien takia, ja joissa ainoastaan säätyläisrakennukset vielä ovat pystyssä, voisin kertoa yhtä ja toista.“

Noiden vanhojen aikakirjojen valitukset ovat aina liioiteltuja, mutta ne osottavat tarkasti, millaisen vaikutuksen tuotanto-olojen kumous teki aikalaisiin. Kansleri Fortescue'n ja Thomas Maruksen teoksien vertaaminen selvittää, mikä juopa on olemassa 15 ja 16 vuosisadan välillä. Kulta-ajastaan, niinkuin Thornton oikein sanoo, syöksyi Englannin työväenluokka ilman mitään välitiloja rauta-aikaan.

Lainsäädäntöä tämä mullistus säikähdytti. Se ei vielä ollut sillä sivistysasteella, joka „Wealth of the Nation“ („kansallirikkaus“), se on pääoman muodostaminen ja rahvaan häikäilemätön riistäminen ja köyhdyttäminen pidetään kaiken valtioviisauden huippuna. Henrik VII:n historiassaan sanoo Baco: „Tähän aikaan (1489) lisääntyivät valitukset peltomaan muuttamisesta laitumiksi (lampaille y. m.), joita oli helppo muutamilla paimenilla hoitaa; ja useammiksi vuosiksi, elinajaksi tai vuotuisella irtisanomisella vuokrattuja maita (joista suuri osa vapaita pikkutilallisia asui) muutettiin herrastiloiksi. Tämä vei kansan rappiotilaan ja samalla kaupungit, kirkot ja kymmenykset hunningolle . . . Tämän epäkohdan parantamiseen kävivät kuningas ja parlamentti tähän aikaan ihailtavalla viisaudella . . . He ryhtyivät toimenpiteisiin väestöä vähentävää yhteismaiden valtaamista (depopulating inclo-

suures) ja sen jäljissä seuraavaa niinikään väestöä vähentävää laidunta[outta (depopulating pasture) vastaan“.

Eräs Henrik seitsemännen antama laki V:lta 1489, kapp. 19, kieltää kaikkien niiden talonpoikaistalojen hävittämisen, joihin kuului vuhintään 20 acra maata. Henrik VIII:n laissa N:o 25 uudistetaan sama määräys. Siinä sanotaan m. m., että „useat vuokramaat ja suuret karjalaumat, varsinkin lampaita kasaantuu muutamiin käsiin, jonka kautta maanvuokrat ovat paljon kasvanneet ja peltoviljelys (tillage) suuresti rappeutunut, kirkkoja ja taloja on revitty, hämmästyttävän suuret ihmisjoukot ovat tulleet kykenemättömiksi elättämään itseään ja perhettään.“ Laissa sentähden säädetään rappeutuneet talot uudestaan rakennettaviksi, määrätään viljapellon ja laidunmaan suhteet j. n. e. Eräissä laissa vuodelta 1533 valitetaan, että monella tilalla on 24,000 lamasta, ja rajoitetaan niiden lukumäärä 2,000:ksi.¹⁹³⁾

Väestön valitukset ja Henrik VII:n ajasta 150 vuotta eteenpäin jatkuva lainsäädäntö pienten vuokraajien ja talonpoikien häätämisestä olivat yhtä tuloksettomat. Niiden tuloksettomuuden salaisuuden paljasti Baco meille tietämättään. „Henrik VII:n asetus“, sanoo hän teoksessaan „Essays, civil and moral“, osasto 20, „oli syvälleikäyvä ja ihailtava, se kun loi määrätyn normaali- mitan suuruisia maatiloja ja maanviljelystaloja, s. o. laajensi niiden maata, joten niiden kävi mahdolliseksi saattaa maailmaan alamaisia, joilla oli riittävästi varoja ja jotka eivät olleet orjan asemassa, sekä kävivät auran kurkeen maanomistajina eivätkä palkkalaisina“ („to keep the plough in the hand of the owners and not hirelings“).^{193 a)}

¹⁹³⁾ „Utopiassaan“ puhuu Thomas Morus ihmeellisestä maasta, jossa „lampaat ahmivat ihmisiä“. „Utopia“, käänt. Robinson, julk. Arber, Lontoo, 1869, s. 41.

^{193 a)} Baco esittää, kuinka vapaa, hyvinvoipa talonpoikaissäyty ja hyvä jalkaväki ovat toisistaan riippuvaisia: „Kuningaskunnan vallalle ja asemalle oli erinomaisen tärkeätä, että siinä oli tarpeeksi suuria vuokramaita, jotta kelpo miehet saivat kunnollisen toimeentulon, ja että suuri osa kuningaskunnan maasta pysyi Yeomanry'n eli henkilöiden käsissä, jotka asemansa puolesta olivat aatelismiesten ja työläisasukkien sekä talonpoikaisten välillä... Sillä etevimpien sota-asiaintuntijain yleinen mielipide on... että jalkaväki on armeijan päävoima. Mutta hyvään jalkaväkeen tarvitaan miehiä, jotka eivät ole kasvaneet orjina eikä puutteessa, vaan vapaina ja jossain määrin hyvinvoipina. Jos sentähden joku valtio antaa liian suuren merkityksen aateliamiehille ja hienoilta herroille, maamiesten ja kyntäjien ollessa vain heidän työväkenään tai renkeinään tai myöskin asukkaina, s. o. asunnon omaavina kerjäläisinä, voi sillä olla hyvä ratsuväki, mutta ei koskaan hyvää, kestävä jalkaväkeä... Tämän näkee Ranskassa ja Italiassa ja muutamissa muissa vieraisissa maissa, joissa todellisuudessa kaikki ovat joko aatelialta tai köyhiä talonpoikia... niin suurella määrällä, että ne ovat pakotetut käyttämään jalkaväkipataljoo-

Mutta kapitalistinen tuotanto vaati päinvastoin, että kansanjoukot olisivat orjan asemassa, että ne muuttuisivat palkkalaisiksi ja että niiden työvälaineet muuttuisivat pääomaksi. Tämän murroskauden aikana koetti lainsäädäntö myöskin säilyttää maatyöläisen asuntoon kuuluvat 4 acraa maata ja kielsi häntä ottamasta vuokralaisia asuntoonsa. Vielä vuonna 1627, Jaakko I aikana, tuomittiin Roger Crocker Front Mill'istä siitä, että oli rakentanut työväenasunnon Front Mill'in herraskartanoon, liittämättä siihen pysyväisesti kuuluvaksi 4 acraa maata, vielä v. 1638, Kaarle I aikana, asetettiin kuninkaallinen komissioni toimimaan vanhojen lakien voimaansaattamiseksi, erikoisesti myöskin sen, joka koski 4 acraa maata; vielä Cromwell kielsi rakentamasta taloa 4 peninkulman päähän Lontoosta, jollei sitä varustettu 4 acraa maapalstalla. Vielä 18 vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla valitetaan, ellei maatyöläisten asuntoihin liittynyt 1—2 acraa. Nykyään on maatyöläinen onnellinen, jos hänen talossaan on kasvitarha tai jos hän edes voi vuokrata pari kapanalaa maata kaukana siitä. „Maanomistajat ja vuokraajat“, sanoo tri Hunter, „toimivat tässä yhdessä. Jokunen acre asuntoa kohti tekisi työläisen liian riippumattomaksi.“¹⁹⁴⁾

Uuden pelottavan sysäyksen antoi väestön häätämislle 16 vuosisadalla uskonpuhdistus ja sitä seuraava kirkon omaisuuden suunnaton varastaminen. Uskonpuhdistuksen aikana oli katolisella kirkolla suuri osa Englannin maata läänityksinä. Luostarien hävittäminen y. m. tunki niiden asukkaat köyhälistön asemaan. Kirkon tilat lahjoitettiin suurimmaksi osaksi saaliinhimoisille kuninkaan suosikeille tai myytiin polkubinnasta keinotekoisille maanvuokraajille ja kaupunginporvareille, jotka karkoittivat joukottain entisiä perinnöllisiä alustalaisia ja yhdistivät heidän tilansa. Köyhälle maalaisväestölle laissa taattu osa kirkonkymmenyksistä otettiin kaikessa hiljaisuudessa takavarikkoon.¹⁹⁵⁾ „Pauper ubique jacet“), huudahti kuningatar Elisabet tehtyään kierto-

nissaan sveitsiläisiä palkkajoukkoja y. m. sellaista; josta myös seuraa, että näissä maissa on paljon väkeä ja vähän sotilaita.“ („The Reign of Henry VII etc. Verbatim Reprint from Kennet's England, ed. 1719 London 1870“, s. 308.)

¹⁹⁴⁾ Tri Hunter, m. t. s. 134. — Se ala maata, mikä (vanhoissa laeissa) määrättiin, pidettäisiin nyt työläiselle liian suurena ja sopivampana muutettavaksi pieniksi vuokratiloiksi.“ (George Roberts: „The Social History of the People of the Southern Counties of England in past centuries. London 1356“, s. 184, 185.)

¹⁹⁵⁾ „Vanhojen asetusten sanan mukaan on köyhille annettu oikeus saada osa kirkonkymmenyksistä.“ (J. D. Tuckett: „A History of the Past and Present State of the Labouring Population. London 1846“, n. II. s. 804, 805.)

*) Kaikkialla on köyhiä.

Suomentaja.

matkan kautta Englannin. Hänen hallituksensa 43:tena vuotena oltiin vihdoin pakotetut virallisesti myöntämään köyhyyden olemassaolo vaivaisveroa kantamalla. „Tämän lain alkuunpanijat häpesivät ilmaista syyt menettelyynsä, ja lähettivät lain sentähden vastoin perittyä tapaa maailmaan ilman mitään johdantopu- rustelua.“¹⁹⁶⁾ Kaarle I:n lain (N:o 16,4) kautta säädettiin vaivais- vero pysyväiseksi, mutta vasta v. 1834 se todellisuudessa julkaisi- tiin uudessa, ankarammassa muodossa.¹⁹⁷⁾ Nämä uskonpuhdistuk-

¹⁹⁶⁾ William Cobbett: „A History of the Protestant Reforma- tion“. § 471.

¹⁹⁷⁾ Protestanttisen „hengen“ huomaa esim. seuraavasta. Etelä-Eng- lannissa laativat muutamat maanomistajat ja varakkaat vuokraajat yksissä tuumin Elisabetin vaivaislain oikeintulkitsemisesta 10 kysymystä, joista be pysyivät aikansa kuuluisalta lainoppineelta, kersantti Snigge'ltä (myö- hemmin Jaakko I aikana tuomari) lausuntoa. „Yhdeksäs kysymys oli: Muutamat seurakunnan rikkaista maanvuokraajista ovat keksineet beroka- kan suunnitelman, jonka kautta kaikki epäselvyys asetuksen noudatta- misessa voidaan välttää. He ehdottavat, että seurakuntaan rakennetaan vankila. Jokaiselta köyhältä, joka ei tahdo tulla suljetuksi mainittuun vankilaan, on avustus kiellettävä. Sitten on lähiseudulla ilmoitettava, että jos joku on halukas ottamaan eläkkeelle tämän seurakunnan vaivaiset, on hänen määräpäivänä jätettävä suljetut tarjoukset ja ilmoitukset alimmaista hinnasta, josta hän tahtoo ne meiltä ottaa. Tämän suunnitelman laatijat olettavat, että naapurikreivikunnissa on henkilöitä, jotka ovat haluttomia työhön ja ovat vailla omaisuutta ja luottoa, millä voisivat hankkia vuokra- maan tai laivan, niin että voisivat elää ilman työtä („so as to live without labour“). Sellaisten pitäisi olla taipuvaisia tekemään seurakunnalle hyvin edullisia tarjouksia. Jos silloin tällöin köyhiä kuolisi elätteelleottajien huostassa ollessa, niin se synty jäisi viimeksimainittua painamaan, koska seurakunta on tehnyt velvollisuutensa noita vaivaisia kohtaan. Pelkäämme kuitenkin, että nykyinen asetus ei salli tämänkaltaisten vuokrakeinojen (prudential measure) käyttämistä; mutta Teidän on tiedettävä, että muut- kin tämän ja naapurikreivikuntien riippumattomat maanomistajat yhtyvät meihin saadakseen edustajansa alahuoneessa tekemään esityksen laista, joka sallii köyhien vangitsemisen ja palkkatyön, niin ettei kenenkään, joka vastustaa vankilaan sulkemistaan, pidä olla oikeutettu saamaan apua. Tämä toivoaksemme tulee pidättämään kurjuudessa eläviä henkilöitä apua vaatimasta („will prevent persons in distress from wanting relief“). (R. Blakey: „The History of Political Literature from the earliest times. London 1855“, n. II, s. 84, 85.) — Skottlannissa tapahtui maatorjuuden poistaminen vuosisatoja myöhemmin kuin Englannissa. Vielä v. 1698 selitti Fletcher Salhoun'ista Skottlannin parlamentissa: „Kerjäläisten luku Skottlannissa on arvioitu 200,000:ksi. Ainoa keino, minkä minä periaat- teellisena tasavaltalaisena voin ehdottaa, on vanhan maatorjuustilan uudis- taminen ja kaikkien niiden tekeminen orjiksi, jotka eivät kykene pitä- mään huolta eläkkeestään.“ Eden: „The state of the Poor“, n. I luk. I, s. 60, 61 lausui: „Köyhäläisyys on peräisin maanviljelijäin vapauttami- sen ajoilta . . . Teollisuuslaitokset ja kauppa ovat kansamme köyhään to- delliset vanhemmat.“ Eden, niinkuin tuo periaatteiltaan tasavaltainen skottlantilainenkin erehtyy vain siinä, että hän pitää maatorjuuden lak- kauttamista syynä maanviljelijäin köyhäläisyyteen, vaikka syy oli siinä,

sen välittömät seuraukset eivät olleet sen pysyväisempiä seurauksia. Kirkon omaisuus muodosti vanhojen maanomistusolojen uskonnollisen vallituksen. Sen kaaduttua eivät ne enää kestäneet.¹⁹⁸⁾

Vielä 17 vuosisadan viimeisinä vuosikymmeninä oli Yeomanry, riippumaton talonpoikaissäätö, lukuisampi kuin maanvuokraajaluokka. Siinä oli ollut Gromwell'in päävoima ja se oli Macaulay'nkin tunnustuksen mukaan edullisena vastakohtana juopolle lanta-aatelille ja sen palvelijoille, maalaispapeille, joiden täytyi naida herrasväen „suosikkityttö“. Vielä oli maalaispalkkamyönteisilläkin osansa yhteisomaisuudesta. Vuoden 1750 vaiheella oli Yeomanry hävinnyt¹⁹⁹⁾, ja 18 vuosisadan viimeisinä vuosikymmeninä maanviljelijäin yhteisomaisuuden viimeinenkin jälki. Emme tässä ota huomioon maanviljelysvallankumouksen puhtaasti taloudellisia alkusyitä. Kysymme vain, mitkä olivat sen voimakkaat kehittäjät.

Stuartin restaurationin [valtaanpalaamisen] aikana panivat maanomistajat lain avulla toimeen saman anastuksen, mikä kaikki mannermaalla tapahtui ilman laillisia muodollisuuksia. He lakkauttivat maan läänitysjärjestyksen, s. o. he säilyttivät velvollisuutensa valtion niskoille, „korvasivat“ sen valtiolle talonpoikien ja muun kansan maksettaviksi asetetuilla veroilla, vaativat uudenaikaisen omistusoikeuden tiloihin, jotka heillä olivat vain läänityksinä, ja sääsivät vihdoin Englannin maatyöväkeä varten kotipaikkaoikeuslait (laws of settlement), jotka tekivät tuon maatyöväen kunnan omaisuudeksi, samalla tavalla kuin tattari Boris Godunov'in asetus teki venäläiset talonpojat turpeensa omiksi.

„Glorious Revolution“ (kunniakas vallankumous) saattoi Oranian Wilhelm III:n²⁰⁰⁾ mukana valtaan maanomistaja- ja kapita-

että häneltä riistettiin omistusoikeutensa maahan. — Englannin vaivaislakeja vastaa Ranskassa, missä häätäminen tapahtui toisella tavalla. Moulins'in käskykirje v:ltä 1571 ja edikti v:ltä 1656.

¹⁹⁸⁾ Herra Rogers, vaikka olikin silloin kansantalouden professorina Oxfordin yliopistossa, protestanttisen oikeaoppisuuden päämajassa, panee teoksensa „History of Agriculture“ esipubeessa painoa siihen, kuinka uskonpuhdistus köyhdyttää kansaa.

¹⁹⁹⁾ „A Letter to Sir T. C. Banbury, Bt.: On the High Price of Provisions. By a Suffolk Gentleman. Ipswich 1795“, s. 4. Suuren maanvuokrajärjestelmän intohimoinen puolustajakin, teoksen „Inquiry into the Connection of large farms etc. London 1773“, s. 133, sanoo: „Valitan erittäin syvästi Yeomanrymme häviötä, tuon miesjoukon, joka todellisuudessa ylläpiti kansamme riippumattomuutta, ja mieltäni pahoittaa nähdä heidän maansa nyt yksinoikeuteen pyrkivän lordien käsissä, vuokrattuina pienviljelijöille, joiden vuokraoikeus perustuu sellaisiin ehtoihin, että he ovat tuskin paremmassa asemassa kuin rengit, joiden on oltava valmiit eroamaan jokaisessa epäsuotuisassa tilaisuudessa.“

²⁰⁰⁾ Tämän porvarillisen sankarin yksityismoraalista mainittakoon

listivoitontekijät. He alkoivat uuden ajanjakson siten, että ryhtyivät rajoittamaan suunnattoman suuressa mittakaavassa valtion tilusten varkautta, jota tähän asti oli sattunut vain vaatimattomassa muodossa. Näitä tiluksia lahjoitettiin, myytiin polkuhintoihin tai suorastaan ryöstön kautta liitettiin yksityistiloihin.²⁰¹⁾ Kaikki tämä tapahtui ottamatta vähimmässäkään määrässä huomioon laillisia muotoja. Näin petollisesti anastettuun valtionomaisuuteen ja kirkkojenryöstön kautta saatuun saaliiseen, mikäli sitä ei menetetty, tasavaltalaisen vallankumouksen aikana, perustuvat Englannin nykyisen harvainvallon ruhtinaalliset tilukset.²⁰²⁾ Porvarilliset kapitalistit suosivat näitä toimenpiteitä m. m. muuttaakseen maan pelkäksi kauppatavaraksi, laajentaakseen suurviljelyksessä olevaa aluetta, lisätäkseen maaseudulta tulevien työttömien köyhäläisten tarjontaa j. n. e. Sitäpaitsi oli uusi maaylimystö uuden pankkiylimystön, äsken siinnee rahaylimystön ja siihen aikaan suojelustullien varassa elävien suurten teollisuusmiesten luonnollinen liittolainen. Englannin porvaristo toimi omaksi hyödykseen aivan yhtä oikein kuin ruotsalaiset kaupunginporvarit, jotka päinvastoin käsi kädessä taloudellisen turvansa, talonpoikien kanssa tukivat kuningasta ylimystön varastamain valtionmaiden laajapiirteisessä takaisinpalauttamisessa (jälkeen v:n 1604, myöhemmin Kaarle X:n ja Kaarle XI:n aikana).

Kunnan omaisuus — joka oli vallan toista kuin äsken mainittu valtionomaisuus — oli muinaisgermanista alkuperää ja säilyi läänityslaitoksen turvissa. On nähty, miten sen väkivaltainen anastaminen, johon enimmäkseen liittyy peltomaan muuttaminen karjan laitumeksi, alkaa 15 vuosisadan lopulla ja jatkuu 16 vuosisadalle. Mutta silloin se oli yksityisen harjoittamaa väkivaltaa,

m. m. seuraavaa: „Huomattavat maatilalahjoitukset Lady Orkney'lle Irlannissa v. 1695 ovat selvänä todistuksena kuninkaan mieltymyksestä ja sanotun naisen vaikutusvallasta... Lady Orkney'n ansiokkaat palvelukset kuuluvat olleen — foeda laborum ministeriä [likaisia rakkautenpalveluksia].“ (Sloane'n käsikirjoituskokoelma British Museum'issa N:o 4224. Käsikirjoituksen otsakkeena on: „The character and behaviour of King William, Sunderland etc. as represented in Original Letters to the Duke of Shrewsbury from Somers, Halifax, Oxford, Secretary Vernon etc.“ Se on täynnä merkillisiä asioita.)

²⁰¹⁾ Valtion tilojen laiton luovuttaminen, osittain myymällä, osittain lahjoittamalla, muodostaa häpeällisen luvun Englannin historiassa... kansan suunnatonta pettämistä (gigantic fraud on the nation)“. (F. W. Newman: „Lectures on Political Economy, London 1851“, s. 129, 130.) — [Kuinka nykyiset englantilaiset suurtilojen omistajat ovat saaneet ne omikseen, nähdään yksityiskohdittain teoksesta „Our old Nobility. By Noblesse Oblige, London 1879.“ — F. Engels. —]

²⁰²⁾ Luettakoon esim. E. Burke'n lentokirjanen Bedford'in herttuallisesta suvusta, jonka jälkeläinen on lordi John Russel, „the tomtit of liberalism“ (vapaamielisyuden talitiainen).

jota vastaan lainsäädäntö 150 vuotta turhaan taisteli. 18 vuosisadan kehitys ilmenee siinä, että itse laki nyt tulee aseeksi kansalle kuuluvaa maata ryöstettäessä, vaikkakin suuret maanvuokraajat vielä sen ohessa käyttävät omia pieniä yksityiskeinojaan.²⁰³⁾ Ryöväyksen parlamentaarinen muoto ovat „Bills for Inclosures of Commons“ (lakeja yhteismaan aitaamisesta), toisin sanoen asetukset, joiden kautta maanomistajat lahjoittavat kansalle kuuluvaa maata itselleen yksityisomaisuudeksi, kansan häätämistä koskevia asetuksia. Sir F. M. Eden kumoaa itse oman sukkelan asianajaja-tempunsa, jolla hän koettaa selittää, että kunnan omaisuus on lääninherrojen sijaan tulleiden suurten tilanomistajien yksityisomaisuutta, vaatimalla „yleistä“ parlamentinsäädöstä kunnan maiden aitaamisesta, siis myöntämällä että tarvitaan parlamentin toimeenpanema valtiokaappaus, jotta ne muutuisivat yksityisomaisuudeksi, mutta vaatimalla toiselta puolen lainsäädäntötietä „vahingonkorvausta“ hädetyille köyhille.²⁰⁴⁾

Samalla kuin riippumattomien tilallisten (yeomenien) sijaan tuli tenants-at-will, pienempiä maavuokraajia yhden vuoden irtisanomisajalla, alistuvainen ja maanomistajan mielivallasta riippuvainen joukkio, edisti varsinkin järjestelmällisesti suoritettu kunnan omaisuuden varkaus valtion tilusten ryöväyksen ohella niiden suurten vuokratilojen paisumista, joita 18 vuosisadalla nimettiin kapitalistisiksi tiloiksi²⁰⁵⁾ eli kauppiaan tiloiksi²⁰⁶⁾, samalla kuin se edisti maalaisväestön „vapauttamista“ köyhälistöksi teollisuutta varten.

18 vuosisata ei kuitenkaan samassa määrin kuin 19 vuosisata määrännyt, että kansallisriikkaus ja kansanköyhyys olivat sama asia. Siitä johtui sen ajan taloustieteellisessä kirjallisuudessa mitä kiihkein väittely kunnan tilusten aikaansaamisesta. Mainitsen siitä laajasta aineistosta, joka minulla on käytettävänä, muutamia kohtia, koska ne hyvästi valaisevat olosuhteita. „Useissa Hertfordshire'n seurakunnissa“ kirjoittaa muuan

²⁰³⁾ „Maanvuokraajat kieltävät asukkeja pitämästä muita eläviä olentoja kuin itsensä, sillä tekosyyllä että jos heillä olisi karjaa tahi siipikarjaa, niin he varastaisivat rehuladoista niille ruokaa. He sanovat myöskin, että pitääkö asukit köyhinä, niin he pysyvät ahkeroina. Todellisena syyinä kuitenkin on se, että maanvuokraajat täten ryöstävät koko oikeuden kunnan tilusten käyttämiseen.“ („A Political Enquiry into the Consequences of enclosing Waste Lands. London 1785“, s. 75.)

²⁰⁴⁾ Eden: „The State of the Poor“, esipuhe.

²⁰⁵⁾ „Capital-forms.“ („Two Letters on the Flour Trade and the Dearness of Corn. By a Person in Business. London 1767“, s. 19, 20.)

²⁰⁶⁾ „Merchant-farms.“ („An Inquiry into the Present High Prises of Provisions. London 1767“, s. 11 m.) Tämän hyvän, nimettömänä julkaistun teoksen kirjoittaja oli pastori Nathaniel Forster.

harmistunut kynänkäyttäjää, „on 24 keskimäärin 50—150 acren laajuista vuokratilaa sulautunut kolmeksi tilaksi.“²⁰⁷⁾ „Northamptonshire'ssä ja Lincolnshire'ssä on kunnan maiden aitaaminen ollut hyvin yleistä ja useimmat aitaamisen kautta syntyneet uudet lordikunnat ovat muuttuneet laidunmaaksi; tästä on ollut seurauksena, että useassa lordikunnassa, missä ennen viljeltiin 1,500 acra, nyt on tuskin 50 acra auran alla . . . Entisten asuinrakennusten, latojen, tallien y. m. rauniot“ ovat ainoat entisten asukkaiden jättämät jäljet. „Sata taloa ja perhettä on monessa paikassa supistunut . . . kahdeksaksi tahi kymmeneksi . . . Useimmissa seurakunnissa, joissa aitaaminen tapahtui vasta 15 tai 20 vuotta sitten, on sangen vähän maanomistajia verrattuna niiden lukumäärään, jotka viljelivät maata sen ollessa vapaassa tilassa. Ei ole mitään tavatonta nähdä neljän tai viiden rikkaan karjanomistajan anastavan suuria, äsken aidattuja lordikuntia, jotka aikaisemmin olivat olleet 20—30 maanvuokraajan ja yhtä monen pientilallisen, mökkiläisen käsissä. Kaikki nämä on karkoitettu tiluksiltaan ja ohellaan monet muut perheet, jotka heiltä saivat työnsä ja toimeentulonsa.“²⁰⁸⁾

Lähellä asuva suurtalallinen ei muka aitaamisen takia anastanut ainoastaan kesantona olevaa maata, vaan usein sellaisenkin maan, jota viljeltiin yhteisesti tahi seurakunnalle suoritettavaa määrättyä maksua vastaan. „Puhun tässä jo viljeltyjen avoimien peltojen ja tilusten aitaamisesta. Nekin kirjailijat, jotka puolustavat aitaamista, myöntävät, että aitaaminen edistää suurten vuokratilojen monopoliasemaa, kohottaa elintarpeiden hintoja ja aiheuttaa väestön vähenemistä . . . vieläpä autioiden alueidenkin aitaaminen, sellaisena kuin se nyt tapahtuu, riistää köyhiltä osan heidän elintarpeitaan ja paisuttaa vuokratiloja, jotka jo ennestään ovat liian suuria.“²⁰⁹⁾

„Jos“, sanoo tri Price, „maa joutuu muutamien harvojen suurien vuokraajien käsiin, niin pienet vuokraajat (aikaisemmin on hän nimittänyt heitä „joukoksi pientilallisia ja vuokraajia, jotka elättävät itseään ja perhettään viljelemänsä maan tuotteilla, lampailla, siipikarjalla, sioilla y. m., jotka he lähettävät laitumelle kunnan maalle, niin että heidän harvoin tarvitsee ostaa elintar-

²⁰⁷⁾ Thomas Wright: „A short address to the Public on the Monopoly of large farms, 1779“, s. 2, 3.

²⁰⁸⁾ Pastori Addington: „Enquiry into the Reasons for or agianst enclosing open fields. London 1772“, s. 37—43 eri paik.

²⁰⁹⁾ Tri R. Price: „Observations on Reversionary Payments. 6th ed. By W. Morgan. London 1805“, n. II, s. 155. Luettakoon Forster'ia, Addington'ia, Kent'ia, Price'ä ja James Anderson'ia ja verrattakoon MacCulloch'in kurjaa puolustusjaarittelua hänen luettelossaan: „The Literature of Political Economy. London 1845“.

peita“) muuttuvat henkilöiksi, joiden täytyy ansaita elatuksensa tekemällä työtä muille ja joiden täytyy hakea kauppartorilta kaikki, mitä he tarvitsevat . . . Ehkäpä tehdään enemmän työtä, kun on siihen suurempi palkka . . . Kaupungit ja tehdaslaitokset kasvavat, kun niihin ajetaan enemmän väkeä työtä etsimään. Tähän suuntaan vaikuttaa luonnostaan vuokramaiden keskitys, ja siihen suuntaan se todellisuudessa jo useita vuosia on tässä kuningaskunnassa vaikuttanut.²¹⁰⁾

Hän tekee seuraavan yhteenvedon aitaamisten yleisistä vaikutuksista: „Alempien kansankerrosten tila on yleensä ottaen melkein joka suhteessa huonontunut, pienet maanomistajat ja vuokraajat ovat alentuneet päiväläisten ja loisien säätyyn; ja samalla on elatuksen hankkiminen tässä tilassa tullut vaikeammaksi.“²¹¹⁾

Todellisuudessa vaikutti kunnanmaan anastus ja sitä seuraava maanviljelyksen kumous niin nopeasti maatyöläisiin, että Eden'inikin käsityksen mukaan heidän palkkansa alkoi vuosien 1765 ja 1780 välillä vähentyä alinta mahdollista pienemmäksi, ja sitä alettiin lisätä julkisella vaivaisavulla. Heidän työpalkkansa, sanoo hän, „riitti vain juuri ja juuri välttämättömimpien elämäntarpeiden tyydyttämiseen“.

Kuulkaamme vielä hetkinen erästä aitaamisen puolustajaa ja tri Price'n vastustajaa. „Ei ole oikein päätellä, että väkiluku vähentyy sen tähden, ettei enää nähdä ihmisten tuhlaavan työtään avonaisilla vainioilla . . . Kun pienten talonpoikien muututtua henkilöiksi, joiden täytyy tehdä työtä muiden hyväksi, tulee

²¹⁰⁾ Sama, s. 147.

²¹¹⁾ Sama, s. 159. Muistettakoon vanhaa Roomaa. „Rikkaat olivat anastaneet itselleen suurimman osan jakamattomista tiluksista. He luottivat silloisten asiaintilain nojaila siihen, ettei niitä heiltä enää pois otetaisi ja ostivat sentähden lähellä olevia köyhien maakappaleita, osittain omistajien kustannuksella, osittain ottivat he väkivallalla, niin että he viljelivät vain yhä laajempia tiluksia yksityisten peltojen asemesta. He käyttivät tällöin orjia maanviljelykseen ja karjanhoitoon, koska vapaat miehet olisi heiltä otettu työstä sotapalvelukseen. Orjien omistaminen tuotti heille myöskin sikäli suurta voittoa, koska niiden lukua, sotapalveluksesta vapautettuja kun olivat, voitiin esteettä lisätä ja he saivat paljon lapsia. Niin kokosivat mahtimiehet itselleen kaiken rikkauden, ja koko sentu vilisi orjista. Italialaiset sitävastoin vähenivät vähenemistään, sillä heitä rasitti köyhyys, verot ja sotapalvelus. Vaikkapa sattui rauhan aikojakin, olivat he pakotetut täydelliseen toimettomuuteen, koska rikkaat omistivat maan ja käyttivät vapaiden miesten sijasta orjia pelto-työssä.“ (Appian: „Römische Bürgerkriege“, I kirja, 1 luk., 7.) Tämä kohta kuvaa aikaa ennen Liciniuksen lakia. Sotapalvelus, joka niin suuressa määrin joudutti roomalaisten plebeijien köyhtymistä, oli myöskin Kaarle Suurella pääkeinona edistää vapaiden saksalaisten talonpoikien muuttumista alustalaisiksi ja maaorjiksi.

tehtyä enemmän työtä, niin onhan se etu, jota kansan (johon nuo muuttuneet tietysti eivät kuulu) täytyy toivoa . . . Tuotteiden määrä enenee, jos heidän työnsä käytetään yhdistettynä maatilalla: niin syntyy lisätuotteita teollisuutta varten ja sen kautta lisääntyvät tuotetun viljan määrään verrattuina teollisuuslaitokset, jotka ovat tämän kansan kultakaivoksia.“²¹²⁾

Se stoalainen sielunrauha, millä kansantaloustieteilijä katselee „pyhän omistusoikeuden“ röyhkeintäkin polkemista ja karkeintakin väkivaltaa ihmistä kohtaan, niin pian kuin tarkoituksena on perustuksen luominen kapitalistiselle tuotantotavalle, ilmenee m. m. Sir F. M. Eden'issä, joka lisäksi vielä on torymielinen ja „ihmisrakas“. Koko se ryöväyksien, roistomaisuuksien ja kansan kärsimysten sarja, joka oli seurauksena laajalle ulottuneesta väestön häätämisestä 15 vuosisadan viimeiseltä kolmannekselta alkaen 18 vuosisadan loppuun, aiheuttaa häneltä vain seuraavan „lohduttavan“ loppuajattelman: „Oikea (due) suhde pelto- ja laidunmaan välillä oli palautettava. Vielä koko 14:llä ja suurimmalla osalla 15:ttä vuosisataa oli yksi acre karjanlaidunta 2:ta, 3:a, jopa 4:ää peltoacrea kohti. 16 vuosisadan keskivaiheilla muuttui suhde 2 acreksi karjanlaidunta 2:ta, myöhemmin 2 acreksi karjanlaidunta 1 peltoacrea kohti, kunnes lopuksi oikea suhde, 3 acrea karjamaata 1 acrea kohti peltomaata saavutettiin.“

19 vuosisadalla katosi luonnollisesti muistokin maanviljelijän ja kunnanomaisuuden suhteesta. Puhumattakaan myöhemmästä ajasta, niin montako penniä korvausta sai koskaan maalaisväestö niistä 3,511,770 acresta kuntien maata, jotka siltä ryöstettiin vuosien 1801 ja 1831 välillä, ja jotka suurtilalliset parlamentin päätöksellä lahjoittivat suurtilallisille?

Viimeinen suuri maanviljelijäin häätäminen oli n. s. Clearing of Estates (tilojen harventaminen, todellisuudessa ihmisten karkoittaminen niiltä). Kaikkien tähän asti käsiteltyjen englantilaisten menetelmien huippukohtana oli „harventaminen“. Niinkuin nykyaikaisten olojen kuvauksesta edellisessä osastossa näimme, joudutaan nyt, kun ei enää ole vapaita talonpoikia häädettävänä, työväen asuntojen „harventamiseen“, niin ettei maanviljelystyöväki enää löydä viljelemältään maalta tilaa edes omaa asuntoa varten. Mutta mitä „Clearing of estates“ oikeastaan merkitsee, opimme tuntemaan ainoastaan uudenaikaisen romaanikirjallisuuden luvatussa maassa, Skotlannin ylämaassa. Siellä on tälle me-

²¹²⁾ „An Inquiry into the Connection Between the present Prices of Provisions j. n. e.“, ss. 124, 129. Samoin, vaikka päinvastaiseen suuntaan. „Työläiset karkoitetaan asunnoistaan ja ajetaan kaupunkiin työhakuun; — mutta sitä suurempi ylijäämä saadaan ja niin lisääntyy pääoma.“ (The Perils of the Nation. 2 pain. Lontoo 1843, s. XIV.)

nettelylle ominaista sen järjestelmällisyys, se suurisuuntaisuus, millä se yhdellä iskulla pannaan toimeen (Irlannissa ovat maanomistajat saaneet aikaan usean kylän hävittämisen samalla kertaa; Skottlannin ylämaassa on kysymys saksalaisten herttuakuntien suuruisista alueista — ja lopuksi on sille ominaista anastetun maaomaisuuden erikoinen luonne.

Ylä-Skottlannin keltit muodostivat klaaneja*), joista kukin omisti sen maan, jota viljeli. Klaanin edustaja, sen päällikkö eli suuri mies“ oli vain nimellisesti klaanille kuuluvan maan omistaja, aivan niinkuin Englannin kuningatar nimellisesti omistaa koko valtakunnan maan. Sittenkään, kun Englannin hallituksen oli onnistunut tukahduttaa näiden „suurten miesten“ keskinäiset taistelut ja estää heidän yhtämittaiset hyökkäyksensä alamaalle, eivät klaanipäälliköt suinkaan luopuneet vanhasta rosvoammattistaan; he vain muuttivat menettelyään. Omalla vallallaan muuttivat he nimellisen omistusoikeutensa yksityisomistusoikeudeksi, ja kun he huomasivat että klaanin väestö, jonka verta heidän ei enää tarvinnut vuodattaa, vastusti heidän rikastumispyrkimyksiään, päättivät he karkoittaa tämän väestön väkivaltaisesti. „Englannin kuningas olisi yhtä oikeutettu päättämään, että hän ajaa alamaisensa mereen“, sanoo professori Newman.²¹³⁾ Ensimmäisistä vaiheista tässä vallankumouksessa, joka alkoi vallantavoittelijan viimeistä kertaa aseisiin tartuttua, kertovat Sir James Steuart²¹⁴⁾ ja James Andersson.²¹⁵⁾ Steuart'ilta saamme tietää, että Skottlannin ylämaa hänen aikanaan, 18 vuosisadan viimeisenä kolmanneksena, vielä oli pienoiskuva siitä tilasta, joka 400 vuotta aikaisemmin oli vallinnut Europassa. Kun Stuart'in aikana alettiin karkoittaa maaseudulta gaeliläisiä**), kiellettiin heitä samalla muuttamasta maasta, jotta heidät väkivaltaisesti saataisiin ajetuiksi Glasgow'iin y. m. tehdaskaupunkeihin.²¹⁶⁾

*) Klaaneiksi nimitettiin Skottlannin ylämaan vanhoja kelttiläisiä heimoja. Suomentaja.

**) Gaeliläisillä tarkoitetaan tavallisesti Skottlannin ylämaan kelttiläisiä asukkaita. Suomentaja.

²¹³⁾ F. W. Newman: „Lectures on Political Economy. London 1851“ s. 132.

²¹⁴⁾ Steuart sanoo: Korkeista maista (hän sekoittaa erehdyttävästi taloudellisen maankorkokäsitteen siihen veroon, joka työläisten oli maksettava klaaninpäällikölle) on aivan mitätön verrattuna niiden laajuuteen, mutta mitä siihen henkilölukuun tulee, joka asuu vuokramaalla, huomataan ehkä, että kappale maata Skottlannin ylämaassa elättää kymmenen kertaa enemmän väkeä, kuin samanarvoinen maa rikkaimmissa maakunnissa. („Works, etc.“, n. I, luku XVI, s. 104.)

²¹⁵⁾ James Anderson: „Observations on the means of exciting a spirit of National Industry etc. Edinburgh 1777“.

²¹⁶⁾ V. 1860 vietiin väkivaltaisesti häädettyjä Kanadaan valheellisten

Esimerkiksi 19 vuosisadalla käytetystä menettelytavasta²¹⁷⁾ riittävät tässä Sutherland'in herttuattaren „harvennukset“. Tämä taloudellisen sivistyksen saanut henkilö päätti kohta hallitukseen ryhtyessään käyttää taloudellista voimakeinoa ja muuttaa lammaslaitumeksi koko kreivikunnan, jonka asukasluku aikaisempien samanlaisten menettelyjen kautta oli huvennut jo 15,000:ksi. Vuodesta 1814 vuoteen 1820 karkoitettiin ja hävitettiin järjestelmällisesti sukupuuttoon nämä 15,000 asukasta, noin 3,000 perhettä. Kaikki heidän kylänsä tuhottiin ja poltettiin, kaikki heidän peltonsa muutettiin laitumiksi. Brittiläisiä sotilaita komennettiin tuomiota toimeenpanemaan ja niin joutuivat he taisteluun asukkaiden kanssa. Eräs vanha vaimo joutui liekkien uhriksi kodissaan, josta lähtemästä hän kieltäytyi. Niin tämä rouva anasti 794,000 acrea maata, joka ammoisista ajoista oli kuulunut klaanille. Karkoitetuille alkuasukkaille antoi hän merenrannalta 6,000 acrea maata, 2 acrea perhettä kohti. Nämä 6,000 acrea olivat sitä ennen olleet autioina eivätkä olleet tuottaneet mitään tuloa omistajilleen, Herttuatar meni jalomielisyydessään niin pitkälle, että vuokrasi acren keskimäärin 2 sh:stä 6 d:stä klaani-väelle, joka vuosisatoja oli vuodattanut vertaan hänen sukunsa puolesta. Koko riistämänsä klaanin maan jakoi hän 29 suureksi lammastaloksi, joista jokaisessa asui vain yksi perhe, enimmäkseen englantilaisia maanvuokraajan renkejä. Jo vuonna 1825 oli 15,000

lupausten houkuttelemina. Muutamat pakenivat vuoristoon ja läheisiin saariin. Poliisit ajoivat heitä takaa, joutuivat kahakkaan heidän kanssaan ja tuhosivat heidät.

²¹⁷⁾ „Ylämaassa“, sanoo Buchanan, A. Smith'in teosten selittäjä v. 1814, „kumotaan päivittäin vanhoja omistussuhteita . . . Välttämättä ollenkaan perinnöllisistä vuokralaisista (myöskin tämä on erehdyttävästi käytetty käsite) antaa maalordi maan enimmäen tarjoavalle, ja jos tämä on parantaja (improver), niin hän kohta alkaa käyttää uutta viljelystapaa. Maassa, jossa ennen asui taajaan pienviljelijöitä, oli väkiluku suhteellinen maan tuotteisiin; uuden järjestelmän vallitessa, josta on seurauksena parannettu viljelys ja suuremmat maankorot, saadaan mahdollisimman vähillä kustannuksilla mahdollisimman paljon tuotteita, ja tässä tarkoituksessa karkoitetaan nyt tarpeettomiksi tulleet työläiset . . . Kotiseudultaan ajetut hakevat toimeentulonsa tehdaskaupungeista j.n.e.“ (David Buchanan: „Observations on etc. A. Smith's Wealth of Nations. Edinburgh 1814“. n. IV, s. 144.) „Skottlantilaiset mahtimiehet ovat karkoitaneet perheitä, niinkuin kiikisivät rikkaruohoa, he ovat kohdelleet kyliä ja niiden asukkaita, niinkuin kosta janoavat intialaiset villieläinten luolia . . . Ihminen myydään lampaannahasta tai lampaanpaistista, vieläpä vähemmästäkin . . . Kun Kiinan pohjoismaakuntiin oli hyökätty, ehdotettiin mongoolien neuvoskunnassa, että väestö hävitettäisiin ja maa muutettaisiin laitumeksi. Tämän ehdotuksen ovat monet Skottlannin ylämaan maalordit panneet täytäntöön omassa maassaan omia kansalaisiaan kohtaan.“ (George Ensor: „An Inquiry concerning the Population of Nations. London 1818“, s. 215, 216.)

gaeliläisen sijaan jo tullut 131,000 lammasta. Meren rannalle heitetty osa alkuasukkaista koetti elättää itseään kalastuksella. Heistä tuli sammakkoeläimiä ja he elivät, kuten eräs englantilainen kirjailija sanoo, puoleksi maalla ja puoleksi vedessä ja lisäksi vain puolittain kumpasestakin.²¹⁸⁾

Mutta nuo kunnan gaeliläiset saivat vielä raskaammin sovitaa vuoristolaisromanttisen jumaloimisensa klaaninsa „suuria miehiä“ kohtaan. Kalanhaju nousi suurten miesten nenään. He vainusivat siinä jotain ansiotilaisuutta ja antoivat merenrannan vuokralle Lontoon suurille kalakauppiaille. Gaeliläiset karkoitettiin toistamiseen.²¹⁹⁾

Mutta lopulta muutetaan osa lammaslaitumia metsämaiksi. Niinkuin tiedetään, ei Englannissa ole mitään varsinaisia metsiä. Mahtimiesten puistoissa elävät metsäeläimet ovat jo syntyjään kotieläimiä, ja lihavia kuin Lontoon oldermannit [raatimiehet]. Skottlanti on sentähden „jalon intohimon“ viimeinen turvapaikka.

„Ylämaassa“, sanoo Somers v. 1848, „ovat metsiköt sangen laajoja.“^{219a)} Täällä toisella puolen Gaick'ia on teillä Glenfeshie'n uusi metsä, tuolla toisella puolen Ardverikie'n uusi metsä. Samassa linjassa olette äsken tehneet Blac-Mount'in äärettömän erämaan. Idästä länteen, Aberdeen'in lähistöltä Oban'in kalliioille, on teillä nyt keskeymätön metsävyö, samalla kun ylämaan muissa osissa ovat Loch Archaig'in, Glengarry'n, Glenmoriston'in y. m. uudet metsät . . . Maanne muuttaminen lammaslaitumeksi . . . ajoi gaeliläiset vähemmän hedelmälliselle maalle. Nyt alkaa saksanhirvi tulla lampaiden sijaan ja ajaa väestön vielä tuhoavampaan kurjuuteen . . . Metsästyksmaat ja väestö eivät voi tulla toimeen rinnakkain. Toisen tai toisen täytyy joka tapauksessa väistyä. Jos

²¹⁸⁾ Kun nykyinen Sutherlandin herttuatar Lontoossa otti suurella loistolla vastaan „Selä Tuomon tuvan“ kirjoittajan Mrs Beecher Stowen, osottaakseen mielisuosiotaan amerikkalaisen tasavallan neekeriorjille — minkä hän muitten ylimysnaisten kanssa viisaasti kyllä jätti tekemättä kansalaissodan aikana, jolloin jokainen „ylävä“ englantilainen sydän sykki orjienomistajain puolesta — selosti „New-York Tribune'ssa“ Sutherland'in orjien oloja. (Osittain lainattuna Carey'n teoksessa „The Slave Trade“, Lontoo 1853, s. 202, 203.) Kirjoitukseni julkaistiin eräässä skottlantilaisessa lehdessä ja herätti se lehden ja Sutherland'in puoltajain välillä vilkkaan väittelyn.

²¹⁹⁾ Mieltäkiinnittäviä tietoja tästä kalakaupasta tapaa herra David Urquhart'in teoksessa „Portfolio Neu Series“. — Nassau W. Senior sanoo edellämainitussa jälkeensäjättämässä teoksessa: „Journals, Conversations and Essay relating to Ireland. London 1868“, „Sutherlandshire'n tapausta erääksi hyödyllisimmistä „harvennuksista“ (clearings), mitä miesmuistiin on tapahtunut.“

^{219a)} Skottlannin „deer forests'eissa“ (riistametsäissä) ei ole ainuttakaan puuta. Ajetaan lampaat pois ja saksanhirviä sijaan paljaille vuorille, ja tällaista nimitetään „deer forest“. Siis ei edes metsänviljelystä!

annatte metsästysmaiden lukuun ja laajuuteen nähden kasvaa tulevan neljännesvuosisadan aikana yhtä paljon kuin edellisen, niin ette enää tapaa yhtään gaeliläistä kotoisella maallaan. Tämä ylämaan maanomistajien menettely johtuu osittain muodista, ylimysmielisestä turhamaisuudesta, metsästysinnosta y. m. s., osittain käyvät he riistan kauppaa, voitto ainoana silmämääränään. Sillä tosiasia on, että kappale vuorimaata metsästysmaana on useassa tapauksessa paljoa tuottavampi kuin lammaslaitumena . . . Huvi-metsästäjä, joka hakee itselleen metsästysaluetta, antaa ainoastaan kukkaronsa paksuuden määrätä tarjouksensa . . . Ylämaan osaksi on tullut yhtä julmia kärsimyksiä, kuin olivat normanni-laisten kuninkaiden politiikan Englannille tuottamat. Saksanhirvet ovat saaneet yhä laajemman tilan, samalla kun ihmisiä on ajettu yhä ahtaammalle . . . Toinen vapaus toisensa jälkeen on heiltä riistetty . . . Ja sorto kasvaa vieläkin päivä päivältä. Tilanomistajat panevat toimeen harventamista ja väestön karkoittamista järkkymättömän periaatteen mukaan, maanviljelyksen vaatimana välttämättömyytenä, aivan niinkuin puita ja pensaita hävitetään Amerikan ja Australian aarniometsissä, ja toimitus sujuu rauhallisesti ja kaupantapaisesti.“²²⁰⁾

²²⁰⁾ Robert Somers: „Letters from the Highlands; for, the Fa-mine of 1847. London 1848“, s. 12—28 eri paik. Nämä kirjeet ilmestyivät alkuaan „Times’issä“. Englannin taloustieteilijät selittivät tietysti v:n 1847 nälänhädän gaeliläisten keskuudessa johtuvan — liika-asutuksesta. Joka tapauksessa he harjoittivat „painostusta“ elintarpeisiin. — „Clearing of Estates“ eli niinkuin sitä Saksassa sanottiin „Bauernlegen“ tuli tässä maassa käytetyksi varsinkin kolmikymmenvuotisen sodan jälkeen ja se aiheutti vielä v. 1790 Saksin vaaliruhtinaskunnassa talonpoikaikapinoita. Se oli varsinkin itä-Saksassa vallalla. Useimmissa Preussin maakunnissa vakuutti vasta Fredrik II talonpojille omistusoikeuden. Shlesian valloituksen jälkeen pakotti hän maanomistajat rakennuttamaan uudestaan mökit, ladot y. m. sekä varustamaan talonpoikaistalot karjalla ja kalustolla. Hän tarvitsi sotilaita armeijaansa ja verotettavia valtionrahaastoa varten. Millaista miellyttävää elämää talonpoika muuten eli Fredrikin nurinkurisen raha-asiaien hoidon ja hallituksen aikana, jossa oli sekaisin yksinvaltaisuutta, virkavaltaisuutta ja feodaalisuutta, huomaa seuraavista hänen ihailijansa Mirabeau’n sanoista: „Pellava on yksi pohjois-Saksan maanviljelijöiden suurimpia rikkauksia. Onnetonta kyllä ihmiskunnalle, se on ainoastaan keino äärimäistä höyhyttä vastaan, eikä mikään hyvinvoinnin välikappale. Välittömät verot, päivätyöt, kaikenlaiset palveluspakot rasittavat saksalaista maanviljelijää, joka vielä lisäksi maksaa välillisiä veroja kaikesta mitä ostaa . . . ja vielä muun onnettomuutensa lisäksi, hän ei saa myydä tuotteitaan, minne ja miten hän tahtoo. Hän ei myöskään uskalla ostaa, mitä tarvitsee kauppiailta, joka voisi sen hänelle tarjota halvimmasta hinnasta. Kaikki nämä seikat köyhdyttävät hänet vähitellen, ja hänen olisi mahdoton maksaa välittömät veronsa määräpäivänä, jollei hänellä olisi kekruutyötä; se tuottaa hänelle sivutulon, koska siinä voivat tehdä hyödyllistä työtä hänen vaimonsa, lapsensa, palvelustyttönsä, renkinsä ja hän itse. Mutta kuinka vaivaloista

Kirkon omaisuuden ryöstö, valtion tilojen petollinen myynti, kunnan omaisuuden varastaminen, feodalian ja klaaniomaisuuden väkivaltainen ja häikäilemättömällä julmuudella toimeenpantu

hänen elämänsä onkaan, vaikkapa hänellä onkin tämä apukeino! Kesällä hän raataa kuin pakkotyöläinen pellolla ja elonkorjuussa. Hän menee maata kello 9 ja nousee kello 2 ehtiäkseen tekemään työnsä. Talvella tulisi hänen koota voimia lepäämällä paljon enemmän; mutta häneltä puuttuisi viljaa leipään ja siemeneksi, koska hänen täytyisi myydä satoonsa, saadakseen kokoon varoja veroihin. Täytyy siis kehrätä tätä tarvetta varten... ja siinä täytyy olla hyvin ahkera. Sentähden paneekin talonpoika talvella maata puolenyön aikaan tai kello yhdeltä, ja nousee viideltä tai kuudelta; tai hän panee maata yhdeksältä ja nousee kahdelta, ja tätä jatkuu joka päivä kautta koko elämän paitsi sunnuntaisin. Tämä ylenmääräinen valvominen ja työ kuluttaa ihmistä, ja siitä johtuu, että miehet ja naiset vanhenevat maaseudulla paljon pikemmin kuin kaupungeissa." (Mirabeau: „De la Monarchie Prussienne. Londres 1788“, n. III, s. 212 ss.)

Lisäys 2 painokseen. Huhtikuussa 1866, 18 vuotta Roberts Somers'in yllämainitun teoksen ilmestymisestä, piti professori Leone Levi „Society of Arts'issa“ esitelmän lammaslaitumien muuttamisesta metsästysmaiksi, jossa hän kuvaa skottlantilaisen ylämaan yhä enenevää autioitumista. Hän sanoo m. m.: „Väestön karkoittaminen ja maan muuttaminen lammaslaitumiksi tarjosi mukavimman keinon hankkia tuloja ilman menoja. Lammaslaitumen muuttaminen deer forest'iksi tuli tavalliseksi vaihdokseksi ylämaassa. Villeillä eläimillä karkoitetaan lampaat, niinkuin ennen ihmiset karkoitettiin tilan hankkimiseksi lampaille... Voi kulkea Dalhousie'n kreivin tiloilta Forfarshire'ssä John o'Groats'in tiluksille saakka poistumatta metsämaalta. — Useihin (näistä metsäkoistista) ovat kettu, villikissa, näätä, hilleri, portimo ja alppijänis kotiutuneet; samalla kun kaniini, orava ja rotta vähän aikaa sitten ovat löytäneet niihin tiensä. Suunnattomat alueet, jotka Skottlannin tilastossa olivat merkityt erittäin hedelmällisiksi ja laajoiksi laitumiksi, ovat nyt kaikkea viljelystä ja hoitoa vaille ja uhratut kokonaan muutamien henkilöiden metsästyshuvin hyväksi, joka kestää sekini vain vähän aikaa vuodessa.

„London Economist“ lausuu kesäk. 2 p. 1866: „Eräs skottlantilainen lehti kertoo viime viikolla muiden uutisten joukossa: „Eräs parhaita Sutherlandshire'n lammastiloja, josta äsken vuokra-ajan loppuessa tarjottiin 1,200 punnan vuosivuokraa, muutetaan deer forest'iksi!“ Läänitysajan vaistot pääsevät vallalle... niinkuin silloin kun normannilaiset valloittajat... hävittivät 36 kyläkuntaa luodakseen New Forest'in... Kaksi miljoonaa acraa, joista osa oli Skottlannin viljavinta maata, on tehty aivan autioksi. Glen Tilt'in luonnonniitty oli Perth'in kreivikunnan rehevimpää, Ben Alder'in deer forest oli paras heinämaa Badenoch'in laajassa piirikunnassa; osa Black Mount forest'ia oli parasta laidunta Skottlannissa mustapaisille lampaille. Käsityksen huvimetsästäjiä varten autioitetun maan laajuudesta voi saada siitä, että sen alla on paljoa laajempi kuin koko Perth'in kreivikunta. Mitkä tuotantolähteet tämä suunnaton hävitys on maalta riistänyt, voi päättää siitä, että Ben Alder'in metsän alue voi elättää 15,000 lammasta ja että se on vain 1/30 Skottlannin koko metsästysmaasta... Kaikki tämä metsästysmaa on aivan tuotamatonta... se olisi yhtä hyvin voitu upottaa Pohjanmeren aaltoihin. Lainsäädännön voimakkaan käden tulisi estää tällaisten keinotekoisien autioseutujen eli erämaiden luominen.“

muuttaminen uudenaikaiseksi yksityisomaisuudeksi, olivat yhtä monta alkuperäisen kasautumisen ihanaa menettelyä. Ne valtasiivat maan kapitalistiselle viljelykselle, liittivät maan pääomaan ja loivat kaupunkilaisteollisuutta varten tarpeellisen turvattoman köyhälistön tarjonnan.

3. Häädettyjä koskeva verilainsäädäntö 15 vuosisadan lopusta alkaen. Lait työpalkan alentamiseksi.

Ensimmäisellä kehitysasteellaan oleva teollisuus ei mitenkään voinut käyttää feodalistien palveluskuntien hajoittamisen ja ajotaitaisten väkivaltaisten häätöjen kautta kotikonnultaan karkoitettuja henkipattoja yhtä nopeasti, kuin tätä köyhälistöä syntyi. Toiselta puolen eivät totutulta elämänuraltaan yht'äkkiä pois työnnetty ihmiset voineet yhtä nopeasti tottua uuden aseman vaatimaan kuriin. He muuttuivat joukottain kerjäläisiksi, rosvoiksi, maankiertäjiksi, osittain taipumuksesta, mutta useimmissa tapauksissa olojen pakosta. Siitä oli seurauksena koko Länsi-Europan verisen julma lainsäädäntö irtolaisuutta vastaan 15 vuosisadan lopulla ja koko 16 vuosisadan kuluessa. Nykyisen työläisluokan esi-isiä rangaistiin ensin heidän pakollisesta muuttamisestaan irtolaisiksi ja köyhäläisiksi. Lainsäädäntö kohteli heitä kuin „vapaaehtoisia“ rikoksentekejiä ja oletti, että riippui heidän vapaasta tahdostaan, työskentelisivätkö he edelleen entisissä olosuhteissa, joita ei enää ollut olemassakaan.

Englannissa alkoi tämä lainsäädäntö Henrik VII:n aikana.

Henrik VIII, 1530: Vanhat ja työhön kykenemättömät kerjäläiset saavat kerjäämisluvan. Sitävastoin ruoskaa ja vankeutta työkykyisille irtolaisille. Heidät on sidottava kärryjen taakse ja ruoskittava, kunnes veri virtaa heidän ruumiistaan, sitten on heidän vannottava, että palaavat synnyinseudulleen tai sinne, missä viimeisten kolmen vuoden aikana ovat asuneet, ja että „ryhtyvät työhön“ (to put himself to labour). Kuinka julmaa ivaa! Henrik VIII:n 27:ssä toistetaan edellämäinittu laki, mutta vielä uusilla lisäyksillä kovennettuna. Sitä, joka toisen kerran tavataan irtolaisuudesta, ruoskitaan uudelleen ja puolet korvasta leikataan pois, ja kolmannella kerralla mestataan hänet suurena rikoksentekejänä ja yhteiskunnan vihollisena.

Edvard VI: Eräs asetus hänen ensimmäiseltä hallitusvuodeltaan 1547 säätää, että jos joku kieltäytyy tekemästä työtä, niin hänet tuomitaan sen henkilön orjaksi, joka on hänet joutilaisuudesta ilmiantanut. Isännän on elätettävä orjaansa vedellä ja lei-

vällä, heikolla juomalla ja sellaisilla lihanjätteillä, kuin hän hyväksi näkee. Hänellä on oikeus ruoskimalla ja kahlehtimalla pakottaa hänet kuinka inhottavaan työhön hyvänsä. Jos orja poistuu 14:ksi päiväksi, tuomitaan hän orjaksi koko elinkautekseen ja hänet on merkittävä otsaan tai poskeen poltetulla S kirjaimella; jos hän kolmannen kerran pakenee, on hänet mestattava valtiopetokseen syyllisenä. Isäntä voi myydä tai testamentata hänet, tahi vuokrata orjaksi, aivan kuin muuta irtainta omaisuutta ja karjaa. Jos orjat ryhtyvät herrasväkeään jollakin tapaa vastustamaan, on heidät niinkään mestattava. Rauhantuomarien on ilmoituksen saatuaan etsiskeltävä miehiä. Jos huomataan, että maankiertäjä on kolme päivää vetelehtinyt työttä, niin hänet on kuletettava synnyinseudulle, hänen rintaansa on tulisella raudalla poltettava merkki V ja häntä on siellä kahleihin kytkettynä käytettävä kadulla tai muihin töihin. Jos irtolainen ilmoittaa väärän kotipaikan, niin hänet on rangaistukseksi annettava elinkautiseksi orjaksi tälle seudulle, asukkaille tai yhdyskunnalle ja poltettava S kirjaimella. Kaikilla ihmisillä on oikeus ottaa irtolaiselta hänen lapsensa ja pitää heitä opissa, poikia 24:ään, tyttöjä 20 ikävuoteen saakka. Jos he karkaavat, niin heistä tulee isäntiensä orjia mainittuun ikään asti, ja voivat isännät kahlita heidät, ruoskia heitä j. n. e. aivan niinkuin tahtovat. Jokainen isäntä saa panna rautaisen renkaan orjansa kaulaan, käsivarteen tai sääreen, voidakseen hänet paremmin tuntea ja ollakseen varmempi hänestä.²²¹⁾ Tämän asetuksen loppuosassa määrätään, että eräille köyhille on paikkakunnan tai niiden henkilöiden annettava työtä, jotka antavat heille ruokaa ja juomaa ja tahtovat keksiä heille työtä. Tämänkaltaisia seurakunnan orjia on Englannissa ollut aina myöhäisiin aikoihin saakka 19 vuosisadalla nimellä roundsmen (ruotilaiset).

Elisabeth, 1572: Kerjäläisiä ilman kerjuuoikeutta, jotka ovat yli 14 vuoden ikäisiä, on ankarasti ruoskittava ja on heidän vasempaan korvanlehteensä poltettava merkki, joll'ei joku tahdo ottaa heitä kahdeksi vuodeksi palvelukseensa; rikoksen uudistuksessa, jos he ovat yli 18 vuoden vanhoja, on heidät — mestattava, joll'ei kukaan tahdo ottaa heitä kahdeksi vuodeksi palvelukseensa, mutta kolmannella kerralla on heidät armotta mes-

²²¹⁾ Teoksen „Essays on Trade etc.“ kirjoittaja huomauttaa: „Edward VI:n hallituksen aikana näyttävät englantilaiset todenteolla työskennelleen teollisuuden edistämiseksi ja työn hankkimiseksi köyhille. Tämän huomaamme erästä merkillisestä asetuksesta, jossa sanotaan, että kalkki irtolaiset on polttoraudalla merkittävät“ j. n. e. („An Essay on Trade and Commerce. London 1770“, s. 8.)

tattava valtiopetokseen syyllisinä. Samanlaisia säännöksiä sisältävät: 18, Elisabeth, c. 13 ja 1597.^{221a)}

Jaakko I: Kuleksiva ja kerjäävä henkilö julistetaan maankiertäjäksi ja irtolaiseksi. Rauhantuomarit Petty Session'essa *), joina ymmärrettävästi oli pelkkiä maanomistajia, teollisuudenharjoittajia ja hengenmiehiä, joiden tehtävänä oikeudenkäyttö on, valtuutetaan ruoskituttamaan häntä julkisesti ja sulkemaan hänet ensi kerralla 6 kuukaudeksi, toisella 2 vuodeksi vankeuteen. Vankeusaikana on häntä ruoskittava niin usein ja niin paljon, kuin rauhantuomarit hyväksi näkevät... Parantumattomien ja vaarallisten maankiertäjien vasempaan olkapäähän on poltettava R-kirjain ja heidät on pantava pakkotyöhön, ja jos heidät vielä tavataan kerjäämästä, on heidät sääliittä mestattava. Nämä mää-

^{221a)} Thomas Morus sanoo „Utopiassaan“: „Niin tapahtuu, että ahne ja täyttymätön ahmatti, oikea isänmaansa ruttotauti, voi koota tuhansia acreja maata ja paaluttaa tai aidata sen, tahi väkivallalla ja vääryydellä vainota sen omistajia, niin että he ovat pakotetut myymään kaikki. Keinolla millä hyvänsä, taipuivat tahi taittuivat, pakotetaan heidät lähemmään — köyhät, yksinkertaiset, kurjat sielut! Miehiä, naisia, puolisoita, vaimoja, isättömiä lapsia, leskiä, valittavia äitejä sylilapsineen, ja koko talous, köyhä tavarasta, mutta rikas perheenjäsenistä, koska maanviljelyksessä tarvittiin paljon työvoimia. Pois he laahustavat, sanon, tutulta ja totutulta kotipaikaltaan lepopaikkaa löytämättä; myymällä kaikki talouskalunsa, vaikkapa niiden arvo ei olekaan suuri, olisivat he toisissa olosuhteissa voineet ansaita jonkun summan; mutta kun heidät äkkiä on tehty kodittomiksi, täytyy heidän myydä ne polkuhintaan. Ja kun he maata kiertäen ovat kuluttaneet viimeisen penninsä, mitä he muuta voivat tehdä kuin varastaa, ja sitten Jumalan nimeen, kaikkien oikeuden sääntöjen mukaan tulla hirtetyiksi, tai lähteä kerjuulle? Myöskin silloin heitetään heidät irtolaisina vankilaan, koska he kuljeksivat eivätkä tee työtä; he, joille ei kukaan ihminen tahdo antaa työtä, vaikka he kuinka bartaasti siihen tarjoutuisivat“. Näistä köyhistä pakolaisista, joista Thomas Morus sanoo, että heidät pakotettiin varkauteen, „mestattiin Henrik VIII:n hallituksen aikana 72,000 pienempää ja suurempaa varasta“. (Hollinshed: „Description of England“, n. I, s. 186.) Elisabeth'in aikoina „hirtettiin kulkureita joukottain; tavallisesti ei kulunut yhtään vuotta, ettei 300 tai 400 heistä olisi paikassa tai toisessa joutunut hirtteen“. (Strype: „Annals of the Reformation and Establishment of Religion, and other Various Occurrences in the Church of England during Queen Elisabeth's Happy Reign. 2nd ed. 1725“, n. II.) Saman Strype'n mukaan mestattiin Somersetshire'ssä yhtenä ainoana vuonna 40 henkeä, 35 merkittiin polttoraudalla, 37 ruoskittiin ja 183 „täydellistä lurjusta“ laskettiin vapaaksi. Kuitenkin, sanoo tämä ihmisystävä, ei tämä suuri määrä syytettyjä ole kuin 1/5 todellisista rikoksista; se johtui rauhantuomarien huolimattomuudesta ja kansan typerästä sääliväisyydestä. Hän lisää: Muissa Englannin kreivikunnissa eivät olot suinkaan olleet paremmat kuin Somersetshire'ssä, ja monessa olivat ne vielä huonommat.“

*) Petty Session on istunto, johon ottaa osaa kaksi tahi useampia rauhantuomareita. Suomentaja.

räykset, jotka pysyivät laissa 18 vuosisadan alkuun, kumosi vasta 12, Anna, c. 23.

Samanlaisia olivat lait Ranskassa, mihin 17 vuosisadan alussa oli muodostunut irtolaisten kuningaskunta (royaume des truands) Parisissa. Vielä Ludvig XVI:n hallituksen alussa (ordonnanssi heinäk. 13 p:ltä 1777) oli jokainen terve, 16—60 vuoden ikäinen henkilö, joka oli ilman toimeentuloa eikä harjoittanut mitään ammattia, määrättävä — kaleeriorjaksi. Samanlainen oli Kaarle V:n lokakuussa 1537 antama asetus Alankomaissa, Hollannin valtioiden ja kaupunkien ensimmäinen edikti maaliskuun 19 päivältä 1614, Yhdistettyjen maakuntien „plakaatti“ kesäkuun 25 päivältä 1649 y. m.

Niin maaltaan ja mannultaan väkivaltaisesti häädettyä ja irtolaisiksi tehtyä maalaisväestöä piiskattiin, merkittiin polttoraudalla ja kidutettiin törkeillä ja hirmuisilla laeilla palkkatyöjärjestelmälle välttämättömän kurin alaiseksi.

Ei ole kylliksi, että toisessa kohtiossa ovat työn edellytykset pääoman muodossa ja toisessa kohtiossa ihmiset, joilla ei ole mitään muuta myytävää kuin työvoimansa. Ei myöskään riitä, että heitä pakotetaan vapaaehtoisesti myymään itsensä. Kapitalistisen tuotannon jatkuessa kehittyä työläisluokka, joka kasvatuksen, perintätavan ja tottumuksen vaikutuksesta pitää tämän tuotantotavan vaatimuksia itsestään selvinä luonnonlakeina. Kehittyneen kapitalistisen tuotannon järjestelmä murtaa kaiken vastustuksen, alati jatkuva suhteellinen liikaväestö pitää työn tarjonnan ja kysynnän lain, ja sen kautta työpalkan pääoman arvonnisäystarpeita vastaavalla raiteella, taloudellisten olojen äänetön pakko saattaa lopullisesti työmiehen kapitalistin valtaan. Muutakin väkivaltaa kuin taloudellista, välitöntä sortoa käytetään tosin yhä vielä, mutta vain poikkeustapauksissa. Tavallisissa tapauksissa riittää se, että työmies jätetään „tuotannon luonnonlakien“ varaan, s. o. itse tuotantosuhteista johtuvan niiden takaamaan ja ikuistamaan riippuvaisuuteeseen pääomasta. Toisin oli kapitalistisen tuotannon historiallisen syntymisen aikana. Syntyvä porvaristo tarvitsee ja käyttää valtiomahtia „järjestelläkseen“ työpalkkaa, s. o. pakottaakseen sen voitontekoon soveltuvien rajojen sisälle, pidentääkseen työpäivää ja pitääkseen työmiehen itsensä sopivassa riippuvaisuuden tilassa. Tämä on oleellisia kohtia n. s. alkuperäisessä kasautumisessa.

Se palkkatyöläisten luokka, joka syntyi 14 vuosisadan myöhemmällä puoliskolla, oli silloin ja seuraavalla vuosisadalla ainoastaan sangen pieni osa kansasta, jonka asemaa itsenäinen talonpoikaistalous maalla ja kaupunkien ammattikuntajärjestelmä voimakkaasti tuki. Maalla ja kaupungeissa olivat mestari ja työläi-

nen yhteiskunnallisessa suhteessa lähellä toisiaan. Työmiehen riippuvaisuus pääomasta oli vain muodollinen, s. o. itse tuotantotavalla ei silloin vielä ollut mitään kapitalistista erikoisuutta. Pääoman vaihtuva osa oli paljon tärkeämpi kuin sen pysyvä osa. Pakkotyön kysyntä kasvoi sentähden nopeasti pääoman jokaisen kasautumisen jälkeen, kun taas pakkotyön tarjonta seurasi sitä vain hitaasti. Suuri osa kansallista tuotantoa, joka myöhemmin muuttui pääoman kasautumisvarastoksi, sisältyi vielä silloin työmiehen kulutusvarastoon.

Palkkatyötä koskevan lainsäädännön, johon alusta alkaen työmiehen hyväksi käyttäminen on painanut leimansa ja joka aina on ollut työläistä kohtaan vihamielinen²²²⁾, alkaen Englannissa Edward III:n Statute of Labourers, 1349. Sitä vastaa Ranskassa vuoden 1350 ordonnanssi, joka on annettu kuningas Juhanan nimissä. Englantilainen ja ranskalainen lainsäädäntö kehittivät yhtä rintaa ja ovat samansisältöisiä. En tässä kajoa työväkeä koskeviin lainsäädäntöihin, mikäli ne koettavat pakkokeinoilla edistää työpäivän pidentämistä, koska tätä kohtaa on aikaisemmin (8 luku, 5) selvitelty.

„Statute of Labourers“ (työläislaki) säädettiin alahuoneen haikean valituksen johdosta. „Aikaisemmin“, sanoo naivistisesti eräs tory, „vaativat köyhät niin korkeata työpalkkaa, että uhkasivat teollisuutta ja varallisuutta. Nyt on heidän palkkansa niin alhainen, että se taaskin uhkaa teollisuutta ja varallisuutta, mutta toisella ja ehkä paljoo vaarallisemmalla tavalla kuin ennen.“²²³⁾ Laillinen palkka-asteikko vahvistettiin kaupunkeja ja maaseutua, kappaletyötä ja päivätyötä varten. Maatyöläisten on otettava pesti vuodeksi, kaupunkilaisten „avonaisilla markkinoilla“. Vankeusrangaistuksen uhalla kielletään maksamasta korkeampaa palkkaa kuin asetuksessa on säädetty, ja korkeamman palkan ottamisesta rangaistaan ankarammin kuin sen maksamisesta. Niinpä vielä Elisabet'in oppipoikasäännössä os. 18 ja 19 määrätään kymmenen päivän vankeusrangaistus sille, joka maksaa korkeampaa palkkaa, sitä vastoin kahdenkymmenen päivän vankeusrangaistus sille, joka sen vastaanottaa. Eräs säännös vuodelta 1360 kovensi rangaistuksia ja oikeutti työnantajan ruumiillisella pakollakin puristamaan työtä ruumiillisen palkka-asteikon mukaan. Kaikki liitot, sopimukset, valat y. m., joita muurarit ja

²²²⁾ „Milloin vain lainsäädäntö pyrkii järjestämään riitaisuuksia työnantajien ja heidän työläistensä välillä, ovat sen neuvonantajat aina työnantajia“, sanoo A. Smith. „Lain henki on omaisuus“, sanoo Linguet.

²²³⁾ „Sophisms of Free Trade. By a Barrister. London 1850“, s. 53. Hän lisää ilkeästi: „Me olimme aina saapuville, esiintymässä työnantajien puolesta. Eikö työläisten puolesta voida mitään tehdä?“

kirvesmiehet olivat keskenään tehneet, selitetään mitättömiksi. Työläisten yhteenliittymistä pidetään raskaana rikoksena 14 vuosisadalta aina vuoteen 1825, jolloin laki yhteenliittymistä vastaan kumottiin. Vuoden 1349 työläissäännön ja sen seuraajien henki näkyy selvästi siitä, että valtio tosin määrää työpalkan ylijarjan, mutta ei millään muotoa sen alirajaa.

16 vuosisadalla oli, niinkuin tiedetään, työläisten asema suuressi huonontunut. Rahapalkka kohosi, mutta ei suhteellisesti rahan arvon alenemiseen ja sitä vastaavaan tavarahintojen kohoamiseen. Todellisuudessa palkka siis aleni. Siitä huolimatta olivat lait sen alentamiseksi yhä voimassa, samalla kun niiltä, „joita ei kukaan tahtonut ottaa palvelukseensa“, silvottiin korvia ja heitä merkittiin polttoraudalla. Oppipoikasäännöksellä, 5 Elisabeth c. 3, oikeutettiin rauhantuomarit määräämään eräitä palkkoja sekä muuttamaan niitä vuodenaikojen ja tavaranhintojen mukaan. Jaakko I ulotutti tämän työnjärjestelyn myöskin kutojiin, kehrääjiin ja kaikkiin mahdollisiin työläisluokkiin ²²⁴), Yrjö II lain työläisyhteenliittymistä vastaan kaikkiin teollisuuden haarioihin.

Varsinaisena manufaktuuriaikana oli kapitalistinen tuotantotapa tullut kyllin voimakkaaksi tehdäkseen työpalkan järjestelyn lain avulla yhtä mahdottomaksi kuin tarpeettomaksikin, mutta hätätilaa varten tahdottiin säilyttää vanhan varushuoneen asetet. Vielä 8, Yrjö II, kielsi räätälinkisälleiltä Lontoossa ja sen ympäristössä 2 sh. 7 1/2 d. korkeamman päiväpalkan, paitsi yleisen surun sattuessa; vielä 13, Yrjö III, c. 68, jätti silkinkutojain

²²⁴) Eräästä Jaakko I:n asetuksen, 2 Jakob I. c. 6, näkee, että muutamat verankutojat ottivat virallisesti rauhantuomareina oikeudekseen määrätä omassa verstaissaan oman palkka-asteikkonsa. — Saksassa olivat säännökset työpalkan alhaisena pitämisestä yleiset varsinkin kolmikymmenvuotisen sodan jälkeen. „Tilanomistajille oli palvelijoiden ja työmiesten puute ihmisistä tyhjissä seuduissa hyvin tukala. Kaikkia kylien asukkaita kiellettiin vuokraamasta huoneita naimattomille miehille ja naisille, kaikki tällaiset loiset oli ilmiannettava viranomaisille ja suljettava vankilaan, jolleivät tahtoneet ruveta palvelijoiksi, vaikkapa he elättivätkin itseään muulla työllä, olivatpa päiväläisiä talonpoikien kylvöissä, tai vieläpä vaikka kävivät kauppaakin rahalla ja viljalla. (Kaiserliche Privilegien und Sanctiones für Schlesien I, 125.) Kautta koko vuosisadan valitetaan hallitsijoiden säännöksissä katkerasti sitä, että pahan tapainen ja vastahakoinen joukko ei tahdo alistua koviin ehtoihin eikä tyytyä lailliseen palkkaan; yksityistä tilanomistajaa kielletään maksamasta enemmän, kuin mitä maakunta on taksassa määrännyt. Ja kuitenkin ovat palvelusehdot sodan jälkeen joskus paremmatkin, kuin mitä ne olivat 100 vuotta myöhemmin; vielä v. 1652 sai palvelusväki Schlesiassa kaksi kertaa viikossa lihaa, vielä meidän vuosisadallamme on juuri siellä löytynyt seutuja, joissa se sai lihaa vain kolmasti vuodessa. Myöskin päiväpalkka oli sodan jälkeen suurempi kuin seuraavina vuosisatoina.“ (G. Freitag.)

palkan järjestelyn rauhantuomarien tehtäväksi; vielä v. 1796 tarvittiin kaksi korkeampien tuomioistuinten päätöstä siitä, koskiko rauhantuomarien päätös työpalkasta myöskin muuta kuin maanviljelystyöväkeä; vielä v. 1799 annettiin parlamentin päätös, että Skottilannin kaivostyömiesten palkat oli järjestettävä erään Elisabethin antaman lain ja kahden skottilantilaisen vuosina 1661 ja 1671 annetun lain mukaan. Kuinka paljon olot sillävälillä olivat muuttuneet, osottaa eräs ennenkuulumaton tapaus Englannin alahuoneessa. Täällä, missä enemmän kuin 400 vuotta oli valmisteltu lakeja yksinomaan ylijarjasta, jonka yläpuolelle työpalkka ei missään tapauksessa saanut nousta, ehdotti Whitbread v. 1796, että lailla määrättäisiin palkan aliraja maanviljelyspäiväläisiä varten. Pitt vastusti sitä, mutta myönsi, että „köyhien tila oli kauhistava (cruel)“. Vihdoin v. 1813, kumottiin palkan järjestelyä koskevat lait. Ne olivat naurettava luonnottomuus, senjälkeen kun kapitalisti järjesti tehtaansa omalla yksityislainsäädännöllään ja lisäsi maatyömiehen palkkaa vaivaisverolla, niin että se oli vähimmän mahdollisen rajalla. Työasetusten määräykset sopimuksesta työnantajan ja palkkatyöläisen välillä, irtisanomisajasta y. m. sellaisesta, jotka säännökset sallivat ainoastaan siviilioikeudellisen vetoomuksen sopimuksen rikkonutta työnantajan vastaan, mutta rikosoikeudellisen syytteen sopimuksen rikkonutta työlläistä vastaan, ovat nykyhetkeen asti täydessä voimassa.^{224a)}

Julmat lait yhteenliittymistä vastaan kumoutuivat v. 1825 köyhälistön uhkaavan käytöksen johdosta. Kuitenkin kumottiin ne ainoastaan osaksi. Muutamat kauniit vanhojen säännösten jäännökset hävisivät vasta v. 1859. Vihdoin koetti parlamentinpäätös kesäkuun 29 p:ltä 1871 poistaa tämän luokkalainsäädännön viimeisetkin jäljet, tunnustamalla ammattiyhdistykset (Trades-Unionit) laillisiksi. Mutta eräs parlamentinpäätös samalta päivältä (an act to amend the criminal law relating to violence, threats and molestation) palautti todellisuuudessa uudessa muodossa entisen tilan. Tämän parlamentaarisen silmänkääntäjätömpun kautta ne keinot, joita työlläiset voivat käyttää lakon tai työnsulun (liittoutuneiden tehtailijain lakko, siten että heidän tehtaansa samalla kertaa suljetaan) sattuessa, siirrettiin yleisen oikeuden piiristä ja asetettiin poikkeus-rikoslainsäädännön alaisiksi, jonka tulkinta tuli tehtailijain itsensä tehtäväksi rauhantuomareina. Kaksi vuotta aikaisemmin oli sama alahuone ja sama herra Gladstone tunnettuun rehelliseen tapaan esittänyt lakiehdotuksen kaikkien työväenluokkaa vastaan kohdistettujen poikkeuslakien kumoamisesta.

^{224a)} Kumottu v. 1875, vrt. s. — . — Kautsky.

Mutta toista lukemista pitemmälle ei asian annettu mennä, ja sitten viivyteltiin sen käsittelyä, kunnes lopuksi „suuri vapaamielinen puolue“ tekemällä tory-puolueen kanssa liiton sai rohkeutta asettua ratkaisevasti samaa köyhälistöä vastaan, joka sen oli valtaan kohottanut. Tyytymättä tähänkään petokseen, oikeutti „suuri vapaamielinen puolue“ alati hallitsevien luokkien häntyreinä toimivat englantilaiset tuomarit kaivamaan jälleen esille vanheutuneet lait „salaliitoista“ ja käyttämään niitä työläisten liittoja vastaan. Tästä huomaa, että Englannin parlamentti ainoastaan vastenmielisesti ja joukkojen painostuksesta luopui säättämistä lakeja lakkoja ja ammattiyhdistyksiä vastaan, toimittuaan itse viime vuosisadan aikana häpeämättömän itsekkäästi kapitalistien pysyvänä ammattiyhdistyksenä työläisiä vastaan.

Aivan vallankumousmyrskyn alkaessa uskalsi toisella puolen Kanaalin Ranskan porvaristo riistää työläisiltä heidän vastaäskän hankkimansa yhdistymisoikeuden. Asetuksella kesäkuun 14 p:ltä 1791 selitti se kaiken työläisten yhteenliittymisen „hyökkäykseksi vapautta ja ihmisoikeuksien julistamista vastaan“, jota rangaistiin 500 livres'in sakolla ja kansalaisyhteisyyden menettämisellä yhdeksi vuodeksi.²²⁵⁾ Tämä laki, joka valtiomahdin avulla pakottaa pääoman ja työn kilpailun pääomalle mukavien rajojen sisälle, tuli pitkäikäisemmäksi kuin vallankumoukset ja hallitsijasukujen vaihdokset. Hirmuhallituskin jätti sen koskemattomaksi. Vasta äskettäin se pyyhittiin rikoslaista.

Ei mikään ole kuvaavampaa kuin tämän porvarillisen valtiokaappauksen tekosyy. Chapelier, joka esitti asian kansalliskokouksessa, ja jota Camille Desmoulins nimittää „kurjaksi rähisijäksi“ (ergoteur misérable)^{225a)}, lausui: „Vaikka onkin toivotavaa, että työpalkka kohoaisi nykyisestä määrästä, jotta sen saaja pääsisi välttämättömien elintarpeiden puutteesta johtuvasta ehdottomasta riippuvaisuudestaan, joka on melkein orjan riippuvaisuutta“, eivät työläiset kuitenkaan saa keskustella eduistaan,

²²⁵⁾ Tämän lain I artikla on seuraava: „Koska kaikenlaisten samaa säätyä ja samassa toimessa olevien henkilöiden muodostamien yhdistysten lakkauttaminen on yksi Ranskan hallitusmuodon kulmakiviä, kielletään niitä minkään syyn nojalla tai missään muodossa uudelleen perustamista“. IV artikla selittää, että jos „kansalaiset, jotka toimivat samalla alalla, samassa käsityössä tai ammatissa, pitävät keskenään neuvotteluja tai tekevät sopimuksia tarkoituksella yhteisin neuvoin kieltäytyä ammattiaan tai työtään harjoittamasta tahi tekemästä sitä muutoin kuin määrätystä hinnasta, julistetaan mainitut neuvottelut ja sopimukset... laittomiksi hyökkäyksiksi vapautta ja ihmisoikeuksien julistamista vastaan j. n. e.“, siis valtiorikokseksi, aivan niinkuin vanhoissa työläisasetuksissa. („Révolutions de Paris. Paris 1791“, n. III, s. 523.)

^{225a)} „Revolutions de France“, N:o LXXVII.

toimia yhdessä ja sen kautta lieventää „ehdotonta riippuvaisuuttaan, joka on melkein orjuutta“, koska he juuri sen kautta „loukkaavat entisten mestariensa, nykyisten yrittäjien, vapautta“ (vapautta pitää työmiehiä orjuudessa!), ja koska yhteenliittyminen entisten ammattikuntamestarien itsevaltiutta vastaan olisi — voitekko arvata! — Ranskan perustuslain lakkauttaman ammattikuntalaitoksen henkiinherättämistä!²²⁶⁾

4. Kapitalististen maanvuokraajain synty.

Käsiteltyämme henkipattoisten köyhäläisten väkivaltaista syntyä, sitä veristä kuria, joka tekee heistä palkkatyöläisiä, saastaista valtiotoimintaa, joka poliisivoiman avulla edistää samalla kertaa pääoman kasautumista ja työläisen riistämistä yhä enenevässä määrässä, kysymme nyt, mistä kapitalistit ovat peräisin? Sillä maalaisväestön häätäminen synnyttää välittömästi vain suurtilanomistajia. Mitä maanvuokraajasäädyn syntyyn tulee, niin voimme niinsanoaksemme käsin sen tuntea, koska se on hitaasti tapahtuva, monta vuosisataa kestävä ilmiö. Maaorjatkin ja heidän rinnallaan myöskin pienet maanomistajat elivät hyvin erilaisissa omistussuhteissa ja vapautettiin sentähden hyvin erilaisilla taloudellisilla edellytyksillä.

Englannissa on maanvuokraajan ensimmäinen muoto itse maaorjana oleva bailiff.) Hänen asemansa on sama kuin muinaisroomalaisen villicus'en, mutta hänen toiminta-alansa on ahtaampi. 14 vuosisadan toisella puoliskolla asetetaan hänen sijaansa maanvuokraaja, jonka maanomistaja varustaa siemenillä, karjalla ja työaseilla. Hänen asemansa ei eroa paljoa talonpojan asemasta. Hän riistää vain enemmän palkkatyötä. Hänestä tulee pian Metayer, puolivuokraaja. Hän panee liikkeeseen toisen puolen maanviljelyspääomasta, maanomistaja toisen. Molemmat jakavat yhteistuotteen sopimuksen mukaisesti. Tämä muoto häviää Englannissa nopeasti antaakseen tilaa varsinaiselle maanvuokraajalle, joka käyttää lisää omaa pääomaansa pitämällä palkkatyöläisiä, ja maksaa maanomistajalle maankorkona osan lisätuotteesta rahassa tai luonnossa.

Niinkauan kuin riippumaton talonpoika ja palkkatyön ohella omaa taloutta pitävä renki vaurastuvat omasta työstään, siis 15 vuosisadalla, pysyvät maanvuokraajan olot ja hänen tuotantoalansa keskinkertaisina. 15 vuosisadan viimeisellä kolmanneksella

²²⁶⁾ Buchez ja Roux: „Histoire Parlementaire“ n. X, s. 193—195.
*) Tilan vouti. Suomentaja.

tapahtuva maanviljelyksen kumous, jota jatkuu melkein 16 vuosisadan (lukuunottamatta sen viimeisiä vuosikymmeniä), rikastuttaa hänet yhtä nopeasti, kuin se köyhdyttää maalaisväestön.²²⁷⁾ Kunnan laitumien anastaminen y. m. s. sallii hänen suuresti lisätä karjaansa melkein ilman kustannuksia, samalla kun lisääntynyt karja tuottaa hänelle maanviljelyksessä käytettynä ja kaupan esineenä suuremman voiton, sekä lisäksi runsaammin lantaa maan parantamiseksi.

16 vuosisadalla tulee lisäksi ratkaisevan tärkeä seikka. Silloin olivat vuokrasopimukset pitkäaikaiset, useinkin 99 vuotta. Jalojen metallien arvon ja siis myöskin rahan arvon jatkuva aleneminen tuotti maanvuokraajille kultaisia hedelmiä. Se alensi, muita aikaisemmin mainittuja seikkoja lukuunottamatta, työpalkkaa. Osa siitä tuli vuokravoitoksi. Viljan, villojen, lihan, lyhyesti kaikkien maanviljelystuotteiden hintojen jatkuva kohoaminen paisutti maanvuokraajan rahapääomaa, ilman että hän itse teki mitään sen hyväksi, samalla kun hänen maksettavanaan oleva maanvuokra, oli sovittu vanhentuneen raha-arvon perusteella.²²⁸⁾

²²⁷⁾ „Maanvuokraajat“, sanoo Harrison „Description of England“-teoksessaan, „joiden ennen oli vaikea maksaa 4 puntaa vuokra, maksavat nyt 40 puntaa ja luulevat sittenkin tehneensä huonot kaupat, joll'ei heillä vuokrasopimuksensa päätyttyä ole 6—7 vuoden vuokra, 50 tai 100 puntaa, tallessa“.

²²⁸⁾ Rahan arvon alenemisen vaikutusta 16 vuosisadalla yhteiskunnan eri luokkiin käsittelee: „A Compendions or Briefe Examination of Certayne Ordinary Complaints Diverse of our Countrymen in these our Days. By W. S., Gentleman.“ (Lontoo 1581.) Tässä kirjoituksessa käytetty vuoropuhelun muodon tähden pidettiin Shakespeare'a kauan kirjoituksen tekijänä ja vielä v. 1751 se hänen nimessään julkaistiin uudestaan. Sen tekijä on William Stafford. Eräässä kohden tuumi ritari (Knight) seuraavaa:

Ritari: „Te, naapuri, maanviljelijä, te, herra kauppias ja te, kunnon kupariseppä ja muut käsityöläiset, te voitte pitää hyvin huolta eduistanne. Sillä yhtä paljon kalliimpia kuin tavarat nyt ovat entisaikaan verraten, yhtä paljon nostatte te niiden omien tavaroitteidenne ja töitteenne hintaa, joita te myytte. Mutta meillä ei ole mitään myytävää, minkä hintaa me voisimme korottaa, saadaksemme vastapainoa tavaroille, joita meidän taas on ostettava.“ Toisessa paikassa kysyy ritari tohtorilta: „Anteeksi, ketä ihmisii se tarkoittaa? Ja ensiksikin, ketkä eivät siinä kärsisi mitään tappiota?“ — Tohtori: „Minä tarkoitan kaikkia niitä, jotka elävät ostolla ja myynnillä; sillä sikäli kuin he kalliimmasta ostavat, sikäli he myöskin kalliimmasta myyvät.“ — Ritari: „Ketä ne sitten ovat, jotka, niinkuin sanotte, siitä voittavat?“ — Tohtori: „Todellakin kaikki, jotka itse pitävät tiluksia tai vuokramaita vanhalla vuokralla; sillä maksaessaan vanhan hinnan mukaan he myyvät uuden hinnan mukaan; se on: he maksavat maastaan vähän ja myyvät kaiken, mitä siinä kasvaa, kalliista hinnasta...“ — Ritari: „Ketä ne sitten ovat, jotka, kuten sanotte, siinä enemmän menettävät kuin nuo toiset voittavat?“ — Tohtori: „Niitä ovat kaikki aatelismiehet, ritarit ja kaikki muut, jotka elävät kerta kaikkiaan määrätystä vuokrasta tahi palkasta tahi eivät itse viljele maataan tahi eivät harjoita ostoa ja myyntiä.“

Niin rikaastui hän samalla kertaa sekä palkkatyöläistensä että maanomistajansa kustannuksella. Ei siis ollut mikään ihme, jos Englannilla 16 vuosisadan lopulla oli silloisiin oloihin katsoen rikas „kapitalististen vuokraajain luokka“. ²²⁹⁾

5. Maanviljelyskumouksen vaikutus teollisuuteen. Kotimaisten markkinoiden luominen teollisuuspääomalle.

Puuskittainen ja yhä uudistuva maalaisväestön häätäminen ja karkoittaminen tuotti, kuten nähtiin, kaupunkien teollisuuden käytettäväksi alati uudestaan kokonaan ammattikuntien ulkopuolella olevia köyhäläisiä. Tässä ilmeni niin suurta viisautta, että se sai vanhan A. Anderson'in (ei ole sekoitettava James Anderson'iin) kaupan historiassaan uskomaan kaitselmuksen välittömään vaikutukseen. Meidän täytyy viipyä vielä hetkinen tässä alkuperäisen kasautumisen aiheessa. Riippumattoman, omaa taloutta pitävän maalaisväestön harvenemista ei ainoastaan vas-

²²⁹⁾ Ranskassa tulee varhaiskeskiajan régissööristä, s. o. tilanhoitajasta ja feodaliherran saatavien perijästä pian liikemies, joka kiristyksellä, petoksella y. m. kohoaa kapitalistiksi. Nämä tilanhoitajat olivat toisinaan itsekkin ylhäisiä herroja. Esimerkiksi: „Tässä on lasku, jonka herra Jaques de Thoraine, Besançon'in aatelinen linnanhoitaja, antaa herralle, joka Dijon'issa pitää tilejä Burgund'in herra herttuan ja kreivin puolesta, koroista, jotka mainitulle linnanherrasväelle ovat tulevat joulukuun 25 p:stä 1359 joulukuun 28 p:ään 1360.“ (Alexis Monteil: Histoire des Matériaux manuscrits etc., s. 244.) Tästä jo huomaa, miten kaikilla yhteiskunnallisen elämän aloilla suurin osa saaliista joutuu välittäjälle. Taloudellisella alalla esimerkiksi rahamiehet, pörssimiehet, kauppiamiehet ja pikkukauppiat kuorivat kerman ansioista; porvarillisessa oikeudessa kynii asianajaja riitapuolia; politiikassa merkitsee edustaja enemmän kuin valitsijat, ministeri enemmän kuin hallitsija; uskonnossa syrjäyttää Jumalan „välimies“, ja tämän taas työntävät syrjään papit, jotka jälkeen ovat välttämättömiä välittäjiä hyvän paimenen ja hänen lampaidensa välillä. — Kuten Englannissa olivat Ranskassakin suuret läänitysalueet jaetut äärettömän moneen pieneen viljelystilaan, mutta maalaisväestön ehdot tällä olivat verrattomasti epädullisemmat. 14 vuosisadalla syntyivät vuokratilat, fermes eli terriers. Niiden luku kasvoi yhä, paljon yli 100,000. Ne maksoivat maanvuokrana rahassa tai luonnossa $\frac{1}{12}$ — $\frac{1}{5}$ tuotteista. Vuokratilat olivat läänejä, ali-läännejä (fiefs, arrière-fiefs) j. n. e. tilusten arvon ja alan mukaan; monet niistä käsittivät ainoastaan muutamia auranaloja maata. Kaikilla näillä vuokratiloilla olivat alustalaiset johonkin määrään saakka tilan tuomiovallan alaisina; oli olemassa neljä eri astetta. Voi ymmärtää, kuinka kaikki nämä pienet hirmuvaltiaat rasittivat maalaisväestöä. Monteil sanoo, että siihen aikaan oli 160,000 tuomioistuinta Ranskassa, jossa nykyään 4,000 tuomioistuinta (rauhantuomioistuimet siihen luettuina) riittää.

tannut teollisuusköyhälistön tiheneminen, niinkuin Geoffroy-Sain-Hilaire selittää maailman aineen tiivistymisen toisessa paikassa riippuvan sen ohenemisesta toisessa.²³⁰⁾ Huolimatta viljelijöidensä luvun vähentymisestä tuotti maa nyt yhtä paljon kuin ennenkin tai vielä enemmänkin, koska kumousta maanomistusoiloissa seurasi parannetut viljelystavat, laajempi yhteistoiminta, tuotantovälineiden keskitys j. n. e., ja koska toiselta puolen palkkatyöläiset pidettiin ankarammassa työssä²³¹⁾ ja toiselta puolen tuotantoalue, jolla he tekivät työtä omaksi hyödykseen, yhä supistui. Kun osa maalaisväestöä joutui vapaaksi, tulivat myöskin aikaisemmat ravintoaineet vapaiksi. Ne muuttuvat nyt vaihtuvan pääoman aineellisiksi osiksi. Maattomaksi jääneen talonpojan täytyy ostaa niiden arvo uudelta herraltaan, teollisuuskapitalistilta, työpalkan muodossa. Sama kuin elatustarpeiden, oli myöskin kotimaan maanviljelyksen saatava teollisuuden raaka-aineen laita. Se muuttui osaksi pysyvää pääomaa.

Kuviteltakoon esim. niiden Westfal'in talonpoikien kohtaloa, jotka Fredrik II aikana kehräsivät kaiken pellavan, vaikkakaan eivät silkkiä. Heidät häädettiin väkivallalla ja ajettiin maaltaan ja manultaan, ja jällelääntynyt osa suurten maanvuokraajien päiväläisiksi. Samalla rakennetaan suuria pellavankehrutehtaita ja kutoimoita, joissa „vapautetut“ nyt tekevät palkkatyötä. Pellava on aivan samannäköistä kuin ennenkin. Ei ainoakaan säije siinä ole muuttunut, mutta uusi yhteiskunnallinen sielu on mennyt sen ruumiiseen. Se on nyt osana teollisuusherrojen pysyvää pääomaa. Ennen oli se jaettu suurelle joukolle pieniä tuottajia, jotka itse perheineen viljelivät ja kehräsivät sen pienissä annoksissa; nyt on se keskitetty kapitalistin käsiin, joka antaa toisten kehrätä ja kutoa sen hänelle. Pellavankehrukseen pantu ylimääräinen työ tuotti aikaisemmin lukemattomille talonpoikaisperheille lisäansiota, tai myöskin, Fredrik II:n aikaan, veroja pour le roi de Prusse.^{231 a)} Nykyään tuottaa se liikevoittoa muutamille kapitalisteille. Kehrät ja kangaspuut, jotka ennen olivat hajallaan ympäri maata, ovat nyt kokoontuneet harvoihin suuriin työkasarmeihin, samoin kuin työmiehet ja raaka-aine. Ja kehrät ja kangaspuut ja raaka-aine ovat, oltuaan kehrääjille ja kutojille välineenä riippumattoman ylläpidon hankkimiseksi, nyt muuttuneet välineiksi, joilla heitä komennetaan²³²⁾ ja joilla heistä puristetaan maksutonta

²³⁰⁾ Teoksessaan „Nations de Philosophie Naturelle. Paris 1838“.

²³¹⁾ Kohta, jolle Sir James Steuart panee painoa.

^{231 a)} „Travailler pour le roi de Prusse“, kirjaimellisesti: „tehdä työtä Preussin kuninkaalle“, on sananparsi, jolla merkitään „työntekoa kurjalla palkalla tahi ilmaiseksi“. — Kautsky.

²³²⁾ „Suon teille“, sanoo kapitalisti, „kunnian palvelulla minua ehdolla

työtä. Suurista manufaktuureista enempää kuin suurista vuokra-
maistakaan ei näe, että ne ovat yhdistetyt monesta pienestä tuo-
tantopaikasta ja muodostuneet monen pienen tuottajan häätämi-
sen kautta. Kuitenkaan ei ennakkoluuloton tutkija joudu harhaan.

Mirabeau'n, vallankumousleijonan, aikana nimitettiin suuria
manufaktuureja vielä manufactures réunies, yhdistetyiksi manu-
faktuureiksi, niinkuin me puhumme yhteenliitetystä pelloista.
„Nähdään vain“, sanoo Mirabeau, „suuria manufaktuureja, joissa
sadat ihmiset työskentelevät yhden työnjohtajan johdolla, ja joita
tavallisesti sanotaan yhdistetyiksi manufaktuureiksi (manufactures
réunies. Niitä taasen, joissa hyvin suuri joukko työläisiä työ-
kentelee hajallaan ja kukin omaan laskuunsa, tuskin pidetään
silmäyksenkään arvoisina. Ne asetetaan aivan varjoon. Se on
hyvin suuri erehdys, sillä ne yksin muodostavat todella tärkeän
osan kansan rikkaudesta... Yhdistetty tehdas (fabrique réunie)
rikastuttaa suunnattomasti yhtä tai kahta yrittäjää, mutta työ-
miehet ovat vain paremmin tahi huonommin palkattuja päiväläi-
siä, eivätkä missään suhteessa tule osallisiksi yrittäjän menes-
tyksestä. Erillään olevassa tehtaassa (fabrique séparée) sitävas-
toin ei kukaan tule rikkaaksi, mutta joukko työmiehiä elää hy-
vin. Ahkerain ja säästäväisten työläisten lukumäärä lisääntyy,
koska he huomaavat järkevällä elintavalla ja toimeliaisuudellaan
voivansa huomattavasti parantaa tilaansa, sen sijaan että saisi-
vat pienen palkankorotuksen, joka ei koskaan voi merkitä pal-
jon tulevaisuudelle, vaan enintään tekee mahdolliseksi elää kä-
destä suuhun vähän paremmin. Erillään olevat yksityismanufak-
tuurit, joihin useimmiten on yhdistetty pieni maanviljelys, ovat
vapaita.“²³³ Se Mirabeau'n käsitys, että hajallaan olevat tehtaat
myös ovat taloudellisempia ja tuottavampia kuin „yhdistetyt“, ja
että viimeksimainitut ovat pelkkiä hallitusten hoidossa versovia
keinotekoisia ansarikasveja, saa selityksensä siitä tilasta, missä
suuri osa Europan mantereen manufaktuureista silloin oli.

Ne tapaukset, jotka muuttavat pientilalliset palkkatyöläisiksi
ja heidän elatus- ja työvälineensä pääoman aineellisiksi tekijöiksi,
synnyttävät samalla pääomalle sen kotimaiset markkinat. Aikai-
semmin kasvatti ja valmisti talonpoikaisperhe elintarpeet ja raaka-
aineet, jotka se sitten suurimmaksi osaksi itse käytti. Näistä
raaka-aineista ja elintarpeista on nyt tullut tavaraa; talonpoika
myy niitä tukussa, manufaktuureissa tapaa hän niille menekki-

että annatte minulle sen vähän, mikä teille jää, siitä vaivannäöstä, mikä
minulla on teitä komentaissani.“ (J. J. Rousseau: „Discours sur l'Eco-
nomie Politique. Genève 1765.“)

²³³ Mirabeau: „De la Monarchie Prussienne. Londres 1788“, n.
III, s. 20—109 ori paik.

paikan. Lanka, liinakangas, karkeat villakankaat, — tavarat, joihin tarvittavia raaka-aineita oli joka talonpoikaiskodissa ja joita talonpoikaisperheet kehräsivät ja kutoivat omiksi tarpeikseen — muuttuvat nyt manufaktuurituotteiksi, joiden myyntipaikka on juuri maaseudulla. Lukuisa hajallaan oleva ostajajoukko, jonka edellytyksenä tähän asti on ollut joukko pieniä, omaan laskuunsa työskenteleviä tuottajia, keskittyy nyt suuriksi, teollisuuspääoman tyydyttämiksi markkinoiksi.²⁸⁴⁾ Niin käyvät käsi-kädessä aikaisemmin itsenäisten talonpoikien häätäminen ja erottaminen tuotantovälineistä, sekä maaseudun sivutyönä harjoitetun teollisuuden tuhoaminen, manufaktuurin ja maanviljelyksen toisistaan eroaminen. Ja ainoastaan maaseudun kotiteollisuuden hävittäminen voi jonkun maan kotimaisille markkinoille antaa sen laajuuden ja lujouden, minkä kapitalistinen tuotantotapa tarvitsee.

Kuitenkaan ei varsinainen manufaktuurikausi aiheuta mitään jyrkkää muutosta. Muistamme, että se anastaa haltuunsa kansallisen tuotannon ainoastaan osa osalta ja että sen laajana taustana on aina kaupunkien käsiteollisuus. Joskin se tuhoaa jälkimäisen eräessä muodossa, erinäisissä liikehaaroissa, muutamissa kohdissa, herättää sen toisissa jälleen eloon, koska se vissiin määrään asti tarvitsee sitä raaka-aineen valmistamista varten. Se synnyttää sentähden uuden luokan pieniä maalaiseläjiä, jotka harjoittavat maanviljelystä sivuelinkeinonaan ja pääelinkeinonaan teollisuustyötä, jonka tuotteet he myyvät manufaktuureihin, joko välittömästi tahi jonkun kauppiaan välityksellä. Tämä on syynä, vaikkakaan ei pääsyynä, erääseen ilmiöön, joka aluksi hämmentää Englannin historian tutkijaa. 15 vuosisadan viimeiseltä kolmannekselta alkaen tapaa hän alituista, vain aika-ajottain keskeytyvää valitusta, että pääoma-talous maalla lisääntyy ja talonpoikaissäätö yhä nopeammin vähenee. Toiselta puolen tapaa hän yhä uudelleen tämän talonpoikaissäädyn, joskin vähempilukuisena ja yhä huonontuneena.²⁸⁵⁾

²⁸⁴⁾ „Kaksikymmentä naulaa villoja, jotka ahkera työläisperhe huomamatta muiden töiden lomassa muuttaa vuoden aikana tarvittaviksi vaatteiksi — sehän ei herätä mitään huomiota. Mutta tuokaapa villat markkinoille, lähettäkää ne tehtaaseen ja sitten välittäjälle ja kauppiaille, niin olette panneet liikkeelle suuret kauppatoimet ja nimellisen pääoman, joka vastaa kaksikymmenkertaisesti noiden villojen arvon... Työläisluokkaa riistetään tällä tavoin kurjan tehdastyövän, maanomistajaloisten ja näennäisiin syihin perustuvan kauppa-, raha- ja finanssijärjestelmän ylläpitämiseksi.“ (David Uguhart: „Familiar Words. London 1855“, s. 210.)

²⁸⁵⁾ Poikkeuksena tästä on Cromwell'in aika. Niin kauan kuin tasavalta säilyi, kohosivat Englannin kansan kaikki kerrokset siitä alennustilasta, mihin ne olivat Tudor'ien aikana vajonneet.

Pääsyyinä tähän on se, että Englanti on vuorotellen milloin etupäässä viljanviejä, milloin karjanhoitaja, ja näiden vaihtelevien kausien ohella vaihtelee talonpoikain työalan laajuus.

Vasta suurteollisuus synnyttää koneiden kautta pysyvän perustan kapitalistiselle maanviljelykselle, häätää rajusti suuren enemmistön maalaisväestöstä ja tekee maanviljelyksen eroamisen maalaiskotiteollisuudesta lopulliseksi, nyhtämällä irti sen juuret — kehruun ja kankaankudonnan.²³⁶⁾ Vasta se myöskin sentähden valloittaa teollisuuspääomalle koko omamaiset markkinat.²³⁷⁾

6. Teollisuuskapitalistien synty.

Teollisuuskapitalistin²³⁶⁾ syntyminen ei tapahtunut yhtä vähitellen kuin kapitalistisen maanvuokraajan. Epäilemättä muuttuivat moniaat pienet ammattikuntamestarit ja vielä useammat itsenäiset pienet käsityöläiset tai myöskin palkkatyöläiset pikkukapitalisteiksi, ja vähitellen laajenevan palkkatyön riistämisen ja vastaavan kasautumisen kautta suorastaan kapitalisteiksi. Kapita-

²³⁶⁾ Tucket tietää, että suuri villateollisuus saa koneiden käytäntöön ottamisen kautta alkunsa varsinaisista manufaktuureista ja maalais- eli kotiteollisuuden hävittämisestä. (Tucket: „A History of the Past and Present State of the Labouring Population. London 1846.“) „Aura ja ies olivat jumalien keksimiä ja sankarien työkaluja: ovatko kangaspuut, kehrä ja rukki vähemmän jaloa alkuperää? Te erotatte rukiin ja auran, kehrän ja ikeen, ja saatte tehtaita ja vaivaistaloja, luottoa ja pulakausia, kaksi vihamielistä kansanosaa, maanviljelysväestön ja kauppaväestön.“ (David Urquhart: „Familiar Words“, s. 122.) Mutta nyt tulee Carey ja syyttää, eikä varmaankaan aiheetta, Englantia siitä, että se tahtoo muuttaa jokaisen muun maan väestön pelkäksi maanviljelysväestöksi, jonka tehtailijana Englanti olisi. Hän väittää, että Turkki tällä tavoin on joutunut rappiolle, koska „maanomistajat ja -viljelijät eivät koskaan saaneet (Englannin takia) voimistuttaa itseään auran ja kangaspuiden, vasaaran ja äkeen luonnollisella liitolla“. („The Slave Trade“, s. 125.) Hänen mielestään on Urquhart itse yksi Turkin rappiotilan pääaiheuttajia, hän kun siellä muka Englannin etujen vuoksi on toiminut vapaakaupan edistämiseksi. Parasta on, että Carey, sivumennen sanoen suuri venäläisten liehakoitsija, tahtoo suojelustullijärjestelmällä estää tuota eroa, jota se vain jouduttaa.

²³⁷⁾ Ihmisystävälliset englantilaiset kansantaloustieteilijät kuten Mill, Rogers, Goldwin Smith, Fawcett y. m., ja vapaamieliset tehtailijat kuten John Bright ja hänen laisensa, kysyvät, niinkuin Jumala Kainilta hänen veljeään Abelialta, englantilaisilta maanomistajia-ylimyksiltä, minne ovat tuhannet vapaat talonpoikamme joutuneet? Mutta mistä te sitten olette tulleet? Noiden vapaiden talonpoikien hävittämisestä. Minkätähden ette kysy edelleen, mihin ovat vapaat kankurit, kehräjät ja käsityöläiset joutuneet?

²³⁸⁾ Teollisuus — tässä vastakohtana maanviljelykselle. Käsitteellisesti on maanvuokraaja yhtä hyvin teollisuuskapitalisti kuin tehtailijakin.

listisen tuotannon lapsuusvuosina kävi usein niinkuin keskiaikaisen kaupunkilaitoksen lapsuusaikana, jolloin kysymys siitä, kuka karanneista orjista oli oleva herra ja kuka palvelija, usein ratkaistiin sen perustalla, oliko pakeneminen tapahtunut aikaisemmin tai myöhemmin. Kuitenkaan ei tämän menettelyn etanan-kulku millään tavoin vastannut kaupan tarpeita uusilla maailmanmarkkinoilla, jotka 15 vuosisadan lopulla tapahtuneet löydöt olivat luoneet. Mutta keskiaika oli jättänyt jälkeensä kaksi eri pääoman muotoa, jotka kypsyvät mitä erilaisimmissa taloudellisissa yhteiskuntamuodostumissa ja ennen kapitalistisen tuotantotavan aikaa, käyvät ylipäänsä pääomasta — koronkiskurin pääoman ja kauppiiaan pääoman.

„Nykyään“, sanoo eräs englantilainen kirjailija, joka kuitenkin ei ota huomioon kauppapääoman merkitystä, „menee kaikki rikkaus ensin kapitalistin käsiin... hän maksaa maanomistajalle vuokran, työmiehelle palkan, veron- ja kymmenysten kantajalle heidän saatavansa, ja pitää itse suuren, todellisuudessa suurimman ja päivä päivältä yhä kasvavan osan vuotuisen työn tuotteista. Kapitalistia voidaan nykyään pitää koko yhteiskunnan varallisuuden lähimpänä omistajana, vaikkei mikään laki olekaan antanut hänelle oikeutta tähän omaisuuteen... Tämän omaisuuden siirron aiheutti koron ottaminen pääomasta... eikä ole vähemmän merkillistä, että koko Europan lainsäätäjät tahtoivat tätä estää laeilla koronkiskomista vastaan... Kapitalistin valta maan kaiken rikkauten yli tietää täydellistä kumousta omistusoikeudessa, ja minkä lain tai lakien sarjan nojalla se on tapahtunut? ²³⁹⁾ Kirjailijan olisi tullut muistaa, ettei kumouksia toimeenpanna lakien nojalla.

Koronkiskomisen ja kaupan muodostaman rahapääoman muuttamista teollisuuspääomaksi ehkäisi läänityslaitos maalla ja ammattikuntalaitos kaupungeissa. ²⁴⁰⁾ Nämä esteet poistuivat silloin kun feodaliset palveluskunnat hajosivat ja maalaisväestö häädettiin maaltaan ja osittain karkoitettiin. Uusi teollisuus alkoi satamissa meren rannalla tai maaseutupaikoissa, vanhan kaupunkijärjestyksen ja sen ammattikuntalaitoksen ulkopuolella. Englannissa alkoivat ammattikuntakaupungit sentähden katkeran taistelun näitä uusia teollisuustaimitarhoja vastaan.

Amerikan kulta- ja hopeamaiden löytö, alkuasukkaiden sukupuuttoon hävittäminen, orjuuttaminen ja kaivoksiin hautaaminen,

²³⁹⁾ „The Natural and Artificial Rights of Property Contrasted. London 1832“, s. 98, 99. Nimettömän kirjoituksen tekijä on The H o d g e k i n.

²⁴⁰⁾ Vielä v. 1794 lähettivät pienet verankutojat Leeds'istä lähetystön parlamentilta anomaan lakia, joka kieltäisi ketään kauppiasta tehtilijaksi rupeamasta.

alkava Itä-Intian valloittaminen ja ryöstäminen, Afrikan muuttaminen alueeksi, jolla mustaihoisia metsästettiin kauppaa varten, merkitsevät kapitalistisen tuotantokauden aamunkoittoa. Nämä ilmiöt ovat alkuperäisen kasautumisen pääkohtia. Niiden jäljissä seuraa Europan kansojen kauppasota, jonka taistelutantereena on koko maanpiiri. Se alkaa Alankomaiden luopumisella Espanjasta, se saa jättiläiskokonsa Englannin jakobiinilaissodassa, se jatkuu vielä ryöstöretkinä, kuten opiumisodassa Kiinaa vastaan j. n. e.

Alkuperäisen kasautumisen eri kohdat jakautuvat enemmän tai vähemmän oikeassa aikajärjestyksessä Espanjan, Portugalin, Hollannin, Ranskan ja Englannin osalle. Englannissa ne 11 vuosisadan loppupuolella yhdistetään siirtomaajärjestelmäksi, valtionvelkajärjestelmäksi, uudenaikaiseksi verojärjestelmäksi ja suojelulakijärjestelmäksi. Nämä järjestelmät perustuvat suurimmaksi osaksi mitä häikäilemättömimpään väkivaltaan, kuten esim. siirtomaajärjestelmä. Mutta kaikki käyttävät valtiomahtia, yhteiskunnan keskitettyä ja järjestynyttä valtaa, edistääkseen feodalisen tuotantotavan nopeaa muuttamista kapitalistiseksi ja lyhentääkseen siihen johtavia siirtymiskausia. Väkivalta on kättilönä jokaisella vanhalla yhteiskunnalla, joka kantaa uutta sydämensä alla. Se itse on taloudellinen jäntiö, taloudellinen potenssi.

Kristillisestä siirtomaajärjestelmästä sanoo mies, jonka erikoisalana on kristillisyyden, nim. W. Howitt: „Niin sanottujen kristittyjen rotujen raakamaisuuksilla ja inhottavilla ilkitöillä jokaisessa maailman kolkassa ja jokaista kansaa kohtaan, jonka ne ovat voineet saattaa valtansa alle, ei ole mitään vastinetta millään maailmanhistorian aikakaudella, minkään rodun keskuudessa, olkoonpa se ollut miten villi ja sivistymätön, säälimätön ja häpeämätön tahansa.“²⁴¹⁾ Hollannin siirtomaatalouden historia — ja Hollanti oli 17 vuosisadan kapitalistinen mallivaltio —, „näyttää voittamattoman kuvan petoksista, lahjomisista, salamurhista ja rikollisuudesta.“²⁴²⁾ Mikään ei ole kuvaavampaa kuin heidän ihmisvarkausjärjestelmänsä Celebes-saarella orjain hankkimiseksi Jaavalle. Ihmisvarkaita harjotettiin tätä tarkoitusta varten. Varas, tulkki ja myyjä olivat päähenkilöt tässä kaupassa, alkuasukas-

²⁴¹⁾ William Howitt: „Colonization and Christianity. A Popular History of the Treatment of the Natives by the Europeans in all their Colonies. London 1838, s. 9. Orjien kohtelusta hyviä kokoomatietoja antaa Charles Comte'n „Traité de la Législation.“ 3 pain. Brysseli 1837. Täytyy tutkia yksityiskohdissaan tätä ainetta, nähdäkseen millaiseksi porvaristo tekee itsensä ja työmiehensä siellä, missä se voi häikäilemättömästi muodostella maailmaa oman mielensä mukaan.

²⁴²⁾ Thomas Stamford Raffles, late Lieut. Gov. of that island: „Java and its dependencies. London 1817.“

prinssit päämyyjä. Varastetut nuorukaiset kätettiin Celebesaaren salaisiin vankiloihin, kunnes he olivat valmiita orjalai-voille lähetettäväksi. Eräässä virallisessa kertomuksessa lausutaan: „Tämä yksi ainoa Makassar'in kaupunki on täynnä toinen toistaan kauheampia vankiloita, jotka ovat täyteen sullotut onnettomia, saaliinhimon ja tyranniuden uhreja kahleissa ja väkivaltaisesti perheistään erotettuja.“ Saadakseen haltuunsa Malaka'n lahjoivat hollantilaiset sen kuvernöörin. Hän päästi heidät v. 1641 kaupunkiin. He riensivät kohta hänen taloonsa ja salaa murhasivat hänet päästäkseen maksamasta 21,875 punnan lahjuksia. Mihin he vain jalallaan astuivat, seurasi heitä hävitys ja väestön tuhoutuminen. Banjuwang'issa, eräässä Javan maakunnassa, oli v. 1750 yli 80,000 asukasta, v. 1811 enää ainoastaan 8,000. Tämä se on „doux commerce“, lempeätä kauppaa!

Englannin itäintialainen komppania sai, kuten tiedetään, paitsi valtiollisen vallan Itä-Intiassa, yksinoikeudekseen teekaupan samoin kuin yleensäkin Kiinan kaupan sekä tavarankuljetuksen Europasta ja Eurooppaan. Mutta Intian rannikkoliikenne ja saarien välinen liikenne sekä kauppa Intian sisäosissa tuli komppanian korkeampien virkamiesten yksinoikeudeksi. Suolan, opiumin, betelin ja muiden tavaroitten yksinoikeudet olivat ehtymättömiä rikkautenlähteitä. Virkamiehet itse määräsivät hinnat ja nylkivät onnetonta hindua mielensä mukaan. Kenraalikuvernööri oli osallisena tässä yksityiskaupassa. Hänen suosikkinsa saivat kontrahteja ehdoilla, joiden avulla he, ollen viisaampia kuin alkemistit, tekivät tyhjästä kultaa. Suuria rikkauksia syntyi kuin sieniä sateella yhdessä päivässä, alkupe-
räinen kasautuminen tapahtui ilman, että liikkeeseen oli sijoitettu yhtään shillinkiä. Oikeudenkäynti Warren Hostings'ia vastaan aivan vilisee sellaisia esimerkkejä. Tässä eräs tapaus. Eräs opiumin kauppaa koskeva sopimus annettiin muntamalle Sullivan'ille juuri ennen hänen lähtöään virkamatkalle sangen kaukana opiumi-alueista olevaan Intian osaan. Sullivan myy kontraktinsa 40,000 punnasta eräälle Binn'ille, Binn myy sen samana päivänä 60,000 punnasta, ja viimeinen ostaja ja sopimuksen täyttäjä selittää, että hän vielä sen jälkeen sai suunnattoman suuren voiton. Erään parlamentissa esitetyn luettelon mukaan ottivat komppania ja sen virkamiehet intialaisilta vv. 1757—1766 lahjana 6 miljoonaa puntaa! Vuosien 1769 ja 1770 välillä panivat englantilaiset kei-notekoisesti toimeen nälänhädän ostamalla kaiken riisin ja kieltäytymällä jälleenmyymästä sitä muuten kuin satumaisiin hintoihin.²⁴⁵⁾

²⁴⁵⁾ Vuonna 1866 kuoli yhdessä ainoassa maakunnassa, Orissa'essa, enemmän kuin miljoona hindua nälkään. Siitä huolimatta koetettiin intialaista valtionrahastoa rikastuttaa niillä hinnoilla, joista nälkäänkuoleville myytiin elintarpeita.

Alkuasukkaiden kohtelevinen oli tietysti kauheinta niillä viljelyksillä, jotka olivat määrätty yksinomaan vientikauppaa varten, niinkuin Länsi-Intiassa, ja ryöstömurhille alttiiksi annetuissa rikkaissa ja taajaanasutuissa maissa, kuten Meksikossa ja Itä-Intiassa. Mutta myöskin varsinaisissa siirtomaissa esiintyi alkuperäisen kasautumisen kristillinen luonne oikeassa valossaan. Nuo protestanttisuuden järkevät taiturit, Uuden-Englannin puritaanit määräsivät v. 1703 lakiasäättävän kokouksensa päätöksillä 40 punnan palkinnon jokaisesta intianin päänahasta ja jokaisesta vangitusta punanahasta, v. 1720 100 punnan palkinnon kustakin päänahasta, v. 1744, sitten kun Massachusetts-Bay oli selittänyt erään heimon kapinalliseksi, seuraavat palkinnot: 12-vuotiaan tai vanhemman miehen päänahasta 100 puntaa uutta rahakantaa, miespuolisesta vangista 105 puntaa, naisvangeista ja vangituista lapsista 55 puntaa, naisten ja lasten päänahoista 50 puntaa! Muutamia vuosikymmeniä myöhemmin kosti siirtomaajärjestelmä sillävälän kapinalliseksi tulleille hurskaiden pyhiinvaeltaja-isäin *) jälkeläisille. Englantilaisten aloitteesta ja kustannuksella heidät lyötiin kuoliaiksi tomahawkeilla. Britannian parlamentti selitti verikoirat ja päänahan riistämisen „keinoiksi, jotka Jumala ja luonto ovat antaneet sen käsiin“.

Siirtomaajärjestelmä kypsytti kauppaa ja laivaliikennettä erittäin nopeasti. „Gesellshaften Monopolia“ (monopoliseurat; Luther) olivat voimakkaita aseita pääoman keskityksessä. Siirtomaat olivat syntyville teollisuuslaitoksille varmana myyntipaikana ja myynnin yksinoikeus kiihdytti kasautumista. Europan ulkopuolelta suorastaan rosvoamalla, orjuuttamalla ja ryöstömurhalla hankitut aarteet virtasivat takaisin emämaahan ja muuttuivat siellä pääomaksi. Hollanti, joka ensimmäisenä kehitti siirtomaajärjestelmän täydelliseksi oli jo v. 1648 kauppamahtavuutensa huipulla. Sen hallussa oli „melkein koko Itä-Intian kauppa sekä Lounais- ja Koillis-Europan välinen liikenne. Sen kalastus, merenkulku ja manufaktuurit voittivat kaikki muut maat. Tasavalan pääomat olivat ehkä huomattavammat kuin koko muun Europan yhteensä“. Gülich unohtaa lisätä: Hollannin kansa oli jo v. 1648 rasittuneempi, köyhtyneempi ja raaemmin sorrettu kuin koko muun Europan kansat yhteensä.

Nykyään seuraa teollisuuden yliherruutta kaupan yliherruus. Varsinaisena manufaktuuriaikana sitävästoin synnyttää teollisuuden yliherruus kaupan yliherruuden. Siitä johtui, että siirtomaajärjestelmällä siihen aikaan oli niin vallitseva asema. Se oli se „tuntematon jumala“, joka asettui alttarille Europan vanhojen

*) „Pilgrim Fathers“, ensimmäiset Englannista Amerikkaan muuttaneet siirtolaiset.

epäjumalien rinnalle ja eräänä kauniina päivänä työnsi heidät kaikki yhdessä ryttäkässä alas. Se julisti voitonteon ihmiskunnan perimäiseksi ja ainoaksi päämääräksi.

Julkisen luoton, s. o. valtion velkojen järjestelmä, jonka alun huomaamme Genuassa ja Venetsiassa jo keskiajalla, valtasi manufaktuuri-aikana koko Europan. Siirtomaajärjestelmä, sen merikauppa ja kauppasodat olivat sen kasvumaana. Niin se ensin juurtui Hollantiin. Valtionvelka, s. o. valtion myyminen — olipa valtiomuoto yksinvaltainen, perustuslaillinen tai tasavaltainen — painaa leimansa kapitalistiseen aikakauteen. Ainoa osa niin sanotusta kansallissomaisuudesta, joka todella on nykykansain yhteisomaisuutta on — heidän valtionvelkansa.^{243a)} Siitä oli johdonmukaisena seurauksena nykyaikainen oppi, että kansa tulee sitä rikkaammaksi, kuta pahemmin se velkaantuu. Julkinen luotto tulee pääoman credoksi (uskontunnustukseksi). Ja valtionvelan muodostuessa tulee vastaan tehdyn synnin sijaan pyhää henkeä, jolle ei ole mitään anteeksiantamusta, kapina valtionvelkaa vastaan.

Valtionvelka tulee yhdeksi alkuperäisen kasautumisen vaikutavimmista välikappaleista. Ikäänkuin taikasauvan kosketuksesta, antaa se tuottamattomalle rahalle lisääntymiskyvyn ja muuttaa sen siten pääomaksi, ilman että sen tarvitsee alistua teollisuus-, vieläpä koronkiskomislaitoksiinkin erottamattomasti kuuluvan väkivallan ja vaaran alaiseksi. Valtionvelkojat eivät todellisuudessa anna mitään, sillä lainattu summa muutetaan julkisiksi, helposti siirrettäviksi velkakirjoiksi, jotka edelleen liikkuvat heidän käsissään niin kuin ne olisivat vastaava määrä puhdasta rahaa. Mutta myöskin lukuunottamatta näin muodostettua toimetonta koroillaaneläjäin luokkaa ja hallituksen ja kansan välittäjinä esiintyvien rahamiesten äkillistä rikastumista — samoin kuin veronkannon vuokraajain, kauppiain ja yksityistehtailijoiden varallisuutta, joille melkoinen osa jokaisesta valtionlainasta tuottaa saman hyödyn kuin taivaasta pudonnut pääoma — on valtionvelka synnyttänyt osakeyhtiöt, kaikenlaisten myytävien arvopaperien kaupan, rohkeat yritykset ja rahanvaihdon, sanalla sanoen: pörssi-keinottelun ja uudenaikaisen pankkivallan.

Alun pitäen olivat kansallisilla nimillä koristetut suuret pankit vain yksityisten keinottelijain yhtiöitä, jotka asettuivat hallitusten rinnalle, ja saamiensa etuoikeuksien avulla olivat tilaisuudessa lainaamaan niille rahaa. Sentähden ei valtiovelan kasva-

^{243a)} William Cobbet huomauttaa, että Englannissa kaikkia julkisia laitoksia nimitetään „kuninkaallisiksi“, mutta että vastapainona kuitenkin on olemassa „kansallise“velka (national debt).

misella ole varmempaa astemittaria kuin näiden pankkien osakkeiden arvon jatkuva kohoaminen. Mainitut pankit kehittyvät täydellisiksi, kun Englannin pankki v. 1694 perustettiin. Englannin pankki alkoi toimintansa lainaamalla hallitukselle rahaa 8 0/0:n korolla; samalla oikeutti parlamentti sen ansaitsemaan samalla pääomalla rahaa siten, että se lainaisi sen vielä yleisölle pankkiseteleinä. Se sai näillä seteleillä diskontata vekseleitä, antaa tavaralainoja ja ostaa jaloja metalleja. Ei kestänyt kauan ennen kuin tästä omatekoisesta luottorahastosta tuli rahaa, jossa Englannin pankki antoi lainat valtiolle ja jossa se valtion tiliin maksoi valtionvelan korot. Ei riittänyt, että se toisella kädellä antoi, ottaakseen toisella enemmän takaisin; se pysyi myöskin, samalla kun se otti vastaan, kansan ikuisena velkojana viimeiseen annettuun penniin saakka. Vähitellen tuli se maan metalliaarteiden välttämättömäksi säilytyspaikaksi ja koko kauppaluoton painopisteeksi. Samaan aikaan kun Englannissa lakattiin noita-akkoja polttamasta, alettiin siellä hirttää setelinväärentäjiä. Minkä vaikutuksen tämän pankkiylimysten, rahamiesten, koroillaaneläjien, välittäjien, keinnottelijain ja pörssisusien lauman äkillinen ilmestyminen teki aikalaisiin, todistavat senaikuiset teokset, esim. Bolingbroke'n.^{243 b)}

Valtiovelan mukana syntyi kansainvälinen luottojärjestelmä, joka usein kätkee alkuperäisen kasautumisen jonkun lähteen yhden tai toisen kansan keskuudessa. Niin muodostavat venetsialaisen rosvojärjestelmän rikokset tällaisen salatun perustuksen pääomarikkaudelle Hollannissa, jolle rappeutuva Venetsia lainasi suuria rahasummia. Sama on myöskin Hollannin ja Englannin suhteiden laita. Jo 18 vuosisadan alussa ovat Hollannin manufaktuurit jääneet täydelleen alakynteen, ja Hollanti on lakannut olemasta vallitseva kauppa- ja teollisuuskansa. Sen yhdeksi päätoimeksi tulee sentähden vuosina 1701—1776 suunnattoman suurien pääomien lainaaminen etenkin sen mahtavalle kilpailijalle Englannille. Nykyään on Englannin ja Yhdysvaltain suhde sama. Moni pääoma, joka nyt esiintyy Yhdysvalloissa ilman syntymätodistusta, on vasta Englannissa pääomaksi muuttunutta lapsenverta.

Kun valtionvelalla on tukensa valtiontuloissa, joiden täytyy peittää vuotuiset korko- y. m. menot, niin tuli uudenaikaisesta verojärjestelmästä valtionlainajärjestelmän välttämätön täydentäjä. Lainat antavat hallituksille mahdollisuuden suorittaa ylimääräisiä menoja, ilman että veronmaksaja sen heti tuntee, mutta tulevaisuudessa ne vaativat korkeampia veroja. Toiselta puolen pakot-

^{243 b)} „Jos tataarit nykyaikana tulvisivat Euroopaan, olisi melko vaikeata saada heidät ymmärtämään, mitä rahamies meillä on.“ (Montesquieu: „Esprit des lois, éd. Londres 1769“, n. IV, s. 33.)

taa verojen korotus, joka johtuu toinen toisensa jälkeen otettujen velkojen kasautumisesta, hallitusta uusien ylimääräisten menojen sattuessa ottamaan yhä uusia lainoja. Uudenaikainen valtion raha-asiaihoidon hoito, jonka tukikohtana on välttämättömien elintarpeiden verottaminen (siis niiden kallistuttaminen), sisältää siis aiheen itsestään tapahtuvaan kehittymiseen. Liikaverotus ei siis ole väliaikainen tapaus, vaan päinvastoin pysyväinen periaate. Hollannissa, jonne tämä järjestelmä ensiksi kotiutui, on sentähden suuri isänmaan ystävä De Witt ylistänyt sitä ohjeissaan parhaimmaksi järjestelmäksi, millä palkkatyöläinen saatetaan alistuvaksi, yksinkertaiseksi, ahkeraksi ja . . . ylenmäärin työtä tekeväksi. Sen hävittävä vaikutus palkkatyöläisten asemaan ei kuitenkaan tässä vaadi huomiotamme siihen määrin kuin sen aiheuttama talonpojan, käsityöläisen, lyhyesti sanoen kaikkien alemman keski-säädyn kerrosten väkivaltainen häätäminen. Siitä eivät ole eri mieltä edes porvarilliset taloustieteilijätäkään. Sen häätävää vaikutusta lisää vielä suojelustullijärjestelmä, joka on yksi sen olennaisia osia.

Valtionvelan ja uudenaikaisen verojärjestelmän suuri merkitys yhteiskunnallisen varallisuuden muuttamiselle pääomaksi, itsenäisten tuottajien häätäminen ja palkkatyöläisten sortaminen on saattanut useita kirjailijoita, kuten Cobbett'in, Doubledoy'n y. m. etsimään siitä nykyaikaisen kurjuuden pääsyytä.

Suojelustullijärjestelmä oli keino valmistaa tehtailijoita, häätää vapaita työläisiä, kapitalisoida kansan tuotanto- ja elintarpeet, lyhentää väliaikaisesti siirtymistä vanhanaikaisesta tuotantotavasta uudenaikaiseen. Euroopan valtiot taistelivat tämän keksinnön patentista, ja kun se kerran oli tullut voitontekijäin palvelukseen, verottivat he siinä tarkoituksessa muitakin kuin omaa kansaa, välillisesti suojelustulleilla, välittömästi vientipalkkioilla y. m. Riippuvassa asemassa olevissa naapurimaissa tuhottiin kaikki teollisuus väkivaltaisesti, niinkuin esim. Englanti teki lopun Irlannin villateollisuudesta. Euroopan mannermaalla oli menettely Colbert'in antaman esimerkin mukaan vielä yksinkertaisempi. Tehtailijain alkuperäinen pääoma otetaan täällä osittain ilman muuta valtionrahastosta. „Minkätähden“, huudahtaa Mirabeau, „etsitään syytä Saksin teollisuuden kukoistukseen niin kaukaa kuin ajalta ennen seitsenvuotista sotaa? 180 miljoonan valtionvelka!“²⁴⁴⁾

Siirtomaajärjestelmä, valtionvelat, verotaakka, suojelustulli, kauppasodat y. m., nämä varsinaisen manufaktuuriajan taimet kasvavat jättiläiskokoisiksi suurteollisuuden lapsuusvuosina. Vii-

²⁴⁴⁾ Mirabeau: „De la Monarchie Grussienne. London 1788“, n. VI, s. 101.

meksimainitun syntymää vietetään suurella herodesmaisella lastenryöstöllä. Samoin kuin sotalaivasto ottavat tehtaakin miehistönsä pakkovärväyksellä. Niin välinpitämätön kuin Sir F. M. Eden onkin maalaisväestöä maaltaan ja mannultaan hädettäessä osotetusta julmuudesta, 15 vuosisadan viimeiseltä kolmannekselta hänen omaan aikaansa, 18 vuosisadan loppuun saakka; niin omahyväisesti kuin hän onnittelee sen johdosta, koska se oli niin „välttämätön“ kapitalistiselle maanviljelykselle ja „oikean suhteen luomiselle maanviljelysmaan ja karjalaitumen välillä“, ei hän sitävastoin osota samaa taloudellista järkevyyttä, kun on kysymys lastenryöstöstä ja lasten orjuudesta muutettaessa manufaktuurityötä tehdastyöksi sekä pääoman ja työvoiman oikeaan suhteeseen pyrittäessä. Hän sanoo: „yleisön olisi ehkä syytä harkita, voiko manufaktuuri, jonka menestyäkseen täytyy tyhjentää työväenasunnot ja työhuoneet köyhistä lapsista, jotta näitä vuorojoukoin suurin osa yötä kiusataan ja valvotetaan; manufaktuuri, joka sitäpaitsi sulloo yhteen eri sukupuolta ja eri ikäasteilla olevat sekä erilaisilla taipumuksilla varustetut lapset, niin että tarttuvan esimerkin täytyy saattaa heidät pahuuteen ja siivettömyyteen — voiko sellainen manufaktuuri lisätä kansallisen ja yksilöllisen onnen yhteismäärää?“²⁴⁵⁾

„Derbyshire’ssä, Nottingshamshire’ssä ja varsinkin Lancashire’ssä“, sanoo Fielden, „käytettiin äskettäin keksittyä koneistoa suurissa tehtaissa, aivan virtojen varrella, jotka voivat vesiratasta pyörittää. Tuhansia käsiä tarvittiin äkkiä näihin kaukana kaupungeista oleviin paikkoihin; ja varsinkin Lancashire, joka siihen asti oli ollut verrattain harvaan asuttu ja hedelmätön, tarvitsi nyt asukkaita ennen kaikkia. Varsinkin pienet ja nopsat sormet olivat haluttuja. Kohta otettiin tavaksi siirtää tehtaisiin oppipoikia (!) kuntien työhuoneista Lontoossa, Birmingham’issa ja muualla. Monta, monta tuhatta näistä pienistä, avuttomista olennoista, joiden ikä vaihteli 7:stä 13:een tai 14:ään vuoteen, kuletettiin siten pohjoseen. Tapana oli, että työnantaja (s. o. lastenvaras) puki, ruokki ja antoi asunnon oppipojilleen oppipoikatalossa tehtaan lähellä. Työnjohtajia asetettiin heidän työtään valvomaan. Näiden orjanpitäjien etujen mukaista oli rasittaa lapsia ylenmäärin työllä, sillä heidän palkkionsa oli suhteellinen sen tuotannon määrään, mikä lapsesta voitiin pusertaa. Siitä oli luonnollisena seurauksena julma kohtelu... Monissa tehdasseuduissa, varsinkin Lancashire’ssä, kidutettiin sydäntäviblovalta tavalla näitä viattomia ja ystävää vailla olevia olentoja, jotka olivat luovutetut tehtaanisännän käytettäväksi. Heitä rasitettiin kuo-

²⁴⁵⁾ Eden: „The State of the Poor“, II kirja, 1 l., s. 421.

liaksi ylenmääräisellä työllä . . . heitä piiskattiin, kahlehdittiin ja kidutettiin huippuunsa kehitetyllä julmuudella; he olivat monessa tapauksessa nälän laihduttamia luihin saakka, mutta ruoskan avulla pidettiin heitä työssä . . . Vieläpä muutamissa tapauksissa heidät saatettiin tekemään itsemurha! . . . Derbyshire'n, Nottinghamshire'n ja Lancashire'n ihanista, julkisuudelta piilossa olevista laaksoista oli tullut kauheita erämaita, joissa vallitsi kidutus ja — usein murha! . . . Tehtailijoiden voitot olivat suunnattomat. Se vain yllytti heidän sudennälkäänsä. He alkoivat käyttää yötyötä, s. o. kun he olivat yhden ryhmän työläisiä väsyttäneet päivällä loppuun saakka, oli heillä toinen ryhmä valmiina yötyöhön; päiväryhmä meni vuoteisiin, jotka yöryhmä juuri oli jättänyt ja päinvastoin. Lancashire'ssä on kansan sanontatapana, etteivät vuoteet koskaan jäähtyneet.“²⁴⁶⁾

Kapitalistisen tuotannon kehittyessä manufaktuuriaikana oli Europan yleinen mielipide kadottanut hävyntunnon ja omantunnon viimeisetkin jätteet. Valtiot ylpeilivät kyynillisesti jokaisesta hävyttömyydestä, joka edisti pääoman kasautumista. Luettakoon esimerkiksi kunnan miehen A. Anderson'in naiveja kauppaa-aikakirjoja. Näissä toimitetaan maailmalle englantilaisen valtiioviusauden voittona sitä, että Englanti Utrecht'in rauhassa *) pakotti espanjalaiset Asientosopimuksen nojalla luovuttamaan Englannille oikeuden käydä neekerikauppaa, jota se tähän saakka oli harjoittanut ainoastaan Afrikan ja Englannin Länsi-Intian välillä,

²⁴⁶⁾ John Fielden: „The Curse of the Factory System. London 1836“, s. 5, 6. Tehdasjärjestelmän alkuperäisistä häpeämättömyyksistä vrt. Tri Aikin: „Description of the Country from thirty to forty miles round Manchester. London 1795“, s. 219, ja Gisborne: „Enquiry into the duties of men, 1795“, n. II. — Kun höyrykone muutti tehtaat vesiputousten luota maaseudulta kaupunkien keskuksiin, oli lapsia tarjolla „kieltäymishaluiselle“ voiton tekijälle, hänen tarvitsemattaan väkivaltaisesti tuottaa orjia työhuoneista. — Kun Sir R. Peel („kauniin ulkokuoren ministerin“ isä) esitti v. 1815 lakiehdotuksensa lastensuojeluksesta, selitti Francis Horner (harkkorahakomitean neropatti ja Ricardo'n hyvä ystävä) alahuoneessa: „On yleisesti tunnettua, että erään vararikon tehneen henkilön tavaroiden joukossa ilmoitettiin julkisella huutokaupalla myytäväksi ja myytiinkin joukkue, jos sellaista sanaa saa käyttää, tehdaslapsia omaisuuden osana. Kaksi vuotta sitten (1813) tuli eräs inhotava tapaus „Kings Bench'in“ (ylihovioikeuden) tuomittavaksi. Oli kysymys muutamista pojista. Eräs Lontoon seurakunta oli luovuttanut ne eräälle tehtailijalle, joka jälleen oli siirtänyt ne toiselle. Lopuksi keksivät muutamat ihmisystävät ne täydellisesti nälkiintyneinä (absolute famine). Toinen vielä kauhistavampi tapaus oli tullut hänen tietoonsa, kun hän oli jäsenenä parlamentin tutkimuskomiteassa. Muutamia vuosia sitten teki eräs Lontoon seurakunta ja muuan tehtailija keskenään sopimuksen, että tehtailijan jokaista 20 tervettä lasta kohti oli otettava vastaan myöskin yksi idiotti.“

*) V. 1713.

nyt myöskin Afrikan ja Espanjan Amerikan välillä. Englanti sai oikeuden viedä Espanjan Amerikkaan vuosittain aina vuoteen 1743 saakka 4,800 neekeriä. Tämä antoi myöskin virallisen suojan brittiläiselle salakuljetukselle. Liverpool kasvoi suureksi orjakauppansa nojassa. Orjakauppa oli tässä kaupungissa noudatettu alkuperäisen kasautumisen menetelmä. Ja tähän päivään saakka on liverpoolilainen „rehellisyys“ orjakaupan Pindaros, joka — vrt. mainittua tri Aikin'in teosta vuodelta 1795 — intohimoisuuteen saakka „edistää yritteliäisyyttä kaupassa, kasvattaa erinomaisia merimiehiä ja tuottaa äärettömästi rahaa“. Liverpool käytti v. 1730 orjakaupassaan 15 laivaa, v. 1751: 53, v. 1640: 74, v. 1770: 96 ja v. 1792: 132.

Samalla kun puuvillateollisuus aiheutti lastenorjuutta Englannissa, pani se alun Yhdysvaltain enemmän tai vähemmän patriarkaalisen orjatalouden muuttamiselle kauppataloudelliseksi riistämisyjärjestelmäksi. Tarvitsihan palkkatyöläisten verhottu orjuus Euroopassa taustakseen koristelemattoman orjuuden Uudessa maailmassa.²⁴⁷⁾

Tantae molis erat [niin suunnaton vaiva oli] kapitalistisen tuotantotavan „ikuisten luonnonlakien“ synnyttämisessä, työmiesten ja työehtojen erotuksen toimeenpanemisessa, yhteiskunnan tuotanto- ja elintarpeiden pääomaksi muuttamisessa toiselta puolen ja toiselta puolen väestön muuttamisessa palkkatyöläisiksi, vapaiksi „työtätekeviksi köyhiksi“, täksi uudenaikaisen historian taideteokseksi.²⁴⁸⁾ Jos raha, Augier'n mukaan, „tulee maailmaan

²⁴⁷⁾ V. 1790 oli Englannin Länsi-Intiassa 10 orjaa yhtä vapaata kohti, Ranskan alueella 14 yhtä kohti, Hollannin alueella 23 yhtä kohti (Henry Brougham: „An Inquiry into the Colonial Policy of the Europas Powers. Edinb. 1803, n. II, s. 74.)

²⁴⁸⁾ Lausetapa „labouring poor“ [työtä tekevä köyhä] tavataan englantilaisissa laeissa siitä hetkestä alkaen, jolloin palkkatyöläisten luokka tulee huomattavaksi: „Labouring poor“ ovat vastakohtana toiselta puolen „idle poor“eille [laiskoille köyhille], kerjäläisille y. m., toiselta puolen työläisille, jotka eivät vielä ole kynittyjä kanoja, vaan työvälineittensä omistajia. Laeista siirtyi lausetapa „labouring poor“ kansantaloustieteeseen, Culpeper'ista, J. Child'istä y. m. aina A. Smith'iin ja Eden'iin saakka. Sen mukaan voi arvostella tuon „execrable political cantmonger'in“ [inhottavan valtiollisen lörpöttelijän] Edmund Burke'n rehelliisyyttä, kun hän sanoo lausetavan „labouring poor“ olevan „execrable political cant“ [inhottavaa valtiollista lörpöttelyä]. Tämä liehakoitsija, joka Englantilaisen harvainvallon palkkaamana näytteli romantikkoa Ranskan vallankumouksen suhteen, samoin kuin hän Pohjois-Amerikan siirtomaideen palkkaamana Amerikan selkkauston alkaessa oli näytellyt vapaamielistä englantilaisen harvainvallon suhteen, oli kauttaaltaan oikea porvari: „Kaupan lait ovat luonnon lakeja ja siis myöskin Jumalan lakeja“ (E. Burke: „Thoughts and De tails etc.“, s. 31, 32). Eipä ihme, että hän uskollisena Jumalan ja luonnon laeille, aina mõi itsensä enimmäen tarjoovalle! Pastori Tucker'in

luonnollinen veritahra toisella poskellaan²⁴⁹⁾, niin tulee pääoma maailmaan vuotaen verta ja likaa kaikista huokosistaan päästä jatkapohjiin saakka.²⁵⁰⁾

7. Kapitalistisen kasautumisen historiallinen suunta.

Mihin kapitalistinen kasautuminen, s. o. sen historiallinen syntymisprosessi suuntautuu? Mikäli se ei ole orjien ja maaorjien välitöntä muuttumista palkkatyöläisiksi, siis ainoastaan muodonvaihdosta, on se ainoastaan välittömän tuottajan toimestaan häätämistä, s. o. omasta työstä riippuvan yksityisomaisuuden lakkauttamista.

Yksityisomaisuutta, vastakohtana yhteiskunnalliselle, kollektiiviselle omaisuudelle, on vain siellä, missä työvälineet ja työn ulkonaiset edellytykset ovat yksityisten henkilöiden hallussa. Mutta sen mukaan, ovatko nämä yksityiset henkilöt työmiehiä vai työtä tekemättömiä, on yksityisomaisuudella eri luonne. Ne äärettömän monet vivahdukset, mitä yksityisomaisuudella ensi silmäyksellä on, ovat vain eri asteita näiden molempien äärimmäisyyksien välillä.

Työläisen yksityinen omistusoikeus tuotantovälineisiinsä on pienliikkeen perustana, ja pienliike puolestaan välttämättömänä edellytyksenä yhteiskunnallisen tuotannon ja työläisen vapaan yksilöllisyyden kehitykselle. Tosin esiintyy tämä tuotantotapa myöskin orjuuden, maaorjuuden ja muiden riippuvaisuussuhteiden vallitessa. Mutta se kukoistaa, vaikuttaa koko voimallaan, saa-

kirjoituksista — Tucker oli pappi ja tory, mutta muutoin kunnan mies ja kyvykäs kansantaloustieteilijä — saa hyvin hyvän kuvan tästä Edmund Burke'sta hänen vapaamielisyytensä aikana. Nykyisen kurjan luonteettomuuden vallitessa, joka nöyrimmästi uskoo „kaupan lakeihin“, on jokaisen velvollisuus yhä uudelleen paljastaa Bucke't, jotka eroavat seuraajistaan vain yhdessä suhteessa — lahjakkaisuudessaan!

²⁴⁹⁾ Marie Augier: „Du Crédit Public“.

²⁵⁰⁾ „Pääoma“, lausuu „Quartely Rewiewer“, „pakenee melua ja taistelua ja on luonnostaan pelokas. Tämä on kyllä totta, mutta ei vielä sisällä koko totuutta. Pääoma pelkää liikevoiton puuttumista tai pientä voittoa, niinkuin luonto pelkää tyhjiyttä. Tuottaessaan tyydyttävän voiton tulee pääoma rohkeaksi. Varmasti kymmenen prosenttia, ja sitä voi käyttää kaikkialla; 20 prosenttia, se tulee vilkkaaksi; 50 prosenttia, suorastaan uhkarohkeaksi; 100 prosentista se tallaa kaikki inhimilliset lait jalkeihinsa; 300 prosenttia, ja ei löydy mitään rikosta, jota se ei uskaltaisi tehdä, vaikkapa hirsipuun uhalla. Jos melu ja taistelu tuottaa voittoa, niin se yllyttää kumpaankin. Todistuksina ovat salakuljetus ja orjakauppa“.

(T. J. D u n n i n g: „Trades-Unions and Strikes. London 1860“, s. 36.)

vuttaa oikean klassillisen muotonsa vain siellä, missä työläinen on käyttämiensä työehtojen vapaa omistaja, talonpoika pellon, jota viljelee, käsityöläinen koneen, jota hän osaa taidolla käyttää.

Tämä tuotantotapa edellyttää maan ja muiden tuotantovälineiden jakautumista. Samoin kuin se tekee mahdottomaksi viimeksimainittujen keskittämisen, tekee se mahdottomaksi myöskin yhteistoiminnan, työnjaon saman tuotannon alalla, luonnon yhteiskunnallisen vallitsemisen ja järjestämisen sekä yhteiskunnallisten tuotantovoimien vapaan kehityksen. Sitä voidaan sietää vain ahtaissa luontoperäisissä yhteiskunnan ja tuotannon rajoissa. Sen ikuistuttamispyrkimys olisi, niin Pecqueur oikein sanoo, „yleisen keskinkertaisuuden pysyväksi julistamista“. Määrätylle asteelle päästyään tuottaa se oman häviönsä aineelliset edellytykset. Siitä hetkestä asti liikkuu yhteiskunnan helmassa voimia ja intohimoja, jotka tuntevat olevansa kahlehdittuja. Sen täytyy hävitä ja se häviää. Sen hävittäminen, yksityisten ja hajallaan olevien tuotantovälineiden muuttaminen yhteiskunnallisesti keskityiksi, siis useiden kääpiömäisten omaisuuksien muuttaminen harvojen suureksi omaisuudeksi, siis kansan syvien rivien häätäminen maaltaan, elintarpeidensa ja työkalujensa äärestä, tämä pelottava ja vaikea kansanjoukkojen häätäminen muodostaa pääoman esihistorian. Siihen sisältyy sarja väkivaltaisia menettelytapoja, joista me selostimme alkuperäisen kasautumisen keinoina vain enin huomiota herättävät.

Välittömän tuottajan hädässä menetellään mitä säälimättömmimmällä vandaalisuudella ja päästetään siinä alhaisimmat, likaisimmat, pikkumaisimmat ja rumimmat intohimot valloilleen. Työllä hankitun, niin sanoaksemme yksityisen työläisyksilön ja hänen työehtojensa yhteenkasvamiseen perustuvan yksityisomaisuuden työntää tieltään kapitalistinen yksityisomaisuus, joka perustuu vieraan, mutta muodollisesti vapaan työn riistämiseen.²⁶¹⁾

Niin pian kuin tämä muuttumisilmiö tarpeeksi syvästi ja laajalti on repinyt vanhan yhteiskunnan, niin pian kuin työläiset ovat muuttuneet köyhälistöksi, heidän työehtonsa pääomaksi, niin pian kuin kapitalistinen tuotantotapa pysyy omilla jaloillaan, saa työn enempi yhteiskunnallistuttaminen sekä maan ja muiden tuotantovälineiden muuttaminen yhteiskunnallisesti käytetyiksi, siis yhteisiksi tuotantovälineiksi, ja siis yksityisomaisuuksien laajempi pakkoonastus, uuden muodon. Nyt ei enää ole anastettavissa omaksi hyödykseen työtä tekevä työmies, vaan useita työmiehiä riistävä kapitalisti.

²⁶¹⁾ „Olemme aivan uudessa yhteiskuntatilassa... pyrimme erottamaan kaikenlaatuisen omaisuuden kaikenlaatuisesta työstä.“ (Simondi: „Nouveaux Principes de l'Economie Politique“, II s. 434.)

Tämä anastus tapahtuu itse kapitalistisen tuotantotavan siisäisten lakien vaikutuksesta, pääomien yhteenkokoontumisen kautta. Jokainen kapitalisti lyö monta muuta kuoliaaksi. Käsikädessä tämän yhteenkokoontumisen kanssa, niin että muutamat kapitalistit anastavat monien omaisuudet, kehittyä työprosessin yhteistoiminnallinen muoto yhä laajempialaiseksi ja samalla kehittyä tieteen tarkoituksenmukainen käyttäminen tekniikan hyväksi, maan järjestelmällinen käyttäminen, työvälineiden muuttuminen ainoastaan yhteisesti käytettäviksi, kaikkien tuotantovälineiden säästö, käyttämällä niitä yhdistetyssä, yhteiskunnallisessa työssä, kaikkien kansojen takertuminen maailmanmarkkinain verkkoon ja sen kautta kapitalistisen järjestelmän kansainvälinen luonne. Niiden pääomaylimysten luvun yhä vähetessä, jotka anastavat ja tekevät yksinoikeudekseen tämän muuttumisilmiön kaikki edut, kasvaa kurjuuden, sarron, orjuuden, rappeutumisen ja riistämisen määrä, mutta myöskin yhä paisuvan ja kapitalistisen tuotantoilmiön mekanismin itsensä kouluuttaman, yhdistyneen ja järjestyneen työläisluokan suuttumus. Pääomayksinoikeus tulee sen tuotantotavan kahleeksi, joka on sen kanssa ja sen suojassa kehittänyt. Tuotantovälineiden yhteenkokoontuminen ja työn yhteiskunnallistuminen pääsevät kohtaan, jossa ne kapitalistisessa vaipassaan tulevat sietämättömiksi. Se repeytyy. Kapitalistisen yksityisomaisuuden kuolinhetki on tullut. Häätäjät häädetään.

Kapitalistisesta tuotantotavasta johtuva kapitalistinen anastustapa, siis myöskin kapitalistinen yksityisomaisuus, on ensimmäinen yksilöllisen, omaan työhön perustuvan yksityisomaisuuden kieltäminen. Mutta kapitalistinen tuotanto tuottaa luonnollain välttämättömyydellä oman kieltämisensä. Se on kieltämisen kieltämistä. Se ei palauta työläisen yksityisomaisuutta, mutta kylläkin yksilöllisen omaisuuden kapitalistisen ajan saavutusten perusteella: yhteistoiminnan ja maan sekä itse työn tuottamien tuotantovälineiden yhteisomistuksen perusteella.

Yksilöiden oman työn tuottaman, hajallaan olevan yksityisomaisuuden muuttuminen kapitalistiseksi on tietysti verrattomasti paljoa pitkäaikaisempi, ankarampi ja vaikeampi prosessi kuin todellisuudessa jo yhteiskunnalliseen tuotantotoimeen perustuvan kapitalistisen yksityisomaisuuden muuttuminen yhteiskunnan omaisuudeksi. Edellisessä tapauksessa oli kysymys siitä, että muutama anastajat häätävät kansanjoukot, jälkimäisessä tapauksessa on kysymys siitä, että kansa häätää muutamat anastajat.²⁵²⁾

²⁵²⁾ „Teollisuuden kehitys, jonka tahdoton ja vastustuskyvytön kannattaja porvaristo on, saattaa sen sijaan, että työmiehet pysyisivät kilpailun kautta erillään, heidät yhtymään vallankumouksellisiin liittoihin.

Viideskolmatta luku.

Uudenaikainen siirtomaateoria.

Kansantaloustiede sekottaa periaatteellisesti kaksi hyvin eri-laista yksityisomaisuuden muotoa, joista toinen perustuu tuottajan omaan työhön, toinen muiden työn riistämiseen. Se unoh-taa, että jälkimäinen ei ainoastaan ole edellisen suoranainen vas-takohta, vaan että se myöskin kasvaa ainoastaan sen haudalla.

Länsi-Europassa, kansantaloustieteen kotimaassa, on alkupe-räinen kasautuminen enemmän tai vähemmän loppuun saatettu. Kapitalistinen komento on täällä joko välittömästi alistanut val-taansa kaiken kansallisen tuotannon tahi, missä olosuhteet vielä ovat vähemmän kehittyneet, se ainakin välillisesti pitää tarkas-tuksensa alla sen rinnalla säilyneet, häviävät, vanhaan tuotanto-tapaan kuuluvat yhteiskuntakerrokset. Tähän valmiiseen pääoman maailmaan sovelluttaa kansantaloustieteilijä sitä tuskallisemmalla iunolla ja sitä suuremmalla kaunopuheisuudella esikapitalistisen maailman oikeus- ja omaisuus käsityksiä, kuta räikeämmin tosi-asiat puhuvat hänen kuvittelujaan vastaan.

Toisin on siirtomaiden laita.²⁵³) Kapitalistinen komento koh-taa siellä kaikkialla vastustusta tuottajan taholta, joka omien työehtojensa omistajana rikastuttaa työllään itseään eikä kapita-listia. Näiden kahden täydellisesti vastakkaisen taloudellisen jär-jestelmän ristiriita puhkeaa käytännössä niiden väliseksi taiste-luksi. Missä kapitalistilla on emämaan mahti turvanaan, koettaa hän väkivaltaisesti työntää tieltään omaan työhön perustuvan tuotanto- ja omistustavan. Sama pyrkimys, joka saa pääoman liehakoitsijan, kotimaan kansantaloustieteilijän, teoreettisesti selit-

Suurteollisuuden kehittyessä luhistuu porvariston jalkojen alta siis itse se perustus, jolla se tuottaa ja tuotteet itselleen anastaa. Se tuottaa siis ennen kaikkea omat haudankaivajansa. Sen häviö ja köyhälistön voitto ovat yhtä väistämättömät . . . Kaikista luokista, jotka nykyään vastusta-vat porvaristoa, on köyhälistö ainoa todella vallankumouksellinen luokka. Muut luokat sortuvat ja häviävät suurteollisuuden jalkoihin, köyhälistö on sen ominaisin tuote . . . Keskisäädetyt, pienteollisuuden harjoittaja, pikku-kauppias, käsityöläinen, talonpoika, kaikki he taistelevat porvaristoa vas-taan, säilyttääkseen häviöltä asemansa keskisäätynä . . . he ovat taantu-muksellisia, sillä he koettavat kääntää taaksepäin historian pyörää. (K a r l M a r x ja F. E n g e l s: „Manifest der kommunistischen Partei. London 1847“, s. 11, 9.

²⁵³) Tässä on kysymys todellisista siirtomaista, käyttämättömästä maasta, johon vapaat siirtolaiset asettuvat asumaan. Taloudellisessa suhteessa ovat Yhdysvallat yhä vieläkin Europan siirtomaa. Muuten kuulu-vat niihin myöskin sellaiset vanhat viljelysaluudet, joissa orjuuden poista-minen on kokonaan muuttanut entiset olot.

tämään, että kapitalistinen tuotantotapa on jotakin aivan päinvastaista kuin mitä se on, sama pyrkimys pakottaa hänet täällä „to make a clean breast of it“ [tekemään täyden tunnustuksen] ja äänekkäästi julistamaan molempien tuotantotapojen vastakkaisuutta. Tätä tarkoitusta varten hän osottaa, kuinka työn yhteiskunnallisen tuotantovoiman kehitys, yhteistoiminta, työnjako, koneiden laajaperäinen käyttäminen y. m. s. ovat mahdottomat ilman työmiesten häätämistä työvälineidensä omistuksesta ja heidän tuotantovälineidensä vastaavaa muuttamista pääomaksi. Niin sanotun kansallisvarallisuuden nimessä hakee hän keinoja kansanköyhyyden aikaansaamiseksi. Hänen puolustelupanssarinsa särkyä tässä kappale kappaleelta kuin pehmeä taula.

E. G. Wakefield'in suuri ansio ei ole siinä, että hän olisi keksinyt jotakin uutta siirtomaista²⁵⁴), vaan siinä, että hän siirtomaissa on löytänyt totuuden emämaan kapitalistisista oloista. Niinkuin suojelustullijärjestelmä²⁵⁵) alussa koettaa luoda kapitalisteja emämaahan, samoin Wakefield'in siirtomaateoria, jota Englanti jonkun aikaa koetti lain avulla saada käytäntöön, koettaa luoda palkkatyöläisiä siirtomaihin. Sitä hän nimittää „systematic colonization“ (järjestelmälliseksi siirtomaa-asutukseksi).

Ensiksi keksi Wakefield siirtomaissa, että rahan, elintarpeiden, koneiden ja muiden tuotantovälineiden omistaminen ei vielä tee ihmisestä kapitalistia, jos puuttuu täydennys, nimittäin palkkatyöläinen, toinen ihminen, joka on pakotettu omasta alotteestaan itse myymään itsensä. Hän keksi, että pääoma ei ole mikään kappale, vaan kappaleiden välittämä henkilöiden yhteiskunnallinen suhde.²⁵⁶) Herra Peel, valittaa hän meille, otti elintarpeita ja tuotantovälineitä 50,000 punnan arvosta mukaansa Englannista Swan River'iin Uudessa-Hollannissa. Herra Peel oli niin varovainen, että hän sitäpaitsi vei mukanaan 3,000 työläishenkilöä, miehiä, naisia ja lapsia. Saavuttuaan vihdoinkin määräpaikkaansa, jäi herra Peel „palvelijatta, joka olisi valmistanut hänen

²⁵⁴) Wakefield'in muutamat nerokkaat huomiot itse siirtomaiden luonteesta jo ennen häntä esittäneet Mirabeau vanhempi, fysiokraatit ja vielä aikaisemmin englantilaiset kansantaloustieteilijät.

²⁵⁵) Se tulee myöhemmin ajottaisesti välttämättömäksi kansainvälisessä kilpailussa. Olipa sen vaikutin mikä tahansa, pysyvät seuraukset samoina.

²⁵⁶) „Neekerit on neekerit. Vasta määrättyissä olosuhteissa tulee hänestä orja. Puuvillakone on kone puuvillan kehruuta varten. Ainoastaan määrättyissä oloissa tulee siitä pääomaa. Näiden suhteiden ulkopuolella on se yhtä vähän pääomaa kuin kulta itsessään on rahaa tai sokeri on samaa kuin sokerinhinta . . . Pääoma on yhteiskunnallinen tuotantosuhde. Se on historiallinen tuotantosuhde.“ (Karl Marx: „Lohnarbeit und Kapital“, julk. „Neue Rheinische Zeitung“, N:o 266, 7 p. huhtik. 1849. [Uudestaan painettu Berlinissä 1907, s. 24, 25.]

vuoteensa ja ammentanut hänelle vettä joesta“. ²⁵⁷⁾ Poloinen herra Peel, joka piti huolta kaikesta, paitsi englantilaisten tuotanto-olojen kuljettamisesta Swan River'iin!

Wakefield'in seuraavien keksintöjen selittämiseksi pari huomautusta. Tiedetään, että tuotanto ja elintarpeet eivät välittömän tuottajan, työmiehen itsensä omaisuutena ole pääomaa. Niistä tulee pääomaa ainoastaan sillä ehdolla, että ne samalla ovat työläisen riistämisen ja hallitsemisen välineitä. Mutta tämä niiden kapitalistinen sielu on kansantaloustieteilijän päässä niin lujasti liittynyt niiden aineelliseen perusolemukseseen, että hän kaikissa tapauksissa ristii ne pääomaksi, myöskin silloin, kun ne ovat sen selvä vastakohta. Niin tekee myöskin Wakefield. Tuotantovälineiden jakautumista useiden, toisistaan riippumattomien omaa taloutta pitävien työläisten yksityisomaisuudeksi, hän edelleen nimittää pääoman tasajaoksi. Kansantaloustieteilijän käy niinkuin feodalisen lakimiehen. Jälkimäinenkin liimasi myöskin pelkkiin rahasuhteisiin feodalisen oikeusnimilippunsa.

„Jos“, sanoo Wakefield, „pääoma olisi jaettuna niin, että kaikilla yhteiskunnan jäsenillä olisi siitä yhtä suuri osa, niin ei kenelläkään ihmisellä olisi halua kasata enemmän pääomaa, kuin mitä hän omin käsin voi käyttää. Tämä on jossain määrin asian laita Amerikan uusissa siirtomaissa, joissa halu omistaa maata estää palkkatyöläisluokan olemassaolon.“ ²⁵⁸⁾

Niin kauan kuin siis työmies voi kasata itselleen, ja sitä hän voi niin kauan, kuin hän pysyy tuotantovälineidensä omistajana, on kapitalistinen kasautuminen ja kapitalistinen tuotantotapa mahdoton. Ei näet ole olemassa sitä varten välttämätöntä palkkatyöläisten luokkaa. Miten sitten vanhassa Europassa työmieheltä anastettiin hänen työehtonsa, ja siis luotiin pääoma ja palkkatyö? Sangen omituisella *contrat social'*illa [yhteiskunnallisella sopimuksella].

„Ihmiset... ottivat käytäntöön yksinkertaisen tavan pääoman kasautumisen edistämiseksi“, joka sille tietysti Aatamin ajoilta asti häämötti sen elämän perimäisenä ja ainoana tarkoituksena; „he jakautuivat pääoman omistajiin ja työn omistajiin... tämä jako oli tulos vapaaehtoisesta molemminpuolisesta sopimuksesta ja yhdistelmistä“. ²⁵⁹⁾

Sanalla sanoen: suurin osa ihmiskuntaa hääsi oman itsensä „pääoman kasautumisen“ hyväksi. Nyt voisi luulla, että tämän itsensäkieltävän kiihkomielisyyden vaiston täytyisi esiintyä täysin

²⁵⁷⁾ E. G. Wakefield: „England an America“, n. II, s. 33.

²⁵⁸⁾ Sama, n. I, s. 17, 18.

²⁵⁹⁾ Sama, s. 18.

vapaana, varsinkin siirtomaissa, koska vain niissä on sellaisia ihmisiä ja sellaiset olot, että joku *contrat social* voi tulla unten maailmasta todellisuudeksi. Mutta mitä hyödyttää sitten yleensä „järjestelmällinen siirtomaa-asutus“ luontoperäisen siirtomaa-asutuksen asemesta. Mutta, mutta: „epäiltävää on, kuuluuko Amerikan Yhdysvaltain pohjoisvaltioissa edes kymmenesosa väestöstä palkkatyöläisten ryhmään . . . Englannissa . . . on suurin osa kansaa palkkatyöläisiä.“²⁶⁰⁾

Niin, työtä tekevän ihmisten itsensä häätämisen halu pääoman hyväksi on niin harvinaista, että orjuus Wakefield'in mukana on ainoa luontoperäinen pohja siirtomaavarallisuudelle. Hänen järjestelmällinen siirtomaa-asutuksensa on vain hätäkeino, koskapa hän nyt kerran on tekemisissä vapaiden eikä orjien kanssa. „Ensimmäiset espanjalaiset siirtolaiset Santo Domingossa eivät saaneet mitään työväkeä Espanjasta. Mutta ilman työmiehiä (s. o. ilman orjuutta) olisi pääoma huvennut tyhjiin tai ainakin kutistunut pieniksi määriksi, joita jokainen yksityinen voi omin käsin käyttää. Tämä todella tapahtuikin viimeisessä englantilaisten perustamassa siirtokunnassa, jossa suuri pääoma sientä, karjaa ja koneita palkkatyöläisten puutteessa tuhoutui, ja jossa kenelläkään siirtolaisella ei ole enemmän pääomaa, kuin mitä hän omin käsin voi käyttää.“²⁶¹⁾

Nähtiin, että kapitalistinen tuotantotapa perustuu kansan häätämiseen maalta ja mannulta. Sitä vastoin on vapaalle siirtomaalle olennaista se, että suurin osa maata vielä on kansan omaisuutta ja jokainen siirtolainen voi siis muuttaa osan siitä yksityisomaisuudekseen ja yksilölliseksi tuotantovälineekseen estämättä myöhemmin tullutta siirtolaista samoin tekemästä.²⁶²⁾ Tämä on salaisuus, josta riippuu sekä siirtomaiden kukoistus, että niitä kalvava syöpätauti — pääoman maahantulon vastustamiskyky. „Missä maa on hyvin halpaa ja kaikki ihmiset vapaita, missä kukin voi mielensä mukaan saada kappaleen maata, on työ hyvin kallista, mitä tulee työmiehen osaan tuotannosta, ja lisäksi on vaikea saada yhdistettyä työtä mistään hinnasta.“²⁶³⁾

Kun työläinen siirtomaissa ei vielä ole joutunut erilleen työehdoistaan ja niiden juuresta, maasta, tahi hänen on niin käynyt vain silloin tällöin tai vain rajoitetulla alueella, ei myöskään maanviljelys vielä ole eronnut teollisuudesta, eikä maaseudun

²⁶⁰⁾ M. t. ss. 42, 43, 44.

²⁶¹⁾ Sama. n. II. s. 5.

²⁶²⁾ „Tullakseen siirtoasutuksen esineeksi täytyy maan olla sekä viljelmätöntä että yleistä omaisuutta, joka voidaan muuttaa yksityisomaisuudeksi.“ (Sama, n. II, s. 125.)

²⁶³⁾ Sama, n. I. s. 247.

kotiteollisuus ole hävinnyt; mistä voivat silloin kotimaiset pääomamarkkinat syntyä?

„Ei mikään osa Amerikan väestöstä ole yksinomaan maanviljelysväestöä, lukuunottamatta orjia ja niiden käyttäjiä, jotka yhdistävät pääoman ja työn suuria tehtaita varten. Vapaat amerikkalaiset, jotka itse viljelevät maata, harjoittavat samalla monta muuta tointa. Osan käyttämistään huonekaluista ja työaseista valmistavat he tavallisesti itse. He rakentavat usein itse talonsa ja vievät oman teollisuutensa tuotteet hyvinkin etäisille markkinoille. He ovat kehrääjiä ja kutojia, he valmistavat saippuaa ja kynttilöitä, kenkiä ja vaatteita omiksi tarpeikseen. Amerikassa on maanviljelys usein sepän, myllärin tai pikkukauppiaan sivuelinkeino.“²⁶⁴) Mistä löytää kapitalisti sellaisten kummallisten ihmisten keskuudessa tilaa „kieltäymykselleen“?

Kapitalistisen tuotannon suuri kauneus on siinä, että se ei ainoastaan alati tuota uudestaan palkkatyöläistä palkkatyöläisenä, vaan että se aina tuottaa pääoman kasautumiseen verraten liika suuren määrän työläisiä. Niin pysyy laki työnkysynnästä ja tarjonnasta oikealla raiteella, palkanvaihtelu pidetään kapitalistiselle riistämislle sopivien rajojen sisäpuolella, ja lopuksi tulee niin välttämätön työmiehen yhteiskunnallinen riippuvaisuus kapitalistista taatuksi, ehdoton riippuvaisuuden suhde, jota kansantaloustieteilijä kotonaan, emämaassa, suurisuuisesti voi nimittää myyjän ja ostajan, yhtä riippumattomien tavaranomistajien, pääoma-tavaran ja työtavaran omistajien vapaaksi sopimussuhteeksi. Mutta siirtomaissa särkyy tämä kaunis harhakuva. Absoluuttinen väestö kasvaa täällä paljoka nopeammin kuin emämaassa, koska useat työläiset tulevat maailmaan täysikasvuisina, ja kuitenkin vallitsee työmarkkinoilla alituinen väenpuute. Laki työn kysynnästä ja tarjonnasta tulee epävarmaksi. Toiselta puolen työntää vanha maailma yhä riistämishaluista ja kieltäymisintoista pääomaa; toiselta puolen kohtaa palkkatyöläisten uusintaminen palkkatyöläisinä mitä kiusallisimpia ja osittain voittamattomia esteitä. Mitenkä käy silloin liikatyöläisten tuottamisen verrattuna pääoman kasautumiseen? Se joka on tänään palkkatyöläinen, tulee huomenna riippumattomaksi omaa taloutta pitäväksi talonpojaksi tai käsityöläiseksi. Hän katoaa työmarkkinoilta, mutta ei — työhuoneeseen. Tämä palkkatyöläisten alituinen muuttuminen itsenäisiksi tuottajiksi, jotka eivät tee työtä pääoman hyväksi vaan omaksi hyödykseen, ja rikastuttavat itseään herra kapitalistin asemesta, vaikuttaa puolestaan hyvin vahingollisesti työmarkkinoiden tilaan. Ei ainoastaan työläisen riistäminen jää säädyttö-

²⁶⁴) Sama, s. 21, 22.

män vähälle. Työläinen kadottaa sitä paitsi riippuvaisuussuhteensa mukana myöskin sen tunteen, että hän on kieltäytyvästä kapitalistista riippuvainen. Siitä johtuvat kaikki epäkohdat, joita E. G. Wakefield'imme niin rehellisesti, niin kaunopuheisesti ja liikuttavasti kuvaa.

Palkkatyön tarjonta, hän valittaa, ei ole pysyväinen, ei säännöllinen eikä riittävä. Se on „aina sekä liian pieni että epävarma“.²⁶⁵⁾ „Vaikka työläisen ja kapitalistin kesken jaettavana oleva tuote olisi suurikin, ottaa työläinen niin suuren osan, että hänestä pian tulee kapitalisti... Sitävastoin vain harvat voivat kasata suuria rikkauksia, vaikka eläisivät harvinaisen kauan.“²⁶⁶⁾ Työläiset yksinkertaisesti eivät salli kapitalistin kieltäytyä maksamasta suurinta osaa heidän työstään. Ei auta, että hän on niin kyllin viisas tuottaakseen oman pääomansa ohella Europasta myöskin omat palkkatyöläisensä. „He lakkaavat pian olemasta palkkatyöläisiä, he muuttuvat pian riippumattomiksi talonpojiksi taikkapa suorastaan entisen työnantajansa kilpailijoiksi itse palkkatöymarkkinoilla.“²⁶⁷⁾ Mikä kauhistus! Kunnan kapitalisti on omalla kalliilla rahallaan itse tuonut Europasta maahan oman ilmielävän kilpailijansa! Silloinhan kaikki loppuu! Ei ole ihme, että Wakefield valittaa palkkatyöläisten riippuvaisuussuhteen ja riippuvaisuustunteen puutetta siirtomaissa. „Korkeiden palkkojen takia, sanoo hänen oppilaansa Merivale, halutaan siirtomaissa kiihkeästi halvempaa ja alistuvampaa työtä, luokkaa, jolle kapitalisti voi määrätä ehdot, sen sijaan että se nyt määrää hänelle ehdot... Vanhoissa sivistysmaissa on työmies, vaikka hän onkin vapaa, luonnon mukaisesti kapitalistista riippuvainen, siirtomaissa täytyy tämä riippuvaisuus keinotekoisesti synnyttää.“²⁶⁸⁾

²⁶⁵⁾ Sama, n. II, s. 116.

²⁶⁶⁾ Sama, n. I, s. 131.

²⁶⁷⁾ Sama, n. II, s. 5.

²⁶⁸⁾ Merivale: „Lectures on Colonization and Colonies. London 1841 and 1842“, n. II, ss. 235—314 eri paik. Itse lempeä, vapaakauppaa puolustava arkipäiväinen taloustieteilijä Molinari sanoo: „Siirtomaissa, joissa orjuus on lakkautettu, ilman että pakkotyö korvattiin vastaavalla määrällä vapaata työtä, on nähty vastakohta sille asiointilalle, minkä me joka päivä näemme silmämme edessä. On nähty, kuinka yksinkertaiset työläiset puolestaan riistävät teollisuusmiehiä, kuinka he vaativat heiltä palkkoja, jotka eivät ole missään suhteessa siihen lailliseen osaan, mikä heille on tuotteesta tuleva. Kun viljelijät eivät voineet saada sokeristaan riittävää hintaa korvatakseen palkkojen kohoamisen, olivat he pakotetut maksamaan erotuksen ensin liikevoitoistaan, lopuksi itse pääomistaan. Useat viljelijät täten joutuivat vnrarikkoon, toiset lakkauttivat liikkeensä uhkaavaa perikatoa välttääkseen... Epäilemättä on parempi nähdä pääomamäärien kuin kokonaisten ihmiskupolvien tuhoutuvan (miten jaloimielistä, herra Molinari!); mutta eikö olisi parempi, etteivät kumpaiset-

Mikä on nyt Wakefield'in mukaan seuraus tästä siirtomaisaa vallitsevasta epäkohdasta? „Raakamainen järjestelmä tuottajien ja kansallisuusomaisuuden jakamiseksi.“²⁶⁹⁾ Tuotantovälineiden jakaantuminen lukemattomille omaa taloutta pitäville omistajille hävittää pääoman yhteenkokoontumisen ohella kaikki yhdistetyn työn mahdollisuudet. Jokainen pitkä-ikäinen yritys, joka kestää useita vuosia ja vaatii kiinteää pääomaa, kohtaa esteitä, kun sitä käydään toteuttamaan. Europassa ei pääoma vitkastele hetkeäkään, sillä työväenluokka muodostaa sen elävät lisätarpeet, ollen aina ylenmäärin lukuisana, aina valmiina. Mutta siirtomaisissa!

Wakefield kertoo erään erittäin kiusallisen tarinan. Hän keskusteli muutamien kapitalistien kanssa Kanadasta ja New-Yorkin valtiosta, jonne sitä paitsi siirtolaislaineet usein seisattuvat ja jättävät pohjamutana „liikalaisia“ työläisiä. „Meillä oli“, huokasi yksi melodraman henkilöistä, „meillä oli pääomaa valmiina useita yrityksiä varten, joiden toteuttaminen vaatii pitkän ajan; mutta voimmeko ryhtyä sellaisiin yrityksiin työmiesten kanssa, jotka pian, sen tiesimme, kääntäisivät meille selkänsä? Jos olisimme olleet varmat siitä, että voimme pidättää työssä selkälaiset siirtolaiset, niin olisimme ilolla ottaneet heidät palvelukseemme ja maksaneet heille hyvän palkan. Niin, vaikkapa olisimme olleet varmat siitäkin, että menettäisimme heidät, olisimme sittenkin ottaneet heidät työhön, jos olisimme olleet vakuutetuja, että saisimme uusia voimia aina tarpeittemme mukaan.“²⁷⁰⁾

Sen jälkeen kun Wakefield on komeasti asettunut Englannin kapitalistisen maanviljelyksen ja „yhdistetyn“ työn siinä vastakohdaksi Amerikan hajanaiselle talonpoikaistaloudelle, pääsee häneltä näkyviin myöskin mitalin nurja puoli. Hän kuvaa Amerikan kansaa hyvinvoivaksi, riippumattomaksi, yritteliääksi ja verrattain sivistyneeksi, samalla kun „englantilainen maatyömies on kurja raukka (a miserable wretch), köyhälistöläinen . . . Missä muussa maassa kuin Pohjois-Amerikassa ja muutamissa muissa siirtomaisissa ovat palkat maanviljelykseen käytetyistä vapaasta

kaan joutuisi perikatoon?“ (Molinari: „Etudes Economiques. Paris 1846“, s. 51, 52.) Herra Molinari, herra Molinari! Minne joutuvat sitten kymmenen käskyä, Mooses ja profeetat, kysynnän ja tarjonnan laki, kun Europassa yrittäjä ja Länsi-Intiassa työläinen, voivat vähentää toinen toisensa „laillista osuutta?“ Ja mikä on, jos saa kysyä, tämä „laillinen osuus“, jota tunnustuksenne mukaan europolainen kapitalisti ei joka päivä maksa? Herra Molinarin tekisi kovin mieli panna muuten automaattisesti vaikuttava kysynnän ja tarjonnan laki poliisivoiman avulla täytännöön tuolla toisella puolen, siirtomaisissa, missä työläiset ovat niin „yksinkertaisia“, että „riisistävät“ kapitalistia.

²⁶⁹⁾ Wakefield: „England and America. London 1833“, n. II, s. 52.

²⁷⁰⁾ Sama, s. 191, 192.

työstä mainittavasti korkeammat kuin mitä työmiehen välttämättömmimpien elintarpeiden tyydyttämiseksi tarvitaan? ... Epäilemättä ruokitaan Englannissa työhevosiä, koska ne ovat arvokasta tavaraa, paljoo paremmin kuin englantilaista maanviljelijää.“²⁷¹⁾ Mutta mitäpä siitä? Kansallisriikkaus on nyt kerta kaikkiaan luonnostaan samaa kuin kansankurjuus.

Kuinka on nyt siirtomaiden pääomanvastainen syöpätauti parannettavissa? Jos yhdellä iskulla kaikki maa muutettaisiin kansanomaisuudesta ykseytisomaisuudeksi, niin hävitettäisiin tosin pahan juuret, mutta myöskin -- siirtomaat. Taito on siinä, että osaa tappaa kaksi karpästä yhdellä iskulla. Määrätköön hallitus vielä käyttämättömälle maalle kysynnän ja tarjonnan laista riippumattoman, keinotekoisena hinnan, joka pakottaa siirtolaisen pitemmän aikaa tekemään palkkatyötä, kunnes hän on ansainnut tarpeeksi rahaa ostaakseen maata²⁷²⁾ ja muuttuakseen riippumattomaksi talonpojaksi. Maapalstat on myytävä hinnasta, joka tekee työläiselle niiden hankkimisen ylen vaikeaksi. Rahaston, joka saadaan näiden maiden myymisestä, siis kysynnän ja tarjonnan pyhää lakia rikkomalla, työpalkasta puristetun rahaston käyttäköön hallitus toiselta puolen samassa määrässä kuin se kasvaa, tyhjänomistajien tuomiseen Europasta siirtomaihin, pitääkseen siten työn tarjonnan herra kapitalistin työmarkkinoilla riittäväenä. Näin ollen kaikki tulee käymään mitä parhaimmalla tavalla tässä mahdollisimman parhaassa maailmassa.

Tämä on „järjestelmällisen siirtomaa-asutuksen suuri salaisuus“. „Tämän suunnitelman mukaan“, huudahtaa Wakefield riemuissaan, „täytyy työn tarjonnan olla pysyvä ja säännöllinen; sillä koska ensinnäkään ei mikään työläinen voi hankkia itselleen maata, ennen kuin hän on tehnyt työtä rahasta, tulisivat kaikki maahan siirtyneet työläiset, tekemällä yhdistettyä työtä palkkaa vastaan, tuottamaan käyttäjälleen pääomaa enemmän työn käyttämistä varten; toiseksi jokainen, joka luopuisi palkkatyöstä ja rupeaisi maanomistajaksi, varaisi juuri maata ostamalla rahaston vereksen työn tuottamiseksi siirtomaihin.“²⁷³⁾

²⁷¹⁾ Sama, n. I, s. 47, 246.

²⁷²⁾ „Te väitätte, että mies, jolla ei ole muuta kuin käsivartensa, löytää työtä ja saa tuloja sen kautta, että maa ja pääomat ovat anastetut yksityisten haltuun... Päinvastoin on niin, että maan anastaminen yksityisten haltuun on synnä sellaisten ihmisten olemassaoloon, joilla ei ole muuta kuin kaksi kättään. Jos panette ihmisen ilmattomaan paikkaan, niin riistätte häneltä ilman mitä hengittää. Samoin teette, kun anastatte maan... Silloin panette hänet rikkautta puultuvaan tyhjiyteen, missä hän voi elää vain teidän mielivallastanne riippuvana.“ (C o l i n s: „L'Economie Politique, Source des Révolutions et des Utopies prétendues Socialistes. Paris 1857“, n. III, s. 268—271 eri paik.)

²⁷³⁾ Wakefield, m. t. n. II, s. 192.

Valtion määräämän maanhinnan täytyy tietysti olla „riittävä“ (sufficient price), s. o. niin korkea, „että se estää työmiehet muuttumasta riippumattomiksi talonpojiksi, kunnes toisia on saapunut täyttämään heidän paikkansa palkkatyömarkkinoilla.“²⁷⁴⁾ Tämä „riittävä maanhinta“ ei ole mitään muuta kuin kaunisteltu nimitys lunnaille, mitkä työmies maksaa kapitalistille luvasta saada vetäytytyä palkkatyöstä maalle. Ensin täytyy hänen luoda herra kapitalistille „pääomaa“, jotta tämä voisi sen avulla riittää useampia työmiehiä, ja sitten täytyy hänen asettaa työmarkkinoille „sijainen“, jonka ballitus hänen kustannuksellaan toimittaa yli meren hänen aikaisemmalle herra kapitalistilleen.

On sängen kuvaavaa, että Englannin hallitus on vuosikautia toteuttanut tätä herra Wakefield'in nimenomaan siirtomaiden käytettäväksi suosittellemaa „alkuperäisen kasautumisen“ menetelytapaa. Sen epäonnistuminen oli tietysti yhtä häpeällinen kuin Peel'in pankkilain epäonnistuminen. Siirtolaistulva vain suuntautui Englannin siirtomaiden asemesta Yhdysvaltoihin. Sillä aikaa on Europassa kapitalistisen tuotannon kehitys, jota on seurannut yhä lisääntyvä painostus hallitusten taholta, tehnyt Wakefield'in reseptin tarpeettomaksi. Toiselta puolen jättää se suunnaton, keskeytymätön ihmisvirta, joka vuotena toisensa jälkeen työnnytty Amerikkaan, salpautuvia ihmistulvia Yhdysvaltain itäosiin, koska siirtolaisaalto heittää sinne Europasta enemmän ihmisiä, kuin mitä länteen vyöryvä toinen siirtolaisaalto voi kuljettaa mukanaan. Toiselta puolen on Amerikan kansalaissodan seurauksena ollut tavattoman suuri valtiovelka ja sen ohella verorasitus, mitä halpamielisimmän rahaylimyksen syntyminen ynnä se, että valtion maista on lahjoitettu rautateiden, vuorikaivosten y. m. käyttämiseksi perustetuille keinotteluyhtiöille, — lyhyesti sanoen erittäin nopea pääoman keskitys. Suuri tasavalta on siis lakannut olemasta maasta siirtyvien työmiesten luvattu maa. Kapitalistinen tuotanto edistyy siellä jättiläisaskelin, vaikkakaan palkkojen alentaminen ja palkkatyöläisten riippuvaisuus ei siellä ole vielä läheskään ennättänyt Europassa tavalliselle tasolle.

Kun Englannin hallitus on tuhlanut häpeällisesti siirtomaiden viljelemättömät alueet ylimyksille ja kapitalisteille, mistä Wakefield'kin niin äänekkäästi sitä syyttää, on se synnyttänyt nimenomaan Australiassa²⁷⁵⁾, yhdessä sen ihmisvirran kanssa, jonka

²⁷⁴⁾ Sama, s. 45.

²⁷⁵⁾ Niin pian kuin Australia sai itse säätää lakinsa, julkaisi se tietyt siirtolaisille suosiollisia lakeja, mutta Englannin hallituksen kerran suorittama maan tuhlaus on tässä esteenä. „Ensimmäinen ja pääasiallinen päämäärä, mihin uusi maanlaki v:ltä 1862 pyrkii, on tarjota kansalle parempia asutusmahdollisuuksia.“ („The Land Law of Victoria by the Hon. G. Duffy, Minister of Public Lands. London 1862.“)

kultakaivokset sinne vetivät, sekä kilpailu, jonka Englantilaisten tavaroiden tuonti aiheuttaa pienimmällekkin käsityöläiselle, riittävän „suhteellisen työläisliikaväestön“, niin että melkein jokainen postilaiva tuo jobinsanoman Australian työmarkkinain liiasta täyttämistä — „glut of the Australian labour-market“ — ja prostitutsiooni rehoittaa siellä paikoittain yhtä yleisenä kuin Lontoon Haymarket'illa.

Kuitenkaan ei siirtomaiden tila tässä kohden kiinnitä mieltämme. Sitä kiinnittää vain vanhan maailman kansantaloustieteen uudessa maailmassa keksimä ja äänekkäästi julistama salaisuus: kapitalistinen tuotanto- ja kasautumistapa, siis myöskin kapitalistinen yksityisomaisuus, edellyttää omaan työhön perustuvan yksityisomaisuuden tuhoutumisen, s. o. työläisen työväli-
neiden anastamisen.

LIITE

HAKEMISTO

jonka

KARL KAUTSKYN

v. 1914 julkaisemaa »Pääoman» saksankielistä painosta varten

laati

N. RJASANOFF

Suomeksi toimittanut

PAAVO WARÉN

Johdanto.

I.

„Pääoman“ ensimmäisestä niteestä on oikeastaan jo aikoja sitten tullut „kansan“ kirja. Se on ainoa lavea ja vaikeatajuinen tieteellinen kirja, joka „kansan“ keskuudessa on saanut lukuisia lukijoita ja mennyt työväenluokan libaan ja veriin. Vuodesta 1868 saakka, jolloin vanhan internatsionalen Brüsselin kongressi suositteli kaikkien maiden työläisille „Pääomaa“ sinä teoksena, joka ensimmäisenä tieteellisesti eritteli kapitalistisen järjestelmän, muodostavat tulokset, jotka Marx saavutti, sosialidemokratian ohjelmassa kiteityneinä, työväenluokan koko valtiollisen ja ammattikunnallisen taistelun tietopuolisen perustan.

Erittäinkin suuressa määrässä on asianlaita näin Saksassa ja Itävallassa. Käsi kädessä valtiollisissa yhdistyksissä ja ammattikunnissa tapahtuvan kasvatuksen kanssa tehdään täällä voimaperäistä sivistystyötä, joka pitää tärkeimpänä päämääränään yhteisen sosialidemokratian maailmankatsomuksen muodostamista ja levittämistä. Vuosi vuodelta lisääntyvät työläiset, jotka käymällä esitelmäsarjoissa, kiertävissä kurssissa, työväenkouluissa ja viimeisinä kuutena vuonna sosialidemokratian yliopistoissa, puolue- ja ammattikuntakouluissa ovat saaneet tilaisuuden omaksumaan itselleen „Pääoman“ ajatuskulun. Joukko kansantajuisia esityksiä — erittäinkin K. Kautskyn „Marxin taloudelliset opit“ — on lukuisissa painoksissa levinnyt työväen keskuuteen. Sitä mukaa on myöskin vuosi vuodelta kasvanut niiden „kansaan“ kuuluvien lukijain joukko, jotka ovat uskaltaneet ryhtyä itse „Pääomaa“ lukemaan.

Mutta jo se seikka, että tämän teoksen tutkiminen vaatii kärsivällisyyttä ja kestävyyttä, siis aikaa, on tuottanut melkein voittamattomia esteitä jokaiselle, joka on voinut käyttää „Pääomaa“ vain jonkin työväenkirjaston huoneustossa. Vasta nyt voi niiden lukijain piiri laajeta, jotka voivat omistaa „Pääoman“,

ja niin voi siitä tulla kansankirja siinäkin mielessä, jossa Bebelin „die Frau und der Sozialismus“ („Nainen ja sosialismi“) on jo kansankirjaksi tullut. Vasta nyt käy useille lukijoille mahdolliseksi uudelleen tutkia „Pääomaa“, mikä on välttämätöntä, jos mieli sen sisällystä hallita.

Mutta siihen kuuluu vielä toinen ehto. Löytääkseen „Pääomasta“ aina mitä hakee, käyttääkseen taitavasti tätä asetta moninaisissa otteluissa — tieteisopillisissa ja käytännöllisissä —, täytyy lukijan myös kyetä aina palauttamaan muistiinsa „Pääoman“ ajatus- ja asiasisällys, hänellä täytyy olla sen kaikki ainesosat riin luetteloituina, että „Pääoma“ voi olla hänellä aina tämän sanan täydessä merkityksessä hakemistonakin. Sen mahdolliseksi tekemistä tarkoittaa luettelo — nimi- ja asialuettelo —, joka mahdollisimman tyhjentävästi ottaa huomioon kaikki tieteisopilliset ja käytännölliset vaatimukset.

Tämä tarve on jo kauvan ollut olemassa. Niinpä suunnittelivat Eduard Bernstein ja Karl Kaytsky sellaisen luettelon aikaansaamista kahdeksankymmenluvun alkupuolella, mutta lykäsivät sen Friedrich Engelsin neuvosta siksi, kunnes koko teos valmistuisi. Siihen aikaan luuli Engels vielä saavansa parissa vuodessa seuraavat niteet julaistuiksi.

Voisihan sanoa, että Engelsin vastaväite nykyään pitää paikkansa vielä paremmin kuin kolmekymmentä vuotta sitten, ja että muka on parempi tehdä kokonaisluettelo „Pääoman“ kaikista nidoksista. Muodostavathan ne näet kokonaisuuden, jota on vaikea erotella yksityisiksi kappaleiksi.

Ja kumminkin on ilmeistä, että ensimmäinen nide, eikä vain historiallisesti — se pysyi kaksikymmentä vuotta itsenäisenä teoksena — aina on säilyttävä erikoisen asemansa. Niin tärkeä kuin „Pääoman“ toisen ja kolmannen nidoksen tunteminen onkin käsittääksemme kapitalistisen tuotantotavan kokonaisprosessin, on kumminkin helpompi erottaa ensimmäinen nide molemmista toisista, kuin toinen kolmannesta. Jossakin määrin muodostaa ensimmäinen nide yksinäänkin erillisen kokonaisuuden. Niin toivottavaa kuin olisikin, että niiden työläisten joukko lisääntyisi, jotka eivät pysähdy ensimmäiseen niteeseen, on tuskin kumminkaan luultavaa, että löytyy montakaan, jotka jaksavat hallita kaikkia kolmea nidettä. Siihen on monia esteitä.

Ensimmäinen nide käsittelee pääoman tuotantoprosessia, jonka työläiset jo omasta kokemuksestaan tuntevat lähemmin, kuin kiertokulkuprosessin tai kapitalistisen tuotannon kokonaisprosessin erilaatuiset muodot. Ammattikunnallisenkin taistelun uudet ehdot pakottavat tosin nyt työläistä kiinnittämään näihin ilmiöihin enemmän huomiota kuin ennen, ne teroittavat järkeä käsittä-

mään yliarvon saannin ja eri luokkien kesken jakautumisen monimutkaisempia muotoja. Jos Marxin olisi suotu viimeistellä „Pääoman“ jälkimäisetkin niteet, silloin hän olisi samoin kuin ensimmäisessäkin niteessä tehnyt konkreetisesta abstrahoinnalla saavuttamansa tulokset taitavasti valituilla kuvilla niin havainnolliseksi ja eläväksi, että ne tavallisestakaan lukijasta, jos hän vaan on saanut tarvittavan koulutuksen ja valmistuksen, eivät olisi olleet vaikeampitajuisia kuin ensimmäisen niteen selvittelyt. Mutta nyt ovat toinen ja kolmas nidos jääneet oikeastaan vain luurangoksi, Marx ei ole niitä itse valmistanut lopulliseen muotoonsa, sentähden ne eivät muodostakaan rakennustaiteellisesti niin täydellistä ajatusrakennusta kuin ensimmäinen nide, eivätkä ole yhtenäisiä, koska ne ovat kokoonpantuja osista, jotka ovat syntyneet eri aikoina ja kuvastavat tieteisopillisen samaan aineeseen syventymisen aivan eri asteita.

Aivan toisin on laita ensimmäisen niteen, jolla sentähden kirjallisuudessa on aivan erikoinen luonne. Missään koko taloudellisen kirjallisuuden muussa kirjassa emme tapaa samaa tieteisopin ja käytännön, abstraktionin ja elämän eroittamatonta yhdistystä. Ei yksikään porvarillinen taloustieteilijä ole päässyt niin lähelle kapitalistisen yhteiskunnan määrättyjä konkreetisia suhteita, kuin heidän verivihollisensa „Pääomassa“. Ja se elämä, johon Marx teräväaistisilla erittelyillään kävi käsiksi, ei vielä kohtapuoleenkaan kuulu historiaan. Olkoonpa yksi tai toinen elämän puoli, semmoisina kuin hän niihin kuusikymmentä ja seitsemänkymmentä vuotta sitten iski kiinni, nyt jo vanhentunut, olkoonpa kapitalistisen tuotantoprosessin teknillinen puoli melkoisesti täydellisenä, olkoonpa sen painopiste siirtynyt ja puuvillateollisuus, joka ensimmäisessä niteessä esitetään suurteollisuuden johtavana haarana, luovuttanut ensimmäisen sijansa raskaalle teollisuudelle, olkootpa muodotkin, joissa akkumulatsiooniprosessi tapahtuu, tulleet moninaisemmiksi ja mutkikkaammiksi, yhteiskunnalliset suhteet ovat kumminkin tämän tuotantoprosessin piirissä pysyneet samoina. Sentähden juuri sykkii vieläkin „Pääoman“ ensimmäisessä niteessä elämän valtasuoni yhtä voimakkaana kuin neljäkymmentä vuotta sitten, ja vasta itse kapitalismin kanssa on ensimmäinen nide lakkaava olemasta vahvin ase työväenluokan vapautustaistelussa.

Tässä on se ensimmäisen ja jälkimäisten niteiden oleellinen erotus, joka ei ainoastaan oikeuta, vaan vieläpä suorastaan vaahtikin tekemään erikoisen hakemiston tästä niteestä.

Muutamat selitykset osoittakoot, mitä lukija voi hakemistosta löytää, ja miten hän voi sitä käyttää.

II.

Olemme jakaneet hakemiston kirjassa mainittujen teosten, siinä esiintyvien henkilönnimien ja asioiden luetteloon.

Nimiluettelosta löytää lukija kaikki nimet, joita „Pääomassa“ mainitaan, mikäli ne eivät ole aivan merkityksetöntien henkilöiden nimiä, joilla ei ole mitään historiallista eikä käytännöllistä mielenkiintoa. Olisihan turhanpäiväistä saivartelua luetteloida sarja nimiä, jotka mielin määrin voidaan vaihtaa toisiin, ja joita Marx on maininnut vain määrättyjen luokkasuhteiden yhden-tekevinä edustajina.

Mutta paitsi niitäkin on koko joukko nimiä, jotka useimmille lukijoille ovat aivan tuntemattomia, jotka sentähden eivät heissä aiheuta mitään ajatusyhtymää. Ja kumminkin on näiden nimien joukossa sangen useita, jotka viittaavat määrättyihin historiallisiin olosuhteisiin ja jotka juuri tässä historiallisessa täsmällisyydessään ovat mielenkiintoisia. Usein mainitsee Marx jonkun henkilön herättääkseen lukijassa jonkin määrätyn ajatusyhtymän, usein tekee hän vertauksen, joka jää käsittämättömäksi, jollei puheenaoleva nimi meille mitään sano.

Olemme sentähden nimiluettelossa jokaisen sellaisen nimen kohdalla maininneet tärkeimmät seikat, jotka historiallisesti määrittelevät sen omistajan (vuosisadan, maan, ammatin) ja joita tavallisissa ensyklopedioissa ei aina ole tavattavissa.¹⁾

Nimiluettelo sisältää myöskin tekijäluettelon. Tässäkin tapaa lukija lyhyitä elämäkerrallisia tietoja, jotka tässä vielä paremmin ovat paikallaan, koska ne helpoittavat „Pääoman“ käyttämistä kansantalouden historian tutkimuksen rikkaana lähteenä.

Jo Engels on sanonut tekstissä olevia sitaatteja taloustieteen historian juoksevaksi kommentarioksi.

Tämän juoksevan kommentarion käyttämistä ei helpota ainoastaan nimiluettelo, kun lukija näet joka nimen kohdalta löytää yhteenkoottuna kaiken, mitä asianomaisesta tekijästä on „Pääomassa“ sanottu, vaan myöskin erikoinen „luettelo kaikista Marxin siteeraamista teoksista“, josta nopeasti saa selville, onko ja missä kohdin asianomainen teos siteerattuna „Pääomassa“.

Siten voi lukija nimiluettelon ja mainitun teosluettelon avulla helposti saada selville, missä määrin Marxin arvostelijain väitteet ovat oikeita, että Marx siitä tai tästä teoksesta ei virka mitään, sitä muka plagioidakseen j.n.e.

¹⁾ Lähteinä on käytetty useita elämäkerrallisia ensyklopedioja, (ranskalaisia, englantilaisia, amerikkalaisia, saksalaisia), tieteiden historioita ja monasti omia muistiinpanoja vanhoista englantilaisista sanomalehdistä.

Sivumennen huomautettakoon, että Marx ei aina mainitse siteeraamiensa kirjojen täsmällistä ja täyttä nimeä. Tärkeintä hänestä on ilmestymisen päivämäärä, ja nimestä, joka kahdeksannentoista vuosisadan kirjoissa — varsinkin englantilaisissa — usein olisi täyttänyt muutamia rivejä, esittää hän vain sen, mikä siinä on tähdellisintä. Mutta hän siteeraa melkein aina ensimmäisiä painoksia, varsinkin kirjoista, jotka ennen häntä olivat vähän tunnettuja ja muodostavat rajapyykin taloustieteen historiassa.

Juuri tämän teosluettelon laatiminen antoi jälleen todistuksen siitä, kuinka tuiki tunnollisesti, aina turhantarkkuuteen asti, Marx menetteli siteerattessaan. On käynyt ilmi, ettei hän ole todellisuudessa tehnyt yhtään ainoata niistä virheistä, joita hänen muka on osoitettu tehneen. Tosin on löydetty muutamia hairahduksia, joita on olemassa kaikissa painoksissa ensimmäisestä alkaen, ilman että kukaan Marxin murjojaksi pyrkijä on niitä hoksannut. Löytyipä vääriäkin sitaatteja, mutta ei yhtään väärennettyä. Mutta nämäkin erehdykset ovat aivan mitättömiä ja tekstissä korjatut.²⁾

III.

Mitä asialuetteloon tulee, olemme jättäneet sen jakamatta eri ryhmien tai alueiden mukaan. Tieteisopilliset ja käytännölliset asiat ovat siinä sekaisin ja vain aakkosellisesti järjestettyinä. Tämän luettelon laatimisessa ovat ohjeenamme olleet seuraavat näkökohdat.

Kuten yllä jo on sanottu, olemme edellyttäneet, että tämän kansanpainoksen lukijalle „Pääoma“ ei ole ensimmäinen kirja, josta hän kansantaloudelliset tietonsa ammentaa. On ylipäättänsä vaikea väkisin sulloa ensimmäisen niteen sisällys taloudellisen käsikirjan tavanmukaiseen kaavioon. Tosin voi opettaessa sommitella erinäisiä lukuja yhteen niin, että siitä syntyy taloudellinen käsikirja sanan tavallisessa merkityksessä. Mutta sen voi tehdä vain sellainen opettaja, joka tuntee Marxilaisen talouden koko rakenteen ja ottaa opetuksensa piiriin kaikki muut Marxin teokset. Me pidämme sentähden tarpeettomana opiskelijaa varten

²⁾ Sellaisten virheiden luetteleminen ei kuulu kansanpainokseen. Omituisuutena mainittakoon vain, että vanha runoilija, joka kirjoitti riemulaulun vesimyllyn siunauksista, ja joka jo ensimmäisessä painoksessa, kai painovirheen johdosta, esiintyy Antiparos nimisenä, eikä oikealla nimellä Antipatros, on jo vuosikymmeniä Marxin mukaan lukemattomissa kaikenkielisissä teoksissa ja käsikirjoissa mainittu nimellä Antiparos, ilman että kukaan on huomannut tätä „törkeätä väärennystä“.

jakaa ja järjestää ensimmäistä nidettä niin, että hän alun pitäen voi käyttää „Pääomaa“ taloudellisena käsikirjana. Tavallisiakin lukijoita koskevat Marxin sanat: „Oletan tietysti lukijoita, jotka tahtovat oppia jotakin uutta.“ Mutta lukijoilta, joille kaikki on uutta, koska he eivät vielä mitään tiedä, menee vain aika hukkaan, jos rohkenevat käydä „Pääomaan“ käsiksi. Mutta jos he ovat lukijoita, jotka ovat valmistautuneet, jotka siis pystyvät „uutta“ ymmärtämään, silloin he heti tulevat vakuutetuiksi, että Marx myöskin on oikeassa sanoessaan, että „paitsi arvonmuotoa koskevaa kappaletta hänen kirjaansa ei voida syyttää vaikeatajuisuudesta.“

Jos lukija on pannut mieleensä Kautskyn neuvon ja lukenut kirjan vähintäänkin kaksi kertaa perusteellisesti läpi, silloin hän voi asialuettelon avulla vielä enemmän syventyä „Pääomaan“. Nimittäin jos hän ei pidä asialuetteloa ainoastaan taattuna keinona, millä löytää jonkin juuri tarvitsemansa tärkeän tosiasian tai sitaatin, vaan myöskin oppaana erinäisten probleemien uudelleen tutkimiseen, apuneuvona pieniä itsenäisiä tutkielmia tehdesään, joihin ensimmäinen nide tarjoaa niin paljon aiheutusta. Niin olisi helppo asia — ja siitä voivat parhaiten opettajat itse pitää huolta — antaa kirjoitettavaksi sarja aineita, joiden käsittelyyn tarvittavat ainekset ovat valmiina ensimmäisessä niteessä, joka tarvitsee vain täydennystä viimeisten kolmenkymmenen vuoden ajalta kootuista tosiasioista. Taikka voi ottaa perusteellisesti pohdittaviksi erinäisiä tieteisopillisia kysymyksiä ottamalla avuksi Marxin toisia teoksia tutkiakseen muutamista esimerkeistä, pitävätkö vastustajain arvostelut paikkansa. Sellainen ensimmäisen niteen tutkiminen helpottaa lukijalle Marxin koko taloudellisen järjestelmän ymmärtämistä ja valmistaa häntä seuraavien niteiden tutkimiseen, jos hän milloin saa aikaa siihenkin työhön.

Nyt vielä muutamia vihjauksia, joiden avulla lukijan on helpompi perehtyä asialuetteloon.

„Pääoman“ tutkimista vaikeuttaa lukijalle se seikka, että siitä puuttuu Marxin historiankäsitystä ja hänen tutkimusmenetelmäänsä selvittelevä johdanto. Ja kumminkin on ensimmäiseen niteeseen siroteltuna historianfilosofisia ja metodologisia huomautuksia, joihinka lukija heti kiinnittää huomionsa, jos hän ottaa vaivakseen lukea „Zur Kritik der Politischen Oekonomie“-teoksen toisessa painoksessa Kautskyn julkaiseman Marxin johdannon sekä tämän teoksen esipuheen, jossa Marx ilmaisee yleisen tuloksen, johon hän johtui tutkimuksissaan ja jota hän, sen kerran saavutettuaan, käytti ohjeenaan tutkimuksissaan.

Helpottaaksemme „Pääoman“ tutkimista olemme ottaneet luetteloon joukon hakusanoja, jotka juurta jaksain luetteloivat

kirjan runsaan historianfilosofisen ja metodologisen sisällyksen (dialektiikka, fetishismi, materialistinen historiankäsitely, metodi, filosofia, ilmiö y.m.)

Yhtä perusteellisesti ovat kansantaloustieteen tieteisopilliset probleemit luetteloidut (arvo, raha, yliarvo, pääoma, pääoman kasaantuminen j.n.e.) Joskin jo nimiluettelossa tavataan joukko yhdistelmiä, jotka liittyen yksityisiin nimiin, johtaviin taloustieteilijöihin, käsittelevät kansantaloustieteen historiaa, niin on sellaisia tietoja koottuna asialuetteloonkin sellaisten hakusanojen kohdalle kuin: klassillinen kansantaloustiede, merkantilismi, fysiokraatit j.n.e.

„Pääoma“ ei ole ainoastaan tieteisopillinen teos. Abstraktisimmissakin osissaan se pysyy historiallisena teoksena. Mitä runsaimpia aarteita löytää siitä taloudenhistoria, joka on sen lähtökohta ja tulos. Niin vieraana kuin Marxin historiankäsitely vielä onkin pysynyt monille uuden ajan historioitsijoille, niin voimakkaasti hallitsee viimeisten neljäkymmenen vuoden koko historiankirjoitusta „Pääoma“, joka vielä tähän asti on pysynyt loistavimpana ja perusteellisimpana aikaansaannoksena tieteellisen historiantutkimuksen alalla. Jos siihen liittää muutamia lukuja kolmannelta niteestä, niin muodostaa „Pääoma“ myöskin parhaan esityksen yhteiskunnallisen kehityksen perusvaiheista aina läänityslaitoksen häviön ajoilta saakka. Niinpä löytää lukija useita hakusanoja, jotka yhdistävät kaiken historiallisen aineksen, myöskin sinne tänne sirotellut huomautukset, jotka käsittelevät yhteiskunnallisen kehityksen aikaisempia asteita.

Vaikka, niinkuin Marx esipuheessa sanoo, hän tieteisopillisessa kehitteltyssään pääasiallisesti kuvaileekin kapitalistisen tuotantotavan klassillista maaperää, Englantia, on ensimmäisessä niteessä otettu huomioon muitakin maita. Siitä syystä olemme asialuetteloon sovittaneet maantieteellisenkin luettelon, josta lukija eri maiden nimen kohdalta löytää yhteenkoottuina tärkeimmät seikat, mitä niiden oloista ja historiasta on „Pääomassa“ sanottu.

Yhdessä Engelsin kirjan „Lage der arbeitenden Klasse in England“ kanssa muodostaa „Pääoma“ lähtökohdan ja esikuvan valtavalle kirjallisuudelle, joka kuvailee työväenluokan eri ryhmien asemaa ja oloja. Tätä runsasta sosialitilastollista ainesta ei meidän luettelossamme ole järjestetty ainoastaan yleisten hakusanojen, vaan myöskin yksityisten teollisuuksien ja ammattien mukaan.

Yhtä tärkeä on „Pääoma“ yhteiskuntapoliittisena teoksena. Vielä nykyäänkin se on perustavana teoksena tällä alalla, emmekä missään tapaa työväen suojeleuslainsää-

dännön, työpäivänjärjestelyn, tehtaidentarkastuksen kysymyksiä niin syvällisesti ja omaperäisesti käsiteltyinä kuin „Pääoman“ ensi niteessä.

Vaikkakaan Marx ei enää saanut, kuten oli aikonut, eritelystä ja kuvailluksi ammattikuntaliikettä ja sen vaikutusta kokonaisprosessin muodostukseen, arvotuloksen jakautumisessa työväenluokan ja kapitalistiluokan kesken tapahtuviin muutoksiin,⁸⁾ niin sisältää kumminkin „Pääoman“ ensi nide vielä tähän asti parhaan perustelun myöskin työväenluokan taistelusta työehtojensa parantamiseksi (palkankorotus ja työpäivän lyhenys). Tältäkin näkökannalta on luetteloon otettu joukko hakusanoja, jotka koskevat yhtä hyvin tieteisopillisiä kuin käytännöllisiä ammattikuntaliikkeen kysymyksiä.

Vaikka „Pääoma“ asettaakin päämääräkseen olemassa olevan kapitalistisen tuotantotavan kriittillisen erittelyn, sen liikuntalakien selville saamisen, vaikka se ei tahdokaan tehdä mitään käytännöllisiä ehdotuksia kaikkien yhteiskunnallisten epäkohtien poistamiseksi, tahi, kuten Marx pistävästi sanoo, „reseptiä tulevaisuuden keittolaa varten“, niin tapaamme kumminkin „Pääomassa“ köyhälistön kaikkien lähimpien vaatimusten klassillisen perustelun ohella myöskin tulevaisen, sosialistisen yhteiskunnan periaatteet sellaisina kuin sen aineelliset ja henkiset alkeet jo kapitalismin helmassa kehittyvät.

Nämä ovat hakusanojen pääryhmät, joihin ensi niteen runsas sisällyks on voitu jakaa ja luetteloida. Ja kun sellainen luokittelu kumminkin aina on liian raaka ja karkea voidakseen täysin tyhjentää tätä ajatussisällystä, niin olemme usein merkinneet samat ajatukset eri hakusanojen kohdalle saadaksemme siten vastapainoa kaikkea yksipuolisuutta vastaan.

Vaikka etusijassa olemme asettaneet päämääräksemme tyydyttää „tavallisten lukijain“ sivistystarpeita, toivomme, että luettelosta on hyötyä sellaisillekin lukijoille, jotka hyvin tuntevat „Pääoman“, ja erittäinkin puolue- ja ammattikuntalehtien toimittajille sekä kaikille muille köyhälistön vapautustaistelun käytännönmiehille apuneuvona heidän kuluttavassa päivätyössään.

N. Rjasanoff.

⁸⁾ Vertaa yrityksiä Marxin esitelmässä „Palkasta, hinnasta ja voitosta“ (saksaksi „Lohn, Preis und Profit“, julkaissut E. R. Bernstein, Frankfurt a. M. 1908).

LUETTELO

A. Nimeltä mainittujen tekijäin teoksia.

Huom. a = alaviitta.

- Addington, Steph. Enquiry into the Reasons for or against enclosing open fields. Lontoo, 1772. S. 667.
- Aikin, John. Description of the Country from 30 to 40 miles round Manchester. Lontoo, 1795. S. 531, 532, 690, 698 a.
- Anderson, A. Deduction of the origin of commerce, containing a history of the great commercial interest of the British empire. 1764. S. 685, 698.
- Anderson, James. Observations on the means of exciting a spirit of National Industry. Edinburgh, 1777. S. 498, 670.
- — The Bee. 18 osaa. Edinburgh. 1791—93. Osa 3. S. 557.
- Appianos. Römische Geschichte I. Toisessa ja kolmannessa laajemmassa painoksessa mainittu nimellä „Römische Bürgerkriege“. S. 668.
- Aristoteles. Ethicorum ad Nicomachum libri decem, lib. V, edit. Bekkeri. Oxonii 1837. S. 25—26.
- — De Republica, lib. I. edit. Bekkeri. Oxonii 1837. S. 50, 111 a, 123.
- Ashley, Lord. The Ten Hours' Factory Bill. Speech of the 15th March. Lontoo, 1844. S. 347 a, 358.
- Athenaeus. Deipnosophistai osa IV. Ed. Schweighäuser, 1802. S. 63 a, 93 a.
- Augier, Marie. Du Crédit public et de son histoire depuis les temps anciens jusqu'à nos jours. Parisi, 1842. S. 700.
- Babbage, Charles. On the economy of Machinery and manufactures. Lontoo, 1832. S. 296, 299, 322 a, 336, 349.
- Baco. The Reign of Henry VII etc. Verbatim Reprint from Kennet's England, ed. 1719. Lontoo, 1870. S. 661—662.
- — Essays, civil and moral. S. 661 a.
- (Bailey, S.) A critical Dissertation on the Nature, Measure and Causes of Value: chiefly in reference to the writings of Mr. Ricardo and his followers. By the Author of Essays on the Formation . . . of Opinions. Lontoo, 1825. Ilmestynyt tekijän nimettä. S. 29 a, 48 a, 474 a
- Bailey, S. Money and its vicissitudes. Lontoo, 1837. S. 17 a, 61 a, 549 a.
- Barbon, Nicolas. A Discourse on coining the new money lighter, in answer to Mr. Locke's Considerations. Lontoo, 1696. S. 5 a, 89 a, 103 a.
- Barton, John. Observations on the circumstances which influence the Condition of the Labouring Classes of Society. Lontoo, 1817. S. 572—573 a, 616.

- Beccaria, Cesare.** Elementi di Economia Publicca, ed. Custodi, Parte Moderna, vol. XI. S. 314 a.
- Bellers, John.** Essays about the Poor, Manufactures, Trade, Plantations and Immorality. Lontoo, 1699. S. 91 a, 105 a, 422 a.
- — Proposals for raising a Colledge of Industry of all useful Trades and Husbandry. Lontoo, 1696. S. 98 a, 277, 371, 431 a, 553.
- Bentham, Jeremy.** Théorie des Peines et des Récompenses, trad. Et. Dumont. 3:s painos. Parisi, 1826. S. 548—549 a.
- Berkley, George.** The Querist. Lontoo, 1750. S. 286 a, 303 a.
- Bidault, J. N.** Du Monopole qui s'établit dans les arts industriels et le commerce. Parisi, 1828. S. 272 a.
- Biese, F.** Die Philosophie des Aristoteles. Berlini, 1842. S. 352.
- Blakey, Robert.** The History of Political Literature from the earliest times. Lontoo, 1855. S. 663 a.
- Blanqui, J. A.** Des classes ouvrières en France, pendant l'année 1848. Parisi, 1849. S. 229 a.
- — Cours d'Economie industrielle. Recueilli par A. Blaise. Parisi, 1838—1839. S. 287—288 a.
- Block, Maurice.** Les théoriciens du socialisme en Allemagne. Extrait du Journal des Economistes, Juillet et Août 1872. S. IX.
- Boileau, Etienne.** Livre des Métiers. Collection des documents inédits. Parisi, 1835. S. 428.
- Boisguillebert.** Dissertation sur la nature des richesses, de l'argent et des tributs etc. Éd. Daire, „Economistes financiers.“ Parisi 1843. S. 90.
- Boxhorn, M. S.** Institutiones politicae. Leyden, 1663. Leipzig, 1650. S. 372.
- Broadhurst, J.** Political Economy. Lontoo, 1842. S. 22 a.
- Brougham, Henry.** An Inquiry into the Colonial Policy of the European Powers. Edinburgh, 1803. S. 699 a.
- Bruckner.** Théorie du système animal. Leyden, 1767. S. 556 a.
- Buchanan, David.** Inquiry into the Taxation and commercial Policy of Great Britain. Edinburgh, 1844. S. 87 a.
- — Observations on etc. A. Smith's Wealth of Nations. Edinburgh, 1814 (ilmestynyt hänen julkaisunsa neljäntenä lisäniteenä). S. 496 a, 671.
- Buchez et Roux.** Histoire parlementaire de la Révolution française. Parisi, 1834. S. 682—683.
- Burke, Edmund.** Thoughts and Details on Scarcity, originally presented to the Rt. Hon. W. Pitt in the Month of November 1795. Ed. Lontoo, 1800. S. 162 a, 187 a, 274 a, 699 a.
- — A Letter from the Right Hon. Ed. Burke to a noble Lord, on the attacks made upon him and his pension in the House of Lords by the Duke of Bedford. Philadelphia, 1795. S. 665 a.
- Cairnes, J. S.** The Slave Power. Lontoo, 1862. S. 153 a, 218, 283.
- Campbell, George.** Modern India. Lontoo, 1852. S. 307 a.
- Cantillon, Richard.** Essai sur la Nature du Commerce en général éd. Amsterdam, 1756. S. 493 a.
- — The Analysis of Trade, Commerce etc. by Philipp Cantillon, late of the City London, Merchant. Lontoo, 1759. S. 498 a.
- Card, Ronard de.** De la falsification des substances sacramentelles. Parisi 1856. S. 201 a.
- Carey, H. C.** Essay on the Rate of Wages: with an Examination of the Causes of the Differences in the Conditions of the Labouring Population throughout the World. Philadelphia, 1835. S. 500—501.
- — The Slave Trade. Philadelphia, 1853. S. 672 a—689 a.

- Carli, G. R. Muistutuksia P. Verrin teokseen: *Meditazioni sulla Economia politica*. S. 280 a.
- Carlyle, Thomas. *Ilias Americana in nuce*. *Macmillan's Magazine*, 1863, August. S. 207 a.
- Cazenove, John. Muistutuksia Malthuksen teokseen: *Definitions in Political Economy*. Lontoo, 1853. S. 505 a, 534 a.
- Chalmers, Thomas. *On political economy*. Toinen painos. Lontoo, 1832. S. 112 a.
- Chamberlain, Joseph. *Speech at Sanitary Congress, Birmingham (Times, 15th January, 1875)*. S. 583.
- Cherbuliez, A. E. *Riche ou Pauvre*. Parisi, 1841. S. 143 a, 521 a, 590.
- Cobbet, William. *A History of the Protestant Reformation*. Dublin, 1868. S. 663.
- Colins, H. *L'Economie Politique, source des Révolutions et des Utopies prétendues socialistes*. Parisi, 1857. S. 553, 635 a, 710 a.
- Comte, Charles. *Traité de la Législation*. Kolmas painos. Bruxelles, 1837. S. 691 a.
- Condillac, E. B. de. *Le Commerce et le Gouvernement (1776)*. Julk. Daire et Molinari „*Mélanges d'Economie Politique'ssä*“. Parisi, 1847. S. 118.
- Corbet, Th. *An Inquiry into the Causes and Modes of the Wealth of Individuals; or the Principles of Trade and Speculation explained*. Lontoo, 1841. S. 110 a, 526 a.
- Corbon, C. A. *De l'enseignement professionnel*. Parisi, 1858. S. 430 a.
- Courcelles-Seneuil, J. G. *Traité théorique et pratique des entreprises industrielles*. Toinen painos. Parisi, 1857. S. 185 a, 535.
- Cuvier, George. *Discours sur les révolutions de la surface du globe*. Ed. Hoefer. Parisi, 1863. S. 455 a.
- Darwin, Charles. *Origin of Species*. Lontoo, 1859. S. 292.
- De Quincey, Thomas. *The Logic of Political Economy*. Lontoo, 1844. S. 340 a.
- Descartes, René. *Discours de la Méthode*. Parisi, 1668. S. 335—336 a.
- Destutt de Tracy. *Traité de la volonté et de ses effets*. Parisi, 1826. S. 116 a, 122 a, 277, 279, 590.
- — *Elements d'idéologie*. Parisi, 1826. S. 45 a.
- Dietzgen, Joseph. „*Das Kapital*“ von Marx, *Demokratisches Wochenblatt*. Leipzig 1868. S. VIII.
- Diodorus Siculus. *Historische Bibliothek*. S. 187 a, 290, 316, 453—454.
- Ducpétiaux. *Budgets économiques des classes ouvrières en Belgique*. Brüsseli, 1855. S. 614.
- Duffy, Sir Charles Gavon. *Minister of Public Lands. The Land Law of Victoria*. Lontoo, 1862. S. 711 a.
- Dunning, T. J. *Trades Unions and Strikes*. Lontoo, 1860. S. 489, 491, 492, 700.
- Eden, F. M. *History of the Poor*. Lontoo, 1799. S. 195 a.
- — *The State of the Poor, or an History of the Labouring Classes in England*. Lontoo, 1797. S. 539, 554—555, 616, 663, 666, 697.
- Engels, Friedrich. *Umriss zu einer Nationalökonomie (Deutsch-Französische Jahrbücher)*. Parisi, 1844. S. 40 a, 111 a, 122, 576.
- — *Die Lage der arbeitenden Klasse in England*. Leipzig, 1845. S. 191—192, 196, 206, 220, 254, 344, 366, 388, 544.
- — *Die englische Zehn-Stunden-Bill (Neue Rheinische Zeitung)*. Politisch-ökonomische Revue 1850 (Aprilheft). S. 243.

- Engels, F. ja Marx, K. Manifest der kommunistischen Partei. Lontoo, 1848. (Katso Marx).
- Ensor, George. An Inquiry concerning the Population of Nations. Lontoo, 1818. S. 671 a.
- Fawcett, Henry. The economic Position of the British Labourer. Lontoo, 1865. S. 495, 550, 595.
- Ferguson, Adam. Essay on the History of Civil Society. Edinburgh, 1767. S. 304, 310.
- Ferrier, F. C. A. Du gouvernement considéré dans ses rapports avec le commerce. Parisi, 1805. S. 27.
- Fielden, J. The Curse of the Factory System. Lontoo, 1836. S. 348 a, 356, 686—687.
- Fleetwood, Bishop. Chronicon Pretiosum or an Account of English Gold and Silver Money. Lontoo, 1707, toinen painos 1745. S. 224 a.
- Fonterel, A. L., tri. Hygiène physique et morale de l'ouvrier dans les grandes villes en général et dans la ville de Lyon en particulier. Parisi, 1858. S. 312 a.
- Forbonnais de, V. Eléments du Commerce. Nouvelle Edition Leyde 1766. S. 55 a.
- Forster, Nathaniel. An Inquiry into the Causes of the Present High Price of Provisions. Lontoo, 1767. S. 226 a, 666 a.
- Fortescue, John. De Laudibus Legum Angliae (noin 1470). Ensikerran julaistu 1537. S. 660.
- Franklin, Benjamin. The Works ed. by Sparks. Boston, 1836. S. 18, 45, 123, 137.
- Fullarton, John. On the Regulation of Currencies, being an examination of the principles on which it is proposed to restrict the future issues on credit of the Bank of England. Toinen painos. Lontoo, 1845. S. 89 a, 101 a, 104 a.
- Galiani, Fernando. Della Moneta, 1750, Custodin kokoelmassa „Scrittori Classici Italiani di Economia Politica“, Parte Moderna. Milano, 1803. S. 39 a, 54 a, 55 a, 63 a, 113 a, 117 a, 267 a, 585 a.
- Ganilh, Charles. Des Systèmes de l'économie politique etc. Toinen painos. Parisi, 1821. S. 27 a, 132 a, 392.
- — Théorie de l'économie politique. Parisi, 1815. S. 135.
- Garnier, Germain. Abrégé élémentaire des principes de l'économie politique. Parisi, 1796. S. 490 a.
- — Muistutuksia hänen ranskalaiseen käännökseensä Smith'in teoksesta Wealth of Nations. Parisi. 1802.
- Gaskell, P. The Manufacturing Population of England. Lontoo, 1833. S. 379, 388.
- Genovesi, Antonio. Lezioni di Economia civile, 1765, Custodin kokoelmassa. Milano, 1803. S. 112 a.
- Gisborne. Enquiry into the Duties of Man. Lontoo, 1795. S. 698.
- Gregoir, H. Les Typographes devant le Tribunal correctionnel de Bruxelles. Brüsseli, 1865. S. 493.
- Greg, R. H. The Factory Question and the Ten Hours Bill. Lontoo, 1837. S. 243.
- Grove, W. R. On the Correlation of Physical Forces. Lontoo, 1846. S. 466.
- Gulich, v. Geschichtliche Darstellung des Handels, der Gewerbe und des Ackerbaues. Jena, 1830. S. 693.
- Haller, C. L. von. Restauration der Staatswissenschaften. Winterthur, 1820—1834. S. 335.

- Hamm, W.** Die landwirtschaftlichen Geräte und Maschinen Englands. Braunschweig, 1856. S. 446.
- Hanssen, Georg.** Die Aufhebung der Leibeigenschaft und die Umgestaltung der gutsherrlich bäuerlichen Verhältnisse überhaupt in den Herzogtümern Schleswig und Holstein. Pietari, 1861. S. 189.
- Harris, James, Earl of Malmesbury.** Dialogue Concerning Happiness. Lontoo, 1741. (Myöhemmin uudestaan painettu kirjassa „Three Treatises“ etc. Kolmas painos. Lontoo, 1772.) S. 314.
- Harrison, William John.** Description of England. Prefixed to Holinshed's Chronicles (katso Holinshed). 1577. S. 660, 684.
- Hassall, Dr. H. H.** Adulterations Defected. Toinen painos. Lontoo, 1862. S. 132, 200.
- Hegel, G. W. F.** Enzyklopädie. Ensimmäinen osa. Die Logik. Berlini, 1840. S. 137, 214, 261.
- — Philosophie des Rechts. Berlini, 1840. S. 11, 55, 126.
- Hobbes, Thomas.** Leviathan in „Works ed. Molesworth“. Lontoo, 1839—1844. S. 128.
- Hodgskin, Thomas.** Labour defended against the claims of Capital. Lontoo, 1825. S. 304, 511.
- — The Natural and Artificial Rights of Property Contracted. Lontoo, 1832. S. 690.
- — Popular political economy. Lontoo, 1827. S. 290, 263, 475.
- Holinshed, Raphael.** The firste Volume of the Chronicles of England, Scotlande and Irelande etc. Faithfully gathered and set forth by R. Holinshed. At London, imprinted for John Harrison, 1577. Kaksi nidettä. Toinen painos kolmessa niteessä, jatkettu v:een 1586, julkaissut J. Hooker, v. 1587. S. 677.
- Hopkins, Thomas.** On Rent of Land. Lontoo, 1823. S. 182.
- Horne, G.** Norwich'in piispa. A Letter to A. Smith, L. L. D. On the Life, Death and Philosophy of his Friend David Hume. By one of the People called Christians. Neljäs painos. Oxford, 1784. S. 557.
- Horner, Leonard.** A Letter to Mr. Senior etc. Lontoo, 1837. S. 178.
- — Suggestions for amending the Factory Acts to enable the Inspectors to prevent illegal working, now become very prevalent. S. 192, 247.
- Houghton, John.** Husbandry and Trade improved. Lontoo, 1727. S. 371.
- Howitt, William.** Colonization and Christianity. A popular History of the treatment of the Natives by the Europeans in all their Colonies. Lontoo, 1838. S. 691.
- Hutton, Charles.** Course of Mathematics. Lontoo, 1841—43. S. 318.
- Isocrates.** Busiris. S. 316.
- Jacob, W.** (An inquiry into the production and consumption of the precious metals. Lontoo, 1831). S. 8, 173.
- Jones, Richard.** An Essay on the Distribution of Wealth. Osa I. On Rent. Lontoo, 1831. S. 280.
- — An introductory Lecture on Political Economy. Lontoo, 1833. S. 525, 573.
- — Textbook of Lectures on the Political Economy of Nations. Hertford, 1852. S. 261, 272, 285, 506, 536.
- Kopp, H.** Entwicklung der Chemie. München, 1873. S. 262.
- Laborde, A. de.** De l'esprit de l'association dans tous les intérêts de la Communauté. Parisi, 1818. S. 472.
- Laing, J.** National Distress etc. Lontoo, 1844. S. 154, 585, 600, 617.

- Lancellotti. Farfalloni de gli antichi Historici. Venetsia, 1638. S. 371.
- Lassalle, F. Die Philosophie Herakleitos des Dunkeln. Berlin, 1858. S. 68.
- — Herr Bastiat-Schulze von Delitzsch, der ökonomische Julian oder Capital und Arbeit. Berlin, 1864. S. I.
- Law, Jean. Considérations sur le numéraire et le commerce E. Daire'n julk. „Economistes Financiers du XVIII siècle“. S. 55.
- Le Trosne. De l'intérêt social. Physiocrates, éd. Daire. Parisi, 1846. S. 4, 7, 55, 64, 77, 80, 104, 117, 117, 117, 120, 122, 165.
- Levi Leone. Esitelmä Society of Arts'issa. April 1866. S. 674.
- Liebig, J. von. Die Chemie in ihrer Anwendung auf Agrikultur und Physiologie. Seitsemäs painos. Braunschweig, 1867. S. 447, 510.
- — Ueber Theorie und Praxis in der Landwirtschaft. Braunschweig, 1856. S. 279.
- Linguet, N. Théorie des Lois Civiles etc. Lontoo, 1767. S. 185, 285.
- Locke, John. Some Considerations on the Consequences of the Lowering of Interest. 1691 in „Works ed. London, 1777“. S. 4, 85.
- Luther, Martin. An die Pfarrherrn, wider den Wucher zu predigen. Wittenberg, 1540. S. 95, 149, 530—531.
- Macaulay, Thos. B. History of England. Kymmenes painos. Lontoo, 1854. S. 225, 658.
- MacCulloch, J. R. The Principles of Political Economy. Lontoo, 1830. S. 112—113, 385.
- — The Literature of Political Economy, a classified Catalogue. Lontoo, 1845. S. 103—104, 667.
- — A Dictionary practical etc. of Commerce. Lontoo, 1847. S. 110.
- Maclaren, James. History of the Currency. Lontoo, 1858. S. 61.
- Macleod, H. D. The Theory and Practice of Banking. Lontoo, 1855. S. 113.
- Malthus, T. R. Essay on Population. Lontoo, 1798. S. 555.
- — Inquiry into the Nature and Progress of Rent. Lontoo, 1815. S. 266, 468, 494.
- — Definitions in Political Economy. Lontoo, 1827. S. 505, 516.
- — Principles of Political Economy. Toinen painos. Lontoo, 1836. S. 167, 432, 516, 526, 527, 576.
- Mandeville, de, B. Fable of the Bees or private Vices, Public Benefits. Ensimmäinen painos muistutuksitta 1706, muistutuksineen 1714. S. 556.
- Manifest der Maatschappij De Flamingen Vooruit! gerigt tot alle de Voorstanders van de eerlijke en regtzinnige uitvoering der Belgische Grondwet, gestemd door het Nationaal Congres von 1830. Brüssel, 1860. S. 614.
- Martineau, Harriett. The Manchester Strike. 1842. S. 576.
- Marx, Karl ja Engels, Friedrich. Manifest der kommunistischen Partei. Lontoo, 1848. S. 429, 702—703.
- Marx, Karl. Misère de la Philosophie. Reponse à la Philosophie de la Misère par M. Proudhon. Parisi, 1847. S. 46, 306, 309, 311, 364, 475, 587—588.
- — Lohnarbeit und Kapital: „Neue Rheinische Zeitung“. Köln, 1849. S. 516, 553, 704.
- — Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte. New York, 1852. S. 635.

- Marx, Karl. Zur Kritik der Politischen Oekonomie. Berlin, 1859. S. I, VII, IX, 3, 7, 9, 41, 43, 52, 54, 59, 60, 64, 76, 84, 85, 96, 98, 102, 149, 429, 476, 560, 702.
- Massey, J. An Essay on the Governing Causes of the Natural Rate of Interest, wherein the Sentiments of Sir Mr. W. Petty and Mr. Locke on that head are considered. Lontoo, 1750. S. 455.
- Maurer, Georg Ludwig v. Einleitung zur Geschichte der Mark-, Hof- usw. Verfassung. München, 1859. S. 37.
- — Geschichte der Fronhöfe, der Bauernhöfe und der Hofverfassung in Deutschland. Erlangen, 1862—1863. S. 189.
- Meitzen. Der Boden und die landwirtschaftlichen Verhältnisse des preussischen Staates nach dem Gebietsumfange von 1866. Berlin, 1873. S. 189.
- Mercier de la Rivière. L'Ordre Naturel et essentiel des Sociétés politiques. Physiocrates, éd. Daire. Paris, 1848. S. 71, 72, 90, 107, 110, 116, 120, 147.
- Merivale, H. Lectures on Colonization and Colonies. Lontoo, 1841 ja 1842. S. 575—576, 708.
- Mill, James. Elements of Political Economy. Lontoo, 1821. S. 113, 143, 302, 504, 508, 510, 549.
- — Colony, Supplement to the Encyclopedia Britannica. 1831. S. 154.
- Mill, John Stuart. Some Unsettled Questions of Political Economy. Lontoo, 1844. S. 85, 537.
- — System of Logic. S. 527.
- — Principles of Political Economy. Lontoo, 1848. S. 85, 317, 448, 457—458, 534, 550.
- — Evidence in Reports on Bankacts. 1857. S. 94.
- Mirabeau. De la Monarchie Prussienne. Lontoo, 1788. S. 659, 674, 687, 696.
- Molinari, G. de. Etudes économiques. Paris, 1846. S. 366, 535, 709.
- Mommsen, Th. Bömische Geschichte. Berlin, 1856. S. 126, 129.
- Monteil, Alexis. Histoire des Matériaux manuscrits etc. Paris, 1835. S. 685.
- Montesquieu. Esprit des Lois. Oeuvres. Lontoo, 1767. S. 55, 85, 555, 695.
- More, Thomas. Utopia, transl. Robinson, ed. Arber. Lontoo, 1869. S. 556, 661, 677.
- Morton, J. C. Labourer. Artikkeli: Cyclopaedia of Agriculture. S. 491—492.
- — Paper read before the Society of Arts. January, 1861. S. 322.
- Müller, A. (Die Elemente der Staatskunst. Berlin, 1809.) S. 85.
- Mun, Thomas. England's Treasure by Foreign Trade. Or the Balance of our Foreign Trade is the Rule of our Treasure. Written by Thomas Mun, of London, Merchant, and now published for the common good by his son John Mun. Lontoo, 1669. S. 454.
- Murphy, J. N. Ireland, Industrial, Political and Social. Lontoo, 1870. S. 647.
- Murray, Hugh, Wilson James etc. Historical and descriptive Account of British India etc. Edinburgh, 1832. S. 291.
- Newman, S. P. Elements of Political Economy. Andover and New York, 1835. S. 118, 162.
- Newman, F. W. Lectures on Political Economy. Lontoo, 1851. S. 665, 670.
- Newmarch, W. (Katso Tooke.) S. 248.

- Newnham, G. B. A Review of the Evidence before the Committees of the two Houses of Parliament on the Cornlaws. Lontoo, 1815. S. 540.
- Niebuhr, G. B. Römische Geschichte. Berlini, 1853. S. 187.
- North, Sir Dudley. Discourses upon Trade. Lontoo, 1691. S. 64.
- Olmsted, F. Sea-board Slave States. New York, 1856. S. 153.
- Opdyke, G. A Treatise on Political Economy. New York, 1851. S. 122.
- Ortes, G. Della Economia Nazionale. Libri sei, 1777. Custodi'n koelma. Parte Moderna. Milano, 1803. S. 556, 588.
- Otway, J. H. Judgment of S. H. Otway, Hilary Sessions. Belfort, County Antrim, 1860. S. 230.
- Owen, Robert. Observations on the effects of the Manufacturing System. Toinen painos. Lontoo, 1817. S. 348.
- Pagnini, G. F. Saggio sopra il giusto pregio delle cose, 1751. Custodi, Parte Moderna. S. 56.
- Parry, Charles. H. The Question of the Necessity of the Existing Corn Laws considered. Lontoo, 1816. S. 539, 540, 617.
- Petty, William. A Treatise on Taxes and Contributions. Lontoo, 1667. S. 56, 83—84, 556.
- — Quantulumcunque concerning Money. To the Lord Marquis of Halifax. 1682. S. 64, 105.
- — Political Anatomy of Ireland. Lontoo, 1672, ed. Lontoo. S. 102, 105, 224, 266.
- Pinto, Isaac. Traité de la Circulation et du Crédit. Amsterdam, 1771. S. 110.
- Plato. De Republica. Opera Omnia etc. ed. Stallbuming. Lontoo, 1850. S. 314, 315.
- Postlethwayt, M. Universal Dictionary of Trade Commerce. S. 226.
- — Great Britain's Commercial Interest explained and improved. Toinen painos. Lontoo, 1755. S. 226, 227.
- Price, Richard. Observations on reversionary Payments etc. Kuudes painos. W. Morgan. Lontoo, 1805. S. 616, 667.
- Quesnay, F. Dialogues sur le Commerce et sur les Travaux des Artisans. Physiocrates, ed. Daire. Parisi, 1846. S. 71, 272.
- — Maximes générales. S. 71.
- Raffles, Th. Stamford, late Lieut. Gov. of Java. The History of Java. Lontoo, 1817. S. 308, 691.
- Ramazzini. De morbis artificum, 1713. Ranskaksi käännetty, uudestaan painettu 1841 teoksessa: „Encyclopédie des Sciences Médicales“. 7ème Discours: Auteurs classiques. S. 312.
- Ramsay, G. An Essay on the Distribution of Wealth. Edinburgh, 1836. S. 120, 123, 452, 573.
- Ravenstone, Piercy. Thoughts on the Funding System and its Effects. Lontoo, 1824. S. 374, 452.
- Read, George. The History of Baking. Lontoo, 1848. S. 202—203.
- Redgrave, Alexander. Kirjoitus „Journal of Arts'issa“, 5 p. tammi. 1872.
- — Esitelmä, pidetty Bradford'issa „New Mechanic's Institution'issa“, jouluk. 1871. S. 393.
- Regnault, E. Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes. Parisi, 1855. S. 190.
- Reich, Eduard. Ueber die Entartung des Menschen. Erlangen, 1868. S. 312.
- Ricardo, David. The Principles of Political Economy. Kolmas painos. Lontoo, 1821. S. 45, 125, 144, 182, 337, 339, 374, 381, 510, 526, 573.

- Richardson, Dr. Work and Overwork „Social Science Review'ssa“, 18 p. heinäk. 1863. S. 206, 208.
- Roberts, George. The Social History of the People of the Southern Countries of England in past centuries. Lontoo, 1856. S. 662.
- Rodbertus-Jagetow, K. Dritter Brief an v. Kirchmann von Rodbertus. Widerlegung der Ricardoschen Theorie von der Grundrente und Begründung einer neuen Rententheorie. Berlini, 1854.
- — Briefe usw., herausgegeben von Dr. Rud. Meyer. Berlini, 1881. S. 470—471.
- Rogers, James E. Thorold. A History of Agriculture and Prices in England. Oxford, 1866. S. 615, 620, 664.
- Roscher, W. Die Grundlagen der Nationalökonomie. Kolmas painos. 1858. S. 57, 118, 161, 171.
- Rossi, P. Cours d'Economie Politique. Brüssel, 1842. S. 131.
- Rousseau, Jean Jaques. Discours sur l'économie politique. Genève, 1765. S. 687.
- Roux katso Buchez et Roux.
- Sadler, Th. Ireland, its Evils and their Remedies, toinen painos. Lontoo, 1829. S. 646.
- — The Law of Population. Lontoo, 1850. S. 281.
- Saint-Hilaire, Geoffroy. Notions de Philosophie Naturelle. Parisi, 1838. S. 686.
- Say, J. B. Traité d'Economie politique, kolmas painos. Parisi, 1817. S. 113, 122, 161.
- — Lettres à M. Malthus. Parisi, 1820. S. 545—546.
- Schorlemmer. Rise and Progress of Organic Chemistry. Lontoo, 1879. S. 262.
- Schulz, Wilhelm. Die Bewegung der Produktion. Zürich, 1843. S. 318.
- Scrope, G. P. Political Economy. Ed. A. Potter. New York, 1841. S. 535.
- Senior, Willam Nassau. Outlines of Political Economy. Lontoo, 1832. S. 182.
- — Principes Fondamentaux de l'Economie politique. Trad. Arrivabene. Parisi, 1836. S. 534.
- — Esitelmä, julaistuu „National Association for the Promotion of Social Science'n“ 7:nnen vuosikongressin „Report of Proceedings'issa“. 1863. S. 425, 435.
- — Journals, Conversations and Essays relating to Ireland. Lontoo, 1868. S. 654, 672.
- — Letters on the Factory Act, as it affects the Cotton Manufacture. Lontoo, 1837. S. 177, 180, 350.
- — Three Lectures on the Rate of Wages. Lontoo, 1830. S. 482, 486.
- Schouw, F. Die Erde, die Pflanze und der Mensch. Toinen painos. Leipzig, 1854. S. 456.
- Sieber, N. Teoria cennosti i kapitala D. Ricardo. Kiew, 1872. S. VII.
- Sismondi, Simonde de. Nouveaux Principes de l'Economie Politique. Parisi, 1819. S. 114, 131, 504, 515, 519, 522, 523, 550, 590, 701.
- — Etudes sur l'économie politique. Brüssel, 1837. S. 267, 533.
- — De la Richesse Commerciale. Genève, 1803. S. 475.
- Skarbek, F. Théorie des richesses sociales. Toinen painos. Parisi, 1840. S. 278, 301.
- Smith, Adam. Wealth of Nations. S. 14, 84, 302, 311, 479, 506, 532, 557, 559, 561, 585.

- Somers, Robert. Letters from the Highland or the Famine of 1847. Lontoo, 1848. S. 673, 674.
- Stafford, William. A Compendious or Briefe Examination of certayne ordinary Complaints of Diverse of our Countrymen in these our Days. Lontoo, 1581. Ilmestynyt ilman tekijän nimeä. S. 684.
- Steuart, James. Principles of Political Economy. Lontoo, 1767. Toinen painos. Dublin, 1770. S. 136, 283, 373—374.
- — Works etc. edited by General Sir James Steuart, his son. Lontoo, 1801. S. 104, 670.
- Stewart, Dugald. Works ed. by Sir W. Hamilton. Edinburgh, 1855. S. 272, 295, 309, 428.
- Storch, F. Cours d'Economie Politique. Pietari, 1815. Myöskin Parisissa ilmestynyt painos. S. 132, 301, 309, 310, 528, 589.
- Strype. Annals of the Reformation and Establishment of Religion and other Various Occurrences in the Church of England during Queen Elisabeth's Happy Reign. Toinen painos. 1725. S. 677.
- Thiers, A. De la Propriété. Parisi, 1848. S. 386.
- Thompson, W. An Inquiry into the Principles of the Distribution of Wealth. Lontoo, 1824. S. 311.
- Thomson, Benjamin (kreivi Rumford). Essays political, economical and philosophical etc. Kolme osaa. Lontoo, 1796—1802. S. 539.
- Thornton, W. Th. Over-Population and its Remedy. Lontoo, 1846. S. 129, 221.
- Thuukyydides. Geschichte des Peloponnesischen Krieges. S. 313—315.
- Thünen, von, S. H. Der isolierte Staat. Rostock, 1863. S. 561.
- Tooke, Thos. History of Prices from 1839 to 1847. Neljäs nide teosta: „History of Prices and of the State of the Circulation from 1793 to 1856“. Kuusi osaa. Lontoo, 1838—1857. Julaistu W. Newmarch'in avustuksella. S. 248.
- Torrens, Robert. An Essay on the Production of Wealth. Lontoo, 1821. S. 120, 141.
- — An Essay on the external Corn Trade. Lontoo, 1815. S. 130.
- — On Wages and Combinations. Lontoo, 1834. S. 350.
- Townsend, J. A Dissertation on the Poor Laws. By a Wellwisher of Mankind. 1786, republished Lontoo, 1817. S. 589.
- Tschernyschewsky, N. Otscherki Polit. Ekonomii po Millju. Pietari, 1865. S. VII.
- Tuckett, J. D. A History of the Past and Present State of the Labouring Population. Lontoo, 1846. S. 311, 662, 689.
- Turgot. Réflexions sur la Formation et la Distribution des Richesses. 1766: Oeuvres Ed. Daire. S. 137, 266, 473.
- Ure, Andrew. Philosophy of Manufactures. Lontoo, 1835.
- — Philosophie des Manufactures. Parisi, 1836. S. 252, 300, 326, 332, 349, 364, 365, 368, 376, 377, 380, 381, 490, 495, 498.
- Urquhart, David. Familiar Words. Lontoo, 1855. S. 63, 312, 447, 688, 689.
- — Portfolio. New Series. S. 672.
- Vanderlint, Jacob. Money answers all Things. Lontoo, 1734. S. 84, 91, 105, 226, 266, 282.
- Verri, Pietro. Meditazioni sulla Economia Politica. 1773. Custodi'n kokoelma. Parte Moderna. S. 11, 54, 94.
- Vissering, S. Handboek van Praktische Staatshuishoudkunde. Amsterdam 1860—1862. S. 445.

- Wade, John. History of the Middle and Working Classes. Kolmas painos. Lontoo, 1835. S. 195, 224, 560.
- Wakefield, E. G. England and America. Lontoo, 1833. S. 221, 520, 617, 705, 705, 709, 710.
- — Muistutuksia hänen julkaisemaansa Smith'in Wealth of Nations. S. 475.
- — A view of the Art of Colonization. Lontoo, 1849. S. 277.
- Ward, John. History of the Borough of Stoke-upon-Trent. Lontoo, 1843. S. 219.
- Watson. Paper read before the Society of Arts, 17. April 1860. S. 337.
- Watts, John. Facts and Fictions of Political Economy. Manchester, 1842. S. 488.
- — Trade Societies and Strikes, Machinery and Co-operative Societies. Manchester, 1865. S. 488.
- Wayland, F. Elements of Political Economy. Boston, 1853. S. 122, 163.
- West, Edward. Essay on the Application of Capital to Land. By a Fellow of University College of Oxford. Lontoo, 1815. S. 481—482.
- — Price of Corn and Wages of Labour. Lontoo, 1826. S. 481—482.
- Wilks, Mark. Historical Sketches of the South of India. Lontoo, 1810—1817. S. 307.
- Wilson, James. Katso Murray.
- Wright, Thomas. A short Address to the Public on the Monopoly of large Farms. Lontoo, 1779. S. 667.
- Xenophon, Cyropaedia. S. 315.
- Young, Arthur. Political Arithmetic. Lontoo, 1774. S. 84, 182.
- — Tour through Ireland. S. 622.

B. Nimettömien tekijäin teoksia.

- Abrégé élémentaire des Principes de l'économie politique . . . Parisi, 1796. (Tekijä Garnier.) S. 490.
- Advantages of the East India Trade to England. Lontoo, 1720. S. 271, 290, 294, 295, 298, 314, 371, 453.
- Arbeiten der Kaiserlich Russischen Gesandtschaft zu Peking über China. Aus dem Russischen übersetzt von Dr. K. Abel und F. A. Mecklenburg. Berlini, 1858. S. 87—88.
- The Case of our English Wool, etc. Lontoo, 1685. S. 203.
- The Character and behaviour of King William, Sunderland etc. as represented in Original Letters to the Duke of Shrewsbury from Somers, Halifax, Oxford, Secretary Vernon etc. Sloane Manuscript Collection'issa Britisch Museum'issa Nr. 4224. S. 665.
- On Combination of Trades. Lontoo, 1834.
- Considerations concerning Taking off the Bounty on Corn exported. Lontoo, 1752. S. 271.
- Considerations on Taxes. Lontoo, 1765. S. 226.
- The Currency Question reviewed. A letter to the Scotch People. By a Banker in England. Lontoo, 1845. S. 99.
- A Defence of the Landowners and Farmers of Great Britain. Lontoo, 1814. S. 494.
- A Discourse concerning Trade; that in particular, of the East Indies. Lontoo, 1889. S. 55.

- A Discourse on the general Notions of Money, Trade, and Exchange as they Stand in Relation to Each Other. By a Merchant. Lontoo, 1695. S. 54.
- A Discourse on the Necessity of Encouraging Mechanick Industry. Lontoo, 1690. S. 225.
- A Critical Dissertation on the Nature, Measure, and Causes of Value etc. (Tekijä Bailey). Lontoo, 1825. S. 29, 48, 474.
- Dissertation on the Poor Laws. By a Well-Wisher of Mankind. (Tekijä Townsend). Lontoo, 1786, uudestaan painettu 1817. S. 589.
- The East India Trade a most profitable Trade. Lontoo, 1696. S. 55.
- Public Economy concentrated. Carlisle, 1833. S. 341.
- Enquiry into the Connection between the High Price of Provisions and the Size of Farms. By a farmer. Lontoo, 1773. S. 261, 279, 664, 669.
- Enquiry into the Present High Price of Provisions. (Tekijä N. Forster). Lontoo, 1767. S. 371, 454, 666.
- Enquiry into those Principles respecting the Nature of Demand as lately advocated by Mr. Malthus. Lontoo, 1821. S. 121, 132, 384, 533, 546.
- A Political Enquiry into the Consequences of Enclosing Waste Lands. Lontoo, 1785. S. 666.
- An Essay on the Governing Causes of the Natural Rate of Interest. (Tekijä J. Massey). Lontoo, 1750. S. 455.
- A Prize Essay on the Comparative Merits of Competition and Co-operation. Lontoo, 1834. S. 272, 375.
- Essay on Credit and the Bankrupt Act. Lontoo, 1707. S. 95.
- Essay on the political Economy of Nations. Lontoo, 1821. S. 154, 260.
- Essay on public credit. Lontoo, 1710. S. 100.
- Essay on Trade and Commerce. Lontoo, 1770. S. 184, 185, 226, 227, 228, 317, 482, 539, 554, 578, 676.
- Essays on political Economy, in which are illustrated the principal Causes of the Present National Distress. Lontoo, 1830. S. 468.
- The Industry of Nations. Lontoo, 1855. S. 294, 330.
- Die Krankheiten, welche verschiedenen Ständen, Altern und Geschlechtern eigentümlich sind . . . Ulm, 1860. S. 312.
- Labour defended against Capital. By T. H. (Tekijä T. Hodgskin). Lontoo, 1825. S. 304, 511.
- A Letter to Sir S. C. Banbury, Bt., on the High Price of Provisions. By a Suffolk Gentleman. Ipswich, 1795. S. 664.
- Two Letters on the Flour Trade and the Dearthness of Corn. By a Person in Business. Lontoo, 1767. S. 666.
- Observations on some verbal disputes on Political Economy, particularly relating to value and to supply and demand. Lontoo, 1821. S. 48, 160, 474, 537.
- Our old nobility. By Noblesse Oblige. Lontoo, 1879. S. 665.
- Outlines of Political Economy. Lontoo, 1832. S. 154, 270, 462.
- The Perils of the Nation. Toinen painos. Lontoo, 1843. S. 669.
- Essential Principles of the Wealth of Nations. Lontoo, 1797. S. 119.
- Reasons for the late increase of the Poor Rates, or a comparative view of the Prices of Labour and Provisions. Lontoo, 1777. S. 508, 615.
- Reasons for a limited Exportation of Wool. Lontoo, 1677. S. 508.
- Remarks on the Commercial Policy of Great Britain. Lontoo, 1815. S. 494.
- Sophisms of Free Trade. By a Barrister. Seitsemäs painos. Lontoo, 1850. S. 223, 679.

- The Sources and Remedies of the national Difficulties.** A letter to Lord John Russell. Lontoo, 1821. S. 525.
- The Theory of the Exchanges.** The Bank Charter Act of 1844. The abuse of the Metallic Principle to Depreciation. Lontoo, 1864. S. 99, 594.
- Some Thoughts on the interest of money in general and particularly in the English Funds.** Lontoo, 1839—1840. S. 7, 14.
-

C. Virallisten ja muiden yhdyskuntain julkaisuja.

- Census of England and Wales for 1861.** Osa III. Lontoo, 1863. S. 572, 584, 592, 593, 619.
- Children's Employment Commission.** (1862). Report 1—6 of the Commissioners. Lontoo, 1863—1867. Folio.
- — Its Report 1863. S. 196, 197, 198, 200, 222, 249, 413, 492.
- — 2nd Report 1864. S. 405, 409, 410, 411, 413, 414, 416, 417, 417, 420, 484, 491.
- — 3d Report 1864. S. 133, 209, 342, 408, 409, 420, 434, 485, 487, 491.
- — 4th Report 1865. S. 209, 210, 211, 212, 213, 215, 216, 217, 299, 379, 403, 421, 422.
- — 5th Report 1866. S. 211, 342, 396—398, 406, 408, 423, 424, 427, 428, 432, 433, 434, 484—485.
- — 6th Report 1867. S. 628, 637, 638, 639—640.
- Royal Commission on Railways, Minutes of Evidence.** Lontoo, 1867. S. 348, 498.
- Correspondence with Her Majesty's Missions Abroad, regarding industrial Questions and Trade's Unions.** Lontoo, 1867. S. IV.
- Factory Regulations Acts.** 1859. S. 192, 247.
- Hansard Parliamentary Debates.** S. 593.
- House of Lords Committee.** 1848. S. 88.
- Jahresbericht der Handelskammer zu Essen (Oktober 1863).** S. 336.
- The Master Spinners' and Manufacturers' Defence Fund. Report of the Committee.** Manchester, 1854. S. 367.
- Public Health Report of the medical officer of the Privy council.**
- — 3th Report. S. 196, 197.
- — 4th Report. 1863. S. 409.
- — 6th Report. 1864. S. 133, 221, 343, 409, 485, 596, 597, 598, 599.
- — 7th Report. 1865. S. 515, 601, 606, 607, 608, 609, 620, 623, 626, 627, 639, 662.
- — 8th Report. 1866. S. 406, 601, 602, 603, 604, 605, 606.
- Reports of the Inspectors of Factories for the half-year ending . . . to the half-year . . .**
- — for 31st December 1841. S. 230.
- — for 30th September 1844. S. 234, 235, 245.
- — for 1844 and the quarter ending 30th April 1845. S. 354, 356.

- Reports of the Inspectors of Factories for the half-year ending
to the half-year
- — for 30th April 1848. S. 238, 240, 482.
 - — for 31st October 1848. S. 180—181, 234, 236, 237, 238, 239, 243, 250, 253, 486.
 - — for 1st December 1848. S. 242, 465.
 - — for 30th April 1849. S. 240, 240, 242, 243, 263.
 - — for 31st October 1849. S. 233, 248.
 - — for 30th April 1850. S. 243, 253.
 - — for 31st October 1850. S. 239.
 - — for 30th April 1852. S. 244.
 - — for 30th April 1853. S. 246.
 - — for 31st October 1853. S. 133.
 - — for 30th April 1855. S. 181.
 - — for 31st October 1855. S. 220, 345, 371.
 - — for 31st October 1856. S. 192, 194, 229, 325, 359, 376, 393, 394.
 - — for 31st October 1857. S. 247.
 - — for 30th April 1858. S. 193, 492, 494.
 - — for 31st October 1858. S. 338, 360, 376.
 - — for 31st October 1859. S. 234, 254.
 - — for 30th April 1860. S. 194, 220, 231, 247, 360, 485.
 - — for 31st October 1860. S. 193, 489.
 - — for 30th April 1861. S. 193.
 - — for 31st October 1862. S. 193, 246, 249, 249, 253, 350, 359, 361, 363, 422.
 - — for 30th April 1863. S. 249, 253, 402 - 403, 485, 485.
 - — for 31st October 1863. S. 193, 371, 401, 425, 578.
 - — for 30th April 1864. S. 402.
 - — for 31st October 1864. S. 250, 251, 254.
 - — for 31st October 1865. S. 354, 365, 400, 402, 404, 418, 419, 424, 433, 485.
 - — for 31st October 1866. S. 366, 370, 583.
- Report and Evidence from the Select Committee on Petitions respecting the Corn Laws. Parliamentin istuntokausi 1813—1814. S. 493.
- Reports from the Lords' Committee, on the State of the Growth, Commerce and Consumption of Grain, and all Laws relating thereto. (Istuntokausi 1814—1815). S. 493.
- Report from the Select Committee on the Bank Acts. July 1858. S. 100.
- Report from the Select Committee on Mines, together with . . . Evidence, 23rd July 1866. S. 437.
- Report of the Committee of 1855 on the Adulteration of Bread. S. 132.
- Report of the Committee on the Baking Trade in Ireland for 1861. S. 204.
- Report etc. relating to the Grievances complained of by the Journey-men Bakers etc. Lontoo, 1862. S. 201, 487.
- Report of the Registrar General for October 1861. S. 222.
- Report of the Commissioners . . . relating to Transportation and Penal Servitude. Lontoo, 1863. S. 620, 621.
- Report of Officer of Health of St. Martin's in the Fields, 1865. S. 601.
- Fourth Report of the Commissioners of H. M.'s Inland Revenue. Lontoo, 1860. S. 592.
- Tenth Report of the Commissioners of H. M.'s Inland Revenue. Lontoo, 1866. S. 591, 645.
- Reports by H. M.'s Secretaries of Embassy and Legation on the Manufactures, Commerce etc. 1863. S. 293—294.
- Reports from the Poor Law Inspectors on the wages of Agricultural Labourers in Dublin, 1870. S. 648, 649, 650, 651.

- Reports of Cambridge University Commission. S. 556.
Agricultural Labourers (Ireland) Return etc. 8th March 1862. S. 648.
Report of the Social Science Congress at Edinburgh, October, 1863.
S. 339, 426, 435.
Statistical Abstract for the United Kingdom. Lontoo, 1861 ja 1866.
S. 363.
Miscellaneous Statistics of the United Kingdom. Lontoo, 1866. S. 594.
Agricultural Statistics, Ireland. Tables showing the Estimated Average Produce etc. Dublin, 1866. S. 643.
Revised Statutes of the State of Rhode Island etc. 1st July 1857.
S. 223.
State of New Jersey. An act to limit the hours of labour etc., 61 and 62. 11 p. maalisk. 1855. S. 223.
-

D. Sanomalehtiä ja aikakauskirjoja.

- Bayerische Zeitung, 9. Toukok. 1862. S. 191.
Bengal Hurkaru. Bi-Monthly Overland Summary of News. 22 p. heinäk. 1861. S. 279.
Bury Guardian. 1860. S. 219.
Daily Telegraph, London, tammik. 17, 1860. S. 196.
Deutsch-Französische Jahrbücher, Pariisi, 1844. S. 39, 111.
Economist (London), 29. Maalisk. 1845. S. 618.
— — 15. Huhtikuuta 1848. S. 181—182.
— — 19. Kesäkuuta 1859. S. 525.
— — 21. Tammikuuta 1860. S. 580.
— — 2. Kesäkuuta 1866. S. 674.
The Engineering, 14. Kesäkuuta 1874. S. 563.
Evening Star, 11. Syyskuuta 1868. S. 390.
Glasgow Daily Mail, 25 päivä Huhtikuuta 1849. S. 263.
Journal of the Society of Arts, Lontoo, Tammikuu 1872. S. 361.
Macmillan's Magazine, Elokuu 1863. S. 207.
Morning Chronicle. S. 617.
Morning Star, Huhtikuu 17, 1863. Lontoo. S. 594.
— — Kesäkuu 23, 1863. S. 207, 478.
— — 1867. S. 610.
Neue Rheinische Zeitung, N:o 26, 7 päivä huhtikuuta 1849. S. 516.
Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue. Huhtikuun numero 1850. S. 244.
New York Tribune. 1853. S. 672.
The Observer, Lontoo, 1864. 24 päivä huhtikuuta. S. 99.
Pall Mall Gazette. S. 596.
Peterburgskija Wiedomosti, 20 päivä huhtikuuta 1872. S. VIII.
Révolutions de Paris. Pariisi, 1791. S. 682.
Révolutions de France et du Brabant. Pariisi, 1789—1790. S. 682.
Revue Positiviste. S. IX.
Reynolds Newspaper, 4 päivä helmikuuta 1866. S. 205.
— — 20 päivä tammikuuta 1867. S. 610.
Saturday Review. S. VIII.

- Social Science Review*, 18 päivä heinäkuuta 1863. S. 206.
Spectator, 3 päivä kesäkuuta 1866. Lontoo. S. 282.
Standard, 26 päivä lokakuuta 1861. S. 493, myöskin 207.
— — 5 päivä huhtikuuta 1867. S. 612—613.
Times, 14 päivä helmikuuta 1843. S. 593.
— — 5 päivä marraskuuta 1861. S. 221.
— — 26 päivä marraskuuta 1862. S. 162, 349.
— — 2 päivä heinäkuuta 1863. S. 207.
— — 24 päivä maaliskuuta 1863. S. 247, 511, 513—514.
— — 26 päivä helmikuuta 1864. S. 415.
— — 26 päivä tammikuuta 1867. S. 444.
— — 3 päivä syyskuuta 1873. S. 539; myös S. 652.
Volksstaat. S. VIII.
Wiestnik Jewropy, 1872, toukokuu. S. IX.
Workmans Advocate, 13 päivä tammikuuta 1866. S. 204.
Westminster Review. S. 29.

Henkilöiden luettelo.

- Abel**, K., Venäjän Pekingissä olevan lähetystön Kiinaa koskevain tiedonantojen saksantaja, s. 88.
Addington, Stephen, 1729—1796. Englannissa 18 vuosisadalla tehtyjen aitausten vastustaja, s. 667.
Agrippa, Menenius, lähettiläs, jonka Rooman patriisit lähettivät plebejien luo taivuttamaan heitä palaamaan Roomaan. Hänen satunsa toteutettu työn manufaktuurimaisessa jaossa, s. 309.
Aikin, John, 1747—1822. Manchesterin teollisuudesta, s. 531—532; käsiteollisuuden taistelusta tehdasta vastaan, s. 690 a; tehdaslilkeen alkuperäisistä ilkitöistä, s. 698 a.
Anderson, A., englantilainen taloustieteilijä, kaupan historioitsija, 1692—1765. Köyhälistö kaitselmuksen suoranaisten vaikutuksen tulos, s. 685; hänen orjakaupan puolustuksensa, s. 698.
Anderson, James, englantilainen taloustieteilijä, 1739—1808. Hänen osansa tuottoteorian historiassa, s. 448 a; hänen kiistakirjoituksensa Smithiä vastaan, s. 498; Humen vaikutuksesta Smithiin, s. 557 a; Englannissa tehtyjen aitausten vastustaja, s. 667 a; Skottlannin agraarijärjestyksessä tapahtuneesta vallankumouksesta, s. 670.
Anna, Englannin kuningatar, 1665—1701—1714. Muutamien kulkureita vastaan säädettyjen lakien kumoaminen, 12, Anna C. 23 (1713).
Antipatros Thessalonikalainen, kreikkalainen runoilija, ylis-tää vesimyllyn keksintöä, s. 352.
Appianos, A., roomalainen historiankirjoittaja (eli toisella vuosisadalla j. Kr.) Roomalaisten plebejien sortumisesta sotapalvelukseen, s. 668 a.
Aristoteles (Stagirites), kreikkalainen filosofi, luonnontutkija ja valtiomies, 384—322 e. Kr. Rahamuodon ja arvomuodon omituisuuksista, s. 25—26; A. ja orjain työ, s. 47 a; jokaisen olion kahden-

- laisesta käytöstä, s. 50 a; krematistiikan ja talousopin erotuksesta, s. 111 a; korosta, s. 123; hänen määritelmänsä ihmisestä, s. 278; hänen koneita koskeva unensa, s. 352.
- Arkimedes**, kreikkalainen matemaatikko, 287—212 e. Kr. Poroporvarilliset taloustieteilijät ylösalaisin käännettyinä A:inä, s. 257 a.
- Arkwright, Richard**, kehruukoneen keksijä, 1732—1792. Ure A:sta, s. 316, 368; Marx A:sta luonteena, s. 368 a; A. keksijänä, s. 323, 327, 431; mainittu s. 373.
- Arledge, J. T.**, lääkäri. Savenvalajista, s. 197.
- Ashley, Lordi**, (kreivi Shaftesbury), englantilainen filantrooppi ja valtiomies, 1801—1885. Naisten työstä, s. 347 a; työn tehostumisesta, s. 358; esitaistelijana aristokraattisessa sotaretkessä tehtailijoita vastaan ja hänen maatyömiestensä asema, s. 617—618.
- Ashworth, Henry**, puuvillamagnaatti ja filantrooppi, 1794—1880. Hänen kirjeensä L. Hornerille, s. 240; A. ja Senior, s. 350.
- Athenaeus**, kreikkalainen kirjanoppinut, toisen vuosisadan ensi puoliskolla j. Kr., „Oppineiden ateria“ kirjoittaja. Laskurahasta, s. 63 a; ahneudesta, s. 93 a.
- Augier, M.**, ranskalainen sanomalehtimies, yksi „Réforme'n“ toimittajista. Rahasta, s. 700.
- Babbage, Charles**, englantilainen matemaatikko ja taloustieteilijä, 1792—1871. Työmiesten suhdeluviista manufaktuuriassa, s. 296. Vertaus Ureen, s. 299 a; koneen määritelmä, s. 322 a; työn tuottoisuudesta, s. 336 a; uusista koneista, s. 349 a.
- Bacon, Francis**, (Verulam'in Baco), englantilainen valtiomies ja filosofi, 1561—1626. B. ja Descartes, s. 335 a; aikaisempien englantilaisten talousmiesten filosofi, s. 336 a; lainsäädännöstä vuokraajien häätämistä vastaan, s. 661—662; talonpoikien ja jalkaväen keskinäisestä suhteesta, s. 661 a.
- Bailey, Samuel**, englantilainen filosofi ja taloustieteilijä, 1791—1870. Sotkettu arvomuoto ja arvo, s. 17 a; käsittää arvon vain paljous-suhteeksi, s. 23; Ricardoa vastaan, s. 29 a, 48 a; rahasta arvomitana, s. 61 a; Ricardoa vastaan, s. 474 a; yhteiskunnallisesta pääomasta kiinteänä suureena, s. 549 a.
- Baker, Robert**, tehtaantarkastaja. Hänen kertomuksensa, s. 252, 344, 369—370, 392, 652.
- Baines, Edward**, englantilainen sanomalehtimies ja poliitikko, 1800—1890. Koneista, s. 333—334, 336.
- Ballard, lääkäri**. Makuu ja työhuoneessa kutakin henkilöä kohden tarvittavasta vähimmästä tilasta, s. 412.
- Balzac, Honoré de**, ranskalainen romaanim kirjoittaja, 1799—1850. Ahneuden kaikki vivahtukset perinpohjin tutkittuina, s. 526.
- Barbon, Nicolas**, englantilainen taloustieteilijä, synt. n. 1640, kuollut 1698. Käyttöarvosta, s. 5 a; sisäisestä vaihtorahasta, s. 5 a; kapaleiden yhtäläisyys arvon kannalta, s. 5; kiertokulkuvälineet ja hinnat, s. 83 a; rahan arvon noususta, s. 89 a; kauppabilanssi ja raha, s. 103 a; lääkärit, s. 555 a.
- Barton, John**, englantilainen kansantaloustieteilijä. Vaihtuvan pääoman suhteellisesta vähenemisestä, s. 572—573 a; maatyöläisen asemasta, s. 616.
- Basedow, Johann Bernhard**, kasvatustalouden uudistaja, 1723—1790. Marxin hylkäävä arvostelu B:sta, s. 431 a.
- Bastiat, ranskalainen taloustieteilijä, vapaakauppias ja sosialistien syöjä**, 1801—1850. Luonteenkuvaukset, s. VII; arvosta, s. 27; ryöstöstä kreikkalaisten ja roomalaisten aikoina, s. 47 a; B. ja yleiskäsité

- „palvelus“, s. 149 a; B. ja pakanat, s. 352; Carey hänen salaisena lähteenään, s. 501.
- Beccaria, Cesare**, italialainen filosofi ja julkisen sanan mies, kuuluisan teoksen „Rikos ja rangaistukset“ tekijä, 1735—1794. Työn jaosta, s. 314 a.
- Beecher Stowe, Harriet**, amerikkalainen romaaninkirjoittajatar, neekeriorjuuden vastustaja, „Setä Tuomon tuvan“ kirjoittaja, 1812—1886. Vastaanotto Lontoossa, s. 672 a.
- Bellers, John**, englantilainen filantrooppi ja kommunisti, 1654—1725. Raha panttina, s. 91 a; pulista, s. 98 a; aarresäiliöt, s. 105 a; yhteistoiminta, s. 277 a; työajan vähentämisestä, s. 298; työmiehen ja koneen välisestä taistelusta, s. 371 a; muotien vaikutuksesta, s. 422 a; yleinen luonnekuvaus, s. 431 a; rikkaita ja köyhiä, s. 553.
- Bentham, Jeremy**, englantilainen juristi ja filosofi, 1748—1832. Hänen hyötyfilosofiansa, s. 134 a; työvarastosta, s. 548; yleinen luonnekuvaus, s. 548—549 a.
- Berkeley, George**, englantilainen filosofi, 1685—1753. Yhteistoi-
minta, s. 286 a; alueellinen työnjako, s. 303 a.
- Bidault, J. N.** Työn säästö, s. 272 a.
- Biese, F.** Sitaatti Aristoteleesta, s. 352.
- Blakey, Robert**, englantilainen kirjailija, 1795—1878. Köyhäin laista Englannissa, s. 663 a.
- Blanqui, Adolphe Jérôme**, kuuluisan vallankumousmiehen Auguste Blanqui'n veli, ranskalainen taloustieteilijä, 1798—1854. Työpäivästä Ranskassa, s. 229 a; Lyonin silkkinkehruusta, s. 287—288 a.
- Block, Maurice**, ranskalainen talous- ja tilastotieteilijä, 1816—1901, Marxin metodista, s. IX.
- Boileau, Etienne**, ylituomari Pariisissa, 1200—1269. Kisällien valasta, s. 428.
- Boileau-Despréaux**, ranskalainen satiirikko, 1636—1711. Vert. Molière.
- Boisguillebert, Pierre le Pesant**, ranskalainen taloustieteilijä, 1646—1714. Aarteenkasaamisesta, s. 90; rahasta ja raha-asian taidosta, s. 100 a.
- Bolingbroke, Henry St. John**, englantilainen valtiomies ja kirjailija, 1678—1751. Pankkiylimyksistä, s. 695.
- Boothroyd, lääkäri**, Savenvalajista, s. 197.
- Boxhorn, Marcus Severing**, kaunopuheisuuden ja historian professori Leydenin yliopistossa, 1602—1653. Nauhamyllyn käyttötön ottamisesta Leydenissä, s. 372.
- Bray, John Francis**, englantilainen kommunisti, Owenin oppilas. Tavaravälitön vaihtokelpoisuus, s. 34 a.
- Bright, John**, englantilainen poliitikko, johti taistelua viljalakeja vastaan, 1811—1889. Mainittu s. VII. „Morning Star“ hänen äänenkannattajansa, s. 209; hänen vastustuksensa kymmenen tunnin lakia vastaan, s. 235; maaomaisuuden jaosta Englannissa, s. 592 a; B. ja Rogers, s. 620 a; B. ja pikku tuottajain vienti, s. 689 a.
- Brindley, James**, englantilainen vesirakennusmestari, 1716—1772. S. 298.
- Broadhurst, J.** Arvon suuruuden ja sen suhteellisen ilmauksen välisestä epäsuhteesta, s. 22 a.
- Brougham, Henry**, englantilainen valtiomies ja kirjailija 1778—1868. Siirtomaissa olevien orjien lukumäärästä, s. 699 a.
- Bruckner, Malthuksen edelläkävijä**, s. 556 a.

- Buchanan, David**, englantilainen taloustieteilijä, 1779—1848. Vaihtorahan paljoudesta, s. 87 a; palkasta, s. 496 a; pakkoluovutuksesta Skottlannissa, s. 671 a.
- Buchez, Philippe**, ranskalainen historiankirjoittaja, St. Simonin oppilas, myöhemmin ammattikuntien ja kristillisen sosialismin puoltaja, 1796—1865. Yhteenliittymistä vastustavasta Chapelier'n laista, s. 682—683.
- Burke, Edmund**, englantilainen valtiomies ja kirjailija, 1729—1797. Elävän työn merkitys, s. 162 a; rikkaita ja köyhiä, s. 187 a; yhteistoiminnan tasoittava vaikutus, s. 274 a; Bedfordista, s. 665 a; yleinen luonteenkuvaus, s. 699 a.
- Butler, Samuel**, englantilainen satiirikko, „Hudibras'in“ kirjoittaja, 1612—1680. Olioiden arvosta, s. 4 a.
- Cairnes, John Elliot**, englantilainen taloustieteilijä, 1823—1875. Orjuudesta tuotantotapana, s. 153 a; 218, 283.
- Campbell, George**, englantilainen virkamies Itä-Intiassa, 1824—1892. Antaa hyvän kokonaiskuvauksen intialaisen yhteiskunnan eri muodoista, s. 307 a.
- Cantillon, Richard**, fysiokraattien englantilainen edelläkävijä, synt. 17:nnen vuosisadan lopulla, kuoli 1734, Lontoossa. Kappalepalkasta, samalla tietoja hänen pääteoksestansa, s. 493 a; mainittu myös s. 556 a.
- Card de Ronard**, Väärennyksestä, s. 201 a.
- Carey, H. C.**, amerikkalainen kansantaloustieteilijä, suojelustullien puoltaja, 1793—1879. Sopusoinnun toittotaja, s. 171; orjuuden kaunistelua, s. 472 a; kansallisten työpalkkojen erilaisuus, s. 500—501; siteeraa Marxin kirjoituksen Sutherlandista, s. 672 a; Turkin raptiotilaa synnä vapaakauppa, s. 689 a.
- Carli, Giovanni Rinaldo**, kreivi, raha- ja kauppa-asioita käsittelevä italialainen kirjailija, 1720—1795. Joukkovoimasta, s. 280 a.
- Carlyle, Thomas**, englantilainen historiankirjoittaja ja julkisen sanan mies, 1795—1881. Amerikan kansalaissodasta, s. 207 a.
- Castlereagh, Henry Robert**, englantilainen valtiomies, 1769—1822. Tunnettu taantumuksellisena, s. 373.
- Caus, Salomon de**, rakennusmestari ja insinööri, 1576—1626. Hänen merkityksensä tekniikan historiassa, tarkoitetaan nähtävästi kirjaa: „Von gewaltsamen Bewegungen, Beschreibung etlicher sowohl nützlcher als lustiger Maschinen, Frankfurt 1615“, s. 323.
- Cazenove, John**, Työrahastosta, s. 505 a; pidättyväisyys liikevoiton lähteenä, s. 584 a.
- Cervantes, Saavedra Miguel de**, espanjalainen satiirikko ja romaanikirjoittaja, 1547—1616. Don Quixote, s. 47 a; Maritorne, piika, merkitsee samaa kuin rietas naikkonen, (suomennoksessa: „maarianohdake“), s. 50; Sancho Pansa, s. 582.
- Chalmers, Thomas**, englantilainen teologi ja taloustieteilijä, 1780—1847. Raha kapitalistin päämääränä, s. 112 a; kuluttajain luokan ylistelyä, s. 121 a; pappi samoin kuin Malthus, s. 556 a; Smithiä vastaan, s. 557 a.
- Chamberlain, Joseph**, englantilainen valtiomies, synt. 1836. Keskimääräisestä eliniästä, s. 583.
- Chapelier, Isaac René Le**, ranskalainen poliitikko, 1754, mestattu giljotiinilla 1794. Hänen lakinsa työmiesten yhteenliittymisiä vastaan, s. 682—683.
- Cherbuliez, Antoine Elisée**, sveitsiläinen kansantalousmies, 1797—1869. Apuainesten määritelmä, s. 37 a; kapitalistin omistus-

- oikeus työn tuotteeseen, s. 143 a; 521 a; kasautuminen ja työmiehet, Sismondin oppilas, s. 590.
- Chevallier, Jean Baptiste**, ranskalainen kemisti, 1793—1879. Ravintoaineiden väärennyksistä, s. 201 a.
- Child, Josiah**, englantilainen kauppias ja taloustieteilijä, 1630—1699. „Labouring poor“, s. 699 a.
- Cicero, Marcus Tullius**, roomalainen puhuja ja filosofi, 106—44 e. Kr. Mainittu s. 66, 352.
- Cincinnatus**, roomalainen sotaherra, s. 141.
- Clauren, H.** salanimi, jonka takana oli Heun, Karl Gottlob, saksalainen romaanikirjoittaja, 1771—1854. Kirjoitti joukon, aikoinaan paljon luettuja, nyt kokonaan unohdettuja romaaneja. Senior C:nä englantilaisten talousmiesten joukossa, s. 177.
- Claussen, circular loom'in** keksijä, s. 318.
- Cobbet, William**, englantilainen sanomalehtimies, 1762—1835. Englantilaisista rauhantuomareista, s. 241 a; köyhäinlainsäädännöstä, s. 663; kansallisvelasta, s. 694; verotusjärjestelmän vaikutuksista, s. 696.
- Cobden, Richard**, englantilainen poliitikko, viljalakeja vastaan käydyn taistelun johtaja, 1804—1865. Mainittu s. VII; „Morning Star“ äänenkannattajana, s. 207; kymmenentunninlain vastustaja, s. 235; vapaamielinen koulu, s. 620 a.
- Colbert, Jean Baptiste**, ranskalainen valtiomies, vanhan suojelustullijärjestelmän (Colbertismin) klassillinen edustaja, 1619—1683. Valtionavustukset C:n aikana, s. 262; suojelustullijärjestelmä, s. 696.
- Colin s, Hippolyte**, n.s. „järkiperäisen sosialismin“ perustaja, belgialainen, 1783—1859. Rikkaus ja köyhälistö, s. 553 a; maalaisköyhälistö, s. 635 a; sairaukset maan anastamisesta yksityisten haltuun, s. 710 a.
- Columbus, Cristofer**, Amerikan löytäjä, 1447—1506. Kullan mahti, s. 92.
- Comte, Auguste**, ranskalainen filosofi n.s. positivistisen koulun perustaja, 1798—1857. Kapitalistiherrojen ylistelyä, s. 284 a.
- Comte, Francois Charles Louis**, ranskalainen sanomalehtimies, 1782—1837. Orjien kohtelusta, s. 691 a.
- Condillac, Etienne Bonnot de**, ranskalainen filosofi, edustaa sensualismia, 1715—1780. Käyttöarvon ja vaihtoarvon sekoitus, s. 118.
- Condorcet, Marie Jean Antoine**, ranskalainen matemaatikko ja filosofi, konventin jäsen, 1743—1794. Malthus C:n oppija vastaan, s. 555 a.
- Corbet, Thomas**. Kauppa ja keinottelu, s. 110 a; liikatuotanto, s. 526 a.
- Corbon, Anthime**, työmies, Buchez'n oppilas, myöhemmin edusmies. Työn vaihtelu, s. 430 a.
- Courcelle-Seneuil, S. G.**, ranskalainen taloustieteilijä, 1813—1892. Kapitalistin tehtävä, s. 185 a; pääoman säilyttäminen vaatii voimaponnistusta, s. 535 a.
- Cowell, S. W.**, v:n 1833 tehdaskomitean jäsen, s. 498.
- Cromwell, Oliver**, englantilainen valtiomies, Englannin tasavallan protektori, 1599—1658. Talonpoikain asema C:n aikana, s. 662, 664, 668.
- Culpeper, Thomas**, englantilainen taloustieteilijä, 1578—1662. Lausetapa „työtätekevä köyhä“, s. 699.
- Cuvier, George**, ranskalainen luonnontutkija, 1769—1832. Pakko laskea Niilin tulvan ajat, s. 455 a.

- Custodi, Pietro**, italialaisen kansantaloustieteellisen kirjallisuuden kaikkien pääteosten julkaisija, 1771—1842, s. 11, 54, 94.
- Dante, Alighieri**, italialainen runoilija, „Jumalallisen komedian“ kirjoittaja, 1265—1321, s. V, 66; tulitikkumanufaktuuri vie voiton hänen mielikuvistaan helvetistä, s. 198.
- Darwin, Charles**, englantilainen luonnontutkija, 1809—1882. Eliimet ja niiden tehtävät, s. 292; luonnollinen teknologia, s. 319 a.
- Daumer, Georg Friedrich**, runoilija ja uskonnonfilosofinen kirjailija, 1800—1875. Hänen olettamuksensa kristittyjen ehtoollisesta, (Die Geheimnisse des christlichen Altertums“, Hamburg, 1847), s. 240 a.
- Defoe, Daniel**, englantilainen kirjailija, „Robinsonin“ kirjoittaja, 1661—1731. Malthuksen edelläkävijä, s. 555 a; hänen romaaninsa „Robinson Crusoe'n“ Robinson mainittu s. 41.
- De Quincey, Thomas**, englantilainen sanomalehtimies ja taloustieteilijä, 1785—1859. Naisten työn lisääntyminen, s. 340 a.
- Derby, Edward Henry Stanley**, lordi, englantilainen valtiomies, 1826—1893. Puuvillapulasta, s. 399.
- Descartes, René**, ranskalainen filosofi, 1596—1650. Pitää samoin kuin Baco tuotannon muutosta muuttuneen ajatusmetodin tuloksena, s. 335—336 a: eläinten määrittely koneiksi, samassa alavii-tassa.
- Desmoulins, Camille**, sanomalehtimies ja konventin jäsen, 1760—1794. Hänen Chapelier'lle antama nimitys, s. 682.
- Destutt de Tracy, Antoine Louis Claude**, ranskalainen filosofi ja kansantaloustieteilijä, 1754—1836. Työstä arvon lähteenä, s. 45 a; vaihdosta, s. 116 a; selittää voiton vahingon tuottamiseksi, s. 122 a; yhteistoiminta, s. 277; työnjako, s. 279 a; kylmäverinen porvarioppinut, s. 590.
- Dickens, Charles**, englantilainen romaanikirjailija, 1812—1870. Kuvaa „Oliver Twist'issä“ murtovarkaan ja murhamiehen perikuvan Bill Sykes'in, s. 386.
- Diderot, Denis**, ranskalainen kirjailija, suuren „Ensyklopedian“ (Tietosanakirjan) tekijä, 1713—1784. Edustusrikkaudesta, s. 94.
- Dietzgen, Joseph**, filosofi ja sanomalehtimies, 1827—1888. Mainittu s. VIII.
- Diodorus Siculus**, kreikkalainen historiantutkija. Kultapitoisten kvartsisuonien käyttö, s. 102 a; työ kultakaivoksissa, s. 187 a; käsityölläiset Egyptissä, s. 290; Egypti teollisuuden mallimaana, s. 316; tarpeitten vähäisyys Egyptissä, s. 453—454.
- Don Quixote** (katso Cervantes).
- Doubleday, Thomas**, englantilainen sanomalehti- ja talousmies, 1790—1870. Verojärjestelmän vaikutuksesta, s. 696.
- Dryden, englantilainen runoilija**, 1631—1700, s. 194.
- Ducpetiaux, Edouard**, belgialainen sanomalehtimies, vankiloiden ylitarkastaja 1804—1868. Belgian työlläisistä, s. 614.
- Dufferin'in ja Awa'n markiisi, Frederick Temple**, englantilainen valtiomies, 1826—1902. Irlannista, s. 652.
- Duffy, Sir Charles Gavon**, irlantilainen vallankumousmies, myöhemmin siirtomaapoliitikko, 1816—1903. V:n 1862 maalaista Australiassa, s. 711 a.
- Dunning, T. J.**, vaikutusvaltainen Trades-Unionisti, kirjansitojain ammattikunnan johtaja, 1799—1873. Kappalepalkasta, s. 489; työmiehet toistensa kannustajina, s. 491 a; aikapalkka, s. 492 a; pääoman luonteenkuvaus, s. 700.

- Dupont, Pierre**, ranskalainen laulurunoilija, 1821—1870. Työmies-
ten asemasta, s. 695 a.
- Eden, Sir Frederick Morton**, englantilainen taloustieteilijä,
1766—1809. Hänen kirjastaan varastanut Wade, s. 195 a; suositte-
lee Rumford'in kerjäläislientä, s. 539 a; työstä vapautus porvaril-
listen laitosten tulos, s. 554—555; Smith'in huomattavin oppilas
18 vuosisadalla, s. 555; työläisten riippuvaisuussuhteen muodot,
s. 556—557; työläisten asema, s. 616; orjuuden lakkautuksesta,
s. 663; kunnan omaisuutta vastaan, s. 666; hänen arvostelunsa ta-
lonpoikaisväestön häädöstä, s. 669; lastenryöstöstä, s. 697; lause-
parsi „Labouring poor“, s. 699 a.
- Eduard III**, Englannin kuningas, 1312—1327—1377. Rahajärjestelmä,
s. 60; Statute of Labourers, työpäivän pitennys, s. 223; palkkajär-
jestely, s. 679.
- Eduard VI**, Englannin kuningas, 1537—1547—1553. Laki maankier-
täjiä vastaan, s. 675.
- Elean** oppikunta, kreikkalaisia filosofejia 6 ja 5 vuosisadalla e. Kr.
Tavarain väärentäjiä verrataan E. oaan, s. 201.
- Emery**, amerikkalainen. Paransi cottonginia, s. 329.
- Empiricus, Sextus**, kreikkalainen filosofi (toisella vuosisadalla
j. Kr.). Toiminta-alojen valinnasta, s. 314.
- Engels, Friedrich**, 1820—1895. Arvolaista, s. 40 a; pääoman jaosta,
s. 111 a; todellisen ja vaihto-arvon erotus, s. 122; hänen kuvauk-
sensa kapitalistisen tuotantotavan luonteesta, s. 191—192; lasten
asema, s. 196; liikarasitus, s. 206; köyhien orpolasten väärinkäy-
töstä, s. 220 a; kymmentuntilaki, s. 243; kapitalistit imijöinä, s. 254;
työläisten siveellinen surkastuminen, s. 344; konetyö, s. 366; ylel-
lisyystyöläiset, s. 388; koneiden merkitys sadon täydelleen hyväksi
käyttämislle, s. 544; pulat, s. 576.
- Engels, Friedrich**, Muistutuksia, s. 8, 14, 102—103, 104, 170, 189,
249, 261, 287, 301, 334, 342, 374, 395, 445, 470, 536, 568, 593, 595,
596, 665.
- Ensor, George**, englantilainen sanomalehtimies, 1769—1843. Maa-
laisväestön häätäminen Skottlannissa, s. 671 a.
- Epikuros**, kreikkalainen filosofi, 341—270 e. Kr. Vanhan ajan kauppä-
kansoja verrataan E:n jumaliin, s. 44.
- Eschwege, Wilh. Ludw.**, saksalainen vuori- ja sulattamomies,
1777—1855. Kirjoitti timantin ja kullan alkuperäisistä löytöpai-
koista Brasiliassa, s. 8.
- Everett**, englantilainen. Keksi 1758 ensimmäisen vesivoimalla käyvän
villakoneen, s. 372.
- Fairbairn, William**, englantilainen insinööri ja urakoitsija, 1789—
1874. Käytti koneita konerakennukseen lakon johdosta, s. 379.
- Farre**, lontoolainen lääkäri. Lasten työstä, s. 232.
- Faucher, Julius**, kansantaloustieteilijä, vapaakaupan puolustaja,
1820—1878. „Vorfauchen“, käännetty „suoltavat pötyä“, s. 192.
- Faulhaber, Johann**, matemaatikko. Edisti vauhtipyörän teoriaa
ja käytäntöä, s. 323.
- Fawcett, Henry**, englantilainen valtiomies ja taloustieteilijä, 1833—
1884. Työmiehet pitävät silmällä hintoja, s. 495; työvarasto, s. 550;
työläisten köyhtymisestä, s. 595; vapaamielinen taloustieteilijä, s. 689.
- Ferguson, Adam**, englantilainen filosofi ja taloustieteilijä, 1723—
1816. Smith ja F. työn jaosta, s. 84 a; työläisen nääntyminen työn-
jaon seurauksena, s. 304, 310.

- Ferrand**, Puuvillateollisuudesta, s. 218; työn tehostuttamisesta, s. 361; puuvillapula, s. 511.
- Ferrier**, Fr. Louis Auguste, ranskalainen taloustieteilijä, tullihallituksen pääjohtaja ensimmäisen keisarikunnan aikana, uuden aikainen merkantilisti, s. 27.
- Fichte**, Johann Gottlieb, filosofi, 1762—1814. Kuvaa arvosuhteen relatiivisuutta, s. 19.
- Fielden**, John, englantilainen poliitikko, 1784—1849. Lastenryöstö suurteollisuuden alkuaikoina, s. 348 a; 686—687; työn tehostaminen, s. 356.
- Filip Valoislainen**, Ranskan kuningas, 1293—1328—1350. Rahanväkirentäjä, s. 55 a.
- Fleetwood**, William, englantilainen pappi ja kirjailija, 1656—1723. Työläisten asemasta, s. 224 a.
- Fonterel**, terveydenhoitomie, s. 312.
- Forbes**. Keksinyt koneen, jolla puuvillan kuidut erotetaan siemenistä, (Churka), s. 337.
- Forbonnais**, Francois Veron de, ranskalainen finanssimies ja taloustieteilijä, 1722—1800. Raha merkinä, s. 55 a.
- Forster**, Nathanael, englantilainen taloustieteilijä, 1726—1790. Työläisten puolustaja, s. 226 a; työmiesten ja mestarien välinen sota, s. 371 a; rikas ja köyhä maaperä, s. 454 a; aitauksia vastaan, s. 666 a.
- Forster**, William Edward, englantilainen valtiomies, 1818—1886. Ylistää menestyksen seurauksia, s. 604.
- Fortescue**, Sir John, englantilainen lakimies, 1394 (?)—1476 (?). Keskiajan Englannin kansanrikkaudesta, s. 660.
- Fortunatus**, saksalaisten kansankirjojen satumainen henkilö, joka omisti koskaan tyhjentymättömän rahakukkaron, s. 402, 590.
- Fourier**, Charles, ranskalainen sosialisti, 1772—1837. Vertaus vuorottelujärjestelmän ja F:n „lyhyiden istuntojen“ välillä, s. 242; yhteiskunnan napa („pivot“), s. 329; tehtaat „lievennettyjä bagonja“, (kaleeriorjavankiloita), s. 371; „kunnon ihmisistä“, s. 391; fourierismin kukoistukseen nousu heinäkuun vallankumouksen jälkeen, s. 534; „phanerogamia“, s. 637, 638.
- Franklin**, Benjamin, amerikkalainen sanomalehti- ja valtiomies, 1706—1790. Arvon luonto, s. 18; arvojen mitta, s. 45; kauppa on petkutusta, s. 123; ihmisen määritelmä, s. 137, 278; Malthuksen edelläkävijä, s. 555.
- Fredrik II**, Preussin kuningas, 1712—1740—1786. Westfalin talonpojat hänen aikanaan, s. 673, 686; hänen hallitusjärjestelmänsä luonnekuvaus, s. 673.
- Freytag**, Gustav, kirjailija ja historiankirjoittaja, 1816—1895. Kolmikymmenvuotisesta sodasta ja sen seurauksista, s. 680 a.
- Fullerton**, John, englantilainen taloustieteilijä, 1780—1849. Rahan funktioit, s. 89 a; pankinsetelit maksuvälineinä, s. 101 a; vararahasot, s. 104 a.
- Fulton**, Robert, Höyrylaivan keksijä, 1765—1815, s. 431.
- Galiani**, Fernando, italialainen kansantaloustieteilijä, 1728—1787. Arvosta, s. 39 a; metallit rahana, s. 54 a, 55 a; rahan nimet, s. 63 a; äärettömästä, s. 113 a; voitto, s. 117 a; työn tuotantovoima, s. 267 a; kohtelias ja henkevä G. köyhyyden luontaisesta välttämättömyydestä, s. 585 a.
- Gaillb**, Charles, ranskalainen taloustieteilijä, 1758—1836. Uusmerkantilisti, s. 27 a, 46 a, 57 a; luotto ja työläiset, s. 132 a; työpro-

- sesseista, jotka muodostavat maanviljelyksen edellytyksen, s. 137 a; konetyön luulotelluista seurauksista, s. 392.
- Garnier, Germain, ranskalainen kansantaloustieteilijä, 1754—1821. Kansanopetusta vastaan, s. 312; kappale- ja aikapalkka, s. 490 a.
- Gaskell, Elisabeth Cleghorn, englantilainen kirjailijatar, 1810—1865. Höyrykone — työvoiman vastustaja, s. 379; langan lisääntyminen konekehruun seurauksena, s. 398.
- Genovesi, Antonio, italialainen filosofi ja taloustieteilijä, 1712—1769. Voitto kapitalistin päämääränä, s. 112 a.
- Gerhardt, Karl Friedrich, kemisti, 1816—1856. Hänen molekyyliteoriaansa perustuu Hegelin lakiin paljouden muuttumisesta laaduksi, s. 261—262 a.
- Gisborne, Thomas, englantilainen eetikko, 1758—1846. Tehdasolojen alkuperäisestä viheliäisyydestä, s. 709.
- Gladstone, William Ewart, englantilainen valtiomies, 1809—1898. Kapitalistien altis palvelija, s. 250 a; viljakaupan tilastoa, s. 395—396; hänen puheensa englantilaisten työläisten asemasta, s. 593; G. ja työläisliittoutumat, s. 681.
- Gobseck, sairurin perikuva Balzac'in romaanissa, s. 526.
- Godunoff, Boris, Venäjän tsaari, 1551—1598—1605. Hänen talonpoikia vastaan suuntaamansa julistuskirja, s. 664.
- Goethe, Wolfgang, 1750—1832. S. 34, 51, 151, 221, 531, 652, 656.
- Gottsched, Joh. Christoph, kirjailija, kävi pedantisuuden klassillisesta edustajasta, 1700—1766, s. 170.
- Gray, John, Owen'in oppilas, vaihtovälineuudistuksen edustaja, 1798—1850. Tavaroiden välittömän vaihtamismahdollisuuden haave, s. 34 a.
- Greenhow, lääkäri ja terveydenhoidontarkastaja, s. 196, 197, 245, 362.
- Greg, Robert Hyde, englantilainen tehtaillija ja kansantalousmies, 1795—1875. Mainittu esimerkkinä Englannin tavallisista vapaakauppiaista (vertaa Marxin puhetta vapaakaupasta), s. 243.
- Grégoir, H. Urakkapalkasta, s. 491 a.
- Grey, George, englantilainen valtiomies, 1799—1882. S. 240, 606.
- Grove, William Robert, englantilainen luonnontutkija, 1811—1896. Ihmistyön saavutus, s. 466 a.
- Gülich. Syistä, jotka ehkäisivät kapitalismin kehitystä Saksassa, s. V; hollantilaisten siirtomaajärjestelmästä, s. 693.
- Haller, Carl Ludvig von, sanomalehtimies, 1768—1854. Määrittelee eläimen ihmisen apulaiseksi, s. 335 a.
- Ham, Wilhelm von, maatalouskirjailija, 1820—1880. Marxin arvostelu hänen kirjastaan, s. 446 a.
- Hardwicke, Senioriu mainitseman lasten työtä koskevan lentokirjassen tekijä, s. 435.
- Harris, James (myöhemmin Malmesburyn kreivi), englantilainen diplomaatti ja kirjailija, 1746—1820. Työnjaosta, s. 314 a.
- Harrison, William, englantilainen historiankirjoittaja, 1534—1593. Maalaisväestön hädöstä, s. 660; vuokraajista, s. 684 a.
- Hassall, H. H. D. Ravintoaineiden väärennyksestä, s. 132 a; 200.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, filosofi, 1770—1831. Hänen dialektinen metodinsa, s. IX—XII; ihmisen tehtävästä porvarillisessa yhteiskunnassa, s. 11; raha merkinä, s. 55 a; välttämättömyys ja vapaus, s. 66; työ sopimus, s. 126 a; järki ja viekkaus, s. 137 a; hyviä syitä, s. 214 a; laki paljouden muuttumisesta laaduksi, s. 261; työn jako, s. 312 a; vanha aatellinen mielenlaatu ku-

- lutuksessa, s. 525; Hegeliläinen „vastakohta“, kaiken dialektiikan alkulähde, s. 534 a.
- Heine, Heinrich**, runoilija, 1799—1856. Siteerattu, s. 254; mainittu, s. 549.
- Helvetius, Claude Adrien**, ranskalainen filosofi, 1715—1771. Benthamin laimentamana, s. 548.
- Henrik III**, Ranskan kuningas, 1551—1574—1589. Pyhäinjäännösten ryöstö, s. 92.
- Henrik VII**, Englannin kuningas, 1457—1485—1509. Lakeja talonpoikain häätämistä vastaan, s. 661; v:n 1496 asetus, s. 224; häädettyjä vastaan säädettyjen lakien alku, s. 675.
- Henrik VIII**, Englannin kuningas, 1491—1509—1547. Lakeja talonpoikain häätämistä vastaan, s. 661: v:n 1530 laki irtolaisia vastaan, s. 675; uudistettu v. 1536, s. 675; varkaiden teloitukset, s. 676 a.
- Herakleitos**, kreikkalainen filosofi, 500 paikkeilla e. Kr. Lassalle H:sta, s. 68 a.
- Herrenschwand**, fysiokraatti, kirjoitti ranskaksi, 1730—1807, s. 82.
- Hieronymus**, Pyhä, kirkkoisä, 340—420. Cicerolaisena, s. 66 ja a.
- Hobbes, Thomas**, englantilainen filosofi, 1588—1679. Arvosta, s. 128 a; aikaisemman ajan englantilaisten talousmiesten filosofina, s. 336 a; mainittu myös s. 556 a.
- Hobhouse, John Cam**, englantilainen valtiomies, 1786—1869. Tehdaslaki, s. 241.
- Hodgskin, Thomas**, englantilainen yhteiskunnan uudistaja ja kansantalousmies, 1787—1869. Hyvä työ perittynä kätevyytensä, s. 290 a; työn tuotantovoima ja työntekijäin lukumäärä, s. 302 a; niin sanottu työsopimus, s. 304 a; työ ei ole tavaraa, 475 a; työläisten taidon kasaaminen, s. 511 a; kapitalistin tehtävä, s. 690.
- Holinshead tai Hollingshead, Raphael**, englantilainen kronikoitsija, kuollut 1580, s. 677.
- Homeros**, kreikkalainen runoilija, Iliaan ja Odysseian tekijäksi mainittu. Arvon ilmaisu, s. 28; työnjako, s. 314 a.
- Hopkins, Thomas**. Lisätuotteesta, s. 184 a.
- Horatius**, roomalainen runoilija, 65—8 e. Kr. S. 654.
- Horne, George**, Norwich'in piispa, 1730—1792. Smithiä vastaan, s. 557 a.
- Horner, Francis**, englantilainen poliitikko, 1778—1817. Lasten riistäminen, s. 698 a.
- Horner, Leon(h)ard**, englantilainen tehtaantarkastaja, 1785—1864. Hänen arvostelunsa Seniorin viimeisestä hetkestä ja luonnekuvaus, s. 175 a; lisätyö ja pula, s. 192; pitkä työaika, s. 229 a; työpäivää koskeva tiedustelu, s. 237; tehtailijoiden taistelu lakia vastaan, s. 241—242; lain arvostelua, s. 247, 348—349; työn tehostaminen, s. 358; tapaturmia, s. 370—371 a; ylityö, s. 489.
- Houghton, John**, englantilainen taloustieteilijä, kuollut 1705. Kerroo kapitalistin ja palkkatyöläisen välisestä taistelusta manufaktuuriaikakaudella, s. 371 a.
- Howell**, tehtaantarkastaja, s. 180, 193, 241, 243.
- Howitt, William**, englantilainen kirjailija, 1792—1879. Kristillisestä raakalaisuudesta siirtomaissa, s. 691.
- Hume, David**, englantilainen filosofi ja historioitsija, 1711—1776. Kiertokulkuvälineiden paljoudesta, 84 a; käytti Vanderlintin teosta, s. 84 a, otti korkoteoriansa Masseyn kirjasta, s. 455 a; mainittu s. 493 a, 557 a; hänen vaikutuksensa Smithiin, s. 557 a.

- Hunter, Henry Julian, tri. S. 343, 600, 601, 602, 603, 604, 608, 620, 622—626.
- Hutton, Charles, englantilainen matemaatikko, 1737—1823. Työkalun määritelmä, s. 318.
- Huxley, Thomas Henry, englantilainen luonnontutkija, 1825—1895. Ihmisen ilmankulutuksesta, s. 425 a.
- Isokrates, kreikkalainen puhuja ja kaunopuheisuuden opettaja, 436—338 e. Kr. Kasteista, s. 316 ja a.
- Jaakko I, Skottlannin ja myöhemmin Englannin kuningas, 1566—1603, 1625. Suojelustoimenpiteitä maalaisväestön häätöä vastaan, s. 662; laki maankiertäjiä vastaan, s. 677; palkkajärjestely, s. 680 ja a.
- Jacob, William, englantilainen tilastomies, 1762—1851. Kullan arvosta, s. 8; vehnähinnoittelu v. 1815, s. 173.
- Jean (Juhana II, Hyvä), Ranskan kuningas, 1319—1350—1364. V:n 1350 laki palkkatyöstä, s. 679.
- Jones, Richard, englantilainen taloustieteilijä, 1790—1855. Kapitalistien vapauttaminen työstä, s. 261 a; työläisten tuotantovoiman korottaminen, s. 272 a; yhteistoiminnan vaikutus, s. 280 a, 285; työvarasto, s. 506 a; pääoman määritelmä, s. 525 a; tulon muodot ja niiden merkitys kasautumiselle, s. 536 ja a; vaihtelevan pääoman suhteellisen suuruuden väheneminen, s. 573 a.
- Juarez, Benito, Mexikon tasavallan presidentti, 1806—1861—1872. Poisti Mexikosta peonagen (päivätyöläisten velkaorjuuden), s. 126 a.
- Kaarle Suuri, 742—768—814. Sotapalvelus K:n aikana ja sen vaikutus talonpoikiin, s. 668.
- Kaarle I, Englannin kuningas, 1600—1625—1649. Taistelu maalaisväestön häätöä vastaan, s. 663; köyhäinlainsäädäntö, s. 662.
- Kaarle II, Englannin kuningas, 1630—1660—1685. Mainittu s. 86.
- Kaarle V, Espanjan kuningas ja Saksan keisari, 1500—1519—1556. Alankomaita koskeva laki maankiertäjiä vastaan, s. 678.
- Kaarle VI, Rooman-Saksan keisari, 1685—1711—1740. Undisti v:n 1685 lain nauhamyllyä vastaan, s. 372.
- Kaarle IX, 1550—1600—1611, Kaarle X, 1622—1654—1660, ja Kaarle XI, 1655—1666—1697, Ruotsin kuninkaita. Heidän taistelunsa ylimystöä vastaan, s. 665.
- Katariina II, Venäjän keisarinna, 1729—1762—1796. Potemkinin kylät, s. 625.
- Kautsky, Karl, muistutuksia, s. 14, 27, 51, 60, 61, 64, 103, 118, 134, 189, 200, 204, 223, 232, 233, 246, 249—250, 257, 260, 329, 331, 334, 348, 353, 360, 370, 395, 410, 446, 558, 568, 570, 595, 618, 681.
- Kent, Nathanael, englantilainen tilastomies ja agronomi, 1737—1810. Mainittu s. 667 a.
- Kincaid, Sir John, tehtaantarkastaja, 1787—1862. Tehtaiden kouluista, s. 345.
- Kiseleff, P. D., venäläinen valtiomies, 1788—1872. Hänen uudistuksensa Tonavan ruhtinasunnissa, s. 189.
- Kopp, kemisti. Mainittu s. 252 a.
- Kugelman, L., ennen kauppias, otti osaa v:n 1848 vallankumoukseen, eli Sveitsissä ja Ranskassa, myöhemmin lääkärinä Hannoverissa, kuoli 1902.
- Kusa (ruhtinas Aleksanteri Juhana I) 1859—1866. Tonavan ruhtinasunnissa tapahtunut mullistus, poisti orjuuden v. 1864, s. 126 a.
- Laborde, Alexandre de, ranskalainen taloustieteilijä. 1774—1842. Kapitalismi yhteenliittymisenä, s. 472 a.

- Lachâtre, Maurice**, ranskalainen kommunisti, historioitsija ja „Pääoman“ ranskaksi julkaisija, otti tehokkaasti osaa kommuniin, 1814—?, s. XIII.
- Laing, Samuel**, englantilainen kirjailija ja matkustaja, 1780—1868. Kvalifisoidusta ja yksinkertaisesta työstä, s. 154 a; kurjuus ei estä väestön lisääntymistä, s. 585 a; työläisten asunto-oloista, s. 600 a; Swingkapinoista, s. 617.
- Lancellotti, itaalilainen historioitsija, 1575—1643. Nauhamyllystä, s. 371.**
- Lassalle, Ferdinand, 1825—1864. Väärä käsitys Marxin arvoteoriasta, s. I; raha arvomerkinä, s. 68 a.**
- Lauderdale, Lordi James Maitland, englantilainen valtio- ja talousmies, 1759—1839. Korostaa Smithiä vastaan koneiden merkitystä, s. 298 a.**
- Laurent, August, ranskalainen kemisti, 1807—1853. Mainittu (katso Gerhardt) s. 281.**
- Lavergne, Léonce de, ranskalainen agronomi ja talousmies, 1809—1880. Mainittu Hammin lähteenä, s. 446 a; hänen arvionsa tuotteen jakautumisesta vuokraajan ja työläisen kesken, s. 471; Irlannista, s. 654 a.**
- Law, John, raha- ja talousmies, 1671—1729. Kullan ja hopean arvosta, s. 53 a; mainittu s. 556 a.**
- Lemontey, Pierre Edouard, ranskalainen taloustieteellinen kirjailija, 1762—1826. Lakiasättävän kansalliskokouksen jäsen v. 1791—1792. Työn jaosta, s. 311.**
- Lesage, Alain René, ranskalainen runoilija, „Gil Blas'in“ tekijä, 1668—1747. Sangrado, lääkäri, Gil Blas'in opettaja, joka aina määräsi suoneniskua.**
- Lessing, Gotthold Ephraim, saksalainen runoilija ja arvostelija, 1729—1781. Mainittu s. XI.**
- Letheby, tri Henry, englantilainen kemisti ja terveydenhoitomies, 1816—1876. Ihmisen tarvitsema vähin määrä ilmaa, s. 206 a.**
- Le Trosne, Guillaume Francois, ranskalainen fysiokraatti, 1728—1780. Arvosta, s. 4; yksityinen tavara lajinsa keskikappaleena, s. 7, 165; raha arvona, s. 55; arvo rahassa ja tavaroissa, s. 64; rahan liikunta, s. 77, 80; rahan jakautuminen kansakautien kesken, s. 104; arvo tilinpäätöksen mukaan määrättyinä, s. 117; yhtäläisyys vaihdon ehtona, s. 117, 118, 120; tuotteita voidaan maksaa vain tuotteilla, s. 122.**
- Levi, Leone, englantilainen tilastomies, 1821—1888. Lammaslaitumien muuttamisesta metsästysmaiksi Skottilannissa, s. 674 a.**
- Lichnowsky, ruhtinas Felix, Saksan kansalliskokouksen jäsen v. 1848, kirjailija, 1814—1848, s. 529.**
- Liebig, Justus, 1803—1873. Sotilaskelpoisuudesta, s. 191; ajan merkitys maanviljelyksessä, s. 279 a; Englannin kemiallisten tehtaiden omistajain tietämättömyys kemian alalla, s. 332; L:n ansiot ja hänen (korkoteorian historiaa koskevien) muistutustensa arvostelua, s. 447—448 a; vuorikaivoksissa työskentelevien työmiesten ravinnosta, s. 510 a.**
- Linguet, Nicolas, ranskalainen sanomalehtimies, 1736—1794. Vapaan työmiehen orjuus, s. 185 a; hänen olettamuksensa roomalaisten patriisien juhlapidoista, s. 240 a; metsästyksen yhteistoiminnan ensimmäinen muoto, s. 285 a; omaisuus lain henkenä, vastoin Montesquieu'tä, s. 555 a, 679.**

- Locke, John**, englantilainen filosofi, 1632—1704. Luonnollisesta arvosta, s. 4 a; hopean imagineerinen arvo, s. 55 a; miedonnettu Petty, s. 64 a; rahan arvo ja paljous, s. 85 a; kauppa ja peli, s. 110 a; kansantaloustieteen filosofina, s. 336 a; mainittu s. 556.
- Longe**, komissaari, s. 196, 198, 396—398, 427.
- Louis Bonaparte**, (Napoleon III), Ranskan keisari, 1808—1851—1870—1873. Hänen hyökkäyksensä laillisen työpäivän kimppuun, s. 229.
- Louis Philippe Orleansilainen**, Ranskan kuningas, 1773—1830—1848—1850. „Porvariskuningas“, s. 230.
- Lucretius, Titus**, roomalainen runoilija, 98—55 e. Kr. S. 169 a.
- Ludvig XIV**, Ranskan kuningas, 1638—1643—1715. Ranskalaisen maalaisväestön kurjuus hänen aikansa, s. 100.
- Lukianos**, kreikkalainen satiirikko, 120—180. Mainittu s. 557.
- Luther, Martin**, 1483—1546. Osto- ja maksuvälineenä käytetyn rahan ero, s. 95 a; palveluksista, s. 149 a; yhtiö Monopolia, s. 262, 693, koronkiskureista, s. 530—531 a.
- Lykurgos**, tarunomainen Spartalaisen lainsäätäjän 9:nneen vuosisadan jälkipuoliskolla e. Kr. S. 368.
- Macaulay, Thomas Babington**, englantilainen historiantkirjoittaja ja valtiomies, 1800—1859. Yleinen luonnekuvaus, s. 225, 229; pienten maanomistajain lukumäärästä 14 vuosisadalla, s. 658; englantilainen Yeomanry, s. 664.
- MacCulloch, John Ramsay**, englantilainen taloustieteilijä, 1789—1864. Hänen kirjallisuusluettelonsa arvostelua, s. 103—104 a; kauppa ja keinottelu, s. 110 a; voitto kapitalistien tarkoituksena, s. 112—113 a; mainittu s. 273, 352; koneet ja työmiehet, s. 381, 385—386 a; lisäarvo ja vero, s. 461 a; entisen työn palkka — voittoa, s. 548 a; työvarastot, s. 549.
- MacGregor, John**, englantilainen tilastomies ja historioitsija, 1797—1857. Mainittu s. 226.
- Maclaren, James**. Miksi Englannissa unssi kultaa ei ole jaettu yhtä suuriin osiin? S. 61 a.
- Macleod, Henry Dunning**, englantilainen taloustieteilijä, 1821—1902. Synteesinä merkantilistien ja vapaakauppiaiden välillä, s. 27; pääoman määritelmä, s. 113 a.
- Malthus, Thomas Robert**, englantilainen taloustieteilijä, 1766—1834. Kuluttajan ylistelyä, s. 121 a; pääoman laskemistapa, s. 167 a; palkka, s. 266; hänen riippuvaisuutensa Steuartista, 302 a; hänen plagiaattinsa Andersonista, s. 448; työpäivän pitennyksestä, s. 468 a; kappalepalkasta, s. 494; tuottava kulutus, s. 510 a; pääoman kasautuminen, s. 516 a; pääoman määritelmä, s. 525 a; säästämisestä, s. 526 a; maalaisylhäisön puolustusta, s. 533; mainittu s. 536, 545; työvarasto, s. 545; hänen väestöä koskevan kirjoituksensa luonnekuvaus, s. 556 a; liika-asutus nykyaikaisen teollisuuden välttämättömänä seurauksena, s. 576; Malthus ja Tawnsend, s. 588 a; ruton merkitys 14 vuosisadalla, s. 646; kurjuus ja asutus, s. 646 a; Malthuksen yleinen parannuskeino Irlannissa, s. 651.
- Mandeville, Bernard de**, englantilainen satiirikko, 1670—1733. Kopiai Smithiä, s. 304 a; rehellinen ja selväpäinen mies käsitellessään köyhien välttämättömyyttä, s. 553; mainittu s. 556 a.
- Maudsley, Henry**, englantilainen keksijä, 1771—1831. Ratkaisi koneiden koneellista valmistusta koskevan kysymyksen keksimällä erään kiertolaitteen, s. 326, 330.
- Maritorne**, (katso Cervantes).

- Marx, Karl, 1818—1883.** „Kritik“, s. 3, 7, 9, 41, 42, 46, 52, 54, 58, 59, 60, 64, 76, 84, 85, 97, 98, 102, 103, 149, 477, 560; „Achtzehnte Brumaire“, s. 627; filosofian kurjuus, s. 46, 306, 309, 311, 364, 476, 588; palkkatyö ja pääoma, s. 516, 553, 704; manifesti, s. 429, 703; kirjoitus Sutherlandista, s. 672; mainittu Engelsin ja Kautskyn muistutuksissa, s. 63, 250, 288, 301, 348, 353, 570, 595.
- Massey, Joseph (Massie),** englantilainen tilasto- ja taloustieteilijä, kuollut 1784. Ilmaston vaikutus, s. 455 a.
- Maurer, Georg Ludwig von,** baierilainen valtiomies ja oikeushistorioitsija, 1790—1872. Pinta-ala ilmaistu työssä, s. 37 a; Engelsin mainitsema, s. 189 a.
- Mayer, Siegmund,** wieniläinen tehtailija.
- Mendelssohn, Moses,** filosofi ja sanomalehtimies, Lessingin ystävä, 1729—1786. Spinozasta, s. XI.
- Mercier de la Rivière,** ranskalainen fysiokraatti, 1720—1794. Kauppa ja hinta, s. 71 a; raha ja tavara, s. 72 a; raha ja tuote, s. 90 a; tavarannuodonmuutos, s. 107 a; rahan vaihto rahaan, s. 110 a, 116 a; lisäarvo ei muodostunut liikavoitosta, s. 120 a; fysiokraattien perusväite, s. 147 a.
- Merivale, Herman,** englantilainen valtiomies ja taloustieteilijä, 1806—1874. Liika-asutuksen välttämättömyys, s. 575—576; siirtomaista, s. 708.
- Mill, James,** englantilainen filosofi ja taloustieteilijä, 1773—1836. Ostojen ja myyntien tasapaino, s. 76 a; tavaroiden hintojen määrittäminen, s. 83 a; pääoman määrittely, s. 113 a, 143 a; yksinkertainen työ, s. 154 a; väestön taajuus, s. 302; koneet ja työmiehet, s. 381; tuottoteoria, s. 448 a; palkka, s. 504 a; tuottava kulutus, s. 508 a, 510 a; työvarasto, s. 549.
- Mill, John Stuart,** englantilainen filosofi ja taloustieteilijä, 1806—1873. Luonnekuvaus, s. VII, 85 a; pankkikomissionin lausunto hopeasta Itä-Intiassa, s. 94 a; koneista, s. 317; öljäisten vapauttaminen, s. 381; tuottoteoria, s. 448; voitosta, s. 457—458; pääoman hajoaminen, s. 527 a; toistaa Seniorin voittoteorian, s. 534 a; työpalkka, s. 537; ei mikään poroporvarillisen kansantaloustieteen puolustelija, s. 550.
- Mirabeau, vanhempi,** ranskalainen fysiokraatti, 1715—1789. Mainittu s. 556; siirtomaiden olot, s. 704 a.
- Mirabeau, Honoré Gabriel Riquetti,** ranskalainen sanomalehtimies ja poliitikko, kansalliskokouksen jäsen, 1747—1791. „Mahdottomuudesta“, s. 420; talonpoikien tila Schlesiassa 18 vuosisadalla, s. 659 a, 673—674; manufaktuureista, s. 687; valtion avustuksista, s. 696.
- Molinari, Gustav de,** belgialais-ranskalainen kansantaloustieteilijä, 1819—1911. Valvontatyön yksitoikkoisuudesta, s. 336 a; kapitalistien kieltäytyksestä, s. 535 a; „lempeä, vapaakauppaa puolustava arkipäiväinen taloustieteilijä“ siirtomaataloudesta, s. 708 a.
- Molière, Jean Baptiste,** ranskalainen huvinäytelmäkirjoittaja, 1622—1673. Boileaulta lainattua säettä sanoo Marx M:n kirjoittamaksi, s. 594.
- Moller, Anton,** Danzigissa, nauhamyllyn keksijä, (noin 1600), s. 371.
- Mommsen, Theodor,** muinaistutkija ja historioitsija, 1817—1903. Pääomasta vanhalla ajalla, s. 126 a; muinaisroomalainen „villicus“, s. 129 a.
- Montalambert, Charles,** ranskalainen sanomalehti- ja valtiomies, ultramontani, 1810—1870. Englanti Euroopan kristillisenä mallimaana, s. 413.

- Monteil, Amans Alexis**, ranskalainen historioitsija, 1769—1850. Tilanhoitajain tehtävä keskiajalla Ranskassa ja isännän tuomiovalta, s. 685.
- Montesquieu, Charles**, ranskalainen valtiotieteellinen kirjailija, 1689—1755. Raha merkinä, s. 55 a; rahan paljousteoria, s. 85 a; lain henki, s. 555 a, 679 a; rahamiehiä Europassa, s. 695 a.
- Morton, John Chalmers**, englantilainen agronomi, 1821—1888. Höyrykone maanviljelyksessä, s. 322; työmiesten kannustaminen, s. 491 a.
- Morus (More), Thomas**, englantilainen valtiomies ja kommunisti, 1478—1535. Mainittu s. 556 a; lampaita, jotka syövät ihmisiä, s. 661 a; maan pakkoluovutuksia 16 vuosisadalla, s. 677 a.
- Moses**. Verrattu kristillisiin filantrooppeihin, s. 321 a.
- Müller, Adam Heinrich**, taantumuksellinen valtio-opin tutkija, 1779—1829. Romanttinen sykofantti, s. 83—84 a.
- Mun, Thomas**, englantilainen kauppias ja talousmies, 1571—1641. Luonnollinen rikkaus ja väestö, s. 454 a.
- Murphy, Denis**, englantilainen historioitsija, 1833—1896. Vuokratilat Irlannissa, s. 647 a.
- Murray, Hugh**, englantilainen maantieteilijä, 1779—1846. Kutoma-teollisuus Itä-Intiassa, s. 291.
- Naemyth, James**, höyryvasaran keksijä, 1808—1890. Lakot ja koneitten parannukset, s. 379.
- Newman, Francis William**, englantilainen kirjailija ja taloustieteilijä, 1805—1897. Valtion tilojen ryöstö Englannissa, s. 665 a; pakkoluovutus Skotlannissa, s. 670.
- Newman, Samuel Philippa**, amerikkalainen filosofi ja kansantaloustieteilijä, 1796—1842. Kauppa arvon muodostajana, s. 118; tuottava kulutus, s. 162.
- Newmarch, William**, englantilainen tilastomies, 1820—1882, Took'in avustaja, s. 248 a.
- Newnham, G. L.** Maalordien järjestämä minimipalkka, s. 539—540.
- Niebuhr, Berthold Georg**, historiankirjoittaja ja filologi, 1776—1831. Verrattu Sismondiin, s. 187.
- North, Sir Dudley**, englantilainen rahamies ja taloustieteilijä, 1641—1691. Arvostellessaan rahanhinnan kuvitelmia vain pilannut Pettyn esitystä, s. 64 a; rahan puute ja pula, s. 82 a; lyöty raha Englannissa, s. 86 a; käteisestä rahasta, s. 94 a; Descartesista, s. 335—336 a.
- Olmsted, Frederick Law**, amerikkalainen agronomi, 1822—?. Orjain tuotannon teknillinen takapajulle jääminen, s. 153 a.
- Opdyke, George**, amerikkalainen valtiomies ja kansantaloustieteilijä, 1805—1880. Kauppapääoma mahdoton, jos vain samanarvoisia vaihdetaan, s. 122.
- Ortes, Giannaria**, italialainen kansantaloustieteilijä, 1715—1790. Kuvattu omaperäiseksi ja henkeväksi kirjailijaksi, s. 556 a; kapitalistisen tuotannon vastakohtaisuudesta, s. 588.
- Otway, J. H.** Päivän ja yön käsitteet tehdastuotannossa, s. 230.
- Overstone, lordi (Samuel Jones Lloyd)**, englantilainen pankkiiri, 1796—1883. Rahan paljousteoria, s. 85 a; O. ja MacCulloch, s. 104 a.
- Owen, Robert**, suuri utopisti, 1771—1858. Työraha, s. 58 a; työpäivän pitennys, s. 347 a; tulevaisuuden kasvatukseen ituja nykyaikaisessa tehtaassa, s. 426; tehdasjärjestelmä yhteiskunnallisen vallankumouksen lähtökohtana, s. 445 a; Watts O:n oppilaana, s. 488; Owenilaisuus Englannissa, s. 534.

- Paavali, apostoli, mainittu s. 556.
- Pagnini, Kuningasten rahanväärennysoikeus, s. 56 a.
- Palmerston, lordi (Henry John Temple), englantilainen valtiomies, 1784—1865. Puuvillapula tehtailijoille otollinen, s. 399.
- Parry, Charles Henry, englantilainen kirjailija, 1779—1860. Moittii englantilaisia työmiehiä hemmoitelluiksi, s. 539 a; maanvuokraajat ja työläiset, s. 540; työläisten viikkopalkka yhdeksänentoista vuosisadan alussa Englannissa, s. 616—617.
- Pearsson, Charles, lääkäri. Savenvalajista, s. 197.
- Pecqueur, Constantin, ranskalainen sosialisti, 1801—1887. „Mon-sieur Capital“, s. 553 a; tuotantovälineiden jakautumisesta, s. 701.
- Peel, Sir Robert, isä, englantilainen tehtailija, 1750—1830. S. 698.
- Peel, Sir Robert, poika, englantilainen valtiomies, 1788—1859. Viljalakien poistaminen, s. VII; vuoden 1844 pankkilaki, s. 102 a; mitä on punta? s. 184 a.
- Perikles, kreikkalainen valtiomies, 493—429 e. Kr. Mainittu s. 314.
- Peto, Sir Samuel Morton, englantilainen rakennuttaja, 1809—1889. Näytteli suurta osaa rakennustyöläisten lakossa 1860—61, s. 186 a.
- Petty, Sir William, englantilainen tilasto- ja talousmies, 1623—1687. Työ rikkauten isänä, s. 11; oivalsi arvon luonteen, s. 18 a; klassillisen kansantaloustieteen alkaja, s. 46 a; hopean arvo, s. 56; rahan välttämätön määrä, s. 83—84 a; rahan paljouden ja sen kiertokulun keskinäinen suhde, s. 101 a; raha aarresäiliönä, s. 105 a; yksilön ikuistuttaminen siitoksen kautta, s. 129; tilaston keksijä, s. 224; keskipalkka, s. 266 a; kello manufaktuurimaisen työnjaon tuote, s. 292; työajan vähentäminen manufaktuuriaikakauden tietoisena periaatteena, s. 298; manufaktuurimaisen työnjaon kapitalistinen luonne, s. 314; kone moniavioisuuden korvaajana, s. 373 a; mainittu s. 493 a ja 556 a.
- Pietari, apostoli, mainittu s. 66.
- Pindaros, kreikkalainen lyyrillinen runoilija. sepitti odeja olympolais-ten kisojen voittajista, 522—441 e. Kr. Mainittu s. 363.
- Pinto, Isaac, hollantilais-ranskalainen kansantaloustieteilijä, kuoli 1787. Amsterdamin pörssin Pindaros, s. 110 a.
- Pitt, William, englantilainen valtiomies, 1759—1806. Palkan laillisen alirajan vastustaja, s. 681.
- Plato, kreikkalainen filosofi, 427—342 e. Kr. Käyttöarvon kanta työn-jaon arvostelussa, s. 315; englantilaisten valkaisu laitosten omistajain Platolaisuus, s. 315 a.
- Postlethwayt, Malachy, englantilainen tilasto- ja talousmies, 1707—1767. Hänen 18 vuosisadan työläisten puolustuksensa, s. 225—227 ja a.
- Potter, Edmund. Hänen kirjeensä „Times’issä“, s. 511—513.
- Price, Richard, englantilainen moralisti ja taloustieteilijä, 1723—1791. Työläisten puolustaja 18-vuosisadalla, s. 226 a; pääoma kasaantunutta korkoa, s. 525; korkeampien kansaluokkien suosimisesta, s. 615; aitaamiset Englannissa, s. 660—668.
- Protagoras, kreikkalainen filosofi, 480—411 e. Kr. Mainittu s. 201.
- Proudhon, Pierre Joseph, ranskalainen sosialisti, 1809—1865. Hänen sosialisminsa, s. 54 a; ikuisia aatteita, s. 49 a; kone osatöiden summana, s. 366 a; ylijäämä ja työ, s. 456; työn arvo, s. 475; hänen kuvittelunsa omaisuudesta, s. 524.
- Pusey, Philip, englantilainen agronomi, 1799—1855. Koneet maanviljelyksessä, s. 619.
- Quesnay, tri Francois, fysiokraattisen koulun päämies, 1694—1774.

- Mainittu s. VI; myynti on ostoa, s. 71; vaihtoarvon ja käyttöarvon välinen vastakohta, s. 272; mainittu s. 492 a, 556 a.
- Quetelet, Lambert Adolphe, belgialainen tähti- ja tilastotieteilijä, 1796—1874. Keskinertaisista yksilöistä, s. 274 a.
- Raffles, Thomas Stamford, englantilainen siirtomaapoliitikko, 1781—1826. Kyläelämää Aasiassa, s. 307—308 a; Hollannin siirtomaapoliitikasta, s. 691.
- Ramazzini, Bernardino, italialainen lääkäri, 1633—1714. Ammattitaudit, s. 312 a.
- Ramsay, George, englantilainen filosofi ja kansantaloustieteilijä. Voitto ja kuluttajat, s. 120 a; vaihto voiton lähteenä, s. 123 a; työvoiman kustannusten vähennys, s. 268 a; kapitalistit ja työn tuottoisuus, s. 452 a; vaihtelevan pääoman suhteellinen väheneminen, s. 573 a.
- Ravenstone, Piercy. Koneiden merkityksestä, s. 374; työn tuottavaisuus lisäarvon edellytyksenä, s. 452.
- Read, George. Lontoolaisten leipurin-kisällien asema, s. 201—202.
- Redgrave, Alexander, tehtaantarkastaja. Työn voimaperäisyyden kasvaminen, s. 361; tehdaslainsäädännön hyvä vaikutus, s. 393; mainittu s. 132, 220, 323, 341, 346, 377, 399, 400—401, 485, 498, 499.
- Regnault, Elias, ranskalainen historioitsija ja sanomalehtimies, 1801—1868. „Réglement organique“ Romaniassa, s. 190.
- Reich, Eduard. Mainittu s. 312 a.
- Ricardo, David, englantilainen kansantaloustieteilijä, 1772—1823. Asettaa tietoisesti luokkaelujen vastakkaisuuden tutkimustensa lähtökohdaksi, s. VI; Broadhurst Ra vastaan, s. 22 a; Bailey Ra vastaan, s. 29 a; R:n Robinsonadi, s. 41 a; R. ja Destutt de Tracy, s. 45; R. yksinkertaistutti vaihtoarvoina olevat oliot siihen suhteellisuuteen, mikä niillä on pelkkinä ihmistyön ilmaisuina, s. 48; rahan paljousteoriat, s. 85; väärä käsitys jalojen metallien kansainvälisestä liikkeestä, s. 103; keskihinnat ja arvot, s. 125; pääoma ja voitto, s. 125; tavarain arvo ei ole kokoonpantu välittömästi, vaan myöskin työvälineisiin käytetystä työstä, s. 144; R. ei ole tarkkaan erottanut työn molempia puolia, s. 160 a; Say Ra vastaan, s. 161 a; Senior R:n arvomääräystä vastaan, s. 181 a; lisätuote R:n mukaan, s. 182; R:n koulu ja voiton määrä, s. 260; koneet ja luonnon voima, s. 333 a; koneet paljon vähemmän työn tuloksia kuin sen, minkä ne korvaavat, s. 337 a; työpalkan korotus ja koneet, s. 339; koneet ei ainoastaan tavaroiden, vaan myöskin liika-asutuksen tuotantovälineitä, s. 352; koneiden ja työläisten välinen kilpailu, s. 374; koneiden vaikutus, s. 381, 384; tuottoteoria, s. 448 a; R. ei koskaan välitä lisäarvon alkuperästä, s. 456, 457; lisäarvon määäämislakeja, s. 460—461; R. ja MacCulloch, s. 461 a; R:n esityksen puutteita, s. 463; väärä johtopäätöksiä palkkojen nimellisestä noususta vv. 1799—1815, s. 467; Bailey Ra vastaan, s. 474 a; Carey ja R. s. 501; liian suuresta palkannoususta, s. 510 a; kulutus ja kasaantuminen, s. 526, 533; J. S. Mill ja R., s. 534; nimetön Ra vastaan, s. 537 a; ei koskaan oikein ymmärtänyt uusintamisen tärkeää kohtaa, s. 544 a; Say ja R., s. 544—545, 553; vaihtelevan pääoman suhteellinen väheneminen, s. 573; Horner R:n ystävä, s. 698.
- Richardson, Sir Benjamin Ward, englantilainen terveydenhoitomie, 1828—1896. Ompelijattarien ylityö, s. 206 a.
- Roberts, George, englantilainen historioitsija, kuollut 1860. Keski-aikaiset maosuudet, s. 662.
- Robinson (katso Defoe).

- Rodbertus-Jagetzow, Karl, kansantaloustieteilijä, 1805—1875. Yleinen arvostelu, s. 470.
- Rogers, James Edwin Thorold, englantilainen historioitsija ja talousmies, 1823—1890. Yleinen arvostelu, s. 615 a; ei mikään menneisyyden ihannoija, s. 620; panee painoa siihen, kuinka uskonpuhdistus köyhdyttää kansaa, s. 664 a, 689 a.
- Rogier, Charles, belgialainen valtiomies, 1800—? Belgian tehdaslainsäädännöstä, s. 240 a.
- Roscher, Wilhelm, kansantaloustieteilijä, 1817—1894. Hänen keksintönsä, että raha on „mieluisia tavaraa“, s. 56—57 a; ei vähäisintäkään aavistusta vaihtoarvon luonteesta, s. 118 a; R. arvosta, s. 161 a; säästäväsyydestä, s. 170—171 a; pidättyväisyys, s. 182 a; hänen havaintonsa ompelijattaren työn tuottavuudesta, s. 276 a; hyväntahtoinen usko kapitalistin keksijäneroon, s. 313 a; „aarniometsän sairaloinen köyhälistöläinen“, s. 553 a.
- Rossi, Pellegrino, italialainen valtiomies ja kansantaloustieteilijä, 1787—1848. Työkyvystä, s. 131; työmiehen yksilöllinen kulutus ja tuottava kulutus, s. 509 a.
- Rousseau, Jean Jacques, ranskalainen yhteiskunnallinen kirjailija, 1712—1874. Yksityisomaisuus ja riistäminen, s. 686 a.
- Roux-Lavergne, Pierre, ranskalainen historioitsija, 1802—1874. Mainittu s. 683.
- Ruge, Arnold, filosofi, yhteiskunnallinen kirjailija ja poliitikko, 1803—1880. Mainittu s. 40 a, 111.
- Russell, lordi John, englantilainen valtiomies, 1792—1878. Mainittu s. 665 a.
- Ryder, tehtailija Boltonissa. Takomakoneen keksijä, s. 335.
- Sadler, Michael Thomas, englantilainen yhteiskunnallinen uudistaja ja talousmies, 1780—1835. Yhteistoiminnasta, s. 281 a; sanoi maatyömiehiä „valkoiseksi orjiksi“, s. 617; hänen tilastonsa Irlannista Malthusta vastaan, s. 646.
- Saint-Hilaire, Geoffroy Etienne, ranskalainen luonnontutkija, 1772—1844. Teollisuusköyhälistön tiheneminen verrattuna S:n teoriaan maailman aineen tiivistymisestä, s. 686.
- Saint-Simon, Claude Henri, suuri ranskalainen utopisti, 1760—1825. St. Simonilaisuus, s. 534.
- Saunders, R. J., tehtaantarkastaja. Työpäivän lyhentämisestä, s. 253; naisten työstä, s. 348.
- Sangrado (katso Lesage).
- Say, Jean Baptiste, ranskalainen kansantaloustieteilijä, 1767—1832. S. ja Ricardo käyttöarvosta, s. 45 a; pulista, s. 76 a; pääoma arvona, s. 113 a; hänen lauseensa „tavaroida ostetaan vaan tavaroidella“ alkuperä, s. 122; „tuottavien palvelusten“ teoria, s. 161 a; työnjaon arvostelu, s. 311 a; koneiden tekemästä „palveluksesta“, s. 333 a; eräs ricardolainen vastoin Say'tä, s. 394 a; Smith'in kansantajuistuttaja, s. 461 a; arvosta, s. 476 a; rikkaiden säästöt köyhien kustannuksella, s. 532 a; pääoman uusintaminen, s. 544—545 a.
- Schorlemmer, Carl, kemisti, 1834—1892. Engelsin ystävä. Mainittu s. 262.
- Schouw, Joachim Frederik, tanskalainen luonnontutkija, s. 1787—1852. Aasian saaristomeren saarista, s. 456.
- Schulz, Wilhelm. Mainittu s. 318.
- Schulze-Delitsch, Hermann, poliitikko ja osuuskuntamies, 1808—1883. Mainittu s. 182.
- Schriiven. Kertomus lasten työstä, s. 196.

- Scrope, George Julius**, englantilainen luonnontutkija ja taloustieteilijä, 1797—1876. Kapitalistien pidenttävyyden kasaantumisen edellytyksenä, s. 535 a.
- Senior, William Nassau**, englantilainen taloustieteilijä, 1790—1864. S:n „viimeinen tunti“, s. 177—182, 273, 350; työläisten syrjäyttämisen koneiden tieltä, s. 381; tehtaanelästen koulukasvatus, s. 426; lastentyö, s. 435, 534; työläisen mieltä kiinnittää enimmäin palkkojen suuruus, s. 482 a; työntarjonnan lisäys korottaa voittoa, s. 486 a; pidättämisen palkka — voittoa, s. 546; pienistä maanvuokraajista, s. 654; häätöjen ylistystä Skotlannissa, s. 672 a.
- Shakespeare, William**, englantilainen draamallinen kirjailija, 1564—1616. Mainittu: rouva Nopsa, Falstaffin ystävä, s. 15; Dogberry ja Seacol kappaleesta „Paljon melua tyhjistä“, s. 48; Dogberryt tuomareina, s. 369; Timon Atenalainen, s. 92; Shylock, s. 239, 430, 684; siteerattu s. 70.
- Sieber, Nikolaus**, venäläinen taloustieteilijä, 1844—1888. Marx S:stä, s. VIII.
- Sikes, Bill**, (katso Dickens).
- Simon, Sir John**, englantilainen terveydenhoitomiehen ja kansantieteilijä, 1816—1904. S. 344, 403, 597, 598, 599, 606, 622.
- Sismondi, Simonde de, Jean Charles**, ranskalainen kansantaloustieteilijä ja historioitsija, 1773—1842. Pääoma itsensä moninkertaistuttava arvo, s. 114; työkyky ei ole mitään, ellei sitä myydä, s. 131; tuotantokustannusten säästäminen, s. 267 a; menneen työn vaihto tulevaisen voiton lähteenä, s. 475 a; pääoman tuottama tulo (revenue), s. 504; työvoiman myynnin välttämättömyys, s. 515; hänen kasautumisen erittelyssä tekemänsä virhe, s. 518; yksinkertainen uusintaminen, s. 522; Rooman köyhälistö, s. 533; pääoma määrää vuoden tuotteen jaon tuloksi ja työpalkkalaki, s. 550; Malthus ja S. s. 576; kasautumisen laki, s. 590; omaisuuden erottaminen työstä kapitalistisessa yhteiskunnassa, s. 701.
- Skarbek, Frederik**, puolalainen taloustieteilijä, 1792—1866. Yksinkertainen yhteistoiminta, s. 278 a; työnjaosta, s. 301 a.
- Smith, Adam**, englantilainen taloustieteilijä, 1723—1790. Sekoittaa kaksi arvon määräystä, s. 14 a; arvomuodon vaillinaisen käsittely, s. 45; kysymys kiertokulussa olevan rahan paljoudesta, s. 83—84; Mill ja S., s. 83 a; keskihinnat ja arvot, s. 125; lasten työ, s. 225; työnjako, s. 298; yhteiskunnallinen työnjako, s. 304; osatyöläisen tylsyys, s. 310, 314 a, 333; työn voimaperäisyyden ero eri työhaaroissa, s. 354 a; silmäneulan valmistus esimerkkinä työnjaosta, s. 403, 448 a, 461 a; pääoma työn komentajana, s. 473; työpäivän vaihtelu, s. 479 a; Cantillon ja S., s. 493 a; Andersonin kiistakirjoitus S:iä vastaan, s. 498 a; työpalkka osana hinnasta, s. 506 a; kasautuminen vain lisätuotteen yhteistoimintana, s. 526; hänen erittelynsä peräti nurinkurinen, s. 527; taka-askel fysioktaatteja kohti, s. 528 a; säästävyyden kasautumisen syynä, s. 532; kiinteä pääoma, s. 546, 550 a; väärä käsitys kasautumisesta, s. 553; Eden S:n oppilaana, s. 555; pappien jyrkkä vihollinen, s. 557; pääoman ja kasautumisen suuruus, s. 559; kasautumisen kasvaminen palkan korotukseen syynä, s. 561; alkuperäisen kasautumisen välttämättömyys, s. 565; köyhyys edistää sikiävyyttä, s. 585; workhouse samamerkityksinen kuin manufactory, s. 596 a; työnantajat lainsäädännön neuvonantajina, s. 679 a; lausetapa „labouring poor“ S:llä, 699 a.
- Smith, Edward**, englantilainen terveydenhoitomiehen, 1818—1874. S. 339.

- Smith, Goldwin**, englantilainen historiankirjoittaja, v:sta 1868 Kanadassa, 1823—1911. Mainittu s. 689.
- Sofokles**, kreikkalainen murhenäytelmän kirjoittaja, 496—400 e. Kr. Lainausta Antigonestä, s. 93.
- Somers, Robert**, englantilainen kirjailija, 1822—1891. Skotlannin korpimaista, s. 672—673, 674.
- Spinoza, Benedictus**, filosofi, 1632—1677. Mainittu s. XI; tietämättömyys riittävänä syyinä, s. 260; määrittelemisen on kieltämistä, s. 534.
- Stafford, William**, englantilainen kirjailija, 1554—1612. Vuoropuhelu rahan arvon alenemisesta 16 vuosisadalla, s. 684 a.
- Stapleton**, Englannin parlamentin jäsen. Työn hinnasta, s. 539.
- Steuart, James**, (Denham), englantilainen taloustieteilijä, 1712—1780. Sanoo kultaa ja hopeaa — maailmanrahaksi, s. 104; etumaksu, s. 108 a; luonnonaarteiden tehtävä, s. 136 a; avoin silmä huomamaan eroavaisuuksia eri tuotantotavoissa, s. 283 a; käsitellyt parhaiten kaupungin ja maaseudun välistä eroa, s. 302 a; panee enemmän painoa koneiden positiiviselle puolelle, s. 373 a; Cantillon ja S., s. 493 a; Malthus ja S., s. 555 a, 589 a; lääninherrojen palveluskunnista, s. 659; maanomistusolojen vallankumous Skotlannissa, s. 670; maatyöväen ankara riistäminen 18 vuosisadalla, s. 686.
- Stewart Dugald**, englantilainen filosofi, 1753—1828. Työnsästä, s. 272 a; työnjako, S. nimittää manufaktuurityöläisiä eläviksi automaateiksi, s. 309 a; kotiteollisuus vallalla Ylä-Skotlannissa, s. 428 a.
- Stolberg, kreivi Christian**, runoilija 1748—1821. Mainittu s. 352.
- Storch, Heinrich**, saksalais-venäläinen kansantaloustieteilijä, 1766—1835. Työmiehen luotto, s. 132 a; tekee eron raaka-aineilla ja apuaineilla, s. 139 a; työnjako, s. 301 a; pääoman vähimmän määrän kasvaminen, s. 309 a; manufaktuurityöläinen vain tarvekalu, s. 310 a; välttämättömän hinnan erittely, s. 528 a; yhteiskunnallisen rikkauten edistymisestä, s. 589.
- Strahan, William**, englantilainen maalari ja kustantaja, 1715—1785. Mainittu s. 557 a.
- Strange, W.**, englantilainen terveydenhoitomies. Yötyön vaikutuksista, s. 209.
- Strype, John**, kirkollinen historian- ja elämäkerrankirjoittaja, 1643—1737. Kulkurien teloitukset, s. 677 a.
- Stuart, J.**, tehtaantarkastaja Skotlannissa. Sallii vuorottelujärjestelmän, s. 241; kapitalistien puolella, s. 263.
- Sully, Maximilian de Béthune**, ranskalainen valtiomies ja kansantaloustieteilijä, 1560—1641. Mainittu s. 556.
- Sutherlandin** herttuatar. Hänen tilustensa muuttaminen lammaslaitumiksi ja talonpoikain häädöt, s. 671.
- Temple, Sir William**, englantilainen valtiomies ja kirjailija, 1628—1699. Mainittu s. 556.
- Thiers, Adolphe**, ranskalainen historioitsija ja valtiomies, 1797—1877. Hänen erehdyksensä kehruukoneen suhteen, s. 386 a; hänen aapiskantansa omaisuudesta, s. 655.
- Thompson, William**, englantilainen taloustieteilijä, 1785—1833. Tieteen erottaminen työläisestä, s. 310—311 a.
- Thomson, Sir Benjamin** (Rumford'in kreivi), englantilainen filantrooppi ja kirjailija, 1753—1814. Hänen keittoreseptinsä köyhiä varten, s. 539.
- Thornton, William Thomas**, englantilainen taloustieteilijä, 1813—1880. Työvoiman arvon historiallinen aines, s. 129; maanviljelys-

- työmiehen rappeutuminen, s. 221; englantilaisen maanviljelystyöläisen kulta-aika, s. 660.
- Th u u k y y d i d e s**, kreikkalainen historiankirjoittaja, 460—400 e. Kr. Perikleen puhe, s. 314 a.
- Th ü n e n**, J o h. H e i n r i c h, kansantaloustieteilijä, 1783—1850. Miten työmies on pääoman valtiaasta tullut pääoman orjaksi, s. 561.
- T o o k e**, T h o m a s, englantilainen taloustieteilijä, 1774—1858, s. 248 a.
- T o r r e n s**, R o b e r t, englantilainen taloustieteilijä, 1780—1864. Kuluttajien taipumus maksaa enemmän, s. 120; työn luonnollinen hinta, s. 130 a; pääoman alkuperä villin heittämissä kivessä, s. 141 a; tuotannon asteikon laajentamismahdollisuus työläisen kustannuksella, s. 350 a; työläisten tunkeminen koneiden tieltä, s. 381.
- T o w n s e n d**, J o s e p h, englantilainen luonnontutkija ja lääkäri, 1739—1816. Malthus ja T. s. 253—254, 555, 556; hänen köyhyyden ylis-
telynsä, s. 588.
- T r e m e n b e e r e**, H u g h S e y m o u r, englantilainen yhteiskunnallinen kirjailija ja poliitikko, 1804—1893. Leipurien tilasta, s. 201, 202, 203, 216.
- T s h e r n i s h e w s k y**, N i k o l a i, venäläinen sosialisti, 1828—1889. Hänen mestarillinen arvostelunsa porvarillisesta taloustieteestä, s. VII.
- T u c k e r**, J o s i a h, englantilainen taloustieteilijä, 1712—1799. Mainittu s. 226 a, 556 a.¹
- T u c k e t t**, J. D. Tylsämielisten käyttö manufaktuureissa, s. 311; köyhien oikeus kirkon kymmenyksiin, s. 662 a; suuren villateollisuuden alkuperä, s. 689 a.
- T u f n e l l**, T h o m a s J o l l i f f e, englantilainen hammaslääkäri ja terveydenhoitomiehe, 1819—1885. Mainittu s. 216.
- T u p p e r**, M a r t i n F a r q u h a r, englantilainen runoilija, 1810—1889. Mainittu s. 549.
- T u r g o t**, A n n e R o b e r t J a c q u e s, ranskalainen kansantaloustieteilijä ja fysiokraatti, 1727—1781. Kesytetyn eläimen tärkeys siviis-
tyksen alkamiselle, s. 137 a; työn hinta, s. 266 a; lisäarvo, s. 473 a.
- U r e**, A n d r e w, englantilainen kemisti ja kirjailija, 1778—1857. Vastusti työpäivän lyhennyistä, s. 224, 252, 273; hänen kiistakirjoituksensa Smithiä vastaan, s. 298 a; työnjaon aiheuttama työläisten halpeneminen, s. 300 a; taitavien työmiesten itsepäisyys, s. 316; tehdasjärjestelmän periaate, s. 326 a; viittaa kapitalistien teknilliseen tietämättömyyteen, s. 322 a; koneiden käyttämättä pitämisestä koituva vahinko, s. 349; keskuskone itsevaltiaana, s. 364; työläisten samassa toimessa pitäminen, s. 365; Arkwright'in merkitys, s. 268; tuotannon automaattiseksi tekeminen, s. 376; koneet lakkojen vastustajina, s. 380—381; määrätty mitta tuotantokyvyille, s. 490; kap-
palepalkka, s. 495; työpalkat Englannissa suhteellisen alaiset työn-
antajan kannalta, s. 498.
- U r q u h a r t**, D a v i d, englantilainen diplomaatti ja julkisen sanan mies, 1805—1877. Punta väärä nimitys, s. 63; työnjako, s. 312; kansan jako talonpoikiin ja veltostuneihin rampoihin, s. 447; Skotlannin kalakaupasta, s. 672; suurteollisuus hävittää kotiteollisuuden, s. 688 a; Turkin rappiotilan pääaiheuttajia, s. 689.
- V a n d e r l i n t**, J a c o b, englantilainen taloustieteilijä, kuollut 1740. Tavaroiden hinnat ja kiertokulussa olevat rahat, s. 84; intialaisten tavaroiden halpahintaisuus, s. 91; vuorikaivokset kullalähteinä, s. 104—105 a; työläisten puolustaja, s. 226 a; työläisväestön luuloteltu laiskottelu, s. 228; työvoiman hinta, s. 266 a; voitto kapitalistin tarkoituksena, s. 282, 298, 556 a.
- V a u b a n**, S e b a s t i a n, kuuluisa ranskalainen insinööri ja kansan-

- taloustieteilijä, 1633—1707. Paljasti ranskalaisten talonpoikien kurjuuden, s. 100.
- Vaucanson, Jacques, ranskalainen mekaanikko, 1709—1782. Mainittu s. 327.
- Verri, Pietro, italialainen kansantaloustieteilijä, 1728—1797. Kaikki ilmiöt aineen muodonmuutoksia, s. 10—11 a; raha yleistavarana, s. 54 a; myyjien luvun lisääminen kansantalouden päämääränä, s. 94 a.
- Vico, Giovanni Battista, italialainen filosofi, 1668—1744. Ihmiskunnan historian ero luonnonhistoriasta, s. 319 a.
- Villiers, Englannin parlamentin jäsen, vapaakaupan puoltaja, Palmers-tonin toisen ministeristön aikana köyhäinhuoltohallituksen (Poor Law Board) presidentti, s. 219.
- Vissering, hollantilainen kansantaloustieteilijä. Puoltaa käsiteollisuutta, s. 445 a.
- Wade, John, englantilainen kirjailija, 1788—1875. Tehtaanomistajain ahneudesta, s. 195 a; v:n 1496 asetuksesta, s. 224 a; voitto kapitalistisen tuotannon määrääjänä, s. 560 a.
- Wade, Pohjois-Amerikan Yhdysvaltojen varapresidentti. Työväenkysymyksestä, s. IV.
- Wakefield, Edward Gibbon, englantilainen siirtomaapoliitikko, 1796—1862. Liikatyöllä rasitettujen kuolevaisuus, s. 221 a; yhteistoiminta, s. 277 a; työ ja pääoma, s. 520 a; maatyömies köyhälistöiläinen (pauper), s. 617; hänen siirtomaa-asutusteoriaansa, s. 704—711.
- Wallace, Robert, englantilainen julkisen sanan mies, 1697—1771. Malthus ja W., s. 302, 352, 556.
- Ward, John, Wedgwood'in lause savenvalajista, s. 219.
- Watson, Sir Thomas, englantilainen terveydenhoitomies, 1792—1882. Puuvillanpuhdistuskoneesta, s. 337.
- Watt, James, höyrykoneen keksijä, 1736—1819. Hänen moottorinsa taloudellinen merkitys, s. 323.
- Watts, John, englantilainen yhteiskunnallinen uudistaja, 1818—1887. Kappalepalkasta, s. 488 a.
- Wayland, Francis, amerikkalainen julkisen sanan mies ja kansantaloustieteilijä, 1796—1865. Vaihto ei luo mitään arvoa, s. 122; arvo ja voima, s. 163.
- Wedgwood, Josiah, englantilaisen savenvaluteollisuuden luoja, 1730—1795. Mainittu s. 219, 222.
- Wellington, englantilainen sotapäällikkö, 1769—1852. Mainittu s. 85.
- West, Edward, englantilainen taloustieteilijä, 1782—1828. Hänen paikkansa tuottoteorian historiassa, s. 448 a; W. ja Ricardo, s. 467; työn hinta, s. 482; työpalkka ja työn hinta, s. 482 a.
- Whitney, Ely, cottongin'in keksijä, 1765—1825. S. 329.
- Wilks, Mark, englantilainen siirtomaapoliitikko, 1760—1831. Mainittu s. 307.
- Williams, Sir William Fenwick, Baronet of Kars, puolusti Kars'ia venäläisiä vastaan v. 1855, 1800—1883. Verrattu Wellingtoniin, s. 85.
- Wilson, James, englantilainen taloustieteilijä, 1805—1860. „Viimeinen tunti“, s. 181—182.
- Wirth, Max, kansantaloustieteilijä, 1822—1900. Mainittu s. 42; kieläytyminen voiton lähteenä, s. 182 a.
- Witt, Jean de, hollantilainen valtiomies, 1625—1672. Mainittu s. 556; välillisten verojen puoltaja, s. 696.

- Wolf, Christian**, filosofi, 1679—1754. Mainittu Benthamin yhteydessä, s. 548 a.
- Wolff, Wilhelm**, kommunisti, Marxin ystävä, 1809—1864.
- Wright, Thomas**, englantilainen luonnontutkija, 1711—1786. Pienten vuokratilojen keskittymisestä, s. 667.
- Wyatt, John**, englantilainen keksijä, 1700—1766. Hänen kehuukooneensa merkitys hänen itsensä kuvailemana, s. 318.
- Xenophon**, kreikkalainen sotapäällikkö ja historioitsija, 430—345 e. Kr. Työn jako, s. 315.
- Yarranton, Andrew**, englantilainen tekniikko ja maanviljelijä, 1616—1684. Mainittu s. 298.
- Young, Arthur**, englantilainen maanviljelijä ja tilastotieteilijä, 1741—1820. Puolustaa Hume'n rahateoriaa, s. 84 a; lisätuotteen kiihkoilija, s. 182 a; terävä huomioidentekijä, pintapuolinen ajattelija, tietoja maatyöläisestä v. 1771, s. 615; irlantilaisen maatyöläisen parempi asema, s. 622 a.
-

ASIALUETTELO.

- Aasia:** Luonnossa suoritettava maavero valtion verojen pätekkijä, s. 100; yhteistoiminta A:ssa, s. 285; avain A:n yhteiskuntien muuttomattomuuden salaisuuteen, s. 308; puuvillan käsinkulojien häviö A:ssa, s. 394; A:n kaussa käyty puuvillankauppa, s. 393, 402; suotuisat luonnonehdot A:ssa, s. 456, rautateiden rakennus A:ssa, s. 500; maailmanmarkkinoiden alueena, s. 575.
- Afrikka:** Orjakauppa, s. 387; villojen vienti Hyväntoivonniemeltä, s. 395; A:n muuttuminen aitaukseksi, jossa neekereitä metsästettiin kauppaa varten, alkuperäisen kasautumisen pääkohtia, s. 691, 698.
- Aitaaminen** (kunnan maiden): S. 666—669.
- Alankomaat** (Hollanti): Työläislait A:ssa, s. 222; sukkuloiden valmistaminen A:ssa (17 vuosisadalla), s. 303; valitus manufaktuurityöläisten kurittomuudesta, s. 316; tuulen käyttäminen käyttövoimana, s. 321; varsinaisen paperimanufaktuurin näytteenä, s. 327; koneiden käyttö H:ssa, s. 338; lumppujen tuontipaikka Englantia varten, s. 407; veden järjestely H:ssa, s. 455; hollantilaisten työläisten asema 18 vuosisadalla, s. 538; irtolaislainsäädäntö, s. 678; H. 17-vuosisadan kapitalistinen mallivaltio, s. 691; siirtomaajärjestelmä, s. 693; julkisen luoton järjestelmä, s. 694; kansainvälinen luottojärjestelmä H:n pääomarikkauden salaisena perustana, s. 695; H. kansainvälisenä pankkiirina, s. 695.
- Alkuhistoria:** Vaihdon alkuperä, s. 52; alkuaikainen tila, jolloin ihmistyö ei vielä ole sivuuttanut vaistomaista muotoaan, s. 135; kesytetyn eläimen tehtävä inhimillisen historian alussa, s. 137; esihistoriallisen ajan jakaminen työkalujen aineksen mukaan, s. 137—138; yksinkertainen yhteistoiminta metsästäjäkansoilla, s. 285; vaihto sivistyksen alkuasteilla, s. 301; aasialaisten yhteiskuntain muuttomattomuuden selitys, s. 307—308.
- Amerikka:** Pohjois-Amerikan Yhdysvallat: Orjuus etelävaltioissa, s. 188, 218, 283, 387, 699; espanjalaisten julmuudet punanahkoja vastaan, s. 195; työväensuojelulainsäädäntö, s. 223; Uuden Mexican lakikirja, s. 240; kahdeksantunnin agitatiooni, s. 253; sadonkorjuun vaikeuksia, s. 279; väestön tiheys, s. 302; yhteiskunnallisen ja manufaktuurimaisen työnjaon välisen eron käytännöllistä valaisua, s. 305; koneet A:ssa ja Englannissa, s. 338—339, 374; englantilaisen suurteollisuuden tuotteena, s. 395; Englannin kilpailu A:n kanssa, s. 402; keskittyminen A:ssa, s. 403 a; Kalifornia, s. 430 a; maanviljelyskoneet A:ssa, s. 446; suurteollisuuden tuhoisa vaikutus A:ssa, s. 447; trustit A:ssa, s. 568; siirtolaisuus Amerikkaan, s. 646, 651; kansainvälisen luottojärjestelmän jäsen, s. 695; yhä vieläkin Europan siirtomaa, s. 703 a; riippumattomain tuottajain maa, s. 705—709; eurolaisen siirtolaisuuden vaikutukset ja kapitalistisen suurteollisuuden kehitys, s. 711—712.
- Amerikan kansalaissota:** Sen merkitys Europan työväenliikkeelle, s. III: A. k. ja englantilainen pääoma, s. 148; aikakauden historian suurenmoisoin tapaus, s. 207; mainittu s. 239—240, 305,

- 339, 365; A. k. ja koneiden parannus, s. 377; A. k. ja puuvillapula, s. 399—402, 511; sen seuraukset Yhdysvalloille, s. 711—712.
- A m m a t t i k u n t a l a i t o s :** Taistelu käsityömasterin kapitalistiksi muuttamista vastaan, s. 261; manufaktuuri ammattikuntamestarin laajennettuna työpajana, s. 273 a; saa alkunsa luonnonlaista, s. 290; taistelu kauppiaan pääomaa vastaan, s. 308, 373; ammattikuntapakosta vapautuminen työläisen historiassa, s. 657; teollisuuskapitalistin taistelu a:ta vastaan, s. 657; palkkatyötä suojeli keskiajalla a, s. 678; ammattikuntamestarit ja teollisuuskapitalistit, s. 689; rahanpääoma ja a., s. 690.
- A m m a t t i y h d i s t y k s e t (Trades-Unions):** A. ja taistelu koneita vastaan, s. 493—494; järjestävät säännönmukaista yhteistoimintaa työssä olevien ja työttömien kesken, s. 582; lainsäädäntö a:ia vastaan, s. 681—683.
- A n t i i k k i n e n m a a i l m a :** Historiallinen rajoittuneisuus, s. 25—26; määrätty tuotantotapa, s. 45—46; rahan moittiminen, s. 93; a. m:n luokkataistelu, s. 96; verot Rooman keisarikunnassa, s. 100; Rooma ja Vähän-Aasian kaupungit, s. 121; pääoman täydellinen kehitys a. m:ssä — mielettömyyttä, s. 126; muinaisroomalainen villicus, s. 129; Rooman patriisit ja plebejit, s. 240, 309; ihmisen määritelmä, s. 278; talonpoikaistalous ja käsityö taloudellisena perustana, s. 285; työnjako, s. 315; kreikkalaisen maailman ihanne — oman tarpeen tyydyttäminen, s. 315; luonnonedellytysten merkitys, s. 453; sotapalvelus syynä Rooman plebejien häviöön, s. 668.
- A n t i j a k o b i i n i s o t a** (niin nimitti William Cobbet sotaa, jota Englanti kävi vallankumouksellista Ranskaa vastaan 1793—1815): Maalordien rikastuminen A:n aikana, s. 540; maanviljelystyöväen asema A:n vaikutuksesta, s. 467, 616.
- A p u m a k s u t :** näihin vaaditaan arvo rahan muodossa, s. 104; a:n tehtävä kapitalistisen tuotannon alkuaikoina, s. 262, 696.
- A r k i p ä i v ä i n e n t a l o u s t i e d e (Vulgarökonomie):** ja arvonsuuruus, s. 22; a. t:n määritelmä, s. 45; a. t. ja kysynnän ja tarjolleluonnin teoria arvon selityksenä, s. 117; a. t. ja lisäarvo, s. 147, 257; ylpeilee ulkonäöllä, s. 260, 277; a. t:n kaikkien puolustelevien kieräilyjen lähde, s. 478; a. t. ja pidättyväisyysteoria, s. 535; a. t. ja Englanti vapaakaupan alkamisen jälkeen, s. 590.
- A r v o :** tavaroille yhteisen perusolemuksen kide; se yhteinen, mikä vaihtoarvossa osotaksen; sen määrää tavarann tuottamiseen käytetyn työn määrä, s. 6; ihmistyön pelkkä jälj (Gallerte), s. 6, 17; arvojen suhde sama kuin työaikojen suhde, s. 7; pienempi, jos työn tuotantovoima on suurempi, s. 8; hyödytön olio ei muodosta arvoa, s. 9; arvo-oliona käsittämätön, s. 15; voidaan ilmaista vain suhteellisenä, s. 15; ihmisten yhteiskunnallinen tuote, s. 39; toteutuu ai-noastaan vaihdossa, s. 48; a:n mitta, s. 58—66, esineellistyneen yhteiskunnallisen työn määrä, s. 117; a:n määrää tavarann tuottamiseen ja siis myöskin uusintamiseen välttämätön työaika, s. 128; a:n määrää aika, joka vaaditaan sen tuottamiseen normaalikuntoisena, s. 131; a:n määrää tavarann käyttöarvoon aineellistetun työn määrä, s. 143; työtä on käytettävä hyödyllisessä muodossa, jotta se synnyttäisi a:a, s. 150; a:a on olemassa vain käyttöarvossa, s. 158; a ja voima, s. 163 a, 169 a; sen määrää tosin tavarann sisältävän työn määrä, mutta itse tämä määrä on yhteiskunnallisesti määrätty, s. 164; sen määrää tuotantoon tarvittava työaika, s. 183; samoin sen tuotantovälineisiin sisältyvä työn paljous, s. 268; yksilöllinen ja yhteiskunnallinen a., s. 269; on käännettyssä suhteessa työn tuo-

tantovoimaan, s. 271, a:ssa esineellistynyt työ on laadultaan yhteiskunnallista keskimääräistyötä, s. 274; a. määrättyinä paljoutena laillisesti välttämätöntä työaikaa manufaktuurissa — itse tuotantoprosessin teknillinen laki, s. 296; arvolain tehtävä yhteiskunnassa, s. 305; a. tavarann tuotannossa suoritetun yhteiskunnallisen työn esineellinen muoto, s. 472; tavarann a:n määrää sen tuottamiseen välttämätön elävän työn määrä, s. 475; työn a. on kuvannollinen sanontatapa, s. 475.

Arvolaki: kehittyy vapaasti vasta kapitalistisen tuotannon perustalla, s. 474.

Arvomoto: yhteiskunnallinen suhde, s. 14; yksinkertainen, yksityinen tai satunnainen a., s. 15; suhteellinen arvomoto — suhteellinen arvo, jonkin tavarann arvo lausuttuna toisessa tavarassa, s. 16; suhteellisen a:n sisällitys, s. 16—17; sen suuruudellinen määrättyys, s. 20; työn tuotantovoiman vaihtelun merkitys, s. 20; vastikemuoto, s. 22—26; yksinkertaisen a:n kokonaisuus, s. 27—28; yksinkertaisen a:n riittämättömyys, s. 28; kehkeytynyt eli kokonaisarvomoto, s. 29—31; yleinen a., s. 31—34.

Arvon suuruus: mitataan työajan paljoudella, s. 6; muuttuu työn tuotantovoiman jokaisen muutoksen mukana, s. 7—8; on suoraan verrannollinen siinä todellistuvan työn määrään, kääntäen verrannollinen sen tuotantovoimaan, s. 8; kasvaa tavaroiden paljouden mukana, jos tuotantovoima pysyy muuttumattomana, s. 13; voi aleta aineellisen rikkauten määrän nousteessa, s. 13; epäsuhta a:n ja sen suhteellisen ilmaisuuden välillä, s. 21; sen määrää työn paljous, s. 37; ilmaisee välttämätöntä, jo tavarann muodostumisprosessiin sisältyvää suhdetta yhteiskunnalliseen työaikaan, s. 65.

Arvotuote (uusi arvo, alkuperäinen arvo): uudesta luotu arvo työprosessissa, s. 163, 175; tärkeä myöskin „viimeisen tunnin“ salaisuuden selittämiseksi lisäarvon lähteeksi, s. 177—182; yhteiskunnallinen keskimääräistyöpäivä tuottaa aina saman a:n, s. 291; a. ja työpäivän vaihtelut, s. 459—462, 465—466; a. ja työn voima-peräisyys, s. 463—464; lisäarvon ja työvoiman arvon esittäminen a:n murto-osina vie harhaan, s. 472.

Asuntokysymys: suurissa kaupungeissa, s. 599—605; hiilikavosalueilla, s. 607—609; maalla, s. 620—623.

Ateena: tavarann tuottajana vie voiton Spartasta, s. 314; itsenäinen tuotanto vallitsemassa, s. 314; Platon tasavalta vain egyptiläisen kastilaitoksen ateenalaista ihannoimista, s. 315; työvälineiden runsauden tärkeys A:n kehitykselle, s. 453.

Australia: Siirtolaisuus A:aan, s. 222; villan tuontipaikka Englantia varten, s. 395; puuvillakauppa, s. 399; A:n avautuminen maailmanmarkkinoille, s. 575; kapitalismi A:ssa, s. 711.

Belgia: Työpäivän säännöstely, s. 229 a: mannermaaliberalismin paratiisi, s. 251; Englannin luppukaupan tuotantopaikka, s. 407; B:n puuvillateollisuus, s. 499; B:n kaivostyöläiset, s. 538; B:n työläistentila, s. 614.

Chartistiliike, Charter: V:sta 1838 Englannin työmiesten valtiollinen tunnussana, s. 233; chartistiliikkeen huippukohta v. 1847, s. 235; chartistipuolueen epäonnistuminen, s. 237.

Clearing of Estates (tilojen harventaminen): Viimeinen suuri maanviljelijäin häätäminen, s. 669—673.

Currency-koulu: Mainittu s. 559.

Deismi: eräs Englannissa 17 ja 18 vuosisadalla vallitseva suunta, joka historiallisten uskontojen sijaan tahtoi asettaa järki- ja luonnonsukonnon; mainittu s. 44.

- Dialektiikka:** Hegelin d., s. XI, 261, 584 a; omistusoikeuden d., s. 521, 524.
- Egypti, muinainen:** Kultakaivostyömiehet, s. 187 a; yksinkertaisen yhteistoiminnan vaikutus, s. 284; käsityöläiset, s. 290; teollisuuden mallimaana kreikkalaisille, s. 316; kastilaitos, s. 316 a; lasten kasvatust, s. 453—454; syyt pappiskastin valta-asemaan, s. 455 a.
- — — **nykyinen:** Puuvillan tuotanto, s. 400; lumppujen tuontilähde Englannille, s. 407.
- Eläimet:** Kesytettyjen eläinten tehtävä ihmiskunnan historian alkuaikoina, s. 137; ei luonnontuotteita, vaan ihmistyön avulla tapahtuvan jatkuvan muuttumisen tuotteita, s. 139.
- Englanti:** Kapitalismin klassillinen kotimaa, s. II; hopean vienti Intiaan ja Kiinaan, s. 91; yksinkertaisen työn leviäminen E:ssa, s. 154 a; teollisuudenhaaroja, joissa ei ole laissa määrättyjä riistämisen rajoja, s. 195—200; vuorottelujärjestelmä E:n puuvillateollisuudessa, s. 208—215; pakkolakeja työpöivän pitennykseksi, s. 222—229; taistelu normaalityöpöivästä, s. 229—237; E:n työläiset kansainvälisen köyhällistön esitaistelijoita, s. 251; E:n manufaktuurin historia, s. 287—289; alueellinen työnjako E:ssa, s. 303; E:n oppipoikalait, s. 316; valituksia työläisten kurittomuudesta, s. 317; työkalujen tehdasmainen valmistus E:ssa, s. 320; suurteollisuuden syntymäpaikka, s. 323; villamanufaktuurin merkitys E:ssa, s. 325; mallina automaattiselle paperiteollisuudelle, s. 327; koneiden käytön rajat E:ssa, s. 338—339; kuolleisuus E:ssa, s. 343; samanaikainen työpöivän pidentäminen ja tehdastyön voimaperäistyttäminen, s. 353; työn voimaperäistyttäminen työpöivän lyhennyksen jälkeen, s. 356—360; E:n teollisuuden edistys, s. 360—362; nauhamylly, s. 372; maavarkaus ja suurviljelys, s. 374; E:n puuvillan käsinkutojain häviö, s. 375; Amerikan kansalaissodan vaikutus E:n puuvillateollisuuteen, s. 377, kaivostyöläisten, koneiden rakentajain ja raudanvalajain lukumäärä, s. 387; liikenneammateissa, s. 389; palvelioita, s. 389—390; puuvillan tuonti E:iin, s. 395; viljan tuonti, s. 395—396, 397; koko maailman lumpun tuonnin tapulipaikka, s. 406—407; uudenaikainen kotityö E:ssa, s. 408—413; E:n vaatetusteollisuudessa tapahtunut kumous, s. 413—417; tehdaslainsäädännön yleistäminen E:ssa, s. 423—445; maanviljelys ja suurteollisuus E:ssa, s. 446—448; työvälaineiden luonnollinen runsaus, s. 453; palkkojen nousu v:ata 1799 v:een 1815, s. 467—468; sweatingsystem E:ssa, s. 491; työpalkat E:ssa, s. 498; puuvillateollisuus, s. 499—500; maatyöläiset 18 vuosisadan lopulla, s. 539—540; „tuottamaton“ työ ja suhteellinen liika-asutus, s. 578; E. vv. 1846—1866, s. 590—596; työväenluokan huonosti palkattujen kerrosten asema, s. 596—605; kulkutansa ja vuorityöläiset, s. 605—610; Britannian maanviljelysköyhällistö, s. 615—639; kehittyneen kapitalistisen ja etupäässä teollisuustuotannon maa, s. 645; E:ssa nähtävänä alkuperäisen kasaantumisen historian klassillinen muoto, s. 658; maalaisväestön häätö, s. 658—675; häädettyihin kohdistunut verilainsäädäntö, s. 675—683; kapitalistinen maanvuokraaja, s. 683—685; kotimaisten markkinain luominen, s. 685—689; erään Englannin historian omittuisuuden selitys, s. 688; teollisuuskapitalisti, s. 689—702.
- Erittely (analyysi):** (katso menettelyoppi).
- Eskimot:** Kauppatapoja, s. 59.
- Espanja:** Espanjalainen uutisasutus Amerikassa, s. 195, 691; E:n teollisuuden kukoistuksen salaisuus arabialaisten herruuden aikana, s. 455; asema kapitalismin kehityksessä, s. 691; orjakauppa, s. 699, 708

- Etruskit:** Teokratia tuotantovälineiden omiatajana, s. 187; yksinkertainen yhteistoiminta, s. 285.
- Europa:** määrää Amerikan teollisen kehityksen, s. 395; keskittyminen E:ssa verrattuna Amerikkaan, s. 404 a; E. ja Kiina palkkoihin nähden, s. 539; kartellitalous E:ssa, s. 565—566; feodalin tuotanto E:ssa, s. 659; irtolaisiin kohdistuva verilainsäädäntö koko Länsi-E:ssa, s. 675; E:n kansakuntien kauppasota 16 ja 17 vuosisadalla, s. 691; E:n yleinen mielipide ja kapitalistinen tuotanto, s. 698; verhoitu orjuus Europassa perustana Uuden maailman koristelemattomalle orjuudelle, s. 699; Länsi-E. kansantaloustieteen kotimaa, s. 703; siirtolaisuus E:sta, s. 711.
- Feniläiset:** Irlantilais-amerikkalainen terroristinen puolue, joka asetti päämääräkseen Irlannin väkivaltaisen erottamisen Englannista (kuusikymmen- ja seitsenkymmenluvulla), s. 654.
- Fetishismi:** erottamaton tavarantoiminnan tuotannosta, s. 37; tavarantoiminnan fetishi-luonne, s. 36—48; yhteiskunnallisten työmääräysten esineellinen näkö, s. 46; rahafetishi ja tavarafetishi, s. 57.
- Filosofia (logiikka):** Aatteellisen ja aineellisen välinen suhde, s. X—XI; käsitteiden suhteellisuus, s. 18, 19, 23—24; olioiden ominaisuuksia, s. 24; arvon ilmaisuuden salaisuuden tutkiminen, s. 26; olion valovaikutus, s. 38; uskonnolliset mielikuvat — ihmisaivojen tuotteita, s. 38; kielen synty, s. 39; mietteitä ihmiselämän muodoista, s. 40; todellisen maailman uskonnollinen kuvastus, s. 44; menettelytapa, jolla todelliset ristiriitaisuudet ratkeavat, s. 66; Hegelin laki, s. 261; abstraktisesti luonnontieteellisen materialismin puutteet, s. 319; filosofian historiaa, s. 335. (Vrt. myös metodologia, dialektiikka, ominaisuudet j. n. e.).
- Foiniikialaiset:** Raha filla, s. 92.
- Fysiokraatit:** Heidän maakorkoa koskeva kuvitelmansa, s. 47; Gannih feja vastaan, s. 137; heidän oppinsa kaiken ei maanviljelys-työn tuottamattomuudesta, s. 147; heidän käsityksensä tuottavasta työstä, s. 450; f. ja lisäarvon salaisuus, s. 472—473; välttämätön hinta, s. 476; uusintaprosessin esitys, s. 527—528.
- Hajaantumisen:** h:n historiallinen luonne, s. 43.
- Hansikasteollisuus:** vaatusteollisuuden haarana, s. 414—417; lasten työ, s. 434; tehdaslaki, s. 445; h-työläisten ravitsemistila, s. 598.
- Hattuteollisuus:** vaatusteollisuuden haarana, s. 415—417; lasten työ, s. 434; hatuntekijäin lukumäärä, s. 572.
- Hevosvoima:** Manufaktuuriajan käyttövoima, sen puutteet, s. 322—323; h. koneteollisuudessa, s. 333—334.
- Hinta (hintamuoto):** tavarantoiminnan yksinkertainen suhteellinen arvon-ilmaisu, s. 36, 58; ainoastaan aatteellinen muoto, s. 59; h. on täydellisesti todellisesta raha-aineesta riippuvainen, s. 59; h. ja kaksoisrahakanta, s. 60; h:n mittayksikkö, s. 61; kullon arvonvaihtelun vaikutus h:aan, s. 61—62; h. on tavarassa esineellistyneen työn rahanimi, s. 63, 69; arvosuuruuden eksponentti, (osottaja), s. 64; hintamuotoon sisältyvä mahdollisuus, että hinta ja arvosuuruus eivät vastaa toisiaan, s. 65; arvottomien olioiden hinta, s. 65; hintamuodon olemuksen vaihtaminen (transsubstantiaatio), s. 66; tavaroiden h. ja rahan arvo, s. 79; hinnoissa 17 ja 18 vuosisadalla tapahtunut vallankumous, s. 79; keskihinnat eivät suorastaan ole yhtä kuin tavaroiden arvosuuruudet, s. 125 a, 173 a; käsityö- eli manufaktuuri- ja koneteollisuuden h., s. 335; työvoiman hinta voi poiketa sen arvosta, s. 482—483.

- Höhtökankaan (tyllin) valmistus:** kone h:n v:ssa, s. 349.
- Huonekaluteollisuus:** palkkausmenetelmä h:ssa, s. 490.
- Häättö:** Maalaisväestön h. mannultaan kapitalismin kehityksen perustana, s. 657, 658—675; välittömän tuottajan h. ja riistäjäin h., s. 701—702.
- Ihmisen:** ja luonto, s. 135, työkaluja valmistavana eläimenä, s. 137; Aristoteleen määritelmä, s. 278; in luonto, s. 453; itä hallitsee hänen oman kätesä tuote, s. 560—561 (vrt. fetichismi).
- Ihmissyöjät:** Tilastollisia tietoja, s. 452.
- Irlanti:** Leipurinsällien agitatsioni, s. 203—204; väestön vähennys I:ssa, s. 221 a; puuvillateollisuus Amerikan sodan vaikutuksen alaisena, s. 378—379; väestön „tarpeettomaksi tekeminen“, s. 387; koti-työ I:ssa, s. 405; pellavateollisuus I:ssa, s. 424; vertaus englantilaisen ja irlantilaisen maatyöläisen välillä, s. 622—623, 640—654; talonpoikain häätäminen I:ssa, s. 669; I:n villateollisuuden tuhoaminen, s. 696.
- Irtolaisuus:** seuraus talonpoikain häädöstä, s. 675; lakeja ita vastaan, s. 675—678.
- Italia:** Koneiden käyttö kehrukseen I:ssa, s. 318—319; lumppujen tuontipaikka Englantia varten, s. 407; veden järjestely Lombardiassa, s. 455; kapitalismin kehitys I:ssa, s. 658; julkisen luoton alku Venetsiassa ja Genuassa, s. 694; Venetsia autamassa rahalainoja Hollannille, s. 695.
- Itä-Intia:** I:n yhteisomaisuus, s. 43, 189, 307; hopean kysyntä, s. 60, 91, 94; puuvillan tuotanto, s. 302—303, 395; väestön tiheys, s. 302; paperiteollisuus I-I:ssa, s. 327; opiumi, s. 344; puuvillankutojain perikato I-I:ssa, s. 375, 386, 394, 402; puuvillakauppa, s. 398—399, 400, 511, 593; veden järjestely I-I:ssa, s. 436; itsenäinen tuotanto voitolla I-I:ssa, s. 536; vertaus intialaisten ja englantilaisten kehittäjän välillä, s. 544; I-I:n valloitus kasautumisen alkamishetki, s. 691; englantilais-itäintialainen komppania ja alkuasukasten kohtelu I-I:ssa, s. 693.
- Itävalta:** Työväenlainsäädäntö I:ssa, s. 229, puuvillateollisuus I:ssa, s. 499.
- Japani:** Ulkomaisen kaupan todennäköiset vaikutukset, s. 101, elin-toimintojen kiertokulku verrattuna Englantiin, s. 632; Europan keskiajan kuvana, s. 659.
- Jauhomyllyt:** Jissä voidaan seurata koneiston kehitystä, s. 298 a.
- Java:** Puuvillan tuotanto, s. 336; Hollannin siirtomaatalous J:lla, s. 691—692.
- Jobagie:** Tonavan ruhtinaskunnissa talonpoikain maanomistajille tekemiä palveluksia, s. 190.
- Juutalaiset:** Kauppakansa, s. 44.
- Jätteet (työprosessin):** niiden käyttö, s. 160; j. ja pääoman kasautumisprosessi, s. 543.
- Kaasuteollisuus:** Kehitys ja työläisten lukumäärä, s. 389.
- Kafferit:** pitävät rasvamahaa rikkauten mittana, s. 59.
- Kahdeksantuntiaagitatsiooni:** Pohjois-Amerikassa kansalais-sodan jälkeen, s. 253; Lancashiressä v. 1867, s. 361.
- Kahdeksantuntinen työpäivä:** Baltimoren kongressissa, s. 253; kansainvälisen työväenliiton kongressissa Genèvessä, s. 253.
- Kaivosteollisuus:** Truckjärjestelmä englantilaisissa hiilikaivoksissa, s. 133; ekstraktiivisena teollisuutena, s. 139, 539; naisten yötyö, s. 209; Belgian kaivostyöläiset, s. 251, 538; hiilikaivostyöläisten lukumäärä, s. 387; kaivosteollisuudessa yleensä, s. 390, 572;

ylityö, s. 407; maanomistajien ja kapitalististen vuoriteollisuuden harjoittajain etujen yhtäpitävyys, s. 437; lainsäädäntö ja kaivostyömiesten asema Englannissa, s. 437—444, kaivostyömiesten ravinto Etelä-Amerikassa, s. 510; kaivostyöläisten asunto-olot, s. 606—609; palkan järjestely 17-vuosisadalla, s. 681.

Kallisaika: Englannissa 60 luvun alussa, s. 594.

Kansainvälinen työväenliitto: Sen Genève'n kongressi ja kahdeksan tunnin työpäivä, s. 253.

Kansainvälisyys (kapitalismin): s. 702.

Kapitalismi, kapitalistinen tuotantotapa: ilmenee „suunnattomana tavarajoukkona“, s. 3; maailmankauppa ja maailmanmarkkinat sen syntymäpaikkoina 16 vuosisadalla, s. 106; k. antiikkisessa maailmassa, s. 126 a; historiallinen kategoria, s. 128; kille luonteenomaista on työvoiman muuttuminen tavaraksi, työn muuttuminen palkkatyöksi, s. 128 a; työprosessin ja käyttöprosessin yhteys, s. 153; k. t:n ristiriita, s. 168; k. t:n historiallinen lähtökohta, s. 273; kehittyä historiallisesti päinvastoin kuin talonpoikaistalous ja riippumaton käsityö, s. 284—285; k. t:n perusmuoto — yhteistoiminta, s. 285; tekee mahdolliseksi kaikki järkiperaisat parannukset, jotka vain lähtävät määrättyä kohtaa pitemmälle, s. 424—425; tuotantoprosessin yleisenä muotona, s. 451; pitkän kehitysprosessin tuote, s. 453; lauhkea vyöhyke k:n emämaa, s. 454; joukkojen riistäminen, s. 469; aiheuttaa yhä uudestaan työvoiman ja työehtojen eroamisen toisistaan, s. 515 (vertaa kasautumiseen); k:n olemus paljastettu siirtomaissa, s. 703.

Kapitalisti: henkilöitynyt pääoma, s. 112, 185; absoluuttinen rikkautumisvietti yhteistä aarteenkasaajan kanssa, s. 112—113; niiden välinen erotus, s. 113 ja a; hänen tehtävänsä työprosessissa, s. 142; käyttöprosessissa, s. 148; ottaa työprosessin sellaisena kuin hänen tapaa, s. 142, 200, 262; häikäilemättömän välinpitämätön työläisen terveydestä, s. 221, 239; kuolleen ja elävän työn välisen suhteen kuvastuminen k:n tajunnassa, s. 264; k. ja tiede, s. 332 a.

Kappalepalkka, katso työpalkka.

Kartellit (trustit): muotona ja vipusimena pääoman kasaamisen jouduttamiseksi, s. 567—568.

Kastit: saavat alkunsa luonnonlaista, s. 290; k. ja Platon valtio, s. 315—316.

Kasautuminen (pääoman k.): K:n edellytykset, s. 501—502; käsitellään vain välittömän tuotantoprosessin yhtenä kohtana, s. 502; pelkkä tuotantoprosessin jatkuvaisuus muuttaa kaiken pääoman kasautuneeksi pääomaksi, s. 507; lisäarvon jälleen muuttomista pääomaksi sanotaan k:ksi, s. 516; lisätuotteen määrätty kokoonpano k:n edellytys, s. 514; k. on pääoman uusiutumista etenevässä kasvavassa mittakaavassa, s. 518; k. lisätyn k:n ehtona, s. 519; k:n dialektiikkaa, s. 520—521; k:seen johtavien peräkkäisten liikkeiden sarja, s. 521; kaikki alkuaan liikkeeseen sijoitettu pääoma häviävän pieni verrattuna kasautuneeseen pääomaan, s. 524; k. klassillisen kansantaloustieteen valossa, s. 525—528; k:n suuruus ja lisäarvon jakautuminen kasautumispääomaksi ja kulutus-pääomaksi, s. 528; yhteiskunnallisen rikkauten maailmanvalloitus, s. 530; k:n ja nautinnonhimon välinen ristiriita, s. 531; kasaaminen kapitalistiluokan historiallinen tehtävä, s. 533—534; k:n historiallinen luonne, s. 535—536; k. ja työvoiman riistämisaste, s. 536—542; k. ja yhteiskunnallisen työn tuottavaisuusaste, s. 541—546; k. ja käytetyn ja kulutetun pääoman välinen kasvava ero, s. 546—547; k. ja liikkee-

- seen sijoitetun pääoman suuruus, s. 547; k. on köyhälistön lisäämistä, s. 552; k. ja työvoiman riistäminen, s. 557—559; k:n suuruus palkan suuruuden alkusyynä, s. 560; pääoman suhteellinen väheneminen kasautumisen jatkuessa, s. 561—570; kapitalistisen k:n yleinen laki, s. 586—590; kapitalistisen k:n yleisen lain valaisua, s. 590—654; niin sanottu alkuperäinen k., s. 565, 655—702.
- Kasvatus:** K. ja tehdaslait, s. 345, 425; mahdollisuus yhdistää opetus ja voimistelu käsityöhön, s. 425; tulevaisuuden työkoulu, s. 431; yhteiskasvatus, s. 432.
- Kategoriat eli yleiskäsitteet (kansantaloustieteen):** tavarantuotannon tuotantosuhteiden yhteiskunnallisesti päteviä, siis objektiivisia ajatusmuotoja, s. 41, 45—46; niissä näkyy historialliset jäljet, s. 128, 655, 704.
- Katolilaisuus:** ja keskiaika, s. 46—47.
- Kauppapääoma:** pääoman ensimmäinen historiallinen ilmestymismuoto, s. 106; k:n kaava, s. 114—115, 122; k. ja ammattikunnat, s. 308; loiseläjänä keskiajalla, s. 450; k. ja läänitilaitos, s. 690.
- Kauppasopimus:** ranskalais-englantilainen v:ltä 1860, käänteentekevä vapaakaupalle, Englanti luopui kaikista suojelustulleista, Ranska alensi omansa hyvin alhaisiksi. Mainittu s. 399.
- Kauppatyöläinen:** Sunnuntaityö kala- ja lintukaupassa, s. 216.
- Kaupunki:** k:n ja maaseudun erottaminen määrää yhteiskunnan koko taloudellisen historian, s. 302; k:n kehitys Englannissa, s. 597; karkoitettujen maatyömiesten pakopaikka, s. 650—651.
- Keinottelu (Spekulatsioon):** keino tehdä rahaa tuottamatta, s. 148; arvonmuutoksilla keinottelun pääsääntö, s. 164; keinottelijain ajatustapa, s. 221; äkillisen rikastumisen lähde, s. 531; k- ja pörssi-peli, s. 694—695.
- Kellomanufaktuuri:** eriaineisen manufaktuurin klassillinen esimerkki, s. 292—293.
- Kemia:** hankkii uutta pääoma-ainesta ja opettaa käyttämään jätteitä, s. 543
- Kemiallinen teollisuus:** Tuotannon astiaston merkitys k. t:ssa, s. 138; pääainekset ja apuainekset varsinaisessa k. t:ssa, s. 139; lasten työ k. t:ssa, s. 406.
- Keksintö:** Yhteiskunnallisten mittojen k., s. 3; k. ja manufaktuuri-aikakausi, s. 298, 431; kapitalistin kekseliäisyys, s. 313; k. ei ole yksityisen yksilön tuote, s. 318; lakot yllykkeenä k:öön, s. 379—380; k:t muuttuvat myöhemmin tuotantoprosessin rajoissa, s. 562.
- Keskiaika:** Luonnekuvaus, s. 42; tavarakauppa, s. 48; läänitilaitoksen aikaisen velallisen taistelu velkojan kanssa, s. 95; virements (poislaskemiset) Lyonissa, s. 97; taloudellinen peruste, s. 285; keskiaikaisen yhteiskunnan häviö, s. 655—700.
- Keskittyminen (Konzentration):** Pääoman k. johtuu kasautumisesta, tahi paremmin sanottuna on yhtä kuin se, s. 566; sen kanssa menevät toiset tekijät ristiin, s. 566; vain toinen nimitys laajemmassa mittakaavassa tapahtuvalle pääoman uusintamiseksi, s. 568; pienentää astetta, jossa tuotantovälineet ovat työläisten toimintavälineitä, s. 569.
- Keuhkotauti:** teollisuusalueilla, s. 245; pitsientekijättärien keskuudessa, s. 410; pääoman elinehtona, s. 425; k. ja köyhyys, s. 622.
- Kieli:** Englanninkielen henki, s. 4a; tavarakielen murteet, s. 19; ihmisten yhteiskunnallinen tuote, s. 39.
- Kiina:** Viittaus 50-luvun ensi puoliskolla tapahtuneeseen Taiping-kapinaan, joka sattui samaan aikaan kuin pöydäntanssittamismuoti Euroopassa, s. 37; hopean kysyntä, s. 60 a, 91; kiinalaisia valtioassig-

- naatteja, s. 87 a; maatyöläisten puute, s. 279 a; paperimanufaktuuri K:ssa, s. 327; oopiumi K:ssa, s. 344, 691; Kiinan puuvillankauppa, s. 398, 593, 692; Kiinan kilpailu, s. 539.
- Kilpailu:** k:n tieteellinen erittely, s. 269; k. ja työn hinta, s. 486; k. ja kapitalistisen tuotannon lait, s. 116, 529—530; kansainvälinen k., s. 539; k. koneistona pääomien yhteenkokoomista varten, s. 567; k. tehdaslainsäädännön edistäjänä, s. 222, 233, 244, 434.
- Kirjake-manufaktuuri:** syntynyt yhdistämällä useita käsitöitä, s. 288; työläisten suhdelukuja k:ssa, s. 296.
- Kirjansitomot:** Manufaktuurin synty k:ssa, s. 313; ylityö, s. 406; v:n 1867 tehdaslaki, s. 435; naisten työ Lontoon k:ssa, s. 484.
- Kirjapainot:** Ylityö Lontoon k:ssa, s. 406; k:n oppilaat, s. 427; tehdaslaki, s. 435; kappalepalkka vallalla, s. 488.
- Klassillinen kansantaloustiede:** sen historiaa Englannissa, s. V—VI; arvoon ja käyttöarvoon kätkeytyn työn välinen ero ei ole selvä, s. 45; k. k:n peruspuute, s. 45; k. k:n määritelmä erotukseksi arkipäiväisestä kansantaloustieteestä, s. 46 a; k. k. ja yhtä suurten voitto-osien laki, s. 259; työnjako, s. 314; k. k. ja filosofia, s. 336; tuottavan työläisen käsitys, s. 450; lisäarvon suhdeluvun kaavoja, s. 469; työu hinta, s. 476, 480; harhakäsitys pääoman uusintamisesta, s. 525—528; kasautuminen, s. 532—533, 536, 544—545; pitää pääomaa kiinteänä suureena, s. 548; vaihteleva ja pysyvä pääoma, s. 549—550; köyhälistön lisääntyminen, s. 553; k. k:n historiasta, s. 555—557; suhteellisen pääoman vähenemislaki, s. 572—573.
- Kokoonpano (pääoman):** siitä voidaan puhua kahdessa merkityksessä: arvokokoonpano (elimellinen k.) ja teknillinen k., s. 551; yhteiskunnallisen pääoman k. on kaikkien tuotantohaarojen keski-kokoonpanojen yhteiskeskimäärä, s. 552; tuotantovoimien kehitys ja pääoman teknillinen k., s. 563; vaikutus pääoman elimelliseen k:oon, s. 563; pääoman teknillisen k:n muutokset ja kasautuminen, s. 566; k. ja pääoman keskittyminen (Zentralisation), s. 569, 570—582.
- Kolmekymmenvuotinen sota (1618—1648):** vähentäessään väkilukua vähentänyt samalla heidän tuotantovälineitään, s. 637; talonpoikain häätö k. s:n jälkeen, s. 673; lakeja työpalkan alhaisena pitämiseksi k. s:n jälkeen, s. 690.
- Komunismi:** työn ja tuotteiden jakautuminen, s. 43—44; k. ja koneet, s. 337—338; työn yleisyys, s. 469; kapitalistisen tuotannon kieltäminen, s. 702. (Vert. sosialistinen yhteiskunta.)
- Koneet:** K:n käyttö manufaktuurikautena, s. 259; sitä valmisti työ-koneiden manufaktuurimainen tuotanto, s. 317; työväline tuotantotavan kumouksen lähtökohdانا suurteollisuudessa, s. 318; k:n määritelmä, s. 318—319; työkalukone, s. 319—322; liikekone, s. 322—324; useiden samanlaatuisten koneiden yhteistoiminta, s. 324; konejärjestelmä, s. 325—327; erikoisprosessien jatkuvuus konejärjestelmän periaatteena, s. 326—327; koko koneiston automaattinen luonne, s. 327; manufaktuurin riittämättömyys suurteollisuuden teknilliseksi perustaksi, s. 327—328; tuotantotavan kumouksen riippuvaisuus eri aloilla toisistaan, s. 329; tarkoitustaan vastaavan teknillisen perustan luominen, s. 329—331; koko koneiston persoonattomuus, s. 331; koneista tuotteeseen siirtyvä arvo: On suuri ero koneella arvoa muodostavana ja tuotteita muodostavana alkeena, s. 332; yhteisellä kulutuksella aikaansaatu säästäminen, s. 333; valmistetun tuotteen laajuus, s. 333; koneen nopeus, s. 334—335; kone-tuotteiden hinnat, s. 335; koneen tuottavuuden aste, s. 336;

raja k:n käyttämiseksi tuotteen huoistuttamiseksi ja sen pääomalliselle käyttämiseksi, s. 338—339; k. kommunistisessa yhteiskunnassa, s. 338 a; k:n vaikutus työläiseen: naisten ja lasten työ, s. 339; työläisen ja kapitalistin välisen sopimuksen kumous, s. 340—342; lasten suunnaton kuolleisuus, s. 343; siveellinen ja älyllinen surkastuminen, s. 344—347; työpäivän pitennys, s. 347—353; koneiden tuottavuus, s. 348; työpäivän pitentämisen aiheet, s. 350; konetuotteen yhteiskunnallisen ja yksilöllisen arvon eroitus, s. 351; liika työllisyväestö k:n tuloksena, s. 352; työn tehostuttaminen: lisäämällä nopeutta ja kokoa, s. 353—362; tehdas konejärjestelmän kehittynein muoto, s. 362—371; työläisten ja k:n välinen taistelu: kapinoita työvälinettä vastaan, s. 371—373; k. työläisen kilpailijana, s. 374—377; konejärjestelmän taipuisuus, s. 377; k. sotakeinona lakkoja vastaan, s. 379—381; työläisten työttömiksi joutuminen koneiden vuoksi, s. 381—385; työn saannin lisääminen k:n aiheuttama, s. 386—388; yhteiskunnallisten tuotannonhaarojen moninaisuuden kasvaminen, s. 388, yleisyystuotannon kasvaminen, s. 388; uusien tuotannonhaarojen muodostuminen, s. 389; palvelevan luokan lisääntyminen, s. 389—390; työläisten työsiäpoistaminen ja työhönottaminen, s. 390—394; raaka-aineen lisääntyminen, s. 394—395; uuden kansainvälisen työnjaon luominen, s. 395—397; työläisen elämän epävakaisuus teollisuuskieron kausien vaihdellessa, s. 396—402; käsityöhön ja työnjakoon perustuvan yhteistoiminnan loppu, s. 403—404; vastavaikutus manufaktuuriin ja kotityöhön, s. 405—418.

Koneerakenus: Manufaktuurimaisen k.r:n riittämättömyys, s. 329; koneellinen k.r., s. 330—331, 376—377; työläisten lukumäärä, s. 387; lasten työ, s. 434—435; v:n 1867 tehdaslaki, s. 435; k.r:ssa käytetyt työn tehostuttamismenetelmät, s. 491.

Korko: lisäarvon osana, s. 335; k. ja koneet, s. 335; ainoastaan murtoosa lisäarvosta, s. 502, 525.

Koronkiskonta: Aartenkasaaminen, s. 90—94; koronkiskojan pääoma on pääoman historiallinen ilmenemismuoto, s. 106; korkoa tuottavan pääoman kaava, s. 114, 123; imee loiseläimen tavoin itsenäiset tuottajat kuiviin, s. 451; k. ja pääoman kasaantuminen, s. 525; koronkiskurin hallitseminen ja rikastumishimo, s. 530—531; taistelussa läänitysherruutta vastaan, s. 690.

Kotitalous (tehdastyöläisen k.): Rahamenojen kasvaminen kotityön vähenemisen johdosta, s. 340.

Kuljetusolot: K:n mullistus, s. 329, 389.

Kulut: k:n alalla ovat kaikki tavarat elintarpeita tai tuotantovälineitä, s. 76—77; tuottavan ja yksilöllisen k:n välinen ero, s. 141, 503, 509; työväenluokan yksilöllinen kulutus on kohta pääoman uusintamisprosessissa, s. 511.

Kuolevaisuus: tehdaspiireissä verrattuna maanviljelyspiireihin, s. 245; työläislasten k., s. 342—343; Lontoon räätälien ja painajien k., s. 409; k. ja työpalkka, s. 584—585; k. ja asunto-olot, s. 604—605; maalaistyöläisten k., s. 622.

Kurjistuminen: kts. köyhäläisyys.

Kymmentuntilaki: agitatiooni k:n hyväksi, s. 235; tehtailijain taistelu k:a vastaan, s. 236; tehtailijain uusi sotaretki k:a vastaan, s. 238—244.

Käsityö: pysyy manufaktuuriin perustana, s. 288—289, 316; erikoiskätevyden perinnöllisyys käsityöläisillä, s. 291; k.-aikakauden keksinnöt, s. 298; suurteollisuuden aiheuttama kumous k:ssä, s. 403—422.

- Käyttöarvo:** Historiallinen luonne, s. 3; hyödyllisyys perustana, s. 4—5, 9; k:n edellytetään olevan paljoudeltaan määrätty; tavaraopin aines, varallisuuden aineellinen sisällys, vaihtoarvon kannattaja, s. 4; olio voi olla k olematta arvo tai tavara, yhteiskunnallinen k., s. 8; luonnon aineen ja työn yhdistys, s. 10; tavaran luontaismuoto, s. 14; toteutuu ilman vaihtoa, s. 48; tuotantovälineiden k., s. 161.
- Köyhälistö (proletariaatti):** k:n historiallinen kutsumus, s. X; pääoman kasaantuminen on k:n lisääntymistä, s. 552; köyhälistöläisen määritelmä, s. 553 a; porvariston rikkauten kasvaminen ja alituisesti kasvavan k:n luominen, s. 587.
- Köyhäläisyys:** käsityön ja koneen välisen kilpailun seurauksena, s. 374; toimivan työläisarmeijan raakkijoukko, s. 586; virallinen k., s. 595; kylissä, s. 634—635; siirtomaissa, s. 712.
- Laivan kirvesmiehet:** L. k. palkkausmetodi, s. 488—489.
- Laivanrakennus:** mullistus purjelaivan rakennuksessa, s. 329; pula laivanrakennuksessa, s. 610—612.
- Lait:** aineellisten tuotantosuhteiden tuotteina, s. 555.
- Laki (tieteessä):** Kapitalistisen tuotannon luonnonlait, s. II, III; I. ja „ikuiset aatteet“, s. 49.
- Lakko:** Lontoon rakennustyöläisten I. v. 1860—61. s. 186 a, 483, 485; Englannin savenvalajain piireissä v. 1866 palkanvähennysten johdosta, s. 369; I. ja koneiden käytäntöönotto, s. 379 a; nauhankutojain I., s. 493; Belgian kaivostyöläisten I. helmikuussa 1867, s. 538 a; poikkeus-rikoslainsäädäntö lakkoja vastaan, s. 681 683.
- Lasitehtaat:** Yötyö, s. 209, 211; lasten työ, s. 215, 299, 435; sunnuntaityö, s. 216, 251; lasipullojen manufaktuuri, s. 297; lakot edistävät koneiden käyttöä, s. 379; v:n 1867 tehdaslaki, s. 435.
- Laskuraha:** raha kulta-asteikon laillisesti pätevänä laskunimenä, s. 63 ja a; maksujen tasoittaessa toisensa, s. 98.
- Lastentyö:** puoliaikaiset, s. 195; I. savenvalajateollisuudessa, s. 196—197; I. 17-vuosisadalla, s. 225; säännöstely Yhdysvalloissa, s. 223 a; taistelun lapsen iän alentamisesta, s. 232—283; v:n 1844 lain mukaan, s. 238—239; I. silkkitehtaissa, s. 244—245; valkaisulaitoksissa ja leipomoissa, s. 248; koneteollisuudessa, s. 339—347; työpäivän pitentäminen, s. 347; I. ja tapaturmat, s. 365; I:n tutkimuskomitea, s. 434—436; I. kaivostöissä, s. 437; I:n merkitys työpalkkoja määrättäessä, s. 496; itsemyynnin muodollisuus, s. 515; I. ja työkontajärjestelmä, s. 636—639; lastenryöstö suurteollisuuden syntyessä, s. 696—698.
- Leipomot:** Väärennyksiä liissa, s. 132; I:den tila, s. 200—204, 218; tehdaslain voimaansaattaminen, s. 248, 250; verrattain paljon vaihtelevaa pääomaa, s. 259; työpäivän pitennys, s. 262—263; leivänvalmistuskoneet, s. 322; tuloksen varmuus, s. 418—419; yrittäjain välinen kilpailu, s. 487.
- Levellet (tasajat):** erään radikaalidemokraattisen puolueen nimi Englannin vallankumouksen aikana 17-vuosisadan puolivälissä, Mainittu s. 50, 342.
- Licinuksen lait (jotka Licinius sai voimaan plebejien hyväksi 367 e. Kr.):** s. 668.
- Liikaväestö:** suhteessaan pääoman hyväksenkäyttämistarpeeseen, s. 220; koneiden kapitalistisen käytännön tuloksena, s. 352, 374—376; siirtolaisuuden syy, s. 395, 468; vaihtelevan pääoman kasvamisen seurauksena, s. 571—574; nykyaikaisen teollisuuden välttä-

- mättömyys, s. 576, 707; suhteellisen l:n erilaisia muotoja, s. 582—588; kylissä, s. 634—637; Irlannissa, s. 646—651.
- Liikatuotanto** (katso pula): MacCullochin käsittämänä, s. 112, 148; tavarain kasautumisen syynä, s. 526; jäsenenä kapitalistisen yhteiskunnan kauniissa kolminaisuudessa, s. 576.
- Lisäarvo**: Lisäkasvu yli alkuperäisen arvon, s. 110; tavaroiden kierto-kulku ei ole lisäarvon lähde, s. 117, ei myöskään tavarain myynti alle tai päälle sen arvon, s. 119; nimellinen hinnankorotus l:n lähteenä, s. 120—121; pelkästään kuluttajaluokan olemassaolo, s. 120—121; l. ja kauppapääoma, s. 123, l. ja korkoa tuottava pääoma, s. 124; l. kapitalistisen tuotantoprosessin päämäärä, s. 144, 182, 249, 271, 282; erinäisiä l:n alkuperän selittämisyrityksiä, s. 148; l:n salaisuus, s. 149—150; l. vaihtelevan pääoman funktiona, s. 164; l:n suhdeluku, s. 166—173; l:n suhdeluvun määritelmä, s. 169; l:n suhdeluku ilmaisee täsmälleen riistämisen asteen, s. 171; mutta ei ilmaise riistämisen absoluuttista määrää, s. 171 a; l:n suhdeluvun laskemismenetelmä, s. 171—173; l:n paljous, s. 255—259; kolmannen lain ilmeinen ristiriita silminnäkemiseen perustuvan kokemuk- sen kanssa, s. 259; l. ja väestön lisääntyminen, s. 260; absoluuttisen ja suhteellisen l:n välinen erotus, s. 264—268; ylimääräinen l., s. 270—271; l:n yleinen suhdeluku, s. 271; suhteellinen l. ja työn tuotantovoima, s. 272; absoluuttinen ja suhteellinen l., s. 450—451; niiden näennäinen yhtäläisyys, s. 452; l:n luontoperäinen perusta, s. 452—455; l:n suhdeluvun erinäisiä kaavoja, s. 469—473.
- Lisätuote**: Se tuotteen osa, jossa lisäarvo esiintyy, s. 182—183; l:n suhteellinen suuruus rikkauten määränä, s. 182 ja a; l. ja kokonaistuote, s. 469—473.
- Lisät yö**: työpäivän lisätyöaikana suoritettu työ, s. 170; ainoastaan l:n muoto erottaa toisistaan taloudelliset yhteiskuntamuodostumat, s. 170; l. ei ole pääoman keksimä, s. 187; l:n sudennäkkä, s. 187—195; l. kapitalistin käsityksen mukaan, s. 199 a; l. paljous, s. 265; l:n paljous ja luonnon ehdot, s. 454—456; työpäivän vaihtelut ja l., s. 465—466; l:n asteet, s. 469—473.
- Ludditliike**: raakamuotoinen työläiskapina koneeteollisuutta vastaan Englannissa, joka saavutti huippukohtansa 19 vuosisadan toisella vuosikymmenellä, s. 373.
- Lumpukauppa**: Suurbritanniassa, s. 406—407.
- Luokkataistelu**: Englannissa ja Ranskassa 19-vuosisadalla, s. VI—VII; antiikkisessa maailmassa, s. 96; l. ja normaalityöpäivä, s. 222, 251; l. ja tehdaslainsäädäntö, s. 235, 254; l. ja köyhäläisyys, s. 595.
- Luonnollinen valinta**: maalaistyöläisten keskuudessa, s. 221, kapitalistisessa yhteiskunnassa, s. 306.
- Luonnontiede**: metodologiaa, s. I—II; kuvaus optiikan alalta, s. 38; dialektiikka luonnossa, s. 263; molekyyli-teoria, s. 262 a; luonnollinen teknologia, s. 319. (Vrt. Luonnontieteellisiä vertauskohtia.)
- Luonnontieteellisiä vertauskohtia**: Kastien erotusta ver-rataan kasvi- ja eläinlajien erotukseen, s. 290; käsityöläisen eri-koistaidon perinnöllisyys, s. 291; kasvien ja eläinten luonnollisten elinten soveltaminen eri tehtäviin ja työkalujen soveltaminen osatyöläisten tehtäviin, s. 291; kilpailu kapitalistisessa yhteiskun-nassa ja olemassaolon taistelu eläinkunnassa, s. 306; luonnollinen ja teollisuus-teknologia, s. 319.
- Luonto** (ja ihminen): Ihmisen l:ssa aikaansaama muutos ja hänen itsensä muuttuminen tässä prosessissa, s. 135; työprosessi yleisenä

- ihmisen ja l:n välisen aineksenvaihdon edellytyksenä, s. 141; lisäarvon luonnollinen perusta, s. 452: l. ja työn tuottavaisuus, s. 453—457.
- Luotto:** L:n historiaa, s. 99—102; työläisen ja kapitalistisen väliset luottosuhteet, s. 132, 458, 478, 504—505; l. pääoman yhteenkokoamisen keinona, s. 567, 573—574; l. ja pääoman alkuperäinen kasaantuminen, s. 693—695.
- Länsi-Intia:** Maanviljelys ja orjuus L-I:ssa, s. 218; alkuasukasten kohtelu, s. 693; orjien vienti L-I:aan, s. 696—699.
- Läänitysherrojen palveluskunnat:** L. p:n hajoittaminen syynä köyhälistön lisääntymiseen, s. 659.
- Maa:** Rikkauden alkumuodostaja, s. 10—11, 541, 579; ihmistyön yleinen esine, s. 136; maa työvälineenä, s. 137.
- Maa:** Maan hedelmällisyys ja erilaisuus ja niiden merkitys pääoman kehitykselle, s. 454—455.
- Maailmarkkinat (maailmankauppa):** piirinä, jossa tavarain arvo ja raha kehittyvät yleisesti tunnetuiksi, s. 102; alkavat 16-vuosisadalla pääoman uudenaikaisen elämäntarinan, s. 106; m:n laajennus manufaktuuriakaudella, s. 303; tehdasteollisuuden riippuvaisuus m:sta ja sen seuraukset, s. 396; m. ja työn keskimääräinen voimaperäisyys eri kansallisuuksien keskuudessa, s. 497; kansainvälinen kauppa, s. 518 a; 15-vuosisadan lopulla tehtyjen suurten löytöjen luomat, s. 690.
- Maailman raha:** arvon yleismaailmallinen kehitys, s. 102; rikkauden yleensä absoluuttisesti yhteiskunnallinen aineistuminen, s. 103; kansainvälinen ostoväline, s. 104; liike maailmanmarkkinoilla, s. 104—105.
- Maanviljelys:** Varsinaisen maanviljelyksen edellytyksestä, s. 137, 139; koneet m:ssä, s. 322—323; suurteollisuus ja m., s. 446—448; fysiokraatit ja m., s. 450; m. muinaisessa Egyptissä, s. 455; m:n omituisuuksia kasautumisen kannalta, s. 541.
- Maanvuokraajat:** Irlannissa, s. 652—654; kapitalististen maanvuokraajain synty, s. 683—685.
- Maanviljelystyömiehet:** Englannin m:n liike, s. 204; m:n asema, s. 204, 221, 223, 387, 444, 447—448, 471, 515—516, 584, 605—610, 615—649; 17 ja 18 vuosisadalla, s. 224, 225, 227, 261, 274, 277, 280; aikakautena 1799—1815, s. 467—468, 494, 540; m:n alkuperä, s. 658—689.
- Maanomaisuus:** M. rahana, s. 54; m:n ja rahan vastakohta, s. 106; yksityisen m:n historia, s. 658—675.
- Maanorjuus (Leibeigenschaft):** johtui verotyöstä, s. 188; Tonavan ruhtinaskunnissa ja Saksassa, s. 188—189; keskiajalla, s. 657; m. on lakkauttaminen kapitalismin edellytys, s. 657; Italiassa, s. 658; Englannissa, s. 659; Skotlannissa, s. 664.
- Manufaktuuri:** työnjakoon perustuva yhteistoiminta, s. 287; varsinaisen m.-kausi kestää noin 16 vuosisadan puolivälistä 18 viimeiselle kolmannekselle, s. 287; syntyy kahdella tavalla: 1. erilaatuisten käsitöiden yhdistelmästä, s. 287, 2. samanlaatuista käsitöistä, s. 289; m. tuotantokoneisto, jonka elimiä ovat ihmiset, s. 289; käsityö pysyy m:n perustana, s. 289; m:n koneisto on kokoonpantu yksipuolisista osatyöläisistä, s. 289; m. ja ammattien perinnöllisyys, s. 290; poistaa työpäivän huokokset, s. 291; työkalujen erilaistuminen, s. 291—292; erilaatuinen m., s. 292—293; elimellinen m., s. 294; eri tuotantoasteiden eristymisen puole, s. 294—295; tuotannon eri asteoprosessien yhtäaikaisuus, s. 295; töiden riippuvaisuus toi-

sistaan, s. 295; työläisten lukumäärien kiinteä suhde, s. 296; ylijohton tehtävien itsenäistyminen, s. 296; m. alkeiselimistöjen yhdistyksenä, s. 297; yhdistetty m., s. 297; m:n koneisto, s. 298, 317; kokonaistyöläiset ja osatyöläiset m:ssa, s. 299; työvoimien hierarkia, s. 299; ammattioittomat työläiset ja työvoiman arvonalennus, s. 300; m:ssa ja yhteiskunnassa esiintyvän työnjaon välisiä eroavaisuuksia, s. 300—306; m.-työnjako on pääomallisen tuotantotavan aivan erikoinen luomus, s. 308; käytettyjen työläisten lukumäärän kasvaminen teknillinen välttämättömyys, s. 309; lisääntyvä pääoman vähin määrä — m:n teknillisestä luonteesta johtuva laki, s. 309; m.-työläisen henkinen ja ruumiillinen surkastuminen, s. 309—312; antaa työlle uuden yhteiskunnallisen tuotantovoiman, m:n yleinen luonnekuvaus, s. 313; m.-työläisten kurittomuus, s. 316; m:ssa on työvoima tuotantotavan mullistuksen lähtökohta, s. 318; m. suurteollisuuden välittömänä teknillisenä perustana, s. 327—328; manufaktuurimaisesti tuotettujen tavarain hinnat, s. 335; uuden aikainen m. s. 406—409; manufactures réunies (yhdistetyt m:t), s. 687; m.-kauden historia, s. 687—689; m. ja suojelustullijärjestelmä, s. 696—699.

Materialismi: abstraktisesti luonnontieteellisen m:n puutteet, s. 319.

Materialistinen historiankäsitte: määritelmä, s. 45—47, 319; ihminen ja luonto, s. 135; kuinka, millä työvälineillä työskennellään, erottaa taloudelliset ajanjaksot, s. 137—138; muuttunut aineellinen tuotantotapa ja tuottajien sen mukaisiksi muuttuneet yhteiskunnalliset suhteet, s. 250; tuotanto ja ajattelumuoto, s. 335, 423; historiassa esiintyy ratkaisevimpana ilmiönä välttämättömyys asettaa luonnonvoimat yhteiskunnallisen johdon alaisiksi, s. 455.

Matematiikka: Olioiden, kuten omantunnon, kunnian hinnailemista verrataan m:n imaginaarisiin suureisiin, s. 65; soikio kuvauksena, s. 66—67; koneen määritelmä m:n kannalta, s. 318. (Vrt. Mekaniikka ja tähtitiede.)

Mekaniikka: ja koneiden käyttö, s. 298—299; aiheena bankauslakien tutkimiseen, s. 323; m. ja suurteollisuus, s. 429

Merilaivaliikenne: höyrykoneen käyttökelpoisuus, s. 324; höyrylaivaliikenteen kehitys, s. 329, 389; kauppalaivasto, s. 389.

Merkantiliijärjestelmä: Ganih'in uudistama m., s. 27, 45; merkantilistien tunnussana, s. 103; Mercier de la Rivière merkantilisteja vastaan, s. 110; heidän pääoman määritelmänsä, s. 114; Mill ja merkantilistit, s. 457.

Metallit, jalot: Kullan arvo, s. 8; ihmistyön materiauurina, s. 53—54; jalojen metallien näennäinen arvo, s. 55; niiden suhteellinen arvosuuruus, s. 56; kaiken ihmistyön ruumiillistuminen, s. 57; kullon tehtävä arvon mittana, s. 58; rahan aines, s. 85—86; rikkauten yhteiskunnallinen ilmaisu, s. 91; hopean virtaaminen Aasiaan, s. 91; kullon valta, s. 91.

Metalliteollisuus: Vuorottelujärjestelmä m:ssa, s. 208. 212—215; työtyö, s. 209; lastentyö, s. 210—211. 406; taistelu koneita vastaan, s. 373; työläisten lukumäärä, s. 390; naisten työ, s. 393; tuloksen varmuus, s. 418; vanhemmat riistämässä lapsiaan, s. 431, 434; v:n 1867 tehdaslaki, s. 435.

Metologia: Valmiin kappaleen tutkiminen on helpompaa kuin kappaleen yksityisen solun, s. II; taloudellisia muotoja eritellessä korvaa abstraksionikyky mikroskoopin, s. II; havaintojen teko, s. II, tutkimis- ja esitystavan välinen erotus, s. XI; tieteellinen erittely, s. 40—41; erittely yksinkertaistuttaminen erilaisten edelly-

- tysten ja olettamusten kautta, s. 128, 154—155, 167—168, 517—518; välttämätöntä ottaa huomioon muodolliset erotukset, s. 480—481.
- Metsästys:** yhteistoiminnan ensimmäinen muoto, s. 285.
- Mexiko:** Peonage M:ssä, s. 126; alkuasukkaiden kohtelevainen, s. 693.
- Mitta-asteikko (hintojen):** Raha määrättyä metallipainona, s. 61—62; historialliset perusteet painojen rahanimien eroittamiseen niiden painonimistä, s. 62—63; laillinen järjestely, s. 63.
- Mittayksikkö:** määrätty paljous kultaa, kehitys mitta-asteikoksi, s. 60—61.
- Monetaarijärjestelmä:** M:n kuvitelmat, s. 47.
- Muoti:** syynä sesonkityöhön, s. 421, m:n perhosoikut, s. 422.
- Muurari:** on paljoa korkeammalla asteella Englannissa kuin muut yksinkertaiset työläiset, s. 154; m:ien yhteistoiminta, s. 278; m:ien yhteenliittymiset, s. 679—680.
- Naisten työ:** savenväljalajateollisuudessa, s. 196—198; muotiliikkeissä, 206—208; laki 7 p:ltä kesäkuuta 1844, s. 234; kymmentuntilaki ja n. t., s. 236—249; koneellisissa liikkeissä, s. 339—346; kaivosteollisuudessa, s. 440—442; n. tn merkitys työpalkan määräämisessä, s. 496; maanviljelyksessä, s. 622, 636—639.
- Nalli- ja patruunamanufaktuuri:** alistaminen v:n 1864 tehdaslain alaiseksi, s. 248, 435.
- Nauhamyly:** Työläisten taistelu n:ää vastaan, s. 371.
- Naulojen tekeminen:** nykyaikaisena kotityönä, s. 251, 409; tehdasjärjestelyn esteitä, s. 433; lasten työ, s. 434; naulojen käsintekijäin palkka, s. 485; työläisten lukumäärä naulanteossa, s. 572.
- Normaalityöpäivä:** Tämän vaatimuksen perustelu työläisten taholta, s. 186; pääoman etu n:stä, s. 216—217; kapitalistien ja työläisten välisen taistelun tulos, s. 223, 251, taistelu n:stä, s. 229—254.
- Nälkäkuolema:** lisääntyminen Lontoossa, s. 596.
- Nälänhätä:** Itä-Intiassa huonojen liikenneolojen johdosta, s. 302—303; veden saannin puute, s. 455, Irlannissa, s. 646—647, 653; hallitus käyttää hyväkseen n:ää Itä-Intiassa, s. 692.
- Oikeus ja talous,** s. 49, 342, 431, 478.
- Oikeus, kapitalistinen:** Suhtautuminen omistajiin ja työläisiin häätöjen tapahtuessa yleisiä tarpeita varten, s. 602.
- Ominaisuudet (olioiden):** Olioiden ominaisuuksien ja käyttötapojen keksiminen historiallinen teko, s. 3; eivät johdu suhteesta muihin olioihin, vaan ilmenevät päinvastoin ainoastaan sellaisessa suhteessa, s. 23.
- Omistus:** Omistusoikeuden dialektiikka, s. 521, 524.
- Ompelijattaret:** Ylityö, s. 206, 388, 414—417; ravinto-olot, s. 598.
- Oljenpalmikoiminen:** Englannissa, s. 412; truckjärjestelmä valalla, s. 413; vanhemmat riistämässä lapeltaan, s. 431; lasten työ, s. 434; tehdaslaki, s. 446.
- Opiumin kulutus:** tehdastyöläisten kesken ja maanviljelyspiireissä, s. 344.
- Oppisanat:** samojen o:n käyttäminen eri merkityksissä ei ole kokonaan vältettävissä missään tieteessä, s. 170 a; kuvannollisia sanontatapoja, s. 475 a.
- Oppipoikajärjestelmä:** Oppipoikalait kumosi Englannissa vasta suurteollisuus, s. 316.
- Orjuus (Sklaverei):** kreikkalaisessa yhteiskunnassa, s. 26, 46—47; orjat rahana, s. 53; selkkoja, jotka kallistavat orjain työtä, s. 152—153; o:n ja palkkatyön ero, s. 170, 480; orjain työ ja rahatalous, s. 188; orjakauppa, s. 218; Englannin parlamentin inhimillisuus or-

ja kohtaan, s. 232; orja omistajansa rahana, s. 239—240; o. ja työväenliike Pohjois-Amerikassa, s. 253; orjien työn valvonta, s. 283; antiikkisessa maailmassa, s. 285; o. ja puuvillateollisuus, s. 387; orjien ravinto, s. 478; orjakauppa alkuperäisessä kasautumisessa, s. 699. Ks. myös Maaorjuus.

Osa keyhtiöt: Yksinoikeudella varustetut (monopoli-)yhtiöt nykyaikaisten oiden edelläkävijöinä, s. 262; aasialaisten sortovaltiasten vallan uusiutuminen yhdistetyissä kapitalistisissa oissa, s. 285; pääoman yhteenkokoontumisen vipusimena, s. 566—567.

Paimentolaiskansat: kehittävät ensiksi rahamuodon, s. 53.

Painaminen, karttuunipaino: Ka koskeva laki, s. 247; mekaanis-kemiallinen kumous p:ssa, s. 329; konepainaminen s. 336; lasten koulunkäynti, s. 346; koneiden käytännönotto lakkojen johdosta, s. 380; painajain kuolleisuus, s. 409; painajain lukumäärä, s. 572.

Palkan vähennykset (rangaistuksina): Tehdaslakikirjan osana, s. 368; aineiden virheet, s. 369; kappalepalkka edistää p.-v:ää, s. 490.

Palveluksen teoria: Palvelus lisäarvon lähteenä, s. 149; arvon lähteenä, s. 161.

Palvelusväki: P. ja kapitalismi, s. 389—390.

Pankinsetelit (katso luottoraha): S. 98, 99, 105.

Pankki (katso luotto): Rahan kiertokulku, s. 76—84; maksuvälineet ja maksumekanismi, s. 95—102; vararahastot, s. 104; pankkisääliöt, s. 105; pankit ja pääoman alkuperäinen kasautuminen, s. 695.

Paperiteollisuus: Yötyö p:ssa, s. 211; Hollannin p., s. 288; lumppujen hienontaminen koneilla, s. 298; p:ssa esiintyy selvästi eri tuotantotapojen erilaisuus, s. 327; lumppujen lajittelu, s. 406; v:n 1867 tehdaslaki, s. 435.

Patologia, teollisuus: manufaktuuriaika antaa aiheen t. p:lle (tautiopille), s. 312 ja a.

Pellavateollisuus: Työ pellavakehräämöissä, s. 180—181; p. ja v:n 1833 tehdaslaki, s. 280—281; työpäivän pitennys, s. 250; p:n erottaminen teollisuustilastossa, s. 259; vienti vv. 1848—1865 s. 362; työläisten lukumäärä, s. 393; Irlannissa, s. 424.

Peonage: päiväpalkkalaisten (peonien) velkaorjuus, s. 126.

Perhe: Työnjako p:n keskuudessa, s. 43, 301; p. ja heimo, s. 301 a; p:n hajoaminen kapitalistisessa yhteiskunnassa, s. 431—432; p:n historiallinen luonne, s. 432; p:n suuruus ja työpalkka, s. 585.

Perinnäistottumus (traditsioni): p:n voima, s. 290, 307, 313, 428.

Persia: Veden järjestely P:ssa, s. 455.

Pidättyväisyys (Abstinenz, Enthaltung): lisäarvon syynä, s. 148—151; p. ja kasautuminen, s. 534—536.

Pitsiteollisuus: suunnaton riistäminen p:ssa, s. 195; alistettu v. 1861, v:n 1850 tehdaslainalaiseksi, s. 248; uudenaikaisen kotityön klassillisena esimerkkinä, s. 409—412; truckjärjestelmä yleisesti vallalla, s. 413; p:ssa tapahtunut kumous, s. 417; luonnon esteet p:ssa, s. 419; kotityön säännöstely vanhempia vastaan, s. 431—432, 435, 446; ylityö p:ssa, s. 484.

Porvarillinen taloustiede: P. t. Saksassa, s. VII; p. t. ja rahamuoto, s. 15; p. t. ja vastikemuoto, s. 24; p. t:n kategoriat, s. 41; sen fetishismi, s. 46; taloustieteellinen puolusteluoppi (apologetiikka) s. 75; koneet syrjäyttävät työläiset, s. 385—386, 391; p. t. ja lisätyö, s. 470; ei välitä muodon eroavaisuuksista, s. 480; p. t. ja työrahasto, s. 505; työläisen yksilöllinen kulutus, s. 509; pääoman alkuperä, s. 519; selittää kasaamisen kansalaisvelvollisuuu-

- deksi, s. 525; entisen työn ansiot, s. 546; palkankorotus, s. 560; pulat, s. 575.
- Prostituutio:** 12 vuosisadalla, s. 49; suhteellisen liikaväestön syvin pohjamuta, s. 585; p. ja työkontajärjestelmä, s. 636—639; Australiassa, s. 711.
- Protestanttisuus:** ja tavarantuottajain yhteiskunta, s. 44; p. ja pääoman synty, s. 227; protestanttinen teologia ja väestöperiaate, s. 556 a, 589; protestanttinen henki ja vaivaislaki, s. 663.
- Pulat:** Niiden mahdollisuus on jo olemassa myynnin ja oston vastakohtaisuudessa, s. 75; p. ja kiertokulkuvälineiden puute, s. 82—83, 559—560; p:n aikana vahtakohtaisuus kehittyi absoluuttiseen riistiin saakka, s. 98; rahapulat, s. 98—99 a; nostavat olemassaolevan pääoman säilyttämiskustannuksia, s. 162; eivät ensinkään muuta työpäivän pitentämisen halua, s. 193; v:n 1857—58 p., s. 193; v:n 1846—47 p., s. 236; p:n työväestölle tuottamat edut, s. 339—340 a; teollisuuskierron muuttelut, s. 396; palkan alennus p:n aikana, s. 396 a; puuvillateollisuuden p., s. 399; p. ja työväenluokan uusintaminen, s. 511—515; p:n jaksollisuus, s. 574, 579; p:n vaikutus työväenluokkaan, s. 610—613.
- Puuvillan (käsien) kutojat:** Englannin p.-kutojain häviö, s. 375; Intiassa, s. 375, 388, 394, 402.
- Puuvillan tuotanto:** Itä-Intiassa, s. 302—303; p. ja orjuus, s. 387; siirtomaissa yleensä, s. 395.
- Puuvillapula:** Työläisten riistäminen, s. 193—194, 247, 578; yleisiä töitä, s. 365; p:n historia, s. 399—402, 511—514, 596—597.
- Puuvillateollisuus:** Vuorottelujärjestelmä vallalla, s. 208, 215; p. ja kuolleisuus, 218—219; englantilaisena malliteollisuutena työpäivän järjestelyn vuoksi, s. 220; tehtailijoiden kilpailu, s. 222; p. ja v:n 1833 tehdaslaki, s. 231; työpäivän pitennys v. 1859 ja ja 1860, s. 246, 250—262; p. ja riippuvaisuus vesivoimasta, s. 323; p. ja koneet, s. 329; koneiden tuottavuus, s. 336; työn tehostuttaminen, s. 356; p:n edistys, s. 360, 362; p:n ennätysvuosi, s. 377—378, 392, 393; p:n pulakausia, s. 398—399.
- Puuvillatyömiestä:** Englannissa ja mantereella, s. 220; puuvillapulan aikana, s. 339—340, 365; kutojat, 325, 357, 361; palkanvähennykset, s. 369; tapaturmat, s. 370; urakkapalkka, s. 491—492; palkkaolojen erilaisuus Englannissa ja mantereella, s. 498—501, puuvillatyömiesten lukumäärä, s. 572.
- Pääoma:** Sen lähtökohta — tavarain kiertokulku, s. 106; raha — sen ensimmäinen ilmenemismuoto, s. 106; kauppiain pääoma ja koronkiskurin pääoma, s. 106; rahan kiertokulkumuoto p:na, s. 106—109; etumaksu, s. 108; vaihtoarvo p:n liikkeellepanevana vaikuttimena, s. 109; sen liikkuminen rajaton, s. 111; p:n erilaisia määritelmiä, s. 113; rahan muuttuminen p:ksi, sen ehdot, s. 113—125; jako pysyväksi ja vaihtelevaksi p:ksi, s. 155—164; pysyvän p:n osien arvomuutos, s. 164—165; käytetty ja ennakolta maksettu pysyvä p., s. 166; ennakolta maksettu vaihteleva p., s. 255, 258—259; p:n elimellinen jako, s. 277—289; p:n vähin määrä, s. 261—262, 281, 308—309; p:n yleiset ja välttämättömät pyrkimykset ja niiden ilmenemismuodot, s. 268; ylijohto teollisuudessa — p:n luonteenpiirre, s. 282—284; tuotannon henkisten voimien keskittäminen p:n puolella, s. 310—311; p. ja tiede, s. 332; p:n kasautuminen ja uusintaminen, s. 501—551; p:n kokoonpano, s. 551—553; p:n keskittyminen ja sen yhteenkokoontuminen, s. 561—570 vaihtelu p:n kokoon-

- panossa, s. 570—582; p:n alkuperäinen kasautuminen, s. 675—702; kappaleiden välittämä henkilöiden yhteiskunnallinen suhde, s. 704.
- R a a k a - a i n e s :** aikaisemman työn siivollisimä työesine, s. 136; sellaisena melkein kaikkien teollisuuden haaraain esineenä, s. 139; r. pääaineksena tai apuaineksena, s. 139; sama tuote erilaisten työprosessien r:na, s. 139; r. astevalmistena, s. 140.
- R a a m a t t u :** R:sta otettuja vertauksia, s. 51, 114, 137, 310, 519, 522, 532, 694.
- R a h a :** sen syntyä ei porvarillinen taloustiede ole osoittanut, s. 15; siirtyminen yleisestä arvomuodosta rahamuotoon, s. 35—36; r:n sisällys, s. 36; peittää yksityistöiden yhteiskunnallisen luonteen, s. 41; tavaran r:ksi muuttumisen historialliset edellytykset, s. 50—54; vaihtoprosessin tuote, s. 52; r. paimentolaiskansoilla, s. 53; orjat rahana, s. 53; maa rahana, s. 53; jalot metallit rahana, s. 54; ainoastaan yhteen tavarahan tarttunut heijastus kalkkien muiden tavaroiden suhteista, s. 54; r. pelkkänä merkinä, s. 55; r:n arvo, s. 56; r:n magia, s. 57; r. arvojen mittana, s. 58; r:lla ei ole hintaa, s. 59; arvon mittana ainoastaan kuviteltua rahaa, s. 59; r. hintojen mittaapuuna, s. 61; kullan hinnanvaihtelun vaikutus, s. 61—62; metalliraha, s. 61; laskuraha, s. 63; r:n kiertokulku, r. kiertokulkuvälineenä, s. 76—86; kiertokulkuvälineenä olevan rahan paljouden määrää hintojen summa, s. 79; kiertokulussa olevien rahojen lukumäärän vaikutus, s. 81; hidastuneen kiertokulun kuvastus, s. 81; kiertokulkuvälineenä olevan rahan kokonaisuutensa vaikuttavia tekijöitä, s. 82—84; lyöty raha, s. 85—87; paperiraha, s. 87—90; aarteena olevan rahan muita tehtäviä, s. 90—94; maksuvälineenä, s. 95—102; maailmanrahana, s. 102—105.
- R a h a j ä r j e s t e l m ä :** Englantilaisen r:n historia, s. 60 a, 61 a.
- R a h a n h i n t a :** kullan laskunimi, s. 63, 63 a; mielikuvitelmiä r. h:u korottamisesta, s. 64 ja a.
- R a h a n v ä ä r e n n y s :** ruhtinasten, s. 55 a, 63.
- R a k e n n u s t y ö l ä i s e t :** Tuntipalkka, s. 485.
- R a n s k a :** Kullan tuonti ja vienti viisikymmenluvulla, s. 60 a; R:n sotalain 1871—1873, s. 104 a; aleneva sotilaskelpoisuus, s. 191; työväenlakeja, s. 222, 493; R:n kahdentoistatunninlaki, s. 229, 230; kesäkuun kapina 1848 ja sen seuraukset, s. 237; työväensuojelulainsäädäntö, s. 252; vallankumouksellinen menettelytapa, s. 252, 446; silkin kehittäminen Lyonissa ja Nimesissä, 287; malmin mursertaminen R:ssa 16 vuosisadan loppupuolella, s. 298; valitus manufaktuurityöläisten kurittomuudesta, s. 316; varsinaisen paperimanufaktuurin malli 18 vuosisadalla, s. 327; 18 vuosisadan ranskalaisia keksintöjä käytetty vain Englannissa, s. 338; R:n kauppasopimuksia v:lta 1860, s. 399; lumpujen tuontipaikka Englantia varten, s. 407; puuvillan kehruu R:ssa, s. 499; ranskalaisten työläisten asema 18 vuosisadalla, s. 538; kapitalistinen tuotanto maanviljelyksessä, s. 635; mustan surman vaikutukset Englannissa ja R:ssa, s. 646; R:n vaivaislakeja 16 ja 17 vuosisadalla, s. 664 a; lainsäädäntö irtolaisia vastaan, s. 678; palkkatyötä koskeva lainsäädäntö, s. 679; yhteenliittymislainsäädäntö R:ssa, s. 682—683; välittäjän merkitys läänitysomaisuuden muuttumisessa kapitalistiseksi, s. 685; R:n asema kapitalismin kehityksessä, s. 691; suojelutullijärjestelmän mallivaltiona, s. 696.
- R a p p e u t u m i n e n :** Rajattoman kapitalistisen riistämisen välttämättömän seuraus, s. 220—221, 701.
- R a u t a t i e t (R a u t a t i e t y ö l ä i s e t) :** Lisätyö ja tapaturmat, s. 204; rautatiet ja suurteollisuus, s. 329; rautatietäisten lukumäärä, s. 389;

- r. ja sesonkityö, s. 421; rautateiden rakennus ja palkat, s. 500; Englannin rautateiden pituus, s. 593; rautatierakennustyöläisten asunto-olot, s. 608.
- Ravitsemustila:** maanviljelystyöläisten s. 597—600; rikollisten ja työläisten, s. 621, Englannin maatyöläisten, s. 622.
- Rikkaus:** kapitalistisessa tuotantotavassa esiintyy suunnattomana tavarakokoelmana, s. 3; aineellinen r. — työn ja maan yhtymä, s. 11; käyttöarvot r:n ainesosia, s. 10; r:n aineellisen määrän kasvaessa sen arvomäärä samalla alenee, s. 13.
- Rochdale,** kaupunki Englannissa. Siellä perustettiin 1844 kulutus-osuuskunta, joka vaikutti esikuvana, s. 282 a.
- Romania** (Tonavan ruhtinaskunnat): Päivätyö, s. 188—191.
- Rooma:** Tuotantotapa R:ssä. s. 45—46; hopea- ja kultarahat aluksi ulkolaisina tavaroina, s. 62; plebejisen velallisen häviö R:ssä, s. 96; yritys muuttaa kaikki verot rahaveroiksi, s. 100; vähäaasialaisten kaupunkien rahamaksut vanhalle R:lle, s. 121. R:n patriisit ja plebejiset velalliset, s. 187, 240, 309—310; r:lainen vesimylly kaikkien koneiden alkumuoto, 298; talonpoikien häätö, s. 668; muinaisroomalainen villisuus, s. 129, 683.
- Rotu:** ja työn tuottavaisuus, s. 453.
- Ruotsi:** R:n kaupunkilaisporvareiden ja talonpoikien taistelu aatelien vastaan, s. 665.
- Rutto** (iso rutto Euroopassa 14 vuosisadan puolivälistä): sen vaikutus Ranskan ja Englannin väestöön, s. 646.
- Ryysyköyhälistö:** osana suhteellisesta liika-asutuksesta, s. 585—586.
- Räättälin ammatti,** koneellisesti tuotettujen kankaitten lisääntyessä tapahtuva kasvaminen s. 388; räättälien kuolevaisuus, s. 409; muuttuminen suurteollisuudeksi, s. 412—416; kappalepalkka r:ssä s. 490; räättälinkisällien korkein palkka 18-vuosisadalla 679—680.
- Saksa:** Orjuuden synty, s. 188—189; vähenevä sotilasmitta, s. 191; halvan työvoiman vientilähde Englantia varten, s. 203, 218; preussiläinen tehtaan työläinen, s. 220; työläisten tila 18 vuosisadalla, s. 225; tuulimyllyn keksiminen ja aatelin ja papiston välinen taistelu s. 321; Krupp'in valuterästehdas, s. 336; nauhamylly ja taistelu sitä vastaan, s. 372; talonpoikain häätö, s. 374; englantilaisen loppukaupan tuontilähde, s. 406; S:n puuvillateollisuus, s. 498—499; Silesian talonpoika 18 vuosisadalla, s. 659, 673, lakeja työpalkan alhaisena pitämiseksi 30-vuotisen sodan jälkeen, s. 680; kotiteollisuuden tuhoaminen, s. 686.
- Satulasepät:** kappalepalkka ja aikapalkka Lontoon sien työpajoissa, s. 489.
- Savenvalanta:** lasten työ s:ssä, s. 195—198; s. on niitä teollisuudenhaaroja, missä työntekijän keski-ikä on lyhin, s. 218; tehtailijain anomus, s. 222; tehdaslain alaiseksi alistaminen, s. 248, 435; tehdaslain vaikutus, s. 355, 418; palkanvähennykset s. 369; „luonnonesteet“ s:ssä, s. 419, 424; kappalepalkka s:ssä, s. 492.
- Sepät:** seppien kuolevaisuus, s. 207—208; vuorottelujärjestelmä, s. 208.
- Sesonkityö:** ylityön syy, s. 205—208, riippuu muodista, s. 421; syynä laivaliikenteen ajoittaisuus, s. 422; valtameriliikenne ja s., s. 422—423.
- Siirtolaisuus:** Australian ja Amerikkaan viisikymmenluvulla, s. 222, 395; konetyöläisten s. kielletty Englannissa vuoteen 1815, s. 511; puuvillapulan aikana, s. 511—514; väestön maastavientinä, s. 551; Irlannista, s. 646; Skotlannissa talonpoikain karkoituksen johdosta, s. 670.
- Siirtomaapolitiikka:** alkuperäisen kasautumisen kohtana, s. 691—693.

- Siirtomaateoria:** siirtomaitten kapitalistisen tuotannon salaisuus, s. 703—712.
- Silkkitöiteollisuus:** s. ja v:n 1833 tehdaslaki, s. 231; s. ja lasten työ, s. 244—246; työpäivän pitennys, s. 250—251; Lyonin s., s. 287—288; Bethnal Green'issa (Lontoossa), s. 342; työn voimaperäisyys, s. 361; s:n edistyminen Englannissa, s. 362; palkkojen alentaminen s:ssa s. 396; „cottage tehtaat“ s:ssa s. 404; lasten murhaaminen s:ssa s. 406; silkinkutojain ravinto, s. 597; työpalkan järjestely 18:n:nella vuosisadalla, s. 680—681.
- Silmäneulamannufaktuuri:** esimerkkinä työn manufaktuuriomaisuudesta jaosta, s. 288, 294; s:n koneisto, s. 403.
- Siveellinen tekijä:** työvoiman arvonmääräyksessä, s. 129; sen tehtävä työn voimaperäistytymisessä työpäivän lyhennyksen johdosta, s. 356.
- Skottlanti:** halpojen työvoimien tuontipaikka Lontoota varten, s. 203; S:n peltotyömiehet, 204, 539, 621; vuorottelujärjestelmä S:ssa, s. 241; 264; lasten työ ja koulunkäynti, s. 346; puuvillateollisuus, s. 378; kotiahkeruus S:ssa, s. 428; valkaisulaitokset S:ssa, s. 484; orjuuden poistaminen S:sta, s. 664; maalaisväestön häätö S:ssa, s. 670—672; „jalon intohimon“ (riistametsästyksen) viimeinen turvapaikka, s. 672—675; kaivostyöläisten palkan laillinen järjestely, s. 681.
- Sopuoinnun toittottajat** (katso Carey): taloustieteilijöitä, jotka kuten Carey, saarnaavat kapitalistien ja työläisten etujen sopuointua, s. 171.
- Sosialismi** (pikkuporvarillinen): tavaroiden välittömän vaihtokelpoisuuden huute, s. 34, 52; ei tunnusta omistusoikeuden dialektiikkaa, s. 524.
- Sosialistinen yhteiskunta** (sen muodostamisen tekijät): Tulevaisuuden kasvatusta, s. 425—426; töiden vaihtelu kaikin puolin kehittyneen yksilön edellytys, s. 429—430; perheen korkeampi muoto, s. 432; uudenaikainen tehdasjärjestelmä yhteiskunnallisen kumouksen lähtökohtana, s. 445 „tuottamattoman“ työn lakkauttaminen, s. 578; kapitalistisen yhteiskunnan kieltäminen luomalla yksilöllinen omistus yhteistoiminnan ja maan ja tuotantovälineiden yhteisomistajain perustalla, s. 702. (Vrt. myös kommunismi.)
- Sota:** ihmismetsästyksenä, s. 285; sotapalvelus tekijänä roomalaisten plebejien ja vapaiden saksalaisten talonpoikain häviössä, s. 668.
- Sotilaskelpoisuus:** alenee kapitalismin vaikutuksesta, s. 191.
- Stuartit:** englantilainen kuningassuku vv. 1603—1688, s. 664.
- Suhteellisuus** (käsitteiden): s. 19, 23—24.
- Sukanneulonta:** alistettu v. 1861 v:n 1850 tehdaslain alaiseksi, s. 248; s:n erottaminen tehdastilastossa, s. 359; koneiden käyttö s:ssa, s. 418; lasten työ, s. 434; ravinto-olot, s. 596—599.
- Sunnuntaiyö:** sapattipyhimysten maassa, s. 194, 203—204, 216.
- Suojelustullijärjestelmä:** S:n tehtävä pääoman alkuperäisessä kasautumisessa, s. 696; ajoittainen välttämättömyys kansainvälisessä kilpailussa, s. 704.
- Suutarin ammatti** (kenkäteollisuus): kotkaamisen käytäntöön ottamisen aiheuttama mullistus, s. 396; vaatetusteollisuuden haara, s. 414—417; lasten työ, s. 434—435; suutarin ravitsemis-olot, s. 596—598.
- Sveitsi:** S:n työväensuojelulainsäädäntö, s. 229, 446; Genève'n ja Neuchâtelin kelloteollisuus, s. 293; S:n puuvillateollisuus, s. 499.

- Sähkölennätinlaitos:** kehitys ja työläisten lukumäärä, s. 330, 389; s. ja sesonkityö, s. 421.
- Talopoika:** T. ja tavaran tuotanto, s. 8; talonpoikaisteollisuus, s. 43; luonnonveron rahaveroksi muuttumisen vaikutus, s. 100; talonpoikain häätö, s. 374, 658—675; talonpojat ja suurteollisuus, s. 446; maalaistapoja, s. 625—626, 639; talonpoikain häviön aiheuttaa häätö ja manufaktuurin eroaminen maanviljelyksestä, s. 688; talonpoikaisteollisuuden horjuvaisuus Englannissa, s. 688; talonpojat ja pikkuteollisuus, s. 700.
- Talonpoikain karkoitus (Bauernlegen Saksassa):** S. 673.
- Tapaturmat:** Selfacting (itaestään toimivien) mule'in alustaa puhdistettaessa, s. 365—366; t. ja koneiden nopeus, s. 369—370; tehtailijain taistelun tehdaslain tätä koskevia määräyksiä vastaan, s. 371; pellavateollisuudessa, s. 424; kaivosteollisuudessa, s. 442—445.
- Tapettiteollisuus:** sesonkityö ja työpäivän pitennys, s. 198—200; tehdaslain käytäntöönnotto, s. 248, 435; esimerkkinä, joka kuvaa koneen vaikutusta työläisten asemaan, s. 381—384; yliaika t:ssä, s. 484.
- Tarpeita:** T:t ja käyttöarvo, s. 3; välttämättömien t:n laajuus ja niiden tyydyttämisen laatu historiallinen tuote, s. 129.
- Tasa-arvoisuus:** Ihmisten t:n käsite, s. 26; porvarillinen haave s. 184, 478.
- Tavara:** kapitalistien tuotantotavan alkeellinen muoto; esine joka tyydyttää inhimillisiä tarpeita, s. 3; yksityinen tavara lajinsa keski-kappaleena; arvona — vain määrätty paljous kokoon juoksettunutta työaikaa, s. 7; vain tuote, jolla on yhteiskunnallinen käyttöarvo, s. 8; ainoastaan itsenäisten ja toisistaan riippumattomien yksityistöiden tuotteet joutuvat tavaroina vastatusten, s. 10; työn tuotteen tavaraksi muuttumisen historialliset edellytykset, s. 28; t:n feetishilunne, s. 36—48; t:n metamorfoosi vaihtoprosessissa, s. 66—68; t:n myynti ja ostos, s. 68—73.
- Tavaromitat:** Niiden eroavaisuuksien selitys, s. 3—4.
- Tavaraoppi:** sen aineksena tavaroiden käyttöarvot, s. 4.
- Tavaran tuotanto:** Sen olemassaolon ehto — työn yhteiskunnallinnon jako, s. 9; historiallisesti määrätty yhteiskunnallinen tuotantotapa, s. 41; ilmiö, joka kuuluu mitä erilaisimpiin tuotantotapoihin, s. 76 a, 128.
- Tavaroiden kiertokulku:** tavarain metamorfoosien kokonaisprosessi, s. 73; erotus välittömästä tuotteiden vaihdosta, s. 74; ei edellytä myyntien ja ostojen tasapainoa, s. 75; murtaa tuotteiden vaihdon rajat, s. 75; kuuluu mitä erilaisimpiin tuotantotapoihin, s. 76 a; ei ole lisäarvon lähde, s. 118.
- Tehdas:** Konevoimaan perustuva työpaja, s. 324; kehittyneessä muodossaan, s. 362—371; sille luonteensaomaista on työläisten alistaminen automaattisen mekanismin alaisiksi, s. 267; töitten tasointi, 267—268; konetyöläisten ja apurien välinen erotus, s. 364; työhön opitaan aikaiseen, s. 365; tehtaassa palvelee työmies konetta, s. 366; tuotantoprosessin henkisten voimien täydellinen erotus käsityöstä, s. 367; tehdaskuri, s. 367—368; t. kuritushuoneena, s. 369—371; tehdasliikkeen olennainen ehto — tuloksen varmuus ja työn keskeyttämismahdollisuus, s. 418.
- Tehtaantarkastus (katso Horner):** Tehdaslain valvoja, s. 191; t:n taistelu vuorottelujärjestelmää vastaan, s. 233; tehtaantarkastajain lukumäärä, s. 436; kaivosten tarkastus, s. 442—444.
- Teknologia:** keskiajalla, s. 298; t:n kriittisen historian merkitys ja tehtävät, s. 319 a; t:n kriittinen historia ja keksinnöt, s. 319; tile

ei mikään ole mahdotonta, s. 420; t. ja uudenaikainen teollisuus, s. 429, 446; t:n opetus välttämättömänä osana järkiperaisessä kasvatustyössä, s. 431; pääoman potenssina, s. 543—544.

Teollisuuden vallankumous (18 vuosisakalla): Sen lähtökohta työkalukone, s. 318—321.

Teollisuus, suur-: Synty — 18 vuosisadan viimeisellä kolmanneksella, s. 230; koneet ja suurteollisuus, s. 317—331; vasta s.-t:ssä oppii ihminen keinon antaa aikaisemman työnsä vaikuttaa ilmaiseksi luonnonvoiman tapaan, s. 333; sen lähtökohta — työväläinen kumous, s. 339; s.-t:n vaikutuksia, s. 339—371; s.-t:n aiheuttama kumous manufaktuurissa, käsityössä ja kotityössä, s. 403—423; uuden yhteiskunnan muodostamis- ja vanhan mullistusaineiksia s.-t:ssä, s. 426—445; s.-t. ja maanviljelys, s. 446—448; kotimaisten markkinain luominen ja kotoisen maalaisteollisuuden perinpohjainen hävitys, s. 685—689.

Terveysäännöksiä (tehdaslainsäädännössä): Niiden riittämättömyys, s. 423—424; kapitalismi tekee mahdottomiksi kaikki järkiperaiset parannukset, jotka vain tähtäävät määrättyä kohtaa pitemmälle, s. 424—425.

Teräskynäteollisuus: t.-t:n koneisto, s. 404; lasten työ, s. 434. **Tiede**: Jokaisessa t:ssä on alku aina hankala, s. I; vastuksia, joita tieteellinen tutkimus kohtaa kansantalouden alalla, s. IV; t. ja kapitalismi, s. 332 a; t. ja pääoman kasautuminen, s. 543.

Tiilitehtaat: ylityö t:ssä s. 407, 434.

Tilasto: Saksan yhteiskunnallinen t., s. III; väestötilasto, s. 302; tilastollinen petos Englannissa, s. 464—465 a; työpalkan nousun laskeminen prosentteissa, s. 579—580; väestön kokoonpanossa sukupuoleen ja ikään nähden tapahtuvia muutoksia, s. 583.

Truckjärjestelmä (jonka mukaan työläisten palkat maksetaan tavaraa rahan asemasta): Englannin hiilikaivoksissa, s. 133; pitsiteollisuuspiireissä, s. 412—413.

Tuhlaus: kapitalismille luonteensaomaista, s. 469; kapitalistien ja läänitysherrojen, t. s. 531—532, 533.

Tulitikkumanufaktuuri: Englannissa ja lasten työ, s. 198; tu alistaminen v:n 1364 tehdaslain alaiseksi, s. 248, 435; „luonnon-esteet“, s. 419.

Tulo: Lisäarvo prosessoituvan pääoman määrääkaisena hedelmänä, s. 504; kapitalisti kuluttaa tai panee menemään sen tulona, s. 525; sanan kaksinainen käytäntö, s. 528.

Tuomioistuimet, englantilaiset: suuri valaoikeus (grand jury), s. 203; county magistrates, vallassaolevien luokkien patrimonialituomioistuimia, s. 241; court of exchequer, s. 243; court of common pleas, s. 248 a; t. ja sopimuksen rikkomukset, s. 368—369; kuoleman tarkastusmiehet, s. 441; t. ja vanhettuneet lait salaliitoista, s. 682.

Tuotantokyky: Työmiehen lisättyä tuotantoa ei aina voida tasata suuremmalla korvauksella, s. 466; sitä korottaa ylityö, s. 484; paikallinen ylläpitäminen, s. 509—510. (Vrt. Työn tehostuttaminen).

Tuotantoväline: Työväline ja työn esine työn vastakohtana, s. 138—139; t. ja arvo, s. 161.

Tuotantovälineiden säästäminen: sikäli kuin se alentaa työvoiman arvoa, s. 276; yhteistoiminnan ja manufaktuurin kautta, s. 333; koneiden avulla s. 354—355, 405.

Tuote: työprosessin tulos, s. 138; myöskin työprosessin edellytys, s.

- 138—139; t. työvälineenä ja raaka-aineena, s. 139; erilaiset suhteet riippuvat erilaisista tehtävistä työprosessissa, s. 140.
- Tuottavaisuus** (tuotantovoima, työ): Sen määräävät moninaiset seikat, s. 7—8; vaikutus arvon suuruuteen, s. 8; t. t. ja arvonmuodostusprosessi, s. 157; t. t:n kohottaminen, s. 267; t. t. ja ylimääräinen lisäarvo, s. 269, 272; yhteiskunnallinen t. on pääomaan sisältyvää tuotantovoimaa, s. 284; t. t. ja työkalujen täydellisyys, s. 291; luontoperäinen t., s. 452—456; työvoiman ja lisäarvon hinnan vaihtelu suuruudeltaan t. t:n vaihtelun vaikutuksen alaisena, s. 459—463, 466—469; t. t. ja pääoman kasaantumisprosessi, s. 541—547; yhteiskunnallisen työn tuotantovoiman kehitys kasaantumisen mahtavin edistäjä, s. 561—564.
- Tuotteen arvo:** Työprosessin eri tekijät ottavat eri lailla osaa t. a:n muodostumiseen, s. 155; tuotantovälineen jälleen esiintyvä arvo ynnä uusi arvo, s. 162; tuotteen arvon esittäminen tuotteen suhteellisissa osissa, s. 174—176; perusta, millä „viimeisen tunnin“ salaisuus selitetään lisäarvon lähteeksi, s. 177—182.
- Tupakkamanufaktuuri:** lasten työ, s. 434; tehdaslaki, s. 435.
- Turkki:** luontaisverot eräänä T:n itsensäilytyssalaisuuksista, s. 101; Englannin lumpukaupan tuontipaikkoja, s. 407; T:n häviön aiheutti Englannin vapaakauppa, s. 689.
- Turpiini** ja vesivoima, s. 323 a.
- Työaika:** T:n mittapuu, — Ajan osat kuten tunti j. n. e., s. 6; välttämätön eli yhteiskunnallisesti välttämätön t., s. 7, 69, 270, 475; sen merkitys ihmiselle eri kehitysasteilla, s. 37; t:n merkitys sosialistisessa yhteiskunnassa, s. 44; yhteiskunnallisesti välttämätön t. määrämittäisena osana yhteiskunnan käytettävissä olevasta t:sta, s. 305; yhteiskunnallisesti välttämätön t. käyttöprosessin edellytyksenä, s. 145; ainoastaan yhteiskunnallisesti välttämätön työaika on arvoa muodostavaa, s. 146; ohjeena kapitalistisessa tuotannossa, s. 152.
- Työaika, välttämätön:** se osa työpäivästä, joka on välttämätön erikoisen tavarain työvoiman tuottamiseen, s. 170.
- Työ arvon aineksena:** Työn mitta — sen kestämisäika, s. 6; tavaroihin sisältyvän työn kaksoisluonne on lähtökohta, jonka ymmärtämisestä kansantalouden käsittäminen riippuu, s. 9; hyödyllinen, konkreettinen työ käyttöarvon muodostajana, s. 9, 14; sellaisena kaikista yhteiskuntamuodoista riippumaton ihmisen olemassaolon edellytys, s. 10; ei ainoa rikkauden lähde, s. 11; inhimillinen t. sellaisenaan arvon muodostaja, s. 6, 11, 13, 18; yksinkertainen keskimääräistyö on määrättyssä yhteiskunnassa aina kulloinkin määrätynlaisena olemassa, s. 12; yhdistetty työ kerrottua yksinkertaista työtä, s. 12, 153; työn yksinkertaistuttaminen yhteiskunnallinen prosessi, s. 12; muodostaa arvoa, mutta ei ole arvoa, s. 18, 475; työn arvo irratsionaalinen sanontatapa, s. 477—479; siirtää kuluttamiensa tuotantovälineiden arvon, s. 544.
- Työkuntajärjestelmä:** (gang- eli Bandensystem) maataloudessa, s. 343—344, 636—639.
- Työläinen:** Työvoiman vapaana omistajana historiallinen kategoria, s. 125—128; kapitalistin luotonantaja, s. 131—133; t:n ja koneen välinen taistelu, s. 371—381; kone tunkee t:n tieltään, s. 381—390.
- Työmarkkinat:** tavaramarkkinoiden erikoisena osana, s. 127.
- Työn esine:** Esine, johon työ vaikuttaa, s. 136; aikaisemman työn kautta siivitty t. on raaka-ainetta, s. 136; yhdessä työvälineiden kanssa tuotantoväline, s. 138.
- Työn hinta:** Saadaan jakamalla työvoiman päivänarvo työpäivän

tuntimäärällä, s. 482; työn hinnan aletessa nousee palkka, s. 482; sen määrittämisen yleinen laki, s. 482; työn hinta ja yliaika, s. 483—484; tärkeä ymmärtääksemme kilpailun ilmiöt, s. 485—487.

Työnjako: Tavaran tuotannon olemassaolon ehto, s. 9; yhteiskunnallinen t., s. 9; erilaatuisten hyödyllisten töiden monijäseninen järjestelmä, s. 10; luontoissyntyinen järjestelmä, s. 39; talonpoikaisperheessä, s. 43; työn yhteiskunnallinen jako ja tavarann vaihtoprosessi, s. 67—71; työnjako manufaktuurissa ja työnjako yhteiskunnassa: yleinen t., erikoinen t., yksityiskohtainen t., s. 300—301; yhteiskunnallisen t:n kehityksen eri lähtökohtia, s. 301; fysiologinen t. heimon keskuudessa ja luonnonympäristön erilaisuudesta riippuva t., s. 301—302; maaseudun ja kaupungin ero, s. 302; manufaktuurimaisen ja yhteiskunnallisen t:n välisten vuorovaikutus, s. 303; alueellinen t. yksityisessä maassa ja maailman markkinoilla, s. 303; oleellinen ero yhteiskunnassa ja työpajassa tapahtuvan t:n välillä, s. 304—305; molempien välinen vastavaikutus, s. 305; t:n arviointi klassillisessa muinaisuudessa, s. 315—316; kansainvälinen t. suurteollisuuden tuotteena, s. 395.

Työn tehostuttaminen (Intensifikaation): Koneiston edistys ja t. t., s. 353—355; työvoiman tehoisuuden ja sen vaikutusajan välinen vastakkainen suhde, s. 355—356; siveellisten seikkain vaikutus, s. 355—357; lisäämällä koneiden nopeutta ja lukua, s. 356; työpäivän lyhentäminen ja t. t., s. 356—358; t. t. ja englantilaisen teollisuuden edistys, s. 359—362; t. t. ja kappalepalkka, s. 491—492.

Työn voimaperäisyys (Intensität): Normaalin v., s. 459; kasvava v., s. 463; t. v. eri kansakuntien keskuudessa, s. 469, 498—499; v:n kasvaminen v:sta 1799 v:een 1815, s. 467; työpäivän samalla lyhetyksellä, s. 468—469.

Työ: korkeampi (katso myös: työ arvon aineksena): Yksinkertaisen ja korkeamman työn välinen ero, sen vaihteleva ja historiallinen luonne, s. 154, tehdaslainsäädännössä, s. 364; t. ja työvoiman arvo, s. 300.

Työ palkka: T. ja työn arvo, s. 473—475; työvoiman arvon ja binaon muutettu muoto, s. 477; tämän muuttumisen merkitys ja sen aiheuttama harhanäkö, s. 478; t:n liike, s. 480; a i k a p a l k k a: työvoiman päivänarvon muutettuna muotona, s. 480—481; työn hinta ja a., s. 482; tuntipalkka ja sen vaikutukset, s. 483; työn alhainen palkka „yliajan“ syynä, s. 484—487; työpalkan ja työpäivän välinen suhde, s. 485—486; epänormaalin lisäarvon ja epänormaalisesti alhaisten myyntihintojen syy, s. 486; k a p p a l e p a l k k a, aikapalkan muutettu muoto, s. 488; molempien muotojen välisiä erotuksia, s. 490; kappalepalkka palkanalennusten pelottavin lähde, s. 490; työn voimaperäisyyden mittana, s. 490; helpottaa loiseläjien tunkeutumista kapitalistien ja työläisten väliin, s. 491; urakkapalkka, s. 492 ja a; aiheuttaa suuria työpalkan erotuksia, s. 492; tuntijärjestelmän perustuki, s. 493; historiallista, s. 494; tehdaslainsäädännön vaikutuksesta tulee kappalepalkka säännöksi, s. 494—496; työpalkan kansallinen erilaisuus, s. 496—499; alhaiset työpalkat — kallis työ, s. 498—501; työpalkan väkivaltaisen alentaminen pääoman kasaamisen keinona, s. 537—541; työpalkan kasvaminen pääoman kasvaessa, s. 552; työpalkka ja pääoman kasautuminen, s. 557—561; huonosti palkattujen kerrosten työpalkat, s. 596—605; maanviljelystyömies, s. 615—639.

Työ päivä: Välttämättömän työpajan ja ylityöpajan summa, s. 182; ei pysyvä vaan vaihteleva suure, s. 184; alirajaa ei voi määrätä, mutta

yliraja on olemassa, s. 184; ruumiillisia ja yhteiskunnallisia rajoja, s. 184; pääoman pyrkimys pidentämään t:ää, s. 217; pakkolakeja työpäivän pidentämiseksi, s. 222—225; „kaubun huone“, s. 227—229; työajan rajoittaminen pakkolaeilla, s. 229—249; t:n pitennys, s. 347—353; t:n rajaton pidentäminen — suurteollisuuden ominais tulos, s. 451; t:n vaihtelujen vaikutus työvoiman, lisäarvon ja lisätyön arvon suuruuteen, s. 465—469; t:n alliraja kapitalistisessa ja tulevaisessa yhteiskunnassa, s. 469.

Työprosessi: yhteistava riippumattomaksi mistään määrätystä yhteiskuntamuodosta, s. 135; t:n tekijät, s. 136; ihmisen tehtävä t:ssä, s. 138; ihmiselämän ijäinen luonnonedellytys, s. 141; t. kapitalistin tarkastuksen alaisena, s. 142; t:n ja arvonmuodostusprosessin välinen erotus, s. 159; t:n jätteet, s. 160.

Työrahahan utopia s. 58 a.

Työrahasto: Elintarverahasto työtä varten yhteiskunnallisen tuotannon kaikissa järjestelmissä, kapitalistisessa se esiintyy vaihtelevana pääomana, s. 505; niin sanottu työvarasto, s. 547—551.

Työsopimus: Tämän oikeussuhteen ehdot, s. 126; t:n pituuden ylin raja ja irtisanomisehdot, s. 126 a; näennäinen t. kapitalistisessa yhteiskunnassa, s. 134; t. ja koneet, s. 341; t. ja isän valta, s. 431.

Työtoimintana: Vaikuttaessaan luontoon se sitä muuttaa, s. 135; ihmisten työn ja eläinten työn välinen ero, s. 136; tarkoituksenmukainen tahto ilmenee tarkkaavaisuutena työhön nähden, s. 136; työprosessin tekijänä, s. 136; työ liikuntana, s. 138; tuottava työ, s. 138, 449—450; elävän työn voima, s. 140; työn kaksinaisuus, s. 156, 160; elävän työn arvoasäilyttävä ominaisuus, s. 160—161; työvoiman muuttuminen työksi, s. 169 a; yhteinen työ yhteistointia, s. 273—286; työnjako, s. 287—292, 300—308; työ ja luonnonedellytykset, s. 452—456.

Työvoima: Yksilön ja yhteiskunnan t., yhteiskunnallinen keskityövoima, s. 7; juoksevassa tilassa oleva t. eli ihmistyö synnyttää arvoa, mutta ei ole arvoa, s. 18; t. tavarana, s. 124; ehdot, joilla tämä tavara voi esiintyä markkinoilla, s. 126; t:n tavaraluonne historiallisen kehityksen tulos, s. 127; t:n arvo, s. 128; siihen sisältyvä historiallinen ja siveellinen tekijä, s. 129; t:n arvo ja elintarpeiden arvo, s. 130; tämän arvon alin raja, s. 131; t:n omistaja kapitalistin luotonantajana, s. 132; t:n käyttöarvo, s. 133, 142; t:n arvo ja sen käyttäminen työprosessissa kaksi eri asiaa, s. 150; t. työprosessin subjektiivisena tekijänä vaihtelevaa pääomaa, s. 164; t:n käyttöaste, s. 166—172; t. ja arvo, s. 169 a; t:n surkastuminen kapitalistisessa yhteiskunnassa, s. 216—217; t:n yhtäläinen riistäminen on pääoman ensimmäinen ihmisoikeus, s. 244; yhden yksityisen t:n kustannushinta, s. 260; t:n arvo ja välttämätön työaika, s. 265; keskipalkan määrittämisestä koskevia historiallisia tietoja, s. 266 a; mitä työläisten jako taitaviin ja taitamattomiin vaikuttaa t:n arvoon, s. 300; t:n arvo ja työläisperheen säilyminen, s. 339; t:n arvo ja välttämättömien elintarpeiden arvo, s. 459; t:n arvo ja ensiksi sen kehityskustannukset, toiseksi sen luonnolliset eroavaisuudet, s. 459; työn tuotantovoiman vaihtelun vaikutus t:n arvoon, s. 459—462; t:n arvon väheneminen tai lisääntyminen lisäarvon lisääntymisen tai vähenemisen johdosta, s. 462; t:n arvo ja työn voimaperäisyyden vaihtelut, s. 465—467; t:n arvo ja työpäivän vaihtelut, s. 465—469; historiallinen kuvaus, s. 467—468; t:n kysyntä ja tarjonta, s. 581.

Työväensuojelulainsäädäntö: Sitä vaatii työväenliike ja pääoman taholta tapahtuva työvoiman rajaton riistäminen, s. 191;

englantilaisen t:n historia vv. 1833—1864, s. 231—247; Englannin t:n vaikutus muihin maihin, s. 251—254; t. Ranskassa, s. 229, 230, 252; t. Yhdysvalloissa, s. 223—253; t. Sveitsissä, s. 229; t. Itävallassa, s. 229; t. Belgiassa, s. 229, 251, t. kapitalismin luonnonlakina, s. 235; lakien sanamuodon sepittäminen pitkäaikaisten luokkataistelujen tulos, s. 235; t:n hyvät vaikutukset: työläisväestön fyysisen tilan parantaminen, s. 245; tehdastyöläisten fyysinen ja moraalinen uudestasntyminen, s. 247; lepoajan turvaaminen, työväenluokan Magna Charta, s. 254; paras keino tuotannon „luonnonesteitä“ vastaan, s. 419; pikkumestarien häviön jouduttaminen, s. 420; ensimmäinen järkiperäinen toimenpide muodin oikkujen hillitsemiseksi, s. 422; suurteollisuuden välttämätön tuote, s. 423; terveyttä koskevat määräykset, s. 423—425, t:n yleiseksi tekemisen välttämättömyys, s. 433; t:n uudempi edistys Englannissa, s. 435—444; t:n yleistämisen vaikutukset, s. 444—445; Englannin t:n muodostelu, s. 445 a; t. ja kappalepalkka, s. 495.

Työvälineet: Välineet, joiden kautta ihmisen työ vaikuttaa, s. 136; t:n määritelmä, s. 137; t:n käyttö on luonteenomaista erikoisesti ihmiselliselle työprosessille, s. 137; Franklin määrittelee ihmisen, s. 137; maa t:nä, s. 137; eläimet t:nä, s. 137—138; t:n merkitys hävinneiden taloudellisten yhteiskuntamuodostusten arvostelemiselle, s. 137; t. yhteiskunnallisten suhteiden ilmaisejana, s. 138; mekaaniset t:t ja työesineen säiliöinä käytetyt t:t, (tuotannon astiasto), s. 138; t. toiminta-alana, s. 138; t. yhtenä työesineen kanssa — tuotantoväline, s. 138; melkein kaikki t:t osoittavat menneiden t:n jälkiä, s. 139; t:n elin aika ja kaikkien t:den kulumisen laskeminen, s. 159; t:den korjaukset, s. 160 a; niiden tehtävä erinäisissä tuotannonhaaroissa, s. 541.

Tähtitiede: Niilin tulvau ajat ja t., s. 455.

Ulkonäkö (ilmenemismuoto): u. ja todellisuus, s. 39; tieteellinen erittely ei hävitä työn yhteiskunnallisilta ominaisuuksilta niiden esinemäistä ulkonäköä, s. 39, 48, 57, 76—77; ilmenemismuodot ja niiden tausta, s. 480.

Uskonpuhdistus: sen seurauksena kirkon omaisuuden varkaus, s. 663—664.

Uskonto: ja todellinen maailma, s. 44, uskonnon historian tieteellinen metodi, s. 319; u:ssa hallitsee ihmistä hänen oman päänsä tuote, s. 560—561.

Usintaminen (pääoman): U:n ehdot s. 503; yksinkertainen u., s. 503; vaihtelevan pääoman u., s. 505; työläisen u., s. 508—511; yksinkertainen u. ja sen seuraukset, s. 523; laajennettu u. katso kasautuminen.

Vaatetusteollisuus yleensä: Suurteollisuuden aikaansaama kumous, s. 413—417.

Vaihto, vaihtoprosessi: V:n edellytykset, s. 49—51; v. henkilökohtaisena ja yleisyhteiskunnallisena prosessina, s. 51; sen laajeneminen ja käyttöarvon ja arvon vastakohtan kehittyminen, s. 51; välitön v., s. 52; alkaa vain yhdyskuntien yhtymäkohdissa, s. 52; v:n kehitys yhdyskunnan sisäisessä elämässä, s. 52; rahamuodon synty, s. 53; v. yhteiskunnallisena ainevaihtona, s. 67; tavaran v. ja sen muodon vaihdos, s. 68—69; v:n ja tavaroiden kiertokulun eroitus, s. 74.

Vaihtoarvo: esiintyy määrällisena suhteena, näyttää tilapäiseltä, s. 4; aina taannettavissa kolmanteen, ei hituistakaan käyttöarvoa, s. 5;

- luonnon tehtävä v:n muodostuksessa, s. 48; kapitalistin liikkeelle vaikuttimena, s. 109, 112, 271—272, 529.
- Vaihtokurssi:** jalojen metallien kansainvälisen kulun ilmaisija, s. 104—105.
- Valistuskausi** 18 vuosisadalla: Ratsionalistisesti selitetään kaikki ilmiöt ihmisten mietiskelyn mielivaltaisiksi tuotteiksi, s. 56.
- Valkaisu- ja värjäystehtaat:** V. ja vuoden 1850 tehdaslaki, s. 248; naisten työ, s. 248; määrätty ruokatunti muka mahdoton, s. 315; v:ssä tapahtunut koneellis-kemiallinen kumous, s. 329; tulosten varmuus v:ssä, s. 418—419; ylityö Skottlannin v:ssä, s. 482.
- Vallankumous, (Ranskan suuri):** maaomaisuuden muuttuminen rahaksi, s. 53; v:n vaikutus Englantiin, s. 555; lainsäädäntö työläisten yhteenliittymistä vastaan, s. 682—683; v. ja Burke, s. 699.
- — (heinäkuun v. 1830): ennen heinäkuun v:ta ja sen jälkeen, s. 534.
- — (helmikuun v. 1848): vaikutus Englantiin, s. VII; kesäkuun kapinan seuraukset, s. 237; v. ja kaksitoistuntilaki, s. 252; kansalliset työhuoneet, s. 365.
- — (Englannin kunniakas v. „glorious revolution“ 1688—1689): valtion tilusten varkaus, 664—665.
- Valokuvaus:** Kehitys ja v:n palveluksessa olevien työläisten lukumäärä, s. 389.
- Valtiovelat:** alkuperäisen kasautumisen välikappaleena, s. 693—696.
- Vapaakaupan puolustajat:** S. 27; v. p. ja rahan kiertokulku, s. 74; käsityksiä kapitalistisesta yhteiskunnasta, s. 134.
- Vara-armeija, teollisuuden:** V.-:n kurissapito sesonkityön epäsäännöllisyydellä, s. 244; v.-a. ja kapitalistisen tuotannon ristiriitaisuus, s. 430; liikaväestö ja v.-a. s. 573—578; v.-:n vaikutus toimivaan työläisarmeijaan, s. 580—582; v.-:n erinäisiä muotoja, s. 582—588.
- Vararahasto:** maailmanmarkkinoiden kiertokulkuun tarvittava v., s. 104.
- Varastomuodostus:** Ilmiö, joka on kaikille tuotantotavoille yhteinen, mutta jonka tutkiminen kuuluu kiertokulkuprosessin erittelyyn, s. 526.
- Vastike, Vastikemuoto:** Tavara, jossa jonkin tavaran arvo ilmaistaan, s. 15; ainekset toisen tavaran arvoniilmaisulle, s. 16; vastike ja suhteellinen arvomuoto sulkevat toisensa kohtiomaisesti pois, s. 16; arvon kannattaja, s. 18; vastikemuodon ominaisuuksia, s. 22—27; tavaran vastikemuoto on muoto, jossa tavara voidaan välittömästi vaihtaa toiseen tavaraan, s. 22; ei sisällä mitään paljoudellista arvomääräystä, s. 23; ensimmäinen omituisuus: käyttöarvo vastakohtansa arvon ilmaisumuotona, s. 23; vastikemuodon arvoituksellisuus, s. 24; toinen omituisuus: konkreettinen työ abstraktisen ihmistyön ilmenemismuoto, s. 25; kolmas omituisuus: yksityistyö välittömästi yhteiskunnallisen työn muoto, s. 25; vastikemuoto Aristoteleella, 25—26.
- Vaununmanufaktuuri:** yhdistää mitä erilaisimmat käsityöt, s. 287.
- Veden järjestely (kanavoiminen):** sen tehtävä Europan ja Aasian kansojen historiassa, s. 455.
- Venäjä:** Venäläinen yhteisöomaisuus, s. 43; maailman vapauttava V. s. 189; Moskovan puuvillateollisuus, s. 208, 215 a, 498—499; Englannin lumpuntuontipaikka, s. 407; Potemkinin valekylät, s. 625; orjuus V:llä, s. 664—665.
- Verkamanufaktuuri:** syntynyt yhdistämällä eri käsitöitä, s. 287.

- Verot:** Luonnossa maksettavien v:n muuttuminen rahamaksuiksi, s. 101; välilliset v. yhdistetyistä tavaroista, s. 305; v. ja lisäarvo, s. 461; uudenaikainen verojärjestelmä, välttämättömimpien elintarpeiden verotus, s. 696.
- Verotyö:** V. ja vaihtoarvo, s. 187; v. ja orjuus, s. 188—189; v. ja lisätyö, s. 478; v. ja palkkatyö, s. 505—506.
- Viljalait** (julaistut v. 1815 viljan Englantiin tuontia vastaan ja poistettut vasta v. 1848): V:n peruuttaminen käänteentekevä Englannin taloudellisessa historiassa, s. 240; v:n poistamisen vaikutus maanviljelykseen, s. 617—620; turvasivat Irlannille yksinoikeuden viljan vapaaseen vientiin Englantiin, s. 654.
- Villateollisuus:** ja v:n 1833 tehdaslaki, s. 210—231; työpäivän pitennys, s. 250; alueellinen työnjako v:ssa, s. 303; Englannin valitseva manufaktuuri ennen suurteollisuuden aikaa, s. 325; lasten työn väheneminen, s. 338; työn tehostuminen, s. 359, 362; v:n edistys, s. 362, 365.
- Voitto, voiton suhdeluku:** helppo ymmärtää, kun tuntee lisäarvon lait, s. 169 a; voitto suhteellinen käytettyyn kokonaispääomaan, lisäarvo suhteellinen pääoman vaihtelevaan osaan; näennäinen ristiriita vasta myöhemmin ratkaistava, s. 259, 276, 350 a; lasketaan maksetun pääoman kokonaissummasta, s. 457; lisäarvon erikoisia muotoja, s. 462; voiton suhdeluku ja lisäarvon suhdeluku, s. 463.
- Vuorottelujärjestelmä:** Teknillisiä edellytyksiä, s. 208—218; keinona taistelussa tehdaslakia vastaan, s. 231—235; pääoman mielikuvituksen epäsiikio, s. 242—243; todisteena jatkuvan henkilöiden vaihdon mahdollisuudesta koneteollisuudessa, s. 365.
- Väestö:** Suuruus ja tiheys, sen tärkeys yhteiskunnassa tapahtuvaan työnjakoon nähden, s. 302; väestölaki, s. 573; v:n kokoonpanossa tapahtuvat sukupuolen ja iän muutokset, s. 583; v. ja työpalkka, s. 585; v:n lisääntymisen suhdeluku Englannissa, s. 590—591.
- Väkivalta:** näyttelee todellisessa historiassa pääosaa, s. 656; kättilö ja taloudellinen potenssi, s. 691.
- Välittäjät:** 18 vuosisadalla leipurin- y.m. ammateissa, s. 203; v. ja kappalepalkka, s. 491; välikäsien tehtävä yleensä, s. 685.
- Väärennys:** Leivän väärennys, s. 200—201; Chevallier v:stä, s. 201 a; elintarpeiden v., s. 539.
- Yeomanry:** Englannin riippumaton talonpoikaissäätö, sen kohtalo ja tehtävä, jonka se suoritti Englannin vallankumouksen aikana 17 vuosisadalla, s. 664—667.
- Yhteenkokoontuminen, pääoman (Zentralisation des Kapitals):** valmiiden pääomien keskittämistä (Konzentration), s. 566; kapitalistin toimeenpanemaa kapitalistin pakkoluovutusta kilpailun johdosta, s. 567; kilpailu ja luotto y:n mahtavimmat kottajat, s. 567; y. ja vaikutus pääoman elimellisen kokouksen muutokseen, s. 571.
- Yhteisomaisuus:** ei mikään erikoisesti slaavilainen muoto, s. 43; Tonavan ruhtinaskunnissa, s. 188—189; itämaisen y:n lakkaaminen, s. 285; intialainen y., s. 307; y:n varkaus, s. 665—675.
- Yhteistoiminta (Kooperation):** eroaa aluksi vain työläisten suuremman lukumäärän puolesta käsityöteollisuudesta, s. 273; y:n vaikutuksia: yksilöllisen työn muuttuminen laadultaan yhteiskunnalliseksi keskimääräistyöksi, s. 274—276; tuotantovälineiden säästäminen, s. 276; y:n määritelmä, s. 276—277; uuden yhteiskunnallisen tuotantovoiman luominen, s. 277; elonhenkien kiihotus, s. 277;

painaa samanlaatuisiin toimiin jatkuvaisuuden ja monipuolisuuden leiman, s. 278; saa tuotannon ratkaisevina hetkinä vähässä ajassa paljon työtä valmiiksi, s. 279; tekee mahdolliseksi alueellisen vaikutuspiirin laajennuksen tahi alueellisen tuotantoalan supistuksen, s. 279—280; y:n asteikko riippuu pääoman suuruudesta, s. 281, tekee pääoman isäntävallan todelliseksi tuotannon ehdoksi, s. 282—284; työläisten yhteiskunnallisen tuotantovoiman muuttuminen pääomaan sisältyväksi tuotantovoimaksi, s. 284; yksinkertaisen y:n vaikutukset jättiläistöissä, s. 284; muodostaa kapitalistisen tuotannon lähtökohdan, s. 285—286; pysyy kapitalistisen tuotantotavan perusmuotona, s. 286.

Ylellisyys, ylellisyystavarat: ja eri tuotantokausien keino-opillinen vertaus, s. 138; ylellisyystuotannon kasvaminen ja ylellisyystyöläisten viheliäinen asema, s. 388—389; y. osana pääoman edustuskustannuksista, s. 528, 531.

Ylityö: kapitalistien metku, s. 199 a; alhaisen työhinnan välttämätön seuraus, s. 484—485; y. ja lisätyöaika, s. 487.

Yötyö: yötyöhön vievät syyt, s. 208; yötyön vaikutuksia, s. 209—215.

Huomattuja painovirheitä.

Sivulta 45 31:n alaviitan alusta puuttuu kappale:

Niinkuin jo sivulla 18 huomautettiin, sanoo Benj. Franklin: „Kun kauppa ylipäänsä ei ole muuta kuin toisen työn vaihtamista toiseen, voidaan kaikkien kappaleiden arvo oikeimmin mitata työllä.“ (The Works of Benj. Franklin, etc. Sparks'in julkaisemat. Boston, 1836, n. II. s. 267.) Franklinista on yhtä luonnollista, että olioilla on arvo, kuin että kappaleilla on paino. Hänen kannaltaan on vaan päästävä selville siitä, mitenkä tämä arvo voidaan mahdollisimman tarkasti mitata. Hän ei edes huomaa, että hän väittäessään olioiden arvoa oikeimmin arvioitavau työllä, ei ota lukuun vaihdettujen töiden eroa ja supistaa ne samanlaiseksi inhimilliseksi työksi. Muuten hänen olisi pitänyt sanoa: Koska kenkien ja saappaiden vaihto pöytiin ei ole muuta kuin suutarintyön vaihtamista puusepäntyöhön, niin saappaiden arvoa mitataan tarkimmin puusepäntyöllä! Käyttämällä ylimalkaan sanaa „työ“ hän ei ota lukuun erilaisten töiden hyödyllisyysluonnetta ja esineellistä muotoa.

	on:		pitää olla:
Siv. 160, 8 rivi alh.		cert ain	so me
” 169, 6 ” ”		muuttumieta	muuttumista
” 198, 4 ” ”		Gard	Card
” 203, 2 ” ”		Case	Case
” 205, 21 ” ”		Reynold's News paper	Reynolds' Newspaper
” 223, 11 ” ”		Rode Island	Rhode Island
” 224, 3 ” ”		Fletwood	Fleetwood
” 260, 7 ” ylh.		abstraktioonilla	abstraksioonilla
” 404, 14 ” ”		Jokainen cottage sai	Jokaisessa cottagessa oli
” 425, 3 ” alh.		Promotiun	Promotion
” 426, 17 ” ”		ekäterveellistä	epäterveellistä
” 431, 11 ” ”		syyminen	syöminen
” 457, 13 ” ylh.		laiskat	paikkansapitämättömät
” 534, 14 ” alh.		Gazenove	Cazenove
” 545, 5 ” ”		talhing	talking
” 550, 11 ” ylh.		kietokulussa	kiertokulussa
” 556, 28 ” alh.		Cupidon nuoret	Cupidon nuolet
” 562, 11 ” ”		raakalaisuutta	raakalaisuutta
” 582, 21 ” ylh.		Sancho Panso	Sancho Pansa
” 591, 8 ” alh.		Commissioners of H. M:s Inlad Revenue	Commissioners of H. M's Inland Revenue
” 601, 1 ” ”		Ss. Martin's	St. Martin's
” 602, 2 ” ”		(„improvednts“)	(„improvements“)
” 613, 11 ” ylh.		1866	1867
” 615, 2 ” alh.		Poorrates	Poor Rates
” 616, 3 ” ”		B r a t o n, Obserpations	B a r t o n, Observations
” 638, 11 ” ylh.		„phaneroyamiaksi“	„phanerogamiaksi“
” 645, 7 ” alh.		Irland	Inland
” 646, 7 ” ”		thier	their
” 659, 21 ” ylh.		Cegum	Legum

		on:	pitää olla:
Siv. 662,	6 rivi	alh. 1356	1856
" 664,	6 "	ylh. Cromwell'in	Cromwell'in
" " 20	"	alh. „Glorions Revolution“	„Glorious Revolution“
" 665,	16 "	" ministeriä	ministeria
" 669,	5 "	" Vetween	between
" 672,	6 "	" Essay	Essays
" 673,	21 "	ylh. for	or
" " 11	"	alh. hõyhyyttä	kõyhyyttä
" 686,	6 "	" Nations	Notions
" 690,	1 "	" puuttuu: Aikin, Description of the country etc.	
" 696,	2 "	" Grussienne	Prussienne
" 705,	3 "	" an	and
